

Ioan Marin MĂLINAȘ

**PENTARHIA, vol. II/5
[ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ, τόμος II/5.]**

**Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica
Românească, până în anul 1453**

**Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până
în anul 1453, traduceri și comentarii**

**Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική
Εκκλησία, μέχρι το 1453**

**Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη
μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια**

**PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ**

IOAN MARIN MĂLINAȘ
PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, Vol. II/5

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ

de

Ioan Marin MĂLINAȘ

Volumele din colecție apărute:

1. Volumul I: Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia, vol. I – Πενταρχίας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.
2. Volumul II/1: PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisexat 691-692 – Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, Presa Universitară Clujeană, 2009, 421 p., incl. il., pl. și hărți.
3. Volumul II/2: PENTARHIA, vol. II/2 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/2, Regeste imperiale și patriarhale privitoare la Sinoadele Ecumenice, 325-787, Presa Universitară Clujeană, 2009, 168 p., incl. il., pl. și hărți.
4. Volumul II/3: PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor, Presa Universitară Clujeană, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.
5. Volumul II/4: PENTARHIA, vol. II/4 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/4, Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχες της Παλαιάς Ρώμης, Αγγειλληίας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Presa Universitară Clujeană, 2011, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.
6. Volumul II/5: PENTARHIA, vol. II/5 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/5, Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453, Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii; Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453, Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια, Presa Universitară Clujeană, 2014, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 390 p., incl. il., pl., hărți.

IOAN MARIN MĂLINAȘ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/5

Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453

**Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol,
până în anul 1453, traduceri și comentarii**

Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία, μέχρι το 1453

**Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη,
μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια**

Biserica Sfântul Nicolae (Densuș – Hațeg, jud. Hunedoara)

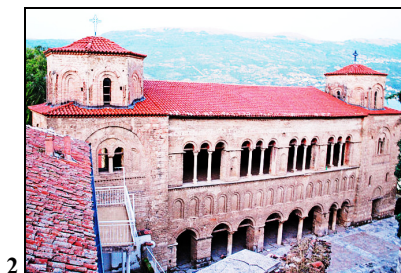
Ecce Sacerdos Magnus ! Εις πολλά έτη Δέσποτα !

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Bartholomaeos I al Constantinopolului Noua Romă,
Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe din întreaga lume

Cei șase Patriarhi ai României: Miron I (1925-1939); Nicodim I (1939-1948); Justinian I (1948-1977);
Justin I (1977-1986); Teoctist I (1986-2007); Daniel I (2007 -)

1. Constantinopol, Sfânta Sophia, Αγια Σοφια, construită 532-537. Catedrala Patriarhiei Ecumenice, transformată în moscheie, așteaptă din anul 1453 să i se redea destinația primordială de Biserică creștină și de Catedrală Patriarhală. Biserica a fost târnosită pe data de 27 decembrie 537, când Justinian I cel Mare, intrând în Biserică nu și-a mai putut stăpâni emoțiile, exclamând: „Νενίκηκά σε Σολομών” (Solomon, te-am depășit! sau „Te-am învins Solomoane!”).
2. Ohrida – Ahrida, Macedonia, intrarea sau fațada Catedralei Patriarhale Sfânta Sophia, construită între anii 1035-1056.
3. București, Dealul Mitropoliei, Catedrala Patriarhiei Ortodoxe, cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, construită între anii 1654-1658, de către Domnitorul Constantin Șerban (1654-1658 și 1660) al Țării Românești.

Έμβλημα της δυναστείας των Παλαιολόγων –
Signum Palaiologii – Stema Dinastiei Paleologilor (1258 -1453)

Mamei mele, Laura Maria, la cei 95 de ani!

Autorul

Violetul de Densuș:

Basilica din Densuș: dacă la pictura murală a Mănăstirii Voroneț, din Bucovina domină albastrul, *violetul de Densuș* caracterizează această biserică celebră din zona Hațegului. **Biserica din Densuș, interior naos:** Preasfânta Treime [pictură pe prima coloană, dinspre latura de nord (stânga), sec. XV], flancată de picturile de pe latura de nord-est și de sud-est, adică din stânga și din dreapta arcadei spre absida altarului.

Coroanele regale române și stema Regatului României

Ilustrații:

Coperta I:

Basilica din Densuș – Hațeg (jud. Hunedoara), vedere dinspre absida altarului, latura de sud-est, construită în etape: sec. II (ca Templu-Mausoleu), sec. IV (ca biserică), sec. X-XI, sec. XIII, sec. XV (pronaosul). Imaginea aceleiași biserici de la Densuș este reprodusă și pe pagina de titlu, vedere dinspre sud-vest.

Coperta IV:

1. Curtea de Argeș, Biserica Domnească Sf. Nicolae, 1352, în stil constantinopolitan, vedere dinspre răsărit, cu cele trei abside: diaconicon, altar și proscomidar. Sub influența arhitecturii eclesiastice occidentale, acest stil arhitectonic, cu trei abside spre răsărit, a dispărut din arhitectura românească, fiind înlocuit de cel cu o singură absidă spre răsărit, aceea a altarului.
2. Alba Iulia, complexul arhitectural al Mitropoliei Bălgradului, ctitorită de Domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597, cu hramul Preasfânta Treime (încercare de reconstituire), dărâmată în anii 1713-1714, din ordinul împăratului Carol VI (1711-1740).
3. Cu materialul de construcție obținut în urma dărâmării complexului Vechii Mitropolii Ortodoxe din Alba Iulia, în anii 1713-1714, a fost construită actuala Biserică Română Unită, Preasfânta Treime, din satul (azi cartierul) Maieri, în partea de sud-est a orașului, în anul 1714. Se poate întâmpla ca această biserică, cu o singură absidă spre răsărit, să fi păstrat și continuat anumite elemente de stil, formă și arhitectură ale vechii biserici mitropolitane din Alba Iulia ?
4. Cupola (turnul) bisericii din Densuș – Hațeg.

IOAN MARIN MĂLINAȘ

PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/5

Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească,
până în anul 1453

Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol,
până în anul 1453, traduceri și comentarii

Οικουμενικού Θρόνου, Αχρίδα και Ρουμανική Εκκλησία,
μέχρι το 1453

Πατριαρχική και αυτοκρατορικά έγγραφα από την Κωνσταντινούπολη,
μέχρι το 1453, μεταφράσεις και σχόλια

Biserica Sfântul Nicolae
(Densuș – Hațeg, jud. Hunedoara)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2015

Referenți științifici:

Prof. † Dr. Virgil Bercea, Episcop Greco-Catolic de Oradea
Conf. univ. dr. Paul Bruszanowski

ISBN 978-973-595-865-7

© 2015 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr.51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Cuvânt înainte

Lucrarea părintelui Ioan Marin Mălinaș intitulată "Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453. Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii", se înscrie în seria proiectului Domniei sale dedicat Pentarhiei prin care încearcă să prezinte organizarea Bisericii primului Mileniu într-o perspectivă originală, rezultatul propriilor sinteze și interpretări. În volumul de față autorul se oprește asupra relațiilor canonice, administrative referitoare la Mitropolia Vicinei și la apartenența credincioșilor români până la întemeierea Mitropoliilor Moldovei și Ungrovlahiei. Autorul încearcă să ne ofere și o viziune despre Biserica Română și entitățile ecleziale prin care aceasta s-a manifestat în secolele XIV-XV.

Problema precedenței scaunelor Patriarhale a fost stabilită la Conciliul Ecumenic de la Constantinopol (381) prin canonul 3, fiind reformulată prin lucrările Conciliului Ecumenic de la Calcedon (451) canonul 28 și reîntărită la Conciliul Ecumenic de la Constantinopol III (680); astfel, conform tradiției primului Mileniu, ordinea precedenței în Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică este Roma, Constantinopolul, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul.

În acest volum, autorul începe prin situarea Bisericii Române în rândul structurilor ecleziale sufragane Constantinopolului, pentru a prezenta ulterior interpretarea Mitropolitului Maxim al Sardelor, cel care explică evoluția administrativ-canonice care a condus la formarea mitropoliilor și patriarhiilor. Chiar dacă fiecare Biserică locală este plinară în sine având toate același grad de eclezialitate, centrele apostolice de difuziune a creștinismului au dobândit o importanță mai mare și au avut întâietate în fața episcopilor sufragane, unite fiind de întreita misiune a Bisericii lui Hristos exercitată ca un mister al unității de credință, prin sacramente și iubirea frățească: *martyria*, *leitourgia* și *diaconia*. După dobândirea libertății depline în anul 313, Biserica creștină este împinsă pe calea instituționalizării ca partener de dialog în fața autorităților civile, suprapunându-se treptat teritoriile păstorite peste organizarea administrativ-teritorială a Imperiului Roman. Între secolele III-IV deja prind contur nucleele în jurul cărora gravitează viața spirituală a mitropoliilor și patriarhiilor. Începând cu secolul V, Bisericile locale încep să se distingă clar prin rit (patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar istoric și cultural prin care se trăiește credința),¹ dar mai ales, după Maxim al Sardelor, prin poziția lor istorico-eceziastică și a titlului acordat de sistemul administrativ-canonice acceptat de colegiul episcopilor și care devine parte integrantă a tradiției Bisericii.

După schisma din anul 1054 Bisericile Răsăritene care au fost prinse în mișcarea centrifugă de coagulare a polilor de putere vor intra în siajul Constantinopolului. Datorită contextului eclezial diferit pentru creștinismul apusean, după marea schismă, prevederile canonic-administrative promulgate vor reglementa în primul rând raporturile din interiorul Bisericii Romane, situație care poate fi observată la Conciliile Ecumenice Lateran I (1123) Lateran II (1139), Lateran III (1179), Lateran IV (1215), Lyon I (1245), Lyon II (1274), Vienne (1311-1312) sau Constanza (1414-1418). Centralizarea formațiunilor feudale medievale și formarea Statului Papal a condus la identificarea unei unități culturale și spirituale specifică creștinismului apusean primit de populațiile majoritar germanice instalate pe teritoriul fostului Imperiu Roman. Creștinismul a jucat rolul de liant cultural, la nivel administrativ relațiile de subordonare dintre Bisericile locale fiind reglementată de reformele gregoriene inițiate de Papa Grigore al VII-lea (1073-1085). Astfel se lupta împotriva amestecului seniorilor locali în numirea episcopilor, centralismul roman marcând de acum înainte viața instituțională a Bisericii Romano-Catolice; însă evoluția canonică apuseană, necesară în interiorul unei Biserici *sui iuris*, am spune astăzi, se diferențiază treptat de modelul primului Mileniu creștin și era extrapolat la relațiile dintre Bisericile Patriarhale tradiționale, situație care îngreuna eforturile de refacere a unității Bisericii distrusă de Marea Schismă. Poziția Răsăritului creștin

¹ Cf. CCEO can 28 § 1.

înainte de Conciliul Florentin s-a concretizat prin dorința de restaurare a modelului eclezial de dinainte de 1054, autorul exemplificând prin poziția Patriarhului Nil (1380-1388), care la rândul lui extrapola tradiția administrativ canonică de după secolul VIII în istorie, considerând-o în mod exclusiv "Voința lui Dumnezeu".

Autorul introduce în studiul său o terminologie proprie, numind prin "tetrarhie" reunirea Bisericilor Răsăritene separate de Roma în jurul Constantinopolului, termen care nu trebuie confundat la o simplă lectură a textului cu sistemul politic introdus de Diocletian în anul 293 dHr. De altfel, după Marea Schismă, Constantinopolul și-a exersat în același spirit al centralismului, legitimat de ordinea precedenței și de egalitatea în "demnitate" stipulate în canoanele primelor Concilii, situație care avea să fie observată, de exemplu, și prin implicarea Patriarhului Antonie IV al Constantinopolului (1391-1397) în alegerea Patriarhului Alexandriei. Această putere jurisdicțională a fost exersată și după căderea Constantinopolului, devenind în mâinile Porții Otomane un instrument de control și de imixtiune în teritoriile creștine de rit greco-bizantin, din păcate exersat pentru mult timp și mai ales conjugat cu împiedicarea oricărei încercări de refacere a unității creștinilor. Autorul abordează și inițierea cezaropapismului constantinopolitan sub Constantin cel Mare, cel care se autointitulează "episcop exterior [lit. *din afara*] Bisericii" - *ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας*, prin faptul că, fiind Împărat, are autoritate asupra cetățenilor romani, de unde și autoritatea asupra păstorilor legitimi, politicul asumându-și autoritatea eclezială.

După abordarea problematicii stabilirii precedenței după Schisma din 1054, Ioan Marin Mălinaș se îndreaptă spre încercarea stabilirii jurisdicției canonice a credincioșilor români înainte de înființarea instituțiilor reprezentative ale Moldovei și Ungrovlahiei, ambele sufragane Constantinopolului. În acest scop autorul reunește o serie de argumente "filologice" dar și argumentele scrise care indică jurisdicția Ohridei asupra românilor din Nordul Dunării (Pravila cea Mare - 1652). Urmează o expunere critică a lucrărilor dedicate acestei probleme, încercări de interpretare personală a datelor prezentate, etc, toate căutând introducerea teritoriului din Nordul Dunării într-o jurisdicție canonică autenticată istoric.

Același lucru îl face dezbătând și situația ierarhiei Sud-Dunărene, inclusiv scaunul Mitropolitan al Tomisului, precum și a prezenței românilor pe Muntele Athos. În continuare abordează și problematica Horepiscopilor și Episcopilor misionari, precum Chiril și Metodiu, folosind iarăși o terminologie "originală", vorbind despre "Patriarhi peregrini" sau "Arhiepiscopi autocefali", interpretările personale extrapolându-se și asupra altor Biserici locale din Sudul Dunării.

Urmează o succintă prezentare a atestării documentare a instituțiilor ecleziale românești, precum și a formațiunilor prestatale de pe teritoriul românesc de astăzi. De asemenea, autorul își propune o abordare critică a textelor consacrate Istoriei Bisericii Române, făcând o paralelă la Istoria Bisericii Ortodoxe Române a părintelui Mircea Păcurariu referitoare la începuturile Mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei.

În stilul caracteristic domniei sale, în concluzii autorul reproduce dipticele ierarhilor Mitropoliilor române, ne oferă o "reconstituire" a acelorași documente pe baza altor izvoare bibliografice, episcopiile catolice, la final prezentând o variată anexă în care reunește documente, hărți și ilustrații pe care le consideră utile în susținerea demersului demonstrativ.

Să nu uităm că Biserica, parte a corpului social prin care se manifestă omenirea, este un organism viu, supus transformărilor și unei "creșteri" permanente. Anumite perioade sunt mai bine cunoscute, altele sunt interpretate pe fondul lipsei totale sau a sărăciei mărturiilor documentare precise, de aceea orice lucrare care propune noi abordări poate iniția pe calea dialecticii un salt calitativ care să completeze și să reînnoiască stadiul actual al cercetărilor din domeniu. În acest sens recomand preluarea critică a problematicii din seria "Pentarhia" a părintelui Ioan Marin Mălinaș în scopul aprofundării în viitor a viziunii asupra începuturilor instituțiilor ecleziale reprezentative pentru spiritualitatea creștinismului românesc.

† Dr. Virgil Bercea

Decanul Facultății de Teologie Greco-Catolică
Universitatea Babeș-Bolyai – Cluj Napoca

Prezentare la Pentarhia II, 5

Lucrarea părintelui Ioan Marin Mălinaș intitulată “Tronul Ecumenic, Ohrida și Biserica Românească, până în anul 1453. Documente patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, până în anul 1453, traduceri și comentarii” se înscrie în seria proiectului Domniei sale dedicat Pentarhiei, prin care încearcă să prezinte organizarea Bisericii primului Mileniu într-o perspectivă originală. În volumul de față, autorul se oprește asupra relațiilor canonice, administrative, referitoare la Mitropolia Vicinei și la apartenența credincioșilor români până la întemeierea Mitropoliilor Moldovei și Ungrovlahiei. Ioan Marin Mălinaș încearcă să ne ofere și o viziune despre Biserica Română și entitățile ecleziale prin care aceasta s-a manifestat în secolele XIV-XV.

Autorul începe prin situarea Bisericii Române în rândul structurilor ecleziale sufragane Constantinopolului, pentru a prezenta ulterior interpretarea Mitropolitului Maxim al Sardelor, cel care explică evoluția administrativ-canonice care a condus la formarea mitropoliilor și patriarhiilor. Autorul utilizează o terminologie proprie, numind prin “tetrarhie” reunirea Bisericilor Răsăritene separate de Roma în jurul Constantinopolului și abordează și problematica cezaropapismului constantinopolitan inițiat de Constantin cel Mare. După abordarea problematicii stabilirii precedenței după Schisma din 1054, Ioan Marin Mălinaș se îndreaptă spre încercarea stabilirii jurisdicției canonice a credincioșilor români înainte de înființarea instituțiilor reprezentative ale Moldovei și Ungrovlahiei, ambele sufragane Constantinopolului. Urmează o expunere critică a lucrărilor dedicate acestei probleme, încercări de interpretare personală a datelor prezentate etc., toate căutând introducerea teritoriului din Nordul Dunării într-o jurisdicție canonică autenticată istoric. Același lucru îl face dezbătând și situația ierarhiei Sud-Dunărene, inclusiv scaunul Mitropolitan al Tomisului, precum și a prezenței românilor pe Muntele Athos. În continuare abordează și problematica Horepiscopilor și Episcopilor misionari, precum Chiril și Metodiu, făcând o succintă prezentare a atestării documentare a instituțiilor ecleziale românești, precum și a formațiunilor prestatale de pe teritoriul românesc de astăzi.

Lucrarea de față propune noi abordări dintr-o perspectivă originală care poate să reînnoiască stadiul actual al cercetărilor din domeniu. În acest sens recomand publicarea lucrării părintelui Ioan Marin Mălinaș în scopul aprofundării în viitor a viziunii asupra începuturilor instituțiilor ecleziale reprezentative pentru spiritualitatea creștinismului românesc.

Pr. conf. univ. dr. Alexandru Buzalic

Lista volumelor, cuprinzând regestele patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, traduse, reproduse și folosite în acest volum

Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – rămâne
cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarcat byzantin
au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p.
[Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12] ¹

To ιερὸν κωδίκιον (1315-1402)²

Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48,
(precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80)

I. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, Le Régestes de 381 à 715, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. *Byzantion*, Tome XII, 1937, pp. 673-675].

II-III. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxième édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

IV. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹ *Das Patriarchatsregister von Konstantinopel*, Bd. I-VIII (von Christian Gastgeber, Johannes Preiser-Kapeller, Vratislav Zervan, Otto Kresten).

Die Kanzlei des Patriarchats von Konstantinopel führte ein Register, in dem Kopien der ausgefertigten bzw. originalen Urkunden aufbewahrt wurden. Von dem ursprünglichen „heiligen Register“ (to hieron kodikion) sind neben wenigen Fragmenten aus postbyzantinischer Zeit zwei Bände aus dem 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts erhalten, die sich heute in der Österreichischen Nationalbibliothek befinden (Cod. Vind. hist. 47 und 48). Die beiden Bände brachte Mitte des 16. Jahrhunderts der kaiserliche Gesandte am Hofe Süleymans II., Augerius von Busbeck, nach Wien. Ein Slavist und ein Klassischer Philologe, Franz Miklosich und Joseph Müller, gaben die Urkunden in den zwei ersten Bänden der „Acta et diplomata Graeca medii aevi“ 1860 bzw. 1862 in Wien heraus.

Da diese Edition mangelhaft und unvollständig ist und den Ansprüchen einer modernen kritischen Ausgabe nicht genügt, initiierte Herbert Hunger bald nach 1970 eine Neubearbeitung. Unter seiner Leitung setzte sich ein Team von Byzantinisten und Rechtshistorikern mit dem Patriarchatsregister kritisch auseinander. Eine Neuedition im Rahmen des „Corpus Fontium Historiae Byzantinae“ (Series Vindobonensis), konzipiert in acht Bänden, wurde in Angriff genommen. Nach mehrjährigen Vorarbeiten erschien 1981 der erste Band des Registers des Patriarchats von Konstantinopel (PRK): Der Band umfasst neben einer kritischen Edition eine ausführliche Einleitung und Analyse der Dokumente (inkl. der darin erwähnten früheren Dokumente und Gesetze), ergänzt durch eine synoptische deutsche Übersetzung. 1995 erschien der zweite Band, 2001 der dritte Band. Band 5 und 6 wurden aufgrund der Förderung durch den Österreichischen Forschungsfonds vorgezogen (Projekte P19818, P22269) und sind zurzeit in Vorbereitung für den Druck.

Luat din: <http://www.oeaw.ac.at/imafo/die-abteilungen/byzanzforschung/language-cultural-heritage/diplomatik-texteditionen/patriarchatsregister-konstantinopel/>

² Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

V. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

VI. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

VII. *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. Familia Română, an 1, 1999, nr. 1, pp. 25-26].

*

1. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 1. Teil: Regesten von 565-1025, 3 Teile in einem Band, Verlag R. Oldenbourg, München und Berlin, 1924, 105 p., Einleitung, pp. V-XII, + Regeste nr. 1-821 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*], reprint 1976, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg – Hildesheim, {Volum recenzat de Louis BRÉHIER, în *Byzantion*, I, 1924, pp. 591-593}.

2. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

3. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 3. Teil: Regesten von 1204-1282, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München, Berlin, 1932, 77 p., Regeste nr. 1669-2075 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

4. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 4. Teil: Regesten von 1282-1341, Verlag C. H. Beck München, Berlin, 1960, 165 p., Regeste nr. 2076-2862 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

5. *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 5. Teil (Schluss) Regesten von 1341-1453, unter verantwortlicher Mitarbeit von Peter WIRTH, Verlag C.H. Beck München u. Berlin, 1965, 138 p., Regeste nr. 2863-3555 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

*

Otto SEECK, *REGESTEN der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 N. CHR.* Vorarbeitet zu einer prosopographie der christlichen Kaiserzeit, von..., Stuttgart, 1919, J. B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 487 p.³

³ Prosopographie, provine din cuvintele grecești πρόσωπον și γράφειν și însemnează studierea unui anumit cerc sau grupe de persoane.

Bibliografie adiacentă:

Nicolae DURĂ, *Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, œcuménique, du Ier millénaire*, Bucarest-Roumanie, 1999, tiparul executat la S.C. Lumina Tipografic s.r.l., Buc., ISBN 973/99039-3-2, 1023 p.

I Patriarcati orientali nel primo millennio, Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27-30 Dicembre 1967, [I. Žužek, W. De Vries, V. T. Istavridis, I. Anastasiou, Ortiz de Urbina, J. Masson, Louffi Laham, + G. Amadouni, W. Macomber, I. Dujčev], Pont. Inst. Stud. Orientalium, Roma, 1968, 221 p. [Orientalia Christiana Analecta, nr. 181].

PATRIARCATS, par R. VANCOURT, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2253-2297.

PENTARHIE, vezi Pentarchie, par R. VANCOURT, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 11, deuxième partie [Orderic Vital-Paul (Saint)], Paris, 1932, coloana nr. 2269-2280.

Vitorio PERI, *LA PENTARCHIA: Istituzione ecclesiale (IV-VII sec.) e teoria canonico-teologica*, în vol. Bisanzio, Roma e l' Italia nell' alto medioevo, 3-9 aprile 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, pp. 209-311 + La Discussione sulla relazione Peri, pp. 313-318 [în seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, vol. XXXIV, 3-9 aprile 1986].

*

Archim. Genadie ENACÉNU, *Încoronarea Imperatorilor Bizantini (Dupre Codin Curopalatul capit. XVII, De officiis)*, în rev. BOR (Biserica Ortodoxă Română), an V, 1880-1881, nr. 7, București, pp. 472-480. Studiul este urmat de „Ceremonia încoronării” Regelui Carol I al României, din data de 10 mai 1881 (pp. 481-494) și de „Rânduiala și Tedeumul urmate la încoronare” (494-504).

EΥΛΟΓΗΜΑ, *Studies in honor of Robert TAFT, S.J.*, a cura di E. CARR – S. Parenti – A. – A. Thiermeyer – E. Velkovska, Roma, 1993, 614 p.

Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.

Vezi J. FORGET, *Conciles*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome 3, première partie [Clarke-Constantinople], Op. cit., col. 636.

Ferdinand R. GAHBAUER, *Die Pentarchietheorie – Ein Modell der Kirchenleitung von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Habilitationsschrift) (*Frankfurter Theologische Studien* Bd. 42, 1993), XI + 467 Seiten.

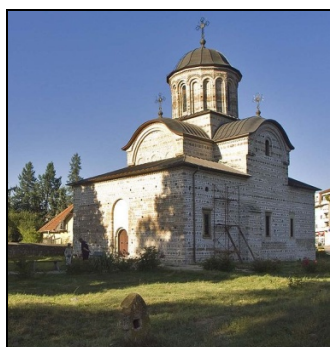
Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgicae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funderum, orationum etc. juxta usum orientalis etc., interpretatione nec non mixobarbarum vocum brevi glossario, aenis figuris et observatt. ex antiquis PP. et maxime Graecor. theologor. Expositionibus illustratum.* Paris, 1647 = Veneția, 1730 = reprint, Graz, 1960;

Prefață

Biserica Românească și Tronul Ecumenic sau între Ohrida și Constantinopol Noua Romă

*Mega diadohos Ioan, ante 1415:*¹

„Și întrebând pe Prea o Sfințitul Mitropolit Kir Iosif la care Patriarhie este închinat, Prea Sfinția Sa a răspuns: cum că este închinat la Ohrid. Și s-au făgăduit luminatul împărat, cum că dacă va merge la Constantinopol, va face Moldavia ca Ohridul și ca Kiprul, să fie nesupusă și neplecată nici unei eparhii (scil. Stăpâniri).” [adică să devină o Arhiepiscopie Autocefală, n.n.]²

1

2

3

Catedralele cu scaunele celor trei Mitropolii istorice ale românilor:

1. *Mitropolia Ungrovlahiei, 1359*: Țara Românească, Biserica Domnească Sf. Nicolae din Curtea de Argeș, din anul 1352, ctitoria lui Basarab I (1310-1352), în formă de *cruce greacă înscrisă*, variantă constantinopolitană, cu trei abside la răsărit. Această biserică a înlocuit vechea Biserică a Curții Domnești, din secolul XIII, construcție în plan de cruce liberă și a servit ca și catedrală mitropolitană, între anii 1359-1521, când Scaunul a fost mutat la Târgoviște, iar de la data de 8 iunie 1668 se află la București.
2. *Mitropolia Moldovei, ante 1386*: Biserica Mirăuți din Suceava, cu hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe, construită de către Domnitorul Petru I Mușat (1375-1391), cu o structură în cruce greacă înscrisă, de tip complex, a îndeplinit funcțiunea de Catedrală Mitropolitană, între anii 1402-1522, după care Scaunul a fost mutat la Iași. În anul 1388 Petru I Mușat a mutat capitala Statului, de la Siret, la Suceava.
3. *Mitropolia Transilvaniei, de la Alba Iulia, din 1574*: Macheta complexului Mitropoliei Bălgăradului (Alba Iulia, 1597-1713)? Încercare de reconstituire!

Volumul de față încearcă să dezbată problema jurisdicției canonice a Bisericii Ortodoxe din spațiul nord-dunărean, din România actuală, adică din cele trei Principate: Țara Românească, Transilvania și Moldova, înainte și după 1359, respectiv ante 1393, ani care marchează punerea acestor teritorii sub ascultarea sau obediența Tronului Ecumenic, prin înființarea celor două mitropolii, a Ungrovlahiei și a Moldovei. Întrebarea se pune însă, sub ce jurisdicție au fost aceste teritorii, înainte de această schimbare de jurisdicție canonică, în anii 1359 și 1393 și dacă această legătură de ascultare față de Constantinopol s-a menținut în mod neîntrerupt și după acești ani, ori a oscilat între Ohrida, Peć, Târnovo, Halici și Tronul Ecumenic, având chiar o jurisdicție dublă sau

¹ *Mega diadohos Ioan, ante 1415*, adică prințul moștenitor, viitorul împărat Ioan VIII Paleologul (1425-1449), asociat la domnie din anul 1421.

² Liviu STAN, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXVI, 1960, martie-aprilie, p. 179.

triplă.³ Lucrările de Istoria Bisericii Române tac în această privință, deși este evidentă concluzia că, schimbările structurilor politice ale statelor din Balcani, au condus, în mod nemijlocit, și la schimbări ale pretențiilor și posibilităților de jurisdicție canonică ale eparhiilor, din acest spațiu geografic, indiferent de limba sau etnia, cărora aparțineau. În altă ordine de idei, nu trebuie să scăpăm din vedere nici acțiunile de concurență, pentru acapararea eparhiilor sub propria ascultare canonică, a Tronului Ecumenic, și al celor trei Biserici autocefale, din Balcani, cu rang de Patriarhie: Arhiepiscopia de Ahrida (1018-1767), Patriarhia de Veliko Turnovo (1204-1393) și Patriarhia de Peć-Ipek (1220-1463 și 1557-1766).

Rolul împăratului bizantin în contextul deciziilor Patriarhului Ecumenic și a Sinodului Endemic, privind mitropoliile din interiorul și din afara Imperiului, îl vom înțelege mai bine, dacă ținem cont de mesajul regestului patriarhal nr. 2699, din anul 1380,⁴ pe care îl vom analiza în cuprinsul acestui volum. Problema oscilației de jurisdicție canonică, din teritoriile din nordul Dunării, poate fi reconstituită și grație hărților întocmite după N. Iorga, Popescu și Popp, redeseinate de către Spiridon Ion Cepleanu, după Mircea Cociu, unde sunt date epocile de jurisdicție canonică și extindere geografică, cu fuzionările ori suprapunerile de obediență canonică, dintre Constantinopol, Ahrida, Târnovo și Peć, în secolele X-XVIII: *Evoluția Bisericii la nord de Dunăre sec. X-XVIII*, mai ales prima hartă, sec. X-XIV, p. 71, din acest volum. Inexactitatea acestor hărți constă în faptul că sunt atribuite Arhiepiscopiei [apoi Patriarhiei] de Peć-Ipek extinderi teritoriale de jurisdicție canonică, asupra celor trei Principate Românești, care n-au existat în realitate sau n-ar fi fost permis să fi existat, ele constituind un abuz față de prerogativele vechi ale Arhiepiscopiei de Ahrida, ca o continuatoare a Justinianeii Prima și a Patriarhiei Bulgare, cu scaunul la Durostorum, în secolul al X-lea. O eclipsare evidentă din partea Bisericii Sârbe se va constata însă în Transilvania, din cauza relațiilor ulterioare dintre sârbi și Regatul Ungariei.

În sfârșit, cu toate imperfecțiunile și inexactitățile, pe care le prezintă aceste hărți, ele trebuie apreciate ca o contribuție importantă, în contextul încercărilor de lămurire a apartenenței canonice a Bisericii Ortodoxe din spațiul românesc, înainte și după anii 1359 (Ungrovlahia), respectiv înainte de 1393 (Moldovlahia, Bogdania), cu includerea reciprocă a spațiului Transilvaniei, Ungariei și Podcarpației și oscilările evidente, între Constantinopol, Ohrida, Târnovo, Halici și Peć-Ipek.

Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anii 1019-1020, prin cele trei diplome, „3 Sygillia”, 3 Συγίλλια,⁵ i-a confirmat Arhiepiscopiei autocefale de Ahrida sau Ohrida un teritoriu vast de jurisdicție, care se întindea de la Sirmium, Belgrad, Banat – Tibiscum, Vidin, până în munții Tesaliei și ai Epirului și până pe coasta Adriaticii, aproape de Valona, Αυλώνας, Vloră, Vlorë (al doilea port albanez la Adriatică, după Durazzo) etc. Acest teritoriu vast, nu este altceva, decât spațiul de jurisdicție al Patriarhiei Bulgare, din secolul al X-lea, adică din timpul primului Țarat Bulgar, care se extindea și în nordul Dunării, în România de astăzi. Mai târziu însă, acest teritoriu de jurisdicție al Ahridei a fost mereu redus, ajungând cu timpul să se reducă doar asupra vestului Macedoniei și peste câteva regiuni din Albania. Teritoriul de jurisdicție al Arhiepiscopiei Ohridei a putut din nou să crească, în perioada stăpânirii otomane, însă nu pentru a stimula Ortodoxia în acele părți, ci pentru ca Sublima Poartă, în Constantinopol, să poată strânge mai bine și mai sigur toate dările de la creștinii ortodocși, din acele părți, așa cum a procedat și cu Patriarhia Ecumenică și cu celelalte Patriarhii de pe cuprinsul Imperiului. În jurul anului 1500, arhiepiscopii

³ Vezi și Vitalien Laurent, *Le trisépiscopat du patriarche Matthieu Ier (1397-1410). Un grand procès canonique à Byzance au début du XVe siècle*, în REB (=Revue des Études Byzantines, Paris), an 30, 1972, pp. 5-166.

Konstantinos G. Pitsakis, *Personae non sunt multiplicandae sine necessitate/Nouveaux témoignages sur Constantin Kabasilas*, în vol. *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie, Beiträge zur byzantinischen Geschichte und Kultur*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2005, pp. 491-513, Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik.

⁴ Vezi pp. 19-21, din: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. VI, *Le Régestes de 1377 à 1410*, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁵ Textul acestor trei diplome, „3 Sygillia”, 3 Συγίλλια, îl reproducem în facsimil, în Anexa volumului de față.

de Ohrida, exersau jurisdicție canonică, pentru o perioadă de timp destul de mare, asupra eparhiilor din Serbia (după 1463, când Patriarhia de Peć dispare), din Bulgaria riveriană sau Dunăreană, precum și din Țările Române:

„Um 1500 geboten die Erzbischöfe von Ohrid längere Zeit über ganz Serbien, einen Teil Donau-Bulgariens und die rumänische Fürstentümer.” (p. 193).⁶

Unele dovezi, privind extinderea dreptului de jurisdicție al Ohridei, asupra eparhiilor bulgare, după anul 1393/96, pot fi deduse dintr-un *codex grecesc* de la *Mănăstirea Slimnica*, situată pe lacul Prespa, în Macedonia. Codexul conține *omilii și scrisori* de la *Neophitou episkopou Grevenou*, pe care l-a descoperit Gheorghe Balascev din Ohrida, cu ocazia călătoriei, întreprinse în Resen (localitate situată între Ohrida și Bitolia), la cererea *Institutului Rusesc de Arheologie, din Constantinopol* și pe care l-a comentat în rev. *Sbornik*, de la Ministerul Învățământului Bulgar, vol. 18, 1901, Sofia, 1 parte, pp. 132-170. Este vorba de trei scrisori:

1. prima scrisoare este de la un patriarh al Constantinopolului, căruia nu i se dă numele, către un arhiepiscop al Ohridei, la fel, fără a i se da numele;

2. a doua scrisoare este răspunsul aceluiași arhiepiscop anonim, către patriarhul ecumenic, expeditor al primei scrisori;

3. a treia scrisoare este de la același arhiepiscop al Ohridei, trimisă împăratului bizantin, probabil lui Manuel II Paleologul (1391-1425)?

Datele noi le luăm din recenzia lui Constantin Jireček, la lucrările lui Heinrich GELZER, publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202, privind:

1. *Der Patriarchat von Achrída, Geschichte und Urkunden*, Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. V. Leipzig B.G. Teubner 1902, 231 S. gr. 8°. [vezi reprintul din anul 1980, pe care-l utilizăm și noi: *Neudruck der Ausgabe Leipzig, 1902, Scientia Verlag, 1980, Aalen, 231 p.*].

Prin această recenzie, în câteva pagini, Constantin Jireček face cel mai bun REZUMAT al *Istoriei Arhiepiscopiei autocefale de Ahrída*, începând cu cele trei diplome, „3 Sygillia”, 3 Στυγίλλια, din anii 1019-1020, până la desființarea acesteia, în anul 1767. Aici se face pomenire și de cele două scrisori, din anii 1466/1467, de la Ștefan cel Mare și de la Dorotei al Ahridei, cu amănuntele, corecturile și comentariile omului de specialitate.

Două documente m-au determinat să redactez această lucrare. Este vorba de scrisoarea Domnitorului Ștefan cel Mare al Moldovei (1457-1504), adresată Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), din april indictionul IV 1466 și răspunsul acestuia din urmă, din oct. indictionul V 1467, documente traduse în sârbește și publicate de Pavel Jozef Šafárik (1795-1861), în revista *GLASNIK*, Belgrad, an VII, 1855, p. 177, 178 și 179 (paginată greșit 176), și în germană, de către Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrída. Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 21-23, în germană. Aceste documente răspund în mod indirect la întrebarea pe care ne-o punem, și la care încercăm să răspundem: cărei jurisdicții bisericești au apaținut românii din cele trei principate, înainte de 1359, respectiv c. 1393?

*

Înainte de căderea Constantinopolului, în anul 1453, nu se înregistrează legături ale Bisericii Românești din nordul Dunării cu Tetrarhia, ci numai cu Tronul Ecumenic de la Constantinopol. Erau legături obișnuite de jurisdicție canonică ale celor două Mitropolii: Ungrovlahia și Moldova, sufragane ale Patriarhiei Ecumenice, din Constantinopol, cu oarecare drepturi de autonomie internă, cauzate de distanța geografică mare, de centrul patriarhal, de Constantinopol, precum și

⁶ Vezi recenzia lui Constantin Jireček, la lucrările lui Heinrich GELZER, publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202.

de situația politică și economică a Imperiului Bizantin, înainte de anul 1453 și de îngrădirile impuse Marii Biserici de sultanii otomani, după acest an. Cele două mitropolii românești făceau parte din categoria a doua a eparhiilor, adică aveau un teritoriu de jurisdicție imens, spre deosebire de cele din prima categorie, adică de eparhiile din Orient și din spațiul mediteranean, care aveau o extindere teritorială foarte mică. Cu toate acestea, din punctul de vedere al rangului, cele două mitropolii valahe se aflau pe ultimele locuri în catagrafia sau lista mitropoliilor din jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. În *catagrafia mitropoliilor* dependente de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, meționată de Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, de la Târgoviște, din anul 1652 (Glava nr. 391), din cele 71 de scaune existente la data aceea, cele românești se aflau pe ultimele locuri: *Ungrovlahia* pe locul al 70-lea, iar *Moldovlahia* pe locul al 71-lea, deși, din punctul de vedere al extinderii teritoriale, al pulsului de viață bisericească și al puterii economice, le depășeau pe toate.⁷

Este interesant de constatat poziția și conștiința împăraților Romei, începând cu Constantin I cel Mare (306-337), *ca episcopi în cele din afară a Bisericii* - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, alături [sau mai bine spus, peste!] de aceea a Patriarhului Ecumenic, în toată lumea ortodoxă, chiar și în țările sau mitropoliile, situate în afara granițelor Imperiului Bizantin, granițe care, în utimele lui secole de existență, se reduceau în mod precipitat.⁸ Prințul rus, descendent din Familia Dinastică de Rurik (830-1598), Dimitri Dimitrievich de Obolensky (1918-2001), St. Petersburg - Oxford, folosește pentru acest sistem noțiunea profană modernă de *the Byzantine Commonwealth*.⁹ Această ideologie a stat la baza relațiilor dintre altar și tron, dintre Biserică și Stat, dintre patriarh și împărat, până în anul 1453.

„Sacerdotiul imperial”¹⁰ mai poate fi pus în legătură și cu „idea de Roma”, precum și cu „Noua Romă”, Constantinopol, din anul 330.¹¹ În antichitate, „idea de Roma” sau „idea Romană”

⁷ ÎNDREPTAREA LEGII 1652 [Pravila cea Mare, Târgoviște], București, 1962, Editura Academiei Române 1013 p., p. 364 [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VII]. Titlul complet 1652:

ÎNDREPTAREA LEGII CU DUMNEZEU CARE ARE TOATĂ JUDECATA ARHIEREASCĂ ȘI ÎMPĂRĂTEASCĂ de toate vinile preoțești și mirenești Pravila Sfinților Apostoli, a celor 7 săboare și toate ceale nameastnice. Lângă acestea, și ale Sfinților Dascali ai lumii: Vasilie Velichi, Timotei, Nichita, Nicolae; Theologhia Dumnezeestilor Bogoslovi. Scrise mai nainte și tocmită cu porunca și învățătura Blagocestivului Împărat, Chir Ioan Comninul, de cuvân <tătorul> Diac al Marii Besarici lu Dumnezeu și păzitor de pravili, Chir Alexie Aristinul. Iar acum de întâi prepușe toate de pre ellineaște pre limbă rumânească, cu nevoița și userdia și cu toată cheltuiala a presfințitului de Hristos Chir Ștefan, cu mila lu Dumnezeu Mitropolit Târgoviștei, Exarh Plaiului și a toată Ungrovlahia. În Târgoviște, în tipografia Preluminatului meu Domn, Io Mathei Voievod Basarab în Sfânta Mitropolie, în casa Nălțării Domnului nostru Iisus Hristos. Martie 20, văleat 7160, a lui Hristos 1652, V post velichi. [Părțile tipărite cu roșu în ediția originală [1652], sunt redată în reprintul din anul 1962 cu litere aldine, când sunt în text și cu litere cursive când sunt pe margine.]

⁸ „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei.” Vezi: Eusebiu, *Vita Constantini*, IV, 24;

EUSEBIU de Cezareea, Scrieri partea a doua (vol. II), Viața lui Constantin cel Mare, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

⁹ D. OBOLENSKY, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500-1453*. London 2000 (inițial 1971).

Dimitri Dimitrievich Obolensky, most enduring achievement was *The Byzantine commonwealth* (1971), a large-scale synthesis of the medieval history of eastern Europe. Other major studies include *The Bogomils: a study in Balkan neo-Manichaeism* (1946) and *Six Byzantine Portraits* (1988).

Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

¹⁰ Preluăm acest text din volumul anterior al Pentarhiei: PENTARHIA, vol. II/3, pp. 74-75; Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

¹¹ „Νέα Ρώμη ήταν το όνομα που δόθηκε αρχικά στη νέα πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους που ίδρυσε ο Μέγας Κωνσταντίνος στην πόλη που τελικά πήρε το όνομά του (Κωνσταντινούπολη). Το όνομα αυτό επιδίωκε να τονίσει τη συνέχεια μεταξύ της παλιάς και της νέας πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους, επειδή ο όρος, λέξη "πρωτεύουσα" δεν υπήρχε τότε. Έκτοτε το όνομα αυτό συνόδευε πολλές φορές την επίσημη ονομασία της Κωνσταντινούπολης και ιδίως από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Και σήμερα ακόμη, το όνομα αυτό, διατηρείται στον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη ως: «Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης». Ανακτήθηκε από. (Luat după:) <http://el.wikipedia.org/>

era pusă în legătură nemijlocită cu ideologia universalistă și universală a Imperiului Roman, „garantul păcii și ordinii din lume”, un fel de „polițist” al lumii antice. Atributul acestei misiuni universale a Romei și a Imperiului ei a fost enunțat în secolul II î.d.Hr., de către istoricul grec Polybios (c. 150 î.d.Hr.), în lucrarea lui principală *Historiae*,¹² unde a descris evoluția sau creșterea ideii de „ἡ οἰκουμένη”, Ecumeni sau „universal”, de pe întreg teritoriul locuit al lumii antice. Horațiu și Vergilius au dedicat în forma poetică un caracter sacral acestui principiu ecumenic al Imperiului Roman, în care Roma era instrumentul acestei idei și era personificată ca și zeiță: *Dea Roma*. În aceste condiții a apărut și idea de „Pax Augusta”, „Pax Romana”, precum și forma de cult „Altarul zeiței Victoria” etc. Cearta privind altarul zeiței Victoria, izbucnită în anul 357, care s-a încheiat abia în anul 394, a însemnat în mod indirect și procesul de înlocuire a semnificației păgâne a ideii de Roma, cu aceea creștină, inițiată de Constantin I cel Mare, cel puțin din anul 330, continuată de succesorii săi și justificată de Episcopii Romei Vechi prin Primatul Petrin, Constitutum Donatio Constantinii, Δωρεά του Κωνσταντίνου – un document fals din anii 750-775, invocat ca și argument la Sinodul din Quierzy, din anul 752 - precum și de celelalte privilegii menționate de către Patriarhii Occidentului.¹³

În aceste condiții asistăm la o dublă evoluție în sens creștin a ideii de Roma:

- a. în Roma Veche idea este continuată prin privilegiul petrin al Episcopului Romei, papocesarism, papocrație;
- b. în Noua Romă Constantinopol, prin cezaropapism sau „sacerdoțitul imperial” al urmașilor lui Constantin I cel Mare - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.

În ambele cazuri, Roma a devenit metafora măreției și importanței ideii de „Imperium”:

- I. bisericesc (la Roma Veche);
- II. civil, imperial (la Constantinopol).

Cele două idei, care pretindeau preluarea și continuarea în sens creștin a „ideii de Roma” nu numai că se aflau în contradicție și în concurență ci au și evoluat în mod individual, ducând la desfigurarea ideologică a structurilor Bisericii și în mod iremediabil, la dezbinarea din 1054. Altfel spus, relațiile dintre „tron” și „altar”, la Roma Veche și la Noua Romă au avut o evoluție și un efect cu totul opus și contradictoriu principiilor revelate de Iisus Hristos și aplicate de Sfinții Apostoli și de către urmașii acestora în primele secole de viață ale Bisericii.

Din această evoluție se vede limpede, că interesele imperiale și de putere bisericească sub masca „ideii de Roma” și a continuării ori supraviețuirii semnificației universaliste a acesteia în epoca creștină, au fost mai scumpe și mai importante, pentru Cezari și pentru Patriarhii Occidentului, decât comandamentul iubirii, revelat de însuși Mântuitorul Iisus Hristos.¹⁴

Biserica Românească și cadrul ei de apartenență canonică față de Ohrida și față de Constantinopol, până în anul 1453, o analizăm ținând cont de cele două principii de organizare teritorială sau administrativă din Biserica Ortodoxă, dar și din Biserica Latină sau Romano-Catolică. Orientul, Caucazul, Africa și bazinul Mării Mediterane și Adriatice au avut tot timpul o abundență de episcopi, cu eparhii mici, în timp ce Gallia, Italia de nord, Britania, Spania, Iliria, Germania, Rusia, Ucraina, Principatele Române, Regatul Ungariei, Regatul Poloniei etc. aveau și au eparhii sau diocese imense, cu mare extindere teritorială și cu mai puțini episcopi. Iată ce scria în anul 1975 Mitropolitul Maxim de Sardes din cadrul Patriarhiei Ecumenice, în acest sens:¹⁵

¹² Vezi Colecția: *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (BT)*.

¹³ În legătură cu „ideea de Roma”, vezi literatura: Art. Romidee. în: *Lexikon des Mittelalters*. Bd. 7, Sp. 1007-1011 (zur spätantiken und mittelalterlichen Romidee).

Manfred Fuhrmann: Die Romidee der Spätantike. în: *Historische Zeitschrift*. Bd. 207, 1968, S. 529-561.

Michael Seidlmayer: Rom und Romgedanke im Mittelalter. în: *Saeculum*. Bd. 7, 1956, S. 395-412.

Jürgen Strothmann: Kaiser und Senat: *Der Herrschaftsanspruch der Stadt Rom zur Zeit der Staufer*. Böhlau, Köln 1998.

¹⁴ Ibidem, PENTARHIA, vol. II/3, pp. 74-75.

¹⁵ Le Métropolitain MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Œcumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par...*, Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 61.

II. Les deux principaux types d'organisation ecclésiastique

Nous avons dès lors deux types d'organisation ecclésiastique. Certains pays comme l'Afrique et l'Italie péninsulaire avaient toujours une abondance d'évêques, et des sièges épiscopaux jusque dans les plus petites villes, mais non cependant dans les simples villages. Ailleurs, comme en Italie du Nord, en Gaule, en Bretagne, en Espagne, en Illyrie, les diocèses dirigés par des évêques possédant une vaste juridiction locale étaient moins nombreux. Mais s'étaient multipliées les simples paroisses dont la charge et la responsabilité revenaient aux presbytres. Dans nombre de pays continua également de se faire sentir la nécessité de la présence d'un évêque dans chaque ville. C'est ce qu'on observe en Gaule, non sans exception, au début du IVe siècle. Mais ceci n'eut jamais de conséquence absolue. On le voit bien dès la fin du IIIe siècle, où l'on remarque qu'en Espagne un seul évêque dirigeait les fidèles des deux Églises de Legio et d'Asturica. De même la province de Scythie, qui comportait de nombreuses villes, n'eut jamais que le seul évêque de sa capitale: Tomi¹⁸.

Nota nr. 18: A. Fliche – V. Martin, *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1935, t. 2, p. 398. Gerasime Konidaris, *Les Métropoles et les Archevêchés du Patriarcat œcuménique, et leur „ordre”*, p. 101.

La aceste două principii sau forme de organizare teritorială a structurilor canonice bisericești, mai putem să-l adăugăm și pe *al treilea*, al MITROPOLIEI, ca formă de organizare superioară ARHIEPISCOPIEI, aceasta din urmă fiind subordonată celei dintâi, cum este cazul și în Biserica Rusă, Georgia (Ivria, Gruzina), Polonă și sârbă. În Biserica de limbă greacă, arabă, bulgară, macedoneană, și albaneză, mitropolitul este subordonat unui arhiepiscop, iar acesta din urmă Patriarhului. În Biserica Românească, cel puțin din anul 1359, avem de-a face cu *Mitropolia*, ca instituție bisericească supremă și unică în Stat, și mult mai târziu, mitropoliile românești și-au creat și *episcopii sufragane*. Astfel de structuri canonice se numesc *mitropolii sinodalo-imperiale*, după cum vom vedea pe parcursul acestei lucrări și după cum le-a definit marele bizantinolog asumționist Jean DARROUZÈS, Paris, (vezi registul nr. 2082 și nr. 2392).¹⁶ Jean DARROUZÈS a întâlnit astfel de cazuri în Crimeea unde, cea mai mare parte a mitropoliilor, nu numai că nu aveau sufragani, dar nu erau nici măcar înregistrate, atât în catagrafia Tronului Ecumenic, cât și în evidențele cancelariei imperiale, decât numai începând cu *Notitia* sau „Catagrafia” Împăratului Andronic II (1282-1328), conform registului nr. 1424, din fasc. IV, privitor la numirea lui Teodor ca ποιμενάρχης [arhipăstor], adică Mitropolit de Σουγδαία, Sougdaia. Mitropolitul unor astfel de instituții sinodalo-imperiale era în același timp și arhiepiscopul Eparhiei sau Arhiepiscopiei pe care o conducea. În mod firesc, mai întâi trebuiau să existe episcopiile sufragane, dintre care, se fixa apoi arhiepiscopia cu scaunul mitropolitan. Între anii 1359-1701, Mitropolitul Ungrovlahiei apare de multe ori și cu titlul de „Arhimitropolit”, grație funcției de „Exarh al Plaiurilor” (al Transilvaniei), pe care o exercita din porunca Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului și în numele acestuia.

O frumoasă și pregnantă explicație a noțiunii de „Plaiuri”, a făcut Ion NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tomul XXVII, MEM. 6, București, 1945, pp. 123-151 și în Extras, 29 p. Vezi mai ales pp. 140-141, adică în Extras, pp. 18-19, pe care o reproducem în rândurile care urmează:

„Cuvântul *plaiu*, plur. *plaiuri* s-a încetățenit încă din secolul al IV-lea, în limba noastră, derivând din grecescul πλάγιον [plaion, n. n.], latină plagium, slavonă Планина (planina), plur. planiny, planine sau zaplanine. Termenul de plaiu corespunde franțuzescului *plage* și italianescului *piaggia*, însemnând latură, plan înclinat, coastă de munte împădurit, podiș neted, deschis la poalele munților, dară și drumul, poteca, sau cărarea care ducea la poienile sau golurile de munte sau la podișurile de la poalele munților. De aceea apărătorii

¹⁶ Vezi fasc. V, p. 60 din: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

și străjerii acestor poteci sau plaiuri se numeau plăieși. Plaiuri de acestea se găsesc menționate în întreg lanțul Carpaților din văile Maramureșului până la Porțile de Fier. Termenul de plaiu pentru regiunile subcarpatine era tot atât de bine cunoscut și răspândit atât pe versantul nordic cât și la poalele sudice și răsăritene ale Carpaților.

Celebre au rămas în istoriografia română plaiurile sau planinile Șipenițului din valea Prutului, mai sus de Cernăuți, unde la 1339 s-a dat memorabila bătălie între Poloni și Moldovenii ducelui Petru al Mușatei. Cronicarul Dlugosz caracterizează aceste plaiuri drept șesuri curățite de păduri și redatے culturii - silvae vastae nunc temporis processu in culturam et camporum planiciem redactae.

Sub plaiurile menționate în actul patriarhal din 1359 se înțelegeau vastele regiuni subcarpatine din Banat și din Dacia transilvăneană, unde viețuiau mase compacte de Români ortodocși cu bisericile și preoții lor, cari până la 1359 primeau taina preoției de la mitropolitul Ohridei. Patriarhul ecumenic care primise sub jurisdicția sa canonică pe credincioșii din Ungrovlahia munteană, nu se putea desinteresa de soarta credincioșilor români din plaiurile bănățene și transilvănene care, după ruperea legăturilor cu Ohrida, rămăseseră fără organizație canonică a bisericii lor. Soluția cea mai fericită ar fi fost, firește, crearea unei episcopii ortodoxe pe seama credincioșilor de dincolo de munți. Dar pentru crearea unei asemenea episcopii se cerea asentimentul regelui apostolic al Ungariei sub a cărui stăpânire trăiau Români din plaiurile bănățene și transilvănene.” *Ibidem*.¹⁷

Afirmația lui Ion Nistor, privitoare la „...plaiurile menționate în actul patriarhal din 1359...”, trebuie neapărat corectată, pentru că documentele patriarhale, din anul 1359, nu fac deloc mențiunea la „plaiuri” și nici la titlul de „exarh”, al Mitropolitului Ungrovlahiei.

Titlul de Exarh al Regatului Ungariei și al Plaiurilor (=Transilvaniei), apare în mod întâmplător, în salutul din scrisoarea Patriarhului Matei I (1397-1410), către Mitropolitul Antim al Ungrovlahiei, în mai 1401, conform registului patriarhal, nr. 3209, din 1401 mai, indictionul 9, [*textul de salut*]: Ἐρωτάτε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ἱερότητι.¹⁸

Confirmarea sau reconfirmarea funcției de Exarh al Plaiurilor,¹⁹ pentru Mitropolitul Ungrovlahiei în anul 1401, de către Patriarhia Ecumenică, noi considerăm că a avut și o motivație de ordin diplomatic-bisericesc, în scopul diminuării sau boicotării tendințelor manifestate de Arhiepiscopia de Ahrida, după anii 1393, respectiv 1396 de reîncorporare sub jurisdicția ei a eparhiilor din fosta Patriarhie de Durostorum a primului Țarat Bulgar (vezi registul patriarhal, nr. 3287, din anul 1411), adică înainte de anul 1018, drept de jurisdicție confirmat apoi și de noua stăpânire bizantină, prin cele trei diplome, „3 Sygillia”, 3 Συγύλλια, din anii 1019-1020. Arhiepiscopia de Ahrida își justifică dreptul ei vechi de jurisdicție asupra eparhiilor din al doilea Țarat Bulgar (1186-1393/96), pentru că acesta fiind cucerit de otomani, instituția Patriarhiei de

¹⁷ În contradicție cu această situație canonic-istorică și cu explicația științifică făcută de istoricul Ioan Nistor se află decizia abuzivă și nejustificată a Sfântului și Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care a atribuit Mitropoliei Basarabiei (!) titlul de „Exarhat al Plaiurilor”: *Din octombrie 1995 Mitropolia Basarabiei are rangul superior de Exarhat al Plaiurilor și la ea pot adera, extrateritorial, comunități ortodoxe române din afara Republicii Moldova. Statutul de Exarhat al Plaiurilor este recunoscut de autoritățile Republicii Moldova.*

Care „plaiuri”, pentru că titlul acesta, atribuit Mitropoliei Basarabiei este o fraudă istorică și canonică. „Plaiurile” erau identificate de Cancelaria Patriarhală din Constantinopol, cu Transilvania, al cărei Exarh a devenit Mitropolitul Iacint sau Iachint al Ungrovlahiei și urmașii acestuia, din 1359 și până în anul 1701?

Are dreptul un *Sinod local* sau *provincial* să despuieze o titulatură veche a Tronului Ecumenic, cu localizare și destinație precisă și unică, și să o atribuie altei unități bisericești și geografice?

Un astfel de caz eu n-am întâlnit în întreaga istorie bisericească. Numai Biserica Românească se joacă actualmente „cu titulaturile eparhiilor, schimbându-le după cum bate vântul, fenomen care ar putea fi calificat ca o lipsă de maturitate pentru statutul de autocefalie, ca să nu mai amintim călcarea în picioare a propriei istorii bisericești.

¹⁸ Vezi p. 432, din Fasc. VI, regist nr. 3209: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 270.

Târnovo era considerată ca fiind dizolvată sau desființată, odată cu pierderea independenței de Stat. Numai că Patriarhia de Târnovo n-a fost desființată în anul 1393, când a Țaratul a fost cucerit de otomani, ci mai târziu, după anul 1400, probabil prin anul 1405, iar jurisdicția canonică a preluat-o Patriarhia Ecumenică, cum era și de drept. Aceste conflicte de jurisdicție, dintre Ahrida și Constantinopol, după anul 1393, privitoare la dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor din fosta Patriarhie de Târnovo, pot fi identificate în regestul nr. 3287, din anul 1411 u.

Vom vedea însă că Arhiepiscopul Matei al Ohridei (1408-1410) a fost mai abil decât Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410) și a reușit, în parte, chiar dacă nu pe o durată de timp îndelungată, să-și extindă jurisdicția asupra unor eparhii bulgare, care înainte de anul 1393 au aparținut Patriarhiei de la Veliko Târnovo. Arhiepiscopul Matei al Ohridei, după bătălia cu turcii, lângă Kosmidion, „la porțile” Constantinopolului, în luna iunie 1410, intră în capitală, obținând de la Împăratul Manuel II (1391-1425) o confirmare a drepturilor Arhiepiscopiei Ahridei, în conformitate cu cele date de Justinian I cel Mare, în anul 535, pentru Arhiepiscopia Justiniana Prima – *χρυσόβουλλα Justinians*. Întărit prin reconfirmarea acestor privilegii, din anul 535, la care adăugăm și pe cele ale Împăratului Vasile II Bulgaroctonul, din Sygillia (1019-1020), în același an 1410, Arhiepiscopul Matei al Ahridei a procedat la hirotonirea într-un arhieru și la instalarea mitropoliților din Sofia și din Vidin (regest nr. 3287, din 1411 u.). După câțiva timp însă, Patriarhul Eutimie II al Constantinopolului (1410-1416) a protestat împotriva acestor „abuzuri de jurisdicție”, ale Arhiepiscopului Matei al Ahridei, în paguba Tronului Ecumenic. Urmașul lui Matei, al cărui nume nu-l cunoaștem, pentru că lista sau dipticele Arhiepiscopilor Ahridei, este incompletă, pentru perioada de timp 1410-1452, a răspuns prompt patriarhului, prin trimiterea acestuia la textul chrisobulelor, în același timp plângându-se, printr-o scrisoare separată și împăratului Manuel II, pentru dojana arhierescă, pe care i-a făcut-o pe nedrept patriarhul ecumenic (vezi, recenzia lui Constantin Jireček, p. 198).²⁰

Aceleași tendințe de extindere a jurisdicției peste Dunăre le manifesta și Biserica autocefală din Pec, a Sârbilor, care se mai afla și sub anatema Tronului Ecumenic, în perioada de timp dintre 1346-1375, dar care, din punct de vedere geografic se afla la o mai mică distanță de Țările Române, decât îndepărtata Ohrida, din Macedonia.

Mitropolia Ungrovlahiei se bucura de mult prestigiu la Constantinopol, și nu numai că aceasta dintâi își extindea jurisdicția și asupra ortodocșilor din Ungaria și Transilvania, dar îndeplinea și alte misiuni canonice și diplomatice, din partea Patriarhiei Ecumenice, în acest spațiu geografic al Europei centrale și de răsărit. Astfel, în gramata de numire a Mitropolitului Antonie al Haliciului, din mai 1371, Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1364-1376) îi cerea acestuia, ca în toate acțiunile, privitoare la alegerile și hirotonirile de mitropolit și episcopi, din cuprinsul Mitropoliei Haliciului, să se adreseze Mitropolitului Ungrovlahiei, adică *Arhimetropolitului* Exarh de la Curtea de Argeș. Numai împreună cu acesta, să întreprindă toate aceste acțiuni, probabil și de teama unui amestec al ierarhilor ruși în problemele Mitropoliei Haliciului. Deci Mitropolitul Ungrovlahiei îndeplinea funcția de Exarh al Ungariei și al Transilvaniei, dar și pe aceea de Apocrisiarh [nunțiu sau ambasador] sau Legat al Patriarhiei Ecumenice, în Moldova, Galiția, precum și în Regatul Poloniei.²¹

„Il procédera – [Antonie al Haliciului, n.n.] – aux ordinations du clergé, y compris d'évêques; cependant, comme il ne dispose pas à présent d'évêques suffragant, il se rendra dans sa métropole pour choisir les candidats, il s'adjointra le métropolitite de Hongrovalachie en vue d'accomplir les votes et les ordinations.”²²

²⁰ Recenzia lui Constantin Jireček, la lucrările lui Heinrich GELZER, publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202.

²¹ A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, p. 108; ²¹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune..., București, 1992, pp. 274-277.

²² *Vezi regestul patriarhal, fasc. V, nr. 2622, din mai 1371, p. 524: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).*

Mitropolitul Ungrovlahiei trebuia să fie consultat chiar și de Mitropolia Moldovei, după cum se poate constata și din contextul scrisorii Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), în anul 1467 [nu 1457, n.n.], privitoare la alegerea și hirotonirea întru arhieru al noului mitropolit, urmaș al răposatului Visarion:

„...ca Măria Ta să procedeze după lege și după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinților Părinți la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotoniți, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părți, eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.”²³

În scopul unei identificări cât mai exacte a localităților, a țărilor, a regiunilor geografice și chiar a numelor de persoane, ne-am străduit să reconstituim lista numelor acestora, redându-le în diferitele limbi, pe care le-au purtat ori care le-au fost atribuite, atât din spațiul românesc, cât și din Balcani, precum și din toate zonele aparținătoare Imperiului Bizantin, iar mai târziu a celui Otoman. Astfel se poate observa și studia mult mai bine etimologia și evoluția lor de-a lungul secolelor, pentru că fiecare „împărăție” și-a lăsat amprenta ei asupra zonelor și localităților, pe care le-a stăpânit. Mă refer aici în mod special la Imperiul Romeu și la Imperiul Otoman, fără să ignor vechiul Imperiu Roman, Țaratele Bulgare, Țaratul Sârb, iar mai târziu Regatul Ungariei, Regatul Poloniei, Imperiul Habsburgic, dar chiar și Țaratul Rusiei.

Națiunile catolice apusene sunt tot așa de bine dominate de patriotism, ca și românii, însă istoria lor bisericească, nu este ruptă de Scaunul Roman, de legătura indestructibilă a acestora, cu centrul Bisericii Catolice, cum se întâmplă în Biserica Ortodoxă, unde lipsește forța centripetă, adică de strângere a legăturilor cu Tronul Ecumenic, din Constantinopol. Din contra, istoriografia fiecărei Biserici autocefale cultivă un stil de falsă independență, de îndepărtare și ignorare a Patriarhiei Ecumenice, cu o forță centrifugă îngrijorătoare.

În mod concret, eu aș propune ca Istoria Bisericii Românești să fie studiată numai în contextul Istoriei Bisericești Universale, cum se procedează și în apus și într-o legătură mult mai strânsă și bazată pe mai mult respect și unitate cu Biserica Mamă, cu Marea Biserică din Constantinopol. Dacă s-ar fi procedat astfel, atunci nici volumul de față nu-și mai avea rostul, pentru că istoricii bisericești români ar fi găsit și folosit documentele Patriarhiei Ecumenice, ale Arhiepiscopiei de Ohrida și ale Patriarhiilor de Veliko Târnovo și Peć-Ipek, pentru a completa lacunele de informație științifică, din istoria Bisericii noastre, pentru secolele XIV și XV etc.

În prima lor fază de existență, Mitropoliile Ungrovlahiei, iar mai târziu și aceea a Transilvaniei nu aveau eparhii sufragane. Ele au constituit o replică și o continuare a acțiunilor de organizare locală a ierarhiei ortodoxe, după modelul catolic sau datorită fondării episcopilor latine, pe teritoriul de astăzi al României, în Țara Românească și în Moldova (Cumania). Mitropoliile Ungrovlahiei și a Moldovei au fost fondate ca Mitropolii sinodalo-imperiale, pentru că hotărârile Sinodului Endemic și ale patriarhului au fost luate și cu avizul basileului romeu, în conformitate cu prerogativele acestuia, de „episcop în cele din afară ale Bisericii”: Pontifex Maximus - Constantin I cel Mare: ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας²⁴ adică, „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”²⁵.

²³ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.

²⁴ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

²⁵ Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

Din însemnarea Mitropolitului Gheorghe IV al Moldovei (1725-1729), *din anul 1723?* (fost Episcop la Roman, 1718-1725), privitoare la episodul trecerii prințului moștenitor bizantin [mega diadohos] Ioan Paleologul [viitorul Împărat Ioan VIII (1425-1448), din 1421 co-regent], prin Moldova, reproducem un fragment, legat și de problema „autocefaliei” Bisericii Ortodoxe, din acele locuri: „Și întrebând [Ioan Paleologul pe Alexandru Voevod, la care împărăție sau crăie este închinat, Măria sa a răspuns: că își stăpânește țara cu sabia despre toți megiașii și despre toți neprietenii.” „Și întrebând pe Prea o Sfințitul Mitropolit Kir Iosif la care Patriarhie este închinat, Prea Sfinția Sa a răspuns: cum că este închinat la Ohrid. Și s-au făgăduit lăumatul împărat, cum că dacă va merge la Constantinopol, va face Moldavia ca Ohridul și ca Kiprul, să fie nesupusă și neplecată nici unei eparhii (scil. Stăpâniri).” [adică Arhiepiscopie Autocefală, n.n.]²⁶ Mitropolitul Gheorghe susține sub jurământ că a văzut aceste documente, privind „autocefalia” Bisericii Ortodoxe din Moldova, acolo unde erau păstrate, adică la Mănăstirea Neamțului. Erau gramate imperiale și patriarhale, pe pergament, acestea din urmă fiind semnate de Patriarhul Ecumenic și de către ceilalți Patriarhi ai Tetrarhiei, împreună cu alți arhieri în Constantinopol, cu peceți din argint și pajura bicefală bizantină.

Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol îi datorăm și prima prefigurare de unitate a tuturor românilor. Este vorba de Tomosul de transferare a lui Iachint de la Vicina, la Curtea de Argeș, din anul 1359 și mai ales de documentul din mai 1401, prin care Mitropolitului Ungrovlahiei, i se confirma dreptul de jurisdicție canonică și asupra Transilvaniei, cu prerogative lărgite ulterior, nu numai pentru Regatul Ungariei, ci și pentru Mitropolia Haliciului, adică pentru Ucraina, partea din Regatul Poloniei. Cu Mitropolia Moldovei, Ierarhul de la Curtea de Argeș cultiva relații de bună vecinătate. De această unitate a românilor era conștient și Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, motiv pentru care îi cerea lui Ștefan cel Mare, ca alegerile, hirotonirile și sfințirile de mitropolit al Moldovei, după moartea lui Visarion, să nu se facă fără participarea și consultarea Mitropolitului Ungrovlahiei.

Dr. Ioan Marin Mălinaș
Arhimandrit

Neunkirchen, Austria
Praznicul Sf. Ap. și Evanghelist Ioan
8 mai 2014

²⁶ Liviu STAN, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXVI, 1960, martie-aprilie, p. 179. Vezi și M. BERZA, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV-XIX*, în *Studii și materiale de istorie medie*, Editura Academiei Române, București, vol. II, 1957, pp. 7-44.

În sistemul juridic-canonic al Bisericilor de limba greacă, arabă, al slavilor meridionali, deci și la Ohrida, titlul de Arhiepiscop este superior celui de Mitropolit. Fiecare mitropolit este așadar în mod automat și arhiepiscop al Eparhiei pe care o păstorește, care, și aceasta, se numește Arhiepiscopie. În sistemul canonic românesc și în cel din spațiul nord-slav, mitropolitul este superior arhiepiscopului.

Pentaria și viziunea palmei deschise, pe care a avut-o Sultanul Mehmet II, 1453, după data de 29 mai

De ce a căzut Constantinopolul?

În acest context, redăm semnificația unității de acțiune a popoarelor creștine, subordonate Pentarhiei, în viziunea palmei deschise, cu cele cinci degete și descoperirea tâlcului ei, făcută Sultanului Mehmet II Cuceritorul, de către Sfântul Ghennadie [Gheorghe] Scolariul, după data de 29 mai 1453, adică după căderea Constantinopolului:

„Cunoaște, așadar, prea înalte sultan, că cele cinci degete ale mâinii pe care o vezi înseamnă că n-ai fi intrat în acest oraș dacă în el ar fi existat cinci creștini adevărați. Împăratului i-a plăcut explicația lui Gheorghe Scholarul și i-a zis: - *Întrucât te văd înțelept și mi-ai dezlegat nedumerirea alungându-mi tristețea, cere-mi orice vrei și sunt gata să-ți ofer. Și Gheorghe a spus: - Un lucru cer de la tine, prea înalte, să dai poruncă severă ostașilor tăi să înceteze crimele împotriva grecilor, torturile, prigoanele, tâlhăriile și jafurile. Și Mohamed a dat imediat poruncă și l-a numit pe Gheorghe cărmuitor al nației sale, și i-a dat putere ca, câți dintre greci suferă nedreptăți din partea turcilor, să i se adreseze lui, și el să-i spună sultanului. Din ceasul acela au început să se împuțineze chinurile și suferințele creștinilor. În continuare, Mohamed a încuviințat să fie hirotonit un patriarh, cu numele Ghenadie. I-a dat mari cinstiri patriarhului Ghenadie, i-a asezat masa la palat și după aceea l-a condus afară în curte, i-a dăruit un cal ales, cum se obișnuia printre împărați, și le-a poruncit tuturor conducătorilor curții să-l însoțească în procesiune, unii mergând înaintea lui, iar alții în urmă, până la Biserica Sfinților Apostoli. Și în felul acesta, cu ajutorul și harul Lui Dumnezeu, și cu credința, cumpătarea și înțelepciunea patriarhului Ghenadie, elenismul și creștinismul ortodox au fost salvate”.*²⁷

²⁷ Luat din: <http://www.razbointrucuvant.ro/2008/05/24/de-ce-a-cazut-constantinopolul/>

Teoria Pentarhiei,
În concepția Mitropolitului Maxim de Sardes
[Exprimând punctul de vedere canonic al Patriarhiei Ecumenice
din Constantinopol sau Tronul Ecumenic]
pp. 288-302, texte, *fragmente*:¹
[Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Œcumenique*
dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique, Traduit du grec
par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.]

**IX. LA THÉORIE DE LA PENTARCHIE
DES PATRIARCHES**

(pp. 288-302)

[p. 288]Cependant, le principe et l'ordre canonique exprimé par ces canons (le 28e du quatrième Concile de Chalcédoine et le 36e du Concile *in Trullo*) et la promotion à une place privilégiée de l'évêque de Constantinople qu'ils soutiennent, ne viennent-ils pas contredire la théorie formée en Orient sur la pentarchie des patriarches?

L'essence de cette théorie est la suivante: toutes les régions de la terre sont partagées entre les cinq patriarches qui dans l'Église du Christ ne peuvent être ni plus ni moins que cinq, de même que dans le corps de l'homme il n'y a que cinq sens. Mais d'où vient cette théorie? On se pose encore aujourd'hui la question parmi les historiens et les canonistes.

D'après B. Phidas, l'institution de la pentarchie des patriarches prit forme à travers les décisions administratives du quatrième Concile de Chalcédoine en vertu du principe selon lequel seuls les Trônes de Rome, de Constantinople, [p. 289]d'Alexandrie, d'Antioche et de Jérusalem, honorés d'un exceptionnel primat d'honneur par les canons, pouvaient dans le droit des ordination et du jugement des évêques recevoir canoniquement une juridiction plus haute que celle des métropolitites, ou une juridiction patriarcale. Bien avant le quatrième Concile de Chalcédoine la coutume avait façonné conformément à ce principe la juridiction administrative de chacun de ces Trônes. Leur juridiction s'exerçait déjà dans la pratique, si bien que la nouvelle institution ne se heurta pas à de sérieuses difficultés quand il fallut l'appliquer. C'est ainsi que dans ce même quatrième Concile œcuménique fonctionna de facto l'institution de la pentarchie des patriarches, dès lors que le Concile, bien qu'il eût été convoqué dans le cadre du système des patriarchats en formation. Les membres du Concile s'assirent donc à droite et à gauche des représentants de l'empereur, selon leur rapport habituel aux Trônes les plus importants, et relativement au rang du Trônes qui exerçait sur eux, d'après la coutume, une juridiction administrative²⁶.

¹ Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Œcumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique* par..., Op. cit., p. 289, nota nr. 226, precizează că B. Phidas, în lucrarea sa excepțională "Problèmes historiques et canoniques sur le fonctionnement de l'institution de la pentarchie des patriarches", Athen, 1970, p. 69, a analizat în mod amănunțit tot ce ar atinge problema „teoriei” Pentarhiei.

Alături de această lucrare importantă, mai menționăm și alte studii redactate de Phidas:

1. Vlasios PHEIDAS, "Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά" in *Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις*, art. 19, 1979, pp. 5-6.
2. Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.

[p. 289] Mais il en est aussi qui observent que les décisions canoniques du quatrième Concile œcuménique ne posèrent pas de manière particulière la question de l'entrée de la nouvelle institution dans l'administration de l'Église, mais qu'elles réglèrent par contre les problèmes qui existaient déjà depuis longtemps touchant l'extension de la juridiction administrative de quelques Trônes seulement (Constantinople, Antioche et Jérusalem).

De même il en est qui remarquent que la relation des décisions canoniques du quatrième Concile œcuménique et de l'institution de la pentarchie des patriarches ne doit pas être cherchée seulement dans la lettre, mais aussi dans l'esprit qui permit de prendre ces décisions et qui lie indissolublement l'institution de la pentarchie des patriarches au quatrième Concile œcuménique²²⁷.

²²⁶ B. PHIDAS, "Problèmes historiques et canoniques sur le fonctionnement de l'institution de la pentarchie des patriarches", Athen, 1970, p. 69. Dans cet ouvrage remarquable de B. Phidas est analysé dans le détail tout ce qui regarde les problèmes touchant la théorie de la pentarchie.

²²⁷ B. PHIDAS, *ibid.*, p. 22.

[p. 290] Nous ne nous proposons pas d'entrer ici dans les détails des divergences sérieuses qui existent, concernant tant les présupposés que la manière dont fut consacrée et le temps où fut formée l'institution de la pentarchie des patriarches. Ceci, pensons-nous, ne pourrait que nous éloigner du but essentiel du présent ouvrage. Nous nous bornons simplement à mentionner que selon l'opinion de la plupart et singulièrement des historiens de l'Église catholique romaine, l'institution de la pentarchie ne fut pas le fruit des nécessités historiques de l'Église, ni ne se forma en vertu de critères ecclesiologiques et canoniques, mais fut introduite plus tard, soit comme une réaction de l'Orient au primat du pape²²⁸, soit par Justinien, et elle serait alors une création de l'État, reconue plus tard par l'Église et revêtue d'autorité canonique²²⁹.

Nos propres historiens ont aussi formulé une opinion qui n'est pas très éloignée de ces thèses. Parmi eux, B. Stephanidis a soutenu que "la théorie qui veut que les cinq patriarchats constituent le plus haut pouvoir ecclésiastique s'est formée progressivement à partir du 6e siècle (à partir de Justinien) et avait tendance à remplacer l'importance de l'ensemble des évêques par l'importance des cinq patriarches"²³⁰. G. Konidaris admet que „la pentarchie fut complétée par l'élévation de l'évêque de Jérusalem au titre de cinquième patriarche, durant le quatrième Concile œcuménique de Chalcédoine en 451..."²³¹. E. Chrysos soutient que „la théorie des cinq Trônes patriarchaux était sûrement plus ancienne. Les Actes des grands Conciles du Ve siècle montrent que la 'pentarchie' ²⁹¹constitue la conscience de l'Église d'Orient dès cette époque. Mais c'est Justinien qui le premier fit passer, en ratifiant par ses lois, cette théorie du droit usuel de la tradition ecclésiastique à une institution de l'Église (et de l'État). Ainsi la première proposition de Justinien était aussi la première application pratique de la part de l'État, d'une idée ecclésiastique plus ancienne"²³².

²²⁸ M. JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium*, t. I (1926), p. 72; t. 2 (1931), p. 451.

J. HERGENRÖTHER, *Photius Patriarch von Konstantinopel*, t. 2, p. 132.

R. VANCOURT, „Patriarches”, in *Dictionnaire de théologie catholique*, t. II, col. 229.

F. HEILER, *Altkirchliche Autonomie und päpstliches Zentralismus*, p. 310.

A. MICHEL, „Der Kampf um das politische oder petrinische Prinzip der Kirchenführung”, in A. GRILLMEIER – H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon*, t. 2, p. 547 sq.

²²⁹ F. DVORNIK, *The idea of apostolicity in Byzantium and the legend of the apostel Andrew*, pp. 266-267. Du même, *Byzance et la primauté romaine*, pp. 66-67.

²³⁰ B. STEPHANIDIS, *Histoire de l'Église*, p. 358.

²³¹ G. KONIDARIS, „La théorie de la pentarchie des Patriarches et leur primat d'honneur dans les Notitias episcopatum”, tiré à part des *Paralipomènes du Tome panégyrique du millénaire de la bibliothèque du patriarcat d'Alexandrie*, p. 4, note 11.

²³² E. CHRYSOS, *La politique ecclésiastique de Justinien*, p. 98.

B. PHIDAS, (Problèmes historiques et canoniques sur le fonctionnement de l'institution de la pentarchie des patriarches, pp. 8-9, notes 3, 4, 5) considère que les points de vue des trois historiens orthodoxes susdits ont subi l'influence des thèses catholiques romaines correspondantes. Cependant nous ne pensons pas que la coïncidence signifie nécessairement une influence et une dépendance.

Des auteurs différents partant de thèses différentes, aboutissent souvent aux mêmes conclusions, ce qu'on ne peut guère considérer comme une influence et une dépendance des uns par rapport aux autres. Puis comment expliquer le

cas du distingué historien et canoniste russe T. Barsov, qui écrivit autour de 1882, et était par conséquent bien antérieur à tous les historiens catholiques romains mentionnés plus haut, sauf J. Hergenröther? Devons-nous supposer que tous ont eu ce dernier comme source commune?

²³³ T. BARSOV, „o kanonitseskom elementije v tserkovnom upravlenii”, in Pravoslavnoje obozrenije, 3 (1882), p. 60.

[p. 291] La théorie de la pentarchie des patriarches doit en tout cas, selon nous, être examinée surtout dans son rapport aux prétentions des papes à soumettre à leur pouvoir l’Orient chrétien et singulièrement à asservir le Trône de Constantinople. Mais il faut rattacher le plein développement de cette théorie à la tendance qui cherche à confirmer l’essence de l’importance réelle perdue des trois patriarches de l’Orient²³³.

La raison principale, sur laquelle se fondaient les papes dans leur refus de reconnaître le primat de l’évêque de Constantinople, était le fait que le Trône de Constantinople n’avait pas d’origine apostolique. C’est pour cette raison que les papes n’ont pas voulu comter le Trône de Constantinople dans la série des Trônes patriarcaux, qu’ils ont refusé de donner leur accord à la définition du Concile de Chalcédoine sur les privilèges de l’évêque de Constantinople. Les papes Léon, Gélase, Grégoire le Grand et Nicolas Ier ne reconnaissaient la dignité patriarcale qu’aux trois Trônes qu’avaient fondés l’apôtre Pierre et son disciple Marc l’évangéliste, ils excluaient de cet honneur Constantinople et ne tenaient presque aucun compte de Jérusalem.

[p. 292] Il était donc naturel qu’a la mesure de la tentative des Papes de développer et d’imposer leur théorie sur la trinité des Thrônes patriarcaux en vertu de leur origine apostolique, se soit développée et ait été avancée parallèlement la théorie contraire situant le principe de la juste administration de l’Église dans la pentarchie des patriarches. Cette théorie, fondée sur le principe des primats des cinq Trônes patriarcaux fut insérée dans les décisions canoniques du Concile de Constantinople réuni en l’an 869 pour régler la question Ignace-Photius.

De l’esprit des discussions qui eurent lieu au cours de ce Concile ressort généralement la thèse que les cinq Trônes patriarcaux ont le droit de résoudre ensemble les problèmes les plus importants concernant toute l’Église, thèse qui fut développée également dans les déclarations officielles. Ainsi l’observateur du patriarche de Jérusalem Théodose, le presbytre et conseiller Élie, dans son jugement sur la justesse du procès qu’on faisait à Saint Photius, soutint l’origine divine et singulièrement le fondement pneumatologique des cinq patriarchats. Il dit: ”Sachez tous que l’Esprit Saint a mis dans le monde les têtes patriarcales, pour que par elles disparaissent les scandales qui se lèvent dans l’Église de Dieu²³⁴.”.

Le Métropolitte de Smyrne, Metrophane, parlant à l’ouverture de la 6e séance du Concile, et se servant des expressions mentionnées dans les versets 14 et 15 du premier chapitre du livre de la Genèse, comparait les patriarches aux luminaires du ciel. Il dit: „Dieu a posé dans le firmament de l’Église, comme des grands luminaires, les têtes patriarcales pour éclairer toute la terre, pour dominer le jour et la nuit et séparer la lumière et les ténèbres²³⁵.”.

L’empereur Basile lui-même, partant du principe du pouvoir absolu des patriarches dans l’Église, demanda à ceux qui assistaient à ce Concile: ”Qui pourra délier ce que font les quatre Trônes patriarcaux? A qui aurez-vous recours quand vous serez condamnés par ces quatre Trônes, et que vous demanderez à être délivrés de ce lien?²³⁶.”

²³⁴ Mansi, 16, 318-319.

²³⁵ Mansi, 16, 344.

²³⁶ Mansi, 16, 356-357.

[p. 292] Au cours d’une discussion avec de Saint Photius,

[p. 293] le dignitaire impérial Baanès exposa avec une grande clarté la théorie de la pentarchie. Il soutint que Dieu a fondé son Église sur les cinq patriarches et a affirmé dans son Évangile que jamais et pour aucune raison, ils ne disparaîtraient complètement, car ils sont les têtes de l’Église.

Les paroles de l'Évangile „Les portes de l'enfer ne prévaudront pas contre elle”, attestent ainsi clairement que si deux de ces têtes tombent il faut recourir aux trois autres. Si trois tombent, tournons-nous vers les autres deux. Mais si contre toute attente, quatre se perdent, alors, il faut supplier l'unique qui demeure en tout temps à la tête de tous, le Christ notre Dieu, et il redressera le reste du corps de l'Église²³⁷.

Tandis que dans ces jugements qui soulignent l'importance des cinq patriarchats, ceux-ci sont comparés aux luminaires célestes et sont appelés têtes posées par Dieu lui-même pour la plus haute administration de l'Église, chez d'autres auteurs les mêmes patriarches sont habituellement assimilés aux cinq sens du corps de l'homme, qui souvent dans le nouveau Testament sert d'image à l'Église chrétienne. Anastase le bibliothécaire, auteur latin, qui vécut longtemps parmi les Grecs, analysant la théorie de la pentarchie des patriarches, dit: „ Le Christ dans son corps, qui est l'Église, a fondé autant de Trônes patriarcaux qu'il y a de sens dans chaque corps mortel. Si tous ces Trônes s'accordent, alors rien ne fera défaut dans les rangs de l'Église, de même que dans le corps rien ne manque si tous les sens demeurent sains et saufs²³⁸.”

L'assimilation des patriarches aux cinq sens est habituelle, surtout chez les auteurs tardifs, dans leur jugements sur le nombre, le pouvoir et l'importance des patriarchats.

Le patriarche d'Antioche, Pierre (au XIe siècle) s'adressant à l'archevêque d'Aquilée, Dominique, qui s'appelait lui-même incorrectement patriarche, écrit: „Il n'est nulle part écrit que l'évêque d'Aquilée, c'est-à-dire de Venise, est appelé patriarche. Nous savons qu'il y a dans le monde cinq patriarches, de Rome, de Constantinople, d'Alexandrie, d'Antioche et de Jérusalem. Car de même que notre corps a cinq sens, de même

²³⁷ Mansi, 16, 140-141.

²³⁸ Mansi, 16, 7.

[p. 294] le corps du Christ, l'Église des fidèles, a cinq Trônes qui sont comme les cinq sens²³⁹.”

Théodore Balsamon, qui devint patriarche d'Antioche, a particulièrement développé la théorie de la pentarchie des patriarches dans son étude connue sous le titre: *Étude, c'est-à-dire réponse en faveur des privilèges patriarcaux*. Il faut noter que Balsamon a écrit son étude pour répondre aux jugements de ses contemporains, lesquels disaient que les patriarches d'Antioche et de Jérusalem, „auxquels il n'a pas été donné d'être intronisés dans leur propres Église”, ne peuvent exercer de pouvoir épiscopal, ni jouir des privilèges patriarcaux.

Balsamon en l'occurrence est surtout attentif à résoudre les questions suivantes: „D'où et comment est venue la pentarchie des saints patriarches? Quelles privilèges ont été accordés? Y a-t-il une différence entre les patriarches?” Examinant ces problèmes, Balsamon a d'abord en vue la grandeur spirituelle de la dignité patriarcale, et en vertu de cette grandeur, il s'efforce de démontrer que les patriarches qui pour des raisons indépendantes de leur volonté séjournent en dehors de leur Sièges doivent jouir des honneurs attachés à la dignité patriarcale. Balsamon décrit ainsi l'origine de la dignité patriarcale: „Avant tous les patriarches de la cité de Dieu la grande Antioche, le saint apôtre Pierre ordonna Évode, qui était originaire de la ville. Peu après, le même divin prédicateur fit Saint Marc évêque de l'Église d'Alexandrie. Saint André, évêque de Thrace. Trois cents ans plus tard, Saint Sylvestre, grand entre les Pères, fut nommé pape du Trône de l'ancienne Rome par le saint et grand isapôtre Constantin, qui le premier confessa l'orthodoxie, comme le mentionnent l'histoire aimée de Dieu et les autres chroniques ecclésiastiques. Quant au grand Trône de Constantinople, à la réalité et au nom glorieux, il était soumis à l'évêque des Pirinthiens (Pirinthe est la partie occidentale d'Héraclée). Il ne s'appelait pas encore Constantinople la grande ville. Mais il était une bourgade et avait nom Byzance. Les sceptres du royaume transférés de l'ancienne Rome à Constantinople, par la mystérieuse providence de

²³⁹ RALLIS – POTLIS, *op. cit.*, t. 4, pp. 408-409.

[RALLIS A.-G. – POTLIS M., *Recueil des saints et divins canons*, 6 tomes, Athènes, 1852-1859, réédition Athènes, 1966].

[p. 295] Dieu, comme l'olivier cultivé remplace l'olivier sauvage, l'évêque de l'Église de ce Trône, qui était alors saint Métrophane, fut appelé archevêque. C'est pourquoi le premier saint Concile œcuménique, quand il mentionna dans ses sixième canons les quatre patriarches – ceux de Rome, d'Alexandrie, d'Antioche et de Jérusalem – ne cita pas l'évêque de Constantinople. Mais le second Concile œcuménique, en faisant mention également du Trône de Constantinople, lui a donné le primat de l'ancienne Rome, car il est, dit-il, la nouvelle Rome, comme le déclarent les 2e et 3e canons de ce même Concile. Et afin que les têtes de l'Église, comme les puissances célestes, maintiennent le meilleur usage du bon ordre, le saint et divin Concile œcuménique réuni sous la coupole du grand palais (*in Trullo*), concile également appelé cinquième-sixième, dit textuellement: "Renouvelant ce qu'ont légiféré les 150 Pères réunis dans la cité impériale gardée de Dieu et les 630 Pères réunis à Chalcédoine, nous ordonnons que ce Trône de Constantinople jouisse du même primat que le Trône de l'ancienne Rome, qu'il soit magnifié comme lui dans les affaires ecclésiastiques, étant second après lui. Qu'il soit suivi du Trône d'Alexandrie la grand ville, puis de celui d'Antioche, enfin de celui de Jérusalem²⁴⁰." C'est pourquoi conformément à cette énumération, depuis lors et jusqu'à maintenant les grands évêques de ces cinq Trônes très saints sont ainsi honorés de par le monde entier. La juste exclusion du pape de l'ancienne Rome hors des Eglise n'a pas détruit le bon ordre canonique. Le premier n'est pas plus que le second, ni le second que le troisième. Mais ils sont comptés comme les cinq sens d'une seule tête, que rien ne sépare. Le peuple chrétien considère qu'ils ont en tout le même honneur. Et ils sont justement appelé les têtes des saintes Eglises de Dieu de par le monde entier. Ils ne souffrent pas des différends qui divisent les hommes. De même si l'on cherchait dans les

²⁴⁰ D'après Balsamon, le pouvoir patriarcal provient de l'installation, par le prince des apôtres, des premiers évêques dans les villes susdites les plus anciennes, mais l'ordre des Trônes patriarcaux a été défini par les 1er, 2e et 6e Conciles œcuméniques. Dans quelle mesure cette opinion du distingué canoniste byzantin est-elle exacte, c'est ce qui ressort de ce que nous avons dit jusqu'ici.

[p. 296] plus petites choses, le pape de Rome n'est pas outragé parce que l'initiale R le place au troisième rang des lettres, alors que l'évêque de Constantinople est honoré et porté en avant à cause du C. Il n'y a pas non plus de scandale entre l'évêque d'Alexandrie et l'évêque d'Antioche à cause de l'initiale A, parce que chacun d'eux l'aurait en propre avant l'autre. Mais de même que les cinq sens se conforment à l'ordre dans lequel les a formés Dieu l'Architecte et le Créateur, et que la vue ne combat pas l'odorat, ni l'ouïe le toucher et le goût, parce que nous les nommons dans cet ordre, de même aucun des très saints patriarches n'a été appelé premier Siège par les divins canons, ni ne se vante d'être plus que le second et que celui qui suit. „Les patriarches ayant le droit d'être pareillement distingués dans la dignité qui est la leur et s'exprime par les vêtements sacrés et les autres signes de leur qualité, Balsamon voit ainsi l'égal honneur des patriarches: „De même donc qu'il n'est permis à personne de parler du Christ unique notre Dieu pour le présenter et de l'exalter d'une certaine manière dans telle partie du monde, et le glorifier d'une autre manière dans telle autre partie, car alors, on se condamnerait à la dernière folie et on serait emporté dans l'impiété, de même nul n'a le droit de dire qu'il faut diviser la divine grandeur patriarcale et la partager en privilèges majeurs et mineurs.”.

Balsamon interprète ainsi l'unité des patriarches, au-delà des frontières qui les séparent: „Dieu qui a créé l'univers, qui a formé l'homme à son image, l'a fait roi de tous les êtres qui sont sur la terre et le dirige d'en haut, est célébré pour l'autre harmonie surnaturelle de la créature: comment d'un mélange d'immortel et de mortel Il a organisé ce que celle-ci porte en elle... Il n'en est pas moins exalté d'avoir bien voulu que la vie des hommes passe par les cinq sens qui ont leurs propres qualités, mais ne refusent pas la communication. Car même si la vue accomplit unilatéralement la fonction qui lui a été assignée de par Dieu, comme une dette juste, et sans être empêchée par les sens qui l'accompagnent, elle n'est pas séparé de leur communion. Elle veut bien plutôt qu'ils participent de sa charge et qu'ils s'assemblent pour la seconder en serviteurs fidèles et servir le corps qui les porte comme un trésor.”.

[p. 297] „Il admire encore comment chacun d’eux s’est dédoublé, afin que, même s’il arrive que l’un des deux se perde, celui qui demeure prenne la place de l’autre, et que ceux qui sont bien conformés ne se vantent pas à son encontre, mais bien plutôt souffrent avec lui, comme si leur maître n’avait pas été exposé au mépris. S’il arrive ainsi que l’une des deux oreilles devienne inutile et perde sa plus belle qualité, l’homme demeure sain et sauf, et tel que Dieu l’a fait. Mais il est considéré comme un avorton sans le secours des quatre autres sens qui lui rendent la santé. De même donc que chacun des sens accomplissant son œuvre propre, nous ne nions pas l’utilité des autres, ni ne dénonçons leur laideur et leur inutilité parce qu’ils ont cessé d’agir à deux comme ils ont été créés, mais, bien plutôt, nous les rassemblons (car si l’un d’entre eux s’arrête tout à fait, on l’a dit, tout le corps est inutile et est considéré comme rien par les hommes), de même l’institution des cinq patriarches sera justement et sûrement ordonnée. Chacun d’eux gère seul l’administration qui lui a été accordée, afin qu’il n’y ait pas de confusion dans les privilèges des saintes Églises. Mais nul ne sera privé de l’honneur de Dieu et des droits donnés depuis l’origine à la grandeur divine des patriarches. Car, si une telle chose arrivait, si l’on privait l’évêque d’Alexandrie de ses privilèges patriarcaux dès lors qu’il se trouve dans la cité impériale et parce qu’il n’est pas dans son propre territoire, on rendrait inutile la tête, qui se retrouverait sourde et aveugle et n’aurait plus pour se diriger que trois ou quatre sens. C’est pour cette raison qu’a été proposé avec justesse que soient également protégés contre l’inexorable les patriarches privés de leurs saints Trônes par les invasions des païens, je veux dire l’évêque d’Antioche et l’évêque de Jérusalem. Car, même s’ils ont perdu la gloire de leurs Trônes, la grâce spirituelle ne passera pas, comme dit David... Il faut donc accueillir avec bonté les patriarches privés de leurs saintes Églises et qui siègent hors de leurs frontières dans le Diocèse d’un autre patriarcat, et ne pas les mépriser. Car la règle veut qu’on les console, qu’on les entoure de tous les soins, qu’on les accueille, qu’ils ne soient pas injuriés pour cette anomalie digne d’être pleuré, et non d’engendrer la vantardise. Ensuite les saintes et divines Écritures et les traditions des Pères ayant nommé pape l’évêque

[p. 298] de Rome, ainsi que l’évêque d’Alexandrie, mais non l’évêque de Constantinople et l’évêque de Jérusalem, qu’elles ont appelé archevêques, tandis que seul l’évêque d’Antioche a été nommé patriarche, comment l’Église d’Antioche ne souffret-elle pas de savoir que les autres aussi sont proclamés patriarches? Parce qu’en tout cas, l’honneur est le même, et que les cinq patriarches ont leur place dans l’unique tête du corps, c’est-à-dire des saintes Églises de Dieu... le père est appelé pape par les latins, et patriarche par les juifs, le chef, c’est-à-dire le père des familles, de même l’archevêque est le père des évêques. Mais si dans le langage le pape, le patriarche, l’archevêque ont un sens différent, cependant en autorité ils ne diffèrent en rien. C’est pourquoi tous sont appelés du même nom de patriarche. Le premier archevêque de Rome saint Sylvestre, de même que le premier archevêque d’Antioche Évode, ont été justement appelés pères. Ils n’étaient pas encore patriarches, comme le proposèrent les pères. De même l’évêque d’Alexandrie fut appelé pape, pour que saint Cyrille durant le troisième Concile reçoive les mêmes privilèges, à mon avis, que le pape de Rome Célestin. La piété parvenue aux confins de la terre entière, et presque chaque ville recevant un évêque, il a fallu également honorer de manière qui plaise à Dieu et en toute piété Jérusalem, pour la sainte Passion et le tombeau de notre Seigneur Jésus-Christ. Et la grande ville, comme on l’a dit, fut honorée plus que toutes, parce qu’en elle avaient été transférées les sceptres du Royaume des Romains. Les archevêques qui la dirigeaient changèrent donc de nom. Ils étaient chefs et têtes de nombreux évêques. C’est dire la même chose, qu’ils devinrent pères et patriarches²⁴¹.”

Balsamon soutient ensuite qu’il n’y a aucune raison pour que les patriarches d’Antioche et de Jérusalem soient privés de leur honneur patriarcal parce qu’ils vivent loin de leurs Trônes à cause des invasions barbares. Il invoque pour cela le 37e canon du Concile *in Trullo*.

Jugeant l’idée centrale de l’ouvrage de Balsamon sur les privilèges de la dignité patriarcale, que nous venons d’exposer, et la comparant à ses jugements partiels, nous sommes conduits

²⁴¹ RALLIS – POTLIS, *op. cit.*, t. 4, pp. 542-555.

[RALLIS A.-G. - POTLIS M., *Recueil des saints et divins canons*, 6 tomes, Athènes, 1852-1859, réédition Athènes, 1966].

[p. 299] à la conclusion que Balsamon, comme le remarque très justement T. Barsov, pense surtout à la dignité patriarcale et aux privilèges qui la distinguent, mais non aux Trônes patriarcaux et à leurs privilèges. C'est pourquoi il nous faut davantage considérer les jugements de Balsamon du point de vue dogmatique que du point de vue canonique. Reconnaisant que la dignité patriarcale est la même par l'unité et l'identité des actions différentes qu'entreprend chaque patriarche en tant qu'organe administratif, il admet par ailleurs que cette différence assimile les cinq patriarches aux cinq sens. De même en effet que les cinq sens du corps humain se distinguent sinon par leur dignité et leur importance respectives dans l'ensemble de l'organisme, du moins par la différence de leur action et de leur fonctionnement dans différentes parties du corps et pour différents buts, de même la dignité patriarcale qui correspond aux cinq sens et constitue, d'après Balsamon, une seule tête du corps de toutes les Églises n'exclut pas qu'ils puissent avoir une place et une influence différentes dans les relations entre les Églises.

D'une manière générale l'essence du parallélisme des cinq patriarchats et des cinq sens, comme tout l'enseignement de Balsamon sur la pentarchie, ne consiste donc pas à défendre une pleine égalité de tous les Trônes patriarcaux, et à leur reconnaître la même place et la même influence dans les affaires de l'Église chrétienne, mais bien plutôt, d'une part et en premier lieu, à démontrer la nécessité de l'existence des cinq patriarchats, et d'autre part à soutenir la thèse que l'asservissement des patriarchats d'Orient à des peuples de religion étrangère ne peut être utilisé comme une raison pour mépriser leurs évêques et justifier la disparition de leurs Trônes. C'est pourquoi Balsamon dans son enseignement sur la pentarchie des patriarches tourne son attention vers leurs privilèges personnels, examinant les bases de leur égal honneur, égal honneur attesté dans l'unité de la grâce qui les distingue, et dans l'identité de la dignité qui les caractérise. La côté canonique de cet enseignement consiste en ceci: Les patriarches y apparaissent comme les dirigeants suprêmes des Églises chrétiennes, portant le plus haut pouvoir spirituel et les plus grands privilèges spirituels. Ils occupent une place différente,

[p. 300] mais ne diffèrent les uns des autres ni par la dignité ni par les privilèges qui distinguent cette dignité. De tels dirigeants suprêmes, reconnus par la législation canonique de l'ancienne Église œcuménique, étaient cinq, selon le nombre des cinq Trônes des premiers hiérarques les plus anciens, c'est-à-dire de Rome, Constantinople, d'Alexandrie, d'Antioche et de Jérusalem, lesquelles étaient honorés pour leur prééminence, d'une part à cause de leur origine apostolique, d'autre part à cause de l'importance centrale des villes dans lesquelles leurs Églises avaient été fondées et avaient leurs Sièges.

Cependant, l'élévation des Trônes susdits – et l'honneur qu'ils en recevaient – dès lors qu'elle avait eu lieu dans la sphère des conditions historiques et sous l'influence des exigences de la nécessité, du système d'administration et des relations réciproques entre les Églises, n'a manifestement qu'une signification canonique, et nullement dogmatique.

La théorie de la pentarchie s'est pourtant élargie dans son fond, d'une part en enseignant que la dignité patriarcale et les privilèges ecclésiastiques qui la distinguaient avaient leur origine dans la grâce divine, d'autre part en comparant les anciens primats de l'Église chrétienne reconnus par la législation canonique, aux cinq sens du corps humain, et en excluant par là la possibilité de diminuer ou d'augmenter leur nombre.

Le patriarche d'Antioche, Pierre, dans son enseignement sur la pentarchie, comparant le corps de l'Église à l'organisme humaine, dit: „Le corps de l'homme est mené par une seule tête. Mais il y a en lui de nombreux membres. Et tout est dirigé par seulement cinq sens, qui sont la vue, l'odorat, l'ouïe, le goût et le toucher. Ainsi le corps du Christ, je veux dire l'Église des fidèles, édifié en différentes nations qui sont comme ses membres, et dirigé par cinq sens appelés les grands Trônes, est mené par une seule Tête, je veux dire le Christ Lui-même. Et de même qu'il n'est pas d'autre sens au-delà de ces cinq sens, de même il ne saurait y avoir d'autre patriarche au-delà des cinq patriarches. Car sous ces cinq Trônes qui sont comme des sens dans le corps du Christ, tous les membres, donc toutes les familles des nations et les évêchés locaux sont dirigés et menés comme Dieu le veut. Comme en une seule.

[p. 301] Tête le Christ notre vrai Dieu, ils sont édifiés et menés par l'unique foi orthodoxe²⁴².”

Nil Doxapatris rapporte la même chose: „Il fallait que soit parfait le corps de l'Église, dont l'unique tête est le Christ, et tout le corps est dirigé par cinq sens et non par quatre. C'est pourquoi le Saint Esprit a fait en sorte qu'il y ait cinq patriarchats qui sont un seul corps et une seule Église, les cinq patriarchats tenant lieu de sens. Comme tout corps en effet est dirigé par les cinq sens, mais si manque un des sens le corps est imparfait, de même l'Église du Christ qui est tout entière dans son unité un seul corps, qui est fondée sur la foi dans le Christ le Fils de Dieu, est dirigée par cinq patriarches, comme par les sens. Quel patriarchat correspond à tel sens, et quel à tel autre, ce n'est pas le moment ici de le dire²⁴³.”

²⁴² [Migne], P.G. 120, 760

²⁴³ [Migne], P.G. 132, 1097

Ainsi selon la théorie de la pentarchie, l'administration de l'Église œcuménique est considérée juste quand elle est exercée par les cinq patriarches comme par les cinq sens du corps humain. Les canonistes et les auteurs byzantins firent un ample usage de cette théorie quand ils cherchèrent, d'une part à justifier la justesse du développement des formes canoniques de l'administration ecclésiale, et d'autre part à démontrer que le point le plus haut d'un tel développement est la fondation des cinq patriarchats lesquels, correspondant aux cinq sens de l'organisme humaine, représentent l'Église œcuménique.

Cependant cette théorie qui enseigne le plus haut pouvoir spirituel et ecclésiastique des cinq patriarches et de chacun d'eux en particulier dans sa relation avec les autres primats de l'Église, n'exclut nullement la possibilité pour renforcer précisément l'unité totale des cinq patriarchats dans leur action et permettre un plus grand ordre dans leurs relations réciproques, que certains d'entre eux soient élevés de par leur place et leur influence dans les questions ecclésiastiques générales, sans pour autant que les autres leur soient soumis.

La comparaison des patriarches avec les cinq sens qui ont une place et une fonction différentes dans le corps humain, témoigne par ailleurs qu'il existe justement une différence

[p. 302] dans la place historique extérieure et dans les relations réciproques des patriarches. Selon cette comparaison, la place de la vue est attribuée à l'Église de Rome, à cause de la prééminence de ce sens sur les autres et la place des autres sens est attribuée aux autres Églises. Un auteur inconnu, Grégoire de Trapézonte, partant de ce même principe, compare l'Église de Rome au sens du toucher, car il considère que le toucher est le sens royal, dès lors que le vivant, quand bien même il aurait perdu tous les autres sens, pourrait conserver son existence par cette seule sensation. Il compare l'Église de Constantinople au sens du goût, car ce sens est premier après le toucher, l'Église d'Alexandrie au sens de la vue, l'Église d'Antioche au sens de l'ouïe et l'Église de Jérusalem au sens de l'odorat²⁴⁴.

Quelle que soit la valeur qu'il convient d'attacher à la comparaison, il est nécessaire de remarquer que la pensée qu'elle exprime – à savoir que nous définissons par la qualité respective des sens humains la place différente des Églises patriarcales – atteste que cette comparaison de la pentarchie des patriarches et des cinq sens se réfère à la conscience de l'Église et l'exprime dans la mesure où elle met en relation la qualité de ces Trônes et la signification des sens humains²⁴⁵.

²⁴⁴ J. HERGENRÖTHER, *Photius*, t. 2, p. 134.

²⁴⁵ T. BARSOV, *op. cit.*, p. 73.

Explicație:

[*vezi mai jos și: Vlasios Phidas, Ecclesiologie locale et conciliarite universelle au premier millenaire...*]

Mitropolitul Maxim de Sardes a fost un ierarh sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol și exprimă atitudinea canonică și istorică a acestei instituții venerabile, respectată de Sfântul Scaun al Romei Vechi.

Prin reproducerea acestui capitol din lucrarea Mitropolitului Maxime de Sardes,

[Le Patriarcat Œcumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p.], p. 288-302,

noi intenționăm să oferim cititorului poziția canonică, adică oficială a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, față de teoria pentarhiei patriarhilor, cu speranța că acest punct de vedere va fi acceptat și însușit și de bisericile ortodoxe autocefale post imperiale (= de după anul 1453). Mitropolitul Maxim de Sardes apreciază contribuțiile științifice ale lui B. Phidas [Βλασίου Ιω. ΦΕΙΔΑ].

Tendința centrifugă a autocefaliilor actuale riscă să producă o evoluție sectară în Biserica Ortodoxă, unde sfințele canoane primesc o interpretare proprie și diferită, în fiecare biserică autocefală în parte, fapt care le îndepărtează tot mai mult una de cealaltă, precum și de rădăcinile Ortodoxiei din primul mileniu creștin.²

² Vezi un alt articol scris de Βλασίου Ιω. ΦΕΙΔΑ, referitor la Pentarhie, luat din: http://www.apostoliki-diakonia.gr/it_main/catechism/theologia_zoi/themata.asp?cat=dogma&contents=contents_TextsFrance.asp&main=texts&file=3.htm: Vlasios Phidas, *Ecclesiologie locale et conciliarite universelle au premier millenaire*, în Buletinul oficial al Bisericii Elene: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος - *Apostoliki-Diakonia*, Athena, 2011, versiune online: http://www.apostoliki-diakonia.gr/it_main/catechism/theologia_zoi/themata.asp?cat=dogma&contents=contents_TextsFrance.asp&main=texts&file=3.htm, Vlasios Phidas, *Ecclesiologie locale et conciliarite universelle au premier millenaire*.

1. Primaute et conciliarite dans la tradition canonique

L'administration ecclesiale a toujours été indissolublement liée, d'une part, à la *structure synodale* d'une juridiction administrative territoriale et, d'autre part, à la réglementation canonique de la répartition du *droit d'ordination* (jus ordinandi), lequel comprend également le *droit de jugement* (jus jurandi) des évêques. En effet, dans l'administration ecclesiale ce qu'il y a de plus important, « *c'est l'ordination des évêques* » (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 129). Ainsi, la répartition du *droit d'ordination et de jugement des évêques* en régions territoriales, clairement définies et délimitées, façonne le *corps administratif* unique de l'Église locale, à l'intérieur duquel s'exprime la conscience conciliaire de l'Église universelle (*synode provinciale, majeure et patriarcale*).

Cette interpénétration du système administratif et de la conscience conciliaire de la tradition canonique du premier millenaire sert à structurer hiérarchiquement des corps conciliaires locaux avec une tête administrative concrète (*metropolite, archeveque ou exarque, patriarche*) et des membres concrets, c'est-à-dire respectivement les corps de tous les évêques ou les metropolites des circonscriptions administratives données.

Dans ce sens l'institution du *synode provincial* est intimement liée au *système metropolitain*. Le synode provincial choisissait, ordonnait et jugeait le metropolite et les évêques de la province (canons 4, 5 et 6 du 1er Concile œcuménique; 13, 14, 15, 19 et 20 du concile d'Antioche etc.). C'est pourquoi les canons interdisaient toute ordination et tout jugement en dehors des frontières d'une province concrète, car « *aucun évêque ne doit oser passer de sa province à une autre, y ordonner...* » (canon 13 du concile d'Antioche etc.). Cette forme caractéristique de l'autonomie administrative de l'Église locale, en vigueur dans chaque province, est à la base de la notion canonique de *l'autocephalie administrative* de l'Église locale. C'est cela que souligne avec pertinence le patriarche d'Antioche Theodore Balsamon dans son commentaire du canon 2 du IIe Concile Œcuménique: « *Remarque qu'il ressort du présent canon qu'autrefois tous les metropolites diocésains étaient autocephales et qu'ils étaient ordonnés par leurs propres synodes* » (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 171).

Ce principe canonique d'autocephalie administrative des Églises locales a été affaibli par les décrets imprecis des canons 2 et 6 du IIe Concile Œcuménique (381). Par ailleurs, les actes arbitraires d'évêques arianisants - commis lors d'élections et de jugements d'évêques orthodoxes - ont sûrement rendu nécessaire de contrôler l'opportunité des décisions des synodes provinciaux de l'Orient, pour éviter la persécution des évêques orthodoxes. C'est pourquoi le canon 14 du concile d'Antioche et les canons 3, 4 et 5 du concile de Sardique ont introduit - comme nous le verrons - des procédures *extraordinaires et temporaires* pour contrôler les décisions des synodes provinciaux.

L'identité administrative du *système metropolitain* est donc profondément marquée par la fonction du *synode provincial* et son droit *d'élire, d'ordonner et de juger* le metropolite et les évêques de la province. Le metropolite de la province convoquait le synode provincial, le présidait et exécutait ses décisions. Tous les problèmes surgissant dans sa province devaient être résolus en mobilisant le synode provincial. Le metropolite, en tant que chef administratif, devait obligatoirement assister au synode parce que, d'après le canon 16 du concile d'Antioche (341), « *un synode complet est seulement celui auquel assiste le metropolite* ». C'est pourquoi, d'après le canon 19 du même concile « *un évêque ne peut être élu sans synode et sans la présence du metropolite; en plus de la présence indispensable de celui-ci, il serait certes souhaitable que fussent présents tous les comministres de la province, que le metropolite devra convoquer par lettre* ».

A ce propos le commentaire du celebre canoniste byzantin Jean Zonaras sur le canon 6 du Ier Concile oecumenique est tres significatif: «rien ne sera en bonne et due forme sans leur avis (c'est-a-dire des metropolites) concernant l'administration ecclesiale, dont l'ordination des eveques est la chose la plus grande et la plus importante» (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 129). Le but general du systeme administratif est parfaitement exprime dans le 34^e canon apostolique: «Les eveques de chaque nation doivent reconnaitre leur primat et le considerer comme leur tete; ne rien faire de trop sans son avis et que chacun ne s'occupe que de ce qui regarde son diocese et les campagnes dependantes de son diocese. Mais, lui aussi, qu'il ne fasse rien sans l'avis de tous; car la concorde regnera ainsi et sera glorifie le Pere et le Fils et le Saint-Esprit». Jean Zonaras, en commentant ce canon, souligne que «les corps, lorsque la tete n'assure pas la sante de leurs propres activites, se meuvent d'une maniere defectueuse ou meme ils deviennent completement inutiles; de la meme maniere, le corps de l'Eglise, si son primat, celui qui assume la fonction de tete, ne beneficie pas de l'honneur qui lui est du, se meut d'une maniere desordonnee et defectueuse» (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 45).

Le fonctionnement du systeme metropolitain ne suffisait pas, cependant, a satisfaire les besoins de l'Eglise locale. La tentative du IIe Concile Oecumenique (381) de soumettre les metropolites a une autorite plus elargie - le synode majeur - echoua (canons 2 et 6). Il a donc fallu chercher d'autres solutions canoniques; elles ont conduit a creer un systeme patriarcal en soumettant tous les metropolites aux cinq sieges patriarcaux: Rome, Constantinople, Alexandrie, Antioche et Jerusalem. Malgre l'apparition de certaines tendances visant a imposer l'autorite supra metropolitaine de ces sieges - qui avaient ete dotes des primates d'honneur canoniquement garanties (canons 6 et 7 du Ier Concile oecumenique, canons 2 et 3 du IIe Concile Oecumenique) - les metropolites ont conserve une certaine autonomie administrative jusqu'au IVe Concile Oecumenique (451). Ces tendances, visant a imposer une autorite supra-metropolitaine quant au droit d'ordonner et de juger les eveques, se sont affaiblies et ont fini par abolir l'autonomie administrative des metropolites.

Des la fin du IVe siecle deja, ces sieges, jouissant d'une grande autorite ecclesiale, ont cherche a elargir leur juridiction administrative au detriment de l'autonomie metropolitaine. La premiere moitie du Ve siecle temoigne d'un grand nombre de pareilles tentatives a des revendications administratives de la part des sieges de Rome, de Constantinople, d'Alexandrie, d'Antioche et de Jerusalem. Elles ont conduit a abolir l'autonomie metropolitaine et a consacrer le systeme patriarcal dans l'administration ecclesiale. La presque totalite des provinces metropolitaines ont ete soumises a la juridiction supra metropolitaine des sieges auxquels revenait, par decision conciliaire, une primauté d'honneur canonique. Mis a part l'imprecision concernant la juridiction de l'eveque de Rome en Occident, le IVe Concile Oecumenique a regle les frontieres administratives de la juridiction canonique des sieges patriarcaux d'Orient.

L'apparition de l'autorite supra metropolitaine des cinq sieges patriarcaux investis d'une primauté d'honneur canonique, fondee sur «l'ancienne coutume», a profondement influence le remodelage et la redistribution du droit d'ordination et de jugement des eveques au sein de l'Eglise universelle. L'introduction de la Pentarchie des patriarches dans l'administration de l'Eglise universelle a eu des serieuses consequences:

- Les metropolites ont ete prives de leur autocephalie administrative, mais ont conserve leur autonomie interne. Ainsi, tandis que l'ordination des metropolites revenait au siege patriarcal respectif, l'election et l'ordination des eveques de chaque province restaient toujours dans la competence canonique du synode provincial.
- Le patriarche de chacun des cinq sieges patriarcaux a ete reconnu comme la nouvelle autorite autocephale dans l'administration de l'Eglise universelle. Ainsi, tandis que lui-meme etait élu et ordonne par le synode patriarcal, il exerçait directement le droit d'ordonner les metropolites et, indirectement, par le biais de ces derniers, les eveques relevant de sa juridiction administrative.

L'autorite extraordinaire de la Pentarchie des patriarches a ete basee sur deux principes canoniques combines: d'une part, les primates d'honneur extraordinaires et, d'autre part, la juridiction supra metropolitaine quant au droit d'ordonner et de juger les eveques. Cette nouvelle institution - appelee la Pentarchie patriarcale - relativisait toute autre forme d'autocephalie administrative locale. En effet, jamais auparavant une Eglise locale n'avait acquis, a n'importe quel titre que ce soit, tous les privileges revenant a un siege patriarcal, ni n'a ete jugee «egale en honneur» aux sieges patriarcaux.

Ces sieges patriarcaux, tant par la succession ininterrompue de la foi apostolique que par le rayonnement universel de leur vie ecclesiale, ont acquis une grande autorite au sein de l'Eglise universelle. Il est vrai que chacun de ces sieges avait ete investi d'une primauté d'honneur garantie canoniquement par un Concile oecumenique et qu'il avait une responsabilite administrative supra metropolitaine. L'attribution des primates d'honneur n'etait pas etrangere au souci ecclesial pour sauvegarder la communion des Eglises locales a travers le monde dans la vraie foi et l'amour. Le partage juridictionnel des regions territoriales n'abolit ni ne diminue en rien la responsabilite exceptionnelle des sieges honores par une primauté d'honneur canonique dans l'Eglise universelle. Au contraire, ce partage confirme l'autorite exceptionnelle de ces sieges exercee independamment de toute reglementation administrative surtout en matiere de foi de l'Eglise.

Par consequent, les «primates d'honneur» et leur ordre de prestance ne peuvent pas etre ignorees dans le fonctionnement de la Pentarchie des patriarches, meme lorsqu'il s'agit de regler des questions administratives, car celles-ci sont indissolublement liees a l'ensemble de la structure et de la manifestation canoniques de la conscience conciliaire, aussi bien au sein de la juridiction patriarcale que dans la fonction universelle de l'Eglise de Dieu. Le droit d'appel en est une manifestation significative dans la tradition canonique, car on reconnait ainsi au «premier siege» (prima sedes) le droit canonique de recevoir et de juger en recours des cas au-dela de ses propres limites juridictionnelles, c'est-a-dire dans le cadre de la vie de l'Eglise universelle. C'est bien connu qu'une telle conception du lien intime - unissant la primauté d'honneur du premier siege au droit d'appel dans le fonctionnement de l'ensemble du systeme administratif de l'Eglise - s'exprime clairement dans les canons 3, 4 et 5 du concile de Sardique relatifs a la competence de l'eveque de Rome; et cela independamment de l'interpretation que l'on donne de cette tendance canonique.

Le concile de Sardique (343) a été une des plus importantes initiatives des empereurs d'Orient et d'Occident pour pacifier l'Eglise universelle sur la base des décisions du Ier Concile oecuménique et pour faire échec aux initiatives arbitraires des évêques orientaux arianisants. Ce concile avait été convoqué comme œcuménique, mais les évêques orientaux ont contesté sa composition canonique et ont fini par se retirer à Philippoupolis où ils ont convoqué leur propre concile, condamné le pape Jules et le concile de Sardique et confirmé les décisions des conciles ariens locaux réunis en Orient contre les évêques orthodoxes. L'importance du concile de Sardique n'aurait pas dépassé celle des autres conciles locaux réunis au IVe siècle, si ses canons n'avaient pas servi d'arguments principaux pour étayer la primauté papale et n'avaient pas eu d'influence aussi décisive sur les rapports des Eglises d'Orient et d'Occident.

En effet, les canons 3, 4 et 5 du concile de Sardique ont été invoqués depuis le début du Ve siècle - de concert avec le canon 6 du Ier Concile oecuménique - dans le but de fournir un fondement canonique à la primauté ecclésiale, revendiquée par le siège romain, dans toutes les confrontations ecclésiastiques entre l'Orient et l'Occident. Durant le schisme «acacien» (484-519), ces canons ont été notamment incorporés organiquement à la théorie de la primauté romaine par le pape Gélase Ier (492-496) et ont toujours été cités avec fermeté au cours de la lutte opposant Rome à Constantinople pour soutenir canoniquement la suprématie de l'Ancienne sur la Nouvelle Rome comme lors du schisme dit «photien» au IXe siècle. Il est donc évident que le concile de Sardique revêt une importance particulière pour l'Occident surtout à cause des canons 3, 4 et 5, qui ont toujours été interprétés par les canonistes latins comme une base canonique très claire de la prérogative du siège papal de juger en appel tous les évêques de l'Eglise universelle.

Cette opinion est soutenue par toute une série d'arguments dans la bibliographie canonique actuelle, mais il existe aussi maintenant des solides arguments contre elle. Ces arguments découlent du fait que les canons 3, 4 et 5 de Sardique accordent à l'évêque de Rome non pas un *droit d'appel*, mais une simple *compétence procédurale* dans le but de garantir au jugement en seconde instance du concile local son caractère irréprochable (cf. Vlassios Phidas, *l'institution de la Pentarchie des patriarches*, Athènes 1969, 104-129). Indépendamment de toute interprétation du contenu canonique des canons de ce concile, il apparaît cependant clairement que leur importance fut capitale pour l'évolution historique non seulement de la primauté papale, mais encore des rapports ecclésiastiques entre l'Orient et l'Occident.

À ce propos, il faut souligner que le concile de Sardique ne reconnaît pas au siège de Rome de droit préexistant dans la tradition canonique. Par une procédure conciliaire, ses membres ont décidé d'accorder à l'évêque de Rome un droit canonique, soit pour appliquer le *droit d'appel*, soit pour offrir une *procédure* garantissant la légitimité de l'organe conciliaire local, appelé à juger en seconde instance la sentence contestée de la première instance. Cette proposition de l'évêque Hosius de Cordoue fut soumise au concile qui avait le droit souverain de l'accepter ou de la rejeter. C'est justement pour cette raison qu'elle est introduite par la formule consacrée: «*s'il est jugé bon par vous, honorons la mémoire de l'apôtre Pierre*». Le concile était donc invité à apprécier la question et à décider s'il fallait accorder ou non à l'évêque de Rome un droit canonique. C'est donc pour cela qu'il a fini par accepter la proposition d'Hosius par la formule d'usage: «*Ce qui fut dit, fut approuvé*».

Les légats du pape ont présenté la même revendication au concile de Carthage (419) concernant la reconnaissance conciliaire au siège papal du *droit d'appel*. À cet effet, ils se sont appuyés sur les canons 3, 4 et 5 du concile de Sardique les présentant, consciemment ou non, comme des canons du Ier Concile oecuménique, donc en alléguant un *droit conciliairement accordé*. Le concile de Carthage a d'abord examiné l'authenticité du rapport des canons susmentionnés de Sardique avec les canons du Ier Concile oecuménique et a ensuite rejeté la demande papale sous forme de lettre conciliaire. La raison en était que la demande n'était pas fondée sur une décision du Ier Concile oecuménique. Voici le passage décisif de la lettre conciliaire:

«V^{otre} sainteté chassera aussi, comme il est digne d'elle, les prêtres et les clercs inférieurs qui se réfugient sans pudeur auprès d'elle; car par aucune décision des pères cela ne fut imposé à l'Eglise d'Afrique, et les décrets du concile de Nicée renvoient clairement aux métropolitains propres soit les clercs des degrés inférieurs, soit même les évêques. Avec sagesse et justice on comprit que tous les procès qui naissent quelque part doivent être conclus dans les lieux mêmes; ils pensèrent en effet qu'à la sollicitude d'un chacun ne manquerait pas le gré du Saint-Esprit, par laquelle la justice des pontifes du Christ apparaît pleine de prudence et reste sans défaillance; d'autant plus qu'il est possible à chacun, s'il a des doutes au sujet de la sentence des enquêteurs, d'en appeler aux synodes de sa propre province ou même au synode plénier. À moins qu'il n'y en ait qui croient, que notre dieu peut inspirer sa justice à un seul homme quel qu'il soit, mais la refuse aux pontifes innombrables réunis en synode... Quant à envoyer des personnes de l'entourage de votre sainteté, nous ne le trouvons autorisé par aucun des synodes des pères; car, ce qui fut jadis de la bas par l'intermédiaire de Faustin, comme décision du concile de Nicée, nous ne l'avons point trouvé dans les copies véridiques du concile de Nicée, faites d'après les textes authentiques... Veuillez donc ne point envoyer des clercs commissaires, ni en octroyer à ceux qui vous le demandent, afin que nous ne semblions pas introduire l'orgueil de domination du siècle dans l'Eglise du Christ...».

Il est intéressant de noter qu'aussi bien la revendication du siège romain que son rejet de la part du concile de Carthage ont été tous deux exclusivement fondés sur l'autorité du Ier Concile oecuménique, démontrant ainsi que *l'institution du Concile oecuménique* est l'autorité suprême dans l'Eglise. Saint Grégoire le Théologien manifeste la conscience conciliaire de l'Eglise sur le plan œcuménique ou local par l'expression lapidaire: «*L'Eglise c'est un autre nom pour désigner le concile*». Le concile de Sardique, compris et interprété correctement, est une expression authentique sur le plan local de cette conscience conciliaire de l'Eglise. Ses décrets canoniques expriment cette conscience indépendamment de leur application ultérieure.

C'est dans le même esprit qu'on a toujours considéré en Orient l'autorité exceptionnelle du siège constantinopolitain, manifestée dans les canons 9 et 17 du IVe Concile oecuménique (451), lesquels reconnaissent au siège de Constantinople le droit d'appel en dehors de sa propre juridiction administrative. Les commentaires des célèbres canonistes byzantins du XIIe siècle Jean Zonaras et Théodore Balsamon mettent l'accent sur le rapport du *droit*

d'appel avec la *primaute d'honneur* du siege constantinopolitain (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 237-240 et 258-263). C'est ainsi que le patriarche d'Antioche, Theodore Balsamon, en commentant le canon 3 du concile de Sardique, fait remarquer de maniere significative: «*Ce qui est defini pour le pape doit l'etre egalement pour le patriarche de Constantinople, car ce dernier est honore en tout de la meme maniere que le pape par differents decrets*» (Rhalli-Potli, Syntagma, III, 237).

2. La Pentarchie des patriarches et la primaute papale

L'idée d'un ordre hierarchique de preesence entre sieges patriarcaux au sein de l'institution canonique de la Pentarchie des patriarches a ete fondee sur une fausse interpretation du canon 6 du Ier Concile oecumenique (325). Le fait aussi qu'apres la promulgation du canon 3 du IIe Concile oecumenique, la presidence du concile soit passee a l'archeveque de Constantinople, Gregoire le Theologien, et, apres la demission de celui-ci, a son successeur Nectaire, montre clairement l'importance de l'ordre de preesence dans la primaute d'honneur pour la presidence d'un Concile oecumenique. Le critere donc de l'egalite de la primaute d'honneur des sieges de Rome et de Constantinople ne pouvait pas amoindrir l'importance de l'ordre hierarchique des preesences dans l'institution pentarchique. C'est pourquoi le canon 3 du IIe Concile oecumenique attribue a l'evêque de Constantinople la primaute d'honneur «*apres l'evêque de Rome*», lui accordant ainsi la deuxieme place dans la hierarchie des sieges honores d'une primaute similaire.

Cependant, il est evident que la primaute d'honneur n'est pas un privilege purement honorifique, car elle est associee a une autorite exceptionnelle (*singularis auctoritas*) consistant a garantir l'unite de l'Eglise dans la vraie foi et dans l'ordre canonique. C'est dans ce sens que la «*prima sedes*» dans l'ordre de preesence des sieges patriarcaux joue un role particulier dans le fonctionnement de la Pentarchie des patriarches, car ce privilege est associe a la presidence et au fonctionnement des Conciles oecumeniques. L'evêque du «*premier siege*» assume la presidence au sein du Concile oecumenique et son autorite s'exerce dans la vie de l'Eglise.

Cette autorite exceptionnelle de l'evêque du premier siege est clairement definie par Jean Zonaras dans son commentaire du canon 3 du IIe Concile oecumenique, ou il precise le contenu canonique de l'ordre de preesence dans le fonctionnement de la Pentarchie patriarcale: «*Il ressort clairement que la preposition «apres» indique un degre inferieur et un amoindrissement; sinon il serait impossible de conserver le meme degre a l'honneur pour les deux sieges (c'est-a-dire l'Ancienne et la Nouvelle Rome). Il est necessaire que lorsqu'on cite les noms des detenteurs des sieges, l'un precede et l'autre suit: ceci dans les seances, quand ils se rassemblent, et lors des signatures, quand elles sont necessaires. L'explication du «apres», qui veut qu'il ne s'agisse que d'une preposition temporelle, n'indiquant aucun degre inferieur, est forcee, contournée et impropre*» (Rhalli-Potli, Syntagma, II, 174). C'est ainsi que la tradition canonique et l'experience ecclesiale orthodoxe ont toujours concu le veritable role du «premier siege» et de son autorite exercee au sein du Concile oecumenique et dans les relations canoniques entre les cinq patriarches de l'Eglise universelle.

En effet, l'Eglise orientale, tout en reconnaissant au siege papal l'autorite exceptionnelle de la *prima sedes* au sein de la Pentarchie patriarcale, soutenait que les cinq patriarches jouissaient d'une egale autorite dans le fonctionnement du Concile oecumenique et dans la vie de l'Eglise (*primus inter pares*). Au contraire, l'Eglise occidentale interpretait la preesence dans les primautes d'honneur dans le sens d'une *primaute de pouvoir* au sein du Concile oecumenique et en dehors de celui-ci. Ces tendances ont ete systematiquement developpees apres le grand schisme (1054). La *theologie scolastique* et la *doctrine canonique* (Decretum Gratiani) de l'Eglise occidentale avaient developpe l'idée que l'autorite papale etait superieure a celle du Concile oecumenique, tandis que l'Eglise orientale insistait toujours a l'idée que selon la tradition canonique c'était le Concile oecumenique qui avait une autorite superieure a celle du pape et meme a celle des cinq patriarches de l'Eglise universelle. La premiere interpretation soumettait donc le Concile oecumenique a l'autorite du pape, la seconde, au contraire, soumettait le pape a l'autorite du Concile oecumenique.

Ainsi, l'Eglise d'Orient, reconnaissant le role canonique exceptionnel de la «*prima sedes*», voyait son ministere uniquement dans le fonctionnement du systeme conciliaire. C'est pourquoi l'Orient interpretait toujours le rapport: «*autorite papale-Concile oecumenique*» dans les limites canoniques du rapport: «*Pentarchie patriarcale-Concile oecumenique*». En effet, l'Eglise orientale, en se fondant sur les criteres de la tradition et de la pratique conciliaires du premier millenaire, insistait sur le rapport canonique «*pape-patriarches*», tandis que les tendances canoniques occidentales redefinissaient le rapport canonique sur la base «*pape-corps episcopal*» de l'Eglise universelle. Dans cet esprit, l'Orient considerait que l'autorite papale jouissait seulement des prerogatives canoniques de la «*prima sedes*» au sein du systeme administratif de la Pentarchie des patriarches, tandis que l'Occident interpretait cette meme autorite a la lumiere de la theorie papale, introduisant un rapport direct de l'evêque de Rome avec l'ensemble du corps episcopal de l'Eglise universelle.

Les deux tendances se sont confrontees dans toutes les tentatives unionistes et finalement au concile de Ferrare-Florence (1438-1442). Le pape Eugene IV, affaibli par les decisions du Concile reformateur de Bale, a du accepter les conditions preliminaires posees par les Orientaux relatives a la convocation et aux travaux du concile. L'Eglise d'Orient insista, en effet, d'une part, sur la *stricte application de la tradition conciliaire* du premier millenaire et, d'autre part, sur la necessite d'une representation canonique de tout le corps episcopal de l'Eglise d'Occident. Les Orientaux consideraient, a juste titre, «*qu'il etait vain de discuter en l'absence des prelates qui s'etaient reunis au concile de Bale*» (Mansi, XXXI, 491). Le delai de quatre mois, qu'on avait imparti aux prelates de Bale pour se presenter au concile de Ferrare-Florence, a cependant expire sans la venue de ces prelates. Le pape Eugene IV invoqua alors les criteres canoniques de la tradition conciliaire du premier millenaire pour persuader les Orientaux d'accepter d'inaugurer officiellement les travaux du concile: «*Le pape disait: la ou je me trouve, moi, avec le roi et le patriarche (= de Constantinople), la se trouve le concile entier des chretiens, d'autant plus que tous les patriarches (= d'Alexandrie, d'Antioche, de Jerusalem) et nos cardinaux s'y trouvent aussi...*» (Mansi, XXXI, 494).

Il est bien clair que cette declaration papale fait appel aux criteres conciliaires qui determinent la reunion canonique d'un Concile oecumenique. Ces criteres sont clairement definis par le VIIe Concile oecumenique (787) et concernent, d'une part, la necessite d'*action commune* des eveques de l'Ancienne et de la Nouvelle Rome et, d'autre part, la necessite de l'*accord*, prealable ou posterieur, des autres patriarches d'Orient, c'est-a-dire d'Alexandrie, d'Antioche et de Jerusalem. Les criteres invoques par le pape auraient pu neanmoins etre interpretes aussi selon la doctrine canonique

occidentale, relative à la supériorité de l'autorité papale sur celle du Concile oecuménique. Il est cependant vrai qu'au concile de Ferrare-Florence la position de l'Eglise d'Orient, défendant la supériorité de l'autorité du Concile oecuménique sur celle du pape, avait en principe reçu une approbation *de facto* par la convocation elle-même du concile.

Le cardinal Julien Cesarini saisit cependant l'occasion de la lecture en concile d'une lettre du pape Agathon pour y exposer les positions de la tradition occidentale: «... il en ressort que, chaque fois que surgit un différend sur la foi, cela concerne le primat des romains qui doit le résoudre; et une fois qu'il se prononce, tous les conciles et toute l'Eglise doivent se conformer à cette vérité...»(Mansi, XXXI, 600). Toutefois, la réaction du métropolite Bessarion de Nicée est une expression très caractéristique de la tradition orientale. Il a soutenu que tous les évêques de l'Eglise avaient la tâche commune d'enseigner les peuples, mais que cette expression de foi n'engageait pas l'Eglise, «car il appartient à quiconque respecte les dogmes communs d'exposer sa propre foi, dans la mesure de ses possibilités et selon sa volonté; c'est-à-dire quand il ne prétend pas imposer un enseignement commun ou un credo commun, mais expose sa propre foi. Ainsi, le droit de dire son opinion appartient à chacun. De cette manière, on a grandement besoin que le bienheureux Agathon - et même le moindre des évêques - enseigne et conseille les peuples» (Mansi, XXXI, 617).

C'est dans le même sens qu'on comprend la déclaration du métropolite Bessarion sur le rapport canonique du pape et du Concile oecuménique: «Nous voulons que vous sachiez, révérend, que ce n'est pas seulement à l'Eglise romaine que nous contestons cette prise de liberté (= l'ajout au credo), mais aussi à toute Eglise et à tout concile, même oecuménique. Car, même si l'Eglise romaine a de l'autorité, elle en a moins que le Concile oecuménique et l'Eglise universelle; et si nous contestons ce droit à toute l'Eglise, à plus forte raison à l'Eglise romaine. Et nous ne faisons pas cela de notre propre chef, mais parce que nous pensons que les prescriptions des Pères l'interdisent...» (Mansi, XXXI, 624-625). Par conséquent, la tradition canonique orthodoxe a toujours considéré la primauté papale:

- dans le cadre de l'ecclésiologie eucharistique, relative au rapport entre l'Eglise locale et l'Eglise universelle, puisque l'Eglise une, sainte, catholique et apostolique se réalise pleinement en tout lieu et en tout temps, et n'est pas une simple addition d'Eglises locales, comme le prétendait l'ecclésiologie universaliste;
- dans le cadre des privilèges canoniques qui reviennent à la *prima sedes* - privilèges de nature ecclésiastique et non pas de droit divin - par rapport à l'institution canonique de la Pentarchie des patriarches et non pas du corps épiscopal de l'Eglise universelle, c'est-à-dire dans le cadre du système administratif de l'Eglise, ou peut s'exercer la primauté du siège papal pour assurer l'unité dans la communion de foi et le lien d'amour entre Eglises locales. C'est pourquoi la tradition canonique rejetait toute relation directe du pape avec le corps épiscopal de l'Eglise universelle;
- dans le cadre du fonctionnement de l'institution conciliaire, notamment du Concile oecuménique, qui exprimait parfaitement les privilèges du premier siège dans sa relation canonique aussi bien avec la Pentarchie des patriarches qu'avec le concile oecuménique. La tradition canonique refusait, par contre, toute problématique concernant la supériorité de l'autorité du pape sur celle du Concile oecuménique, qui était tellement chère aux théologiens et aux canonistes de l'Eglise occidentale après le schisme de 1054;
- dans la confrontation théologique interne qui opposa les adeptes et les adversaires de la supériorité de l'autorité du pape vis-à-vis de celle du Concile oecuménique, confrontation qui culmina au sein de l'Eglise d'Occident durant les XIe et XVe siècles et qui aboutit aux décisions des conciles réformateurs de Pise (1409), de Constance (1414-1418) et de Bale (1431-1449) concernant la soumission du pape à l'autorité du Concile oecuménique ou général de l'Ouest, et
- dans les conséquences de la suppression de la théorie conciliaire desdits conciles réformateurs avec, de surcroît, l'appui irréfléchi des Orientaux au cours du concile de Ferrare-Florence (1438-1449) relative à la fois au large écho en Occident des thèses de la Réforme protestante du XVIe siècle et à la réforme interne de l'Eglise catholique romaine au concile de Trente (1545-1562).

Dans cet esprit, le Cardinal Joseph Ratzinger (*Schisme anathématique. Les conséquences ecclésiologiques de la levée des anathèmes*, in Istina, 1975, 98-99) a fait une proposition très positive pour revaloriser la tradition canonique du premier millénaire sur la primauté papale afin de servir l'unité de l'Eglise: «Le renvoi aux deux frères apôtres Pierre et André prend une signification toute particulière pour le présent dans le dialogue engagé, non seulement pour mettre sur un pied d'égalité, comme Eglises-sœurs, les Eglises de l'ancienne et de la nouvelle Rome, mais également pour mettre en relief les analogies particulières entre les ministères des deux évêques, qui sont les successeurs l'un du «premier coryphée» et l'autre du «premier appelé». Lors de l'accueil du pape au Phanar, le patriarche Athenagoras ajouta encore une nuance: «Contre toute attente humaine se trouve parmi nous l'évêque de Rome, le premier en honneur d'entre nous, «celui qui préside dans la charité» (Ignace d'Antioche, Ep. aux Rom., prol., PG 5,801). Il est clair que, ce disant, le patriarche ne quitte pas le sol de l'Eglise orientale et ne reconnaît pas un primat de juridiction occidentale. Mais il indique nettement ce que l'Orient pense de l'ordre des évêques égaux en droits et en rang dans l'Eglise et, à l'heure actuelle, il serait certainement indiqué de réfléchir si cette profession de foi archaïque, qui ne connaît rien d'un «primat de juridiction» mais qui reconnaît la position première en ce qui concerne l'«honneur» (time) et la charité, ne pourrait pas être considérée comme une conception de la position de Rome au sein de l'Eglise satisfaisante en ce qui concerne les concepts essentiels».

Le patriarcat œcuménique au service de l'unité orthodoxe et de l'unité chrétienne¹

par Olivier Clément

Supplément au SOP N°236, mars 1999

Pour évoquer le service de l'unité auquel se voue, aujourd'hui plus que jamais, le patriarcat œcuménique, je rappellerai d'abord quelques données historiques, puis les efforts réalisés à notre époque, notamment par Athénagoras 1er, enfin le combat actuel que mène Bartholomée 1er.

Byzance devint Constantinople en 330 et l'empereur Théodose, à la fin du 4ème siècle, y fixa définitivement la capitale de l'Empire romain, c'est-à-dire selon les conceptions de l'époque, de l'empire universel, «œcuménique». Empire qui allait subsister mille ans en Orient, alors qu'il s'effondrait en Occident dès 476.

L'évêque de Constantinople gagne ainsi une autorité exceptionnelle. Le 3ème canon du concile de 381 fait de lui un témoin et un recours après Rome car Constantinople est l'«autre Rome» alter Roma.

Le 4ème concile œcuménique, celui de Chalcédoine, tenu en 451, précise ce «privilege d'honneur» comme un droit d'appel, fixe le ressort propre de Constantinople et dans son 28ème canon justifie la prééminence de ce siège par sa présence dans la capitale où se trouve l'empereur et le sénat. Rome proteste, affirmant que toute primauté doit avoir un fondement apostolique, plus précisément pétrinien, et non un fondement simplement «politique». En réalité, faut-il le rappeler, la capitale avait une valeur symbolique de centre cosmique et d'anticipation de la Jérusalem nouvelle. Quoi qu'il en soit, le 28ème canon fut suspendu, mais ne tarda pas à entrer dans les faits et, dès le 6ème siècle, fut reçu aussi bien en Orient (dans le Syntagma) qu'en Occident (dans la Prisca).

A la fin du 5ème siècle, l'Empire «œcuménique» ayant disparu en Occident mais subsistant en Orient, le patriarche de Constantinople (on parlait en effet désormais de «patriarche») prit le nom, qu'il garde encore aujourd'hui, de «patriarche œcuménique». Il devint alors le gardien de la structure conciliaire de l'Eglise que symbolisait l'uni-diversité de la «Pentarchie», ces cinq grands patriarcats qui correspondaient à des aires de civilisation: Rome, Constantinople, Alexandrie, Antioche et Jérusalem.

Mais bientôt l'invasion de l'islam fait de la Pentarchie un fantôme. Rome et Constantinople, restées face à face, s'affrontent au 9ème siècle avec la crise photienne, se réconcilient en 880, mais ensuite s'éloignent l'une de l'autre (the Dark ages pour Rome, l'orgueilleuse apogée politique et culturelle pour Byzance). Lorsque se précise, de 1054 à 1204, la séparation de l'Orient et de l'Occident chrétiens, Constantinople assume en Orient le rôle qui était celui de Rome aux premiers siècles: «manifeste à toutes les saintes églises de l'univers sollicitude et attention», défendre et préciser les règles de foi (par exemple avec les conciles palamites du 14ème siècle), exercer un droit d'appel et de secours (ainsi pour les patriarches d'Antioche, réfugiés à Constantinople à l'époque des croisades et des Etats latins du Levant).

Sans pour autant durcir l'opposition avec Rome, à la fois reconnue dans son charisme et refusée dans ses excès: «C'est à Pierre, non à un autre mais à lui seul, que le Seigneur a confié la présidence sur toutes les brebis de l'univers» (PG 124, 303 A). Et au 12ème siècle, Nicodème, métropolitain de Nicomédie: «L'Eglise de Rome, à laquelle nous ne refusons pas la primauté parmi ses sœurs (...), s'est elle-même séparée, par suite de ses prétentions. Si le pontife romain (...) veut fulminer contre nous et nous lancer des ordres (...), s'il veut juger nos églises, selon son seul avis, quelle fraternité, et même quelle paternité pourrait-il y avoir en cela?» (Dialogues, PL. 188, 1219).

Les conciles d'union de Lyon (1274) et de Florence (1439), où le patriarche cède aux Latins à la demande instante d'un empereur aux abois sont rapidement rejetés: l'union de Lyon par le concile de 1285 où le patriarcat encourage la recherche d'un dépassement et d'une conciliation sur le problème du

¹ Reproduit dupâ: <http://www.orthodoxa.org/FR/patriarcat/documents/patriarcatservice.htm>

Filioque, l'union de Florence par le concile de 1454 (confirmé en 1484), dans le cadre nouveau, il est vrai, de l'Empire ottoman.

Avec la chute de Constantinople en 1453, le patriarche est en effet à la fois isolé et confirmé. Isolé, car le sultan redoute tout rapprochement avec la papauté, qu'il considère comme la tête de l'Occident ennemi. Confirmé, car le patriarche est nommé «ethnarque» du millet orthodoxe, c'est-à-dire chef de la «nation» chrétienne au sens musulman pour lequel le religieux et le civil sont inséparables.

Dans ce nouveau contexte, la primauté fonctionne utilement jusqu'au début du 19ème siècle. Le patriarche réunit en concile ses collègues orientaux et leurs synodes, chaque fois que se pose un problème grave. Les conciles du 16ème siècle règlent l'instauration d'un patriarcat russe, ceux du 17ème situent l'orthodoxie entre Réforme et Contre-Réforme. Au 18ème siècle, il faut faire face à l'offensive romaine - prosélytisme, uniatisme, rebaptisation alors que jusque là la *communicatio in sacris* persistait de manière sporadique.

Au 19ème siècle, le mouvement des nationalités, qui triomphe en Europe occidentale, gagne irrésistiblement les Balkans. Chaque nation devenue Etat instaure d'autorité son indépendance ecclésiastique, détache son Eglise du patriarcat œcuménique pour qu'elle se déclare «autocéphale». Le fondement ecclésiologique de l'orthodoxie semble devenu ethnique et national.

Au même moment, et pour se protéger du même mouvement et de l'assaut de la modernité, l'Eglise catholique s'enferme dans la forteresse de l'infaillibilité et de la juridiction immédiate du pape sur tous les fidèles, l'une et l'autre proclamées en 1870 par le premier concile du Vatican.

Le patriarcat œcuménique fait face lucidement à ces deux problèmes. En 1848, lorsque Pie IX appelle les orthodoxes à se rallier à Rome dans une perspective qui est déjà celle de Vatican 1, Constantinople convoque les patriarches orientaux (sans oublier, semble-t-il, mais ce point est controversé, le saint-synode de l'Eglise russe) et publie une encyclique affirmant que la vérité ne peut être sauvegardée que par le peuple tout entier, les évêques comme «juges», les simples fidèles comme «boucliers».

En 1872, un semblable concile réuni à Constantinople condamne avec beaucoup de fermeté le phylétisme, c'est-à-dire le nationalisme ecclésiastique par lequel «le dogme de l'Eglise une, sainte, catholique et apostolique reçoit un coup mortel».

Après quoi, et jusqu'aux lendemains de la première guerre mondiale, rien ne se passe: de nouveaux appels de Rome notamment en 1894, sont repoussés. Quant à la proposition faite par le patriarche Joachim III, en 1902, que toutes les Eglises autocéphales se rencontrent et se consultent tous les deux ans, elle n'obtient aucun écho.

A la suite de la première guerre mondiale, l'Empire ottoman s'effondre, une nation turque émerge du chaos, les Grecs, engagés dans une folle expédition en Asie Mineure, sont vaincus, l'«échange des populations» réduit à l'extrême, en Turquie même, le nombre des fidèles du patriarcat, réduction que la crise de Chypre aggravera encore. La chance du patriarcat, c'est d'obtenir alors juridiction sur la diaspora grecque dans le monde, diaspora particulièrement importante aux Etats-Unis. Le système du millet a disparu (sauf la clause qui permet au gouvernement turc de rayer qui il veut de la liste des éligibles lors de l'élection d'un nouveau patriarche). Le traité de Lausanne, en 1923, garantit la situation du patriarcat à Constantinople mais ne dit rien de son rôle hors des frontières de la Turquie. Ce qui permettra à celle-ci de fermer en 1971 l'école internationale de théologie de Halki.

Durant l'entre-deux-guerres, Constantinople prend sous sa protection la plupart des fragments de l'Eglise russe qui se trouvent, soit par le nouveau découpage des frontières, soit par émigration, hors du territoire soviétique. Dénoncé par Moscou, déçu par l'attitude d'abord ouverte puis nettement unioniste de Rome, le patriarcat se rapproche du monde anglican et protestant. Par l'encyclique de 1920, il devient cofondateur du mouvement œcuménique. Au lendemain de la seconde guerre mondiale où la Turquie est restée neutre, il participe, en 1948, à la conférence d'Amsterdam qui fonde le Conseil œcuménique des Eglises. Constantinople doit alors faire face au patriarcat de Moscou qui, la même année, dans un vaste rassemblement des orthodoxes des pays de l'Est, dénonce le Conseil comme un instrument du capitalisme universel. On peut le dire: Constantinople a sauvé alors le Conseil œcuménique en préservant son caractère multiconfessionnel. Lorsque, dans les années 60, s'ébauche entre l'Est et l'Ouest une politique de «détente», c'est encore Constantinople qui, à la conférence de New-Delhi, en 1961, assure l'entrée dans le Conseil œcuménique de la plupart des Eglises du monde communiste.

A partir de 1953, tout se précise et s'accélère grâce au patriarche Athénagoras 1er. A l'intérieur comme à l'extérieur de l'orthodoxie.

A l'intérieur, Athénagoras entreprend de réinventer la primauté dans un contexte qui n'est plus celui de la Pentarchie, mais de la multiplicité des autocéphalies. Constantinople apparaît comme un centre d'intercession pour la sauvegarde de la foi et l'union de toutes les Eglise orthodoxes. La primauté ne peut signifier désormais qu'une offre sacrificielle de service. Son rôle est d'initiative, de coordination, de présidence, mais toujours après avoir sollicité et obtenu l'accord des Eglises-sœurs, selon les deux principes de leur concilierait et de non-intervention dans leurs affaires intérieures.

A partir de 1961, Athénagoras parvient à réunir une série de conférences panorthodoxes (notamment dans l'île de Rhodes), conférences où malgré toutes les tensions politiques, éclate ce qu'on a appelé «le miracle de l'unité». Le grand patriarche rend visite, dans une réelle ferveur, à presque toutes les Eglises autocéphales, y compris dans les Balkans, à celles qui se trouvent à l'Est du «rideau de fer» (mais déjà la Russie se raidit et refuse de l'accueillir). Il crée à Chambésy, près de Genève, un centre de rencontre et de réflexion, où il installe un secrétariat préconciliaire, car il désire placer cet effort de rassemblement dans une telle perspective, non qu'il croie à la possibilité rapide d'un concile, mais, comme il le disait, pour faire «fermenter la fraternité orthodoxe».

L'essentiel, cependant, c'est le dialogue admirable engagé avec Rome par Athénagoras, malgré les réticences des Eglises de l'Europe du Sud-est et particulièrement de l'Athos où le patriarche dut aller se justifier en 1963, avec un succès relatif, au moment même où le second concile du Vatican retrouve le ministère de l'évêque comme «ordinaire», «immédiat», exercé «personnellement au nom du Christ» et définit l'Eglise universelle comme une communion d'Eglises locales dont chacune se fonde sur l'eucharistie.

Lorsqu'il apprend que Paul VI va se rendre à Jérusalem, Athénagoras suggère que tous les responsables des Eglises chrétiennes y viennent aussi «pour demander, dans une commune et fervente prière, à genoux, les larmes aux yeux, et dans l'esprit d'unité, sur le Golgotha qui a été arrosé par le sang très saint du Christ, et devant le sépulcre de celui dont jaillirent la réconciliation et la pénitence, que s'ouvre pour la gloire du saint Nom du Christ et pour le bien de toute l'humanité la voie d'un rétablissement complet de l'unité chrétienne, selon la sainte volonté du Seigneur». Projet qui parut utopique, mais la rencontre du pape et du patriarche, elle, ne l'était pas. En janvier 1964, les deux hommes échangent le baiser de paix à Jérusalem. Un an plus tard les anathèmes lancés en 1054 sont levés.

Un long dialogue s'engage alors entre Athénagoras et Paul VI, entre qui on sent grandir l'amitié. Ce dialogue a été consigné dans le Tomos Agapis, «le livre de l'Amour» ou «de la charité», publié simultanément en 1971 par le Phanar et le Vatican. Paul VI y met l'accent sur l'église locale comme communauté eucharistique, Athénagoras reprend l'expression d'Ignace d'Antioche qu'une «présidence à l'amour» est dévolue à l'église de Rome. Et malgré les déviations médiévales et modernes le charisme pétrinien de ce siège subsiste, affirme le patriarche.

La fin du pontificat d'Athénagoras 1er fut assombrie par le retour en force, autour surtout de l'éternelle rivale, Moscou, et des églises slaves, de l'autocéphalisme absolu (il faudrait aux assemblées panorthodoxes une présidence tournante) et de la méfiance antiromaine. Tout se stabilise et s'immobilise avec le successeur, humble et effacé d'Athénagoras, Dimitrios 1er.

C'est donc le rôle du patriarche actuel, Bartholomée 1er, qu'il nous faut examiner pour finir.

Le patriarche Bartholomée a une excellente connaissance, par l'intérieur pourrait-on dire, des confessions occidentales. Il a étudié trois ans à la Grégorienne, à Rome, et c'est là qu'il a élaboré et soutenu sa thèse de droit canon. Puis il a approfondi la pensée protestante à l'Institut œcuménique de Bossey, près de Genève. Il a été membre, et même pendant huit ans, vice-président de la commission du Conseil œcuménique intitulée «Foi et Constitution», la seule du Conseil où les catholiques sont représentés à part entière.

En même temps, collaborateur du métropolite Méliton puis du patriarche Dimitrios 1er, il faisait l'apprentissage de l'orthodoxie dans toute sa complexité. Lorsqu'il fut élu patriarche en novembre 1991, il précisa sa vision de la primauté dans son discours d'intronisation. D'emblée, il la définit comme participation à la Croix du Christ, pour «le service et le témoignage de l'orthodoxie», dans l'entier respect de la «conciliarité à travers laquelle l'Esprit parle à l'Eglise». Puis, il dit «son baiser de paix et d'amour» aux primats des Eglises non-chalcédoniennes - «dont la foi est si proche de la nôtre» -, au pape, aux primats de l'Eglise anglicane et de l'Eglise vieille-catholique, aux responsables de toutes les autres communautés chrétiennes et particulièrement du Conseil œcuménique des Eglises.

Dès mars 1992, pour le dimanche de l'orthodoxie, il rassemble au Phanar une «synaxe» des primats orthodoxes. «Ils se découvrent face à face, dit-il, échangent le baiser de paix et d'amour, partagent la Coupe de la Vie (...), recevant ainsi de Dieu le don de l'unité orthodoxe». Tous affirment leur volonté d'affronter «comme un seul corps» les problèmes d'aujourd'hui...

Mais dans les années suivantes, vers 1995, il se heurte à deux difficultés aujourd'hui mal surmontées: d'une part les relations avec Moscou, de l'autre le profond malaise que la collaboration d'une partie de l'épiscopat avec le régime totalitaire a provoqué dans beaucoup d'Eglises. Avec Moscou, la crise a cristallisé en 1995-96 sur la situation de l'Eglise d'Estonie. Autonome sous la protection de Constantinople dans l'entre-deux-guerres, intégrée après 1940-45 dans le patriarcat de Moscou, cette Eglise tente aujourd'hui de se reconstituer, mais elle se divise, les Soviétiques ayant largement russifié le pays. D'où le conflit entre Constantinople et Moscou, de sorte que le patriarche russe n'est pas venu à la synaxe tenue à Patmos à la fin de septembre 1995. Surmontée en mai de l'année suivante, la crise pourrait renaître à propos de l'Ukraine où la situation reste chaotique.

En Bulgarie d'autre part, le malaise que j'évoquais tout à l'heure est allé jusqu'au schisme. Au début d'octobre 1998, une troisième synaxe, au complet cette fois, s'est réunie à Sofia. Le schisme a été effectivement surmonté mais la logique de désintégration est telle qu'il recommençait dix jours plus tard.

Tout cependant n'a pas été vain dans ce dur combat du patriarcat œcuménique pour manifester l'unité orthodoxe. Deux acquis subsistent: d'une part la pratique des synaxes qui rassemblent, pour une réflexion et une action communes, tous les primats des Eglises autocéphales; d'autre part, dans les pays de la diaspora où se juxtaposaient les juridictions, la formation d'Assemblées d'évêques sous la présidence du représentant de Constantinople. En France, cette Assemblée, vient de fêter son premier anniversaire.

Dans le domaine œcuménique, Bartholomée fait face, tant bien que mal, à la poussée d'intégrisme anti-occidental qui enfievre actuellement la plupart des Eglises orthodoxes... Crainte de la modernité dont on ne veut voir que les aspects négatifs, refus des sous-produits de la culture américaine, maladroites des confessions occidentales, poussée des sectes et maintenant, de plus en plus, du bouddhisme et de l'islam d'où l'exaspération des nationalismes, tout explique ce repliement, voire cette agressivité. A quoi s'ajoute l'influence d'une sorte d'internationale millénariste qui va de certains monastères athonites et des vieux calendaristes grecs à l'aile droite de l'Eglise russe-hors-frontières, maintenant présente en Russie même, en passant par le soi-disant patriarche de Kiev Philarète et ses succursales en Occident, sans oublier certains évêques serbes.

Bartholomée a maintenu jusqu'à l'été 1993 le travail de la grande commission mixte orthodoxe-catholique. Cette année-là, à Balamand, dans le nord du Liban, cette commission a élaboré un texte décisif où les deux «Eglises-soeurs» ont trouvé un accord sur le problème de l'uniatisme: les catholiques renonçant solennellement à celui-ci, les orthodoxes s'engageant à tolérer momentanément les communautés grecques catholiques. Le patriarche veut aller plus loin: il favorise le «groupe de Kiev» qui réunit des théologiens grecs-catholiques et orthodoxes et cherche les voies d'une intégration mutuelle, que souhaitent aussi les uniates du Proche-Orient.

Mais l'accord de Balamand, sans parier de ces prolongements encore discrets, n'a été accepté ni par toutes les Eglises orthodoxes, ni par toutes les Eglises grecques-catholiques. Et depuis 1993, la grande commission mixte n'a pas pu se réunir.

Pire: le patriarche lui-même a dû partiellement céder à ses intégristes sur le problème de la primauté romaine. Depuis deux ans, et malgré des visites ferventes à Rome, il n'a cessé d'affirmer que rien dans les Evangiles ne fonde cette primauté. Et certes rien dans les Evangiles ne justifie les *Dictatus papae* de Grégoire VII, ni le dogme de 1870, ni l'Etat du Vatican, mais la vocation de Pierre est clairement dessinée, comme l'affirmait le Tomos Agapis. Il est regrettable que devant la mobilisation anti-romaine de l'orthodoxie les ouvertures de Jean-Paul II - Orientale Lumen, note sur le Filioque, appel à étudier ensemble les modalités d'exercice de la primauté - aient été à ce point ignorées.

Du côté du monde protestant, le patriarche n'a pu empêcher l'assaut en règle contre le Conseil œcuménique, ni le retrait total ou partiel de plusieurs Eglises orthodoxes. Il est trop tôt pour mesurer les conséquences de la récente Assemblée générale d'Harare. Peut-être, comme en 1948, Constantinople sauvera-t-elle la participation orthodoxe au Conseil.

Le destin de Bartholomée 1er est aujourd'hui un destin tragique. Quoi qu'il arrive, nous sommes sûrs d'une chose, c'est qu'il continuera de lutter, et ici, je le cite, «pour une conscience ecclésiale libre de toute structure idéologique et d'un retrait inerte dans un formalisme institutionnel». Dans cette lutte entre la foi et le destin, il nous reste à aimer et à aider ce grand patriarche: pour la foi, contre le destin.

Tronul Ecumenic în contextul teoriei Pentarhiei [Tetrarhiei], după schisma cea mare din anul 1054

1. Atitudinea preflorentină (1439) a Tronului Ecumenic (1384) față de propunerile de refacere a unității bisericești, făcute de Scaunul Roman ¹

[cazul Patriarhului Nil - Νεῖλος (1380-1388), care comunică Papei Urban VI (1378-1389), că această refacere a unității Bisericii va fi posibilă numai în condițiile în care ea a existat și înainte de schisma cea mare, din anul 1054:

Noi înșine aprobăm cu tărie pacea și unitatea Bisericii, cu condiția că aceasta se va face după (voia Lui, n.n.) Dumnezeu și așa cum a fost înainte de schismă.] ²

Regest nr. 2773,

din 8 septembrie 1384, πικτάκιον (titlu și formă), Scrisoare adresată de Patriarhul Nil, Papei Urban VI, ca formă de răspuns la propunerile verbale ale Episcopului latin Guillaume de Diauleia.

Către Fericitul Papă, Suveran Pontif Urban,

Nil Arhiepiscopul Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, salut!

Cinstitul Episcop de Diauleia Guillaume a venit și ne-a transmis cuvintele Fericirii Tale. Și, cum el n-a adus cu sine o scrisoare [ceva în scris, n.n.], Noi nu avem nimic de zis, însă când Noi vom primi prin scrisoare [propunerile tale verbale, n.n.] sau printr-un legat o notificare a gândurilor și a voinței Fericirii Tale, atunci noi vom intenționa să dăm un răspuns adecvat.

Noi înșine aprobăm cu tărie pacea și unitatea Bisericii, cu condiția că aceasta se va face după [voia Lui, n.n.] Dumnezeu și așa cum a fost înainte de schismă. Nu este adevărat, după cum se mai vorbește, că Noi dorim să avem Primatul, nu aceasta fiind motivul, pentru care Noi respingem unirea, pentru că noi recunoaștem că tu ești primul, așa cum stabilesc canoanele, cu condiția că unirea se va face așa cum se cuvine. Și, nu este nici adevărat că scrisorile care ne sunt adresate nouă, trec mai întâi pe la turci [care le citesc, n.n.]. Sigur că noi îndurăm suferințele turcilor, dar noi avem libertatea deplină de primire a scrisorilor, de-a răspunde la ele, de-a hirotoni și de-a trimite episcopi peste tot, pe unde noi dorim, de exersare deplină a dreptului canonic, chiar și în locurile necredincioșilor [regiunile stăpânite de turci, n.n.]. Noi asigurăm Fericirea Ta că ne poți scrie, fără nici un obstacol și că noi suntem și dispuși a răspunde.

Ține-te bine Prea Fericite Domn! În credința în care Smerenia Noastră a semnat cu mâna sa proprie.

Nil,

din mila Lui Dumnezeu, Arhiepiscop al Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic.

Scrisă în septembrie, indiction 8 [1384, n.n.].

¹ Vezi și subcapitolul „Collegium patriarcharum”..., din lucrarea standard: Nicolae DURĂ, *Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, œcuménique, du Ier millénaire*, Bucarest-Roumanie, 1999, tiparul executat la S.C. Lumina Tipo s.r.l., Buc., ISBN 973/99039-3-2, pp. 759-801.

² LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 80-82.

Text (al copiei): Πιττάκιον εἰς τὸν πάπαν.

Adresare: Τῷ μακαριωτάτῳ... Οὐρβανῷ... Νεῖλος... τῇ μακαριότητι σου.

Incipit: Iπten entavta o aidesimotatos

Salut: Erroso makariotate despota (cu anunțul semnăturii)

Semnătură: Neilos eleo Theou arhiepiscopos Konstantinoupoleos neas Romis kai oikoumenikos patriarhis

Datare: Ἐγράφη τὸν σεπτέβριον μῆνα τῆς η' ἰνδ.

Registru: v 48, f. 32:MM II, nr. 379, 86-87; A. Rubiòl Lluçh, *Diplomatari de l'Orient Català*, Barcelona, 1947, nr. 571, 609.

Mențiune: Demetrios Kidones, lettre 334¹⁻¹⁶; Loenertz, *Correspondance II*, 269; Syropoulos: Laurent, *Mémoires*, 108¹²⁻¹³.

Literatură: Dennis, *Manuel II*, 134-135; O. Halecki, *Rome et Byzance au temps du grand schisme d'Occident*, în *Collectanea Theologica*, 18, 1937, 482-484; R.J. Loenertz, *Athènes et Néopatras*, în *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 28, 1958, 25.

Diplomatica: Această scrisoare este citată ca model, în manualul de cancelarie, care preia numele Patriarhului Nil: Jean DARROUZÈS, *Ektésis*, 30, 39 (vezi regestul nr. 2804).³ Scrisoarea aceasta servește de asemenea la compunerea unui fals: vezi V. Laurent, regestul nr. 1406, în Fasc. IV. Despre titulatură și semnătură, vezi G. Hofmann, *Die Anreden griechischer Patriarchenbriefe an den Papst im Mittelalter und in der Neuzeit*, OCP 9, Roma, 1943, 313-317; V. Laurent, *Le titre de patriarche œcuménique*, în REB, 6, 1948, 21-26. Scrisoarea era înzestrată în mod normal cu un sigil atârnat, care însă nu este menționat în registru: Jean DARROUZÈS, *Ektésis*, 63, 114-115. În conformitate cu o notă, din același manual de cancelarie, omiterea termenului συλλειτουργός, din forma de salut inițială, însemna întreruperea intercomuniunii cu latinii, vezi regestul nr. 2842.

Critica textului: 1. Legația sosită la Constantinopol, în anul 1384, nu avea o misiune oficială.

Arhiepiscopul de Theba Simon Atoumanos a primit personal un salvconduct din partea Papei, în data de 29 mai 1389, de care însă n-a făcut uz. În scrisoarea scrisă în anul 1386, Kydones a făcut aluzie la ambasada lui Paul Foscari (cf. Dennis, *Manuel II*, 142-146), care răspunde probabil dorinței exprimate de Patriarhul Nil, de-a primi o scrisoare sau pe apocrisiarii (legații, nunții, ambasadorii) Papei.⁴ Însă în anul 1386, acest apocrisiar se ducea la Thesalonice, el nefiind așteptat în capitală, unde primirea a fost un pic batjocoritoare. 2. Patriarhul respectă limitele exterioare de respect, însă nu vrea să ascundă convingerea sa, că Biserica Latină singură este responsabilă de schismă, după cum el le-a și declarat rușilor: MM II, 34⁵⁻⁹ (regest nr. 2729). 3. Aluzia la raporturile cu turcii și la libera circulație a scrisorilor, atinge un anume fundament (de justificare, n.n.) la numirea mitropoliților din Anatolia (Asia Mică, n.n.). Dar și aceasta era doar o flecăreală, referită la latini, pentru a sublinia că falsificarea sau contaminarea cu erezii a dogmelor lor, ar fi mult mai periculoasă decât invazia turcilor și trecerea imperiului sub stăpânirea otomană, după cum s-a și întâmplat o jumătate de secol mai târziu, în anul 1453. În timp ce Patriarhul se adresează propriilor săi credincioși, el compară situația Imperiului Bizantin, cu aceea a vechilor evrei, supuși barbariei Egiptene și puterii Faraonului, a Asirienilor și a lui Amalek: vezi rugăciunea scrisă la începutul patriarhatului lui Nil, cu privire la invazia barbară și la războiul civil: Müller, *Analekten*, 356-359. Aceleași idei pot fi reîntâlnite, în aceeași termeni, în Homilia nr. 17, din duminica de dinainte de Înălțarea Sfintei și de viață dătătoare Crucii (14 sept.): Coislin, 243, f. 82^v; Hennephof, 125-126.⁵

³ Εκθειςς νέα, vezi studiul lui Jean DARROUZÈS, *Ektésis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67.

⁴ G. T. Dennis, *The Reign of Manuel II Palaeologos in Thessalonica*, în OCA, 159, Roma, 1960.

⁵ H. Hennephof, *Das Homiliar des Patriarchen Neilos und die chrysostomische Tradition*, Leiden 1963.

2. Interferențe de ordin canonic al tronurilor Tetrarhiei în scopul păstrării unității de acțiune și de jurisdicție a Bisericii:

**cazul Patriarhului Ecumenic Antonie IV (1391-1397) și implicarea acestuia
în alegerile de patriarh pentru Tronul Alexandriei,
după moartea Patriarhului Nicolae III (1389?-1396)**

Regest nr. 3036, din 3 ianuarie 1397, *πιττάκιον* (titlu și formă), *γράφομεν* (concluzie), Scrisoare trimisă de Patriarhul Antonie IV, confratelui său Dorotei I Patriarhul Ierusalimului (d.1367 sau 1377/78-1402 poate chiar până la 1412), prin care-l ruga să plece la Alexandria, pentru a se informa cu privire la noile alegeri de patriarh de acolo.

Salut Patriarhului Ierusalimului; doriri de bună sănătate; Nouă ne merge bine, Nouă înșine, așa după cum ne permite bătrânețea!

Noi am aflat, în urmă cu puțin timp, de la cei veniți de acolo, despre decesul Patriarhului Alexandriei; la care adăugăm și o scrisoare prea de circumstanță a consulului Ciprioților, din Alexandria, kir Petru Sozomenos, care ne-a parvenit. El ne-a rugat să căutăm pe unul dintre ai noștri și să-l trimitem acolo, deoarece Sultanului Mameluc Barkuk al Egiptului (1382-1389 și 1390-1399) ⁶ i-ar place mai mult un candidat din afară, decât un localnic sau autohton. Dacă, printre altele, nouă ni s-au scris acestea despre Alexandria, sprijiniți pe această asigurare, noi am putea să ne implicăm probabil în această direcție, căci harul Duhului [Sfânt, n.n.] se va lăsa purtat cu siguranță asupra cuiva de aici remarcat prin viața și cultura lui. Cum nu este ușor să numești aici un patriarh, care riscă după ce va ajunge acolo de-a se afla în dificultate – fapt ușor de prevăzut, dacă Sultanul și întreaga Biserică [de acolo, n.n.] ignoră această intervenție și stabilesc un patriarh de-al lor, înainte de sosirea celui de la noi - i s-a părut de bine Împăratului și Smereniei Mele, de-a apela la Sfinția Ta pentru această acțiune.

În numele poruncii Mântuitorului, mergi așadar acolo și informează-te cu sârg. Dacă vei constata un acord general, atunci scrie-mi și scrisorile tale să fie însoțite de altele, pentru a asigura informația Noastră. Aceasta va fi spre mărirea Lui Dumnezeu și a Bisericii noastre, ca unul dintre ai noștri să se stabilească acolo, mai degrabă decât un oarecare [candidat, n.n.] al locului. Nu cumva distanța sau alte câteva inconveniente să fie motivul care să te împiedice de-a da curs cererii Noastre. Saltare! Datat pe 3 [ianuarie 1397, n.n.].

Semnătură nominală.

Text: Titlu: *Πιττάκιον του Ιερusalimon patriarhikon*

Salut: Agiotate despota... kai imeis (ymeis MM), plin os oi gerontes

Incipit: Pro kairou tinos ematomen

Salut: Erroso en Kirio... silleitourge

Data eliberării: Apeliti ti 3

Semnătura: Antonios eleo Theou etc.

Registru: v 48, f. 109^v-110: MM II, nr. 510, 273-274= C. Papadopoulos, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας*, Alexandria, 1935, pp. 578-579.

Diplomatica: Acest pitakion urmează în mod exact regulile formulate în manual: salutul, doririle de sănătate, făcute de la egal, la egal sau către unul inferior în rang, adresă exterioară, reprezentată în parte prin titlul registrului: Jean DARROUZÈS, *Ekthesis*, 40 (§ 4), 52 (§32), 108-

⁶ Numele complet al acestui sultan a fost: *Al-Malik az-Zahir Saif ad-Din Barquq*, pe scurt: Barkuk.

109. Titlul registrului folosește în mod curent *genitivul obiectiv*, cu τού (tou). Este vorba de o scrisoare pentru Patriarhul Ierusalimului: vezi regestul nr. 2829, în care se întâlnește pe alocuri articolul în dativ (regest nr. 2921). În titlul prezent, copistul detașază în mod vizibil „patriarhikon”, cuvânt care este precedat și urmat de două puncte. Această mențiune a figurat și pe plicul expedit destinatului: Patriarhul Dorotei I al Ierusalimului.

Critica textului: 1. Există fără îndoială și o scrisoare împăratească, adresată Ierusalimului. Cu toate că familia Sozomenos era bine reprezentată în Cipru, personajul care deține funcția de consul în Alexandria, pare să nu fie mai mult cunoscut.

2. Data scrisorii este completată aici, grație încadrării copiei între două acte din ianuarie; loc în care, prin urmare nu există nici sustrări nici deplasări ale actelor. Patriarhul Alexandriei Nicolae III a trebuit să fi decedat în cursul anului 1396. Urmașul său trebuie să fi fost Grigorie IV (1397-1412?).

Preliminarii

Dorotei al Ohridei, 1467:

*Iară împăratul sultan Mahomed, întorcân-du-se din Țara Arnăuților [=Albanezilor, n.t.], ne-a poruncit ca împreună cu câțiva boieri și preoți, să ne mutăm la Constantinopol; din acest motiv scriu Înălțimii Voastre, prea credincioase, scrisoarea Smereniei Noastre, ca Măria Ta să procedeze după lege și după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinților Părinți la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotoniți, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părți, eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.*¹

*

I. Cărei jurisdicții canonice au aparținut românii înainte de 1359, respectiv 1393: de Roma Veche, de Aquileia, de Ohrida, de Veliko Târnovo, de Peć, de Tronul Ecumenic din Constantinopol?

[Reluăm prezentarea acestor probleme, cu diortosirile care se impun, din lucrarea noastră anterioară, pp. 59 - 99: Ioan Marin MĂLINĂȘ, *Florilegium studiorum*, "Studii de istorie bisericească a românilor", Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2002, 136 p.]

Despre poporul român se spune în mod obișnuit că "s-a născut creștin", dat fiind că strămoșii lui ar fi fost încreștinați de cel dintâi chemat la Apostolat, de Sfântul Apostol Andrei! Cu toate acestea, la români, spre deosebire de alte națiuni din Europa, încă nu se respectă o formă unitară de scriere a termenilor biblici, teologici, liturgici și canonici. Să observăm doar forma de scriere a Numelui Mântuitorului *Iisus Hristos*. Biserica Ortodoxă Română folosește scrierea corectă, IISUS HRISTOS, în schimb Academia Română, romano-catolicii, greco-catolicii și neoprotestanții din România, folosesc altă formă de scriere: *Isus Christos* sau *Isus Cristos* etc. Acest fenomen anarhic, nu se poate constata la germani (catolici și protestanți), la francezi, la englezi, la americani, spanioli, canadieni etc., chiar și în contextul pluralismului confesional, pe care-l dețin acele țări. Instituția *Biserica Ortodoxă Română*, manuscrisele și tipăriturile acesteia, cu numele corect al Mântuitorului – Iisus Hristos – și ceilalți termeni creștini, există cu mult înainte de fondarea Academiei Române (1866/7 și 1879) ori de constituirea structurilor ierarhice, canonice și al comunităților, aparținătoare Bisericilor Catolice, Protestante și Neoprotestante, din Țara noastră. În mod logic, acestea din urmă ar trebui să adopte termenii existenți deja, și consacrați de Biserica primordială sau mai veche, nu să inventeze alții noi, numai de dragul de-a se deosebi de Biserica Ortodoxă și din dispreț față de aceasta. Am dat numai un exemplu, pentru că astfel de barbarisme și abateri se constată la români, și în privința altor termeni bisericești sau teologici creștini: *glorie* și *mărire*, în loc de slavă; *dar*, în loc de har; *Sfântul Spirit*, în loc de Sfântul Duh; *Doamne îndură-te spre noi*, în loc de Doamne miluește; *Disponătorule* (către Iisus Hristos), în loc de Stăpâne; *Doamna noastră*, în loc de Stăpâna noastră (către Maica Domnului); *incensare*, în loc de tămâiere; *prelat*, în loc de ierarh; *diocезă*, în loc de eparhie; *ornat*, în loc de veșmânt liturgic; *senat*, în loc de consiliu [parohial]; *sanctuar*, în loc de altar; *Liturghia Cuvântului*, în loc de Liturghia Catehumenilor;

¹ Luat din: Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 22-23.

consacrare, în loc de prefacerea Darurilor puse înainte sau în loc de hirotonirea într-un arhieru; *pectorale*, în loc de engolpion etc.

*

Românii n-au fost niciodată sub jurisdicția Romei Vechi, deci nici înainte de anii 1359, respectiv 1393. Între Balcani și Roma a existat Patriarhia de Aquileia (din anul 558) și de Aquileia-Grado (706-707), iar cea dintâi – Aquileia – își extindea jurisdicția asupra regiunilor din viitoarea Croație și Dalmație (Iliricul de vest), asupra sudului Panoniei, Veneției, Friaul - Udine, Slovenia și până în Noricum și Carintia, din Austria de astăzi etc.

Românii din sudul și nordul Dunării au fost sub jurisdicția Justinianei Prima, a Tomisului și a puzderiei de sedii episcopale de pe ambele maluri ale Dunării, aflate mai târziu sub jurisdicția Patriarhului de la Durostorum (românește Dârstor), Δοροστόλου: Silistra, Силистра, Dorostorum, Drastar, Dorostol, Drăstăr, Дръстър), apoi de la Ohrida, Târnovo, Peci, iar din anul 1359, respectiv 1393/1396 (căderea Bulgariei sub turci), sub directă jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.

În plus, Tomisul (recte Dobrogea) a stat tot timpul sub jurisdicția Constantinopolului, cum s-a întâmplat și cu toate celelalte cetăți, de pe malurile bazinului Mării Negre (chiar și în timpul autocefaliei Țaratelor Bulgare). Avem astfel un paralelism al sistemului de jurisdicție al românilor ori sfere de influență de jurisdicție, similar celui din Georgia, unde jumătatea de vest a țării s-a aflat la început, sub jurisdicția Constantinopolului: Kolhis, apoi Lazika; iar jumătatea răsăriteană se afla inițial, sub jurisdicția Antiohiei, prin intermediul Cezareei Capadociei: Iberia, Iviria, Kartli. ²

*

Roma înainte de anul 800 n-a putut juca nici un rol misionar și de jurisdicție în aceste părți ale României. Până la anul 476, Roma era încă prea păgână, iar Episcopul ei avea o jurisdicție limitată la fosta capitală imperială și asupra centrului apusean al peninsulei Italice, iar de la această dată, până în anul 800 orașul devenise lipsit de importanță: „Faceți-mă episcop în Roma și mă fac creștin!”, conform relatărilor persiflante ale unui scriitor păgân latini (sec. IV-VII), din Roma, privitoare la Creștinism.³

Împărații Romani de Apus (395-476) au rezidat la Mediolanum - Milano și apoi la Ravenna, nu la Roma. Tot la Ravenna au rezidat și EXARHII imperiali romei (bizantini) ai Italiei, după anul 476. *Pantheonul*, adică „Vaticanul” zeului Marte, din Roma, a fost transformat în biserică, abia pe la anul 610. Misionarii creștini, chiar și în Apus, au fost tot grecii, nu latinii, până la anul 800, pe alocuri și cei de cultură latină. Grecii au învățat limbile neamurilor, încreștinându-le. Limba liturgică în Roma a fost tot greaca, până la Papa Damasus (366-384), care a marcat începutul lent de „latinizare” a ritului orașului imperial. „Kyrie eleison” din Missa Romana este un rest al acestor stări de fapt. Ritul Roman a fost *ritul orașului Roma*, nici măcar al împrejurimilor lui, rit care, de prin secolul al 8-lea a început să se răspândească în afara Urbei, prin intermediul manuscriselor liturgice, numite „Sacramentare”. La anul 877, la curtea imperială a împăraților romani de apus, se mai celebrau încă trei Liturghii: a Sfântului Iacob al Ierusalimului, a Sfântului Vasile cel Mare, și abia pe locul al treilea urma Missa Romana sau Liturgia orașului Roma. Extinderea Romei spre est s-a făcut de prin secolul al XI-XII-lea, prin intermediul Regatelor Ungariei, Poloniei și al Croației, și mai ales prin cruciate, după anul 1099. În Țara Sfântă, toate locurile de pelerinaj și

² MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe, Étude historique et canonique* par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, p. 61.

³ Evsevie POPOVICIŪ, *Istoria Bisericească*, Op. cit., București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1-1054, 1900, pp. 436-437.

Relatăriile scriitorilor păgâni latini (sec. IV-VII), subliniază prosperitatea și bogățiile, de care a început să dispună Biserica din Roma, în detrimentul templelor păgâne, la scurt timp, după anul 313, de unde și *expresia unui funcționar păgân, din Roma*, care ar fi declarat: „Faceți-mă episcop în Roma și mă fac creștin!”. În spatele acestei expresii se ascunde și mult dispreț al păgânilor militanți, față de Creștinism, multă ură și invidie, dar ea creează și un semn de întrebare, care ne poate pune pe gânduri totuși.

bisericile se aflau sub jurisdicția Patriarhului ortodox greco-melchit de Ierusalim, care în „sistemul” Pentarhie avea rolul de *păzitor al Locurilor Sfinte*. Situația s-a menținut astfel, pînă la cruciate - 1099, care au distrus acolo tot ce se realizase în decurs de 1000 de ani, adică în tot cursul primului mileniu creștin.

Orașul Ravenna a îndeplinit funcția de capitală în trei rînduri:

1. pentru Imperiul Roman de Apus (402-476), înainte capitala imperială fiind la Mediolanum-Milano, nu la Roma (Honorius, 395-423);
2. pentru Regatul Ostrogot (493-553);
3. pentru Exarhatul Bizantin sau Exarhatul Italiei (568-751), după asediul romeilor, conduși de generalul Belizarie în anul 540.

Biserica Ravennei are o vechime, care ar începe încă din secolul apostolic. În conformitate cu o tradiție istorică apărută în secolul al VII-lea, însă neverificată, scaunul episcopal al Ravennei ar fi fost fondat de însuși Apostolul Petru, care l-ar fi hirotonit și instalat pe Sf. Apollinarie, mort în timpul primei persecuții împotriva creștinilor, declanșată de Împăratul Nero (54-68), în anul 64. O legendă similară din Aquileia, atribuie fondarea Episcopiei de acolo, tot Apostolului Petru, care l-ar fi hirotonit și instalat pe Sf. Hermagoras (42?-65/70), martirizat și el în timpul persecuției lui Nero sau în anii care au urmat.⁴ Săpăturile arheologice din Ravenna atestă însă pentru secolul al II-lea existența unei comunități creștine locale, epocă în care ar putea fi localizat și Sf. Apollinarie sau la începutul secolului al III-lea, când ar fi putut fi martirizat în timpul celei de a V-a persecuție contra creștinilor, din anul 202, din timpul domniei lui Septimiu Sever (193-211).⁵

Dipticele sau lista primilor episcopi și arhiepiscopi – „patriarhi” de Ravenna provine din secolul al IX-lea, grație lucrării „Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis” sau *Liber Pontificalis* sau „Condica Arhierescă” ori „Condica Sfântă”, redactată de către istoricul și cronicarul local, Abatele Andraeus Agnellus (c.805 – d.854).⁶ Acest Agnellus nu a fost Arhiepiscop de Ravenna, ci Abate (Stareț, Egumen) al Mănăstirii Sf. Maria a Vlahernelor și nici nu trebuie confundat cu Patriarhul Agnelo (556-569), urmașul marelui Massimiano sau Maximianus (546-556). Acest *Liber Pontificalis* avea ca bază de informație un alt „liber”, o altă cronică a episcopilor de Ravenna, din secolul al VI-lea, sau „proto Agnellus”, redactată de către Arhiepiscopul „Patriarhul” Mariniano sau Mariano (595 -?). Conform Cronicii lui Mariniano sau Mariano, al 12-lea episcop de Ravenna, Severo (283 -?) ar fi luat și el parte la lucrările Sinodului de la Sardica (Sofia), din anul 343. Nu știm însă dacă este vorba de acest episcop sau de un altul, pentru că între anii d. 283, pînă în 349, nu mai avem nici un episcop de Ravenna, cunoscut cu numele.

*

Catepanatul Italiei a fost rezultatul reorganizării în concept administrativ bizantin al Themei Langobardia Minor, grație împăraților Nichifor II Phocas (963-969) și Ioan Țimiskes (969-976), în Apulia, Peninsula Salentină și părți din Basilicata.⁷ Această provincie bizantină din Italia, cu capitala la

⁴ Literatura privind istoria Bisericii, Arhiepiscopiei de Ravenna și a ierarhilor acesteia vezi:

Annuario pontificio del 2005 e precedenti, riportati su www.catholic-hierarchy.org alle pagine [1] e [2]

Giuseppe Cappelletti, *Le Chiese d'Italia della loro origine sino ai nostri giorni*, vol. II, Venezia 1844, pp. 9-187

Giuseppe Cappelletti, *Le Chiese d'Italia della loro origine sino ai nostri giorni*, vol. II, Venezia 1844, pp. 557-578

Ravenna e Cervia in Catholic Encyclopedia, (în engleză) *Encyclopedia Press*, 1917.

Felix Ravenna, Dipartimento di archeologia, Università di Bologna, 1984-1985.

Gaspere Ribuffi, *Guida di Ravenna*, Ravenna 1835, p. 28 (breve cronologia del seminario)

Roberto Cessi, *Miscellanea in onore di Roberto Cessi*.

Konrad Eubel, *Ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta in Hierarchia Catholica Medii aevi: sive, Summorum Pontificum, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum Series. E Documentis Tabularii Præsertim Vaticani Collecta, Digesta, Edita, (in latino) [vol. II], Patavii: Il Messaggero di s. Antonio [1901], 1968. p. 126, 221*

(EN) Scheda dell'arcidiocesi su www.gcatholic.com

⁵ Au existat zece mari persecuții contra creștinilor, înainte de anul 313: din anii 64-68, 81-96, 112-117, 165-180, 202, 235-238, 249-251, 258, 275 și 298 (303, 304).

⁶ Vezi ediția critică bilingvă latino-germană, *AGNELLUS von Ravenna, Liber Pontificalis / Bischofsbuch I-II*, 2 Bde, übersetzt und eingeleitet von Claudia Nauwerth, Herder Freiburg, Basel, Wien, Barcelona, Rom, New York, 1996, 353+642 p. [în Colecția Fontes Christiani, Band 21/1-2].

⁷ *Thema* (-tis, n.), lingua Graeca θέμα, est divisio administrativa militaris imperii Byzantini. Themata verisimiliter condita sunt decennio quinto saeculi septimi. Nomina thematum fuerunt thema Opsikium vel θέμα Ὀψικίου, thema Thrakesium

Bari, era localizată pe linia sudică de la Gargano, până la Golful Salerno. Amalfi și Neapole țineau tot de Catepanatul Bizantin.

În anul 870, armata romeică a reușit să recucerească Bari și părți din sudul Italiei, ocupate de saraceni, adică de arabii musulmani, veniți din nordul Africii Latine. Teritoriul cucerit de romei a fost organizat în Thema Langobardia Minor, sub controlul unui „strategos” στρατηγός (plural στρατηγοί) sau general al armatei. Themele vechi bizantine Calabria și Sikelia (Sicilia) au continuat să existe și după anul 870, fiind administrate în uniune personală, de către Strategosul din Bari. În anul 969, Strategul din Bari a fost ridicat la rangul de Catepan – Κατεπάνω sau Comandat suprem al armatei romeice, din Italia.⁸

În anul 1009, răsculții din zonă, nemulțumiți de administrația militară romeică, aflați sub conducerea nobilului langobard Meles din Bari și cumnatul acestuia Dattus au cucerit orașul Bari. Orașul Bari a putut fi recucerit de către romei, abia la 11 iunie 1011, grație catepanului Basileios Mesardonites și a armatei conduse de el.

Lucrurile însă nu s-au liniștit, pentru că în anul 1016 Meles a reușit să câștige de partea sa un grup de pelerini normanzi, aflați în drum spre sanctuarul Sf. Arhanghel Mihail, de pe Monte Gargano. Acești pelerini normanzi, în anul 1017 au intrat ca mercenari sau lefegii în slujba răsculaților langobarzi, sprijinind orașele din Apulia, în lupta acestora împotriva bizantinilor. Jocul normanzilor era însă periculos pe ambele fronturi, pentru că luptau, când de partea bizantinilor, când de a langobarzilor, situație care s-a menținut pe tot parcursul anilor 1016-1030.

Ducele Sergius IV de Neapole a dat căpitanului mercenarilor normanzi Rainulf Drengot în anul 1030 Comitatul Aversa ca feudă, după care normanzii au început cucerirea succesivă a sudului Italiei. După acest eveniment, încă în același an 1030 a mai avut loc și întâlnirea, în Italia, a lui Wilhelm Eisenarm și Drogo de Hauteville (fiii mai în vârstă a lui Tankred de Hauteville), cu un nobil din Coutances, situat în Normandie. Aceștia au întreprins acțiuni comune de recucerire a Apuliei, reușind ca până în anul 1040 să aibă aproape întreaga regiune sub controlul lor, în dauna Împeriului Bizantin. Acțiunile normanzilor și langobarzilor au continuat, până când, la data de 16 april 1071, bizantinii au fost alungați de pe teritoriul Italiei. Romeii au revenit în Italia, în anul 1156, când au asediat fără succes orașul Bari. Titlul de „catepan” normanii l-au asimilat și adoptat în contextul administrației lor și după anul 1071.

II. Privitor la competența canonică de jurisdicție ortodoxă și ierarhia la români din nordul Dunării, înainte de anul 1359, respectiv 1393

1. Generalități introductive⁹

În rândurile următoare ne vom referi la două lucrări fundamentale. Este vorba de “Pravila cea Mare” sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652, reeditată de Academia Română la București, 1962, 1013 p. și de lucrarea lui Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, 231 p.¹⁰

vel Θρακίσιον θέμα, thema Anatolicum vel θέμα Ανατολικῶν et thema Armeniacum vel Graece Ἀρμενιᾶκόν. Postea alia themata condita sunt. Themata suae potestatis in rebus oeconomicis fuerunt.

Vezi: Christophorus Wickham: *The inheritance of Rome. A History of Europe from 400 to 1000*. Penguin Books, London 2009, p. 261, ISBN 978-0-7139-9429-2.

⁸ Κατεπανάτο Ιταλίας ονομάστηκε η ένωση των τριῶν Ιταλικῶν θεμάτων του Βυζαντίου (Λογγοβαρδίας, Καλαβρίας και Λουκανίας) από τον Ιωάννη Τζιμισκή, περίπου το έτος 975. Ο διοικητής του κατεπανάτου ονομάστηκε κατεπάνω. Παρόλο που δε βρισκόταν στα πλαίσια των τριῶν παλιῶν θεμάτων, στο κατεπανάτο υπάγονταν επίσης η Νάπολη και το Αμάλφι. Η σημερινή ιταλική επαρχία Καπιτανάτα, πήρε το όνομά της από παραθορά της λέξης "κατεπανάτο". Το κατεπανάτο διοικούσαν από έναν κατεπάνω.

Gay, Jules. *L'Italie méridionale et l'empire Byzantin*. Burt Franklin: New York, 1904.

Norwich, John Julius. *The Normans in the South 1016-1130*. Longmans: London, 1967.

⁹ Capitol preluat din lucrarea noastră anterioară, pp. 59-99: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum*, Studii de istorie bisericească a românilor, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2002, 136 p.

¹⁰ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Referat festiv*, ținut la Primăria Municipiului Cluj-Napoca, în data de 9 februarie, 2001, cu ocazia decernării titlului de cetățean de onoare. Studiul a fost publicat și în serial, în revista *Cetatea Culturală*, Cluj-Napoca, an IV, 2001, nr. 3 (31), martie, p. 7; nr. 4 (32), aprilie, p. 7; nr. 5 (33), mai, p. 7; nr. 6 (34), iunie, p. 14.

Problema apartenenței juridice și canonice a Bisericii Românești din nordul Dunării, înainte de anii 1359, respectiv 1393, este o temă încă insuficient de clar tratată în istoriografia noastră. Istoricii uniți și catolicizanți folosesc această lacună, pentru a face loc unei note de influență catolică sau, în cel mai bun caz, apuseană, lăsând să se înțeleagă că românii ar fi devenit ortodocși numai de la întemeierea mitropoliilor românești, în 1359 în Țara Românească și de prin anul 1393 în Moldova.¹¹ De fapt, istoricii uniți procedează cu Istoria Bisericii Ortodoxe Române ca sectarii cu Biblia, adică iau din contextul ei sau accentuează, numai problemele care le convin, îi favorizează ori le pot pune în legătură cu Roma, restul fiind pentru aceștia ne semnificative. Unde aceștia surprind o eventuală cochetare a românilor cu catolicii, sau a vreunui domnitor, ierarh sau boier român, acolo și încep să prezinte fenomenul cu lux de amănunte.¹² În general, pentru Istoria Bisericească, uniții se rezumă la depistarea defectelor exterioare și lumești ale Bisericii Ortodoxe, la scoaterea în evidență a “greșelilor” acesteia, la istoria uniației, cu lauda lor, privitoare la “foloasele Sfintei Uniri”. Cu un cuvânt, lumea bisericească pentru uniții români, începe practic, de la 1700, dar fără Mitropolitul Atanasie Anghel, pe care, n-am înțeles nici până astăzi de ce nu vor să-l adopte. Probabil, pentru că mitropolitul Atanasie Anghel a făcut uniația în stil florentin, nu conform dispozițiilor Conciliului Lateran IV (1215) și mai ales pentru că s-a opus fenomenului de latinizare al Bisericii Românești.¹³

Așa după cum am amintit înainte, pentru mulți catolici, Ortodoxia Românească începe odată cu întemeierea Mitropoliilor, la “1359” în Țara Românească, și la “1400”! în Moldova, iar pentru Transilvania se confundă construirea complexului Mitropoliei de la Alba Iulia, în anul “1597”, cu înființarea acestei instituții.¹⁴ Dar, chiar și autorii ortodocși, parcă se tem să precizeze cu mai mult curaj tezele lor, referitoare la situația sistemului de jurisdicție canonică bisericească, la românii din nordul Dunării, înainte de întemeierea Mitropoliilor, în anul 1359, respectiv 1393.

Un sistem de jurisdicție bisericească este întodeauna precedat sau înlocuiește un altul, acolo unde încreștinările au avut loc deja cu mult timp înainte.

Sistemul nostru de jurisdicție bisericească, din nordul Dunării și de dincoace de Carpați, până la anul 1359 este legat de centrele patriarhale din sudul Dunării: Ohrida, Peć, Târnovo, iar acest fluviu n-a constituit în vechime o graniță, o barieră, cum am fi astăzi tentați să credem, ci a fost numai un punct strategic. Același lucru se poate susține și privitor la Munții Carpați.

¹¹ Un prețios ajutor în acțiunea de cunoaștere a trecutului istoric al vecinilor noștri, ni-l oferă cartea lui Constantin REZACHIEVICI, *Istoria popoarelor vecine și Neamul românesc în evul mediu*, Editura Albatros, 1998. Recenzată foarte bine de către Ionuț ȚENE, în “Curierul”, Cluj-Napoca, an VII, nr. 304, 8 ian., 2001, p. 4. (sub titlul: “Neamul românesc și popoarele vecine”).

Vezi capitolul “Biserica Românească în secolul al XIV-lea”, din cartea lui Pr. Dr. Ioan M. BOTA, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești*, Casa de editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994, pp. 132-137 și Passim.

¹² Silvestru Augustin PRUNDUȘ și Clemente PLĂIANU, *Catolicism și Ortodoxie Românească*. Scurt istoric al Bisericii Române Unite, Casa de editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994, 253 p., Passim. Un model de carte, cum nu trebuie scrisă Istoria Bisericească, model care nu este de dorit nici măcar dușmanilor poporului român.

¹³ Se poate întâmpla că, până la urmă, bietului Atanasie, nu numai să i se ridice anatema aruncată asupra lui, de ierarhia ortodoxă a timpului, dar, încă să fie și canonizat, trecut în rândul Sfinților, tot de Biserica Ortodoxă, că din partea uniților sau latinilor nu există nici o speranță în această direcție. Vorba lui Caragiale: “...iubesc trădarea dar urăsc pe trădător...” Starea în care se află mormântul bietului mitropolit Atanasie Anghel, în curtea bisericii din Maieri, Alba Iulia, nu face cinste nici Bisericii Ortodoxe din Transilvania, care folosește acest Sfânt Lăcaș încă din anul 1948, și cu atât mai mult Bisericii Unite sau Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș. Mult s-au lamentat uniții până la aducerea osemintelor lui Inochentie Micu, de la Roma, în cripta mitropolitană din Blaj, dar nimănui nu i-a trecut prin minte să mute osemintele întemeietorului acestei Biserici, de la Alba Iulia, la Blaj. Chiar și distanța, dintre Alba Iulia și Blaj, este totuși mai mică, decât aceea dintre Blaj și Roma. Se vede însă că nici înainte de 1948 uniții n-au fost încântați și nici interesați să cultive memoria sau amintirea ierarhului lor Atanasie Anghel [care, cum nu, le-a fondat Biserica], pentru că numai așa se explică faptul că nu s-au grăbit să-i transfere osemintele, de la Alba Iulia, în cripta mitropolitană de la Blaj. Probabil că uniții nu-l iartă nici acum pe Atanasie Anghel pentru opoziția făcută, privitoare la romano-catolicizarea sau latinizarea Bisericii Ortodoxe Românești, din Mitropolia Transilvaniei, unită cu Roma, de la data de 7 octombrie 1698.

¹⁴ Vezi capitolul “Stabilirea ierarhiei orientale pe teritorii românești (sec. XIV-XV)”, pp. 208-212, din cartea bilingvă, de popularizare a problemelor românești, Octavian BĂRLEA, *România și Românii – Romania and the Romanians*, Los Angeles, 1977, în colecția A.R.A., vol. I (Academia Română Americană).

Pentru accentuarea unității de jurisdicție, credință și de viață liturgică, dintre Tronul Ecumenic și eparhiile sufragane, supuse Constantinopolului, Părintele Prof. Mircea Păcurariu amintește că în anul 1355 ar fi fost dat un *decret patriarhal*, care prevedea ca, pe viitor, să nu se mai numească ierarhi locali, ci această cinste să fie rezervată "...pentru clerul ridicat și binecuvântat de Dumnezeu din slăvita cetate a Constantinopolului...".¹⁵ Prin această măsură nu se urmărea promovarea etniei grecești, ci "bizantinizarea" sau "romeizarea", prin cultură și Biserică a potențialilor candidați la arhierie sau a „episcopabililor”.¹⁶

Regestele patriarhale și imperiale nu atestă însă existența unui astfel de decret.

Pentru ortodocșii din lumea întreagă, Grecia și tradiția bisericească elenă, trebuie să aibă aceeași importanță și pondere, pe care o are Italia și tradiția latino-romană, pentru catolici sau cea germană pentru luterani, ca să nu mai amintim de cea americană, pentru neoprotestanți și sectari. Cu această idee ortodocșii s-au obișnuit sau vor fi obligați să se obișnuiască. Paradigma este valabilă și pentru români!

*

Mărturii filologice

Desigur, Mama tuturor bisericilor a fost, este și va rămâne Biserica Anastasis sau a Sfântului Mormânt, adică a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, din Ierusalim, împreună cu comunitatea creștinilor: clerici și laici, din Sfânta Cetate și din Țara Sfântă.

Numai că Biserica din Ierusalim a fost și este de limbă grecească. Prin această Biserică s-a predicat Evanghelia la toate neamurile, cu misionari care au învățat limbile diferitelor etnii, pentru a-L putea propovădui pe Iisus Hristos.

Chiar și Biserica Apuseană sau Biserica Romană este o fiică a Bisericii Grecești, nu viceversa. Dovadă este terminologia creștină de bază din limba latină, care este de origine greacă. Astfel menționăm numele Mântuitorului Iisus Hristos, Ἰησοῦς Χριστός, Iesus Christus (lat.), apoi „botez”, βαπτίζεις, „apostolus”, vine de la „apostolos”, ἀπόστολος; „angelus”, vine de la „anghelos”, ἄγγελος, „basilica”, vine de la „vasiliki”, βασιλική στοά, basilica domus (lat.); „Kyrie eleison”, Κύριε ἐλέησον, în Missa Romană, „episcopus”, vine de la „episcopos”, ἐπίσκοπος, însemnând administrator, termen care n-a mai fost tradus cu echivalentul latinesc „supervisor”, ci a fost lăsat în forma grecească, cu toate derivatele sale: „arhi”episcop, Αρχιεπίσκοπος, mitropolit, Μητροπολίτης etc. Ce să mai spunem de alți termeni, cum ar fi: evanghelie, εὐαγγέλιον, ἡ εὐαγγέλιο, imn, ὕμνος, logos, λόγος, verbum (lat.), davar (hebr.), canon, κανών, dogmă, δόγμα, eshatologie, τὰ ἔσχατα+λόγος, soteriologie, σωτηρία+λόγος, hristologie, χριστός+λόγος, liturghie, λειτουργία, hirotonire, χειροτονία, ιερωσύνη etc., fără de care teologia și terminologia canonică și liturgică catolică, ar fi imposibil de exprimat.

¹⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, București, 1991, vol. I, p. 277.

¹⁶ Un lucru firesc, practicat în toate marile centre bisericești, dintodeauna și peste tot, chiar dacă metodele sunt diverse sau primesc diferite justificări, în funcție de epocă, conjunctură sau situație dată. Fiecare patriarh autocefal dorește și el, să-și cunoască îndeaproape candidații la arhierie. În Biserica Catolică se întâmplă același lucru. Alumnii de la Roma erau prin excelență candidații potențiali la episcopat, din lumea întreagă, și aveau tendințe italianizante, ca să nu mai amintim de limba latină sau de intențiile latinizante. Că Patriarhia Ecumenică dorea să aibă arhieriei familiarizați cu cultura bizantină sau greci, care să contribuie la păstrarea unității de credință, rit și disciplină canonică, într-o vreme când propaganda catolică era în floare, iar posibilitățile de comunicare dintre centru sau din Polis, cu provinciile bisericești ale Sfintei Patriarhii și cu cele administrative ale Împărăției Romeilor erau îngreunate și de avansarea turcilor spre inima imperiului, spre Constantinopol, este de la sine înțeles, iar noi nu vedem nimic rău în această măsură, deci practica respectivă nu poate fi considerată un abuz de putere sau o abatere canonică. Dacă episcopii catolici erau latinizați sau italianizați, atunci, de ce nu le-ar fi fost permis și celor ortodocși să fie de cultură greco-bizantină?

Imperiul Austriac avea Colegiul Frintaneum, din Viena, [devenit ulterior Thomaskolleg, actualul Colegiu St. Toma, unde am locuit și noi, în timpul studiilor de teologie, de la Viena, 1978-1984). Într-un fel, Patriarhul Ecumenic avea dreptate, pentru că numai astfel își putea verifica mai bine candidații la arhierie, nivelul de pregătire și mai ales fidelitatea acestora față de Biserica Ortodoxă, într-o epocă în care expansiunea uniata era la ordinea zilei. Posibilitățile de legătură dintre provincie și Sfânta Cetate a lui Constantin nu erau așa de ușoare pe timpul acela, dacă amintim de pildă numai pericolul turcesc, hoții de drumul mare și alte dificultăți pe care trebuiau să le învingă cei care se încumetau la astfel de călătorii lungi și pretențioase, iar simplele recomandări pentru hirotonirea întru arhieriu ale domnitorilor și (sau) boierilor, s-au dovedit de multe ori insuficiente și subiective. Să ne gândim doar la recomandările principilor calvini ardeleni, către Arhimi-tropoliții Țării Românești, din secolul al XVII, privind succesiunea în scaun sau hirotonirea întru arhieriu a mitropoliților Ardealului.

Din toate aceste motive, istoriografia românească trebuie să-și revizuiască atitudinea, limbajul și stilul de interpretare al evenimentelor istorice, legate de Biserica de limbă greacă, – mama tuturor creștinilor și a ortodocșilor, în primul rând – *precum și față de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, dar și privitor la celelalte Patriarhii ale Tetrarhiei: din Alexandria Egiptului, Antiohia Siriei și din Ierusalim*. Au existat și accidente în relațiile “neamurilor” cu Biserica Greacă, așa după cum au existat și între Roma și Italia pe de o parte, cu etniile sau cu statele apusene, pe de altă parte.

Conflictele românilor cu grecii au fost provocate întodeauna, în mod direct sau indirect de nesinceritatea și mai ales de lăcomia turcilor, cu tot sistemul lor otoman de impozite, peșcheșuri și de dări, pe care, aceștia le cereau de la Patriarhia Ecumenică și de la ceilalți ierarhi ortodocși, și pe care, creștinii de toate etniile, de sub stăpânirea padișahului, nu le mai puteau suporta sau nici măcar achita. Dar, aceasta este o altă temă, care nu se încadrează în contextul lucrării de față.

Mărturiile lingvistice privind originea și vechimea creștinismului de limbă latină și de structură liturgică capadociano - bizantino-greacă la români, în cadrul „romanității dunărene” sau în teritoriul „carpato-danubiano-balcanic”, constituie argumentul forte, privind încreștinarea, dacă nu integrală, cel puțin parțială și în formă de insule, în lumea sau societatea daco-romană, până în secolul al IV-lea.

În limba română avem trei categorii de termeni de credință de origine latină, cu caracter creștin. Acești termeni trebuie urmăriți, comparați și studiați atât în spațiul dialectului daco-roman al limbii române, în nordul și sudul Dunării, cât și la frații noștri aromâni, megleno-români și istroromâni, din Balcani.¹⁷

a) *Termenii din lumea romană și greacă păgână* (biserica – basilica, Dumnezeu – DomneDeus, Duminică, Crăciun, Floriile, Rusaliile, sărbătoare, păgân, lege, cimitir, comandare, priveghere, a răposa, mormânt, oseminte etc.);

b) *Termeni cu înțeles exclusiv creștin*, care la rândul lor sunt de origine latină sau au fost preluați direct din limba greacă, grație misionarilor greci sau de cultură grecească și vorbitori de limbă latină, misionari dintre care au existat foarte mulți, în tot spațiul mediteranean și balcano-dunăreano-iliric [botez-vaptiso, (boteziune în textele vechi), credință – cre-dentia, credeu, ființă, Treime – Triada – Trinitas, martir, făcător, fecioară, păresimi – quadragesima, întrupare – împelițare, lăcaș – locellus, episcop – episcopos-episcopus, altar, ajunare, tâmplă (templum), catapeteasmă, iconostas, cer, cruce, păcat, părinte etc.];

c) *Termeni de teologie niceo-constantinopolitană, efesină și calcedoniană*, adică terminologia dogmatică, liturgică și canonică de bază, a primelor Sinoade Ecumenice, din anii 325, 381, 431 și 451. Este vorba de terminologia sinodală sau conciliară hristologică, trinitară, eclesiologică, mariologică etc., din limba română, păstrată în mod fidel, cu cuvinte de origine latină. De pildă în Simbolul de Credință niceo-constantinopolitan (325-381), terminologia dogmatică, privitoare la Dumnezeirea Fiului Iisus Hristos este în exclusivitate de origine latină:

„Și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii: Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, Cel de o ființă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut; „ (325).

Aceeași concluzie se poate trage și privitor la terminologia pnevmatologică(381), trinitară și despre Theotokos(431).

Formula trinitară clasică a Sf. Vasile cel Mare „o ființă și trei persoane” este romanică, după cum se poate constata și la terminologia efesină „Născătoare de Dumnezeu” – Theotokos. Pentru terminologia trinitară trebuie menționată și coexistența paralelă a termenului grecesc „ipostas”, alături de noțiunea „persoană”.

¹⁷ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune..., București, 1992, pp. 71-82, prelegerea “Mărturia lingvistică pentru originea și vechimea creștinismului la români”. Compară la Ernst Christoph SUTTNER, *Sprachenvielfalt in der Theologie der Rumänen*, în rev. *Der Christliche Osten*, Würzburg, XLIX, 1994, 5, pp. 254-261, mai ales pp. 254-255.

Termenii calcedonieni (451) „firea Dumnezeiască”, „firea Omenească” sau „natura divină” și „natura umană” sunt de asemenea, de origine latină. În schimb, termenul latin „grație” este străin teologiei românești, fiind încetățenit cuvântul grecesc „har”, χάρις, iar la uniți, acela de „dar”, δώρο.

*

2. Mitropoliile românești sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, 1359 și 1393

Mitropolia Țării Românești, cu scaunul la Câmpulung (fostul Paraclis Domnesc, de pe locul actualei biserici a Mănăstirii Negru Vodă), iar de prin anul 1369? la Curtea de Argeș (Biserica Domnească Sf. Nicolae), noi știm că s-a înființat în anul 1359, pe timpul domniei lui Nicolae Alexandru (1352-1364), fiul lui Basarab I (1310-1352), asociat la domnie al acestuia, încă din anul 1343, cu Curtea Domnească la Curtea de Argeș [și Câmpulung],¹⁸ oraș ce a devenit ulterior, un adevărat Constantinopol Românesc, în miniatură sau „Micul Bizanț”.

Mitropolia s-a întemeiat prin transferarea canonică a lui Iachint de la Vicina (1348-1359) [o localitate identificată, probabil în nord-vestul Dobrogei, în apropiere de Măcin], la Curtea de Argeș, respectiv Câmpulung (1359-1372), transfer făcut la cererea Domnitorului, de către Patriarhul Ecumenic Calist I al Constantinopolului (1350-1354 și 1355-1364), prin TOMOSUL din anul 1359 mai ind. 12.¹⁹

Urmașul lui Iachint a fost Hariton (1372-1380), egumen al Mănăstirii Cutlumuș, din Sfântul Munte Athos. Lui Hariton i-a urmat Antim Critopol (1380-1401), ca mirean fostul dicheofilax al Patriarhiei, Daniil, [un bun canonist și jurist al timpului său, din moment ce îndeplinea această funcție înaltă de dicheofilax, adică judecător în procesele canonice, ale Patriarhiei, de la Constantinopol], înainte de anul 1380, fost Mitropolit la Severin.

Tomosul patriarhal din anul 1359 n-a reglementat canonic problema jurisdicției pentru credincioșii ortodocși din Transilvania și din întreg Regatul Ungariei, măsură canonică fiind confirmată în mod indirect abia în anul 1401.²⁰ Situația era însă de facto stabilită prin aria de extindere a teritoriului celor două mitropolii și în Banat (cea de Severin) și în sudul Transilvaniei (cea de la Argeș), conform hărților reconstruite (redesenate) de către Spiridon Ion CEPLEANU, *Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII*.²¹ În acest an, 1401, Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410) al Constantinopolului, a confirmat doar, în mod indirect extinderea dreptului de jurisdicție al

¹⁸ Scaunul Mitropoliei a fost mutat la Târgoviște, în anul 1430 sau 1517 și apoi la București, în anul 1668.

¹⁹ Vezi Fasc. IV și V din Registrele Patriarhale de la Constantinopol, reconstituite și redactate de J. DAROUZÈS, A.A., *Passim [Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, vol I, Les Actes des Patriarches, Fasc. V, Les Regestes de 1310 a 1376 și Fasc VI, Les Regestes de 1377 a 1410]*, Problema transferului canonic al lui Iachint, de la Vicina, la Curtea de Argeș, Regestele Patriarhale, Fasc V, o menționează la numărul de regist 2411 și 2412. Vezi și numerele 2566, 2588, 2593 și 2654.

²⁰ Ibidem. Vezi și Ion NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, în *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XXVII, MEM. 6, București, 1945, pp. 123-151 și în Extras, 29 p. Vezi mai ales pp. 140-141, adică în Extras, pp. 18-19.

²¹ Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII, după N. Iorga, Popescu și Popp, redesenată de Spiridon Ion CEPLEANU după Mircea COCIU: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X conform datelor din Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, 270 p.; Neagu Djuvara, *Cum s-a născut poporul român?*, Humaniatas, București, 2001, ISBN 973-50-0181-0, Dinu Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Sport-Turism, București 1981, pp. 72-121; G.I. Brătianu, *Cercetări asupra Vicinei și Cetății-Albe*, Univ. din Iași, 1935; Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971; Petre Gâștescu, *Romulus Știucă: Delta Dunării*, CD-Press 2008, ISBN 978-973-1760-98-9 (pentru modificările geografice); Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, Partea II, Vol. 3, *Cătorii*, București, 1937, 358 p.; Thede Kahl, *Rumänien: Raum und Bevölkerung, Geschichte und Gesichtsbilder, Kultur, Gesellschaft und Politik heute, Wirtschaft, Recht und Verfassung, Historische Regionen*; Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*, Paris, Bibliothèque nationale, 1981; Gheorghe Postică, *Civilizația veche românească din Moldova, Știința, Chișinău 1995*; și *George Vâlsan: Opere Alese (dir.: Tiberiu Morariu), Ed. științifică, Bucharest 1971*.

English: Maps showing the history of the Orthodox church in the romanian lands, X-XVIIIth centuries.

Autor: Spiridon Ion Cepleanu.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Iachint_de_Vicina

mitropolitului Ungrovlahiei, din Țara Românească, și asupra ortodocșilor din Regatul Ungariei și din Voievodatul Transilvaniei: *vezi regestul patriarhal nr. 3209, din 9 mai 1401*. Este vorba de o scrisoare a Patriarhului Ecumenic Matei I (1397-1410), către Mitropolitul Exarh Antim (1381-1401) al Ungrovlahiei, privind repunerea în funcțiile sacre a unui preot suspendat, pentru că a fost hirotonit în Moldova,²² în ciuda anatemei, aruncată de Patriarh asupra acestei Țări: *Salut Mitropolitului Ungrovlahiei, hypertime* [Prea Cinstit (Venerat), n.n.] *și exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor!* Ἐρώτατε μητροπολιτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγιῶν... τῆ σῆ ἱερότητι...²³ [*vezi și glava 393, din Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652: Pentru Mitropoliți, carii să zic Preacinstiți și Exarhi, și carii numai Preacinstiți*].

În conformitate cu această situație canonică, creată în anul 1359, respectiv înainte de anul 1401, era necesară și o formulare sau o confirmare a titlurilor adecvate pentru funcțiile ierarhului, devenit astfel Exarh sau Arhimitropolit, funcție canonică, echivalentă cu aceea de “Primat”, din sistemul juridic canonic apusean, adică: “Prea Sfințit Mitropolit al Ungrovlahiei, Prea Cinstit și Exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor”.²⁴

Critica textului, de la regestul patriarhal, nr. 3209, din 9 mai 1401, *πιττάκιον*, Scrisoare adresată Mitropolitului Ungrovlahiei, în favoarea preotului moldovean Isidor:

1. Identitatea destinatarului scrisorii încă nu este stabilită cu siguranță. Antim al Ungrovlahiei este foarte probabil exclus. Mărturia lui Macarie al Ancirei (Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr. 67, 80) este posterioară anului 1401, dar certifică faptul că Mitropolitul de Melitene, care în anul 1397 a participat la alegerile de patriarh a lui Matei I, a devenit apoi Mitropolit al Ungrovlahiei. Principalul motiv, care indică o schimbare de mitropolit, înainte de anul 1401, este titulatura nouă, utilizată în forma de adresare, din scrisoare. În mod teoretic, este posibil ca acest titlu nou, ar fi fost deja atribuit vechiului Mitropolit Antim, dar s-ar părea mult mai simplu de presupus, că această titulatură a fost creată în momentul transferului canonic a Mitropolitului de Melitene, în scaunul Ungrovlahiei. Lipsind documentul vădit, problema datei de succesiune în scaun, dintre Antim Critopol și urmașul său, rămâne deschisă. Se presupune că urmașul lui Antim, ar fi fost Eftimie, citat doar prin numele său, în 1412 (Laurent, *Origines*, 168-170), dar lipsește încă o dovadă decisivă.

*În anul 1386 erau încă 40 de mitropoliți-exarhi, număr care scade proporțional cu trecerea la islam a credincioșilor ortodocși din fostele regiuni ale Imperiului Romeu, cucerite de otomani: Εκθεις νέα, vezi regestul nr. 2804, din 1 sept. 1386 și regestul nr. 3209, din 9 mai 1401, Critica 2; regestul nr. 2411 și regestul nr. 2412: [Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67].*

Εκθεις νέα – (Expunere nouă) sau ”Manual de cancelarie bizantin”, mai precis: *Manuel des pittakia du XIVe siècle*, al Patriarhiei Ecumenice; privind scrisorile Patriarhului, adresate Patriarhului Romei Vechi, celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor, mitropoliților, împăratului și autorităților civile, ordinea scaunelor supuse până la data respectivă patriarhului și reguli ale scrisorilor redactate de mitropoliți.²⁵

2. În titulatura Mitropolitului apar doi termeni geografici: Ungaria - Οὐγγρίας și Plaiurile, Plagèna - Πλαγιῶν; acesta trebuia să semnifice termenul de „exarchos”, care exprimă

²² Vezi documentul nr. 3209, mai 1401, din *Regestele Patriarhale de la Constantinopol*, Fasc. VI, 1377-1410. *Documente privitoare la istoria Românilor...*, Vol. XIV, *Documente Grecești*, Partea I, 1320-1716, București, 1915, LXVI, pp. 30-31. Vezi Documentul nr. DCXLVII, vol. II, din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV-MCCCCII*, editate de Fr. MIKLOSICH și Ios. MÜLLER, Viena, 1862.

²³ Regest patriarhal, nr. 3209, din 9 mai 1401, *πιττάκιον*, Scrisoare adresată Mitropolitului Ungrovlahiei, în favoarea preotului moldovean Isidor.

²⁴ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 261. Vezi și Constantin SCORPAN, *Istoria României*. Enciclopedie, București, 1997, p. 421.

O frumoasă și pregnantă explicație a noțiunii de “Plaiuri”, a făcut Ion NISTOR, *Legăturile cu Ohrida...*, Op.cit., p.140-141, *Extras*, p.1819, pe care am reprodus-o în rândurile de mai sus.

²⁵ Luat din pp. 104-105, *nr. 2804: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

schimbarea principală. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos – τόπος [*ține locul la, n.n.*] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim nu era cunoscut cu titlul de „exarh”, care era rezervat, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea”, doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 45, § 15). Acest manual de cancelarie înregistrează pentru Ungrovlahia titulatura folosită în scrisoarea lui Matei I (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 46, § 18). Ar fi posibil ca acordarea acestui titlu, pentru Ungrovlahia, să fie anterioară anului 1401, însă lipsesc dovezile documentare, pentru că *Registrul Patriarhal* sau Codexul Sacru: Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402),²⁶ nu păstrează nici o scrisoare și nici o mențiune a mitropolitului Antim, între anii 1389 și 1401. Termenul geografic Plagèna (*Platou*, conform traducerii făcute de Laurent, *Contributions*, 170) – Πλαγηνῶν, rămâne să explice în forma sa greacă. Termenul românesc de „plaiu” (pl. plaiuri), nu pare să fi jucat nici un rol, pentru adoptarea lui, deoarece nu pare să fi fost utilizat ca termen oficial în epoca respectivă, în actele lui Mircea Btrânu [=cel Bătrân] (1386-1418). Tot ce putem zice, este că utilizarea titlului nou, presupune un schimb de scrisori cu Țara Românească, pentru care, ocazia cea mai favorabilă era numirea unui nou mitropolit.

Demnitatea de exarh al plaiurilor din titulatura mitropolitului Ungrovlahiei reclamă însă o explicație mai amplă. Exarh – Ἐξαρχος – [Exarhos, n.n.] se numea într-o vreme locțiitorul împăratului din Constantinopol în Italia. Titlul acesta a fost folosit ulterior și pentru locțiitorul sau vicarul patriarhului în unele regiuni, unde din diferite motive nu se putea instala un mitropolit sau episcop diecezan cu drepturi depline.”²⁷

Pentru o perioadă de timp destul de scurtă, în Țara Românească au existat chiar două Mitropolii: la Curtea de Argeș și la Turnu Severin. Mitropoliții Severinului au fost Antim Critopol (1370-1380) și Athanasie (1389-1403), cu jurisdicție în Banatul de Severin și în Oltenia, extinsă și asupra Banatului și probabil și a vestului Transilvaniei.²⁸

Din punct de vedere canonic, titlul de Exarh al Mitropolitului de la Curtea de Argeș era chiar și necesar, cel puțin din anul 1370, adică de la crearea Mitropoliei Severinului, pentru stabilirea raporturilor ierarhice, dintre cei doi mitropoliți, de pe teritoriul aceleiași Țări, cu atât mai mult cu cât teritoriul de jurisdicție al ambilor mitropoliți se extindea și dincolo de Carpați, în Banat (cel de Severin) și în sudul Transilvaniei (cel de la Argeș). Conform rânduielilor canonice ale Bisericii Ortodoxe, Mitropolitul din capitala Statului avea în mod automat întâietate față de ceilalți ierarhi ai Țării. Această extindere teritorială a celor două mitropolii din Ungrovlahia, în afara hotarelor Țării Românești o confirmă și hărțile lui Spiridon Ion Cepleanu.

Mitropolia Moldovei, cu scaunul la Suceava, în ce măsură aceasta avea deja un statut canonic, recunoscut de către Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, nu suntem informați în mod sigur. Se afirmă în mod vag, că s-ar fi aflat sub jurisdicția Constantinopolului, încă de prin anii 1380-1386.²⁹ Spiridon Ion Cepleanu, în prima hartă (sec. X-XIV), notează că Moldova a fost sub Constantinopol până în anul 1235, după care, *Mitropolia de Vicina și-ar fi extins jurisdicția asupra întregului teritoriu*, revenind sub directa ascultare a Tronului Ecumenic, în jurul anului c. 1393. De o Mitropolie a Moldovei avem mărturie scrisă abia din martie 1393, dar se poate întâmpla că această instituție să fie mai veche. Vicina nu putea să se extindă așa de mult în nord, pentru că avea și așa un teritoriu imens: nordul Dobrogei, Bugeacul, până aproape de Hanatul Tătar, din nordul

²⁶ Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁷ Ion I. NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și exarhatul plaiurilor...*, Op. cit., p. 140, adică 18 în Extras.

²⁸ Vezi și Fasc V și VI din Regestele patriarhale, Regestele nr. 2588, 2593, din Fasc. V. Comp. la Mircea PĂCURARIU, Op. cit., pp. 264-267.

²⁹ Despre care însă Regestele Patriarhale nu fac nici o mențiune. Se vede că opera de reconstituire exhaustivă a acestor regeste suferă, din cauza numărului mare de documente, care s-au pierdut, alături de alte registre, și catagrafii, care ar fi făcut posibilă această încercare de reconstituire a lor, întreprinsă cu multă acribie de către Jean Darrouzès și colaboratorii acestuia. Mircea PĂCURARIU, Op. cit., pp. 273-285, mai ales p. 277.

Crimeiei, pe malul nordic al Mării Negre. Între Patriarhia Ecumenică și Statul Moldovei s-a ivit, pe la sfârșitul secolului al XIV-lea un conflict de ordin canonic. Înainte de anul 1391, când a murit Mitropolitul Ortodox Antonie al Haliciului (1370-1391), a cărui jurisdicție, după anul 1359 se extindea și ea până la Marea Neagră (Mitropolia Vicinei încetându-și existența), a hirotonit doi arhierii, pe seama Moldovei: pe Iosif Mușat, înrudit cu Casa Domnitoare, pentru Cetatea Albă și pe Meletie, pentru un alt scaun vlădicesc, din Țară, fără să putem spune unde. Celor doi episcopi li s-au reproșat că Antoniei n-ar fi avut delegație din partea Patriarhului Ecumenic, pentru a întreprinde hirotonirile lor întru arhierii. Hirotonirile aceste erau considerate valide, însă ilicite. În realitate ele erau și licite sau permise, pentru că Mitropolitul Antonie a primit dreptul de-a căuta candidați și de-a hirotoni și înscăuna episcopi sufragani.³⁰ Că Mitropolitul Antonie al Haliciului n-a comis nici o ilegalitate o dovedește registul patr. Nr. 2622, din 9 mai 1371:

Regest nr. 2622, din 9 mai 1371, *πρῶξις συνοδικῆ* (titlu), *σ. ψῆφος καὶ πρῶξις* (concluzie), Act sinodal, de transfer canonic a Episcopului Antonie de Halici [recte: *ridicarea episcopului și a Episcopiei de Halici, la rangul de Mitropolit, respectiv Mitropolie*] la Mitropolia de Halici,³¹ Halytsch; Галич (ucr.); Halicz (pol.); Галиц (rus.).³²

Mitropolia Galiției fiind privată [lipsită, n.n.] *de titular de un bun număr de ani, cum era necesar să i se rânduiască un mitropolit, pentru învățarea poporului creștin, patriarhul Filotei (1364-1376) a decis, împreună cu Sinodul, să procedeze la alegere. Episcopul Antonie a venit*

³⁰ Albert M. AMMANN S.J., *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, pp. 107-109, p. 72 și 686, adică listele cronologice ale mitropoliților de Halici.

³¹ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 382: Anul 1164: Nicetas Choniates a consemnat date despre Andronikos, viitorul împărat Romano-Bizantin (1183-1185, din 1182 co-împărat), care „trece prin teritoriile vlahilor sau bolohovenilor, peste Nistru spre Ușița, în Galiția“. La prima încercare de a ajunge în Galiția, Andronikos a fost „prins de vlahi lângă Dunăre“. Vezi și: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Bolohoveni>

³² Orașul Halici sau *Halytsch* a fost menționat în documente sau cronicile timpului, în anul 898 și a evoluat dintr-un mic oraș, în capitala Cnezatului sau Țării *Halyčyna* sau *Galiției*. La început Galiția a fost locuită de români, polonezi și ucrainieni.

POCUȚIA, DESPRE CARE în anii de școală reținem doar că se află acolo unde harta se agață în cui (triunghiul dintre Maramureș și Bucovina), este o regiune istorică, astăzi constituind partea de sud a regiunii Ivano-Francovsk din Ucraina. În Pocuția se află izvorul Nistrului. În cele ce urmează aprecierile privind trecutul românesc în zonă nu se vor opri la Pocuția propriu-zisă ci și la Galiția și întreg sudul Poloniei medievale sau vestul Ucrainei actuale. Începuturile în zonă le vor fi făcut dacii întinși în nord până la Vistula.^[1] Rezultat al romanizării populației dace (carpe) din aceste părți, românii erau locuitori de baștină în Galiția, lor adăugându-li-se imigranți români din Transilvania. În secolele XIII-XIV oficialitățile poloneze încurajau colonizarea cu români a sudului Poloniei. În secolele XV-XVI un mare număr de sate din Galiția se conduceau după dreptul românesc (ius valachicum). Dovadă e și numele de proveniență românească a zeci și zeci de sate.^[2] Istoria cunoaște Pocuția ca parte a cnezatului slav de Halici. Însă nu rareori documentele afirmă caracterul ei românesc. Principatul Halici e definit de izvoarele mameluca ca „șară a românilor și a rușilor” și interpretări recente dau Pocuția ca parte integrantă a „șării alanilor (iașilor)” ce se întindea de la Carpați, Nistru și până la mare, anterior descălecatului Moldovei.^[3] Cronica lui Nestor vorbește despre cucerirea țării slavilor de către „volochi” înainte de năvălirea ungarilor. În 1164 Andronic Comnenul (1183-1185) este prins la marginile Galiției de vlahi.^[4] După evadarea din închisoare și după ce a fugit și de sub paza, care l-a prins, prințul Andronikos Comnenul a reușit să fugă la Cneazul Iaroslav Osmomâsl al Haliciului [Cnezatul Galiției-Volfinia, 1199-1393].

Tătarii vor mătura barbarii din Moldova și vor crea condiții ca românii din țara brodnicilor și bolohovenilor să se întoarcă la leagănul național completând și de la nord de Nistru descălecatul maramureșenilor. Mulți vor fi rămas sau vor fi apucat a se stabili în Polonia unde satele de drept românesc sunt pomenite din sec. XII până în sec. XV. În Volânia, Podolia, Kiev și Galiția se găsesc sute de denumiri care arată o concentrare a elementului românesc pe care slavii îl numeau volohi, bolohi, vlahi, vlasi etc.^[5] Identitatea denumirilor de râuri și localități din Moldova și zona amintită poate fi explicată ori prin aducerea lor în Moldova din nord ori invers.^[6]

Învățătură rus Emil Kaluzniacki a dovedit că bolohovenii erau români care locuiau de la poalele Carpaților nordici, Colomeea, până la Lwow.^[7]

Între 1205-1241, Pocuția a aparținut Ungariei iar după 1241, Poloniei.^[8]

[1]. A.Boldur, *Istoria Basarabiei*, București 1992, pag.35

[2]. Șt.Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol.III, Cluj 1986, pag.447

[3]. V.Ciocâltan, *Alanii în „Revista Istorică” nr.11-12 din 1995*, pag.943

[4]. Ghe.Brătianu, *Tradiția istorică*, București 1980, pag.141

[5]. A.Boldur, *Istoria Basarabiei*, București 1992, pag.113

[6]. A.Boldur, *Istoria Basarabiei*, București 1992, pag.110

[7]. I.S. Nistor, *Istoria românilor din Transnistria*, București 1995, pag.12

[8]. M.Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, București 1993, pag.63

de acolo – οικόθεν – și s-a supus aici la un examen serios, pe timpul sejurului său îndelungat, a fost ales prin vot sinodal, pentru protia acestei mitropolii. El a fost promovat din rangul de Episcop, în acela de mitropolit, prin decizie sinodală a mitropoliților Heracleei, Niceei, Brysis (Pınarhisar, fostă sufragană de Adrianopol, în Tracia, azi în Turcia europeană), Athena, Selybria (Σηλυβρία, Σηλυβρία, Selymbria, azi Silivri, în regiunea Constantinopolului, din Turcia), Sozopolis (azi Sozopol, în regiunea Burgas, Bulgaria, în prima fază, ca episcopie fostă sufragană de Adrianopol) și arhiepiscopul de Derkos (existentă și astăzi, ca mitropolie Ἱερὰ Μητρόπολις Δέρκων).

El poate să ocupe această mitropolie, cu toate privilegiile numelui, rangului și a înscrierii în diptice (dipticon). El se va instala în scaun și va exersa funcțiile chiriarhale, în calitate de arhieriu legitim, va intra în posesia tuturor drepturilor, fără ca vreunul dintre mitropoliții vecini – ἀρχιερέων – să se poată atinge de teritoriul său de jurisdicție.

El mai trebuie să ia în plus – în epidosius ἐπίδοσεως λόγῳ - Episcopia de Chelm, Turov, Przemysl și Vladimir (de Volhynia) în administrare, până când războiul care este acum în curs, se va încheia. Vezi și regestul nr. 2718, privitor la termenul canonic ἐπίδοσις. El va proceda la hirotonirea clericului, inclusiv a episcopilor, actualmente, cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de hirotonire. Toți îi datorează respect și ascultare, ca și unui episcop legitim, numit de către Sinod și de către patriarh, căci cinstea care i se va da lui, se referă la Dumnezeu, al cărui chip este arhieriu. Ca o garanție, decizia prezentă și acțiunea sinodală a fost eliberată Mitropolitului Galіției, în luna mai, indiction 9 / 6879 / 1371. Semnătură nominală.

Un rol important în aplanarea conflictului dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Moldovei, cu domnitorul acesteia, amenințați a fi în starea de anatema, l-au avut patriarhii Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397), [cel care, la 13 august 1391 a dat și tomosul de stavropighie patriarhală, pentru Mănăstirea Peri, din Maramureș] și Matei I (1397-1410), ai Constantinopolului, domnitorii Ștefan Mușat (1394-1399) și Alexandru cel Bun (1400-1432), delegații domnitorului, în frunte cu vicarul sau exarhul patriarhal, Protopopul Petru, din Moldova și apocrisiarhii Patriarhului Matei I, ieromonahul și părintele spiritual Grigorie, „caloyer de mon kellion”, καλόγερος, syncellus, μοναχός de mon kellion, *singhelul meu*, [adică tovarășul meu de chilie] și didascalul pentru *Evangelie Διδασκάλος τοῦ Ευαγγελίου*, diaconul Manuel Arhon, conform regestului nr. 3227, din iulie 1401. Regestul nr. 2993, din mai 1395 certifică mandatul de vicar și exarh patriarhal, acordat Protopopului Petru, din Moldova:

Regest nr. 2993, din mai 1395, ἔνταλμα (titlu și forma de adresare), γράμμα, Mandat Exarhal [Gramată Γράμματα ar fi probabil termenul canonic mai potrivit! n.n.], acordat Protoiereului Petru, în calitate de Locotenent sau Administrator al Mitropoliei Rossoblachiei (Moldoblachiei, Moldovei).

Biserica din Transilvania, începând tot de prin anul 1359, s-a aflat sub oblăduirea, sau a avut acoperirea canonică directă, a mitropoliților Ungrovlahiei, situație confirmată doar în mod întâmplător, în anul 1401, această stare canonică menținându-se și în secolele următoare, chiar și după construirea complexului Mitropoliei de la Alba Iulia, de către domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597. Înainte de anul 1597, mitropoliții și (sau) episcopii ardeleni rezidau pe unde puteau: la Râmeț (1377), Feleac, 1488, la Geoagiu, 1557, cu episcopi la Vad, 1523, în Maramureș, Hunedoara (Prislop, Peșteana etc.), Muncaci etc. Din cauza situației politice și sociale a românilor ardeleni, nici Biserica Ortodoxă a acestora, cel puțin până la 1597, nu a putut să promoveze o activitate sau să se desfășoare într-o formă pregnant instituționalizată, în societatea publică a vremii respective din Transilvania. Explicația este că, această instituție - Biserica Ortodoxă Română - nu era recunoscută și respectată ca atare, de către autoritățile locale tripartite [catolice și apoi protestante], din Transilvania, precum era cazul în Moldova și în Țara Românească sau chiar și pe teritoriul

Imperiului Otoman. Numai că potrivit primei hărți a lui Spiridon Ion Cepleanu (sec. X-XIV), în Transilvania sunt date mai multe sisteme de jurisdicție canonică, concomitente și succesive: sub Constantinopol, până în anul 927; sub Durostorum-Ohrida, 927-1018; din nou sub Constantinopol, 1018-1370, respectiv 1359; sub Eparhia Severinului și a Argeșului, 1359 și 1370; sub Patriarhia de Peć, 1389-1459; din nou sub Constantinopol, prin intermediul Mitropoliei Ungrovlahiei, până în anul 1699, respectiv 1700, când ajunge sub obediența Mitropoliei Sârbești de Carlovac, iar uniții sub Arhiepiscopia de Esztergom-Strigoniu etc.

După această prezentare pregătitoare, încercăm să ne punem din nou întrebarea:

în ce sistem juridic și canonic era încadrată Biserica Românilor din nordul Dunării, înainte de anii 1359 și 1393, adică înainte de “întemeierea” Mitropoliilor Ortodoxe Române, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol?

Care putea fi această jurisdicție, ne-o confirmă alte surse documentare destul de cunoscute.

Românii din nordul Dunării se aflau și ei subordonați jurisdicției Arhiepiscopiei Ortodoxe Autocefale de la Ohrida Prima Justiniana, care din anii 1203, respectiv 1235, și din 1220 se afla în concurență, cu alte două centre bisericesti din Balcani, adică cu Patriarhia de Târnovo (1203 și 1235, 1396) și cu Arhiepiscopia de Peć (1220).

Dobrogea a stat *aproape tot timpul* sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, chiar și atunci când era integrată în cuprinsul Imperiului Româno-Bulgar (1185-1241) și apoi Bulgar (1241-1393), ulterior Despotatul Dobrogei (1357-1391).

Patriarhia Autocefală de la Ohrida, a devenit din anul 1018-1020, Arhiepiscopia Autocefală de Ohrida, care, de prin anul 1118 a început să-și adopte și titlul de “Prima Justiniana”, după numele Arhiepiscopiei Autonome, Justiniana Prima, înființată în anul 535, de către împăratul Justinian I, cel Mare (527-565), în Tauresium, instituție, pe care, ulterior, a recunoscut-o canonic și Papa Vigiliu (537-555). Dacă prin anul 1020, Arhiepiscopia Autocefală de la Ohrida avea peste 31 de eparhii în jurisdicție, numărul acestora a scăzut după anii 1204, 1220, respectiv 1235, adică o parte au ajuns sub jurisdicția Arhiepiscopiei (mai târziu Patriarhie) de Pec, a patriarhiei de Târnovo și chiar sub aceea a Patriarhiei Ecumenice.

Sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Ohrida Prima Justiniană se afla și *Episcopia Vlahilor*, cu o structură canonică de jurisdicție personală, nu numai teritorială, despre care însă nu s-a păstrat nici o știre.

III. Ce menționează Pravila cea Mare și Gelzer în acest context?

Două surse demne de încredere menționează jurisdicția Ohridei asupra românilor din nordul Dunării: Pravila cea Mare, 1652, glava 391 și cronică de Heinrich Gelzer, pp. 22-23.

A. Pravila cea Mare, glava 391:³³

a) Moldova “Află-se scris în pravila lui Mathei Vlastari cum și Moldovlahia au fost supusă ohrideanilor; iară acum nice ohrideanilor se pleacă, nice țarigrădeanului, și nu știm de unde au luat această putere.”

Prin precizarea sau conjuncția “... și Moldovlahia”, autorii Pravilei vor să spună, cu alte cuvinte că, “alături de Ungrovlavia, și Moldovlahia” s-a aflat sub jurisdicția Ohridei Prima Justiniană. Conjuncția „și” scoate în evidență această încărcătură semantică.

Pentru autorii *Pravilei din 1652*, Ohrida este considerată Patriarhie sârbească, nu bulgară sau grecească, identificându-o probabil, cu aceea de la Pec.

³³ ÎNDREPTAREA LEGII 1652 [Pravila cea Mare, Târgoviște], București, 1962, Editura Academiei Române 1013 p., p. 364 [Adunarea Izvoarelor vechiului Drept Românesc, VII], glava nr. 391.

“Iară nesupuse supt nice un patriarh iaste besearica sârbilor carea se chiamă Ohridul, carea o au făcut și o au cinstit împăratul Iustinian, carea de în tinerețele lui au fost cunoscut.” Ibidem.

b) Ungrovlahia “De-acia apoi se-au făcut la Ungrovlahia, adecă în Țara Muntenescă doi mitropoliți și însă unul ține locul Anchirii și se cheamă exarh a toată Ungurimea și al Plaiului.

Iară altul se cheamă mitropolitul laturii Țării Muntenesti, spre Severin, și locul fiind al Amasii. Iară acum nu se cheamă acela mitropolit, ce episcop. Căce că sânt 2 episcopi supt mitropolitul Țării Muntenesti, adecă Râmnicul și Buzăul; Râmnicul mai mare, iară Buzăul mai mic. Iară mitropolitul are blagoslovenie de hirotonește el și pre episcopii Țării Ardealului de în Țara Ungurească, așijderea și pre acei de loc ai lui.

Iară în Mavrovlahia, alți doi, și în Galați, carea iaste laturea dăspre Rusia cea Mică.”³⁴

B. Heinrich Gelzer, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 21-23:

Das Erzbistum (Patriarchat) Achrida von der türkischen Eroberung bis 1650

(III. Arhiepiscopia [Patriarhia] Ahridei, de la cucerirea de către turci, până în 1650)

Die Reihe der Erzbischöfe (Patriarchen). (Seria Arhiepiscopilor – Patriarhilor)

Ich gebe zunächst auch für diese Epoche die Liste der regierenden Prälaten:

.....

33. Dorotheos. Er wurde 1468, als Mohamed I. von Kroja über Achrida heimzog, mit vielen Boljaren gefangen nach Konstantinopel geschleppt, wie aus dem Briefwechsel zwischen ihm und dem Fürsten der Moldau hervorgeht, den ŠAFARIK im Glasnik VII, S. 177 mitgeteilt hat:³⁵

† Durch Gottes Gnade Johann Fürst und Herr von dem ganzen moldowlachischen Lande grüsst in Gott den hochheiligen Erzbischof der I. Justiniana, den Herrscher der ganzen serbischen, bulgarischen und moldowlachische [Δακία, Dakias, n. t.] Lande. Es soll Euch bekannt gegeben werden, dass unser Metropolit Kyr Visarion (Bessarion) gestorben ist, und wir können Niemand dorthin zur Cherotomie kommen lassen, weil der Weg sehr weit und lang ist und wir uns vor den Bedrängungen durch die Muselmanen fürchten. Wir haben Furcht, da wir hören, dass sie in den westlichen Gegenden Krieg führen; darum bitten wir Eure Heiligkeit, dass sie uns ihren Segen schicke und Leute, welche uns den Metropoliten [weihe und, n. n.] inthronisieren werden, und noch bitten wir, dass sie unser Gesuch nicht verachten möge und gesund bleibe für die Zeit vieler Jahre. Amen.

*Im Jahre 6964 April Ind. IV = 1456 [1466, n. n.]*³⁶

³⁴ Tot la glava 391 se mai preciza că Episcopia Marea Cetatea Albă din Basarabia, “...la gura râului ce se chiamă Elsisu...”, se afla sub jurisdicția Mitropoliei Haliciului. A nu se confunda această Episcopie cu o alta, din apropierea Kievului, care se chema tot Cetatea Albă, dar era sub jurisdicția Mitropoliei Kievului. După eparhia Devre [Debre, în Macedonia], pe ultimul loc, la glava 391, pravila mai menționează o altă eparhie numită “a vlahilor”, fără să o localizeze sau să-i menționeze titlul canonic. Nu credem să fie vorba de Eparhia Brânicenilor, de dincolo de Dunăre (vechiul Viminacium, Branicevo, Brandizuberensis Keve, Kouvin, Kostolats, Pozarevac, Hram, Horom, Boron, Borontsch).

³⁵ Traducera în românește:

Eu dau în primul rând și pentru această epocă lista ierarhilor în funcțiune:

33. Dorotei. El a fost luat ostatec în anul 1468, când Mohamed I se întorcea acasă de la Kroja, prin Ohrida, împreună cu mulți boieri și duși la Constantinopol, după cum reiese din corespondența dintre acesta și Prințul Moldovei, dată la iveală de Šafarik, în “Glasnik”, VII, p. 177. C. JIREČEK a scris o amplă și obiectivă recenzie asupra cărții lui H. Gelzer, făcând și anumite corecturi, privind, mai ales interpretarea documentelor, publicată în Byzantinische Zeitschrift, Leipzig, an XIII, 1904, pp. 192-202. Recenzia aceasta poate fi considerată chiar o expunere în rezumat a Istoriei Patriarhiei [recte Arhiepiscopiei Autocefale] de Ohrida, din anii 1018 și până la 1767. C. Jireček nu contestă autenticitatea celor două documente în cauză, un lucru foarte important pentru studiul de față, ci numai datarea acestora.

³⁶ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 22:

† IO [Ștefan, n. t.], Domn și Stăpân peste întreaga Țară a Moldovei, salută în Domnul pe Prea Sfințitul Arhiepiscop al Primei Iustiniane, pe Stăpânul întregii Țări a Sârbilor, Bulgarilor și Dacilor (Δακία) [=Moldovenilor, n. t.]. Să vă fie făcut cunoscut că mitropolitul nostru Kir Visarion a decedat și noi nu putem aduce pe nimeni aici, pentru hirotonirea [noului mitropolit, n. t.], deoarece drumul este lung și ne temem de năpăstuirile care ar putea să se abată asupra noastră, din partea [necredincioșilor, n. t.] musulmani.

Die Antwort lautet: [Răspunsul sună:]

† *Dorothej von Gottes Gnaden Erzbischof von Prima Justiniana und der Bulgaren, Serben und der nördlichen Gebiete und der übrigen dem frommen, von Gott geschenkten und Christus liebenden Johann Stephan, dem Wojewoden von ganz Moldowlachia Geschenk, Gnade und Friede von dem allmächtigen Gotte und Christus unser Herr soll mit Euch sein. Amen.*

Hiermit soll Ew. Frommen Hoheit (Herrschaft) kund gethan werden, dass Ihr Brief zu mir kam, und ich habe verstanden, was Ihr mir von dem Tode des Metropoliten schreibt, und ich möchte selbst zu Euch hinkommen oder meine Leute hinschicken. Aber der allem Guten feindlich gesinnte Teufel und Widersacher des christlichen Geschlechts hat einen Zwiespalt zwischen den weltlichen und geistlichen Bulgaren [d. h. zwischen Clerus und Volk, n. t.] verursacht. Und der Kaiser Sultan Mohamed, als er aus dem Arnäutenlande zurückgekehrt war, hat uns befohlen, dass wir mit einigen Bulgaren und einigen unserer Priester nach Konstantinopel übersiedeln mussten; deswegen schreibe ich Ew. Frommen Hoheit den Brief unserer Demut, damit Ihr nach dem Gesetz und den Kanones und nach der Ordnung der Hl. Väter einen Metropoliten wählet, dass Ihr ihn in Gemeinschaft mit den dortigen Bischöfen weiht und dass sie auch unseren Bruder, den Metropoliten von Ungrowlachia Kyr Makarios einladen, weil er auch zu unserer Eparchie gehört, bis der Herr unsere Trübsal in Freude verwandelt. Indessen soll der Herr Euch Wachstum und Gedeihen verleihen während vieler Jahre. Amen.

Im Jahre 6965 Okt. V Ind. (= 1457) [1467, n. n.]³⁷

Comentariul lui Gelzer, Idem, p. 23

Beidemale stimmen Weltjahr und Indiktion zusammen, indessen die Zahlen sind falsch; es muss Weltjahr 6974 April XIV Ind. Und 9675 Okt XV Ind. Heissen. JIREČEK, Geschichte der Bulgaren S. 368 N. 23.

Es ist charakteristisch für den Erzbischof von Achrida, dass er schlankweg behauptet, die Donaufürstentümer gehörten zu seiner Diözese. Fragelos leitet er seine Rechtsansprüche auf diese Gebiete aus dem gefälschten Chrysobull Justinians her.

Tatsächlich handelt es sich, wie der Brief des Wojewoden zeigt nur um eine momentane Aushilfe. Irgendwelche Oberaufsichtsrechte, wie GOLUBINSKI annimmt, haben die Erzbi-schöfe von Achrida niemals in diesen Gebieten ausgeübt.³⁸

Ne înspăimântăm [de ei, n. t.], pentru că noi auzim că ei [turcii, păgâni, n. t.] poartă război în părțile de vest; de aceea rugăm pe Prea Sfinția Voastră ca să ne dați binecuvântarea Voastră și să ne trimiteți oameni care să ne poată hirotoni și întroniza mitropolitul și Vă mai rugăm să nu nesocotiți cererea noastră și Vă dorim să rămâneți întru mulți ani cu sănătate. Amin.

În anul 6964 april, ind IV = 1456.

³⁷ Traducera în românește: Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 22-23:

† Dorotei, din mila Lui Dumnezeu Arhiepiscop al Primei Iustiniana și al Bulgarilor, Sârbilor și al celor din Ținuturile Nordice [=Dacilor sau Românilor, n. t.] și al tuturor celorlalți, prea credinciosului, de Dumnezeu dăruit și iubitor de Hristos, Domn IO Ștefan, Stăpânitorul întregii Moldove, dar, har și pace de la prea bunul Dumnezeu și de la Hristos Domnul nostru, să fie cu Voi. Amin.

Prin aceasta, să se poată face cunoscut Măriei Tale prea credincioase, că mi-a parvenit scrisoarea Voastră și am înțeles ce-mi scrieți Voi, privitor la moartea mitropolitului și eu aș dori să merg eu însumi la Voi, ori să trimit oamenii mei. Însă diavolul, dușmanul tuturor celor de bună intenție și vrăjmaș al neamului creștinesc, a creat o dezbinare între cler și boierii Bulgarilor. Iară împăratul sultan Mahomed, întorcându-se din Țara Arnăuților [=Albanezilor, n.t.], ne-a poruncit ca împreună cu câțiva boieri și preoți, să ne mutăm la Constantinopol; din acest motiv scriu Înălțimii Voastre, prea credincioase, scrisoarea Smereniei Noastre, ca Măria Ta să procedeze după lege și după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinților Părinți la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotoniți, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părți, eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.

Acestea fiind spuse, Domnul să Vă dăruiască întru toate folos și bună sporire întru mulți ani. Amin.

În anul 6965 oct V, ind. (=1457) [1467].

³⁸ Traducerea în românește:

În ambele situații, data de la facerea lumii și indictionul se potrivesc, însă cifrele sunt date greșit; Trebuie ca data de la facerea lumii să fie 6974, aprilie XIV, ind și 9675 oct. XV, ind. Jireček, *Istoria Bulgarilor*, p. 368, nr. 23.

IV. Încadrare în epocă a informațiilor și identificarea persoanelor menționate din cele două documente

Dincolo de toate inexactitățile informațiilor din cele două documente [Pravila cea Mare și cronica lui GELZER], care se pot constata cu ușurință în cele două documente, cercetătorul poate descoperii unele indicii fundamentale pe firul cărora se poate merge mai departe, în mod științific.

a. Inexactități:

A. În Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652

Pravila cea Mare precizează la 1652, că Mitropolia Moldovei ar fi avut un oarecare statut de independență canonică, atât față de Constantinopol, cât și față de Ohrida, statut pe care noi l-am putea numi de “autonomie” bisericească sau chiar de “autocefalie”, în conformitate cu Pravila lui Alexandru cel Bun (1400-1432).³⁹ Dovezile istorice privitoare la această Prăvilă sunt numeroase, și, ne îndreptățesc să credem că acest cod de legi a existat, chiar dacă exemplarele în manuscris s-au pierdut în decursul secolelor următoare. Despre existența acestei Pravile oferă dovezi și Dimitrie Cantemir, precum și mitropolitul Gheorghe al Moldovei (1725-1729), pe timpul când era Episcop de Roman (1718-1725), în anul 1723.⁴⁰

Marele canonist român Liviu Stan oferă 14 dovezi istorice, privitoare la existența Pravilei lui Alexandru cel Bun, la care adaugă alte argumente sau „dovezi din logica lucrurilor”.⁴¹ Liviu Stan afirmă, pe bună dreptate, că astfel de pravile, nomocanoane sau cod de legi bisericești și de stat au existat pe pământul românesc, chiar și înainte de Pravila lui Alexandru cel Bun.

„Autocefalia” Mitropoliei Moldovei este legată sau determinată de vizita pe care viitorul împărat romeu Ioan VIII Paleologul (1425-1449) a făcut-o în Moldova, înainte de anul 1415, venind de la Viena și aflându-se în drum spre Constantinopol, adică pe timpul când încă ar fi trăit și Mitropolitul Iosif Mușat.⁴²

Din însemnarea Mitropolitului Gheorghe, din anul 1723, privitoare la acest episod al trecerii prințului moștenitor bizantin [Mega Diadohos, Μέγας Διάδοχος, Διάδοχος του θρόνου]⁴³ Ioan

Este caracteristic, cum arhiepiscopul de Ohrida susține sus și tare că Principatele Dunărene [Românești, n. t.] au fost sub jurisdicția eparhiei sale. Cu promptitudine el își exprimă drepturile sale asupra acestor ținuturi, bazându-se pe hrisonul falsificat al lui Iustinian. În realitate este vorba doar de un ajutor momentan, după cum arată și scrisoarea domnitorului [Ștefan, n. t.]. Eventualele drepturi de jurisdicție ierarhică, după cum consideră Golubinski, arhiepiscopii de Ohrida n-au exersat niciodată prin aceste regiuni [Idem, Gelzer, p. 23].

Constantin Jos. JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, 574 p. Același, *Geschichte der Serben*, Vol. I, până la 1371, Gotha, 1911, vol. II, 1371-1537, Gotha, 1918, ediție Reprint, Amsterdam, 1967.

³⁹ Liviu STAN, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXVI, 1960, martie-aprilie, pp. 171-214. Vezi și M. BERZA, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV-XIX*, în *Studii și materiale de istorie medie*, Editura Academiei Române, București, vol. II, 1957, pp. 7-44.

⁴⁰ Liviu STAN, *Pravila...*, Op. cit., pp. 178-180 u.

⁴¹ Liviu STAN, *Pravila...*, Op. cit., passim. “De fapt există mărturi că și la începutul veacului XV, în Moldova erau cunoscute, circulau și erau desigur folosite în zilele lui Alexandru cel Bun, pravile bisericești scrise, care formau colecția numită Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare. Aceasta era numită și Pravila Mare. În cuprinsul ei nu intrau însă numai canoanele, ci și legile emise de împărații romano-bizantini în chestiuni bisericești. Ea era prin urmare, un cod de legi bisericești și de stat.” Idem, pp. 195-196. Același, *Vechile noastre pravile*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXIV, 1958, nr. 9-10, septembrie-octombrie, pp. 745-762.

⁴² Ioan VIII Paleologul era ginerele împăratului roman, de națiune germană Sigismund de Luxemburg (1386-1437, din 1411 împărat roman de națiune germană), din anul 1421 asociat la domnie al tatălui său, împăratul romeu Manuel II Paleologul (1391-1425).

⁴³ *Stricto sensu*, adevărații *diadohi* au fost doar cei 22 de urmași direcți, la conducerea Imperiului lui Alexandru III cel Mare Macedon sau Ἀλέξανδρος Γ' ο Μακεδών ή Ἀλέξανδρος ο Μέγας, Μέγας Ἀλέξανδρος (336-323 î.d.Hr.): Antigonos (Ἀντίγονος), Ptolemaios I. (Πτολεμαῖος), Lysimachos (Λυσίμαχος), Seleukos (Σέλευκος) etc. Restul vlăstarelor împărătești sau regești, care au primit ulterior acest titlu, în calitate de urmași la tron ori prinți de coroană, sunt considerați *diadohi falși* sau *epigoni* sau simplu *epigoni*, ἐπίγονος-ἐπίγονοι, termen care în mitologia greacă însemna urmașii celor șapte contra Thebei, din timpul primului război contra Thebei, din anul 467 î.d.Hr.

Paleologul, prin Moldova, reproducem un fragment, legat și de problema Autocefaliei Bisericii Ortodoxe, din acele locuri:

„Și întrebând [*Ioan Paleologul, n.n.*] pe Alexandru Voevod, la care împărăție sau crăie este închinat, Măria sa au răspuns: că își stăpânește țara cu sabia despre toți megiașii și despre toți neprietenii.”

„Și întrebând pe Prea o Sfințitul Mitropolit Kir Iosif la care Patriarhie este închinat, Prea Sfinția Sa a răspuns: cum că este închinat la Ohrid. Și s-au făgăduit luminatul împărat, cum că dacă va merge la Constantinopol, va face Moldavia ca Ohridul și ca Kiprul, să fie nesupusă și neplecată nici unei eparhii (scil. Stăpâniri).” [adică să devină Arhiepiscopie Autocefală, n.n.]⁴⁴

Mitropolitul Gheorghe susține sub jurământ că a văzut aceste documente, privind Autocefalia Bisericii din Moldova, acolo unde erau păstrate, adică la Mănăstirea Neamțului. Erau gramate imperiale și patriarhale, pe pergament, acestea din urmă fiind semnate de Patriarhul Ecumenic și de către ceilalți Patriarhi ai Tetrarhiei, împreună cu alți arhieri în Constantinopol, cu peceți din argint și pajura bizantină:

„Și au fost la Monastirea Neamțului, care eu smeritul Gheorghie, cu mila lui Dumnezeu Mitropolit Moldaviei, mărturisesc cu jurământ, că le-am văzut cu ochii mei, și au fost la Monastirea Neamțului acele împărătești scrisori, până la stricarea și risipirea țării...”, prin anii 1711.

Unde au fost duse, unde le-a văzut mitropolitul Gheorghe, cine le-a ascuns sau distrus, rămân întrebări, la care încă nu se poate răspunde. Informația are un sâmbure de adevăr, chiar dacă din punct de vedere metodologic, nu poate fi acceptată în întregime. Cert este că aceste documente au fost văzute de Gheorghe, pe timpul cândt era arhieru sau chiar și înainte, ca monah. Însemnarea cu datarea „1723”, este simbolică și vădește un caracter ulterior al acesteia, adică Gheorghe, între anii 1725-1729, când era Mitropolit al Moldovei, a revăzut sau dat mărturie, privitoare la aceste documente, pe care el le-a văzut înainte de 1711, și pe care, probabil, le-a revăzut în anul 1723, Or, poate să fie și o greșală de datare, chiar în momentul redactării acestei însemnări. Noi n-am văzut originalul acestui text.⁴⁵ Autenticitatea acestei informații a Mitropolitului Gheorghe creează un semn de întrebare, privitor la datare. La data de 1723, Gheorghe era încă episcop de Roman, nu mitropolit, iar documentele Autocefaliei Moldovei, în acel an, nu se mai aflau păstrate la Mănăstirea Neamțului, unde erau „...până la stricarea și risipirea țării, ce s-au întâmplat în domnia lui Dumitrașc Voevod” [Dimitrie Cantemir, 1710-1711, n. n.].

Să fi fost posibil ca decretul imperial al lui Manuel II (1391-1425), de transfer canonic al Episcopului de Poleanina, în scaunul de Mitropolit al Moldovei să fi fost confundat de moldoveni cu un tomos de autocefalie sau mai precis: în acest document să fi fost menționat ceva referitor la o oarecare autonomie a Bisericii Moldovei față de Patriarhul Ecumenic, mai ales că monarhul a acționat peste voia acestuia din urmă, nu putem să ne dăm seama?⁴⁶ Acest pergament imperial ar fi fost necesar și ca document însoțitor pe timpul călătoriei în Moldova, dar mai ales ca justificare canonică sau gramată, pentru Domnitorul Alexandru cel Bun și pentru Biserica Moldovei, acest ierarh fiind acceptat și agreat de moldoveni, constatare pe care n-o putem face, privitor la alți doi

⁴⁴ Liviu STAN, *Pravila...*, Op. cit., p. 179. În sistemul juridic-canonic al Bisericilor de limba greacă și la Ohrida, titlul de Arhiepiscop este superior celui de Mitropolit. În sistemul canonic românesc și în cel din spațiul slav, mitropolitul este superior arhiepiscopului. Fiecare mitropolit este așadar în mod automat și arhiepiscop al Eparhiei pe care o păstorește, care, și aceasta, se numește Arhiepiscopie.

⁴⁵ Istorie. Pentru prea Sfânta Icoană... Scrisă de mitropolitul Gheorghe al Moldovei, la an 1723 publicată în: *Cartea prea frumoasă, numită Minunile Maicii Domnului*, Mănăstirera Neamțul, 1847, fila 149, p. 2; Apud Liviu STAN, *Pravila...*, Op.cit., p. 171, nota 1.

⁴⁶ Scaunul mitropolitan Poleanina și Vardar, Πολεαινίνης και Βαρδαριωτών sau Πολυανής sau Πολεαινίνης sau Πολιαννίνης [vechiul Doiran, Παλαιά Δοϊράνη], azi *Ιερά Μητρόπολις Πολυανής και Κιλκισίου*, cu scaunul în *Κιλκίς*, localizată în nordul Greciei, la granița cu Macedonia, lângă lacul Doiran.

mitropoliți greci de dinaintea și de după acest *Macarie*? Este vorba de Mitropoliții Teodosie și Ieremia numiți de Patriarhia Ecumenică, prin anul c. 1392 sau mai înainte, în faza de conflict al acesteia cu Statul Moldovei, apoi de Ioachim de Agathopolis (1447-1479), numit de către penultimul împărat romeu Ioan VIII Paleologul (1425-1448), la 11 noiembrie 1447. Transferul Episcopului de Poleanina, în scaunul Mitropolitan al Moldovei, Împăratul Manuel II a făcut-o peste voia Patriarhului Eftimie II (1410-1416):

vezi regestul patriarhal nr. 3296, de la începutul anului 1416, refuzul Patriarhului Eutimie II (Eftimie II) de a-l primi (accepta, n.n.) pe Episcopul de Poleanina, în calitate de Mitropolit al Moldoblachiei.⁴⁷

Mențiune: Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creighton, Den Haag, 1660, II, 1-2; Editor Vitalien Laurent: *Les 'Mémoires' du grand ecclésiastique de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence 1438-1439 Syropoulos, Sylvester*. Laurent, Vitalien [Hrsg.], Roma (1971), pp. 100¹-102⁹.

Literatură: Vitalien Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église roumaine au début du XVe siècle*, în *Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine*, XXVI, 1945, 165-184, 18-22;

Critica textului: Jean Darrouzès precizează că numele acestui Episcop de Poleanina, rămâne necunoscut. *Listele cronologice* românești ale ierarhilor moldoveni îl menționează pe *Macarie* fost Episcop de Poleanina, care ar fi ocupat scaunul Mitropoliei Moldovei, între anii 1416-c.1428, numit fiind de către împăratul Manuil II.⁴⁸ Antecedentele acestor acțiuni au fost prezentate de Sylvestru Syropoulos, în partea de început a lucrării sale, care s-a pierdut; din partea lucrării, care s-a păstrat, se poate deduce că Episcopul de Poleanina a primit numirea ca mitropolit al Moldovei, din partea Împăratului Manuel II. Moartea Patriarhului Eutimie II a pus capăt conflictului, care i-a oferit împăratului ocazia să oblige Sinodul Endemic să facă recunoscute încă o dată drepturile împăratului romeu în problemele bisericești: vezi regestul următor, nr. 3299. Syropoulos, în partea lucrării citate, la începutul acestui regest, nu menționează decât răspunsurile orale, însă este foarte probabil că Patriarhul a prezentat mai înainte și un răspuns scris bine motivate. Jean Darrouzès consideră un fapt abuziv, că împăratul a preluat inițiativa de transfer canonic, însă se ignoră procedura, motivele și circumstanțele, care l-au obligat să recurgă la dreptul său de „...episcop al celor aflate în afara Bisericii”;⁴⁹ adică ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας; vezi regestul patriarhal nr. 3299, din april 1416, dar mai ales regestul patriarhal nr. 2699, adică *Acordul în nouă articole*, asupra privilegiilor împăratului asupra Bisericii, din anul 1380.⁵⁰

În faza de agonie a Imperiului Bizantin, marele Împărat Manuel II voia să demonstreze în fața Sinodului [mai ales că Eftimie II era fie bolnav, fie deja decedat la data redacării deciziei de transfer canonic], drepturile Bazileului asupra Bisericii, potrivit expresiei Sf. Constantin I cel Mare Pontifex Maximus: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”;⁵¹ adică ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.⁵²

⁴⁷ Vezi p. 6, în: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. Familia Română, an 1, 1999, nr. 1, pp. 25-26].

⁴⁸ Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, p. 541.

⁴⁹ *Imperator et Episcopus*, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; *Episcopus et Imperator*, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITĂȚII CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικῶν θεσμῶν της Πενταρχίας των Πατριαρχῶν, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

⁵⁰ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

⁵¹ *Imperator et Episcopus*, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; *Episcopus et Imperator*, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITĂȚII CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικῶν θεσμῶν της Πενταρχίας των Πατριαρχῶν, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

Decisivă rămâne însă dovada istorică privitoare la „Autocefalia” Moldovei, pe care o oferă domnitorul Dimitrie Cantemir în lucrarea sa *Descrierea Moldovei sau Descriptio Moldaviae*, Partea III-a, Capitolul II, *Despre ierarhia bisericească*, la care, cercetătorul poate să apeleze, pentru amănunte.⁵² Teza noastră, privitoare la extinderea jurisdicției Arhiepiscopiei Autocefale a Ahridei, asupra Bisericii din Moldova, înainte și după aceia a Constantinopolului este confirmată și de lucrarea învățatului Domnitor Dimitrie Cantemir al Moldovei (1710-1711), *Descrierea Moldovei sau Descriptio Moldaviae*:

Dar fiindcă, după ce s-au înmulțit locuitorii din Moldova, lucrul acesta a ajuns prea greu ca să poată să-l îplinească un om singur, pentru înlesnirea mitropolitului s-au mai făcut în Moldova încă alte trei scaune arhieresti, unul la Roman, altul la Rădăuți și al treilea la Huși; dar numele de episcop s-a dat numai vlădicilor de la Rădăuți și de la Huși. Cel de la Roman a fost numit arhieru [arhiepiscop, n.n.] și i s-a îngăduit să poarte la slujba bisericească mitra arhierescă, dar el nu este mai mare peste ceilalți episcopi, nu are decât întâietate. Mitropolitul moldovean a fost uns de patriarhul din Țarigrad, de când s-a așezat scaunul său până în vremea soborului de la Florența. Pentru că mitropolitul era pe atunci un om de rând și nu cunoștea bine Sfânta Scriptură, precum și ca să-i păstreze cinstea ce i-o dădea cel de al șaptelea scaun, precum și alte cinstiri pe care i le făgăduise papa, a semnat împotriva vrerii solului trimis cu el de Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, toate hotărârile greșite și amăgitoare ale soborului, dar după ce s-a isprăvit soborul, nu a mai cutezat să se întoarcă în Moldova; de aceea Marcu, arhierul din Efes, a dat Moldovei ca mitropolit pe un arhidiacon bulgar de neam, om foarte vestit pentru smerenia și credința lui; iar pentru că și patriarhul de la Țarigrad se dăduse de partea potrivnică, i-a poruncit să ceară întărirea sa totdeauna dela patriarhul din Ohrida. și, începând de atunci, mitropolii Moldovei au luat obiceiul să ceară totdeauna până la începutul veacului trecut hirotonisirea de la patriarhul din Ohrida. Dar când a luat domnia Vasile Lupu și a cercat să orânduiască trebile țării pe care le-a găsit încurcate, parte din pricina lenevirii înaintașilor săi, parte din pricina tulburărilor dinlăuntru, atunci Partenie, pe vremea aceea patriarh de Țarigrad, i-a trimis scrisoarea alcătuită în chipul acesta:

„Noi dăm de știre măriei tale, să afle că biserica moldovenească era odinioară sub ascultarea bisericii Răsăritului, aceasta fiind muma cea bună și dreaptă a tuturor creștinilor, iar mitropolitul ei, ca toți ceilalți, era uns de scaunul sobornicesc de la Țarigrad. Veacuri la rând a rămas sub această ascultare, până în vremea domniei lui Ioan Paleologul, când patriarhul mincinos Mitrofan a semnat hotărârile soborului bisericesc din Florența, zdruncinând credința tuturor iubitorilor credinței celei adevărate în scaunul sobornicesc cel mai dintâi de la Țarigrad. Dar fiindcă uneltele și aceia care au stârnit această molimă rea au fost dați la o parte din cale curând după aceste tulburări, iar sfânta biserică a lui Dumnezeu, mireasa mirelui cel nevinovat, a fost adusă iarăși la pacea ei de odinioară, în faima ei cea de mai nainte, asemenea s-a dat în lături orice pricină de prepus; de aceea mai cu seamă este desăvârșit lipsit de cuvânt ca biserica moldovenească, socotită totdeauna unul dintre mădularele cele mai alese și mai de frunte ale bisericii Răsăritului, să nu dobândească sfințirea de la scaunul cel mai înalt, ci de la cel mai de jos. De aceea puținătatea noastră și tot soborul cel sfânt se roagă prea plecat de măria ta să îngădui ca un mădular atât de ales al bisericii să se lipească iarăși de scaunul mai cinstit și să poruncești ca mitropolitul Moldo-Valahiei (așa numesc grecii Moldova), așa cum era obiceiul înainte vreme, să ceară ungerea de la scaunul nostru cel pravoslavnic de patriarh – lucru întru lauda Domnului și slava maicii noastre, biserica cea adevărată, iar pentru noi va fi o pricină de bucurie veșnică.”

Vasile (Lupu), înduplecându-se de această scrisoare a patriarhului și a soborului, porunci să nu se mai ungă de atunci încolo mitropolitul Moldovei de nimeni în afară de patriarhul de la Țarigrad. și porunca aceasta a întărit-o, puțină vreme după aceea, soborul bisericesc ce s-a făcut la Iasi, chiar sub acest domn, împotriva iconoclaștilor și a altor eretici din acele vremuri, cu glasul și iscălitura tuturor patriarhilor și chiar al celui de la Ohrida. Altmin-teri mitropolitului Moldovei i se arată în biserica Răsăritului o cinstire cu totul deosebită, care nu se arată altora. El nu poartă, ce e drept, numele de patriarh, dar nici nu ascultă de vreunul, căci cu toate că este uns de patriarhul de la Țarigrad, totuși nu poate fi așezat sau scos din scaun de către acesta și nici nu trebuie să aștepte ψῆφος [vot, n.n.], ca toți ceilalți mitropoliți, bisericii celei mari Țarigrădene. După ce a dobândit întărirea domniei, trei episcopi

⁵² EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

⁵³ Dimitrie CANTEMIR, *Beschreibung der Moldau*, Faksimiledruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin Măciucă, Kriterion Verlag Bukarest, 1973. Vezi p. 324 și 325 din facsimil.

ai Moldovei împlinesc punerea mâinilor deasupra capului și dau de știre patriarhului printr-o scrisoare că cutare și cutare om cucernic, cu frica lui Dumnezeu și învățat, s-a ales cu ajutorul sfântului duh și nu în alt chip care să atârne de vrerea omenească. Același lucru îl face și domnul printr-o scrisoare osebită către patriarh și-l roagă să întărească în slujba aceasta, prin binecuvântarea sa, pe cel așezat în scaun; la care lucru patriarhul nu poate să se împotrivescă în nici un chip și trebuie să urmeze întrutotul vrerea domnului. Afară de aceasta, el mai este de tot slobod de dajdia care se plătește patriarhului sub nu mele de κοίνοτης καὶ βοήθεια [împărtașire și ajutor, n.n.]; asemeni nici o lege nu-i poruncește să întrebe pe patriarh despre lucruri care s-au săvârșit sau se vor săvârși în biserica moldovenească; dimpotrivă, el are tot așa de multă slobozenie în biserica sa ca și patriarhul din Ohrida în a sa. Cu toate că mitropolitul stă la un loc de cinste atât de înalt, totuși el nu poate nici să așeze și nici să scoată din scaun pe vreunul din arhieriei săi, căci numai domnul poate să cântărească felul de viață și învățătura acelora care ar putea să fie aleși și să cerceteze pricinile celor ce trebuie să fie scoși din slujbă, precum și să hotărască. Căci domnia a luat pe seama ei toate acestea; numai binecuvântarea după canoanele statornicite de apostoli a lăsat-o în grija mitropoliților. În schimb nici domnul nu poate să schimbe, să adauge sau să scoată ceva în trebile duhovnicești fără încuviințarea mitropolitului, cu toate că el cârmuiește ca stapân singur peste toți supușii săi. Această rânduală n-o țin decât domniile cei evlavioși. Căci, dacă domnul nu cinstește credința, atunci nici o lege nu poate să-l îngrădească. Iar când e vorba de vreoucidere și domnul osândește pe oarecine la moarte, slujba mitropolitului nu este alta decât sau să întărească sau să îndrepteze înaintea divanului judecata domnului după lege, iar domnul, ca bun creștin și iubitor al dreptății, îngăduie aceasta. Arhieriei își împlinesc fără vreo împotrivire din partea cuiva slujba în eparhiile lor, așază în slujbă preoții de sub ascultarea lor și, dacă aceștia săvârșesc vreo ticăloșie, îi scot din slujbă fără să aibă milă; și nimeni nu se împotrivesc la aceasta. Totuși ei nu au dreptul să așeze și să scoată din slujbă pe stareți și arhimandriți, fiindcă pe aceștia îi judecă numai divanul domnesc. Pentru greșeli mai mici, fiecare se pedepsește de către mai marele său: diaconul de preot, preotul de protopop, ieromonahul și calug[rul de egumen sau arhimandrit, protopopul, egumenul și arhimandritul de episcop, episcopul de mitropolit, mitropolitul de domn, domnul de cugetul său și de Dumnezeu, care folosește câteodată pe sultan drept unealtă pentru a îndrepta sau a pedepsi pe domn. Pentru greșelimai mari, care trebuie pedepsite sau cu moarte sau cu luarea preoției, numai preoții, ieromonahii sau călugării stau sub judecata episcopilor lor. Iar starețul, arhimandriții și arhieriei nu se pot pedepsi decât de către domn. Dar dacă unul din acei pe care domnia i-a scos de sub puterea judecății ei săvârșește ceva împotriva legii sobornicești sau vreo strâmbătate, atunci arhierul este dator să dea de știre mitropolitului printr-o scrisoare, iar acesta înfățișează domniei pricina. Mitropolitul primește de la fiecare preot din eparhia sa, în fiecare an, doua sute de aspri ca dajdie și o piele de vulpe sau de jder; în afară de acestea, el nu mai are voie să mai ceară și altceva. Asemenea nu are venituri nici de la arhieriei, dacă aceștia nu-i dăruiesc ceva de bunăvoia lor. Aceleași venituri le au și arhieriei din eparhiile lor.⁵⁴

Autocefalia Mitropoliei Moldovei, „ca Ohridul și ca Kiprul”, trebuie să fi constituit însă o realitate, în contextul unei independențe bisericești, față de Constantinopol, sub forma unei autonomii lărgite. Situația era aceeași și în cazul Mitropoliei Ungrovlahiei, al cărei întâistătător avea din capul locului prerogative lărgite, prin faptul că era și Exarh al Regatului Ungariei, la Plaiurilor (Transilvaniei), al Galiției [recte Regatul Poloniei] și *consultor* în toate problemele Mitropoliei Moldovei.

Din punct de vedere politic și ideologic, mitropoliții celor două țări – Țara Românească și Moldova – aveau același rol în Stat, pe care l-a deținut Patriarhul Ecumenic în raport cu bazileul romeu, în Imperiul Bizantin. După întronizare, mitropoliții români, atât în Moldova cât și în Țara Românească, deveneau din oficiu al doilea demnitar al țării, după domnitor, iar în divan stăteau la dreapta acestuia.

⁵⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, CAPITOLUL AL II-LEA, Despre tagma bisericească, Chișinău, Litera, 1998, pp. 216-220 [Biblioteca școlară] (online).

La 2 martie 1716 a fost terminată lucrarea lui Dimitrie Cantemir, „Descriptio Moldaviae”, redactată la insistențele Academiei din Berlin, în perioada de timp din anii 1715-1716 în limba latină: *Descrierea stării antice și prezente a Moldovei* sau *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*. În versiunea germană, pp. 320-327.

Vezi și linkul: <http://vox.publika.md/politica/descrierea-moldovei-prima-lucrare-enciclopedica-moldoveneasca-183651.html#sthash.SILcHiCx.dpuf>

Vezi și textul german al lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Beschreibung der Moldau*, Faksimiliedruck der Originalausgabe von 1771, Nachwort von Constantin MĂCIUCĂ, Kriterion Verlag Bukarest, 1973, 390 p. Problemele privitoare la dependența canonică a Bisericii din Moldova, de Arhiepiscopia din Ohrida și revenirea acesteia sub ascultarea Patriarhului Ecumenic, a se căuta la filele 320-327: Das zweite Kapitel; *Von dem Kirchenregiment*.

Încoronarea [=ungerea cu Sfântul și Marele Mir a] domnitorului o făceau tot mitropoliții în Catedrala mitropolitană, după rânduiala întronizării împăraților romei de la Constantinopol, înainte de anul 1453, ai cărui urmași, aceștia se și considerau, fiind recunoscuți ca atare, și de Patriarhul Ecumenic. Mai târziu, în sec. XVIII și XIX, pe timpul fanarioților se oficia o slujbă dublă de încoronare sau ungere a domnilor: prima, la Constantinopol, în Catedrala Patriarhală, de către Patriarhul Ecumenic, în prezența ierarhilor, membri ai Sinodului Patriarhal, ca pe timpul bazileilor, înainte de anul 1453 – unde noul domn se manifesta generos față de nevoile financiare ale Marii Biserici Ecumenice, și a doua ungere [=încoronare, n.n.] avea loc în Țară, fiind făcută de către Mitropolitul locului, cu același fast.⁵⁵

Pentru autorii Pravilei, din anul 1652, Ohrida este considerată “a sârbilor”, confundându-o probabil cu Arhiepiscopia (=Patriarhia) de Pec-Ipek. Confuzia este totuși imposibilă, pentru că la *glava 395*, intitulată “*Pentru cum scriu arhieriei la Papa, Țarigrădeanului, Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și Ohridului*”, arhiepiscopul este numit “Preafericite arhiepiscopie a marea întâia Iustinianie a Ohridului și a toată Bulgăria, întru Duhul Sfânt...”. Deci confuzia nu poate fi considerată, ca fiind făcută din lipsă de informație a autorilor, ci trădează mai mult o lipsă de atenție din partea acestora, în momentul redactării textului sau o confuzie de ordin etnic, ceea ce n-am crede.

B. La Gelzer

Dimitrie Cantemir clarifică problema restabilirii ascultării canonice, a Bisericii din Moldova, față de Arhiepiscopia Ohridei, după anul 1439. Rămâne însă neclarificată încadrarea în sistemul ierarhic loca a celor doi mitropoliți ai Moldovei, anii de păstorire, arondarea teritoriului de jurisdicție și localizarea scaunului mitropolitan, atât pentru Mitropolitul Visarion cât și pentru Mitropolitul Teoctist I.⁵⁶ Moartea Mitropolitului Visarion este atestată înainte de data de aprilie, indictionul IV, 1466, fără să cunoaștem data când și-a început păstorirea, iar despre Mitropolitul Teoctist I se știa până acum că a ocupat scaunul mitropolitan, în perioada de timp, c. 1453-1478 nov. 18 †.

Se poate întâmpla ca și în Moldova să se fi repetat situația din Ungrovlahia, din secolul al XIV-lea, unde au existat două Mitropolii, una la Argeș și cealaltă la Severin. În cazul Moldovei ar fi putut fi pe lângă scaunul de la Suceava, o altă Mitropolie la Roman sau la Cetatea Albă. Ar mai fi posibil ca aceste două mitropolii să se fi aflat sub jurisdicție separată, aceea de la Suceava, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, iar a doua mitropolie sub aceea a Arhiepiscopiei de Ohrida. Dimitrie Cantemir confirmă faptul că arhierul de la Roman era numit Arhiepiscop, nu simplu episcop eparhiot.

Afirmațiile lui Dimitrie Cantemir, privitoare la revenirea Moldovei sub jurisdicția Ohridei, după Sinodul de la Florența, din anul 1439, trebuiesc acceptate totui cu o anumită rezervă sau cu un semn de întrebare, pentru că după acest an, listele cronologice îl menționează pe Ioachim, fost la Agathopolis, numit Mitropolit al Moldovei, chiar de împăratul Ioan VIII Paleologul, la data de 15 noiembrie 1447, transfer canonic care a fost confirmat de Patriarhului Grigorie III Mammas (1443-1450/55!), regist nr. 3399, din nov. 1447. Și totuși afirmațiile lui Dimitrie Cantemir se dovedesc a fi conforme cu regelele patriarhale, cu realitățile din Moldova și cu datele cunoscute despre predecesorul lui Ioachim de Agathopolis, Mitropolitul Damian (1437-1447, † înainte de noiembrie 1447). Damian a participat la Sinodul de la Florența și a semnat chiar și documentul final, de unire cu Roma, a delegației ortodoxe, peste voia solului trimis cu el de cei doi Domnitori ai Moldovei Iliș Vodă și Ștefan II (Iliș I – 4 august 1435 – 8 martie 1436; Iliș I și Ștefan al II-lea – p. 8 martie 1436 –

⁵⁵ Vezi prelegerea “Problema <Autocefaliei> sau <independenței> Bisericii Românești din Muntenia și Moldova”, la Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, pp. 354-361.

⁵⁶ Pentru Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române și ale celei Române Unite, vezi Anexa din volumul 3 de prelegeri ale Păr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (sec.XIX-XX), București, 1994, pp. 530-569, pentru Muntenia, p. 533; pentru Moldova, p. 541.

p. 1 august 1442; Ștefan al II-lea – p. 1 august 1442 – 13 iulie 1447). După Sinodul Florentin, Damian nu s-a mai întors în Moldova, rămânând la Constantinopol, unde participa la ședințele Sinodului Endemic. Ultima oară este menționat în lista membrilor Sinodului endemic, regist nr. 3396, din august/noiembrie 1445, alături de Macarie al Nicomidiei, Ignatie de Târnovo, Theognost de Pergași Attaleia, Mitropolitul Akakios de Derkos, arhontele Mihail Balsamon mare hartofilax, Silvestru Syropoulos mare eclesiarh, un călugăr din Constantinopol și ieromonahul Theodor Agallianos.

Damian nerevenind în Moldova, după Sinodul Florentin, însemna că această Mitropolie ar fi rămas fără arhipăstor, din 1439, până în noiembrie 1447. La această situație bisericească haotică, o mai amintim și pe aceea politică, cu luptele fratricide și împărțirea puterii domnești, în anul 1436, adică domnia asociată: Iliș I a domnit în Țara de Sus, cu capitala la Suceava, Ștefan II, în Țara de Jos, având Curtea Domnească la Vaslui, situație care s-a menținut astfel, până în anul 1442, când Ștefan II l-a alungat din scaun pe Iliș I și i-a scos ochii. Iliș I Orbul se refugiază în Polonia, iar Ștefan II devine singur stăpânitor al Moldovei, luându-l asociat la domnie pe Petru II (1442-1447, 1447, 1448-1449), un alt frate nelegitim. El însuși era fratele nelegitim al lui Iliș I, fiul lui Alexandru cel Bun. Ștefan II va fi apoi pedepsit și ucis în data de 13 iulie 1447, de Roman II (1447-1448, febr.), fiul lui Iliș I.

În plus, aflăm din versiunea a doua a *Letopisețului de la Putna sau Povestire pe scurt despre domnia Moldovei* (Сказаніє въ кратцѣ о молдавскихъ господарєнь),⁵⁷ că în timpul domniei lui Alexandrel Vodă (1452-1454), „a fost binecuvântat prea sfințitul chir Teoctist I ca mitropolit de patriarhul Nicodim al Țării Sârbești, în vremea binecredinciosului despot Gheorghe”.⁵⁸ Aceeași informație o face și *Cronica zisă sârbo-polonă*, precum și interpolația lui Axinte Uricariul, la *Letopisețul* lui Grigore Ureche. Acest Nicodim ar fi Patriarhul de Peć-Ipek, Nicodim II cel Sfânt, care a păstorit între anii 1445-1453, în timpul domniei Despotului Sârb Gheorghe Brancovici și Baron al Regatului Ungariei (1427-1456).⁵⁹

În același timp, și Arhiepiscopul de Ohrida se numea tot Nicodim (?-?), fără să-i cunoaștem însă anii de păstorire, fiind doar atestat documentar în anul 1452.⁶⁰

În această situație, este posibil ca numirea Mitropolitului Visarion, de către Arhiepiscopul Nicodim al Ahridei să fie și o reacție de protest a acestuia, împotriva Patriarhului Sârb de Peć, pentru că s-a amestecat în teritoriul său de jurisdicție. Dacă Teoctist I a rezidat la Suceava, atunci putem să presupunem că Visarion ar fi putut rezida la Bacău sau la Vaslui, pe lângă Curtea Domnească, din Țara de Jos.

Schimbul de scrisori, dintre Ștefan cel Mare și Dorotei al Ohridei, ridică o serie de întrebări, dar ne ajută și la clarificarea unor probleme, pe care nimeni nu le-a luat în serios: *legăturile de jurisdicție ale Bisericii din Moldova și Ungrovlahia, cu Ohrida și chiar și cu Peć-ul, înainte și după Sinodul de la Florența, din anul 1439, adică în prima jumătate a secolului al XV-lea.*

Apreciind în mod superficial problematica acestui schimb de scrisori, dintre Suceava și Ohrida, am putea chiar să credem că ar fi vorba doar de un ajutor momentan, din cauza situației în care se afla Constantinopolul, în urma căderii sub stăpânirea otomană, din anul 1453. Numai că de atunci au trecut deja 13 ani (1453-1466), timp în care, Patriarhia Ecumenică și-a definit destul de stabil relațiile cu noua putere politică și stilul de activitate sub noua stăpânire a padișahului.

⁵⁷ *Letopisețului de la Putna*, astăzi pierdut, cronică din care s-au păstrat două copii.

Una din copii, atribuită de lingvistul Ioan Bogdan, cronicarului Azarie și este înglobată într-un codice aflat la St. Petersburg. Tot Ioan Bogdan i-a dat numele de „Letopisețul de la Putna”, presupunând, pe baza unor elemente istorice, că originalul (pierdut) provenea de la Mănăstirea Putna. Evenimentele descrise se opresc la anul 1518. Atât Ioan Bogdan, cât și Nicolae Iorga consideră că „Letopisețul de la Putna” este o prescurtare a textului din Letopisețul de la Bistrița. Vezi descrierea: http://ro.wikipedia.org/wiki/Letopise%C8%9Bul_de_la_Putna.

Cea de-a doua copie este scrisă de călugărul Isaia și a fost încorporată într-un zbornic de proveniență poloneză care se păstrează la Biblioteca Academiei teologice din Kiev. Evenimentele descrise se opresc la anul 1525.

⁵⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Buc., 1992, p. 351.

⁵⁹ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarchia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Op.cit., p. 276.

⁶⁰ *Dipticon...*, p. 263.

Correspondența dintre Ștefan cel Mare și Dorotei al Ohridei, confirmă ceea ce evenimentele și documentele de la sfârșitul secolului al XIV-lea și din prima jumătate a secolului al XV-lea, împreună cu mărturia lui Dimitrie Cantemir, au menționat sau au lăsat să se înțeleagă.

1. Foarte important pentru această temă, este recenzia lui Constantin Jireček (p. 198), care precizează că la începutul secolului al XV-lea (după căderea Țaratului Bulgar în anii 1393 și 1396), Arhiepiscopia de Ohrida a reușit să-și extindă din nou jurisdicția până la Dunăre: „Die Kirche von Ohrid hat im Anfang des 15. Jahrh. ihr Gebiet wieder bis zur Donau ausgedehnt.”; unele dovezi în acest sens reușind să fie cuprinse într-un *codex grecesc* de la Mănăstirea Slimnica, situată pe lacul Prespa.⁶¹
2. Argumentele din lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, pp. 216-220, respectiv 320-327 (textul în trad. germană).
3. Situația politică, cu slăbirea puterii de influență în Balcani, a Imperiului Bizantin, protectorul Patriarhiei Ecumenice, dădea Arhiepiscopiei de Ohrida mai multă libertate de acțiune, în scopul refacerii teritoriului de jurisdicție, pierdut în urma fondării statelor din Balcani și a extinderii Tronului Ecumenic, în această zonă.
4. Extinderea dominației otomane în Balcani și cucerirea de către aceștia a Ohridei și împrejurărilor acesteia, în perioada de timp, dintre anii 1385-1408, după unii, în anul 1395, la care adăugăm și căderea Țaratelor bulgare în anii 1393 și 1396, dădea Arhiepiscopului de Ohrida mână liberă de reîncadrare sub ascultarea lui, a eparhiilor din aceste state, care de fapt trebuiau să fie preluate de Patriarhia Ecumenică.
5. Regestele patriarhale înregistrează și condamnă aceste acțiuni ale Arhiepiscopilor de Ohrida, dar prea mult, Patriarhia Ecumenică nu putea să întreprindă în această epocă de agonie a Imperiului Romeu. Regestul nr. 3287, din 1411 sau puțin mai târziu, înregistrează o scrisoare a Patriarhului Eftimie II (1410-1416), către Arhiepiscopul de Justiniana Prima și a întregii Bulgarii, fără să i se menționeze numele, prin care, în termeni de consternare, îl dojenește pentru că exercită puterea de jurisdicție asupra eparhiilor din fostele Țarate Bulgare, numind mitropoliți la Sofia (Triadița) și la Vidin. Patriarhul se mai plângea că Arhiepiscopul Ohridei ar pretinde că numai Thesalonicul îl lasă Tronului Ecumenic, în emisfera vestică a fostelor provincii ale Imperiului Romeu. Arhiepiscopul acționează în acest sens sprijinindu-se pe prerogativele hrisobulelor lui Justinian I [iar actualmente pe privilegiile acordate de Manuel II (1391-1425), n.n.].
6. Experiențele negative ale Domnitorilor români, cu ierarhii trimiși de Constantinopol, dar și cu Patriarhia Ecumenică, au contribuit și acestea la decizia de revenire la Ohrida.
7. Încrederea domnitorilor români în Ortodoxia ținută de Patriarhia Ecumenică, după semnarea unirii de la Florența, din anul 1439 era mai mult decât îndoielnică, iar Ohrida n-a trimis delegați la Sinod, pentru că nu putea, pe vremea aceea aflându-se sub stăpânire otomană. Otomanii nu doreau unirea Bisericii, de teamă ca Papa să nu influențeze monarhii apuseni să vină în ajutorul împăratului de la Constantinopol.

⁶¹ Luat din rezumatul nostru vezi supra – făcut la recenzia lui Constantin Jireček, despre lucrările lui Heinrich GELZER, publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202. Este vorba de lucrările lui Gelzer: 1. *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. V. Leipzig B.G. Teubner 1902, 231 S. gr. 8°. [vezi reprintul din anul 1980, pe care-l utilizăm și noi: *Neudruck der Ausgabe Leipzig, 1902, Scientia Verlag, 1980, Aalen, 231 p.*]; 2. *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen*, în *Berichte über die Verhandlungen der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, Philologisch-Hist. Klasse, 55. Band II, 1903, pp. 41-110;

Datele din recenzie se referă mai cu seamă la un alt studiu al lui Heinrich Gelzer, publicat în două părți, pe care-l folosim și noi în acest volum: *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I-II, în *Byzantinische Zeitschrift*, I. Teil, Jg.1, 1892, pp. 245-282; II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72. Cartea lui Gelzer, din anul 1902 este o reluare, extindere și prelucrare a studiului: *Ungedruckte und wenig...*, din anul 1892/1893, la care adăugăm și prima versiune a studiului privitor la *Codexul Sf. Clement* [împreună cu alte documente, despre Ohrida], publicat ulterior: *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens...*, din 1903. Studiile lui Gelzer se pretează unei cercetări, cu referire „în bloc”, nu în parte, pentru că ele se completează unul pe altul și numai așa oferă o claritate în analiza problematicii: Istoria Arhiepiscopiei Ohridei.

8. Muntenii și Moldovenii, prin reluarea legăturilor Bisericii lor cu Ohrida, dovedeau că ei vor o jurisdicție bisericească ortodoxă, nu uniată, adică nu voiau să umble cu jumătăți de măsură.

Domnitorul Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504), s-a adresat Arhiepiscopului Dorotei (1456-1468) al Primei Justiniana, din Ohrida, conform scrisorii din aprilie, 6964 (6974?), indictionul IV, a. d. Hr. 14, 1456, resp. 1466, prin care-l anunță pe acesta, că „...mitropolitul nostru chir Visarion a decedat...” și îi cere binecuvântare, pentru numirea unui succesor, precum și un arhiereu delegat al său, care să-l hirotonească și să-l întronizeze pe noul ierarh.

O inexactitate surprinsă în text este numele domnitorului Ștefan cel Mare, din scrisoarea acestuia către arhiepiscopul Dorotei, unde este menționat cu numele de „Ioan”, ceea ce nu poate fi decât o greșală a copistului sau traducătorului, strecurată pe parcurs, adică cu ocazia transcrierii sau traducerii documentului, în cancelaria Arhiepiscopiei din Ohrida. În realitate, textul a fost fals tradus, cu ocazia publicării lui.

Se știe că domnitorii români începeau toate documentele pe care le semnau, cu o cruce înaintea literei începătoare pentru titulatură [†], precum procedau și bazileii bizantini și își precedau numele de botez cu invocația pronominală „Io”, invocație [♣*Io Ștefan Voievod...*, n.n.], care, în scrisoarea lui Ștefan cel Mare către Dorotei, a fost transformată de traducătorul în sârbește, în nume propriu, numele propriu zis, *Ștefan*, ne mai fiind menționat.⁶²

În scrisoarea de răspuns a lui Dorotei, către Ștefan cel Mare, copistul sau editorul corectează în parte greșala, în sensul că „Io”, transformat în *Ioan* rămâne, dar menționează și numele de botez al domnitorului: *Ștefan*.

Scrisoarea aceasta, a cărei autenticitate nu este contestată de critica istorică, creează un semn de întrebare, legat de dipticele sau listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române. Nu ne este cunoscut nici un ierarh cu numele de Visarion, care să fi fost mitropolit al Moldovei, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, nici înainte și nici după domnia acestui principe. La data de 11 noiembrie 1447, Dipticele îl menționează ca Mitropolit al Moldovei pe Ioachim, fost de Agathopolis numit de basileul Ioan VIII Paleologul (1425-1448), care a păstorit doar până în anul 1449, când a fugit în Polonia, pentru că era unionist. După acesta, în același an, 1449, nu în anul 1453, Haralambie Mihăescu îl menționează pe Mitropolitul Teoctist I.

*Părintele Prof. Mircea Păcurariu este de părere că Mitropolitul Teoctist I al Moldovei a fost hirotont la Peć, c.1453, păstorind până la moarte, adică până în anul 1478 și având mormântul la Mănăstirea Putna.*⁶³ Pe timpul acela, la Peć păstora Patriarhul Nicodim II (1445-1453), urmat de Patriarhul Arsenie II (1455-1463). După anul 1459, respectiv 1463, adică în prima perioadă de stăpânire otomană în Serbia, scaunul Patriarhal de Peć-Ipek n-a mai fost ocupat în mod canonic, fiind practic abrogat sau desființat. La această situație au contribuit doi factori:

1. Patriarhia Ecumenică avea interesul ca pe teritoriul Imperiului Otoman din Balcani, să fie singura instituție cu drept de jurisdicție asupra tuturor creștinilor ortodocși, cel puțin în partea europeană a imperiului;
2. Patriarhia de Peć-Ipek și episcopii sârbi n-ar fi putut plăti taxele ridicate, impuse de Sublima Poartă, la înmânarea fermanului de numire al patriarhilor.

Timp de aproape 100 de ani (1463-1557), Instituția Patriarhiei de Peć-Ipek s-a menținut simbolic, doar la nivel de catacombă, în sensul că au existat o serie de Ierarhi sârbi care au pretins pentru ei și și-au autoatribuit titlul de „Locțiitor al Tronului Sfântului Sava” (adică al Scaunului de Peć-Ipek), neavând însă nici o confirmare sau recunoaștere canonică a acestei funcții, nici din partea Patriarhiei Ecumenice, a Arhiepiscopiei de Ohrida, și nici din aceea a Sultanului sau a ierarhilor sârbi, locali. Astfel de „Locțiitori” au fost de pildă mitropoliții Herțegovinei Jovan, menționat în anul 1508 și Marko, menționat în anul 1524.⁶⁴

⁶² D. CIUREA, *Problema originii și sensului lui I O din intitularea și subscripția documentelor românești*, în *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom XXVI, MEM. 4, București, 1943, pp. 83-104.

⁶³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, pp. 351-353.

⁶⁴ Vezi p. 276, din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLIŢĂ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentaria – Πενταρχιας, vol. I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

Lui *Teoctist I* i-a urmat Mitropolitul *Gheorghe I* (1478-1508), devenit *David* în schimnicie.

Pentru Eparhia Romanului, cunoscută și sub numele de “Mitropolia” din Țara de Jos, unde Ștefan (1435-1442, apoi singur, până în anul 1447), fratele nelegitim al lui Iliăș Vodă (1432-1442), și-a stabilit Curtea Domnească, la Vaslui, avem în această epocă episcopii: Tarasie, înainte de 1464, până în anul 1473; Vasile, înainte de 2 februarie 1484 – c. 1500; Teoctist, 1500-1508.

Pentru Eparhia Rădăușilor, înaintea lui Ioanichie (înainte de 25 aprilie 1472-1504), în secolele XIV-XV au păstorit episcopii Nicolae, Ștefan, Iosif, Meletie, Lavrentie, Grigorie, Sava și Ghelasie, cărora nu li se cunosc însă anii de păstorire.

Deci un Ierarh cu numele Visarion nu apare nicăiri, în actualele diptice sau în listele cronologice ale ierarhilor Moldovei. Să fie o eroare a numelui în scrisoarea domnitorului moldovean, către Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, n-am crede. Mai degrabă se poate presupune că este un ierarh al cărui nume, dipticele și izvoarele istorice l-au scăpat din vedere. Chiar și Gelzer menționează că scrisoarea domnitorului trebuie datată, în loc de 6964, april, ind. IV = 1456, cu anul de la facerea lumii 6974, april XIV ind., a. d. Hr. 1466. La fel și răspunsul lui Dorotei, istoricul Gelzer l-ar data la anul de la facerea lumii 9675, 15 oct, ind., adică 1467 (p. 23).⁶⁵ Numai că și calculul acesta făcut de Gelzer s-ar dovedi neconform cu anii de păstorire ai ierarhilor români, amintiți și cu evenimentele de la Ahrida, înainte ca Mahomed să-l fi luat pe Dorotei ostatec, și să-l fi dus la Constantinopol, în anul 1468. Dorotei era urmașul în scaun al lui Nicodim (?-?, menționat prin 1452) al Ohridei. Concomitent era și la Peć un Patriarh cu acest nume: Nicodim II cel Sfânt (1445-1453). În ultimă instanță problemele stau altfel gândite: nu cele două documente din 1466 și 1467 trebuiesc orientate după diptice sau listele noastre cronologice ale ierarhilor, ci acestea din urmă trebuiesc diortosite, corectate, adaptate și completate conform documentelor i datelor găsite pe parcursul anilor, fiind și obligați să găsim un loc, pentru încadrarea lui Visarion în rândul mitropoliților Moldovei. Nu cunoaștem însă anii privind începutul păstoririi lui Visarion în Moldova, ci doar pe cel al decesului 1466.

La această dată – 1466 – listele cronologice menționează la Suceava pe Mitropolitul Teoctist I (1453-1478), la Roman pe Episcopul “mitropolitul” Tarasie, iar la Rădăuși nu cunoaștem exact anii de păstorire ai lui Ioanichie, decât atestarea lui documentară în anul 1472. Este posibil ca Visarion să fi rezidat la Cetatea Albă?

Privitor la arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, Gelzer menționează că în anul 1468 a fost dus cu forța la Constantinopol, împreună cu “mulți boieri locali”.

După anul 1389, adică după dezastrul de la Kosovo Biserica Ortodoxă Sârbă și întâistătorul acesteia, de la Pec, și-au pierdut independența, odată cu pierderea neatârării politice a Statului Sârb, după cum s-a întâmplat și la Târnovo, după anul 1393. În anul 1395, Ohrida cade sub stăpânirea turcilor, însă arhiepiscopii de aici, au intrat în grația sultanului. Această atitudine favorabilă a sultanilor față de ierarhii Ohridei reese și din firmele padișahilor, prin care se preciza că nici un Scaun episcopal din zonă să nu fie ocupat fără decizia Sfântului Sinod al Ohridei și al Cadiului [judecător musulman] de la Ohrida.

Chiar dacă Teoctist I al Moldovei ar fi fost hirotonit la Pec, nu la Ohrida, Mitropolia Moldovei, în perioada respectivă, tot de Ohrida ar fi trebuit să țină, nu de Peć-Ipek.⁶⁶

[Despre Teoctist I, Păr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu precizează că păstora de prin anul 1453?, până la 18 noiembrie 1478, iar la 14 aprilie 1457 la locul numit Direptate, la uns domn pe Ștefan cel Mare (1457-1504), fiul lui Bogdan al II-lea (1449-1452)].⁶⁷

⁶⁵ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Ahrida. Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.

Mai vezi p. 368 N. 23, ediția 1876, la: Konstantin Josef JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. (Nachdruck: Olms, Hildesheim / New York, NY 1977, ISBN 3-487-06408-1 / Textor, Frankfurt am Main 2008, ISBN 3-938402-11-3).

⁶⁶ Silviu ANUICHI, *Raporturile dintre Patriarhia Sârbă de Ypek și Patriarhia Greco-Bulgară de Ohrida, între sec. XIV-XVIII*, în *Studii Teologice*, București, an XIV, nr. 9-10, nov.-dec., 1962, pp. 570-581; vezi pp. 573-575.

Un spațiu liber, în listele cronologice, unde ar putea fi încadrat un ierarh, ar fi Episcopia Rădăuților, unde Ioanichie poate fi atestat documentar, abia din anul 1472. Episcopii de dinaintea lui Ioanichie, sunt menționați nominal, dar nu li se cunosc anii de păstorire sau arhierie.⁶⁸ Numai că Visarion este menționat ca și "mitropolit", nu ca episcop.

Arhiepiscopul Dorotei cere domnului moldovean, ca la hirotonia succesorului lui Visarion, să fie invitat și "fratele său" întru arhierie, Macarie al Ungrovlahiei: „...eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va prefăce necazurile în bucurie.”

În listele cronologice, Macarie de la Curtea de Argeș apare menționat prin anul c. 1477 [!] și până în anul c. 1487, deși în anul 1467, acesta se afla deja în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, după cum îl atestă Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei. Anii săi de păstorire nu sunt cunoscuți cu exactitate. Așadar, Macarie era deja mitropolit, în 1467, la data de 15 octombrie, înainte ca Dorotei să fi redactat răspunsul către domnitorul Ștefan cel Mare.

Să fi fost Visarion un ierarh din Transilvania, sub protecția Moldovei, sau de la Cetatea Albă, nu suntem în măsură să ne pronunțăm încă. Nici Mitropolia de Halici nu mai funcționa la data respectivă – 1466 – fiind contopită în aceea de Kiev. Ultimul Mitropolit de Halici, sub jurisdicția Constantinopolului a fost Ioan de Luțk (1393-1403?), prin urmare nu poate fi vorba de o eventuală mijlocire a lui Ștefan cel Mare, pentru Mitropoliile învecinate cu Țara Moldovei.

Dar, domnitorul vorbește de "mitropolitul nostru", adică de Mitropolitul Țării, de la Suceava sau din altă cetate a Moldovei. Cert este că în Moldova trebuie să fi existat la data respectivă și alți ierarhi, din momentul în care Arhiepiscopul Ohridei recurge la soluția, ca noul mitropolit să fie hirotonit și întronizat, prin împreună lucrarea "episcopilor din acele părți". Este vorba, probabil, de episcopii Tarasie al Romanului și de Ioanichie al Rădăuților.

În prima jumătate a secolului al XV-lea, în relațiile canonice de jurisdicție, dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Românească din Ungrovlahia și din Moldova, a apărut o criză, creată de acțiunile unioniste ale Bizanțului, după Conciliul de la Ferrara-Florența, din anul 1439, criză, care a fost amplificată și de evenimentele anterioare și posterioare catastrofei de la 29 mai 1453, adică de căderea Constantinopolului în mâinile necredincioșilor turci. În acest context trebuie înțeleasă și acțiunea domnilor și a vlădicilor români, de revenire la Ohrida, adică la Patriarhia de care ținuseră înainte de 1359, respectiv î. 1393. Să înțelegem din scrisoarea lui Dorotei, că acesta era conștient de statutul provizoriu de jurisdicție, pe care-l exercită Ohrida, asupra Mitropoliilor Românești, în numele și în locul Patriarhiei Ecumenice, adică „...până când Domnul ne va prefăce necazurile în bucurie.”? Necazurile erau provocate de acțiunile unioniste ale Patriarhiei Ecumenice, de după anul 1439 și mai ales de evenimentele tragice de dinainte și de după anul catastrofal 1453.

*

b. Diptice:

I. Ungrovlahia – Mitropolie sinodalo-voievodală (Argeș) și Mitropolie sinodalo-imperială (Severin)

Pentru a înțelege mai bine această atitudine a împăraților bizantini, privitoare la amestecul Curții, în numirea mitropoliților sufragani ai Patriarhiei Ecumenice, este bine să avem în vedere deciziile, exprimate prin regestul patriarhal nr. 2699, de la începutul anului 1380, κεφάλαια, ἐστέρχθησαν (texte, 14^{1.6}), *Acord*, în 9 articole, privind privilegiile împăratului, redactate și aprobate de către patriarh și de către Sinodul Endemic.⁶⁹

⁶⁷ Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569. Pentru Mitropolitul Teoctist I, vezi vol. I, Buc. 1991, pp. 351-353.

Din 1681, până în anul 1683, Domnitorul Gheorghe Duca al Moldovei (1678-1683), cu sprijinul Porții, a reușit să ia în stăpânire și o mare parte din Ucraina, intitulându-se "Domn al Țării Moldovei și al Țării Ucrainei", numind acolo dregători români.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 19-21.

Cele două mitropolii românești, din Moldova și din Țara Românească, nu aveau eparhii sufragane în momentul stabilirii jurisdicției lor, sub ascultarea Tronului Ecumenic al Constantinopolului: 1359, respectiv î. 1393. Nici Mitropolia Vicinei nu știm să fi avut sufragani. Erau deci mitropolii fără eparhii sufragane, după cum s-a întâmplat mai târziu și cu Mitropolia Bălgradului, din Transilvania, după anul 1574, respectiv 1597. Bizantinologul francez Jean DARROUZÈS numește astfel de mitropolii fără sufragani „mitropolii sinodale sau imperiale” (vezi regestul nr. 2082 și nr. 2392).⁷⁰ Jean DARROUZÈS a întâlnit astfel de cazuri și în Crimeea, unde cea mai mare parte a mitropoliilor, nu numai că nu aveau sufragani, dar nu erau nici măcar înregistrate, nici în catagrafia Tronului Ecumenic, și nici în evidențele cancelariei imperiale, decât numai începând cu *Notitia* sau „Catagrafia” Împăratului Andronic II (1282-1328), conform regestului nr. 1424, din anul 1275, fasc. IV, privitor la numirea lui Teodor ca ποιμενάρχης [arhipăstor], adică Mitropolit de Σουγδαία, Sougdaia, Судақ, Sudaq (tătară), Soldaia (ca și colonie genoveză), azi Sudak, așezare fondată de ALANI, în anul 212 d.Hr., pe teritoriul fostului Regat al Bosporienilor sau Βασίλειο του Βοσπόρου, la răsărit de Principatul de Gotthia, Mangoup sau Theodoro.⁷¹ În cazul Ungrovlahiei avem o stare de excepție, pentru că aici impulsul determinant, pentru fondarea primei Mitropolii a venit din partea Domnitorului Nicolae Alexandru, nu din partea împăratului romeu, nici a Patriarhiei Ecumenice. A doua Mitropolie a Ungrovlahiei, de la Severin, a fost o creație a Patriarhiei Ecumenice, fondată în mod special, pentru Antim Critopol, care era necesar în cadrul Sinodului Endemic, pentru rezolvarea problemelor de ordin canonic și pentru procesele de acest fel, de pe lângă Tronul Ecumenic. În acest scop, Antim Critopol era nevoie să aibă titlul de mitropolit și să i se asigure mijloacele de existență la Constantinopol

Dacă în anul 1467? sau înainte, Macarie era deja Mitropolit al Ungrovlahiei, atunci Listele cronologice ale ierarhilor se pretează la unele DIORTOSIRI. Până acum se știa că Antim Critopol, fost la Severin, a păstorit între anii, c. 1380 - † 1401.

În prima jumătate a secolului al XV-lea, ne sunt cunoscuți nominal puțini Mitropoliți ai Ungrovlahiei. După Antim Critopol, dipticele menționează doar pe un oarecare Teodor, probabil identic cu Teodor de Melitene-Malatya?, fără să-i cunoaștem cu exactitate anii de păstorire (c.1403 - î.1412) sau epoca în care a trăit. După Teodor ar fi urmat Eftimie, mai-octombrie 1412. Pentru Mitropolitul Iosif, listele cronologice îi stabilește păstorirea înainte de 28 oct. 1464, până c. 1477. Urmașul său ar fi fost Macarie I, c. nov./dec. 1477 - c.1487, dar scrisoarea lui Dorotei dovedește că el ar fi păstorit deja în anul 1467. Acest lucru însemnează că păstorirea lui Iosif a fost fie de o durată foarte scurtă, fie că trebuie plasată într-o perioadă de timp înainte de anul 1464 sau până la această dată.

Ținând cont de schimbul de scrisori, dintre Ștefan cel Mare și Sfânt și Arhiepiscopul [=Patriarhul] Dorotei al Ohridei, Macarie I ar fi trebuit să păstorească deja, prin anii 1467 și chiar mai înainte.

Se poate întâmpla că și Macarie I să fi fost hirotonit tot la Ohrida sau la Târgoviște, dar de către Patriarhul Ohridei sau de un delegat al acestuia, după cum a fost și cazul lui Teoctist I al Moldovei.⁷²

Mitropolia Ungrovlahiei: sub Ohrida, înainte de 1359;
sub Constantinopol, 1359- d. 1412 (Eftimie);
sub Ohrida, d. 1412 (Eftimie) – d. 1467/87? (Macarie I);
sub Constantinopol, d. 1467/87? – 1885.

⁷⁰ Vezi fasc. V, p. 60 din: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁷¹ Ποιμενάρχης, Arhipăstor sau Întâiul Păstor, era un termen specific al cancelariei patriarhale, pentru desemnarea și definirea mitropoliților, pentru că Sougdaia a fost înainte de Teodor doar arhiepiscopie. Vezi regestul 1424, din fasc. IV: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁷² Termenul “proin”, însemnează în grecește “fost”, echivalentul lui “ex”, din limba latină. Proin este sinonim cu teos: η πρόην [kai] ο τέως [în greaca veche se scrie: η πρόην]. Η Τέω (ή η Τέως, ο κάτοικος Τήιος) και η πρόην.

II. Moldova – Mitropolie sinodalo-imperială

Aici avem un caz foarte interesant de procedură canonică, care confirmă terminologia formulată de către călugărul asumționist Jean DARROUZÈS, de *Mitropolie sinodală și imperială*. În Moldova au fost numiți doi mitropoliți de către împărații bizantini, nu de către Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Primul a fost Mitropolitul Macarie, fost la Poleainina, 1416 - c.1428, numit de către bazileul Manuil II Paleologul (1391-1425), peste voia Patriarhului Eftimie II (1410-1416), iar al doilea era Mitropolitul Ioachim, fost Episcop de Agathopolis (azi Ahtopol, pe malul Mării Negre, în Bulgaria, la granița cu Turcia), numit de bazileul Ioan VIII Paleologul (1425-1448), în data de 11 noiembrie 1447. Ar fi păstorit de prin 1447, până în anul 1449, după unii, chiar până în anul 1453 sau 1454, când ar fi fost alungat din scaun, fugind în Polonia, pentru că era unionist.⁷³ Între cei doi mitropoliți ai împăraților, Patriarhia Ecumenică l-a numit pe Mitropolitul Damian, în anul 1437, care a păstorit foarte puțin, pentru că după Sinodul Florentin, ale cărui decrete le-a semnat, n-a mai revenit în Moldova, ci a activat în Sinodul Endemic din Constantinopol, murind înainte de luna noiembrie 1447 (vezi regețele patriarhale nr. 3396, din 1445 și 3399, din nov. 1447). Damian a semnat actul de unire, a Sinodului Florentin, dar potrivit știrii lăsate de Ghenadie Scolarul, mitropoliții de Târnovo, Vidin și Moldovlahia (Damian) au revenit asupra iscăliturii lor.⁷⁴ În decretul imperial de numire a lui Ioachim de Agatopolis stă scris că Damian a murit în scaun, adică era Mitropolit al Moldovei, însă rezida la Constantinopol, unde participa la lucrările sinodale și după decesul acestuia a avut loc numirea urmașului său, nu după un eventual paretisis sau punere în retragere. Noi considerăm că tocmai în această perioadă de timp au început și acțiunile de reluare a legăturilor canonice cu Arhiepiscopia autocefală a Ohridei, care n-a trimis delegați la Sinodul de la Florența, [încheiat prin *bullă* - ὄρος - *Laetentur coeli*, din data de 5/6 iulie 1439], pentru că se afla deja sub ocupație otomană, care nu permiteau întreținerea de legături cu Roma Veche, de teamă ca nu cumva după restabilirea unității bisericești, creștinii apuseni să le acorde ortodocșilor ajutoare militare împotriva turcilor. Se vede însă că și Moldova dorea să aibă o Biserică Ortodoxă pură și integră, fără uniaticism sau oscilații între Roma Veche și Noua Romă.

O astfel de procedură – de numire a doi mitropoliți în Moldova – împărații romei ar fi putut-o aplica doar în teritoriile aparținătoare Imperiului [din care, în această perioadă, nu mai rămăsese decât regiunile din jurul Constantinopolului, Despotatul Moreei și câteva insule], nu într-un stat suveran, cum era Moldova pe timpul acela. Această situație confirmă în mod indirect și legătura trainică a Principatelor Române cu Constantinopolul, precum și autoritatea morală și prestigiul religios și cultural, de care Casa Imperială și Patriarhia Ecumenică o exercitau în Biserica Românească. Să fi considerat împăratul romeu, pe principii Moldovei, drept *Despoți bizantini* s-au să fi existat într-adevăr legături atât de strânse între basileii născuți în purpură și domnitorii Moldovei, într-o perioadă de criză politică reciprocă, nu putem să ne dăm seama. Constantinopolul se afla înaintea finalului tragic de la 29 mai 1453. Moldova, între domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1432) și aceea a lui Ștefan cel Mare (1457-1504), adică între anii 1432 și 1457 a trecut printr-o stare de instabilitate politică, cu schimbări dese de domni, care se luptau între ei, pentru putere. În această perioadă de timp, basileul din Constantinopol a numit el însuși doi mitropoliți în Moldova.

*LXI. Decret Imperial de transfer de Mitropolit în Moldova*⁷⁵ (p. 31)

❖ *Având domnia mea, prin darul și harul lui Dumnezeu, râvnă evlavioasă și harul cu dragoste de Dumnezeu de a avansa și transfera pe unii dintre preasfințiții mitropoliți și iubitori*

⁷³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 345.

⁷⁴ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 344.

⁷⁵ Vezi: *Decretul imperial de transfer canonic LXI*, al împăratului romeu Ioan VIII Paleologul, pentru episcopului Ioachim, în vol. *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, IV, *Scriitori și acte bizantine secolele IV-XV*, publicate de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, Editura Academiei Române, București, 1975, p. 360 și 361, text grecesc cu trad. în românește.

*de Dumnezeu episcopi din scaune mai joase în scaune mai mari și mai înalte sau câteodată din scaune mai înalte în altele mai joase, dacă crede nimerit și folositor acest lucru, după cum cer timpul și împrejurările, deoarece era nevoie să fie un arhiereu legitim în preasfințita mitropolie a Moldovei, căci cel de mai înainte a murit, adică preasfințitul Damian, l-am găsit acum pe preaiubitorul de Dumnezeu episcop de Agathopolis, chir Ioachim, bărbat vrednic, plin de virtuți și cu bună mărturie de la mulți și îl promovăm și transferăm la preasfințita mitropolie a Moldovei, cu voința și recomandarea preasfântului meu stăpân patriarhul ecumenic, pentru ca de acum înainte să fie și să se intituleze arhiereu legitim al acesteia. Trebuie deci să se ducă acolo și să îndeplinească neîmpiedecat toate cele arhieresti după sfânta sa înscăunare. Spre lămurirea și întărirea acestui lucru i s-a trimis prezentul decret al domniei mele în anul 1447, luna noiembrie, indictionul al 11-lea.*⁷⁶

Comentariul lui Haralambie Mihăescu

Printr-un decret al împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448), din luna noiembrie 1447, episcopul Ioachim de Agathopolis, episcopie sufragana a scaunului Arhiepiscopal de la Adrianopole a fost transferat ca mitropolit al Moldovei, unde a rămas până în 1449, când a fugit în Polonia din cauză că susținea unirea cu Roma. Urmașul său în scaunul de mitropolit al Moldovei, între anii c.1453-1477?, ar fi fost mitropolitul Teoctist I, numit de patriarhul sârb Nicodim din Peć? Documentul a fost publicat mai întâi de Spyridon de Lavra în „Grigorios o Palamas”, buletinul Mitropoliei de Salonic, 2, 1918, pp. 76-81 sub titlul „Agioreitika analekta”, după o copie din anul 1457, apoi cu un comentariu mai larg de către Michel Lascaris, *Joachim Métropolit de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le Patriarcat de Peć et l'archevêché d'Achris au XV-e siècle*, în ARBSH, XIII, 1927, 1-31. Reproducem textul după ediția din urmă.⁷⁷

În acest context încep să se limpezească și problemele, legate de legăturile Bisericii din nordul Dunării, cu Ohrida, grație Mitropolitului Teoctist I. Comparând datele din Gelzer, cu cronică domniei sultanului Mehmed II Cuceritorul (1451-1481), se poate afirma că acestea coincid, nu se contrazic. Într-adevăr, Mehmed II a condus însuși operațiunile militare împotriva albanezilor la Kroja (Croia), atât în anul 1466, cât și în 1468.⁷⁸ Mitropolitul Ioachim de Agathopolis al Moldovei (1447-1449), fugind în Polonia, pentru că era unionist, domnitorii Moldovei n-au mai apelat la Constantinopol pentru completarea Scaunului Mitropolitan, ci la Ohrida. Mitropolia și Domnia în Moldova, se aflau într-o stare de criză. Între anii 1447-1449, au avut loc opt schimbări de domni în Moldova, astfel, că ne este greu să stabilim, în timpul cărui domnitor Ioachim a fugit în Polonia și care dintre ei l-au trimis pe Teoctist la Ohrida sau la Peć-Ipek, pentru a fi hirotonit întru arhiereu.⁷⁹ În acest context de instabilitate politică a Statului, cu așa dese schimbări ale domnitorilor, Teoctist I s-a putut menține în scaunul de Mitropolit, din c. 1453, până în anul 1477, iar în anul 1457, l-a uns Domn pe Ștefan cel Mare și Sfânt + 1504. După toate probabilitățile, Teoctist I al Moldovei, a fost hirotonit întru arhiereu la Peć-Ipek,⁸⁰ de către Patriarhul Nicodim II „cel Sfânt” (1445-1453), după el urmând Arsenie II (1455-1463).

Și Arhiepiscopul Ohridei din această perioadă de timp se numea tot Nicodim, iar în dipticele local era 32-lea Patriarh [Arhiepiscop] Autocefal, după Damianos de la Durostorum (927-971?), adică în timpul Țarilor bulgari Simeon (893-927) și Petru (927-968), primul Patriarh, al Primului Țarat Bulgar (682-1018). Nu cunoaștem anii de păstorire ai Patriarhului Nicodim al Ohridei, dar Gelzer precizează că numele său a fost menționat într-o inscripție.⁸¹ Nicodim a fost predecesorul lui

⁷⁶ Traducera lui Haralambie Mihăescu.

⁷⁷ Vezi: *Fontes...*, IV, p. 361.

⁷⁸ Robert MANTRAN (Coordonator), *Istoria Imperiului Otoman*, Traducere de Cristina Bîrsan, Editura Bicall, 2001, p. 85.

⁷⁹ Ștefan (1442-1447); Petru II (1447); Roman II (1447-1448); Petru II (1448-1449); Ciubăr (144); Alexandrel (1449); Bogdan II (1449-1451).

⁸⁰ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ediția a II-a, București, 1991, p. 351.

⁸¹ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida...*, Op. cit., p. 15: 32. Nikodemos, erwähnt 1452 in einer Inschrift bei GRIGORIVIĆ, Reise S. 126.

Dorotei, care este al 33-lea Patriarh al Ohridei, după Gelzer (pp. 21-22) și al 40-lea după dipticele actual, al listelor cronologice redactate ulterior.⁸² Cazul Mitropolitului Visarion mai provoacă un semn de întrebare, privitor la durata păstoririi lui Teoctist I. Listele cronologice ale Părintelui Mircea Păcurariu îi fixează data morții la 18 Noiembrie 1477. Dacă a murit în scaun, atunci însemnează că Visarion trebuie să fi fost al doilea mitropolit al Țării, situație similară celei din Ungrovlahia, un scaun mitropolitan la Argeș și unul la Severin.

În plus, moldovenii refuzându-l pe Ioachim de Agathopolis, numit de împăratul Ioan VIII Paleologul, la data de 11 noiembrie 1447 [până în 1449], ar fi fost de așteptat ca Sinodul Patriarhal să facă obiecțiuni asupra candidatului trimis de la Suceava, la Ohrida sau la Peć-Ipek, pentru a fi hirotonit acolo întru arhieru, însă nu avem cunoștință de o astfel de luare de poziție. În aceeași perioadă de timp, Constantinopolul trăia faza de agonie, adică ne aflăm aproape de data catastrofală, de la 29 mai 1453, când Marea Cetate a lui Constantin a fost cucerită de musulmanii turci, ai lui Mahomed II sau Mehmed II Cuceritorul (1451-1481). În această situație, candidatul moldovean la arhierie, nu putea să intre în Constantinopol, dar nici nu avea sens să se încumete la o astfel de călătorie.

Mitropolia Moldovei: sub Ohrida și sub Halici, până la î. 1393;
sub Constantinopol, î. 1393 - c.1449;
sub Ohrida, c.1449- î. 1651;⁸³
sub Constantinopol, 1468-1885.

Mitropolia Transilvaniei, cu scaunul mitropolitan la Alba Iulia (Bălgrad), din anul 1597, în complexul arhitectural al **Mitropoliei Bălgradului,** ctitorită de Domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597, cu hramul Preasfânta Treime, dăruită în anii 1713-1714, din ordinul împăratului Carol al VI-lea (1711-1740).

Înainte de această dată vlădicii din Ardeal (mitropoliți sau episcopi) nu aveau o reședință și catedrală fixă sau de durată, întâlnindu-i prin diferite localități, mănăstiri sau schituri, orașe și sate, din Marele Principat: Mănăstirea Râmeț, Hunedoara, Feleac, Mănăstirea Prislop, Geoagiu, Lancrăm, cu episcopi la Muncaci, Mănăstirea Peri, Vad – Dej, Mănăstirea Moisei, Mănăstirea Uglea-Maramureș etc.

Mitropolia Transilvaniei sau Bălgradului, din 1597, până în anul 1701, era tot o Mitropolie fără un sistem canonic de eparhii sufragane și se afla sub jurisdicția Exarhului Ungrovlahiei, iar din anul 1701, ca Episcopie Unită, sub jurisdicția Arhiepiscopului Latin de Esztergom, Strigoniu, Primatul Ungariei.

Această Mitropolie era o eparhie imensă, al cărei chiriarh purta titlul de mitropolit, sub jurisdicția Exarhului Ungrovlahiei (1359-1701), iar Soborul (=Sinodul) acesteia era format din protopopii locali, prezidat de Vlădica Ardealului (Mitropolit sau Episcop).

În Transilvania avem însă un caz de suprapunere de jurisdicție canonică, consecutivă și concomitentă, în ciuda faptului că, Patriarhia Ecumenică, îl numise pe Mitropolitul Ungrovlahiei, de la Curtea de Argeș, Exarh al Plaiurilor și al credincioșilor ortodocși din Regatul Ungariei, Regatul Poloniei (cu Galiția) și din Moldova. În contextul acestei suprapuneri de jurisdicție menționăm și pe aceea a exarhului de la Mănăstirea Peri, din nordul Maramureșului, din anul 1391, în a cărui competență canonică intrau toate localitățile aflate pe proprietățile voievozilor Drag (Dragoș) și Baliță. Ne punem însă întrebarea, dacă nu Mitropolitul Ungrovlahiei să fi putut primit titlul de Exarh al Plaiurilor, după anul 1391, pentru că abia la 1401 este menționat întâmplător cu acest titlu. Biserica Ortodoxă din Maramureș, inclusiv Mănăstirea Peri a fost și

⁸² Ibidem, pp. 21-23.

⁸³ Adică până în timpul păstoririi Patriarhilor Partenie I cel Bătrân (161639-1644) și a lui Partenie II cel Tânăr (1644-1646 și 1648-1651) și pe timpul Domniei lui Vasile Lupu (1634-1653). Anul 1651 indică ultimul an de păstorie a lui Partenie II, adică ultimul an, când unul dintre cei doi Partenie, ar fi putut trimite lui Vasile Lupu, scrisoarea menționată de Dimitrie Cantemir.

urma să mai fie eclipsată și în sfera de influență a Mitropoliei de Halici, așa cum s-a întâmplat și cu Biserica Moldovei.

Încercăm să reconstituim aceste suprapuneri de jurisdicție din Transilvania, până în anul 1701, pe baza datelor din hărțile redeseinate de Spiridon Ion Cepleanu, după Mircea Cociu: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X.⁸⁴

Astfel, până în anul 927, Patriarhia Ecumenică (incluzând și epoca Arhiepiscopiei *Prima Justiniana*: 535-d.602) avea dreptul de jurisdicție asupra credincioșilor ortodocși din Transilvania și Pannonia. Între anii 927-1018, aceste teritorii, împreună cu întreg nordul Dunării se aflau sub controlul canonic al patriarhilor bulgari, de la Durostorum, și din localitățile pe unde aceștia au peregrinat, până când scaunul a fost stabilit la Ahrida sau Ohrida. Eparhia a unsprezecea din prima Diplomă sau I. Συγίλλιον, Sygillion, înainte de anul 1020, probabil 1019?⁸⁵, dat de Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025) este aceea de *Brăniceni*, care își extindea jurisdicția și în nordul Dunării, în Banatul de astăzi, până la Caransebeș (Tibiscum, adică satul Jupa de astăzi, devenit cartier al orașului Caransebeș):

11. Episcopul de Branitzis, Branitzan, Braničevo, Branitză, Brăniceni sau Vranja? (Keve, Kouvin), primește pentru Branitză, Morobiskos (Morava), Sphenteromos (Smederevo - Semendria), Grontsos (Grota: Beneș.), Dibisiskos (Bisiskos: Beneș.), Tibiscum (azi Jupa, sat înglobat în orașul Caransebeș), Istaaglanga (Istraalanga: Beneș), Brodariskos (?): 15 clerici, 15 paroikous.⁸⁶

Între anii 1018-1389, putem să presupunem unele întrepătrunderi sau infiltrări de jurisdicție, ale Bisericii Românești, din nordul Dunării, în afara Arhiepiscopiei de Ahrida, cum ar fi legăturile cu ierarhii din Podcarpatia și Galiția - Halici, în nord, iar după anul 1203, respectiv 1235 cu Veliko Turnovo în sud, precum și cu Peć, după anul 1220, respectiv 1389, în sud-vest. Între anii 1389-1459, Patriarhia de Peć urmărea cu interes, controlul canonic asupra acestor teritorii, constituind unul dintre motivele pentru care s-a și cerut Patriarhiei Ecumenice, dreptul de stavropigie, pentru Mănăstirea Peri, din Maramureș, în anul 1391. Acest punct canonic-strategic de la Peri, trebuia să dea de gândit ierarhilor din jur, și anume, că ultimul cuvânt în aceste teritorii îl are totuși Tronul Ecumenic, prin Exarhul său, de la Peri și prin acela de la Curtea de Argeș.

Cu toate acestea, în secolele următoare vom constata că vlădicii din Vad și din Feleac aveau legături canonice mai mult cu Biserica din Moldova, decât cu Ungrovlahia. Acest haos de jurisdicție

⁸⁴ Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII, după N. Iorga, Popescu și Popp, redeseinată de Spiridon Ion Cepleanu după Mircea Cociu: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X conform datelor din Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, 270 p.; Neagu Djuvara, *Cum s-a născut poporul român?*, Humanitas, București, 2001, ISBN 973-50-0181-0, Dinu Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Sport-Turism, București 1981, pp. 72-121; G.I. Brătianu, *Cercetări asupra Vicinei și Cetății-Albe*, Univ. din Iași, 1935; Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971; Petre Gâstescu, Romulus Știucă: *Delta Dunării*, CD-Press 2008, ISBN 978-973-1760-98-9 (pentru modificările geografice); Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, Partea II, Vol. 3, *Citorii*, București, 1937, 358 p.; Thede Kahl, *Rumänien: Raum und Bevölkerung, Geschichte und Gesichtsbilder, Kultur, Gesellschaft und Politik heute, Wirtschaft, Recht und Verfassung, Historische Regionen*; Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*, Paris, Bibliothèque nationale, 1981; Gheorghe Postică, *Civilizația veche românească din Moldova, Știința, Chișinău 1995*; și George Vâlsan: *Opere Alese (dir.: Tiberiu Morariu)*, Ed. științifică, Bucharest 1971.

English: Maps showing the history of the Orthodox church in the romanian lands, X-XVIIIth centuries

⁸⁵ Vezi și noțiunea de: *Chrysobullon Sigillion*. Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371-1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221. În scopul reglementării activității canonice a Arhiepiscopiei, cu organizarea sistemului și dreptului de jurisdicție al acesteia asupra eparhiilor pe care le-a avut și urma să le mai primească sub oblăduirea ei, împăratul a dat trei diplome, „Sygillia”, privilegiu sau decrete.

Noi reproducem în facsimil aceste trei documente sau Sygillia, vezi *Anexa* acestui volum: 3 Συγίλλια, Trei privilegii decretate de Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul:

I. Συγίλλιον, înainte de anul 1020, probabil 1019?;

II. Συγίλλιον, după luna mai 1020;

III. Συγίλλιον, după luna mai 1020.

Toate pentru Arhiepiscopul Autocefal Ioan I Debrănan (1019-1025 sau 1037?) și pe seama Bisericii din Ahrida sau Ohrida [adică Χρυσόβουλλος sygίλλιον, Χρυσόβουλλον sygίλλιον, Χρυσόβουλλος λόγος - Bulla Aurea (Chrysobullos sigillion, Chrysobullon sigilion, Chrysobullos logos)].

⁸⁶ Fragment din I. Συγίλλιον, înainte de anul 1020, probabil 1019? Vezi anexa de documente: *Varia*.

canonică din Transilvania, a fost cauzat și favorizat de situația precară, politică și socială a românilor de acolo, care „schismatici” fiind, Biserica lor Ortodoxă nu numai că nu dispunea de drepturi și libertăți religioase depline, din partea regilor unguri, dar era și ținta acțiunilor acestora, de asimilare și de înglobare a credincioșilor ei, în Biserica Latină, adică Romano-catolică.

Peste toate aceste amestecuri de jurisdicție, nu trebuie să uităm că Mitropolia de Severin, *Ungrovlahia II* (1370-c.1403) se extindea și ea în afara granițelor Țării Românești, în Banatul de astăzi, iar Mitropolia de la Curtea de Argeș, *Ungrovlahia I* avea sub ascultarea ei și sudul Transilvaniei. După anul 1453, adică după cucerirea Constantinopolului, atât Patriarhul Ecumenic, cât și Exarhul din Ungrovlahia nu-și puteau exercita în mod normal prerogativele canonice în Transilvania, situația vlădicilor locali ajungând în seama hazardului, așa după cum o prezintă lucrările de istorie bisericească.

V. Încercare de interpretare

Procesul de “întemeiere” al Mitropoliilor românești din Muntenia, Moldova și Transilvania a fost determinat nu numai de formarea Statelor Românești independente sau de necesitatea reală a Bisericii și credincioșilor ortodocși din aceste părți, după cum suntem noi obișnuiți să înțelegem acest fenomen. Au existat mai multe motive, care și-au dat aportul în contextul acesta, și, nu le vom înțelege, prin provincializarea problematicii, cum am fi probabil tentați, ci prin extinderea stilului de interpretare, *dinspre centru spre provincie și dinspre provincie spre centru*. Noi suntem adeptul acestei metode de abordare și a problemelor de istorie bisericească, cu condiția ca de fiecare dată să fie bine identificate și să fie bine fixate raporturile dintre cei doi poli: *centrul și provincia*. De data aceasta, centrul este Constantinopolul, cu Patriarhia Ecumenică și cu bazileul romeu de acolo [la care am putea adăuga și Patriarhia – recte – Arhiepiscopia Autocefală Prima Iustiniană, din Ohrida], iar provincia o constituie Principatele Românești, cu mitropoliile acestora. Dar să încercăm, să înțelegem ce s-a întâmplat la 1359, respectiv înainte de anul 1393. Ion Nistor susține teza că în anul 1339, Patriarhia Ecumenică ar fi anulat statutul de autocefalie al Arhiepiscopiei de Ahrida (= Ohrida)?, hotărâre, care nu este menționată nici în regestele patriarhale și nici în cele imperiale, de la Constantinopol. Or, menționarea unei astfel de decizii, nu ar fi putut scăpa celor două cancelarii constantinopolitane, cu atât mai mult, cu cât trebuia avut și avizul Tetrarhiei. Acordarea sau retragerea statutului de autocefalie al unei Biserici locale, intră și în prerogativele Tetrarhiei, cu sau fără participarea altor sinodali, nu numai în competența canonică a Patriarhului Ecumenic. Noi suntem de părere, că în anul 1359, respectiv înainte de 1393, a avut loc doar un transfer, o schimbare de jurisdicție și putere bisericească în Ungrovlahia (de care erau legați și românii din Transilvania), precum și în Moldovlahia: Arhiepiscopia Ohridei și Patriarhia Ecumenică [pentru Moldova trebuie să implicăm și Mitropolia Haliciului.⁸⁷ De documentul, privind anularea statutului de autocefalie al Arhiepiscopiei de Ahrida Prima Iustiniană, în anul 1339, noi nu avem cunoștință și nici nu-i dăm importanță,⁸⁸ pentru că nici regestele patriarhale și nici cele imperiale nu atestă o astfel de hotărâre.⁸⁹

Că în Principatele Române au existat episcopi ortodocși, și înainte de anul 1359, este de la sine înțeles. Aici se cuvine menționată formularea din colofoniul registului nr. 2411, din mai, 1359: „synodiki praxis, Act sinodal, care aprobă transferul canonic al Mitropolitului Iachint de Vicina, în scaunul întregii Ungrovlahii, ridicat la rangul de Mitropolie, la cererea

⁸⁷ În slavă Ohrida, Ahrida sau Achrida grecește, vechiul Lychnidus, pe lacul cu același nume Ohrida, lângă Skopje, în Macedonia.

⁸⁸ Ion NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, în *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XXVII, MEM. 6, București, 1945, pp. 123-151 și în Extras, 29 p. Vezi mai ales pp. 140-141, adică în Extras, p. 139, respectiv p. 17.

⁸⁹ Fasc. V, regestele din anul 1339, nr. 2185, până la 2195, în: *Les registes des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. V, *Les registes de 1310 a 1376*, de Jean DARROUZÈS, Paris, 1977.

Voievodului Alexandru”.⁹⁰ Potrivit logicii textului, s-ar putea înțelege că acolo – în Ungrovlahia – ar fi existat deja un scaun vlădicesc, la nivel de episcop sau pentru o anumită zonă a țării! Episcopie catolică a existat cu siguranță înainte de acest an, atât în Ungrovlahia, cât și în Moldovlahia, chiar dacă acești episcopi nu rezidau diecezele lor, ci la Cracovia (Regatul Poloniei) sau pe lângă marile centre bisericesti din Regatul Ungariei.

Documentele bisericesti catolice de epocă, îi numesc „pseudo-episcopi”, pentru că erau ortodocși, adică schismatici, dar Nicolae Iorga îi definește atât de frumos și semnificativ, ca „vlădici de schituri”.⁹¹

Au existat episcopi ortodocși, dar este menționată și o Episcopie Romano-Catolică, a Cumaniei, înființată în anul 1217 sau 1227, cunoscută ulterior sub numele de Episcopia Milcoviei, cu teritoriu imens de jurisdicție: sud-estul Transilvaniei, nord-estul Munteniei, Secuime, sudul Moldovei, cu extensiune nelimitată spre est, adică în Hanatul Cumaniei.⁹² Scopul fondării acestei Episcopii a fost convertirea la Creștinism a cumanilor, care erau cu toții păgâni încă, dar și atragerea la confesiunea catolică a românilor ortodocși, care se aflau sub controlul sau stăpânirea hanului cuman. În legătură cu această Episcopie a Cumaniei, însă cu referire la episcopii de schituri ortodocși, de pe pământul românesc, Nicolae Dobrescu amintește un document de mare importanță, din data de 14 noiembrie 1234, dat în Perugia, de către Papa Grigorie IX (1227-1241).⁹³ Este vorba de o scrisoare a Papei, către Bela, pe atunci principe de coroană al Ungariei [ca rege 1235-1270], din timpul domniei regelui Andrei II (1205-1235), referitoare la popoarele, *qui Walati* [valahi, români, n.n.] *vocantur*. Spre consternarea Papei, acești episcopi administrează Sfintele Taine, nu numai credincioșilor lor ortodocși români, dar și ungarilor și teutonilor din Regat. Din acest motiv, Papa îl anunță pe principe că a permis episcopului Cumaniei să hirotonească dintre valahi un episcop, pentru români, ca sufragan al acestuia [adică episcop vicar ritual, în spiritul Conciliului Lateran IV, 1215], pentru a-i feri pe unguri și pe teotoni, care erau romano-catolici, să primească asistență religioasă de la acești „episcopi schismatici”. Papa folosește termenul de *episcopi* [la plural, nu la singular], care rezidau în zona Cumaniei și pe teritoriul Regatului Ungariei. Mai multe amănunte nu cunoaștem, privitoare la această acțiune anunțată de Grigorie al IX-lea: unde rezidau acești episcopi de schituri „schismatici”, numele lor etc. Nici despre episcopul „unit”, preconizat pentru a fi hirotonit întru arhieru, de către episcopul Cumaniei, nu cunoaștem nici un amănunt: nume, loc de rezidență, ani de păstorire etc. Informația în sine este însă de mare importanță pentru tema noastră, pentru că se confirmă afirmațiile, privitoare la existența unui sistem ierarhic ortodox, în nordul Dunării și înainte de anul 1359, respectiv î. 1393. Episodul din anul 1234 este menționat și de către Mons. Aloisie L. Tăutu, cu adaosul că, Grigorie IX a luat măsuri similare și în ce privește românii foarte mulți la număr, din Episcopia Sirmii inferior, cărora le-a dat de asemenea un episcop propriu, vicar ritual al Episcopului latin de acolo.⁹⁴ Dacă ar fi fost vorba de “întemeierea” unor mitropolii ortodoxe, atunci ne putem pune întrebarea de ce domnitorii români n-au făcut acest lucru concomitent cu procesul de formare al Statelor Românești, lăsând să treacă câteva decenii până la clarificarea canonică a acestor probleme.

⁹⁰ *Ibidem*, fasc. V, pp. 338-339: V. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁹¹ *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I, București, 1928, p. 25, reprint, 1995.

⁹² Nicolae DOBRESCU, *Întemeierea Mitropolii și a celor dintâi mănăstiri din Țară*, Tipografia cărților bisericesti, București, 1906, p. 11.

⁹³ *Întemeierea Mitropolii...*, Op. cit., pp. 11-12, după N. Iorga, *Istoria literaturii religioase...*, p. VIII, mie inaccesibilă.

⁹⁴ *Un episod din istoria relațiilor noastre cu sfântul scaun*, în vol. *Omagiu canonicului Ludovic Tăutu...*, vol. I, Opere, Istorice, Roma, 1975, p. 334.

Păreră noastră este că la Curtea de Argeș – Câmpulung, în anul 1359 și la Suceava [capitala Moldovei, d.1380-1564], înainte de anul 1393, se repetă modelul de la Târnovo, din anul 1203, model aplicat însă nu în conlucrare cu Roma Veche, ci cu Noua Romă.⁹⁵

*

Dacă ne orientăm după hărțile redesenate de Spiridon Ion Cepleanu, după Mircea Cociu [“Spațiul etnic românesc”, ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X], atunci Moldova de astăzi, împreună cu Basarabia, apare ca fiind sub jurisdicția Constantinopolului, până în anul 1235 (autocefalia bulgară), apoi sub jurisdicția Patriarhiei de Târnovo, iar de prin anii c. 1261, teritoriile acestea au ajuns în parte, sub controlul Mitropoliei de Vicina, care era o sufragană a Constantinopolului, până prin anul 1393!. Aceste afirmații nu corespund cu realitatea, pentru că Mitropolia Vicinei a existat să existe, după anul 1359. Locul acestei mitropolii a Vicinei îl va lua mult mai târziu, în secolul al XVI-lea, Mitropolia Proilaviei.

*

Mitropolia Proilaviei Προϊλάβα, Πραϊλαβον, Προϊλαβον (Brăila, ή Μπράιλα sau ή Βραϊλα), pe turcește „Ibrail” sau „Ibraila”, c. 1540-1829, se dorea a fi o continuatoare a Mitropoliei Vicinei, cu teritorii vaste de jurisdicție, peste Dobrogea, Galați, sudul Basarabiei [*Bugeac*, Μπουοντζάκ, *Bucak*, *Буджак*], până la Odesa. Aceste teritorii ajungând sub stăpânire otomană, după anul 1338, au și fost transformate în raiale (gloată, turmă, popor de adunătură), în conformitate cu *Legământul* Califului Omar II (717-720), din secolul al VIII-lea, iar creștinii ortodocși au fost trecuți sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.⁹⁶ În anul 1417 au ajuns sub stăpânirea otomană și cetățile Giurgiu și Turnu, cu hinterlanurile lor, fiind și acestea transformate în raiale, iar în anul 1484 au avut aceeași soartă cetățile moldovene Cetatea Albă și Chilia. În anul 1538, în urma ofensivei otomane, împotriva lui Petru Rareș (1527-1538 și 1541-1546), Sultanul Soliman Magnificul (1520-1566) a anexat întreg Bugeacul, închizând astfel Moldovei, ieșirea la mare. Toate aceste teritorii au fost transformate în raia, iar creștinii ortodocși au fost trecuți sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.

În conformitate cu Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, de la Târgoviște, din anul 1652, Mitropolia Proilaviei ocupa locul 55, în catagrafia sau lista mitropoliilor sufragane ale Patriarhiei Ecumenice, după Durostorum, care era pe locul 54, pe când mitropoliile românești se aflau pe ultimele locuri, 71 Ungrovlahia și 72 Moldovlahia (Pravila cea Mare, la glava 391 era 70 și 71).⁹⁷

Mitropoliții Proilaviei erau membri de drept în Sinodul Endemic al Patriarhiei Ecumenice, așa după cum a fost cazul și cu mitropoliții Vicinei, însă nu știm în ce măsură au participat în mod real la aceste ședințe sinodale.⁹⁸ Din cele peste 550 de scaune episcopale, câte se aflau sub jurisdicția Patriarhului Constantinopolului, în secolul al VI-lea, pe timpul editării Pravilei celei Mari, de la Târgoviște, din anul 1652, mai existau nominal 72 de mitropolii, multe dintre ele fiind însă depopulate de credincioși, care au fost trecuți la islam, iar chiriarii lor au ajuns și fără surse de existență, fiind obligați, fie să trăiască la Constantinopol, din mila patriarhului, prin mănăstiri sau să umble după milostenie, prin Țările Române și prin Rusia.⁹⁹

⁹⁵ Vezi lucrarea noastră, *Regeste și registre de la Constanti-nopol și Roma...*, Op. cit., passim.

⁹⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ediția a II-a, București, 1994, pp. 467-468.

⁹⁷ Mircea PĂCURARIU, *Istoria...*, vol. II, p. 468. *Pravila cea Mare, sau Îndreptarea Legii, 1652*, [reprint, Buc., 1962]. publicată sub coord. Acad. Andrei Rădulescu, Editura Bibliotecii Academiei Republicii Populare Române, București, 1962, pp. 905-906.

⁹⁸ Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Mitropolia_Proilaviei. Vezi și: Teoctist Arăpaș (Patriarhul României), *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 146.

⁹⁹ S. Vailhe, *Constantinople*, articol în „*Dictionaire de Theologie Catholique*”, tom III, Paris, 1923, col. 1349, 1369, 1403, 1443, apud. Teodor Bodogae, *Din istoria bisericii ortodoxe de acum 300 ani: considerațiuni istorice în legătură cu Sinodul de la Iași*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1943, p 16.

VI. Care a fost atunci sistemul apartenenței sau ascultării canonice a românilor din nordul Dunării, înaintea anilor 1359, respectiv, înainte de anul 1393?

Înainte de-a formula răspunsul, menționez că Dunărea, pe timpul acela, mai înainte, dar chiar și după această perioadă de timp, n-a fost și n-a constituit o graniță.

Nici în restul Europei, Dunărea nu constituie o graniță. Aminteam într-o carte recent apărută, că începând cu secolul al XIII-lea, noile Patriarhii de la Pec-Ipec, și Târnovo, alături de Patriarhia Ecumenică și de Arhiepiscopia de Ohrida, au contribuit nu numai la fărâmițarea vechilor structuri canonice, de jurisdicție, existente de prin 1018-1020, adică înainte de anul 1220, respectiv 1235, dar au provocat și abuzuri și relații de concurență juridică bisericească între diferitele eparhii.¹⁰⁰ Instituția Mitropoliei sau a unei Episcopii, trebuie să fi existat și înainte de 1359, respectiv 1386, dar într-o altă formă, localizare și mod de exercitare a jurisdicției și a funcțiilor arhieresti: hirotoniri de preoți, hirotesiri, sfințiri de biserici, ceremoniile de la Curtea Domnească, ungeri ale domnilor, prezența unui arhieru în Sfatul Domnesc, sfințirea și acordarea antimiselor, procurarea Sfântului și Marelui Mir, judecăți și pedepse chiriarihale, dispense etc. Putem vorbi și de „episcopi peregrini” sau „episcopi vagantes”, care veneau din sudul Dunării și, în schimbul unor donații și ofrande, îndeplineau funcțiunile arhieresti, mai ales hirotonirile de diaconi și de preoți, pe seama bisericilor românești, din nordul fluviului. Și în apus au existat în primul mileniu creștin astfel de episcopi peregrini, cum au fost cei din Irlanda și Scoția, care au venit apoi în Imperiul Franc, desfășurând acolo mari acțiuni de misionarism. Sfântul Patriciu, Άγιος Πατρίκιος sau Magonus Sucatus Patricius (389-460) este un exemplu clasic în sensul acesta.

Să ne imaginăm că la data întemeierii Statelor Românești independente, în sudul Dunării, adică în Balcani, existau patru “patriarhii” într-un spațiu geografic destul de restrâns: Constantinopol, Ohrida, Pec-Ipek, Târnovo, iar pentru catolicii latini, în vest, aproape de Istria și Triest, se mai aflau alte două Patriarhate: la Aquilea-Udine și la Aquileia-Grado.

Până la 1359, respectiv înainte de anul 1393, cele patru “patriarhii” ortodoxe din Balcani, își disputau fiecare dreptul de jurisdicție asupra românilor din nordul Dunării, întâietate rezervându-și totuși Ohrida. Până la un anumit moment, conducătorii formațiunilor politice românești au profitat și ei probabil de această stare de incertitudine canonică, încurajându-le, șantajându-le sau respingându-le, în funcție de interesele pe care le aveau și de conjunctura de epocă, până când, probabil ne mai având de ales, s-au decis asupra Patriarhiei Ecumenice, care constituia și un element de prestigiu și de stabilitate politică, al noilor State Românești în ascensiune.

Au existat însă și din partea Patriarhiei Ecumenice interese interne, pentru impunerea jurisdicției proprii în noile Principate ortodoxe.

În primul rând era dorința Constantinopolului, de conservare a identității creștine ortodoxe în Balcani, identitate, destul de grav amenințată de înaintările și succesele militare ale otomanilor, în secolul al XIV-lea, precum și de activitățile unioniste ale Romei Vechi, papii având pe timpul acela reședința la Avignon, la care se adaugă și acțiunile prozelitiste catolice, ale Regilor Apostolici ai Ungariei, aflat în uniune personală cu Croația.

Schimbarea sistemului de jurisdicție ortodoxă din Principatele Române și trecerea Bisericii de acolo, sub ascultarea canonică a Patriarhiei Ecumenice, trebuie considerată un răspuns sau o luare de poziție a acesteia din urmă, împotriva acțiunilor de extindere a influenței Romei Vechi în Moldova și Muntenia, ca să nu mai amintim de Transilvania, cu înființări de Episcopii Catolice și

¹⁰⁰ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la Primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian*, din Târnovo, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, pp. 21-22, 117 și Passim.

trimiterea de „misionari” latini, printre români. Patriarhiile din Balcani erau mult mai slabe decât Patriarhia Ecumenică, pentru a putea răspunde în mod eficient acestor acțiuni.

*

Moldova

Domnitorul Lațcu (c.1365 – c.1375), a încheiat o unire cu Roma, în anul 1371, dată la care și capitala Statului, Siret a primit titlul de oraș. În același an, la 9 martie, s-a înființat și Episcopia Catolică de Siret, subordonată direct Papei. Călugării minoriți și dominicani se aflau acolo încă din anul 1340, pentru a pregăti terenul. Între anii 1373 și 1380, au avut loc în zonă niște tulburări religioase care, nu numai că au pus în pericol „unirea” cu Roma a domnitorului, ci au condus și la risipirea Episcopiei Catolice. Episcopul catolic Andrei Vasilcu, român din Cracovia, a trebuit să fugă din Moldova. Între anii 1391-1400, călugării minoriți și dominicani au fost alungați din Moldova, iar din anii 1412, puținii credincioși catolici din această Țară au fost trecuți sub jurisdicția Arhiepiscopului Latin din Lemberg. În urma acestor tulburări, după anul 1380, domnitorul Petru Mușat (c.1375 – c. 1391) și-a mutat capitala la Suceava.

Așadar intervețiile reciproce la Constantinopol și la Siret, cu clarificarea statutului de jurisdicție ortodoxă a Statului Moldovei, trebuie fixate în jurul anului 1380, adică înainte de 1386, după cum se obișnuia să se creadă. Tot în acest context trebuie amintită și Episcopia Catolică a Cumaniei, înființată în anul 1217 sau 1227?, de papa Honoriu III (1216-1227), cunoscută ulterior sub numele de Episcopia Milcoviei, cu un teritoriu imens de jurisdicție: sud-estul Transilvaniei, nord-estul Munteniei, sudul Moldovei, cu extensiune nelimitată spre est, adică în Hanatul Cumaniei.¹⁰¹ Scopul fondării acestei Episcopii a fost convertirea la Creștinism a cumanilor, care erau cu toții încă păgâni, dar se urmărea și atragerea la confesiunea catolică a românilor ortodocși, care se aflau sub controlul sau sub stăpânirea hanului cuman. Primul Episcop al Cumaniei a fost Teodoric. Funcționarea Episcopiei a fost întreruptă în perioada stăpânirii tătare (1241-1345). Episcopia se risipește, dar reînvie în anul 1347, cu episcopi titulari, până în anul 1375, dintre care, cunoscut ne este doar Vitus. Probabil că și acestei Episcopii i s-a aplicat tratamentul de la Siret, din anul 1380 sau ceva mai devreme... În anul 1430, Episcopia Cumaniei-Milcoviei a fost restabilită, funcționând până în anul 1523. Episcopia avea jurisdicție și peste Secuime, în sud-estul Transilvaniei.

*

Muntenia

La Câmpulung, de prin sec. XIII, prima capitală cunoscută a Țării Românești, avem Bărăția sau „Closterul”, adică Mănăstirea Franciscană, din același secol, ctitoria doamnei Ana, soția lui „Radu Negru-Vodă (Vladislav)”, alături de Mănăstirea ortodoxă [din 1215?], atribuită ulterior tot legendarului lui Radu Negru-Vodă (1290-1314?) „Mare Herzeg pe Amlaș și pe Făgăraș” [Herzog, Duce, Marchiz, n.n.], Descălecător de Țară, în Muntenia, prin anii 1290? ¹⁰² Tradiția românească locală îi atribuie acestuia cele mai vechi construcții de cetăți, curți domnești, mănăstiri, biserici etc. În acest caz, de ce n-ar fi putut fi tot el și cel care putea clarifica statutul episcopilor de schituri din Țară. Lui i s-au închinat și Basarabeștii, din Oltenia, putându-se astfel face Domn peste toată Țara Românească. Cronicarii îi mai atribuie tot lui fondarea orașului Câmpulung și apoi Curtea de Argeș. Ar fi domnit 24 de ani, fiind înmormântat „în biserica lui din Argeș”. ¹⁰³

Acest Radu Negru Vodă pare să fie o combinație, între un personaj istoric și altul legendar. Nu intrăm în amănunte, în contextul acestei lucrări.

În conformitate cu diferitele tradiții și legende, Negru Vodă se suprapune peste voievozii Thocomerius (1290-1310), Basarab I (1310-1352), Radu I (1375-c.1383) și Neagoie Basarab (1512-1521).

¹⁰¹ Nicolae DOBRESCU, *Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din Țară*, Tipografia cărților bisericești, București, 1906, p. 11.

¹⁰² Date luate din Lucian PREDESCU, *Enciclopedia României*, ediție anastatică, din 1937, București, 1999, p. 502 și passim.

¹⁰³ Ibidem.

Curtea de Argeș, capitala Țării Românești, a fost pustiită de armatele ungarști în anul 1330, iar Basarab I (1310-1352), și-a mutat Curtea Domnească, la Câmpulung Muscel, părăsind casele de lângă Paraclisul Sânt Nicolae și de lângă actuala Biserică Sf. Nicolae Domnesc. *Biserica Domnească Sf. Nicolae* a început tot Basarab I să o ctorească, dar spre sfârșitul domniei, fiind terminată de construit și de zugrăvit, sub Radu Vodă (1375-1383).

Între anii 1380-1664, la Curtea de Argeș a existat și o Episcopie Catolică, înființată în timpul domniei lui Radu Vodă, a cărei Catedrală se susține că ar fi fost Biserica Sânt-Nicolae. Specialiștii susțin în schimb, că această biserică este o construcție ortodoxă, din secolul al XIII-lea, de tipul paracliselor de curte, din secolele XII-XIII, cu plan similar celei din Drobeta Turnu Severin.

Biserica Sânt Nicolae, din Curtea de Argeș a servit ca paraclis de Curte, în timp ce Biserica Domnească era Catedrală Mitropolitană și grozniță a domnilor.

Este posibil ca biserica Sânt Nicolae să fi fost folosită de Episcopia Catolică, după anul 1430, adică după mutarea capitalei la Târgoviște, însă rămâne doar o presupunere.

*

În acest peisaj de jurisdicție bisericească, din Moldova și din Muntenia, ca să nu mai amintim de Transilvania, rolul Patriarhiei Ecumenice era vital, nu numai necesar.

Privită această problemă, de la centru spre provincie și dinspre provincie, spre centru, se poate constata că interesele erau reciproce, atât la Constantinopol, cât și la Curtea de Argeș sau la Suceava [înainte la Baia și apoi la Siret].

Patriarhia Ecumenică, prin natura poziției centrale, pe care o deținea sau, ca for internațional – exprimându-ne în mod profan – pe care-l avea și-l are în Ortodoxie, dar și în contextul relațiilor interconfesionale, cu Biserica Catolică și cu Bisericile Vechi Orientale [ca să nu mai amintim de relațiile dificile cu islamul], a fost de multe ori obligată să cedeze să facă concesii, să facă chiar și unele compromisuri, pentru a salva ce se putea încă salva, în momentul respectiv. Și, nu rare au fost acțiunile sau metodele de șantaj, folosite de Bisericile subordonate juridic Constantinopolului, direct de către acestea sau prin intermediul puterii tutelare sau statale locale. Amintim în acest context doar cazul sau jocul diplomatic, privitor la Mitropolia Ortodoxă de Halici, întâmplat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Istoricul iezuit A. M. AMMANN a prezentat acest caz în lucrarea s-a renumită “Ostslawische Kirchengeschichte”, pp. 106-110. După moartea Mitropolitului ortodox lituanian Roman (1354-1361), episcopiile Galițiene, din Rusia Mică – [Lituania] – Volhynia, au ajuns din nou sub controlul canonic al Mitropolitului Alexius al Kievului și a toată Rusia (1354-1378).¹⁰⁴ În anul 1366, regele Cazimir al Poloniei (+1370) a cucerit întreaga Galiție și Lituania (cu excepția regiunii Luțk - Volhynia), după care monarhul a dispus despărțirea ierahică de Moscova a Bisericii Ortodoxe din Regatul său. Prea multă toleranță sau respect față de Ortodoxie nu avea regele polonez, toate măsurile trebuind să conducă însă la stabilitatea politică în noile teritorii cucerite și integrarea acestora sub sceptrul său. Împreună cu boierii galițieni,¹⁰⁵ regele polonez a trimis o scrisoare Patriarhului Ecumenic Philotei (1364-1376, a doua oară), prin care-i cereau ca episcopul Antonie al Haliciului (1370-1391) să fie numit mitropolit al Mitropoliei Haliciului, instituție pe care Patriarhul trebuie să o reactiveze, în forma canonică existentă, până în anul 1347. Regele menționa că, în cazul în care patriarhul ecumenic refuză reactivarea Mitropoliei de Halici, între timp fiind degradată, din nou, la rangul de Episcopie, atunci acesta se simte nevoit,

¹⁰⁴ Pentru informarea cititorului, precizăm că au existat în această perioadă și mai târziu chiar, mai mulți mitropoliți cu titlul de Kiev. Existau astfel: Mitropolia Kievului [în Statul Ruso-Kievean] (1039-1353); Mitropolia Kievului și a toată Rusia, în Moscova (1354-1461); Mitropolia Moscovei (1461-1589); Patriarhia Moscovei (1589-1700 și 1918, până astăzi); Mitropoliți ai Kievului în Lituania(1458-1507); Mitropoliți ai Kievului și Galiției, în Lituania(1507-1588 și 1620-1701, în această categorie trebuie integrat și mitropolitul român Petru Movilă al Kievului: 1633-1647.); Mitropolia Haliciului sub Patriarhia Ecumenică (? - 1141 ,? - 1156 -?, 1303-1403?, cu întreruperi, [Alexius? -1141 -?, Cosmas?- 1156, Nifon 1303-1305, Petru 1308-1326, Gabriel 1331 -?, Teodor 1337-1347, Antonie 1370-1391, Simeon?- 1391-?, Ioan din Luzk 1393-1403?]; Mitropoliți ai Lituaniei(1316-1477). Vezi Listele cronologice din lucrarea lui A. M. AMMANN S.J., *Ostslawische Kirchengeschichte*, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, 1950, pp. 674-696. Nu am menționat în această listă pe ierarhii uniți: 1588-1805, Mitropoliți uniți de Kiev și Halici (Galiția); Mitropoliți de Halici (1807-1946). Ibidem.

¹⁰⁵ Boier, боярыно, боярин, боярыно.

să se adreseze latinilor, adică Romei Vechi. În fața acestei amenințări și a acestui șantaj regal, Patriarhul Philotei a reacționat prompt, fără alte intervenții, și în anul 1371 a reînființat Mitropolia Haliciului, al cărui titular a și devenit Antonie (1370-1391), cu eparhiile sufragane: Chelm, Turov, Przemyśl și Vladimir. Patriarhul se temea pe bună dreptate, de pericolul propagandei catolice în Europa de răsărit și nu s-a înșelat, nici în privința Galiției.

Prin anul 1372, Papa Grigorie XI (1370-1378) a început să întreprindă tot felul de acțiuni, în vederea fondării unei ierarhii de rit latin în Galiția. În acest scop i-a ordonat episcopului latin Florian de Cracovia (1367-1380) să alunge cu forța, toți episcopii schismatici, adică ortodocși, din Galiția. Episcopul Florian nu s-a conformat ordinelor Papei, dar, în anul 1375 a fondat Arhiepiscopia romano-catolică a Galiției, cu sediul în Lemberg, instituție care, trebuia să funcționeze paralel cu ierarhia ortodoxă locală. După mai multe tulburări politice și schimbări de stăpânire, în anul 1387, Galiția a trecut de sub stăpânirea regelui ungar, din nou sub aceea a regelui polon.

În același an însă, 1387, regele Poloniei a fost obligat ca sudul Galiției, împreună cu cetatea și orașul Halici (Lemberg, Lwow) să le cedeze Țării Moldovei, domnitorul Petru Mușat (1375-1391) plătind în schimb o sumă de bani neânsemnată (A. M. Ammann, Op.cit., p. 108). Nu se știe apoi, dacă mitropolitul Antonie a continuat să rezideze în Halici, ori a trebuit să se mute la Suceava, pentru a fi la dispoziția domnitorului și a Curții Domnești de acolo. Așa se explică și împrejurarea în care, la Suceava [sau la Halici?] mitropolitul Antonie, prin anul 1391 sau mai înainte, a procedat la hirotonirea într-un arhiereu a lui Iosif și a lui Meletie.

Exact în această perioadă de timp 1370-1371, a avut loc și fondarea Mitropoliei Severinului, în anul 1370.

Regestele Patriarhale, precizează că înainte de luna august 1370, proin Mitropolitul Daniil al Vidinului și dicheofilaxul Patriarhiei Daniil Critopol au depus la Cancelaria Sfântului Sinod din Constantinopol, scrisoarea Mitropolitului Iachint al Ungrovlahiei. Acesta era învinuit de-a nu fi respectat directivele Marelui Sinod, adică ale Patriarhiei Ecumenice, motiv pentru care trebuia să se înfățișeze în fața Sinodului Endemic, pentru a se dezvinovăți.¹⁰⁶

Întrebarea se pune, ce înțelegea Patriarhul Ecumenic, prin “nerespectarea directivelor...”.

Reclamațiile contra venerabilului Mitropolit Iachint s-au dovedit neîntemeiate, dar în anul 1370, Antim [numele de călugărie] Daniil Critopol a devenit Mitropolit de Severin, zonă în care, probabil că a trăit și a activat o vreme și Mitropolitul Daniil al Vidinului, după ce a fost alungat din Eparhie sa, în anul 1365.

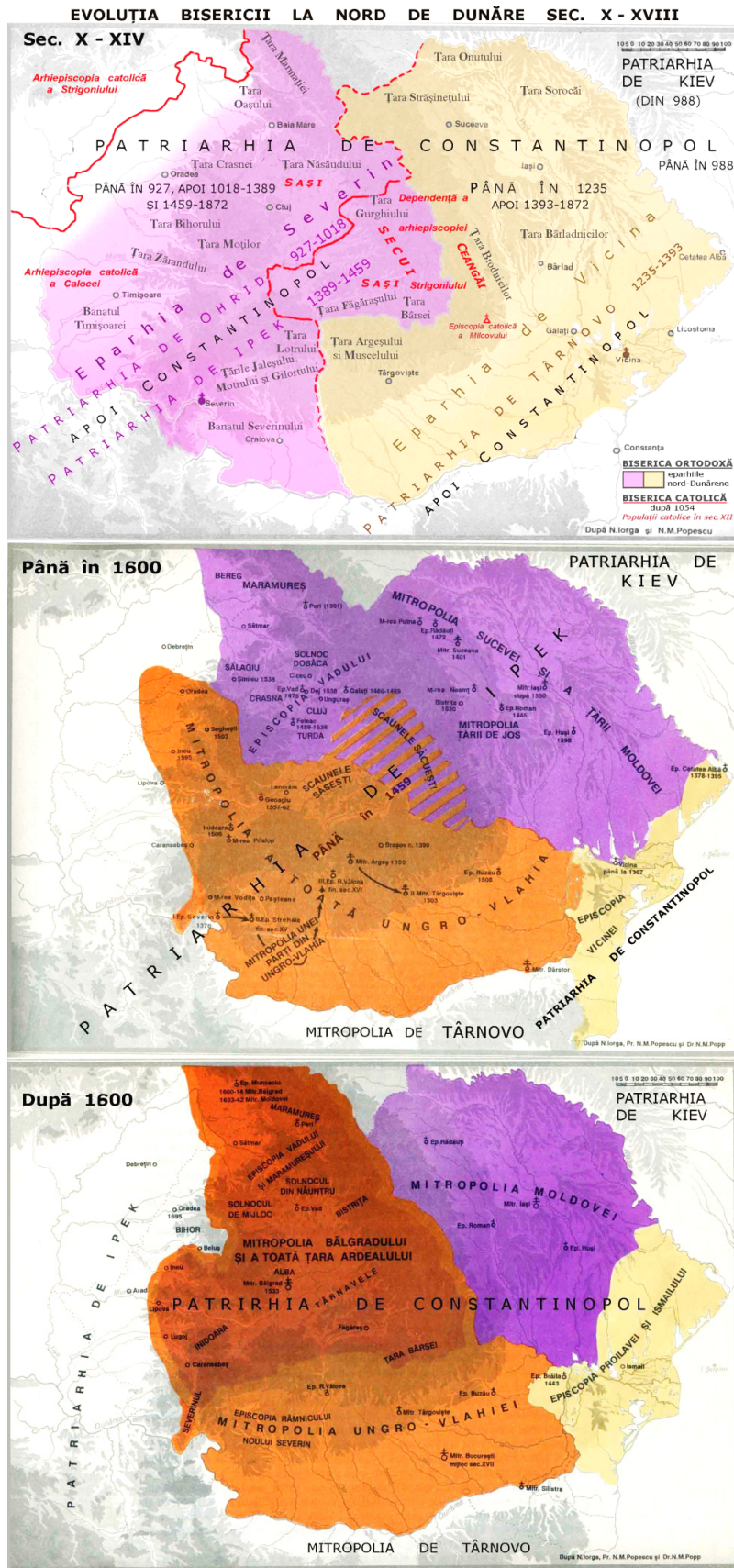
Patriarhia Ecumenică intenționa să-l ajute pe bătrânul arhiereu Iachint, dar în același timp dorea și să pregătească și să ferească tânăra Provincie Bisericească a Ungrovlahiei, de eventualele asalturi prozelitiste, ale catolicilor din jur sau de o ademenire a preoților și ierarhilor acestora la uniție.

Mitropolia Ungrovlahiei se bucura de mult prestigiu la Constantinopol, și nu numai că aceasta dintâi își extindea jurisdicția și asupra ortodocșilor din Ungaria și Transilvania, dar îndeplinea și alte misiuni canonice și diplomatice-bisericești, din partea Patriarhiei Ecumenice, în acest spațiu geografic al Europei centrale și de răsărit. Astfel, în *Actul Sinodal* [gramata de numire], cu titlul *πρᾶξις συνοδικῆ* [sau *γραμματα*], cu *concluzia* *ψήφος καὶ πρᾶξις*, pentru Episcopul Antonie al Haliciului, ridicat la rangul de mitropolit, iar Episcopia la rangul de Mitropolie, sinodalo-imperială [regală], adică fără eparhii sufragane în prima fază (regist nr. 2622, din anul 1371, mai, indictionul 9, Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1364-1376) îi cerea acestui ierarh, ca în toate acțiunile, privitoare la alegerile și la hirotonirile ulterioare de mitropolit și de episcopi sufragani, din cuprinsul Mitropoliei Haliciului, să se adreseze Arhimitropolitului *Exarh* de la Curtea de Argeș. Numai împreună cu acesta, să întreprindă toate aceste acțiuni, probabil și de teama unui amestec al ierarhilor ruși, în problemele Mitropoliei Haliciului. Deci Mitropolitul Ungrovlahiei, de la Curtea de Argeș, îndeplinea nu numai funcția de Exarh al Ungariei și al Transilvaniei, dar și pe aceea de Apocrisiarh [nunțiu sau ambasador] sau Legat al Patriarhiei Ecumenice, în Regatul Poloniei:¹⁰⁷

¹⁰⁶ Regeste, Fasc. V, nr. 2566, 2588, 2593.

¹⁰⁷ A. M. AMMANN, Op. cit., p. 108. M. PĂCURARIU, Op. cit., vol. I, pp. 274-277.

Τερότατε μητροπολίτα Ούγγροβλαχίας, ὑπέριτμε καὶ ἔξαρχε πάσης Ούγγριας καὶ Πλαγηνῶν...
τῆ σῆ ιερότητι [1401].¹⁰⁸

¹⁰⁸ Vezi p. 432, din Fasc. VI, regist nr. 3209: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII, după N. Iorga, Popescu și Popp, redesenată de Spiridon Ion CEPLEANU după Mircea COCIU: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X conform datelor din Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, 270 p.; Neagu Djuvara, *Cum s-a născut poporul român?*, Humanitas, București, 2001, ISBN 973-50-0181-0, Dinu Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Sport-Turism, București 1981, pp. 72-121; G.I. Brătianu, *Cercetări asupra Vicinei și Cetății-Albe*, Univ. din Iași, 1935; Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971; Petre Gâștescu, Romulus Știucă: *Delta Dunării*, CD-Press 2008, ISBN 978-973-1760-98-9 (pentru modificările geografice); Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, Partea II, Vol. 3, *Ctitorii*, București, 1937, 358 p.; Thede Kahl, *Rumänien: Raum und Bevölkerung, Geschichte und Gesichtsbilder, Kultur, Gesellschaft und Politik heute, Wirtschaft, Recht und Verfassung, Historische Regionen*; Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*, Paris, Bibliothèque nationale, 1981; Gheorghe Postică, *Civilizația veche românească din Moldova, Știința, Chișinău 1995*; și George Vâlsan: *Opere Alese (dir.: Tiberiu Morariu)*, Ed. științifică, Bucharest 1971.

English: Maps showing the history of the Orthodox church in the romanian lands, X-XVIIIth centuries

Autor: Spiridon Ion Cepleanu.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Iachint_de_Vicina

*

Cu toate imperfecțiunile și inexactitățile, pe care le prezintă aceste hărți, ele trebuie apreciate ca o contribuție importantă, în contextul încercărilor de lămurire a apartenenței canonice a Bisericii Ortodoxe din spațiul românesc, înainte și după anii 1359 (Ungrovlahia), respectiv înainte de 1393 (Moldovlahia, Bogdania), cu includerea reciprocă a spațiului Transilvaniei, Ungariei și Podcarpației și cu oscilările evidente, între Constantinopol, Ohrida, Târnovo și Peć-Ipek.

Imperator et Episcopus Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος

Episcopus et Imperator Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως

„Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”¹

Pontifex Maximus – Constantin I cel Mare – ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας²

Expresia aceasta este rezultatul evoluției în sens creștin și a transferului semantic al titlului păgân, de „Pontifex Maximus”, Sacerdos Magnus – ἀρχιερεύς, în [ο Χριστός εἶναι ο Μέγας] Αρχιερεύς al împăraților romani, în „episcop al celor dinafara Bisericii”. Avem în felul acesta un caz de „translatio imperii”, care marchează începuturile și sensul nou, creștin al ritului încoronării (ungerii sau întronizării împăratului) de mai târziu.³ În același sens a fost înțeles de apuseni și actul încoronării lui Carol cel Mare, la Roma Veche, de Crăciunul anului 800.

Amintim din nou teza cu privire la poziția și conștiința împăraților romei, începând cu Constantin I cel Mare (306-337), *ca episcopi în cele din afară a Bisericii* - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας [sau mai bine spus, *peste Biserică!*], alături de aceea a patriarhilor ecumenici, în toată lumea ortodoxă, chiar și în țările sau mitropoliile, situate în afara granițelor Imperiului Bizantin, granițe care, în utimele lui secole de existență, se reduceau în mod vertiginos.⁴ Prințul rus, descendent din Familia Dinastică de Rurik (830-1598), Dimitri Dimitrievich de Obolensky (1918-2001), St. Petersburg – Oxford, folosește pentru acest sistem noțiunea profană, modernă de, *the Byzantine Commonwealth*.⁵ Această ideologie a stat la baza relațiilor dintre altar și tron, dintre Biserică și Stat, dintre patriarh și împărat, până în anul 1453.

¹ Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

² EUSEBIU de Cezareea, *Scieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

³ În comentarul său la Cartea lui Daniel, din Vechiul Testament, Fer. Ieronim identifică patru imperii, după care ar urma sfârșitul lumii: Babilon, Persia, Grecia și Roma.

Translatio imperii vocatur phaenomenon quo imperium ex alio imperio ad alium transfertur secundum doctrinam medio aevo creditam. Exempli gratia imperium imperii Romani translatum est ad imperium Imperii Romani Sacri. Unumquodque imperium alium habet quod id sequitur. Quattuor regna aliud aliud sequentia describuntur a propheta Daniel, confer Vulgam, Daniel 7-8, 13seqq. Quae res fundamentum est doctrinae quae est de translatione imperii.

„Translatio imperii” și „Restauratio imperii” sunt două noțiuni diferite.

⁴ „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei.” Vezi: Eusebiu, *Vita Constantini*, IV, 24;

EUSEBIU de Cezareea, *Scieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

⁵ D. BOLENSKY, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500-1453*. London 2000 (inițial 1971).

Dimitri Dimitrievich Obolensky, most enduring achievement was *The Byzantine commonwealth* (1971), a large-scale synthesis of the medieval history of eastern Europe. Other major studies include *The Bogomils: a study in Balkan neo-Manichaeism* (1946) and *Six Byzantine Portraits* (1988).

Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

„Sacerdotiul imperial” mai poate fi pus în legătură și cu „idea de Roma”, precum și cu „Noua Romă”, Constantinopol, din anul 330. ⁶ În antichitate, „idea de Roma” sau „idea Romană” era pusă în legătură nemijlocită cu ideologia universalistă și universală a Imperiului Roman, „garantul păcii și ordinei din lume”, un fel de „polițist” al lumii antice, cum este astăzi S.U.A. Atributul acestei misiuni universale a Romei și a Imperiului ei a fost enunțat în secolul II î.d.Hr., de către istoricul grec Polybios, Πολύβιος (c.200-c.120 î.d.Hr.), din Megalopolis, Μεγαλόπολη, în Arcadia, Αρκαδία, în lucrarea lui principală *Historiae* sau *Οι Ιστορίες ή Η Άνοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*,⁷ în 40 de „cărți”, [Ιστορίαι (40 βιβλία)], unde a descris evoluția sau creșterea ideii de „η οίκουμένη”, Ecumeni sau „universal”, de pe întreg teritoriul locuit al lumii antice. Horațiu și Vergilius au dedicat în forma poetică un caracter sacral acestui principiu ecumenic al Imperiului Roman, în care Roma era instrumentul acestei idei și era personificată ca și zeiță: *Dea Roma*. ⁸ În aceste condiții a apărut și idea de „Pax Augusta”, „Pax Romana”, precum și forma de cult „Altarul zeiței Victoria” etc. Cearta privind altarul zeiței Victoria, izbucnită în anul 357, care s-a încheiat abia în anul 394, a însemnat în mod indirect și procesul de *înlocuire* al semnificației păgâne a ideii de Roma, cu noul conținut creștin, inițiat de Constantin I cel Mare, cel puțin din anul 330, continuat de succesorii săi și justificat apoi de Episcopii Romei Vechi prin Primatul Petrin, Constitutum Donatio Constantini, Δωρεά του Κωνσταντίνου – un document fals din anii 750-775, invocat ca și argument la Sinodul din Quierzy, din anul 752 – precum și de celelalte privilegii menționate de către Patriarhii Occidentului. ⁹

În aceste condiții asistăm la o dublă evoluție în sens creștin a ideii de Roma:

- a. în Roma Veche idea este continuată prin privilegiul petrin al Episcopului Romei, papoțzarism, papocrație;
- b. în Noua Romă Constantinopol, prin cezaropapism sau „sacerdotiul imperial” al urmașilor lui Constantin I cel Mare - *ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας*.

În ambele cazuri, Roma a devenit metafora măreției și importanței ideii de „Imperium”:

- I. bisericesc (la Roma Veche);
- II. civil, imperial (la Constantinopol).

Cele două idei, care pretindeau preluarea și continuarea în sens creștin a „ideii de Roma” nu numai că se aflau în contradicție și în concurență ci au și evoluat în mod individual, ducând la desfigurarea ideologică a structurilor Bisericii și în mod iremediabil, la dezbinarea din 1054. Altfel spus, relațiile dintre „tron” și „altar”, la Roma Veche și la Noua Romă au avut o evoluție și un efect

⁶ „Νέα Ρώμη ήταν το όνομα που δόθηκε αρχικά στη νέα πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού κράτους που ίδρυσε ο Μέγας Κωνσταντίνος στην πόλη που τελικά πήρε το όνομά του (Κωνσταντινούπολη). Το όνομα αυτό επιδίωκε να τονίσει τη συνέχεια μεταξύ της παλιάς και της νέας πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους, επειδή ο όρος, λέξη "πρωτεύουσα" δεν υπήρχε τότε. Έκτοτε το όνομα αυτό συνόδευε πολλές φορές την επίσημη ονομασία της Κωνσταντινούπολης και ιδίως από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Και σήμερα ακόμη, το όνομα αυτό, διατηρείται στον τίτλο του Οικουμενικού Πατριάρχη ως: «Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης». Ανακτήθηκε από

(Luat după:) <http://el.wikipedia.org/>

⁷ Vezi Colecția: *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (BT)*.

⁸ Davidson, James: 'Polybius' in Feldherr, Andrew ed. *The Cambridge Companion to the Roman Historians* (Cambridge University Press, 2009).

Walbank, Frank W:

— *Philip V of Macedon*, the Hare Prize Essay 1939 (Cambridge University Press, 1940)

— *A Historical Commentary on Polybius* (Oxford University Press)

Vol. I (1957) Commentary on Books I-VI

Vol. II (1967) Commentary on Books VII-XVIII

Vol. III (1979) Commentary on Books XIX-XL

— *Polybius* (University of California Press, 1972)

— *Polybius, Rome and the Hellenistic World: Essays and Reflections* (Cambridge University Press, 2002) ISBN 0-521-81208-9.

⁹ În legătură cu „ideea de Roma”, vezi literatura: Art. Romidee. în: *Lexikon des Mittelalters*. Bd. 7, Sp. 1007-1011 (zur spätantiken und mittelalterlichen Romidee).

Manfred Fuhrmann: Die Romidee der Spätantike. în: *Historische Zeitschrift*. Bd. 207, 1968, S. 529-561.

Michael Seidlmayer: Rom und Romgedanke im Mittelalter. în: *Saeculum*. Bd. 7, 1956, S. 395-412.

Jürgen Strothmann: Kaiser und Senat: *Der Herrschaftsanspruch der Stadt Rom zur Zeit der Staufer*. Böhlau, Köln 1998.

cu totul opus și contradictoriu principiilor revelate de Iisus Hristos și aplicate de Sfinții Apostoli și de către urmașii acestora în primele secole de viață ale Bisericii.

Din această evoluție se vede limpede, că interesele imperiale și de putere bisericească sub masca „ideii de Roma” și a continuării ori supraviețuirii semnificației universaliste a acesteia în epoca creștină, au fost mai scumpe și mai importante, pentru Cezari și pentru Patriarhii Occidentului, decât comandamentul iubirii, revelat de însuși Mântuitorul Iisus Hristos.

În ce privește evoluția ulterioară a ideii imperiale, dacă urmărim, de pildă, secolul al VII-lea, constatăm că prima jumătate a acestuia, a fost dominată de luptele cu perșii zoroastrieni, cu avarii și apoi cu arabii musulmani.

Heraklios I a fost primul avtocrator, care din anul 629 a adoptat titlul grecizant de βασιλεύς, gen. Βασιλέως, „Basileus” (= imperator, augustus, avtokrator), după victoria acestuia împotriva perșilor (628) și după *Tratatul de pace bizantino-persan*, din iunie 629. Ca Basileus – Imperator – Augustus, Heraklios a domnit din data de 5 oct. 610, până la moartea sa, întâmplată la 11 februarie 641, cauzată de hidropizie. A avut o domnie lungă, glorioasă și a murit de moarte naturală, cinste de care nu mulți împărați bizantini s-au putut bucura. El a contribuit și la elenizarea Imperiului, adică la „romeizarea” lui, proces încheiat deja în a doua jumătate a secolului al VII-lea, când limba greacă s-a impus în toate sectoarele de activitate. Documentar, Heraklios a folosit pentru prima oară acest titlu, încă la data de 21 martie 629, înainte de tratatul de pace cu perșii. Termenul este însă foarte vechi și era uzitat de populația de limbă grecească din Imperiu cu mult înainte de anul 629. Termenul „Basileus” a fost atestat cam prin secolul XII î.d.Hr., ca titlu nobiliar ori desemnând arhonții mai de vază, a fost apoi utilizat și în antichitatea mycenă și elenistică, ca și antonim al termenului „tyranos” (cel ce conduce cu groază), fiind generalizat în Orient de către Alexandru cel Mare (336-323 î.d.Hr.), al Macedoniei. După anul 683-682 î.d.Hr., adică în Athena din epoca democratică, unul din cei trei arhonți, aleși anual, investit și cu autoritate preoțească, purta numele de „Archon Basileus,” ἄρχων βασιλεύς. În schimb, monarhul persan se întitula „Megas Basileus”, Μέγας βασιλεύς, *mare împărat sau „Basileus Basileon* (împărat al împăraților), Βασιλεύς Βασιλέων, titlu adoptat și de romei, prin Heraklios I.

În secolele XIII-XV, adică în epoca finală, de existență a Imperiului Romeu, titulatura acestuia era:

Βασιλεία Ῥωμαίων (Imperiul Romeu sau Imperiul Roman de Răsărit, 330-1453), iar avtocratorul era: βασιλεύς Βασιλέων, Βασιλεύων Βασιλευόντων (Rege al Regilor, Domnind peste Domnitori)[compară cu: 1 Tim, 1,17; Deut. 10, 17; Psalm 135, 3: Κύριος τῶν Κυρίων etc.].¹⁰

În contextul acesta amintim și de noțiunea „ideii imperiale”, care în secolul al VII-lea, n-a cunoscut nici o schimbare. Din formulele introductive ale documentelor imperiale ale acestei epoci, răzbate însă, mai ales la Constantin IV și la Justinian II, obligația pe care aceștia și-o asumă, pentru protejarea credinței creștine-ortodoxe. Această preocupare s-a manifestat nu numai prin politica bisericească dusă de basilei, ci și prin baterea de monede cu simboale creștine: chipul Lui Iisus Hristos, Maica Domnului, Sfânta Cruce etc. Teza unicității și universalității Imperiului Romeu, ca și continuare a Imperiului Roman, mai ales după anul 476, și ca singurul Imperiu Creștin, a fost prezentă și în acest secol în ideologia imperială a Curții de la Constantinopol. Aceste pretenții au dus și la încercările de refacere teritorială a fostului Imperiu Roman, în părțile apusene ale Europei, prin cuceririle întreprinse de Justinian I, în secolul al VI-lea, al cărui imitator s-a dorit să fie și Justinian al II-lea. Numai că ideologia imperială de la Constantinopol, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea, a cauzat multe neazuri creștinilor din Orient, ajunși sub stăpânirea arabilor musulmani. Războaiele cu arabii, din perioada de timp 640-680 și 695-718, au dus la pierderi însemnate de teritorii orientale, din cuprinsul Imperiului Romeu, transformate în raiale, cu islamizări forțate și declararea creștinilor și a religiei acestora ca „tolerați”, respectiv „tolerată”,

¹⁰ Vezi titulatura imperiului și a bazileului de la începutul lucrării noastre: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, Op. cit.

atâta timp cât nu creează probleme, plătesc dările, nu se opun convertirilor la islam și nu ridică nici o pretenție. Chiar și monedele bizantine, cu simboale religioase creștine au fost considerate de Califii de la Damasc, o provocare și un gest vădit de nerespectare și rupere a tratatului de pace, din partea romeilor.¹¹

*

Regestul nr. 2699, de la începutul anului 1380, κεφάλαια, ἐστέρχθησαν (texte, 14^{1.6}), Acord, în 9 articole, privind privilegiile împăratului, redactate și aprobate de către patriarh și de către Sinodul endemic.¹²

Din ordinul Împăratului Ioan V Paleologul (1341-1391),¹³ s-a întrunit Sinodul Patriarhal în Mănăstirea Studion, Μονή Στουδίου sau Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου «εν τοις Στουδίου» (454/457-1453)”, din Constantinopol, sub președinția Patriarhului Nil (1380-1388), unde, în contextul „simfoniei”, dintre *imperiu* și *sacerdoțiu*, a fost formulată o listă de nouă articole, în care au fost reconfirmate privilegiile și drepturile de decizie ale bazileului în problemele bisericești, precum și acelea de-a fi informat și de a i se cere avizul în tot ce se va dezbate ori va hotărî patriarhul și Sinodul. Măsura nu era altceva, decât o reactivare sau reconfirmare a vechiului privilegiu constantinian de ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.

Constantin V Paleologul a dat acest ordin în contextul încercărilor lui de refacere a autorității imperiale, într-o perioadă de mare criză a Imperiului Romeu. Prin succesele militare ale otomanilor, care profitau de luptele pentru putere de la Constantinopol, extinderea teritorială a Imperiului nu numai că se reducea, dar ajunsese și la o secătuirea a resurselor financiare, armata era dezorganizată, iar tronul era ocupat de doi, trei sau chiar patru împărați concomitent. Să urmărim doar succesiunea la tron, din timpul domniei îndelungate a lui:

Ioan V Paleologul, Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341-1391†), fiul lui Andronic III (1328-1341†), minor, aflat în prima fază sub regența mamei sale Ana de Savoya, a lui Alexios Apokaukos, Ioan Cantacuzino (viitorul Ioan VI) și a Patriarhul Ioan XIV Kalekas (1334-1347).

În timpul acestei domnii s-au perindat încă alți patru împărați, concomitent sau consecutiv, [auguști (avtocratori), co regenți sau rebeli], pe tronul imperial:

¹¹ Vezi p. 340, din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, vol. II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisexet 691-692. Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

¹² LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 19-21.

¹³ Vezi listele cronologice ale împăraților bizantini, din lucrarea noastră, extras, pp. 326-327: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος Ι], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

Prin uzurpare Ioan VI Cantacuzino (1295-1383), basilevs, împărat principal (între Ioan V și Matei Cantacuzino), avtocrator, 8 febr. 1347-1354 nov. 21, apoi face paretisis, înainte de termenul promis la încoronarea din data de 13 mai 1347, când a declarat că va renunța la diademă după zece ani de domnie, călugărindu-se, monahul Ioasaf, rămâne însă în co-regență, până în ianuarie 1355; Ioan V rămâne doar împărat de drept. A murit la Mistra, la 15 iunie 1383. El a vândut Imperiul Romaniei turcilor, în sensul că apelând la serviciile lor, între alte favoruri, a populat și împrejurimile capitalei cu coloniști sau mercenari turci. În anul 1354, orașul Gallipoli a fost în întregime colonizat de turci, pe care, emirul Suleyman, fiul lui Orkhan i-a trecut în grabă peste Bosfor, în Europa. S-a încoronat prima oară la Adrianopol, la data de 21 mai 1346, prin Patriarhul Lazăr I al Ierusalimului (?-î.1330? și î.1341-1367) și a doua oară în Constantinopol, în Capela Vlaherne, din Palatul imperial, la data de 13 mai 1347.

p.uz. Matei Cantacuzino, fiul lui Ioan VI, al treilea împărat, basilevs (c.1325-1383), mai? [încoronat în april/mai 1354] 1353-1357 fost guvernator la Adrianopol (1352-53). În 1380 i-a urmat fretelui său ca despot de Morea, unde a murit în 1383.

*rebel antiîmpărat: p.uz. Andronic IV Paleologul (1348-1385), fiul mai mare al lui Ioan V, 12 august, încoronat la 1 oct. 1376 - 1379 iulie 1

Ioan V Paleologul, basileu, avtocrator principal, 1 iulie 1379 – 1391 febr. 16

co-regent: Manuel II, fiul lui Ioan VI Cantacuzino, 25 sept 1373-1391 febr. 16

*rebel antiîmpărat: p.uz. Ioan VII Paleologul, (c.1370-1408), fiul lui Andronic IV, nepotul lui Ioan V, 14 april 1390 sept 14.

Ioan VI Cantacuzino (1347-1354), *prin uzurpare*, devenit *Monahul* Ioasaf, prin călugărie † 1383, semnând actele după anul 1354: † Ioan, *împărat și autocrator al romeilor, credincios întru Domnul Hristos, rebotezat pentru dumnezeiescul cin călugăresc ca Ioasaf monahul*; ¹⁴

Matei Cantacuzino (1353-1357), fiul lui Ioan VI, † 1383;

Andronic IV (1376-1379), fiul mai mare al lui Ioan V, rebel, ajuns la tron, prin uzurpare, † 1385;

Ioan V Paleologul (1332-1391), fiul lui Andronic III (1328-1341), basilevs, avtocrator, 15 iunie [încoronat la 19 nov.], minor, 1341-1391 febr. 16, o domnie îndelungată, cu o poziție destul de ambiguă. Tutori: mama, adică Ana de Savoia, soția lui Andronic III și Ioan Cantacuzino, viitorul împărat. Devenit vasal al sultanului otoman, în anul 1390, Ioan V a participat cu trupele sale, sub conducerea lui Baiazid I Fulgerul (1389-1402), la asedierea Philadelphiei, ultimului oraș bizantin din Asia Mică. La sfârșitul aceluiași an a terminat de construit două fortificații noi lângă Poarta de Aur a capitalei, folosind ca material de construcție marmura bisericilor ruinate din oraș. Când lucrările s-au încheiat, sultanul i-a poruncit să le dărâme, amenințând Imperiul Romaniei cu război. Ioan V s-a supus și le-a dărâmat. În urma acestei umiliri, șocul psihic a fost atât de mare, încât a murit la 16 februarie 1391.

co-regent: p.uz. Ioan VI Cantacuzino, uzurpator în prima fază, 26 oct. 1341-1347, febr. 8, apoi avtocrator principal, Ioan V rămânând doar avtocrator sau împărat de drept.

Reușind să ajungă din nou împărat principal, în anul 1379, Ioan V intenționa să restabilească autoritatea în Stat, imprimând și Bisericii un stil de supunere și mai bună comunicare. Pe drept vorbind, este de înțeles că nici Patriarhul și nici Sinodul nu știau de multe ori la care dintre împărați să apeleze sau de a cărui indicații să țină cont. În armată și în administrație se întâmpla același lucru. Privind atitudinea față de Roma, părerile erau la fel divizate, după cum s-a putut constata și prin anul 1367, când Legatul Papal Paul, aflându-se în Constantinopol, unde a venit odată cu oștirea lui Amadeo Ducele de Savoia, unchiul lui Ioan V, diplomat papal care declarase public, că „atâta timp cât Bisericile Romei și Constantinopolului sunt dezbinat, Bizanțul nu va primi armate din Occident”. ¹⁵ În fața acestei amenințări, Ioan V, din calcul politic și gândind ca un politician obișnuit, și nu ca un biserican, se exprima pentru o unire totală și necondiționată cu Papa, pe considerentul profan că „orașul lui Constantin”, (adică salvarea Constantinopolului și a Imperiului), valorează, adică „face cât Missa Latină”, și poate fi sacrificat totul, în favoarea ritului roman, pentru a putea salva Imperiul. Celălalt monarh, Ioan VI gândea altfel, el gândea ca un *Basileu – Episcop în cele din afară ale Bisericii*, preocupat de soarta Bisericii lui, și declara că trădarea Ortodoxiei și admiterea absorbirii sau asimilării acesteia în specificul și identitatea latină, este inadmisibilă. ¹⁶ Ioan VI era de părere să fie convocat un Sinod Ecumenic la Constantinopol, unde, dacă se va decide că dreptatea este de partea latinilor, atunci el, Ioan VI va fi primul, care va semna decretul de unire cu Roma. ¹⁷

Anii 1367 sau 1380, adică cu șapte-opt decenii înainte de catastrofa din anul 1453, epocă, în care deja Biserica Ortodoxă, prin Patriarhia Ecumenică *începea să-și însușească prerogativele și prestigiul Imperiului, care va pieri*, după cum se exprimase teologul I. Meyendorff, iar pentru Împăratul Ioan VI și pentru cei mai mulți dintre romei, existența Bisericii Ortodoxe era mult mai importantă, decât existența sau inexistența Statului. ¹⁸ Ioan VI a fost cel care a „vândut” Imperiul Bizantin turcilor, cu toate că era conștient, că aceștia reprezentau un mare pericol pentru „ce a mai rămas” din Statul său, el observa sălbăticia și rapacitatea lor, însă în concepția lui, pericolul latin era mult mai mare, pentru că aceștia „ucideau sufletul”, iar invadatorii musulmani, cel puțin în

¹⁴ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 390-391.

¹⁵ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 391.

¹⁶ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, Op. cit., p. 391.

¹⁷ Ibidem, p. 392.

¹⁸ Ibidem, p. 392. I. Meyendorff, *O vizantijskom isixasme I ego roli v kul'turnom istoričeskom razvitii Vostočnoj Evropy v XIV veke* (Cu privire la isihasmul bizantin și rolul lui în evoluția culturală și istorică a Europei Răsăritene în sec. XIV), în TODRL, T. 29, 1974 (la: Dașkov, Op. cit., p. 500 și 392).

secolul al XIV-lea, nu atentau la credința și la sufletul ortodocșilor, mai ales dacă aceștia își achitau taxele de supuși puterii islamice „dhimma” ذمّي (dimma), din raialele otomane, după cum prevedea șaria, σαρία, شريعة scharī'a, pentru evrei, creștini și sabelieni, σαβαῖοι, extinsă ulterior, de prin secolul al XIV-lea și la zoroastrieni și la politeiști. În această situație, Legatul Paul, lămurindu-se că bizantinii nu vor să audă de unire, s-a întors la Roma, fără să fi rezolvat nimic.¹⁹

¹⁹ S. B. DAŠKOV, *Dicționar...*, Op. cit., p. 392.

Acordul în nouă articole, din anul 1380 (regist nr. 2699)

1. Patriarhul Ecumenic va comunica împăratului numele de la trei candidați, aleși, în conformitate cu rânduiala canonică, pentru o mitropolie; dacă împăratul ar avea rezerve justificate împotriva unuia din cei trei candidați, patriarhul trebuie să dispună numirea unui alt candidat, din urma celor trei, de pe listă;

2. Transferul, promovarea, acordarea rangului și al scaunului sunt de drept imperial și nu pot fi împlinite fără avizul împăratului;

3. Niciuna, dintre funcțiile de vârf ale Bisericii, nu vor fi acordate, fără avizul împăratului;

4. Fiecare mitropolit își va păstra în întregime teritoriul eparhial, împreună cu libertățile (drepturile) imperiale și ceea ce i s-a luat pe nedrept, va trebui să-i fie restituit;

5. Patriarhul nu va arunca nici o anatemă asupra instituțiilor de serviciu imperial, nici împotriva unui arhont, membru al Senatului, familiar sau servitor al împăratului; în caz de încălcare a canoanelor, patriarhul va face o dojană (admonestare) contravenientului; dacă acesta nu se îndreaptă, patriarhul va trimite un raport împăratului, care va veghea pentru redresarea lui, în calitate de „apărător” al Bisericii și al canoanelor: în înțelesul constantinian, de ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας; „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”;¹

6. Mitropoliții acum prezenți în capitală, pe care împăratul îi ține aici, pentru serviciile necesare, nu vor putea fi constrânși de patriarh, fără de-a avea un ordin imperial, de revenire în eparhia lor; la fel și cei, pe cei care împăratul va decide să-i trimită în eparhiile lor, nu vor putea fi opriți sau împiedicați de către patriarh;

7. Fiecare mitropolit, făcând mărturisirea de credință a ipopsifului, va depune și angajamentul de fidelitate (credincioșie) față de împărat și de obediență față de Imperiu și față de Romania;

8. Toate actele Sinodului vor fi completate și semnate de către membrii sinodali;

9. Aceiași membri ai Sinodului vor veghea la aplicarea tuturor acestor articole, fără ca să neglijeze vreunul și se vor feri să voteze o persoană ostilă împăratului;

Articole aprobate, redactate și semnate de către patriarh și de către membrii Sinodului, au predate împăratului ca și garanție a privilegiilor lui.

*

Regest patriarhal nr. 2699, de la începutul anului 1380: *Acord în nouă articole!*

Menționare și confirmare: concomitent cu regestul patriarhal nr. 2699, de la începutul anului 1380, avem și *regestul imperial* nr. 3165, din 1380 (începutul anului) / 1382 vara, Ὁρισμός, prin care împăratului Ioan V, ordonă ca Sinodul rezident sau endemic, Σύνοδος ενδημούσα, să-i confirme [definească, ὀρισμός, n.n.] privilegiile sale imperiale în Biserică: mai cu seamă, referitoare la transferările canonice ale episcopilor dintr-un scaun într-altul, acordarea rangurilor arhieresti și distribuirea scaunelor vlădicești κατ'ἐπίδοσιν, de la ἐπίδοσις, *epidosis*.

¹ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24. Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhiepiscopul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese, mai ales atunci când era titularul mai multor scaune, practică atestată la Constantinopol, de prin secolul al XII-lea.²

Prin aceste măsuri, Ioan V a încercat să câștige un capital diplomatic în țările ortodoxe și să asigure și ceva venituri Curții Imperiale, prin taxele pe care le-ar fi putut impune episcopilor numiți sau transferați canonic dintr-un scaun mai sărac, în altul cu venituri mai mari.

Împăratul bizantin Ioan V Paleologul (1341-1376 și 1379-1391) avea nevoie de bani, pentru că din anul 1372 devenise vasal al Sultanului Otoman, iar Constantinopolul în anul 1373 și în anul 1376 suferise mari pierderi și distrugerii, în urma revoltelor pentru tron, dezlănțuite de de fiul acestuia Andronic IV (1376-1379 †1385) [co-împărat, dezmoștenit de tatăl său în anul 1373, în favoarea celui de al doilea fiu, viitorul Manuel II (1391-1425, asociat la tron, din 1371)]. Marele Palat Sacru sau Theophylactes, Θεοφύλακτος (păzit de Dumnezeu), din Constantinopol [Μέγα Παλάτιον, Büyük Saray (turcă), Sacrum Palatium, Ιερόν Παλάτιον] nici nu mai era locuibil în secolul al XIV-lea, Curtea Imperială mutându-se în Palatul Vlahernelor, încă din a doua jumătate a secolului al XIII-lea.³ După căderea

² Această situație a evoluat în urma unor realități întâmplătoare în teritoriile cucerite de către necredincioși, unde numărul creștinilor era nu numai în scădere, din cauza islamizărilor forțate, dar ierarhii erau chiar și împiedicați de către autoritățile musulmane să activeze și să rezideze în eparhiile lor, de unde erau chiar și alungați ori nu le puteau lua în primire. O parte dintre acești arhiepiscopi locuiau chiar în Constantinopol, unde participau la lucrările sinoadelor endemice, alții viețuiau prin mănăstiri, prin orașe, la părinți, rubedenii sau familii nobile sau prin case particulare. Scaunul și reședința mitropoliților ruși era la Kiev, până în anul 1305, când reședința a fost mutată la Vladimir, unde a rămas până în anul 1326, când a fost mutată la Moscova. Abia din anul 1390, scaunul și titulatura mitropoliților ruși se stabilește definitiv la Moscova, und reședința se afla deja încă din anul 1326.

³ Începuturile Palatului Sacru pot fi stabilite în anul 330, când Constantin cel Mare a inaugurat Noua Romă, ca și capitală imperială. El a trasat în centrul noii sale capitale *Forul lui Augustus*, numit și *Augusteum* Αυγουσταίον. Era vorba de o piață vastă cu laturile de 140 de metri lățime și 170 de metri lungime, plasată între biserica Sfânta Sofia și Moscheea Albastră „Suleiman”, de astăzi, mai aproape de biserică. Palatul era un ansamblu neregulat de edificii adăugate succesiv, timp de peste șase secole, la primele construcții parțiale ale lui Constantin cel Mare. Ansamblul Marelui Palat nu a fost terminat decât în sec. al 10-lea, adică în momentul în care nu i s-a mai adăugat nimic și nici nu s-a mai procedat la corectarea degradărilor.

Ansamblul tuturor palatelor imperiale, din Constantinopol se întindea pe 40 de hectare și era înconjurat de o fortificație aparte. În sec. al 10-lea marele Palat cuprindea: șapte peristiluri sau vestibule, opt curți interioare, două fiale sau vestibule în are liber, patru mari biserici (*Sfântul Ștefan, Domnul, Sfânta Maria a Farului sau Theotokos, Biserica Nouă*), nouă mari capele, nouă oratorii, un baptiseriu, patru săli de gardă, trei mari galerii de recepție, cinci săli ale tronului (*Lychnos, Marele Consistoriu, Tricliniumul celor nouăsprezece paturi, Tricliniumul din Mangor, Chrysotriclinium*), zece apartamente imperiale, o bibliotecă, trei mari sufragerii, șapte galerii de comunicație, trei alte galerii (peripatos), trei terase deschise, două terme, un carusel, un port. În afara nucleului Marelui Palat, de care s-a vorbit, mai existau alte opt palate independente: *Kathisma, Mangor, Bucoleon, Porphyr, Pentacubucleon, Aetes, Tresor, Garda Mobilă, Palatul Bisericii Noi*. La răsărit de biserica Sfânta Sofia, spre malul mării, se afla *Palatul Manganes*, unul dintre cele mai strălucite (care astăzi nu poate fi vizitat aflându-se în zonă militară pe malul Mării Marmara, în spatele bisericii Sfintei Sofia). Unele din acele palate din afara *Palatului Sacru* (numire acordată Marelui Palat în ultima etapă de existență) îl egalau și chiar îl depășeau în splendoare.

Palatul imperial cuprindea trei sectoare principale:

- a. *Palatul Chalke* cu deschidere spre *Augusteum* Αυγουσταίον la nord.
- b. *Palatul Daphne*, paralel cu precedentul și situate în spatele lui, mai la sud. Se adăugau grădinile care coborau spre Marea Marmara. Între cele două era plasat faimosul *Triclinium* cu nouăsprezece paturi. *Palatul Porphyr* sau *Palatul de Purpură*, ale cărui incaperi erau dalate cu porfir roșu, se gasea alături de *Palatul Daphne* și era destinat nasterii împarateselor.
- c. *Palatul Sacru* sau *Theophylactes*, Θεοφύλακτες “păzit de Dumnezeu”, devenit edificiul principal al Marelui Palat sub dinastia macedoneană și plasat la sud-est de *Palatul Daphne* și de *Augusteum*. Acest palat era la fel de vast ca și primele două.

Sfârșitul Marelui Palat. Manuel Comnen (1143-1180) a mutat centrul de greutate al guvernării imperiale, în incinta palatului Blachernes, în nord-vestul Constantinopolului, unde și-a adăugat un nou palat, la cele deja existente din perioada anterioară. Vechile edificii palatiale au fost împrejmuite cu fortificații speciale alăturate fortificațiilor antice dinspre uscat ale orașului, acolo unde acelea ating Cornul de Aur. Cu toate acestea el a primit pe regele Amaury I-ul, al Regatului de Ierusalim, tot în vechea reședință, deși prefera siguranța de la Blachernes. Aceasta duce la presupunerea că Marele Palat mai avea încă atribute demne de o primire regească, deși nu în totalitate. Tot acest eveniment duce la concluzia că Marelui Palat i-au fost cu adevărat fatale ultimele două două secole și jumătate ale existenței Imperiului Bizantin. Palatul de la Blachernes a fost singurul palat descris în sec. al 11-lea de Benjamin de Tudela în descrierea făcută de el Constantinopolului. Primul dinast apusean de după cucerirea mișlească din 1204 a orașului (Baudouin I-ul), a locuit

Macedoniei sub turci, în anul 1392, a Țaratului de Tîrnovo, în 1393, a Țaratului de Vidin, 1396, amintim și blocada otomană de opt ani (1392-1400), cu întreruperi a capitalei imperiale, timp în care aprovizionarea cu alimente și comunicarea din și spre Constantinopol era posibilă doar numai pe mare, ceea ce era insuficient. Populația capitalei îndura foame, frig, dă râmau casele, pentru a-și procura lemne de foc etc. În anul 1394, Sultanul Baiasid I Ildârâm (1389-1402) i-a înaintat lui Manuel II un ultimatum imposibil de îndeplinit, prin care cerea ca în cazul litigiilor cu musulmanii și populația creștină a capitalei, să intre sub jurisdicția cadiului (judecătorului) din cartierul musulman al Constantinopolului: „*Iar dacă nu vrei să mi te supui – glăsuia sultanul –, încuie porțile orașului tău și cârmuiește înlăuntru, iar dincolo de ziduri totul este al meu*”. Manuel II a refuzat să se pună sub tutela cadiului, iar Sultanul a început războiul.⁴

În anul 1416, împăratul Manuel II Paleologul (1391-1425) ordonă și el Sinodului endemic să elaboreze o confirmare a privilegiilor sale imperiale, în Biserică, [precum s-a întâmplat și în anul 1380], după cum menționează *regestul imperial* nr. 3358, Prostagma, Πρόσταγμα, din 1416, după 29 martie și înainte de 21 mai.⁵

Editare: V. Laurent, *Les droits de l'empereur en matière ecclésiastique. L'accord de 1380-1382*, în REB [=Revue des Etudes Byzantines, Paris], 13, 1955, 14-16; după Vatican. 706, f. 184^{r-v}. Alte manuscrise: *Dionysiou* 347, f. 176^{r-v} (citată de editor); *Atheniensis* BN 1384, f. 1^r (mutilat, adică text incomplet, începând cu: ...*kai eisodimata...*, 15³²); *Vindobon. Hist. Gr.*, 34, f. 174^v-175. În versiunea *Dionysiou* 347 împarte articolul 4 și îl dă pe cel cu nr.5, de la partea, începând cu: *ina kai hirevousis* (15²⁸).

Texte. Titlul copiei: Ta sterthenta para tis Ekklisias Zintymata tou Basileos († epi tou aoi dimou patriarchou kir Neilou, Dionys.) Vindob. Dionys.

Incipit: Psiphisthenton trion tinon...

Menționare: ca și anonim, prin Împăratul Manuel II: V. Laurent, *Mémoires*, 102²⁰⁻²²; cf. F. DÖLGER, *Regesten...*, Op.cit., nr. 3358.

Literatură: V. Laurent, *Les droits de l'empereur...*, Op. cit., pp. 5-13; DÖLGER, *Regesten...*, Op.cit., nr. 3165;

pentru început la Bucoleon și apoi la Blachernes și la mănăstirea Pantocrator, tot în lungul Cornului de Aur (1204-1261). Mihail al VIII-lea Paleologul (1261-1282), după recucerirea Constantinopolului, în 1261, s-a instalat la început în Marele Palat, dar curând s-a îndreptat spre Blachernes. În sec. al 14-lea, definitiv părăsit, Marele Palat a căzut în ruină definitiv după ce toate bogățiile lui transportabile fuseseră jefuite de cruciații creștini din Cruciada a IV-a, în 1204, iar cele salvate ajunseseră la Blachernes. El a servit drept carieră pentru noile construcții. În anul 1422, florentinul Bondelmonti, vizitând Constantinopolul nu a mai putut vedea vechiul palat, deoarece dispăruse aproape cu totul sub noile construcții răspândite deasupra, în general construcții de locuințe turcești din lemn. Acea locuire mizeră a dăinuit până la sfârșitul sec. al 19-lea și începutul sec. al 20-lea. Incendiile erau evenimente curente în timpul stăpânirii otomane a orașului. Cele care s-au produs însă în ultimul secol au avut darul de a descoperi terenul și de a aduce la suprafață vestigii consistente ale Marelui Palat. Guvernele turcești moderne au întrerupt reconstrucția cartierelor de locuire peste zona istorică curățată de incendii. O mare parte a vestigiilor s-au pierdut sub gigantica Moscheie Albastră și o mare parte mai stau încă ascunse sub cartierele de locuințe care subzistă împrejur, pe fostul teren imperial. Din fericire unele mozaicuri ale *Palatului Daphne* s-au descoperit la răsărit de și pe acel loc s-a deschis un Muzeu al mozaicului. În afara acestora se mai pot vedea astăzi resturi ale *Palatului Bucoleon* și ale *Palatului Mangor*. O capelă imperială este bine conservată în subsolul unui magazin, în timp ce pe multe străduțe se pot remarca frânturi de ziduri bizantine, pe lângă care turiștii nevizitați trec cu nepăsare.

După planul Palatului Sacru, dispărut a fost conceput și Palatul sultanilor, *Topkapi*, din Constantinopol, după anul 1453.

Vladimir Roșulescu - *State, Suverani, Sanctuare* 1998; *Nestemate pe Altarul Lumii* 2008; *Mileniul de purpură și aur - Imperiul Bizantin* 2004; *Tronul Romei* 1999.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Marele_Palat_din_Constantinopol

⁴ S. B. DAŠKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 397-398.

⁵ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 5. Teil (Schluss), *Regesten von 1341-1453*, unter verantwortlicher Mitarbeit von Peter WIRTH, 1965, Verlag C.H.Beck, München, und Berlin, 1965, p. 66 și 103.

Diplomatica: autorul fasc. VI, al regestelor patriarhale, Jean DARROUZÈS, a reconstituit în rezumat o parte din protocol și din concluzie, în conformitate cu sumarul (rezumat, regest), plasat la începutul articolelor.

Data: pentru editorul V. Laurent, elementul principal de datare este terminus ante quem, oferit de prostagma lui Ioan V Paleologul, la 24 iulie 1382, prin care titlul copiei acestui Acord, face aluzie la o ceartă care a luat sfârșit (meta tin philoneikian: Laurent, *Les droits...*, p. 19¹). Transferul lui Grigore de Kitros (aproape de Thesalonic), la Lakedaimon (Sparta), făcut de către Ioan V, nu ar trebui totuși să fi fost ocazia imediată a acestei neînțelegeri, dintre patriarh și împărat și nici motivul primei aplicări a acordului în nouă puncte, privitor la privilegiile imperiale, asupra Bisericii. În luna iunie 1380, Patriarhul Nil a aprobat ridicarea scaunului de Kerița, la rangul de mitropolie și face elogiul unității realizate dintre cele două puteri (patriarh și împărat), asupra mitropoliilor, unitate care este de fapt foarte obișnuită în Bizanț. În aceeași lună, iunie, 1380, privind condamnarea Mitropolitului de de Iconiu (regist nr. 2706), a fost aplicat articolul opt, din Acord: 8. *Toate actele Sinodului vor fi completate și semnate de către membrii sinodali*; care explică cumva apariția semnăturilor sinodalilor, în registrul de protocol al ședințelor. În confirmarea sinodală a „cuvântului împărătesc”, din mai 1381, clauza penală conține un rest din articolul cinci: 5. *Patriarhul nu va arunca nici o anatema asupra instituțiilor de serviciu imperial, nici împotriva unui arhonte, membru al Senatului, familiar sau servitor al împăratului; în caz de încălcare a canoanelor, patriarhul va face o dojană (admonestare) contravenientului; dacă acesta nu se îndreaptă, patriarhul va trimite un raport împăratului, care va veghea pentru redresarea lui, în calitate de „apărător” al Bisericii și al canoanelor: în înțelesul constantinian, de ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας; „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”*; În acest articol împăratul cere ca prima măsură a Bisericii, în cazul comiterii unei greșeli a puterii civile, constă în a dojeni contravenientul; patriarhul se angajază să adreseze contravenientului o atenționare, privind greșala comisă (MM II, 27⁷). Autorul acestui volum de regeste, Jean DARROUZÈS constată o deosebire, dintre textul articolului cinci și felul aplicării lui, privind a doua măsură, din articolul cinci, pentru că împăratul refuză să recunoască Bisericii dreptul de sancționare efectivă a pedepselor contra autorității imperiale, în timp ce patriarhul îl amenință pe împărat, în mod indirect cu anatema, dacă va continua să încalce textul *Acordului*, în ciuda insistenței atenționări făcute. Respectarea *Acordului* mai depindea și de dispoziția celor doi împărați în parte, de-a recepționa, interpreta și aplica textul formulat. Încălcarea cuvântului sau textului din *Acord*, ținea și de caracterul particular al acestui act, prin care, cei doi împărați, Ioan V Paleologul și Ioan VI (monahul Ioasaf) Cantacuzino se angajau în fața Lui Dumnezeu să-l respecte. Jean DARROUZÈS constată o asemănare între conținutul *Acordului* în nouă puncte, din 1380, unul dintre primele acte emise de Cancelaria Patriarhală, la începutul celei de-a doua păstoriri a Patriarhului Filotei Kokinos (1364-1376), regist nr. 2462, după 8 octombrie 1364, prima avînd loc între anii 1353-1354. Acest regist confirmă, după Patriarhul Calist I (1350-1353 și 1355-1363), depunerea și de către Filotei, a jurământului de fidelitate față de Ioan V și fiul acestuia Andronic (viitorul Andronic IV, 1376-79), pe care l-au făcut și împărații Matei Cantacuzino și tatăl acestuia Ioan VI Cantacuzino. Jean DARROUZÈS presupune, așa după cum sugerează și V. Laurent, în studiul său *Les droits...*, p. 14, că acest text al *Acordului* exista deja, la începutul păstoririi lui Nil, în partea de început, din Registrul nr. V 48, deteriorat, însă printr-o întâmplare (Jean DARROUZÈS, *Registre*, 13), nu din rea intenție, și a fost doar reconstituit în anul 1380. Pe de altă parte, derogările numeroase, în ordine cronologică, de la începutul păstoririi lui Nil, lasă posibilitatea de plasare a actului sinodal *Acordul în nouă puncte*, înaintea sinodului din septembrie 1379 (o copie fiind posibilă, după sentința din iunie 1380), cu o copie a primelor acte emise sub Patriarhul Nil, după un titlu sau un act de alegere etc.

Critica textului:

1. Înainte de prostagma, din iulie 1382, mai multe acte patriarhale poartă urmele unui acord, între împărat și Patriarhie (Biserică, în general), cu atât mai mult, cu cât cazul Mitropoliei de Kernița, care a provocat o reacție a mitropolitului de Patras, caz vizat probabil în articolul 4, din Acord [4. Fiecare mitropolit își va păstra în întregime teritoriul eparhial, împreună cu libertățile (drepturile) imperiale și ceea ce i s-a luat pe nedrept, va trebui să-i fie restituit;], apoi numirea de către împărat a mitropolitului de Lakedaimon (Sparta), au fost urmarea unei serii de măsuri, privitoare la Peloponez. Despotul Manuel Cantacuzino al Moreei (1348-1380), fiul lui Ioan VI, decedând în data de 10 april 1380, succesiunea a fost stabilită în anul 1381, prin Matei Cantacuzino (1380-1383), fratele predecesorului, conform literaturii date de către Jean DARROUZÈS (Loenertz, *Peloponez*, 164-165; *Byzantina*, 232-233). Această situație, împreună cu toate măsurile luate de Curtea Imperială, trebuiau să aibă și acordul Bisericii, pentru a-i asigura lui Ioan V reluarea puterii în imperiu, după eliminarea fiului său mai mare, Andronic IV (1376-79), care a preluat tronul prin uzurpare, declarându-se împărat principal.

2. Părerea noastră este că *Acordul în nouă puncte*, din anul 1380, ar putea să fie reacția imediată a lui Ioan V Paleologul, împotriva Patriarhului Macarie (1377-1379 și 1390, iulie-sept.), care a continuat să-l pomenească la slujbe pe împăratul Andronic IV și după 1 iulie 1379, adică după ce a fost detronat sau eliminat de la conducerea imperiului, deși a fost avertizat să nu facă acest lucru. Răspunsul lui Macarie a fost că, el este dispus mai degrabă să facă paretisis, adică să părăsească Tronul Ecumenic, decât să înceteze a-l pomeni la slujbă, pe protectorul său Andronic IV, grație căruia a și ajuns Patriarh (vezi regestul nr. 2694, din iulie-august 1379). În urma acestei atitudini a și fost depus din scaun și întemnițat, prin sinodul din iulie-august 1379 (vezi același regest, nr. 2694).

Pe de altă parte, prin conținutul său, acest Acord, nu se deosebește cu nimic de practica de până atunci, a modului de reglare a relațiilor dintre împărat și patriarh, dintre Curtea Imperială și Sinodul Endemic, dintre Biserică și Stat. Nou este, prin acest document, doar încercarea de reconfirmare și conștientizare a actualilor membri ai sinodului și a patriarhului, care nu trebuiau să uite receptarea și aplicarea acestor vechi drepturi sau prerogative – privilegii – ale împăratului, în relația lui cu Biserica sau în calitatea lui de *protector* al Bisericii, adică de „episcop în cele din afară ale ei”. Acordul exprimă aceeași doctrină veche a cezaro-papismului, cu o notă mai absolutistă.

Cu un cuvânt, ceea ce este nou și propriu, privind domnia lui Ioan V și pentru secolul al XIV-lea, este numirea mitropoliților și ai arhonților superiori ai Bisericii, direct de către împărat și semnătura obligatorie de pe actele sinodale. Prin acest Acord, din anul 1380, vom înțelege și motivul pentru care au fost numiți în Moldova doi mitropoliți de către Manuel II, în 1416 și Ioan VIII, în 1447, iar restul de către Patriarhie, însă întodeauna, și cu avizul împăratului bizantin.

Rugăciunea care se rostea în timpul prezentării Patriarhului în fața împăratului, după hirotonirea acestuia întru arhiereu

Inovație liturgică în ritualul hirotonirii întru arhiereu, spre a marca rolul împăratului romeu ca forță centripetă în Biserică și în mecanismul de funcționare al Pentarhiei Patriarhilor

Regest nr. 2698, de la finea lunii mai 1380, între anii 1379-1391,¹ εὐχί (titlul), *Rugăciunea Patriarhului Ecumenic* [începând cu Nil (1380-1388)], rostită pe când era înfățișat în fața împăratului, după ce a fost hirotonit întru arhiereu. Această inovație liturgică a fost formulată și introdusă în rit, la începutul păstoririi [de] lui Nil Kerameus, Νεῖλος Κεραμεύς, (numele de botez Neophitos, Νεόφυτος, născut în Thesalonic) era doar monah sau ierodiacon, în momentul în care Sinodul Endemic, în data de 3 martie 1380, ținând cont de preferința împăratului Ioan V și a fiului acestuia Andronic IV, l-a ales Patriarh Ecumenic. Scopul numirii lui Nil a fost împăcarea împăraților, adică de-a media între tată și fiu, cei doi împărați aflându-se în conflict.

Motivul pentru care am inclus acest regest în lucrarea noastră este și faptul că aduce și o contribuție indirectă, privind studierea Arhieraticonului, pe lângă aceea de conștientizare a poziției și conștiinței împăraților romei, începând cu Constantin I cel Mare (306-337), *ca episcopi in cele din afară a Bisericii* - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, alături [sau mai bine spus, peste ea!] de aceea a Patriarhului Ecumenic, în toată lumea ortodoxă, chiar și în țările sau mitropoliile, situate în afara granițelor Imperiului Bizantin, granițe care, în utimele lui secole de existență, se reduceau în mod precipitat.²

Arhieraticonul sau *Chinovnik-ul*; [grecește] Ἀρχιερατικόν; [slavonă] Чиновникъ, este partea din Εὐχολόγιον [în română *Euhologiu* sau *Molitfelnic*, (slavonă) Молитвословъ, Требник, "Slujebnic", sau în forma extinsă sau bogată: *Euhologiu Bogat sau Mare*, Εὐχολόγιον τό μέγα, (slavonă): Большой Иерейский Молитвословъ],³ care conține ritualul hirotesiiilor, hirotoniilor și al celorlalte funcțiuni liturgice ale arhiereului: Vecernia, Utrenia, Sfânta Liturghie Arhierească, Rânduiala Sfințirii Antimisului, Rânduiala târnosirii Bisericii, Rânduiala Sfințirii Sfântului și Marelui Mir, Ritul ungerii sau încoronării domnitorilor români⁴ [adică întronizarea împăraților bizantini, a regilor și a țarilor ortodocși etc.].⁵

¹ Avtocrator principal fiind Ioan V Paleologul (1341-1391, cu întreruperi și degradări la rangul de „asociat” la tron și co-împărat.

² „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei.” Vezi: Eusebiu, *Vita Constantinii*, IV, 24;

EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri* partea a doua (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

³ "Aghiasmatarul" este o variantă prescurtată a Molitfelnicului, acesta fiind folosit mai mult la strană. Mai vezi și cartea de ritual *Antologion*, Αρθολόγιον sau *Sbornik*, Сборникъ, adică *Florilegium*.

Cel mai extins *Euhologiu* sau *Molitfelnic* este cel al Mitropolitului Petru Movilă al Kievului (1633-1647), tipărit în limba slavonă, la Kiev, în anul 1646, sub titlul *Trebnik* sau *Требник*, lucrare care a creat *Molitfelnicul* rusesc din zilele noastre.

Arhieraticonul este echivalentul la „Pontificale”, din Biserica Latină: *Pontificale Romanum est liber liturgicus Ecclesiae Catholicae, in quo continentur ritus omnes quos Episcopus in munere exercendo peragit.*

Literatură aferentă: M. Sodi, ed., *Il Pontificalis liber di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485)*. Libreria editrice Vaticana, Civitas Vaticana, 2006. ISBN 8820976196.

M. Sodi, A. M. Triacca, edd., *Pontificale Romanum. Editio princeps (1595-1596)*. Libreria editrice Vaticana, Civitas Vaticana, 1997.

⁴ Privitor la ritualul ungerii domnilor români sau a încoronării împăraților bizantini vezi: Constantin VII Porphyrogénète, *Le livre des cérémonies*, tome I [Livre I. – chapitres 1 – 46 (37)], Texte établi et traduit par Albert VOGT Docteur ès lettres, Paris, Société d'édition „Les belles lettres”, 95, Boulevard Raspail, 1935;

Arhieraticonul românesc, ediția de la București, din anul 1993, nu cuprinde sau nu înregistrează această inovație liturgică, pe care o prezintă regestul nr. 2698, din anul 1380 și nici ritul încoronării sau ungerii domnilor (regelui). Este mai mult ca sigur că acest element de ritual a rămas o excepție sau a fost rezervat doar pentru patriarhul ecumenic, în contextul „protocolului diplomatic”, de la Curtea Imperială, din Constantinopol, în relația acestuia cu împăratul romeu, pentru că, după anul 1453, adică sub otomani, noi nu credem că sultanul ar fi acceptat să se rostească rugăciuni creștine în fața lui, de frică să nu se spurce. De pildă, Mahomed II Cuceritorul (1451-1481) obisnuia să-și purifice mâinile și fața, cu apă de trandafiri, după fiecare contact sau discuție pe care o purta cu un creștin, adică cu un *necredincios* sau „ghiaur”, pentru a folosi limbajul musulmanilor turci [*gr.* γκισσοῦρης, *turcă* gânvur, *bg.* Гяур, *alb.* Kaurr], pentru a nu se pângări, după cum confirmă și Edward GIBBON (1737-1794), în lucrarea lui fundamentală, redactată în șase cărți și tipărită la Londra, între anii 1776-1789: *The History of the Decline and the Fall of the Roman Empire*, London, vol. 1, 1776, vol. 2.-3, 1781, vol. 4.-6, 1788. Noi am folosit traducerea românească, din anul 1976:

„Prima sa [a lui Mahomed II, n.n.] educație și sentimentele sale dintâi erau acelea ale unui musulman cucernic și de câte ori stătea de vorbă cu un infidel, el își purifica mâinile și fața, prin riturile legiuite ale abluțiunii. Vârsta și domnia par să fi atenuat bigotismul său îngust.”⁶

Arhieraticonul a circulat pe pământul românesc în limbile greacă și slavonă, cea mai veche traducere românească cunoscută fiind făcută de către Axintie Uricarul, prin anul 1705.⁷ Primul Arhieraticon tipărit în limba română a fost cel de la Blaj, din anul 1777, tradus din limba greacă. A treia ediție a apărut în anul 1926, a patra în anul 1976 și a cincea în anul 1993.

Text: Titlu: Εὐχὴ ἥν εἶπε μετὰ τὴν χειροτονίαν ἄρτι πρῶτον εἰσελθὼν εἰς τὸν Βασιλέα.

Incipit: Despota pantokrator o ek tou my ontos

Panteleimon, 630, f. 213^{r-v}: Hennephof, 122-123: H. Hennephof, *Das Homiliar des Patriarchen Neilos und die chrysostomische Tradition*, Leiden, 1963.

Critica textului:

1. Titlul copiei, după cum a fost cazul și în regestul nr. 2697, indică caracterul oficial al acestei rugăciuni, redactată pentru aceste împrejurări și care este considerată ca și cum ar face parte din

tome II [livre I. Chapitres 47 (38) – 92 (88)], Texte établis et traduits par Albert VOGT Docteur ès lettres, Professeur honoraire à l'Université de Fribourg (Suisse), Paris, Société d'édition „Les belles lettres”, 95, Boulevard Raspail, 1939, pp. 1-199. Pentru partea liturgică, interes prezintă tomul al II-lea, pp. 1-113.

Archim. Genadie ENĂCEANU (Enacénu), *Încoronarea Împeraților bizantini* (Dupre Codin Curoparatul, capit. XVII, De officiis), în BOR [Biserica Ortodoxă Română], an V, 1880-1881, București, nr. 8, mai 1881, pp. 473-480. Tot în acest număr al revistei, pp. 481-494 se află și *Ceremonia Încoronării din 10 mai 1881* [a Regelui Carol I și al Reginei Elisabeta ai României, n.n.], iar la p. 494 se află *Tedeumul de la Încoronare*, „Rânduiala și Tedeumul urmate la Încoronare”.

Mai vezi și: R.-J. LILIE, *Krönung*, în *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, begründet von Klaus WESSEL und Marcell RESTLE, herausgegeben von Marcell RESTLE, Band V, Kreuz-Maltechnik, mit 249 Abbildungen, 1995, Anton Hiersemann – Stuttgart, col. 439-454;

Corona Regni, Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter, Ausgewählt, mit einem Nachwort versehen und herausgegeben von Manfred HELLMANN, 1961, Hermann Böhlau Nachfolger Weimar, pp. 70-73 și 157-241, passim. Mai vezi și spectacolul muzical: „Ceremonia încoronării Regelui Heinrich II, din anul 1002”, Heidelberg, 2002, *Heinrich II Anno Domini 1002, Gregorianischer Krönungsritus*, Schola Bamberg, Werner Pees. Heinrich II., din Dinastia Ottonă, a fost Rege al Francilor de Răsărit (*regnum francorum orientaliū*), între anii 1002-1024, apoi Rege al Italiei 1014-1024, apoi Împărat Romano-German, 1014-1024, canonizat în anul 1146, împreună cu soția lui, împărăteasa Kunigunde.

⁵ Privind Euchologiul și Arhieraticonul vezi lucrarea lui Jacobus GOAR, *Euchologion sive Rituale Graecorum* complectens ritus et ordines divinae liturgicae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funderum, orationum etc. juxta usum orientalis etc., interpretatione nec non mixobarbarum vocum brevi glossario, aenis figuris et observatt. ex antiquis PP. et maxime Graecor. theologor. expositionibus illustratum, Paris, 1647 = Veneția, 1730 = Graz, 1960.

⁶ Edward GIBBON, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, traducere de Dan Hurmuzescu, *Biblioteca pentru toți*, 1976, Editura Minerva, București, vol. III, cap. LXVIII [Domnia și caracterul lui Mahomed al II-lea...], p. 226.

⁷ Axintie Uricarul a fost copist, scrib, tahigraf la Cancelaria Domnească, ulterior uricar la Logofeție și cronicar oficial al Curții Domnești din Iași, în vremea lui Nicolae Mavrocordat, care a domnit de câte două ori atât în Moldova (1709-1710 și 1711-1716), cât și în Țara Românească (1716 și 1719-1730).

ritul hirotonirii și al înscăunării patriarhului: vezi regestul nr. 2029 (Ioan Glykis, 1315-1319) și regestul nr. 2275 (Isidor I, 1347-1350). Regestul nr. 2029, din 12 mai 1315 redă textul integral al acestei rugăciuni, rostită de noul patriarh, în fața împăratului, după ce a fost hirotonit întru arhiepiscop sau după ce a fost ales patriarh, de către Sinodul Endemic [în cazul în care era deja arhiepiscop, n.n.], pe când era înfățișat în fața împăratului, ca un fel de confirmare în funcție:

Textul tradus al *rugăciunii*, așa după cum o redă în limba franceză Jean Darrouzès, în regestul nr. 2029, din anul 1315:

Εὐχί, Rugăciunea noului Patriarh Ioan XIII Glykys (1315-1319)
pentru Împărat [Andronic II Paleologul, cel Bătrân (1282-1328)]

*Dumnezeu, Împăratul cerului, care ai dat prin Hristos Bisericii tale o ierarhie comparabilă miniștrilor tăi cerești și care ai binevoit să mă ridici la această demnitate, privește cu un ochi milostiv asupra împăratului nostru. Tu Doamne L-ai ales pentru apărarea Bisericii, pentru aceea trimite îngerii Tăi, ca ei înșiși să-l păzească. Așa după cum Tu ai rânduit luceferii pe cer, dăruiește-le și acestora să împlinească aceeași menire față de poporul nostru și să merite prin domnia lor temporară, intrarea în Împărăția veșnică a Lui Iisus Hristos, datorită credinței lor statornice față de Biserică.*⁸

2. Textul acesta nu este dat decât printr-unul din manuscrisele *Homiliarului lui Nil*, care schimbă, adică transpune rânduiala de la două duminici [A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homelitischen Literatur der griechischen Kirche*, Erster Teil, III. Band., Hälfte 1-2 (TU 52/II, 1-2), Berlin, 1952, p. 706], însă plasează în același timp această rugăciune, după prima duminică a lui Matei (Duminica tuturor Sfinților sau prima de după Rusalii). Acest manuscris începe cu homilia rostită în ziua hirotonirii întru arhiepiscop a Patriarhului Nil și nimic nu împiedică, să credem, că primirea oficială de către împărat a avut loc în mod real, la data indicată prin locul din manuscris, adică între duminicile din 20 și 27 mai 1380

3. Rugăciunea este scurtă și nu conține decât o aluzie la actualitate: lupta intestine – διχοστασία – care se dezlănțuie. Însă există o altă rugăciune a lui Nil, mult mai dezvoltată și foarte apropiată și aceasta de începutul patriarhatului său. Autenticitatea acestei rugăciuni este garantată prin manuscrisul *Codex Vindob. Theol. gr. 55, f. 1^v-43* însuși, care conține *testamentul* Patriarhului Matei I (1397-1410), cu semnătura autografă a acestuia: vezi regestul nr. 3283; după ediția lui J. Müller, *Byzantinische Analekten*, în *Sitzungsberichte d. kais. Akad. der Wiss.*, Wien, philos.-hist. Klasse, 9, 1858, pp. 356-359; H. Hunger, *Das Testament des Patriarchen Matthaios I. (1397-1410)*, în *B.Z. (Byzantinische Zeitschrift)*, 51, 1958, pp. 288-309 + 1 pl. Este o rugăciune pentru încetarea năvălirilor barbare, a războiului civil, a foametei și a ciumei. În ce privește barbarii și războiul civil, textul este foarte apropiat de acela din homilia duminicii de dinainte de 14 septembrie, adică de *Înălțarea Sfintei și de viață făcătoarei Cruci*: Coislin, 243, f. 82^v; H. Hennepf, *Das Homiliar des Patriarchen Neilos und die chrysostomische Tradition*, Leiden, 1963, p. 126.

4. Păstrarea sau conservarea acestor homilii și a rugăciunilor se explică prin mărturia lui Nil însuși, care trebuia să se justifice în fața auditorilor săi, de-a citi un text scris, în loc de-a vorbi exaltat sau bombastic, ca și oratorii: H. Hennepf, pp. 124-125. Dacă copia lui Coislin., 243 aparținea ucenicului lui Nil, care era Patriarhul Matei I, ceea ce este posibil, atunci este mai mult ca sigur că discursurile au fost pregătite de către același colaborator.

⁸ Regest nr. 2029, din 12 mai 1315, Fasc. V, p. 20: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Capitolul I

Sistemul ierarhiei din sudul Dunării, cu Scaunele de la Tomis, Justiniana Prima, Durostorum, Ohrida, Peć și Veliko Târnovo, înainte de anul 1359

Introducere

În conformitate cu evoluția scaunelor episcopale și a celorlalte structuri bisericești și ținând cont de caracterul misionar al creștinismului din primele secole, vom putea constata că noua religie sau credința în Iisus Hristos a pătruns din sudul Dunării, în nordul ei și dinspre Scythia Minor, spre nord și nord-vestul acestei provincii. Avem cazul celor aproximativ 15 scaune episcopale, așezate și apărate de malul drept al Dunării sau în imediata apropiere de acest fluviu, de unde puteau să întreprindă misiuni în actualul teritoriu al României: Sirmium, Singidunum (Belgrad), Viminacium, Aquae, Ratiaria, Castra Martis, Oescus, Novae, Sexanta, Appiaria, Durostorum, Abrittus, Nicopolis, Marcianopolis, Tomis ș.a. Misiunile creștine la barbarii din nordul Dunării au fost ușurate și de faptul că sub împăratul Constantin I cel Mare (306-337), Imperiul s-a extins dincolo de Dunăre, în câmpia olteană și munteană, linia hotarului de nord fiind marcată de „valul” lui Constantin sau „Brazda lui Novac”. În plus, pentru a facilita legătura dintre provincia nord-dunăreană (în actuala Muntenie și Oltenie), Constantin I cel Mare a construit un pod pe Dunăre, lângă Celeiul de astăzi și Oescus (Gigen, în Bulgaria). Provincia nord-dunăreană a rămas sub stăpânirea Imperiului Roman, până în anul 378, adică până în timpul domniei lui Valens (364-378), când a fost cucerită de către goți, după victoria acestora de la Adrianopol. După atacurile barbare ale hunilor, din anii 442 și 447, activitatea înfloritoare a creștinismului nord și sud-dunărean a fost blocată și distrusă, refăcându-se parțial, abia în timpul domniei lui Justinian I cel Mare (527-565).¹

La începutul secolului al IV-lea, dar mai ales după anul 313, adică după Edictul de la Mediolanum (Milano), în Balcani, provinciile Illyricului și mai de-a lungul Dunării au existat o serie de episcopii, pe ambele maluri. Cele mai multe scaune episcopale erau însă pe malul drept al Dunării (în actuala Bulgaria și Serbie), unde erau și mai bine protejate de atacurile barbare din nord, datorită fluviului.

1. În provincia Pannonia Inferior (Secunda) existau scaune episcopale la *Mursa* (azi Osijek, în estul Croației, vechea regiune Slavonia), *Sirmium*² (pe râul Sava, aproape de Dunăre, azi Sremska

¹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, p. 118 și 116.

² [Luat din: <http://fr.wikipedia.org/wiki/Sirmium>]

Sirmium (en serbe cyrillique: Сирмијум; en serbe latin: Sirmijum), aujourd'hui Sremska Mitrovica, dans la province de Voïvodine, en Serbie) était une cité romaine située dans la province de Pannonie. Originellement fondée par les Celtes au IIIe siècle av. J.-C. et conquise par les Romains au Ier siècle av. J.-C., elle fut la capitale économique de la province de Pannonie et l'une des quatre capitales de l'Empire romain au temps de la Tétrarchie.

L'actuelle région de Syrmie (Srem) lui doit son nom. En raison de son importance, le site de Sirmium est inscrit sur la liste des monuments culturels exceptionnels et sur la liste des sites archéologiques d'importance exceptionnelle de la République de Serbie.

Sur le site de Sirmium, les archéologues ont mis au jour des vestiges de peuplement humains datant de 5000 av. J.-C. La ville a été fondée au IIIe siècle av. J.-C. par la tribu pannonienne des Amantini et par la tribu celte des Scordiques³. Le

roi des Triballes Syrmus fut plus tard considéré comme le fondateur éponyme de *Sirmium* mais ces deux noms possèdent une origine étymologique différente et furent *contaminés* à une date ultérieure⁴. Le nom de *Sirmium* signifie « le flot », « l'eau qui s'écoule » ou « la terre humide », en référence à la rivière Save (en latin: Savum), située à proximité.

Avec l'appui des Scordiques, le proconsul romain Marcus Vinicius s'empara de Sirmu en 14 av. J.-C.^{5,6}. Au 1er siècle, Sirmium obtint le statut de *colonie* et devint une importante position militaire et un centre stratégique de la province de Pannonie. Les expéditions militaires de Trajan, Marc Aurèle et Claude II furent préparées à Sirmium.

En 103, la Pannonie fut divisée provinces, la Pannonie supérieure et la Pannonie inférieure et Sirmium devint la capitale de la Pannonie inférieure. En 296, Dioclétien réorganisa la Pannonie en quatre provinces: la Pannonia Prima, la Pannonia Valeria, la Pannonia Savia et la Pannonia Secunda; Sirmium devint la capitale de la Pannonia Secunda.

En 293, avec l'instauration de la Tétrarchie, l'Empire romain fut divisé en quatre parties; Sirmium devint ainsi l'une des capitales de l'Empire, avec Trèves, Milan et Nicomédie. Pendant cette période, Sirmium fut la capitale de l'empereur Galère. Avec l'instauration des préfetures prétoriennes en 318, Sirmium devint la capitale de la préfeture d'Illyrie, statut qu'elle conserva jusqu'en 379; à cette date, la préfeture d'Illyrie fut rattachée à la préfeture d'Italie, tandis que la partie orientale de la préfeture, avec comme capitale Thessalonique, fut placée sous le contrôle de l'Empire romain d'Orient.

À partir du 4e siècle, Sirmium devint un centre important pour le développement du Christianisme; la ville fut le siège de l'évêché de Syrmie. Plusieurs conciles se tinrent dans la ville, connus sous le nom de conciles de Sirmium. Sirmium abritait un palais impérial, un hippodrome, une monnaie, plusieurs théâtres, des bains publics, des temples, des édifices publics et de luxueuses villas. L'historien Ammien Marcellin surnommait la ville « la glorieuse mère des cités ».

À la fin du 4e siècle, Sirmium fut envahie par les Goths; elle fut ensuite annexée par l'Empire romain d'Orient. En 441, la ville fut conquise par les Huns et, pendant plus d'un siècle, resta entre les mains de diverses tribus, Ostrogoths et Gépides. Pendant une courte période, Sirmium fut le centre de l'État des Gépides et le roi Cunimond y battit monnaie. Après 567, Sirmium fut reprise par l'Empire romain d'Orient. Mais la ville fut finalement conquise et détruite par les Avars en 582.

Dix empereurs romains sont nés à Sirmium ou à proximité de la ville: Trajan Dèce (201-251), Herennius Etruscus (227-251), Hostilien (?-251), Claude II le Gothique (214-270), Quintillus (?-270), Aurélien (vers 207-275), Probus (232-282), Maximien (vers 250-310), Constance II (317-361) et Gratien (359-383).

Le dernier empereur de l'Empire unifié, Théodose le Grand (378-95), est devenu empereur à Sirmium. Les usurpateurs Ingenuus et Regalianus se sont également proclamés empereurs dans la ville en 260. De nombreux autres empereurs romains ont résidé à Sirmium, dont Marc Aurèle qui y aurait rédigé certaines parties de ses *Meditationes*.

Au début des années 1970, des archéologues américains auraient poussé le gouvernement à proposer aux habitants de la ville de Sremska Mitrovica à reconstruire leur ville ailleurs, pour permettre des fouilles systématiques. Le gouvernement de la ville aurait repoussé la proposition, appuyé par le gouvernement de la République fédérative socialiste de Yougoslavie.

Au cours de travaux de construction d'un nouveau centre commercial à Sremska Mitrovica, en 1972, un ouvrier a découvert par hasard un récipient en or d'époque romaine d'environ 2 m. Trente-trois pièces de monnaie en or ont aussi été découvertes, enveloppées dans un sac en cuir, à l'intérieur du mur d'une maison romaine, constituant peut-être les économies de la famille habitant la maison; parmi ces pièces, forgées par la monnaie de Sirmium figuraient quatre pièces rares datant du règne de Constance II et considérées comme un exemple remarquable de pièces du 4e siècle. De façon ironique, le travailleur qui a découvert ces pièces portait le nom de Zlatenko, ce qui, en serbe, signifie « l'homme en or ».

Sirmium possédait aussi un hippodrome, dont l'emplacement est connu mais qui, jusqu'à présent, n'a pas encore été mis au jour⁷. Le palais impérial, qui s'étendait sur 450 m de long sur 150 m de large se trouve en grande partie sous l'actuelle ville de Sremska Mitrovica.

Marc Aurèle, empereur romain (161-180); il a résidé à Sirmium lors des campagnes de Pannonie de 170-180;

Maximin 1er le Thrace, empereur romain (235-238), a gouverné l'Empire depuis Sirmium;

Ingenuus, empereur romain (260), s'est proclamé lui-même empereur à Sirmium;

Regalianus, empereur romain (260), s'est proclamé lui-même empereur à Sirmium;

Galère, empereur romain (305-311), a gouverné en tant que César, à l'époque de la Tétrarchie, depuis sa résidence de Sirmium (293-296);

Crispus, César de l'Empire romain; il s'est proclamé *César* à Sirmium en 317;

Constantin II (empereur romain), César de l'Empire romain; proclamé à Sirmium in 317;

Vetranion, empereur romain, autoproclamé à Sirmium en 350;

Théodose le Grand, empereur romain (378-395); devenu empereur à Sirmium;

Valerius Licinius, préfet du diocèse de Pannonie, résidence à Sirmium (308-314);

Apricanus, préfet de la Pannonia Secunda, résidence à Sirmium (355);

Mesala, préfet de la Pannonia Secunda (373);

Petronius Probus, préfet à Sirmium (374).

Aurelius Victor, préfet de la Pannonia Secunda (369) et auteur d'une *Histoire de Rome* jusqu'au règne de l'empereur Julien.

Leontius, préfet à Sirmium (426).

↑ (sr) Sirmijum [archive] sur <http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs> [archive]. Consulté le 10 avril 2011

↑ (en) Alka Domić-Kunić, « Bellum Pannonicum (12-11 BC). The final stage of the conquest of the southern Pannonia [archive] » sur <http://hrcak.srce.hr> [archive], Site de Hrčak. Consulté le 10 avril 2011

↑ (en) Milica Tapavički-Ilić, « The Romanization of the Scordisci [archive] » sur <http://vml.de> [archive], Verlag Marie Leidorf. Consulté le 10 avril 2011

↑ (en) Fanula Papazoglu, *The central Balkan tribes in pre-Roman times*, Hakkert, 1978, p. 74 (ISBN 90-256-0793-4)

↑ Ronald Syme et Anthony Birley, *The provincial at Rome: Rome and the Balkans 80BC-AD14*, p. 204

↑ (en) Alan K. Bowman, Edward Champlin et Andrew Lintott, *The Cambridge ancient history*

↑ (en)[PDF] Vladislav Popović, Edward L. Ochsenchlagler, Đurđe Bošković, « Archaeological investigations in Syrmian Pannonia, volume 1 [archive] » sur <http://books.google.com> [archive]. Consulté le 10 avril 2011

Petar Milošević, *Arheologija i istorija Sirmijuma*, Novi Sad, 2001.

Radomir Popović, *Rano hrišćanstvo u Panoniji, Vojvođanski godišnjak, sveska I*, Novi Sad, 1995.

Mitrovica sau Mitrovița, în Voivodina, Serbia), probabil și la *Cibalae* (azi Vinkovci sau Vinkovaț, în estul Croației-Slavoniei) și la *Bassianae* (azi Petrovci, Serbia).³

2. În provincia Moesia Superior existau scaune episcopale la *Singidunum* (azi Belgrad, Serbia), la *Viminacium* (azi Kostolac), la *Horreum Margi* (azi Ćuprija sau Ciupria) și la *Margum* (azi Požarevac), toate în Serbia.

3. În provincia Dacia Ripensis existau scaune episcopale la *Aquae* (azi Negotin, Serbia), la *Ratiaria*, în antichitate Colonia Ulpia Traiana Ratiaria, mai târziu Ραζαρία μητρόπολις, ruinele metropolei sunt situate la doi km., în partea de apus a satului Arçar sau Arcer, la *Castra Martis* (azi Kula), la *Oescus* (azi Gigen) și probabil la *Bononia* (azi Vidin), toate în Bulgaria.

4. În provincia Dacia Mediterranea pot fi menționate scaunele episcopale de la *Naisus*, Νις, Niš, Ниш, Niș, de la *Remesiana* (azi Bela Palanka, ambele în Serbia), sufragane ale Mitropoliei de de la Sardica, Serdica (azi Sofia).

5. În provincia Dardania, erau scaune episcopale la *Scupi* (azi Skopje), capitala Macedoniei și la *Ulpiana* (azi Lipljan), aproape de Priștina, în Kossovo.

6. În provincia Moesia Inferior pot fi menționate scaunele episcopale de la *Novae* (Sviștov), de la *Sexanta* sau *Sexaginta* (Prista, Russe), de la *Appiaria* (Riahovo), de la *Durostorum* (Silistra), de la *Abrittus* (Razgrad), de la *Nicopolis* (Nikiup), la sud de Novae, de la *Marcianopolis* (Devnja), lângă Marea Neagră, de la *Odessos* sau *Odyssos* (Varna), toate în Bulgaria.

7. În provincia Scythia Minor, era Mitropolia *Tomisului*, cu încă alte 14 episcopii sufragane, adăugate ulterior. Aceste episcopii trebuie să fi fost localizate în afara teritoriului acestei provincii, dacă acceptăm afirmatia Mitropolitului Maxime de Sardes, că: „De même la province de Scythie, qui comportait de nombreuses villes n'eut jamais que le seul évêque de sa capitale: Tomi”.⁴

*

Alături de aceste scaune episcopale menționate mai sus existau încă peste 40 de episcopii risipite prin Illyric, Savia, Pannonia Superior (Prima), Dalmatia și Prevalitania.⁵

Episcopiile și comunitățile din Pannonia Inferior, Moesia Superior, din cele două Dacii sud-dunărene erau de limbă latină, în conformitate cu inscripțiile funerare găsite prin aceste regiuni, precum și după forma latină a numelui acestor ierarhi. În Moesia Inferior și Scythia Minor numele ierarhilor și inscripțiile sunt fie în latină, fie în greacă, dovadă că prin coloniile grecești, de pe malul Mării Negre, legăturile cu Orientul, în mod implicit cu limba greacă erau puternice și permanente.

*

Triarhia Preniceeană se caracterizează nu numai prin existența horepiscopilor, ci este marcată și de alte două modele de organizare administrativă, care vor fi preluate și de formele ulterioare ale structurilor bisericești: Triarhia Niceeană, Tetrarhia și Pentarhia, menținându-se până în ziua de astăzi:⁶

- a. Orientul, Italia meridională și de sud, Georgia, Armenia, Grecia, Macedonia și Asia Mică aveau *un număr mare de episcopi*, cu eparhii mici;
- b. în timp ce Gallia, Britania, Spania, Lombardia (Italia de nord), Noricum, Germania, Rusia, Illyria, Dalmatia, Dacia și Scythia aveau *episcopi mai puțini*, cu eparhii, care dețineau teritorii vaste de jurisdicție. „De même la province de Scythie, qui comportait de nombreuses villes n'eut jamais que le seul évêque de sa capitale: Tomi”.⁷

³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., pp. 115-116.

⁴ Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Étude historique et canonique par..., Traduit du grec par Jaques TOURAILLE, Édition Beauchesne, Paris, 1975, 422 p. (vezi p. 61).

⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 116.

⁶ Actualmente, chiar și de către „autocefaliile postimperiale”. Pentru *I Clement*, vezi Gérasime Konidaris, *La formation de l'Église catholique jusqu'au début du 5e siècle et les trois Hiérarques*, Athènes, 1955, p. 28, 32, 128, informație preluată din lucrarea excepțională a Mitropolitului Patriarhiei Ecumenice: Le Métropolitte MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., pp. 63-65, la note.

⁷ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe...*, Op. cit., p. 61.

Aceste două principii, de extindere teritorială a eparhiilor (= diocezelor), domină până astăzi, atât în Biserica Ortodoxă, cât și în aceea Romano-Catolică.

*

Mulți dintre acești episcopi erau oameni învățați, polemști și profunzi mărturisitori ai credinței creștine, cum este de pildă cazul mitropolitului Irineu de Sirmium † 304.⁸ Cele patru Sinoade de la Sirmium (351, 357, 358, 359) dovedesc aceste afirmații, privitoare la nivelul teologic elevat al episcopilor de pe Dunăre și din partea de nord a peninsulei Balcanice, chiar dacă erau și arieni sau semiarieni. De pildă, în anul 359, *noua formulă de credință de la Sirmium* a fost acceptată, după multe tratative și modificări, și de *Sinodul dublu*, ținut aproape în aceeași perioadă de timp, la Ariminium (azi Rimini, Italia), în data 21 iulie 359 și la Seleucia Antiohiei, în Pieria?, în data de 27 septembrie 359 (vezi *Socrate*, II, 39, 7)⁹, formulă de credință, care a fost apoi chiar și confirmată la Constantinopol, în data de 31 decembrie 359, de Sinodul local de acolo, format din episcopi răsăriteni și apuseni.¹⁰

a. Tomis și Justiniana Prima

Τόμις καί Πρώτη Ιουστινιανή «Justiniana Prima»

1. Arhiepiscopia Tomisului

Ιερά Αρχιεπισκοπή Τόμις

„Cetatea pontică” a Tomisului a fost o colonie ioniană, fondată de grecii veniți din Milet, prin secolele VII sau VI î.Hr. mai precis după anii 650 î.Hr. Până în anul c. 500 î.Hr., Dobrogea a fost stăpânită de persi, după care a intrat sub stăpânirea triburilor geto-dace. Către anul 280 î.Hr., Dobrogea a fost invadată de celți. În prima fază de existență, Tomisul a fost o mică așezare comercială, dependentă de Histria, la nord și Callatis, la sud. Colonia Tomis a evoluat însă destul de bine, ajungând chiar să poată bate monedă proprie. Mai târziu, între anii 72/71 – 61 î.Hr., teritoriul actualei Dobroge și a Cadrilaterului au intrat sub stăpânire romană, Tomisul fiind obligat să accepte „alianța” Romei, ca „civitas foederata” și a fost încorporat în provincia Macedonia. Orașele grecești din Dobrogea au intrat în conflict cu geții Regelui Burebista (82-44 î.Hr.), iar prin anii 60 î.Hr. au trecut sub dominația acestora. În anul 8 î.Hr. a fost exilat la Tomis marele poet Publius Ovidius Naso (43 î.Hr – 17 d.Hr.). În anul 46 d.Hr. întreaga Dobrogea a ajuns din nou sub stăpânirea romană și a fost integrată în provincia Moesia. Împăratul Domitian (284-305) a dezlipit Dobrogea de Moesia, transformându-o în provincie aparte *Scythia Minor*. Dobrogea a rămas sub

⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 116.

⁹ Pentru a evita confuziile de identificare geografică a orașelor cu numele de Seleucia, dăm mai jos lista acestora:

Seleukia Tralleis, vezi Tralleis, Turcia;

Seleukia (Pisidiei), Turcia;

Seleukia (Pamphiliiei), Turcia;

Seleukia din Kalykadnos (Cilicia, mai târziu Seleucia, capitala Armenie Mici, azi Silifke sau Selefke, Turcia);

Seleukia, Mopsuestiei, vezi Mamista, în Cilicia, Turcia;

Seleukia în Pieria, portul Antiohiei pe Orontes (Antiohia Patriarhală), azi Samandagi, Turcia;

Seleukia, în Isauria, Turcia;

Seleukia Palestinei, azi în Siria;

Seleukia Abila, Palestinei, azi în Iordania;

Seleukia Apamea, vezi Zeuqma, Turcia;

Seleukia pe Tibru, vezi și Seleukia-Ktesiphon, capitală, oraș dublu, în epoca Partă, azi în Irak;

Seleukia (Susiane), vezi Susa, azi în Iran.

¹⁰ *Das Illyricum im 4. Jh. Zusammenfassung von ALENKA CEDILNIK*, Ljubljana, în: *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft* 9 (2006) 37-72 <http://gfa.gbv.de/dr,gfa,009,2006,a,05.pdf>.

stăpânire romană (apoi bizantină), până în anul 387, când a fost ocupată de goți. În anul 587, Dobrogea a fost invadată de avari. În secolele VI/VII, Dobrogea a fost invadată de slavi, iar mai târziu, în apropiere, a fost creat primul Țarat Bulgar, cu capitala la Plisca (679-971), de care a ținut timp de 292 de ani. Între anii 971-1186, Dobrogea s-a aflat sub stăpânire bizantină, timp de 280 de ani, după care a fost integrată în al doilea Țarat Bulgar (1186-1396), până în anul 1250. Teritoriul acesta sfânt al Dobrogei a fost de foarte multe ori trecut prin foc și sabie, prădat și distrus, cum s-a întâmplat și în prima treime a secolului al IX-lea, când a fost supus acțiunilor războinice ale pecenegilor, ca să nu mai amintim de acțiunile barbare ale tătarilor din secolul al XIII-lea. În secolul al XIV-lea, s-a creat și posibilitatea fondării *Despotatului de Dobrogea* (1347-1431), prin separarea acestui teritoriu de puterea centrală de la Veliko Turnovo, a Țarilor bulgari, Stat care a durat până prin anul 1431. Despotatul de Dobrogea avea capitala la Karvuna. Cam de prin anul 1420, Dobrogea a cunoscut o nouă etapă administrativă, prin formarea *Sangeacului de Tulcea*, pentru o perioadă de timp de c. 400 de ani. Otomanii au colonizat aici mulți turci și tătari, regiunea fiind destul de depopulată. Dar, prima imigrație de populație turcă în Dobrogea a avut loc în anii 1262-1264, când împăratul romeu Mihail VIII Paleologul a acordat lui Isseddin și Saru Saltâk Dede dreptul de-a se așeza în această regiune, împreună cu alți 10-12000 de turci selgiucizi, având misiunea de-a apăra interesele bizantine (o măsură similară celei din Transilvania, cu secuii, sașii și cavalerii teutoni și ioaniți, din regiunile de graniță, în prima jumătate a secolului al XIII-lea).¹¹

Țaratul Bulgar de Vidin a fost dizolvat în anul 1396, iar cel de Târnovo, în anul 1393, teritoriul fiind organizat în sistemul administrativ de *raia turcească*, *râyâ* sau *kazale*. Situația s-a menținut astfel, până în anul 1878, când, în urma Tratatului de la Berlin, nordul Dobrogei a revenit la România, iar capitala a fost mutată, de la Tulcea, la Constanța, Tomisul de odinioară. După al doilea război balcanic, din anul 1913, în urma Păcii de la București, și sudul Dobrogei (Cadrilaterul, de la „patrulater” cu regiunea Silistra, numele provenind de la cele patru cetăți, turcești până în 1878, care alcătuiau un sistem defensiv în nord-estul Bulgariei, din anul 1913: Silistra, Ruse, Șumen, Varna) au revenit la România. Situația n-a fost însă de durată, pentru că, prin Pacea de la Craiova, din anul 1940, sudul Dobrogei a fost din nou anexat de bulgari.¹²

¹¹ Constantin GIURESCU, *Istoria României în date*, elaborate de..., sub conducerea lui..., Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 68 și passim.

¹² Literatură, privitoare la Dobrogea:

Wilfried Heller, Josef Sallanz (Hrsg.): Die Dobrudscha. Ein neuer Grenzraum der Europäischen Union: Sozioökonomische, ethnische, politisch-geographische und ökologische Probleme. (= Südosteuropa-Studien; 76). Verlag Otto Sagner, München-Berlin 2009, ISBN 978-3-86688-068-9.

Thede Kahl, Josef Sallanz: Die Dobrudscha. In: Thede Kahl, Michael Metzeltin, Mihai-Răzvan Ungureanu (Hrsg.): Rumänien. Raum und Bevölkerung – Geschichte und Geschichtsbilder – Kultur – Gesellschaft und Politik heute – Wirtschaft – Recht – Historische Regionen, 2. Band, S. 857-879, LIT Verlag, 2. Aufl., Wien-Berlin 2008, ISBN 978-3-8258-0069-7.

Josef Sallanz (Hrsg.): Die Dobrudscha. Ethnische Minderheiten, Kulturlandschaft, Transformation; Ergebnisse eines Geländekurses des Instituts für Geographie der Universität Potsdam im Südosten Rumäniens. (= Praxis Kultur- und Sozialgeographie; 35). 2., durchgesehene Auflage, Universitätsverlag Potsdam 2005, ISBN 3-937786-76-7 (Volltext)

Josef Sallanz: Bedeutungswandel von Ethnizität unter dem Einfluss von Globalisierung. Die rumänische Dobrudscha als Beispiel. (= Potsdamer Geographische Forschungen; 26). Universitätsverlag Potsdam 2007, ISBN 978-3-939469-81-0.

Andrea Schmidt-Rösler 1993: Dobrudscha. In: Michael Weithmann (Hrsg.): Der ruhelose Balkan. Die Konfliktregionen Südosteuropas. München. Deutscher Taschenbuch Verlag, ISBN 3-423-04612-0, S. 94-107.

Andrea Schmidt-Rösler: Rumänien nach dem Ersten Weltkrieg: Die Grenzziehung in der Dobrudscha und im Banat und die Folgeprobleme. (= Europäische Hochschulschriften: Reihe 3, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften; 622). Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 1994, ISBN 3-631-47612-4.

Mai vezi și: <http://de.wikipedia.org/wiki/Dobrudscha>

Dănescu, Grigore (1903) (in French). *Dobrogea (La Dobroudja). Étude de Géographie physique et ethnographique*. Bucarest: Imprimerie de l'Indépendance Roumaine. OCLC 10596414.

Ischirkoff, A. (1919) (in French). *Les Bulgares en Dobroudja; aperçu historique et ethnographique*. Berne: Imprimerie Pochon-Jent & Bühler. OCLC 4061330.

Wittek, Paul (1952). "Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* (Cambridge University Press on behalf of School of Oriental and African Studies) 14 (3): 639-668. doi:10.1017/S0041977X00088595. ISSN 0041-977X. JSTOR 609124. Subscription needed for online access.

Barnea, Ion; Ștefănescu, Ștefan (1971) (in Romanian). *Bizantini, romani și bulgari la Dunărea de Jos*. Din Istoria Dobrogei. 3. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România. OCLC 1113905.

Vaklinov, Stancho (1977) (in Bulgarian). *Формиране на старобългарската култура VI-XI век*. Sofia: Издателство Наука и Изкуство. OCLC 71440284.

Imperiul Otoman avea următoarele raiale pe pământ românesc: în *Țara Românească* existau Sangeacul de Tulcea (Dobrogea) și raialele Brăilei, Giurgiului și Turnului; în *Moldova* erau raialele Bugeacului-Bucak (1484-1812), Chilieii, Cetății Albe, Hotinului și Benderului – Tighina (1538), încadrate în Pașalâcul (provincie) Silistrei; aceste raiale au fost returnate în anul 1829, în urma Tratatului de la Adrianopol.

*

Creștinismul în Scythia Minor a apărut în faza de maximă înflorire a orașului Tomis și se presupune că în cetățile grecești, de pe malul apusean al Mării Negre, ar fi predicat însuși Sf. Apostol Paul sau (și) ucenicii direcți ai acestuia.

De fapt, toate popoarele creștine, din jurul bazinului Mării Negre și-l reclamă ca misionar pe Sfântul Apostol Andrei, așa că este foarte greu sau chiar imposibil de stabilit în ce măsură această aserțiune

Răspândirea sămânței creștine în Dobrogea a fost favorizată și de cripto-creștinii negustori orientali, stabiliți aici; de coloniștii romani; de soldații din legiunea V-a Macedonica, adusă din Palestina și stabilită la Troesmis (Iglița), la finea secolului I, de unde, prin anii 167-168 a fost transferată la Potaissa (Turda) etc. În plus, numărul mare de martiri, din timpul împăraților Diocletian (284-305) și Licinius (308-324), dovedesc existența în masă a creștinilor în Dobrogea, care trăiau alături de populația locală încă păgână, dar care, după anul 313, adică după Edictul de la Mediolan, au cunoscut o nouă etapă de evoluție.

De un Episcop de Tomis atestat documentar, putem vorbi abia în anul 369, *Vetranion* sau *Bretanion*, prăznuit ca sfânt la 25 ianuarie, deși suntem convingși că acolo au existat ierarhi, cu mult înainte de această dată.¹³

Înainte de această dată ar fi păstorit la Tomis Episcopii *Evangelicus* (?), sfârșitul secolului al III-lea, începutul secolului IV; *Efrem* (?), începutul secolului al IV-lea; *Titus*, Tit sau *Filius* (?), începutul secolului al IV-lea; *Marcu* (?); un *Episcop*, participant la Sinodul I Ecumenic, 325, probabil *Marcu*?¹⁴

După *Vetranion*, Tomisul a fost păstorit de către episcopii *Gherontius* sau *Terentius*, atestat în anul 381; *Teotim I*, î. 392 – d. 403, prăznuit ca sfânt la 20 aprilie; *Timotei*, atestat în anul 431; *Ioan*, înainte de anul 448; *Alexandru*, atestat în anii 449 și 451; *Teotim II*, atestat 458; *Paternus*, î. 518 – d. 520; *Valentinian*, î. 549 – d. 553;

În secolul al IX-lea titularii „Arhiepiscopiei autocefale a Tomisului” (recte autonome) rezidau în nord, la Dinogetia? (azi Garvăn, jud. Tulcea), la 11 km. depărtare de orașul Galați.¹⁵

Kuzev, Aleksandar; Gyuzelev, Vasil, eds. (1981) (in Bulgarian). *Градове и крепости на Дунава и Черно море. Български средновековни градове и крепости. I. Varna: Книгоиздателство "Георги Бакалов". OCLC 10020724. Rădulescu, Adrian; Bitoleanu, Ion (1998) (in Romanian). *Istoria Dobrogei*. Constanța: Editura Ex Ponto. ISBN 978-973-9385-32-9.*

Mărculeț, Vasile (2003). "Asupra organizării teritoriilor bizantine de la Dunărea de Jos în secolele X-XII: thema Mesopotamia Apusului, strategatul Dristrei, thema Paristrion – Paradunavon". In Dobre, Manuela (in Romanian). *Istorie și ideologie*. București: Editura Universității din București. ISBN 978-973-575-658-1. Retrieved 2007-04-29.

Hitchins, Keith (2004) (in Romanian). *Romania 1866-1947* (II ed.). București: Humanitas. ISBN 978-973-50-0551-1.

Strabo (1903). "Book VII". In Hans Claude Hamilton; W. Falconer. *The Geography of Strabo*. London: George Bell & Sons. OCLC 250411. Retrieved 2007-04-29.

Rădulescu, Adrian; Bitoleanu, Ion (1979) (in Romanian). *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare: Dobrogea*. București: Editura Științifică și Enciclopedică. OCLC 5832576.

Sallanz, Josef, ed. (2005) (in German). *Die Dobrudscha. Ethnische Minderheiten, Kulturlandschaft, Transformation; Ergebnisse eines Geländekurses des Instituts für Geographie der Universität Potsdam im Südosten Rumäniens. (= Praxis Kultur- und Sozialgeographie; 35)* (II ed.). Potsdam: Universitätsverlag Potsdam. ISBN 978-3-937786-76-6.

Sallanz, Josef (2007) (in German). *Bedeutungswandel von Ethnizität unter dem Einfluss von Globalisierung. Die rumänische Dobrudscha als Beispiel. (= Potsdamer Geographische Forschungen; 26)*. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam. ISBN 978-3-939469-81-0.

¹³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 143.

¹⁴ Ibidem. Vezi și listele cronologice ale ierarhilor BOR, din volumul III, p. 532: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Buc., 1994.

¹⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Op. cit., p. 532.

2. Arhiepiscopia Justiniana Prima

Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής

[azi Царичин град, Caričin Grad, Үаричин Град (Orașul Împărătesei), în Serbia] ¹⁶

Prin Novella XI, din 14 aprilie 535, Sfântul Împărat Justinian I cel Mare (527-565, din 526 asociat la tron) a dispus fondarea Arhiepiscopiei Justiniana Prima, după numele orașului ridicat de acest monarh, pe locul satului său natal Tauresium, localizat geografic la o distanță de aproximativ 40 km., sud-vest de orașul Niș - Naïsus, în Serbia. ¹⁷ Zece ani mai târziu la 18 martie 545, în partea a treia, din Novella CXXXI, Justinian I cel Mare a reluat dispozițiile privitoare la Arhiepiscopia Justiniana Prima, dar într-o formă de redactare foarte succintă:¹⁸

CAPUT III.

Per tempus autem beatissimum archiepiscopum Primae Iustinianae nostrae patriae habere semper sub sua iurisdictione episcopos provinciarum Daciae mediterraneae et Daciae ripensis, Privalis et Dardaniae et Mysiae superioris atque Pannoniae, et ab eo hos ordinari, ipsum vero a proprio ordinari concilio, et in subiectis sibi provinciis locum obtinere eum sedis apostolicae Romae secundum ea quae definita sunt a sanctissimo papa Vigilio.

Privitor la localizarea Justinianei Prima există mai multe teorii. Istoricul contemporan Procopius din Cezarea (490 - c. 555) secretarul generalului Belizarie scria că satul în care s-a născut Justinian I cel Mare se numea Tavrision (Tauresium) și era situat în apropiere de Bederiana (Vederiana), în provincia Dardania, unde s-a născut unchiul său, împăratul Justin I (518-527). Alți istorici au identificat Justiniana Prima cu orașul Scupi (Scoplje), alții cu orașul Lychnidus (Ahrida, Ohrida, Ohrid), din provincia Epirus Nova (Macedonia). Cronicarul Ioan din Antiohia (? – d. 610?), un învățat și înalt funcționar din administrația imperială, scria în lucrarea sa *Cronica lumii*, redactată cu probabilitate la Constantinopol, înainte de anul 610, că *Bederiana* se află localizată în apropiere de orașul Niș. ¹⁹ Noi acceptăm părerea arheologilor sârbi, adoptată și de către Părintele

¹⁶ A nu se confunda cu Justiniana Secunda, vechiul Ulpianum sau Ulpiana, oraș cu sediu episcopal, situat la zece km. sud-est de orașul Priština, în Kosowo. În anul 518, orașul Ulpiana a fost distrus de un cutremur, după anul 535 fiind refăcut în întregime de împăratul Justinian I cel Mare, care i-a și dat numele de Justiniana Secunda, pentru a se deosbi de de o altă ctitorie a sa, Justiniana Prima. În apropierea nemijlocită de locul Justinianei Secunda, pe Câmpia Mierlei, se află importanta Mănăstire Gračanica, 1311. Episcopul Macedonius de Ulpiana a participat la Sinodul de la sardica, din anul 343.

¹⁷ Justinian I cel Mare (480-565). Trei ani mai târziu, în anul 483 s-a născut tot în Tauresium și viitorul rege ostrogot Theodahad (534-536), nepotul lui Teoderic cel Mare (511-526).

¹⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, ²1991, p. 173.

Literatură, privitoare la Justiniana Prima:

Bernand Bavant, Vujadin Ivanisevic: Iustiniana Prima (Caricin Grad) - eine spätantike Stadt vom Reissbrett. In: U. Brandl/ M. Vasić (Hrsg.), *Roms Erbe auf dem Balkan - Spätantike Kaiservillen und Stadtanlagen in Serbien*. Mainz 2007, S. 108-129, ISBN 978-3-8053-3760-1.

D. Mano-Zissi: Justiniana Prima. In: *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, Bd. 3, Stuttgart 1972-78, S. 687ff.

C. S. Snively: Iustiniana Prima. In: *Reallexikon für Antike und Christentum*, Bd. 19, Sp. 638ff.

Noël Duval (éd.): *Caričin Grad*. Rom (Collection de l'Ecole Française de Rome; 75)

Vol. 1: *Les basiliques B et J de Caričin Grad, quatre objets remarquables de Caricin Grad, le trésor de Hajducka Vodenica*, par N. Duval u.a. 1984. ISBN 2-7283-0070-4

Vol. 2: *Le quartier sud-ouest de la ville haute*, par B. Bavant u.a. 1990. ISBN 2-7283-0198-0

Bernard Bavant, Vujadin Ivanisevic: *Iustiniana Prima - Caričin Grad*. Belgrad 2003. ISBN 86-80093-20-3

↑ Vujadin Ivanisevic, *Iustiniana Prima als ideale Stadt des 6. Jahrhunderts*. In: *Byzanz: Pracht und Alltag*. Katalogbuch zur Ausstellung in Bonn, 26. Februar 2010 - 13. Juni 2010, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland (Gebundene Ausgabe), S. 236, Hirmer, 2010.

¹⁹ Despre viața și activitatea lui Ioan de Antiohia, [*Cronica lumii*, de la facerea lumii, până la anul 610, adică la începutul domniei împăratului Heraklios I (610-641)], vezi: Sergei Mariev (Hrsg.): *Ioannis Antiocheni fragmenta quae super-*

Profesor Dr. Mircea Păcurariu, de la Sibiu, că orașul Justiniana Prima a fost construit pe locul vechiului Tauresium sau în apropierea nemijlocită a acestei localități, nu pe locul Bederianeii și că aceste două localități sunt situate în Serbia, nu în Macedonia. Numele actual al locului unde se afla odinioara Justiniana Prima este Taricin Grad sau Caričin Grad, în apropiere de orașul Niș.²⁰

Intenția împăratului Justinian I cel Mare era ca orașul Prima Justiniana să continue rolul pe care l-a deținut în Balcani orașul Sirmium, înainte de-a fi fost distrus de hoardele barbare ale lui Attila († 453), după anul 444, a cărui importanță a decăzut, mai ales după anul 504, când a fost cucerit de către ostrogoți. De la ostrogoți, orașul Sirmium a fost apoi preluat de către gepizi, iar în anul 584 a trecut sub stăpânirea avarilor.²¹

1. Cum enim in antiquis temporibus Sirmii praefectura fuerat constituta, ibique omne fuerat Illyrici fastigium tam in civilibus quam in episcopalibus causis, postea autem Attilanis temporibus eiusdem locis devastatis Apraemius praefectus praetorio de Sirmiana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tunc ipsam praefecturam et sacerdotalis honor secutus est, et Thessalonicensis episcopus non sua auctoritate, sed sub umbra praefecturae meruit aliquam praerogativam.²²

Justinian I cel Mare a stabilit în Novella XI sau documentul de fondare al Primei Justiniane și aria de jurisdicție al noii Arhiepiscopii. În componența jurisdicției Arhiepiscopiei de Justiniana Prima intrau aproximativ 25 de eparhii (episcopii și mitropolii), care până atunci erau sub jurisdicția Arhiepiscopului de Thesalonic. Este vorba de episcopiile din provinciile Prefecturii Illyricului: Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Moesia Superior (Prima), Dardania, Prevalitania, Macedonia Secunda (Salutaris) și o parte din Pannonia Inferior (Secunda), în care se afla și cetatea Baciana (Bassiana?). Novella XI-a nu amintea eparhiile din provinciile Moesia Inferior și Scythia Minor, pentru că acestea au rămas în continuare sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Aceste provincii erau și așa încorporate din punct de vedere administrativ în dieceza Traciei, din cuprinsul Prefecturii Orientului.²³

De la această dată, 335, Arhiepiscopia Thesalonicului urma să-și extindă jurisdicția numai asupra eparhiilor din provinciile aflate în cuprinsul diecezei Macedoniei: cele două Epire, Thesalia, Ahaia, Creta.

Eparhiile din componența Arhiepiscopiei Prima Justiniană aveau în jurisdicția lor o populație romanizată „...partea latină și dunăreană a Illyricului oriental...”, cum o numea istoricul J. Zeiller, cu excepția Prevalitaniei, care era „adriatică”, adică ținea de Illyricul occidental.²⁴

sunt. Corpus fontium historiae Byzantinae 47. Berlin-New York 2008. (Neue Textausgabe mit englischer Übersetzung; Mariev vertritt dabei teils deutlich andere Positionen als Roberto. Rezension von Mark Whittow, Bryn Mawr Classical Review 2009.12.06).

Umberto Roberto (Hrsg.): *Ioannis Antiocheni Fragmenta ex Historia Chronica. Introduzione, edizione critica e traduzione.* Berlin 2005 (= *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur* 154). (Wichtige neue Textausgabe mit italienischer Übersetzung und ausführlicher Einleitung. Roberto benutzt allerdings eine von den vorangehenden Ausgaben abweichende Zählung der Fragmente. Rezension von Bruno Bleckmann, Göttinger Forum für Altertumswissenschaft 9 (2006), S. 1071-1075).

Sergei Mariev: Neues zur „Johanneischen Frage“?. In: *Byzantinische Zeitschrift* 99 (2006), S. 535-549.

Panagiotis Sotiroudis: Untersuchungen zum Geschichtswerk des Johannes von Antiocheia. Thessalonike 1989.

²⁰ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 174.

²¹ Wendelin Kellner: Ein römischer Münzfund aus Sirmium (Gallienus-Probus). In: *Denkschriften d. Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse*. 133, Österr. Akad. d. Wissenschaften, Wien 1978, ISBN 3-7001-0256-9 (Veröffentlichungen der Kommission für Numismatik. 7 – *Thesaurus nummorum Romanorum et Byzantinorum*. T 2.).

Miroslava Mirković: *Sirmium – its history from the 1. century A.D. to 582 A.D.*. Belgrad 1993.

Dragoslav Srejić (Hrsg.): *Roman imperial towns and palaces in Serbia. Sirmium, Romuliana, Naissus.* In: *Gallery of the Serbian Acad. of Sciences and Arts / Galerija Srpske Akademije Nauka i Umetnosti*. 73, Belgrad 1993.

²² Vezi primul capitol din Novella XI, din 14 aprilie 335.

²³ Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, pp. 155-156. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

²⁴ Luat după: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 174.

De subliniat este că jurisdicția canonică a Arhiepiscopiei Justiniana Prima se extindea și în nordul Dunării, asupra unor regiuni și cetăți salvate, sanate și renovate de acest mare împărat, cum ar fi cetățile Recidava și Litterata (Lederata), cu hinterlandul acestora.²⁵

[2. Cum igitur in praesenti deo auctore ita nostra respublica aucta est, ut utraque ripa Danubii iam nostris civitatibus frequentaretur, et tam Viminacium quam Recidiva et Litterata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum ditioni subactae sint, necessarium duximus ipsam gloriosissimam praefecturam, quae in Pannonia fuerat constituta, iuxta Pannoniam in nostra felicissima patria collocare, cum nihil quidem magni distat a Dacia mediterranea secunda Pannonia, multis autem spatiis separatur prima Macedonia a Pannonia secunda.]²⁶

Novella XI confirmă în mod direct și indirect, viitoarele legături de jurisdicție canonică ale Arhiepiscopiei Justinian Prima, cu Biserica și creștinii din eparhiile de pe malul stâng al Dunării, adică din România de astăzi. Cazul concret îl oferă cetățile Recidiva (identificată de Vasile Pârvan cu *Arcidava*, azi Vărădia, lângă Oravița, în Banat) și Litterata – Lederata, pe care Vasile Pârvan o situează în stânga Dunării, în fața cetății Viminacium (de pe malul celălalt, azi Palanca Nouă, din Serbia). Istoricul Procopius din Cezarea confirmă și el extinderea granițelor Imperiului Romeu în stânga Dunării.²⁷ În același timp, Împăratul Justinian I cel Mare a dispus să fie refăcute și fortificațiile din stânga Dunării, din interiorul Dobrogei, precum și capetele de poduri, pentru a mijloci o mai ușoară comunicare cu noile teritorii cucerite.

Arhiepiscopi de Justiniana Prima²⁸

1. Catellianus (? – 535 -?) sau *Catelianus* a fost primul Arhiepiscop de Justiniana Prima. Amănunte, privitoare la originea, viața și activitatea acestui ierarh nu cunoaștem, ele pierzându-se în negura timpurilor vitrege, care s-au abătut ulterior asupra acestui scaun arhiepiscopesc și asupra orașului Justiniana Prima, după invazia, prădarea și distrugerile la care a fost supus de către popoarele migratoare, în secolul al VII-lea.

2. Benenatus (d. 544, 549, 553,?) a fost urmașul sau unul dintre urmașii lui Catellianus, nu putem spune cu certitudine. Benenatus era însă implicat în discuțiile asupra celor „trei capitole”, condamnate ulterior la Sinodul al V-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 553. În contextul acestor dispute, în anul 544, probabil la cererea împăratului, Benenatus a semnat Edictul imperial de condamnare al celor „trei capitole”, ca măsură premergătoare deciziilor sinodale, din anul 553. Atitudinea lui Benenatus, de condamnare a celor „trei capitole” ar fi nemulțumit pe episcopii săi sufragani, pe *episcopii illyrieni*, în frunte cu dușmanul său Frontinus, care întruniți într-un Sinod, în anul 549, au decis depunerea din scaun a arhiepiscopului lor. Benenatus a rămas însă în scaun, pentru că Justinian I cel Mare a dispus exilarea în Egipt a lui Frontinus.²⁹ La lucrările Sinodului V Ecumenic, Arhiepiscopul Benenatus este probabil să nu fi participat, fiind reprezentat de Mitropolitul Focas din Stobi, Στόβοι, Стоби, Macedonia. Episcopii ilirieni se pare că erau foarte antrenați în disputa privind „cele trei capitole”, dispută soldată cu o polarizare a atitudinii acestora. Așa de pildă, trei dintre episcopii sufragani ai lui Benenatus (Paul din Ulpiana-Justiniana Secunda, Proiectus din Naïsus și Sabinianus din Zappara)³⁰ au refuzat să participe la lucrările Sinodului V Ecumenic, din anul 553, deși se aflau în Constantinopol, motivând că nu pot face acest lucru, în absența Arhiepiscopului lor. Nu cunoaștem destule amănunte, pentru a înțelege atitudinea echivocă a

²⁵ Vezi punctul 2, din Novella XI. Explicația și la Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 174.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Luat după: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 178.

²⁸ Vezi listele cronologice ale ierarhilor BOR, la: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Buc., 1994, Op. cit., p. 531. Mai vezi: Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1975, p. 4, din extrasul de 36 p. [Extras din rev. B.O.R., XCIII, 1975, pp. 322-355].

²⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., pp. 176-177.

³⁰ Ulpiana și Zappara se află în Dardania: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 177.

celor trei arhieriei sufragani și nici motivul pentru care Benenatus a lipsit de la lucrările Sinodului al V-lea Ecumenic. Este posibil ca episcopii din cuprinsul Arhiepiscopiei Justiniana Prima să fi fost împotriva condamnării „celor trei capitale”, cum s-a întâmplat și cu episcopii din nordul Italiei. De pildă, episcopul Vasilisc de Sardica a întrerupt legăturile cu Papa Vigiliu, după ce acesta din urma, a condamnat „cele trei capitale”. Avem așadar o situație asemănătoare Bisericii din Aquileia.

3. Ioan (? – 591 -?) este un Arhiepiscop cunoscut cu numele, grație unor scrisori, pe care i le-a adresat Sf. Grigorie I cel Mare (590-604), Patriarhul Romei Vechi. Într-una din aceste scrisori, datând din octombrie 592, se poate constata că Ioan a fost învitat de împăratul Mauricius (582-602) să reexamineze cazul Episcopului Adrian al Thebei, condamnat de Mitropolitul său Ioan de Larissa și depus din treaptă de către același Arhiepiscop Ioan al Justiniane Prima. Prin această scrisoare din octombrie 592, Papa îi cerea lui Ioan al Primei Justiniane, să-l achite pe Adrian al Thebei.³¹

[4. Ioan [III?] (? - 594 – c. 602)] Nu suntem siguri dacă acest Ioan [III] este una și aceeași persoană cu Ioan (?-591-?) sau Ioan [I] al Primei Justiniane sau ar fi vorba de un nou Arhiepiscop, ales în anul 594 (?). Știrile provin din nou din alte două scrisori ale Sf. Grigorie Dialogul, Papa Romei, din octombrie și noiembrie 594 (?), una adresată episcopilor din Illyricum, a doua Arhiepiscopului Ioan, în care se amintește de alegerea sa ca arhiepiscop al Scaunului de Justiniana Prima. Unii istorici, printre care Ștefan Lupșa, consideră că ar fi vorba de un nou arhiepiscop, cu numele de Ioan (sau Ioan II), alții, cum ar fi Jaques Zeiller, susțin că ar fi o greșală în datarea scrisorilor: 591 în loc de 594. Sf. Grigorie I cel Mare a protestat în anul 601 la Constantinopol, prin apocrisiarul său diaconul Antonie, împotriva intenției Împăratului Mauricius de a-l depune din scaun pe Arhiepiscopul Ioan de Justiniana Prima, pe motivul că ar fi bolnav.³²

Împăratul a ținut cont de dorința Sf. Grigorie Dialogul, lăsându-l pe Arhiepiscopul Ioan în scaun, iar în anul următor, acesta din urmă, a mai primit încă o scrisoare de la Papa Romei.

Din corespondența Papei Grigorie I cel Mare se mai desprinde încă o știre privitoare la Prima Justiniană. Astfel, în anul 594, Papa îi scria Mitropolitului Felix de Sardica să recunoască drepturile Arhiepiscopului de Justiniana Prima.³³

După anul 602 se pierde știrile, privitoare la Arhiepiscopia Justiniana Prima, în urma pătrunderii în spațiul balcanic a slavilor și a avarilor, la care se adaugă bulgarii, în anul 679-680. Arhiepiscopia de Justiniana Prima a fost desființată în mod canonic, de către Împăratul Leon III Isaurul (716-741), în anul 731, iar eparhiile sufragane ale acesteia fiind trecute sub directă jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Este vorba de Edictul Imperial din c. august 731, privind eparhiile din Calabria, Sicilia și Illyricum (cu provinciile Epirul Nou și Vechi, Illyria, Macedonia, Thesalia, Ahaia, Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea, Moesia, Dardania, Prevalitania), care de la această dată sunt scoase de sub jurisdicția Romei Vechi, fiind trecute sub directă jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice, din Constantinopol Noua Romă.³⁴

³¹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 177.

³² Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 177. Vezi lista bibliografică de la pp. 181-182.

³³ Ibidem.

³⁴ Vezi Regestul nr. 301, din c. August 731, vol I (565-1025), 1924, 36, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit*, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).
Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

Anexa nr. I

Novellele XI și CXXXI, în traducere latină ³⁵

*

1. ~ NOV. XI ~

DE PRIVILEGIIS ARCHIEPISCOPI PRIMAE IUSTINIANAE.

(AD 535)

(Based upon the Latin text of Schoell and Kroll's edition).

~ Text submitted by Dr. Ingo Maier ~

Idem A. Catelliano viro beatissimo archiepiscopo Primae Iustinianae

Multis et variis modis nostram patriam augere cupientes, in qua prima deus praestitit nobis ad hunc mundum quem ipse condidit venire, et circa sacerdotalem censuram eam volumus maximis incrementis ampliare: ut Primae Iustinianae patriae nostrae, pro tempore sacrosanctus antistes non solum metropolitanus, sed etiam archiepiscopus fiat, et certae provinciae sub eius sint auctoritate, id est tam ipsa mediterranea Dacia quam Dacia ripensis nec non Mysia prima et Dardania et Praevalitana provincia et secunda Macedonia et pars secundae Pannoniae, quae in Bacensi est civitate.

1. Cum enim in antiquis temporibus Sirmii praefectura fuerat constituta, ibique omne fuerat Illyrici fastigium tam in civilibus quam in episcopalibus causis, postea autem Attilanis temporibus eiusdem locis devastatis Apraemius praefectus praetorio de Sirmiana civitate in Thessalonicam profugus venerat, tunc ipsam praefecturam et sacerdotalis honor secutus est, et Thessalonicensis episcopus non sua auctoritate, sed sub umbra praefecturae meruit aliquam praerogativam.

2. Cum igitur in praesenti deo auctore ita nostra respublica aucta est, ut utraque ripa Danubii iam nostris civitatibus frequentaretur, et tam Viminacium quam Recidiva et Litterata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum ditioni subactae sint, necessarium duximus ipsam gloriosissimam praefecturam, quae in Pannonia fuerat constituta, iuxta Pannoniam in nostra felicissima patria collocare, cum nihil quidem magni distat a Dacia mediterranea secunda Pannonia, multis autem spatiis separatur prima Macedonia a Pannonia secunda.

3. Et quia homines semper bellicis sudoribus inhaerentes non erat utile reipublicae ad primam Macedoniam per tot spatia tantasque difficultates venire, ideo necessarium nobis visum est ipsam praefecturam ad superiores partes trahere, et iuxta eam provinciae constitutae facilius sentiant illius medicinam.

4. Et ideo tua beatitudo et omnes praefatae Primae Iustinianae sacrosancti antistites archiepiscopi habeant praerogativam et omnem licentiam suam auctoritatem eis impertire et eos ordinare, et in omnibus supradictis provinciis primum honorem, primam dignitatem, summum sacerdotium, summum fastigium: ut a tua sede creentur et te solum archiepiscopum habeant, nulla

³⁵ Luat din: Iustiniani Novellae, Recognovit Rudolphus Schoell, Opus Schoellii morte interceptum absolvit Guilemus Kroll, (Corpus Iuris Civilis, vol. III). Vezi:

http://at.search.yahoo.com/search?fr=chr-greentree_gc&ei=utf-8&ilc=12&type=302398&p=Schoell%2C+Corpus+Iuris+Civilis

The Novels of Justinian (*Novellae*) form part of the *Corpus Iuris Civilis*. Most of them were published in Greek. The former belong to the year 535 AD and the latter to the year 565, but most of them were published between 535 and 539. It does not seem, however, that any official compilation of these new constitutions appeared in Justinian's time. The Greek text consists of 168 Novels: 159 of them were composed during Justinian's reign and the rest belongs to Justin the Second and to Tiberius.

Lyon's ed. of 1627 • Otto's ed. of 1833 • Lingenthal's ed. of 1881: I II.

communione adversus <eos> Thessalonicensi episcopo servanda; sed tu ipse et omnes Primae Iustinianae antistites sint eis iudices et disceptatores: quicquid oriatur inter eos discrimen, ipsi hoc dirimant et finem ei imponant et eos ordinent, neque ad alium quendam eatur, sed suum cognoscant archiepiscopum omnes praedictae provinciae, et eius sentiant creationem, et vel per se vel per suam auctoritatem vel clericos mittendos habeat omnem potestatem omnemque sacerdotalem censuram et creationis licentiam.

5. Sed et in Aquis, quae est provinciae Daciae ripensis, ordinari volumus a tua sanctitate episcopum, ut non in posterum sub Meridiano episcopo sit constituta: sed Meridianus quidem maneat in Meridio, nulla ei communione cum Aquis servanda; Aquensis autem episcopus habeat praefatam civitatem et omnia eius castella et territoria et ecclesias, ut possit Bonosiacorum scelus ex ea civitate et terra repellere vel in orthodoxam fidem transformare.

6. Ut igitur sciat beatitudo tua nostri numinis dispositionem, ideo praesentem legem ad tuam venerabilem sedem transmisimus, ut in perpetuum tale beneficium habeat patriae nostrae ecclesia in dei omnipotentis gloriam et nostri numinis sempiternam recordationem.

7. Quando autem tuae sedis gubernatorem ab hac luce decedere contigerit, pro tempore archiepiscopum eius a venerabili suo concilio metropolitanorum ordinari sancimus, quemadmodum decet archiepiscopum omnibus honoratum in ecclesiis provehi, nulla penitus Thessalonicensi episcopo neque ad hoc communione servanda.

Beatitudo igitur tua quae nostra sanxit aeternitas modis omnibus ad effectum perducere non differat.

Dat. XVIII. kal. Mai. <Belisario v. c. cons>.

► Sources: *Ep. Theod.* 11; *Ath.* 1, 8; *Nomoc.* XIV tit. 1, 5; *Iul. const.* IX.

*

2. ~ NOV. CXXXI ~
DE ECCLESIASTICIS TITULIS.
(AD 545)

(Based upon the Latin text of Schoell and Kroll's edition).

~ Text submitted by Dr. Ingo Maier ~

Idem Aug. Petro pp.

<Praefatio> De regulis ecclesiasticis et privilegiis aliisque capitulis ad sacrosanctas ecclesias et reliquas venerabiles domos pertinentibus praesentem proferimus legem.

CAPUT I.

Sancimus igitur vicem legum obtinere sanctas ecclesiasticas regulas, quae a sanctis quattuor conciliis expositae sunt aut firmatae, hoc est in Nicaena trecentorum decem et octo et in Constantino-politana sanctorum centum quinquaginta patrum et in Epheso Prima, in quo Nestorius est damnatus, et in Calcedone, in quo Eutychis cum Nestorio anathematizatus est. Praedictarum enim quattuor synodorum dogmata sicut sanctas scripturas accipimus et regulas sicut leges servamus.

CAPUT II.

Ideoque sancimus secundum earum definitiones sanctissimum senioris Romae papam primum esse omnium sacerdotum, beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos Novae Romae secundum habere locum post sanctam apostolicam sedem senioris Romae, aliis autem omnibus sedibus praeponeatur.

CAPUT III.

Per tempus autem beatissimum archiepiscopum Primae Iustinianae nostrae patriae habere semper sub sua iurisdictione episcopos provinciarum Daciae mediterraneae et Daciae ripensis,

Privalis et Dardaniae et Mysiae superioris atque Pannoniae, et ab eo hos ordinari, ipsum vero a proprio ordinari concilio, et in subiectis sibi provinciis locum obtinere eum sedis apostolicae Romae secundum ea quae definita sunt a sanctissimo papa Vigilio.

CAPUT IV.

Simili quoque modo his pontificis, quod episcopo Iustinianae Carthaginis Africanae civitatis dedimus ex quo deus hanc nobis restituit, servari iubemus. Sed et aliae civitates et harum episcopi, quibus in diversis locis metropolicum ius praestitum est, huiusmodi privilegio in perpetuum potiantur. Omnia <autem> privilegia vel solacia, quae ex imperiali munificentia aut etiam alio quolibet modo sanctis ecclesiis aut aliis venerabilibus locis collata sunt, firme eis per omnia conserventur.

CAPUT V.

Ad haec sancimus omnium sanctarum ecclesiarum et omnium venerabilium domuum possessiones usque sordidas functiones neque extraordinarias descriptiones sustinere. Si tamen itineris sternendi aut pontium aedificii vel reparationis opus fuerit, ad instar aliorum possessorum huiusmodi opus et sanctas ecclesias et venerabiles domos complere, dum sub illa possident civitate sub qua tale fit opus. Si quae vero res ex curialium substantiis ad quamlibet sacrosanctam ecclesiam aut aliam venerabilem domum secundum leges venerunt aut postea venerint, liberas eas esse sancimus descriptione lucrativorum.

CAPUT VI.

Pro temporalibus autem praescriptionibus X et XX et XXX annorum sacrosanctis ecclesiis et aliis universis venerabilibus locis solam quadraginta annorum praescriptionem opponi praecipimus; hoc ipsum servando et in exactione legatorum et hereditatum quae ad pias causas relictas sunt.

CAPUT VII.

Si quis autem voluerit fabricare venerabile oratorium aut monasterium, non aliter incohendam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit et venerabilem fixerit crucem.

1. Si vero semel coeperit aut novam aedificare basilicam aut veterem renovare, modis omnibus compellatur a beatissimo locorum episcopo et oeconomis eius et civili iudice eam explere, et si is distulerit, hoc moriente heredes eius opus incohatum adimpleant.

CAPUT VIII.

Si quis in sua domo aut suburbano <aut> praedio ecclesiasticum ministerium ministrare praesumpserit aut aliis celebrare concesserit sine clericis sanctissimo locorum episcopo subiacentibus, iubemus hanc domum aut suburbanum aut praedium, ubi tale aliquid delinquitur, loci illius sanctissimae ecclesiae vindicari per deo amabilem episcopum et oeconomum eius et civilem iudicem locorum.

1. Si vero nesciente locorum domino eius curatores aut conductores aut emphyteotae contrarium aliquid exerceri permiserint, dominum quidem loci nullum praeiudicium aut dispendium sustinere, eos autem qua hoc fecerunt aut fieri permiserunt ex provincia ubi hoc commissum est expelli, rebus eorum loci illius sanctissimae ecclesiae vindicandis.

CAPUT IX.

Si quis in nomine magni dei et salvatoris nostri Iesu Christi hereditatem aut legatum reliquerit, iubemus ecclesiam loci in quo testator domicilium habuit accipere quod demissum est.

1. Si quis autem unum sanctorum heredem scripserit aut legatum ei reliquerit, et non specialiter nominaverit locum in quo est venerabilis domus, inveniantur autem in eodem loco aut civitate plura oratoria eiusdem sancti, illi magis domui quae pauperior est quod relictum est praebeatur. Si autem non est in civitate basilica nominati sancti, invenitur autem in territorio eius, illi detur. Si autem neque in territorio reperitur huiusmodi domus, tunc ecclesiae civitatis, in qua testator domicilium habuit, quod demissum est praebeatur.

CAPUT X.

Si quis aedificationem venerabilis oratorii aut xenodochii aut ptochii aut orphanotrophii aut nosocomii aut alterius reverendae domus in novissima voluntate fieri disposuerit, oratorium quidem intra quinque annos compleri iubemus providentia locorum episcopi et civilis iudicis, xenodochium autem et ptochium aut aliam venerabilem domum intra unum fieri annum.

1. Si autem intra annum non fecerint heredes xenodochium aut quamlibet venerabilem domum a testatore dispositam fieri, iubemus eos domum aut comparare aut locare, ubi possunt quae iussa sunt adimplere, donec huiusmodi domus venerabilis expleatur.

2. Et si quidem ipse testator decreverit, qui debeant xenodochi fieri aut ptochotrophi aut alteri tales gubernatores, sive suis heredibus huiusmodi electionem commiserit, iubemus modis omnibus heredes eius quae ab eo definita sunt adimplere, locorum beatissimis episcopis inspicientibus, si gubernatio recte procedit, et si invenerint non utiles existentes rectores, licentiam habentibus sine damno alios pro eis opportunos efficere.

CAPUT XI.

Si quis autem etiam pro redemptione captivorum aut alimentis pauperum hereditatem aut legatum reliquerit in rebus mobilibus aut immobilibus, sive semel seu annale, et hoc modis omnibus secundum testatoris voluntatem ab his quibus iussum est. hoc facere compleri.

1. Si autem non specialiter dixerit, quomodo pauperibus haec reliquit, praecipimus sanctissimum episcopum civitatis in qua testator habuit domicilium percipere easdem res et eius civitatis pauperibus erogare.

2. Si autem pro redemptione captivorum aliquid relinquitur, et non nominatim testator dixerit, per quem oporteat fieri redemptionem, etiam sic iubemus res ad hoc relictas locorum episcopum et eius oeconomos accipere et huiusmodi pium opus implere. In omnibus enim talibus piis voluntatibus sanctissimos locorum episcopos volumus providere, ut secundum defuncti voluntatem universa procedant, licet praecipue a testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad haec aliquod participium.

3. Si autem qui haec facere iussi sunt semel et secundo a beatissimo locorum episcopo aut huius oeconomis per publicas personas admoniti distulerint quae disposita sunt adimplere, iubemus eos omne lucrum relictum eis ab eo qui haec praecepit amittere, et locorum episcopos omnes res cunctis, sicuti dictum est, piis causis distributas cum fructibus et augmentis medii temporis et memorato lucro vindicare et quae testator disposuit adimplere, scientes quia, si neglexerint, pro his omnibus rationem deo persolvent.

4. Si autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit aliquid horum quae a nobis dicta sunt, liceat et sanctissimo eius metropolitae haec omnia exigere et complere, et omni alio licentia sit huiusmodi movere quaestionem et studere, ut modis omnibus causae piae compleantur.

CAPUT XII.

Si autem heres quae ad pias causas relictas sunt non impleverit, dicens relictam sibi substantiam non sufficere ad ista, praecipimus omni Falcidia vacante quicquid invenitur in tali substantia proficere provisione sanctissimi locorum episcopi ad causas quibus relictum est.

1. Si autem legatum ab aliquo ad pias causas relinquitur, iubemus intra menses sex ab insinuatione testamenti numerandos hoc modis omnibus praebere quibus relictum est. Si autem distulerint qui in hoc onerati sunt huiusmodi praebere legatum, et fructum et usuras et omne legitimum exigantur augmentum a tempore mortis eius qui hoc reliquit.

2. Si autem annale legatum cuilibet venerabili domui relinquatur, si quidem qui hoc dare iussi sunt aut locus ex quo iussum est hoc praebere in ipsa aut vicina provincia fuerit, iubemus nullo modo tale legatum alienari. Si vero loca aut personae ex quibus hoc dari praeceptum est longius fuerint, tunc liceat illis quibus hoc relictum est, si et pars obligata consentit, commutare legatum et iuxta pro eo percipere redditus idoneos, et cum augmento non minus quartae partis relictas quantitatis, et neque plurimis tributis fiscalibus praegravatos; aut vendere, si voluerint, huiusmodi

legatum et non minus pro pretio percipere quam ex tali legato in triginta quinque annos colligetur, ita tamen ut huiusmodi pretium ad utilitatem praedictae venerabilis domus ubi relictum est proficiat.

CAPUT XIII.

Interdicimus autem sanctissimis episcopis res mobiles aut immobiles seseque moventes, quaecumque post episcopatum ad eos quoquo modo pervenerint, in proprios cognatos aut in alias quascumque transferre personas. In captivorum vero redemptionem et egentium pabula et alias pias causas aut pro utilitate propriae ecclesiae ex his expendere licentiam habeant.

1. Et quicquid ex huiusmodi rebus post obitum eorum in ipsorum facultate remanserit, iubemus hoc ad proprietatem ecclesiarum quarum sacerdotium habuerunt competere. In illis enim solummodo rebus licentiam eis alienandi aut relinquendi quibus voluerint damus, quas ante episcopatum probantur habuisse, post episcopatum vero quae ex genere sibi coniuncto ad eos devolutae sunt, quibus ab intestato usque ad quartum gradum succedere potuerunt.

2. Haec autem omnia, quae diximus de rebus quae post episcopatum devolutae sunt ad sanctissimos episcopos, et in reverentissimis orphanotrophis et ptochotrophis et nosocomis et gerontocomis et xenodochis et omnibus aliis rectoribus venerabilium domuum valere sancimus in rebus quae in tempore propriae administrationis secundum praedictum modum ad eos pervenerunt.

3. Si quis autem episcopus aut clericus aut cuiuslibet ecclesiastici gradus minister aut ecclesiae diaconissa moriatur sine testamentis et legitimis successoribus, horum successio ecclesiae competat in qua constituti fuerunt.

CAPUT XIV.

Iubemus autem nullum haereticum neque per conductionem neque per emphyteosin neque per emptionem aut alio quolibet modo res immobiles accipere a qualibet sancta ecclesia aut alio venerabili loco. Sin quid tale committitur, haereticus quidem quicquid pro tali causa praebuerit amittat, huiusmodi vero res venerabili loco a quo etiam datae sunt vindicentur, rector autem domus, qui ipsas res dedit haeretico, omni gubernatione removeatur et in monasterium recludatur, et uno anno sancta communione segregetur, cum haeticis prodidit Christianos.

1. Si autem orthodoxus possessionem habens, in qua est sancta ecclesia, alienaverit aut reliquerit aut per emphyteosin aut per conductionem aut per quamlibet gubernationem hanc dedit Iudaeo aut Samaritano aut pagano aut Montano aut Ariano aut alio haeretico, sancta ecclesia eiusdem vici huius vindicet proprietatem [alienationis].

2. Si quis autem haeticorum, quibus etiam connumeramus Nestorianos et Acephalos et Eutylianistas, praesumpserit speluncam suae incredulitatis aedificare, aut Iudaei novam synagogam constituere, locorum sancta ecclesia aedificia suae proprietati defendat.

3. Si vero quis per emphyteosin aut conductionem aut etiam aliam quamcumque gubernationem dedit possessionem huiusmodi personae, si quidem sciebat dominus possessionis quia haeretico hanc commisit, omnes redditus illius temporis quod in contractu transiit ecclesiam civitatis sub qua possessio constituta est vindicare. Si vero ignorabat dominus possessionis, quia haereticus erat cui haec commissa est, ipsum quidem dominum propter ignorantiam indemnem servari, haereticum vero in utroque casu expelli de possessionibus et substantiam eius applicari fisco.

CAPUT XV.

Orphanotrophi vero tutorum et curatorum fungantur officio, ita tamen ut et sine satisfactione <et convenient> et convenientur de rebus orphanotrophiis et ipsis propriis orphanis competentibus Res autem competentes alicui orphanorum publicis praesentibus tabulariis et sub gestis monumentorum in hac quidem regia civitate apud magistrum census habitis, in provinciis autem apud iudices earum aut defensores locorum orphanotrophos accipere et custodire, et si necessarium putaverint, etiam alienare et pretium earum orphanis conservare, aut alias res pro illis emere, non autem subiacere tutelaribus aut curatoriiis rationibus.

1. Servari autem iubemus venerabili orphanotrophio huius regiae urbis et xenodochio quod appellatur sanctae memoriae Sampso et sub eius gubernatione constitutis oratoriis aut xenonibus aut aliis venerabilibus domibus omnia privilegia quaecumque habet sanctissima maior ecclesia Constantinopolitana.

<Epilogus> Quae igitur per praesentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, tua celsitudo edictis sollemniter in hac regia civitate propositis ad omnium studeat pervenire notitiam. Nos enim providebimus, quatenus sine collatorum dispendio fiat etiam in provinciis manifesta.

<Dat. XV. kal. April. CP. imp. dn. Iustiniani pp. Aug. anno XVIII. post cons. Basilii vc. anno IV. ind. VIII.>

► Sources: *Auth.* CXIX; *Coll.* IX, tit. 6; *Ep. Theod.* 131; *Ath.* 2, 3; *Iul. const.* CXIX.

Emblema sau stema lui Inochentie Micu Baron de Klein Episcop Unit de Făgăraș și Alba Iulia (1729-1751, † 1768), ctitorul Blajului [Blasius, Villa Blasii, Blasendorf-1252, Balázsfalva, Блаж], oraș dezvoltat în jurul Castelului Princiar – azi Castelul Mitropolitan – construit de Georgiu Bagdi în anul c. 1535. Stema este reprodușă după: Inochentie Micu-Klein, *Arhieraticon*, Ediție după originalul manuscris, Studiu introductiv de Ioan Chindriș, Transcrierea textului: Florica Nuțiu și Ioan Chindriș, România Press, 2000, p. 10. [Rânduiala care să face la punerea cetățului și apețului...].

Anexa nr. II

Valahii în Sfântul Munte Athos [Ἀθῶς: Ἅγιον Ὄρος]:³⁶

Αὐτόνομη Μοναστική Πολιτεία Ἁγίου Ὄρους

- a. regelele patriarhale, nr. 973-976, din 1102-1108;
b. Regelele imperiale, nr. 1226, din 1105; 1240, din 1108; 1249, din 1109;
1250, din 1109; 1253, din 1111.

„Criza vlahilor”, de la Sfântul Munte (d. 1102-1108) s-a soldat cu un masiv număr de călugări, care au părăsit mănăstirile, schiturile, colibe și peșterile lor de acolo³⁷

Remus Mihai FERARU afirmă că: „Bizanțul a contribuit în mod decisiv la fixarea statutului politic, social, juridic și a regimului fiscal al vlahilor balcanici. Ei erau constituiți în comunități care beneficiau de o largă autonomie, precum și de o serie de privilegii juridice și fiscale. Denumirile comunităților și conducătorilor vlahilor (cătun, fălcare, celnik, primikiur) oglindesc, pe de o parte, vechimea și originea lor locală, pe de altă parte, îndelungata simbioză a vlahilor cu slavii. În schimbul privilegiilor fiscale, vlahii aveau obligații militare față de Bizanț. Izvoarele bizantine consemnează înrolarea vlahilor în armata Imperiului.”³⁸

Mult mai pregnant, decât prezentarea schematică a regestelor patriarhale și imperiale, problema conflictului creat de vlahi la Sfântul Munte îl clarifică Remus Mihai Feraru, în studiul său: *Vlahii din Peninsula Balcanică în lumina izvoarelor literare byzantine...*[ediția online]:³⁹

Forma de organizare tipică a păstorilor vlahi din Peninsula Balcanică era cătunul. Povestirea referitoare la istoria Muntelui Athos, redactată către anul 1109, de către monahul Ioan Trachaniotes⁴³ ne furnizează prima atestare documentară a cătunului vlah. Călugărul athonit relatează conflictul provocat în sânul comunității sale monahale de stabilirea la Muntele Athos, între anii 1100-1104, a unui grup destul de numeros de păstori vlahi transhumanți, împreună cu familiile și turmele lor. O parte dintre monahii athoniți au reacționat împotriva prezenței femeilor vlahice la Sfântul Munte, deoarece ele tulburau sufletele călugărilor, făcându-i pe aceștia să renunțe la post și rugăciune și să se dede preocupărilor lumești. Ei l-au înștiințat pe patriarhul Nicolae al III-lea (1084-1111) cu privire la prezența femeilor vlahice și au trimis o

³⁶ Vezi și Mănăstirea Katoxenia, *Ιερά Μονή Παναγίας Κάτω Ξενιάς*, lângă orașul Volos, Βόλος, din Grecia, cu hramul: *Maica Domnului, ocrotitoarea vlahilor, și Brâul ei sfânt*, în satul Sourpi, Σούρπη.

³⁷ Vezi studiul foarte competent al lui Remus Mihai FERARU, *Vlahii din Peninsula Balcanică în lumina izvoarelor literare byzantine*, în volumul "Quaestiones Romanicae" (2013), pg. 44-56, editat de Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest Timișoara la Ed. Jate Press, Szeged. Noi am utilizat ediția online, în: Biblioteca Lucus "Reconstrucție istorice", DacoRomania (sec. VII-XIII d. Hr.), 2012. Luat din: <http://laurilucus.ro/bibliotheca-lucus/reconstrucție-istorice/dacoromania-sec-vii-xiii-dhr/vlahii-din-peninsula-balcanica?nopaging=1>

³⁸ Remus Mihai FERARU, *Vlahii din Peninsula Balcanică în lumina izvoarelor literare byzantine*, ediția online. Vezi și nota nr. 32, din același studiu [³² Ibidem, p. 51, 53: „Vlahii erau în număr de trei sute de familii, iar împăratul zicea că sunt cătune supuse patriarhului, deoarece hotărâse de multe ori să le impună zeciuială, dar nu izbutise acest lucru din pricina conducătorilor de provincii, spre a nu îngreua mănăstirile și supăra pe monahi”]; vezi și Anca Tanașoca, Nicolae-Șerban Tanașoca, *Unitate romanică și diversitate balcanică. Contribuții la istoria romanității balcanice*, București, Ed. Fundației PRO, 2004, p. 83; Neagu Djuvara (coord.), *Aromânii. Istorie. Limbă. Destin*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1996, p. 69].

³⁹ Notele acestui fragment din studiul lui Feraru: 43-46:

⁴³ Ioan Trachaniotes era protos-ul Muntelui Athos (noiembrie 1107 – septembrie 1108) și de numele său se leagă „afacerea păstorilor vlahi”, vezi V. Grumel, *Les protes de la Sainte-Montagne de l’Athos sous Alexis Ier Comnène et le patriarh Nicolas III Grammaticos. Étude chronologique*, în „Revue des études byzantines”, 5, 1947, pp. 214-215, 216.

⁴⁴ FHDR [*Fontes Historiae Daco-Romanae*], vol. IV, p. 52: „TriakŌsiai gr famel...ai ½san pantej of Blŕcoi, Đ dš basileŸj katoŸnaj celegen e„nai tŸ patriŕeV...”.

⁴⁵ Anca Tanașoca, Nicolae-Șerban Tanașoca, op. cit., p. 77, 83; Neagu Djuvara (coord.), op. cit., pp. 70-71.

⁴⁶ Ibidem, p. 83 și n. 23.

delegație la împăratul Alexie I Comnenul, cerând alungarea vlahilor. Însă, majoritatea călugărilor s-au împotrivit alungării vlahilor, dându-și seama de utilitatea economică a prezenței acestora în vecinătatea mănăstirilor. Într-una dintre scrisorile schimbate între patriarh și împărat în scopul stăvilirii scandalului, se consemnează că cele trei sute de familii de vlahi stabilite la Muntele Athos alcătuiau katoÚnai, supuse patriarhului⁴⁴. Un cătun cuprindea între 10 și 105 familii de vlahi, cel mai adesea în jur de 50. Așadar, între anii 1100-1104, existau în preajma Muntelui Athos, între trei și șase cătune de vlahi⁴⁵. „Un inventar al bunurilor Lavrei athonite, datând de la sfârșitul secolului al XII-lea, menționează o serie de katounai vlahice din Moglena, datorite mănăstirii de arhonte Nichifor Kephalas”⁴⁶.

În continuare, Remus Mihai Feraru scrie privitor la problema vlahilor în Sfântul Munte:

Un document păstrat la mănăstirea athonită Marea Lavră (datat în februarie 1094) ne informează că păstorii vlahi din thema Moglenei (situată la nord-vest de Thessalonice), stabiliți pe proprietățile mănăstirii Marea Lavră aveau statutul de șerbi ai mănăstirii (doulopfroikoi). Vlahii puteau să-și pască turmele pe pășunile mănăstirii, fiind obligați față de aceasta la plata anuală a pășunatului. În schimb, ei erau scutiți de dări către stat³¹. Același statut de șerbi ai mănăstirilor (doulopfroikoi) îl aveau vlahii stabiliți la Muntele Athos la începutul secolului al XII-lea. Ei aprovizionau Sfântul Munte cu lapte și pânzeturi, având în schimb dreptul de a-și paște turmele pe domeniile mănăstirilor. Vlahii erau dependenți de patriarh, fiind scutiți de obligații financiare față de fiscal imperial. Obligațiile vlahilor față de Biserică decurgeau din concesiunea unor drepturi regaliene de natură fiscală din partea împăratului către patriarhul ecumenic³². Sporirea obligațiilor fiscale ale vlahilor de către autoritățile bizantine a dus la revoltele acestora din Thessalia (1066) și Haemus (1185).

Note: Ibidem, vol. III, p. 186-189; poetul Manuel Philes (1275-1345) descrie meșteșugul prelucrării lânii și țesutul la vlahi, FHDR, vol. IV, pp. 158-161.

³¹ FHDR, vol. IV, pp. 28-31.

³² Ibidem, p. 51, 53.

a. regestele patriarhale,

nr. 973-976, din 1102-1108;⁴⁰

Regest nr. 973 [978], din 1102-1108, ὀρίσαμεν..., καθὼς καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ὄρισεν (menționare), Decret al Patriarhului Nicolae III Grammatikos (1084-1111) și al Sinodului, care interzice staționarea turmelor de oi ale păcurarilor valahi, pe cuprinsul Sfântului Munte Athos, situat în nord-estul peninsulei Halkidiki, Χαλκιδική, în Macedonia, Grecia.⁴¹

Textul s-a pierdut.

Menționare: Scrisoarea lui Nicolae III, către împăratul Alexis I Comnenul (1084-1118), regestul nr. 976 (981): Philipp MEYER, *Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p. 168.

Critica textului: Conținutul decretului patriarhal, despre care această mențiune nu este explicită, rezultă din raportul între această scrisoare a lui Nicolae III și aceea a împăratului Alexis I: Meyer, pp. 168-169; Franz Dölger, *regestul imperial* nr. 1226, din anul 1105.⁴²

Regest nr. 974 (979), din 1102-1108, παραγγελίας καὶ ἐπιτιμήσεις (menționare), Scrisoarea Patriarhului Nicolae III, către călugării de la Athos constând într-o avertizare și o dojană pentru că nu admiteau valahilor să locuiască la Sfântul Munte.⁴³

⁴⁰ Regestele sunt publicate în Fasc. II-III, pp. 432-434: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. II et III, Le Régestes de 715 à 1206, par Venance GRUMEL, Deuxieme édition revue et corrigée par Jean DARROUZÈS, 1989, Paris, Institut Français d'Études Byzantines, 325-1202 régestes, 612 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁴¹ Republica Monahală sau Sfântul Munte Athos, Grădina Maicii Domnului.

⁴² *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*], p. 49.

⁴³ Georgios Kedrenos a trăit la sfârșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea. El este autorul unei cronici universale (Compendiu de istorii). Pentru perioada anilor 811-1057, în care se încadrează și informațiile cu privire la

Mențiune: Nicolae III, către Alexis I [regist nr. 976 (981)]: Meyer, p. 168¹⁰⁻¹³.

*

Aromânii astăzi în Grecia: Αρμάνοι, Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Τσιντσάροι, Τσομπάν, Μεγάλη Βλαχία (Tessalia), Tessalia Valahă etc.⁴⁴

Prima scrisoră referitoare la numele "Βλάχοι" vine din partea lui Γεώργιος Κεδρηνός din anul 976 μ.Χ. al cărui scrisoră în care el scria că el este fratele lui Βούλγαρος τσάρου Σαμουήλ σκοτώθηκε το 976 από "οδίτες Βλάχους" între Kastoria și Prespa. "τούτων δε των τεσσάρων αδελφών Δαβίδ μεν ευθύς απεβίω αναρεθείς μέσον Καστορίας και Πρέσπας κατά τας λεγομένας Καλάς Δρύς παρά τινων Βλάχων οδιτών".

În Evul Mediu aromânii au creat în 1186 în bazinul Dunării de jos și al Vardarului (sudul actualii României, Bulgaria și actuala Macedonia) regatul atunci denumit *Regnum Bulgarorum et Valachorum* (iar azi cunoscut ca Țaratul vlaho-bulgar, denumit de istoricii bulgari și străini *Al doilea țarat bulgar*). Au mai existat și comunități semi-autonome pe teritoriul actualii Grecii, cum ar fi Vlahia Mare sau Vlahia Mică. Ulterior aromânii au jucat un rol important în independența mai multor țări balcanice cum ar fi Bulgaria, Albania și Grecia față de Imperiul Otoman.

În afara acestor formațiuni politice istorice, aromânii nu au creat, nici revendicat state, cu o singură excepție, efemeră și socotită de majoritatea aromânilor ca mascaradă politică, crearea în 1941 sub controlul Italiei a așa zisului Principat din Pind, după ce armata Germană a înfrânt Grecia.

În Grecia, aromânii se împart în mai multe ramuri, dintre care cele mai mari sunt: cea a *grămuștenilor*, cea a *pindenilor* și cea a *fărșeroților*. Primele două ramuri se autodenumesc armâni în timp ce *fărșeroții* se autodenumesc rămăni, rumăni, remeni sau chiar romăni. Toate cele trei ramuri sunt cunoscute de greci sub denumirea de *Βλάχοι* („vlahi”).

Grămuștenii și *pindenii* sunt poreclii și *Κουτσόβλαχοι* (*cuțovlahi*, care nu înseamnă "vlahi schiopi" cum crede multă lume, ci poate provine din porecla turcească *Koçiflakler*, "vlahii berbecilor", referitor la păstoritul cu care se ocupau) sau din *Küçükiflak*, "micii vlahi, în timp ce *fărșeroții* sunt adesea denumiți *Αρβαντοβλάχοι* („vlahi arvaniți” sau „vlahi arbănași”, adică „vlahi albanezi”). *Grămuștenii* sunt concentrați mai ales în nordul și centrul Macedoniei grecești (Cojani, Custura, Florina și Grevena) în timp ce *pindenii* locuiesc în sate din Munții Pindului din Macedonia de sud-vest, în Epirul de nord, respectiv în vestul Tesaliei.

Unele comunități de *fărșeroți* constituie majoritatea locuitorilor din șapte sate situate la sud de Epir, în *Aetolia-Acarmania*, zona cunoscută în evul mediu sub denumirea de *Megali Blaxia* respectiv *Vlahia Mare*. Sate răzlețe, locuite compact de *fărșeroți*, se întâlnesc și în Macedonia, pe culmile muntelui Vermion (*Grămăticuva de sus* și cea *de jos*), dar și în Tesalia de sud-est, în apropierea portului Volos, cum e cazul așezării *Sesclu* sau *Sesklos*. Toți *fărșeroții* se autodenumesc *rămăni*, însă nu toți aromânii se autodenumesc *fărșeroți*. Acesta din urmă este cazul aromânilor din localitatea *Megidei* sau *Midzidei* (în grecește *Kefalovryssi*).

O altă populație de aromăni se găsește pe versanții vestici ai muntelui Olimp, în sud-estul Macedoniei grecești. Acești aromăni nu sunt nici *grămușteni* nici *fărșeroți*, iar în virtutea geografiei, nu pot fi considerați nici *pindenii*, întrucât muntele Olimp nu face parte din lanțul munților Pind. Totuși, particularități lingvistice și de altă natură i-au determinat pe cercetători să ajungă la concluzia că acești aromăni (sau vlaho-'olimpieni', cum au mai fost numiți) au rădăcini în așezări tradiționale aromâne din Pind, de unde au emigrat ulterior, în evul mediu timpuriu, în zona Olimpului. Satele locuite compact de aromăni sunt denumite de greci "Τα Βλαχοχώρια" ("țara aromânilor").

Comunități aromâne mai mici, provenite tot din Pind, se întâlneau odinioară și în insulele Ioniene, deosebi în Cefalonia, unde se refugiaseră după cucerirea otomană, și unde s-au păstrat până azi localități ca "Vlahata", "Coborata", și nume de persoane ca "Muțatos" sau "Kalovlahos".

vlahi, Kedrenos a copiat integral opera istorică a lui Ioan Skylitzes, FHDR, vol. III, p. 122; 144-145 [*Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, Scriptores Byzantini, saec. XI-XIV, Ediderunt Alexandru Elian et Nicolae Șerban Tanașoca, București, 1975, Editura Academiei Române, p. 122 și 144-145, text bilingv greco-român]. Vezi R. M. Feraru, Op. cit., nota nr. 12.

⁴⁴ Vlahia Mare (în limba greacă: „Μεγάλη Βλαχία” (Megale Vlachia), cunoscută și ca „Tesalia Valahă”, a fost un STAT al păstorilor aromăni (vlahi), care a existat în secolele al XII-lea – al XIII-lea, incluzând zona grecească Tesalia, zona centrală a Munții Pindului și unele părți ale Macedoniei. Prințesa bizantină Anna Comnena (1083-1153) a fost primul autor medieval care a scris despre așezările aromâne din munții Tesaliei. Benjamin din Tudela, în secolul al XII-lea, este autorul primei relatări despre statul independent „Vlahia Mare” din munți. El scria: „Nici un om nu poate urca să se lupte împotriva lor și niciun rege nu poate domni peste ei.” După cucerirea latină a Constantinopolului din 1204, Vlahia Mare a fost inclusă în Despotatul Epirului, dar a reușit să-și recucerească rapid independența. Vlahia Mare este și denumirea alternativă exonymă a Munteniei. Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Vlahia_Mare.

Grămușteni, pindeni, fărșeroți: diferențieri lingvistice, culturale și politice

Departate de a fi reprezentat în decursul istoriei o entitate omogenă, cele trei mari grupuri ale aromânilor din Grecia vădesc diferențieri substanțiale. Diferențele dintre grămușteni, fărșeroți și pindeni sunt de ordin cultural, lingvistic și într-o oarecare măsură vestimentare.

Ca exemplu tipic, verbul *a fi* se conjugă complet diferit. Astfel, se conjugă *Mini escu* la grămușteni și fărșeroți, respectiv *Io hiu* la aromânii din Pind, Olimp și în unele sate din Vermion. La persoana a II-a singular se spune *Tini hii* pentru prima grupare, respectiv *Tini eshtsă* la grămușteni și fărșeroți. Formele *mini escu/esc* au fost semnalate de Theodor Capidan de asemeni la mocanii din Rășinari și la cei din Soveja, Vrancea.^[16]

O altă clasificare, mai mult politico-culturală decât etnică, îi împarte pe aromâni în două facțiuni: cea tradițional filo-otomană, ulterior filoromână, și cea filoelenică. Filo-otomanii, majoritari până în 1912, erau denumiți peiorativ de ceilalți Turcomani (cei dintre ei care trecuseră la religia islamică, și a căror limbă a evoluat diferit de dialectele aromâne, fiind ziși Turciți, ulterior Megleniți după masivul Meglen unde s-au așezat), în timp ce filogrecii, deveniți majoritari după 1913, au fost denumiți peiorativ de cei filo-otomani grecomani respectiv cațaoani, cațani sau căciăuni. De altfel, cara-cațanii respectiv saracacianii sunt, se pare, un grup de aromâni fărșeroți grecizați în secolele al XVIII-lea și XIX-lea.^[17]

Inițial, ca orice minoritate, aromânii au căutat mai înainte de orice să poată rămâne în localitățile și zonele pe care le locuiau, încercând să-și concilieze vecinii și autoritățile. Cei dintre ei care, în 1913, după al doilea război balcanic, s-au declarat membri latinofoni ai *Ελληνική εθνική κοινότητα* (națiunii grecești) au fost acceptați ca cetățeni de drept în Grecia (în care, ulterior, a apărut teza că originea lor ar fi de căutat printre populația greco-macedoneană romanizată de-a lungul Căii Egnatia). Cei care, în schimb, luasera poziție împotriva Greciei, precum și o parte dintre cei care, în 1913, au fost puși sub stăpânirea Albaniei, Serbiei sau Bulgariei, au căutat și obținut sprijinul României, constituind de atunci încoace facțiunea filo-română (istoriografia românească socotindu-i, ca și cea sârbească și bulgărească de altfel, ca fiind desprinși în Evul Mediu timpuriu din românimea nord-dunăreană). O parte dintre aceștia, de altfel, au fost strămutați în anii 1919-1925 în Dobrogea de Sud, descendenții lor constituind astăzi comunitatea aromână din România. Ceilalți au beneficiat, între 1918 și 1944, de finanțarea unei rețele școlare în limba română în Grecia de nord (prin acord cu acest stat), dar, între 1938 și 1941, o parte din această rețea a propovăduit elevilor ideile ultra-naționaliste ale Legionarilor, ceea ce s-a încheiat prin desprinderea definitivă a unei părți din aromânii filo-români de Grecia, prin "aventura principatului din Pind" și printr-un dezacord profund și durabil între aromânii filo-eleni și cei filo-români.^[18]

Localități compacte filoromâne se pot întâlni astăzi în munții Pindului la Avdela, Turia (în grecește Deskati), în munții Vermion la Doliani și cele două Grămăticova, la Căndrova, la Selia lângă Veria, și parțial la Băiasa (Vovoussa) și Perivoli. Aromâni cu simțământe filoromâne mai există, deși în minoritate, în multe alte localități, dar majoritatea dintre aceștia trăiește astăzi în România sau în diaspora.

În Grecia băștinașii bulgarii denumiți eleni slavofoni și albanezii - eleni albanofoni sau arvaniți nu sunt recunoscuți ca minorități naționale. În Grecia doar cei ce descind din vechii eleni sunt recunoscuți ca băștinași. Majoritatea acestora sunt grecii propriu-ziși, dar și aromânii filo-eleni sunt considerați băștinași și membri ai națiunii, ca "greci vorbitori de limbă neolatină" sau chiar "vorbitori ai unui idiom grecesc" (fabricând o istorie antică și o lingvistică alternativă și supralicând rolul jucat de aromâni în crearea Greciei moderne) parte din *Elleniki ethniki koinonia* (comunitatea neamului elenic). Guvernul grec nu face nimic pentru păstrarea limbii aromânilor din Grecia. Prin asociațiile sale pan-elenice îngreșește drepturile de manifestare culturale aromânești, acționează pentru orientarea opiniilor împotriva acțiunilor românești vezi scrisoarea POPSV către Consiliul European. De asemenea Grecia investeste resurse financiare importante pentru ca aromânii din Albania, Republica Macedonia și Bulgaria (incluzând Sărăcăcienii din Bulgaria -aromâni nomazi elenizați) să se declare greci.^[19]

1. ^{a b} „Eurominority: *Aromanians*” (în engleză).
http://www.eurominority.org/version/eng/minority-detail.asp?id_minorities=296. Accesat la 25 martie 2009.
2. ^{a b c} „Ethnologue: *Macedoromanian*” (în engleză).
http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=rup. Accesat la 25 martie 2009.
3. ^a „Cotidianul: *Aromânii vor statut minoritar*” (în română).
http://cotidianul.ro/aromani_vor_statut_minoritar-19201.html. Accesat la 25 martie 2009.
4. ^a „НАСЕЛЕНИЕ КЪМ 01.03.2001 Г. ПО ОБЛАСТИ И ЕТНИЧЕСКА ГРУПА” (în bulgară). <http://www.nsi.bg/Census/Ethnos.htm>. Accesat la 25 martie 2009.

5. ^ Macedonian Minorities: the Slav Macedonians of Northern Greece and the Treatment of Minorities in the Republic of Macedonia, a report issued by the British Helsinki Human Rights Group, Oxford, 1994.
6. ^ Matilda Caragiu Marioteanu, *Aromânii și aromâna în conștiința contemporană*
7. ^ Mircea și Luiza Seche, *Dicționar de sinonime*, Editura Litera Internațional, 2002, definiția „aromân”
8. ^ www.eurominority.org
9. ^ [1] Council of Europe Parliamentary Recommendation 1333(1997)
10. ^ Matilda Caragiu, *Dodecalog*
11. ^ The Vlachs: History of a Balkan People *London: Duckworth, 1987*
12. ^ Matilda Caragiu Marioteanu- "Aromânii și aromâna în conștiința contemporană"- Editura Academiei Române, București, 2006
13. ^ <http://www.aromanii.ro/proiecte/23-mai.html>
14. ^ Evenimente de Ziua Națională a Armanilor, 16 mai 2005, *Amos News*, accesat la 28 iunie 2013
15. ^ <http://www.daima.ro/>
16. ^ Theodor Capidan: „Aromânii, dialectul aromân”, București 1932
17. ^ Bujduveanu, Tănase - Sărăcăciani, Editura Cartea Aromână 2005
18. ^ ^{a b} Neagu Djuvara: Aromânii: istorie, limbă, destin, ed. Fundației Culturale Române, 1996; O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri, seria Istorie, Humanitas, 1999; Cum s-a născut poporul român, seria Humanitas Junior, 2001
19. ^ <http://daimadeadun.wordpress.com/2011/11/26/grecia-a-fost-falimentata-de-aromani/>
20. ^ Românii din Albania
21. ^ Învățăământ în limba maternă pentru aromânii din Albania în *Curierul Național* 13 martie 2004]
22. ^ Viața românilor ortodocși în Balcani: Pr. DUMITRACHE VERIGA - Albania "Sunt singurul preot român din Albania" - Dumitrache Veriga în *Formula AS* nr. 454
23. ^ Aromânii din Peștera își unesc forțele cu românii-vlahii din Vidin (în *Romanian Global News* 2004)
24. ^ link Situl oficial al Guvernul României - Revista presei nov. 2002
25. ^ * Popovic, Dusan - "O Cincarima: prilozni pitanju postanka nase carsije" [Despre Țințari: Contribuție la problema originilor burgheziei noastre: 1937.)
26. ^ vezi comunicarea de la Academia Română din 28 Ianurie 2005 Acad. Matilda Caragiu Marioteanu - Aromânii - criza de identitate
27. ^ Vezi situl oficial cu informații despre activitatea diplomatică a lui Aureliu Ciufecu link
28. ^ "Să nu ucizi" - fragment din volumul "Creștinismul Mișcării Legionare" de Flor Strejnicu, ed. Imago Sibiu, 2000 Fundația G. Manu
29. ^ Bana Armânească: armânii din România, atunci când se referă la *român* și la "români" în general, îi numesc *mucanji* (mocani). Despre "mucan" (*mocan*) ca termen aromân generic pentru a desemna pe români vezi N.Saramandu sau Thede Kahl - "Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Sudosteuropa"- Münster 1999
30. ^ Vezi text în care Peyfuss e citat.

*

Meglenoromânii sunt una din cele patru ramuri de români. Meglenoromânii (numiți și megleniți sau vlași) sunt o populație care trăiește ca minoritate națională nerecunoscută ca atare de statul grec, în câteva sate din regiunea Meglen din nordul Greciei, numărul lor fiind estimat la 12.000 - 20.000 de oameni. Ei vorbesc o limbă romanică numită limba meglenoromână. Încă din trecut, numărul lor a început să scadă constant din cauza presiunilor făcute de către greci. Numele de român s-a pierdut în timp, fiind înlocuit cu denumirea de "vlași", iar termenul de meglenoromâni a fost dat de cei care le-au studiat limba și obiceiurile, avându-se în vedere și regiunea în apropierea căreia locuiesc. Este interesant că spre deosebire de alte populații romanizate din est (numite în mod generic vlahi), ei nu se numesc pe ei înșiși cu un nume derivat de la romanus, ci folosesc numai numele vlași. Ei au locuit la nord de Salonic, în regiunea Meglen, în turcește Caragiova, la vest de râul Vardar. Erau așezați într-un orașel, Nânta și zece sate: Lunguța, Birislav, Huma, Oșani, Liumnița, Cupa, Țârnarcea, dintre care trei comune cu români bulgarizați: Barovița, Coinsco și Sirminina. Regiunea propriu zisă, Meglen, se află mai spre răsărit de teritoriul locuit de ei, întinzându-se de la Vodena spre nord est până la comunele Lunguța și Birislav. Datele precise istorice asupra trecutului meglenoromânilor lipsesc și numai cu ajutorul studierii limbii se poate dezlega, în parte, trecutul lor.

Așezările meglenoromâne din Grecia și Republica Macedonia

Începând cu anul 1913 cea mai mare parte a localităților meglenoromâne sunt situate în Grecia. Localitățile nordice se află în componența fostei republici iugoslave Macedonia.

Literatură: [*Les Mégléno-roumains*, Tănase Bujduveanu, Editura Cartea Aromână, 2005
Ethnic Groups in Macedoni: Romani People, Bulgarians, Macedonians, Megleno-Romanians, Vlachs, Aromanians in the Republic of Macedonia, Mijaks, LLC Books, Editura General Books LLC, 2010].

Densuşianu și Jirecek, îi consideră descendenții unor colonii pecenege, stabilite în Macedonia și amestecate cu elementul românesc găsit acolo, de origine daco-română.

Nicolae Iorga, luând în considerare rolul elementului românesc și albanez la formarea Imperiului Bulgar sub țarul Simeon, îi consideră o colonie de prizonieri formată din românii care au luptat sub steagul țarului bulgar și așezată de împăratul bizantin Vasile, în regiunea Rodope.

Theodor Capidan, în "Meglenoromânii – istoria și graiul lor", îi consideră ca aparținând grupului românilor sud-dunăreni din care au făcut parte și aromânii. Acesta consideră că ei au venit din nordul Balcanilor, rupându-se din masa românilor sud-dunăreni, după ce au stat un timp mai îndelungat în contact cu românii din nordul Dunării.⁴⁵

Luat din: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Meglenorom%C3%A2ni>

*

Mențiuni istorice ale Vlahiilor

Vlahia Mare (*Megali Valacheia*) menționată de autorii bizantini în Tesalia;

Vlahia Mică menționată de autorii bizantini în Acarnania;

Vlahia Albă menționată de autorii bizantini în Moesia, de-a lungul Dunării de jos;

Vlahia Neagră sau Morlahia menționată de autorii medievali în Dalmația și sudul Bosniei;

Vlahia de la Srem menționată de autorii medievali pe râul Sava;

Vlahia de la Onut menționată la 1150 la Nistru, nu departe de Hotin, ca vecină a cnezatului Galiției

Vlahia moravă (*Valašky*) – în munții Beskizi din nord-estul Cehiei.

Vlahia interioară, cum apare Ardealul în diferite hărți unguerești medievale, fiind înăuntrul monarhiei ungare, în timp ce Țara Românească și Moldova erau în afara acesteia;

Ungro-Vlahia adică Vlahia dinspre Ungaria (denumire dată de către greci): Țara Românească dintre Carpații Meridionali și Dunăre;

Valahia Mică: Oltenia – partea Țării Românești din vestul râului Olt;

Valahia Mare: Muntenia – partea Țării Românești din estul râului Olt;

Moldo-Vlahia, *Ruso-Vlahia* adică *Vlahia dinspre Rusia Mică* sau *Mavro-Vlahia* adică "Vlahia neagră", de la codrii de nepătruns (denumiri dată de către greci). Denumiri date de către turci: *Bogdan-ili* ("Țara lui Bogdan", de la numele domnitorului sub care și-a obținut independența), *Cara-Bogdan* ("Bogdania neagră" adică nordică, *cara* însemnând și "miazănoapte" la turci): Moldova dintre Carpații Orientali și Nistru.⁴⁶

⁴⁵ *Vezi și*: Principatul de Pind și Meglen Πριγκιπάτο της Πίνδου (în aromână: *Printsipatu di la Pind*) a fost un stat autonom creat cu sprijinul Italiei în regiunea de nord-vest a Greciei și sudul Iugoslaviei în timpul celui de-al doilea război mondial. Regiunea Pind se întinde în partea de sud a Albaniei și Macedoniei, precum și nord-vestul Greciei. Micul stat a fost proclamat în timpul ocupației italiene a Greciei de nord din vara anului 1941, ca o țară a aromânilor și a fost denumit *Principato del Pindo* de către italieni. Capitala era Metsovo (*Aminciu* în aromână), dar conducerea națională era localizată la Trikala.

Primul principe a fost conducătorul aromân al organizației separatiste *Legiunea Romană*: Alkiviadis Diamandi di Samarina. În 1942 o facțiune a *Organizației Revoluționare Macedoneene* i-a oferit și tronul Macedoniei. Alchibiades a fost un patron al artelor, el însuși fiind sculptor amator. A părăsit statul în 1942, refugiindu-se în România, iar succesorul său a fost pentru scurt timp Nicolaos Matussi. Titlul a fost oferit apoi familiei Cseszney de Milvány, care ajutase armata italiană, dar Principele Julius care a deținut titlul în perioada august-septembrie 1943 nu a deținut vreo putere reală. Unii lideri aromâni și macedoneni au guvernat în numele lor.

Datorită situației politice și militare haotice, nu s-au stabilit regulile de succesiune. Oricum se pare că principatul era o monarhie electivă, iar nu una ereditară. Statul a adoptat o serie de politici anti-grecești, dar niciodată nu a fost antisemit. Evreii din Kastoria, Veria și Ioannina ocupau poziții de frunte în ierarhie.

Casa Diamandi:

1941-1942: Prințul Alcibiade I (Alkiviadis Diamandi di Samarina)

Casa Matoussi:

1942: Prințul Nicolae I

Casa Cseszney de Milvány:

1943: Prințul Iuliu I.

⁴⁶ *Vezi și* „Romanii populare”, răspândite în întreaga Europă, „o apelație științifică datorată istoricului Nicolae Iorga, dar așezările respective erau denumite de proprii locuitori *terrae* sau *țări*, iar de popoarele sau puterile vecine: *Wallons, Walha, Gallo, Welschen* sau *Walachen, Volochi, Vlahi*”. Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Romanii_populare.

Regest **nr. 975 [1980], *document apocrif*, ἐντολή (menționare), *Decretul Patriarhului Nicolae III* de ordonare (obligare) a expulzării imediate din Sfântul Munte Athos, a păcurarilor valahi și a familiilor acestora, din cauza isprăvilor grave, în care prezența lor antrenează călugării.⁴⁷ Se mai

⁴⁷ ISTORICUL SFANTULUI MUNTE ATHOS: luat după: <http://www.munteleathos.ro/ZOGRAFU.HTM>

Prezentat în stil aghiografic sau de sinaxar!

Sfântul Munte este o peninsulă cu lungimea de 60 km o lățime ce variază între 8-12 km, aria totală fiind de 360 Km pătrați. Muntele Athos, sau Athon, după niște vechi tradițiuni întunecate ar veni de la Athos, un supranume ce se da zeului Joe (Jupiter) care avea un templu pe unul din vârfulurile Muntelui.

Printre celelalte temple de pe Athos, pe unul din vârfulurile cele mai înalte, era zidit templul zeului Apolon, care întrecea pe toate ca mărime, înălțime și artă.

În zilele senine, Idolul se vedea dela Constantinopol și era adorat cu însuflețire. In timpurile vechi Athosul era tot atât de renumit ca și Olimpul, faimosul munte, pe înălțimea căruia sălășluiau zeei mitologiei antice.

De la poalele Athosului și până la cele ale Olimpului se întinde ca o pânză albastră, frumoasa mare Egee, semănată ca o mulțime de insule, a căror legende sunt cunoscute de toate popoarele. Athonul însuși, nu de puține ori a slujit de sălas zeilor din Olimp.

O legendă spune, că vreme îndelungată a petrecut aici și Junona.

Muntele Athos, pe atunci era locuit de păgâni. Deasupra lui se aflau 5 cetăți: Dion, Olofiscus, Acroaton, Zissus și Cleone. Locuitorii acestor cetăți ca și cei de prin insulele din apropiere, au adus multe jertfe sângeroase zeităților de pe munte, și în special lui Apolon cel de pe vârful Athonului.

Lumea dornică să cunoască viitorul venea de prin toate părțile, spre a-l consulta și toți primeau de la dânsul răspunsuri potrivite, dar firește mincinoase, ca toate răspunsurile oracolelor păgâne.

După poemele lui Homer, pe lângă Athon, ar fi trecut flota viteazului între viteji, Achile, fiul lui Pele, regele Tesaliei, când împreună cu Agamenon, și înțeleptul Ulise, au pornit război împotriva Troiei, faimoasa cetate ale cărei ruine se văd și astăzi, pe coastele Asiei Mici.

Creștinarea Athosului.

Păgânii care locuiau Sf. Munte, după o veche tradițiune bisericească au primit creștinismul din vremile cele dintâi ale erei creștine, în niște condițiuni cu totul exceptionale,

Se știe că, după înălțarea Mântuitorului la cer și pogorârea Sf. Duh asupra celor 12 Apostoli, printre care erau și sfințele femei mironosițe, în frunte cu Sf. Fecioară Maria, urmând poruncii Mântuitorului: „Mergând învățați toate neamurile...și propovăduiți evanghelia la toată zidirea”, Sf. apostoli au tras la sorți, care încotro să meargă la propovăduire.

În chipul acesta, s-au orânduit toți, fiecare în câte o parte a lumii. Cât despre Maica Domnului, singur Dumnezeu, după a Sa pronie, i-a rânduit mai înainte soarta, trimițând pe arhanghelul Gavriil, care i-a vestit, ca să meargă la muntele Athos, unde sunt cele mai multe Temple păgâne.

Aceasta s-a îndeplinit întocmai, în următoarele împrejurări: In insula Cipru, fusese rânduit episcop, Lazăr, cel înviat a 4-a zi din morți; hirotonit de către apostolul Varnava, ucenicul Sf. Ap. Pavel.

După un timp, oarecare, Lazăr a fost cuprins de un dor nespus, de a mai vedea, odată înainte de a-și da obștescul sfârșit pe prea Sf. Fecioară; dar știind bine, că el nu se mai putea duce la Ierusalim, din cauza jidovilor, care-l urmăreau, ca să-l ucidă, a scris o epistolă Maicii Domnului, prin care o ruga, cu multă stăruință și cu adâncă smerenie, ca să vină ea în Cipru, spre a-l împărtăși blagoslovirea Fiului și Dumnezeului.

Maica Domnului, primind scrisoarea aceasta duiosă, a răspuns Sf. Lazăr, că-i va îndeplini dorința, numai să-i trimită o corabie în portul Iaffa, ca să o ia. Primind acest răspuns, Sf. Lazăr s-a umplut de o bucurie nespusă și a trimis îndată corabia la port. Maica Domnului o aștepta. S-a suit în corabie, însoțită fiind de apostolul Ioan feciorelnicul - în grija căruia o lăsase Mântuitorul - și de alți doi apostoli și s-au îndreptat cu corabia, spre insula Cipru.

Vântul însă fiind împotriva, - după dnmnezeiasca rânduială de sus - se pomenește după câtăva vreme de călătorie, la limanul lui Climent, din muntele Athos, în dreptul Mănăstirii Ivirilor de azi.

Când s-a apropiat corabia de țărm, s-a întâmplat o minune! Toti idoli din munte au căzut cu fețele la pământ, sfărâmându-se în mii de bucăți; iar idolul Apolon, cel din vârful Athonului răcnind groaznic, fără orânduială, ca niciodată, a strigat; Leșiti noroadelor bărbați și femei, tineri și bătrâni și alergați în grabă, la limanul lui Climent, ca să întâmpinați pe Maica Marelui Impărat și adevăratului Dumnezeu, Iisus Hristos! Și zicând aceste cuvinte, îndată idolul a căzut de pe vârful muntelui, împreună cu diavolul care locuia într-nsul, sfărâmând coama întreagă a muntelui și prăbușindu-se în adâncurile mării.

Norodul, auzind aceasta, s-a înspăimântat foarte și adunându-se la un loc cu mic cu mare s-au pogorât în grabă la limanul lui Climent, unde au întâmpinat pe prea Sf. Născătoare de Dumnezeu și Sf. apostoli care era cu dânsa. Fiind ea pe bordul corabiei, i-au adus cuviincioasa cinstire și căzând i s-au închinat, zicând; O prea sfântă stăpână, Maică pururea fecioară! Spune-ne luminat cum ai născut pe cel neîncăput?

Cum ai hrănit cu lapte din sânul Tău pe cel ce hrănește toată făptuirea și cum ai ținut în Sf. Tale brațe pe cel ce ține în brațe toată zidirea? " Atunci Maica Domnului, cea cu dar dăruită, deschizând gura a dezvăluit norodului aceleia înșelat de idoli, toate tainele Fiului Său, învățându-i să creadă și să se boteze în numele Lui.

Și așa a crezut tot norodul și s-a botezat de la mic la mare, aducând mulțumire Maicii Prea Curate.

Maica Domnului le-a mai spus următoarele cuvinte: O fii luminați, ascultați. Acest loc a fost sortit mie de către Fiul și Dumnezeu meu. Voi însă, nu veți mai rămâne mult aici, pentru că pe muntele acesta voi trimite bărbați din toată lumea, ca să viețuiască în curăție, după chipul îngerilor.

După aceasta, maica cea prea curată s-a suit în corabie, împreună cu cei doi ucenici care o însoteau, și dând ultimele povete norodului, binecuvântându-l, a plecat spre insula Cipru.

Sf. Lazăr, după multă așteptare, zărind corabia apropiindu-se, mult s-a înveselit, vărsând lacrimi de bucurie. Și sosind corabia, Maica Domnului a povestit Sf. Lazăr cum a fost rânduită să meargă la muntele Athos, unde a adus pe tot norodul la credința cea adevărată.

interzice de asemenea și călugărilor să ducă copii și imberbi (tineri, adolescenți) în chiliile lor!, sub pedeapsa anatemei, de care vor fi loviți, deopotrivă și cei care vor avea legături, cu cei vinovați.

Textul s-a pierdut.

Menționări: *Diègèsis* (Meyer, Porfirij), textul în: Meyer, 164¹¹⁻¹², 171³, 176, 179¹⁷⁻²⁰, 182⁶⁻⁷; Alexis I, către Nicolae III, la Franz Dölger, regestul imperial nr. 1226, din anul 1105; Meyer, 166²⁰⁻²¹; Nicolae III, către Alexis I (regist nr. 976 (981): Meyer, 168¹⁰⁻³³; CHARITON (regist nr. 1151); cf. regist nr. 1008 și 1151.

Critica textului: Acest decret aruncase tulburare în Sfântul Munte. Un mare număr de călugări s-au încumetat să-și părăsească mănăstirile și să vină în capitală. Patriarhul Nicolae III nega fără încetare că n-ar fi trimis acel decret. Mai târziu, Ioanichie Balmas egumenul Lavrei, recunoștea în fața patriarhului care ar fi murit, că el era autorul documentului: cf. Meyer, 182⁵⁻⁷. Dar însăși persoana lui Ioanichie Balmas rămâne un mister, atât ca egumen al Lavrei, cât și ca Protos al Sfântului Munte. În lista de „protos” ai Sfântului Munte, el apare prin anul 1096, deci el putea să fi fost menționat ca și proin Protos la Athos, după cum l-am identificat și noi, în *Dipticonul sau Cronologia „Protoi”* sau a Protos-ilor Sf. Munte: ⁴⁸ vezi și Lemerle, *Actes de Lavra*, I, 54-55;

Sf. Lazăr s-a bucurat mult, și luând blagoslovenia cea mult dorită, corabia cu Maica Domnului s-a îndepărtat de la țăr, pornind spre Iaffa și apoi spre Ierusalim.

Nu se știe sigur când au venit primii monahi pe muntele Athos. Se bănuiește însă că ar fi venit chiar din timpul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan († 101 după Hr.), care însoțise pe Sf. Fecioară în călătoria Sa spre Athos.

Această versiune voiește să ne spună că, chiar din timpurile vechi ale erei creștine, au debarcat aici sihaștri din Asia mică, poate și din Efes, patria Sf. Evanghelist Ioan, unde viața singuratică, contemplativă, începuse a se manifesta de timpuriu.

Desigur însă, că viața călugărească de aici a luat ființă mai întâi sub forma de sihăstrie și de schituri. Pe vremea împăratului Teodosie I (+395) și a soției sale Pulheria, existau câteva Mănăstiri, care însă au fost pustiite de barbarii năvălitori. Către sfârșitul secolului al VIII-lea, venind de la Roma, Petru Athonitul, din porunca Maicii Domnului, care i s-a aratat în vis, a găsit muntele pustiu. De aceea a trebuit să-și caute adăpost într-o peșteră întunecoasă, plină de târătoare otrăvitoare, pe care numai cu rugăciunea le-a alungat. Hrana sa, la început, a fost din ierburi care creșteau în preajma peșterii, iar mai în urmă s-a învrednicit de hrană cerească pe care i-o aducea îngerul Slavei, o dată la patruzeci de zile. În a doua jumătate a sec. IX (867) vine și se așează la Athos, pustnicul Ioan Colibașul vestit prin sfințenia vieții sale. Pilda lui fu urmată de alții, așa că în scurt timp înălțimile muntelui au fost populate cu sihaștrii și monahii, râvnitori după viața îngerească, post și rugăciune de zi și de noapte, în liniștea profundă a muntelui.

Vasile Macedon, împăratul bizantului (867-886) ascultând rugămintea sihastrului Ioan Colibașul, îi dăruiește și urmașilor săi acest munte, care de acum înainte începe a se numi Sf. MUNTE. Privilegiul acesta al lui Vasile Macedon, îl întărește și împăratul Leon Înțeleptul. Pe lângă sihaștrii, mai veniră apoi și chinoviții, care începură să zidească mănăstiri.

Ca organizator al Sf. munte este considerat Atanasie din Trapezunda, care împreună cu alți râvnitori de viață monahi-cească, întemeie marea mănăstire Lavra, pe la anul 963.

Pentru viața sa, plină de evlavie și cuviosie, Atanasie, ca și Petru Athonitul, este trecut în rândul Sfinților.

Prin secolul. al X-lea, viața monahală ajunge la mare cinste. Patriarhi, arhieri, preoți, diaconi se retrag la mănăstirile Aghiorite și intră în rândurile monahilor. Lor le urmează împărați, prinți și boieri, care, convinși de nimicnicia vieții aceastei, se retrag din lumea desfătărilor, trăind în singurătatea muntelui sfânt, și ducând cu dânsii averi și odoare scumpe.

Faima despre sfințenia vieții în Sf. Munte, s-a răspândit în toată lumea. Principii tuturor popoarelor ortodoxe: Iberi, Rusi, Sârbi, Bulgari și mai ales Românii, dăruiesc averi considerabile pentru zidirea și împodobirea mănăstirilor din Sf. Munte.

O chestie care merită să fie cercetată este și interzicerea intrării femeilor, sau femelelor în genere, în Sf. Munte. După o veche tradiție, păstrată prin viu grai, se povestește că, Plagudia, sotia împăratului Teodosie cel Mare trecând cu corabia de la Roma spre Constantinopol, s-a abătut și pe la muntele Athos spre a vedea mănăstirea Vatoped zidită de către sotul său.

Primită în port de către monahi a mers până în tinda Bisericii, unde este până astăzi Icoana Maicii Domnului numită Vie. Aici auzi o voce tunătoare: Oprește-te și întoarce-te înapoi căci eu sunt împărăteasa muntelui acestuia. Pentru ce ai venit să tulburi liniștea supușilor mei? Să știi că de azi înainte, nici o femeie nu va mai călca pământul sfânt al acestui munte”.

Auzind aceste cuvinte, împărăteasa Plagudia căzută cu fața la pământ, pocăindu-se de îndrăzneala ce a avut, dăruiește mănăstirii odoare scumpe după care a plecat la Constantinopol.

De atunci și până azi, nici o femeie n-a mai intrat în republica monahilor a Sf. Munte Athos.

Prin sec. XI-lea, Athosul își pierde caracterul de așezământ împărătesc, curat Bizantin. Atunci Rușii întemeiază aici mănăstirea lor Sf. Pantelimon, numită Rusicon, cu slujbă rusească de pe cărți Slavonești, pomenite încă pe la 1143.

În curând se înființează și mănăstirea Sârbească Chilandarul, o frumoasă mănăstire bulgărească Zografu și un frumos schit românesc: Prodromul.

În timpul imperiului Latin, întemeiat de cruciați în anul 1204, monahii Sf. munte Athos au înscris cea mai glorioasă pagină a istoriei lor, luptând și mărturisind, în ciuda tuturor prigoanelor catolice, credința drept măritoare de răsărit. Martiriul, mucenicia și moartea, nu i-au putut clinti de pe temelile credinței ortodoxe.

De atunci și până azi, Sf. munte Athos a fost cheagul ortodoxiei de pretutindeni și centrul prin excelență al monahismului ortodox.

⁴⁸ Vezi p. 83: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarchia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș. Tot în această cronologie este menționat și Ioan Trachaniotes (sau Tarchaniotes), p. 83.

Darrouzès, *Protes.*, 414-415; Papachryssanthou, *Actes du Prôtaton*, 132-133. Mărturia de la Chariton nu suscită în mod convingător autenticitatea amenințării lui Nicolae III. Ea dovedește doar că în jurul anului 1180, actul al cărei paternitate, Nicolae III o refuzase cu vehemență, continua să circule sub numele său.

În realitate, Ioan Trachaniotes era protos-ul Muntelui Athos (noiembrie 1107 – septembrie 1108) și de numele său se leagă „afacerea păstorilor vlahi”, vezi V. Grumel, *Les protes de la Sainte-Montagne de l'Athos sous Alexis Ier Comnène et le patriarche Nicolas III Grammaticos*. Étude chronologique, în REB, „Revue des études byzantines”, 5, 1947, pp. 214-215, 216.

Regest nr. 976 [981], din c. 1105, Răspuns al Patriarhului Nicolae III, dat Împăratului Alexis I Comnenul (Franz Dölger, *regestul imperial* nr. 1226, din anul 1105), privind „isprăvile” vlahilor sau valahilor, la Sfântul Munte.

Patriarhul Nicolae III recunoaște că Athosul este sub dependență imperială. Mitropoliții s-au revoltat împotriva intervenției lui la Athos și egumenii deasemenea au fost tulburați. Ea [intervenția, n.n.] se justifică totuși, din cauza dezordinelor care s-au produs acolo. Vlahii au introdus acolo femei degizate în haine bărbătești, pentru păzirea turmelor și serviciile [aduse, făcute, n.n.] clugărilor, de unde și grozăviile, pe care pana refuză să le scrie, Patriarhul n-a făcut sau scris decretul, care i se atribuie lui, ci le-a adresat numai un cuvânt, care să le dea de gândit, de reflectat, pentru ca să nu mai introducă pe Vlahi la Athos. Privitor la turme, el a decretat, după cum a procedat Sinodul, interdicția de staționare pe Sfântul Munte. (Pentru toate acestea el se afla în drept), căci episcopii au dreptul să fixeze pedepsele, ca unii care sunt investiți cu puterea de-a lega și de-a dezlega. Dacă această legătură este nedreaptă, atunci rămâne fără valoare, însă dacă este plăcută Lui Dumnezeu, că împăratul poate să o întărească prin putera lui, pentru ca niciodată, să nu mai fie introduși vlahii în Sfântul Munte. Mulți dintre călugări au părăsit Athosul, în urma noutății privind pretinsul decret și au primit aprobarea mitropoliților și episcopilor, care erau în necunoștința situației adevărate. Constantinopolul a fost umplut de isihăști flecari și mincinoși, care impuneau problemele lor cu sila. Spre deosebire de vechii monahi, aghioriiți [actuali, n.n.] sunt din plin dotați, fapt care-i face să nu-și încapă în piele de bine, precum procedează tinerii mânzi, fără voia părinților lor.

Incipit: Kalos (kathos, la Gédéon) eipas, despotamou agie

Concluzie: Haire kai erroso en Kyrio kai daktilo Theou grafisetai ti onoma sou en Basileia ton ouranon.

Diègèsis: Porfirou, *Athos*, III A, 359-361=Mordtmann, 64-65, nr. 17-19=Meyer, 167-169=Chatycioannou, 27-29=Gédéon: EA, V, 276-277=Idem, *Athos*, 104-105 (aceste două ediții ultime au un text foarte pe scurt)

Literatură: (pentru actele din regestele nr. 972-975), Oeconomos, 126-133; Kalligas, 105; Dölger, regest nr. 1226; Darrouzès, *Protes.*, 414-416; *Actes de Lavra*; Lemerle, 54-55; Papachryssanthou, *Actes du Prôtaton*, 132-133, 239-240.

Cronologie: (pentru regestele nr. 972-975). Această parte din documentul *Diègèsis*, privitor la vlahi este o istorisire sau un raport al lui Ioan Trachaniotes (sau Tarchaniotes), fost Protos al Sfântului Munte, în perioada de timp noiembrie 1107 – septembrie 1108. Acesta semnalizează aici că a fost numit Protos al Sfântului Munte, de către împărat (Meyer, 169¹⁸-170¹) și aceasta face să se plaseze ulterior acest grup de acte, cel puțin câteva luni, pentru că monahii veniți de la Athos, pentru ca să-l vadă pe Patriarhul Nicolae III, sau reîntors acolo, iar după puțin timp Protosul lor fiind mort, au revenit la Constantinopol, de data aceasta fiind în număr de 60 de egumeni. Noi nu cunoaștem data numirii lui Ioan Tarchaniotes ca Protos al Sfântului Munte [recte 1107-1108], afirmă Venance Grumel și Jean Darrouzès [în acest regest, nr. 976(981), Fasc. II și III, Paris 1989] autorii acestui volum de regeste, însă el exersa cu siguranță această funcție în noiembrie 1107 (*Actes de l'Athos, Pantocrator*, I, 49) și în septembrie 1108 (*Actes de Lavra*, nr. 52). În anul 1101/2 (indiction 10), această funcție de Protos era deținută de Cosma (1101-1102) [*Actes de Lavra*, nr. 49]. Prin urmare este în jurul anului 1105, când noi credem că putem plasa cronologic acest grup de

acte. De notat este că copia manuscrisului de la Ivirion, poartă pentru aceste scrisori ale împăratului și a patriarhului, următoarea mențiune sau specificare: Τὰ παρόντα ἴσα... ἔχε καὶ ἔξωθεν ἐν τῇ συμῆξει κωλλῶν Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιδ´ [cifra 14], (Gédéon, *Athos*, 101, note). Această dată convine cu aceea din noiembrie 1105 și ar putea fi o exactitate fericită, dacă ar fi sigur că ea s-ar referi la aceste acte însăși. Ar fi însă foarte posibil că data este trecută numai „cu regim intern”, adică pentru asamblarea sau arhivarea dosarului între documentele din mănăstire, cf. Franz DÖLGER, regist nr. 1226, după cum s-a și adevărit că nota grecească, citată anterior, nu are nici un raport în această cronologie, cu evenimentele legate de vlahii din Athos. Textul grecesc redat anterior aparține sau se încadrează ca și confirmare a unei copii posterioare evenimentelor din Athos (aprox. din anii 1175-1176): la indictionul 14? și nu dă nici un indiciu, privitor la actele în discuție, de la regestele nr. 972-975.

b. Regestele imperiale,

nr. 1226, din 1105; 1240, din î.1108; 1249, din 1109;
1250, din 1109; 1253, din 1111;⁴⁹

Pentru a înțelege mai bine prescurtările standardizate din regestele imperiale, făcute de Franz DÖLGER, dăm mai jos lista celor mai importante:

* =Document sau inf. dubioasă

** =falsificare, doc. fals

Orig.=Original

Kopie= copie contemporană documentului: veche

A=textul grecesc al doc., adică moștenirea literară

B=text negrecesc în reproducerea primordială

C=extras sau fragment ar fi moștenire de text grecesc sau text negrecesc în formă veche de redare

D=menționare în izvoare

E=Literatură aferentă

CHR=observații, privind cronologia

Echt= observații privind autenticitatea textului: originalul

Inc.=Incipit

Regest nr. 1226, din anul 1105, oct.? - Γράμματα (Mey. Hu. 167,⁹): Împăratul Alexios I Comnenul (1081-1118), către Patriarhul Nicolae III Grammaticul (1084-1111): Prin dispoziția luată de Patriarh, ca vlahii să părăsească Sfântul Munte, el a determinat o depopulare de călugări a Athosului. Pentru luarea acestei dispoziții, Patriarhul n-ar fi avut niciun drept asupra Sf. Munte Athos, care se află sub protecția directă a împăratului. Împăratul însuși s-a reținut de-a interveni în problemele Athosului și în stăvilirea Vlahilor. *Orig. (?)*: *Arhiva Ibirion* (Langl. 38). – A (dintr-un codex, din Mănăstirea Iberion, Athos): Ged. Ath. 102/103; Ged. Πίv. 344; (din *Codex Iberion* 382): Mey Hu. 166, 18; (dintr-un *Codex* din sec. XVI:) Mordtm. Ἔγρ. 64. – E: Mey. Hu. 42 și A. 1: Usp. Vost. III, 234 (cu trad. rus.); Usp. 39; Müll. Ath. 151; Jus III, p. XVIII și 44. – *Chr.*: După Ged. Ath. 101, A are copia *Codexului Iberion* mențiunea: Τὰ παρόντα ἴσα... ἔχε καὶ ἔξωθεν ἐν τῇ συμῆξει κωλλῶν Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδ. ιδ´ [cifra 14]. Din aceasta nu se poate constata cu siguranță, după cum poate crede Mey. Hu. 42, A. 1, că această inscripție ar marca datarea imperială a actelor. Și Franz DÖLGER este de părere că data din inscripția grecească de mai sus ar semnifica eventual *data* în care actele sau documentele respective ar fi fost pregătite sau lipite în fascicol, pentru a putea fi arhivate în Mănăstirea Ivirion (compară doc. *Patmos*, Flor. 50, care, la fel [precum este cazul cu documentele despre vlahii din Sfântul Munte, n.n.] și ele conțineau importante hârtii concordante,

⁴⁹ Partea a doua, p. 49, 51, 52, 53: *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*], p. 49.

lipite sau prinse în rol sau în sul [codex]. Dacă toate acestea le luăm în considerație și le coroborăm cu Mey. Hu., pentru datarea documentelor, privitoare la vlahii din Athos, atunci poate fi stabilită, după cum susține acesta, cel mai târziu între anii 1105-1108. O datare anterioară, fiind încă posibilă cel mai devreme între anii 1090-1096 de luat în considerație (compară bem. (obs.), către 1171). Relatarea privind moartea patriarhului se încheie în Διήγησις, numai așa neforțat poate fi și aluzia ἐντολή, la moartea patriarhului (Mey. Hu., 179,¹⁷) în mod nemijlocit înțeleasă. – Inc. (Adr.) Οἶδας ὅτι ἐντολήν ἔδωκεν...⁵⁰

Regest nr. 1240, înainte de august 1108 - Χροσόβουλλον sau χροσόβουλλον σιγύλλιον?, pentru Mănăstirea Latină (catolică romană) Amalfion sau Amalphinon, η Μονή τῶν Ἀμαλφινῶν, «μονή τοῦ Ἀμαλφινῶ» [«Ἰωάννης Ἀμαλφινός»] sau Amalfitanerkloster (980-1169)⁵¹ de pe Sfântul Munte

⁵⁰ Mey-Hu.= MEYER Ph., *Die Hauptkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894.

Müll. Ath.= J. Müller, *Historische Denkmäler in de Klöstern des Athos*, în *Slavische Bibliothek*, 1, 1851, 123-258.

Jus.= Zachariae von Lingenthal, C. E., *Jus Graeco-Romanum*, 7 vol., Leipzig, 1856-1884, (repr. anastatică, reprint, Aalen, 1962).

⁵¹ Este vorba de Mănăstirea Latină [rom.cat.] a benedictinilor de pe Sf. Munte Athos, care a funcționat între anii 980-1169, apoi a fost integrată în Mănăstirea Marea Lavră, η Μονή Μεγίστης Λαύρας. Mai apare încă o data menționată în documente, în anul 1330. Reproducem o descriere online, a acestei Mănăstiri: *Zur Geschichte der einzelnen Klöster der Mönchsrepublik*.

„Hier lag einst das Kloster Morphonou, ein von Lateinern gegründeter Klostersitz. Im Jahre 980 n. Chr. Erschien hier ein „Leone von Benevento“ mit sechs Schülern. Ihre Anwesenheit lässt sich bis in das Jahr 990 verfolgen. 991 tritt ein Abt Johannes auf, gleichzeitig mit einem „Giovanni de Benevento“ aus dem Kloster Monte Casino. Das Lateinerkloster ist ein letztes Mal erwähnt zur Regierungszeit von Kaiser Manuel I. Komnenos im Jahre 1169. Ein undatiertes Dokument verzeichnet dann noch die Übergabe des verlassenen lateinischen Klosters „Ton Molfinon“ an die Lavra. Als Monidirion (Klösterchen) findet es nochmals Erwähnung im Jahre 1330. Seitdem ist dieser Klosterberg unbewohnt. Als einziges Merkmal klösterlicher Kultur ist der Amalfitanerturm erhalten geblieben. Der einstige Hafen des Klosters ist heute umgebaut zu Wirtschaftszwecken, sprich dem Holzhandel. Ein von Geschichte umwobener Ort, der von Männern erzählt, die einstens in die Fremde zogen.“ Luat din: http://www.europeonline-magazine.eu/tour_athos---der-heilige-berg_16.html?wpf_eol_tourarticle=47150

Fiind vorba de o mănăstire latină la Sfântul Munte Athos, reproducem aici și o prezentare a ISTROROMÂNILOR din Istria, Ἰστρία, Histria, azi în Croația: Luat din: <http://de.wikipedia.org/wiki/Istrorum%C3%A4nen>

Istroromânii sau RUMĂRII (cum își zic ei) reprezintă o comunitate de 300-1.500 (după unele surse maxim 3.000) de locuitori din vestul Croației. Sunt înrudiți cu românii. Conform unora, istroromânii provin din zona Crișanei, Maramureșului sau a Banatului, lucru care ar explica anumite particularități ale limbii. În propria limbă ei se numesc *rumâri*, însă istroromânii de la sud de Sușnevița au adoptat endominul de "vlași".

Cunoscute de localnici sub numele *ciribiri* și de către filologi ca vlahii din Istria, locuitorii acestor sate sunt remarcabili pentru supraviețuirea lor lingvistică. În ultimul secol numărul acestora a scăzut de la 10.000 la doar 300, și aceștia fiind amenințați cu dispariția.

Răspândire

Istroromânii sunt concentrați în special în opt localități din partea croată a peninsulei Istria și în două localități din partea slovenă a peninsulei. În Croația este vorba de satul Žejane/Jeiăni (cel mai mare dintre ele, situat la nord de Muntele Mare sau Maggiore/Učka) din plasa Mune, județul (županija) Primorsko-goranski, precum și de satul Šušnjevića/Sušnevița sau Val d'Arsa și cătunele Brdo/Bârda, Jesenovik/Sucodru, Nova Vas/Nosela, Kostračani/Costerceani, Letaj/Letai și Zankovci din plasa Kršan/Crișan, județul (županija) Istria, iar în Slovenia este vorba de localitățile Golac și Polijane. Multe surse vorbesc și despre alte localități din peninsula Istria, cum ar fi Dolinščina, Draga, Dražina, Gradinje, Grobnik, Jelavići, Miheli, Trkovci, Perasi, în care există astăzi vorbitori ai dialectului istro-român. Se mai cunoaște că acum șapte decenii existau vorbitori ai acestui dialect și în alte sate sau cătune din peninsula, cum ar fi: Munc, Liubici, Brig, Banascra, Mune Mare, Negri, Schilazzo, Santa Lucia, Ceravizzo, Cărbune, Cărnița, Stara Guna, Corte Alba, Vlașca, Vlași, Fărăgun, Cătun, Cepici, Lițul, Runchi, Tuplițe, Cuculeani, Rumeri, Romania, Vale, Vlahobreg, Vodite și altele. Toponimia peninsulei ne demonstrează însă o prezență masivă a istro-românilor în evul mediu: două așezări cu denumirea Romania, alte unsprezece cu denumirea Cătun, apoi Vlasici, Vlascova, Volosca, Vlahova, Rumeni, Spinei, Murari, Sugari, Ciobani, Ciubănici, Ierbuliște, Bolobani, Bolovani, Buzet, Sărman, Floricici. În 1896, Teodor T. Burada publica o listă de 114 localități sau cătune istriote populate altădată de români și care își pierduseră în secolul XIX limba maternă, dar mai păstrau un șir de caracteristici etnice românești. Primul istoric care i-a descris pe istro-români a fost triestinul Manarutta, cunoscut ca Fratele Irineo della Croce. El scria în 1698 că aceștia aveau „o limbă proprie a lor similară limbii române. De aceea, ei se numesc între ei, în propria lor limbă, Rumeri” și că locuiau până la porțile Triestului, la Opicina, Trebaciano și Gropado. De asemenea, până în secolul XIX istro-românii mai locuiau într-un număr destul de mare și în insulele Veglia/Krk și Cherso/Cres din Marea Adriatică. Românii de pe aceste insule sunt complet asimilați. Astăzi există o mică diasporă istro-română în orașul italian Trieste din nordul peninsulei Istria și o altă diasporă care nu depășește 500 de persoane în SUA, concentrată la New York. Există un număr de câteva zeci de istro-români răsfirați în Canada, Australia și Noua Zeelandă. Tot mai mulți cercetători și ziariști români sau străini care au vizitat Istria confirmă că numărul vorbitorilor de istro-română scade vertiginos și alarmant, aceștia fiind într-un stadiu avansat de deznaționalizare.

Personalități

Cel mai cunoscut istroromân este Andrei Glavina. Este de asemenea posibil ca savantul sârb Nikola Tesla să provină dintr-o familie cu origini istroromâne. De origine istro-română a fost și Matei Vlăhici (1520-1575), teolog protestant de

Athos, pentru câteva terenuri, situate în apropiere de orașul Serrai, Σέρραι, azi Σέρρες și Zichnai, astăzi Νέας Ζίχνης, situate în Macedonia greacă.⁵² Aceste terenuri se numeau Doxompus și Aeidarokastron (Gaïdarokastron?) – *Orig. (?)*: Archiv Laura (Langl. 35) – *E*: Usp. Vost. III, 325, cu reproduceri de texte, după un scriptorium al Mănăstirii Kutlumuș; în conformitate cu acesta, se păstra acolo o copie a documentului de la Lavra (cu siguranță a Sf. Atanasie); notiță: Usp.. 43; Müll. Ath. 194; Jus. 111, p. XIX, nr. 69; Langl. 35. – *Chr.*: Documentul trebuie să fi fost eliberat sau redactat înainte de anul 1108 luna august, pentru că Franz DÖLGER are cunoștință de un alt document, conform căruia, Mănăstirea Amalfion a fost predată Mănăstirii Marea Lavra înaintea acestei date. Pe de altă parte, se susține că Mănăstirea Amalfion a fost predată abia în anul 1169 ori poate că este vorba de o predare în etape? (Jus. 111, p. XIX, nr. 71).

limbă latină și germană din secolul al XVI-lea, primul și cel mai de încredere colaborator al lui Martin Luther. Matei Vlăhici este cunoscut și ca Matthias Flacius Illyricus (în latină), Matija Vlačić/Vlachich (în croată) și Matthias Flach (în germană). Andrei Glavina, apostolul istro-românilor, cel care a înființat și a condus între 1921 și 1925 la Sušnjevița/Sușnevița sau Val d'Arsa școala „Împăratul Traian” cu predare în dialectul istro-român și în româna literară, autor al primei cărți de rugăciune în dialect istro-român. Istro-români au fost și profesorul Luigi Belulovici și medicul Giuseppe Belulovici. Tot istro-român este scriitorul de limbă italiană Ezio Bordul, ca și jurnalistul de limbă italiană și croată, dar de origine istro-română, Ezio Mestrovich (1941-2003). Corrado Clănaț (Clagnaz), care a înființat în 1994, la Trieste, împreună cu alți istrioți, Asociația culturală istro-română „Andrei Glavina”. Această asociație editează pe speze proprii revista „Scrisore către fraț rumeri” (Scrisoare către frații români). În SUA, una dintre persoanele cele mai active din sânul comunității istro-române este arhitectul Maria Luisa (Marisa) Ciceran.

Dialectul istroromân, Limba istroromână

Fiind mult mai asemănător cu româna standard decât aromâna[3], dialectul istroromân presupune câteva particularități precum rotacismul (transformarea lui "n" intervocalic în "r", de exemplu lumină-lumiră, mână-mără, sau rumâni-rumări) și prezența unei noi vocale egal apropiate de "a" cât și de "o", dar și transformarea grupului "ge" în "je" sau "jä". În privința vocabularului, a fost influențat puternic de limba sârbo-croată, dar și pe alocuri de limba italiană cu care a intrat în contact de mai multe ori de-a lungul vremurilor, mai ales în perioada interbelică, Istria făcând parte din Italia în acele momente.

Organizare

În ultimii ani s-au făcut primele încercări de a cristaliza forme de organizare comunitară cu funcții de conservare, protejare și dezvoltare a identității istro-românilor. Astfel, la 29 aprilie 1994 a luat ființă la Trieste Asociația istro-română „Andrei Glavina”, în martie 1995 s-a înființat la Sușnevița asociația culturală „Soboru lu istro-rumeri” (Uniunea istro-românilor), există un celebru grup folcloric numit „Žejanski Zvončari”/„Clopotarii din Jeïani”, condus de Mauro Doričić, un inimos animator al vieții culturale istro-române încă destul de timide, și, în fine, mai există o Asociație democratică a românilor din Croația.

Măsuri de protecție

Organizația internațională UNESCO a inclus dialectul istro-român în Cartea Roșie a limbilor în pericol (UNESCO Red book on endangered languages), amintind că este grav periclitat, întrucât nu există administrație, învățământ, presă sau biserici în acest dialect istoric al limbii române. Printr-o Decizie a Ministerului croat al culturii din 27 august 2007 graiurile istro-române (Istro-rumunjski govori (vlaški i žejanski)) au fost declarate drept bun cultural nematerial și incluse în Lista bunurilor culturale nemateriale protejate (Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara), care cuprinde orice bun care s-a înrădăcinat ca tradiție și prezintă valoare deosebită sub aspect științific, etnografic, sociologic, antropologic sau lingvistic. Graiurile istro-române sunt tratate la fel ca și cântarea polifonică, unele dansuri sau obiceiuri și tradiții croate de sărbătoare. Ministerul croat al Culturii a aprobat pe hârtie și un complex de măsuri de protecție a „purătorilor bunului”, obligându-se să promoveze funcțiile și cunoașterea acestui bun în societate, să-l includă în programele sale de planificare, să asigure susținerea lui inclusiv prin învățământul formal și informal, revitalizarea segmentelor pierdute ale bunului, sensibilizarea istro-românilor asupra necesității de a evita pericolul pierderii dialectului lor. Cu toate acestea, Decizia ministerială rămâne, deocamdată, literă moartă, întrucât până astăzi statul croat nu a deschis nici o linie de finanțare bugetară pentru salvarea și perpetuarea graiurilor istro-române. Unul dintre angajamente ține de întocmirea unei gramatici și a unui dicționar, precum și includerea dialectului istro-român ca limbă maternă în programele de învățământ. Aici nu s-a făcut nimic și nici nu se știe când se va face ceva. Decizia Ministerului croat al Culturii nu specifică suficient de clar ce se are în vedere prin „purători ai bunului”, dar sunt vizate un șir de instituții cărora le-a fost adresat acest document: Primăria orașului Rjeka/Fiume, plasa (općina) Kršan/Crișan, județele (županija) Primorsko-goranski și Istria, Institutul de Filologie croată din Zagreb, Consevatoarele din Rjeka și Pola și Direcția de protecție a patrimoniului cultural. La 12 martie 2008 Consiliul Europei a făcut public Raportul Comitetului său de Experți privind aplicarea de către Croația a Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare, care prevede un mecanism de control și de evaluare periodică a aplicării acesteia, în vederea prezentării de recomandări către statele semnatare privind ameliorarea legislației, politicilor și practicilor acestora în domeniul limbilor regionale sau minoritare. În Capitolul 2. Evaluări privind aplicarea părților a II-a și a III-a ale Cartei, Raportul se referă, în premieră absolută, la dialectul istro-român (subcapitolul 2.1.2, paragraful 48, Istro-româna). Astfel, Comitetul de Experți subliniază: “Un șir de elemente probează prezența tradițională în Istria a unei mici comunități de vorbitori ai unei limbi numite istro-română. Comitetul de Experți dorește să obțină informații asupra acestei limbi cu ocazia următorului raport periodic”.

^ Flux, interviu cu Dorin Lozovanu: "Ceea ce mai putem spune despre meglenoromâni, este faptul că, împreună cu istroromânii de la sud de Sušnevița, Croația, sunt singurii care se identifică cu etnonimul de „vlași”".

⁵² Vezi și: Βυζαντινό κάστρο στην Παλιά Ζίχνα: Amalfion, mănăstirea benedictină din Muntele Athos.

Regest nr. 1249, din anul 1109 luna octombrie?, - [Πρόσταγμα], Împăratului Alexios I Comnenul, către Patriarhul Nicolae III (1084-1111), pentru ca acesta să întreprindă ceva, împotriva nesupunerii călugărilor de la Athos, altminteri simțindu-se obligat Împăratul să ia măsurile de cuviință, contra monahilor, precum și contra soldaților din garnizoană și să stabilească acolo o învățătură de minte, prin aplicarea pedepsei de tăiere a nasului - η ρινοκοπία.⁵³ - *A* (din *Codex Iberion*, 382:) Mey. Hu. 172,¹⁵; (dintr-o istorisire din sec. XVI:) Mordtm. Ἐγγρ. 66; Usp. Vost III, 364. - *E*: Usp. 39/40; Müll. Ath. 152; Jus III, p. XVIII, nr. 46; Langl. 38. - *Chr.*: comp. obs. de la nr. 1171. - Inc.: Σκοπὸς ἐτέθη(ς) τῆ οἰκουμένη...

Regest nr. 1250, din anul 1109 octombrie? - [Πρόσταγμα], Împăratului Alexios I, către Protosul Sfântului Munte Parion (1109-1116?): călugării să nu aibă voie să vină la Constantinopol, fără știința și carte de identitate [aprobare scrisă] acordate de Protos, pentru că la înapoierea lor la chinoviile sau idioritmiile din Athos, să poarte cu ei documente falsificate ale împăratului, patriarhului sau altor demnitari, pe care să le popularizeze acolo, provocând prin ele numai confuzii și încurcături, printre monahi. - *A* (din *Codex Iberon*, 382:) Mey. Hu. 172¹³⁰; (dintr-un manuscris de secol XVI:) Mordtm. Ἐγγρ. 66; Usp. Vost. IV, 365. - *E*: Usp. 39/40; Müll. Ath. 152; Jus III, p. XVIII, nr. 47; Langl. 38. - *Chr.*: comp. obs. de la nr. 1171. - Inc.: Χωρὶς εἰδήσεώς σου καὶ προτροπῆς...

Regest nr. 1253, din anul 1111, primăvara - [Γράμμα]; γράψας: Împăratul Alexios I, către călugărul atonit Ioan Chortaïtinos: trebuie să vină călugări la Constantinopol și să-i predea împăratului documentele δικαιώματα și tipiconul, τυπικόν, vezi și Τυπικά (Αγίου Όρους) [statutele, regulile, programul de viață și slujbe al viețuitorilor Sfântului Munte]⁵⁴ mănăstirii [?, nu i se dă numele, probabil Lavra?] - *D*: Διήγ. τῶν ἐπιστ. Ἀλ.: Mey. Hu. 177,³⁴ - *Chr.*: cu puțin timp înainte de moartea Patriarhului Nicolae III. Compară observația de la nr. 1171.

Vezi și *Tipikonul Lavrei Sf. Sava, din Ierusalim*, sec. XI-XII: Τυπικό της Λαύρας του Αγίου Σάββα Ιεροσολύμων; arși Τυπικόν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (Constantinopol); sau Τυπικό του Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου.

*

b. Patriarhi peregrini:

Durostorum (945-971), Ohrida (î.1018-1767)

Veliko Preslav-Pliska, Durostorum, Triadița (Sofia),
Vidin (până în anul 1002), Bitola, Voden, Janița-Janitsá, Măglen,
Prespa, Cedren- Kleidion- Belasitsa (1016), Ohrida⁵⁵

[Damian Patriarhul Bulgariei, Arhiepiscop de Pliska-Veliko Preslav, Episcop al Dârstorului]
[Autocefaliile bulgare: 927, 1235, 1953]

Велики Преслав-Плиска, Дръстър (Силистра), Трианица, (Тριάδιτца, Средец, Σερδική, Σαρδική, Sardica), Видин, Битола, Воден[azi Έδεσσα, Gr., Воденá, (Vodînü, Водньъ)], Giannitsa, [Janitsá⁵⁶ bulg.

⁵³ η ρινοκοπία και γλωσσοκοπία: tăierea nasului și a limbii erau foarte fregvente în Bizanț.

⁵⁴ Alternativ pentru Τυπικόν/Typikon este și Συναξάριον/Synaxarion.

⁵⁵ Pentru acest subcapitol vezi lucrarea de bază: Gerhard PODSKALSKY, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000, 578 p.

⁵⁶ Giannitsa este centrul administrativ al prefecturei Pella, Πέλλα. Azi Pella este un sat din prefectura cu același nume, Πέλλα, regiunea administrativă Macedonia Centrală, din Grecia. În anul 2001 Pella avea 2.455 locuitori. Pe timpul lui Filip al II-lea, Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας (382-336 î.d.Hr.) și a lui Alexandru III cel Mare Macedon, Αλέξανδρος Γ' ο Μακεδών sau Αλέξανδρος ο Μέγας (336-323 î.d.Hr.) a fost capitala Macedoniei antice. În perioadele bizantină și otomană orașelul s-a numit Agioi Apostoloi (Άγιοι Απόστολοι), din care s-a derivat numele slav Postol (Постол). Pella și-a recăpătat numele inițial în anul 1936. În Pella s-au păstrat multe rămășițe antice, care acum sunt expuse publicului

Пазар/Pazar, sau Ениджè Върдар, Γιαννιτσά, *Genitsa*, Γενιτσά, *Yenice-i Vardar*], Мъглен [Меглен или Мъгленско/Мегленско], Преспа, *Cedren/Kedren* [Clidium, Клидион, Чедрен-Кλειδιού], Охрид, [Οχρίδα (πόλη), Αχρίδα].

Hartă: Aria de extindere a Patriarhiei (recte Arhiepiscopiei Autocefale) de Ohrida, în anul 1020.⁵⁷

Епархии на Охридската архиепископия към 1020 година (карта на Димитър Ризов, 1917 г.

Luat din: Охридска архиепископия *от Уикипедия, свободната енциклопедия.*

Епархии на Охридската архиепископия към 1020 година според Грамотите на император Василий II за диоцеза и правата на Охридската архиепископия (карта на Димитър Ризов, 1917 г

vizitator într-un muzeu deosebit de valoros. Pella este locul de naștere al lui Alexandru III cel Mare Macedon și tot aici a murit Euripide (d. 480-406 î.d.Hr.).

Vezi și Munții Belasica, Беласица, Μπέλες, Κερκίνη – Kerkini, situați în colțul dintre trei țări: Bulgaria, Grecia și Republica Macedonia. Acolo a avut loc în data de 29 iulie 1014 lupta de la Kleidion/ Belasica: Μάχη του Κλειδιού, битката при Клидион, dintre Vasile II Bulgaroctonul (976-1025) și Țarul Samuel (997-1014).

⁵⁷ Literatură:

↑ *Българите в техните исторически, етнографически и политически граници*, карта 11

↑ *Българската християнска цивилизация и българските манастири* - Божидар Димитров ИК "Фондация Ком", С. 2001.

↑ *Българската християнска цивилизация и българските манастири* - Божидар Димитров ИК "Фондация Ком", С. 2001.

După anul 602, respectiv 679-680, până în anul 885, pentru o perioadă de timp de aproape trei secole (283 de ani), adică după pătrunderea în Balcani a slavilor, avarilor și mai târziu a bulgarilor – toți păgâni – credința creștină din acest spațiu geografic a fost scoasă în afara legii, supusă unui proces de distrugere, populația autohtonă romanizată fiind repăgânizată, ucisă ori luată în robie. Puțini au fost cei care au rezistat persecuției popoarelor migratoare. Scaunele vlădicești, de pe malurile Dunării și din interiorul peninsulei balcanice, în frunte cu Prima Justiniană au dispărut, și o dată cu ele și tradiția bogată și activitatea intensă, pe care au desfășurat-o de-a lungul secolelor. De un Creștinism masiv răspândit și organizat printre migratorii stabiliți în Balcani, putem vorbi abia de prin anul 885, adică după încreștinarea bulgarilor (864) și a sârbilor (868) și după venirea în aceste locuri a ucenicilor Sf. Chiril și a Sf. Metodie (hirotonit întru arhiepiscop la Roma, în anul 869), din Moravia Mare - Magna Moravia, cu capitala la Mikulčice sau (și) Weligrad - *Staré Město u Uherského Hradiště* (833-907): Gorazd, Clement, Sava, Naum, Laurențiu, Anghelar, Constantin.⁵⁸

Episcopul Gorazd (sec. IX-X):⁵⁹ este unul dintre cei „șapte” ucenici ai Sfinților Chiril († 869) și Metodiu († 885) sau „șapte sfinți moravi”, de origine aristocrată, părinții lui locuind la moșia din satul Močenok, din apropierea orașului Nitra, în Slovacia. Hirotonirea de preot a primit-o la Roma, în anul 868, prin punerea mâinilor Papei Formosus (891-896), pe vremea când acesta era numai Episcop de Porto. Gorazd a fost cel mai apropiat ucenic și colaborator al Sf. Metodiu, motiv pentru care, acesta din urmă, în anul c. 884 l-a și designat ca urmaș al său, în scaunul de Arhiepiscop de Sirmium sau „al Pannoniei”. Numirea de arhiepiscop a lui Gorazd a fost însă blocată, în urma intrigilor făcute de Arhiepiscopul Wiching de Nitra. Căzută și al celorlalți ucenici chirilo-metodieni a fost examinat la Sinodul din 886, fiind acuzați de erezie și arestați. Există mai multe legende, privitoare la soarta lui Gorazd și a confracțiilor săi, după Sinodul din anul 886, la un an de la moartea Sf. Metodiu. Una din legendele, care nouă ni se pare ca fiind cea mai apropiată de adevăr ar fi, că Gorazd, împreună cu ceilalți ucenici au fost vânduți ca sclavi la venețieni, de unde au reușit să fugă în Bulgaria. Aici aveau o mai bună șansă de desfășurare a programului lor de misiune în limba slavă, cu atât mai mult cu cât, la puțin timp după moartea Sf. Metodiu, Papa Ștefan VI (885-891) a interzis din nou folosirea limbii slavone, ca limbă liturgică.

Gorazd se pare că ar fi și autorul lucrării despre „Viața lui Metodie” sau „Život Metoda”.

Grație activității ucenicilor chirilo-metodieni s-au organizat în Bulgaria centre puternice de viață liturgică și preocupări teologice și de copiere a manuscriselor greco-slavone la Ohrida,

⁵⁸ Literatură privind istoria creștinismului din Bulgaria și al Bisericii acesteia, vezi:

Hans-Dieter Döpmann: *Kirche in Bulgarien von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München, Biblion Verlag, 2006, ISBN 3-932331-90-7

Hans-Joachim Härtel, Roland Schönfeld: *Bulgarien*, Regensburg, Friedrich Pustet Verlag, 1998, S.45, ISBN 3-7917-1540-2

Sigrun Comati: *Bulgarische Landeskunde*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 2003, ISBN 3-87548-327-8

Edgar Hösch, Karl Nehring, Holm Sundhausen (Hrsg.): *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, Wien/Köln/Weimar, Böhlau Verlag 2004, ISBN 3-205-77193-1 (Böhlau)

Lexikon des Mittelalters (LMA). München 1980ff, S.1378-1379, ISBN 3-423-59057-2

Gerhard Podskalsky: *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 815-1459*, München, Beck, 2000, ISBN 3-406-45024-5

Mihailo Popović und Johannes Preiser-Kapeller: *Das Patriarchat von Konstantinopel und die Kirchen Bulgariens und Serbiens vom 13. bis zum 15. Jahrhundert*. *Historicum. Zeitschrift für Geschichte* 96 (2008), S. 62-70 (mit umfangreicher weiterer Bibliographie).

↑ Gerhard Ecker: *Bulgarien. Kunstdenkmäler aus vier Jahrtausenden von den Thrakern bis zur Gegenwart*, DuMont Buchverlag, Köln, 1984, S. 17

↑ Rudolf Grulich: *Die unierte Kirche in Makedonien, 1956-1919*, Würzburg, 1997; Marlene Kurz: *Christen unter islamischer Herrschaft: die zimmi-Verwaltung im Osmanischen Reich* in Thede Kahl, Cay Lienau (Hrsg.): *Christen und Muslime: Interethnische Koexistenz in südosteuropäischen Peripheriegebieten*, Verlag LIT Verlag Münster, 2009, S. 96; Friedrich Heyer: *Die katholische Kirche von 1648 bis 1870*, Verlag Vandenhoeck & Ruprecht, 1963, S. 189ff.

↑ Dunja Melčić: *Der Jugoslawien-Krieg: Handbuch zu Vorgeschichte, Verlauf und Konsequenzen*, 2007, S. 142.

↑ Fikter Adanir: *Die makedonische Frage. Ihre Entstehung und Entwicklung*. 1979, S. 54 ff.

↑ Момчил Методиев: *Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1945-1989 г.)*, Verlag Siela, Sofia, 2010.

Mai vezi și: http://de.wikipedia.org/wiki/Bulgarisch-Orthodoxe_Kirche.

⁵⁹ L. Bosák, P. Kýška, Lúč: *Svätý Gorazd – Učený muž našej zeme*, Bratislava, 2004,

J. Kuzmík: *Gorazd Sloviensky: Teologické studie. Odkaz Soluňských bratří*. Sborník k 1 100. výročí úmrtí sv. Metoděje, 88-93, Prag 1979.

F. Janhuba: *Žáci svatých Cyrila a Metoděje: Teologické studie. Odkaz soluňských bratří*. Sborník k 1 100. výročí úmrtí sv. Metoděje, 94-105, Prag 1987.

Durostorum, Veliko Preslav etc., precum și în mănăstiri, centre care au reînviat viața creștină în Balcani, însă nu de limbă latină sau grecească, ci cu precădere de limbă slavonă.⁶⁰

Țarul Simeon (893-927) stimula slavonismul chirilo-metodian din motive politice. În acest context s-a adresat Papei Formosus (891-896), rugându-l să-i acorde coroana de *împărat al bulgarilor și romeilor*, iar pe Arhiepiscopul de Veliko Preslav să-l ridice la treapta de *Patriarh*. În schimbul acestor favoruri, Țarul Simeon era dispus ca Biserica din imesul său Stat, să accepte jurisdicția Patriarhiei Romei Vechi, adică să revină asupra deciziei din anul 731, luată de împăratul bizantin Leon III (716-741), privitoare la Illyricum, Calabria și Sicilia. Este vorba de Edictul Imperial din c. august 731, privind eparhiile din Calabria, Sicilia și Illyricum (cu provinciile Epirul Nou și Vechi, Illyria, Macedonia, Thesalia, Ahaia, Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea, Moesia, Dardania, Prevalitania), care de la această dată sunt scoase de sub jurisdicția Romei Vechi, și trecute sub directă jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice, din Constantinopol Noua Romă.⁶¹ Papa Formosus cunoștea toate aceste probleme, fiind la curent și cu evoluția misiunilor chirilo-metodiene în Moravia, încă de pe timpul când era Episcop de Porto, în plus, el hirotonindu-l preot, în anul 868 și pe viitorul Arhiepiscop Gorazd.

Împotriva acestor intenții și a noii titulaturi a Țarului Bulgar Simeon, Împăratul bizantin Roman I Lekapen (919-944) a protestat printr-o scrisoare din anul 925, dar până la urmă a cedat, cu condiția că puterea coroanei țarului și titulatura acestuia să se limiteze doar la teritoriul din granițele Imperiului Bulgar.⁶² Lui Simeon i-a urmat în anul 927 Petru I (927-969), care a schimbat fundamental atitudinea sa politică față de Imperiul Romeu. El a încheiat pace cu bizantinii și s-a căsătorit cu principesa Maria Lekapena, Patriarhul Ecumenic a recunoscut titlul de „Patriarh” al Arhiepiscopului de Veliko Preslav, iar Biserica din Bulgaria a rupt legăturile cu Patriarhia Romei Vechi. De subliniat este că, în timpul domniei Țarului Petru I, Patriarhul din Statul Bulgar rezida în *Dârstor*, Durostorum-Silistra, Силистра, (Theodoroupolis, din 971), nu în *Veliko Preslav*, un caz unic și ciudat în lumea ortodoxă, unde întâistătătorul Bisericii unui Stat rezidează în capitală, alături de monarhul țării. Patriarhul Bulgariei era Arhiepiscop de Pliska-Veliko Preslav și Episcop al Dârstorului. Această decizie a patriarhului și a împăratului poate fi înțeleasă numai în contextul posibilității de exersare a jurisdicției și în nordul Dunării, România de astăzi, adică și în afara granițelor teritoriale ale Statului Bulgar.

În anul 971, Împăratul Ioan Tzimiskes (969-976) a cucerit partea de răsărit a Țaratului Bulgar, subordonând acest teritoriu jurisdicției Patriarhiei Ecumenice. În anul 1015, Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025) a cucerit și Ohrida, iar în anul 1018 - 1019, Statul Bulgar și-a pierdut independența politică, devenind o provincie bizantină. De la 1019, până în anul 1186, istoria Bulgariei a fost absorbită de istoria Imperiului Romeu, iar jurisdicția Bisericească a fost împărțită între Patriarhia Ecumenică în răsărit și Arhiepiscopia Autocefală a Ohridei în apus și în nordul Dunării.

Sancti Cyrillus et Methodius⁶³

Sancti fratres Cyrillus (Graece: *Κύριλλος*, natus circiter 827, mortuus 14 Februarii 869) et Methodius (Graece: *Μεθόδιος*, natus circiter 815, mortuus 6 Aprilis 885) fuerunt praedicatores religionis Christianae, educatores Slavorum, creatores abecedarii Slavici.

Fratres Cyrillus (qui antequam Constantinus appellatur ad annum 868, monacho facto, et nomen Cyrilli novum recepit) et Methodius nati sunt Thessalonicae Imperii Romani Orientalis (Byzantiae) in familiam ducis militaris. Mater Macedonica, pater Romanus fuit.

Cyrillus Constantinopoli educatus est. Graece, Slavice, Latine, Hebraice et Arabice bene loquebatur. Fuit praefectus bibliothecae patriarchae, inde philosophiam docebat (quare "Philosophus" cognomen adhaesit). Prospere in disputationibus de religione participavit, missiones diplomaticas egit.

⁶⁰ Istoria Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 349.

⁶¹ Vezi Regestul nr. 301, din c. August 731, vol I (565-1025), 1924, 36, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit*, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten).

Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453“.

⁶² Istoria Bisericească Universală, vol. I, Op. cit., p. 350.

⁶³ Luat din: http://la.wikipedia.org/wiki/Cyrillus_et_Methodius.

Methodius, frater senior, militiam cepit. Decem annis administrabat provinciam a Slavis inhabitatam. Postea fuit monachus, et circiter anno 860 fuit igumenus monasterii Polychroni, prope Propontide locati.

Anno 863, fratres ab imperatore Byzantiae in Moraviam missi sunt per invitationem⁷ principis terrae illius pro praedicatione Christianitatis in lingua Slavica. Ante itum Cyrillus creavit abecedarium Slavicum. (Ab opinione prisca, quae longo tempore exsistebat, abecedarium Slavicum a Cyrillo creatum est abecedarium Cyrillicum, ex nomine viri illius nominatur. Nunc multi docti credunt Cyrillus creavit abecedarium Glagoliticum, abecedarium Cyrillicum postea a Clemente Ochridensi creatur.) Alioqui ille partes Evangelii, epistulas apostolorum, librum psalmodiarum et alios libros religiosos ex Graeco in Slavicum vertit. Methodius, qui loqui Slavice bene scivit, fratri suo magnam opem dedit.

Praedicatio Slavice non placuit multis e clero, qui sermones recte orari Latine crederent. Criminationis haereseos causa Cyrillus et Methodius anno 866 aut 867 in Romam a papa Nicolao I Magno exciti sunt. Inter vias fratres illi Pannoniam viserunt, ibi quoque abecedarium et ritus Slavorum divulgabant. Papa Hadrianus II divulgationem abecedarii rituumque Slavicorum permisit. Cyrillus Romae in morbum incidit et mortuus est; Methodius factus est archiepiscopus Moraviae et Pannoniae, et anno 870 Pannoniam rediit.

In Pannonia, Methodius abditus est carceri, post liberationem anno 873 in Moraviam, actionum suum perrexit (e.g., Bibliam in linguam Slavicam traducebat).

Cyrillus et Methodius educationis culturaeque Slavorum contribuerunt. Canonizati sunt.

Arhiepiscopi de Pliska, până la 893 și Veliko Preslav, 893-945

1. Josif sau Stephanos,? -?, 870 -?;
2. Georgios,? -?, 878?;
3. Leontios,? -?;
4. Demetrios,? -?;
5. Sergios,? -?;
6. Constantin,? -?, *ucenic al Sfinților Chiril și Metodie*
7. Gregorios,? -?.

Patriarh de Durostorum⁶⁴

8. Damianos, 945-972, rezident în Durostorum: Patriarhul Bulgariei, Arhiepiscop de Pliska-Veliko Preslav, Episcop al Dârstorului; 971 se refugiază la Sofia (Triadița), apoi la Vodena-Janița, Măglen, Prespa, Ohrida.

Patriarhi în Statul Bulgar al Prințului Samuil (976-1014), Țar din anul 996

9. Gherman – Gavril,? -? , rezident în Voden (Boden, Vodena-Janița) și Prespa;
10. Filip,? -?, rezident în Ahrida;
11. David cel Sfânt, înainte de 1016-1018, menționat în Cedren la 1016 și 1018.

Pravila cea Mare, 1652:

PENTRU CUM Scriu ARHIERIEI LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI,
ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI.⁶⁵

GLAVA 395

OHRIDEANULUI:

Preafericite arhiepiscope a marea întâia Iustinianie a Ohridului și a toată Bulgăria,
întru duhul sfânt dumnezeiesc și preacinstitul meu părinte.

⁶⁴ Vezi lucrarea noastră, privitoare la Cronologia Patriarhală și imperială, *Pentarhia*, vol. I, pp. 260-261: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχίας, τόμος Ι], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

⁶⁵ Pravila cea Mare sau *Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652*, reeditată în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962,- Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII“ – pp. 363-370, *glavele sau capitolele* 391, 392, 393 și 395). În cazul de față, Glava 395.

Arhiepiscopi Autocefali ai OHRIDEI, în Macedonia ⁶⁶

În loc de introducere:

Constantin Jireček și istoria Arhiepiscopiei de Ahrida sau Ohrida
(1018-1767)

Nu întâmplător am trecut la sfârșitul acestui volum și micromedalioanele pentru Heinrich Gelzer și pentru Constantin Jireček. Cine dorește să studieze istoria Arhiepiscopiei de Ahrida, nu poate să treacă cu vederea lucrările acestor istorici, alături de alte studii elaborate de A.-P. Péchayre, Pavel Jozef Šafárik, Ion Nistor, Valérien Laurent, Hans Koch, P. Karlin-Hayter, Mathias Gyóni, Jaques Zeiller, Emil Turdeanu, Isidor Silbernagl, Franz Dölger, Michaelis Le Quien, Günter Prinzing, Eusevie Popovici - Cernăuți, Gerhard Podskalsky etc. ⁶⁷

În cele ce urmează, vom reda un rezumat al recenziei lui Constantin Jireček, la lucrările lui Heinrich GELZER:

1. *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. V. Leipzig B.G. Teubner 1902, 231 S. gr. 8°.

[vezi reprintul din anul 1980, pe care-l utilizăm și noi: *Neudruck der Ausgabe Leipzig, 1902, Scientia Verlag, 1980, Aalen, 231 p.*];

2. *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen*, în *Berichte über die Verhandlungen der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, Philologisch-Hist. Klasse, 55. Band II, 1903, pp. 41-110;

publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202.

Datele din recezie se referă mai cu seamă la un alt studiu al lui Heinrich Gelzer, publicat în două părți, pe care-l folosim și noi în acest volum: *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I - II, în *Byzantinische Zeitschrift*, I. Teil, Jg.1, 1892, pp. 245-282; II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72. Cartea lui Gelzer, din anul 1902 este o reluare, extindere și prelucrare a studiului: *Ungedruckte und wenig...*, din anul 1892/1893, la care adăugăm și prima versiune a studiului privitor la *Codexul Sf. Clement* [împreună cu alte documente, despre Ahrida], pulicat ulterior: *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens...*, din 1903. Studiile lui Gelzer se pretează unei cercetări, cu referire „în bloc”, nu în parte, pentru că ele se completează unul pe altul și numai așa oferă o claritate în analiza problematicii: *Istoria Arhiepiscopiei Ohridei*.

Prin această recenzie, în câteva pagini, Constantin Jireček face cel mai bun REZUMAT al *Istoriei Arhiepiscopiei autocefale de Ahrida*, începând cu cele trei diplome, „3 Sygillia”, 3 Συγίλλια,

⁶⁶ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig, 1902, Scientia Verlag, 1980, Aalen, pp. 7-29 și passim.

Acest subcapitol a fost preluat din lucrarea noastră, privitoare la Cronologia Patriarhală și imperială, *Pentarhia*, vol. I, pp. 261-265: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος Ι], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

Официалните titli на охридските архиепископи са различни: първоначално Архиепископ на цяла България (*Архиеπίσκοπος της πάσης Βουλγαρίας*), от средата на 12 век се ползва и Архиепископ на Първа Юстиниана и цяла България или на всички българи (*Архиеπίσκοπος της πρώτης 'Ιουστινιανης και πάσης Βουλγαρίας* или *'αρχιεπίσκοπος Βουλγάρων*).

Luat din: Охридска архиепископия от Уикипедия, свободната енциклопедия.

⁶⁷ Metodologia de citare a literaturii aferente, folosită sau indicată de Constantin Jireček în această recenzie este destul de lacunară și neștiințifică. Noi utilizăm doar aceste date, pe care ni le oferă recenzistul, pentru că nu avem nici acces la aceste publicații rare și vechi.

din anii 1019-1020, până la desființarea acesteia, în anul 1767. Aici se face pomenire și de cele două scrisori, din anii 1466/1467, de la Ștefan cel Mare și de la Dorotei al Ahridei, cu amănuntele, corecturile și comentariile omului de specialitate.

*

Recenzia lui Constantin Jireček

Din orașul Lychnidos, Λυχνιδός sau Λύχνιδος, Lychnidus (latină), în antichitate a evoluat, după invazia slavă Ahrida/Αχρίδα, pentru greci și Охрид, η Οχρίδα, Ohrida, pentru slavi, [Ohër/Ohri, albaneză; Ohri, turcește;], fiind atestat documentar cu acest nume în anul 879/880. În această perioadă de timp, la Ohrida rezida din nou un Episcop, al cărui scaun a fost menționat la Sinodul al IV-lea, din Constantinopol, din anii 879-880, iar așezarea este situată între lacurile Prespa și Ohrida (hrid – colina), pe malul nord-estic al lacului Ohrida (localitate extinsă pe două coline *Gorni Saraj* și *Deboj*), la granița de sud-vest a Macedoniei, cu Albania. În antichitate, orașul Lychnidos era situat pe vechea *Via Egnatia* - ἀρχαία Ἐγνατία Ὀδός (construită în anul 146 î.d.Hr., de către Gnaeus Egnatius, pretor și proconsul al provinciei romane Macedonia), care făcea legătura între portul adriatic Dyrrachion, Durrës în albaneză, Durazzo, în italiană, cu Byzantion, din anul 330 Constantinopol. Din Brindisi-Μπρίντιζι, Βρυθόσιον, acest drum se continua, până la Roma, prin *Via Appia*, Ἀππία οδός sau *Via Appia Antica* (construită în anii 312, până la Capua, de către consulul Appius Claudius Caecus și continuată în anul 190 î.d.Hr., până la Brindisi), numită și *Regina Viarum*. În anul 343, la Sinodul din Sardica a participat și Episcopul Dyonisos de Lychnidos. Pe data de 29 și 30 mai 526, un cutremur neobișnuit de puternic a distrus complet Lychnidos și împrejurimile acestuia și nu se știe dacă orașul a continuat să mai existe ca așezare ori a fost abandonat și fondat din nou, de către slavi, pentru că nu s-a mai găsit nici o inscripție sau altă atestare documentară, după acest an. Din arhitectura vechiului oraș Lychnidos, mai pot fi identificate ruinele amfiteatrului, iar în urma săpăturilor arheologice din anul 1961, cele ale basilicii creștine, cu trei nave, construită în secolul al V-lea, care mai adăpostea un baptisteriu cu mozaic și un spațiu numit *Catechumenum*. Mai târziu, în secolele X și XI, Ohrida a devenit a treia capitală [după Pliska și Veliko Preslav] a primului Țarat Bulgar, sub Țarul Samuil (976-1014). Din anul 879/880, știm că în Ohrida rezida un episcop, al cărui scaun a fost menționat la Sinodul al IV-lea, din Constantinopol, din anii 879-880, iar între anii 886-916 a păstorit aici Sf. Climent Episcop de „Belica și Ohrid“, unul dintre ucenicii Sfinților Chiril și Metodiu. În anul 893 Sf. Climent a deschis *Școala din Ohrida*, prima „Universitate” de limbă slavă. În același an a avut loc și o ceartă, între el și Țarul Samuil, în urma căreia a fost transferat disciplinar, din scaunul de Ohrida, în cel de la Drembica Velika, însă după puțin timp a fost repus în drepturile lui, la Ohrida. Școala din Ohrida a condus-o Sf. Climent la început singur, ulterior a fost ajutat de un alt ucenic chirilo-metodian, Sf. Naum, care, înainte de-a se stabili la Ohrida, a condus școlile bisericești de la Pliska și de la Veliko Preslav. În secolul X a fost construită și actuala Biserică Sfânta Sophia din Ahrida - Ohrida, adică Catedrala Patriarhală sau Arhiepiscopală de acolo, transformată în moschee, în timpul domniei Sultanului Mehmed I (1413-1421).⁶⁸ Tot în secolele X-XI, s-a construit cetatea Ohridului, începutul fiind făcut de către Țarul Samuil (976-1014). În secolul al XIII-lea a fost construită Biserica Sf. Ioan Caneo. Orașul Ohrida și împrejurimile au ajuns sub stăpânirea otomană la sfârșitul secolului al XIV-lea, începutul celui de la XV-lea, adică între anii 1385-1408, data exactă nefiindu-ne cunoscută. Aici, la Ohrida, se află și cunoscuta mănăstire Sf. Naum, așezată pe malul lacului Ohrida și înconjurată de grădini. În Ohrida și în toată regiunea și în orașul Monastir [Bitola, Manastir, Битола, Μοναστήρι, Bitule (aromână)] au trăit și mai trăiesc încă mulți români macedonieni sau macedoromâni.⁶⁹

⁶⁸ Vezi lucrarea: V. DJURIĆ, *The Church of St. Sophia in Ohrid*, Belgrad, 1963.

⁶⁹ Megleno românii au mai rămas foarte puțini și au trecut la islam, pentru a scăpa de grecizare, iar istro românii sunt aproape pe cale de asimilare totală. În acest oraș Monastir se află cel mai mare cimitir aromân aproape de comuna Bucovo. În Bitola funcționează COMUNA ARMÂNEASCĂ „Frats Manachia”, în biserica Sf. Constantin și Elena slujba se ține în limba aromână. Aromânii din Bitola au venit după distrugerea orașului Moscopole, din Albania, iar după aceea au mai venit și familii din Gramoște. Ca și în Crușhova aromânii s-au amestecat și au format dialectul de Bitola, care este asemănător celui din Crușhova. În Bitola Aromânii au înființat „Liceul Aromân”.

Constantin Jireček susține (p. 192) că singura creație medievală de durată, de pe pământul Macedoniei, a cărei istorie s-a prelungit până în epoca modernă (1767), a fost Arhiepiscopia Autocefală de Ahrida (1019-1767). O individualitate istorică a marcat Macedonia doar în antichitate, pentru că în evul mediu, istoria acestei țări a constituit doar un capitol, o anexă a istoriei vecinilor ei: Imperiul Bizantin, primul Țarat Bulgar, Despotatul grec lui Teodor Angelos de Thesalonice, principatele sau despotatele (cnezatele, jupanatele) sârbești, constituite pe ruinele Imperiului lui Ștefan Dușan (1331-1355), ultimele căzând pradă acțiunilor militare expansioniste ale otomanilor, care s-au instalat în Balcani pentru aproape cinci secole. Istoria acestei instituții se extinde pe o perioadă de timp de opt secole, adică din a doua jumătate a secolului al X-lea, până în anul 1767 (p. 193). Împăratul Vasile II Bulgaroetonul i-a confirmat un teritoriu de jurisdicție, care se întindea de la Sirmium, Belgrad, Banat – Tibiscum, Vidin, până în munții Tesaliei și ai Epirului și până pe coasta Adriaticii, aproape de Valona, Αυλώνας, Vlora, Vlorë (al doilea port albanez la Adriatică, după Durazzo). Mai târziu însă acest teritoriu de jurisdicție a fost mereu redus, ajungând să se extindă doar asupra vestului Macedoniei și peste câteva regiuni din Albania. Teritoriul de jurisdicție al Arhiepiscopiei Ohridei a putut din nou să crească, în perioada stăpânirii otomane, însă nu pentru a stimula Ortodoxia în acele părți, ci pentru ca Sublima Poartă, în Constantinopol, să poată strânge mai bine și mai sigur toate dările de la creștinii ortodocși, din acele părți, așa cum au procedat și cu Patriarhia Ecumenică și cu celelalte Patriarhii de pe cuprinsul Imperiului. În jurul anului 1500, arhiepiscopii de Ohrida, exersau jurisdicție canonică, pentru o perioadă de timp destul de mare, asupra eparhiilor din Serbia (după 1463, când Patriarhia de Peć dispărea), Bulgaria riveriană sau Dunăreană, precum și asupra Principatelor Române: „Um 1500 geboten die Erzbischöfe von Ohrid längere Zeit über ganz Serbien, einen Teil Donau-Bulgariens und die rumänische Fürstentümer.” (p. 193). Așa a devenit Ohrida, un “Ierusalim Balcanic”, adică al doilea centru al Ortodoxiei balcanice, după Constantinopol, unde s-au întrepătruns culturile grecești, slave, albaneze și românești, și unde, cei de etnie negrecescă, au putut să învețe foarte mult, prin intermediul Sf. Munte Athos.

Fondarea acestui centru bisericesc a fost cu totul întâmplătoare, pentru că în momentul cuceririi de către bizantini, sub conducerea lui Vasile II Bulgaroetonul, al ultimului rest din primul Imperiu Bulgar, în anul 1018, aici se afla capitala în refugiu a Țaratului, și tot aici rezida [tot în refugiu] și ultimul patriarh Bulgar, Sfântul David de Durostorum (1016-1018), atestat și în Cedren. Amintirea evoluției scaunului de Ohrida a fost cu timpul dată uitării de către unii învățați ai timpului, pentru că în secolul al XIV-lea Nikephoros Gregoras nu era în temă cu această problemă, indus în eroare fiind și de existența încă a unei patriarhii bulgare, la Veliko Târnovo, din anul 1235. De aici și explicațiile fabuloase ale lui Nikephoros Gregoras, potrivit căruia, bulgarii ar fi fost localizați în „Macedonia” și în „Iliria”, de unde Vasile al II-lea Bulgaroetonul (976-1025), după 1018, pe cei care au supraviețuit războiului, i-ar fi colonizat la Dunăre, în Moesia inferioară – κάτω Μοσία (p. 193). „Rezistența urmașilor lui Samuil a fost curmată definitiv odată cu capitularea Ohridei și a ultimului bastion bulgar, Sirmium(1018), Bulgaria este adusă în întregime în stăpânirea bazileilor bizantini pentru mai bine de un secol și jumătate.”⁷⁰

Primul πρωτόθρονος (Episcopus primae sedis) al Arhiepiscopiei Ahridei, în ordinea diptichelui sau a ordinei din lista eparhiilor sufragane (1019-1020), a fost scaunul Kastoriei, așezare situată pe peninsula din lacul Kastoria, actualmente în Grecia, la granița de nord-vest, cu Albania, în triunghiul dintre cele trei țări: Grecia, Macedonia și Albania: Καστοριά, Kostur(i) - albaneză, Kocryp (macedono-bulgară.), Kesriye (turcă), Kastoria (aromână).

De prin secolul al XI-lea, arhiepiscopii de Ohrida au fost aproape în exclusivitate greci de neam, de cele mai multe ori ierarhi de seamă, teologi și scriitori bisericești, cum au fost Theophilaktos (î.1078-1092), Dimitrios Chomatemos (1217-1235) etc. La baza dreptului de existență

⁷⁰ Ioan Albu, *Mileniul medieval al imperiului roman, Istoria Bizanțului*, versiune online, p. 80:
Luat din: <http://de.scribd.com/doc/77131008/Istoria-Bizanțului-Suport-Curs-B5-1>.

și a privilegiilor acestei Arhiepiscopii stau cele trei diplome sau „Syllia”, ale Împăratului Vasile II Bulgaroctonul din anii 1019-1020. Un nou sprijin, privind existența și pretențiile juridico-canonice ale Arhiepiscopiei de Ohrida i s-au oferit începând cu secolul al XII-lea, în urma privilegiilor, care decurgeau din identificarea acestui scaun, cu Arhiepiscopia *Prima Justiniana* (535-c.602), fondată de Împăratul Justinian I cel Mare (527-565), în anul 535, pe care Constantin Jireček o confundă cu Justiniana Secunda sau *Justinopolis* (vechiul Ulpiana,) și o localizează greșit, aproape de orașul Scupi, Skopje (turcește Üsküb) de astăzi, capitala Macedoniei. (pp. 193-194). În realitate, Justiniana Secunda, adică vechiul Ulpiana este localizat în Dardania – Kosovo, aproape de Priština de astăzi și de Mănăstirea sârbească Gračanica. Arhiepiscopia Ohridei a susținut această teorie privitoare la „Πρώτης Ἰουστινιανῆς”, până la desființarea ei, în anul 1767, adică până la subordonarea teritoriilor ei de jurisdicție Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Posibilă a fost această acțiune a Patriarhiei Ecumenice și a Sultanului, în 1766 la Peć-Ipek și în 1767, la Ohrida, pentru că în epoca respectivă, popoarele creștine de etnie negrecescă de pe cuprinsul acestei provincii otomane – Raya sau Rajah – încă nu erau deșteptate de curentul naționalist, care urma să apară în Balcani și în nordul Dunării, abia în secolul al XIX-lea. Aici trebuie să amintim că toate provinciile otomane, cu statut de Raya (Ra'ya, Reâyâ رعية, ραγιάς, raja, rajah), în contextul dării sau tributului de *zimmi*, *dhimma* ذمة sau "dhimma contract", erau obligate și la *darea sângelui* sau tributul de copii, *collectio puerorum* (Devsirme), παιδομάζωμα, Данак у крви (sârbește). De la această dare a sângelui (1330-1826), nu făceau excepție nici mănăstirile populate, inclusiv Sf. Munte Athos.

Istoria acestei instituții prestigioase – Arhiepiscopia Ohridei – a interesat nu numai pe greci, ruși, români, slavi și albanezi, adică pe istoricii ortodocși, ci și pe occidentalii catolici sau protestanți. Astfel Zachariae von Lingenthal a dedicat acestei instituții un studiu interesant: „Beiträge zur Geschichte der bulgarischen Kirche” (Mémoires der Kais. Russ. Akademie, VIIe série, tome VIII, n° 3).⁷¹

După acest istoric, Constantin Jireček îl mai amintește pe Heinrich Gelzer, un neobosit cercetător al problemelor de bizantinologie și mai ales al celor de *geografie ecleziastică* a Răsăritului, care și-a creat un nume în acest domeniu, mai ales prin descoperirea a *două cataloage*, inventare sau liste inedite ale *eparhiilor sufragane* ale acestei Arhiepiscopii de Ohrida (vezi *Byzantinische Zeitschrift - B.Z. - an II, 1893, pp. 40-65*). Continuându-și cercetările, Heinrich Gelzer a făcut mare bucurie istoricilor, prin cartea care „constituie subiectul recenziei de față”: *Der Patriarchat von Ahrida, Geschichte und Urkunden, Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. V. Leipzig B.G. Teubner 1902, 231 S. gr. 8°*.

Cap. 1-3; Cartea cuprinde 13 capitole, dintre care, *primele trei* prezintă istoria Patriarhiei de Ahrida (Ohrida) în epoca bulgară și bizantină, continuând cu epoca de după căderea stăpânirii bizantine, în acele părți, până în anul 1453, perioada de timp următoare fiind istoria acestei instituții, de la cucerirea otomană a provinciei, până în anul 1650 (paginile 3-35).

Cap. 4-6; O mare parte din cuprinsul cărții (cap. 4-6, pp. 35-130) este dedicat studierii Codexului de la Biserica Sf. Clement, din Ohrida [Охрид, Охρίδα (πόλη), Αχρίδα], care este un catalog sau *protocol* scris în grecește, în anii 1677-1746, autorul redând textul acestui document, însoțit de anexe documentare.

Cap. 7; După aceste capitole, urmează capitolul al șaptelea cu o Cronologie sau *Chronologisches* (Corectarea cronologiei – datării – în documente, lista arhiepiscopilor de Ahrida, 1660-1767, lista cronologiei eparhiilor sufragane: pp. 131-146.

Cap. 8; Capitolul al optălea se ocupă de cele două direcții sau curente ale clerului Patriarhiei Ohridei: autohton (slav) și fanariot (grecesc), pp. 147-168.

Cap. 9; Problema finaciară din cadrul Patriarhiei sau Arhiepiscopiei de Ahrida este analizată în capitolul al nouălea (pp. 169-175).

⁷¹ Pentru Karl Eduard Zachariae von Lingenthal, vezi micromedalionul de la sfârșitul acestui volum.

Cap. 10; Capitolul al zecelea tratează problema terminologiei de cancelarie, de la Ahrida, cu constatarea că cele două noțiuni „patriarh” și „arhiepiscop”, pentru întâistătătorul Ohridei alternau, situație care se menține chiar și până în ultimul secol de existență al acestei instituții (pp. 176-189).

Capitolul al XI-lea se ocupă de problema modului de alegere a patriarhului [recte arhiepiscopului] Ahridei și a episcopilor sufragani (190-201).

Cap. 12; Clerului catedral din Ahrida i se dedică capitolul XII (202-204).

Capitolul al XIII-lea sau ultim se ocupă de „limba documentelor” (205-228).

Acest studiu monografic se încheie cu un *indice de nume* (pp. 208-215), un *indice de termeni și expresii grecești* (cuprinzând și o anexă de *termeni și cuvinte turcești* sau turco-grecizate, pp. 223-224), pp. 216-224 și de un *indice gramatical*, pentru documentele, expresiile și termenii utilizați în lucrare, pp. 225-231.

Constantin Jireček susține că autorul Heinrich Gelzer nu face o prezentare exhaustivă a lucrării monografice, despre Arhiepiscopia Ahridei, pentru că a omis sau n-a cunoscut întreaga literatură aferentă a problematicii, apărută în ultimul timp (adică până în anul 1902, când a fost editată cartea), în limbile bulgară, sârbă și rusă. Recenzia continuă cu observațiile de specialitate, pe care Constantin Jireček le face diferitelor afirmații, privitor la documente și la datele, din cartea lui Heinrich Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida...*

Prima atestare documentară, privitoare la „fiecțiunea” identificării Ahridei, cu Prima Justiniană, Constantin Jireček precizează (p. 9) că autorul Heinrich Gelzer o fixează în anul 1157, în timpul păstoririi Patriarhului Ioan Comnenul (c.1143-1158), când acesta ar fi semnat: ...ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος ἁ Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας... (p. 194).⁷² La Heinrich Gelzer, p. 9, găsim textul mult mai complet, privitor la această semnătură sau formă de intitulare a Arhiepiscopului Ioan Comnenul al Ahridei: ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Ἰωάννης καὶ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος ἁ Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας ὁ Κομνηνὸς ὀρίσασ ὑπέγραψα (p. 9). Părerăa lui Constantin Jireček este că argumentul forte, în acest sens ar veni însă, nu din acest an 1157 ci, de la mărturia unui contemporan de epocă, foarte cunoscut Wilhelm de Tyrus, care, în calitate de legat al Regelui Amalrich I al Ierusalimului (1162-1174) l-a întâlnit în anul 1168 pe Împăratul bizantin Manuel I Comnenul (1143-1180), „in provincia Pelagonia, in civitate, quae vulgo dicitur Butella”, „iuxta illam antiquam et domini felicissimi et invictissimi et prudentis Augusti patriam, domini Iustiniani civitatem, videlicet Iustinianam Primam, quae vulgo hodie dicitur Acreda” (XX, 4)[Ahrida, n.n.]. În pagina 195, Constantin Jireček mai prezintă și câteva explicații toponime, se ocupă și de inscripția din Biserica Sf. Clement din Ohrida, din anul 1295, precum și de oscilările grantei de jurisdicție a Arhiepiscopiei, până în secolul al XIV-lea. Privind geografia ecleziastică, autorul recenziei remarcă faptul că schimbarea numelui Episcopiei de Deabolis (slavă Dêvol), în evul mediu Diavol, în Σελασφόρου (adică aducător de „lumină”, pentru *Lucifer!*), poate fi considerată doar un eufemism de origine literară (la Gelzer, p. 20).

Privitor la numele Episcopiei de Sthlanitza (tot p. 195), Constantin Jireček afirmă că în *Notitia din sec. XII* (=Das Verzeichnis der Erzbischöfe von Achrida von 1185-1453),⁷³ este identificată cu anticul Pella, Πέλλα și cu Janitza de azi [Vardar-Jenidže, Giannitsa, Janitsá, bulg. Пазар/Pazar, sau Ениджѐ Върдар, Γιαννιτσά, *Genitsa*, Γενιτσά, *Yenice-i Vardar*], precum și cu Voden [Воден, azi Έδεσσα, Gr., Βοδενά, Vodīnŭ, Воднь], compară: *Partitio* 1204: *Prouintia Vardarii*.

Privitor la inscripția Bisericii Sf. Clement din Ohrida, din anul 1295 (p.13), Constantin Jireček constată că este mai bine reprodusă la Miljukov, în rev. *Izvēstija*, a Inst. de arch. din Constanti-nopol, IV, 1899, caiet (Heft) 1, p. 90, nota 2.

⁷² Πρώτης Ἰουστινιανῆς.

⁷³ Publicată după transcrierea făcută de Porfiri Uspensij Golubinski, *Geschichte der bulgarischen, serbischen und rumänischen Kirche* [Istoria Bisericească a bulgarilor, sârbilor și românilor] (în limba rusă), Moscova, 1871, pp. 259-263, apoi de Heinrich Gelzer, în *Byz. Ztschft.* II, 1893, pp. 42-46, cu explicațiile de rigoare (Gelzer, p. 3.).

Extensiunea graniței de jurisdicție a Arhiepiscopiei Ohridei, în secolul al XIV-lea, adică în timpul expansiunii teritoriale sârbești, nu este studiată de H. Gelzer în amănunțime. Sârbii au cucerit Skopje de la bizantini, în anul 1282, extinzându-și stăpânirea până în sud, cu precădere spre sud-est, iar eparhiile din teritoriile ocupate au fost trecute sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Peć. În momentul în care Ștefan Dušan a cucerit aproape întreaga Macedonia, exceptând Thesalonicul și zona din jur, pe data de 25 septembrie 1345, s-a declarat la Skopje: *Împărat (Țar) al Sârbilor și Grecilor*. În anul următor, Floriile anului 1346, Arhiepiscopul Ioanichie II de Peć (1338-1354) a fost ridicat de Țar și de Sinodul numeros din Skopje, la rangul de Patriarh al Sârbilor, iar în ziua de Sfintele Paști, tot la Skopje a avut loc și încoronarea lui Ștefan Dušan ca *împărat avocrator al sârbilor și romeilor*, soția acestuia *împărăteasa* Elena și fiul lor, prințul moștenitor Ștefan Uroș, *ca rege* (viitorul Țar Ștefan Uroș IV, 1355-1371). La Sinodul din Skopje, ținut de Floriile anului 1346 au participat și Arhiepiscopul de Ohrida Nicola și Simion I Patriarhul de Veliko Târnovo. În această situație, Arhiepiscopul Ohridei a trebuit să se acomodeze cu noua stăpânire sârbească, și în anul următor 1347 apare ca membru în Dietă sau Adunarea Stărilor – *Sbor* (Sobor), din Skopje (p. 195). Prototronosul, *πρωτόθρονος* (Episcopus primae sedis), noului scaun patriarhal de la Peć a devenit Arhiepiscopul și Mitropolitul Ioan de Skopje (p. 196). Peste puțin timp, după evenimentele din anul 1346, scaunul Patriarhal de la Peć a fost transferat la Skopje, unde Ștefan Dušan își mutase deja capitala. Din acest motiv și pentru respectarea formei canonice a statutului unei Mitropolii, pentru prototronosul Ioan din Skopje, s-a creat în anul 1347 o eparhie sufragană, cu scaunul în Mănăstirea Sfinților Arhangheli, din Lesnovo, situată în zona dominată de peșajul văii Zletovo, mănăstire care există și astăzi. Pierderile de jurisdicție ale eparhiilor aparținătoare Arhiepiscopiei de Ohrida, după evenimentele din anul 1346 au fost imense, motiv pentru care, în anul 1361, și prototronul acesteia apare Episcopul de Deabolis, nu cel de Kastoria (p. 196). După ce Ioanichie II a devenit Patriarh și după ce Ștefan Dušan s-a încoronat împărat, a început o epurare a elementului grecesc din fostele eparhii, aparținătoare Ohridei, episcopii și clerul fiind alungați și înlocuiți cu cei de neam sârbesc.

Cu toate acestea, atât pe teritoriul de jurisdicție canonică al Arhiepiscopiei Ohridei, cât și pe acela de sub stăpânirea sârbească, *a continuat să domine elementul grecesc* și educația de formațiune și cultură bizantină, a clerului și a boierilor. Influența și superioritatea culturii bizantine, și-au spus cuvântul, pentru că Bizanțul era și rămăsese totuși modelul și ținta stilului de viață bisericască și culturală al elitei din statele balcanice (p. 196). Se lupta contra Imperiului Bizantin pe de o parte, însă pe de altă parte se copia, imita și asimila stilul de viață al romeilor. Or, pentru bizantinizarea de bună voie a balcanicilor, adică absorbirea lor în spațiul cultural bizantino-grec, era nevoie de stăpânirea limbii grecești. Grecizarea s-a realizat pe diferite căi: căsătoria cu grecii, legăturile cu clerul grecesc, splendoarea imperiului bizantin și a instituțiilor acestuia etc.

Popoarele balcanice imitau și preluau stilul bizantin în toate domeniile. Un exemplu clasic rămâne Catedrala Patriarhală Sfânta Sophia din Ohrida, unde erau imitate și urmate structurile, stilul și rânduiala liturgică, precum se obișnuia la Sfânta Sophia, din Constantinopol, cu serviciul hebdomadial – *εβδομαδιαία*, hebdomadis – împărțit în *patru pentade* de preoți (20 de preoți), cu titlurile și rangurile, pe care le aveau și cei din capitala bizantină: o megas ikonomos, o megas sakelarios, o megas skevophilax, hartophilax, sake-liou, protekdikos etc.⁷⁴

Există o serie de inscripții în Macedonia, atât în slavonă, cât mai ales în grecește, care menționează multe nume de clerici și credincioși creștini, de etnie slavă, grecizați, fie prin căsătorie cu femei de etnie greacă, fie prin cultură și prin Biserică. Așa considerăm că ar fi fost posibilă și împăcarea dintre Biserica Sârbă și Patriarhia Ecumenică, în anul 1375, după anatematizarea celei dintâi, în anul 1346. (p. 197). Jupanii și despoții (prinții) Țaratului Sârb, din Macedonia, adică din sudul Serbiei au simțit efectele anatemei patriarhale, din anul 1346, într-o formă mult mai

⁷⁴ H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrída, Geschichte und Urkunden...*, Op. cit., p. 203.

accentuată, decât cei din nordul țării. De pildă, Despotul sârb Jovan Uglješa († 1371) de *Serrai* sau Serres, Σέρραι, Σέρρες (azi în Macedonia centrală, din Grecia), în mai 1371 a încheiat un „enosis” ἔνωσις, cu Patriarhia Ecumenică, pentru eparhiile din Despotatul său, acest lucru însemnând că aderă la o alianță, unire sau încadrare în sistemul canonic de jurisdicție al Tronului Ecumenic.

*

Jovan Uglješa era fratele lui Vukašin Mrnjavčević (†1371), fost *Despot de Prilep* [de care mai țineau și localitățile Prizern, Skopje și Ohrida, cu împrejurimile acestora], și care, în anul 1365 a fost numit de către Țarul Ștefan Uroš V (1355-1371) *rege supremat* (al Macedoniei), sub suzeranitatea sa. Toți trei au murit pe câmpul de luptă de la Marița [situat lângă Černomen, astăzi Ormenio, în Grecia], din data de 26 septembrie 1371, în cadrul coaliției antiotomane, a lui Lala Șahin Pașa. Sârbii au fost ajutați în această luptă și de către Țarul Bulgar Ivan Șișman (1371-1395), fiul lui Ivan Alexandru (1331-1371).

În anul 1375, despoții din nordul Serbiei și Patriarhia de Peć au reușit să realizeze împăcarea cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Nu se cunoaște însă atitudinea Arhiepiscopiei de Ahrida, față de aceste evenimente și mai cu seamă, dacă aceasta a reușit, să-și recapete dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor pierdute în anul 1346 sau încadrate în Arhiepiscopia [Patriarhia?] de Peć, declarată atunci în mod unilateral „autocefală”, de către Țarul Ștefan Dušan și de către Sinodul sau Soborul Sârbesc. (p. 197). Constantin Jireček constată că un singur lucru se cunoaște în acest context: aportul călugărului Nicodim, originar din Kastoria, ca translator la tratativele duse de delegația sârbească la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, în anul 1375. Acest călugăr Nicodim Grčić (adică fiul Grecului), nu este altcineva, decât Sf. Nicodim († 1406), care a construit Mănăstirea *Sf. Antonie cel Mare* de la Vodița – Vârciorova, pe Dunăre (î. 1374) și Mănăstirea *Adormirea Maicii Domnului*, de la Tismana, târnosită la 15 august 1378 (p. 197).⁷⁵ Dacă ne gândim că Mănăstirea Vodița a fost construită înainte de anul 1374, atunci însemnează că Nicodim ar fi plecat din Țara Românească, la Peć, pentru a-și continua drumul de însoțire a delegației sârbești, la tratativele de împăcare, de la Constantinopol, din anul 1375.

La pagina 15, H. Gelzer îl identifică pe Domnitorul *Mircea - Mirča al Ungrovlahiei* (c. 1386-1418), cu κῶρ Μῆρτος, din *Acta patr. II 230 (1394)*. În realitate, acest Μῆρτος sau Mirțos, nu este decât un dinast sârb, din Albania: Mrkša Žarković, Domn al Valonei, Chimarei și Beratului (1391-1414). Căsătoria dintre acest „Mircea” și Rugina, fiica lui Balša Balšić, stăpânul de pământ al teritoriilor dintre Ragusa și Prizren, nu era canonică. Căsătoria a fost totuși acceptată de către arhiepiscopul de Ahrida, necunoscut cu numele, din cauza pericolului în care se aflau atunci creștinii, în fața amenințărilor venite din partea otomanilor. Mama acestui Mircea sau Mrkša, căsătorindu-se cu Gheorghe Balšić (fratele lui Balša Balšić), a devenit fiul adoptiv al acestuia, iar Rugina era nepoata lui de frate. Aflându-se pe teritoriul de jurisdicție al Ohridei, care era autocefală, dosarul de căsătorie al lui Mrkša și al Ruginei, n-a mai ajuns la Constantinopol. (p. 198). Vinovat pentru această confuzie, între Mrkša al Valonei și Domnitorul Mircea cel Bătrân al Ungrovlahiei este nu numai Chalkondylos, care și pe Mircea al Valahiei (Țara Românească) îl numește Μόρτος τὸν Δακίας ἡγεμόνα, ci și H. Gelzer, care nu face corectura de rigoare a textelor și le dă mai departe în această formă, constată Constantin Jireček (p. 198), exemplificând p. 77 u.

*

Foarte important pentru tema lucrării de față este afirmația lui Constantin Jireček (p. 198), că la începutul secolului al XV-lea (după căderea Țaratului Bulgar în anii 1393 și 1396), Arhiepiscopia de Ohrida a reușit să-și extindă din nou jurisdicția până la Dunăre:

⁷⁵ Constantin JIREČEK, în recenzia amintită oferă și literatură, privitoare la Sf. Nicodim de la Vodița și Tismana: contribuția științifică a lui Ruvarac, în Arch. Făr slav. Phil., vol. XI, 354-363: „Nicodemus, 'whose father was a Greek, native of the city of Castoria, and whose mother was a Servian', Legende in *The travels of Macarius, patriarch of Antioch*, written by Paul of Aleppo, aus dem Arab. von Belfour, London 1836, II, 352.

„Die Kirche von Ohrid hat im Anfang des 15. Jahrh. ihr Gebiet wieder bis zur Donau ausgedehnt.”; unele dovezi în acest sens reușind să fie cuprinse într-un *codex grecesc* de la *Mănăstirea Slimnica*, situată pe lacul Prespa. Codexul conține *omilii și scrisori* de la Neophitou episcopou Grevenou, pe care l-a găsit Gheorghe Balasčev, din Ohrida, cu ocazia călătoriei, întreprinse în Resen (localitate situată între Ohrida și Bitolia), la cererea Institutului Rusesc de Arheologie, din Constantinopol și pe care l-a comentat în rev. *Sbornik*, de la Ministerul Învățământului Bulgar, vol. 18, 1901, Sofia, 1 parte, pp. 132-170. Este vorba de trei scrisori:

1. prima scrisoare este de la un patriarh al Constantinopolului, căruia nu i se dă numele, către un arhiepiscop al Ohridei, la fel, fără a i se da numele;
2. a doua scrisoare este răspunsul aceluiași arhiepiscop anonim, către patriarhul ecumenic, expeditor al primei scrisori;
3. a treia scrisoare este de la același arhiepiscop al Ohridei, trimisă împăratului bizantin, probabil lui Manuel II Paleologul (1391-1425)?

Se poate constata mai departe, că bătrânul Arhiepiscop Matei al Ohridei (1408-1410), pomenit cu numele pe o inscripție, din anul 1408, pe timpul „o nin Sultanos (Suleiman 1403-1413 sau Mahomed I, 1413-1421), împreună cu fratele său Moise (Musa) Țalapi a declanșat o bătălie cu turcii lângă Kosmidion, „la porțile” Constantinopolului, în luna iunie 1410, după care intră în capitală, obținând de la Împăratul Manuel II o confirmare a drepturilor Arhiepiscopiei Ahridei, în conformitate cu cele date de Justinian I cel Mare, în anul 535, pentru Arhiepiscopia Justiniana Prima – *χρυσόβουλλα Justinians*. Întărit prin reconfirmarea acestor privilegii, din anul 535, la care le adăugăm și pe cele ale Împăratului Vasile II Bulgaroctonul, din Sygillia (1019-1020), în același an 1410, Arhiepiscopul Matei al Ahridei a procedat la hirotonirea întru arhieru și la instalarea mitropoliților din Sofia și din Vidin. După câțva timp însă, Patriarhul Eutimie II al Constantinopolului (1410-1416) a protestat împotriva acestor „abuzuri de jurisdicție”, ale Arhiepiscopului Matei al Ahridei, în paguba Tronului Ecumenic. Urmașul lui Matei, al cărui nume nu-l cunoaștem, pentru că lista sau dipticele Arhiepiscopilor Ahridei, este incompletă, pentru perioada de timp 1410-1452, a răspuns prompt patriarhului, prin trimiterea la textul chrisobulelor, în același timp plângându-se, printr-o scrisoare separată și împăratului Manuel II, pentru dojana arhierască, pe care i-a făcut-o pe nedrept patriarhul ecumenic (p. 198).

*

Acest conflict dintre Arhiepiscopul Ohridei și Patriarhul Ecumenic, din anul 1410 și anii următori, constituie subiectul temei din regestul patriarhal nr. 3287, din anul 1411 sau puțin mai târziu.⁷⁶

Din acest conflict se poate constata că Arhiepiscopul Matei al Ohridei (1408-1410) a fost mai abil decât Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410) și a reușit, în parte, chiar dacă nu pe o durată de timp îndelungată, să-și extindă jurisdicția asupra unor eparhii bulgare, care înainte de anul 1393 au aparținut Patriarhiei de la Veliko Târnovo. Arhiepiscopul Matei al Ohridei, după bătălia cu turcii, lângă Kosmidion, „la porțile” Constantinopolului, în luna iunie 1410, intră în capitală, obținând de la Împăratul Manuel II (1391-1425) o confirmare a drepturilor Arhiepiscopiei Ahridei, în conformitate cu cele date de Justinian I cel Mare, în anul 535, pentru Arhiepiscopia Justiniana Prima – *χρυσόβουλλα Justinians*. Întărit prin reconfirmarea acestor privilegii, din anul 535, la care adăugăm și pe cele ale Împăratului Vasile II Bulgaroctonul, din Sygillia (1019-1020), în același an 1410, Arhiepiscopul Matei al Ahridei a procedat la hirotonirea întru arhieru și la instalarea mitropoliților din Sofia și din Vidin (regist nr. 3287, din 1411 u.). După câțva timp însă, Patriarhul Eutimie II al

⁷⁶ Vezi p. 2, Fasc. VII, din: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VII, Le Régestes de 1410 à 1453, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427(2920a), 195 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Constantinopolului (1410-1416) a protestat împotriva acestor „abuzuri de jurisdicție”, ale Arhiepiscopului Matei al Ahridei, în paguba Tronului Ecumenic. Urmașul lui Matei, al cărui nume nu-l cunoaștem, pentru că lista sau dipticele Arhiepiscopilor Ahridei, este incompletă, pentru perioada de timp 1410-1452, a răspuns prompt patriarhului, prin trimiterea acestuia la textul chrisobulelor, în același timp plângându-se, printr-o scrisoare separată și împăratului Manuel II, pentru dojana arhierescă, pe care i-a făcut-o pe nedrept patriarhul ecumenic (vezi, recenzia lui Constantin Jireček, p. 198).⁷⁷

Aceleași tendințe de extindere a jurisdicției la nord de Dunăre, le manifesta și Biserica autocefală din Peć, a Sârbilor, care se mai afla și sub anatema Tronului Ecumenic, în perioada de timp dintre 1346-1375, dar care, din punct de vedere geografic se afla la o mai mică distanță de Țările Române, decât îndepărtata Ohrida, din Macedonia.

*

Un alt eveniment, care a facilitat extinderea dreptului de jurisdicție al Arhiepiscopiei Ahridei în Balcani și spre Dunăre, a fost cucerirea Despotatului din nordul Serbiei, în anul 1459. După anul 1463, Patriarhia de Peć a încetat să mai existe, iar cea din Veliko Târnovo, a fost dizolvată încă la începutul secolului al XV-lea și transformată în Mitropolie, însă după încetarea din viață a Patriarhului Eftimie mare boier de Tsamblaks (1375-1393, † c.1402/4), deci toate eparhiile sufragane ale celor două patriarhii (Veliko Târnovo și Peć) au trecut fie sub ascultarea Ohridei, fie a Tronului Ecumenic.⁷⁸ Constantin Jireček consideră „un minus” în lucrarea lui H. Gelzer, faptul că acesta nu s-a ocupat în mod suficient de această perioadă de timp, de aproape un secol, 1459-1557, adică de 98 de ani, când Patriarhia de Peć - Ipek și-a încheiat activitatea, reînglobată fiind în structurile canonice de jurisdicție ale Arhiepiscopiei de Ahrida, până în anul 1557, când a fost reactivată. În această perioadă de timp, și titulatura arhiepiscopilor de Ahrida a suferit o schimbare și a fost adaptată noilor situații și realități de jurisdicție canonică. Arhiepiscopii Ohridei se intitulau în acest timp: „...din mila Lui Dumnezeu Arhiepiscop al Primei Justiniana, al tuturor Bulgarilor, al Sârbilor și al altora...” [adică al albanezilor, valahilor, grecilor, macedonienilor etc., n.n.] (p. 198). În această perioadă de timp a păstorit un foarte important Arhiepiscop de Ahrida: Prohor (1523-1540), ai cărui ani de păstorire Jireček îi dă numai cu aproximație, c.1530-1550, și despre care Drinov a scris un studiu în „Periodičesko Spisanie”, al Societății Literare, din Sofia caietul (Heft) 3, 1882, pp. 132-141. Păstoria lui Prohor a căzut într-o vreme de înflorire culturalo-bisericească în Balcani, când foarte multe mănăstiri au instalat tipografii, editând cărți de ritual în slavonă, cum a fost cazul la Mileșevo, Gračanica etc. *Istoria bisericească* din această perioadă de timp, a fost, la fel, bine studiată, de către arhimandritul Hilarion Ruvarac, în două monografii sârbești: *Despre patriarhii de Peć (1557-1690)*, în *Glasnik*, Beograd, vol. 47, 1879 și în *Istina*, din Zara, 1888. Privitor la Patriarhia de Peć-Ipek mai există un material important, redactat în *Colecția de inscripții și epiloguri sârbești, luate din manuscrise* [Sammlung serbischer Inschriften und Epiloge aus Handschriften sau *Stari srpski zapisi i natpisi*], de către profesorul Ljubomir Stojanović Ministrul Învățământului, din Serbia, de pe timpul acela, publicat în rev. *Zbornik*, a Academiei din Belgrad, I, 1902. Mai departe, Constantin Jireček completează (p. 199) că după anul 1500 n-au lipsit încercările ierarhilor sârbi de reactivare a Patriarhiei, respectiv a autocefaliei de Peć-Ipek și numai printr-o întâmplare fericită a fost posibil ca Tronul Sfântului Sava de la Peć-Ipek să-și poată primi un nou Patriarh, în anul 1557. Împrejurările au fost favorizate de către puternicul Mehmed pașa

⁷⁷ Recenzia lui Constantin Jireček, la lucrările lui Heinrich GELZER, publicată în *Byzantinische Zeitschrift*, hgg. von Karl Krumbacher, an XIII, 1904, Leipzig, pp. 192-202.

⁷⁸ Instituția unei Patriarhii autocefale post-imperiale (de după anul 1453) se dizolvă sau se deființează odată cu pierderea independenței de Stat a țării, pentru care a fost creată, eparhiile acesteia intrând în mod automat sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, care face o nouă arondare a teritoriului, cu un sistem ierarhic adecvat: Arhiepiscopie, Mitropolie etc. Aceasta este deosebirea dintre patriarhiile create de și în timpul sinoadelor ecumenice, pe teritoriul Imperiului Roman (apoi Roman de răsărit și de Apus, ulterior Romeu sau Bizantin), adică Patriarhiile Apostolice (Roma Veche, Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalim) și patriarhiile ulterioare, create în urma presiunii politice a statelor creștine ortodoxe, din al doilea mileniu creștin.

Sokolli, Sokollu sau Sokolović, Мехмед паша Соколовић (c.1505-1579), ajuns mai târziu Mare Vizir (prim-ministru), sub sultanul Süleyman I (1520-1566), iar sub urmașul acestuia, Selim II (1566-1574), cu a cărei soră s-a căsătorit, avea putere nelimitată, de facto conducând el Imperiul Otoman. Mehmed pașa Sokolli a reușit să introducă ordinea în administrație și să stopeze corupția în întregul Imperiu Otoman, motiv pentru care era urât de toți funcționarii și de către pașii și guvernatorii provinciilor, iar sub domnia lui Murad II (1574-1595), în anul 1579, a căzut victimă unui complot, fiind ucis de un derviş. Mehmed pașa Sokolli era originar din satul Sokolović, situat aproape de Rudo, în Herțegovina și în tinerețe a fost ierodiacon în Mănăstirea Mileșevo. Aici trebuie să amintim că și mănăstirile populate (inclusiv Sf. Munte Athos), din provinciile otomane, cu statut de Raya (Ra'ya, Reâyâ رعية, ραγιάς, raja), în contextul dării sau tributului de *zimmi*, dhimma ذممة sau "dhimma contract", erau obligate la *darea sângelui* sau tributul de copii, *collectio puerorum* (Devsirme), παιδομάζωμα, Данак у крви (sârbește). Așa a ajuns Mehmet la Constantinopol, unde a fost obligat să treacă la islam, să fie tăiat împrejur și să urmeze „școala” sau pregătirea pentru a deveni *ienicer*, γενίτσαροι, «νέος στρατιώτης», ianizari vel ienizari (1330-1826). Pe timpul acela limba sârbă ajunsese să fie una din limbile vorbite la Sublima Poartă și datorită numărului mare de ieniceri recrutați din familiile de creștini ortodocși, din Balcani. Constatându-se că este foarte inteligent, a fost transferat la școala din palatul sultanului, unde a avut posibilitatea să-și facă o pregătire și cultură aleasă. Astfel, în anul 1546 a devenit kapudan pașa, adică șeful flotei otomane, iar în anul 1549 beglerbegul (guvernatorul) Rumeliei, Fiind antrenat în războiul cu Austria și cu Transilvania (Erdelien), în anii 1551/52 a cucerit Banatul Timișan. Primul defterdar (responsabil cu finanțele), cu responsabilitatea unui beglerbeg al Banatului a fost Sokollu Mustafa pascha († 1578), protejatul și verișorul lui Mehmed pașa Sokolli. După aceste evenimente, în anul 1555 Mehmed devine al treilea vizir al sultanului Süleyman I, în anul 1561 al doilea vizir, iar din anul 1565 Mare Vizir. În calitate de al treilea vizir reușește să-l determine pe sultan, să reactveze scaunul patriarhal de Peć-Ipek, și ca o măsură de diminuare a influenței grecești în imperiu și în Constantinopol, unde spuneam că limba sârbă reușise să prindă teren, în dauna celei grecești. Măsura aceasta nu a convenit Patriarhiei Ecumenice, fiind însă obligată să accepte numirea lui Macarie (1557-1571 sau 1574?), fratele (sau rudenia) lui Mehmed pașa Sokolli. În felul acesta, eparhiile sârbești au fost scoase de sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Ahrida și înglobate în aceea a Patriarhiei de Peć-Ipek (p. 199). Pierderile teritoriale suferite de Arhiepiscopul de Ahrida au fost imense, pentru că a pierdut nu numai eparhiile sârbești, care fuseseră sub jurisdicția Patriarhiei de Peć-Ipek, înainte de anul 1463, ci și mitropoliile bulgare, de la Vidin, Sofia, Samokov, Küstendil, Kratovo, Štip și Skopje. Pierderea de către Arhiepiscopia de Ahrida a acestor eparhii, poate fi înțeleasă și ca o încercare a sârbilor, de *restauratio imperii* sau *renovatio imperii*, prin instituția Patriarhiei de Peć-Ipek, prin restabilirea autocefaliei acestei Biserici și repunerea ei în drepturi, ca exponent al etniei sârbești, așa cum a fost pe timpurile ei de glorie, a Țarului Ștefan Dušan (1331-1355). Constantin Jireček constată cu consternare că aceste măsuri au fost posibile numai datorită puternicului sentiment patriotic al sârbilor care, indiferent unde se aflau sau ce erau: creștini sau clerici ortodocși ori au fost musulmani, forțați să se convertească la islam, nu au renunțat la idealul de păstrare al identității naționale al patriei lor și de refacere a autorității Bisericii Ortodoxe în vechea Serbie, chiar și așa cum se afla aceasta, ca provincie de raya otomană. Putem spune astfel că Mehmed pașa Sokolli, chiar ca și musulman convertit, a rămas un cripto-creștin, și prin stimularea Ortodoxiei la sârbi, a dat primul impuls acțiunilor de deșteptare națională a acestora, prefigurând evenimentele acțiunilor de luptă, în cadrul Imperiului Otoman, pentru independența a sârbilor și al celorlalte popoare din Balcani, în secolul al XIX-lea. În legătură cu aceste probleme, Constantin Jireček a scris un studiu, la care a răspuns Arhim. Hilarion Ruvarac, în *Arch. für Slav. Phil.* IX și X, la care se adaugă și recenzia lui Dr. Jovan Radonić, la cartea lui H. Gelzer, *Der Patriarchat von Ahrida, Geschichte und Urkunden...*, Op. cit., în aceeași publicație, XXV, 1903, pp. 468-473 (p.199). Constantin Jireček menționează că nu se păstrează o listă a eparhiilor Ohridei, de după unificarea produsă în urma deființării Patriarhiei de Peć, adică pentru perioada de timp 1459-1557. Foarte

multe date, privind eparhiile Ahridei au fost date uitării, cum este de pildă și cazul Episcopiei de Krupnik, așezată în mijlocul Văii Struma, care în secolele XV-XVI a fost menționată în *Codexul Mănăstirii Sf. Ioan din Ryla* (Bulgaria), dispărută de multă vreme, satul Krupnic fiind acum (adică în anii 1904) locuit de slavi, care sunt nu numai islamizați, ci și de un fanatism feroce (vezi p. 103, din lucrarea lui Constantin Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien, seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirtschaftliche Zustände, geistige Cultur; mit 42 Abbildungen und einer Karte*. Prag u.a.: Tempsky [u.a.], 1891; Leipzig: Freytag, 1891). Privitor la catalogul sau lista eparhiilor Ahridei (pp. 19-20, la Gelzer), pe care H. Gelzer o fixează în secolele XIII-XIV, Constantin Jireček o consideră mult mai recentă, din timpul de după anul 1557. În această perioadă de timp, din jurul anului 1557 era și elementul slav mai bine reprezentat la Ahrida, decât înainte sau după această epocă. Așa se întâmplă că în această perioadă s-au copiat chiar și lucrări teologice și de drept canonic, în limba slavonă sau sârbă, cu scopul de-a putea fi folosite de către arhiepiscopii Ahridei, cele existente, până la timpul respectiv, fiind toate în limba greacă. Recenzistul dă exemplul Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), care, în anul 1466, aflându-se în vizită prin satele și orașele, din Arhieparchia lui, în zona minieră Kratovo, din nord-estul Macedoniei, a întâlnit un mirean Dmitr (Dimitrie, n.n.), copist de manuscrise sau diac, „djak” (cântăreț de strană, psalt, cantor, n.n.), căruia i-a cerut să-i copieze un Nomocanon în limba sârbă. Arhiepiscopul a motivat această acțiune de copiere a manuscrisului pentru faptul că în Catedrala din Ahrida, acest Nomocanon există doar în limba greacă (p. 199). Acum (adică în anul 1904, n.n.), acest manuscris se află în Moscova, conform informației lui Constantin Jireček (compară cu „Starine” al Academiei Slavilor de Sud, Zagreb, tom 12, 255). Mai târziu, în anul 1542, pentru Arhiepiscopul Prohor al Ahridei (1523-1549) a fost copiat un *Codex*, conținând traduceri în sârbește, din Dionisie Arepagitul, Ioan Damaschinul etc. În anul 1548, Arhiepiscopul Prohor a dedicat cu semnătură proprie, cu cerneală verde, un *Evangeliar* manuscris, Bisericii din Janjevo, aflat acum tot la Moscova (la Drinov, l. c., cf. Jireček, p. 199).

Încetul cu încetul ne apropiem și de problema legată de Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, foarte importantă pentru tema lucrării de față. Constantin Jireček (pp. 199-200) scrie că depunerea din scaun a Arhiepiscopului Dorotei, H. Gelzer o fixează în anul 1468 și ar susține că întronizarea urmașului său Marcu (1468 -?), proin Patriarh Ecumenic Marcu II Xylokarabes (1466 iunie/iul. - nov./decembrie, alungat din scaun, apoi depus, la 15 ian. 1467) nu ar fi chiar sigură din punct de vedere cronologic (H. Gelzer, pp. 21-23). În continuare, recenzistul amintește de schimbul de scrisori, dintre Ștefan cel Mare (pe care-l identifică cu numele Ioan Ștefan, în loc de „Io Ștefan”) și Dorotei, iar textul îl dă în forma de traducere inexactă, preluată din revista *Glasnik*, tom sau an VII, 1855, Belgrad, p. 177, 178 și 179 (paginată greșit 176), textul integral este redat în facsimil, în Anexa lucrării de față. Textul acestor două scrisori a fost preluat din *Nomocanonul* lui Dmitr, din anul 1466 u. și este mult mai exact redat de către rusul Kačanovskij, în „Starine”, Zagreb, tom 12, 1880, pp. 235-236. Datarea greșită a scrisorilor 1456 și 1457, în loc de 1466 și 1468 este făcută deja în manuscrisul din anul 1466, adică în *Nomocanonul* lui Dmitr. Însă chiar și textul scrisorilor, dat de către H. Gelzer, are nevoie de corectură. Dorotei este intitulat la Gelzer: „fericitul (blaženěšij), μακαριώτατος Arhiepiscop de Prva Iustiniana și al tuturor bulgarilor, sârbilor și al celor din țările dacice” (p. 22). În scrisoarea lui Dorotei, după H. Gelzer, se poate citi în continuare: „Vrajbă între boierii orașului nostru și clerul Bisericii”, iar mai departe „cu câțiva boieri și clerici ai Bisericii noastre”, nu „bulgari”. La copiere, transcriere sau traducere s-a făcut greșala că în loc de „boieri” s-a scris „bulgari” (Gelzer, p. 22). În realitate, nu este vorba de „boieri”, ci de arhonții Catedralei Sfânta Sophia din Ahrida, numiți astfel de către popor. Copistul Dmitr îi numește „boieri”, în manuscrisul său din anul 1466 și pe pe arhonții sau mai marii laici, din Kratovo. Contemporanul său Vladislav Grămăticul, în anul 1469, îi numește și el „boieri”, pe arhonții sau creștinii de vază din Nikopole (vezi *Glasnik*, tom 22, p. 295).

Cronologia evenimentelor, legate de păstorirea și înlăturarea din scaun a lui Dorotei, este pe larg și în mod exact prezentată în epilogul din *Nomocanonul* lui Dmitr, din anul 1466: conform

„Starine”, Zagreb, tom 12, pp. 254-257. Arhiepiscopul Dorotei a fost depus din scaun, de către Mehmed II Fâtiș (1451-1481), în anul 1466 sau 6974, în anul al 15-lea de domnie al acestui Sultan. Chiar și diacul Dmîtr amintește în epilogul său din Nomocanonul, din anul 1466, de „certuri interne” în Ahrida și de mutarea lui Dorotei la Constantinopol, împreună cu mulți boieri și cu membri ai clerului ortodox. În anul 1466, „Împăratul Mehmed” se întorcea acasă, trecând prin Ohrida, după grele lupte, duse cu Gjergj Kastrioti Skanderbeg (1405-1468) și după ce a asediat fără succes Kroja, Κρούγια, Krujë, *Kruja*, Croia, cetatea natală a acestui erou albanez, din vestul-central al Albaniei, Shqipëri/Shqipëria, Αλβανία. Abia în anul 1478, la zece ani după moartea naturală a lui George Kastrioti Skanderbeg (Prințul Alexandru, Iskender sau Iskender Beg, din familia nobilă de Kastrioti) va cădea această cetate și întreaga Albanie, în mâinile otomanilor. George Kastrioti Skanderbeg era mezinul Prințului Gjon (Ioan sau Ivan) Kastrioti I (1389-1437) al Principatului Kastrioti (1389-1444), din Albania centrală și de nord.⁷⁹ În drum spre Constantinopol, Sultanul Mehmed II a luat cu sine un mare număr de robi, din *Țara Arvanișilor* sau Arnăușilor, care ulterior au fost vânduți ca și sclavi pe piețele otomane din Constantinopol. Chiar și George Kastrioti Skanderbeg, și fiul acestuia Gjon au plecat în noiembrie 1466, prin Ragusa, *Dubrovačka Republika*, azi Dubrovnik, în Italia, pentru a cere ajutor și bani, de la Regele Ferdinand I Ferrante al Neapolului (1458-1494). În contextul acestor lupte dese ale otomanilor, pentru cucerirea orașului Kroja (1415, 1450, 1466, 1468) și întreaga Albanie, să fi fost implicat Dorotei al Ohridei și arhonții (boierii) acestuia, într-o conspirație secretă cu creștinii, contra Sultanului Mehmed II, nu poate fi încă dovedită de documente. Câmpul de luptă al otomanilor se extindea până în apropiere de Ohrida, la Svetigrad. Este vorba de locul dintre Ohrida și Dibra, înspre cetatea Svetigrad, unde azi se află satul de turci, Kodžadžik, Κουαδικ, *Kocacik*, *Koxhaxhiku* cu o grămadă de ruine din vechea cetate, identificat și de consulul general austriac Johann Georg von HAHN, în: *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar*, Viena, 1863, pp. 97-98.⁸⁰ Este tipul de așezare otomană singuratică, din jurul unei cetăți, cu rol strategic și populată cu turci, greci, slavi și albanezi, care aveau și sarcina să o apere. După cucerirea Krojei, de către otomani, cetatea și regiunea aceasta au fost subordonate autorității Sandžakbeg-ului de Ohrida.

Notele diacului Dmîtr, din Nomocanonul din anul 1466, p. 255, privitoare la Marcu urmașul lui Dorotei precizează că: „Nach der Übersiedlung dieses oben genannten Erzbischof von Bulgarien, des Kyr Dorothey, wurde zum Nachfolger auf den Thron von Ochrid Kyr Marko eingesetzt, der ehemalige Patriarch der Stadt Konstantins, auf Befehl des Kaisers” (povelênijem carstvjujuștago: προστάξει τοῦ Βασιλεύοντος), *recenzie*, p. 200. Se presupune că proin Patriarhul Markos Xylokarabes (iunie/iulie 1466 – nov./dec.1466, depus din scaun 15 ian. 1467) trebuie să fi știut și un pic de sârbește și de slavonă, iar copistul Dmîtr îi face în epilog (p. 257) un cuvânt scurt de salut, și-l roagă cu umilință – cum se obișnuia în toate epilogurile manuscriselor copiate – să-l ierte pentru eventualele greșeli făcute, cu ocazia copierii Nomocanonului, din anul 1466 (recenzie, p. 200).

Constantin Jireček (pp. 200-201) face unele diortosiri și la cronologia sau lista arhiepiscopilor de Ahrida, din cartea lui Heinrich Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden...*, Op. cit. Privitor la Arhiepiscopul Gabriel, care în dipticon sau în listele noastre cronologice apare ca păstorind de două ori (prima oară,?-?, menționat în 1586; a doua oară,?-?, menționat c. 1593)⁸¹ recenzistul indică o lucrare suplimentară, a helenistului francez Émile LEGRAND (1841-1903), *Une bulle inédite de Gabriel, patriarche d'Achrida*, în *Revue des études grecques*, IV, 1891, p. 182. Conform acestui studiu, în anul 1587, Gabriel ar fi făcut o călătorie cu un mare ocol, Ahrida, Praga, Tübingen, Roma și l-a numit pe Ieremia Mitropolit al Prilepului (recenzie, p. 201). Astfel, la p. 26, privitor la Arhiepiscopul Gabriel al Ohridei, H. Gelzer respinge atestarea lui Gabriel, în anul

⁷⁹ Vezi urmările Ligii de la Lezha, în albaneză: *Besëlidhja e Lezhës*, din anul 1444.

⁸⁰ În acest sat Kocacik se află și *casa părinților* lui Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), născut în Thesalonichi.

⁸¹ Vezi lucrarea noastră, p. 264: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperial* [Pentarhia – Πενταρχία, vol. I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

1551, în conformitate cu datele preluate de către acesta, din lucrarea lui Porfiri Uspensij Golubinski, *Geschichte der bulgarischen, serbischen und rumänischen Kirche* [Istoria Bisericească a bulgarilor, sârbilor și românilor] (în limba rusă), Moscova, 1871, p. 131. El precizează că păstorirea lui Gabriel trebuie fixată spre sfârșitul anilor 1570 sau la începutul deceniului următor, 1580. În anul 1586 Gabriel a făcut o călătorie la Moscova, pentru milostenie (Gelzer, p. 26).⁸² La întoarcere din Rusia, ar fi trecut pe la Regele Stephan Báthory al Poloniei și Mare Principe (Cneaz) al Lituaniei (1576-1586, înainte Principe al Transilvaniei, 1571-1576), pentru a-l ruga să-i dea o scrisoare de recomandare, către Papa Sixtus V (1585-1590). Cronologia prezintă inexactități, privitoare la durata călătoriei și a drumului spre Moscova, șederea acolo, chiar și de scurtă durată, și timpul necesar pentru călătoria de întoarcere din Rusia, toate în același an 1586, par cam prea expeditiv, pentru posibilitățile de deplasare din timpul acela, cu atât mai mult cu cât Regele Stephan Báthory a murit în data de 12 decembrie 1586. Să fi făcut Arhiepiscopul Gabriel călătoria la Roma, în anul 1587, după revenirea de la Moscova, și după întrevederea cu Regele Stephan Báthory, adică trecând direct din Polonia, prin Praga și Tübingen, este destul de greu de stabilit.

În continuare (p. 201), recenzistul analizează *Codexul Sf. Clement* sau Climent (Gelzer, pp. 35-146), document pe care l-a descris pentru prima oară Johan Georg von Hahn, în lucrarea lui: *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar*, în *Denkschriften der phil.-hist. Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Band XVI (S.-A., Viena, 1867, pp. 120-121, 357-358). Mai târziu, partea de început a textului *Codexului Sf. Climent*, a fost publicată de bulgarul Šopov, în *Sbornik-ul Ministerului Învățământului bulgar*, Sofia, 1891, Band VI; continuată de Šopov, împreună cu Strêzov, în același *Sbornik*, Band X, Sofia, 1894. Constantin Jireček precizează că aproape în același timp, când Šopov și Strêzov au editat la Sofia, textul *Codexului Sf. Climent*, Mitropolitul Anthimos Alexudes a procedat la Athena, la editarea unei părți a documentului Sfântului Climent, în *Δελτίον*, publicația Societății Istorice din capitala Elenă, anul IV, caietul 15, acțiune întreprinsă pe baza unei copii a textului, făcută de Anthimos cu mult timp înainte, în anul 1866. Aproape „concomitent” cu aceste acțiuni întreprinse de Šopov, Strêzov și Anthimos, privitoare la textul *Codexului Sf. Climent*, a publicat și istoricul bisericesc rus PALMOV sau Ivan Savič Paljmov (1856-1920), studiul său „Neue Daten zur Geschichte des Erzbistums von Ochrid im 16., 17., und 18. Jahrhundert” [Date noi privind istoria Arhiepiscopiei Ohridei în secolele 16, 17 și 18], în *Slavjanskoje Obozrênije*, 1894. Paljmov a redactat acest studiu, folosind o copie a *Codexului Sf. Climent*, de la Ohrida, păstrată în *biblioteca școlii teologice*, din Mănăstirea Sf. Treime [Μονή Αγίας Τριάδας Χάλκης], fondată de Patriarhul Fotie I ((858-861 și 878-886), de pe insula Halki sau Chalki [azi, Heybeliada-Istanbul, Turcia], Χάλκη, pe una din *Insulele Prinților*, din Marmara, transformată apoi în *Academie Teologică Ortodoxă*, în anul 1844: *Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης*, a Patriarhiei Ecumenice, închisă de autoritățile turcești, în anul 1971. Această copie a *codexului* a fost făcută de către Mitropolitul Anthimos, pe care și-a copiat-o Paljmov, în anul 1884. Dar cel mai bun studiu al acestui codex l-a realizat George Balasčev, *originar din Ohrida*, în anul 1898: „Die Ausgaben, Abschriften und Bedeutung des Codex des Erzbistums von Ochrid für seine Geschichte” [Edițiile, copiile și importanța *Codexului Arhiepiscopiei Ohridei*, pentru istoria ei], în limba bulgară, în *Periodičesko Spisanie* [al Societății Literare Bulgare], Sofia, 1898, tom XI, caiet 55-56, pp. 183-222. La pagina 196 u., George Balasčev, explică și dă cu fidelitate toate izvoarele edițiilor anterioare ale *Codexului Climentin*. În forma primordială, lucrarea lui George Balasčev a constituit tema unei lucrări de seminar, în limba germană, ținută de către autor, pe vremea studiilor la Viena, la profesorul său, Constantin Jireček. (p. 201). De la el aflăm că de fapt, în orașul său natal, există două manuscrise ale *Codexului Sf. Climent*:

⁸² H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida...* (p. 26) se sprijină pe informația din lucrarea lui Murawieff, *Verhältnis Russlands zum Osten*, St. Petersburg, 1858, II, p. 167.

1. textul original al Codexului, de la *Mitropolia Ohridei*, instituție care, din anul 1870 ținea de *Exarhatul Bulgar de la Sofia*, cuprinzând semnătura arhiepiscopilor Ohridei (înainte de anul 1767), făcută cu cerneală verde;

2. o copie a Codexului, făcută de către nu de mult răposatul (1904, ca an de orientare, n.n.) dascăl și învățat al locului Bodlev sau Bodli, Μποτλῆ, elogiat în memorialul lor de călătorie și de către Grigorovici, în anul 1845 și de către Hahn, în anul 1863;

Ediția de la Sofia, din anul 1898, a lui George Balasčev face o fuzionare „eine Kontamination” a celor două texte, din manuscrisele de la Mitropolia Ohridei. Din păcate, atât Šopov, cât și Strêzov, n-au folosit textul original de la Ohrida, ci doar copii ale acestuia. Un lucru și mai curios este descoperit de către editorul George Balasčev, pp. 202-203, care susține că textul Codexului, din ediția lui Hahn, se deosebește de al celor două manuscrise de la Ohrida: *originalul și copia lui Bodlev sau Bodli. Acest lucru presupune că ar fi existat sau există o a treia versiune a Codexului Sf. Climent* (folosită și copiată de Hahn, în anul 1867), care a dispărut, a fost distrusă ori zace în vreo bibliotecă, arhivă sau colecție privată de documente. (p. 201).

Pentru lucrarea lui H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida...*, rămân necunoscute știrile oferite de către contribuțiile lui Hahn și a lui George Balasčev, precizează recenzistul Constantin Jireček.

Lucrarea lui H. Gelzer se bazează doar pe textele și explicațiile lui PALMOV sau Ivan Savič Paljmov, al textului în copie, de la Halki și al contribuțiilor realizate la Sofia de către Šopov și Strêzov și la Athena, de către Mitropolitul Anthimos Alexudes. Lui H. Gelzer i-a scăpat lucrarea cea mai importantă, privitoare la Codexul Sf. Climent, aceea a lui George Balasčev: „Die Ausgaben, Abschriften und Bedeutung des Codex des Erzbistums von Ochrid für seine Geschichte” [Edițiile, copiile și importanța Codexului Arhiepiscopiei Ohridei, pentru istoria ei], în limba bulgară, în *Periodičesko Spisanie* [al Societății Literare Bulgare], Sofia, 1898, tom XI, caiet 55-56, pp. 183-222. Constantin Jireček vrea să rămână obiectiv, și cum nici o lucrare științifică nu poate să atingă perfecțiunea prezentării exhaustive, apreciază și laudă nivelul de informație și stilul de expunere a problematicii din capitolele despre: epoca de decădere a Arhiepiscopiei de Achrida; despre arhiepiscopii acestui scaun; despre călătoriile arhiepiscopilor de Ohrida, în Rusia și în apusul Europei, pentru milostenie; despre situația Arhiepiscopiei ajunsă într-o stare jalnică, în urma lăcomiei și a sistemului de impozite și al celui administrativ al turcilor otomani; despre Sfântul Sinod al Arhiepiscopiei Ohridei; despre alegerile de arhiepiscopi și ale sufraganiilor; despre limba documentelor grecești etc.

Recenzistul specifică faptul că la Ohrida, din anul 1676, adică aproape cu un secol înainte de desființarea Arhiepiscopiei, în anul 1767, se luptau pe viață și pe moarte cele două curente sau tendințe: aceea a autohtonilor grecizați (slavi, români, albanezi), împotriva grecilor străini ἄλλοδαπεῖς sau fanarioților, adică a celor veniți în zonă ulterior. Acești greci străini, ἄλλοδαπεῖς luptau și pentru infiltrarea lor în centrele vechi patriarhale, de la Alexandria, Antiohia și Ierusalim, pentru a putea pune mâna pe averile acestor Biserici. Așa se întâmplă că la Ohrida, aveau câștig de cauză când cei din partida autohtonilor, când cei ἄλλοδαπεῖς sau grupa grecilor străini sau fanarioți. În acest caz, măsura luată în anul 1767, de către Patriarhul Ecumenic Samuel I Hangeris (1763-1768 și 1773-1774), de desființare a Arhiepiscopiei Ohridei, n-a fost un gest spontan, ci rezultatul unui șir întreg de evenimente, de experiențe, de evoluție și de lupte dintre cele două tendințe: autohtonă și fanariotă.

*

Constantin Jireček mărturisește că înainte de finalizarea acestei recenzii i-a parvenit a doua lucrare a lui H. Gelzer:

[*Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen, în Berichte über die Verhandlungen der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-Hist. Klasse, 55. Band II, 1903, pp. 41-110*], semnalată și în revista *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig, an XII, 1903, pp. 690-691.

Recenzistul precizează că H. Gelzer a fost la Constantinopol în toamna anului 1902, unde a văzut textul Codexului Sf. Climent al Ahridei, copiat de către Mitropolitul Anthimos Alexudes, cu o serie de alte documente anexate, privitoare la Biserica din Berat, dosar pe care, în anul 1899, cu ocazia primei lui călătorii de studii, întreprinse în capitala otomană, Patriarhul Ecumenic Constantin V (1897-1901) a refuzat să i-l pună la dispoziție. După Constantinopol, în anul 1902, H. Gelzer a vizitat Sf. Munte Athos, precum și Macedonia și sudul Albaniei, trecând prin Monastir, Ohrida, Korytza, Kastoria, în ultimul moment, înainte de izbucnirea răcoalei din Macedonia, din anul 1903. La Ohrida, H. Gelzer a găsit originalul Codexului Sf. Climent, studiat de către George Balasčev, în anul 1898, cu toate documentele din protocolul Bisericii Ahridane. Prin comparația făcută și studiile de critică a textului, H. Gelzer a constatat o serie de interpolări, invenții și completări abuzive, din versiunea textului (al doilea text al Codexului Sf. Climent), făcute de către copistul Bodlev sau Bodli, Μποτλῆ, din Ohrida.

Câteva foi pierdute ale textului original al Codexului, H. Gelzer le-a găsit într-un miscelaneu din zonă, în colecție privată, motiv pentru care harnicul istoric elvețian constată (*Der wiederaufgefundene Kodex...*, p. 62), că textul Codexului Sf. Climent, trebuie, din păcate, refăcut în întregime: „leider noch einmal gemacht werden”, p. 202, din recenzie. H. Gelzer a găsit în Korytza și mai ales în Kastoria manuscrise foarte importante și acte, privitoare la Biserica din Ohrida. În Kastoria H. Gelzer a găsit trei codexuri, dintre care unul avea chiar și documente originale, din secolul al XVI-lea. Despre Codexul grecesc, de la Mănăstirea Slimnica, situată pe lacul Prespa, al lui Neophytos de Grevena, H. Gelzer a luat cunoștință, grație lui George Balasčev, în Sofia. Codexul conține *omilii și scrisori* de la Neophitou episkopou Grevenou, pe care l-a găsit Gheorghe Balasčev, din Ohrida, cu ocazia călătoriei, întreprinse în Resen (localitate situată între Ohrida și Bitolia), la cererea Institutului Rusesc de Arheologie, din Constantinopol și pe care l-a comentat în rev. *Sbornik*, de la Ministerul Învățământului Bulgar, vol. 18, 1901, Sofia, 1 parte, pp. 132-170. O bună achiziție documentară i-au oferit lui H. Gelzer mănăstirile din Sf. Munte Athos. El plănuia (*Der wiederaufgefundene Kodex...*, p. 110), în anul 1903 o nouă editare a Codexului Sf. Climent, într-o ediție critică, cu toate versiunile, documentele auxiliare și datele, studiate de-a lungul anilor, de către diferiți cercetători în domeniu, sub titlul Codex diplomaticus Achridensis, care însă n-a mai apărut.

Constantin Jireček, Viena

După desființarea primului Țarat Bulgar, de către împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul 1018, acesta a suprimat și Patriarhia Bulgară, reducând-o la rangul de Arhiepiscopie Autocefală, cu scaunul în Ohrida, rămânând astfel până în anul 1767, când a fost suprimată de către sultan, cu acordul canonic al Patriarhiei Ecumenice. Până în anul 1018, Ahrida era sediul unei Episcopii. Titularii Arhiepiscopiei Autocefale de Ahrida (sau Ohrida) au continuat să semneze ori să fie adresați, când cu titlul de Patriarh, când cu cel de Arhiepiscop sau cu amândouă în același timp. La aceasta se mai adaugă și titlul de „Prima Justiniana”, pe care, cel puțin din secolul XII, dacă nu din anul 1019 sau mai devreme, titularii de la Ohrida și l-au însușit.

În anul 1018 sau 1019, Patriarhul David cel Sfânt a fost alungat de romei, iar în locul acestuia, împăratul l-a numit arhiepiscop autocefal pe Ioan (1019-1025).

Regeste imperiale, privitoare la privilegiile Ahridei (d.1018-1020)

Regest nr. 806, î. de anul 1020, Sygillion Σιγίλλιον... διὰ μολίβδου (text Gelzer, II, 44,^{3/4})⁸³;

Regest nr. 807, din anul 1020, Sygillion, Σιγίλλια (Gelzer, 44,³¹; σιγίλλιον (ibidem, 46₂₁);⁸⁴

Regest nr. 808, din 1020, după 20 mai, Sygillion, Σιγίλλιον (Gelzer, 46₂₆)⁸⁵

Regestele patriarhale de la Constantinopol nu menționează nimic, privitor la desființarea Patriarhiei Bulgare, în anul c. 1018 și privitor la privilegiile imperiale, acordate instituției succesoare, adică Arhiepiscopiei Autocefale a Ohridei (1018-1767).

În scopul reglementării activității canonice a Arhiepiscopiei, cu organizarea sistemului și dreptului de jurisdicție al acesteia asupra eparhiilor pe care le-a avut și urma să le mai primească sub oblăduirea ei, împăratul a dat **trei diplome**, „Sygillia”, privilegiu sau decrete.⁸⁶

Noi reproducem în facsimil aceste trei documente sau Sygillia:

3 Σιγίλλια, Trei privilegii decretate de Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul:

I. Σιγίλλιον , înainte de anul 1020, probabil 1019?;

II. Σιγίλλιον, după luna mai 1020;

III. Σιγίλλιον, după luna mai 1020.

Toate pentru Arhiepiscopul Autocefal Ioan I Debranin (1019-1025 sau 1037?) și pe seama Bisericii din Ahrida sau Ohrida [*adică* Χρυσόβουλλος σιγίλλιον, Χρυσόβουλλον σιγίλλιον, Χρυσόβουλλος λόγος - Bulla Aurea, (Chrysobullos sigillion, Chrysobullon sigilion, Chrysobullos logos)]⁸⁷

⁸³ Vezi partea a doua a lucrării lui H. Gelzer, p. 44 [II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72]; Heinrich GELZER, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I-II, în *Byzantinische Zeitschrift*, I. Teil, Jg.1, 1892, pp. 245-282; II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72.

Luat din: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, I. Teil: Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg, München und Berlin, 1924, pp. 103-104.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371- 1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

⁸⁷ Chrysobullos logos, aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie, Wechseln zu: Navigation, Suche Ein Chrysobullos logos (Χρυσόβουλλος λόγος) ist eine mit einer Goldbulle versehene Form der byzantinischen Kaiserurkunde, die zur Verleihung von Privilegien verwendet wurde. Das älteste noch im Original erhaltene Beispiel stammt aus dem Jahre 1052^[1] und liegt im Archiv der Großen Lavra auf dem Athos. Allerdings dürfte die Urkundenart schon gegen Ende des 9. Jahrhunderts entstanden sein. Die Urkunden waren auf Papierblättern geschrieben, die aneinander geklebt wurden, sodass Rollen von erheblicher Länge entstehen konnten: 1057 3,47 m^[2], 1060 7 m^[3]. Beide Privilegien waren ebenfalls für das Lavrakloster bestimmt.

Das Protokoll bestand aus Invocatio, Intitulatio, Inscriptio, der Text enthielt Arenga (Prooimion), Narratio, Dispositio und Sanctio, zum Eschatokoll gehören Datierung, Legimus und die eigenhändige Kaiserunterschrift in Rottinte. Seit dem 13. Jahrhundert wird das Protokoll auf eine symbolische Invocatio in Kreuzesform reduziert, die Sanctio entfällt und oft fehlt die Arenga. Im Eschatokoll entfällt das Legimus und die Datierung wird mit einem Aushändigungsvermerk verbunden. Seit dem 14. Jahrhundert wird das Bombyzinpapier im Regelfall durch Pergament ersetzt.

Gegen Ende des 11. Jahrhunderts wurde für Privilegien geringerer Bedeutung als vereinfachte Form das *Chrysobullon Sigillion* eingeführt. Noch stärker vereinfacht ist seit dem 14. Jahrhundert der *Chrysobullos Horismos*, der sich von einem Prostagma durch die kaiserliche Unterschrift, an deren Stelle im Prostagma das Menologem steht, und die Goldbulle unterscheidet. Für die mit Goldbulle besiegelten Urkunden wird vielfach auch die Bezeichnung *Chrysobullen* verwendet.

Literatur Franz Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2: *Regesten von 1025-1204* (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit*. Reihe A, Abteilung 1, 2). Beck, München 1925.

Franz Dölger, Johannes Karayannopoulos: *Die Kaiserurkunden* (= *Handbuch der Altertumswissenschaft*. Abteilung 12: *Byzantinisches Handbuch*. Teil 3, Band 1: *Byzantinische Urkundenlehre*. Abschnitt 1). Beck, München 1968, S. 117-128. Werner Seibt: *Chrysobull*. In: *Lexikon des Mittelalters*. Band 2: *Bettlerwesen bis Codex von Valencia*. Metzler, Stuttgart 1999, ISBN 3-476-01742-7, Sp. 2050

Einzelnachweise ↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 907.

Textul privind cele trei privilegii sau *Συγίλλια* este luat din revista: *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig, fondator Karl Krumbacher, 1893, an II, pp. 40-48.

De prin anul 1020, în lista privind ordinea după rang al scaunelor eparhiale, sufragane Arhiepiscopiei Autocefale Ahridei – Ohridei, al doilea ca importanță era cel al Mitropoliei de Kastoria [Καστοριά, Kostur(i) alb., Kesriye turc., Kastoria arom., Костур (град) bulg., Костур (град) mac.], din Macedonia, așezare de pe malul lacului cu același nume, azi în Grecia, la granița de nord-vest, cu Albania. În cazul acesta scaunul Kastoriei constituia Prototronul – Πρωτόθρονος – Episcopus primae sedis – Scaunului Arhiepiscopal Autocefal al Ahridei – Ohridei, așa după cum scaunul Mitropoliei Moldovei este al doilea în ordinea ierarhică a dipticelui Bisericii Ortodoxe Române, după scaunul Patriarhal de la București. Prototronul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol era și rămâne secole de-a rândul scaunul Cezareei Capadociei, *Καισάρεια της Καππαδοκίας*, după cum îl atestă și glava 391, din *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652. Locul de Τόπος sau locțiitor pentru vot în Sinodul patriarhal era conferit și altor arhieriei, în lipsa titularului Cezareei de la ședințe. Astfel, de prin 1387, locul de topos al Cezareei îl deținea Mitropolitul Tesalonicului, care înainte de acest an ținea locul Ancirii (vezi regestul patriarhal *nr. 2804, din 1 sept. 1386).⁸⁸ Cei doi termeni: topos și prototronos au semnificație și utilizare diferită și independentă, atribuirea lor fiind făcută de patriarh, după nevoile sinodale momentane, pentru asigurarea majorității la vot în sinod și pentru asigurarea formei de elaborare canonică a deciziilor și documentelor sinodale și de cancelarie. Prtotronul Alexandriei era scaunul de Pelousion⁸⁹, al Antiohiei, scaunul de Tyros (Τύρος, azi în sudul Libanului), al Ierusalimului scaunul din Caesarea Philippi, azi Banyas, Baniyas, Πανειάς, *Καισάρεια του Φιλίππου*, în Israel (a nu se confunda cu Cezarea Palestinei sau Caesarea Maritima, *παράλιος Καισάρεια*, în Israel), iar al Ciprului scaunul Tamasiiei (Tamasus, Tamassos, Ταμασσός, oraș de care azi mai amintesc doar ruinele de lângă satul Politiko, în sud-vestul capitalei Nikosia), azi scaun mitropolitan de Tamassos-Limassol.

Vezi la Heinrich Gelzer, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 1893, an II, p. 48-49u.; an I, 1992, p. 247, 251, 253 etc.

*

Aceste privilegii au fost redactate după anul 1019, adică după numirea de către împărat a arhiepiscopului Ioan de Ahrida, în anul 1018.

Regestele imperiale, redactate de Franz Dölger, menționează aceste privilegii pentru anul 1020: primul privilegiu, „Sygillion”, înainte de luna mai 1020; al doilea privilegiu, „Sygillia”, din 20 mai 1020; al treilea privilegiu, „Sygillion”, după 20 mai 1020.⁹⁰

1. Primul **Sygillion Συγίλλιον... διὰ μολιβδου** (text Gelzer, II, 44,^{3/4})⁹¹ a confirmat arhiepiscopului Ioan eparhiile sufragane pe care Patriarhia Bulgară le-a avut în timpul domniei țarului Samuel (976-1014). Este vorba de 17 eparhii, adică 16, pentru că a șaptesprezecea eparhie era chiar Arhiepiscopia de Ahrida.⁹²

↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 932.

↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 946

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Chrysobullos_logos.

⁸⁸ Pp. 104-105, din: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁸⁹ Pelusium (*latin*); Πηλοούσιον *Pelousion* (*grec*.); Tell el-Farama (*arab*.); Senu ori Per Amun; (*vechea egipteană*); Sin (*Vechiul Testament*); Peremoun (*coptă*); Seyân (*aramaică*; este un oraș vechi egiptean, așezat în partea răsăriteană a Deltei Nilului, la o distanță de 30 km. de Port Said).

⁹⁰ Lista eparhiilor sufragane Ohridei, în anul 1020 și descrierea celor trei privilegii sunt luate din Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit., p. 4; pentru cele trei privilegii, vezi regestele nr. 805, 806 și 807 din Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Op. cit. pp. 102-103.

⁹¹ Vezi partea a doua a lucrării lui H. Gelzer, p. 44 [II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72]; Heinrich GELZER, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I-II, în *Byzantinische Zeitschrift*, I. Teil, Jg.1, 1892, pp. 245-282; II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72.

⁹² Idem, GELZER și DÖLGER, iar mai târziu: Αρχιεπίσκοπος της πρώτης Ίουστινιανης και πάσης Βουλγαρίας.

1. **Arhiepiscopul Ioan al Ahridei** – Ohrid – Ohrida, **Arhiepiscopie**,⁹³ în care au fost încorporate teritoriile vechii Eparhii a Ohridei, primește, în conformitate cu cererea sa, pentru scaunul său din Ahrida, pentru Prespa, Mokros (Mokra) și Kitzabis (Kičevo), **40 κληρικοὺς (clerici)**, **30 πάροικους**,⁹⁴ paroikous (singular πάροικοι, paroikoi, în bulgară: **парици**), adică **vecini, șerbi, rumâni (iobagi) sau țărani legați de glie (mai târziu și țigani robi)**,⁹⁵

⁹³ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, Bearbeitet von..., 1. Teil, Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg/München, und Berlin, 1924 Op. cit. pp. 103-104.

⁹⁴ Vezi textul din epistola I Petru, 2, 11, pentru termenul *παροίκους* – „străin”: ἀγαπητοί παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἰτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς / Iubiților, vă îndemn ca pe niște străini și călători, să vă feriți de poftele cele trupești care se războiesc împotriva sufletului. [Concordanța biblică, adică textul corespunde cu: Ps. 38:12; Rom. 7:23; Rom. 13:14; Ga. 5:17; Ga. 5:24; Evr. 11:13; Iac. 4:11; In 2:16]

Paroikoi, πάροικοι (plural πάροικος, *paroikos sau πάροικους*), însemna „țăran șerb”, „iobag”, „legat de glie”, statutul lor deosebindu-se atât de acela al „sclavilor”, cât și de acela al „țiganilor robi”, de mai târziu.

În Asia Mică, în perioada Imperiului Bizantin, echivalentul termenului de *πάροικοι*, era acela de *katoikoi* sau *κάτοικοι*. Numele de „Șerban” se trage de la cuvântul „șerb”, iobag, vecin.

⁹⁵ I paroikoi (în greco πάροικοι significa *vicini- vecini*), all'interno dell'impero bizantino, erano i cosiddetti contadini dipendenti, ai quali lo Stato o un signore affidava, tramite affittanze, la lavorazione dei proprii possedimenti terrieri, in cambio di prestazioni, tasse e servizi. Inizialmente, nel IV secolo, il termine indicava solo un dipendente fornitore di manodopera. In seguito identificò i contadini dei terreni di diretta proprietà dello stato (δηνοσιακοὶ πάροικοι - *demosiakoi paroikoi*) o quelli dei territori ceduti dallo stato a un signore (πάροικοι). Quest'ultimo sistema, secondo cui il terreno era affidato in amministrazione temporanea a personaggi potenti, in cambio di servizi ricevuti, era detto *pronoia* e aveva una durata definita, solitamente vitalizia, senza diritto all'alienazione né alla trasmissione agli eredi^[1]. Nella situazione giuridica sancita dalla *pronoia*, i *parokoi* erano tenuti a pagare le tasse al *pronoetes* e non più allo stato. La condizione dei contadini era sostanzialmente simile in entrambi i casi: la dipendenza da un privato poteva essere una condizione migliore, o peggiore, a seconda delle condizioni individuali del signore^[1]. Analoghe differenze potevano pertanto esistere anche tra contadini dipendenti da diversi signori

I paroikoi venivano distinti in varie categorii (*zeugaratoi*, *voidatoi*, *aktêmônes* o *pèzoi*) a seconda della loro ricchezza e quindi del carico fiscale che erano in grado di sostenere.

Questo sistema viene a volte accostato al feudalesimo occidental, sebbene vi siano evidenti differenze: l'affidatario agisce in rapporto con il forte sistema di sovranità statale dell'impero bizantino, a cui fa invece da contraltare il diverso *status*, peraltro di tipo contrattuale (rapporti tra suzerain e vassallo) della feudalità occidental; diverso è anche il rapporto tra *parokoi* e affidatari, non assimilabile alla servitù della gleba, difettandovi, in particolare, il giuramento di fedeltà. Inoltre, lo *status* di *parokos*, almeno fino al 1079, non era ereditario.

La *pronoia* ebbe un particolare sviluppo sotto la dinastia dei Comneni, quando l'istituto assunse un carattere militare che vincolava l'assegnatario delle terre a prestare personale servizio nell'esercito bizantino. Questo sistema di coscrizione si sommava al reclutamento delle truppe mercenarie straniere, contribuendo a garantire l'ossatura della potenza militare bizantina. Si ritiene spesso che il signore, oltre agli obblighi personali, fosse tenuto a garantire la coscrizione di un certo numero di soldati, a seconda del valore dei beni ricevuti. Ostrogorsky, ad esempio, ha dedotto che i paroikoi fossero tenuti a seguire il loro signore (forse anche agli ordini diretti, in una sorta di «esercito privato») nelle campagne militari in cui egli era tenuto a prestare servizio in favore dell'impero. In funzione di questo obbligo, il carico delle tasse in capo ai paroikoi sarebbe stato attenuato. Tuttavia entrambe le deduzioni, basate su documentazione indiretta, potrebbero avere un debole fondamento. Questo potrebbe lasciare spazio all'ipotesi di un generico inquadramento di paroikoi nella fanteria imperiale, scollegato dall'obbligo del signor.

Luat din: <http://it.wikipedia.org/wiki/Paroikoi>

Literatură:

André Guillou, *La Civiltà bizantina dal XII al XV secolo: aspetti e problemi*, Università di Bari. Centro di Studi Bizantini ISBN 9788870625479

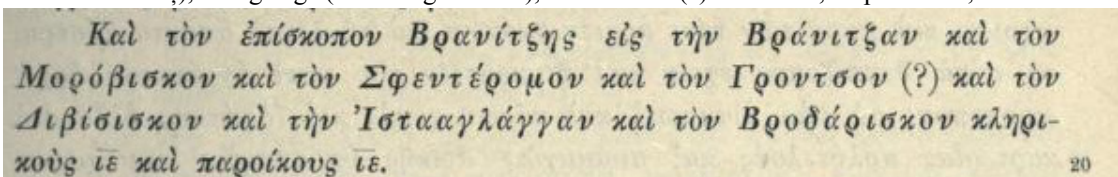
(EN) Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204-1453*, University of Pennsylvania Press, 1997, ISBN 9780812216202

(EN) *The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire*, Cambridge University Press, 1966 ISBN 0521045053

Georg Alexandrovič Ostrogorsky, *Storia dell' impero bizantino*, Einaudi, 2005 ISBN 9788806173623

.....
Un iobag (din maghiară *jobbágy*), este un țăran "legat" de pământul unui stăpân feudal, pe care se află, depinzând cu persoana și cu bunurile sale de acesta. Țăranul dependent se numea șerb (din latină *servus*) în Transilvania, *rumân* în Țara Românească și *vecin* în Moldova. Iobăgia diferă de sclavie prin faptul ca șerbii nu puteau fi vânduți separat de pământul pe care îl lucrau sau îl primeau în folosință. În mod tipic, atunci când șerbia avea preponderență, pământul însuși nu putea fi vândut deoarece era asociat cu puterea politică, în schimb el putea fi transferat prin război, dăruire, căsătorie sau prin alte moduri. Fundamentele iobăgiei au fost puse pe vremea ultimilor ani ai Imperiului Roman. Pe durata războaielor din timpul crizelor secolului al treilea, mulți fermieri mici și-au vândut sau și-au abandonat pământurile, iar proprietatea asupra terenurilor agricole a ajuns să fie concentrată în moșii mari (*latifundia*), lucrate de țărani (*coloni*), care luaseră în arendă suprafețe arabile. Țăranii care lucrau pe aceste moșii datorau o rentă pentru porțiunea de teren care le asigura traiul și mai datorau stăpânului un număr de zile de muncă neplătită la arat, semănat și cules. De la un termen de plată al arendei la altul, datorită deteriorării economiei romane, *coloni* au

2. **Episcopul de Kastoria** (Kostur), trebuie să primească pentru Kastoria, Kurestos (Korytza?), Kolone, Deabolis (Dêvol), Boosa (Voosa) și Moros (?): **40 κληρικοὺς, 30 πάροικους**; în cazul în care a avut și înainte mai mult, atunci trebuie ca numărul care i s-a acordat să nu-l depășească pe acela al arhiepiscopului;⁹⁶
3. **Episcopul de Glabinitza** (Glavinica) trebuie să primească: pentru Glabinitza, Kanina și Neaniska (?): **40 κληρικοὺς, 30 πάροικους**;
4. **Episcopul de Moglaina** (Meglen), primește pentru Moglaina, Prosakos, (Prosêk), Merichoba (Morikova), Setina, Ostrobos (Ostrov), Zaodrya (?): 15 clerici, paroikous;
5. **Episcopul de Butelis** (Bitolia-Monastir), primește pentru Pelagonia (Butelis), Prilapon (Prilêp), Deurete (Debr) și Belessos (Veles-Köprülü): 15 clerici, 15 paroikous;
6. **Episcopul de Strummitza** (Strumica, Strumnica), primește pentru Strummitza, Radobistos (Radovište) și Konetzes (Konča): 12 clerici, 12 paroikous;
7. **Episcopul de Morobisdos** (Morovizd), primește pentru Morobisdos, Koziakos (Kozijak), Slabište (Slavištje), Sthletoba (Zletovo), Lukobitzos (?), Pianitza (Pianek), Malesoba (Malešovo): 15 clerici, 15 paroikous;
8. **Episcopul de Belebusda** (Velebužd-Köstendil), primește pentru Belebusda, Germaneia, Terimer, Stobos (Stob), Sundeaskon de Jos (Sundiask): Drin.), Rasloga (Razlog: Drin): 15 clerici, 15 paroikous;
9. **Episcopul de Triaditza** (Serdica, Srêdec, Sofia), primește pentru Triaditza, Pernikos (Pernik), Sykobos (?), Sbeneap(s) (?): 40 clerici, 40 paroikous;
10. **Episcopul de Nisos** (Niš, Nissa), primește pentru Nisos, Mokr(os) (?), Komplos (?), Toplitza (Toplica), Spheligobos (Svrljig): 40 clerici, 40 paroikous;
11. **Episcopul de Branitzis**, Branitzan, Braničevo, Branitza, **Brăniceni** sau Vranja? (Keve, Kouvin), primește pentru Branitza, Morobiskos (Morava), Sphenteromos (Smederevo - **Semendria**), Grontsos (Grotă: Beneš.), **Dibisiskos** (Bisiskos: Beneš.), **Tibiscum** (azi **Jupa**, sat înglobat în orașul Caransebeș), Istaaglanga (Istraalanga: Beneš), Brodariskos (?): 15 clerici, 15 paroikous;⁹⁷

început să nu mai fie capabili să plătească rentele și au ajuns legați de moșii prin debit. Edictul de la Milano (dat în 313, de către împăratul roman, Constantin cel Mare) a stabilit caracteristicile de bază ale iobăgiei. *Coloni* nu puteau să părăsească moșia sau să se căsătorească pe altă proprietate fără permisiunea stăpânului lor, iar copiii *colonilor* deveneau *coloni* la rândul lor. Pe de altă parte, stăpânul nu-și putea evacua *coloni* și nici nu le putea crește în mod arbitrar rentele și îndatoririle tradiționale. Astfel, *coloni* aveau trailul asigurat oarecum.

Luat din: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Iobag>

Robia în țările române, denumită în mod impropriu în limba engleză *slavery in Romania* adică "sclavia în România" se referă cu precădere la situația persoanelor de etnie romă, aflați în stare de *robie* pe teritoriul Principatelor Române. Denumirea de „Sclavia în România” este improprie din două motive: robia nu este totuna cu sclavia, și nu a existat în România deoarece a fost desființată definitiv cu câțiva ani înainte de apariția României ca stat prin Unirea principatelor. Robia nu trebuie confundată cu sclavia din două motive^[1]:

- un rob se poate vinde și răscumpăra pe el însuși împreună cu familia sa, un sclav nu (de unde tradiția șefilor romi de a purta vizibil aurul pe ei pentru a-și demonstra capacitatea de răscumpărare);
- un rob poate fi proprietatea unui voievod, unui boier sau unei mănăstiri, pe când un sclav poate fi proprietatea oricărui particular.

Diferența este fundamentală deoarece un rob este o persoană (un *suflet*) care își poate vinde sau răscumpăra libertatea: stăpânul unor robi cumpără sau vinde nu persoane, ci statutul lor de servititudine, pe când stăpânul unor sclavi cumpără înșiși înșii, ca pe niște obiecte sau animale: sclavul nu este un *suflet*.

Robia este atestată din secolul al XIV-lea și este desființată la jumătatea secolului al XIX-lea, ca o consecință a campaniei purtate de tinerii revoluționari care au adoptat ideile liberale ale iluminismului. Printre aceștia, cel mai notabil este Mihail Kogălniceanu, care pune bazele legislației referitoare la *dezrobirea țișanilor* în Moldova.

Note:

1. ^ Nicolae Iorga, „Istoria românilor”, Ediția I, 1936-1939 și Academia Română, „Istoria românilor”, 4 vol., Editura Enciclopedică, București 2001.

2. ^ Neagu Djuvara: „Între Orient și Occident, țările române la începutul epocii moderne“, Humanitas, 1995.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Robia_%C3%AEn_%C8%9B%C4%83rile_rom%C3%A2ne

⁹⁶ Vezi regestul imperial, nr. 805, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, Bearbeitet von..., 1. Teil, Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg/München, und Berlin, 1924, Op. cit., pp. 103-104.

⁹⁷ Fragment din I. Στιγύλλον, înainte de anul 1020, probabil 1019?. Vezi anexa de documente: Varia.

12. **Episcopul de Belgrada** (Belgrad), primește pentru Belgrada, Gradetza (?), Omtzos (?), Glabentinos (?), Aspre Ekklesia (Bela črkva, Biserica Albă): 40 clerici, 40 paroikous;
13. **Episcopul de Thramos** (Sirmion Semlin-Striamos, Zemlin), primește 15 clerici, 15 paroikous;
14. **Episcopul de Skopia**, (Skupi-Üsküb), primește pentru Skopia, Binetze (Binač), Preamoros (?), Lykoba (Lukovica), Prinipos (?): 40 de clerici, 40 paroikous;
15. **Episcopul de Prizdriana** (Prizren), primește pentru Prizdriana, Chosnos (?), Leaskuntzos (Leskovač?), Braitos (?) (Beneš: βράτ[.]): 15 clerici, 15 paroikous;
16. **Episcopul de Lipenion, Lipainion** (Lipljan): primește 30 de clerici, 30 paroikous;
17. **Episcopul de Serbia** (Serfidje), primește 30 de clerici și 30 paroikous;

[Insertul dintr-un Chrysobull al Împăratului Mihail VIII Paleologul, din anul 1272, dintr-un Codex din Sinai (Mănăstirea Sf. Ecaterina), transcris de Uspenskij (*Codex Sin. 508 (976)*), confirmă cele trei diplome sau „Sygillia” ale lui Vasile II, din anii 1018-1020, unui arhiepiscop de Ohrida, necunoscut cu numele. ^{98]}

2. Al doilea privilegiu, Sygillion, Συγίλλιον (Gelzer, 44,³¹; συγίλλιον (ibidem, 46²¹); cuprinde o listă de 12 eparhii, care, la cererea arhiepiscopului Ioan, au fost subordonate jurisdicției Arhiepiscopiei de Ohrida: ⁹⁹

18. **Episcopul de Durostorum**, Дуросторум, Силистра, Dârstor, Drstra, Dorostolon, Dristra, Drster, Silistra, trebuie să primească 40 de clerici, 40 paroikous. **Durostorum a fost sediul Arhiepiscopiei (=Patriarhiei) sub Țarul Petru I (927-969), apoi a peregrinat la Triaditza (Sredec-Sofia), Bodena (Vodena), Moglaina (Moglen) și în sfârșit la Ahrida (Ohrida). Așa a rămas Durostorum numai Episcopie (=Mitropolie).**
19. **Episcopul de Vidin**, Bodina (Bdyn, Bydine), primește 40 de clerici, 40 paroikous. Această eparhie și-a dovedit merite deosebite în războiul cu bulgarii, atrăgându-și asupra ei atenția imperială, motiv pentru care primește cu zece persoane mai mult, decât Arhiepiscopia de Ahrida.
20. **Episcopul de Rhasos**, (Rasa, Rasos), primește 15 clerici și 15 paroikous;
21. **Episcopul de Horaia?** (Horiaea), primește 12 clerici și 12 paroikous;
22. **Episcopul de Tzernikos** (Černik), primește 15 clerici, 15 paroikous;
23. **Episcopul de Chimaira**, (Chimara), primește 12 clerici și 12 paroikous;
24. **Episcopul de Adrianupolis**, (Dryinopolis-Adrianopol), poate să primească 15 clerici și 15 paroikous;
25. **Eparhie nenominalizată**, adăugată sau completată ulterior, **Episcopul de [Belas]**: primește 15 clerici și 15 paroikous;
26. **Episcopul de Bothroton**, primește 12 clerici și 12 paroikous;
27. **Episcopul de Joannina** (Jannina), primește 15 clerici, 15 paroikous;
28. **Episcopul de Kozila** (Kozila), primește 15 clerici, 15 paroikous;
29. **Episcopul de Petros** (Petras?), primește 40 de clerici și 40 de paroikous;

Prin acest Sygillion, Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025) îl atenționează pe Mitropolitul de Δυρράχιον, Durrës, Dyrrhachion (Dyrrhachium, Durazzo, Durrësi, Diraç, oraș în Albania, port la Marea Adriatică), să se rețină, să evite orice abuz sau amestec în problemele Arhiepiscopiei de Ahrida (Regest nr. 806).

Franz DÖLGER precizează în regestul nr. 806 că toate eparhiile, din fostul Imperiu Bulgar, care nu au fost menționate în acest Sygillion, trebuie să stea sub ascultarea Arhiepiscopului de Ahrida, chiar și „vlahii bulgari” și „turcii din Vardar”, iar autoritățile civile (=imperiale, n.n.) trebuie să se rețină de la orice amestec în problemele Arhiepiscopiei. ¹⁰⁰

καὶ ὅσα ἕτερα ὑπελείφθησαν κάστρα ἐκτὸς τῶν συγίλλιον τῆς βασιλείας
 10 μου, ταῦτα πάντα κατέχειν τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ
 λαμβάνειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλ-
 γαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν, ὅσοι ἐν-
 τὸς Βουλγαρικῶν ὄρων εἰσὶ, τιμᾶν δὲ αὐτὸν καὶ σέβεσθαι μεγάλως καὶ
 ἀκούειν τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς παλαινέσεως καὶ πάντα τοὺς ἐν

⁹⁸ Vezi regestul nr. 805, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, Bearbeitet von..., 1. Teil, Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg/München, und Berlin, 1924, Op. cit., p. 104. El face și trimiterile la toată literatura aferentă insertului de la Sinai.

⁹⁹ Vezi regestul imperial nr. 806, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, Bearbeitet von..., 1. Teil, Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg/München, und Berlin, 1924, Op. cit., p. 104.

¹⁰⁰ Fragment din II. Συγίλλιον, după luna mai 1020; Vezi anexa de documente: Varia.

3. Prin al treilea privilegiu, *Syggillion*, *Συγίλλιον* (Gelzer, 46₂₆); împăratul îi reconfirmă arhiepiscopului Ioan de Ahrida dreptul de jurisdicție promis în anul 1018 asupra „Serbiei” (nr. 17) sau „Serfidje” (regeș imperial nr. 806), și să nu fie tulburat în alte două eparhii: [regeș imperial nr. 807¹⁰¹]

30 Stagoi

31 Berroia

În anul 1020, aceste 31 de eparhii au constituit patrimoniul *Patriarhiei „Bulgare”*, devenită în anul 1018 Arhiepiscopie Autocefală de Ahrida.

În decursul secolelor, numărul eparhiilor a oscilat, în funcție de situația politică din Balcani, de extinderea sau reducerea organizațiilor statale locale sau de crearea noilor sisteme de jurisdicție, cum au fost *Patriarhiile de Turnovo*, 1203, respectiv 1235 și *Peć*, 1220, la care mai adăugăm opțiunea pentru *Patriarhia Ecumenică*.

*

Sfânta Sophia, Catedrala Patriarhală din Ahrida

După ce a părăsit Dârstorul, în anul 971, Patriarhul Damian și urmașii acestuia au peregrinat prin mai multe orașe, mănăstiri și sate, unde și-au improvizat reședința, până când au ajuns să se stabilească la Ohrida, care, după anul 971, în timpul domniei Țarului Samuel (958-1014) a devenit și a treia capitală a primului Țarat Bulgar (681-1018), după Plisca (683-893) și Veliki Preslav (893-d.971), până la cucerirea acestuia de către bizantini, în anul 1018. Tot în secolele X-XI s-a construit și impunătoarea Cetate a Ohridului. Catedrala Patriarhală Sfânta Sophia din Ohrida a început să fie construită în secolul al X-lea, deși există păreri, care susțin că ar fi fost edificată în perioada de timp din 851-889, în timpul domniei Cneazului Boris Mihail (852-889). În schimb, pictura murală interioară, realizată în etape, reflectă mesajul și ideologia artistică bizantină, adică executarea ei s-a făcut în cea mare parte, după anul 1018, adică după revenirea Bulgariei sub stăpânirea romeilor și cucerirea de către aceștia, a primului Țarat. În prima fază a construcției, Biserica Sfânta Sophia avea doar o singură cupolă, iar în secolul al XIV-lea a fost adăugat pronaosul exterior, capele și alte spații anexe. Dacă primul Arhiepiscop autocefal al Ohridei Ioan I Debranin (1019-1025 sau 1037?) a avut șansa să poată asigura structura canonică și de jurisdicție a noii provincii bisericești, Arhiepiscopia de Ahrida, după desființarea Patriarhiei Bulgare, în anul 1018, grație celor trei diplome, privilegii sau *Syggillia*, *Συγίλλια*, din anii 1019-1020, acordate de împăratul Vasile II Bulgaroctonul, urmașul său, Arhiepiscopul grec Leon sau „Lev” (1025-1056) a fost preocupat de executarea unei părți a picturii interioare a Bisericii Catedrale Sfânta Sophia, din Ahrida. Înainte de-a fi numit arhiepiscop al Ohridei, Leon a fost hartofilax al Catedralei Patriarhale Sf. Sophia din Constantinopol. Pictura interioară a fost realizată în etape: secolul XI, XII și XIV. Izbitor este numărul mare de 13 patriarhi ai Constantinopolului, pictați în absida altarului, alături de patru patriarhi ai Antiohiei, trei ai Ierusalimului, iar în diaconiconul (veșmântarul absidei altarului au fost pictați șase papi ai Romei Vechi (începând cu Sf. Clement, până la Sf. Grigore I cel Mare). În ordine cronologică, ultimul patriarh ecumenic, pictat la sugestia lui Leon, a fost Sf. Eustatie (1019-1025), contemporan cu acesta și fostul său superior în Constantinopol. Amintim în acest context și cartea lui Heinrich GELZER, [*Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften Nr. V. Leipzig B.G. Teubner 1902, 231 S. gr. 8°, Nachdruck der Ausgabe Leipzig, 1902, reprint 1980, Scientia Verlag Aalen, 231 p.]. Heinrich Gelzer dedică capitolul XII din această carte clerului catedral din Ahrida, pp. 202-204.

Popoarele balcanice imitau și preluau stilul bizantin în toate domeniile. Un exemplu clasic rămâne Catedrala Patriarhală Sfânta Sophia din Ahrida, unde erau imitate și urmate structurile, stilul și rânduiala liturgică, precum se obișnuia la Sfânta Sophia, din Constantinopol, cu serviciul hebdomadial – *εβδομαδιαια*, hebdomadis – împărțit în *patru pentade* de preoți (20

¹⁰¹ Vezi regeșul imperial nr. 807, la: Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, Bearbeitet von..., 1. Teil, Regesten von 565-1025, Verlag R. Oldenbourg/München, und Berlin, 1924, Op. cit., p. 104.

de preoți), cu titlurile și rangurile, pe care le aveau și cei din capitala bizantină: o megas ikonomos, o megas sakelarios, o megas skevophilax, hartophilax, sakeliou, protekdikos etc.¹⁰²

La puțin timp, după cucerirea Ohridei de către otomani, între anii 1387-1408 (probabil 1394?), nu se știe în mod sigur și Catedrala Sfânta Sophia a căzut pradă invadatorilor și în timpul domniei lui Mehmed I (1413-1421) a fost transformată în Moscheie Sultanală. În locul acestei biserici, Arhiepiscopul Ohridei a primit ca și Catedrală, cea mai veche Biserică din oraș, Sf. Pantelimon, numită ulterior *Sf. Clement* – Sveti Klement – după moaștele acestui Sfânt, transferate aici, de la Sfânta Sophia, unde se păstrau până când a fost transformată în moscheie.

În anul 1462 marele erou albanez Gheorghe Kastrioti Skanderbeg (1405-1468) a reușit pentru scurtă durată să elibereze și Ohrida, însă în anul 1466 a fost recucerită de către Sultanul Mehmed II (1451-1481). Pentru a se răzbuna pe creștini, Mehmed II a confiscat în anul 1466 și Biserica Sf. Clement, transformând-o în moscheie, iar Arhiepiscopul a primit ca și Catedrală mica Biserică Sv. Bogorodica Bolnicka sau *Maica Domnului din Spital*, construită între anii 1335-1345. În epoca lui de glorie a Ohridei, adică înainte de-a fi fost cucerită de otomani, orașul 365 de biserici, fiind cunoscut și sub numele de „Ierusalimul Balcanic”. După lucrările de restaurare a edificiului și de conservare a picturii de la Sfânta Sophia, între anii 1950-1957, acest monument creștin a fost redat destinației lui primordiale, de biserică ortodoxă și catedrală arhiepiscopală.

*

Cele trei privilegii împărătești sau Sygillion, Συγίλλιον (1020), traduse în limba bulgară: Ivan Snegarov,

История на Охридската Архиепископия, Sofia 1924, pp. 55-59

Istoricul bulgar Ivan Snegarov Иван Йончев Снегаров (1883-1971), născut în Ohrida a tradus în limba bulgară cele trei privilegii împărătești sau Sygillion, Συγίλλιον, ale Împăratului Vasile II Bulgarogtonul, pe care le reproducem în rândurile următoare: Ivan Snegarov, *История на Охридската Архиепископия*, Sofia, 1924, pp. 55-59:

Първи хрисовул на Василий II
Втори хрисовул на Василий II
Трети хрисовул на Василий II ¹⁰³

Първият хрисовул

“Въ различни врѣмена човѣколюбивиятъ Богъ е дарявалъ на нашето царство велики и безбройни блага, но всичкитѣ тѣхъ превъзхожда съединението на властѣта на българитѣ съ властѣта на ромейтѣ подъ единъ яремъ. Поради туй ние утвърдихме благочестивѣйшия монахъ Иоана да бжде архиепископъ на България и ржководителъ на дѣлата на архиепископията. И тѣй като той помоли да опрѣдѣлимъ писмено клирицитѣ и парицитѣ, които трѣбва да служатъ на църквата на неговата епархия, и (на подвѣдомственитѣ) му епископи, ние му дадохме настоящия сигилини на нашето царство.

Съ него ние заповядаме, самиятъ архиепископъ да има въ градоветѣ на своята епархия, т. е. въ Охридъ, Прѣсна, Мокра и Кичево, 40 клирици и 30 парици.

Luat de Ivan Snegarov, din: 2. Новаковичъ, Глас српске Кралевске Академје, 1908 г., кн. 76, стр. 1.

¹⁰² H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden...*, Op. cit., p. 203.

¹⁰³ Surse utilizate de Ivan Snegarov, *История на Охридската Архиепископия*, Sofia 1924, pentru cele trei Hrisoboule: Кедринъ, у Migne, t. 122, col. 200-201; idem, col. cit. Prokic, *Die Zusaetze*, s. 34, № 49. Най стариятъ синъ на Ив. Владислава Прусиянъ е избѣгалъ въ гората; Кедринъ, col. 208. 3. ibid. 4. Ed. Vonpae, стр. 234. 5. Собр. Сочин. 1, 276; Периодич. списание, 1873 г., кн. VII и VIII, стр. 15. 7. Кедринъ. col. 200 и 201; Н. Благоевъ, *История на старото бълг. държавно право*, ч. I, стр. 144; Кедринъ, col. 263-264; Вж. и у Скилица, Migne, t. 122, col. 445. Сжщо и въ втория хрисовулъ на импер. Василия ясно се говори, че въ България билъ оставенъ стариятъ редъ; *Вуз. Zeits.*, II, 44. Вж. текста подолъ ещщата стр. и 57; Новаковичъ, Глас српске Кралевске Академје, 1908 г., кн. 76, стр. 1; *Byzantinische Zeitschrift*, II, 42.

56

А епископътъ въ Костуръ (заповѣдаме да има) въ градоветъ на епархията си, т. е. въ Костуръ, Куреица, Колоня, Дѣволъ, Воюса, и Мора 40 клирици и 30 парици. Макарь той по-рано да е ималъ и повече, но ние не искаме, числото на неговитѣ клирици и парици да надминава числото на клирицитѣ и парицитѣ на архиепископа.

А епископътъ въ Главеница заповѣдаме да има въ самата Главеница и Канина и Неанискъ 40 клирици и 30 парици.

А епископътъ въ Мъгленъ (заповѣдаме да има) въ самия Мъгленъ и Просѣкъ и Морихово, и Сетина, и Острово, и Заодрие 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Битоля (заповѣдаме да има) въ Пелагония, и Прилѣпъ, и Дебретъ, и Велесъ 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Струмица (заповѣдаме да има) въ самата Струмица, и Радовишъ, и Конечъ (Конче Κονέτζην) 12 клирици и 12 парици.

И епископътъ въ Морозвиздъ (заповѣдаме да има) въ самия Морозвиздъ, и Козякъ, и Славище, и Злѣтово, и Луковица, и Пиянецъ, и Малешово 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Велбуждъ (заповѣдаме да има) въ самия Велбуждъ и Сонтескъ (Σουυδίασκηον), и Германия, и Теримеръ, и Стобъ, и въ Долни Сонтескъ и Разлога 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Триадица (Сръдецъ) заповѣдаме да има въ самата Триадица и Перникъ, и Суково (Σύχοβου), и Звено 40 клирици и 40 парици.

И епископътъ въ Нишъ (заповѣдаме да има) въ самия Нишъ и Мокръ, и Комплъ, и Топлица, и Свелигово 40 клирици и 40 парици.

И епископътъ въ Браница (заповѣдаме да има) въ Браница, Моравискъ, и Свендеромо, и Гронцъ, Дивисискъ, и Истаагланганъ, и Бродарискъ 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Бѣлградъ (заповѣдаме да има) въ самия Бѣлградъ, и Градецъ, и Омцъ (Ὀμτζόν), и Главентинъ, и Бѣла Църква 40 клирици и 40 парици,

И епископътъ въ Сръмъ (τῆς Θράκισου) (заповѣдаме да има) въ цѣлата си епархия 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Скопие (заповѣдаме да има) въ самия Скопие, и Виница (Βινέτζην), и Прѣморъ, и Луково (Λύχοβαу), и Принипъ 40 клирици и 40 парици.

И епископътъ въ Призрѣнъ (заповѣдаме да има) въ самия Призрѣ и Хосно (намѣсто Хвосно), и Лѣскомецъ (намѣсто Лѣсковецъ), и Врета 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Липения въ цѣлата си епархия (заповѣдаме да има) 30 клирици и 30 парици.

И епископътъ въ Сервия (заповѣдаме да има) въ цѣлата си епархия 30 клирици и 30 парици.

(Заповѣдаме), всички тѣзи клирици да се освобождаватъ отъ строение на домове и други повинности въ полза на държавата, както се освобождавали и при Самуила. За знание на тѣзи, които

57

ще царуватъ слѣдъ насъ, ние дадохме на архиепископа настоящия сигилий, като го подчертаваме съ оловенна печать на нашето царство.

Вториятъ хрисовулъ

Тѣй като слѣдъ изложението на този сигилий относно това, каква епархия да има всѣка българска епископия, свѣтѣйшиятъ архиепископъ на България помоли нашето царство да състави и другъ сигилий за останалитѣ негови епископии, които не бѣха изброени въ първия сигилий поради това, че съседнитѣ митрополити ги бѣха заграбили и присвоили, и (тѣй като) моето царство не желае да допусне никого отъ тѣхъ или отъ тѣхнитѣ хора нито на една крачка

навжтрѣ въ българския диоцезъ, то постановихме, сегашниятъ свѣтѣйши архиепископъ да има и да държи всичкитѣ български епископии, които при царь Петра и Самуила сж владѣли тогавашнитѣ архиепископи, и всичкитѣ останали градове, защото не безъ кръвь и трудове и мжки, но чрѣзь (нашето) скъпо търпѣние и съ Своята помощь Богъ ни подари тази страна, и Неговата благодать ясно ни помагаше, като съединихме раздѣленото подь една власть, безъ да нарушаваме границитѣ и наредбитѣ, които сж били добрѣ установени отъ царувалитѣ прѣди насъ. Макаръ ние и да станехме владѣтель на тѣзи страна, но нейнитѣ права запазихме ненакърнени, като ги потвърдихме съ наши хрисуви и сигилий, и установяваме, сегашниятъ архиепископъ на България да има такъвъ диоцезъ, какъвто е ималъ при царь Петра и да владѣ и управлява всичкитѣ епископии на България, не само онѣзи, които бѣ изложени въ първия сигилий, но и тѣзи, които, като скрити, не бѣха присъединени къмъ първитѣ епископии, и съ настоящия сигилий се явиха и сж изложени поименно.

И на тѣхъ, както и на другитѣ подаряваме клирици и парици, именно заповѣдваме епископътъ въ Дръстрѣ да има въ градоветѣ на епархията и другитѣ градове около нея 40 клирици и 40 парици. Тѣй като въ царуването на Петра въ България тази епископия блѣщѣла съ достоинството на архиепископия, а слѣдъ това архиепископитѣ сж. прѣминавали отъ едно мѣсто въ друго, единъ въ Триадица, другъ въ Водень и Мъглень, сетнѣ ние намѣрихме сегашния архиепископъ въ Охридъ, (то) и самиятъ Охридъ да има архиепископъ, а въ Дръстрѣ да се ржкополага епископъ.

А епископътъ въ Видинъ заповѣдваме да има въ градоветѣ на епархията си 40 клирици и 40 парици. Прѣдъ видѣ на това, че тази епископия ми бѣ най-полезна и откри правѣ пжтъ въ страната, въ всѣки случай тя трѣбва да получи най-големъ награди и да бжде поставена надъ по-добритѣ. Но за да не прѣвъзхожда числото на клирицитѣ и парицитѣ на архиепископа, ние ѝ дадохме равна частъ съ оная архиепископа, като прибавихме десѣтъ души къмъ частъта на архиепископа, състояща се отъ 70 клирици и парици.

А епископътъ въ Раса заповѣдваме да има въ епархията си 15 клирици и 15 парици.

58

А епископътъ въ Орея заповѣдваме да има въ своята епархия 12 клирици и 12 парици.

И епископътъ въ Черникъ заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 15 клирици и 15 парици.

А епископътъ въ Химара заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 12 клирици и 12 парици.

И заповѣдваме на дирахийския митрополитъ да остане само съ своя прѣстолъ и да бжде доволенъ отъ принадлежащитѣ му имоти и доходи (Хрѣмъсти) и да не прѣстѣжива въ епископиитѣ на България, защото тѣхъ ние утвърдихме за архиепископа на България, както и отъ старо врѣме властъта (надъ тѣхъ) е принадлежала нему, и неговото право било узаконено отъ старитѣ (царе). (Това ние правимъ поради туй, че) ние не заличихме нищо отъ туй, що по-рано било установено за архиепископията на България, но ако и нѣщо неясно има, ние разясняваме (ἀκυστοροῦμεν) и установяваме (ἀνατυποῦμεν) съ настоящия ни сигилий, да се пази ненарушено и неизмѣнно всичко, що принадлежи на тази архиепископия отъ стари врѣмена; и нито самъ той (архиепископътъ б. н.), нито останалитѣ епископи въ България да не спорятъ, но да се задоволяватъ съ своитѣ собствени граници, удостоверени отъ стари врѣмена, и тѣхната власть да остане постоянна и неизмѣнна.

А епископътъ въ Адрианополъ заповѣдваме да има въ цѣ си епархия 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ (името е пропуснато въ грѣцкия текстъ) заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 15 клирици и 15 парици.

И епископътъ въ Ботротъ заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 12 клирици и 12 парици.

Епископътъ въ Янина заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 15 клирици и 15 парици.

И самиятъ епископъ въ Козилъ заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 15 клирици и 15 парици.

И епископът въ Петра заповѣдваме да има въ цѣлата си епархия 40 клирици и 40 парици.

Постановяваме, щото свѣтѣйшиятъ архиепископъ на България да има не само изложенитѣ по име епископии, но ако има епископи, които се намиратъ въ българскитѣ прѣдѣли изпуснати по забравяне, заповѣдваме свѣтѣйшиятъ архиепископъ да владѣе и управлява и тѣзи и всичкитѣ други градове, които не сж указани въ сигилиитѣ на моето царство и да събира канонически данѣкъ (*τὸ κανονικόν*) отъ всички тѣхъ, и отъ власитѣ по цѣла България, и отъ вардарскитѣ турци, до колкото ги има въ българскитѣ прѣдѣли. (Заповѣдваме) и на всичкитѣ стратези въ България и на останалитѣ чиновници и архонти да го почитатъ и уважаватъ високо (*μεγάλως*) и да слушатъ неговата дума и мнѣние и да не се бъркатъ въ дѣлата нито на български манастирь, нито на църква, нито въ каква да е друга църковна работа и да не бъркатъ нито нему, нито на подчиненитѣ му боголюбиви епископи и да не му правятъ прѣчки, за да не прѣтърпи такъвия голѣмо и безпощадно (*ἀσυμπληθῆ*) наказание отъ моето царство.

59

Прѣдъ видъ на това и за знание на идващитѣ слѣдъ насъ царе, ние съставихме този сигилий и го дадохме на свѣтѣйшия архиепископъ, като го потвърдихме съ оловения печатъ на моето царство въ м. май 6528 (1020)”.
↓

Третиятъ хрисовулъ

Настоящиятъ сигилий е даденъ отъ нашето царство на свѣтѣйшата архиепископия на България, за да владѣе тя безъ прѣ епископиитѣ на Сервия, Стагъ и Верия. Прѣдъ видъ на туй, че и тѣ се намиратъ въ българскитѣ прѣдѣли, съ настоящия нашъ сигилий ние ги причислихме къмъ останалитѣ епископии и утвърдихме правото на архиепископията на България надъ тѣхъ и рѣшихме да надаримъ и тѣхъ съ клирици и парици.

На стажкия епископъ 12 парици и 12 клирици, на верийския 30 клирици и 30 парици, а на сервийския епископъ тѣ бѣха дадени въ първия сигилий и да не (му) се възбранява.

Тѣзи императорски актове най-напрѣдъ обръщатъ вниманието ни съ благосклонното отнасяне на завоевателя къмъ стремежа на българския архиепископъ да сгрупира цѣлия български народъ около града на Св. Климентъ. Архиепископъ Иоанъ упорито е настоявалъ за възстановяването на старитѣ граници на Българската църква, и императоръ Василий внимателно се вслушвалъ въ неговия гласъ и издавалъ указъ слѣдъ указъ, за да удовлетвори неговитѣ искания. Съ първия хрисовулъ императоръ Василий е далъ на охридския архиепископъ само 17 епархии (16 епископски и 1 архиепископска), които тя е имала въ послѣднитѣ години на Западното българско царство. Но архиепископътъ, недоволенъ отъ тѣзи граници, е поискалъ отъ императора да възстанови диоцеза на Българската патриаршия при царъ Петра (927-969). Императорътъ е удовлетворилъ и тази молба съ втория хрисовулъ, съ който били повърнати на българския архиепископъ Дръстръ и Видинъ, подвѣдомствени на цариградския патриархъ, както и Раса и епископиитѣ, подвѣдомствени на дирахийския, солунския, и навпактския митрополити. Скоро слѣдъ туй къмъ диоцеза на охридския архиепископъ били присъединени съ новъ хрисовулъ [Ц] още три епархии на южна Македония, отъ които Сервия била дадена на българския архиепископъ отново, тѣй като, навѣрно, солунскиятъ митрополитъ се опиталъ да я отнеме.

1. Третия хрисовулъ нѣма дата, Новаковичъ мисли, че той билъ издаденъ въ 1020 год, но данни за това нѣма. Навѣрно, както прѣдполага Юрданъ Ивановъ, той билъ врѣченъ слѣдъ 1020 год. Споменуването на Сервийската епископия въ третия хрисовулъ дава основание да се мисли, че слѣдъ издаването на втория хрисовулъ (1020 г.) е минало извѣстно врѣме, въ течение на което солунскиятъ митрополитъ успѣлъ да отнеме тази епископия.

Privind ordinea Eparhiilor din Arhiepiscopia Ohridei – Ahridei ¹⁰⁴

[(„Ordinea scaunelor Iustinieni Prima: 1. Cel al Castoriei, 2. Cel din Skoplje [...] 22. Cel din Devri, 23. Cel din Vreanoti sau al vlahilor”), vezi FHDR, vol. IV, pp. 24-25. Iustiniana Prima este o denumire arhaizantă a Ochridei, neconformă cu realitățile istorice. Arhiepiscopia Iustiniana Prima a fost întemeiată de către împăratul Iustinian I prin Novella XI, emisă la 14 aprilie 535. Ea își extindea jurisdicția asupra metropoliilor și episcopiiilor aflate în provinciile nordice și centrale ale prefecturii Illyricum: Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Moesia Prima (Superior), Dardania, Praevalitana, Macedonia Secunda și o parte din Pannonia Secunda (Inferior). Aceste provincii erau locuite de o populație romanizată și începând din 1020 vechile lor teritorii vor intra sub jurisdicția noii arhiepiscopii de Ochrida. Așadar, arhiepiscopia de Ochrida a moștenit teritoriile vechii arhiepiscopii Iustiniana Prima. În 1157, Ioan Comnenul, nepotul împăratului Alexios I Comnenul, semna actele unui sinod ținut la Constantinopol în calitate de «arhiepiscop al Iustinieni Prima și al întregii Bulgarii». Teoria care pune în relație Ochrida cu Iustiniana Prima a apărut oficial în 1157, însă ea a fost rodul ambițiilor clerului din Ochrida începând din secolul al XI-lea, urmând să-i servească drept temelie pentru a revendica întreaga jurisdicție acordată odinioară arhiepiscopiei Iustiniana Prima; vezi Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, Ed. Andreiana, 2007, p. 57; Alain Ducellier, op. cit., p. 255; Cecile Morrisson (coord.), op. cit., vol. I, p. 311.]

Lista ierarhilor

a. Episcopi de Ohrida:

Sf. Climent, Episcop de „Belica și Ohrid“, 886 -916 (893-?, exilat în scaunul de Drembica Velika);
? -?

b. Patriarh de Durostorum peregrin:

1. Damianos, 945-972, 971 se refugiază la Sofia, apoi la Vodena-Janița;

c. Patriarhi în Statul Bulgar al Prințului Samuil (976-1014), Țar din anul 996

2. Gherman – Gavril,? -? , rezident în Vidin, Voden (Boden, Vodena-Janița) și Prespa;
3. Filip,? -?, rezident în Vidin și Ahrida;
4. David cel Sfânt, înainte de 1016-1018, menționat în Cedren la 1016 și 1018; ¹⁰⁵

¹⁰⁴ Luat din: Remus Mihai Feraru, *Vlahii din Peninsula Balcanică...*, Op. cit., nota nr. 64.

¹⁰⁵ Literatură privitoare la Arhiepiscopia de Ohrida:

Gerhard PODSKALSKY, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000, p. 529.

Dictionnaire de Théologie Catholique, Tome deuxième, première partie, Paris, 1923, col. 1174-1236, contribuția lui S. VAILHÉ, *Bulgarie*.

Jacques ZEILLER, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, IV+667 p.

Jacques ZEILLER, *Une primatie éphémère dans l'ancien Illyricum: Sardique*, în *Memorial Louis PETIT*, Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantine, Inst. Franc. d'Études Byzantines, Bucarest 1948, pp. 423-426, [Archives de l'Orient Chrétien, 1].

Jacques ZEILLER, *Le site de Justiniana Prima*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, pp. 299-304.

Vasil ZLATARSKI, *Prima Justiniana im Titel des bulgarischen Erzbischofs von Achrida*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 30. Band, 1929/30, pp.484-489.

Günter PRINZING, *Entstehung und rezeption der Justiniana-Prima-Theorie im Mittelalter*, în *Byzantino-Bulgarica*, Sofia, V, 1978, pp. 269-287.

A.-P. PÉCHAYRE, *L'Archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767*, în trei părți, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome 35, 1936, pp. 183-204 și 280-323.

A.-P. PÉCHAYRE, *La succession épiscopale d'Ochrida Gabriel et Théodule, 1582-1588*, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome, XXXVIII, 1939, pp. 35-56.

A.-P. PÉCHAYRE, *Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVIe siècle et au début du XVIIe*, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome 36, 1937, pp. 398-439.

A.-P. PÉCHAYRE, *La lettre du prince Eugène à Zosime d'Ochrida et Sisanion en 1715*, în *Échos d'Orient*, Paris, Tome, XXXVIII, 1939, pp. 57-69.

Lista arhiepiscopilor de Ohrida – Ahrida ¹⁰⁶
sau
Ierusalimul balcanic, 1018-1767

1. **Ioan I Debranin (1019-1025 sau 1037?);**
2. **Leon, „Lev”, 1025-1056;**
3. **Theodul, 1056-1065;**
4. **Ioan „o Lampenos”, 1064-1068;**
5. **Ioan, „Janis o aoinos”,? -?, menționat 1075, în Cedren;**
6. **Theophilact, înainte de 1078-1092;**
7. **Leon, „Lev”,? -?;**
8. **Mihail Maxim,? -?;**
9. **Eustatie,? -?, menționat 1134;**
10. **Ioan Comnenul, c. 1143-1158;**
11. **Constantin,? – pus în retragere în anul 1166;**
12. **N – necunoscut, între 1180-1183;**
13. **Ioan Camateros,? -?, după 1183, menționat 1213;**
14. **Dimitrie Chomatiamos, 1217-1235, menționat 1220 și 1234;**
15. **Ioanichie,? -?;**
16. **Serghie,? -?, menționat între 1218 și 1241;**
17. **Constantin Cabasilas, 1250-1261;**
18. ***Hephaistos, secolul XII-XIII?*;**
19. **Iacob, Proarchios,? -?;**
20. **Adrian,? -?;**
21. **Ghenadie,? -?, înainte de 1289;**
22. **Macarie, 1294-1299;**

A.-P. PÉCHAYRE, *Zosime d’Ochrida et de Sisanion. Ses relations avec l’Autriche et ses différents séjours à Ochrida*, în *Échos d’Orient*, Paris, Tome, XXXVII, 1938, pp. 141-162.

Ion I. NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, de..., extras din *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria III, tom XXVII, MEM. 6, București, 1945, pp. 123-151.

MÉMORIAL LOUIS PETIT. *Mélange d’histoire et d’archéologie byzantine*, Institut Français d’Études Byzantines, Bucarest, 1948, 426 p. [Archives de L’Orient Chrétien, I].

V. LAURENT, *Le Patriarche d’Ochrida Athanase II et l’Église Romaine*, în *Balkanica*, București, VIII, 1945, pp. 5-65.

Valérien LAURENT, *L’ Excommunication du Patriarche Joseph Ier par son prédécesseur Arsène*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 30. Band, 1929/30, pp. 489- 496.

Mathias GYÓNI, *L’évêché vlaque de l’archevêché bulgare d’Achris aux XIe - XIVe siècles*, în *Etudes Slaves et Roumaines*, 1, (1948), pp. 148-159 și 224-233.

Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida, Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig, 1902, Scientia Verlag, 1980, Aalen, 281 p.

Heinrich GELZER, *Josua Stylites und die damaligen kirchlichen Parteien des Ostens*, în *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig, I, 1892, pp. 34-49.

Heinrich GELZER, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche*, I-II, în *Byzantinische Zeitschrift*, I. Teil, Jg.1, 1892, pp. 245-282; II. Teil, Jg. 2, 1893, pp. 22-72.

Heinrich GELZER, *Der wiederaufgefundene Kodex des hl. Klemens und andere auf den Patriarchat Achrida bezügliche Urkundensammlungen*, în *Berichte über die Verhandlungen der königlich sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig*, Philologisch-Hist. Klasse, 55. Band, 1903, II, Leipzig, 1903, pp. 41-110.

G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Padova, 1988.

Actes du XIIe Congrès International d’Études Byzantines, OCHRIDE, 10-16 septembre 1961, Beograd, Tome I, 1963. Tome II-III, 1964.

Actes du XVe Congrès International d’Études Byzantines, Athènes, Septembre 1976, IV, Histoire, communications, Athènes, 1980.

Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus. I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715¹, 1740², Reprint Graz, 1958³, Akademische Druck - u. Verlagsanstalt.

¹⁰⁶ Orașul Ohrida își trage numele de la Lacul Ohrida, pe care este așezat, lac numit de aromânii din zonă „Marea Vlahilor”.

23. **Grigorie**,? -?, menționat 1316;
24. **Antim Metochitul**,? -?, menționat între 1328 și 1355;
25. **Nicolae**,? -?, menționat 1347;
26. **Grigorie**, 1348-1378;
27. **Matei**, î. 1408-d. 1411;¹⁰⁷
28. **Nicodim**,? -?, menționat 1452;
29. **Dorotei**, 1456-1468;
30. **Marcu [II] Xylocaravis**, 1468 -?, **proin Patr. Ecum., iun./iul.- nov./dec.1466, depus 15 ian. 1467**;
31. **Nicolae**,? -?;
32. **Zaharia**,? -?;
33. **Prohor**, 1523-1549;
34. **Simion**,? -?, menționat 1549;
35. **Nicanor**,? - 1557;
36. **Paisie**, 1565-1566;
37. **Sophronie**, 1567-1572;
38. **N** - necunoscut, probabil **Macarie**, ales în septembrie 1574;
39. **Gabriel**, *prima oară*,? -?, menționat 1586;
40. **Theodul II**,? -?, menționat 1588;
41. **Ioachim**,? -?, înainte de 1593;
42. **Gabriel**, *a doua oară*,? -?, în jurul anului 1593;
43. **Varlaam**,? -?, † 28 mai 1598;
44. **Nectarie**, *prima oară*,? -?, menționat 1604;
45. **Porphirie**,? -?;
46. **Atanasie**,? -?, menționat 1606;
47. **Nectarie**, *a doua oară*, 1616-1622;
48. **Mitrofan**,? -?, menționat 1623;
49. **David**,? -?, menționat 1624;
50. **Ioasaf**,? -?, menționat 1628;
51. **Abraham**, „*Avraam*”, 1629-1634;
52. **Meletie**, 1637-1644;
53. **Hariton**, 1644-1646;
54. **Daniel**,? -?, menționat 1650;
55. **Atanasie**, februarie- decembrie 1653 sau 1657?;
56. **Gabriel**,? -?; 1654
57. **Dionisie**? -?, înainte de 1665;
58. **Arsenie**,? -?, înainte de 1668;
59. **Ignatie**,? -?, menționat martie 1660;
60. **Zosima**, 1663-1670;

¹⁰⁷ Numele acestui Arhiepiscop a fost *atestat pe o inscripție din anul 1408*. În anul 1411 sau puțin mai târziu, era încă în funcție, din moment ce Patriarhul Ecumenic Eutimie II (Eftimie II, 1410-1416) îi adresează o scrisoare, prin care îl dojenește, pentru abuzul de jurisdicție canonică, pe teritoriul Patriarhiei Ecumenice. Concret, Arhiepiscopul de Ohrida pretindea pentru sine fostele eparhii din cele două Țarate Bulgare, după cucerirea acestora de către turci, în anul 1393, respectiv 1396. În acest scop, Arhiepiscopul de Ohrida a numit mitropoliți pentru scaunul Sofiei și Vidinului, înainte de anul 1411, vezi regestul patriarhal nr. 3287, din 1411 sau puțin mai târziu, Fasc. VII, p. 2. Luat din: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. *Familia Română*, an 1, 1999, nr. 1, pp. 25-26].

61. **Panaretos**,? -?, menționat 1671;
62. **Nectarie**,? -?, menționat 1673;
63. **Grigorie**, al Pelagoniei, *prima oară*, c. 1673-1676;
64. **Theophan**,? – septembrie 1676;
65. **Meletie**, 1676-1679;
66. **Partenie**, 1679-1683;
67. **Grigorie**, al Pelagoniei, *a doua oară*, 1683 – 8 mai 1688;
68. **Gherman**, 8 mai 1688 – 8 august 1691;
69. **Grigorie** Mitropolit de Târnovo, august 1691 – august 1693;
70. **Ignatie**, *prima oară*, august 1693 – iulie 1695;
71. **Zosima**, *prima oară*, iulie 1695 – iunie 1699;
72. **Raphael**, iunie 1699-1703;
73. **Ignatie**, *a doua oară*, 1703? – 1706?, menționat august 1703;
74. **Dionisie**, *prima oară*, 1706-1707;
75. **Metodie**, 28 mai – 11 iunie 1708;
76. **Zosima**, *a doua oară*, 1708-1709;
77. **Dionisie**, *a doua oară*, 1709-1714;
78. **Philotei**, 1714 – iulie 1718;
79. **Ioasaf**, februarie 1718 – octombrie 1745;
80. **Iosif**, *prima oară*, ianuarie 1746-1749;
81. **Dionisie**, *prima oară*, înainte de 1752-1753;
82. **Iosif**, *a doua oară*,? -?, c. 1756;
83. **Metodie**, 1757-1759;
84. **Chiril**, 1759-1762;
85. **Ieremia**,? -?, menționat 1763;
86. **Anania**,? -?, menționat mai 1763;
87. **Arsenie**, 1764? – 16 ianuarie 1767.

88.

Prin **fermanul din 16 ianuarie 1767**, în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic **Samuel I** (1763-1768), sultanul **Mustafa III** (1757-1774) a desființat Patriarhia de Ohrida, ultimul Patriarh **Arsenie** fiind obligat să se retragă la Sfântul Munte Athos.¹⁰⁸

Formula de adresare în scris față de Arhiepiscopul Autocefal al Primei Iustiniane din Ohrida, era, în conformitate cu *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, glava 395, după cum urmează:

„Preafericite arhiepiscope a marea întâia Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgarimea, întru duhul sfânt dumnezeescule și preacinstitul meu părinte...”

Întâistătorii de Ohrida purtau atât titlul de „Arhiepiscop”, cât și acela de „Patriarh”, concluzie pe care o putem trage după felul în care semnau documentele de cancelarie bisericească de la Ohrida. Mai frecvent folosită era însă formula cu titlul de „Patriarh”.

Titlul complet al Întâistătorilor de la Ohrida este cunoscut în două variante:¹⁰⁹

1. „N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau] și Arhiepiscop al Primei Iustiniane, al Ohridei și a toată Bulgaria, al Daciei Mediteraneene și Ripuare [de coastă, Ripensis], al Prevalitaniei, al Dardaniei, al Myssiei [Moesia] Superioare etc.”;
2. „N. din mila Lui Dumnezeu Patriarh [sau Arhiepiscop] al Primei Iustiniane al Ohridei și a toată Bulgaria, al Serbiei, al Albaniei, al celei de doua Macedonii, al Pontului Apusean etc.”.

¹⁰⁸ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche, zusammengestellt und eingeleitet von...*, Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 602-603, mai ales p. 603 [= SOPHIA, *Quellen Östlicher Theologie*, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSSSEN, Band 23].

¹⁰⁹ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*, Op. cit. p. 177.

Regeste privitoare la concurența de jurisdicție canonică dintre Scaunul Arhiepiscopal de Ahrida și Tronul Ecumenic

Regestul patriarhal nr. 3287, din anul 1411 sau ceva mai târziu, ἐπιστολὴ πατριαρχική (titlul copiei), Scrisoarea Patriarhului Eutimiu II (Eftimie II) [1410-1416], către Arhiepiscopul Autocefal al Primei Justiniane și al întregii Bulgariei, din Ahrida - Ohrida [Matei (î.1408-d.1411)].

Urmare zvonurilor, Patriarhul aude, fără să-și poată crede urechilor, că tu ai exersat o putere de jurisdicție canonică asupra [Mitropoliei din, n.n.] Sofiei (Triadița – vechea Sardica) și Vidinului, numind acolo mitropoliți. Tu pretinzi că ne lași nouă numai Eparhia Thesalonicului, printre mitropolițiile din vest [vestul Imperiului Bizantin, n.n.], bazându-te pe chrisobul-ul de la Justinian și pe scrisorile de la marele nostru împărat Manuel II. Convinge-te că aceasta este fals, patriarhul rămâne neîncrezător, pentru că cei care te-au cunoscut, atunci când tu ai venit aici, știau că tu ești la o vârstă înaintată, înțelept și plin de experiență, puțin dispus în aceste condiții de-a uzurpa Biserica și ceea ce canoanele, legile și cutuma [praxa, n.n.] nu-i poate permite. Aceste eparhii aparțin Patriarhiei Constantinopolului din timpuri imemorabile și patriarhii anteriori au trimis acolo mitropoliți de pe timpul supunerii patriarhului de Târnovo. În consecință sau altfel [spus, n.n.] acest zvon este absurd sau mai bine zis, episcopi necunoscuți abuzează de numele Sfinției Tale, care i-ai hirotonit întru arhieru, au ocupat Sofia și Vidinul. Trebuie să-i revoci [să-i depui din treaptă, n.n.], pentru că dreptul și Sfintele canoane interzic o astfel de uzurpare; și dacă Sfinția Ta nu-i vei alunga, Patriarhul va putea să tragă concluzia că ceea ce se zvonește, este adevărat; în consecință, împreună cu împăratul și cu Sinodul el va lua măsurile care se impun.

Text: Titlu: Ἐπιστολὴ πατριαρχική πρὸς τὸν παναγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας; citat de Heinrich Gelzer, *Der wiederaufgefundene Kodex des Hl. Klemens und andere... Urkundensammlungen*, în *Berichte der philologisch-historischen Klasse der Königl. sächs. Gesellschaft der Wiss. zu Leipzig*, Sitzung vom 7. Februar 1903, 87-102: cf. B.Z. (Byzantinische Zeitschrift), XIII, 1904, p. 198. Textul este cunoscut în traducere bulgară aproape integral, făcută de către G. Balasčev, în *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina*, XVIII, 1901, pp. 150-151; soarta manuscrisului, pe care autorul (G. Balasčev) l-a găsit într-o mănăstire de pe lacul Prespa, Λίμνες Πρέσπες (probabil Mănăstirea Slivnica, Сливница sau Slivnița?), în Macedonia, nu este cunoscută; editarea textului, care trebuia să apară în *Zeitschrift für slawische Philologie*, nu pare să fi ajuns, să vadă lumina tiparului.

Literatură: G. Balasčev, Op. cit., pp. 132-133 (manuscrisul), 152-153 (scrisoarea Arhiepiscopului Ohridei [Matei, n.n.], către patriarh și către împărat), 153-157 (datarea); H. Gelzer, Op. cit., p. 198; I. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija patriaršča (1394-1767)*, Sofia, 1932, 3-5.

Chronologie: Cele două scrisori, trimise lui Manuel II și patriarhului, privitoare la această problemă, fixează data aproximativă a scrisorii lui Eutimie II (Eftimie II). Mai întâi de toate aflăm că Arhiepiscopul Matei a venit în capitală, înainte de anul 1409, mai departe, că acest Neofit de Grevena - Γρεβενά,¹¹⁰ este cel care a scris aceste două scrisori, fără îndoială, în locul lui Matei ori în numele urmașului acestuia [Nicodim?, n.n.]. Neofit de Grevena, conform unei note funerare, din *Londin. Addit. 22492* a decedat la 6 decembrie 1422: NE, VII (1910), 154. Matei s-a dus la Constantinopol după bătălia, care a avut loc între Mousa (Moise) și Soliman; pentru a rămâne în perioada de timp a păstoririi patriarhatului Matei I (1397-1410), care s-a încheiat în august 1410, această luptă trebuia să fie cea care s-a dat între Mousa și Soliman, în anul 1409/1410, aproape de Kosmidion.

Critica textului: Mențiunea cea mai recentă, în regestele patriarhale, privitoare la un mitropolit al Sofiei, datează din anul 1405, conform regestului nr. 3273. Vezi și regestul nr. 2607, unde Sofia mai era încă numită Triadița. Problema evocată în această scrisoare nu este cunoscută în alt mod și contează ca mențiune unică pentru numele lui Matei de Ahrida (î.1408-d.1411).

¹¹⁰ Oraș în nordul Greciei, mac.-bulg. *Grebena* Гребена, aromână *Grebini*.

Scaunul patriarhal de Târnovo, degradat la rangul de scaun mitropolitan, ajunge sub jurisdicția Tronului Ecumenic

Regest nr. 2968, din august 1394, προτροπή (titlu), προτροπήριον γράμμα (concluzie), ἀποσταλείς (mențiune), Mandat adresat de Patriarhul Antonie IV (1391-1397), Mitropolitului Ieremia al Mauroblachiei, pentru administrarea Mitropoliei de Veliko Târnovo, după căderea Țaratului Bulgar în anul 1393 și după decesul Patriarhului Eftimie de Târnovo (1375-1393, † 1402/1404). Mandatul patriarhal, de numire a lui Ieremia, marchează și forma canonică de dizolvare a instituției Patriarhiei de Târnovo, scaunul fiind redus la rangul de *Mitropolia de Veliko Târnovo*.

Adresarea este făcută către Ieremia Mitropolitul Mauroblachiei:

Patriarhul acordă prea sfinției tale permisiunea, pentru că ea [prea sfinția sa Ieremia, n.n.] se îndreaptă spre Eparhia de Târnovo, să îndeplinești acolo, fără să fii stânjenit, toate drepturile arhieresti, cu excepția întronizării sau instalării în scaun. Tu trebuie să preiei această eparhie și să îndeplinești acolo toate funcțiile sacre, așa după cum s-a și stabilit în acest sens și în Sinod, de către Patriarh. Mandat (împuternicire) acordat prea sfinției tale ca și garanție. Semnătura prin Menologhion.

Aici avem un caz canonic, similar celui de επίδοσις, *epidosis*. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhierul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese, mai ales atunci când era titularul mai multor scaune eparhiale, practică atestată la Constantinopol, de prin secolul al XII-lea.¹¹¹ În cazul lui Ieremia a fost o soluție găsită de Patriarhul Antonie IV, după eșecul acestuia de-a ocupa scaunul Moldovei, deci cutuma canonică de *epidosis*, în cazul lui Ieremia, la Târnovo, poate numai parțial, să fie aplicată sau înțeleasă în acest sens. Motivul este că Patriarhul Eftimie cel Sfânt a fost alungat de necredincioși din scaunul de la Târnovo, nu în urma unei judecăți sau decizii sinodale, sancționată de Patriarhul Ecumenic, deci nu era vorba de o sedis vacanță ci de faptul că chiriarhul locului – Eftimie cel Sfânt – era împiedicat de otomani să-și exercite funcția.

Text: Titlu: Προτροπή dotheia to Maurovlahias aperhomeno eis to Trinavon

Adresa: Ierotate mitropolita... kai silleitourge

Incipit I Metriotis imon ekhorei kai adeian didosi sou ti ierotiti, os an epeidi aperhi

Datare și semnătură: Μηὶ ἀγούστῳ ἰὺδ. β' †

Registru: V48, f. 89; M M, II, nr. 472, 223 = *Documente*, nr. 38, 17 = *Delikanes*, nr. 1338, 663-664; facsimil: Laurent-Năsturel, pl. 10 (conținând întreaga filă 89).

Mențiune: Actul Patriarhului Matei I (regist nr. 3227): M M, II, 529¹¹⁻¹³.

Literatură: Simion Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, I, Cernăuți, 1942, p. 253; Laurent, *Origines*, 162; Turdeanu, *Literatura*, 69 (citează la note o ediție a lui V. Grigorovič, pe care Jean DARROUZÈS vrea să o ignore; această notă trebuie corectată din MM I, în MM II).

Diplomatica: Actul acestui regest este de același tip, ca și mandatul dat de Patriarhul Ecumenic Arhiepiscopului Mihail al Bethlehemului, regest nr. 2924 sau celui acordat Mitropolitului de Myra, regest nr. 2953, însă acopere o jurisdicție canonică diferită. Soluția canonică, aplicată Mitropolitului

¹¹¹ Această situație a evoluat în urma unor realități întâmplare în teritoriile cucerite de către necredincioși, unde numărul creștinilor era nu numai în scădere, din cauza islamizărilor forțate, dar ierarhii erau chiar și împiedicați de către autoritățile musulmane să activeze și să rezideze în eparhiile lor, de unde erau chiar și alungați ori nu le puteau lua în primire. O parte dintre acești arhieri locuiau chiar în Constantinopol, unde participau la lucrările sinoadelor endemice, alții viețuiau prin mănăstiri, prin orașe, la părinți, rubedenii sau familii nobile sau prin case particulare. Scaunul și reședința mitropoliților ruși era la Kiev, până în anul 1305, când reședința a fost mutată la Vladimir, unde a rămas până în anul 1326, când a fost mutată la Moscova. Abia din anul 1390, scaunul și titulatura mitropoliților ruși se stabilește definitiv la Moscova, und reședința se afla deja încă din anul 1326.

Ieremia, se deosebește însă de practica uzuală, privitoare la cutuma *epidosis*, din cauza situației speciale, în care se găsea Biserica Bulgară, după data de 17 iulie 1393, adică după ce otomanii au cucerit capitala Veliko Târnovo, eveniment care însemna de jure nu numai pierderea independenței politice, dar și sfârșitul statutului de Patriarhie al Bisericii Bulgare. Din punct de vedere canonic statutul de autocefalie și instituția Patriarhală încetează odată cu pierderea independenței de Stat. După această dată, Patriarhul Eftimie cel Sfânt de Târnovo ο Ευθύμιος Τορνόβου (1375-1393, † 1402-1404) a fost exilat de turci în Macedonia, probabil la Mănăstirea Bačkova, unde și-a dat și obștescul sfârșit. Eftimie cel Sfânt se trăgea din vestita familie boierească de Țamblac, Цамблѧк – *semivlah* – de români sau aromâni, din Veliko Târnovo. Din această familie ilustră se trage și Ciprian Mitropolitul Moscovei (1381-1382 și 1390-1406), precum și Grigore Țamblac -*semivlah* - devenit Mitropolit al Kievului în Lituania (1413-1420). Prin această explicație înțelegem mai bine soluția găsită de Patriarhul Antonie IV, nu numai pentru starea specială în care se găsea Biserica Bulgară și Patriarhul acestei, cât și aceea a Mitropolitului Ieremia, a cărui carieră în Moldova eșuase. Putem să afirmăm că această măsură a Sinodului Endemic și a Patriarhului Antonie IV, venea ca un balsam, nu numai pentru Biserica Bulgară, după catastrofa din 17 iulie 1393, ci și pentru Patriarhul Eftimie și nu mai puțin pentru Ieremia proin al Maurovlahiei. Antonie IV își exprima astfel și compasiunea față de confratele său Eftimie de Târnovo și față de tragedia căderii bulgarilor sub stăpânirea otomană, prin trimiterea unui delegat personal, care să conducă în mod interim destinele Bisericii Bulgare. În aceste condiții, Patriarhia Ecumenică, a considerat de facto dizolvarea instituției Patriarhiei de Târnovo, abia după decesul Patriarhului Eftimie cel Sfânt (1402-1404) și din gentilețe față de acesta.

Critica textului: 1. Se poate crede cu siguranță că în perioada de timp, dintre martie 1393 (regist nr. 2921) și septembrie 1394, Ieremia n-ar fi avut posibilitatea să meargă în propria lui Mitropolie (adică în Maurovlahia), motiv pentru care numirea și transferul său canonic pot fi raportate cel puțin la anul 1392 (regist nr. 2900). 2. Nici un act patriarhal nu menționează date, privitoare la originea și activitatea lui Ieremia, înainte de numirea lui în scaunul Moldovei. Nu se știe dacă înainte de numirea lui pentru Maurovlahia, ar fi fost episcop sau mitropolit, făcut de Nil sau de Antonie IV. După toate probabilitățile era de origine monahală și de formație „slavonă”, ca termen bisericesc „supraetnic”. Dacă nu ar fi avut această formație de cultură slavonă, și era grec de origine, atunci nici alegerea făcută de Patriarh și nici posibilitatea de activare sau de împlinire a lui Ieremia însuși, nu putea să se desfășoare în condiții optime, atât în Moldova, cât și la Târnovo, unde a rămas până la sfârșitul vieții. 3. Neclarificată rămâne totuși problema canonică a misiunii lui Ieremia, la Târnovo. După cum am lăsat să se înțeleagă și în rândurile anterioare, se știe că Veliko Târnovo și Împériul Bulgar au fost cucerite de otomani la data de 16 iulie 1393 și că Patriarhul Eftimie cel Sfânt a fost obligat să se exileze, deci transferul lui Ieremia acolo a fost doar un compromis canonic, pentru a nu lăsa Biserica Bulgară fără un chiriarh, în această perioadă de timp, de tranziție, la începutul stăpânirii turcești în acele locuri. Acesta ar fi cel puțin sensul mandatului personal, dat lui Ieremia, așa după cum îl înțelegea și Patriarhul Matei I. Patriarhul a recurs în acest caz la un termen canonic diferit de cel cunoscut de noi: *επίδοσις*, *epidosis*. Este vorba de termenul folosit pentru episcopi, de: *λαβὼν προμήθειαν* (vezi la MM II, 529¹¹), nu de *epidosis*, în sensul propriu al cuvântului, pentru că scaunul nu era nici vacant și nici nu avusese loc o înțelegere, un acord între chiriarhul în funcțiune (Eftimie cel Sfânt) și arhiereul suplinitor sau înlocuitor (Ieremia).

Interpretările acestor realități istorice sunt la fel de ciudate și diferite, după cum au fost și timpurile de grele și de încurcate, după anul 1393 în Bulgaria. Jean DARROUZÈS, citează în acest context opinia istoricilor bulgari, după care (rezumându-se la I. Dujčev), Patriarhia Ecumenică s-ar fi folosit de evenimentele catastrofale, din 16 iulie 1393, pentru a abroga imediat instituția Patriarhiei de Târnovo, transformându-o într-o Mitropolie sufragană Tronului Ecumenic, iar Ieremia ar fi fost rezultatul unor astfel de schimbări canonice: Ivan Dujčev, Dict. d'Hist. et de

Géogr. Ecclés. 16, 1967, 75-76. Realitate este însă alta, pentru că Patriarhia Ecumenică avea destulă experiență în această problemă, mai ales din faza de cucerire, de către otomani, a orașelor bizantine din Asia Mică, cu toată gama de pradă, persecuție, islamizare forțată, recrutări pentru harem și luarea în robie a creștinilor, pentru a fi vânduți pe piața de sclavi etc. Târnovo și Bulgaria nu au fost nici ele scutite de aceste acțiuni groaznice ale cuceritorilor turci. De multe ori era și foarte greu, sau chiar imposibil ca Patriarhia Ecumenică să poată stabili un stil de comunicare cu mitropoliile din teritoriile cucerite și cu autoritățile otomane locale. Deci soluția cu Ieremia a fost la Veliko Turnovo cel mai bun compromis, pentru toate părțile, în această fază de tranziție, el rămânând în continuare Mitropolit titular de Mauroblachia, pe care și l-a păstrat încă și în anul 1401. În sprijinul acestei teze a istoricilor nu stă nici mandatul personal, dat lui Ieremia, pentru Mitropolia de Târnovo, nici scrisoarea Patriarhului Matei I, către Domnitorul Mircea cel Bătrân, din anul 1394, din care reese limpede, că acesta dintâi dorea să salveze acolo, ce se mai putea încă salva.¹¹² Târnovo își păstrase încă titlul de „Patriarhie”, în anul 1394, și dacă Matei I ar fi dat un astfel de act de desființare a acestei instituții, este imposibil ca actele și textele emise în această perioadă de timp, de Cancelaria Patriarhală, să nu fi păstrat un indiciu, o mențiune, în acest sens. Că, Târnovo își păstrase titlul de Patriarhie în anul 1394, se poate constata și din studiul lui Jean DARROUZÈS, [40, (§ 5)].¹¹³ Cert este că numai mult mai târziu Târnovo a căzut din rangul de Patriarhie, în acela de Mitropolie sufragană a Tronului Ecumenic, în epoca stăpânirii otomane, având rangul 11, la șederea în sinod.¹¹⁴ Jean DARROUZÈS îl menționează și pe Emil TURDEANU că s-ar fi lăsat influențat de tezele istoricilor bulgari, privitoare la desființarea Patriarhiei Bulgare, la scurt timp după cucerirea capitalei, la data de 16 iulie 1393.¹¹⁵ Ciprian Țamblac Mitropolitul Kievului, cu scaunul și reședința în Moscova (1381-1382 și 1390-1406) și rudenie cu Patriarhul Eftimie l-a vizitat pe acesta din urmă la Veliko Turnovo, laudându-i activitatea culturală deosebită, pe care o desfășura prin *Școala de manuscrise de la Turnovo*, al cărei elev a fost și el, ca și o altă rudenie a lor Grigore Țamblac. Emil Turdeanu scrie în acest sens:

„Mais ce travail de rénovation culturelle allait être bientôt ruiné par la chute de Târnovo, tombée aux mains des Turcs en 1393. Le Patriarche demeure quelques mois au milieu de son peuple, puis est contraint de partir pour l'exil. Il meurt dans les premières années du XVe siècle, dans le monastère de Bačkovo, au sud de la Bulgarie.

Après avoir écarté Euthyme, les Turcs mirent à la tête de l'Église bulgare, avec le titre de métropolitaine, un Grec, Jérémie (1394)³: il s'agit de ce même prélat qui, désigné par le patriarche de Constantinople pour remplacer le métropolitaine moldave Joseph, rencontra chez les Moldaves une telle résistance qu'il dut abandonner l'idée de devenir le chef de leur Église.”¹¹⁶

Referindu-se la Emil Turdeanu și la istoricii bulgari, Jean DARROUZÈS încheie critica textului, pentru acest regist, cu remarca bine gândită, că ar fi mult mai bine ca să ne ținem de documente și de mesajul acestora, decât să ajungem la concluzii false sau să formulăm ipoteze nefondate.

¹¹² Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Op. cit., p. 69, nota nr. 3.

¹¹³ Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67.

¹¹⁴ Heinrich Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte* (1901), p. 628.

Vezi și Notitia nr. 21, la Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae [Texte critique, introduction et notes, par...]*, Paris 1981, Institut Français d'Études Byzantines, *Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantine, Tome I*, p. 419¹⁶ [16, α' ή Τοῦρνοβος], p. 420¹⁰⁵.

¹¹⁵ Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Op. cit., p. 69.

¹¹⁶ Ibidem, Emil TURDEANU, p. 69.

*Inscripție cu litere vechi glagolitice, în limba „croată veche”: Bašćanska ploča / Baška tablet / Tavola di Baška / Башчанска плоча /Stèle de Baška, Lapide di Bescanuova, cancelli, din anul 1100, de pe insula Krk (Croatia), din fosta capelă benedictină Santa Lucia, a bisericii Sf. Gheorghe din Juradvor, din apropiere de Baška. Este vorba de un fragment de „cancelli” (grilaj sau coloane din piatră, care desparte absida altarului de naos, în bisericile latine [vezi și lettner, *lectorium* sau *Doxale*], cu funcțiune similară iconostasului din bisericile răsăritene), nu de o „mensa”, „tavola” sau „placă de pristol” (ci de un cancelli), din partea stângă a absidei altarului, descoperit în anul 1851, ca piatră de padiment în aceeași capelă Santa Lucia. Inscripția este o reproducere ulterioară a actului de donație a ultimului rege croat Dmtar Zvonimir (1075-1089), către fosta Abație Benedictină Santa Lucia din Krk, din timpul abatelui Drzhiha și scrisă pe piatră, din inițiativa acestuia din urmă. Piatra cu inscripția din anul 1100 a fost descoperită în anul 1851, iar din anul 1934 este conservată în Academia de Științe Croată din Zagreb. Scrierea utilizată reprezintă o formă de trecere de la vechiul alfabet glagolitic, de formă rotundă, spre noua scriere glagolitică croată „unghiulară”, de mai târziu, numită și „glagolița”. Inscripția conține și litere chirilice și latine, iar limba utilizată este un amestec de cuvinte čakavișe și slavone.¹¹⁷*

Luat din: Tavola di Baška Da Wikipedia, l'enciclopedia libera.

¹¹⁷ Vezi și lucrarea: Branko Fučić: *Croatian Glagolitic Epigraphy*. Osborne, London 1999.

c. Scaunul Sf. Sava din Peć

Prolegomenă la orașul SIRMIMUM

(Σίρμιον, Сирмијум, azi Сремска Митровица,
Sremska Mitrovița, în Serbia)¹¹⁸

[între Constantinopol, Roma, Aquileia și Dacia Postauriliană]

„Însemnătatea aceasta religioasă a Sirmiului decurgea însă, propriu zis, din însemnătatea sa politică. Precum am amintit, orașul era o reședință imperială și, ca atare, întrucât împărații iau parte activă la mișcarea așa de violentă, prin care trece tocmai acum Biserica, evenimentele bisericesti capitale, ca de pildă convocările de noi sinoade, aici în Sirmium, pleacă tocmai din inițiativa puterii laice, ocrotitoare, dar mai ales supraveghetoare a noii religii de stat. Din Sirmium sunt datate în secolul al IV-lea o sumă de edicte imperiale. Aici este una dintre turnătorile de bani ale Imperiului: bare de aur, cu ștampila oficiului din Sirmium și monogramul lui Christ – emise în a doua jumătate a sec. IV – s-au găsit d. p. chiar în Dacia Traiană, nu departe de Brașov.”, scria Vasile Pârvan în anul 1911.¹¹⁹

Străromânii au primit de la Sirmium, în anul 378, primul Simbol de credință sau Crezul, al doilea fiind cel al Sfântului Niceta de Remesiana, din secolul IV, adică cu mult înainte de migrarea avarilor, 568, și a slavilor, după anul 602, prin aceste regiuni. Cele două mărturisiri de credință – ale Sf. Niceta de Remesiana și de la Sirmium – nu trebuie confundate.

*La Sinodul de la Sirmium, din anul 378 a fost restabilită definitiv Ortodoxia în Illyricum, grație eforturilor depuse de către episcopul local ANEMIUS (376- c. 392), cu contribuția Sf. Ambrozie (374-397) Episcopul Mediolanului – Milano, prezent și el la lucrările Sinodului, alături de numeroși episcopi „ilirieni”.*¹²⁰

Formulele ulterioare și variantele mărturisirilor de credință, de la Sirmium, sunt legate de polemica și luptele duse de episcopii ortodocși din Illyricum, cu cei arieni, de toate nuanțele, pe care le susțineau acești ereziarhi, provocatori de atâta tulburare în Biserică.

Între anii 350-351, împăratul Constanțius (337-361) al Orientului, al Constantinopolului, până la anul 350, iar din anul 351 și al Apusului, din contextul Imperiului Roman, și-a stabilit reședința la Sirmium. În timpul cât a rezidat în Sirmium, Constanțius trebuie să fi favorizat și în această zonă erezia ariană, precum a procedat în tot Imperiul de Răsărit, înainte de anul 350, iar în Imperiul de Apus, după anul 351, când a devenit suveran legitim și al acestuia.

Constanțius era un monarh foarte pios și credincios, dar de convingere ariană, nu ortodoxă. În anul 346, Constanțius, împreună cu Constans (337-350), au generalizat în tot imperiul legea din anul 341, privind pedepsirea drastică a celor care jertfeau zeilor, lege care prevedea în același timp și închiderea tuturor templelor păgâne: „Cesset superstitio, sacrificiorum aboleatur insania!”¹²¹

Din acest an 341, formal, Biserica din Imperiul Roman a fost transformată de puterea seculară, *dintr-o instituție persecutată, înainte de anul 313, în una persecutoare*, iar monarhia romană, *dintr-o instituție care proteja păgânismul, în numele ordinii de stat, într-o instituție, care, tot din rațiuni de stat, proteja acum Creștinismul*. Începutul, făcut de Constantin I cel Mare (306-324 și 324-337), a fost continuat de către fiii acestuia: Constantin II (337-340), Constanțius (337-361), Constans (337-

¹¹⁸ Vezi *Listele cronologice ale ierarhilor B.O.R.*, redactate de Mircea PĂCURARIU, în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1994, pp. 530-532.

¹¹⁹ Text luat din Vasile PĂRVAN, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman, de...*, București, 1911, SOCEC, pp. 31-32. În apropierea orașului Sirmium se afla și satul Budalia, azi Martinci, Мартинци, unde s-a născut Împăratul roman Traianus Decius (249-251).

¹²⁰ Vezi p. 79, la Ioan Marin MĂLINAȘ, *La umbra Sarmizegetusei romane. Basilica din Densuș, Reflexii istorice și liturgice inspirate de o carte tipărită la Viena în 1775*, Editura „Mihai Eminescu”, Oradea, 1997, 195 p.+148 f. Facsimil, il., hărți, pl., planuri.

¹²¹ I. M. MĂLINAȘ, Op. cit., p. 77.

350), care, totuși, nu s-au ridicat la nivelul, autoritatea, tactul și prestigiul tatălui lor. În plus, domnia acestora a degenerat în lupte fratricide, prin aceasta fărâmițând elementul de coeziune și stabilitate al Imperiului.¹²²

Episcopi de Sirmium:

Irineu, ? - † 6 aprilie 304, martir, prăznuit ca Sfânt la 23 august

Domnus sau Dominus, c. 325-335

Eutherius, ? – 343 - ?

Fotinus, eretic arian, c. 344 - † 351

Germinius, eretic arian (radical), revenit la Ortodoxie, c. 351 - † 376

Anemius, 376 – c. 392

Cornelius, c. 392 – c. 404

Episcop, ? - ?, amintit de Priscus, în 448, fără nume

Încreștinarea sârbilor

Sârbii încă păgâni au ajuns în Balcani, în timpul domniei Împăratului Romeu Heraklios I (610-641) sau Eraclie I., stabilindu-se la sud de frații lor croați. În prima fază, după stabilirea lor în Balcani, sârbii, la fel ca și ceilalți migratori au distrus și prădat formele de civilizație existente deja, luând populația băștinașă romanizată în robie sau ucigându-i. Așa au dispărut vechile centre urbane, sediile episcopale, mănăstiri și biserici existente încă din secolul de aur al Creștinismului local (sec. IV).

Împăratul Heraklios I i-a forțat pe sârbii păgâni să treacă la Creștinismul greco-bizantin, însă convertirea lor a fost superficială și fără durată, probabil și din cauza limbii liturgice grecești sau (și) protoromână a populației romanizate peste care au venit.

În anul 827, teritoriile locuite de sârbi au ajuns în afara granițelor Imperiului Romeu, fapt care le-a oferit posibilitatea de restabilire a păgânismului, în forma pe care, aceștia l-au practicat la sosirea lor în Balcani.¹²³ Data de încreștinare a sârbilor, istoricii o fixează cu aproximație la anul 868.¹²⁴

Către anul 870, fondându-se *Thema* bizantină a *Dalmației*, sfera de influență bizantină a ajuns din nou în cercurile teritoriilor sârbești, provocând o concurență celei de limbă latină sau romană. Succesul încreștinării sârbilor l-a provocat activitatea misionară cirilo-metodiană, din Moravia și Pannonia, cu promovarea limbii slavone ca limbă liturgică, ținând cont și de faptul că din anul 869, Sf. Metodie era și Arhiepiscop de Sirmium (azi Sremska Mitrovica), adică al Pannoniei.¹²⁵

¹²² Preluat din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος Ι], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 281-282.

¹²³ Istoria Bisericească Universală vol. I, Op. cit., p. 350.

¹²⁴ În conformitate cu părerea profesorului de teologie Dr. Milan P. Šesan, de la Cernăuți-Sibiu: Istoria Bisericească Universală vol. I, Op. cit., p. 350.

¹²⁵ Literatură privitoare la Creștinismul sârb, vezi:

↑ Jean-Marie Mayeur et al. (Hrsg.): *Geschichte des Christentums* [dt. Üb.], Bd. IV, 1994, S. 950ff.

↑ Gerhard Podskalsky: *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 815-1459*; München: Beck, 2000; ISBN 3-406-45024-5; S. 85.

↑ D. Bogdanović: *Preobražaj srpske crkve*. In: *Istorija srpskog naroda*², I, 1994, S. 317f.

↑ R. Grujić: *Žičko-pečka arhiepiskopija*. In: *Narodna enciklopedija*, IV, 1928, S. 1334.

↑ S. Ćirković: *Pravoslavna crkva – Srednji vek*. In: *Enciklopedija Jugoslavije*¹, VI, 1965, S. 589f.

Christos Mylonas: *Serbian orthodox fundamentals. The quest for eternal identity*. Budapest, New York 2003, ISBN 963-9241-61-X.

Radomir Popović: *Srpska Crkva u istoriji*. Beograd 1997.

Marija Janković: *Episkopije i mitropolije srpske crkve u srednjem veku*. Beograd 1985.

Klaus Buchenau: *Orthodoxie und Katholizismus in Jugoslawien 1945-1991. Ein serbisch-kroatischer Vergleich*. Balkanologische Veröffentlichungen. 40; Wiesbaden 2004, ISBN 3-447-04847-6.

Thomas Bremer: *Ekklesiale Struktur und Ekklesiologie in der Serbischen Orthodoxen Kirche im 19. und 20. Jh.* Das östliche Christentum NF 41; Augustinus-Verlag, Würzburg 1992.

Gerhard Podskalsky: *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 815-1459*. Beck, München 2000, ISBN 3-406-45024-5.

Mihailo Popović und Johannes Preiser-Kapeller: *Das Patriarchat von Konstantinopel und die Kirchen Bulgariens und Serbiens vom 13. bis zum 15. Jahrhundert*. *Historicum. Zeitschrift für Geschichte* 96 (2008), S. 62-70 (mit umfangreicher weiterer Bibliographie).

Încreștinarea în masă și definitivă a sârbilor în credința ortodoxă a avut loc în timpul domniei Marelui Župan (=Principe) al Rasciei (Serbiei) Mutimir (c.850-891). Urmașul său la tron Petar Gojniković (892-917) avea deja nume creștin (Petru). În timpul domniei lui Mutimir, se vede că au existat conflicte religioase pe teritoriul Serbiei și Pannoniei, pentru că în anul 873, Papa Ioan VIII (872-882) îi cere acestui Mare Župan să-l recunoască pe Sf. Methodie ca Arhiepiscop de Sirmium și să-l respecte ca atare. O influență pozitivă în direcția stimulării vieții creștine la sârbi a constituit și expansiunea teritorială a primului Țarat Bulgar în vestul peninsulei balcanice și înspre Pannonia și Transilvania. După căderea primului Țarat Bulgar, Biserica Sârbă a ajuns sub jurisdicția Arhiepiscopiei Autocefale de Ohrida.¹²⁶

O fază de criză a cunoscut Biserica Sârbă câteva decenii mai târziu, după schisma cea mare din anul 1054, în sensul că acolo s-a creat o graniță bisericeasco-culturală invizibilă, care trecea exact prin mijlocul formațiunilor statale sârbești. Jumătatea de vest a acestora, cu Dalmația, insule și țărmul marin, din actuala Croație, cu Țahlumia, Travunia, Bosnia și Duklia au rămas în sfera de influență a Patriarhiei Romei Vechi, cu centrul la *Split / Spalato / Ασπάλαθος*, în Dalmația.¹²⁷ Principii dioclețien din Zeta, Mihailo I (1077-1081) și Constantin Bodin (1081-1102) se numărau printre cei mai fanatici susținători ai intereselor Romei Vechi în Balcani.¹²⁸ Jumătatea de răsărit a formațiunilor statale sârbești au rămas sub jurisdicția Arhiepiscopiei Autocefale de Ohrida. Această situație confuză, cu oscilări de o parte și de alta a slăbit și conștiința apartenenței confesionale a populației de ambele părți ale graniței invizibile din formațiunile statale sârbești. În acest cadru de influență putem aminti și cazul Marelui Župan Ștefan Nemanja al Serbiei (1167-1196), care a fost botezat de două ori: prima oară de un preot latin și a doua oară de un preot grec.¹²⁹

Biserica Ortodoxă Sârbă va avea o formă de dezvoltare ascendentă grație Dinastiei de Nemanja (1164-1371), în Țaratul Sârb, evoluat din micul Principat de Raška, sub suzeranitate bizantină, apoi independent, cu expansiunile teritoriale cunoscute și cu oscilațiile confesionale între Biserica Latină și cea Ortodoxă, ale întemeietorului acesteia, Ștefan Nemanja (1167-1196), care s-a decis totuși în final, să rămână în cadrul Bisericii Ortodoxe și a ritului bizantin, adică în cadrul de jurisdicție al Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, grație fiului acestuia, Sf. Sava Atonitul (1175-1236).¹³⁰

¹²⁶ Vezi: http://de.wikipedia.org/wiki/Serbisch-Orthodoxe_Kirche

¹²⁷ Spalato, Σπάλατο) είναι πόλη της Δαλματίας στην Κροατία.

¹²⁸ Principatul Zeta (c. 900 - 1516), adică actualul Montenegro, împreună cu nordul Albaniei.

¹²⁹ Vezi știrea la: http://de.wikipedia.org/wiki/Serbisch-Orthodoxe_Kirche. Constantin Bodin a fondat și Arhiepiscopia romano-catolică de Bar, din Montenegro. Literatură pe această temă:

Daniele Farlati: *Illyricum Sacrum*, Bd. VII: *Ecclesia Diocletana, Antibarensis, Dyrrhachiensis, et Sirmiensis*, S. 190 ff. Nikčević, Vojislav (Hrsg.): *Arhiepiskopija barska*. (= *Monumenta Montenegrina*, 4,1). Podgorica 2001. ISBN 86-305-0330-0

Nikčević, Vojislav (Hrsg.): *Crkve podložnice Barske arhiepiskopije*. (= *Monumenta Montenegrina*, 5,1). 2001. Podgorica ISBN 86-305-0330-0

Opštinski Arhiv Bar (Hrsg.): *Devet Vijekova Barske Nadbiskupije (1089-1989)*. Bar 1989.

Nadbiskupski Ordinarijat Bar (Hrsg.): *S Barskom nadbiskupijom kroz vjekove*. Bar 1995.

Peter Bartl: *Ein Bischof besucht seine Diözese. Andreas Zmajević in Antivari, 1671*. In: *Südosteuropa. Von vormoderne Vielfalt und nationalstaatlicher Vereinheitlichung. Festschrift für Edgar Hösch*, hrsg. von Konrad Clewing (= *Südosteuropäische Arbeiten*. 127). München 2005. S. 195-212.

Serbo Rastoder: *Konkordat između Crne Gore i Vatikana 1886. godine s posebnim osvrtom na položaj albanaca katolika*. In: Nikčević, Willy Kamsi & Romeo Gurakuqi (Hrsg.): *Krishterimi ndër Shqiptarë. Simpozium ndërkombëtar, Tiranë, 16-19 nëntor 1999*. Shkodra 2000, S. 250-267. ISBN 99927-690-0-9

¹³⁰ Lista marilor župani, apoi regi (țari) sârbi ai Casei de Nemanja:

Stefan Nemanja (1167-1196)

Stefan Nemanjić (1196-1227)

Stefan Radoslav (1227-1234)

Stefan Vladislav (1234-1243)

Stefan Uroš I. (1243-1276)

Stefan Dragutin (1276-1282)

Stefan Uroš II. Milutin (1282-1321)

Stefan Uroš III. Dečanski (1321-1331)

Stefan Uroš IV. Dušan (1331-1355)

Stefan Uroš V. (1355-1371).

Cronologia Arhiepiscopilor și Patriarhilor Sârbi de Jicea, Peć-Pekion-Ipek și Carloviț (Sremski Karlovci)-Belgrad 1220-1922

I. Cadrul istoric¹³¹

Încercăm să aruncăm o privire retrospectivă asupra evenimentelor dinainte și de după anii 1219-1220, pentru a înțelege mai bine evoluția lor. În Biserica Ortodoxă, în general, și în Balcani, în special, unde migratorii au distrus marile orașe din antichitate, episcopii, arhiepiscopii și mitropoliții rezidau în cea mai mare parte în mănăstiri. Excepție făcea Constantinopolul, Alexandria, Antiohia, Thesaloniki, Turnovo, Trapezunt, Ohrida etc. Dar, chiar și prin orașe, reședințele arhieresti și catedralele aveau stilul de mănăstire.¹³²

Din punct de vedere canonic, fiecare catedrală episcopală (arhiepiscopală, mitropolitană sau patriarhală) ortodoxă are regim de mănăstire, pentru că titularii ei, adică arhierii, sunt călugări.¹³³

Un astfel de caz avem și la Peć. Nu însă și la Ohrida. La Ohrida, Catedrala Sf. Sophia impune ca Biserica Episcopală **urbană**, nu ca mănăstire.

Localitatea **Peć**, Peja sau Pejë, pe grecește ή Πέγυα, ή Πετς, ή Ιπέκιο, *Episkion* - Επισκιον sau PEKION, latină Picaria, *Pescium* și *Siparantum*, în turca otomană لبيك IPEK, slavonă *Petcha*, se află în sud-vestul Serbiei, mai exact în vestul provinciei Kosovo, la o distanță egală între granița Serbiei cu Montenegro și cu Albania. Cea mai veche atestare documentară a localității, așezată pe malul râului Pećka Bistrița, o avem din secolul XIII, sub numele de ŽUPA, în districtul Hvosno. Episcopia de Peć exista deja în anul 1220.

Complexul monastic **Înălțarea Domnului din Peć**, a fost construit la mult timp după evenimentele din anii 1219-1220, pe locul metocului Župa, care era așezat pe malul râului Pećka Bistrița. Reședința

¹³¹ Subcapitol preluat și adaptat din lucrarea noastră anterioară: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 269-280.

¹³² Gerhard PODSKALSKY, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2000, p. 530.

Dictionnaire de Théologie Catholique, Tome deuxième, première partie, Paris, 1923, col. 1174-1236, contribuția lui S. VAILHÉ, *Bulgarie*.

Sreten PETKOVIĆ, *Le Patriarcat de Peć*, Beograd, 1982¹, 1987², 40 p. + il. Lucrarea prezintă în special sediul Patriarhiei Sârbe, cu bisericile aparținătoare acestuia și importanța lor artistică și liturgică.

Ion IUFU, *Scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Sârbe*, în B.O.R., an LXXV, nr. 8-9, august-septembrie, 1957, pp. 769-784.
M. LASCARIS, *Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, pp. 171-176.

Mathias GYÓNI, *L'évêché vlaque de l'archevêché bulgare d'Achris aux XIe - XIVe siècles*, în *Etudes Slaves et Roumaines*, 1, (1948), pp. 148-159 și 224-233.

NESTOR VORNICESCU, *Ieromonah, Patriarhia Serbiei*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, an XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, pp. 133- 142.

Niculae ȘERBĂNESCU, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sârbi*, în *Mitropolia Olteniei*, Craiova, an. XV, nr. 5-6, mai-iunie, 1963, pp. 307- 317.

G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Padova, 1988.

Actes du XIIe Congrès International d'Études Byzantines, OCHRIDE, 10-16 septembre 1961, Beograd, Tome I, 1963. Tome II-III, 1964.

Actes du XVe Congrès International d'Études Byzantines, Athènes, Septembre 1976, IV, Histoire, communications, Athènes, 1980.

Michaelis LE QUIEN, *Oriens Christianus. I., Patriarchatus Constantinopolitanus*, Parisiis, Ex Typografia Regia, 1715¹, 1740², Reprint Graz, 1958³, Akademische Druck - u. Verlagsanstalt.

¹³³ Așa ar trebui să fie și la uniți, adică la greco-catolici, numai că, de!, ei iau și țin din dreptul canonic ortodox, numai ce și cât le convine (precum fac sectarii cu Biblia) sau ce se aseamănă cu tradiția romano-catolică, restul fiind calificat ca „schismatic”. De la Ioan Bob (1784-1830) încoace, episcopii uniți din Transilvania nici nu mai sunt călugări, ci numai celibatari, precum se procedează și la romano-catolici.

Arhiepiscopiei, în timpul arhipăstoririi Sf. Sava și în primii ani de arhipăstorie a urmașului său în Scaun, Arsenie I (1234-1265/66) a fost la **Jicea**, nu la Peć. După anul 1234, Mănăstirea Catedrală Arhiepiscopală și mai târziu Patriarhală [din anul 1346, respectiv 1375 și 1557-1766], Înălțarea Domnului din Peć a devenit **leagănul** Bisericii Ortodoxe Sârbe și **simbolul** național al acesteia. Chiar și după anul 1920, adică după fondarea actualei Patriarhii Ortodoxe Sârbe, titularul acesteia a rămas **Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe**.

În anul 1149, jupanul Uroș II (1140-1161), în urma campaniei militare a împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180) în Rascia, recunoaște dependența țării sale de Imperiul Romeu. Mai târziu, jupanul (županul) Ștefan I Nemanja (1168-1196) al Rasciei, a reușit să depășească această situație și să unească cele două formațiuni statale sârbești, existente, **Rascia**¹³⁴ și **Zeta**¹³⁵ și prin tratatul de pace bizantino-sârb, din anul 1190, să fie recunoscută independența de fapt a Statului Sârb, unificat, așa după cum acesta a și fost, de pe la mijlocul sec. IX, până după anul 950. Ștefan I Nemanja a avut trei fii: Ștefan II Nemanja (1196-1227), Vucan și Rastko (1175-1236). În anul 1196, Jupanul Ștefan I renunță la tron, în favoarea fiului său Ștefan II și se călugărește la ctitoria sa, Mănăstirea Studenița, primind numele de **Simeon**. El a ajutat foarte mult Biserica Ortodoxă din Statul său, înzestrând-o cu averi, odoare, construind biserici și mănăstiri. Ștefan I a convocat și un Sinod la Raška, care, sub protia episcopului local Evtimie, a condamnat bogomilismul. În anul 1199, Ștefan I moare la Mănăstirea Hilandar, din Sfântul Munte Athos, care din anul 1197 era în construcție, pe cheltuiala sa proprie și a Statului Sârb, la îndemnul fiului său Rastko-Sava. Deja în anul 1200 Ștefan I Nemanja, adică călugărul **Simeon** a fost canonizat, de un Sinod de episcopi din Statul Sârb, împreună cu alți ierarhi și arhimandriți invitați, fiind primul Sfânt național al sârbilor. Al doilea Sfânt sârb urma să devină fiul său, Rastko, adică **Sf. Sava I**, Arhiepiscopul autocefal al sârbilor, din Jicea.¹³⁶

La vârsta de 17 ani, Rastko a fugit la Sfântul Munte Athos, ajutat de călugării atoniți, veniți la Raška după milostenie, unde, tânărul os domnesc a stat o vreme la Mănăstirea Rusicon, unde a și devenit rasofor. De acolo s-a mutat la Mănăstirea Vatoped, unde s-a călugărit, primind numele de Sava. În anul 1200, după ce alcătuiește slujba și sinaxarul tatălui său, *monahul Simeon*, Sf. Sava, îi aduce osemintele de la Hilandar, la Studenița, în Serbia, unde și rămâne stareț, iar Sinodul local îl canonizează pe călugărul Simeon, ctitorul celor două mănăstiri, fiind prăznuit la 24 septembrie.

Printr-un hrisov al împăratului Alexios III Anghelos (1195-1203), din anul 1199, Mănăstirea Hilandar a fost dăruită călugărilor sârbi.

Ștefan II Nemanja a primit titlul de rege în anul 1217, din partea Papei Honoriu III (1216-1227). De la anul 1220 însă, nu din anul 1217, Ștefan II Nemanja este cunoscut în istoria Serbiei sub numele de „cel dintâi încoronat” sau „încununat”. Opera de organizare bisericească a noului Stat, Ștefan II Nemanja a realizat-o în deplină armonie cu Biserica Ortodoxă, atitudine pe care avut-o și grație ajutorului și fidelității fratelui său de sânge, Sf. Sava Luminătorul.

După constituirea și consolidarea politică a Statului Sârb, conform tradiției ortodoxe, s-a manifestat și tendința obținerii autocefaliei Bisericii Sârbe.

Înainte de anul 1219-1220, eparhiile din cuprinsul Regatului Sârb erau sub jurisdicția arhiepiscopului autocefal al Ahridei (Ohrida). Cea dintâi episcopie sârbească a fost fondată în orașul Raška, în secolul al X-lea. Ulterior s-au mai fondat încă două episcopii sârbești, la Prizren și Ston. În anul 1020, în al doilea hrisov, diplomă, privilegiu sau „Sygillion”, al împăratului romeu Vasile II, Episcopia din Raška a fost trecută ca sufragană a Arhiepiscopiei de Ohrida.¹³⁷

¹³⁴ De prin anul 1083, cu capitala la Raš, azi Raška, la nord de Novi Pazar, în regiunea Sangeak, din interiorul Serbiei de astăzi.

¹³⁵ De pe la sfârșitul sec. X, azi Montenegro, în partea dinspre Marea Adriatică, cu capitala la Dioclea [Zeta], iar mai târziu la Cetinje.

¹³⁶ NESTOR VORNICESCU, Ieromonah, *Patriarhia Serbiei, în Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, an XXXVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1960, pp. 133- 142.

¹³⁷ Constantin JIREČEK, *Geschichte der Serben*, I vol. bis 1371, vol. II, 1371- 1537, Reprint al ediției din 1911, la Gotha; Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, 1967, vol. I, pp. 208-221.

În ce privește acțiunile diplomatice, referitoare la obținerea autocefaliei și numirea unui arhiepiscop la Peć, la Curtea Dinastiei de Nemanja din Raš, s-a repetat jocul politic de șantaj și concurență, dintre Roma și Constantinopol, după modelul de la Turnovo, deja experimentat de împăratul Ioniță Caloian și de Primatul Vasile I, în anul 1203 respectiv 1204.¹³⁸

Dat fiind faptul că în anul 1217, Papa Honoriu i-a acordat jupanului Ștefan II Nemanja titlul de rege și l-a recunoscut ca atare, iar Statul său a fost recunoscut și declarat Regat, Patriarhia Ecumenică s-a grăbit să acorde Bisericii Ortodoxe din Regatul Serbiei, statutul de Autocefalie, împiedicând astfel fenomenul uniatic la sârbi și trecerea acestora în sfera de influență a Bisericii Catolice. Aproximativ la Ștefan II Nemanja de Roma și căsătoria acestuia cu fiica Dogelui Veneției, a creat neînțelegeri între cei doi frați și Sava părăsește Mănăstirea Studenița, plecând pentru un timp la Sf. Munte, la Mănăstirea Hilandar. Atingându-și planul politic, în anul 1217, Ștefan II, precum a procedat și Împăratul româno-bulgar Ioniță Caloian (1197-1207), prin anii 1203-1204, se îndepărtează de Roma Veche și începe tratativele cu Niceea, unde rezida în exil Patriarhul Ecumenic, în vederea obținerii autocefaliei Bisericii din Statul său. În aceste condiții, în anul 1219, Sava a fost trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit întru arhieru. În mod unilateral, instituția Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe a fost decretată de rege și de Sinodul Țării în anul 1219, dar tomosul de autocefalie și confirmare canonică a Arhiepiscopiei și de numire a titularului acesteia, Patriarhia Ecumenică le-a dat la Niceea, de Sfintele Paști ale anului 1220, unde se aflau în exil, atât patriarhul Ecumenic, cât și împăratul romeu. Aici apare un conflict sau o eroare de competență canonică, între puterea locală și centrală. În foarte multe lucrări, istoricii dau anul 1219 ca dată pentru înființarea Arhiepiscopiei Autocefale Sârbe. În realitate, trebuie admis anul 1220, adică după ce această instituție a fost decretată și confirmată de forul ei canonic superior, Patriarhia Ecumenică, din Constantinopol.¹³⁹ De data aceasta, se confundă alegerea, numirea și hirotonirea întru arhieru a Sfântului Sava, din anul 1219, cu decizia regelui și a sinodului local de înființare a Arhiepiscopiei Sârbe, cu proclamarea autocefaliei acesteia, act canonic, care era doar de competența Patriarhiei Ecumenice și a bazileului romeu.

Primul Arhiepiscop Autocefal al Bisericii Ortodoxe Sârbe a fost Sfântul Sava I Nemanja, Luminătorul (1219/1220-1233/34). La sfârșitul anului 1219, pe când Sf. Sava era, probabil, din nou arhimandrit și stareț la ctitoria domnească din Studenița, fratele său Ștefan II Nemanja l-a trimis la Niceea, pentru a fi hirotonit acolo, întru arhieru, de către Patriarhul Ecumenic Manuel I Sarantenos (1216-1222) și confirmat de acesta și de împăratul Teodor I Laskaris (1204-1222), ca **Arhiepiscop al Serbiei**. Înainte de luna aprilie 1220, la Sinodul Patriarhal de la Niceea, în prezența multor ierarhi, Sf. Sava a fost ales și hirotonit întru arhieru, iar de Sfintele Paști, la intervenția împăratului romeu, Patriarhul Ecumenic a dat și Actul Sinodal sau **tomosul** de Autocefalie al Bisericii Ortodoxe Sârbe. La înapoiere, Sf. Sava a zăbovit un timp la Thesalonik, unde a tradus în slavă și copiat Nomocanonul Patriarhului Fotie.

Reședința noului arhiepiscop urma să fie stabilită la Mănăstirea Jicea. În anii 1219/1220, Arhiepiscopia Sârbă avea nouă eparhii sufragane: Raška, Peć, Toplița, Morava, Dabar, Zeta, Hum, Budim, Prizren. După evenimentele de la Niceea, în același an 1220, la Jicea, Arhiepiscopul Autocefal Sava I l-a încoronat din nou pe fratele său, Regele Ștefan II Nemanja, după ritul ortodox. Cu această ocazie a fost încoronat ca prinț moștenitor al tronului și Radoslav, fiul lui Ștefan II. Abia, după această încoronare, în ritul ortodox, Ștefan II a contat la sârbi, ca „Prvovenciani”, adică „cel dintâi încununat” sau „încoronat”, nu după evenimentele din anul 1217, adică după conferirea titlului de rege, din partea Papei Honoriu III.

¹³⁸ Vezi lucrarea: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Turnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

¹³⁹ Și în cazul Bisericii Ortodoxe Române, noi calculăm autocefalia, de la data emiterii tomosului de către Patriarhia Ecumenică, adică din 25 aprilie 1885.

Cu câțiva ani înainte, prin Legea Organică din 1872, la București, s-a constituit instituția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, menit să „...păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica Ecumenică [Patriarhia Ecumenică, n. n.], precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale.”, format inițial din Mitropolitul Primat, Mitropolitul Moldovei, șase episcopi eparhioși și opt arhierii titulari, câte unul de fiecare eparhie. Vezi Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (sec. XIX și XX), București, 1994, p. 131 și 127.

La vârsta de 70 de ani, Sf. Sava a făcut o călătorie de pelerinaj la Ierusalim. Înainte de plecarea în pelerinaj la Locurile Sfinte, Sf. Sava a făcut paretisis și l-a desemnat urmaș și l-a hirotonit întru arhieru pe ucenicul său **Arsenie**, devenit Arhiepiscopul Arsenie I Sremac (1234-1263/66). La înapoierea de la Ierusalim, Sf. Sava a trecut prin Niceea, apoi prin Constantinopol, după care, cu o corabie, a călătorit până la portul bulgar Mesemvria-Nessebăr, de unde a fost dus cu alai la Turnovo, capitala Țaratului Româno-Bulgar, unde a fost primit de Împăratul Ioan Asan II (1218-1241). Acolo s-a îmbolnăvit și a murit la data de 14 septembrie 1236. După un an, așa cum s-a procedat cu tatăl său, Jupanul Ștefan I Nemanja, osemintele Sf. Sava au fost aduse în Serbia și așezate în Mănăstirea Mileșevo, din Bosnia actuală. După ce a fost canonizat, i s-a fixat pomenirea pe data de 6 mai.

Arsenie I a desfășurat o amplă operă de organizare și dezvoltare a Bisericii Ortodoxe Sârbe, continuând cu succes activitatea începută de predecesorul său, Sf. Sava I. **El a mutat și reședința Arhiepiscopiei de la Jicea, la Peć.**

Numirea Sf. Sava ca Arhiepiscop de Peć și recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe sunt menționate în regestele imperiale¹⁴⁰ și patriarhale¹⁴¹ de la Constantinopol.

1. Regestul patriarhal nr. 1225, datat înainte de luna aprilie 1220, de la Niceea, face mențiune de un act Sinodal, emis în prezența împăratului, a unui număr mare de episcopi, care, împreună, l-au ales pe arhimandritul Sava, fratele regelui Ștefan II, ca Arhiepiscop de Peć și întreaga Serbie.

Următorul regest patriarhal, nr. 1226, de la Niceea, din timpul Sfintelor Paști, 1220, este chiar mențiunea privitoare la tomosul de autocefalie al Arhiepiscopiei de Peć și întreaga Serbie.

2. Regestul imperial nr. 1705, de la Niceea, din primăvara anului 1220, menționează o „Poveleanie” Повелѣние, conform căreia, Arhiepiscopul Sava de Peć trebuie să fie recunoscut ca arhiepiscop autocefal al Serbiei.

Toate aceste documente patriarhale și imperiale, trebuie să fi fost emise înainte de luna mai 1220, adică înainte de acțiunile de protest și scrisorile arhiepiscopului de Ahrida, Dimitrie Chomatenos (1217-1235), împotriva numirii Sfântului Sava ca Arhiepiscop de Peć și al întregii Serbie, precum și împotriva autocefaliei acestei Biserici. Motivul este destul de ușor de înțeles: prin aceste schimbări canonice, Arhiepiscopul de Ahrida pierdea dreptul de jurisdicție asupra eparhiilor din Serbia, împreună cu toate beneficiile materiale respective.

Sava I nu a reacționat, nici n-a răspuns la scrisorile și reproșurile arhiepiscopului Dimitrie Chomatenos, ci s-a străduit să organizeze și să înzestreze Biserica din jurisdicția lui așa cum se cuvine. Hirotonirea arhierilor, Sf. Sava I o făcea împreună cu Episcopul de Raška, cărora, precum și preoților pe care-i hirotonea, le dădea tuturor câte un manuscris cu textul Nomocanonului lui Fotie, pe care singur l-a tradus și copiat în Thesaloniki, la întoarcerea de la Niceea, în anul 1220. Pentru timpul acela era un gest mare și o realizare însemnată.

După Sfântul Sava I au urmat încă 11 arhiepiscopi autocefali de Peć, până în anul 1346, în timpul Arhiepiscopului Ioanikie II (1338-1346, apoi ca patriarh 1346-1355) când, de Florii, Țarul Ștefan Dușan (1331-1355), în cadrul Sinodului Sârb de la Skopje, în mod unilateral, după cum s-a procedat și în anul 1219, a ridicat Arhiepiscopia Autocefală a Serbiei la rangul de Patriarhie. La acest Sinod au participat și Patriarhul din Turnovo Simion I și arhiepiscopul Ohridei Antim Metochitul (?-?, menționat între 1328-1355) sau Nicolae (?-?, menționat în 1347), episcopi greci, stareți și călugări de la Sfântul Munte Athos. În Duminica Învierii Domnului, din anul 1346, „Patriarhul” Ioanikie II, împreună cu Patriarhul Turnovei

¹⁴⁰ Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*, 3 Teile in einem Band, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg, Hildesheim, 1976, reeditare a fasciculelor I-III din 1924, 1925 și 1932 (=Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, hgg. von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien, Reihe A, Regesten). Vezi cele cinci volume din „REGESTEN der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453”.

¹⁴¹ LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 +apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

și Arhiepiscopul Ohridei, asistați de toți participanții la Sinod, l-au încoronat pe Ștefan Dușan „împărat și autocrat al sârbilor și romeilor”, după cum acesta se autoproclemase deja în anul 1345. Tot cu această ocazie au mai fost încoronați: soția lui Ștefan Dușan, Elena, ca împărăteasă și fiul acestora Ștefan Uroș IV (1355-1371), ca rege. În continuare sârbii, precum a procedat și Sava I, după anul 1220, au alungat toți episcopii de neam grec de pe teritoriul Serbiei, înlocuindu-i cu episcopi de neam sârb, hirotoniți arhieriei după evenimentele de la Floriile anului 1346. Peste puțin timp, după evenimentele din anul 1346, Scaunul Patriarhal a fost mutat de la Peć, la Skopje, unde Ștefan Dușan își mutase capitala.

La Constantinopol, Bazileul și Patriarhul erau consternați de ceea ce se întâmplă în Serbia și, în anul 1353, din motive de filetism (iubire exagerată de neam), Patriarhul Calist I (1350-1353 și 1354-1364), împreună cu Sinodul Patriarhiei Ecumenice au anatematizat pe Țarul Ștefan Dușan, Biserica și poporul sârb. Starea de anatemă s-a menținut până în anul 1375, în timpul despotului Lazăr (1371-1389), când Biserica Sârbă a trimis o delegație la Constantinopol, formată din călugărul Isaia, de la Hilandar, împreună cu doi ucenici Silvestru și Nicodim cel Sfânt († 1406), ctitorul Mănăstirilor Vodița, Tismana și Prislop (înainte de anul 1370 și după anul 1375) și Teofan, proinprotos al Sf. Munte Athos, în vederea ridicării anatemei din anul 1353. Patriarhul Ecumenic Filotei Kokkinos (1353-1354 și 1363-1376) i-a primit cu multă bunăvoință, în vara anului 1375 ridicând anatema din anul 1353. Deschisă rămâne însă problema recunoașterii Patriarhiei de Peć, în anul 1375, de către Patriarhia Ecumenică?¹⁴²

De acum înainte, relațiile Bisericii Sârbe cu Patriarhia Ecumenică n-au mai fost tulburate de o criză canonică de o astfel de amploare. Dușmanul lor comun urma să devină pentru mai multe secole Imperiul Otoman, cu toată gama acestuia de persecuții, opreliști, impozite, darea sângelui pentru ieniceri și alte dări, peșceșuri, islamizări forțate, confiscări de biserici și transformarea acestora în moschee etc., culminând cu răscoale sau chiar emigrări ale sârbilor spre Imperiul Habsburgic sau Regatul Ungariei, după cum s-a și întâmplat în anii 1690 și 1737.

II. Dipticele Arhiepiscopilor și Patriarhilor din Jicea, Peć–Pekion–Ipek, în provincia Kossovo, cu scindările și restaurările ulterioare, până la actuala Patriarhie Ortodoxă Sârbă

Peć, în Kosovo

Sava I, „Luminătorul”, Nemanja, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1219/1220-1234

[† 14 septembrie 1236, la Turnovo, prăznuit ca Sfânt la 14 ianuarie]¹⁴³

Arsenie I, „Sremac”, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1234-1263/66, [28 octombrie]

Sava II, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1263/66-1271 [8 februarie]

Danilo I, **Arhiepiscop**, 1271-1272

Ioanikie I, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1272-1276/79

Eustatie I, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1279-1286 [4 ianuarie]

Iacob, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1286-1292

Eustatie II, **Arhiepiscop**, 1292-1309

Sava III, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1309-1316

¹⁴² M. LASCARIS, *Le Patriarcat de Peć a-t-il été reconnu par l'Église de Constantinople en 1375?*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, pp. 171-176.

¹⁴³ Data din paranteză înseamnă ziua prăznuirii Sfinților Ierarhi în calendarul liturgic local, al Bisericii Ortodoxe Sârbe. Silviu ANUICHI, *Raporturile dintre Patriarhia Sârbă de Ypek și Patriarhia Greco-Bulgară de Ohrida între sec. XIV-XVIII*, în *Studii Teologice*, București, seria II, an XIV, nr. 9-10, nov.-dec., 1962, pp. 570-581. V. ANANIA, *Note și comentarii. Scurtă prezentare istorică a Bisericii Ortodoxe Sârbe*, în *Ortodoxia*, București, an XVIII, nr. 2, aprilie-iunie, 1966, pp. 306-310.

Nicodim, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1317-1324 [11 mai]
Danilo II, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1324-1337 [21 decembrie]
Ioanichie II, cel Sfânt, **Arhiepiscop**, 1338-1346, **din 1346**
Patriarh, 1346-1354 [3 septembrie]
Sava IV, cel Sfânt, **Patriarh**, 1354-1375
Efrem, cel Sfânt, **Patriarh**, *prima oară*, 1375-1379/80
Spiridon, cel Sfânt, **Patriarh**, 1379/80-1389
Efrem, cel Sfânt, **Patriarh**, *a doua oară*, circa 1389 – circa 1391/92
 [† 15 iunie 1400]
Danilo III, **Patriarh**, circa 1391/92-circa 1399
Sava V, **Patriarh**, 1399-circa 1406
Danilo IV, 1406
Chiril, cel Sfânt, **Patriarh**, 1407 - 1419
Nikon, **Patriarh**, 1419-1435
Teofan, 1446
Nicodim II, cel Sfânt, **Patriarh**, 1445-1453
Arsenie II, **Patriarh**, 1455-1463

Serbia: 1459-1718, sub stăpânire turcească;
 1718-1739, sub stăpânire austriacă;
 1739-1817, sub stăpânire turcească;
 1817-1878, sub suzeranitate turcească.

După anul **1459**, respectiv **1463**, adică în prima perioadă de stăpânire turcească în Serbia, Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek n-a mai fost ocupat în mod canonic, fiind practic abrogat sau desființat. La această situație au contribuit doi factori:

1. Patriarhia Ecumenică avea interesul ca pe teritoriul Imperiului Otoman din Balcani, să fie singura instituție cu drept de jurisdicție asupra tuturor creștinilor ortodocși;
2. Patriarhia de Peć-Ipek și episcopii sârbi n-ar fi putut plăti taxele ridicate, impuse de turci la înmânarea fermanului de numire al patriarhilor.

Timp de aproape 100 de ani (1463-1557), Instituția Patriarhiei de Peć-Ipek s-a menținut simbolic, doar la nivel de catacombă, în sensul că au existat o serie de Ierarhi sârbi care au pretins pentru ei, și și-au autoatribuit titlul de „Locțiitor al Tronului Sfântului Sava” (adică al Scaunului de Peć-Ipek), neavând însă nici o confirmare sau recunoaștere canonică a acestei funcții, nici din partea Patriarhiei Ecumenice, și a Arhiepiscopiei de Ohrida, și nici din partea Sultanului sau a ierarhilor sârbi, locali. Astfel de „Locțiitori” au fost de pildă mitropolitiți Herțegovinei Jovan 1508 și Marko 1524.

Scaunul Patriarhal de Peć-Ipek a fost **restaurat în mod canonic** în anul **1557**, prin **fermanul** sultanului **Suleiman Magnificul** (1520-1566), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic **Ioasaf II** (1555-1565). O fericită întâmplare a făcut că marele vizir **Mehmet Pașa Sokolović** era copil de preot ortodox sârb și fratele mai mic al viitorului Patriarh de Peć, **Macarie** (1557-1571). Mehmet Sokolović a fost deci creștin, tăiat împrejur, trecut la islam și ajuns ienicer, ca urmare a obligației de „dare a sângelui”, din partea creștinilor, pentru sultan. Fiecare familie creștină, din Imperiul Otoman era obligată la acest tribut.¹⁴⁴ Mehmet Pașa Sokolović (1508-1579), în calitate de mare vizir (prim ministru) a servit trei sultani: Soliman Magnificul-Süleyman I Kânünî (1520-1566), Selim II Sarkoș (1566-1574) și Murad III (1574-1595). El a

¹⁴⁴ Michael W. WEITHMANN, *Balkan-Chronik, 2000 Jahre zwischen Orient und Okzident*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, Verlag Styria Graz, Wien, Köln, 1995, p. 151.

Instituția ienicerilor a fost fondată de către sultanul Orhan (1326-1359/60), în anul c. 1329, ca și corp de elită al padișahului, formată inițial din prizonieri, iar mai târziu din copii creștini. Darea sângelui, la creștinii din Imperiul Otoman s-a menținut până în anul 1638, iar instituția ienicerilor a fost desființată în anul 1826, de către sultanul Mahmoud II (1808-1839), în stil anatolic, prinuciderea prin surprindere a acestora, în cursul unei singure zi.

reușit în decursul atâtor ani de guvernare să împiedice instaurarea definitivă a corupției în sistemul administrativ otoman, pedepsind abuzurile de tot felul. Din acest motiv a și avut un sfârșit tragic, fiind asasinat în anul 1579. După moartea lui Mehmet Pașa Sokolović dezordinea anatolică, abuzurile și corupția, de tot felul și la toate nivelele, s-au instaurat în mod definitiv și nestingherite în întreaga viață politică, socială, juridică și administrativă a Imperiului Otoman, pregătindu-i astfel și declinul.

Mehmed a rămas în legătură cu familia sa, iar fratele său mai mare, Arhimandritul Stareț al Mănăstirii Hilandar, din Sfântul Munte Athos, l-a vizitat de mai multe ori la Constantinopol. La rugămintea acestuia, susținută de marele vizir, se pare că Suleiman Magnificul s-a decis, în ciuda protestelor Patriarhului Ecumenic și a Arhiepiscopului de Ohrida, să reînființeze Patriarhia de Peć-Ipek, în anul 1557, care era suprimată din anul 1459, respectiv 1463.¹⁴⁵

Patriarhia de Peć-Ipek a fost din nou desființată în data de 11 septembrie 1766, printr-un **ferman** al sultanului **Mustafa III** (1757-1774), în timpul păstoririi Patriarhului Ecumenic **Samuil I** Hangeris (1763-1768).¹⁴⁶

Macarie,	1557-1571
Antonie,	1571-1575
Gherasim,	1575-1586
Savatie,	1587 -?
Nicanor,	? -?
Jerotei,	1589-1591
Filip,	1591-1592
Jovan,	1592-1614
Paisie,	1614-1648
Gavrilo,	1648-1655
Maxim,	1655-1674
Arsenie III,	Cernoević 1674-1690, apoi „Mitropolit” de Krušedol–Karlovac 1690-1706, în Imperiul Habsburgic
Kalinik I,	1691-1710
Atanasie I,	1711-1712
Moise, Rajović	1712-1726
Arsenie IV,	Jovanović Šakabent 1726-1737, apoi „Mitropolit” de Karlovac 1737-1748, în Imperiul Habsburgic
Joanikie III,	Karagea, Grecul 1739-1746
Atanasie II,	Gavrilović 1746-1752
Gavrilo II,	Sarajević ? - 1752
Gavrilo III,	1752 -?
Vikentie,	Stefanović ? -?
Paisie II,	Grecul ? -?
Gavrilo IV,	Grecul ? -?
Kiril II,	1758-1763
Vasilie,	Jovanović-Brkić 1763-1765, apoi Întâistătător al Bisericii din Montenegro, pe lângă Mitropolitul-Voievod de Cetinje și întreg Montenegro
Kalinik II,	Grecul 1765-1766

¹⁴⁵ Francis DVORNIK, *Les Slaves, histoire et civilisation de l'Antiquité aux débuts de l'époque contemporaine*, traduit de l'anglais par Danielle PAVLEVSKI avec la collaboration de Maroussia Chpolyansky, Editions du Seuil, Paris, 1970, 1179 p. incl. hărți, pp. 710-711.

¹⁴⁶ Nikolaus THON, *Quellenbuch zur Geschichte der Orthodoxen Kirche*, zusammengestellt und eingeleitet von..., Mit einem Vorwort des russisch-orthodoxen Bischofs Longin von Düsseldorf, Paulinus Verlag Trier, 1983, pp. 596-597 [= SOPHIA, Quellen Östlicher Theologie, Herausgegeben von Julius TYCIAK und Wilhelm NYSSSEN, Band 23].

SCINDAREA ierarhiei de PEĆ-IPEK (1690-1920)

prin emigrarea Patriarhului Arsenie III, Cernoević (1674-1690) în Regatul Ungariei și în sudul Imperiului Habsburgic, în conformitate cu invitația imperială din 6 aprilie 1690, cu fondarea Mitropoliei de Krušedol-Karlovac, ulterior de Karlovac, iar din 1848 Patriarhia de Karlovac

1. Mitropolia, apoi Patriarhia de Karlovac (1690-1920)

Arsenie III, [I]Cernoević, proin **Patriarh-Întâistătător**, 1690-1706, de Krušedol-Karlovac, proin **Patriarh de Peć-Ipek (1674-1690)**, prin Rescriptul imperial din 20 august 1691, **Arsenie III și urmașii săi la Karlovac au devenit Întâistătătorii tuturor ortodocșilor din Imperiul Habsburgic, deci și ai românilor și rutenilor, nu numai ai sârbilor.**

Mitropoliți

Isaia , Diacović	1707-1708
Sofronie , Podgoročanin	1710-1711
Vikentije , Popović	1713-1717
Moise , Petrović	1727-1730
Vikentie , Ioanović	1731-1737
Arsenie IV , [II] Jovanović Šakabent, proin Patriarh de Peć	(1726-1737) 1737-1748
Isaia , Antonović	1748-1749
Pavel , Nenadović	1749-1768
Jovan , Gheorghević	1769-1773
Vikentije , Jovanović Vidak	1774-1780
Moise , Putnik	1781-1790
Ștefan , Stratimirović	1790-1836
Iosif , Rajačić	1842-1861

Patriarhi de Karlovac, din anul 1848

Iosif , Rajačić	1848-1861
Samuil , Maširević	1864-1870
Procopie , Ivașcovici	1874-1880, † 1881
Gherman , Andjelić	1881-1888
Gheorghe , Branković	1890-1907
Lucian , Bogdanović	1908-1913

Mitropolia Ardealului, din 1864

La 12/24 decembrie 1864, împăratul Francisc Iosif I (1848-1916) a decretat înființarea **Mitropoliei Ardealului**, cu reședința la Sibiu, iar Episcopul **Andrei Baron de Șaguna** (1848-1873) a fost numit **Arhiepiscop și Mitropolit**, cu două eparhii sufragane: **Arad-Oradea Mare** și **Caransebeș**, ultima înființată la 6 iulie 1865. Eparhiile românești din Vârșeț, Timișoara și Bucovina au rămas sub jurisdicția directă a Patriarhului din Karlovac.

Mitropolia Bucovinei și Dalmației, din 1918 a Bucovinei

La 23 ianuarie 1873, împăratul Francisc Iosif I (1848-1916) a decretat înființarea **Mitropoliei Bucovinei și Dalmației**, cu reședința în **Cernăuți**. Primul arhiepiscop al Bucovinei și Dalmației a fost Episcopul Bucovinei **Eugenie** (Evghenie) Hacman (1835-1873), mort la 31 martie/12 aprilie 1873, înainte de înscăunarea ca mitropolit. Urmașul său a fost Mitropolitul **Teofil** Bendela (1873-1875). Mitropolia avea două eparhii sufragane: **Zara** (pentru Dalmația și Istria) și **Dubrovnic** (Raguza) – **Cattaro**.

Sinodul Mitropolitan se ținea la **Viena**, adică la jumătatea drumului dintre mitropolie și eparhiile sufragane.

2. Mitropolia „Autocefală” de Cetinje și Montenegro¹⁴⁷

Daniil I , Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1696-1735
Sava , Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1735-1782
Vasilie , Jovanović-Brkić, Patriarh de Peć	(1763-1765),
apoi Întâistătător al Bisericii din Montenegro, pe lângă Mitropolitul-Voievod de Cetinje și întreg Montenegro, după 1765	
Petar I [=Petru I], Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1784-1830
Petar II [=Petru II], Petrović – Njegoš, Mitropolit și Voievod autocefal	1830-1851
Danilo II , ales în anul 1851, în anul 1852 renunță la funcția de Mitropolit, provocând astfel o separare a puterii monarhice de cea bisericească, ierarhică în Principatul de Montenegro:	1851-1852
Nikanor , Ivanović-Njegoš, Mitropolit autocefal	1858-1860
Iarion , Roganović, Mitropolit autocefal	1863-1882
Visarion , Ljubiš Mitropolit autocefal	1882-1884
Mitrofan, Ban , Mitropolit autocefal	1885-1930

3. Mitropolia Belgradului și întregii Serbii, autocefală, din data de 20 octombrie/1 noiembrie 1879

Meletie , Pavlović	1831-1833
Petar , Jovanović	1833-1859
Michailo , Jovanović	1859-1881; 1889-1898
Inokentije , Pavlović	1898-1905
Dimitrije , Pavlović din 1920 Patriarh	1905-1930

4. Restaurarea Patriarhiei Sârbe, în anul 1920, recunoscută de Patriarhul Ecumenic, prin tomosul din data de 9 martie 1922, titularul fiind: Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe

Dimitrije , Pavlović	1920-1930
Varnava , Rosić	1930-1937
Gavrilo , Dožić - Medenica	1937-1950
Vikentije , Prodanov	1950-1958
Gherman , Djorić	1958-1990
Pavle Stojčević	1990-2009
Irinej Gavrilović	2009 -

5. Biserica Ortodoxă din Macedonia:

Arhiepiscopia Ohridei și Macedoniei cu reședința la Skopje

Tradiția glorioasă a Patriarhiei de Ohrida o continuă acum Biserica Ortodoxă, din tânăra Republică Macedonia, cu capitala la Skopje, având ca limbi liturgice slavona și macedoneana.¹⁴⁸

Prin recunoașterea identității macedoniene, din partea guvernului din Belgrad, în anul 1944 și formarea Republicii Macedoniene, în cuprinsul Federației Yugoslave, s-a manifestat și dorința populației creștine ortodoxe locale pentru o Biserică Ortodoxă Macedoniană proprie. În contextul acesta, în anul **1958** Sfântul Sinod al Patriarhiei Sârbe a acordat **autonomie Bisericii Macedoniene**.

Nefiind mulțumită cu acest statut de autonomie, la data de **18 iulie 1967**, Biserica Ortodoxă a Macedoniei s-a **declarat în mod unilateral autocefală**, iar în anul **1969** s-a constituit **Mitropolia de Štip**.

¹⁴⁷ Mitropolia de Cetinje și Montenegro n-a avut un statut canonic recunoscut de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Principatul și autocefalia în Montenegro au fost o creație a Familiei Domnești locale, de Petrović – Njegoš, cu ajutorul Rusiei.

¹⁴⁸ Cu oscilări de jurisdicție, între Patriarhia Ecumenică, Patriarhia de Ohrida și Patriarhia Sârbă de Peć - Belgrad, în funcție de împrejurările istorice.

Declarația din 18 iulie 1967 a provocat convocarea Sinodului extraordinar al Bisericii Ortodoxe Sârbe, din data de 14-15 septembrie 1967, care a respins pretenția de autocefalie a Bisericii Macedoniene, întrerupând-se și intercomuniunea cu ierarhia din Skopje.

Autocefalia Bisericii Ortodoxe din Macedonia, constând dintr-o **Arhiepiscopie**, cu **șase Eparhii** (dintre care, una se află în Australia), cu aproximativ 600.000 de credincioși, nu este recunoscută de Patriarhia Ecumenică, de Patriarhia Apostolică de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, de Patriarhia Sârbă și nici de celelalte Biserici Ortodoxe Naționale.¹⁴⁹

Arhiepiscopi ai Ohridei și Macedoniei:

Dositej , Stojković	1958-1980
Anghelarij , Krstevski	1981-1986
Gavril	1986-1993
Mihail	4.XII.1993 –

Harta cu aria de extindere a jurisdicției Patriarhiei de Peć, în sec. XVI - XVII.¹⁵⁰ Luat din: Печка патриаршия от Уикипедия, свободната енциклопедия Граници на Печката патриаршия през 16-17 век.

¹⁴⁹ Arhiepiscopul Ohridei și Macedoniei urmează modelul ierarhic grecesc, potrivit căruia titlul de mitropolit este subordonat celui de arhiepiscop. La români, ruși, sârbi și ucrainieni este invers, mitropolitul este automat arhiepiscop al eparhiei sale, având și alte eparhii sufragane.

În Biserica Ortodoxă Bulgară, actualmente, fiecare Episcop eparhial poartă titlul de Mitropolit.

¹⁵⁰ Стефанов, П. йером. Исторически обзор на Самоковска епархия (XVI-XX в.). - Духовна култура, 1985, № 7, 25-31.

↑ Янев, Янчо. Кюстендилската митрополия. Фабер, ISBN 954-9541-97-5, 2001.

↑ Църнушанов, Коста. Сръбски и хърватски свидетелства за българската народност в Македония, стр. 42. ДП "Никола Калъкчиев", Благоевград.

↑ Иширков, Атанас. Западните краища на българската земя. Бележки и материали.. преиздадена Сибия, библиотека "Вечните книги на България", 1915.

d. Veliko Turnovo

I. Turnovo sau „a treia Romă”, creație a primilor Asănești și a Primatului Vasile I ¹⁵¹

Dacă Ierusalimul, Constantinopolul (vechiul Byzantion), Alexandria și Roma au fost construite pe șapte coline, orașul Turnovo (de la turn), Târnovo, azi **Veliko Târnovo** a fost conceput numai pe trei coline: **Țareveț, Trapezița și Sveta Gora** despărțite de râul Yantra. Orașul Târnovo este o ctitorie a primilor Asănești și o creație a Imperiului Româno-Bulgar. Se pare că înainte de 1185, pe locul orașului Târnovo, exista o așezare sătească, cu un castel dat de împărat, familiei Asăneștilor, în folosință și în administrație „în pronoian” *εις πρόνοιαν*.¹⁵² Într-un manuscris de epocă, Târnovo a fost menționat: “noul oraș Târnovo”.¹⁵³

Pe colina **Țareveț** se afla palatul imperial, reședința patriarhului și catedrala patriarhală *Înălțarea la Cer a Domnului nostru Iisus Hristos*. Catedrala patriarhală se afla situată pe cel mai înalt punct al colinei, dominând de acolo orașul, ca o coroană, simbol al dominării spirituale și al prestigiului de care se bucura Biserica Ortodoxă în concepția de guvernare și ideologia suveranilor româno-bulgari, adică relația dintre sacerdotium și imperium sau dintre Biserică și Statul Ortodox, dreptcredincios. Orașul Târnovo, evoluase de la bun început ca o capitală-cetate, fortăreață sau oraș fortificat, așezat pe cele trei coline, care, și ele erau, fiecare în parte, înconjurate cu ziduri masive de apărare. La rândul lor, toate clădirile de pe colina Țareveț erau prevăzute cu ziduri, fiind astfel închise pentru vecini, trecători și pentru lumea dinafară a orașului. De pe zidurile palatului imperial se putea vedea și supraveghea tot ce se întâmpla în oraș. În același timp, sus, privind spre prima colină, locuitorii capitalei Târnovo aveau tot timpul în fața ochilor imaginea clădirilor reprezentative, de pe Țareveț, adică centrul conducerii lor spirituale, politice și administrative: palatul imperial, **turnul**, simbol al orașului și clopotnița a catedralei patriarhale, lângă care se afla și palatul patriarhului. Capitala dădea astfel impresia, la prima vedere, de oraș cu trei insule înalte și fortificate în mijloc, spre care gravitau toate străzile și întreaga ei arhitectură, așezare și viață cotidiană.

Pe colina **Trapezița** era centrul spiritual, cultural, economic și administrativ al înaltei aristocrații sau marilor boieri din Târnovo. Pe această colină se aflau și numeroase biserici mici, ctitorii ale împăraților, marilor boieri și vlădicilor, case boierești, instituții administrative, clădiri ale negustorilor bogați etc. În jurul acestor două coline fortificate, în exterior, se afla un al treilea cartier al orașului, cu locuințele cetățenilor de rând, ale târgoveților, micilor negustori și meseriași, piețe, casele servitorilor etc. Din cauza terenului pietros, în pantă și abrupt, cu suprafață de construcție redusă, pe care se afla capitala, casele de locuit și alte clădiri erau construite după planuri de dimensiuni mici și strâns lipite una de alta. Din acest motiv ori, poate, și din acest motiv, chiar și bisericile din Târnovo erau de dimensiuni mici. În decursul

¹⁵¹ Text preluat și adaptat din lucrarea noastră anterioară: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p.251-258.

¹⁵² La pronoia (parfois pronoïa) est un système fiscal byzantin, développé à partir de la fin du XIe siècle, sous les Comnènes. Elle est considérée comme la féodalisation de l'Empire byzantin.

Ce système consistait en la cession viagère (donc non héréditaire) mais révocable de terres étatiques (ou des revenus de ces terres) à un particulier, en l'échange de services. Le bénéficiaire (le pronoiaire) pouvait donc percevoir directement l'impôt auprès des *parèques* au lieu de recevoir des *rogai* de l'administration. Pour l'État, ce système avait l'avantage de réduire le coût de l'administration et les délais de versement des *rogai*.

Cependant, l'affaiblissement des services centraux de l'Empire et le recours croissant à ce mode de rémunération conduisirent à la mise en place de véritables administrations parallèles dans les grands domaines, générateurs de tensions autonomistes qui ne sont pas sans rappeler le féodalisme alors en vigueur en Occident. Après la conquête de Constantinople en 1204 par exemple, ce sont les grands pronoiaires qui négocièrent directement leur reddition ou leur ralliement aux Latins, sans considération pour l'autorité de l'Empereur.

Luat din: [http://fr.wikipedia.org/wiki/Pronoia_\(fiscalit%C3%A9\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Pronoia_(fiscalit%C3%A9))

¹⁵³ Kunstschatze in bulgarischen Museen und Klöstern, Catalogul expoziției(24.04-31.07.1964), Villa Hügel – Essen, Germania, 1964, pp. 62-67, contribuția lui Krstju *Mijatev*; Vassil GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident...*, Op. cit., pp. 23-24 și 122.

secolelor XIII și XIV, în Târnovo au fost ridicate peste 25 de biserici ortodoxe. De asemenea, și străzile din oraș, în parte păstrate până în zilele noastre, sunt la fel de înguste și pietruite. Casele erau construite în special din piatră, cu două caturi și ferestre mici spre stradă, pentru ca viața privată dinăuntru caselor să nu fie deranjată sau spionată de către privirile curioase ale vecinilor și ale trecătorilor.

Primatul Vasile I, fost mitropolit de Târnovo și arhiepiscop al Zagorei – Moesiei – Missiei, poate fi așezat sau numărat alături de împărații Teodor Petru, Asan I Belgun și Ioniță Caloian, printre primii fondatori sau ctitori spirituali și materiali ai capitalei Statului Asăneștilor. Acest ierarh fidel, activ și vrednic, a participat alături de monarhi, de familia imperială, de boieri și de târgoveți, la întreaga operă de fondare sau ctitorire și dezvoltare a noii capitale imperiale, din 1186 și până la paretisisul său, întâmplat în anul 1232. Și, ceea ce este mai interesant, e faptul că Vasile I, chiar dacă se afla sub jurisdicția Romei Vechi, stilul său de păstorire, guvernare a Bisericii și de activitate în general, la Târnovo era acela de cultivare a simfoniei dintre Biserică și Stat, adică de imitare și continuare în noul imperiu a Noii Rome, adică a Patriarhiei Ecumenice, în raporturile acesteia cu bazileii romeilor din Constantinopol.

Târnovo sau **Turnovo** era numit de localnici **Țarevgrad**, spre a se deosebi astfel de Constantinopol, căruia lumea slavă îi spunea **Țarigrad** și pe care societatea bulgară îl imita și pretindea că-l continuă. Capitala Târnovo era considerată **“Țarița”** adică “împărăteasa” orașelor din “universul” – “ecumenic” bulgaro-român sau “basilissa ton poleon”. Aici întâlnim din nou o paralelă, o influență și o prezență bizantină, unde dominația capitalei era simbolizată prin denumirea prescurtată de **POLIS**, pentru Constantinopol, Noua Romă, termen sinonim cu **URBS**, pentru Roma Veche.

Chiar și germenii ideii de Roma a Treia, preluată ulterior de ruși și atribuită Moscovei, trebuie căutați la Târnovo, pe colina Sveta Gora, în timpul celui de al doilea țarat bulgar. Într-un cuvânt, între Noua Romă (=Constantinopol) și Roma a treia (=Moscova) a existat “Roma intermediară”, adică orașul Târnovo, de unde rușii, de fapt, au și preluat această idee.¹⁵⁴

Meritul lui Vasile I a fost nu numai acela de trasare a stilului de conviețuire dintre Imperiu și Biserică, cu păstrarea identității Răsăritene a tezaurului teologic, liturgic, canonic și de disciplină al acesteia, în cadrul unei uniri juridice și politice cu Roma Veche, dar, mai ales privind modelul practic de conviețuire dintre Biserica Bulgară și cea Românească, timp de aproape o jumătate de secol, din anul 1186 și până în anul 1232. Abia după înlăturarea din Scaun a lui Vasile I sau paretisisul său forțat și surghiunirea acestuia la Sfântul Munte Athos, în anul 1232, imperiul a încetat de-a se mai numi “Româno-Bulgar” sau “Bulgaro-Român”, devenind Bulgar și slavo-bulgarizant. Biserica acestuia, de asemenea. După 46 de ani de cârmuire a destinului Bisericii din Imperiul Asăneștilor (1186-1232), acolo la Athos, probabil la Mănăstirea Zographou, și-a trăit Vasile I ultima parte a vieții, dându-și obștescul sfârșit, după o viață de muncă, sacrificiu, credință în Iisus Hristos și devotament față de Biserica din Bulgaria și Valahia, pe care a condus-o cu fidelitate și manifestând același atașament și față de casa domnitoare a Asăneștilor și a împăraților acesteia, cu mult spirit de dăruire față de interesele imperiului, dar, mai ales, și nu în ultimul rând, cu o atitudine consecventă și fermă, față de promisiunea făcută Patriarhului Romei Vechi, cu ocazia încheierii Unirii bisericești, din anul 1203. Anul morții lui Vasile I nu-l cunoaștem.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Vassil GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident. Die Grundlagen seiner geistigen Kultur vom 13. bis zum 15. Jahrhundert.* Aus dem Bulgarischen übersetzt von Christa BELCEVA, Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimer, 1993, 309 p. include. 88 il. + hartă, p. 48. [recenzie de I. M. Mălinaș, în *Familia română*, Oradea, an 1, 1999, nr. 2, pp. 42-43]. Autorul face o aluzie la mitul „celei de-a treia Romă“, prin care se înțelegea orașul Târnovo, nu Moscova. La 1345, preotul de curte, Filip, din Târnovo, în epilogul pe care l-a făcut la manuscrisul conținând traducerea în medio bulgară a *Cronicii lui Manase*, Filip a numit orașul Târnovo, „Țarigrad“, nu Țarevgrad, adică Noul Constantinopol, iar Marea Cetate a lui Constantin – Constantinopolul – era numită „Roma Veche“.

¹⁵⁵ Idem, p. 122. Mai vezi și „Introducerea“ (p. XVII-XXXIV), din cartea „Da Roma alla Terza Roma“, Documenti e studi, L’Idea di Roma a Mosca, secoli XV-XVI, Fonti per la storia del pensiero sociale russo, Roma–Mosca, 1989, LXXXVII + 449 p. Roma, 1993. Emil TURDEANU, *La littérature Bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, par..., Paris, 1947, Imprimerie Nationale, 188 p. Vassil GJUZELEV (Sofia), *Das Papstum und Bulgarien im Mittelalter (9.-14. Jh.)*, în *Bulgarian Historical Review*, Sofia, 1977, p. 47 [caiet 1, pp. 34-58 – extras]. A. KAZDAN, (Moscova), *La date de la rupture entre Pierre et Asen (vers 1193)*, în rev. *Byzantion*, Bruxelles, Tome XXXV (1965), pp. 167-174.

Pe colina **Sveta Gora – Sfântul Munte**, a treia colină a orașului Veliko Turnovo s-a constituit centrul spiritual, cultural și literar al capitalei, pe toată durata de existență a acesteia, în secolele XII-XIV. Aici s-au dezvoltat școala de pictură bisericească, scriptoriile sau atelierile de copiere a manuscriselor liturgice și s-a cultivat literatura de epocă medio bulgară. Pe această colină a fost formulată și ideea de „**Roma a Treia**”, în secolul al XIII-lea, când Constantinopolul (Roma a Doua) era ocupat de cruciații latini (1204-1261). Pe Sveta Gora a fost tradusă din grecește, în medio bulgară și a fost copiată **Cronica** lui Constantin **Manase**, în anul 1345, pe care preotul de Curte Filip a scris cu orgoliu: „**Aceasta** (adică redactarea în grecește a Cronicii...) **s-a întâmplat în Vechea Romă** (care, pentru Filip era Constantinopolul) **și Țarigradul nostru** (Veliko Turnovo) **înflorește și crește, devine puternic și tânăr.**”¹⁵⁶

Tot aici a fost copiat **Tetraevangheliarul** țarului Ioan Alexandru (1331-1371), pentru a exemplifica doar două opere create pe Sfântul Munte al capitalei Turnovo.

Sveta Gora a imprimat un stil specific sau o individualitate proprie, în tot ceea ce a creat sau a influențat în contextul vieții bisericești, culturale, literare, pictură murală sau scriptorii, pentru manuscrisele liturgice și alte opere de epocă medio bulgară. Ortodoxia s-a îmbogățit prin Sveta Gora cu un nou stil, și o nouă individualitate de creație și transmitere a tezaurului ei liturgic, canonic, de erminie bizantină, literar și cultural.

[III. DOCUMENTUL nr. 115 (116), din vol. 5, pp. 226-229

Datare: Lateran – Roma, 27 noiembrie, 1202.

Regest: **Inocențiu al III-lea, către Ioniță Caloian, domnul¹⁵⁷
Bulgarilor și al Românilor.]¹⁵⁸**

Deja din a doua scrisoare a Papei, trimisă împăratului Ioniță Caloian, se vede limpede că Inocențiu al III-lea nu numai că nu prea avea încredere în sinceritatea acțiunilor de Unire cu Roma ale împăratului de la Târnovo, dar acesta dorea să aplice în Biserica Ortodoxă din Bulgaria și Valahia întreg conceptul său eclesiologic, liturgic și canonic, privitor la atitudinea sa față de Biserica Răsăritului, concept care, după anul 1204, prin Cruciada a IV-a și mai ales prin Conciliul din Lateran IV – 1215, a devenit normativ în Biserica Romană, menținându-și valabilitatea până astăzi. Este vorba de „celebrul” principiu papal „ritus romanus antecedit”, adică privitor la „superioritatea” ritului, ierarhiei latine și dreptului canonic roman, față de ritul, ierarhia și dreptul canonic ortodox, cu tendința de absorbire, asimilare și înglobare a Bisericii Răsăritului în cea Romană. Lui Ioniță i se propunea, în mod indirect, să accepte ritul latin, pentru sine și pentru Biserica și poporul său. Chiar și noile hirotoniri de episcopi din Biserica Bulgară și Valahă, trebuiau să fie făcute, de acum înainte, de către episcopii latini din țările învecinate, adică din Regatul Ungariei. Aici intervenea rolul arhiepiscopului latin de Calocsa, din Ungaria, deja de mult timp implicat și delegat de papi, în acțiunile unioniste și prozelitiste ale Romei Vechi în Balcani. Papa trimite la Târnovo încă un legat al său, în persoana „monsieurului” Ioan de Casamari, „familiaris”, adică capelan și casnic papal, titlu roman, echivalent cu acela de **sincel**, din Biserica Ortodoxă. Iposifiusul Vlășie, nou-alesul episcop de Brăniceni, nu a putut ajunge la Roma, din cauza primejdiei drumului, probabil de teama grecilor sau a ungarilor, cu care noul imperiu al Asăneștilor se afla în conflict.

În mod indirect, din acest document ne putem da seama că unirea jurisdicțională sau ierarhică, preconizată de Ioniță Caloian nu putea să dureze, cum, de fapt, s-a și întâmplat. Explicația o dă și o confirmă marele istoric român unit Aloisie Ludovic **TĂUTU**, prin concluziile sale privitoare la această problemă:

¹⁵⁶ Vassil GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident*, Op. cit., p. 48.

¹⁵⁷ Ioniță încă nu a fost încoronat de Papa ca rege sau împărat și de aceea i se adresează cu termenul neutral „Domn” nu rege, țar sau împărat.

¹⁵⁸ Text reprodus din lucrarea: *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian, din Târnovo, Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, pp. 112-118.

Cel mai bun studiu privitor la Unirea Bisericească de la Târnovo, din anul 1203, cu încoronarea lui Ioniță în anul 1204, l-a scris Dietmar HINTNER, *Die Ungarn und das byzantinische Christentum der Bulgaren im Spiegel der Register Papst Innozenz ' III., von...*, 1976, St. Benno-Verlag, Leipzig, 238 p.

„Le Chiese Orientali in tutte le occasioni che realizzarono una unione con la Chiesa Romana non mancarono di sottolineare con chiarezza che esse intendevano conservare tutti i loro privilegi e diritti storici di cui godevano sino allora; così fecero in occasione della lontana unione realizata a Lione nel 1272, così in quella effettuata a Firenze nel 1439, così fecero i Ruteni e i Rumeni in occasione della loro unione realizata respectivamente nel 1595 e nel 1700, ed altri ancora. La Chiesa Romana dichiarò sempre solennemente di voler respectare quei privilegi e diritti, ma la practica applicazione di queste promesse non fu certo tale da accontentare le giuste attese degli Orientali. Basta rileggere a questo proposito il libro della gerarchia melchita del prossimo Oriente publicato non molto tempo fa per convincersi“.¹⁵⁹

În această scrisoare, Papa amintește din nou de originea romană, deci de apartenența etnică românească a lui Ioniță Caloian, dar de data aceasta, cu intenția certă, de a-l convinge pe împărat, să accepte toate rânduielile Bisericii Romane, adică „instituta“ sau ritul și cultul liturgic latin al acesteia, nu numai o simplă „unire“: „...qui tam te, qui ex nobili Romanorum prosapia diceris descendisse, quam degentem sub te populum verbo pascerent et exemplo et de benivolentia et gratia sedis apostolice redderent certiores“.¹⁶⁰

Îndemnul acesta indirect de trecere a lui Ioniță Caloian, și a întregului său popor din imperiu, la ritul latin, Papa îl face la sfârșitul scrisorii, text cu care, de fapt, se și încheie acest document:

„*Expedit enim tibi tam ad temporalem gloriam quam salutem eternam, ut sicut genere, sic sis etiam imitatione Romanus, et populus terre tue, qui de sanguine Romanorum se asserit descendisse, ecclesie Romane instituta sequatur, ut etiam in cultu divino mores videantur patrios redolere*“.¹⁶¹

Față de prima scrisoare a Papei, din anii 1199 sau 1200, această a doua scrisoare, din 27 noiembrie 1202, prin formula de adresare chiar, scoate în evidență o evoluție, în procesul de recunoaștere a lui Ioniță Caloian ca împărat. Dacă în prima scrisoare Papa i se adresa vag, cu formula nedefinită, uzitată la nivelul nobilimii sau a potențailor timpului, „Nobilului bărbat Ioniță“, „Nobili viro Iohannitio“, de data aceasta îl numește „domn al Bulgarilor și Valahilor“, „Nobili viro Caloioh(ann)i, domino Bulgarorum et Blachorum“.

În ce privește trimiterea coroanei, Papa îl informează pe Ioniță că a dispus să fie cercetate documentele și registrele papale, din timpul primului Țarat Bulgar (681-1018). Aceeași sarcină a dat-o și celui de al doilea legat al său, trimis la Târnovo, Ioan de Casamari, care trebuia să compare aceste date, de la Roma, cu cele păstrate în arhiva și registrele imperiale de acolo.

În mod laconic, Papa îi explică lui Ioniță neliniștea sa față de sinceritatea deciziei acestuia de apropiere de Roma, de frică să nu procedeze tot ca și înaintașii săi, împărați ai Bulgariei, care, după contactarea legăturilor cu papalitatea, „s-au lăsat corupți de greci“ și au revenit în sfera de influență bizantină, adică au recunoscut jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.

În primul rând noi avem impresia că Ioniță a făcut în scrisoarea întâi o confuzie de nume, între Samuel (976-1014) și Simeon (893-927), cu fiul și urmașul acestuia, Petru (927-969). Această confuzie a

¹⁵⁹ Luigi TĂUTU, *Primato e Autonomia. A proposito dell' autonomia della Chiesa Bulgaro-Valacca ai tempi di Innocenzo III*, în *Acta Philosophica et Theologica*, tomus II, Roma, 1964, p. 462 (S. A. D. = Societas Academica Dacoromana, Roma, München 455-462).

¹⁶⁰ Idem, pp. 455-461. Documentul este luat din vol. 5 al Registrelor Pontificale ale lui Inocențiu al III-lea, Viena, 1993, pp. 226-229:

DIE REGISTER INNOCENZ' III., 5. Band, 5. Pontificatsjahr, 1202 / 1203, Texte, Bearbeitet von Othmar HAGENEDER, unter Mitarbeit von Christoph EGGER, Karl RUDOLF, und Andrea SOMMERLECHNER, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1993, 320 p. [=Österr. Akademie der Wissenschaften, Historisches Institut beim Österr. Kulturinstitut in Rom, Hgg. von Otto KRESTEN und Adam Wandruszka, II. Abteilung, Quellen, 1. Reihe, *Die Register Innocenz'III.*, 5. Band, 5. Pontifikatsjahr: Texte + caiet aparte cu Indices].

Vezi și Aloisie L. TĂUTU, *Devotamentul lui Ioniță Asan către Scaunul Apostolic al Romei, în Omagiu canonicului A. L. Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani*, Opere, vol. I, Istorice, Roma, 1975, pp. 203-204 (194-213). Rezumatul scrisorii la Ivan DUJCEV, *Innocentii PP. III. Epistolae ad Bulgariae historiam spectantes, recensuit et explicavit...* [Prepiskata na Papa Inokentia III să Bălgarițî uvhodî, tekstî i belejki ot Iv. Duicevî], Sofia, 1942, pp.1-114 (= *Annuaire de l'Université Saint Clément d'Ohrida à Sofia*, Faculté Historico – Philologique – Tome XXXVII – 3), pp. 23-24, III. P. Theodosius HALUŠČYNSKYJ, *Acta Innocentii PP. III (1198-1216) e registris Vaticanis aliisque eruit, introductione auxit, notisque illustravit...*, Typis polyglotis Vaticanis MCMXLIV (1944), Roma, 674 p. + hartă (=Pontificia Commissio ad redigendum Codicem Iuris Canonici Orientalis, Fontes Series III, vol. II), p. 226, nr. 29.

¹⁶¹ Ibidem.

fost apoi preluată și de către secretariatul sau copistul Papei Inocențiu al III-lea. În realitate, trebuie să fie vorba de principele Simeon, pe care împăratul Romanos I Lekapenos (920-944) în anul 924 l-a încoronat „bazileu al bulgarilor și romeilor“. Cei doi monarhi, de la Constantinopol și de la Preslav, au convenit ca titlul și puterea coroanei lui Simeon, să se limiteze exclusiv la teritoriul bulgar. Ulterior, Simeon a fost și la Roma Veche, iar legații Papei Ioan al X-lea (914-928), l-au încoronat și ei cu același titlu, în anul 925, cu ocazia păcii încheiate cu Croația. Titlul de „bazileu al bulgarilor și romeilor“ l-au mai purtat încă doi țari bulgari: Petru și Samuel.¹⁶²

Lucrurile nu stau atât de simplu, în legătură cu această problemă a Bisericii Bulgare din perioada primului Țarat.

Invazia slavă și avară au dat o gravă lovitură creștinismului înfloritor din Balcani, cu provincia Iliricului. Abia după convertirea hanilor păgâni bulgari la Creștinism, a putut să se refacă acolo și Biserica Ortodoxă și să-și reia din plin activitatea publică, în a doua jumătate a secolului al IX-lea.

Cu mai bine de un secol înainte, prin anul 731 sau 756, împăratul romeu Leon al III-lea Isaurul (717-741), respectiv Constantin V Copronim (741-775) au încorporat Iliricul în Imperiul Romeu, care din punct de vedere bisericesc se afla sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice. Prin anul 864, hanul, cneazul sau prințul Boris I (852-889) [Mihail după ce s-a încreștinat], al bulgarilor, botezându-se la Constantinopol, naș fiindu-i însuși împăratul romeu Mihail al III-lea Bețivul (842-867), din dinastia Amoriană, a deschis noi posibilități pentru creștinii deja existenți și cei în curs de convertire din Statul bulgar. Cu ajutorul clerului inferior și superior, de limbă greacă, trimis de patriarhul ecumenic în Țaratul Bulgar, alături de clerul local, deja existent acolo, cneazul Mihail a organizat misiuni și a fixat structura Bisericii din țarat, desăvârșind încreștinarea bulgarilor și slavilor păgâni.

De încreștinarea valahilor nu se amintește nimic, pentru că ei erau deja de multe secole creștini, religie pe care cei de sub guvernarea slavo-bulgaro-sârbilor păgâni, n-o mai puteau practica, decât cu multe dificultăți sau în clandestinitate.

Pentru că de la bizantini nu putea obține un patriarh, pe seama Bisericii sale, Boris I Mihail, în anul 866, s-a adresat Papei Nicolae I (858-867), cu o listă de 106 întrebări - *Consulta bulgarorum*. Delegații Papei, în frunte cu episcopul Formosus au sosit în Bulgaria, dar cneazul Mihail (= Boris I) nu s-a arătat mulțumit nici de soluțiile oferite de către aceștia și nici de modul în care s-a răspuns la cele 106 întrebări - *Responsa ad consulta bulgarorum*. La rândul său, patriarhul ecumenic *Fotie* (858-867 și 877-886), prin anul 867 a protestat energic împotriva amestecului Romei Vechi în problema încreștinării bulgarilor, redactând o *Enciclică*, pe care a trimis-o și celorlalți Patriarhi Apostolici ai Pentarhiei (Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului). În luna octombrie din anul 869, Patriarhul Ecumenic Ignatie (847-858 și 867-877) a convocat un Sinod la Constantinopol, privind această problemă, în prezența delegaților Papei Adrian al II-lea (867-872). Cu întreruperi între sesiuni, sinodul a durat mai multe luni, până la 25 februarie 870. La trei zile după încheierea lucrărilor Sinodului, pe data de 28 februarie 870, la Constantinopol a sosit pe neașteptate delegația bulgară. În aceste condiții, Sinodul a fost redeschis, dezbătându-se problema, dacă Biserica din Bulgaria trebuie să aparțină jurisdicției Sfântului Scaun al Romei Vechi ori a Tronului Ecumenic de la Constantinopol, Noua Romă. Cu tot protestul delegației Papei, Sinodul a decis ca Biserica din Statul Bulgar să rămână sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice iar Mitropoliei Bulgare să i se acorde o oarecare autonomie și un rang mai de vază, în cuprinsul listei Scaunelor subordonate Tronului Ecumenic. Relațiile bulgarilor cu Roma Veche, au continuat, dar, de fiecare dată, numai atunci când Tronul Ecumenic sau bazileul romeu le refuzau ori aveau impresia că li se va refuza acestora vreo pretenție sau cerere. Era un fel de șantaj reciproc, al cărui joc l-au practicat atât bulgarii, cât și papii, precum și cei de la Constantinopol.

Acest șantaj reciproc a condus și el la înrăutățirea relațiilor dintre Constantinopol și Roma, contribuind și la pregătirea schismei din 1054. Petru, Asan I, Ioniță, dar și urmașul acestora, Ioan Asan al II-lea, au cunoscut acest joc sau șantaj al predecesorilor lor la tronul Bulgariei și au încercat să facă uz de el, fiecare în felul și favoarea lui.

¹⁶² Vezi nota nr. 10, de la documentul nr. 114 (115), din vol. 5 al Registrelor Pontificale a lui Inocențiu al III-lea, p. 226. Istoria Bisericească Universală, Manual pentru Institutele Teologice, de mai mulți autori (T. M. Popescu, T. Bodogae, Gh. G. Stănescu, I. Rămureanu, M. Șesan), vol. I (1-1054), ediția a doua, București, 1975, pp. 349-350. Ioan Marin MĂLINAȘ, La umbra Sarmizegetusei Romane, Basilica din Densuș, Oradea, Editura Mihai Eminescu, 1977, pp. 100-101.

Țarul Simeon a mai cerut Papei ca pe arhiepiscopul său să-l ridice la rangul de patriarh – **Imperium sine Patriarcha non staret**. Acțiunile începute în acest sens de către Simeon au fost continuate și desăvârșite de fiul și urmașul său la tron Petru (927-969).

Din anul 927 și până în anul 971, Patriarhul Preslavului, adică al Bulgariei, a rezidat, însă nu la Preslav, capitala politică a țaratului, ci la Silistra, pe Dunăre, vechiul *Durostorum*. De aici, în anul 971, patriarhul s-a refugiat la Prespa, apoi la Sofia, din nou la Prespa, Vodena (azi Janița), Moglen, până când, în final, și-a stabilit sediul la *Ohrida*, în Macedonia, după cum atestă și regestele imperiale, din Constantinopol, la anul 1020.¹⁶³ De staționarea la Prespa, Franz Dölger, nu face nici o mențiune.

Din moment ce patriarhul rezida la Silistra, este evident că jurisdicția și (sau cel puțin) influența acestuia în nordul Dunării erau de necontestat. Sediul unui patriarh nu se fixează niciodată la marginea teritoriului său de jurisdicție, ci în capitală sau, pe cât posibil, într-o localitate din interiorul țării. De obicei, reședința patriarhului se află în același oraș cu a împăratului, regelui sau principelui, adică în capitală. Fixarea la Silistra a sediului patriarhului și nu la Preslav, care la data respectivă era capitala Statului, ne duce cu gândul la realitățile cu care Biserica Ortodoxă din Imperiul Bulgar trebuia să se fi confruntat, fiind obligată să țină cont de cele două entități de pe cuprinsul teritoriului său: poporul valah (=român) și slavo-bulgarii.

Din aceste timpuri datează și începuturile acțiunilor sistematice de introducere a limbii slavone ca limbă liturgică în bisericile românilor și încadrarea acestora în sfera de jurisdicție și influență bisericească bizantino-slavă. Precizez că este vorba numai de schimbarea limbii liturgice sau bisericești, nu și a ritului din Biserica Românilor.

Ritul Bisericii noastre a fost dintodeauna răsăritean, dar de limbă latină, și a rămas astfel, capadociano-bizantino-latin, până la introducerea slavonei bisericești în Biserica românilor, devenind de atunci bizantino-slavon.

De la Coresi încoace, adică din anul 1570, când acesta a tipărit primul Liturghier românesc, la Brașov, ritul nostru a rămas tot bizantin, dar de limbă română, adică bizantino-român.

II. SINODICONUL [= Dipticul] Patriarhilor de Turnovo [azi Veliko Tîrnovo – Bulgaria] (1204-1394)¹⁶⁴

1. Vasile I, 1186-1204, Episcop, apoi Arhiepiscop al Zagorei,
1204-1232, Primat – „Patriarh“ al Târnovei, surghiunit la Sf. Munte Athos, unde a și murit;
2. Gherman, ? -? , atestat de *Le Quien*, I, coll. 1234-1235;
3. Ioachim I, cel Sfânt, ? - 1235 - † 1237, de prin anul 1233 sau 1234,
din 1235 Patriarh de Târnovo, vezi și în Sinodicon;
4. Vasile II, 1237 - 1239? , atestat prin anul 1239 și în Sinodicon;
5. Visarion, ? -? , atestat la G. PODSKALSKY;
6. Ioachim II, 1239? - 1246? , și în Sinodicon;
7. Ignatie, ? -? , atestat prin 1273 și 1274, și în Sinodicon;
8. Macarie cel Sfânt, 1277-1282, și în Sinodicon;

¹⁶³ Vezi anul 1020, p. 104, la Franz DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, 3 Teile in einem Band, Op. cit., regestele nr. 805, 806, 807.

¹⁶⁴ Lista Patriarhilor de Târnovo o reproducem din lucrarea: I. M. MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la Primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian, din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, pp. 177-178. Publicată și în lucrarea: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Florilegium studiorum, Studii de istorie bisericească a românilor*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2002, pp. 133-134.

Literatura aferentă: G. FEDALTO, *Hierarchia Ecclesiastica Orientalis*, I, Patr. Const., p. 352. V. GJUZELEV, *Bulgarien zwischen Orient und Okzident. Die Grundlagen seiner geistigen Kultur vom 13. bis zum 15. Jahrhundert*. Aus dem Bulgarischen übersetzt von Christa BELCEVA, Böhlau Verlag Wien, Köln, Weimar, 1993, 309 p. incl. 88 il. + hartă. E. TURDEANU, *La littérature bulgare du XIV e siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, par..., Paris, 1947, passim [Imprimerie Nationale, Librairie Droz, 188 p., Travaux publiés par l'Institut d'Études slaves, XXII]. Gerhard PODSKALSKY, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, München, 2000, p. 529.

9. **Ioachim III**, 1283 - † 1294 sau 1300, condamnat la moarte și executat din porunca țarului.

Vezi și în **Sinodicon**.

10. **Dorotei**, 1300? -?, vezi **Sinodiconul**;

11. **Roman**,? -?, vezi **Sinodiconul**;

12. **Teodosie I**,? -?, 10 ani de păstorire, după 1300, vezi **Sinodiconul**;

13. **Ioanichie I**,? -?, vezi **Sinodiconul**;

14. **Simion I**,? -?, atestat prin 1346, a păstorit 10 ani, în jurul anilor 1340, vezi și **Sinodiconul**;

15. **Teodosie II**, cel Sfânt, 1348 -?, † 1363, în Constantinopol; vezi și **Sinodiconul**; Sub protia lui, în 1350 a avut loc la Târnovo un Sinod contra bogomililor;

16. **Ioanichie II**, după 1363 - 1372 sau 1375?, fost egumen la Mănăstirea Sf. 40 de Mucenici din Târnovo; vezi și **Sinodiconul**;

17. **Eftimie cel Sfânt**, 1375-1394, fost egumen la Sf. Treime, Târnovo, † 1404, în exil la Mănăstirea Bahkovo. Vezi și **Sinodiconul**.

Amănunte privitoare la persoana Mitropolitului Ieremia al Moldovei nu cunoaștem. Nu știm dacă Ieremia al Moldovei a fost făcut episcop sau mitropolit sub Patriarhul Nil (1380-1388) sau Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397). Însă nu știm nici măcar, dacă a fost episcop sau mitropolit, înainte de-a fi fost numit pentru scaunul Mitropoliei Moldovei, iar privitor la originea lui etnică nu ne putem deloc pronunța, dacă ar fi fost grec, vlah sau slav. Putem să presupunem însă că era familiarizat cu limbile slave și română, din moment ce a fost numit Mitropolit al Moldovei, iar câțiva ani mai târziu, în august 1394 a preluat administrarea „Bisericii din Târnovo”, adică a scaunului patriarhal de la Veliko Târnovo, din Bulgaria, unde ar fi rămas până la sfârșitul vieții. Din punct de vedere canonic, administrarea Bisericii de Târnovo, în epidosis, ἐπίδοσις, [*delegare din partea Patriarhului Ecumenic, regestele nr. 3287 și 3273*], încredințată lui Ieremia al Moldovlahiei, nu prea era corectă, pentru că Patriarhul Eftimie de Târnovo (1375-1393, † 1402/4?), în august 1394 mai trăia încă, dar nu-și putea exercita funcția, fiind la Mănăstirea Bașkovo, unde a fost exilat de turci, după ce otomanii, la 17 iulie 1393, cuceriseră Țaratul de Târnovo și capitala acestuia (registul nr. 2968, din august 1394). În locul termenului canonic de epidosis, pentru activitatea lui Ieremia la Târnovo, Patriarhul Matei I (1397-1410) l-a preferat pe acela de λαβὼν προμήθειαν [MM II, 529¹¹], utilizat frecvent în donațiile către un arhieru. Interesantă este tenacitatea cu care Ieremia ținea la titlul de *Mitropolit al Moldovei*, titlu la care nu voia să renunțe nici după 26 iulie 1401, când Iosif devenise urmașul său canonic. Acest lucru se constată din mărturiile Mitropolitului Marcel al Ancirei, redactate în perioada de timp, dintre anii 1405-1409 (regist nr. 3250, *Critica textului*). Degradarea Bisericii din Târnovo la rangul de Mitropolie a avut loc, probabil după moartea lui Ieremia, la începutul secolului al XV-lea, prin anul 1405 fiind menționat un Mitropolit de Târnovo (regestele 3287 și 3273). Nu există însă un document patriarhal, care să notifice sau să decreteze această nouă formă de existență a structurii canonice de la Târnovo, după anul 1393, adică actul de desființare a instituției Patriarhiei Bulgare. Patriarhia Ecumenică a procedat foarte neutral, numind doar un Mitropolit la Târnovo, cu titlul de exarh, fapt care însemna, că Patriarhia de Târnovo încetează să mai existe. *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, indica în anul 1652 locul al unsprezecelea pentru Mitropolia din Târnovo [*Tornovul*], în ordinea listei scaunelor mitropolitane de pe cuprinsul Patriarhiei Ecumenice; Ungrovlahia era pe locul 70, iar Moldovlahia, pe locul 71, la: „*Tocmeala șiderii nainte a cuvioșilor patriarși; și mitropolii și arhiepiscopii, carele se află până în ziua de astăzi, de sânt supuse împărăției Țarigradului. Glava 391*”.

Sinodiconul lui “Borilă”, de fapt *al lui Ioan II Asan*, se păstrează în *două* redacții, *versiuni* sau variante, relativ târzii, ambele datând din secolul al XIV-lea, nu din timpul domniei lui Borilă (1207-1218) și nici a lui Ioan II Asan (1218-1241), adică din secolul al XIII-lea. Cele două versiuni sunt aproape

identice. Autorul lor ultim, sau cel puțin diortositorul lor, trebuie să fi fost Patriarhul Eftimie al Târnovei.¹⁶⁵

Prima, datând de la finele secolului al XIV-lea, a fost descoperită de I. PALAUZOV, în secolul al XIX-lea, la o persoană particulară din Târnovo. Textul acestei variante din Sinodicon, cu traducerea lui în limba latină, de către Emil Kałuzniacki, din Cernăuți, a fost editat în anul 1890, în colecția de *Documente* a lui N. DENSUȘIANU.¹⁶⁶

A doua versiune, din secolul al XIV-lea, ceva mai veche, decât a lui Palauzov, a aparținut profesorului M. DRINOV.¹⁶⁷

¹⁶⁵ E. TURDEANU, Op. cit., p. 141, nota nr. 1.

¹⁶⁶ *Documente privitoare la istoria Românilor*, culese de E. Hurmuzaki, t. I, 2, Buc., 1890, apendice I, pp. 805-812.

¹⁶⁷ Noi am utilizat informațiile și textul editat în colecția Densușianu-Hurmuzaki. Restul versiunilor și textelor editate, din acest Sinodicon, ne-au fost inaccesibile.

Capitolul II

Tronul Ecumenic și problema bisericii Românești, reflectată în regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol

Mitropoliile Românești, de la Curtea de Argeș, Severin și Suceava; Exarhul Plaiurilor

(Hexarhia din Pravila cea Mare, glava 395), 1359, d. c.1386, c. 1393 și 1401

Sunt anii 1359 și î. 1393 care marchează numirea de Mitropoliți pentru Ungrovlahia și Moldovlahia, sub jurisdicția Tronului Ecumenic. Întrebarea se pune însă ce fost înainte de anul 1359, respectiv d. 1386 sau 1393?

Transferarea unui Mitropolit, de la Vicina sau Bitzina (cum apare în dipticele Tronului Ecumenic), la Curtea de Argeș, nu poate însemna și înființarea sau fondarea unei Biserici. În cazul nostru, atât în Ungrovlahia, cât și în Moldovlachia și în Transilvania, structurile bisericești și credincioșii existau. A avut loc doar un transfer de jurisdicție, cu o numire de mitropolit, restul exista și înainte de anii 1359, respectiv 1386. Documentele constantinopolitane nu menționează nimic, privitor la jurisdicția anterioară anului 1359 (pentru Ungrovlahia), respectiv î.1393 (pentru Moldovlahia). Din studiul regestelor patriarhale, de la Constantinopol, putem constata că la fel s-a procedat și cu Biserica din Peć, în anul 1220, precum și cu aceea din Veliko Târnovo, în anul 1235. Înainte de obținerea autocefaliei, eparhiile acestor două Biserici se aflau în mare parte sub jurisdicția Arhiepiscopiei autocefale a Ohridei. Arhiepiscopii Ohridei au protestat împotriva schimbărilor de jurisdicție canonică, din anii 1220 și 1235, însă au fost obligați să ia la cunoștință prerogativele Tronului Ecumenic. Numai că informațiile documentare de epocă – regestele patriarhale și imperiale – nu numai că sunt destul de sărace, dar se află chiar și în contradicție, cu datele, pe care le oferă. Astfel, regestul patriarhal nr. 3226, din 26 iulie 1401, care rezumă Actul Sinodal, trimis de Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410), Domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432), menționează acuza împotriva „episcopului” Iosif (î. 1386-d.1408), care fiind hirotonit arhiereu în „Serbia”, ar fi uzurpat scaunul mitropolitan al Moldovei.¹

În regestul următor, nr. 3227, din iulie 1401, reprezentând scrisoarea lui Matei I, către Domnitorul Alexandru cel Bun – „prea nobilul mare Voievod al Moldovlahiei Kyr Alexandru...”, prin care-i vestește trimiterea unui apocrisiar, privitor la „episcopul” Iosif, Patriarhul scrie că ar fi fost hirotonit de către Mitropolitul Antonie al Galiției (1370-1392). O confuzie între „Serbia” și „Galiția”, nu credem că ar fi putut face Cancelaria Patriarhală din Constantinopol, numai că informația, pe care au primit-o, a fost falsă.² În cazul acesta, în discuție ar putea intra Patriarhia de Peć, nu Arhiepiscopia de Ohrida. Adevărul este că au existat mereu abuzuri, concurență și conflicte de jurisdicție în Balcani, între Patriarhia Ecumenică și Patriarhia [recte Arhiepiscopia]

¹ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 447-449.

² Ibidem, fasc. VI, al vol. I, pp. 450-451.

Ohridei, pe de o parte și cu Biserica din Peć și din Veliko Târnovo, pe de altă parte. Dobrogea și vestul litoralului Mării Negre se pare că au stat tot timpul sub jurisdicția Constantinopolului, nu a Ohridei sau a Patriarhiei de Veliko Târnovo. În această situație, extinderea jurisdicției canonice a Constantinopolului a putut fi posibilă numai în urma scăderii puterii politice și de control teritorial al Țaratului Bulgar. Transilvania, cu Banatul aflându-se în zona limitrofă a Regatului Ungariei cu Serbia, am putea spune că aici Patriarhia de Peć, să fi putut avea o influență mai puternică, decât Ohrida sau decât Constantinopolul, motiv pentru care Patriarhul Ecumenic a dorit să clarifice și aici sfera de jurisdicție, prin Exarhul din Peri, în anul 1391, iar mai târziu prin „Exarhul Plaiurilor”, înainte de anul 1401. În acest context mai trebuie precizat că Mitropoliții Ungrovlahiei erau „Exarhi ai Plaiurilor”, fără să fi existat însă un „Exarhat” sau *teritoriu eparhial*, cu acest nume, sfera de jurisdicție canonică extinzându-se asupra întregii Transilvanii, care se afla sub jurisdicția ArhiMitropolitului Ungrovlahiei. Motivul acestei situație neclare de jurisdicție excarhală se explică probabil și datorită faptului că teritoriul de jurisdicție al ambelor mitropolii din Ungrovlahia se extindeau și peste munți, în sudul Transilvaniei (Argeș) și în Banat (Severin).

Sinodul Permanent³

Σύνδοδος ενδημούσα (Synodos endimousa)

Sinodul Rezydent⁴

Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402)⁵

Cod. Vind. Hist. gr. 47 și 48,

(precum și copia acestuia: Cod. Vat. Urb. gr. 80)

Termenul tehnic de „Ενδημούσα σύνδοδος”, Sinodul Permanent, Sinodul Rezydent, SINODUL ENDEMIC, apare în anul 448, cu ocazia Sinodului, la care, Eutihie a fost depus din treaptă, ca instituție fiind confirmat în mod canonic, în anul 451, prin canoanele 9 și 17, ale Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon. Aceste două canoane confirmă însă și „dreptul de apel universal”, la Tronul Ecumenic al Constantinopolului.⁶

³ Subcapitol preluat din volumul nostrum anterior, Pentarhia, vol. II/3, pp. 173-182 sau Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

⁴ Die Synode von Konstantinopel war eine regionale Kirchenversammlung im Sommer des Jahres 382, also im Jahr nach dem Ersten Konzil von Konstantinopel, mit dem es nicht zu verwechseln ist. Die Synode stand demgemäß ganz unter dem Eindruck jenes zweiten ökumenischen Konzils, das den Sieg der orthodox-trinitarischen Lehre über den Arianismus im so genannten Arianischen Streit brachte. Maßgeblich am Erfolg der Trinitarier war auch Kaiser Theodosius I. beteiligt, der auch die Synode von Konstantinopel einberief und der selbst, im Gegensatz zu einigen vorherigen arianischen Kaisern, der trinitarischen Lehre anhing. Einige Beschlüsse, wie das nicäno-konstantinopelische Glaubensbekenntnis und die Canones 5 und 6 werden häufig dem Konzil von 381 zugeschrieben, wurden aber möglicherweise tatsächlich erst auf der Synode von 382 beschlossen.

Erhalten geblieben ist das Einladungsschreiben an den römischen Bischof Damasus I., in dem auf die Verfolgung der trinitarischen Lehre durch die Arianer und auf die im Konzil von 381 beschlossene Lehre der Trinität mit ihren drei vollkommenen Hypostasen Vater, Sohn und Heiliger Geist hingewiesen wird. Außerdem wird mit Befriedigung festgehalten, dass nunmehr auch die apostolischen Stühle in Konstantinopel, Alexandria, Antiochia und Jerusalem wieder in den Händen der „Rechtgläubigen“ seien. Damasus hat unterdessen auf der im gleichen Jahr in Rom abgehaltenen Synode (Synode von Rom (382)) seinen Vorranganspruch gegenüber den anderen Patriarchen bekräftigt. Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Synode_von_Konstantinopel

⁵ Vezi registul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁶ Vezi p. 25, la: P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [Orientalia Christiana Analecta, Roma, 164].

Pentru secolul al XIV-lea, lucrarea instrument de studiu – manual – rămâne cartea lui Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12]⁷

Toate cele cinci Biserici ale Pentarhiei aveau și au un *Sinod Permanent*, Sinod Endemic, Εὐδημοῦσα συνδοῦς sau Sinod Rezident, cu termenul canonic complet de „ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ”. După modelul patriarhilor Pentarhiei, și Bisericile autocefale au un câte un Sinod Permanent. În rândurile care urmează, ne vom opri doar asupra Sinodului Endemic al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Vechea Episcopie din *Byzantion* a fost eliberată de sub jurisdicția *Mitropoliei Efesului* (Arhiepiscopie), în anul 330, Sf. Împărat Constantin I cel Mare (306-337) trecându-o sub ascultarea Mitropoliei din *Heracleea Traciei*, această situație canonică-juridică menținându-se astfel, până în anul 381, când Episcopia din *Constantinopol Noua Romă* a fost ridicată la rangul de *Arhiepiscopie*.⁸

Începuturile Sinodului Permanent, de la Constantinopol coboară până în secolul al IV-lea, noi am opta pentru anul 330, adică odată cu creșterea importanței orașului și a scaunului episcopesc de la Byzantion și sincronizarea activității acestuia, cu aceea a cancelariei imperiale, din noua capitală sau Noua Romă Constantinopol. Președintele acestui Sinod era Episcopul, apoi Arhiepiscopul Constantinopolului, devenit ulterior Patriarh, iar membri erau mitropoliții și episcopii, care se aflau, din întâmplare, în trecere prin capitală. Pentru aplicarea deciziilor sinodale luate, mai ales de natură disciplinară și cazuri de erezie, Sinodul era avizat la ajutorul brațului secular al împăratului, adică al autorităților imperiale, ajutor, care se acorda de fiecare dată, chiar și atunci când era vorba de persoana patriarhului. Sinodul Permanent își extindea prerogativele, devenind *Sinod local*, atunci când împrejurările o cereau și, când erau invitați sau convocați și ceilalți patriarhi, arhiepiscopi, mitropoliți și episcopi din Imperiu, părți sau provincii ale imperiului, precum și din afara frontierelor acestuia. Sinoadele ecumenice aveau un regim cu totul aparte, fiind convocate de către împăratul romeu, care și deschidea și închidea lucrările sesiunilor sinodale.

Sinoadele permanente din Alexandria și Antiohia au constituit modelul de lucru, pentru viitoarele sinoade rezidente, de la Constantinopol, după anul 330. Mitropolitul Maxim de Sardes identifică un astfel de sinod la Constantinopol, încă în anul 336.⁹ Cu ocazia acestui Sinod a fost ales, hirotonit și întronizat Episcopul Paul I al Noii Rome (336-339, 341-342, 346-351), de către episcopii care se aflau întâmplător în Constantinopol (Sozomen, *Historia ecclesiastica*, 3, 3, 2). Episcopul Marcel al Ancyrei a fost și el judecat și depus de un Sinod (endemic, n.n.), „al episcopilor

⁷ *Das Patriarchatsregister von Konstantinopel*, Bd. I-VIII (von Christian Gastgeber, Johannes Preiser-Kapeller, Vratislav Zervan, Otto Kresten).

Die Kanzlei des Patriarchats von Konstantinopel führte ein Register, in dem Kopien der ausgefertigten bzw. originalen Urkunden aufbewahrt wurden. Von dem ursprünglichen „heiligen Register“ (to hieron kodikion) sind neben wenigen Fragmenten aus postbyzantinischer Zeit zwei Bände aus dem 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts erhalten, die sich heute in der Österreichischen Nationalbibliothek befinden (Cod. Vind. hist. 47 und 48). Die beiden Bände brachte Mitte des 16. Jahrhunderts der kaiserliche Gesandte am Hofe Süleymans II., Augerius von Busbeck, nach Wien. Ein Slavist und ein Klassischer Philologe, Franz Miklosich und Joseph Müller, gaben die Urkunden in den zwei ersten Bänden der „Acta et diplomata Graeca medii aevi“ 1860 bzw. 1862 in Wien heraus.

Da diese Edition mangelhaft und unvollständig ist und den Ansprüchen einer modernen kritischen Ausgabe nicht genügt, initiierte Herbert Hunger bald nach 1970 eine Neubearbeitung. Unter seiner Leitung setzte sich ein Team von Byzantinisten und Rechtshistorikern mit dem Patriarchatsregister kritisch auseinander. Eine Neuedition im Rahmen des „Corpus Fontium Historiae Byzantinae“ (Series Vindobonensis), konzipiert in acht Bänden, wurde in Angriff genommen. Nach mehrjährigen Vorarbeiten erschien 1981 der erste Band des Registers des Patriarchats von Konstantinopel (PRK): Der Band umfasst neben einer kritischen Edition eine ausführliche Einleitung und Analyse der Dokumente (inkl. der darin erwähnten früheren Dokumente und Gesetze), ergänzt durch eine synoptische deutsche Übersetzung. 1995 erschien der zweite Band, 2001 der dritte Band. Band 5 und 6 wurden aufgrund der Förderung durch den Österreichischen Forschungsfonds vorgezogen (Projekte P19818, P22269) und sind zurzeit in Vorbereitung für den Druck.

Luat din: <http://www.oeaw.ac.at/imafo/die-abteilungen/byzanzforschung/language-cultural-heritage/diplomatik-texteditionen/patriarchatsregister-konstantinopel/>

⁸ Pentru secolul al XIV-lea, *registru*l actelor sinodale, al Sinodului Permanent a fost reconstituit și studiat de: Jean DARROUZÈS, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris, 1971, 503 p. [Colecția: *Archives de l'Orient Chrétien*, nr. 12].

⁹ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op.cit., p. 100, vezi și nota nr. 6 și 6bis.

prezenți în Constantinopol”, care au ales în locul său, pe Vasile al Ancyrei (Socrate, *Historia ecclesiastica*, I, 36, 7 și 8).¹⁰

Atestarea documentară a sinoadelor permanente în Alexandria și în Antiohia a fost determinată de conflictele și certurile privitoare la erezia ariană. Astfel de sinoade endemice s-au ținut la Alexandria în anii 318, 319, 320, 321. Părăsind Arie Egiptul, a găsit adăpost în Palestina, la Episcopul Eusebiu al Cezareei (260-339/40), părintele istoriei bisericești, de unde a plecat la Nicomidia, al cărei episcop, tot Eusebiu i-a fost coleg de studii. Așa ajunge să se răspândească erezia ariană și pe cuprinsul teritoriului care ținea de Biserica Antiohiei, otrăvind sufletele clerului și ale credincioșilor cu învățăturile lui false. Certurile luau amploare, „...episcopii ciocnindu-se ca niște corăbii în vreme de furtună”, scria Eusebiu al Cezareei (*Vita Constantini*, III, 4). Certurile și polemica determinate de erezia ariană au continuat și după încheierea lucrărilor primului Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325. Un astfel de sinod endemic, pe temă ariană este atestat la Alexandria, înainte de anul 340 și în jurul anului 346, când Frumentiu a fost ales și hirotonit Episcop al Abisiniei.¹¹ Odată cu stabilirea capitalei pe Bosfor, în Noua Romă, la anul 330, este de înțeles că și episcopii veneau acolo, pentru rezolvarea diferitelor probleme la împărăție, având nevoie și de girul sau sprijinul ierarhului locului, înainte chiar, ca acesta să dețină titlul de patriarh sau de arhiepiscop. Așa, de pildă, în anul 380, când Teodosie I cel Mare și-a făcut intrarea în Constantinopol, a primit la palat vizita episcopilor din capitală, aflați acolo în trecere, care au venit să i se închine (Sozomen, *Historia ecclesiastica*, 7, 6, 4): „... il reçut au Palais la visite et les respects 'des évêques en séjour'.”¹²

Patriarhul Anatolie al Constantinopolului (449-458) menționa Sinodul Permanent sau Endemic, cu ocazia sesiunilor Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon, din anul 451: „La coutume s'est maintenue que les saints évêques en séjour dans la ville glorieuse se réunissent à l'occasion pour régler les affaires ecclésiastiques en suspens. Ils enregistrent chacune d'elles et jugent de la réponse à donner à ceux qui sollicitent” (Mansi, 7, 92).¹³ Sinodul Permanent era convocat de fiecare dată, când era necesar. Alături de arhieriei „permanente” (de unde și numele dat sinodului), participau toți ierarhii aflați în trecere prin Constantinopol. Este vorba de toți arhieriei, adică și de cei care se aflau sub jurisdicția celorlalți patru patriarhi ai Pentarhiei, nu numai de cei de sub jurisdicția Patriarhului Constantinopolului. După ce patriarhiile din Orientul Apropiat au ajuns sub stăpânirea arabo-musulmană (632-661), legăturile acestora și ale arhieriei de sub jurisdicția lor, cu Constantinopolul, a fost foarte grea, dacă nu, de multe ori, chiar imposibilă.¹⁴

Termenul tehnic de „Εὐδημοῦσα Σύνοδος”, Sinodul Permanent, Sinodul Rezident, SINODUL ENDEMIC, apare în anul 448, cu ocazia Sinodului, la care, Eutihie a fost depus din treaptă, fiind confirmat în mod canonic, în anul 451, prin canoanele 9 și 17, ale Sinodului al IV-lea Ecumenic, de la Chalcedon. Aceste două canoane confirmă însă și „dreptul de apel universal”, la Tronul Ecumenic al Constantinopolului.¹⁵

Cu excepția Alexandriei, în prima fază de apariție a lor, Sinoadelor endemice au fost favorizate și chiar determinate de împărat, din dorința de clarificare a ereziilor. Astfel, avem la Roma sinodul din anul 313 și la Arles, pe cel din anul 314, convocate din ordinul lui Constantin I cel Mare, pentru clarificarea disputelor donatiste. Alte sinoade endemice s-au ținut în Antiohia, pe timpul când Constanțius (337-361) rezida acolo, din cauza războiului cu perșii.¹⁶ În acest context se confirmă două teze:

1. originea sinoadelor endemice ar trebui căutată în prevederle canonului 12, al celui de al IV-lea Sinod, din Antiohia, din anul 341;
2. originea sinoadelor endemice sau permanente ar trebui căutată în sinoadele ținute în Antiohia, al căror model ar fi fost preluat de către Patriarhul din capitala imperială.¹⁷

¹⁰ Toate la: MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

¹¹ Ibidem.

¹² MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

¹³ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

¹⁴ MAXIME de Sardes, *Le Patriarcat Oecumenique dans l'Église Orthodoxe*, Op. cit., p. 100, nota nr. 6.

¹⁵ Vezi p. 25, la: P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ] dans l'Église Byzantine des origines au XIe siècle*, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1962, 230 p. [Orientalia Christiana Analecta, Roma, 164].

¹⁶ P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ]...*, Op. cit., p. 25.

¹⁷ P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥΣΑ]...*, Op. cit., pp. 24-25.

Făcând o trecere în revistă a evoluției și activității Sinodului Permanent, putem să admitem că originea lui este de ordin istoric, juridic și imperial. În plus, sinoadele permanente au contribuit în mod direct sau indirect la pregătirea și dezbateră prealabilă a ereziilor și a problemelor care au stat pe ordinea de zi, la sinoadelor ecumenice. În acest context, putem încadra importanța Sinodului Permanent:

- privind elucidarea problemelor dogmatice;
- pregătirea lucrărilor sinoadelor ecumenice;
- cu rol decisiv, privind creșterea importanței scaunului Constantinopolului, între anii 381-451.
- Sinodul Permanent alegea, numea și transfera arhieriei;
- Sinodul Permanent îl judeca și pe Patriarh, mai ales de prin secolul al VII-lea, când comunicarea Tronului Ecumenic, cu ceilalți patriarhi răsăriteni a devenit foarte anevoioasă;
- fuzionarea activității lui, cu aceea a Pentarhiei, adică o legătură indestructibilă între teoria Pentarhiei și Sinodul Permanent, activități, care pe alocuri erau chiar confundate;
- contribuții ale Sinodului Permanent privind disciplina canonică și rezolvarea cazurilor de acest fel;
- Sinodul Permanent funcționa și ca un tribunal pentru judecarea arhierilor, nu numai pentru alegerea și numirea acestora;
- decidea asupra bunurilor bisericesti sau litigii dintre moștenitori;
- decidea dotarea, înființarea sau desființarea eparhiilor;
- judeca problemelor matrimoniale;
- elucida problemelor liturgice;
- pedepsea simonia;
- decidea în problemele privind reglementarea vieții monahale și rezolvarea litigiilor din și legate de mănăstiri;
- decidea acordarea dreptului de stavropighie.¹⁸

Regeste privind începuturile sinoadelor endemice¹⁹

Critica textului (regist nr. 4) susține că documentele din regestele 1-4 au fost semnate de Nectarie și de ceilalți membri ai Sinodului. Colecția „Prisca canonum editio latina” conține o listă cu 147 de semnături la canoane, cu aceea a lui Nectarie în frunte: Mansi, VI, 1176-1181; PL, LVI, 810-816. Într-un manuscris publicat de Mansi, III, 568-572, semnăturile se află la urma Simbolului de credință sau Expositio fidei, care este plasat după canoane. Există așadar „versiuni de semnături”.

Sf. Nectarie al Constantinopolului,
iunie 381-397 sept. 27, regestele 1-8

Regest nr. 1, în iunie 381, To ekteten, expositio fidei, adică Simbolul credinței sau Crezul Niceo-Constantinopolitan (325 și 381). Incipit: „Pistevomen eis ena Theou” (Mansi, III, 565). Privind critica textului, autorii regestului precizează că partea a doua din Simbolul credinței a fost atribuit abia de către sinodalii de la Calcedon, în anul 451, Sinodului al II-lea Ecumenic, din anul 381. Se

¹⁸ Literatură privitoare la sinoadele endemice: P. Joseph HAJJAR, *Le Synode Permanente* [ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝΑΗΜΟΥΣΑ]..., Op. cit.; J. ZHISMAN, *Die Synoden und die Episcopalämter in der morgenländischen Kirche*, Wien, 1867.

¹⁹ Vezi pp. 2-9, din: I. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. I, *Le Régestes de 381 à 715*, par Venance GRUMEL, 1932, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1972, reg. 1-324 régestes, 251 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Acest volum a fost recenzat de H. Grégoire, în rev. *Byzantion*, Tome XII, 1937, pp. 673-675].

pare că în anul 381, această mărturisire de credință a fost doar confirmată, ca fiind ortodoxă, după care a fost anexată celei din anul 325. Mărturisirea de credință sau partea a doua a Crezului, de la Constantinopol, din anul 381, exista în anul 374, fiind deja menționată în Ancoratus, a Sf. Epifanie, unde putea fi considerat o mărturisire de credință baptismală, adică legată de rânduiala botezului. Se mai presupune că această mărturisire de credință a fost rostită de însuși Nectarie, cu ocazia primirii Sf. Botez, după ce a fost ales Patriarh al Constantinopolului, mai bine spus, după ce a fost numit de împărat, pentru că acesta din urmă a insistat ca el să preia scaunul arhieresc din capitală. În momentul alegerii – numirii – lui ca Patriarh al Constantinopolului, Sf. Nectarie era doar catehumen și ocupa funcția civilă de senator și pretor în capitala imperială. La început, alegerea lui Nectarie n-a fost privită cu ochi buni de către sinodali, ulterior însă și-au schimbat părerile. După alegere, Sf. Nectarie a fost botezat și trecut prin toate treptele clericale, până la hirotonirea într-un arhieru, întronizat, după care a preluat și președinția Sinodului Ecumenic.

Una din dovezile indirecte, privind vechimea Simbolului Constantinopolitan, anterioară formulării deciziilor sinodale, din anul 381 este faptul că această mărturisire de credință se afla în dosarul sinodal privind alegerea și hirotoniile Sf. Nectarie. În plus, mărturisirea de credință, de la Constantinopol, din anul 381, nu se află în fruntea sau la începutul listei canoanelor sinodale, pentru a preceda anatematismele (sau anatema contra ereziei și a ereticilor), după cum se obișnuiește, ci la sfârșitul codului sau listei de canoane. În această situație „eroarea” părinților de la Calcedon, din anul 451 este explicabilă. Pe de altă parte, existența încă în anul 374 a mărturisirii de credință, contra pnevmatomahilor, și doar confirmarea acesteia, în anul 381, nu schimbă nimic din ordinea și scopul Sinodului al II-lea Ecumenic. În ciuda acestor realități evidente, Teodor de Mopsuestia este însă înclinat să atribuie partea a doua a textului din Crez, părinților sinodali de la Constantinopol, din anul 381. Recitarea regulată a Crezului la Sfânta Liturghie a fost introdusă mai întâi în Antiohia, în anul 471, de către Petru Gnafevs sau Fullo (465-466 și 470-471), pe timpul acela încă Antipatriarh, apoi Patriarh canonic (474-475 și 485-489). Prin această măsură liturgică Petru, fiind monofizit, intenționa să diminueze importanța Calcedonului sau a Sinodului al IV-lea, prin supraevaluarea importanței primelor două sinoade ecumenice, acțiune care însă, nu a dat rezultate. După, Petru al Antiohiei, Timotei al Constantinopolului (512-518) a ordonat ca la fiecare Sfântă Liturghie să se rostească numai Simbolul niceean, din anul 325, fără completarea sau partea a doua a Crezului, din anul 381. Înainte de porunca lui Timotei, Simbolul niceean se rostea numai o dată pe an, în Vinerea Mare, de către catehumeni, în vederea primirii de către adulți a Misterului Sf. Botez, în noaptea Învierii Domnului. Împăratul Justin II (565-578) a decis în anul 567 ca Crezul niceo-constantinopolitan să fie recitat la fiecare Sfântă Liturghie, așa după cum se procedează până în ziua de astăzi.²⁰

Regest nr. 2, înainte de 9 iulie 381, Kanones, adică primele patru canoane ale Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381, în ordinea, în care ne sunt și nouă cunoscute, grație colecției de canoane.

Text: *grec*, Incipit, Canon 1, „Mi ateteistai tin piston”

Primele trei canoane, din 381, sunt citate la Sinodul din Chalcedon – 451, cu titlul: Synodikon tis deuteris synodou, vezi Mansi, VII, 447 = ACO II, I, 455.

Versiune siriacă;

Versiunea latină, la Dionisie Exiguul: Vatic. Palatin. Lat. 577; Mansi, III, 566-567=PL, LXVII, 169-172 (a doua redactare);

Parafrazarea arabă: G. Beverigius, Συνοδικὸν sive Pandecte canonum SS. Apostolorum et conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum, Oxonii, 1672 (două vol. în folio), I, p. 700 (text arab cu traducerea în latină); Mansi, III, 577-578 (numai textul latin).

Comentarii, la Balsamon, Zonaras, Aristenos, la G. Beverigius, I, 85-91.

Critica textului o omitem, pentru că nu se leagă de tema actuală.

²⁰ Istoria Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. I (1-1054), ediția II, București, 1975, p. 245.

Regest nr. 3, din 381, înainte de 9 iulie, Tomos et anathematismos egraphos, syntomoi oroi, *Definiție dogmatică a Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381.*

Aici se exprimă învățătura deoființei și a ipostaselor (distincției) celor trei Persoane Treimice, precum și perfecta ἐνανθρώπησις (întrupare) a Logosului: anatema aruncându-se asupra sabelienilor, eunonienilor, pnevmatomahilor și apolinariștilor.

Text pierdut.

*Versiune arabă: Canon păstrat în Colecția lui Michel de Damiette, traducere în germană, la Wilhelm Riedel, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien*, Leipzig, 1900, pp. 94-97.

Incipit: Wir bannen diejenigen auf den ganzen Erde, welche nicht

Mențiuni: Hefele, II, 9-10; Wilhelm Riedel, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien*, Leipzig, 1900, pp. 180-183, 303-310; scrisoarea Sinodului II Ecumenic, către Damasus al Romei Vechi, din anul 382, păstrată la Teodoret, PG, LXXXIII.²¹ (vezi regestul nr. 6, din anul 382: Scrisoarea Sinodului din Constantinopol, din anul 382, către Damasus, Ambrozie, Britton, Valerian, Acholius, Anemius, Vasile și alți episcopi întruniți la Sinodul de la Roma Veche). Critica textului susține că documentul regestului de față este o piesă „nouă”, care nu este menționată în colecțiile conciliare, legate de Sinodul al II-lea ecumenic.

Tomosul acesta se pare că ar corespunde documentului σύντομοι ὅροι, din scrisoarea Sinodului II Ecumenic, către Teodosie I cel Mare, unde expunerea dogmatică ar consta în articole scurte, care exprimă adevărul de credință atacat de eretici sau anatematizând erorile contrare acestuia. Cel puțin canoanele arabe exprimă acest caracter de „tomos” al textului, în care sunt prezentate adevărurile doctrinei trinitare și hristologice, sub forma de 23 de anatematisme scurte. Aceste canoane arabe pun o problemă foarte importantă, care poate fi regăsită, într-o formă de exprimare identică, într-o scrisoare a Papei Damasus: Mansi, III, 481-484 și 486-488. Scrisoarea lui Damasus nu conține în plus, decât un canon disciplinar.

Alți autori în materie, ca de pildă Galtier, ignoră versiunea arabă a textului, deducând doar că tomul lui Damasus ar fi fost redactat după ținerea unui sinod apusean, din anul 382, ale cărui lucrări s-au desfășurat în prezența a trei delegați din răsărit, care au făcut recurs la anatematismele Sinodului II Ecumenic.

Mărturia fundamentală a acestui document este scrisoarea citată de Teodoret (regest nr. 6), neputând constata nici destinatarul ei, nici cu simbolul de credință atribuit acestui Sinod și nici cu partea de început a canoanelor, din anul 381.

Regest nr. 4, din 9 iulie 381, Gramma, prosphonitikos, adică Scrisoarea sinodală de mulțumire a părinților, adresată împăratului, pentru sprijinul acordat în scopul fixării învățăturii corecte privitoare la Dumnezeu Sfântul Duh.

Sinodul mulțumește Lui Dumnezeu și împăratului, prezentând concluziile deciziilor făcute: confirmarea învățăturii de credință, de la Niceea, din anul 325; condamnarea ereziilor; canoane disciplinare. Sinodul cere împăratului aprobarea și confirmarea acestor decizii - ἐπισφραγίσης.

Incipit: Arhi men imin

Versiune siriană: Colecție siriană din anul 500/501; Mansi, III, 557.

Literatură Hefele, II, 28-29.

Critica textului (regest nr. 4) susține că documentele din regestele 1-4 au fost semnate de Nectarie și de ceilalți membri ai Sinodului. Colecția „Prisca canonum editio latina” conține o listă cu 147 de semnături la canoane, cu aceea a lui Nectarie în frunte: Mansi, VI, 1176-1181; PL, LVI, 810-816. Într-un manuscris publicat de Mansi, III, 568-572, semnăturile se află la urma Simbolului de credință sau Expositio fidei, care este plasat după canoane. Există așadar „versiuni de semnături”.

²¹ Ch. Joseph HEFELE, *Conciliengeschichte*², Freiburg i. Br., 1877 u. Alte surse: Théodoret de Cyr, în *Correspondence*, t. 1-3, text original și trad. în franceză, de către Y. Azéma, *Sources chrétiennes*, 40, 98, și 111, Paris, 1955-1965.

Regest nr 5, din 382, privind *două canoane* ale Sinodului endemic, din Constantinopol, din anul 382. Este vorba de canoanele 5 și 6, *atribuite ulterior Sinodului al II-lea Ecumenic de la Constantinopol, din anul 381*. Canonul 5 confirmă *tomosul apusenilor* și declară să-i accepte pe cei din Antiohia, care mărturisesc o dumnezeire, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Este vorba de un Sinod ținut la Roma, în anul 369, care a condamnat unele teze ariene. Hotărârile acestui Sinod au fost adoptate și acceptate și de un Sinod ținut la Antiohia, în anul 378, canonul declarând că se primesc în Biserică arienii din Antiohia, care se conformează hotărârilor Sinodului de la Roma, din anul 369, mărturisind în mod corect învățătura despre Preasfânta Treime.²²

Canonul 6 se referă la învinuirile care se pot aduce episcopilor, fixând niște reguli precise, pentru a se evita calomnierea acestora și alte abuzuri.

Incipit (canonul 1, respectiv 5): Peri tou tomou ton dytikon

(canonul 2, respectiv 6): Epeidi polloi tin ekklesiastikin eutaxian

Mansi, III, 560-564; Hefele, II, 20-26

Versiunea latină, la fel ca și la regest nr. 2: la Dionisie Exiguul: *Vatic. Palatin. Lat. 577*; Mansi, III, 566-567=PL, LXVII, 169-172 (a doua redactare);

Comentarii: Balsamon, Zonaras, Aristenos, Beverigius, I, 92-96.

„*Critique*. Les deux mss. *Patm.* 172 et 173 ajoutent une série de 21 canons éditée par Manuel GÉDÉON, [Archeion] Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (au apărut doar trei fascicule din Tom I), Constantinopol, 1911, pp. 374-379 =Turner, JTS (The Journal of Theological Studies), 15, 1914, 161-170 (canons attributed to the Concil of Constantinople A.D. 381, together with the names of the bishops from two Patmos mss. dans...). Selon Honigmann (op.cit., 61-62), 19 de ces 21 canons sont identiques aux canons 56-74 que Jean III avait tirés de la troisième lettre canonique à Amphilochius. Le canon 18 rend le contenu du cinquième canon de 381 (= canon 1 de 382); le canon 21 se rapproche du canon 6 (=canon 2), mais concerne un cas différent, et il est conservé ensuite comme pièce unique dans les rédactions ultérieures: J.-B Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*, 2 tomes, Romae, 1864-1868, I, p. 514; Benešević, *Syntagma*, p. 61; Turner, JTS, 15, 167”.

Regest nr. 6, din 382?, Grammata, epistoly, Scrisoare a Sinodului din Constantinopol, din anul 382, adresată Papei Damasus I, episcopilor Ambrozie al Mediolanului, Britton, Valerian, Acholius, Anemius, Vasile și altor Episcopi reuniți la Roma, cu ocazia Sinodului, din anul 382.

Prin această scrisoare, episcopii răsăriteni se scuză, de-a nu putea merge la Roma, pentru participarea la Sinodul de acolo, reunit pentru confrății lor apuseni, cu scopul de-a continua lucrările Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381. Episcopii justifică această atitudine, pentru că ei au fost convocați doar pentru Sinodul Ecumenic de la Constantinopol Noua Romă, nu și pentru cel din Roma Veche și nu sunt pregătiți pentru o astfel de călătorie lungă, nici nu sunt împuterniciți de confrății lor răsăriteni, de-a lua parte, la un nou Sinod [*ecumenic!*, n.n.]. Episcopilor nu le nici convenea să absenteze așa de mult timp din eparhiile lor, acum, când abia a fost restabilită pacea în Biserică (în urma condamnării pnevmatomahilor, n.n.). Ei neputând participa la acest Sinod, trimit totuși trei reprezentanți, pe episcopii Chiriac, Eusebiu și Priscus. Ei mărturisesc atașamentul lor față de credința de la Niceea, la care fac o scurtă precizare:

- deoființimea și coeternitatea celor trei persoane treimice, împotriva lui *Sabellie*, care confundă cele trei ipostazuri și a *anomeilor*, *arienilor* și *pnevmatomahilor*, care împart Dumnezeirea în naturi diferite;
- ἐνανθρώπησις (întruparea) perfectă a Logosului, împotriva celor care pretind că Logosul n-a luat suflet omenesc;
- Episcopii apuseni vor găsi celelalte învățături, expuse pe larg, privitoare la această credință, în tomosul făcut pentru Antiohia și în cel publicat la Constantinopol, cu un an în urmă. Scrisoarea se încheie cu constatarea că

²² Ioan N. FLOCA, CANOANELE BISERICII ORTODOXE. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 68.

canonul 4, de la Niceea, privitor la hirotonirea episcopilor își menține puterea de lege, și că numai în conformitate cu acest canon au fost hirotoniți Nectarie, pentru Constantinopol, Flavian, pentru Antiohia și Chiril, pentru Ierusalim.

Regest nr. 7, din iunie sau iulie 383, înainte de 25 iulie. Eggraphon, oros pisteos, dogma eggraphon, sau Mărturisire de credință de la un sinod recent, prezentată împăratului Teodosie I cel Mare, pentru a pune capăt certurilor dogmatice.

Conținut: doctrina deoființei

Text pierdut.

Mențiuni: Socrate, V, 10: PG, LXVII, 588-592; Sozomen, VII, 12; Bidez, *The Ecclesiastical history of Evagrius with the Scholia*, edited by Bidez and L. Parmentier, London, 1898= PG, LXVII, 1445^B;

Literatură: Hefele, II, 41-43.

Cronologia: lucrările sinodului ar fi început în iunie, 383, după Socrate, coloana 584, încheindu-se înainte de 25 iulie, fără a se ajunge la un rezultat unanim, dată la care, Teodosie I cel Mare, a publicat o lege, împotriva tuturor ereticilor. Legea imperială a fost publicată, chiar pentru motivul că sinodalii n-au putut ajunge la o înțelegere deplină: *Cod. Theod.*, XVI, 5, 11: *Omnes omnino*.

Regest nr. 8, din 384 sau mai târziu, Anatema oros sau SINODICON de conținut dogmatic, trimis Papei Damasus I, în numele Sinodului de la Constantinopol, prezidat de Sf. Nectarie și de Teofil al Alexandriei (385-412). Sinodul acceptă tomosul lui Damasus I, și-i condamnă pe arieni, paulinieni, apolinariști, marcelinieni și fotinieni, trimitând acest oros – ὄρος – Papei Damasus I (366-384).

Text pierdut.

Menționări: *Synodicon, adică Libellus synodicus, omnes synodos, tam orthodoxas, quam haereticas, brevi compendio continens*, editat de Jean Pappus, Strasbourg, 1601, f. 77; Mansi, III, 649.

Critica: notița din Synodicon prezintă două afirmații incompatibile: prezența lui Teofil la acest Sinod, care n-a fost ales, decât în anul 385; trimiterea unui oros, Papei Damasus, care a decedat în anul 384. Cu toate acestea, *Synodiconul* editat în anul 1601 constituie sursa unică, privitoare la acest Sinod. Critica textului presupune cel puțin o greșală de identificare a numelui: Teofil a fost confundat cu Timotei (380-385), predecesorul său; sau Damasus I a fost confundat cu Siriciu (384-399), succesorul acestuia. În acest caz, din urmă, Sinodul în chestiune, ar putea fi confundat sau ar coincide, cu cel din anul 394, când Nectarie și Teofil s-au întâlnit și, despre care, Synodiconul editat în anul 1601, nu face absolut nici o mențiune.

Privind judecarea și pedepsirea patriarhilor, vezi regest nr. 1614, din 1304-1305, Constantinopol, gramma, Scrisoarea lui Atanasie I (1303-1309), către împăratul Andronic II Paleologul (1282-1328), privitor la obligația care revine monarhului, de-a pedepsi nedreptatea și despre cazurile mitropolitului de Tyr și cel al Patriarhului de Alexandria.

Text, adresare: Gramma pros ton avtokratora pros tous heiristentas phorein tin mahairan pros Theou kai mi kata to telima tou heirisanta anaseion (sic) avtin, osa eis holon Theou parora kai zimian psihon kai peri tou Tirou kai tou Alexandrias opos exeltosin ek tis Poleos.

Incipit: Ton met'orgis ekdikounta dihaias Theon

Inedit: în *Vaticanum gr.* Nr. 2219, f. 47_r-50_v; *Paris, Suppl.*, gr. 516, f. 184_r-189_v; *Paris, gr.* 137, f. 63_v-69_r.- *Ed. Talbot*, nr. 69: Alice-Mary Talbot, *The Correspondence of Athanasius I, Patriarch of CP (1289-1293): Letters to the Emperor Andronic II, Members of the Imperial Family and officials*, Edition, translation and commentary, apărută în: *Dumbarton Oaks Papers*, Washington, Center for byzantine Studies, 1970.

Literatura: R. Guiland, *La correspondance inédite d'Athanase, patriarche de Constantinople (1289-1293; 1304-1310)*, în *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, pp. 121-140.

J. Guillard, *Le Synodicon de l'Orthodoxie*, édition et commentaire, în *Travaux et Mémoires*, II, Paris, 1967, 1-316.

O contribuție de studiu canonic și istoric, privitor la structura patriarhiilor Tetrarhiei și a celorlalte biserici autocefale și autonome, cu valabilitate în anul 1865, ne oferă canonistul și profesorul german Dr. Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865, Verlag von I. G. Wölflle, 334 p.²³ Paginile 7-10, din această lucrare sunt dedicate Sf. Sinod, recte *Sinodului Endemic* sau Sinodul Permanent:

4. *Die Hl. Synode und ihre Rechte.*

Sinodul Permanent sau Endemic „gemaat” (turcește), de la Constantinopol avea aproape aceeași structură și în anul 1865, pe care o întâlnim și în primul mileniu creștin: 10-12 mitropoliți, desemnați de Patriarhul Ecumenic, cu excepția mitropoliților de Heracleia Traciei, Cizic, Nicomidia Bitiniei și Chalcedon, care erau membri de drept permanenți, și care aveau eparhii în împrejurimile capitalei, aceștia aveau din partea Sultanului obligația de-a rezida în Constantinopol, pentru a fi la dispoziția Patriarhului Ecumenic. Tot acestor mitropoliți le revenea și dreptul și sarcina de-a deține un sfert din sigiliul patriarhal, fără de care Patriarhul Ecumenic nu putea elibera nici un act oficial.

Datorită felului în care, cei patru mitropoliți erau implicați în modul de administrație patriarhală, trebuiau menționați de sultan sau de marele vizir, și în „berat”-ul sau *decretul Porții Otomane*, de numire al Patriarhului Ecumenic.

Numărul episcopilor prezenți la Sinod era variabil, dar nu puteau fi mai puțin de zece și nu puteau lipsi cei patru mitropoliți, deținători ai sfertului de sigiliu.

În anul 1847, Poarta Otomană a încercat să includă între sinodali și trei greci laici – mireni – ἄρχοντες, *arhonți*, dar a renunțat în urma protestelor vehemente, venite din partea Patriarhiei și a episcopilor.

Sinodul Permanent avea funcțiuni și răspunderi multiple, considerat fiind și ca forul suprem de apel, apoi ca tribunal sau consistoriu de judecare al arhierilor și chiar al Patriarhului, de fixare a dărilor către Biserică și către Poartă etc. Numai că, după judecarea în Sinod a Patriarhului, dosarul său trebuia trimis Porții, deoarece numai Divanul Imperial avea dreptul să decidă asupra rămânerii în funcție sau a depunerii acestuia din scaun.

Patriarhul Ecumenic putea fi depus în trei cazuri:

1. din partea Porții Otomane, pentru motivul de „întălnă trădare” sau infidelitate față de Sultan - *de crimine lesae Majestatis*;
2. din partea Sinodului, din două motive:
 - a. dacă face greșeli în administrație sau risipește bunurile Bisericii;
 - b. dacă se face vinovat de greșeli dogmatice sau cade în erezie.

Primul motiv, referitor la *administrația bunurilor bisericesti*, lăsa mult spațiu liber intrigilor și fanteziilor clericale, ale celor care râvneau la Tronul Ecumenic și încuraja reclamațiile către Poartă, mai ales că era formulat în mod general, fără puncte de sprijin concrete, patriarhul cădea pradă răutăților și haosului levantin, de care profitau atât arhierii cât și Poarta Otomană, spre dezastrul final al instituției Patriarhiei Ecumenice. În plus, din 1454 și până în anul 1856, Patriarhul Ecumenic îndeplinea și funcția de Etnarn Ἐθνάρχης al Națiunii confesionale Ortodoxe din Imperiul Otoman, adică și al creștinilor ortodocși din Patriarhiile Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, *Rum Milleti*, Ρομ μιλλέτ, millet-i Rûm (turc.), «ἔθνος τῶν Ρωμαίων»,²⁴ situație care a contribuit la eclipsarea și subordonarea tronurilor Tetrarhiei, din partea Constantinopolului: Alexandria, Antiohia și Ierusalim. În această calitate de Millet Bașa sau Ministru al creștinilor rum ortodocși, Patriarhul Ecumenic putea fi judecat numai de către Divanul Imperial al Sultanului. Dacă

²³ Reprint, Regensburg (G. Z. Manz), 1904, editor Dr. Jos. Schnitzer, XXIV+396 p.

²⁴ Roudometof, Victor (1998). "From Rum Millet to Greek Nation: Enlightenment, Secularization, and National Identity in Ottoman Balkan Society, 1453-1821" în: *Journal of Modern Greek Studies* 16 (1): 11-48.

Patriarhul Ecumenic se facea vinovat de abateri bisericești, Sinodul Endemic transmitea Divanului cazul de judecată al Patriarhului, unde se decidea dacă va fi sau nu depus.

În calitate de Etnarh, Patriarhul Ecumenic dispunea de drepturi mai mari decât în timpul împăraților bizantini: avea dreptul să meargă călare, însoțit de o gardă de arnăuți, care puteau purta îmbrăcămintea pe care o doreau, nu aceea prescrisă de Poartă, pentru creștini; dispunea de o garda patriarhală, care purta o cruce de procesiune în față, flancată de două torțe; patriarhul avea dreptul să meargă sau să se oprească în drum unde dorea; forma de adresare către Patriarhul Ecumenic fiind *παναγιότητα σου και παναγιώτατος* N. Arhiepiscop al Constantinopolului Noua Romă și Patriarh Ecumenic, având dreptul de-a fi pomenit la slujbe în toate bisericile ortodoxe din Imperiul Otoman și din eparhiile ortodoxe, din afara acestuia.²⁵

Stadiul acesta de evoluție al Sinodului Endemic și a poziției Patriarhului Ecumenic, pe care o descrie Dr. Isidor SILBERNAGL este rezultatul schimbărilor și a reformelor întreprinse de sultani, după Pacea de la Adrianopol, din data de 2/14 septembrie 1829, tratat, care a inaugurat și începutul perioadei de *tanzimat*, adică de reforme, inițiate de conducătorii otomani, pentru a prelungi existența imperiului. Pacea de la Adrianopol a consacrat proclamarea independenței Statului Grec, din Peloponez, care a avut loc la data de 1/12 ianuarie 1822, la Epidaur. După ce i-a abandonat timp de mai multe secole și nu i-a ajutat deloc nici în anul 1453, în secolul al XIX-lea, puterile europene au ajuns, în sfârșit, să manifeste interes și față de creștinii din Imperiul Otoman, exersând presiuni asupra sultanului (Abdül Mecîd I Ghâzî (1839-1861), care la 3 noiembrie 1839 s-a văzut nevoit să dea *Hatti-Şeriful* – Edict – de la *Ghül-Hané*, prin care se garanta creștinilor libera exersare a religiei lor, libertatea cultului lor, egalitatea în fața legii, siguranța vieții și a averii etc. Fermanul cu textul *hatti-şerifului* a fost citit și în public, în fața sultanului, prezenți fiind Patriarhul Ecumenic, Patriarhul Armeano-Gregorian din capitală, Marele Rabin, miniștrii otomani, ambasadorii acreditați la Poartă și alți mari demnitari din Constantinopol.

În timpul „crizei orientale”, care s-a încheiat cu războiul Crimeii (1853-1856), „pentru rezolvarea chestiunii Orientului”, Patriarhia Ecumenică a avut mult de suferit din partea propagandei și presiunilor Bisericii Catolice, susținută în Orient de Franța lui Napoleon III (1852-1870), de Curtea Imperială din Viena și de Regatul Sardiniei. Nici protestanții n-au fost mai buni și, protejați fiind de Regatele Angliei, Olandei și Prusiei au catapultat și ei misiuni de convertire în Imperiul Otoman, însă nu printre musulmani și alți necreștini, ci *printre ortodocși și vechii orientali*, la fel ca și frații lor catolici, ca lupii ajunși în staulul oilor.

La data de 6 iunie 1853, *Iradeaua* sau un nou act imperial, dat de Sultan, reconfirma sau întărea stipulațiile din *Hatti-Şeriful* de la *Ghül-Hané*, din 3 noiembrie 1839.

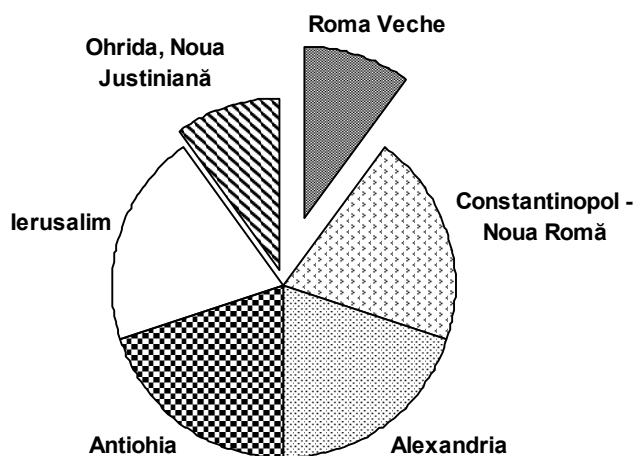
Scrisoarea autografă, Edictul sau Scrisoarea imperială, dată de Sultanul Abdül Mecîd I Ghâzî la data de 18 febr./2 mart. 1856, numită *Hatti-Humayium*, în urma încheierii războiului Crimeii, garanta din nou libertatea creștinilor de toate confesiunile și defineau raporturile noi, dintre Poarta Otomană și Patriarhia Ecumenică. Actul specifica restrângerea atribuțiilor Patriarhiei în problemele civile, adică legate de funcția de Etnarh a Patriarhului, pe care o abrogă prezentul edict, însă li se promitea creștinilor o egalitate completă de drepturi, aceștia putând fi admiși în funcțiile de Stat, militare și administrative. Li se dădea chiar voie să folosească clopotele, interzise în anul 1454, să-și zidească și să-și repare bisericile, s-a abrogat legea care pedepsea cu moartea pe musulmanii, care treceau la creștinism, asigurându-se retribuția clerului, dar în așa fel, în care să se evite abuzurile, cu ocazia perceperii taxelor de cult.

În aprilie 1857, Poarta Otomană a cerut Patriarhiei Ecumenice să numească un consiliu provizoriu, cu scopul redactării unui Proiect de lege pentru administrarea bisericească în spiritul dispozițiilor din Edictul *Hatti-Humayium*, din 18 febr./2 mart. 1856.

²⁵ Isidor SILBERNAGL, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine canonistisch-statistische Abhandlung*, von..., Landshut, 1865..., Op. cit., pp. 14-16.

În felul acesta s-a redactat *Legea din ianuarie 1860*, după care s-a condus Patriarhia Ecumenică până la Tratatul de Pace de la Lausanne, dintre Grecia și Turcia, din data de 24 iulie 1923. Legea era redactată în șapte capitole, cuprindea hotărâri privitoare la alegerea și întronizarea Patriarhului Ecumenic, a mitropoliților și a episcopilor, organizarea și structura Sinodului Patriarhal (Permanent sau Endemic), compus din Patriarh și 11 mitropoliți, la consiliul mixt, format din clerici și mireni, prezidat de Patriarh, asistat de trei mitropoliți și opt mireni, care să administreze finanțele Patriarhiei, la raporturile Patriarhului cu mitropoliții, cu episcopii sufragani, la organizarea mănăstirilor, salarizarea clerului și a demnitarilor bisericești etc.²⁶

**Tetrarhie, după 1054, cu încercări de refacere a
Pentarhiei sau chiar cu Hexarhie inactivă,
deoarece Roma Veche s-a separat**

Schița Pentarhiei, cu adaosul Ohridei Noua [Prima] Justiniană

Rezumat

Prerogativele Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului:

Sinodul Permanent, Ενδημουσα συνοδος (Endimousa synodos) Sinodul Rezident²⁷

Începând cândva, în secolul al IV-lea, problemele Patriarhiei Constantinopolului au început să fie gestionate de un sinod, de un fel anume, cunoscut ca ενδημουσα συνοδος (*endimousa synodos*, "sinodul rezident"). Președintele acestuia era Patriarhul Ecumenic, iar sinodul era constituit din totalitatea episcopilor care rezidau sau se aflau în vizită în Constantinopol. *Denumirea aceasta apare pentru prima dată ca termen tehnic în anul 448, dar instituția în sine datează probabil de la ridicarea Bizanțului la rangul de capitală imperială în secolul al IV-lea, adică în anul 330.* Prin intermediul acestui sinod episcopal permanent, problemele care țineau de Biserica din capitală (inclusiv alegerea sau depunerea patriarhului acesteia) erau rezolvate cu participarea unor reprezentanți din întreaga Biserică Ortodoxă. Astfel, sinodul acesta a ajuns pe cale naturală să analizeze probleme de importanță ecumenică, în special cele pentru rezolvarea cărora era nevoie de sprijinul autorității imperiale.

²⁶ Istorie Bisericească Universală (redactată de Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae), vol. II (1054-1982), București, 1993, p. 439.

²⁷ Prerogativele Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului: Text preluat din volumul nostrum anterior, *Pentarhia*, vol. II/3, pp. 328-329; Ioan Marin MĂLINAȘ, *PENTARHIA*, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

Oxford Dictionary of Byzantium

descrie Sinodul endemic în felul următor:

Era într-adevăr firesc, dacă nu inevitabil, ca episcopii, individual, să tindă să se apropie de capitala imperială, pentru rezolvarea unor probleme oficiale sau personale, adică oridecâteori doreau să depună o cerere sau plângere pe lângă curtea imperială - de unde natura permanentă a sinodului. Într-adevăr, convocarea acestuia era deja un loc comun la data Sinodului de la Calcedon (451), când acest obicei a fost recunoscut în mod solemn (Canoanele 9, 17 de la Calcedon) (p. 697).

Sinodul rezident nu era o instituție specifică Bisericii din Constantinopol - ocazional, erau convocate sinoade cu o alcătuire similară și în Alexandria sau Antiohia, în perioada controversei ariene -, dar aceste sinoade au căpătat o importanță deosebită în perspectiva dezvoltării primatului Constantinopolului (în legătură cu statutul său de capitală imperială). Primul sinod de acest fel a fost ținut, din câte se știe, la Constantinopol în anul 336, după consacrarea orașului drept capitală (Maximos, p. 82).

După invaziile arabe din secolul al VII-lea, celelalte patriarhate răsăritene au participat mult mai puțin frecvent la întrunirile Sinodului rezident, din capitala Imperiului, dar sinoadele în sine și-au păstrat prestigiul atât la nivel local cât și ecumenic, iar faptul că patriarhul din Constantinopol prezida aceste sinoade a dus pe cale naturală la o creștere a prestigiului și autorității acestuia. În timp ce episcopii celorlalte Biserici autocefale continuau să ia parte la întrunirile Sinodului rezident, propria lor autoritate și prestigiul lor au crescut și ele, întrucât păstrau legătura cu centrul politic și ecleziastic al creștinătății.

Titlurile de „loctiitori” ai mitropoliților români din cadrul Sinodului Endemic de la Constantinopol

Patriarhii ortodocși din România sunt foarte mândri de titlul de *Loctiitor al Scaunului Arhiepiscopal din Cezareea Capadociei*, pe care îl poartă din anul 1776, însă în calitate de Mitropoliți ai Ungrovlahiei, putând face uz de acest titlu, numai în cazul în care sunt prezenți la ședințele Sinodului Endemic sau Sinodul Permanent de la Constantinopol.²⁸

Se cuvine din capul locului să facem o rectificare de ordin canonic-istoric: titlul formulat în mod corect este *Loctiitor al Scaunului din Cezareea Capadociei*, nu de „Loctiitorul TRONULUI Cezareei Capadociei”! *Tronuri* sunt numite, în titulatura canonică ortodoxă, numai primele patru scaune ale patriarhilor Pentarhiei: Roma Veche, Noua Romă Constantinopol, Alexandria și Antiohia. Patriarhul Ierusalimului are doar „scaun”, nu tron și cu atât mai mult patriarhii autocefali, care sunt de gradul al treilea, ca să nu mai vorbim de scaunele vlădicești arhiepiscopale, mitropolitane și episcopale.²⁹

p. 397 În 1776 patriarhul ecumenic Sofronie II (1774-1780) și sinodul său, la cererea domnitorului Alexandru Ipsilanti (1774-1782), au acordat mitropolitului Grigorie și urmașilor săi în scaun titlul de „loctiitor al scaunului din Cezareea Capadociei”. Prin acordarea acestui titlu, Mitropolia Ungrovlahiei era ridicată la rangul celui dintâi scaun între mitropoliile Patriarhiei de Constantinopol, cu alte cuvinte, dacă mitropoliții Ungrovlahiei ar fi luat parte la ședințele sinodului patriarhal, ar fi urmat îndată după patriarh (la început Mitropolia Ungrovlahiei ocupa locul 70, apoi a fost așezată în același rang cu scaunele de Melitene, apoi Nicomidia, iar mai târziu a ocupat locul Mitropoliei de Ancira). Acordarea acestui titlu onorific era o recunoaștere a importanței Mitropoliei Țării Românești și a aportului pe care l-au adus Biserica noastră și poporul român la susținerea Ortodoxiei răsăritene.³⁰

Critica textului: Această mențiune importantă, din contextul centru-provincie, confirmă aspectul provincial al prezentării evenimentului. De „jos”, din Ungrovlahia, se cere sau se intervine cu

²⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1992, apărut în 1994, p. 397.

²⁹ Patriarhul Ecumenic este de gradul întâi, restul patriarhilor Pentarhiei sunt patriarhi de gradul al doilea, iar patriarhii autocefali post imperiali (după anul 1453) sunt de gradul al treilea.

³⁰ Text luat din: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Op. cit., p. 397.

umilință la centru, la Constantinopol și se obține această onoare din partea Marei Biserici. Noi, cei din provincie suntem mândri de ea și o justificăm cu o oarecare fantezie, forțând un pic lucrurile.

Necazul este că se pierde din vedere mecanismul acordării și funcționării acestui titlu, precum și acela al Sinodului Endemic.

Patriarhul Ecumenic avea nevoie de arhieriei, care să ia parte la lucrările Sinodului Endemic, Patriarhal sau Permanent, care se ținea în cafasal sud-vestic al Bisericii Sfintei Sophii, din Constantinopol. Arhieriei participanți la lucrările acestor sinoade erau vlădicii aflați în capitală, unde aveau de rezolvat diferite probleme de ordin bisericesc sau administrativ, la Patriarhie sau la Cancelaria Imperială. Pentru păstrarea ordinii canonice, din structurile ierarhice existente, arhiepiscopii, mitropoliții și episcopii din cuprinsul Patriarhiei Ecumenice delegau pe sufragani sau pe vecinii lor arhieriei să-i reprezinte, adică să voteze deciziile ce se luau în sinoade. Mai târziu, această „delegare” a votului, o făcea chiar Patriarhul Ecumenic, pentru ierarhii, care întâmplător se aflau în capitală și participau la lucrările sinoadelor permanente sau endemice, chiar dacă nu aveau nici o legătură de jurisdicție sau de vecinătate cu arhieriei pe care îi reprezentau. Așa avem și cazul arhieriei de Vicina, care înainte de Iachint, locuiau de fapt, în Constantinopol, trăind acolo din veniturile eparhiei lor din nordul Dobrogei, eparhia fiind condusă de un vicar - δικάτωρ. Invers analizând problema, existau mitropoliți membri permanenți ai Sinodului Endemic, care nu rezidau în eparhiile lor, ci la Constantinopol, cum s-a întâmplat și cu cei trei mitropoliți ai Ungrovlahiei: Hariton, Antim și Athanasie, funcțiunile lor arhieresti fiind îndeplinite de Daniel proin Mitropolitul Vidinului, timp de 24 de ani (1365-1389) și de alți vlădici peregrini sau alungați din scaun și pripășiți prin acele locuri.

De pildă, motivul principal al numirii și hirotonirii într-un arhieriu a lui Hariton de Cutlumuș (1372-c.1381), ar fi fost decesul mitropolitului Iachint al Ungrovlahiei, însă Jean DARROUZÈS, pune la îndoială faptul că inițiativa acestei numiri ar fi venit, de această dată, din partea Domnitorului Vladislav I sau Vlaicu Vodă (1364-1377). Patriarhul avea nevoie de el la Constantinopol și la Cutlumuș, cum s-a întâmplat și cu Antim Critopol (1370-1381 și 1381-c.1401). Cazul lui Hariton este similar lui Ciprian Țamblac, ales și hirotonit în Constantinopol, la finea anului 1375, ca Mitropolit pentru Rusia, succesorul lui Alexie al Kievului (1354-1375, respectiv 1378), care era încă în scaun și nu voia să se retragă, vezi registul nr. 2665. În registul nr. 2656, din toamna anului 1373, avem scrisoarea Patriarhului Filotei, către Mitropolitul Alexei al Kievului, rezident în Moscova, prin care-l determina să-și viziteze credincioșii și provinciile, pe care le-a părăsit în urmă cu 19 ani, adică în anul 1354. Purtătorul acestei scrisori era atunci însuși Ciprian Țamblac, un adversar al lui Alexei și al Ducelui (Cneazului) Moscovei.

În cazul proin Mitropolitului Daniel al Vidinului, care se acomodase foarte bine în Ungrovlahia, după anul 1365, este domnitorul român, cel care a cerut Patriarhiei dreptul de a-l menține în Ungrovlahia, încă pe timpul când Iachint mai era încă în viață. Situația canonică a lui Daniel al Vidinului în Ungrovlahia a fost clarificată de Iachint în sensul cutumei ἐπίδοσις, epidosis. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhierul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese, mai ales atunci când era titularul mai multor scaune, practică atestată la Constantinopol, de prin secolul al XII-lea.

**Era Mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei (1760-1787) și urmașii săi,
(pînă la patriarhii români de astăzi), Πρωτόθρονος (Episcopus primae sedis) sau Τόπος
(ține locul la...), al Scaunului Cezareei Capadociei, Καισάρεια της Καππαδοκίας
(azi Kayseri, în Turcia centrală)?**

Să încercăm să facem o trecere în revistă a evoluției istorice a orașului Cezareea, din Capadocia, în al doilea mileniu creștin. În anul 1077, bizantinii pierd orașul Cezareea. Câțiva ani mai târziu, în anul 1082, orașul a fost ocupat de Daneșmizi, o casă domnitoare turkmenă (1074-1178), mari rivali ai Sultanatului de Iconiu. În secolul XII-XIII, fiind sub ocupație selgiucidă (1178-1243), Cezareea a devenit și capitala ocazională a acestora. Orașul a mai trecut și sub alte stăpâniri:

a cruciaților, mongolilor, otomanilor, apoi din nou mongolă, iar din anul 1468, respectiv 1515, a rămas în mod constant sub stăpânire otomană.

La 1652, Prototronul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol era și rămăsese secole de-a rândul, scaunul Cezareei Capadociei, *Καيسάρεια της Καππαδοκίας*, după cum îl atestă și glava 391, din *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652. Scaunul arhiepiscopal al Cezareei și-a pierdut importanța, după anul 1922, când peste o jumătate de milion de creștini ortodocși din Capadocia, au fost expulzați de guvernul turcesc, în Grecia.

Prototronul – Πρωτόθρονος – Episcopus primae sedis – era scaunul al doilea, după Tronul Patriarhal [însă numai pe plan intern, adică în contextul eparhiilor sufragane], nu și în relația acestuia cu restul tronurilor Pentarhiei, și avea o importanță deosebită, atât în sinod, cât și în relațiile cu Patriarhia. Numai că Cezareea Capadociei se afla la o distanță destul de mare de Constantinopol, iar arhiepiscopul nu putea să meargă prea des în capitală sau să zăbovească prea mult în afara arhiepiscopiei lui. Din acest motiv, patriarhul accepta calitatea de Τόπος (ține locul la...), la sinoadele endemice, funcție pe care o conferea diferiților arhiepiscopii prezenți sau cu scaunele situate în apropiere de Constantinopol. Așa avem cazul Mitropolitului Tesalonicului, care din anul 1387 a devenit Τοπος, Τόπος (ține locul la...) al Arhiepiscopului Cezareei Capadociei. Cu timpul aceste funcții au putut deveni și „titluri onorifice”, cum s-a întâmplat și în cazul Mitropolitului Grigorie II al Ungrovlahiei. Avem astfel de cazuri precedente în istoria acestei Mitropolii:

„De-acia apoi se-au făcut la Ungrovlahia, adică în Țara Muntenească doi mitropoliți și însă unul ține locul al Anchirii și se chiamă exarh a toată Ungurimea și al Plaiului. Iară altul se chiamă mitropolit laturii Țării Muntenești, spre Severin, și locul ținând al Amasii. Iară acum nu se chiamă acela mitropolit, ce episcop.”³¹

Este vorba de primii mitropoliți ai Ungrovlahiei de sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice: Iachint al Ungrovlahiei (1359-1372); Antim Critopol (1370-1381) și Atanasie (c.1381-c.1403) ai Severinului. Această cinste deosebită, din partea Patriarhului Ecumenic, pentru Grigorie II, a rămas o moștenire a mitropoliților Ungrovlahiei, din secolele XIII-XIV, adică din timpul în care, predecesorii lui Iachint de la Vicina (1261-1359), erau membri cvasi permanenți ai Sinodului Endemic din Constantinopol, rezidând aproape tot timpul în capitala bizantină.

Titlul de „Locțiitor al Scaunului Cezareei Capadociei”, nu are efecte canonice de jurisdicție eparhială, ci poate fi înțeles numai în legătură cu ședințele Sinodului Endemic sau Patriarhal sau Permanent de la Constantinopol și pe timpul duratei acestora. Scaunul arhiepiscopal al Cezareei Capadociei, perzându-și importanța canonică și încetând să mai existe, titlul de „locțiitor” devine anacronic, nici măcar „onorific”, cum ar fi cazul în la preoții sachelari, iconomi, singheli etc. Pentru instituția Mitropoliei Ungrovlahiei și pentru clerul acesteia, titlul de „Locțiitor al Scaunului Cezareei...” nu are nici un efect canonic, ci numai cu persoana mitropolitului, după cum în mod greșit se susține în manualul de istorie bisericească.³² În plus, numele Mitropoliei sau titulatura Mitropoliei Ungrovlahiei nu mai există în diptice, fiind schimbată de câteva ori, în ultimii ani, motiv pentru care nici chiriarhul actual nu poate face uz de titlurile onorifice ale fostei mitropolii, care nu mai figurează în diptice. Importanța acestui titlu a fost supra evaluată de către Patriarhia Ortodoxă din România, vrând să dea impresia că Patriarhul din Statul Român ar fi chiar Πρωτόθρονος, adică al doilea arhieru în rang, după Patriarhul Ecumenic. În mod strict, titlul din 1776 acordat Mitropolitului Grigorie II al Ungrovlahiei și urmașilor săi de „locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei”, este o continuare a titlurilor din secolul al XIV-lea, pe care le-au deținut mitropoliții munteni, în amintirea celor de la Vicina, și se referă doar la calitatea de Τοπος, Τόπος (ține locul la...), al celui de Capadocia, în cadrul și pe timpul duratei ședințelor Sinodului Patriarhal sau Endemic, de la Constantinopol. Titlul acesta a fost înainte, o onoare, pentru mitropoliții Ungrovlahiei, însă în actualitate, o convocare a Patriarhului României, pentru a participa la ședințele Sinodului Endemic sau Permanent, alături de sufraganii Patriarhului Ecumenic, din Constanti-

³¹ *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652, glava 391.

³² Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Op. cit., p. 397.

nopol, nu numai că ar contrazice principiul canonic al autocefaliei, dar ar constitui și o umilință pentru Patriarhul din România, convingși fiind că acesta din urmă, nici nu i-ar da curs.³³ Arhiepiscopia Capadociei nu mai există, deci nici titlul de „loctiitor” nu-și mai are nici o justificare. Pe de altă parte, n-ar strica o convocare cu regularitate a patriarhilor autocefali, la lucrările Sinodului Endemic, din Constantinopol, pentru o intensificare a raporturilor de activitate întreolaltă, și cu Tronul Ecumenic și mai ales ca un gest de smerenie, ascultare, umilință și comuniune al patriarhilor întreolaltă, ca niște călugări de vocație ce sunt prin excelență. Și, cum aproape toate popoarele din bazinul Mării Negre pretind să fi fost încreștinate de către Sfântul Apostol Andrei[!] cel întâi chemat, ar fi de dorit ca urmașul acestuia în scaun, adică Patriarhul Ecumenic să procedeze ca și confratele său din Roma Veche [urmaș al apostolilor Petru și Paul], prin obligarea cel puțin a patriarhilor autocefali de-a efectua tot la cinci ani *visitatio ad limina apostolorum*, pentru a prezenta și discuta împreună problemele bisericesti de interes comun, cu rapoartele de activitate în ordine și cu referatele întocmite în acest scop. În Biserica Catolică fiecare episcop, indiferent că este „auxiliar” [vicar], patriarh, cardinal sau [și] arhiepiscop, se supune acestei reguli canonice, atestată documentar încă de prin secolul al IV-lea, atunci de ce n-ar putea fi adoptată și de patriarhii autocefali.

Convingerea noastră este că la acest titlu de „Loctiitor al Scaunului Cezareei Capadociei...” trebuia să se renunțe încă din anul 1885, adică odată cu acordarea tomosului de autocefalie, pentru Biserica Ortodoxă din Regatul României, când Mitropolia Ungrovlahiei nu mai era sufragana a Patriarhiei Ecumenice și nu avea ce căuta în titulatura patriarhilor români, după anul 1925. În plus, nici titulatura *Mitropoliei Ungrovlahiei* nu mai există în diptice, numele ei fiind schimbat.

Mitropolitul Ungrovlahiei era din anul 1776 Τόπος al scaunului din Cezareea Capadociei, în cadrul Sinodului Endemic sau Permanent, din Constantinopol, nu Πρωτόθρονος al Patriarhiei Ecumenice, adică întâiul după aceasta din urmă, fără implicații ori prerogative de jurisdicție, pentru scaunul mitropolitan, de la București, ci numai pentru persoana chiriarhului muntean și în cazul absenței Arhiepiscopului din Cezareea Capadociei de la lucrările Sinodului Endemic și pe timpul duratei acelor ședințe.

În concluzie, scaunul din Cezareea Capadociei dispărând, ne mai figurând în catagrafia sau dipticele sufragane al Patriarhiei Ecumenice, și titlul de „loctiitor” sau topos devine pentru Ungrovlahia desuet și fără un suport canonic justificat, iar Mitropolia aceasta primind un nou nume, o nouă titulatură (schimbată de două ori, în ultimii ani), adică nu figurează ca instituție canonică, sub acest nume, în catagrafia eparhiilor din Biserica Ortodoxă din România, instituția succesoare este: *Mitropolia Munteniei și Dobrogei*. În actualitate, calitatea de prototronos al Patriarhului Ecumenic o deține Mitropolitul Chalcedonului (azi Kadıköy, în Turcia).

*

**Mitropoliții Ungrovlahiei și calitatea lor de topos τόπος (ține locul la...)
ai scaunelor sufragane Patriarhiei Ecumenice, în contextul sinoadelor endemice,
patriarhale sau permanente din Constantinopol:**

*„De-acia apoi se-au făcut la Ungrovlahia, adică în Țara Muntenească doi mitropoliți și însă unul ține locul al Anchirii și se chiamă exarh a toată Ungurimea și al Plaiului. Iară altul se chiamă mitropolit laturii Țării Muntenestei, spre Severin, și locul ținând al Amasii. Iară acum nu se chiamă acela mitropolit, ce episcop.”*³⁴

Mitropolia a toată Ungrovlahia:

Iachint, Υάκινθος, Hyacinthos (1359-1372), proin Mitropolit de Vicina, Bitzina, Bitzyna,
Βιτζίνα (1348-1359).

Hariton, Χαρίτων (1372-1381)

³³ Deci: timeo Danaos et dona ferentis - φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντας!

³⁴ *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652, glava 391.

Antim Avθimos Critopol (1381-c.1401), topos, τόπος (ține locul la...), al celui de Nicomidia, Νικομήδεια, din iulie 1381, deci după transeful de la Severin, la Argeș, în c. mai 1381. În rânduiala șederii în Sinodul Endemic, scaunul Nicomidiei se afla înaintea celui de Niceea, adică pe locul al șaptelea.³⁵

Mitropolia a toată Ungrovlahia și Exarhul Plaiurilor: πάσης Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἐξαρχος τῶν πλαγηνῶν sau *Ungrovlahia I*, Câmpulung-Argeș, din anul 1401:

Grigorie II: pe seama Sinodului Endemic din Constantinopol, Patriarhul Ecumenic Sofronie II (1774-1780) îl numește în anul 1776, pe Mitropolitul Grigorie II (1760-1787) și pe urmașii acestuia în scaunul Ungrovlahiei: *Locțiitor* - Τόπος - al Scaunului arhiepiscopal din Cezarea Capadociei, care pe timpul acela avea încă rangul de prototronul Patriarhiei Ecumenice: Πρωτόθρονος (Episcopus primae sedis).

Mitropolia Ungrovlahiei II sau μέρος Οὐγγροβλαχίας, Seberinon - Severin:

Antim Critopol (1370-1381), topos, τόπος (ține locul la...), al celui de Melitene;

Athanasie (1381-c.1403, transferat din scaunul de Mitropolit de Perga, topos, τόπος (ține locul la...), al celui de Perga și Attalia (ian. 1387 – febr. 1389);

Despotatul Dobrogei, Țaratul Bulgar, Imperiul Romeu etc., în preajma anului 1359

[Conjuncturi politice, favorabile și nefavorabile, care au influențat transferul canonic al Mitropolitului Iachint al Vicinei în scaunul Ungrovlahiei, cu implicarea părintească a Patriarhului Ecumenic de la Constantinopol, ignorându-se prerogativele Arhiepiscopiei de Ohrida]

Istoria Dobrogei independente este din păcate trecută sub tăcere, atât în atlasele geografice, cât și în manualele de istorie românești, bulgărești, moldovenești, turcești, ucrainene și rusești.

Între anii 1352-1359, Domnitorul Nicolae Alexandru al Țării Românești (1352-1364) reușește să aibă în stăpânire o parte din Bugeac, [Буджак, Μπουντζάκ, (*Bucak*, turcește, „șinut”, „colț”, „triumf”), între Tighina, Cetatea Albă și Izmail], și gurile Dunării, cu cetățile Oblucita [Izmail, Измаїл, rus. și bulg. Измаил, turc. İşmasıl sau Hacidar], Chilia [ukr. Кілія, rus. Килия, Chilia (Nouă), Κελλία, turc. Kilya], precum și Insula Șerpilor [ukr. Острів Зміїний, rus. Остров Змеиний, gr. veche Λευκός, neogr. Φίδονισι, turc. Yılan Adası].³⁶

În aceeași perioadă de timp, în nordul Dobrogei își face apariția o nouă formațiune statală: Principatul sau *Jupanatul Tătar al Vicinei*. Acest Jupanat era fondat și condus de tătarul încreștinat DEMETRIUS, cuprinzând teritoriul din jurul cetății Vicina, cu Masivul Măcinului, pe malul drept al Dunării.³⁷

³⁵ Nicomidia, scaun episcopal al Casei Imperiale, din secolul IV, unde a rezidat Constantin I cel Mare.

³⁶ Azi: Φιδονήσι Εύξεινου πόντου.

³⁷ Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Dobrogei

Literatură privitoare la istoria Dobrogei, vezi:

Adăniloiaie, Nicolae, *Cucerirea independenței de stat a României. 1877-1878*, Editura Politică, București, 1973.

Agrigoroaie, Ion, *România în fața pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei (1917-1918)*, în „*Dobrogea. Repere istorice*”, coordonator Mihai Lupu, Constanța, Editura Europolis, 2000.

Barnea, Ion, Ștefănescu, Ștefan, *Din istoria Dobrogei III*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

"Carol I, Rege al României, *Cuvântări și scrisori*, tom II 1877-1886, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, București, 1909.

Ciachir, Nicolae, Bercan, Gheorghe, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Ciachir, Nicolae, Focșeneanu, Ion, *Acțiuni militare ruso-româno-bulgare în războiul din 1877-1878*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1957.

Dobrogea românească, lucrare îngrijită de Elsa și Dumitru Gereș, București, 1938.

Kirițescu, Constantin, *Istoria Războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

La sud de Jupanatul – Principatul – Tătar al Vicinei se întindea Despotatul Dobrogei, creat de Jupanul Baliță, formațiune statală care a fost însă condusă de fiul acestuia DOBROTICI (1347-1386).

Titlul de *despot*, δεσπότης a fost fondat în anul 1163, de către Împăratul romeu Manuel I Comnenul (1143-1180), ca fiind cel mai mare titlu, după cel de Basileu sau βασιλεύς. Titlul era rezervat înaltei aristocrații, care putea sau nu să posede un Despotat sau Despotie. Din anul 1261, urmașul la tron sau prințul moștenitor în Constantinopol purta titlul de *Despot* și conducea efectiv Despotatul de Morea. Forma feminină a termenului de despot era Despina Δέσποινα. Titlul de Despot s-a răspândit foarte repede în spațiul geografic ortodox și în întreaga Europă de sud-est. În anul 1165, prințul Bella, viitorul Bella III al Ungariei (1172-1196) a fost primul Despot în afara spațiului geografic bizantino-ortodox. El s-a căsătorit cu prințesa Maria, fiica Împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180), fiind numit chiar și urmaș la tronul romeilor. Titlul și căsătoria lui Bella cu maria au fost anulate câțva timp mai târziu, după ce Manuel I a avut un fiu, asigurând astfel succesiunea normală la tron.

Așa avem cazul Despotatului Morea (1308-1460), al Dobrogei (sec. XIV) [*precedat de Principatul Cărvunei-Karvuna, sec. XIII-XIV*], Epirului (1204-1449), Despoții Sârbi (1389-1459), Despoții Voivodinei (1471-1540), al Principatului [recte Despotatului] Vidinului (1280-1356, apoi Țaratul Vidinului (1356-1396), După desființarea Țaratelor Sârb și Bulgar, titlul de Basileus era rezervat doar împăratului romeu, care acorda sau recunoștea formal titlul de Despot al monarhului respectiv, într-o formă similară relației *primus inter pares*. Un Despot depindea cel puțin nominal de Basileul Romeu de la Constantinopol. Între anii 1402-1453, Basileul din Constantinopol îi confirma pe toți despoții sârbi, iar după această dată, privilegiul și l-a însușit regele Ungariei. În serviciul divin ortodox, diaconul folosește întodeauna termenul de "Stăpâne", Δεσπότης, atunci când se adresează arhierului sau preotului: „Binecuvintează Stăpâne!”, Εὐλόγησον, δέσποτα!

Despotatul Dobrogei era cunoscut înainte sub numele de Principatul de Karvuna sau Țara Cărvunei și cuprindea - în prima fază de existență - ținutul dintre Varna și Caliacra, pe litoralul de azi al Bulgariei la Marea Neagră, fondat de facto încă prin anii 1320-1322. Începuturile acestuia pot fi însă căutate încă de prin anul 1262, când Împăratul Romeu Mihail VIII Paleologul (1258-1282), cu ajutorul genovezilor a despărțit Dobrogea de Imperiul Bulgar. În faza de maximă extindere teritorială, Despotatul Dobrogei se întindea de la brațul Sulina al Dunării - în nord - și până la Mesembria (Nesebăr) și Anhialos (Pomorie) - în sud - adică actuala regiune a Dobrogei din România (fără brațul Chilia, teritoriul aferent și Insula Șerpilor, care țineau de Valahia) și jumătate din litoralul Mării Negre, din actuala Bulgaria. Frontierele Despotatului Dobrogei s-au modificat de mai multe ori, în decursul istoriei acestei formațiuni statale.

În anul 1357 Jupanul Dobrotici se declară Despot al Dobrogei, dar în același an, Împăratul Ioan V Paleologul (1341-1391) recucerește cetățile Mesembria și Anhialos. Pierderile teritoriale din sudul Despotatului Dobrogei vor fi recompensate de cuceririle din nordul și vestul acestuia. Astfel, în anul 1359, Dobrotici cucerește cetatea Vicina, de la Demetrius, dar întreg Jupanatul Vicinei sau Principatul Tătăresc va dispărea de pe hartă abia în anul 1386. În același an 1359, Dobrotici mai cucerește și gurile Dunării, de la Țara Românească și orașul Silistra sau Dârstor (Durostorum), de la Țaratul Bulgar. În același timp îi alungă pe genovezi din orașele de pe litoralul Mării Negre, cu excepția portului Licostoma (azi satul Periprava, Ro.). Noul Stat primește numele de *Dobrogea*, de la Dobrotici, care includea și Țara Cărvunei sau Principatul de Karvuna.

Kogălniceanu, Mihail, *Documente diplomatice*, (red. George Macovescu, Dinu C. Giurescu și Constantin I.Turcu), București, 1972.

Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

Correspondența Generalului Iancu Ghica 2 aprilie 1877- 8 aprilie 1878, publicată cu o introducere și note de Generalul Radu Rosetti, Cartea Românească, București, 1930.

Sallanz, Josef, *Bedeutungswandel von Ethnizität unter dem Einfluss von Globalisierung. Die rumänische Dobrukscha als Beispiel*, Potsdam, Universitätsverlag Potsdam, 2007. ISBN 978-3-939469-81-5.

Stănciugel, Robert, Bălașa, Liliana Monica, *Dobrogea în secolele VII-XIX. Evoluție istorică*, București, Editura DC Promotions, 2005. ISBN 973-86782-3-4.

Velichi, Constantin, *România și Renașterea Bulgară*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Exact în această fază de maximă putere politică și militară a Despotatului Dobrogei, Iachint al Vicinei, după înfrângerea lui Demetrius este transferat canonic în scaunul de Mitropolit al Ungrovlahiei.

În același an 1359, turcii își fac și ei, prima apariție sub zidurile Constantinopolului.

Un an mai târziu, în 1360, Domnița Ana, fiica Domnitorului Nicolae Alexandru s-a căsătorit cu țarul (doar rege nominal) sârb Ștefan Uroș V (1355-1371), fiul lui Ștefan Uroș IV Dușan (1331-1355).

1349-1390: Imperiul de Trapezunt își trăiește apogeul sub lunga domnie a lui Alexie III Mare Comnen.

În anul 1366 Ioan V Paleologul a întreprins o vizită la Roma și la Buda, în scopul obținerii de ajutoare militare și financiare, pentru campania împotriva Statului nou Dobrogea. La întoarcere Ioan V a fost capturat de către Dobrotici în Varna. Conflictul militar escalează și în sprijinul împăratului apare unchiul său, din partea mamei, Amedeo VI Mare Conte de Savoia, susținut de Veneția și de Genova, care au și cucerit câteva cetăți în sudul Despotatului, silindu-l pe Dobrotici să încheie pace. Dobrotici îl eliberează pe împărat, căsătorindu-și fiica cu Mega Ducele Mihail fiul împăratului Ioan V Paleologul.

Câțiva ani mai târziu, în 1369, Dobrotici, împreună cu Vladislav I al Țării Românești [sau Vlaicu Vodă] (1364-c.1377), l-au ajutat pe Ivan Strațimir să-și recupe tronul Vidinului. Ioan Strațimir era al patrulea copil, din prima căsătorie (î.1322) a Țarului Ioan Alexandru al Bulgariei (1331-1371) și al Țarinei Teodora (maica Teofana), [fiica lui Basarab I (1310-1352), fiul și urmașul lui Thocomerius – Tihomir sau Tugomir (1290-1310)].³⁸ Repunerea pe tron a lui Ivan Strațimir a adus cu sine și trecerea sub stăpânirea Țării Românești a cetăților Dârstor-Silistra și Chilia. Zece ani mai târziu, flota munteană și dobrogeană au blocat flota genoveză în fața Constantinopolului.

Dobrotici moare în anul 1386, urmându-i fiul său Ioan sau Ivanko, care a încheiat pace cu Sultanul Murad I (1359-1389), precum și un contract comercial cu genovezii, reușind să bată chiar și o monedă de aur, act care demonstrează nu numai independența Despotatului cât și înflorirea economică de care se bucura Dobrogea. Ioan al Dobrogei moare în anul 1388, în timpul campaniei militare conduse de Marele Vizir Çandarlı Ali Pașa împotriva Țaratului Bulgar de Târnovo și a cetății Dârstor, pe atunci sub stăpânirea Țării Românești. În urma acestei expediții militare, sudul Despotatului Dobrogei intră în componența Imperiului Otoman, iar nordul acestuia a fost încadrat în granițele Țării Românești, care l-a și învins pe Marele Vizir. Alipirea actualei Dobroge la Țara Românească în anii 1388/9 nu a fost însă pe placul otomanilor, care în anul 1393 au ocupat sudul acesteia, atacând și Țara Românească, fiind respinși de către oastea Domnitorului Mircea cel Bătrân (1386-1418). Teritoriile pierdute în anul 1393, Mircea cel Bătrân le recuperează de la otomani în anul 1395, grație alianței cu Regatul Ungariei. Alte lupte cu otomanii, privitoare la Dobrogea și la Țara Românească au urmat în anii 1397 și 1404. În anul 1403, Mircea cel Bătrân a ocupat cetatea genoveză Licostomo, pe brațul Chilia, din Delta Dunării. Un an mai târziu, Domnitorul a recucerit Dobrogea și s-a implicat în luptele dinastice din Imperiul Otoman. Abia sub domnia fiului său Mihai I (1418-1420), Sultanul Mehmed I (1413-1421), reușește în anul 1420 să cucerească Dobrogea, cu excepția Deltei Dunării, Domnitorul pierzându-și viața în timpul acestei campanii de război.

Țaratul Vidinului (1356-1396)³⁹

Această formațiune statală a evoluat din vechiul Principat, recte Despotat al Vidinului (1280-1356), din cadrul Imperiului Bulgar. Fondarea Țaratului de Vidin a fost o acțiune de compromis a

³⁸ În anul 1323, Basarab I avea să-l ajute pe Țarul Mihail III Șișman (1323-1330) al Bulgariei în lupta cu bizantinii, iar în anul 1330, contra sârbilor la Velbužd.

³⁹ Literatură, vezi: John V. A. Fine, Jr.: *The Late Medieval Balkans*. Ann Arbor: University of Michigan Press 1987, ISBN 0-472-08260-4.

Plamen Pavlov: *Car Konstantin II Asen — poslednijat vladetel na srednovekovna Bălgarija* (bulgară). Liter Net.

Ivan Tjutjundžiev, Plamen Pavlov: *Bălgarskata dăržava i osmanskata ekspanzija 1369-1422* (bulgară) 1992, OCLC 29671645.

Andreev, Jordan; Ivan Lazarov; Plamen Pavlov: *Koj koj e v srednovekovna Bălgarija*. Sofia 1999. ISBN 954-402-047-0.

Andreev, Jordan: *Bălgarija prez vtorata četvărt na XIV vek Veliko Târnovo* 1993.

Andreev, Jordan; *Zar Ivan Schischman /1371-1395/ in Bălgarskite khanove i zare VII-XIV vek*, Verlag „Petar Beron“, Sofia, 1998, S. 208 - 217, ISBN 954-402-034-9.

Božilov, Ivan: *Familijata na Asenevci (1186-1460)* (in Bulgarian). Sofia 1985.

Fine, Jr., John V.A.: *The Late Medieval Balkans*, Ann Arbor 1987. ISBN 0-472-08260-4.

Podskalsky, Gerhard: *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 815-1459*. München 2000. ISBN 3-406-45024-5.

Țarului Ioan Alexandru (1331-1371), pentru a-l putea desemna ca urmaș la tron în Veliko Turnovo, pe fiul său din a doua căsătorie Ioan Șișman, asociat la domnie încă din anul 1356 (1371-1395).

Casa de Sracimir sau Strațimir a fost ultima Dinastie a celui de al doilea Țarat Româno-Bulgar, apoi Bulgar (1185-1393/1396). Întemeietorul acestei Dinastii a Strațimirilor (1331-1422) a fost Țarul Ioan Alexandru (1331-1371), fiul boierului Sracimir, Despot de Kran [*Крѣн*, azi un sat în regiunea Stara Zagora, *Стара Загора*], devenit în anul 1308 Despot al Karvunei ⁴⁰ și al Keraței [Prințesei] Petrița sau Patrița, sora Țarului Mihai Asan III Șișman (1323-1330). ⁴¹

Șișman (1270-c. 1308/13) a fost Despot [Prinț] de Vidin (1280-1308), copiii acestuia fiind Mihai I Despot al Vidinului (1308-1323), [apoi Țar la Târnovo, sub numele de Mihai III Șișman Asan (1323-1330)] și Kerața Petrița sau Patrița, căsătorită cu boierul Sracimir sau Strațimir.

*

Din prima căsătorie, cu Teodora a Țării Românești, Țarul Ivan sau Ioan Alexandru a avut următorii copii:

Mihai Asan IV, asociat la tron (1332-1354/5);

Ioan Asan IV, asociat la tron (1337-1349);

Kera (Prințesa) Tamara, devenită soția Despotului Constantin, apoi concubina de harem a Sultanului Murad I (1359-1389);

Ioan Strațimir, Țarul Vidinului (1356-1397);

Țarul Ioan Alexandru al Bulgariei a încheiat un tratat de alianță cu Țarul Ștefan Uroș IV al Sârbilor (1331-1345). Această alianță a fost consfințită prin căsătoria prințesei Elena, sora lui Ioan Alexandru, cu Ștefan Uroș IV, în ziua de Sfintele Paști, 1332.

În anul 1335, Țarul Ivan sau Ioan Alexandru al Bulgariei a divorțat de Țarina Teodora și s-a căsătorit cu Sarah, fiica unui bancher evreu, din Veneția. Sarah s-a convertit la credința Ortodoxă, luând la botez tot numele de Teodora.

*

Din a doua căsătorie, cu Sarah-Teodora, Țarul Ioan Alexandru al Bulgariei a avut următorii copii:

Ioan Șișman, asociat la domnie (1356-1371);

Kera Maria (1348-1390), căsătorită cu împăratul rebel Andronic IV Paleologul (1376-1379);

Ioan Asan V, asociat la domnie (1359-1388?);

Desislava;

Vasilisa;

Primul copil al Țarinei Sarah-Teodora a fost Ivan Șișman, devenit în anul 1356 co regent al tatălui său Ioan Alexandru și urmaș al tronului Țaratului de la Veliko Târnovo (1371-1395). În anul 1393 otomanii cuceresc capitala Veliko Turnovo, iar Țarul Ivan Șișman, refugiat în cetatea Nicopole, continuă să domnească, în calitate de vasal al Sultanului, însă pe o durată de timp scurtă, pentru că în data de 3 iunie 1395 a fost executat din ordinul lui Baiazid I. (1389-1402).

*

Țarul Ivan Strațimir al Vidinului s-a născut în anul c. 1324, în Lovec și a murit în anul 1397 sau 1398 în închisoarea otomană din Brussa, din anul 1356 a ocupat tronul Vidinului. Mama lui era Țarina Teodora (maica Teofana de mai târziu, † d. 1367), fiica lui Basarab I al Țării Românești. În anul 1396/7, Țaratul Vidinului este cucerit de către Sultanul Baiazid I Fulgerul (1389-1403).

⁴⁰ Țaratul Bulgar a avut mai multe Despotate cu regim politic autonom sau cvasi autonom: Vidin, Vojsil – 1323, Eltimir – 1307, Karvuna etc.

⁴¹ Dinastiile care au condus Imperiul Româno-Bulgar, apoi Bulgar, de la Veliko Turnovo: Dinastia valahă a Asăneștilor (1185-1280); Dinastia Terterilor (1280-1292 și 1299-1323); Dinastia Smileț (1292-1299); Dinastia Șișman (1323-1331); Dinastia Sracimir (1331-1422).

După moartea lui Ioan Alexandru, în anul 1371, relațiile dintre Vidin și Veliko Turnovo, adică dintre Ivan Strațimir și fratele său vitreg Ivan Șișman (1371-1395) s-au înrăutățit foarte mult. O primă consecință a acestor relații a fost și faptul că Ivan Strațimir a refuzat să mai accepte jurisdicția Patriarhului din Veliko Turnovo, asupra Mitropoliei și a Bisericii din Țaratul Vidinului, adoptând jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Ivan Strațimir a bătut și monede de argint și de aramă, însă din anul 1388 a devenit vasal al Sultanului. Greșala făcută de Țarul Ioan Alexandru de divizare a imperiului a fost numai spre folosul otomanilor, pentru că în felul acesta a slăbit unitatea de acțiune și forță a bulgarilor, împărțiți în două regate sau țarate, la care se mai adaugă și Despotatul Dobrogei, contra dușmanului comun, Imperiul Otoman. În anul 1365, după un asediu de câteva luni, cetatea Vidinului a fost ocupată de armatele regale ungurești, iar Ivan Strațimir a fost detronat. Numele unguresc al Vidinului a devenit Bodony. În anul 1369, cu ajutorul lui Vladislav I al Țării Românești (1364-c.1377) sau Vlaicu Vodă, și al lui Dobrotici, Despotul Dobrogei, Ivan Strațimir a fost readus pe tron, în schimbul prestării obligației de vasalitate față de Regele Ungariei. Situația s-a menținut astfel până în anul 1388, când turcii au invadat Bulgaria, impunându-i lui Ivan Strațimir statutul de vasal al Sultanului, situație care se va menține, până la căderea Țaratului de Vidin, în anul 1396/7. Sfârșitul țaratelor bulgare nu s-a lăsat așteptat, pentru că în anul 1393, Veliko Turnovo a fost deja cucerit de către otomani, eveniment care a însemnat oficial sfârșitul Țaratului, chiar dacă agonia acestuia s-a mai prelungit la Nicopole, până în anul 1395.

La Vidin, tragedia s-a petrecut în anul 1396, când Ivan Strațimir a permis trupelor regale ale lui Sigismund III de Luxemburg al Ungariei (1387-1437, din 1433 împărat) să staționeze în oraș, dând poruncă să fie executați soldații din garnizoana otomană a orașului sau capitalei vasale. Regele era în drum spre lupta de la Nicopole, unde armatele creștine au suferit o mare înfrângere din partea lui Baiazid I. Sultanul n-a iertat „actul de infidelitate” al lui Ivan Strațimir, iar după lupta de la Nicopole, s-a îndrptat cu armata sa spre Vidin, unde a asediat și cucerit orașul, luându-l pe țar în captivitate.

Fiul și urmașul lui Ivan Strațimir a fost Constantin II Asan (1396 – c. 1422).

Constantinopol,

Βυζάντιον (c. 667 î.d.Hr. – 330), Byzantium, Κωνσταντινούπολη ή Κωνσταντινούπολις Νέα Ρώμη (330-1453), Kostantiniyye (1453-1923), Цариград, İstanbul, Ισταμπούλ [adică εις την πόλι(v)], din 1930, Стамбул⁴²

În același an 1359, când are loc transferul canonic al Mitropolitului Iachint de la Vicina, în scaunul nou createi Mitropolii a Ungrovlahiei, istoria menționează și prima apariție a turcilor sub zidurile Constantinopolului. Câțiva ani mai târziu, în martie 1362, turcii otomani cuceresc Adrianopolul [Αδριανούπολις, Hadrianopolis, Одрин, azi Edirne, în estul Traciei, în Turcia], unde, în anul anul 1368 se mută și capitala statului lor, oraș situat foarte aproape de Constantinopol. Înainte de Adrianopol, capitala otomană a fost din data de 6 april 1326 la Brussa, lângă Olimpul Bitiniei, la Marea Marmara [Προύσα sau Προύσσα, Prusa ad Olympum, turc. Bursa].⁴³ Osman-Bey

⁴² Κωνσταντινούπολις Δευτέρα Ρώμη, Constantinopolis Secunda Roma, Nova Roma, Constantinopol Noua Romă Цариград: din 29 mai 1453 Kostantiniyye; din 28 martie 1930 Istanbul, adică εις την πόλι(v), Стамбул.

⁴³ Literatură privind Constantinopol și Imperiul Bizantin:

Bury, J. B. (1958). *History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*. Dover Publications.

Crowley, Roger (2005). *Constantinople: Their Last Great Siege, 1453*. Faber and Faber. ISBN 978-0-571-22185-1.

Freely, John (1998). *Istanbul: The Imperial City*. Penguin. ISBN 978-0-14-024461-8.

Freely, John; Ahmet S. Cakmak (2004). *The Byzantine Monuments of Istanbul*. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-77257-0.

Gibbon, Edward (2005). *The Decline and Fall of the Roman Empire*. Phoenix Press. ISBN 978-0-7538-1881-7.

Hanna-Riitta, Toivanen (2007). *The Influence of Constantinople on Middle Byzantine Architecture (843-1204). A typological and morphological approach at the provincial level*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 202 (Publications of the Finnish Society of Church History No. 202). ISBN 978-952-5031-41-6.

Harris, Jonathan (2007). *Constantinople: Capital of Byzantium*. Hambledon Continuum. ISBN 978-1-84725-179-4.

Harris, Jonathan (2003). *Byzantium and the Crusades*. Hambledon and London. ISBN 978-1-85285-501-7.

sau Osman I. Gazi ('*Osmân Gâzî*, 1288-1324/26?) a fondat Imperiul Otoman, la Niceea, Νίκαια, azi Iznik, İzνίκ, în anul 1299. Prima capitală a Dinastiei de Osman fost însă la Söğüt (1299-1326), Επαρχία Μπυλετσίκ, în vestul Asiei Mici, între Brussa și Eskişehir- Δορύλαιον.

Între anii 1369-1371, Împăratul Ioan V Paleologul (1341-1391) colindă prin occident, la Napoli, Avignon, și Veneția, în scopul obținerii bunăvoinței și sprijinul puterilor apusene, în lupta contra otomanilor, ajungând să se și declare catolic în fața Papei Urban V (1362-1370). Împăratul a prezentat Imperiul Romeu ca o cauză sacră a întregii creștinătăți, însă rezultatele au fost nule. De acum și până în anul de groază 1453, romeii au încercat un lung șir de compromisuri cu latinii și potențaii acestora, în scopul salvării Imperiului Romeu.

În același an 1371, în urma victoriei otomanilor pe malurile Maritei, la Cirmen, unde au luptat și contingente românești, Imperiul Bizantin ajunge în relație de vasalitate față de Sultan. 1382 (2 noiembrie): Tratat de bună înțelegere, între Ioan V și Andronic IV (fiul său cel mare): Andronic e recunoscut ca succesori legal, primind posesiuni în Tracia; Manuel, al doilea fiu, e confirmat ca Despot al Thesalonicului; Theodor, al treilea fiu, devine Despot în Moreea (1382-1406). Sub despotatul lui Theodor I Paleologul, Principatul Moreei, cu capitala la Mistra a cunoscut o maximă dezvoltare pe toate planurile, devenind cel mai important factor de rezistență al elenității împotriva nimicirilor otomane. Thesalonicul a avut o altă soartă, căzând sub turci, în anul 1387. Despotul Manuel Paleologul a fost luat prizonier de turci, însă Suleiman, fiul lui Baiazid I (1389-1402) l-a retrocedat bizantinilor în anul 1403, adică în perioada *Interregului otoman* (1402-1413), cauzat de luptele pentru succesiune, dintre Suleiman, Isa, Musa, Mehmet etc. În anul 1423 bizantinii au cedat orașul Thesalonic venețienilor, în scopul că aceștia ar putea să-l apere mai bine, însă la 29 martie 1430 a fost cucerit de către Sultanul Murad II (1421-1444 și 1446-1451).⁴⁴

*

Soarta Balcanilor a fost pecetluită în mod definitiv prin lupta de la Câmpia Mierlei (Kosovo Polje, Kosovopolje, sârb. Косово Поље, alb. Fushë Kosovë, bulg. Косово поле, turc. Kosova Ovası, Κοσσοφοπέδιο), lângă Priștina, din anul 1389, când oștirile creștine, conduse de către Cneazul [„Țarul”] Ștefan Lazăr Hrebeljanović al Serbiei Morave (1370-1389) au fost înfrânte de către Murad I (1359-1389). În timpul luptelor, Miloș Obilici a și reușit să-l ucidă pe sultanul Murad I.

Un an mai târziu, în 1390, Baiazid I Fulgerul (1389-1403) a cucerit Filadelfia, ultima cetate bizantină din Asia Mică. Înainte de această acțiune, Sultanul s-a amestecat și în luptele dinastice de la Constantinopol, sprijinind detronarea de scurtă durată a lui Ioan V Paleologul (1341-1391), în favoarea nepotului acestuia uzurpatorul Ioan VII (14 apr. – 14 sept. 1390), fiul uzurpatorului Andronic IV (1376-1379).

Secolul al XIV-lea se încheie cu urcarea pe tron a lui Manuel II Paleologul (1350-1425), fiul mijlociu al lui Ioan V, basilevs, avtocrator, 16 febr. (încoronarea primăvara), 1391-1425 iulie 21. După 23 februarie 1424, adică după semnarea unui tratat de pace cu sultanul, prin care Imperiul plătea turcilor un tribut anual de 30.000 hyperperi, la care se adaugă și concesii teritoriale, fiind și paralizat, Manuel II s-a retras de la conducerea Statului, predând agenda de guvernare fiului său, Ioan VIII. A murit la 21 iulie 1425.

co-regenți: Ioan VII Paleologul, înainte de 10 dec. 1399-1402 sept. 13

Ioan VIII, 19 ian. 1421-1425 iulie 21.⁴⁵

Herrin, Judith (2008). *Byzantium: The Surprising Life of a Medieval Empire*. Princeton University Press. ISBN 978-0-691-13151-1.

Mansel, Philip (1998). *Constantinople: City of the World's Desire, 1453-1924*. St. Martin's Griffin. ISBN 978-0-312-18708-8.

Phillips, Jonathan (2005). *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*. Pimlico. ISBN 978-1-84413-080-1.

Runciman, Steven (1990). *The Fall of Constantinople, 1453*. Cambridge University Press. ISBN 978-1-84413-080-1.

Treadgold, Warren (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford University Press. ISBN 978-0-8047-2630-6.

⁴⁴ Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971, passim.

⁴⁵ Date preluate din lucrarea noastră anterioară: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, pp. 325-327.

Principatul de Theodoro [Mangoup (Doros), Gothia] ⁴⁶

Θεοδόρο, [Мангуп- Μανγούπ (Δόρου sau Δόρος)], Γοθθία, 1204-1475 ⁴⁷

Lista principilor cunoscuți de Theodoro ⁴⁸

Demetrios, d. 1362 – î. 1368

?

Basilios,? -?

Ștefan, fiul lui Basilios,? – 1402

Alexios I, fiul lui Ștefan, 1402-1434

Alexios II, fiul lui Alexios I, 1434-1444

Ioan (Olubey), fiul lui Alexios I, 1444-1460

?

Isaak, fiul lui Alexios I, 1471-1474

Alexandru, fiul lui Alexios II, iunie – decembrie 1475

Genealogia Familiei princiare de Gabras în Theodoro și Trapezunt

Chapter 11. GABRAS ⁴⁹

The main source for this family is Bryer^[195].

1. KONSTANTINOS Gabras (-979).
2. MIKHAEL Gabras (-1040 or after). Cedrenus records that "*Michael Gabras, Theodosius Mesanietes*" were blinded, accused of rebelling against Emperor Mikhael IV, dated to [1041] from the context^[196].
3. LEON Gabras. A seal dated to [1050] names "*Leon Gabras, imperial spatharokandidatos and ship's captain*"^[197].
4. THEODOROS Gabras (-after 2 Oct 1098). *dux* of Trebizond. The *Alexeiad* records that "*Theodore Gabras...from Chaldea, an aristocrat*" was made "*duke of Trapezus*"^[198]. **m firstly** --
-. **m secondly** ([1091]) --- [**of Georgia**], daughter of --- [of Georgia] & his wife ---. The *Alexeiad* records the second marriage of Theodoros Gabras to "*an Alan of noble blood*", commenting that "*she and the Sebastocrator's wife were daughters of two brothers*", which resulted in the termination of the betrothal of Theodoros's son Gregorios as his projected marriage was thereby prohibited under ecclesiastical law^[199]. The precise identity and parentage of Theodoros's second wife is not known. Theodoros Gabras & his first wife had one child:
 - a) GREGORIOS Gabras. Zonaras names "*Gabræ...Theodori sebasti et martyris filio*", when recording his marriage^[200]. **Betrothed** ([1091]) [**MARIA**] **Kommene**, daughter of IOANNES Komnenos, sébastokrator & his wife Irena of Georgia (-after 1091). Zonaras names "*Maria, Eudocia, Theodora*" as the three other daughters, stating that Maria married "*Gabræ...*"

⁴⁶ Stema princiară a Ghotiei. Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/F%C3%BCrstenrum_Theodoro

⁴⁷ Literatură:

Васильев, А. В., Автушенко, М. Н.: *Загадка княжества Феодоро*, Севастополь 2006.

Фадеева, Т. М., Шапошников А. К.: *Княжество Феодоро и его князья*, Симферополь 2005.

Кесмеджи, П.А., Кесмеджи Г.П.: *Княжество Феодоро*, Симферополь 1999.

⁴⁸ Luat după: http://de.wikipedia.org/wiki/F%C3%BCrstenrum_Theodoro

⁴⁹ Luat din: http://fmg.ac/Projects/MedLands/BYZANTINE%20NOBILITY.htm#_Toc204583723

Theodori sebasti et martyris filio", the marriage being annulled for consanguinity, and afterwards married "*Phorbeni Catacalonis filium Nicephorum*"^[201]. The *Alexeiad* records the betrothal of "*Gabras's son Gregory*" to one of the (unnamed) daughters of "*the Sebastocrator Isaakios Komnenos*" and states that the betrothal was terminated after the second marriage of Theodoros Gabras to the cousin of Isaakios's wife, which meant that the marriage was thereby prohibited under ecclesiastical law^[202]. Sturdza identifies the daughter as Maria^[203], but the primary source on which this is based has not yet been identified. **m** (annulled) as her first husband, **MARIA Komnene**, daughter of Emperor ALEXIOS I & his first wife Eirene Doukaina (19 Sep 1085-after 1136). The *Alexeiad* records the birth of a second daughter before a son was born to Emperor Alexios, but does not name her^[204]. The primary source which confirms her first marriage has not yet been identified. She married secondly (before 1120) **Nikeforos Euforbenos**. In a later passage, the *Alexeiad* records that Nikeforos, son of Konstantinos Euforbenos, "*afterwards became my brother-in-law when he married my younger sister Maria Porphyrogenita*"^[205].

5. [--- **Gabras. m** ---.]

- a) **KONSTANTINOS Gabras**. He may alternatively have been the son or brother of Theodoros Gabras^[206]. *Protosébastos. Dux* of Trebizond.
 1. --- **Gabras** (-after 1121). The *Kamel-Altévarykh Chronicle* records that "*Balak petit-fils d'Ortok*" defeated and captured "*Gafras le Grec*" in A.H. 514 (1120/21)^[207]. He may be the same person as Theodoros Gabras, see above.
 2. **KONSTANTINOS Gabras**. A seal dated to [1135] names "*Konstantinos Gabras, protonobelissimos*"^[208]. A seal dated to [1150] names "*Konstantinos Gabras*"^[209].
 3. **MIKHAEL Gabras** (-after 1170). *Sébastos*. Ioannes Kinnamos records that "*Michael cognomento Gabras*" was granted "*sebasti honore cum Chaluphe*"^[210]. **m** ([1152/53]) as her second husband, **EVDOKIA Komnene**, widow of ---, daughter of ANDRONIKOS Komnenos, sébastokrator & his wife Eirene [Aideiadissa]. Niketas Choniates names "*Alexius, Andronicus et...Isaacius*" as the three brothers of Emperor Manuel, stating that Andronikos left daughters "*Mariam, Theodoram et Eudociam*", adding that Eudokia became the mistress of her cousin **Andronikos Komnenos** (later Emperor Andronikos I) after the death of her husband^[211]. This must refer to a first marriage which is unrecorded elsewhere, as her marriage to Mikhael Gabras is recorded subsequent to her affair with Andronikos Komnenos. In a later passage, Niketas Choniates records the marriage of "*Eudocia Comnenia Andronici amica*" and "*Michæle...Gabra*"^[212]. Ioannes Kinnamos records that "*Michael cognomento Gabras*" married "*ex fratre Manuelis neptim*"^[213].
4. **KATAKALON Gabras**. A seal dated to [1175] names "*Katakalon Gabras*"^[214].
5. **IOANNES Gabras**. A seal dated to [1200] names "*Ioannes Gabras sebastos*"^[215].

The primary sources which confirm the parentage and marriages of the following members of this family have not yet been identified, unless otherwise stated below.

1. **BASILEIOS Gabras. m** ---. The name of Basileios's wife is not known. Basileios & his wife had one child:

- a) **STEFANOS Gabras**. Prince of Crimea-Gothia. He went to Moscow in 1391/1403. He became a monk as **SIMON. m** ---. The name of Stephanos's wife is not known. Stephanos & his wife had two children:
 - i) **ALEXIOS Gabras** (-killed in battle Balaklava [1444/47]). Prince of Gothia. **m** ---. The name of Alexios's wife is not known. Alexios Gabras & his wife had [three possible children]:
 - (a) **MARIA of Gothia**. The Chronicle of Michael Panaretos records the marriage in Nov 1429 of "*the empress lady Maria...from Gothia, the daughter of Alexios from Theodoro*" and "*the pious despot...Lord David the Grand Komnenos*"^[216]. The Masarelli Vatican manuscript records that David married the daughter of the ruler of Gothia^[217]. [According to the 16th century historian Theodore

Spandounes, writing in 1538, Emperor David married Helena, a sister of Eirene, whom he once calls Helena, of Serbia and Georgios Kantakouzenos. He does not specify her parents^[218], but logic would dictate that she would have been Helene Kantakouzene, daughter of Theodoros Palaiologos Kantakouzenos & his wife ---. He recounts that, after the death of her husband and sons, she was condemned to pay a fine of 15,000 ducats or face the same fate^[219]. The money was paid, but Helena put on sackcloth, built a hovel from straw beside the corpses outside the city walls, and secretly dug their graves with her own hands, dying a few days after completing the task. The earlier Masarelli Vatican manuscript does not mention her because it specifies that the empress of Trebizond who was Eirene's sister was Theodora, David's mother^[220]. Since David could not have married his aunt, it follows that Spandounes has confused the emperors in Trebizond. Spandounes's stories relating to Helene therefore must relate to Emperor David's known wife Maria, if indeed there is any truth in them at all.] **m** ([Nov] 1429) **DAVID Megas Komnenos**, son of ALEXIOS IV Emperor in Trebizond & his wife Theodora Kantakouzene (-beheaded Constantinople 1 Nov 1463). He succeeded in [1458/59] as **DAVID Emperor in Trebizond**.

(b) **IOANNES Gabras** (-in Trebizond after 1447). Prince of Gothia. **m** ([1440/46]) **MARIA Palaiologina Tsamplakinissa Asanina**, daughter of --- (-in Trebizond after 1447). Ioannes & his wife had one child:

(1) ALEXIOS Gabras (-young).

(c) **OLUBEI**. Prince of Gothia.

- **PRINCES of THEODORO and GOTHIA**^[221].

ii) **GREGORIOS Gabras**. He went to Moscow with his father. Ancestor of the families Chovrin and Golovin^[222].

Note:

[195] Bryer, A. 'The Gabras Family', *Birmingham Historical Journal* 12, pp. 164-87, cited by Morris Bierbrier, in a private email to the author dated 6 Feb 2007.

[196] Cedrenus II, col. 263.

[197] "Leon 20249" in PBW (2006.2), citing Seal 2815.

[198] Alexeiad, Book 8, p. 265.

[199] Alexeiad, Book 8, p. 265.

[200] Zonaras XVIII, 22, p. 739.

[201] Zonaras XVIII, 22, p. 739.

[202] Alexeiad, Book 8, p. 265.

[203] Sturdza (1999), p. 247.

[204] Alexeiad, Book 6, p. 197.

[205] Alexeiad, Book 10, p. 301.

[206] Morris Bierbrier, in a private email to the author dated 6 Feb 2007.

[207] Extrait de la *Chronique intitulée Kamel-Altavarykh* par Ibn-Alatyr, RHC Historiens Orientaux I, p. 341.

[208] "Konstantinos 20110" in PBW (2006.2), citing Seal 184.

[209] "Konstantinos 20110" in PBW (2006.2), citing Seal 3926.

[210] *Ioannes Kinnamos Liber V*, 8, p. 226.

[211] Niketas Choniates, *Liber III Rerum a Manuele Comneno Gestarum*, 2, p. 135.

[212] Niketas Choniates, *Liber IV Rerum a Manuele Comneno Gestarum*, 1, p. 173.

[213] *Ioannes Kinnamos Liber V*, 8, p. 226.

[214] "Katakalon 20105" in PBW (2006.2), citing Seal 3927.

[215] "Ioannes 20186" in PBW (2006.2), citing Seal 749.

[216] Kennedy, S. (trans.) (2008) *The Chronicle of Michael Panaretos*, 99, available at <<http://scotisc.blogspot.com/2008/12/history-of-michael-panaretos.html>> (6 Dec 2008).

[217] Massarelli, A. *Dell'Imperadori Constantinopolitani* Vat. Lat. 12127 f. 349v-353. [MB]

[218] Morris Bierbrier in a private email to the author dated 10 Dec 2006.

[219] Theodore Spandounes (Spandugnino), *De la origine deli Imperatori Ottomani*, Sathas, C. N. (ed.) (1890) *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge*, IX (Paris), pp. 159-60, cited in Nicol, D. M. (1994) *The Byzantine Lady: Ten Portraits 1250-1500* (Cambridge University Press), p. 123.

[220] Massarelli, A. *Dell'Imperadori Constantinopolitani* Vat. Lat. 12127 f. 349v-353. [MB]

[221] ES III 173, extinct in the male line after 1514.

[222] ES III 173.

**Ce susține manualul de *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I,
redactat de Acad. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Sibiu,
privitor la începuturile Mitropoliilor Românești:
Ungrovlahia, Moldovlahia și Transilvania⁵⁰**

Arhiepiscopul Neofit Scriban de Edesa scria în anul 1867: „Înțelegeți dar bine d-lor avocați că hotarele Bisericii Lui Iisus Hristos nu se pot îngusta după hotarele țărilor pe care sabia le lățește, sabia le îngustează, și că centrul ortodoxiei e în Constantinopol și nu în București”⁵¹.

„Neofit Scriban va fi ultimul Arhiepiscop care are curajul să apere drepturile Bisericii în fața puterii civile. După el înalta ierarhie va amuți cu totul.”, scria Preotul unit Dr. Alexandru Mircea, la Madrid, în anul 1952⁵².

Spre deosebire de sistemul jurisdicțional catolic, unde subordonarea canonică este o realitate pe deplin acceptată și declarată, atât la centru (Roma), cât și în provincia bisericească respectivă, în Biserica Ortodoxă euforia „autocefalismului” a dezvoltat o ideologie și o tendință cu totul opusă, în sensul că se minimalizează sau chiar se neagă relația de dependență canonică față de Constantinopol. Cel puțin în lucrările privitoare la istoria Bisericii Ortodoxe din România domină acest mod de analizare al relațiilor de jurisdicție canonică al Mitropoliilor Moldovei și Ungrovlahiei, față de Tronul Ecumenic al Constantinopolului, fără să se aprecieze faptul că, de pildă, Patriarhiei Ecumenice îi datorăm și prima configurare al viitorului Stat național Român de mai târziu, în contextul prerogativelor canonice și de jurisdicție bisericească acordate Mitropolitului Ungrovlahiei și urmașilor săi, prin acordarea titlului de Exarh al Plaiurilor, înainte de anul 1401, prin îndemnul patriarhal de colaborare cu mitropolitul Moldovei și chiar cu cel al Haliciului. Aceste teze de minimalizare a efectului de jurisdicție canonică a Tronului Ecumenic asupra mitropoliilor românești, răzbat cam din toate lucrările de Istorie a Bisericii Române, și eu nu înțeleg cui ar putea ele folosi?

⁵⁰ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, pp. 253-301.

Mai vezi: Mircea PĂCURARIU, *Geschichte der Rumänischen Orthodoxen Kirche*, Oikonomia, *Quellen und Studien zur orthodoxen Theologie begründet von Fairy von Lilienfeld*, herausgegeben von Karl Christian Felmy und Heinz Ohme, Band 33, Erlangen, 1994.

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până la 1918*, Cluj - Napoca, 1992, 394 p. + il.

Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1975, 36 p. [Extras din rev. B.O.R., XCIII, 1975, pp. 322-355].

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, 677 p. incl. il., hărți și pl.

Mircea PĂCURARIU, *BASARABIA, Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Tipărită cu binecuvântarea Î.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 1993, 150 p.+ două hărți.

Mircea PĂCURARIU, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, Tipărită cu binecuvântarea P.F.P. Iustin Patriarhul BOR, Editura Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1980, 151 p. [Biblioteca Teologică 2].

Mircea PĂCURARIU, *Sfinți Daco-Romani și Români*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Trinitas, Iași, 1994, 196 p.

⁵¹ *Apologia Preasfințitului Arhiepiscop Neofit Scriban*, București, 1867, pp. 6-7, mie inaccesibilă.

Text luat după Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, (pp. 367-413), p. 372, în volumul jubiliar, Biserica Română Unită, *Două sute cincizeci de ani de istorie*, Cu 40 ilustrații înafară de text, Madrid, 1952, 417 p. volum elaborat de un grup de colaboratori: Aloisie L. Tăutu, Pamfil Cârnațiu, Carol Capros, Flaviu Popan, Octavian Bârlea, Alexandru Mircea și Mircea Todericiu.

⁵² Text luat din studiul interesant al Pr. Dr. Alexandru MIRCEA, *Problema religioasă în România*, p. 376.

Arhiepiscopul Neofit Scriban de Edesa (1803-1884), frate de sânge al Arhiepiscopului Filaret Scriban de Stavropoleos (1811-1873), pe timpul când a deținut prima locotenență a Eparhiei Argeșului, a fost și el numit Episcop al Argeșului, prin Decret, la data de 10 mai 1865, demisionând însă după zece zile, la data de 20 mai. A deținut în două rânduri funcția de Locțiitor de Episcop al Argeșului (1862-1865 și 1868-1873). Între anii 1873-1884 a trăit retras.

Despre cei doi frați arhiepiscopali, Neofit și Filaret Scriban, vezi studiul: Mircea PĂCURARIU, *Arhiepiscopii Neofit și Filaret Scriban*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXV, 1959, nr. 1-2, pp. 87-116.

Patriarhia Ecumenică nu a constituit niciodată un pericol pentru Biserica, poporul și statele feudale românești, iar în actualitate, cu atât mai puțin:

„Deși canonic Bisericele din Țara Românească și Moldova se găseau sub 'jurisdicția' Patriarhiei ecumenice, mult redusă ca însemnătate după 1453, ele au ajuns să dețină o adevărată 'supremație' în rândul celorlalte Biserici ortodoxe din spațiul sud-est european și mediteranean, dar și o 'quasi-autocefalie' față de Patriarhia ecumenică. Domnii munteni și moldoveni au continuat politica 'basileilor' bizantini de altădată în opera de patronare a Bisericii din țările lor, dar și a celorlalte Biserici ortodoxe căzute sub dominație otomană.”⁵³

Care „supremație”, pentru că în anul 1652, scaunele Ungrovlahiei (70) și Moldovei (71) se aflau pe ultimele locuri, de pe lista celor 71 de mitropolii sufragane ale Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, iar scaunul *Mitropoliei de la Alba Iulia* nici măcar nu este menționat în catagrafia Pravilei Mari, din anul 1652, acesta contând doar ca o *eparhie sufragană* imensă a „arhimitropolitului” de la Târgoviște, având în fruntea ei un „mitropolit”.⁵⁴ Ambițiile de dovedire a unei „autocefalii”, înainte de autocefalia canonică, acordată de Constantinopol, prin tomosul din anul 1885, sunt mai mult rezultatul nejustificat al unor complexe de inferioritate ale istoriografiei bisericești românești, contrazicând și ecumenicitatea (sau universalismul) Bisericii și nefiind de nici un folos atât neamului cât și Bisericii din România. Nici măcar „autocefalia”, declarată în mod unilateral de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în anul 1864 nu este canonică și nu poate fi luată în considerație, decât din anul 1885, eveniment precedat de înființarea instituției Sfântului Sinod, în anul 1872. Aici avem din nou un aspect al conflictului dintre „centru și provincie”, adică dintre Tronul Ecumenic și scaunele mitropolitane românești, mai precis dintre istoriografiile români și instituția Patriarhiei Ecumenice, dacă nu chiar și o alunecare spre filetism.

*

Domnitorii români au căutat sau au cerut - în mod expres - jurisdicția Noii Rome Constantinopol, exact pentru motivul că era o jurisdicție, care le oferea garantarea unei stabilități canonice și un prestigiu politic pentru Stat și pentru noua Mitropolie, realizând o legătură directă cu centrele patriarhale ale Pentarhiei, ceea ce nici patriarhii de Târnovo și de Peć și nici arhiepiscopul de Ohrida nu le puteau oferi. Statele românești în ascensiune aveau nevoie de această jurisdicție canonică de prestigiu - de care ulterior istoricii români se vor dezice - chiar și ca argument și sprijin, împotriva expansiunii prozelitismului catolic în Moldova și în Țara Românească. Din acest motiv, noi specificăm că la 1359 și la î. 1393 se poate vorbi doar de o schimbare de jurisdicție, adică de opțiunea alegerii obedienței sau atârnării canonice față de Biserica Mamă din Constantinopol, o instituție care nu mai putea fi pusă în discuție, eliminând acțiunile de concurență ale scaunelor de Ohrida, Târnovo și Peć. În plus, chiar și unele eparhii de pe cuprinsul Țaratului Bulgar au preferat să stea sub obediența Constantinopolului, nu a Patriarhului de la Târnovo. Același lucru l-a întreprins și Țarul Ivan Strațimir al Vidinului, după anul 1356.

Bine este știut că fiecare episcop, arhiepiscop sau mitropolit trebuie să aibă o acoperire canonică a jurisdicției, atâta timp cât nu are un statut autocefal, chiar și în cazul unei autonomii bisericești. În acest caz, Biserica din Principatele Române, înainte de 1359, respectiv î.1393, trebuie să fi fost sub jurisdicția unui centru patriarhal din Balcani: Ohrida, Târnovo sau Peć. Se amintește de „arhiepiscopul Ghelasie”, de la Mănăstirea Râmeț, menționat documentar în anul 1377, care la

⁵³ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 254.

Și Arhiepiscopia de Milano, care se extinde pe întreg teritoriul Lombardiei, și ca cea mai mare și bogată dieceză din Italia, ajută în mod neîntrerupt Sfântul Scaun, cu toate acestea nu cultivă tendințe de rebeliune sau separatiste față de Roma sau încercări de minimalizare a obedienței canonice față de Suveranul Pontif. Am dat doar un exemplu, pentru că în aceeași situație se află și Arhiepiscopiile de Köln, München, Viena, Salzburg, Madrid etc., din cadrul Bisericii Romano-Catolice. Dacă arhiepiscopiile bogate nu ar face acest lucru, atunci unde ar fi solidaritatea creștină a bisericilor întreolaltă, cele bogate, ajutându-le pe cele sărace sau ajunse în situația de-a fi asistate. Statutul de dependență canonică față de Noua Romă Constantinopol ar trebui să ne bucure, fără să-i minimalizăm efectul. Popoarele și Bisericele Europei Apusene nu se rușinează să spună cu toată gura că sunt sub jurisdicția Patriarhiei Romei Vechi.

⁵⁴ Vezi: *Pravila cea Mare sau Îndreptarea legii*, de la Târgoviște, 1652, glava 391: *Tocmeala șiderii nainte a cuviosilor patriarși; și mitropolii și arhiepiscopii, carele se află până în zioa de astăzi, de sunt supuse împărăției Țarigradului.*

această dată ar fi trebuit să dea ascultare Mitropolitului Ungrovlahiei, dacă nu era în legătură canonică cu Ohrida, Tîrnovo sau Peć. Și dacă era totuși în legătură cu unul dintre aceste centre bisericești, e greu de stabilit, iar acest lucru, n-ar face decât să confirme afirmațiile noastre anterioare. Să nu se fi știut la Curtea de Argeș și la Siret, de existența acestui arhiepiscop în Transilvani, n-am crede.⁵⁵ Să fi existat în Biserica Românească un sistem de jurisdicție canonică dublu sau chiar triplu, după cum era cazul în Țaratul Bulgar, înainte de anul 1393, unde o parte a eparhiilor au continuat să rămână sub jurisdicția Constantinopolului sau Ohridei, respingând ascultarea canonică față de Patriarhul de la Tîrnovo, sunt tot atâtea întrebări, la care în momentul de față nu găsim un răspuns. În sprijinul acestor afirmații, menționăm cazul Mitropolitului Visarion din Moldova, care, se pare să fi fost sub jurisdicția Arhiepiscopului din Ohrida, conform schimbului de scrisori dintre Domnitorul Ștefan cel Mare și Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, din anii 1466 și 1467, documente pe care istoricul vienez Konstantin Jos. JIREČEK (1854-1918) le consideră autentice, cu excepția datării lor greșite 1456, în loc de 1466, respectiv 1457, în loc de 1467.⁵⁶ Mitropolitul Visarion nu apare în dipticele sau listele cronologice ale mitropoliților Moldovei din secolul al XV-lea, care se aflau cu toții sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, nu a Arhiepiscopiei Ohridei. Heinrich GELZER critică afirmația Arhiepiscopului Dorotei, că Principatele Române s-ar fi aflat la timpul acela sub jurisdicția Ohridei, afirmând că în scrisoarea lui Ștefan cel Mare ar fi vorba doar de un ajutor momentan, din cauza imposibilității de comunicare a Curții Domnești, cu Patriarhia Constantinopolului, iar cele două Patriarhii, de la Tîrnovo și de la Peć nu mai funcționau din anul 1393, respectiv 1459/1463. Oare să fi rămas teritoriile din nordul Dunării și din Transilvania pe mai departe sub jurisdicția canonică a patriarhilor, respectiv arhiepiscopilor Ohridei și după anul 1018, adică după căderea primului Țarat Bulgar, cu oscilațiile evidente de după anul 1186 (fondarea Imperiului Vlaho-Bulgar) și 1220 (constituirea ierarhiei sârbe), între Patriarhia de la Tîrnovo și Arhiepiscopia de la Peć? Dacă privim harta primului Imperiu Bulgar, din timpul domniei Țarului Simeon I cel Mare (893-927), atunci am fi justificați să facem această afirmație. Chiar și Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei suținea în documentul din anul 1467 că și Moldova ar „ține tot de eparhia lui”.

Transferul canonic al Mitropolitului Iachint, de la Vicina, la Câmpulung Muscel/Curtea de Argeș, fost făcut și în contextul politic, determinat și de expansiunea Despotatului Dobrogei spre nord, spre gurile Dunării, exact în anul 1359.⁵⁷

⁵⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 291.

⁵⁶ Despre Konstantin Jos. JIREČEK, vezi: Georg Stadtmüller: *Geschichte Südosteuropas*. Oldenbourg, München, 1976, ISBN 3-486-46342-X. S. 409-410. Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Jire%C4%8Dek
Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 22-23.

„Dacă reședința primilor doi Basarabi (Basarab I c. 1310-1352 și Nicolae Alexandru, 1352-1364, n.n.) a fost la Câmpulung, atunci, în chip firesc, trebuie să admitem că și reședința mitropolitului Iachint și a prezumtivilor săi înaintași a fost tot în acest oraș, desigur la biserica amintită sau paraclisul Curții Domnești, devenită Mănăstire cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, în anul 1647. Când Vlaicu Vodă (1364-c.1377, n.n.) a mutat reședința domnească la Argeș, atunci va fi luat acolo și pe mitropolitul țării”. Primul act emis de domnitor la Argeș este din anul 1369. Luat din: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Op. cit., p. 259.

Din 17 august 1517, reședința mitropolitană este mutată de la Curtea de Argeș, la Târgoviște, de unde în anul 1668 a fost mutată la București, pe „Dealul Mitropoliei”.

⁵⁷ Balică sau Baliță a fost un nobil bulgaro-cuman (sau valah), 1320/25-1347, din familia imperială bulgară de Terter, care și-a declarat în 1325 independența, creînd un stat cu capitala la *Karvuna*, azi Balcic. Datorită implicărilor fiilor săi în luptele dinastice din Imperiul Bizantin, multe porturi de la Marea Neagră au fost atacate de flota greacă. În unul dintre aceste atacuri au murit Balică și cu fiul său cel mic, Teodor, lăsându-l despot pe Dobrotici, fiul cel mare al lui Balică. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Balic%C4%83_al_Dobrogei

Dobrotici (sau Dobrotiță) (bulgară: *Добротича*) a fost conducător al Țării Cărvunei între anii 1347 și 1386 (cu titlu de despot după 1367). A fost cel care a mutat capitala acestui stat feudal de la Karvuna (azi Balcic, Bulgaria) la Caliacra, unde ruinele castelului său pot fi admirate și astăzi.

Etnia lui Dobrotici rămâne subiect de dispută între istorici, el fiind considerat fie român^{[1][2]}, fie bulgar^[3], fie turc creștinat^[4], în fine, turc sau cuman^[5]. În forma „Dobrotici”, numele său este slav, dar P. P. Panaitescu observă că forma „Dobrotă” este foarte răspândită la români și concluzionează că în acest stadiu al surselor disponibile numele nu poate furniza informații asupra originii etnice a lui Dobrotici și a rudelor sale.

Domnie

Dobrotici era fiul lui Balică, primul conducător *de facto* independent al Cărvunei. În 1346, Dobrotici și fratele său Teodor, se implică în luptele dinastice din Imperiul Bizantin de partea împărătesei Anna de Savoia. În această calitate,

1. Ungrovlahia, cu scaunul mitropolitan la Câmpulung, la Biserica Domnească a lui Negru Vodă, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, până după anul 1364, apoi la Curtea de Argeș la Biserica Domnească Sf. Nicolae

- p. 256 Nu cunoaștem cu numele nici un ierarh muntean până la anul 1359, când este atestat documentar Iachint, care în 1348 era mitropolit de Vicina, iar peste câțva ani (în orice caz, după 1352), a fost mutat la Câmpulung sau Argeș. Transferarea unui mitropolit de la Vicina în unul din cele două orașe amintite se explică prin aceea că Vicina aparținea, de câteva decenii, Țării Românești.
- p. 256 Dar această organizare bisericească centralizată, în frunte cu un mitropolit, nu avea încă recunoașterea canonică a Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, suprema autoritate bisericească în Răsărit. Recunoașterea a obținut-o Nicolae Alexandru Basarab, în 1359. Existând însă un mitropolit la noi înainte de această dată, atunci actul din 1359, considerat mult timp de istorici ca actul de întemeiere a Mitropoliei Ungrovlahiei, trebuie privit numai ca o *acceptare a unei stări existente, și nu de creare a unei noi instituții*.
- p. 256 S-au păstrat două acte privitoare la această recunoaștere, ambele din mai 1359, scrise în limba greacă. Primul era „înscrisul” ἔγγραφος sau hotărârea sinodului Patriarhiei din Constantinopol, prin care mitropolitul Iachint – fost la Vicina – era recunoscut ca mitropolit al Ungrovlahiei. Al doilea act este scrisoarea patriarhului ecumenic Calist I (1350-1354 și 1355-1363), către domnitorul Nicolae Alexandru, prin care-i aducea la cunoștință hotărârea sinodului. În hotărârea sinodală se arată că domnitorul Nicolae Alexandru „a cerut nu o dată, ci de mai multe ori, prin scrisorile sale”, ca Biserica din țara lui să fie sub oblăduirea canonică a scaunului Patriarhiei din Constantinopol, de unde să primească un arhiereu hirotonit de patriarh și care să facă parte din sinodul patriarhal. În acest scop, domnul „a și chemat cu câțva timp înainte pe Prea Sfințitul Mitropolit al Vicinei, din apropierea sa, pe chir Iachint, și a primit cu foarte mare bucurie binecuvântarea sa”.

reușește să cucerească mai multe castele, primind ca soție, în dar, pe fiica lui Apokaukos, un înalt demnitar bizantin. După ce suferă o înfrângere la atacul cetății Selimbria, se retrage cu armata rămasă la Bizanț, fiind primit de către familia imperială. Ulterior, cucerește cetatea Midia de pe malul Mării negre și își întemeiază o bandă de pirați. În 1347, din ordinul împăratului Ioan V Paleolog, emirul Bahud-din Umur conduce o expediție navală împotriva lui Balică, distrugând porturile de la Marea Neagră. Balică și Teodor mor în timpul confruntării, iar Dobrotici preia conducerea Dobrogei în jurul anului 1348. Prima știre sigură în acest sens datează însă din 1354.

În 1357 Ioan V cucerește Mesembria și Anhiolos de la bulgari. Doi ani mai târziu, Dobrotici cucerește Dobrogea până la gurile Dunării. În 1366 Ioan V vizitează Roma și Buda, încercând să capete ajutor pentru o campanie în Dobrogea, dar în drum spre casă este capturat la Varna. O campanie condusă de Amadeus VI de Savoia, sprijinită de Veneția și Genova încearcă să-l elibereze pe împărat. După ce Amadeus cucerește unele cetăți, Dobrotici negociază pacea eliberându-l pe împărat și căsătorindu-și fiica cu Mihail Paleolog, fiul împăratului. Din acest moment, Dobrotici preia titlul de *despot*.

În 1369, Dobrotici împreună cu Vladislav I al Țării Românești l-au ajutat pe Ivan Strațimir să revină la tronul Vidinului. După aceasta, Dobrotici începe construcția unei flote, centrul proiectului fiind Varna.

Manuscrise geneveze pomenesc despre lupte navale cu otomanii și genevezii (din 1374 și până în 1387, când deja stăpâna Ivanco), flota dobrogeană ajungând până în Trebizonda. În 1376, Dobrotici acționa diplomatic la Veneția pentru a obține sprijin pentru ginerele său spre a fi înscăunat în Trebizonda, însă fără succes. Cauzele conflictului dobrogeano-genevez erau mai adânci decât motivele comercial-financiare. Ajutându-l pe Ioan al V-lea împotriva fiului său Andronic al IV-lea (ajutat de genevezii care primeau în schimb insula Tenedos, punct cheie al traficului din strămtori), Dobrotici periclita planul Republicii Geneveze.

Ultima știre despre Dobrotici datează din 15 februarie 1385. A murit prin 1386, lăsându-l pe fiul său Ivanco, despot.

Legăturile internaționale ale lui Dobrotici au fost deosebit de importante: era prieten cu Vladislav I al Țării Românești, cu Ivan Strațimir, menținea legături comerciale și diplomatice cu Veneția și Genova, avea legături politice și de rudenie cu împărații și aristocrația bizantină.

Regiunea Dobrogea, orașul Bazargic (Dobrich) și două sate din nordul Bulgariei sunt numite după el.

Referințe

1 ^ Nicolae Iorga, *Notes d'un historien relatives aux événements des Balcons in Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, Bucharest, 1913

2 ^ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Ed. Corint, București, 2000

3 ^ Васил Н. Златарски, *История на българската държава през средните векове*, Част I, II изд., Наука и изкуство, София 1970

4 ^ Halil Inalcik, *Dobrudja in Encyclopedia of Islam*, II, Leiden, 1991

5 ^ Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, ediția a II-a rev., Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 366

- p. 257 Prin scrisoarea adresată domnitorului Nicolae Alexandru, patriarhul îl înștiința că a hotărât – împreună cu sinodul –, având și încuviințarea împăratului Ioan V Paleologul (1341-1376 și 1379-1391), ca lachint „să fie de acum înainte... legiuit arhieru a toată Ungrovlahia”, având dreptul să facă în eparhia sa „toate câte se cuvin unui arhieru legiuit”. Îndatora totodată pe domn să facă, în numele său și al urmașilor, o „scrisoare cu jurământ”, prin care să promită că și în viitor vor rămâne sub oblăduirea Patriarhiei de Constantinopol și vor primi arhieru de acolo. Scrisoarea se încheia cu îndemnul către domn de a ține strâns de „dogmele cele primite de toți și moștenite din părinți și sănătoase” și cu urarea ca Dumnezeu să-l țină ”scutit de boli, bucuros, sănătos și mai presus de toată întâmplarea cea neplăcută”.
- p. 258 O altă problemă care se pune este și aceea a cauzelor care l-au determinat pe Nicolae Alexandru să se adreseze Patriarhiei ecumenice pentru recunoașterea organizării canonice a Bisericii din țara sa, și nu Bisericii Ortodoxe învecinate din Bulgaria și Serbia. Răspunsul este simplu. Nu s-a adresat patriarhului de la Târnovo, căci pe la jumătatea secolului al XIV-lea, statul bulgar – la întemeierea căruia contribuiseră și românii, cu două secole în urmă – era în vădită decadere, fapt care a și facilitat ocuparea lui de către turci în 1393. Apoi, pe tărâm bisericesc, ereziile din secolele anterioare, bogomilismul și adamitismul, erau și acum destul de răspândite, încât, pentru a statornici pacea între credincioși, marele patriarh Teodosie al Târnovei (1356) a fost nevoit să convoace două sinoade la Târnovo (1350 și 1355), pentru lămurirea dreptei credințe și pentru condamnarea învățăturilor eretice amintite. În astfel de situații, domnul muntean nu se putea gândi să intre în legături canonice cu Biserica bulgară și să ceară binecuvântarea patriarhului de Târnovo pentru mitropolitul său. Nu s-a adresat Bisericii sârbe, căci și aceasta se găsea într-o situație canonică neclară. În 1346 – după ce Ștefan Dușan (1331-1355) s-a încoronat ca „țar al sârbilor și grecilor” – un sinod întrunit la Skoplje, cu învoirea patriarhului de Târnovo și Ohrida, a proclamat pe arhiepiscopul Ioanichie I de Ipek, ca patriarh sârb, a cărui jurisdicție se întindea nu numai peste vechiul regat sârb, ci și peste teritoriile cucerite de Ștefan Dușan. Dar împotriva proclamării acestei noi Patriarhii s-a ridicat patriarhul ecumenic Calist, care a aruncat anatema asupra Bisericii, patriarhului, țarului și poporului sârb. Anatema a fost ridicată abia în anul 1375 de către patriarhul ecumenic Filotei, care a recunoscut, în același timp, și Patriarhia sârbă. Se înțelege că în asemenea împrejurări, domnul Țării Românești nu se putea adresa Patriarhiei sârbe, aflată pe atunci sub anatema.

2. Moldovlahia

cu scaunul mitropolitan probabil la *Mănăstirea Bogdana*, adică la Biserica Sf. Nicolae sau *Mitropolia Veche* de la Rădăuți, până în anul 1402, când s-a înființat Episcopia de Rădăuți.⁵⁸

Biserica Mirăuți din Suceava, construită în secolul XIV, cu o structură în plan de cruce greacă înscrisă, de tip complex, cu hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe, ctitoria Domnitorului Petru I Mușat (1375-1391) a îndeplinit funcțiunea de Catedrală Mitropolitană, între anii 1401-1522. În anul 1351, regele Ungariei Ludovic de Anjou a încheiat la Siret un tratat cu ducele Lituaniei. Prin acest tratat sunt definite granițele principatului Moldova, granițe care se vor păstra sute de ani.

Între anii 1522-1564 scaunul Mitropolitan se afla la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava (tot cu hramul Sf. Gheorghe sau Mitropolia Nouă). La 1564 mitropolitul a trebuit să se mute la Iași, dar scaunul a rămas în continuare la Suceava, până la data de 29 martie 1667, când, prin hrisov domnesc, scaunul mitropolitan a fost mutat la Iași, inițial la Biserica Albă, cu hramul Sânzâienelor (pe locul actualei Catedrale), apoi la Sf. Nicolae Domnesc, ulterior la Stratenia (construită pe locul Bisericii Albe, î.1683-d.1693, de către Doamna Anastasia, soția lui Gheorghe Duca și mama lui Constantin Duca), cu hramul Întâmpinarea Domnului. Decizia de mutare a scaunului mitropolitan a fost aplicată însă abia câțiva ani mai târziu, fiind impusă mitropolitului Dosoftei (1671-1674 și 1675-1686). Mitropolitul a locuit în clădirile din preajma Bisericii Albe, mai târziu Stratenia.⁵⁹

⁵⁸ Cusiac, Dragoș; Luchian, Dragoș - „*Siret. Mic îndreptar turistic*” (Ed. Sport-Turism, București, 1989), p. 16.

⁵⁹ Între anii 1402-1589, Biserica Sf. Gheorghe sau Mirăuți – Mitropolia Veche – a adăpostit și moaștele Sf. Ioan cel Nou (c.1300-1330), originar din regiunile Trapezuntului și martirizat la Cetatea Albă, pe data de 2 iunie 1330. În anul 1589 racla cu moaștele Sfântului au fost mutate în biserica Sf. Gheorghe a noii Mitropolii din Suceava, actuala Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou și Catedrală Arhiepiscopală.

- p. 275 Presupunem – ca și Dimitrie Dan și alți istorici – că primii ierarhi ortodocși din statul independent Moldova și-au avut reședința la Rădăuți, având drept catedrală biserica cu hramul Sfântul Nicolae, ctitoria lui Bogdan I [1359-1365, n.n.] (unii istorici cred că și scaunul domnesc al lui Bogdan a fost tot la Rădăuți). Când facem această afirmație, ne gândim la faptul că în a doua jumătate a secolului al XV-lea și la începutul celui următor, scaunul vlădicesc de la Rădăuți era cunoscut în documentele interne și sub numele de „Mitropolie”, deși cârmuitorului i se spunea episcop. Deci, se acorda scaunului de acolo un titlu onorific, pe care îl avusese, de drept, cu un secol și mai bine în urmă. Apoi faptul că domnii moldoveni din secolul XIV (cu excepția lui Petru I) au fost îngropați în biserica Sf. Nicolae vine tot în sprijinul tezei că la Rădăuți a fost inițial scaunul de întâistătător al Bisericii din Moldova, și poate însuși scaunul domnesc. În sfârșit, un „Pomelnic (al) sfintei Mitropolii Rădăuților și sfintei mănăstiri”, copiat în 1780, după un exemplar mai vechi (publicat de prof. Petru Rezuș), înșiră pe domnii moldoveni începând cu Bogdan I, iar vlădicii, sunt înșirați, până la Ioanichie al Rădăuților (primul atestat documentar, în 1472), alți opt vlădici. Aceștia erau: *Nicolae, Ștefan, Iosif, Meletie, Lavrentie, Grigorie, Sava și Ghelasie*. Întrucât pentru secolele XVI-XVIII numele și succesiunea ierarhilor sunt absolut exacte, n-avem motive să punem la îndoială existența primilor opt ierarhi din Pomelnicul în cauză. Poate după numele primului vlădică – Nicolae – catedrala din Rădăuți, zidită în timpul său și al lui Bogdan I, a primit hramul Sfântul Ierarh Nicolae din Mira Lichiei.⁶⁰
- p. 274 De asemenea, nu se poate admite ca Lațcu Vodă (c. 1365-1376, n.n.) să fi acceptat înființarea unei episcopii catolice la Siret (1370, n.n.), pentru puținii credincioși catolici din țara sa, iar pentru credincioșii ortodocși, care formau majoritatea covârșitoare a populației, să nu fi avut nici un ierarh, mai ales că soția sa Ana și fiica sa Anastasia au fost bune ortodoxe, lucru de care se plângea și papa Urban V în 1372.
- p. 274 Lui Bogdan i-a urmat fiul său Lațcu Vodă (c. 1365-1375), care a extins hotarele țării spre nord. El a întreținut relații de bună vecinătate cu Polonia, îngăduind, în acest scop, activitatea călugărilor catolici în Moldova. A înființat chiar și o episcopie catolică la Siret, în anul 1370. El a fost determinat să facă acest lucru din interese politice, trăind într-o perioadă de ofensivă a catolicismului, fiind deci nevoit să facă unele concesii celor două state catolice învecinate, Polonia și Ungaria, reunite în 1370 sub aceeași conducere a regelui Ludovic cel Mare al Ungariei (1342-1382). Primul episcop (catolic al Moldovei, n.n.) a fost Andrei Jastrzebiec din Cracovia, hirotonit în anul următor (1371, n.n.), care a stat mai mult în Polonia (în 1388 a fost mutat ca episcop la Vilna, în Lituania), urmat de Ioan Sartorius (†1394) și Ștefan Martini-Zajaczek (†1412), care se pare că nici n-au venit la noi, ci au rămas în Polonia. Între anii 1375-1391 a domnit Petru Mușat, care a stabilit scaunul domnesc la Suceava, desăvârșind organizarea politică-administrativă a statului său.
- pp. 275-276 Pentru a înțelege mai bine problemele legate de întemeierea Mitropoliei Moldovei este necesar să facem o scurtă incursiune în istoria Bisericii Ortodoxe din Haliciul învecinat (Galiția de mai târziu). În 1349 cnezatele rusești de Halici și Lvov au ajuns în stăpânirea regelui Cazimir cel Mare al Poloniei (1333-1370), iar în 1352 hotarele Poloniei s-au extins până la hotarele Moldovei de nord. Pentru credincioșii ortodocși ucrainieni din Halici, se crease un scaun episcopal încă de la începutul secolului XII, sub jurisdicția Mitropoliei de Kiev. Prin 1303-1305 Episcopia a fost ridicată la treapta de Mitropolie, fiindu-i supuse câteva eparhii rusești, în 1328 era din nou episcopie, supusă Kievului, în 1341 iarăși mitropolie, iar în 1347 era pusă sub jurisdicția Kievului, pentru a treia oară, ca episcopie. După cucerirea Țării Haliciului de către poloni, regele Cazimir a cerut patriarhului ecumenic Filotei, în 1370, să ridice pe episcopul Antonie al Haliciului la treapta de mitropolit, amenințând că în cazul unui răspuns negativ va sili pe toți credincioșii ortodocși ucrainieni din regatul lui să treacă la catolicism.

[De aici sunt duse pentru o vreme la Iași, când se mută și scaunul mitropolitan, dar în 1686, de teama unor invazii străine sunt transportate în Polonia. Se întorc la Suceava în 1783, dar în timpul primului război mondial iau din nou drumul străinătății. Fiind râvnite de multi dusmani, ele sunt trimise la Capela Ortodoxa Româna de la Viena. Revin în țara la 25 iulie 1918 și sunt depuse la Mitropolia Nouă din Suceava, de unde și numele actual al Mănăstirii: „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava”.]

Luat din: <http://www.revistamagazin.ro/content/view/2159/7/>

„După unele surse (o scrisoare trimisă de arhiereul Narcis Crețulescu către preotul Simion Florea Marian), numele de Mirăuți, al Vechii Mitropolii din Suceava, provine de la faptul că aici erau miruiți domnii Moldovei înainte de a fi înscăunați.” Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Mir%C4%83u%C8%9Bi

Gheorghe Duca al Moldovei a domnit în patru rânduri: 1665-1666, 1668-1671, 1672 (câteva luni), 1678-1683, † 1685 în Polonia. Fiul său Constantin Duca al Moldovei a domnit în două rânduri: 1693-1695 și 1700-1703.

⁶⁰ Petru REZUȘ, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, București, 1975, 158 p. + 24 fig.; Acelaș, *Viața și faptele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, în MMS, XXXII, 1956, 6-7, pp. 322-337.

p. 276 Prin aceasta, regele polon urmărea să rupă legăturile supușilor săi ortodocși din Țara Haliciului cu scaunul mitropolitan din Kiev și Moscova și, indirect, să înlăture pretențiile ducilor lituanieni și ale cnejilor ruși asupra țării Haliciului. În fața amenințării regelui polon, patriarhul și sinodul său au acceptat, în mai 1371, reînființarea Mitropoliei de Halici – pentru a treia oară – cu patru eparhii sufragane din ținuturile Haliciului. În actul de numire al mitropolitului Antonie, patriarhul și sinodul îi puneau în vedere să se adreseze mitropolitului Ungrovlahiei, „ca acolo, împreună cu el, să se facă alegerile și hirotoniile”. Înseamnă că Patriarhia se temea de o împotrivire a ierarhilor ruși la reînființarea Mitropoliei de Halici și mai ales la hirotonia de episcopi sufragani.

Trebuie reținut și faptul că până prin secolele XIII-XIV exista o numeroasă populație românească în părțile Haliciului, cu o organizare politică și bisericească independentă. În 1353 întâlnim un episcop cu numele *Chiril Românul* în orașul Przemysl. Dată fiind situația Bisericii Ortodoxe din Polonia învecinată, mai ales după 1371, trebuie să admitem că primii ierarhi moldoveni, probabil Nicolae și Ștefan – trecuți în Pomelnicul de care a fost vorba – au fost hirotoniți de episcopul de Halici, devenit în 1371 mitropolit, asistat de unul sau doi ierarhi din eparhiile învecinate.

pp. 276-277 Potrivit ultimelor cercetări, Mitropolia Moldovei a luat ființă, cu statut canonic recunoscut de Patriarhia ecumenică, înainte de septembrie 1386, când este atestată documentar pentru prima oară

p. 277 într-un Manual de cancelarie bizantin, intitulat *Εκθεσις νέα* – (Expunere nouă). Se presupune că acest eveniment s-a petrecut prin anii 1381-1386, deci în timpul domniei lui Petru Mușat (1375-1391) și a patriarhului ecumenic Nil (1379-1388). Cererea pentru înființarea noii mitropolii nu putea să vină decât din partea lui Petru Mușat, care, în cei 16 ani de domnie, s-a dovedit un priceput organizator al noului stat, reușind să-i ridice puterea și prestigiul, dar și ctitor al Mănăstirii Neamț, poate și al altor biserici și mănăstiri. În orice caz, din moment ce în septembrie 1386 Mitropolia Moldovei figura printre „provinciile eclesiastice bizantine”, înseamnă că Petru Mușat obținuse mai de mult acordul Patriarhiei pentru crearea ei. Am putea formula ipoteza că Patriarhia va fi trimis și aici un mitropolit de neam grec, înainte de 1386, așa cum a făcut în Țara Românească în toată jumătatea a doua a secolului al XIV-lea.

Dar în curând a izbucnit un conflict între Patriarhie și statul moldovean, în legătură cu titularul noii Mitropolii. La o dată pe care nu o cunoaștem (1387 sau chiar mai târziu), mitropolitul Antonie al Haliciului (†1391) a hirotonit doi ierarhi moldoveni, pe Iosif și Meletie, firește, la cererea domnitorului țării, dar fără avizul Patriarhiei ecumenice. Presupunem că Iosif este fostul episcop de Rădăuți, consemnat pe locul al treilea în Pomelnicul amintit mai sus. Probabil Meletie a fost hirotonit ceva mai târziu, tot pentru Rădăuți, când Iosif a fost mutat la Suceava, devenită capitala țării, el fiind considerat ca „întăistătorul” sau „mitropolitul” întregii țări.

*

Regest *nr. 2804, din 1 septembrie 1386, *Εκθεσις νέα* – (Expunere nouă) sau „Manual de cancelarie bizantin”, al Patriarhiei Ecumenice, privind scrisorile Patriarhului, adresate Patriarhului Romei Vechi, celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor, mitropoliților, împăratului și autorităților civile, ordinea scaunelor supuse actualmente patriarhului și reguli ale scrisorilor redactate de mitropoliți.⁶¹

Titlul: *Εκθεσις νέα ὅπως γράφει...*

Incipit: *Opos o patriarhis nin graphai*

„Edition”: vezi regestul nr. 2411 și regest nr. 2412; Jean DARROUZÈS, *Εκθεσις νέα* – *Ekthesis néa*, manuel des pittakia du XIVe siècle, în (REB= *Revue des études byzantines*), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67; I. HABERT, *Archieratikon*, Paris, 1843, en tête, non paginé; J. GOAR, édition de Georgius Monachus, Paris, 1648, 410-419 = PG, 107, 398-418, G. A. Rhallès - M. Potlès, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, 6 vol., Athènes, G. Charophylakos, 1852-59 (réimpr. 1966), (cazul nostru în: vol. V, pp. 497-512); J. Franel, *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle*, La Chaux-de-Fonds, 1912;

Datare: Textul conține o serie de indicii, care conduc sau confirmă data redactării:

Menționarea unei scrisori a Papei Urban VI (1378-1389), aluzie la situația Arhiepiscopiei de Peć (vezi regestul nr. 2842) și titulatura Mitropolitului de Thesaloniki, care deținea încă locul de

⁶¹ Luat din pp. 104-105, *nr. 2804: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

”topos” τόπος al Ancirei, în martie 1386 (regist nr. 2796), trecând la acela al Cezareei Capadociei, în cursul anului 1387 (vezi regestele 2818 și 2819).

Critica textului:

1. În această formă de expunere a ektesis-ului, nu trebuie să se vorbească de acest text, ca de un act patriarhal, în sensul propriu al cuvântului, și nici de un act sinodal, pentru că nu are această marcă de autenticitate. Valoarea lui este însă confirmată în multe puncte, prin mărturiile registrului (patriarhal, n.n.), din secolul al XIV-lea, care acordă o atenție deosebită genului pe care-l dezvoltă manualul: scrisori prevăzute cu adresa destinatarului și numite ”pittakia”, πιττάκια.

2. Manuscrisul Dionysiou 219 (DARROUZÈS, Εκθειςς νέα..., Op. cit., 12, 39, note), păstrează adresa unei scrisori a Papei Urban VI, către Patriarhul Nil (1380-1388), ceea ce n-ar putea fi decât o formă de reconstituire a actului. Se mai știe, în sfârșit, că Patriarhul Nil n-a primit nici o scrisoare în luna septembrie 1384 și că legatul care a sosit în capitală, în anul 1386, nu avea misiunea de-a se opri la Patriarh, ci de a-și continua drumul spre Thesalonic.

3. Acest document nu este întru totul autentic, trebuie utilizat cu multă precauție, mai ales pentru părțile care constituie o adăugare ulterioară. Data de 1386 nu poate fi folosită ca și punct de plecare sau de reper, pentru toate informațiile, ci numai ca și termen de comparație.

Acest an 1386 se pretează în mod particular, ca notă, privind fondarea Mitropoliei Moldovei, pentru că Εκθειςς νέα ὁπως γράφει... este singurul document grecesc, care ar putea indica doar o intervenție a Patriarhului Nil (1380-1388), în această regiune, a Moldovlahiei. Vezi și registul nr. 2900.

3. Transilvania

cu scaunul mitropolitan la Alba Iulia, din anul 1597, în complexul arhitectural al Mitropoliei Bălgradului, ctitorită de Domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597, cu hramul Preasfânta Treime, dăruită în anii 1713-1714, din ordinul împăratului Carol VI (1711-1740). Înainte de această dată, vlădicii din Ardeal (mitropoliți sau episcopi) nu aveau o reședință și catedrală fixă sau de durată, întâlnindu-i prin diferite localități sau mănăstiri din Marele Principat: Mănăstirea Râmeț, Hunedoara, Feleac, Mănăstirea Prislop, Geoagiu, Lancrăm, cu episcopi la Muncaci, Mănăstirea Peri, Vad – Dej, Mănăstirea Moisei, Mănăstirea Uglea-Maramureș etc.

p. 286 După ocuparea treptată a Transilvaniei de către regatul ungar, a început o largă acțiune de organizare a Bisericii catolice de aici și – paralel cu ea – o acțiune de prigonire a Bisericii Ortodoxe românești patronată de papi și de regii Ungariei. Încă din primele decenii ale secolului al XI-lea, s-au înființat două episcopii latine, puse sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Calocsa, una la Biharea, mutată în 1092 la Oradea, alta la Tășnad, mutată în curând la Cluj, iar în 1092, la Alba Iulia, unde a rămas până azi. Odată cu acestea, s-au înființat și câteva mănăstiri catolice (Sâniob, Igrîș, Cârța, Cluj-Napoca ș.a.). În 1191 s-a înființat o „prepozitură” la Sibiu, pentru sașii colonizați în Ardeal, supusă direct Arhiepiscopiei de Esztergom.

În același timp, regii Ungariei, de cele mai multe ori instigați de papi, au luat felurite măsuri de asuprire a Bisericii Ortodoxe. De pildă, în 1232, papa Grigorie IX (1227-1241) a trimis ca „legat apostolic”, în Ungaria, pe episcopul Iacob Prenestin, ca să îndemne pe rege să convertească sau să nimicească pe „schismaticii” din regatul său. La 23 februarie 1234, el a obținut de la principele de coroană Bela (viitorul rege Bela IV) un jurământ, prin care se obliga să nimicească pe „toți ereticii” și falșii creștini” din țara sa și să-i aducă sub ascultarea Bisericii romane. Către sfârșitul anului 1234, același papă informa pe principele de coroană Bela de existența acelor „pseudoepiscopi schismatici”, care atrăgeau chiar și pe unii dintre credincioșii catolici așezați pe teritoriul Episcopiei cumanilor.

pp. 286-287 Un sinod al prelaților catolici întruniți la Buda în 1279, în cap. 120 al decretelor sale, intitulat „Despre preoții schismatici” (De sacerdotibus schismaticis), preciza că acestora „nu le este îngăduit să-și țină cult dumnezeiesc, să-și zidească capele sau alte case sfinte, iar credincioșilor nu le este îngăduit să ia parte la un asemenea cult dumnezeiesc sau să intre în astfel de capele; la nevoie să se aplice forța împotriva acestor preoți”.

p. 291 Arhiepiscopul Ghelasio:

În 1978 s-a făcut o descoperire de mare însemnătate la mănăstirea Râmeț (jud. Alba) care aduce lumină și în această problemă. Este vorba de o inscripție care consemnează numele meșterului ygrav

Mihuț de la Crișul Alb, deci un autohton, apoi numele *arhiepiscopului Ghelasie*, precum și anul 1377. „Am scris eu mult păcătosul rob al lui Dumnezeu Mihuț, adică zugravul de la Crișul Alb, cu încuviințarea arhiepiscopului Ghelasie... anul 1377, luna iulie 2”. Rezultă că în acel an, cărmuitorul bisericesc al românilor ortodocși transilvăneni era arhiepiscopul Ghelasie, *primul ierarh ortodox român cunoscut cu numele în teritoriile intracarpătice*. Înseamnă că exista și aici o organizare bisericească la fel cu cea din teritoriile românești extracarpătice, în frunte cu un mitropolit. Desigur el nu avea recunoașterea Patriarhiei ecumenice așa cum au obținut-o cei din Țara Românească și Moldova.

Mitropolia Vicinei (c.1215-1359)

Înainte de anul 1359 avem pentru scaunul de Vicina [Βιτζίνα, Bitzina, Bitzyna], ⁶²c. 1215 - 1359, următorii mitropoliți cunoscuți cu numele:

Teodor, î. 1285 – d. 1292

Luca, atestat prin 1304-1305

Macarie, c. 1337/1339 – c. 1348

Chiril, c. 1347?

Iachint (Iacint), d. sept. 1348 – î. mai 1359,

când este transferat în scaunul de Mitropolit al Ungrovlahiei.

Despre Vicina

„Vicina was a town on the Danube used as a tradeport (Emporia) by the Republic of Genoa, being part of the Genoese trade empire between the 13th and 14th century. At one time, it was the most flourishing port of the maritime Danube, but its importance declined with the development of other ports such as Kilia and Brăila. Although many locations have been proposed by both historians and archeologists as the remains of Vicina, it is still unknown where this town was located.

The earliest reference to Vicina is found in the *Alexiad*, written in 1148 by Anna Comnena, which described events from late 11th century. It mentioned the names of local rulers Sesthlay and Satzas who lived in a city called *Bitzina*. Soon, trade flourished and Vicina is named by an Arab traveler as a rich town.

The Mongol conquests led to a period of peace and stability (the so-called *Pax Mongolica*) which favored trade. Within the Black Sea region, merchants from Venice and Genoa were active, with the Venetians using existing towns as their tradeports, while the Genoans preferred to create their own towns. Following the Treaty of Nymphaeum (1261), the Genoans gained the priority in the trade in the region.

The Genoese bought cereals, wax, fish and hides (which were produced in the Danubian regions and the Mongol-ruled steppes) and sold manufactured products such as Lombard cloth and linen, as well as spices

⁶² Vicina, în rusă Ветчина, însemnează *jambon, șuncă*, nume evoluat probabil, datorită livrărilor de „sărături”: pește sărat, carne de porc, oaie, vită (pastramă пастрами), pe care negustorii din oraș și din împrejurimi le făceau către orașele din Imperiu, către Serenissima Repubblica di Genova (sec. X-1797), Italia, dar și pentru proviziile de alimente, necesare corăbiilor, care porneau în largul mării etc.

„Pentru populațiile Daco-Române, limba liturghiei este cea slavonă (*Словѣньскѣ*) la nord de Dunăre, dar cea greacă bisericească (*Ακολουθική Ελληνική*) în Dobrogea, pe atunci despotat independent. În această perioadă, "Româniile populare" de la nordul Dunării de Jos, locuite de Daco-Români, și vasale ale regatului ungar până la bătălia de la Posada (1330), erau numite de către cancelariile bizantine *Ungro-Vlahia* ("Vlahia dinspre Ungaria"), și păstorite de Patriarhia Constantinopolului prin *horepiscopi* (χωρηπισκόποι: episcopi itineranți) trimiși de *perihoreții* (περιχωρήτες: "supraveghetorii marginilor" în grecește) de la Vicina. Când cnezatele dintre Carpați și Dunăre s-au unit pentru a forma voievodatul Țării Românești, episcopul Iachint de Vicina, unul dintre *perihoreți*, a devenit primul "*Mitropolit al Ungro-Vlahiei*". Vicina era o cetate și un port al cărui amplasament este încă discutat de arheologi, găsindu-se probabil sub Tulcea sau sub Isaccea de astăzi. Până nu se va găsi un document scris (pecete, lespede, pisanie...) ne vom putea dezlega această chestiune.” Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Iachint_de_Vicina

Despre Republica Genua, vezi: Manfred Pittioni: *Genua Die versteckte Weltmacht*, Verlag Mandelbaum, 2011, ISBN 978-3854763499, pp. 56-72: „Inzwischen florierten die genuesischen Niederlassungen entlang der Schwarzmeerküste. Aufgrund ihrer langjährigen Präsenz dort gelangten Kaufleute tief ins Hinterland und dessen Handelszentren. Sie drangen entlang der Donau bis zum Eisenernen Tor vor. Aus dem Jahr 1349 ist ein Dokument des ungarischen Ludwig des Großen überliefert worin genuesischen Kaufleuten freier Handel entlang der Donau bis nach Temesvár eingeräumt wurde. Über ihre Stützpunkte im Schwarzmeerraum gelangte die genuesischen Kaufleute auch nach Kiew, Täbris, Bolgar, Kasan, Abchasien, Tscherkesien im Kaukasus und nach 1315 Indien. Berichte nach gelangten Kaufleute 1322 bis nach Zeitun in China und 1338 bis nach Kulam in Indien. Bereits 1257 tauchte die erste chinesische Seide auf genuesischen Märkten auf.” Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Republik_Genua

servicing the territories of Wallachia and Moldavia even before the founding of the states, as well as the Knyazate of Halych.

The town, like other Genoan towns, was overseen by a consul.

At the end of the 14th century, Vicina was under Byzantine control, and according to a document from 1337-1338, it was ruled by "infamous heathens", presumably Mongols, Turks or Tatars. Soon after that, another document noted the rise and fall of the Metropolitan of Vicina, as Vicina was "plagued by barbarians" and had only a few Christians. In 1359, the Metropolitan Iachint of Vicina moved to Argeş with the approval of the Ecumenical Patriarch of Constantinople.

The commerce of Vicina was severely affected during the Genoese-Byzantine war of 1351-1352. After the war, the Byzantines lost the control of the Lower Danube to the Genoese, who gained control over the town of Kilia (today Chilia Veche, Romania) The decline of Vicina also led to the rise of another port on the Danube, Brăila, which became the largest port on the Danube in the region. This was also helped by the political stability within Wallachia, whereas Vicina was caught in fights between Mongols and Bulgarians, later also with the Turks.

The exact location of Vicina is not yet known and it's a matter of debate among historians and archeologists. Portolan charts place it right after *Drinago* (which is assumed to be modern Brăila), south of the Danube. Based on this, many historians identified it with Isaccea, while archeologists identify it with Păcuiul lui Soare. Nevertheless, historians identified it with a variety of places.”⁶³ Luat din: [http://en.wikipedia.org/wiki/Vicina_\(town\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Vicina_(town))

Localizare:

The exact location of Vicina is not yet known and it's a matter of debate among historians and archeologists. Portolan charts place it right after *Drinago* (which is assumed to be modern Brăila), south of the Danube. Based on this, many historians identified it with Isaccea, while archeologists identify it with Păcuiul lui Soare. Nevertheless, historians identified it with a variety of places:

Isaccea: Nicolae Grămadă, Nicolae Bănescu, Gheorghe Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu,

Constantin C. Giurescu

Between Isaccea and Tulcea: Nicolae Iorga

Niculițel: Constantin Brătescu¹

Păcuiul lui Soare: Petre Diaconu

Mahmudia: Gheorghe I. Brătianu

Hârșova-Topalu area: Octavian Iliescu

Vidin: Constantin N. Hurmuzaki

Măcin: Wilhelm Tomaschek, Konstantin Jireček, Nicolae Dobrescu, J. Bromberg

Nufăru: Georgi Atanasov

somewhere in Albania: Alexandru D. Xenopol

Luat din: [http://en.wikipedia.org/wiki/Vicina_\(town\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Vicina_(town))

Antecesorii lui Iachint, în scaunul Vicinei, erau participanți activi sau ocazional, la ședințele sinoadele endemice din Constantinopol, unde trăiau din beneficiul eparhiei, pe care probabil, o administra protosinghelul Πρωτοσύγκελος (=vicarului eparhial), Δίκαιο, Vicarius, ajutat eventual de un *episcopus vagans* (sau episcop refugiat sau alungat din teritoriile ocupate de musulmani), ori în conformitate cu principiul de *ἐπίδοσις*, *epidosiis*, devenit „canonic”, de prin secolul al XII-lea. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhiepiscopul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese. Nu știm însă ce titulatură avea Daniel al Vidinului și ce statut canonic i se recunoștea, în calitatea de „ajutor” sau *auxiliar* al Mitropolitului Ungrovlahiei.

Cât de prospere erau orașul și Mitropolia Vicinei, cu hinterlandul imens al acesteia, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și prima jumătate a celui următor, o dovedește în mod indirect un *regest patriarhal*, de la Constantinopol, nr. 1613, din 1304-1305, γράμμα (concluzie sau subscripție), *Scrisoare a Patriarhului Athanasie I* (1289-1293 și 1303-1309), către împăratul Andronic II (1282-1328) Paleologul, privitoare la rezidarea în Constantinopol a ierarhilor eparhioți, aflați sub jurisdicția Tronului Ecumenic [aceștia fiind aproape toți participanți la ședințele Sinodului Endemic] și inconvenientele prezenței lor în capitala imperială.⁶⁴ Acest regest îl prezentăm pe larg în paginile următoare, la regestele patriarhale, privitoare la Mitropolia Ungrovlahiei.

⁶³ Georgi Atanasov, "La Vicina médiévale et la forteresse de Nufaru", *Études balkaniques*. 30/1 (1994) 109-128; Traian-Valentin Poncea, *Geneza orașului medieval românesc Extra-Carpatic (secolele X-XIV)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, ISBN 973-98918-4-5.

Laurențiu Rădvan, *At Europe's Borders: Medieval Towns in the Romanian Principalities*, Brill, 2010, ISBN 97890041.

⁶⁴ Vezi Fasc. IV, p. 401, din: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 +apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Patriarhul Athanasie I semnaleză împăratului că toate tulburările bisericești din capitală nu vor înceta, atâta timp cât episcopii, care locuiesc în Constantinopol, nu vor fi trimiși în eparhiile lor. Motivul imediat al tulburărilor izbucnite a fost știrea, privind intenția Patriarhului de-a vinde *Sfintele vase liturgice* [probabil cele din argint, aur și bătute cu pietre prețioase, n.n.], de pe la bisericile din capitală, spre a procura banii necesari ajutorării valului de refugiați creștini, care soseau zilnic în Constantinopol, creștini fugiți din regiunile lor de origine, din cauza prigoanelor necredincioșilor, făcute împotriva lor, precum și din zonele de război sau cu situație instabilă și imposibil de suportat. Intenția patriarhului a fost blocată de acești episcopi, în contextul ședințelor Sinodului Endemic, ținut în cafasal sud-vestic, din Sfânta Sophia, pentru că vlădicii cereau ca refugiații să fie preluați de ei înșiși, adică de către episcopi. Documentul nu menționează ce ar putea însemna această „predare” a refugiaților:

- a. preluarea de către episcopi a întreținerii lor;
- b. expulzarea sau colonizarea acestora în eparhiile de jurisdicție ale episcopilor prezenți la Sinodul endemic, nu întreținerea acestora de către patriarh, recte, Patriarhie;
- c. mitropoliții titulari, expulzați din eparhiile lor sau cei fără eparhie, nu sunt în măsură să asigure această întreținere a refugiaților, ei înșiși fiind avizați la mila Patriarhiei și a Curții Imperiale;
- d. probabil în urma scăderii numărului locuitorilor capitalei, patriarhul, la îndemnul autorităților civile, exprima dorința de menținere a refugiaților în Constantinopol, pentru asigurarea brațelor de muncă.

În felul acesta episcopii au blocat intenția patriarhului, prin refuzul votării în Sinodul Endemic a propunerii făcute, spre consternarea acestuia din urmă. Prin extensiunea problematicii, conflictul iscat, între patriarh și episcopii de la Sinodul Endemic, din anii 1304-1305, poate să fie documentat și de intervenția anterioară a Mitropolitului Luca al Vicinei, din anul 1302, făcută pe lângă împăratul Andronic II cel Bătrân, prin care-l ruga să primească 16.000 de alani (oseți),⁶⁵ care să se poată stabili pe cuprinsul Imperiului Bizantin.⁶⁶ Acest episod din activitatea Mitropolitului Luca este menționat în *Cronica* lui Gheorghe Pachymeres.⁶⁷ Credem că acesta ar fi fost și motivul, pentru care Patriarhul Antonie I îl menționează în fruntea acestor episcopi răzvrățiți, pe Mitropolitul Luca al Vicinei, tratându-l de toate păcatele. Cu ocazia aceasta aflăm că Luca rezida de fapt la Constantinopol, nu la Vicina și a stabilit cu de la sine putere *canonica* [sau taxele anuale ale Mitropoliei Vicinei, față de vistieria Patriarhală], la suma de numai 800 de hiperperi aur, de care Patriarhul se vede că nu era prea încântat. Vicina, ca port și oraș comercial, cu hinterlandul imens al teritoriului de jurisdicție al Mitropoliei, avea o situație socială mult mai bună decât alte orașe-porturi, cum ar fi Monemvasia, care plătea la Vistieria Patriarhală 1324 hiperperi aur pe an. Patriarhul menționează în continuare și alți ierarhi, cu diferite surse *dubioase*, de venit, care locuiesc în Constantinopol, iar din reventul cărora se pare că aceștia nu dădeau nimic pentru *canonica*, către Patriarhie: Mitropolitul de Sardes, avea o vie, o „fermă” (gospodărie agricolă), o

⁶⁵ Alanii (sau *Alauni*, *Halani*, *Așii*, *Iașii*, *Iazygii*) sunt un popor de origine sarmată, inițial un popor nomad, de origine indo-europeană. Descendenții alanilor, denumiți oseți, osetini sau „iron” (denumirea proprie, folosită în Oseția), trăiesc astăzi în Rusia (Federația Rusă) în principal în Republica Autonomă Alania/Oseția (denumirea *Oseția* este oficială, alături de *Alania*), de pe versantul nordic al muntelui Caucazul Mare, între Republica Autonomă Ingușeția, regiunea Stavropol, Republica Autonomă Kabardino-Balkară și Republica Georgia (la sud.)

Alanii sunt atestați în izvoarele istorice începând cu secolul I în zona de stepă dintre Don și Volga, la de nord Caucaz. Din aceste regiuni, alanii făceau repetate incursiuni de jaf în Persia și în provinciile cauziene și danubiene ale Imperiului Roman. Istoricul roman Ammianus Marcellinus descria alanii ca fiind „Aproape toți înalți și frumoși. Părul le este în general blond și ochii lor sunt înfricoșător de mândri”. Tot Ammianus arată că alanii erau continuatorii triburilor nomade ale massageților, sarmaților și ai sciților, popoare iranice care ocupau de circa două milenii stepa dintre lacul Aral, Marea Caspică și Dunăre. Atacați și învinși de huni în jurul anului 370, o parte dintre alani s-au retras din stepă spre nord-vest, fiind cu timpul asimilați de slavi, și au contribuit la începutul mării migrații slave spre Europa centrală și regiunea balcanică.

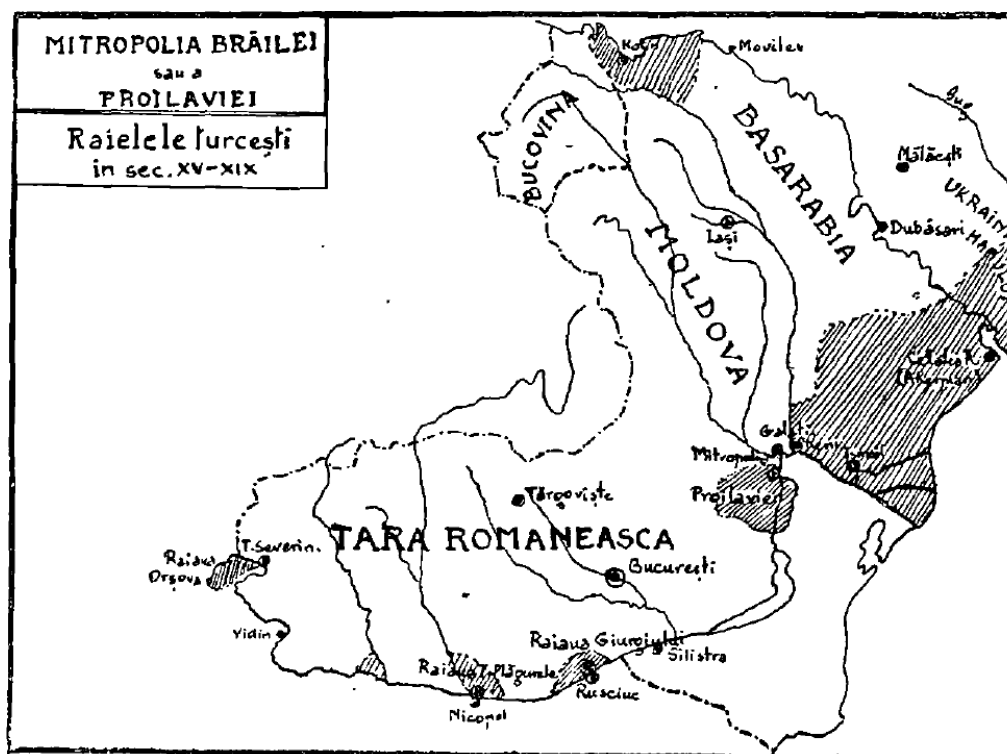
Text luat din: <http://www.istoria.md/articol/326/Alanii>.

⁶⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, ²1991, pp. 235-236.

⁶⁷ Ibidem, p, 236.

grădină și un atelier meșteșugăresc în Constantinopol, din care-și completa „diurna” în capitală. Și, Patriarhul se întreabă în scrisoare, ce fac acești mitropoliți în capitala imperială toată ziua, răspunzând tot el, că-și pierde timpul cu reuniuni sau discuții secrete împotriva Patriarhului Ecumenic sau se invită la sindrofii, în mod reciproc. Cel puțin împotriva acestor doi vlădici, Patriarhul cere împăratului să ordone trimiterea lor în eparhiile de care țin, pentru că fac prea multă zâzanie și intrigă în oraș, spre paguba Bisericii și a Împărăției Romeilor.

În continuare, Patriarhul se exprimă negativ și la adresa mitropoliților de Philadelphia și de Nymphaea, care au cerut și ei de la Patriarh (poate că și de la Împărat?) un revenit, un beneficiu, pentru diurnă sau pentru șederea în capitală, unde participau la ședințele sinodale. Athanasie I scrie Împăratului, că acesta din urmă este liber să le acorde acest revenit, celor doi mitropoliți, dacă dorește, însă din partea lui, aceștia nu vor primi nici un ban.

Harta Mitropoliei Proilaviei, scanată din revista *Analele Brăilei*, nr 1, 1939.

Luată din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Mitropolia_Proilaviei

Orașul Vicina decăzând în a doua jumătate a secolului XIV, iar scaunul mitropolitan fiind mutat în Ungrovlahia, funcția Vicinei insulare [situată cu probabilitate pe malul drept al Dunării în amonte de intrarea în Deltă, pe o insula fortificată?⁶⁸ sau localizarea ei considerându-se a fi fost în zona Măcinului?⁶⁹] și a coordonării vieții bisericești, din această zonă a preluat-o orașul Brăila,

⁶⁸ Teză formulată de istoricul Dr. Ion Dumitriu-Snagov, [pe care o adoptăm și noi], în studiul: *Borgiana V și Borgiana VIII. Două hărți italiene din Renaștere și localizarea Vicinei pe Dunăre*, în *Revista de Istorie*, XXXII, nr. 10, 1979. Teza lui Ion Dumitriu-Snagov este citată și de către istoricul bisericesc, Prof. Ion Rămureanu, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1977, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, p. 155.

⁶⁹ Vezi studiul online de Silvia Lazăr, de la Universitatea „Dunărea de Jos”, din Galați, *Stadiul actual, privind localizarea Vicinei* [http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bess/bess_8/11_lazar.pdf]:

„Vienezul Tomaschek, pe baza informațiilor din geografia lui Idrisi, localizează Disina [Vicina] în aval de Capidava, mai exact la Măcin. Nu există însă dovezi arheologice în acest sens. Identificarea Vicinei cu Măcinul este susținută însă de multiple mărturii lingvistice. Istoricul Virgil Ciocăltan susține că în limba cumană (limba tătarilor dobrogeni de astăzi) consoanele v, p, s-au transformat de-a lungul timpului în m. Luând spre exemplu cazul Panagalìa => Pangalìa => Mangalìa, acesta menționează că în secolul al XVIII-lea este atestat numele unei localități, "Mecena", care nu este altceva decât Măcinul de astăzi. În plus, având în vedere menționarea încă din veacul al XIV -lea a "insulei Vicinei" în documentele franciscane, în anul 1912 s-a urmărit o investigație periegetică a zonei Măcinului. Din acea perioadă există o mărturie locală care menționează că în fața orașului era o peninsulă despărțită de țărmul dobrogean prin două

[Μπράιλα, Βραΐλα, (*lat.*) Proilabum *aut* Proilava, (*turc.*) Ibrail, (*bulg.*) Браила, (*rus.*) Брэ́йла sau Бра́йла], prin Mitropolia Proilaviei.⁷⁰

Se poate întâmpla ca una din cauzele decăderii portului Vicinei (implicit a orașului) să fi fost și *moartea neagră* sau pesta neagră (Μαύρη πανώλη, *rus.* Чёрная смерть *sau* чёрный мор, *bulg.* Черната смърт, *ital.* Peste nera), pandemie (πᾶν + δῆμος), cauzată de bacteria *Yersinia pestis*, izbucnită mai întâi în Asia, de unde, prin intermediul păduchilor șobolanilor de pe corăbii, a ajunsă în Europa, în anul 1347, mai întâi în Constantinopol, Trebizonda și în portul Messina (Sicilia). Boala s-a răspândit mai întâi prin porturile Mediteranei, datorită șobolanilor, a căror păduchi erau purtătorii acestui virus. Șobolanii părăseau corăbiile ancorate în porturi, de unde treceau pe uscat, unde, prin atingere cu șobolanii locali, răspândeau păduchii, adică transmiteau și acestora boala, pandemia extinzându-se în tot bazinul Mării Mediterane, în hinterlandul acesteia, precum și prin porturile Mării Negre. Valurile pandemiei de pestă neagră au avut loc între anii 1347-1353, când a pierit 30, până la 60 %, din populația Europei, apoi în anul 1361, 1369, ultima epidemie izbucnind în Anglia, în anul 1665, poducând peste 100.000 de victime.⁷¹

Înainte acestei pandemii, Constantinopolul și întreg bazinul Mediteranei a fost bântuit de „Pesta Justiniană”, de la numele Împăratului Justinian I cel Mare (527-565), care a durat din anul 542, până în 767. Epidemia a izbucnit în Egipt, în anul 541, de unde a fost transmisă în Constantinopol, un an mai târziu, prin intermediul corăbiilor, personalului acestora, călătorilor și a mărfurilor. În anul 589, pandemia a atins Roma, producând și acolo ravagii, în rândul populației orașului. Însuși Papa Pelagiu II (579-590) a murit de această epidemie la

ziduri. Astăzi această zonă se numește "La Cetățuie". O altă dovadă în privința susținerii localizării Vicinei la Măcin pornește de la constatarea că imediat ce Vicina decade, în a doua jumătate a secolului al XIV -lea, în izvoare apare menționată Brăila, ca centru urban de importanță, în apropierea ei. Se pare că aceasta a preluat funcția Vicinei insulare.” Privitor la minoritatea tătară și turcă din Dobrogea, vezi broșura actuală, cu textul coordonat de hagi Ibram ALI, *Turcii și tătarii din România, Scurt istoric, Lăcașuri de cult musulmane din România – Dobrogea*, s.a., s.l., Apare sub egida Muftiatului Cultului Musulman (Constanța) din România, 52 p., incl. il.

⁷⁰ Literatură privind istoria Mitropoliei Proilaviei:

S. Vailhe, „Constantinople”, articol în *Dictionnaire de Theologie Catholique*, tom III, Paris, 1923, col. 1349, 1369, 1403, 1443, → apud. Teodor Bodogae, *Din istoria bisericii ortodoxe de acum 300 ani: considerațiuni istorice în legătură cu Sinodul de la Iași*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1943, p. 16.

Teoctist (Patriarhul României), *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 146.

Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila*, București, 1968.

Gheorghe Constantin Nistoroiu, „Românii basarabeni, făclii veșnic aprinse ale continuității și rezistenței ortodoxiei românești”, *Revista Agero*, Stuttgart, accesat online la 15 decembrie 2012.

Iustin Frățiman, „Studiul contribuiv la istoricul Mitropoliei Proilavia (Brăila)”, în *Buletinul Societății Istorico-Literare din Chișinău*, 1923.

Ionel Manafu, „Contribuțiuni la istoria Mitropoliei Proilaviei”, în *Analele Brăilei*, anul VIII, nr.1, Brăila, 1936

Demostene Russo, „Mitropolia Proilavului”, în *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939.

⁷¹ Nicholas, D., 2004, Η εξέλιξη του Μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία , Διακυβέρνηση και Σκέψη στην Ευρώπη 312-1500, MIET, Αθήνα.

Tuchman Barbara, 1989, *A Distant Mirror. The Calamitous Fourteenth Century*, Papermac, Kent.

Norman F. Cantor: *In the Wake of the Plague – The Black Death and the World it made*. London 1997, ISBN 0-7434-3035-2.

Gerhard Fouquet, Gabriel Zeilinger: *Katastrophen im Spätmittelalter*. WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), Darmstadt 2011, ISBN 978-3-534-24699-1, S. 103-125.

Claudia Eberhard Metzger, Renate Ries; *Verkannt und heimtückisch – Die ungebrochene Macht der Seuchen*. Basel 1996, ISBN 3-7643-5399-6.

Bernhard Dietrich Haage: *Das gereimte Pestregimen des Codex Sangallensis 1164 und seine Sippe. Metamorphosen eines Pestgedichts*. Würzburg 1977. (= Würzburger medizinhistorische Forschungen, 8) (= Untersuchungen zur mittelalterlichen Pestliteratur, V).

Despre pandemia „Pestei Justiniane” (542-767) vezi literatura următoare:

Pauline Allen: *The Justinianic Plague*. In: *Byzantion*. Band 49, 1979, S. 5–20.

Peregrine Horden: *Mediterranean Plague in the Age of Justinian*. In: Michael Maas (Hrsg.): *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*. Cambridge 2005, ISBN 0-521-52071-1, S. 134 ff.

Lester Little (Hrsg.): *Plague and the End of Antiquity. The Pandemic of 541–750*. Cambridge 2007, ISBN 978-0-521-84639-4.

Mischa Meier: „Hinzu kam auch noch die Pest ...“ *Die sogenannte Justinianische Pest und ihre Folgen*. In: Mischa Meier (Hrsg.): *Pest. Die Geschichte eines Menschheitstraumas*. Klett-Cotta, Stuttgart 2005, ISBN 3-608-94359-5, S. 86 ff.

Mischa Meier: *Das andere Zeitalter Justinians. Kontingenzerfahrung und Kontingenzbewältigung im 6. Jahrhundert n. Chr.* Göttingen 2004², ISBN 3-525-25246-3.

8. februarie 590. O parte din istorici sunt chiar și de părere, că această pandemie l-a și împiedecat pe marele împărat să-și realizeze planul, privitor la *Restauratio imperii Romanorum* sau *Renovatio Imperii Romanorum*, în versiune bizantină.⁷²

*

***Mitropolia Proilaviei* [ή Προίλαβος (*i Proilavos*)] (î. 1580-1840) și sufragana acesteia *Episcopia Hotinului* [1757 (1758) – (1806) 1810]**

Lucrarea grandioasă, privind catagrafia, listele sau „notițele” scaunelor episcopale, mitropolitane și arhiepiscopale, de sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, din Constantinopol, întocmită de marelui bizantinolog Jean DARROUZÈS menționează Mitropolia Proilaviei, în ultima din cele 21 de *Notitiae*, cu rangul de ședere în Sinod, la nr. 60, recte 55: [*Notitia* nr. 21], ve' ή Προίλαβος.⁷³ *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae* este o culegere de mai multe documente, din epoci diferite, strânse, prelucrate și editate de către marele bizantinolog asumpționist Jean DARROUZÈS A.A. În *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652, scaunul Proilaviei era tot pe locul 55, dar după Dîrstor sau Silistra, care era pe locul 54.⁷⁴

După căderea Constantinopolului, în anul 1453, s-a constituit un nou stil de redactare a catagrafiilor, listelor sau *notițelor episcopale*, stil care va oglindi situația reală a eparhiilor de sub jurisdicția Patriarhului Constantinopolului. Chiar și termenul tehnic a fost schimbat, grecii din secolele trecute preferându-l pe acela de *Syntagmaton*. Aceste Syntagmaton confirmau situația îngrijorătoare a creștinilor din Imperiul Otoman, aflați într-un număr de continuă scădere, din cauza acțiunilor de islamizare a acestora. De pildă, din cele 553 de scaune episcopale, pe care le avea Patriarhia Ecumenică, în secolul al VI-lea,⁷⁵ în timpul domniei împăratului Justinian I cel Mare (527-565), în secolele XVI-XVII se ajunsese la abia 72, respectiv 77, dintre care, multe erau numai cu numele sau „titulare”, ierarhii lor, neavând din ce trăi, erau obligați să călătorească prin țările ortodoxe, mai ales în Țările Române și în Rusia, pentru a cere milostenie.⁷⁶ În anul 1652, *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște menționa în acest context că Patriarhia Ecumenică avea 51 de mitropolii părăsite, 18 arhiepiscopii și 478 de episcopii dispărute.⁷⁷ Un calcul simplu ne poate demonstra pierderile ireparabile ale Bisericii Ortodoxe din Imperiul Otoman, în

⁷² Nomen publicum semper fuit *Imperium Romanorum*, Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων) sive (abbreviatum) *Romania* (Ῥωμανία) vel etiam *Imperium Romanum* (Ῥωμαϊκή Αυτοκρατορία), iar după 1453: Βυζαντινὴ Αυτοκρατορία, Βυζάντιο sau Ανατολική Ῥωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Renovatio Imperii Romanorum:

Alexander Demandt: *Die Spätantike. Handbuch der Altertumswissenschaft III.6. 2. Auflage.* C. H. Beck, München 2007.
John Haldon: *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture.* 2. Auflage. Cambridge 1997. (Wichtige Untersuchung zur „Transformation“ der spätantiken Kultur im 7. Jahrhundert.)

James Howard-Johnston: *Witnesses to a World Crisis. Historians and Histories of the Middle East in the Seventh Century.* Oxford 2010.

Arnold Hugh Martin Jones: *The Later Roman Empire 284–602. A Social, Economic and Administrative Survey.* 3 Bände durchgehend paginiert, Oxford 1964 (Nachdruck in zwei Bänden, Baltimore 1986). (Standardwerk), lucrare instrument de studiu.

A. D. Lee: *From Rome to Byzantium AD 363 to 565. The Transformation of Ancient Rome.* Edinburgh 2013.

John Moorhead: *The Roman Empire divided, 400–700.* Edinburgh 2001.

⁷³ Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae [Texte critique, introduction et notes, par..., Paris 1981, Institut Français d'Études Byzantines, Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantine, Tome I].*

⁷⁴ Vezi glava 391, p. 364, din: *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, editia reprint, din anul 1962, București, Editura Academiei Române.

⁷⁵ Vezi și comentarul la *Notitia* 21, din: Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...*, Op. cit., pp. 197-198.

⁷⁶ Teoctist (Patriarhul României), *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 146. Ibidem, Jean DARROUZÈS, *Notitiae...*

⁷⁷ *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, editia reprint, din anul 1962, București, Editura Academiei Române, p. 906, explicația de la note.

acest context. Pornim de la cifra de 553, adică numărul scaunelor episcopale ale Patriarhiei Ecumeneice, în timpul domniei lui Justinian, adică în secolul al VI-lea. Adiționând la numărul de 72 al scaunelor existente, în anul 1652, încă cele 51 de mitropolii dispărute, împreună cu cele 18 arhiepiscopii și 478 de episcopii, ajungem la cifra de 619 scaune episcopale, ținând cont de noile eparhii create după epoca de domnie a lui Justinian cel Mare, până la avansarea expansiunii arabo-selgiucizo-otomană din Asia Mică.

Catagrafia sau *Notitia* nr. 21, din lucrarea lui Jean DARROUZÈS, redactată în epoca dominației otomane, adică după anul 1453, adică din grupul de "Syntagmation" este un extras, din lucrarea unui alt bizantinolog Heinrich GELZER, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte. Abhandlungen der k. Akademie der Wiss., I, XXI, III, (1900), Verl. d. k. Akademie, München 1901, p. 628-630 și 633-636. Pe fondul listelor anterioare, Notitia nr 21, respectiv întregul text al listelor publicate de H. Gelzer, este opera unui erudit grec, din secolul al XVII-lea. Gelzer dă lista vechilor scaune, pe care le evaluează la 532 și totalul actual, de 70 de scaune mitropolitane, autorul grec din secolul al XVII-lea omițând scaunele de Ioannina și Ungrovlahia. Această omisiune confirmă în mod indirect teza că autorul grec din secolul al XVII-lea a lucrat pe liste sau catagrafii mult mai vechi ale scaunelor mitropolitane, din timpul Imperiului Bizantin și anterioare anului 1359, adică înainte de fondarea Mitropoliei Ungrovlahiei sau a Mitropoliei de Ioannina.*

În ceea ce privește cele două eparhii dobrogene: Vicina și Proilavia, ele sunt rezultatul dezastrului în care ajunsese Imperiul Bizantin, atât în anul 1204, cât și după anul 1453. Mitropolia Vicinei, datând probabil de prin anul 1215, a fost fondată după ocuparea Constantinopolului de către Latini, în anul 1204, sub jurisdicția Tronului Ecumenic, aflat în refugiu la Nicea, de către grecii refugiați în acele părți.

Cât privește Mitropolia Proilaviei, fondarea ei a fost precedată de înființarea raialelor de Giurgiu și Turnu, din anul 1417, de raialele Akermanului (Cetatea Albă) și Chilieii, din anul 1484, de raiaua Tighinei (Bender) și a întregului Bugeac, din anul 1538, ulterior luând ființă și raiaua Hotinului, în anul 1715 etc.⁷⁸ Mitropolia Proilaviei, se crede a fi o continuatoare a celei de la Vicina, însă această instituție este, în realitate, o creație otomană, în contextul statutului creștinilor, din sistemului musulman de raia, sub jurisdicția Patriarhiei Ecumeneice. Sistemul de raia era avizat la serviciile Etnarhului *națiunii confesionale romeice* (=ortodoxe) – Rum Milleti – pentru asigurarea strângerii dărilor, de *Dhimmi* (contract de protecție), de la creștinii romei. Locuitorii din Imperiul Otoman, declarați *Harbi*, adică *fără contact și dări de protecție* erau expuși abuzurilor de tot felul, de către conlocuitorii lor musulmanmi și de către administrația acestora. Iată de ce avea nevoie Poarta Otomană de serviciile acestei Mitropolii, pe teritoriile raialelor amintite.

Începuturile acestei Mitropolii a Proilaviei trebuiesc fixate la o dată ulterioară căderii Brăilei sub turci, în anul 1540, an în care s-a constituit și *raiaua Brăilei* sau Ibrail (Ibraila). Scaunul acestei Mitropolii a fost la Catedrala Sfinților Voivozi Mihail și Gavriil, din Brăila, însă Mitropolitul locuia de multe ori la Silistra (Dârstor), Chilia, Ismail, Reni, Galați sau în satul Căușani, lângă Tighina.⁷⁹

Hotarele Eparhiei Proilaviei le urma în parte, pe cele ale Mitropoliei Vicinei, cu modificările inevitabile, cauzate de extinderea sau reducerile teritoriale ale raialelor otomane, din această zonă. În faza de maximă extindere teritorială, până în anul 1672, Mitropolia Proilaviei cuprindea teritoriile raialelor Turnu și Giurgiu (luate de la Mitropolia Ungrovlahiei), jumătatea de nord a Dobrogei, raiaua Brăilei, sudul Basarabiei (raiaua Bugeac), Bender și „Ukraina Hanului”, spre hotarul de vest al Tartariei, în apusul Crimeiei. Hotarele Mitropoliei Proilaviei se vor extinde și

⁷⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I..., Op. cit., pp. 467-468.

⁷⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, sec. XVII-XVIII, ediția a II-a, Buc., 1994, pp. 467-478.

spre nord, către anul 1757(1758), în urma fondării Episcopiei sufragane a Hotinului, la câteva decenii după constituirea raialei Hotinului, în anul 1715.⁸⁰

”În decursul timpurilor, Mitropolia Proilaviei a avut o existență zbuciumată. Hotarele ei au suferit multe modificări ca urmare a deselor schimbări politice. Existența mitropoliei depindea de stăpânirea politică a teritoriilor pe care le păstora. Când stăpânirea turcească era puternică, mitropolia funcționa, exercitându-și autoritatea canonică. Când această putere musulmană slăbea, mitropolia era desființată și teritoriile ei intrau sub administrația bisericească a chiriarhiilor rânduite de noua stăpânire politică. Cele mai semnificative lovituri primite de Mitropolia Proilaviei au fost din partea Rusiei. Aceasta, din dorința de a îngloba sub ascultarea sa teritoriile aparținătoare de Mitropolia Proilaviei, a ignorat total canoanele ecumenice existente în privința desființării eparhiilor, folosindu-se de fiecare ocazie pentru ca această eparhie, supusă patriarhului din Constantinopol, să fie desființată.”⁸¹

*

Episcopia Hotinului [1757(1758)-1806 de facto și 1810 în mod canonic], cu doi episcopi cunoscuți: Neofit (? -?, menționat în anul 1765 și Amfilohie (1767/69-1770/72, † c. 1800.⁸²

Episcopia Hotinului ar fi fost constituită în mod canonic, prin anul 1757/8, ca sufragana a Mitropoliei Proilaviei, sub ascultarea canonică a Patriarhului Ecumenic, din Constantinopol. Din anul 1758 avem o atestare documentară – o singhelie – pentru Episcopia Hotinului, dată de Mitropolitul Proilaviei Daniil, proin mitropolit al Sidisului (1751-c.1773), care își adaugă în titulatură și cetatea Hotinului: „Daniil cu mila lui Dumnezeu mitropolitul Proilaviei, Tomarova, Hotinul și a toată marginea Dunării și a tot Nistru” hirotonește pe „ierodiaconul Alexandru Ureache preot desăvârșit la schitul Nalt al mitropoliei Hotinului. Leat 1758, August.”⁸³ Această Episcopie a funcționat cu întreruperi, fiind desființată pe timpul ocupației țariste, în anii 1769-1774, 1789-1792 și 1806-1810. Ca episcopi ai [sau și ai] Hotinului au funcționat și patru mitropoliți ai Proilaviei: Daniil (1751-1773), Ioachim (1773-1780), Chiril (1781-1789) și Partenie II (1793-1810, apoi Mitropolit al Dramei, Grecia), precum și doi chiriarhi proprii: Neofit și Amfilohie.⁸⁴ Cei patru mitropoliți au condus eparhia fie consecutiv, fie în uniune personală sau numai ca episcopi ai Hotinului. Astfel, Daniil a fost primul Mitropolit al Proilaviei, care în anul 1758 a ocupat în mod consecutiv și scaunul de Episcop al Hotinului.⁸⁵

Ioachim al Proilaviei se intitula, la 1777: „Ioachim, cu Mila lui Dumnezeu mitropolit Proilav, Tomarov, Hotinean și a toată stăpânirea Ucrainei”. Mitropolitul Chiril al Proilaviei, care, alături de Daniil erau români, nu greci, se decide să rămână în Rusia, iar după Pacea de la Iași, din 11 februarie 1792, apare numai ca și Episcop al Hotinului, locuind în Dubăsari, într-o mizerie cruntă. Partenie II a fost înscăunat ca mitropolit al Proilaviei și Episcop al Hotinului, în uniune personală, odată cu reactivarea celor două instituții, în anul 1793.

⁸⁰ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I..., Op. cit., pp. 474-478.

⁸¹ Iustin Frățișman, *Studiul contribuitiv la istoricul Mitropoliei Proilaviei (Brăila)*, în *Buletinul Societății Istorico-Literare din Chișinău*, 1923. Vezi și http://ro.wikipedia.org/wiki/Mitropolia_Proilaviei.

⁸² Demostene Russo, *Mitropolia Proilavului*, în *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939.

⁸³ Demostene Russo, *Lista mitropoliților Proilavului 1590-1828*, în *Studii istorice greco-române*, vol. I, București, 1939, pp. 255-285.

Vezi și: Nicolae Iorga, *Alte știri despre literatura românească în secolul al XVIII-lea*, în *Revista Istorică*, anul al VII-lea, numerele 4-6, aprilie – iunie 1921, Tipografia „Cultura Neamului Românesc” S.A., București, 1921, p. 116.

⁸⁴ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III..., Op. cit., p. 552.

⁸⁵ Iustin S. Frățișman, *Administrarea bisericească la românii transnistreni, între Bug și Nistru. Cercetare politico-istorico-bisericească relativ la viața românilor ce trăiesc în Rusia*, editura „Dimitrie V. Păun”, Chișinău, 1943, republicat de Vlad Cubreacov în ziarul *Flux*, 8 mai 2009, accesat online la 15 decembrie 2012 [[http://ro.wikipedia.org/wiki/Episcopia_Hotinului_\(Mitropolia_Proilaviei\)#Neofit](http://ro.wikipedia.org/wiki/Episcopia_Hotinului_(Mitropolia_Proilaviei)#Neofit)].

ΠΕΡΙ ΠΡΟΚΑΘΕΔΡΙΑΣ ΤΩΝ ΟΣΙΩΤΑΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥΤΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΜΗΤΡΟ-
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΑΙ ΟΠΟΥ ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΟΝ ΚΑΙ
ΕΙΝΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑΙ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ 1) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ 1),
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΟΗ-ον. 2)

‘Ο Ρώμης α-ος. ‘Ο Κωνσταντινουπόλεως β-ος. ‘Ο Αλεξανδρείας γ-ος. ‘Ο Αντιοχείας δ-ος.
‘Ο Αιλίας, ήτο ‘Ιεροσολύμων ε-ος.

Α ἰ μ η τ ρ ο π ό λ ε ι ς. ‘Η Καισαρεία α-η. ‘Η Έφεσος β-η. ‘Η Ηρακλεία γ-η. ‘Η
‘Αγγυρα δ-η. ‘Η Κύζικος ε-η. ‘Η Φιλαδέλφια ς-η. ‘Η Νικομήδεια ζ-η. ‘Η Νίκαια η-η. ‘Η
Χαλκηδών θ-η. ‘Η Θεσσαλονίκης ι-η. ‘Ο Τορνόβου ια-η. ‘Η 3) ‘Αδριανούπολις ιβ-η. ‘Η ‘Αμασία
ιγ-η. ‘Η Προύσα ιδ-η. ‘Η Νεοκαισάρεια ιε-η. ‘Ο ‘Ικονίου ις-η. ‘Η Βέρβροια ιζ-η. ‘Η Πισίδα
ιη-η. ‘Η Κόρινθος ιθ-η. ‘Η Μονεμβασίας κ-ος. Αἱ ‘Αθήναι κα-ος. ‘Ο Παλαιῶν Πατρῶν κβ-η.
‘Ο Τραπεζοῦς κγ-η. ‘Η Λάρισσα κδ-η. ‘Η Ναύπακτος κε-η. ‘Η 3) Φιλιππούπολις κς-η. ‘Η
‘Ρόδος κζ-η. Αἱ Σέρβραι κη-η. ‘Η Φιλίππου κθ-η. ‘Η Χριστούπολις, ήτοι Καβάλας λ-η. ‘Η
Σμύρνα λα-η.

‘Η Μιτυλήνη λβ-η. Τά ‘Ιωάννινα λγ-η. Τὸ Διδυμότειχον λδ’. ‘Ο Μέλικος λε’. Αἱ Νέαι Πάτραι
λς’. Αἱ Θῆβαι λζ’. ‘Η Αἴνος λη’. ‘Η Κερασούντος λθ’. ‘Η Βιδύνη μ’. ‘Η Μέθυμνα μα’. ‘Η
Χριστιανούπολις μβ’. ‘Η Λακεδαίμονία μγ’. ‘Η Παροναξία μδ’. ‘Η Μεσημβρία με’. ‘Η Σηλυ-
βρία μς’. ‘Ο ‘Αργους καὶ Ναυπλίου μζ’. ‘Ο Εὐρίππου μη’. ‘Ο Σοφίας μθ’. ‘Ο Μηδείας ν’. ‘Ο
Σωζοπόλεως να’. ‘Ο ‘Αγχιάλου νβ’. ‘Ο Βάρνης νγ’. ‘Ο Δρίστης νδ’. ‘Ο Προϊλάβου νε’. ‘Ο
Καραβυζιῆς νς’. ‘Ο Μαρωνείας νζ’. ‘Ο Περιθεωρίου νη’. ‘Ο Ζύχνας νθ’. ‘Ο Δράμας ξ’. ‘Ο Νικο-
πόλεως ήτοι Νευροκόπου ξα’. ‘Ο Γάνου ξβ’. ‘Ο Ροιζαίου ξγ’. ‘Ο Λαζίας, ήτοι ‘Ελανίας ξδ’.
‘Ο Γοθθίας ξε’. ‘Ο Καφάς ξς’. ‘Ο Χίου ξζ’. ‘Ο Αἰμῶνι ξη’. ‘Ο ‘Ισχανίου ξθ’. ‘Ο ‘Ιμβρου ο’.
‘Ο Οὐγγροβλαχίας, ήτοι Πουγδανίας οα’ καὶ Μουντοβλαχίας οβ’.

‘Α ρ χ ι ε π ι σ κ ο π α ἰ . ‘Η Προικόνησος α’. ‘Η Κάρπαθος β’. ‘Η Αἴγενα γ’. ‘Η Πωγω-
γίανη δ’. ‘Ο ‘Ελασσώνας ε’. ‘Η Κῶος ς’. ‘Η τοῦ Λευκάδος ζ’ καὶ τῆς ‘Εζηβῶν, ήτοι τῆς ‘Εζο-
βᾶς η’.

Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652, editia reprint, din anul 1962,
București, Editura Academiei Române, pp. 905-906:

Notitia, catagrafia sau lista mitropoliilor și arhiepiscopiiilor din jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, în anul 1652. Din
acest text aflăm și ordinea scaunelor celor trei mitropolii, de pe teritoriul românesc: *Proilavon* (Proilavia, Brăila), locul
55, *Ungrovlahia*, pe locul 71 și *Moldova*, pe locul 72. Redactorii catagrafiei sau ai Pravilei, din anul 1652 au făcut o
confuzie a numirilor și localizărilor geografice ale mitropoliilor Ungrovlahiei și Moldovei: ‘Ο Οὐγγροβλαχίας ήτοι [adică,
n.n.] Μπουγδανίας οα’ [și, n.n.] καὶ Μουντοβλαχία οβ’. „Ungrovlahia” a fost confundată cu “Bogdania”, termen sub care
era cunoscută Moldova, iar Moldovei i s-a atribuit termenul de “Muntovlahia”, adică Muntenia, nume care aparține de
fapt Țării Românești sau “Ungrovlahiei”.

Ce constată Jean DARROUZÈS,

în *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae [Texte critique, introduction
et notes, par..., Paris 1981*, Institut Français d’Études Byzantines, *Géographie
Ecclésiastique de l’Empire Byzantine, Tome II*, privitor la începuturile mitropoliilor
din Ungrovlahia și din Moldovlahia

Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae este o culegere de mai multe
documente, din epoci diferite, strănse, prelucrate și editate de către marele bizantinolog
asumționist Jean DARROUZÈS A.A. Lucrările în care au fost publicate aceste documente, din
volumul *Notitiae...*, sunt următoarele:

Henricus Gelzer, *Georgii Cyprii Descriptio orbis romani*, Lipsiae (Leipzig), 1890;

H. Gelzer, *Index lectionum Ienae* (Jena, 1892);

Heinrich Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum*,
in: *Abhandlungen der philosophisch-historische classe der bayerische Akademie der Wissen-
schaften*, 1901, München, 1900, pp. 529-641;

Jacques de Rougé, *Géographie Ancienne de la Basse-Égypte*, Paris 1891;

Gustav Parthey. *Hieroclis Synecdemus et notitiae graecae episcopatumum*, Berolini (Berlin) 1866;

Aceste documente au fost apoi prelucrate și subdivizate pentru bisericile din:

Patriarhia Constantinopolului

1. *Ektesis* al lui pseudo-Epifanie, o versiune a unui document precedent *Notitia Episcopatumum*, compilată probabil de către Patriarhul Ecumenic Epifanie (518-535) [sau prin dispoziția acestuia], în timpul domniei Împăratului Justinian I (527-565). Aceasta *Notitia* a fost ulterior diortosită și extinsă, în jurul anului 640, adică la sfârșitul domniei Împăratului Heraklios I (610-641).

2. O *Notitia*, care apare în primii ani ai secolului al IX-lea, deosebindu-se foarte puțin de versiunea precedentă, a lui pseudo-Epifanie.

3. *Notitia* Împăratului Vasile I Armeanul (867-886) a fost stilizată însă într-o perioadă de timp anterioară, adică între anii 820 - 842.

4. *Notitia* din anii 820-842, a lui Vasile I Armeanul a fost compilată de către fiul acestuia, Împăratul Leon VI Înțeleptul (886-912), împreună cu Patriarhul Nicolae Misticul (901-907 și 912-925), între anii 901-907. Aceștia au modificat ordinea ierarhică a scaunelor, stabilită în secolul al VII-lea, datorită încorporării sub jurisdicția Constantinopolului a eparhiilor din Illyricum și din sudul Italiei.

5. *Notitiae episcopatumum* a lui Constantin VII Porfirogenetul (913-919 și 944-956), anul c. 940; *Notitia* lui Ioan I Tzimiskes (969-976), din anul c. 980?; *Notitia* lui Alexios I Comnenul (1081-1118), din jurul anului 1084; *Notitia* lui Nil Doxapatris, din anul 1143; *Notitia* lui Manuel I Comnenul, din anul c. 1170; *Notitia* lui Isac II Anghelos (1185-1195), de la finea secolului al XII-lea; *Notitia* lui Mihail VIII Paleologul (1258-1282), din anul c. 1270; *Notitia* lui Andronic II Paleologul (1282-1328), din anul c. 1299 și *Notitia* lui Andronic III Paleologul (1328-1341), din anul c. 1330.

Toate aceste *notitiae* sunt publicate de Heinrich Gelzer, în *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatumum* (Monaco, 1900); Gelzer, *Georgii Cyprii Descriptio orbis romani* (Lipsia, 1890); Gelzer, *Index lectionum Ienae* (Jena, 1892);

Parthey, *Hieroclis Synecdemus* (Berlino, 1866). Ultimele *notitiae* sunt doar copii sau transcrieri ușor modificate și actualizate după NOTITIA lui Leon VI Filozoful, însă nu ilustra situația reală și exactă a scaunelor vlădicești, tulburate și distruse de invaziile islamice și de ascensiunea musulmanilor spre vestul Asiei Mici și apoi în Balcani. După căderea Constantinopolului, în anul 1453, s-a constituit un nou stil de redactare a *notițelor episcopale*, care va oglindi situația reală a eparhiilor de sub jurisdicția Patriarhului Constantinopolului. Chiar și termenul tehnic a fost schimbat, grecii din secolele trecute preferându-l pe acela de *Syntagmation*.

Patriarhia Antiohiei

Pentru eparhiile din această Patriarhie se cunoaște o singură *Notitia episcopatumum*, atestată prin secolul al VI-lea și diortosită de către Patriarhul Anastasie I al Antiohiei (559-570 și 593-598), vezi studiul lui Simon Vailhe, în *Echos d'Orient*, X, 1907, pp. 90-101, 139-145, 363-368.

Alte Patriarhii și Biserici locale:

Patriarhia Alexandriei, nu are astfel de *Notitia*, cu toate că Heinrich Gelzer a adunat unele documente, care ar putea să acopere în parte acest gol, vezi *Byz. Zeitschrift*, II, 23-40, iar Jacques de Rougé, *Géographie ancienne de la Basse-Egypte*, Paris, 1891, 151-61, cu un document al Bisericii Copte, care la data respectivă încă nu era studiat.

Patriarhia Ierusalimului nu are nici o *Notitia*.

Arhiepiscopia de Ahrida are studiile lui Heinrich Gelzer, din *Byz. Zeitschrift*, II, 40 66 și *Der Patriarchat von Ahrida* (Lipsia, 1902).

Alte *Notitiae* cunoscute sunt pentru eparhiile Bisericii din *Cipru, Serbia, Rusă și Georgiană*.

Planul lucrării lui Jean DARROUZÈS,

Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae...

Lucrarea cuprinde 521 pagini, cu 21 de *Notitiae...*, împărțită în două părți distincte

[I. Introduction: *Tradition* manuscrite et contexte historique (al celor 21 de *Notitiae...*), pp. 1-198;

II. *Textul grecesc* al celor 21 de *Notitiae...*, pp. 199-421], precedată de o prefață și de o listă de "Sigles et Abréviations" și se încheie cu trei indici sau "Tables", având o "Listă a manuscriselor", un "indice grec" și un "indice francez"].

Mitropoliile Ungrovlahiei sunt menționate în *Notitia* nr. 15¹⁹²; 20⁴⁸; 21¹⁷⁸;

Mitropolia Moldovei este menționată în *Notitia* nr. 20⁴⁹; 21⁷⁶; 21¹⁸¹;

1. Mitropoliile Ungrovlahiei (Argeș? și Severin?)

Notitia nr. 15, Appendix, la locul nr. 192:

- Εἰσὶν καὶ ἕτεραι μητροπόλεις αἱ οὐκ εἰσι γεγραμμέναι οἷον ἡ Πηγὰς καὶ ἡ Οὐγγροβλαχία: ἐγγένοι δὲ ἡ Οὐγγροβλαχία παρὰ τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου εἰς μητροπόλεις δύο ἀπὸ ἐπισκοπῆς.

Notitia nr. 20, la locul nr. 48 [respectiv nr. 36 și 37]:

Ἐγένετο ὕστερον ἐν τῇ Οὐγγροβλαχίᾳ δύο μητροπολίται.

(36) καὶ ὁ μὲν εἷς ἔχει τὸν τόπον τοῦ Νικομηδείας καὶ ἕξαρχος λέγεται πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν,

(37) ὁ δὲ ἕτερος λέγεται μέρους Οὐγγροβλαχίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἀμασείας.

Notitia nr. 21, la locul nr. 178, 179, 180 [respectiv nr. 20]:

178-20 ὁ Οὐγγροβλαχίας ἔχει ταύτας

179 τοῦ Ῥιμνίκου

180 καὶ τοῦ Μποζέου

2. Mitropolia Moldovei (Suceava)

Notitia nr. 20, la locul 49 [respectiv nr. 38-41]

Ἐγένετο ἐφ' ἡμῶν

(38) καὶ μητροπολίτης Βιδύνης

(39) καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ ἕτερος

(40) καὶ ἐν τῇ Γαλίτζῃ, ἣτις ἦν μέρος τῆς Μικρᾶς Ῥωσίας.

(41) (καὶ πρὸ ὀλίγου ἕτερος εἰς τὸν Ῥωμάνου τὸν Φόρον, ὃς καὶ Ῥωμάνου λέγεται.)

Notitia nr. 21, la locul nr. 76, 77, 181, 182, 183 [respectiv nr. oa', ob' și 21]:

76 - oa' ἡ Οὐγγροβλαχία ἦτοι Μπουγδανία

77 - ob' καὶ ἡ Μουντοβλαχία

181-21 ὁ Μολδοβλαχίας ἦτοι Μπουγδανίας ἔχει ταύτας.

182 τοῦ Ῥανδεοῦτζου

183 καὶ τοῦ Ῥωμάνου

Documentația oferită de regestele patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, privitoare la începuturile Mitropoliilor din Ungrovlahia și Moldovlahia

I.1. Regeste patriarhale, *Ungrovlahia*:

**1359, Mitropolia „sinodalo-imperială” a Ungrovlahiei fondată
din inițiativa Domnitorului Nicolae Alexandru (1352-1364)**

[regest nr. 2900, „Critique”]

Salut, forma de adresare, din anul 1401, nu din 1359:

**Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε
πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ἱερότητι...,**

[regest nr. 3209, forma de salut, din mai 1401]

Ungrovlahul, preacinstit și exarh a toată Ungurimea și al Plaiului

(Pravila cea Mare, 1652, glava 393)

Regest nr. 1613, din 1304-1305, γράμμα (subscripție), Scrisoare către împărat. Patriarhului Ecumenic Atanasie I (1289-1293 și 1303-1309), către Împăratul Andronic II (1288-1328), privitoare la rezidarea episcopilor în capitală și inconvenientele prezenței lor în Constantinopol.⁸⁶

Acest regest ne oferă o imagine a modului de funcționare a Sinodului Endemic și a „tribunalelor” în Constantinopol.

Patriarhul semnalează împăratului că atâta timp cât episcopii aflați în Constantinopol, nu vor reveni în eparhiile lor, tulburările nu vor înceta să afecteze Biserica, în urma polarizărilor, pe care le produc arhieriei. În ceea ce privește procesele, care au loc în capitală, episcopii ațâță părțile aflate în litigiu, deși „notabili” juriști studiază bine dosarele, înainte de-a se înfățișa în fața ședințelor de judecată.

Afluența de refugiați în capitală, pune Biserica în situația de-a nu mai putea face față cheltuielilor de întreținere a acestora, fiind obligată să vândă obiectele de valoare de prin sfintele lăcașuri. Or, acest lucru nu este văzut cu ochi buni de Patriarh pentru că „Les églises nous appartiennent, clament-ils, et il n'est pas bon de jeter aux chiens le pain des enfants! Qu'opposer à cette mentalité?": „Nu este bine să iei pâinea pruncilor și s-o arunci câinilor.” (Matei 15, 26).

Ce s-a ales din bunurile adunate de Patriarhie, prin „canonica” sau contribuția către Tronului Ecumenic strânsă de la eparhiile sufragane? Mitropolia de Vicina – Bitzina sau Bitzyna – a stabilit canonica – kanonika, κανονικά – [kanonikon, κανονικόν, taxă stabilită într-o nouă formă, de Ioan I Tzimiskes, la începutul anului 970],⁸⁷ către Patriarhie, la 800 de hyperperi anual, în schimb Mitropolitul de Sardes n-a declarat nimic, din beneficiul eparhiei, deși posedă în Constantinopol o vie, o gospodărie, o grădină și ateliere, din care-și completează venitul sau dieta pentru toată

⁸⁶ Ibidem, fasc. IV, pp. 401-403: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. IV, Le Régestes de 1208 à 1309, par V. LAURENT, Paris 1971, reg. 1203-1782 + apend. cu 12 regeste, 634 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

⁸⁷ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 253.

viața, precum și posibilitatea de-a locui în capitală. Toți acești mitropoliți (inclusiv Luca de Vicina), nu fac altceva, decât să stea în capitală, pe cheltuiala Patriarhiei, adunându-se și ținând reuniuni, în care-l bârfesc pe Patriarh, pierzând vremea de pomană, în loc să stea în eparhiile lor și să se ocupe de păstoria credincioșilor pe care-i au. Patriarhul îl roagă pe împărat să trimită fiecăruia dintre acești episcopi, ordinul de-a părăsi Constantinopolul, altmieri se vor ridica împotriva Bisericii și a Împărăției. Se pare că Patriarhul era foarte bine informat, referitor la bârfele arhierilor și se întreabă de ce nu au cerut ceva beneficii de la Patriarhie și mitropolii de Philadelphia și de Nymphaea. Dacă acestora li se cuvine „un beneficiu”, pentru că au tulburat Biserica, atunci nimic nu ar sta în cale, să li se acorde și celorlalți episcopi atare ajutoare, pe care majestatea sa le poate face, dacă dorește, însă Patriarhul Atanasie I nu este dispus să le acorde nici un ajutor sau beneficiu.

Text, Suscription: Grama pros ton avtokratora peri ton arhierion ina ti lahousy apokatasty ekastos.

Incipit: Pollakis aneferon ti ek Theou Basileia sou;

Literature: R. Guiland, *La correspondance inédite d'Athanase, patriarche de Constantinople (1289-1293; 1304-1310)*, dans *Mélanges Charles Diehl*, I, Paris, 1930, pp. 121-140.

Critica textului este împărțită pe trei probleme sau puncte, dintre care nr. 3 prezintă importanță pentru tema noastră, pentru că amintește de Mitropolitul Luca de Vicina.

1. Documentul face mențiuni explicite privitoare la modul de funcționare al tribunalului patriarhal și sinodal sub Paleologi. Se pare că patriarhul a fost acuzat de părtinire în procese, de parțialitate, numind jurații sau asesorii după bunul său plac. Pentru a anihila acuzele celor condamnați în astfel de procese, patriarhul și-a asociat Sinodul, și arhonții Patriarhiei, mai ales în ce privește cauzele care cădeau direct în competența lui.

2. Refugiații de care face pomenire Atanasie I, într-o formă improprie, aveau rolul de-a repopula imensul oraș, dar care erau expuși unei sărăcii lucii. Pentru rezolvarea acestei probleme, adică a stării sociale a refugiaților, patriarhul decide să vândă unele vase liturgice, precum făceau marii patriarhi în vremurile atacurilor barbare.

3. Veniturile Mitropolitului Luca de Vicina erau destul de substanțiale în această perioadă de timp, grație comerțului înfloritor, care exista pe Dunăre și pe mare, din care plătea și cei 800 hyperperi „canonica” anuală, pentru Marea Biserică. Cu toate acestea, venitul Vicinei nu-l putea egala pe acela al portului Monembasia, care, în anul 1324 a vărsat Mării Bisericii tot 800 de hyperperi.

Documentul acestui regist mai scoate în evidență încă un aspect foarte ciudat, din istoria Bizanțului: ca un episcop să se ridice împotriva împăratului, un lucru foarte neobișnuit și rar, în Ortodoxie.

Regist nr. 2082, din sept. 1317 – august 1318, συνοδικὸν γράμμα, Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Ioan XIII Glykys (1315-1319), prin care-i dă mitropolitului vecin mandatul de-a ancheta conflictul ivit între Mitropolitul de Gotthia (Theodoro/Mangup) și cel de Sougdaia, în Crimeia.⁸⁸

Mitropolitul de Sougdaia; Sudak;, Soldaia italiană; Судак rusă; Sudaq mongolă/tătară, în *Crimeea* a depus o plângere la Sinodul Permanent, susținând că „exarhii” au rânduit așa (?) ca bisericile construite cu mult timp în urmă, să fie considerate „patriarhale”. Mitropolitul mai raporta că: locuitorii eparhiei lui, fiind alungați de tătari, în urma unei incursiuni a hoardelor acestora, după ce au revenit la casele lor, exarhii Mitropolitului de Gotthia au venit și au impus dări locuitorilor de la bisericile stavropighii, ale acestei Mitropolii, pretinzând și taxa „canonica” sau kanonikonul, împreună cu plocoanele, care, de fapt, se cuvin Mitropolitului locului, adică celui de Sougdaia. Acesta din urmă cere o decizie sinodală, care să clarifice acest caz. Patriarhul, împreună cu cei prezenți la Sinod, mitropoliții de Heracleia, Niceea, Philadelphia, Prousa (Brussa),

⁸⁸ Ibidem, fasc. V, pp. 59-60: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Pegai, Serres, Dyrrachium, Attaleia, Arhiepiscopul de Mesene, ordonă constituirea unei comisii de anchetă, formată din mitropoliții vecini, care să se deplaseze la fața locului, prezent fiind și Mitropolitul de Gotthia, iar procesul verbal să fie înaintat Sinodului Permanent. Din comisia de anchetă făceau parte mitropoliții de Alania, de Vicina și de Zechia-Matracha. Mitropolitul a mai raportat că există căsătorii încheiate contra sfintelor canoane, privitor la gradele de rudenie și afinitate, mitropoliții din comisia de anchetă trebuind să se adreseze poporului creștin, ca o manifestare a griji pentru suflete, pe care o poartă Patriarhia și unde va fi identificată o astfel de căsătorie necanonică sau ilicită, aceasta să fie anulată. Scrisoarea a fost expediată prin bunăvoință garantată. Semnătura este prin menologion.

Incipit: "...oikodomisai mellontes Theious naous

Semnătura prin menologion: Μηνὶ < > ἰβδ. α' †

Mențiune la Migne, PG, 152, 1143-1144.

Critica textului

1. Actul acestui regist are aceeași listă cu prezența arhierilor la Sinod, de la registul nr. 2083. Din lista registului nr. 2083, numai Mitropolitul de Alania lipsește în registul nr. 2082. Probabil a fost însă de față la Sinod, dar s-a abținut de la vot, pentru că era de partea Mitropolitului de Sougdaia și s-a întors în eparhia lui, înainte de luna august 1318, vezi registul nr. 2085.

2. Lista mitropoliților de Sougdaia este cunoscută din notele de epitaf sau necroloage, titlul lor obișnuit fiind de „arhiepiscop”. Prin anii 1317-1318, ar fi trebuit să păstorească Clement, mort la 28 mai 1327. Succesiunea acestor mitropoliți, între anii 1301 și 1307 este însă destul de greu de stabilit.

3. Cea mai mare parte a mitropoliților din Crimeia n-au fost înregistrați de documentele Patriarhiei, decât mult mai târziu, grație catagrafiei „Notitia” împăratului Andronic II (1282-1328). Crimeea nu avea o organizare bisericească reală, mitropoliții purtând și titlul de „sebaste”, σεβαστός,⁸⁹ superiorul lor trebuind să fie Arhiepiscopul din Gotthia/ Theodoro/ Mangup, care se vede însă că nu era ascultat ori nu se putea impune. În această situație și Sinodul era avizat la informațiile geografice ale exarhilor, care abuzau cu voie sau fără voie..., conflictele dintre episcopii din Crimeia durând pe tot parcursul secolului al XIV-lea.

4. Printre „vecinii” indirecți ai Mitropoliei de Sougdaia se afla și Mitropolia de Vicina, pe care mulți istorici au localizat-o spre zona Caucazului. În realitate, este vorba de Vicina, pe Dunăre, înainte de intrarea acesteia în Deltă. „Învecinarea” îndepărtată a Vicinei, cu Mitropolia de Sougdaia, se explică din cauza extinderii teritoriului ei de jurisdicție în Bugeac, până înainte de Odesa, nu din motivul localizării acesteia în părțile Caucazului.

5. Din regist se mai poate constata și revenirea la lucrările Sinodului Permanent a Mitropolitului Teolipt al Philadelphiei. Prezența lui la Sinod însemnează că el a renunțat să mai stea retras, perseverând în schismă cu Tronul Ecumenic, și după aproape zece ani, reia comuniunea cu Patriarhul (vezi critica de la registul nr. 2003).

Regist nr. 2184, de la finea anului 1338 (după noiembrie), Formular tip, impus noilor mitropoliți, prin care se angajau ca după hirotonirea într-un arhieru sau după instalarea în scaunul mitropolitan, vor rămâne în eparhiile lor, în ciuda faptului că acel teritoriu se află sub ocupația negredincioșilor sau a păgânilor (turci sau tătari, n.n.).

⁸⁹ Din acest titlu de sebaste, σεβαστός a evoluat și cel de sebastocrator σεβαστοκράτωρ, precum și localitățile cu numele de Sébastopolis (Crimeia), Севастополь, Σεβαστούπολις sau derivatele acestei noțiuni [mai vezi și alte localități cu acest nume: Sochumi (Abhasia, Georgia); Sevastopol-Karien, Turcia; Sevastopol-Pontus, Sevaste, în vechea Armenie, azi Sulusaray, în Turcia; Sevastopol, în Tracia, azi Bulgaria]. Titlul de sebaste a căzut în desuetudine, odată ce împărații bizantini l-au adoptat pe acela de basileu, Βασιλεύς, Βασιλεύς αυτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, în secolul VII, prin Heraklios I (610-641), fiind actualizat ca titlu onorific, în secolul al XI-lea, mai ales de către Alexis I Comnenul (1081-1118). Din forma antică de Augustus-Caesar-Imperator (a împăraților romani) au evoluat în Imperiul Bizantin titlurile de Caesar-Augustus, tradus de greci prin Kaisar-Sebastos (venerabilul cezar), apoi Kaisar-Augustos, iar în forma finală Basilevs-Avtokrator. Regii Georgiei Bagrat IV (1027-1072) și Gheorghe II (1072-1089) au purtat și ei titlul bizantin de Sebaste, acordat lor de către împărații de la Constantinopol.

*Acei care au fost aleși mitropoliți, de către Biserica Lui Dumnezeu, mai ales aceia destinați unui popor necredincios, trebuie să aibă prezent în gând Cuvântul lui Dumnezeu, Care-I trimite ca pe niște oi printre lupi.*⁹⁰

Fiind aleși cu acest scop (la Side, Cherson, Vicina) pentru Mitropolia care este sub stăpânirea păgânilor necredincioși, cum aș putea să mă gândesc, că după hirotonirea mea întru arhiereu, să nu mă întorc acolo sau că după plecare (de la Patriarhie), aș reveni în capitală, pentru aceasta eu fac prezenta promisiune scrisă, către patriarh și către Sinod: eu declar în mod ferm, că după hirotonire, nu voi zăbovi pe aici și că după plecarea mea, nu voi reveni aici, părăsindu-mi turma, în afara cazului de extremă necesitate, pe care o va judeca Patriarhul și Sinodul; iar în acest din urmă caz, eu nu voi încerca să obțin cârmuirea unei alte eparhii, ci voi sta liniștit, până când se va ameliora situația (din eparhia mea, n.n.). Dacă voi ajunge să încalc această promisiune, eu accept sentința pe care o va face Patriarhul, împreună cu Sinodul. Promisiune semnată cu garanție, adică în original.

Incipit: Oi eklegomenoi para tis

Registru de expediție: Chiril de Side, Ieremia de Cherson, Macarie de Vicina;

Critica textului:

Data: Chiril era deja ipopsifiu pentru Mitropolia de Side, adică data este canonică (înainte de hirotonirea întru arhiereu), pe când semnăturile celorlalți doi (de Cherson și de Vicina) au fost făcute după instalarea lor în scaunul mitropolitan, dar înaintea celui de Side. Probabil că patriarhul și Sinodul au constatat această abatere și tendință, la cei doi mitropoliți, fiind obligați să-i cheme la ordine. Mitropoliții de Cherson și de Vicina se pare că au fost hirotoniți întru arhiereu la Constantinopol, în vara anului 1338?, iar a cel de Side, după noiembrie 1338?

Critică: 1. În ce privește observațiile, referitoare la promisiunea lui Macarie de Vicina, trebuie adăugate două indicii furnizate de epoca de păstorire a lui Matei al Efesului și a lui Luca de Sougdaia. Conform acestor formulare de angajament, Matei al Efesului și-a câștigat Eparhia spre toamna anului 1339. Al doilea, Luca de Sougdaia, în februarie 1338, era încă prezent la Sinodul Permanent din Constantinopol, decedând la Caffa, în data de 24 april 1339.

2. Textul formularului de angajament este același pentru toți arhieriei, cu excepția câtorva schimbări de cuvinte, ordonate probabil de Sinod. Registrul acestor formulare neglijează atât actele de alegere, cât și cele de hirotonire, considerate probabil de sine înțelese, concentrându-se doar asupra evidenței promisiunilor făcute de episcopi.

Regest nr. 2207, din mai 1341, συνοδική ἔγγραφος διάγνωσης καὶ ἀπόφους, Sentință Sinodală, ordonând redarea destinației dintâi, conform voinței ctitorului, a unei mănăstiri de maici, transformată în mănăstire de călugări.

Sentința aceasta Sinodală a fost eliberată în prezența Patriarhului, înconjurat de mitropoliții de Heracleia, sardes, Dyrrachium, Lacedemone, Madyta, Methymne, Barna, Bitzina (Vicina) și Arhiepiscopul de Kos.⁹¹

Regest nr. 2214, din august 1341, Semnătura scrisorii, redactate în iulie, 1341, vezi regestul nr. 2213.

Textul acestei scrisori este păstrat sub regestul nr. 2213, din iulie 1341, fără semnătură, fiind înregistrat în luna august, dar păstrează numai copii. În afara semnăturii patriarhului, care este constantă, toate variantele scrisorii nu se aseamănă între ele, neexistând două copii identice. Între acestea se află și o copie autentică, semnată de Macarie al Vicinei.⁹²

Actul descris de regestul nr. 2213 este o gramma, adică o Redacție și o Examinare Sinodală a scrisorii care dă socoteală asupra condamnării lui Varlaam de Calabria, recunoscut de-a fi fost vinovat, pentru că a atacat călugării isihăști, deși nu avea dreptate.

⁹⁰ Ibidem, fasc. V, pp. 141-142.

⁹¹ Ibidem, fasc. V, pp. 160-162.

⁹² Ibidem, fasc. V, p. 170.

Regest nr. 2243, din april 1343, *συνοδικὴ πρᾶξις* synodiki praxis, Judecată Sinodală, Episcopul de Pyrgion este pârât de mitropolitul său, dar se constată că este nevinovat și este considerat demn de-a reocupa scaunul său, fiind și ridicat la rangul de mitropolit. La această judecată sinodală a fost de față și Mitropolitul de Vicina, alături de cel de Sardes, Side, Amasia, Pisidia, Corint, Dyarrachium, Madyta, Amastris, Methimne, Apros, Barna (Varna?), Ganos, Zichna, Chios, Drama, Tenedos, Kallioupolis, și noul ales al Monembasiei.⁹³

Regest nr. 2280, din c. iulie 1347, Declarație Sinodală de adeziune a noilor mitropoliți, adăugată la Tomosul din februarie, privind judecarea și depunerea din scaun a lui Ioan XIV Kalekas (1334-1347), urmașul său fiind Isidor I (1347-1350). Printre cei prezenți, se numără și Chiril de Vicina, care, a fost și el de curând ales și hirotonit Mitropolit pentru acest scaun, alături de Filotei al Heracleiei Traciei, Grigorie al Thesalonicului, Iacob de Sebaste, Ierotei de Proussa (Brussa), Gherasim de Traianoupolis, Marcian de Mytilene, Daniel de Ainos, Eusebie de Sougdaia, Petru al Gotthiei, Ioanichie de Garella, Iosif de Kallioupolis.⁹⁴

Regest nr. 2289, din finea lunii august 1347, *συνοδικὴ πρᾶξις*, gramma, synodiki praxis, tomos epi katairesei, Act de judecată sinodală, care condamnă depunerea din treaptă a mitropoliților, care s-au opus alegerii și hirotonirii întru arhiereu a Patriarhului Isidor I al Constantinopolului. Și de data aceasta a fost prezent Mitropolitul Chiril al Vicinei, la lucrările Sinodului din Constantinopol.⁹⁵

Regest nr. 2297, din sept. 1348, *συνοδικὴ πρᾶξις*, synodiki praxis, Act de decizie sinodală, privind transferul canonic al Mitropolitului de Patras, la Mitropolia Monemvasiei. Fiind pe cale de-a obține Mitropolia de Patras, acțiune care a eșuat însă, Sinodul precizează că Dumnezeu a vrut să-l țină în rezervă, pentru Mitropolia mai bună, a Monemvasiei. Între mitropoliții care au fost de față la Sinod și au votat acest transfer canonic, se numără și cel de Vicina, Chiril?⁹⁶

*

Regest nr. 2411, din luna mai, indictionul 12, anul 1359, *συνοδικὴ πρᾶξις*, synodiki praxis, Act sinodal, care aprobă transferul canonic al Mitropolitului Iachint de Vicina (d.1348-1359), în scaunul mitropolitan al „întregii Ungrovlahii, înființat la cererea Voievodului Nicolae Alexandru” (1352-1364).⁹⁷

Prea nobilul mare voievod al întregii Ungrovlahii Kyr Alexandru, mânat de o intenție pioasă a cerut în numeroase rânduri pe cale scrisă patriarhului Ecumenic și Sinodului său (Permanent, n.n.), ca întreaga Țară Românească să fie pusă sub jurisdicția Marii Biserici a Lui Dumnezeu, de la Constantinopol [însemnând că înainte NU era sub această jurisdicție, n.n.], și să primească un Mitropolit hirotonit de Patriarh (nu de Arhiepiscopul de la Ohrida, n.n.) și care, să fie încadrat în Sinod. În acest scop, Voievodul a chemat lângă sine de mai mult timp pe Mitropolitul din vecinătatea lui Kyr Iachint de Vicina (Bitzina), pentru care a și primit binecuvântare și a cerut cu insistență ca să fie transferat în fruntea Bisericii întregii Ungrovlahii și după a cărui deces, Marea Biserică să-i trimită un urmaș ca Mitropolit. Patriarhul și Sinodul au apreciat că poporul creștin din zonă ar trage numai foloase, prin prezența unui păstor care să-i conducă, măsură pe care, Patriarhul este dispus să o facă pe cale epistolară și de încurajare.

⁹³ Ibidem, fasc. V, pp. 190-191.

⁹⁴ Ibidem, fasc. V, pp. 226-227.

⁹⁵ Ibidem, fasc. V, pp. 233-236.

⁹⁶ Ibidem, fasc. V, pp. 242-243.

⁹⁷ Ibidem, fasc. V, pp. 338-340: V. LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. V, *Le Régestes de 1310 à 1376*, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Patriarhul a analizat cazul în sinod și constatând că Voievodul ține neapărat la varianta acestui transfer, și în mod exclusiv la persoana Mitropolitului Iachint, care, și el s-a angajat în scris, că rămâne pe toată durata funcției, sub aceeași jurisdicție a Constantinopolului (adică nu trece la Ohrida, Veliko Târnovo sau Peć, n.n.), acceptă transferul canonic de la Vicina, în scaunul Ungrovlahiei, având și avizul și consimțământul împăratului. Din acest moment, conform deciziei Actului Sinodal, din 12 mai 1359, Iachint al întregii Ungrovlahii preia titlul și i se conferă puterea de jurisdicție chiriarhală, ca arhiepiscop legitim al locului (însemnează că înaintea lui un alt arhiepiscop avea puterea de exercitare a jurisdicției în zonă?, n.n.), iar credincioșii sunt obligați să i se supună, atât timp cât va rămâne intact angajamentul scris al Marelui Voievod, privind subordonarea Bisericii din Ungrovlahia sub ascultarea Marii Biserici. În caz contrar, [] (ἀφορισμόν, o anatemă) sinodală amenință orice fel de abatere canonică.

Incipit: O evgenestatos megas Boibodas (=Voivodas)

Text.

Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II*, Acta patriarchatus constantinopolitani, Vienne, 1860-1862. (pentru textul nostru vezi, vol I, nr. 171 și I, pp. 383-385; PG, 152, 1360-1362; E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, nr. 3, 1-3; V. Laurent, P.Ș. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la istoria bisericii române*, Buurești, 1946, pl. II-III.

Literatură: G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei 1359-1709*, București, 1906, pp. 32-40, 72, 73; Simion Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, Cernăuți, 1942, pp. 186, 217-219.

Critica textului, în conformitate cu opiniile autorului Jean Darrouzès:

Textul Actului Sinodal se pare să fi fost înregistrat sau scris nu concomitent cu desfășurarea lucrărilor sinodale, ci după o prealabilă discuție sau „minute préparatoire”, pentru că termenul ἀφορισμόν (o anatemă), de la încheierea documentului este lăsat ”în alb”, adică este lăsat un spațiu liber sau nescris. Pentru critica textului o importanță deosebită ridică titulatura Mitropoliei și a Prințului sau Domnitorului Nicolae Alexandru: πάσης Οὐγγροβλαχίας ”a toată Ungrovlahia”, similară marilor cneji ruși (vezi regestul nr. 2578, πικτάκιον, pitac sau scrisoare adresată Marelui Cneaz al Moscovei Dimitri I Donskoi (1359-1389). Prin această titulatură a cancelariei patriarhale, Domnitorul român este așezat la un rang egal cu acela al marilor cneji ruși, iar Mitropolia Ungrovlahiei, cu aceea a Moscovei. Pentru mitropoliile din cadrul teritoriilor bizantine, această titulatură n-ar prezenta nici o importanță, însă din punct de vedere politic, patriarhul făcând acest gest curtenitor, probabil la îndemnul împăratului Ioan V Paleologul (1341-1391), care nu putea să fi rămas străin de aceste acțiuni.

Regest nr. 2412, din [12] mai 1359, πικτάκιον, pitac sau scrisoare adresată marelui voievod [Nicolae] Alexandru, privind transferul canonic al lui Ichint de Vicina și statutul noii Mitropolii a întregii Ungrovlahii.⁹⁸

Salutare prea nobilului mare voievod a toată Ungrovlahia, kir Alexandru.

Scrisorile anterioare și actuale ale nobleței tale mi-au făcut cunoscute smereniei mele sentimentele tale față de Biserica Ecumenică și apostolică și dorința ta vie de-a avea la fața locului un mitropolit hirotonit de către [Marea, n.n.] Biserică. Tu ceri patriarhului și sinodului un mitropolit: actualmente mitropolitul Iachint de Vicina și după moartea lui, pe acela pe care-l va căuta sinodul și care va deveni episcop legitim pentru întregul tău teritoriu. Noblețea ta confirmi prin cuvânt, că această dispoziție va fi respectată și de către urmașii tăi și că ei nu vor primi un alt mitropolit, decât de la Biserica noastră.

Pentru toate aceste rațiuni, mai ales pentru fidelitatea nobleței tale arătată față de împăratul nostru, acestuia parvenindu-i cererea, iar patriarhul și cu membrii sinodului aprobându-o: iată că la

⁹⁸ Ibidem, fasc. V, pp. 340-341.

cererea ta, Iachint de Vicina este transferat prin act sinodal [gramată, n.n.], pentru toată [Ungrovlahia, nota editorului], începând de acum el este adevăratul mitropolit a toată Ungrovlahia, cu toate prerogativele de episcop legitim, după cum confirmă și conținutul actului sinodal.

În timp ce [sau după ce, n.n.] Biserica a dat această confirmare, cu asentimentul împăratului, avizul patriarhului și sinodului, acum se cuvine ca să-ți îndeplinești promisiunea făcând în scris, cu cuvânt, care deasemenea să oblige și pe copiii tăi, urmași și succesori, privitor la această problemă: [adică, n.n.] după moartea acestui mitropolit, întreg teritoriul Ungrovlahiei va rămâne sub puterea Marii Biserici, care va numi mitropolitul, după rânduiială. Tu vei trimite această scrisoare aici, la Biserică și la sinod, prin trimișii noștrii; în semn de garanție a promisiunii tale, o excomunicare sinodală amenință pe oricine se va împotrivi menținerii acestor stări de lucruri. Noblețea ta trebuie de asemenea să ții cu tărie la dogmele fundamentale ale Bisericii. Făcând aceasta, tu vei obține tot binele în viața de acum și în cea viitoare, în împărăția cerurilor. Noblețea ta Dumnezeu să o păzească.

Incipit: Apo ton grammaton tis sis evgeneias

Texte:

Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II*, Acta patriarchatus constantinopolitani, Vienne, 1860-1862. (pentru textul nostru vezi, vol I, nr. 172 și II, pp. 386-388); PG, 152, 1362-1364; E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, nr. 4, 4-6; V. Laurent, P.Ș. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la istoria bisericii române*, Buurești, 1946, pl. III.

Literatură:

Vezi regestul nr. 2411; Nicolae Iorga, *Les conditions de politique générale dans lesquelles furent fondées les Eglises roumaines aux XIV-XV siècles*, în *Bulletin de la Sect. Hist.* (Académie Roumaine), 1, 1913, 124-153 și în românește în *Analele Acad. Rom. S. III*, 34, București, 1913, 387-411; Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, III, 232-234.

Critica textului

1. Această scrisoare a fost înregistrată în aceleași condiții ca și actul sinodal, menționat de regestul nr. 2411, având și mai multe spații libere decât actul sinodal.

2. Pierzându-se celelalte piese sau documente din fascicolul privind corespondența cu voievodul Alexandru, dosarul scapă unei analize amănunțite. Este de la sine înțeles că voievodul a dat deja o garanție autorităților din Constantinopol, privind seriozitatea intenției sale, fără de care transferul canonic al lui Iachint n-ar fi fost făcut. Angajamentul final al Domnitorului, despre care pomenește scrisoarea patriarhului, urma însă să fie predat legatului, care ducea actul sinodal și scrisoarea din 12 mai 1359.

3. Cancelaria patriarhală, în scrisoarea către prințul Nicolae Alexandru folosește modelul cancelariei imperiale (vezi scrisoarea lui Ioan Cantacuzino, la Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II*, Acta patriarchatus constantinopolitani, Vienne, 1860-1862, vol I, nr. 118, 263).

Regest nr. 2566, ὀρισμός, Patriarhul Filotei (1364-1376) emite un ὀρισμός sau Ordin de înfățișare, Decret de convocare la Sinodul Patriarhal sau Endemic, pentru Mitropolitul Iachint al Ungrovlahiei (1359-1372), datat la finea 1369 – începutul anului 1370.⁹⁹

În urma rapoartelor și reclamațiilor trimise Patriarhului Ecumenic, împotriva Mitropolitului Iachint, bănuind că acționează contrar dispozițiilor Marii Biserici, i se ordonă să se prezinte în fața Sinodului, pentru a se dezvinovăți.

Mențiune: Pittakion al lui Iachint al Ungrovlahiei, înscris în Registru V, 47, f. 274^v, la: Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II*, Acta patriarchatus constantinopolitani, Vienne, 1860-1862, vol I, nr. 279, 533-534 = E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la*

⁹⁹ Ibidem, fasc. V, pp. 475-476: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Istoria Românilor, XIV, 1, 7-8 (N. Iorga, *Documente grecești*, București, 1915); V. Laurent, P.Ș. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la istoria bisericii române*, București, 1946, pl. 4.

Literatură: G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei 1359-1709*, București, 1906; Simeon Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, I, Cernăuți, 1942, 219, 220, 222-226; G. Nandriș, *Documente slavo-române din mănăstirile muntelui Athos*, București, 1936, pp. 17-22.

Critica textului:

1. Scrisoarea Mitropolitului Iachint trebuie să fi ajuns la Sinod, înainte de luna august 1370, dată la care a fost ales al doilea Mitropolit pentru Ungrovlahia: Antim Critopol al Severinului (1370-1381), vezi registul nr. 2588, din august 1370. Scrisoarea lui Iachint a fost dusă la Constantinopol de către mitropolitul Vidinului, împreună cu dicheophilaxul Daniel (în călugărie Antim) Critopol, în calitate de trimiși ai Domnitorului Vladislav I sau *Vlaicu Vodă* (1364-1377). Data emiterii ordinului patriarhal de înfățișare a Mitropolitului Iachint, ar putea fi fixată după răstimpul necesar pentru acest schimb de corespondență: raportul mitropolitului Iachint, trimis din Ungrovlahia prin legați bine aleși, răspunsul patriarhului de convocare a lui Iachint, sosirea solilor români la Constantinopol. Această acțiune, privitoare la cazul Mitropolitului Iachint se pare că a fost demarată cu mult timp înaintea celei privitoare la problema Bisericii Ruse.

2. În conformitate cu răspunsul mitropolitului Iachint, singurul document, care permite o întrevvedere a modului de desfășurare al acestor acțiuni anterioare și posterioare convocării la Sinod a Mitropolitului Iachint este plângerea sau reclamația, pe care patriarhul a primit-o împotriva bătrânului ierarh. Ordinul de înfățișare în fața Sinodului este categoric, ca o citație pentru confruntare sau punere față în față a acuzatului cu acuzatorul. Răspunsul Mitropolitului este apreciat ca fiind pozitiv, din moment ce acesta invocă două motive obiective, care-l împiedică să facă drumul lung și greu, până la Constantinopol: bătrânețea avansată și o infirmitate sau neputință de deplasare.

3. Este de asemenea posibil ca raportul trimis patriarhului să fi menționat și starea de sănătate a Mitropolitului, dar mai este încă posibil ca Iachint să fi cerut înainte de aceasta fie să i se permită să facă paretisis, adică să se retragă din scaun, fie să primească un ajutor, prin crearea unei noi Mitropolii, pentru o parte din Statul Țara Românească. Aici avem o paralelă ori o acțiune, similară situației lui Daniil Critopol, cu aceea a transferului lui Iachint, de la Vicina, la Câmpulung Muscel/Curtea de Argeș?, unde rolul decisiv l-a avut Domnitorul Nicolae Alexandru (1352-1364). Pentru transferul canonic al lui Iachint, a fost decisivă dorința Domnitorului, de care Patriarhul și Împăratul au ținut cont. Și de această dată este tot dorința sau decizia Domnitorul, fiul lui Nicolae Alexandru, care-l oprește pe Mitropolit de-a se deplasa la Sinodul din Constantinopol, dar îl trimite acolo pe Daniil Critopol, candidatul pentru noua Mitropolie a Severinului. Potrivit răspunsului lui Iachint, către Patriarh, acesta din urmă încă nu era în deplină cunoștință de cauză asupra întregii situații din Ungrovlahia, în momentul în care l-a convocat pe Mitropolit la Constantinopol.

Regest nr. 2588, din august 1370, ἐβουλήθησαν ἐζήτησαν ἐξελέγη, adică texte privind diverse acte, referitoare la alegerea și hirotonirea într-un arhieru a preotului Daniel, devenit în călugărie ANTIM Critopol sau Critopulos, dicheophilaxul Patriarhiei Ecumenice, ca Mitropolit al unei părți din Ungrovlahia (Mitropolia Severinului).¹⁰⁰

Mențiune: Elemente privind chemarea, cercarea și desemnarea ipopsifiului la treapta arhieriei, cu depunerea și semnarea *Mărturisirii de credință*, în registrele V, 47, f. 274, în: MM I, nr. 278, 532-533, la: Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Vienne, 1860-1862, vol I, nr. 278, 532-533 = E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XIV, 1, nr. 6-7 (N. Iorga, *Documente grecești*, București, 1915); V.

¹⁰⁰ Ibidem, fasc. V, pp. 497-498: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Laurent, P.Ș. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la istoria bisericii române*, București, 1946, pl. 6. Vezi și *Gramata patriarhală* sau Scrisoarea de împuternicire, pentru Mitropolitul Antim Critopol, după hirotonirea acestuia întru arhieru, din octombrie, 1370: nr. 2593, în MM I, 535¹⁴⁻¹⁷.

Literatură: G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei 1359-1709*, București, 1906, pp. 18, 53-55; Simeon Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, I, Cernăuți, 1942, 219, 220, 222-226; Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, III, 290-291; O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'empire d'Orient (1355-1375)* [Travaux hist. de la Soc. des Sc. et des Lettres de Varsovie, 8], Varșovia, 1930, pp. 240-241; Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, par..., Paris, 1947, Imprimerie Nationale, Librairie Droz, 188 p. (=Travaux publiés par l'Institut d'Etudes slaves – XXII), pp. 120-122.

Diplomatica: Autorii regestelor nu au cunoștință despre existența actelor privitoare la textele cuprinzând formele canonice și liturgice de *chemare, cercare și desemnare* a ipopsifiului și a modului lor de împlinire sau celebrare: întrebările, textul mărturisirii de credință, mai extinsă decât în simbolul credinței Niceo-Constantinopolitan etc. Spre orientare, a se vedea în acest scop scrisoarea lui Theophan de Niceea, din regestul nr. 2467. În cazul numirii lui Antim Critopol, care a primit gramata patriarhală în octombrie 1370 (vezi regestul nr. 2593), propria mărturisire de credință și scrisoarea de recomandare din partea Mitropolitului Iachint (vezi regestul nr. 2566), se poate reconstitui forma de procedură canonică următoare:

În primul rând trebuie fixată cererea autorităților locale și a credincioșilor, pe primul loc aflându-se cererea Domnitorului Vladislav I (Vlaicu Vodă), confirmată și urmată de aceea a Mitropolitului Iachint. Votul sinodal și decizia patriarhului condiționau, ca și odinioară, în cazul lui Iachint și în mod analog, la alegerea mitropolitului rus, o confirmare a deciziei autorităților locale, în favoarea candidatului. Mai simplu spus, era necesar să se poată constata prin acte, că noul ierarh este sau va fi acceptat de eparhie și de autoritățile civile și politice locale, din țara sau provincia respectivă. Depunerea mărturisirii de credință este anterioară alegerii candidatului de către Sinod, pentru motivul că un candidat trebuie să convingă Sinodul, prin mărturisirea și declarațiile pe care le face, înainte de alegere, nu după aceste acțiuni canonice. În fine, scrisoarea predată mitropolitului Antim, după ce a devenit arhieru – gramata patriarhală – era un document care-i aducea o siguranță personală de acțiune și o posibilitate canonică de prezentare în Ungrovlahia.

Critica textului:

1. Δίκαιοφύλαξ: Dikaiophylax: Judecător subordonat sau asociat; Definiție:

„Juge subalterne. À l'origine, s'appliquait aux tribunaux civils et religieux; à partir de Michel VIII (1258-1282), ne s'applique qu'aux tribunaux religieux.”¹⁰¹

Autorul volumului de regeste, din fasc. V, Jean Darrouzès, A.A. afirmă că Daniel Critopol, preot fiind, din cauza titlului pe care-l purta – judecător asociat – era o persoană din capitală, adică era obișnuit cu patriarhia și cu stilul de lucru de la Constantinopol, și întorcându-se din Ungrovlahia, nu era nevoie să scoată în evidență toate problemele sau inexactitățile pe care le cunoștea sau le văzuse acolo, pentru a nu complica și mai mult procesul canonic al lui Iachint și alegerea sa de mitropolit. Originea acestui titlu de dikaiofilax este civilă, adică imperială, fiind în general acordată unui laic, unui mare arhonte din administrația patriarhală, mai precis din domeniul canonic sau al tribunalului bisericesc. În anul 1370, skevofilaxul diacon Gheorghe Perdikes deținea și funcția de dikaiofilax al patriarhiei, pentru că Daniel Critopol era plecat în Ungrovlahia, iar după întoarcere a fost ales mitropolit, deci trebuia numită o nouă persoană în această funcție. Acest Daniel Critopol era destul de bine cunoscut în Constantinopol, iar cumularea preoției cu titlul de dikaiofilax erau suspecte în cercul cunoscuților săi din capitală, ea confirmând nu numai calitățile

¹⁰¹ Definiție în: Glossaire des titres et fonctions dans l'Empire byzantin (http://fr.wikipedia.org/wiki/Glossaire_des_titres_et_fonctions_dans_l%27empire_byzantin). Mai vezi și noțiunile: chartophylax, χαρτοφύλαξ, chartoularios χαρτοούλιος etc.

sale deosebite de cleric și canonist, ci și pe acelea de intrigant și, de ce să n-o spunem pe față, de carierist. El deținea titlul de dikaiofilax, înainte de-a pleca în Ungrovlahia, unde a reușit să impresioneze pe cei în măsură de-a decide propunerea lui pentru un scaun mitropolitan în țară (domnitorul, Iachint și boierii influenți de la curte), care i-au și constatat calitățile. O problemă ridică semnătura lui Daniel Critopol de pe textul în copie al mărturisirii de credință a ipopsifului, făcută de un notar al cancelariei, semnătură care nu seamănă cu aceea a unui înalt funcționar, de talia lui Daniel Critopol.

2. Pornind de la o ipoteză la alta, explicațiile diverse privind fondarea celei de a doua mitropolii în Ungrovlahia se îndepărtează mai mult sau mai puțin de sensul inițial al documentelor. Pentru a putea înțelege intențiile domnitorului și raporturile acestuia față de Mitropolitul Iachint, ar fi necesar să se poată dispune asupra textului cererii acelui dintâi, adresată patriarhului, de rapoartele pe care acestea le-a primit din Ungrovlahia. Jean Darrouzès susține că pasajul introdus de Nicolae Iorga „en italique” în actul patriarhal, ca și cum ar fi făcut parte din acel text (*că Voievodul Vladislav I voia cu siguranță să facă să dispară mitropolia separatistă „a unei părți a Ungrovlahiei”*), poate fi considerat doar o ipoteză. De aceea argumentul invocat de patriarh, în gramata acordată lui Antim, că „...un singur mitropolit nu poate face față cerințelor pastorale ale unei populații așa de mari...”, fiind necesară numirea unui al doilea ierarh, trebuie să fi corespuns și textului cererii venite din Ungrovlahia: vezi regestul nr. 2593. Ar mai fi existat și alte motive adiacente, pentru numirea unui nou mitropolit în Ungrovlahia: propaganda catolică în Principat, pericolul uniatic, tentativa regelui Ludovic I cel Mare de Anjou (1342-1382, din 1370 și al Poloniei), de anexare a părții de vest (Oltenia) a țării, la Regatul Ungariei; dar acestea puteau să aibă o importanță locală, nu la Constantinopol, unde Sinodul era preocupat pentru definirea canonică a puterii de jurisdicție a celor doi ierarhi și de înlăturarea eventualelor rivalități sau neînțelegeri dintre ei.

3. Critica textului face o paralelă între cele două mitropolii din Ungrovlahia și Lituania, constatând unele aspecte, încă insuficient clarificate: celor doi mitropoliți le lipsea numirea canonică a scaunului mitropolitan, adică a cetății de scaun. *Ungrovlahia I*, rezida la Argeș (mai întâi la Câmpulung Muscel), iar *Ungrovlahia II*, la Severin. Același fenomen îl vom constata și în Moldova, ca și cum ar fi vorba de ierarhi peregrini, [proin episcop, πρώην (=τέως) ἐπίσκοπος alungat din eparhia lui, venit după milă sau obligat să facă paretisis, παραίτησις; χωρεπισκόποι, horepiscopi; sau mai ales episcopi perihoreți, περιχωρήτες: "supraveghetorii marginilor"] cum poate să fi fost cazul și înainte de anii 1359, respectiv î.1386. Același situație avem și în Transilvania, înainte de anul 1597, respectiv 1571, unde ierarhii rezidau prin diferite sate sau mănăstiri, fără a avea o titulatură canonică oficială, pe seama vreunei cetăți sau oraș de scaun, chiar dacă aici situația ar avea o explicație, din cauza lipsei de drepturi sociale, politice și religioase ale românilor din Voievodat, apoi din Principat, iar Biserica Ortodoxă din întreg Regatul Ungariei nu se bucura de drepturi egale cu aceea Catolică.

Titlatura mitropoliților din Ungrovlahia și Moldova ridică un astfel de semn de întrebare din punct de vedere canonic, nu numai pentru că aceste instituții bisericești se găseau pe ultimele locuri în lista scaunelor sufragane Patriarhiei Ecumenice, ci mai ales pentru faptul că ierarhii lor nu aveau o „titlatură canonică”, formulată pe seama unei „cetăți”, adică a unui oraș sau al capitalei țării, ci pe seama Principatului. În toată lumea ortodoxă, dar și catolică, ierarhii erau numiți sau aleși pe seama scaunului dintr-un oraș sau localitate, nu pe seama unui teritoriu: *al Vicinei, mitropolitul Kievului, al Moscovei, al Cezareei* (Palestinei sau Capadociei), *al Tesalonicului, de Lyon, de Aquileia* etc. O completare a titulaturii canonice putea să apară, după numele localității, cum ar fi „al Moscovei și întregii Rusii”, „al Ohridei, Primei Justiniane și întregii Bulgarii” etc., însă titulatura scaunelor din Ungrovlahia și Moldova rămâne unică și inexplicabilă. Această moștenire a fost nu numai acceptată și continuată de români, dar ea a fost chiar amplificată în secolele care au urmat, până în ziua de astăzi: Mitropolia Ardealului-1864, a Bucovinei și Dalmației-1873, apoi a Olteniei-1939, a Banatului-1939, a Basarabiei-1928, păstrându-se forma titulaturii canonice

corecte, doar pentru majoritatea episcopiiilor: a Oradiei, a Vadului, Feleacului și Clujului, a Romanului, a Buzăului etc. Biserica Unită păstrează forma corectă a titulaturii episcopale, pe seama unei „cetăți” (=localități), cu excepția Episcopiei Maramureșului, unde apare influența titlaturilor din Biserica Ortodoxă din România.

La acțiunile de fondare a Mitropoliei *Ungrovlahia I*, în anul 1359 a participat în mod nominal chiar și împăratul romeu Ioan V Paleologul (1341-1391), în timp ce, pentru fondarea Mitropoliei *Ungrovlahia II*, în anul 1370, chiar dacă este posibil să fi participat sau să fi fost informat de aceste decizii, ele au fost doar simbolice. Aceste acțiuni din anul 1370, nu mai aveau un caracter de „politică externă” a Imperiului, al Patriarhiei și al Statului Ungrovlahia, cum a fost cazul în anul 1359, ele fiind inițiate și au fost desăvârșite numai grație insistenței Domnitorului român, a patriarhului și al celui interesat de titlu Daniel (în monahism Antim) Critopol, având astfel doar o semnificație de „politică bisericească internă”.

O altă problemă, care nu a fost clarificată era aceea a relației canonice și de jurisdicție, dintre cele două mitropolii: *Ungrovlahia I* și *Ungrovlahia II*. Nici din documentele patriarhale nu răzbate acest lucru, dar știm din practica canonică, că ierarhul din capitala unei provincii ori a statului avea și are protia, adică devine întâistătătorul Bisericii respective și al sinodului acesteia. Nu se știe nici că Domnitorul să fi fost de acord sau nu, cu decizia sinodală de la Constantinopol, în sensul că cele două mitropolii erau independente una de alta, fiind subordonate direct Tronului Ecumenic, în calitatea lor de eparhii sufragane. Daniel (Antim) Critopol a semnat un angajament uzual pentru arhieriei bizantini, însă noi nu știm dacă Domnitorul era de acord cu acest text sau nu. Probabil acesta ar fi fost și unul dintre motivele conflictului dintre Patriarhie și Iachint, potrivit căruia era necesară o înfățișare a bătrânului ierarh în fața sinodului. După cum se va constata pe parcursul acestei lucrări, clarificare a relației canonice, dintre cele două mitropolii nu era necesară din simplul motiv că Mitropolitul Antim, apoi și Hariton au fost numai nominali, pentru Ungrovlahia, activitatea lor desfășurându-se la Constantinopol, respectiv la Mănăstirea Cutlumuș, agenda funcțiunilor arhieresti din Țara Românească fiind îndeplinită de către Iachint, ajutat de Daniel proin Mitropolitul Vidinului, apoi singur, timp de 24 de ani (1365-1389)

Regest nr. 2593, din octombrie 1370, συνοδική πράξις sau γραμματα, Scrisoare de împuternicire, din partea Patriarhului Filotei, pentru Antim, numit Mitropolit pentru o parte din Ungrovlahia - μέρους Οὐγγροβλαχίας și Τόπος (ține locul la...) al Mitropolitului de Metilene.¹⁰² În urmă cu câțiva ani, Mitropolitul Iachint de Vicina (Bitzina) a fost transferat și a devenit Mitropolit al Ungrovlahiei, conform deciziei sinodale și patriarhale din regestul nr. 2411, din 12 mai 1359, la cererea mai marilor locului (arhonților) și a poporului dreptcredincios. Cu timpul, populația a crescut, astfel încât un singur mitropolit nu era suficient, pentru a îndeplini toate îndatoririle funcțiunilor arhieresti, fiind necesară hirotonirea unui al doilea mitropolit. Această acțiune de hirotonirea a unui al doilea mitropolit s-a făcut la cererea acelorași arhonți locali (domnitor și boieri), cu asentimentul primului mitropolit aflat încă în funcțiune. În această funcțiune a fost ales dicheophilaxul Kir Daniel, om pios și capabil, cunoscut de arhonții locali și de către supuși, care convinși de experiența și de virtuțile lui, au cerut patriarhului și sinodului promovarea lui în treapta de arhieru.

Prin votul sinodal și decizia Patriarhului, el a fost hirotonit pentru o parte a Ungrovlahiei, dat fiind faptul că cealaltă jumătate o avea mitropolitul care a fost transferat de la Vicina, kir Iachint. Numitul mitropolit pentru o parte a Ungrovlahiei, care și-a schimbat numele în Antim, trebuia să fie pus [prin această gramată, n.n.] în drepturi, pentru a prelua această mitropolie, cu toate prerogativele și puterea de episcop legitim, de chiriarh și credincioșii să-l primească cu cinstea care i se cuvine, căci supunerea pe care aceștia i-o datorează lui, se raportează la persoana noastră, și

¹⁰² Ibidem, fasc. V, pp. 501-502: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

prin ea, față de Dumnezeu. În plus, el primește și rangul de Τόπος al Mitropoliei de Melitene, pentru sinodul patriarhal. Scrisoare acordată Mitropolitului unei părți a Ungrovlahiei, ca și garanție. Semnătura prin menolog.

Texte: registre V, 47, f. 275, în: MM I, nr. 281, 535-536, la: Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Vienne, 1860-1862, vol. I, nr. 281, 535-536 = E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XIV, 1, nr. 7, 8-9 (N. Iorga, *Documente grecești*, București, 1915).

V. Laurent, P.Ș. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la istoria bisericii române*, București, 1946, pl. 5.

C. Délikanès, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος III, Constantinopol, 1905, nr. 1336, 657-658.

Literatura, ca și la regestele nr. 2566, 2588.

Critica textului: a se vedea actul privind alegerea lui Antim Critopol, regest nr. 2588, din august 1370. Concluziile ce se pot trage din acest act, confirmă și caracterul oficial al titulaturii mitropolitului: ο Μητροπολίτης Ἀνθιμος μέρους Οὐγγροβλαχίας, pe care probabil că-l va fi folosit el însuși, în semnătura din anul 1380 (M.M., II, 8), dacă totuși l-a utilizat? Pe nota făcută de unul din proprietarii manuscrisului „Bologne, Univers. 3638, f. 236^v”, se poate vedea titulatura simplu formulată: *Antim al Ungrovlahiei*, ο Οὐγγροβλαχίας Ἀνθιμος, însă nota nu este autografă și ar fi posibil să fi fost făcută și după anul 1381, adică după transferarea lui, de la Severin, la Curtea de Argeș (1381-1401).

Regestul nr. 2594, din anul 1370, noiembrie, înainte de 6 ale lunii, dovedește că Antim Critopol și topos de Metilene, mai era încă în Constantinopol, la data respectivă, pentru că a participat la sinodul care a votat transferul canonic al Episcopului Ioanichie de Nyssa, în scaunul mitropolitan de Mokissos, care era vacant de mai mult timp. Împreună cu el, la lucrările acestui sinod au mai participat – alături de Patriarhul Ecumenic – și mitropoliții de Cezareea, Nicea - topos de Ancyra, Brysis (Brisis, *Pınarhisar*, între Adrianopol-Edirne și Constantinopol, aproape de Bizya-Vize)– topos de Cyzic, de Sozopolis (Sozopol, Созопол, Bulgaria), arhiepiscopul de Derkos (azi suburbie a metropolei Constantinopol, la 11 km. depărtare de San Stefano (azi Yesilköy), noi aleșilor de Iconiu (azi Konya) și Kotyaeion (azi Kütahya).

Regest nr. 2622, din mai 1371, πρᾶξις συνοδική (titlu), σ. ψῆφος καὶ πρᾶξις (concluzie), Act sinodal, de transfer canonic a Episcopului Antonie de Halici [recte: *ridicarea episcopului și a Episcopiei de Halici, la rangul de Mitropolit, respectiv Mitropolie*] la Mitropolia de Halici, Halysch, Галич (ucr.), Halicz (pol.), Галиц (rus.). Vezi supra: *Mitropolia Moldovei!*

Regest nr. 2654, din august 1372, *sbornoie sdjeanie* - συνοδική πρᾶξις, act sinodal, pentru Hariton, egumen de Cutlumuș (Sf. Munte Athos), ales Mitropolit al Ungrovlahiei, în locul lui Iachint și hirotonit într-un arhiereu la Constantinopol.¹⁰³

Încă pe timpul când era în viață, a fost necesară numirea unui al doilea Mitropolit al Ungrovlahiei, pentru motivul importanței populației numerice, din această țară. Patriarhul și sinodul l-au hirotonit pe Antim, pentru o parte a Ungrovlahiei (regest nr. 2593). Murind Mitropolitul Iachint, era necesar un urmaș. În acest scop, Patriarhul Filotei și sinodul său, format din mitropoliții Heracleei [fără să știm care dintre ele: Pontica-Bitinia; Perinthos-Marmara Ereğlisi; a Traciei-Eriklice], Niceea, Brysis, Side (Pamphilia), Adrianopol (Odrinskago), Sozopolis, Ianina, Selybria, Tenedos și Varna, au ales pentru această mare demnitate pe călugărul Hariton din Cutlumuș, apreciat și respectat de către popor, domnitor și arhonți (boieri). Hariton a devenit nu numai egumen la Cutlumuș, dar s-a bucurat de foarte multe favoruri pentru mănăstire, din partea Domnitorului întregii Ungrovlahii.

Acest mitropolit a fost hirotonit pentru o parte din Ungrovlahia - μέρους Οὐγγροβλαχίας, pe care a avuțo și predecesorul său kir Iachint, iar cealaltă parte o deținea kir Antim. Mitropolitul Hariton preia această mitropolie, cu toate prerogativele care i se cuvin unui chiriarch al locului,

¹⁰³ Ibidem, fasc. V, pp. 547-548: LES RÉGESTES..., Op. cit., vol. I, Fasc. V.

clerul și credincioșii trebuind să-l primească cu supunere și cinste, pentru că această cinste este ca și cum ar fi acordată patriarhului și Lui Dumnezeu. Hariton devine în același timp și Τόπος (ține locul la...) al Amasiei, în ordinea șederii din Sinodul Patriarhal sau Endemic. În același timp, Patriarhul și sinodul au rezolvat în mod irenic și statutul Mitropolitului Daniel proin al Vidinului, care a fost alungat din eparhia lui, în anul 1365, de către regele Ungariei, stabilindu-se într-un loc, în Ungrovlahia, probabil la Severin, la Argeș, la o mănăstire sau într-un sat din ara Românească, vezi regestul nr. 2607, din martie-mai 1371.¹⁰⁴ Teza privitoare la locul de retragere – Severin – al proin Mitropolitului Daniel al Vidinului aparține istoricului Emil Turdeanu.¹⁰⁵ Domnitorul Vladislav I (Vlaicu Vodă) și arhonții (boierii) săi, i-au cerut patriarhului să-i acorde și acestui arhieru năpăstuit o ascultare, probabil și pentru a avea din ce să trăiască. În acest scop, patriarhul și sinodul au hotărât că zona în care s-a stabilit acest mitropolit fugar, să i se acorde acestuia pe viață – ca un fel de mică *eparhie*, declarată ad-hoc – iar după moartea lui, teritoriul să revină mitropolitului locului. Numai că se pare că după anul 1370, Daniel *ar fi fost obligat* să părăsească zona Severinului – dacă pur și simplu a rezidat acolo, fapt de care noi însă ne îndoim. În martie-mai 1371, Sinodul patriarhal l-a numit pe Daniel proin Mitropolitul Vidinului, locțiitor sau administrator al Mitropoliei de Triadița (Sofia, vechea Sardica), conform pitacului, prezentat de regestul nr. 2607, acesta refuzând să prăsească Ungrovlahia, și continuând să locuiască pe teritoriul primei Mitropolii de la Curtea de Argeș, sub protecția Domnitorului Vladislav (1364-c.1377) sau Vlaicu Vodă, conform regestului nr. 2654, coroborat cu regestul nr. 2718, din iulie 1381. Emil Turdeanu susține (p. 41 și 121), că Daniel ar fi rezidat la Severin, numai că acolo era scaunul celui de al doilea Mitropolit al Ungrovlahiei, iar la Argeș se afla primul Mitropolit al Țării, iar regestele spun că el trăia pe „cuprinsul primei Mitropolii”, conform regulii canonice tardive, de *επίδοσις*, *epidosis*. Neprezentându-se la Sofia, în Bulgaria, domnitorul român intervine la Patriarh, în august 1372, adică doi ani mai târziu, după evenimentele de alegere și hirotonire ale Mitropolitului Antim Critopulos, în anul 1370, pentru a rezolva și problema canonică, a rezidenței și a activității lui Daniel proin al Vidinului, pe teritoriul Ungrovlahiei. Nu știm ce motive îl determinau pe domnitor să-l protejeze atât de mult pe Daniel proin Mitropolitul Vidinului.

Actul sinodal, din august 1372 a fost eliberat pentru numitul Mitropolit Hariton al Ungrovlahiei și topos al Amasiei, ca și garanție. Semnătura prin menologion.

Incipit: Μετροπολιτου Ουγγροβλαχισκου ονομου κυρ Ιακινθου...

Text: singurul text cunoscut este în slavonă editat de G. Nandriș, *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, pp. 292-296. Idem, *Documente slavo-române*, București, 1936, nr. 1, 17-22.

Literatură: P. Lemerle, *Actes de Kutlumuș*, 8-11; Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, par..., Paris, 1947, Imprimerie Nationale, Librairie Droz, 188 p. (=Travaux publiés par l'Institut d'Etudes slaves – XXII), p. 121.

Critica textului:

1. Conform datelor cunoscute, privitoare la cariera lui Hariton, se pare că acesta a continuat să rezideze la Cutlumuș, și după ce a devenit Mitropolit, stând destul de puțin în Țara Românească și că – probabil din acest motiv – exista un anumit antagonism între el și Prințul Vladislav I (Vlaicu Vodă). Este posibil ca proin Mitropolitul Daniel al Vidinului să-l fi înlocuit pe Hariton, în timpul cât acesta din urmă se afla la Sfântul Munte Athos. Hariton a făcut carieră nu numai în Țara Românească, ci și la Athos, unde, în calitate de egumen la Cutlumuș, ajunsese chiar și PROTOS al tuturor mănăstirilor de pe Sfântul Munte (1376-1378 sau poate chiar până în anul 1380), vezi: Papachryssanthou, *Actes du Prôtaton...*, pp. 139-140. Așa se explică și insistența Domnitorului de-a rezolva prin Sinodul patriarhal, și cazul lui Daniel al Vidinului, devenit locțiitor al scaunului Triadiței (Sofia). Daniel era un om de încredere al Domnitorului Vladislav I și a fost solul său și însoțitorul lui Daniel Critopol la Constantinopol, unde a participat și la Sinodul patriarhal, de

¹⁰⁴ Ibidem, fasc. V, pp. 511-512: LES RÉGESTES..., Op. cit., vol. I, Fasc. V.

¹⁰⁵ Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe...*, Op. cit., p. 41 și 121.

alegere a acestuia în funcția de Mitropolit al Severinului sau al unei părți din Ungrovlahia, vezi regestul nr. 2566, din finea 1369, începutul anului 1370?. Absența lui Hariton din Ungrovlahia era astfel rezolvată, prin prezența acolo a proin Mitropolitului Daniel al Vidinului.

2. Motivul principal al numirii și hirotonirii întru arhiereu a lui Hariton de Cutlumuș, a fost decesul mitropolitului Iachint al Ungrovlahiei, însă Jean DARROUZÈS, pune la îndoială faptul că inițiativa ar fi venit de această dată, din partea Domnitorului Vladislav I. Cazul lui Hariton este similar aceluia al Mitropolitului Ciprian Țamblac, ales și hirotonit în Constantinopol, la finea anului 1375, pentru Rusia, ca succesor al lui Alexie al Kievului (1354-1375, respectiv 1378), care era încă în scaun și nu voia să se retragă, vezi regestul nr. 2665, din 2 dec. 1375. În regestul nr. 2656, din toamna anului 1373, avem scrisoarea Patriarhului Filotei, către Mitropolitul Alexei al Kievului, rezident în Moscova, prin care-l determina să-și viziteze credincioșii și provinciile, pe care le-a părăsit în urmă cu 19 ani, adică în anul 1354. Purtătorul acestei scrisori era atunci însuși Ciprian Țamblac, un adversar al lui Alexei și al Marelui Duce (Marelui Cneaz) al Moscovei, Московский Великий Князь Dmitri Donskoi, Дмѣтрий Донскóй (1359-1389) de Rurik.

Este domnitorul român, cel care a cerut Patriarhiei ca Mitropolitul Daniel al Vidinului să-și mențină poziția pe care și-a câștigat-o în Ungrovlahia, după anul 1365, adică pe timpul când Iachint mai era încă în viață, și pe care a clarificat-o de comun acord cu acesta, în conformitate cu principiul canonic de *επίδοσις*, *epidosis*. Acest termen canonic însemna că un chiriarch își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhiereul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese, mai ales atunci când era titularul mai multor scaune, practică atestată la Constantinopol, de prin secolul al XII-lea.¹⁰⁶

Regest nr. 2661, din anul 1375, διὰ γραφῆς ἀπεφήνατο, mențiunea 13, Scrisoarea Patriarhului Filotei, de anulare a cererii lui Hariton al Ungrovlahiei, Egumen de Cutlumuș, referitoare la decizia Protosului Sf. Munte Gherasim, de atribuire monahilor de la Marea Lavră, a unei vii, care a aparținut Chilieii Isidor.¹⁰⁷

Mențiune: Sighilion de la Patriarhului Nil (1380-1388).

Datare: Mănăstirea Cutlumuș a fost deposedată de această vie, în timp ce Hariton era întronizat ca Mitropolit al Ungrovlahiei (1372-1381). Nu se cunoaște cu siguranță data revenirii la Athos a lui Hariton, care, în anul 1376 a devenit Protos al Sfântului Munte, în locul lui Gherasim. Hariton era în același timp Mitropolit al Ungrovlahiei, Egumen la Cutlumuș și Protos al Sfântului Munte Athos. Gherasim a fost atestat ca Protos în anul 1374 și la începutul anului 1375, iar Patriarhul a trimis scrisoarea în anul 1375.

Pentru regestrul nr. 2699, vezi prezentarea integrală, împreună cu „Acordul în nouă puncte”, în subcapitolul: „Imperator et Episcopus”. Aici dăm doar un rezumat al regestului nr. 2699:

Regestul nr. 2699, de la începutul anului 1380, κεφάλαια, ἐστέρχθησαν (texte, 14¹⁻⁶), Acord, în 9 articole, privind privilegiile împăratului, redactate și aprobate de către patriarh și de către Sinodul endemic.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Această situație a evoluat în urma unor realități întâmplare în teritoriile cucerite de către necredincioși, unde numărul creștinilor era nu numai în scădere, din cauza islamizărilor forțate, dar ierarhii erau chiar și împiedicați de către autoritățile musulmane să activeze și să rezideze în eparhiile lor, de unde erau chiar și alungați ori nu le puteau lua în primire. O parte dintre acești arhierei locuiau chiar în Constantinopol, unde participau la lucrările sinoadelor endemice, alții viețuiau prin mănăstiri, prin orașe, la părinți, rubedenii sau familii nobile sau prin case particulare. Scaunul și reședința mitropoliților ruși era la Kiev, până în anul 1305, când reședința a fost mutată la Vladimir, unde a rămas până în anul 1326, când a fost mutată la Moscova. Abia din anul 1390, scaunul și titulatura mitropoliților ruși se stabilește definitiv la Moscova, und reședința se afla deja încă din anul 1326.

¹⁰⁷ Ibidem, fasc. V, p. 551: LES RÉGESTES..., Op. cit., vol. I, Fasc. V.

¹⁰⁸ LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 19-21.

Din ordinul Împăratului Ioan V Paleologul (1341-1391),¹⁰⁹ s-a întrunit Sinodul Patriarhal în Mănăstirea Studion, Μονή Στουδίου sau Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου «εν τοις Στουδίου» (454/457-1453)”, din Constantinopol, sub președinția Patriarhului Nil (1380-1388), unde, în contextul „simfoniei”, dintre *imperiu* și *sacerdoțiu*, a fost formulată o listă de nouă articole, în care au fost reconfirmate privilegiile și drepturile de decizie ale bazileului în problemele bisericești, precum și acelea de-a fi informat și de-a i se cere avizul în tot ce se va dezbate ori va hotărî patriarhul și Sinodul. Măsura nu era altceva, decât o reactivare sau reconfirmare a vechiului privilegiu constantinian de ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας.

Regest nr. 2700, din mai 1380, γράμμα (concluzie), Scrisoarea Patriarhului Ecumenic Nil (1380-1388) de confirmare a scrisorii Patriarhului Filotei (1353-1354 și 1364-1376) și de respingere a scrisorii (=deciziei) Patriarhului Macarie (1377-1379 și 1390-1391), care acordase Mănăstirii Lavra un bun, care aparținea de drept Mănăstirii Cutlumuș. Acest regest privește mai mult problemele de litigiu, dintre cele două mănăstiri, de la Sfântul Munte Athos și n-au tangență cu problemele de istorie bisericească a românilor, chiar dacă Mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei, în calitate de Egumen la Cutlumuș era implicat în desfășurarea acestui conflict. Din acest motiv renunțăm la prezentarea amănunțită a regestului.

Regestul nr. 2704, din anul 1380, iunie, indictionul 3, συνοδική πρᾶξις, act sinodal (concluzie), Act sinodal, care confirmă fondarea Mitropoliei de Kernița – Κερνίτζης – în Peloponez (lângă Patras) și promovarea Episcopului Matei ca primul ei Mitropolit.¹¹⁰ Important este pentru noi acest regest, pentru că menționează între mitropoliții prezenți la Sinodul Endemic, pe „cei doi ai Ungrovlahiei” [Hariton, de la Argeș (1372-1381) și Antim Critopol, de la Severin (1370-1381)], alături de cel de Niceea, promovat și el la rangul de „al Cezareei”, însă nu știm dacă numai ca și topos, τόπος (ține locul la...) sau și cu transferul canonic, în scaunul al doilea, de pe cuprinsul Patriarhiei Ecumenice. Cei „doi ai Ungrovlahiei”, nu sunt menționați nominal, dar trebuia să fie vorba despre Hariton (1372-1381), de la Argeș și despre Antim Critopol de la Severin (1370-1381, apoi la Argeș), funcțiunile arhieresti în Ungrovlahia și probabil chiar și ceremoniile de la Curtea Domnească, fiind îndeplinite însă de către Daniel proin Mitropolitul Vidinului (1365-1389). Alături de mitropoliții români, la acest Sinod Endemic au mai participat și mitropoliții de Heraclea (Traciei?), Thesalonic, Ianina, Amasia, Sozopolis, Barna (Varna?), Heraclea Pontică (prin „topos” sau delegare), Derkos, Arhiepiscopul de Anchialos. Această Mitropolie de Kernița – Κερνίτζης a fost creată de împărat

¹⁰⁹ Vezi listele cronologice ale împăraților bizantini, din lucrarea noastră, extras, pp. 326-327: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentaria, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

Prin uzurpare Ioan VI Cantacuzino (1295-1383), basilevs, împărat principal (între Ioan V și Matei Cantacuzino), avtocrator, 8 febr. 1347-1354 nov. 21, apoi face paretisis, înainte de termenul promis la încoronarea din data de 13 mai 1347, când a declarat că va renunța la diademă după zece ani de domnie, călugărindu-se, monahul Ioasaf, rămâne însă în co-regență, până în ianuarie 1355; Ioan V rămâne doar împărat de drept. A murit la Mistra, la 15 iunie 1383. El a vândut Imperiul Romaniei turcilor, în sensul că apelând la serviciile lor, între alte favoruri, a populat și împrejurimile capitalei cu coloniști sau mercenari turci. În anul 1354, orașul Gallipoli a fost în întregime colonizat de turci, pe care, emirul Suleyman, fiul lui Orkhan i-a trecut în grabă peste Bosfor, în Europa. S-a încoronat prima oară la Adrianopol, la data de 21 mai 1346, prin Patriarhul Lazăr I al Ierusalimului (?-î.1330? și î.1341-1367) și a doua oară în Constantinopol, în Capela Vlaherne, din Palatul imperial, la data de 13 mai 1347.

p.uz. Matei Cantacuzino, fiul lui Ioan VI, al treilea împărat, basilevs (c.1325-1383), mai? [încoronat în april/mai 1354] 1353-1357 fost guvernator la Adrianopol (1352-53). În 1380 i-a urmat fretelui său ca despot de Morea, unde a murit în 1383.

*rebel antiîmpărat: p.uz. Andronic IV Paleologul (1348-1385), fiul mai mare al lui Ioan V, 12 august, încoronat la 1 oct. 1376 - 1379 iulie 1

Ioan V Paleologul, basileu, avtocrator principal, 1 iulie 1379 – 1391 febr. 16

co-regent: Manuel II, fiul lui Ioan VI Cantacuzino, 25 sept 1373-1391 febr. 16

*rebel antiîmpărat: p.uz. Ioan VII Paleologul, (c.1370-1408), fiul lui Andronic IV, nepotul lui Ioan V, 14 april 1390 sept 14.

¹¹⁰ Luat din pp. 24-25, regest nr. 2704: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

(probabil tot fără eparhii sufragane) și predecesorul Patriarhului Nil a confirmat-o prin decizie sinodală. Numai că bietul mitropolit Matei a trebuit să se lupte cu Mitropolitul de Patras, care nu era de acord cu ridicarea fostei lui episcopii sufragane Kernița, la rangul de Mitropolie, fiind împiedicat de acesta din urmă să poată fi întronizat, situație la care au contribuit și tulburările politice, din Peloponez. Mitropolitul s-a plâns Patriarhului și a cerut ajutorul Sinodului Endemic.

Un alt motiv pentru care prezentul regist prezintă importanță pentru tema noastră o constituie „lista episcopală”. La lucrările acestui sinod a fost prezent și chiriarhul Amasiei, dar și Hariton al Ungrovlahiei, care era topos al Mitropolitului Amasiei, iar Antim Critopol ținea locul de topos pentru Melitene. În ordinea rangurilor mitropoliilor Patriarhiei Ecumenice, din *Notitia* lui Andronic II Paleologul (1282-1328), scaunul de Melitene (nr. 18) urma imediat după cel al Amasiei (nr. 17).¹¹¹ Ordinea șederii în timpul sinodului prevedea că: titularul scaunului este prezent, atunci „topos-ul”, τόπος (ține locul la...) scaunului, urmează imediat după acesta, nu înaintea lui.

Regest nr. 2718, din iulie 1381, συνοδική πρῶξις, act sinodal (concluzie), χειροτονεῖται mențiunea 162⁶, Act sinodal – gramată – de alegere și hirotonire întru arhiepiscopul a ieromonahului Casian, pentru scaunul mitropolitan de Vidin, pe care a stat și Mitropolitul Daniel (? î.1365-1389), care trăia și activa în Țara Românească.¹¹²

Ajungând sub jurisdicția tronului Ecumenic, Patriarhul Constantinopolului judecă în modul cel mai convenabil, ca toate eparhiile de sub ascultarea lui să fie provăzute cu păstori, pentru binele creștinilor. Țarul Ioan Sracimir [sau Ivan Sratsimir, Ivan Stratsimir, Иван Срацимир (1356-1396)] al Vidinului, în anul 1371 a scos Biserica din țara lui de sub jurisdicția Patriarhiei Bulgare, trecându-o sub ascultarea Patriarhului Constantinopolului, pentru a demonstra independența lui față de Veliko Turnovo, unde domnea fratele său vitreg, Țarul Ivan Șișman (1371-1395). Încă în timpul domniei tatălui lor, Țarul Ivan Alexandru (1331-1371), asistăm la o fărâmițare sau divizare voită de acest monarh, a Imperiului Bulgar, în trei State: Țaratul de Veliko Turnovo (1186-1393), Țaratul de Vidin (1356-1396) și Despotatul Dobrogei (1325-1391). Această măsură va slăbi unitatea și puterea de acțiune comună a bulgarilor, împotriva turcilor, dușmanul lor comun, finalul fiind, pierderea independenței lor și transformarea acestor teritorii, pentru aproape cinci secole, în „raya”, ra'ya sau *rajah* otomană.¹¹³

¹¹¹ Vezi p. 204, *Notitia I*, nr. 17 și 18, la: Jean DARROUZÈS A.A., *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantino-politanae*. Texte critique, introduction et notes, par..., Inst. Franc. d'Études Byz., Paris, 1981, 521 p.[Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin, Tome I].

¹¹² Ibidem, fasc. VI, pp. 38-39: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹¹³ Vezi explicația la sistemul de Ra'ya: „Reâyâ, auch reaya (türkisch), von arabisch رعية DMG ra'îya, Pl. رعايا DMG ra'âyâ oder ra'ya, Pl. ra'âyâ, „Herde“, bezeichnete in der islamischen Welt und im Osmanischen Reich ursprünglich die Nichtmuslime und später allgemein den Stand der abgabepflichtigen Untertanen, im Unterschied zu dem Stand der Askerî. Im Serbokroatischen heißt es raja und im Griechischen ραγιάς [rajás], Pl. ραγιάδες [rajádes].

Im Osmanischen Reich wurden Nomaden, Bauern, Handwerker, Ladenbesitzer und Kaufleute zur Reâyâ gezählt. Nur selten wurden Personen mit einem Reâyâ-Hintergrund in die Askerî-Schicht aufgenommen. Dagegen wurde eingewendet, dass viele Kuls (Sklaven) von Reâyâs (steuerpflichtigen Bauern) abstammten, während viele Sipahis ("Reiter", Besitzer von Timaren) aus Kuls hervorgingen.

In der kurdischen Gesellschaft waren die Reâyâ nicht tribal organisierte Bauern, die den in Eşiret (Stämmen) organisierten (Halb-)Nomaden tributpflichtig waren.^[1]

↑ 1.Günter Behrendt: Nationalismus in Kurdistan. Vorgeschichte, Entstehungsbedingungen und erste Manifestationen bis 1925. Deutsches Orient-Institut, Hamburg 1993, S. 45

Literatur

Klaus Kreiser: Der osmanische Staat 1300—1922. 2. Aufl., Oldenbourg, München 2008, S. 66.

C. E. Bosworth, Suraiya Faroqhi: RA'IYYA. In: *Encyclopaedia of Islam*. 2. Ausg., Bd. VIII, S. 403—406.”

Luat din: <http://de.wikipedia.org/wiki/Re%C3%A2y%C3%A2>

Mai vezi și termenii:

Dhimmi

Giaour

Ottoman Millet system

Second-class citizen

Kafir, Kafir

Aici trebuie să amintim că toate provinciile otomane, cu statut de Raya (Ra'ya, Reâyâ رعية, ραγιάς, raja, rajah), în contextul dării sau tributului de *zimmi*, dhimma ذمة sau "dhimma contract", erau obligate și la *darea sângelui* sau tributul de copii, *collectio puerorum* (Devsirme), παιδομάζωμα, Данак у крви (sârbește). De la această dare a sângelui (1330-1826), nu făceau excepție nici mănăstirile populate, inclusiv Sf. Munte Athos.

Prin trecerea Mitropoliei de Vidin, de sub jurisdicția Patriarhiei de Veliko Turnovo, sub ascultarea Tronului Ecumenic, se aplica și în aceste părți, prin Biserică, sistemul de „Byzantine Commonwealth“.

Este interesant de constatat poziția și conștiința împăraților romei, începând cu Constantin I cel Mare (306-337), *ca episcopi în cele din afară a Bisericii* - ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, alături [sau mai bine spus, peste!] de aceea a Patriarhului Ecumenic, în toată lumea ortodoxă, chiar și în țările sau mitropoliile, situate în afara granițelor Imperiului Bizantin, granițe care, în utimele lui secole de existență, se reduceau în mod precipitat.¹¹⁴ Prințul rus, descendent din Familia Dinastică de Rurik (830-1598), Dimitri Dimitrievich de Obolensky (1918-2001), St. Petersburg - Oxford, folosește pentru acest

Molly Greene, *A Shared World: Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean*, Princeton, 2000. ISBN 0-691-00898-1

Peter F. Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*, series title *A History of East Central Europe*, volume V, University of Washington Press, 1983. ISBN 0-295-96033-7.

Luat din: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rayah>

Pentru noțiunea de *ghiaur*, vezi:

Giaour, *Gawur* or *Ghiaour* written *gâvur* in modern Turkish (Turkish pronunciation: [ja'vur], English pronunciation: /dʒəʊər/, from Persian: گجر), is an offensive ethnic slur used by Muslims in Turkey and the Balkans to describe all who are non-Muslim, with particular reference to Christians like Greeks,^{[1][2]} Armenians, Bulgarians, Serbs,^[3] ethnic Macedonians,^[4] Aromanians and Assyrians. The term is considered highly offensive by Christians in the Balkans.

The 1911 Encyclopædia Britannica described the term as follows:

Giaour (a Turkish adaptation of the Persian *gdwr* or *gbr*, an infidel), a word used by the Turks to describe all who are not Moslems, with especial reference to Christians. The word, first employed as a term of contempt and reproach, has become so general that in most cases no insult is intended in its use; similarly, in parts of China, the term *foreign devil* has become void of offence. A strict analogy to giaour is found in the Arabic kafir, or unbeliever, which is so commonly in use as to have become the proper name of peoples and countries.

European Representations

Giaour is the name given to the evil monster of a man in the tale *Vathek*, by William Thomas Beckford, written in French in 1782, and translated into English soon after. The name Giaour appears in the French, as well as in the English translation.

References

^1. James Lewis Farley, *Turks and Christians*, Adamant Media Corporation, ISBN 1-4021-8786-6

^2. James Finn. *Stirring Times, Or, Records from Jerusalem Consular Chronicles of 1853 To 1856*, 2004, p. 12

^3. <http://www.srpska-mreza.com/bookstore/kosovo/kosovo5.htm>

^ 4. <http://www.dnes.bg/balkani/2012/05/11/albancite-v-skopie-skandirat-smyrt-na-giaurite.158604>This article Incorporates text from a publication now in the public domain: Chisholm, Hugh, ed. (1911). *Encyclopædia Britannica* (11th ed.). Cambridge University Press.

Luat din: <http://en.wikipedia.org/wiki/Giaour>

Scrierea în diferite limbi a noțiunii de „ghiaur”[<http://ro.wikipedia.org/wiki/Ghiaur>]:

Turcă: *gâvur*

Armeană: Գյավուր (Gyavur)

Sârbă: Каурин (Kaurin) / Ђаур (Đaur)

Bulgară: Гяур (Gyaur) or Кайр (Kaur)

Albaneză: Kaurr

Română: Ghiaur

Greacă: γκιαούρης (Giaouris)

Maghiară: gyaur

Referințe:

^ 1. James Lewis Farley, *Turks and Christians*, Adamant Media Corporation, ISBN 1402187866

^ 2. James Finn. *Stirring Times, Or, Records from Jerusalem Consular Chronicles of 1853 To 1856*, 2004, p. 12

^ 3. <http://www.srpska-mreza.com/bookstore/kosovo/kosovo5.htm>

Acest articol conține text din Encyclopædia Britannica 1911, o publicație aparținând domeniului public.

The Giaour, poem de Lord Byron.

Kafir (Arabic: كافر kāfir, plural كَفَّار kuffār) is a denigrating Arabic term used in an Islamic doctrinal sense, usually translated as "unbeliever," "disbeliever," or "infidel." The term refers to a person who rejects God in Islam or who hides, denies, or covers the "islamic version of truth." [<http://en.wikipedia.org/wiki/Kafir>].

¹¹⁴ „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei.” Vezi: Eusebiu, *Vita Constantini*, IV, 24;

EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

sistem noțiunea profană, modernă de, *the Byzantine Commonwealth*.¹¹⁵ Această ideologie a stat la baza relațiilor dintre altar și tron, dintre Biserică și Stat, dintre patriarh și împărat, până în anul 1453.

Regestul nr. 2718, din iulie 1381, precizează că Țarul Ivan Sratsimir al Vidinului [căsătorit a doua oară cu Ana Basarab, în 1356/57, sora Domnitorului Nicolae Alexandru], a procedat în anul 1381, cu ieromonahul Casian, ca și socrul său, Domnul Nicolae Alexandru al Țării Românești (1352-1364), cu dicheofilaxul Daniel (Antim) Critopulos (1370-1381), în anul 1370. Țarul Ivan Sratsimir l-a trimis la Constantinopol pe ieromonahul Casian, dându-i scrisori elogioase de recomandare, pentru a fi numit Mitropolit al Vidinului și pentru ca patriarhul Ecumenic Nil să-l hirotonească întru arhierie. Sinodul a cercetat scrisorile însoțitoare ale ieromonahului Casian și a constatat că sunt veridice, folosindu-se și de mărturiile unor cunosători ai situației locale, de la Vidin, și referitoare la persoana ieromonahului Casian. După examenul sau cercetarea canonică a lui Casian și după ce a fost ales de Sinod în această treaptă, ipopsifiul a fost chemat de Patriarh la treapta arhieriei, făcându-i desemnarea canonică, în fața sinodalilor prezenți: mitropoliților de Cizic, Ungrovlahia, Niceea, Amasia, Adrianopol, Mesembria, Heracleea Pontică, Arhiepiscopul de Anchialos, Mitropolitul de Barna (Varna) și nou alesul Arhiepiscop de Lemnos. Urmează un elogiu al credinței neclintite și a purtării morale a Țarul Ivan Sratsimir, probabil pentru că a trecut Biserica din țara lui sub ascultarea Constantinopolului, înainte stând sub ascultarea Patriarhului de Târnovo.

Actul sinodal acordă noului mitropolit puterea de jurisdicție canonică și amintește obligația credincioșilor de cinstire a celui ce poartă chipul Lui Dumnezeu, prin arhierie. S-a dat acest act sinodal – gramată – mitropolitului Casian al Vidinului, în luna mai, indictionul IV, 6889, provăzut cu semnăturile nominale ale celor prezenți.

Post-scriptum

Mitropolitul care se află acum la Vidin este oprit de la toată slujba arhierescă, în acele locuri, pentru că el ține de o altă provincie (de Ahrida sau de Peć?). El rezidează la Vidin din plăcere și dintr-un motiv canonic. Era acest mitropolit un *episcopus vagans*, ori actul patriarhal se referea la Mitropolitul Daniel (care însă trăia în Țara Românească, nu la Vidin) sau este vorba de o imixtiune a Ahridei sau Bisericii din Peć, în sfera de jurisdicție a Patriarhiei Ecumenice? Compară cu deciziile canonului 2 al Sinodului al II-lea Ecumenic, de la Constantinopol, din anul 381: Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας... (vezi în continuare textul integral al canonului 2).¹¹⁶

¹¹⁵ D. OBOLENSKY, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500-1453*. London 2000 (inițial 1971).

Dimitri Dimitrievich Obolensky, most enduring achievement was *The Byzantine commonwealth* (1971), a large-scale synthesis of the medieval history of eastern Europe. Other major studies include *The Bogomils: a study in Balkan neo-Manichaeism* (1946) and *Six Byzantine Portraits* (1988).

Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; *Episcopus et Imperator*, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

¹¹⁶ Β' Οικουμενική Σύνοδος (κανόνες),

Συνοπτική παράθεση και ερμηνεία Ιερών Κανόνων:

Κανόν Β': Απαγορεύει κάθε υπερόρια επέμβαση σε αλλότριες εκκλησιαστικές διοικήσεις. Κατά το παρελθόν στα εκκλησιαστικά πράγματα οι υπερόριες χειροτονίες συνέβαιναν λόγω των διωγμών, με σκοπό την διοικητική οικονομία του ποιμνίου, όπως κατά τους αποστολικούς κανόνες ορίζετο. Επειδή όμως παρατηρήθηκαν υπερόριες χειροτονίες (Πέτρος Αλεξανδρείας - Μάξιμος Κυνικός), οι οποίες στόχο είχαν προώθηση προσωπικών συμφερόντων, ορίστηκε κατά το παράδειγμα του 6ου κανόνος της Α' Οικουμενικής συνόδου, πως επίσκοπος δε μπορεί να χειροτονηθεί κάποιος χωρίς την συγκατάβαση της επαρχιακής συνόδου. Luat din: Οικουμενικές Σύνοδοι: <http://el.orthodoxwiki.org/>

CANONUL 2 Sin. II ec. (DIECEZELE, AUTONOMIA IERARHIILOR ȘI A UNITĂȚILOR BISERICEȘTI)

Episcopii puși peste o dieceză să nu se întindă (treacă) asupra bisericilor din afara hotarelor lor, nici să nu tulbure bisericile, ci potrivit Canoanelor, episcopul Alexandriei să cărmuiască numai pe cele (bisericile) din Egipt, iar episcopii Orientului să chivernisească (administreze) numai Oriental, păstrându-se pe seama Bisericii antiohienilor înfățișările (privilegiile) cele din Canoanele de la Niceea; și episcopii diecezei Asiei să chivernisească numai cele (bisericile) din dieceza Asiei; și cei ai (diecezei) Pontului, numai pe ale (diecezei) Pontului și cei ai Tracicii, numai pe ale (diecezei) Tracicii să le cărmuiască. Iar nechemați, episcopii să nu treacă peste dieceza lor pentru hirotonie sau pentru alte oarecari (lucrări de cărmuire bisericască) cărmuiți bisericăști. Păzindu-se însă canonul stabilit mai înainte privitor la chivernisiri, este clar că cele privitoare la fiecare eparhie le va cărmui sinodul eparhiei (respective), potrivit celor orânduite (hotărâte) la Niceea. Iar bisericile Lui Dumnezeu cele ce sunt la popoarele barbare trebuie să se cărmuiască după obiceiul părinților, care s-a ținut.

<p>Κανὼν β' (2): Τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἐπιέναι ἄκλητον εἰς ἄλλην παροικίαν.</p>	<p>Τοὺς ὑπὲρ διοικήσιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς Ανατολῆς ἐπισκόπους, τὴν Ανατολὴν μόνην διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείῳ Ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον διοικεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον· καὶ τοὺς τῆς Θράκης τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοικήσιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονία, ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὐδὴλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει, κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὠρισμένα. Τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν Πατέρων.</p>
--	---

Text, Titlul: Ππρᾶξις τοῦ Βιδόνης.

Incipit: Tin tis oikoumenikis ekklesias prostasian...

Concluzie, data: Toutou gar harin apolelitai... mini ioulio ind. 2 tou sop enatou etous

Semnătura: Neilos eleo Theou etc.

Registru: V 48, f. 10^v-11(=Text du manuscrit Vindob. hist. gr. 48, corespondant au t. II de l'édition MM);

MM II, nr. 345, 28-29(=Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Viena, 1860-1862, vol. II...);

Mențiune: Acte d'Antoine (regist nr. 2909); MM II, 161¹³-162⁸.

Literatură: Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, par..., Paris, 1947, Imprimerie Nationale, Librairie Droz, 188 p. (=Travaux publiés par l'Institut d'Etudes slaves – XXII), pp. 38-41, 121.

Critica textului:

1. În documentele grecești, istoria Mitropoliei Vidinului este redusă doar la câteva informații. Ea apare menționată în *Notitia Împăratului Andronic II (1282-1328)*, iar despre Mitropolitul Daniel, care era menționat prin actele patriarhale, se știa că trăia încă în anul 1381. Alungat din Vidin, de către unguri, în anul 1365, Daniel a trecut în Țara Românească și trăia acolo, cu acordul Domnitorului Vladislav. El a participat la Sinodul pentru alegerea celui de al doilea Mitropolit al Ungrovlahiei, conform registrelor nr. 2566 și 2588, din anul 1370. La puțin timp după aceste evenimente a primit administrarea Mitropoliei de Triadița (Sofia), însă a continuat să locuiască pe teritoriul primei Mitropolii de la Curtea de Argeș, din Ungrovlahia, sub protecția Domnitorului Vladislav (1364-c.1377) sau Vlaicu Vodă, conform registului nr. 2654. Emil Turdeanu susține (p. 41 și 121), că Daniel al Vidinului ar fi rezidat la Severin, numai că acolo era scaunul celui de al doilea Mitropolit al Ungrovlahiei, iar la Argeș se afla primul Mitropolit al Țării. Se presupune că Daniel al Vidinului a trăit până în anul 1389. Datele privind situația și evoluția acestui mitropolit, după anul 1365 sunt destul de sărace, iar Patriarhia îl considera ca și „pierdut” pentru Biserică sau „transferat” sub o altă ascultare canonică. Se pare că Daniel al Vidinului avea destul de mult de lucru în Ungrovlahia. Și activitatea lui Antim Critopulos la Severin este necunoscută, adică inexistentă, pentru că el trăia și activa la Constantinopol, nu în Țara Românească, această situație continuându-se și după ce a fost transferat canonic, la Curtea de Argeș, în locul lui Hariton (1372-1381). De pildă, în primii opt ani de păstorie (1381-1389), adică până la prezumtivul deces al lui Daniel al Vidinului, a lipsit din Ungrovlahia, rezidând numai în Constantinopol, unde, în calitate de

(34, 37 ap.; 4, 5, 6, 7 sin. I ec; 3 sin. II ec; 8 sin. III ec; 17, 19, 28 sin. IV ec; 8, 25, 36, 38, 39 Trul.; 3, 6 sin. VII ec; 9, 16, 18, 19, 20, 23 Antioh.; 40 Laod.; 11, 13, 18, 26, 34, 73, 76, 95, 98, 120 Cartag.; 3 Sard.; 14 sin. UI)

Luat din: Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Sibiu, 1992, pp. 65-66; compară cu textul și comentariul din Pidalion, Πηδάλιον, pp. 174-175.

PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe):

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p. [titlul integral al ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004, mai jos).

canonist și jurist, participa în mod activ la ședințele Sinodului Endemic. În această situație, se pare că Daniel al Vidinului era singurul Mitropolit, care activa în Ungrovlahia, pentru că nici Hariton nu prea stătea în țară, pentru el fiind mai important Sf. Munte Athos și Mănăstirea Cutlumuș, unde era și egumen (stareț). Este un aspect din activitatea primilor mitropoliți ai Ungrovlahiei, care a scăpat din vedere istoricilor bisericești din România. Chiar și antecesorii lui Iachint, din acest scaun mitropolitan al Vicinei, erau participanți activi sau ocazional, la sinoadele endemice din Constantinopol, unde trăiau din beneficiul eparhiei, pe care o administra protosinghelul Πρωτοσύγκελος (=vicarul eparhial), Δίκαιο, ajutat eventual de un *episcopus vagans* (sau episcopi refugiați sau alungați din teritoriile ocupate de musulmani), ori în conformitate cu principiul de επίδοσις, *epidosis*, devenit „canonic”, de prin secolul al XII-lea. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhiepiscopul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese. Nu știm însă ce titulatură avea Daniel al Vidinului și ce statut canonic i se recunoștea, în calitatea de „ajutor” sau *auxiliar* al Mitropolitului Ungrovlahiei.

2. Țarul bulgar de la Vidin, Ivan Sratsimir era prins între Regatul Ungariei, Țara Românească (Ungrovlahia) și Țaratul de la Veliko Turnovo. În anii 1370-1372, în fața Sinodului din Constantinopol, Daniel mai purta încă titlul de *Mitropolit al Vidinului*. Nu se știe nici cine conducea Biserica din Țaratul Vidinului, pe o durată așa de lungă de absență din eparhie a lui Daniel. Nu se știe nici în ce măsură Patriarhul Nil și sinodul său cunoșteau situația Bisericii din Vidin. În orice caz, Patriarhul Antonie IV se pare că era destul de bine informat în această privință, după cum se va putea constata și la alegerea și hirotonirea întru arhiepiscop a urmașului lui Casian (1381-1392), Mitropolitul Ioasaf: vezi regestul nr. 2909, din anul 1392. Jean DARROUZÈS, autorul acestui volum de regeste – Fasc. VI, își pune întrebarea în contextul acestui regest – nr. 2718 – dacă nu cumva ar exista un raport, între confuzia, pe care Patriarhul Nil a creat-o în problemele canonice din Rusia, prin numirea mitropoliților Pimen (1382-1385) și Dionisie de Suzdal (1384-1385) și tulburările de la Vidin, începând cu anul 1365, precum și cele cauzate în Moldova. În această țară din urmă, adică în Moldova, dacă acțiunile de fondare a Mitropoliei aparțin Patriarhului Nil (1380-1388), atunci ele ar putea cădea în aceeași perioadă de timp, 1386. Vezi pentru această temă regestul nr. 2900, partea de critică a textului, punctul al 2-lea.

Regest nr. 2808, de la finea anului 1386-1387, γράμα, Scrisoare adresată de Patriarhul Nil (1380-1388) Țarului Ivan Stracimir al Vidinului, în legătură cu numirea unui nou mitropolit, în locul mitropolitului Casian de Vidin (propus, ales, numit și hirotonit în anul 1381, vezi regestul nr. 2718). Regestul nr. 2896, din anul 1391 va face pomenire de cererea Țarului Ivan Stracimir, în favoarea numirii și a hirotonirii întru arhiepiscop a lui Ioasaf, pentru scaunul mitropolitan al Vidinului. În acest regest, nr. 2808, din 1386/1387, Patriarhul Nil confirmă Țarului Ivan Stracimir, că a primit paretisisul făcut de Mitropolitul Casian, și-i cere, să-i trimită un candidat, iar dacă nu va face acest lucru, atunci el va proceda la alegerea și hirotonirea viitorului mitropolit de Vidin. Numai că sedis vacanța a durat aproape șase ani, până în anul 1391, când apare candidatul Ioasaf, conform regestului 2875.

Ce s-a întâmplat cu acest Mitropolit Casian, după ce s-a retras din scaun, nu știm. Este posibil ca și el să se fi retras în Ungrovlahia, dar tot așa de bine putea să fi mers la Constantinopol, unde să rămână ca arhiepiscop participant la lucrările Sinodului Endemic. Nu cunoaștem nici motivele care l-au determinat să facă paretisis.

Regest nr. 2846, din 15 februarie, 1389, συνεχωρήθη, διεγνώσθη (texte), Decizie sinodală, care-i permitea lui Antim Critopol al Ungrovlahiei, care a îmbrăcase *schima mare* (păstrându-și numele monahal în schimmicie), adică a luat marele chip *ingeresc*, eveniment, după care i se permite totuși să rămână în scaunul de mitropolit.

Sinodul constată că Mitropolitul Antim sănătos la minte, însă trupul fiindu-i cuprins de boală, a îmbrăcat marele chip îngeresc, adică schima mare. Cu toate acestea, Sinodul Endemic îi permite lui Antim să-și păstreze scaunul și rangul, pe baza canonului 2 al „Sinodului al II-lea, de la Sfânta Sofia” [este vorba de *Sinodul al X-lea local, de la Constantinopol, din anul 879, cu 3 canoane, ținut în Catedrala Sfintei Sophii*]:¹¹⁷

CANONUL 2 Sf. Sofia (NEPOTRIVIRE ÎNTRE ARHIERIE ȘI STAREA MONAHALĂ), 879

Cu toate că până acum unii dintre arhierii care s-au pogorât în schima monahală erau siliți să rămână la înălțimea arhieriei, și făcând aceasta au fost trecuți cu vederea, acest sfânt și ecumenic sinod, îndreptând și această scăpare din vedere și întorcând această faptă ilegală la legiurile bisericești, a hotărât ca, dacă vreun episcop sau oricare altul din demnitatea arhierescă ar voi să se pogoare la viața monahicească și să îndeplinească locul pocăinței, acesta să nu mai aibă pretenție la demnitatea arhierescă. Căci așezămintele au cuvânt de ascultare necondiționată și ucenicie, iar nu de a învăța și de a fi întâișezător; nici nu cer a păstori pe alții, ci însși a fi păstoriți. Drept aceea, precum s-a zis mai înainte, dispunem ca nici unul dintre cei ce sunt trecuți în catalogul arhieresc și dintre păstori să nu se pogoare pe sine la locul celor ce sunt păstoriți și se pocăiesc. Iar de va îndrăzni vreunul să facă aceasta după emiterea și publicarea hotărârii date acum, acela, lipsindu-se pe sine de treapta arhierescă, să nu se mai întoarcă la demnitatea de dinainte, de care s-a lepădat prin faptele sale.

Compară cu: 4 sin. IV ec; 43 TruL; 5 sin. I-II;

Comentariu (Ioan N. Floca, Op. cit., p. 316):

Părinții având în vedere neobservarea voturilor monahale despre supunere și ucenicie, care sunt incompatibile cu chemarea de episcop, care trebuie să fie învățător și superior și pastoral altora, iar nu prosternat și în pocăință, dispune ca episcopul care se pogoară la viața monahală să înceteze din demnitate.

Balsamon comentând acest canon pune problema episcopului provenit dintre monahi, menționând că ar fi incompatibilă numai starea de monah cu schima mare. Un astfel de monah încetează cu totul de a mai putea fi episcop.

Decizia sinodală, în favoarea Mitropolitului Antim este fondată pe comentariul lui Balsamon, la acest canon, care susține că pentru episcopat este incompatibilă tunderea în monahism, după hirotonirea întru arhieru, acest lucru trebuind făcut înainte. Arhieru având deja schima mică, adică fiind tuns în monahism, schima mare, nu poate constitui un impediment de-a rămâne în treaptă. Sinodul a avansat o discuție aprinsă, privitoare la deosebirile și efectele dintre schima mică și schima mare, constatând că părerea lui Balsamon n-a prea fost urmată în cazurile concrete.

Jurisprudența acestui canon, nr. 2, din anul 879, o explică Jean DARROUZÈS în felul următor:¹¹⁸

„Si on demande pourquoi cet appel ne peut être adressé à l'évêque devenu moine après l'ordination, voici la réponse. En premier lieu il n'y a pas à rechercher ce que le canon n'pas dit; la distinction faite par les commentateurs entre grand et petit habit (între *schima mare* și *mică*, n.n.) ne vient pas du text et n'a pas été observée dans la pratique. En second lieu, s'il

¹¹⁷ Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE*. Note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 316.; compară cu textul și comentariul din Pidalion, p. 370:

PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe):

NEOFIT Patriarh al Constantinopolului, PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic Episcopul Argeșului, © Copyright: Fratele Cornel și Editura „Credința strămoșească”, Iași, 2004, 778 p. [titlul ediției din 1844, al cărții lui Neofit VII (1789-1794 și 1798-1801, reprint 2004):

PIDALION (Cârma Bisericii Ortodoxe), Sau Cârma Corabiei Sobornicești și Apostoleștii Bisericii a Ortodocșilor, adică toate Sfintele Canoane: ale Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade Ecumenice, locale și ale Sfinților Părinți de pe alocuri. Traduse din grecește în românește de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1821, 1823-1842 +1846, subl. și n.n.). Iar acum întâiași dată, în zilele Prea Înaltului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voievod (1834-1849, n.n.), cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Meletie (1844-1848, n.n.) al Moldovei. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala Prea cuviosului arhimandrit Neonil stareț al Sfințelor mănăstiri Neamțu și Secu. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban (ulterior arhieru titular de Edesa, 1862-1884, n.n.) în tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțu, în anul 1844 de ieromonahul Teofan și de monahul Cleopa tipograful, 778 p.]. Limbajul canonic ortodox de epocă al cărții este deosebit de frumos și profund, depășindu-l ca nivel și expresivitate chiar și pe cel din Colecția de Canoane, de la Sibiu din anul 1992.

¹¹⁸ Vezi regestul nr. 2846, p. 138, din Fasc. VI: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

faut donner une raison de la différence entre les évêques moines et non moines (ἐκ κοσμικοῦ ἀρχιερεὺς μοναχὸς γενόμενος), l'évêque moine est libéré des obligations monastiques et par l'appel de l'Eglise et par l'ordination épiscopale, l'évêque devenu moine ne peut être libéré par le seul appel et il doit garder le rang inférieur qu'il a choisi.”

Canonul 2, de la Sf. Sophia, din anul 879 nu îngăduie arhierelui să îmbrățișeze viața de schimnicie, pentru că el trebuie să conducă eparhia, nu să fie condus de superiorul mănăstirii, schitului sau colibei de care aparține, și nici să trăiască în sihăstrie. Episcopul, devenit călugăr înainte de hirotonirea într-un arhieru – așa după cum cere rânduiala canonică – este dispensat de către Sinod și de către superiorii lui ierarhici, de obligațiile monahale, aici fiind vorba doar de votul ascultării de egumen, pentru că celelalte două voturi trebuie să le țină în continuare: castitatea și sărăcia de bună voie.

Anul 879 marca o epocă în care, mai existau încă episcopi, care nu proveneau dintre călugări și nu erau tunși în monahism, înainte de hirotonirea într-un arhieru. Aceștia puteau fi laici, cum a fost cazul Patriarhului Fotie I cel Mare (858-867 și 877-886) sau clerici văduvi ori căsătoriți. Pentru episcopii, care nu proveneau dintre monahi și nu erau nici clerici de mir văduvi, ci căsătoriți (clerici sau laici), canoanele cereau ca aceștia să se separe de soțiile lor și să trăiască în celibat. Obligativitatea tunderii în monahism, înainte de hirotonirea într-un arhieru, încă nu se generalizase pe deplin în timpul acela. Însă de obligativitatea celibatului episcopilor dau mărturie canoanele: Sinodul quinisexat sau Trullan II, 692, canonul 12, 30 48; Canoanele Apostolice, canoanele 5 și 51; Sinodul I Ecumenic, 325, canonul 3; Sinodul al VIII, din Cartagina, din anul 419, canoanele 3, 4, 25, 70;

Importanță deosebită acordăm în acest context canonului 12 al *Sinodului quinisexat* sau Trullan II, din anul 691-692: 12 Κανὼν IB´

Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γινῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἔν τε τῇ Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ, καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι, συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ’ αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν, οὐ παραιτοῦνται, πρόσκομμα τοῖς λαοῖς τιθέντες, καὶ σκάνδαλον. Πολλῆς οὖν ἡμῖν σπουδῆς οὔσης, τοῦ πάντα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὑπὸ χεῖρα ποιμνίων διαπράττεσθαι, ἔδοξεν, ὥστε μηδαμῶς τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ φάμεν οὐκ ἐπ’ ἀθετήσει, ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθοῦμενοι, καὶ τοῦ μὴ δοῦναι μῶμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος: Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθὼς καὶ γὰρ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι· μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ· εἰ δέ τις φωραθῆι τὸ τοιοῦτον πράττων καθαιρέισθω.¹¹⁹

CANONUL 12 Trulan (EPISCOPII SĂ NU VIEȚUIASCĂ ÎMPREUNĂ CU SOȚIILE LOR)

Încă și acest lucru a venit la cunoștința noastră, că în Africa și în Libia și în alte locuri, preaiubitorii de Dumnezeu înaintestatorii (episcopii) de acolo nu se feresc de a viețui împreună cu propriile lor soții, chiar și după hirotonia care a venit (s-a săvârșit) asupra lor, punând (prilejuind) poticnire și sminteală popoarelor (creștinilor). Așadar, mare fiind râvna noastră ca toate să se facă spre folosul turmelor celor de sub mâna noastră, ni s-a părut ca în nici un chip să nu se întâmpile de acum înainte un lucru ca acesta. Iar lucrul acesta îl spunem nu pentru răsturnarea (abrogarea) sau surparea celor ce au fost legiuite apostolește, ci purtând

¹¹⁹ Luat din lucrarea noastră, p. 367: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhia acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisexat 691-692 - Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομιάς της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, 421 p., incl. il, pl. și hărți.

Sursa: Textul grecesc al canoanelor Sinodului Quinisexat, 691-692, reproduse după „Documenta Catholica Omnia”, 0691-0691_Synodum_Constantinopolitanum_Canones_GR, http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0691-0691_Synodum_Constantinopolitanum_Canones_GR.pdf.html. Documenta Catholica Omnia, Omnium Papatum, Conciliorum, Ss. Patrum, Doctorum Scriptorumque Ecclesiae Qui Ab Aevo Apostolico Ad Usque Benedicti XVI Tempora Flourunt. Non nobis Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam!

grija mântuirii și a propășirii spre mai bine a popoarelor și pentru a nu se da (prilej) de vreo prihană împotriva stării preoțești. Căci zice dumnezeiescul apostol: toate spre mărirea (slava) lui Dumnezeu să le faceți; fiți nevătămători (fărăsminteală) și iudeilor și păgânilor (elinilor) și Bisericii lui Dumnezeu, precum și eu plac tuturor (le fac pe plac, pe toți îi mulțumesc) necăutând folosul meu, ci pe acela al celor mulți, ca să se mântuiască; faceți-vă următori ai mei, precum și eu al lui Hristos (I Cor. 10, 31-32; 11, 1). Iar dacă s-ar prinde cineva făcând un lucru ca acesta (adică ceea ce oprește canonul), să se caterisească.

Compară cu: (5, 57 *ap.*; 3 *sin.Iec*; 30, 48 *Trul*; 3, 4, 25, 60 *Cartag.*).¹²⁰

Texte: data: Epi ton imeteron imeron... fevrouariou 15.

Incipit: Ὁ Οὐγγροβλαχίας κῆρ Ἀνθιμοῦ

Edition: A. Lauriotès, EA 21, 1901, 55; M. Gédéon, Kanonikae diataxis I, 21-23; Délikanès, nr. 1337, 660-661. Les éditeurs ont utilisé soit un manuscrit de Lavra, non repéré, copié en 1602 par un Photeinos, soit le codex nr. 274 de la Nomikè synayogè (Metoch. Sancti *Sepuleri?*[Sepulcri?]); d'autres copies sont plus anciennes: Atho. Ivron 286, f. 54^v; Atheniens. B.N. 1379, f. 328^v; Mytilen. Gymn. 7, f. 284 (donne la date du 19 février).

Menționare: Grégoire III DE CP, Réponse à Marc d'Ephèse: PG 160, 100; Mélétiós d'Athènes, Istoria ekklesiastiki III, Vienne 1784, 239.

Literatură: Laurent, *Contribution*, 172-176; Theodorescu, *Bizanț*, 211-212; De Meester, *De monachio statu*, 389 s.

Critică: Din rezumatul făcut la începutul regestului, nu se poate distinge, ce anume aparține actului sinodal și ce a completat sau adăugat autorul din memorie și din propriile informații. Autorul apare sub numele de Isidor al Tesalonicului: manuscris de la Ivirion și de la Athena.

În ediția lui A. Lauriotès, textul este precedat de un alt „extras” sau excerpt, în particular de Theodor Skoutariotes, care citează situații din secolul al XIII-lea: cf. Laurent, regestele nr. 1327, 1369. După Lauriotès, canonul în discuție (2, 879), ar trebui să fie al 16-lea Apostolic, numai că mențiunea lui Grégoire III arată că ar fi vorba de canonul 2, de la Sfânta Sophia. Totul se poate însă verifica, dacă citim comentariul lui Balsamon, de unde se poate constata că este vorba de canonul 2, de la Sf. Sophia, din anul 879: PG 137, 1072 (Rhalli-Potli, II, 707-710. Toată argumentația se bazează pe faptul că Daniel Critopol, preot și dicheofilax, în momentul în care a fost ales mitropolit de Severin, în august 1370 (vezi regestul nr. 2588), nu era călugăr. Acest lucru înseamnă că Antim a fost fie preot celibatar, fie preot văduv sau a fost preot căsătorit și au convenit să se despartă de soție, iar preoteasa a mers la mănăstire, adică a intrat în monahism. După ce Sinodul l-a ales Mitropolit de Severin, Daniel Critopol a fost tuns în monahism, adică a îmbrăcat schima mică, ocazie cu care a și primit numele monahal de „Antim”, cerând schima mare la sfârșitul anului 1386 (regest nr. 2796, lista 3). Mai este însă adevărat că canonul nu face deosebire între un monah care are schima mică sau pe cea mare, însă dacă criteriul definitiv este chemarea pe care i-o face Biserica lui Antim, în funcția și treapta ierarhică, în care el era deja, atunci argumentul de opoziție sau respingere a unui astfel de caz, este destul de slab, pentru a-i interzice unui episcop să mai poată rămâne în treaptă, dacă a devenit monah (în realitate schimonah), după hirotonirea într-un arhiereu. El era deja monah, cu schima mică, încă înainte de-a fi fost hirotonit într-un arhiereu, deci Biserica l-a dispensat de votul ascultării mănăstirești (adică față de egumen), votul acesta fiind transferat în ascultarea față de Patriarh și față de Sinod.

2. În realitate, personalitatea lui Antim al Ungrovlahiei, are mult mai puțină bază, pe care studiile, privitoare la trecutul Bisericii Românești, din timpul păstoririi lui, n-o pot scoate în evidență. Nu trebuie deci să trecem cu vederea că Antim Critopol a petrecut mai mult de jumătate din timpul episcopatului său la Constantinopol, nu în Ungrovlahia, adică în afara eparhiei, pe care ar fi trebuit să o păstorească. Antim n-a părăsit Constantinopolul, în anii 1380-1389, iar istoricul Emil Turdeanu ne dă știrea că el a adresat mai multe întrebări Patriarhului Eftimie al Târnovei, Bulgaria. Biserica Ungrovlahiei a fost practic păstorită de către Daniel proin Mitropolitul Vidinului, din 1365,

¹²⁰ Ioan N. FLOCA, *CANOANELE BISERICII ORTODOXE...*, Op. cit., p. 110. Vezi și Pidalionul, același canon 12, cu tâlcuirea și explicațiile de la nota 197.

până în anul 1389, când se pare că a decedat. Însă Antim a rămas în Constantinopol și după anii 1389, unde era implicat în ședințele Sinodului Endemic, în calitate de canonist și judecător al Patriarhiei (Dicheofilax), funcție pe care a deținut-o și înainte de anul 1370. Emil Turdeanu este de părere că scrisorile canonice, către Patriarhul Eftimie, de la Veliko Târnovo, Antim le-ar fi putut trimite între anii 1380-1393.¹²¹ Interesantă este și concluzia lui Jean DARROUZÈS, privitoare la „întrebările” lui Antim, adresate lui Eftimie de Târnovo. Între anii 1380-1393 și în anii următori, Antim n-ar fi fost obligat să pună astfel de întrebări Patriarhului Eftimie, pentru că prezent fiind la ședințele Sinodului din Constantinopol, acolo venea în contact cu diferiți teologi, canoniști și învățați ai timpului, care-i puteau da răspunsurile cerute. Dacă întrebările către Eftimie, datează dintr-o perioadă de timp anterioară anilor 1380, atunci nivelul de informație, pregătirea teologică și de drept canonic a lui Antim, ar fi fost sub nivelul titlului său de „dicheofilax”.

Regest nr. 2859, din mai-iunie 1389, Transferul canonic al lui Athanasie de Perga Πέργη și Attalia Αττάλεια, cetăți situate în provincia Pamphylia, Παμφυλία, în scaunul de Mitropolit al Severinului, adică în cea de-a doua Mitropolie a Ungrovlahiei.¹²²

Literatură: V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise roumaine au début du XVe siècle, în Bull. De la sect. Hist (Acad. Roum.), Buc., 26, 1945, p. 176; Ibidem, Trisépiscopat..., op. cit., pp. 80-81; Theodorescu, Bizanț..., Op. cit., pp. 207-2011;*

Critică:

1. „Critică” formulată de către Jean DARROUZÈS autorul Fasc. VI al vol. I, *Les actes des Patriarches*, din LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinopole* precizează că n-a putut găsi ori identifica nici o mențiune, privitoare la acest transfer canonic al Episcopului Atanasie în scaunul de Mitropolit al Ungrovlahiei. În mod indirect o astfel de mențiune ar fi putut fi identificată prin intermediul listei de prezență la lucrările Sinodului Endemic, din iulie 1389, în conformitate cu regestul patriarhal, nr. 2864. În sfârșit, un text al Mitropolitului Macarie al Ancirei permite identificarea lui Athanasie (zis de Seberinon-[*Severin, n.n.*]) și Athanasie de Perga și Attalia, care se afla între membrii Sinodului Endemic, încă de prin anul 1389, adică de la începutul primei păstoririi a Patriarhului Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397). Cu ocazia Sinodului de alegere a Patriarhului Matei I (1397-1410), fost Mitropolit la Cizic, Athanasie de Perga și Attalia ar fi declarat că ar fi fost prezent și la lucrările Sinodului de alegere a acestuia în scaunul Cizicului, din noiembrie 1387: vezi regestul nr. 2929. Afirmația lui a fost însă controlată de către secretarii sinodali, care probabil l-au determinat pe Athansie de Perga și Atalia să renunțe la această afirmație, pentru că protocolul ședinței sinodale, din anul 1387 îl declara absent, la data respectivă aflându-se în Attalia.¹²³

2. Jean DARROUZÈS se ocupă cu foarte multă acribie de forma canonică a celor două mitropolii din Ungrovlahia, din această perioadă de timp, a căror istorie se reduce la mărturiile actelor sinodale dintre anii 1381-1389.

Regest nr. 3011, din septembrie 1395 – se referă la Polonia și la Moldovlachia, nu la Ungrovlahia. Acest regest este prezentat în paginile următoare, în contextul Regestelor Patriarhale, pentru Mitropolia Moldovei!

(în continuare reproducem doar un fragment de regest)

¹²¹ Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Op. cit., pp. 119-122.

¹²² Luat din pp. 152-153, regest nr. 2859: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinopole*, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Perga Πέργη și Attalia Αττάλεια, situate în provincia Pamphylia, Παμφυλία, din sudul Turciei de azi, învecinată la vest cu Likia sau Lycia, Λυκία la nord cu Pisidia, Πισιδία, iar la răsărit cu Cilicia, Κιλικία (azi cu orașul principal Antalya, Αττάλεια sau Adalia). Vezi și textele biblice din *Fapte*, 2, 10; 14, 24-25].

¹²³ În noiembrie 1381, Mitropolit de Perga și Attalia era Theophil, al cărui urmaș în scaun a devenit Athanasie (vezi regestul patriarhal nr. 2812, § *Critica*).

Regest nr. 3011, din septembrie 1395, ἐνταλτήριον γράμμα (dispozitiv și concluzie), Mandat de acreditare (delegare) a Mitropolitului de Mytilene, pentru o misiune diplomatică în Blachia (din Polonia?) și Mauroblachia (Moldova).

Prea Sfințite Mitropolit de Mytilene, tu ai fost ales prin ordinul Împăratului meu și prin decizie sinodală de către Smerenia Mea, pentru a te îndrepta spre regiunea Blachiei și să rezolvi acolo problemele care ți s-au încredințat pe cale verbală, de către Patriarh, precum și cele care sunt formulate în scrisorile către autoritățile locale de acolo. În contextul acestui mandat, tu trebuie să te duci și în ținutul Mauroblachiei. Pentru că de un anume timp, din cauza unei acțiuni declanșate de anumiți episcopi, patriarhul a aruncat asupra lor anatema, noi îți poruncim să nu te amesteci cu nimic, în ce privește cazul lor propriu. Pentru popor [credincioși, n.n.] noi îți permitem să acționezi după cum vei considera mai potrivit, în funcție de împrejurări și în conformitate cu canoanele. Măsurile pe care tu le vei lua, vor avea aceeași pondere sau autoritate, ca și cum ar fi fost luat de patriarh personal. Tu trebuie să faci totul, așa cum este ordinul scris și verbal, pe care tu l-ai primit, ca un om încercat și cu experiență, având harul Lui Dumnezeu. Mandat eliberat ca și garanție, de către Patriarh

Semnătură prin menologion.

Mitropolitul de Severin a fost prezent la ședințele Sinodului Endemic, din martie-april și la cele din mai-iulie 1397 (vezi regețele patriarhale nr. 3044 și 3053. Atanasie al Severinului (1381-c.1403) a fost prezent și la ședința Sinodului den septembrie?-octombrie 1397, când a fost ales Patriarhul Matei I (1397-1410), proin Mitropolit ales pentru Chalcedon, hirotonit și înscăunat pentru Cyzic (vezi studiul lui Laurent, *Trisépiscopat*, passim). Matei I a avut doi rivali, pe Mitropolitul de Monemvasia și pe Arhimandritul Eftimie, de la Mănăstirea Studion, iar din cei trei candidați aleși de Sinod, împăratul l-a preferat pe Matei al Cyzicului. Vezi regestul nr. 3059, cu alegerea lui Matei I.

Regest nr. 3209, din 9 mai 1401, ππτάκιον, Scrisoare adresată Mitropolitului Ungrovlahiei, în favoarea preotului moldovean Isidor.

Salut Mitropolitului Ungrovlahiei, hypertime [Prea Cinstit (Venerat), n.n.] și exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor!

Preotul prezent, venind din Rossoblachia, după cum el a spus, a sosit aici. El a raportat că Sfinția Ta îl ții oprit [suspendat, n.n.] de la cele sfinte, din cauza nesupunerii Rossoblachilor și a anatemei generale, aruncate asupra lor, pentru că n-au vrut să-l primească pe Mitropolitul Ieremia. Dacă el nu are alte impedimente [canonice, n.n.], decât cel pe care l-a declarat, noi am luat mai înainte o decizie sinodală [prealabilă, n.n.]: masa poporului și preoții au fost absolviți de pedeapsa anatemei, numai arhonții (boierii) singuri au fost judecați ca responsabili, în timp ce episcopii stăteau sub lovitura anatemei, numai că, cazul lor nu fusese examinat în Sinod și că acesta încă nu s-a exprimat asupra sorții lor. Preoții și întregul popor [al Moldovei, n.n.] au fost liberați [de efectele anatemei]: regețe nr. 3011 și 3032; acest lucru fiind stabilit încă și acum în Sinod, unde a fost pusă problema. Dacă nu există un alt impediment, decât cel care a fost raportat, noi i-am permis practicarea preoției și slujba de citeț [lector, n.n.] pentru fiul său, chiar dacă a fost hirotonit [respectiv hirotesit, n.n.] de Iosif, acesta din urmă este fără îndoială vinovat, însă nu este redus la statutul de mirean, ca și cum hirotonirea lui ar fi nulă. Dacă aceasta este singura rațiune, pentru care tu l-ai oprit să slujească, atunci iartă-l, după cum s-a hotărât și în sinod.

Același preot ne-a raportat că pe teritoriul tău, lumea care dorește să se spovedească, este respinsă de către preoți, pentru că n-au fost prohirisiți pentru aceasta de către tine. Ei au dreptate să acționeze astfel, pentru că tu vei fi cel care vei da socoteală Lui Dumnezeu pentru aceasta. Caută totuși să stabilești în fiecare oraș un părinte spiritual, în stare să facă spovedania [adică să fie prohirisit duhovnic, n.n.].

Harul Lui Dumnezeu! [Matei I Patriarh, n.n.]

Semnătura prin menologion.

Text: Salut: Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε παύσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ἱερότητι

[*vezi și glava 393, din Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652: Pentru Mitropoliți, carii să zic Preacinstiți și Exarhi, și carii numai Preacinstiți*]

Incipit: Entavta ilten o paron

Semnătura: Μηνὶ μαίῳ ἰνδ. θ' †

Registru: v 48, f. 193^v-194: MM II, nr647, 494-495; *Documente*, nr. 66, 30-31; Delikanes, nr. 1347, 671-672; Laurent-Năsturel, pl. 15-16.

Literatură: S. Reli, *Istoria*, 256-257; Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80; R. Theodorescu, *Bizanț*, 211-212, vezi regeștele nr. 2954 (privitor la "depunerea" din treaptă a Episcopului Iosif), apoi nr. 3011, 3032, 3038.

Critica textului: 1. Identitatea destinatarului scrisorii încă nu este stabilită cu siguranță. Antim al Ungrovlahiei este foarte probabil exclus. Mărturia lui Macarie al Ancirei (Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80) este posterioară anului 1401, dar certifică faptul că Mitropolitul de Melitene, care în anul 1397 a participat la alegerile de patriarh a lui Matei I, a devenit apoi Mitropolit al Ungrovlahiei. Principalul motiv, care indică o schimbare de mitropolit, înainte de anul 1401, este titulatura nouă, utilizată în forma de adresare, din scrisoare. În mod teoretic, este posibil ca acest titlu nou, ar fi fost deja atribuit vechiului Mitropolit Antim, dar s-ar părea mult mai simplu de presupus, că această titulatură a fost creată în momentul transferului canonic a Mitropolitului de Melitene, în scaunul Ungrovlahiei. Lipsind documentul vădit, problema datei de succesiune în scaun, dintre Antim Critopol și urmașul său, rămâne deschisă. Se presupune că urmașul lui Antim, ar fi fost Eftimie, citat doar prin numele său, în 1412 (Laurent, *Origines*, 168-170), dar lipsește încă o dovadă decisivă: Eftimie de Melitene.

În anul 1386 erau încă 40 de mitropoliți-exarhi, număr care scade proporțional cu trecerea la islam a credincioșilor ortodocși din fostele regiuni ale Imperiului Romeu, cucerite de otomani: Εκθειςς νέα, vezi regestul nr. 2804, din 1 sept. 1386 și regestul nr. 3209, din 9 mai 1401, Critica 2; regestul nr. 2411 și regestul nr. 2412: [Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67].

Εκθειςς νέα – (Expunere nouă) sau "Manual de cancelarie bizantin", mai precis: *Manuel des pittakia du XIVe siècle*, al Patriarhiei Ecumenice; privind scrisorile Patriarhului, adresate Patriarhului Romei Vechi, celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor, mitropoliților, împăratului și autorităților civile, ordinea scaunelor supuse până la data respectivă patriarhului și reguli ale scrisorilor redactate de mitropoliți.¹²⁴

2. În titulatura Mitropolitului apar doi termeni geografici: Ungaria - Οὐγγρίας și Plaiurile, Plagèna - Πλαγηνῶν; acesta trebuia să fie termenul „exarchos”, care exprimă schimbarea principală. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos - τόπος [*ține locul la, n.n.*] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim nu era cunoscut cu titlul de „exarh”, care era rezervat, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea”, doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 45, § 15). Acest manual de cancelarie înregistrează pentru Ungrovlahia titulatura folosită în scrisoarea lui Matei I (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 46, § 18). Ar fi posibil ca acordarea acestui titlu, pentru Ungrovlahia, să fie anterioară anului 1401, însă lipsesc dovezile documentare, pentru că *Registrul Patriarhal* sau Codexul Sacru: Το ἱερόν κωδίκιον (1315-1402),¹²⁵ nu păstrează nici o scrisoare și nici o mențiune a mitropolitului Antim, între anii 1389 și 1401. Termenul geografic Plagèna (*Platou*, conform traducerii făcute de Laurent, *Contributions*, 170) -

¹²⁴ Luat din pp. 104-105, *nr. 2804: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹²⁵ Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Πλαγηνῶν, rămâne să explice noțiunea în forma sa greacă. Termenul românesc de „plaiu” (pl. plaiuri), nu pare să fi jucat nici un rol, pentru adoptarea lui, deoarece nu pare să fi fost utilizat ca termen oficial în epoca respectivă, în actele lui Mircea Btrânu [=cel Bătrân] (1386-1418). Tot ce putem zice, este că utilizarea titlului nou, presupune un schimb de scrisori cu Țara Românească, pentru care, ocazia cea mai favorabilă era numirea unui nou mitropolit.

3. Patriarhul Matei I se află aici în acord cu actele Patriarhului Antonie IV, la care n-a fost niciodată vorba de o depunere din treaptă, ci doar de o suspendare, la adresa Episcopului Iosif: vezi registul nr. 2954. Pentru istoria Sfintei Taine a Preoției, în Biserica Bizanțului, explicația termenului ὀνίερος [nesfințit, nehirotonit, ticălos, nelegiuit], dată de către Patriarh este importantă. Hirotonirile făcute de către un episcop suspendat (oprit de la cele sfinte), rămân valide, pentru că Episcopul are puterea dată lui de treapta hirotoniei, adică de treapta arhieriei, cu toate acestea lui fiindu-i oprită exersarea treptei sacramentale în care se afla. Episcopul devine așadar ὀνίερος prin depunerea sa de către Patriarh. Hirotonirile pe care el le făcea, deveneau valide însă ilicite, pentru că Biserica nu-i recunoștea statutul de episcop. Este vorba de o definiție, pe care am putea-o numi, de ordin practic și administrativ, care nu atinge problema teologică, privitoare la permanența caracterului hirotoniei. Se mai știe, de altfel, că un episcop depus din treaptă nu era hirotonit a doua oară, în cazul în care s-ar fi împăcat cu Biserica Lui, acest lucru implicând recunoașterea caracterului indisolubil al hirotoniei sau al preoției, în general.

Regest **nr. 3393, din?, indictionul 11, [din perioada de păstorire a Patriarhului Mitrofan II (1440-1443)?], σιγλλιῶδους γράμματος (document), Sigillion declarând cu totul autonomă Mănăstirea (de la Theotokos de Geromerion), Γηρομηρίου Μονή. Documentul a fost eliberat la cererea arhontelui (domnului, boierului) [ἄρχων, pl. ἄρχοντες] Axiotes din Ungrovalachia.

Este vorba de Mănăstirea Născătoare de Dumnezeu din Geromerion, în Epirus, Ἠπειρος, Grecia: Ἱερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γηρομερίου, fondată de călugărul Nil, în sceolul al XIII-lea.

Suntem în imposibilitatea clarificării a trei probleme:

- a. identificarea acestui arhonte sau boier Axiotes, din Ungrovlahia;
- b. în ce context de legătură poate să se fie implicat un boier din Ungrovlahia, cu o mănăstire din Epirus;
- c. dacă nu cumva s-a făcut o identificare greșită a Ungrovlahiei, cu Vlahiile din Balcani.

Text: păstrat doar fragmentar.

Intitularea: Μητροφάνης... και οἰκουμενικὸς πατριάρχης

Incipit: Kata paraklisiin tou hrisimotatou

Data: Ἰνδικτιῶν ια´ τρέχοντος (mutilat)

Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, XIX, 1899, 454; nu există nici un indiciu, privind originea și natura acestui fragment de document, pe care editorul, Sp. Oikonomos, îl atribuie lui Mitrofan II!

Literatură: L. Branousès [Γηρομηρίου Μονή: Ὀρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, IV, 1964, Αθήναι, 496, 200] face datarea, restituirea sau identificarea actului, postimperială, adică într-o perioadă de timp mult mai târzie, în timpul păstoririi Patriarhului Mitrofan III (1565-1572 și 1579-1580), restabilind data exactă de *martie 1568*. Această notiță, din enciclopedia citată mai sus, este luată dintr-un studiu al aceluiși autor, care i se părea atunci lui Jean Darrouzè (înainte de anul 1991, n.n.) că n-ar fi fost încă publicat. Același autor al Fasc. VII al regestelor patriarhale, Jean Darrouzè se exprimă că nu poate să știe dacă *sigillion*-ul lui Mitrofan III se mai păstrează încă.

Lista Prea Cinstiților și Exarhilor Patriarhiei Ecumenice, în anul 1652,
cf. *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, glava 393, cu 29 de scaune:
vezi și *Registrul Patriarhal* sau Codexul Sacru: Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402)¹²⁶

[în anul 1386 mai erau încă 40 de exarhi]:

Chesareanul, al Capadochiei, preacinstitul cinstiților și exarh a toată Anatolia;

Efeseanul, preacinstit și exarh a toată Asia;

Iraceanul, prăvo preastolnic al preacinstiților și exarh a toată Thrachia și Machedonia;

Anchireanul, preacinstit și exarh a toată Galatia;

Chiziceanul, exarh a tot Elispondul sau preste tot;

Filadelfeanul, a toată Lidia;

Nicomideanul, a toată Vithinia;

Nicheianul, așijderea;

Halchidonul, așijderea;

Soluneanul, a toată Thetalia;

Târnoveanul, a toată Bulgăria;

Udrianul, a Eminontului;

Neochesareanul, al Pontului, Polemoniacu;

Iconeanul, a toată Licaonia;

Corintheanul, a tot Peloponisu;

Monemvasia, așijderea;

Athineanul, a toată Elada;

Paleonpatreanul, a toată Ahaia;

Trapezondeanul, a toată Lazichia;

Lariseanul, a doa Thetalie și a toată Elada;

Navpacteanul, a toată Etolia;

Filippupoleanul, a toată Thrachia;

Rodoseanul, al Niciei Checladului;

Serroneanul, a toată Machedonia;

Filippoleanul, așijderea;

Thiveanul, a toată Viotia;

Lachedemonia, a tot Peloponisu;

Ungrovlahul, preacinstit și exarh a toată Ungurimea și al Plaiului;

Moldoveanul [preacinstit și exarh, n.n.], al Suceavii și a toată Moldovlahia;

Iară ceilalți mitropoliți numai preacinstiți ce să scriu, iară nu și exarhi ¹²⁷

*

În anul 1386 erau încă 40 de mitropoliți-exarhi, număr care scade proporțional cu trecerea la islam a credincioșilor ortodocși din fostele regiuni ale Imperiului Romeu, cucerite de otomani, Pravila cea Mare de la Târgoviște, din anul 1652 menționează doar 29 de „prea cinstiți” sau „exarhi”, după cum se poate constata din lista de mai sus:

Εκθειςς νέα, vezi regestul nr. 2804, din 1 sept. 1386 și regestul nr. 3209, din 9 mai 1401, Critica 2; regestul nr. 2411 și regestul nr. 2412: [Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67].

La 1401, în titulatura Mitropolitului Ungrovlahiei apar doi termeni geografici: Ungaria - Οὐγγρίας și Plaiurile, Plagèna - Πλαγηνῶν. Termenul „exarchos”, este acela care exprimă schimbarea principală a titlaturii. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos - τόπος [ține locul la, n.n.] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim nu era cunoscut cu titlul de „exarh”, care era rezervat, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea”, doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 45, § 15).

¹²⁶ Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹²⁷ Vezi și subcapitolul următor – glava 394: *Boeriile sau cinstile sau dregătoriile arhierilor și tocmirile lor.*

I.2. Regeste patriarhale, *Moldovlahia*:

1393, Mitropolia „sinodalo-imperială” a Moldovei fondată din inițiativa Patriarhiei Ecumenice (î. 1386?) atestată în anul 1393

[regist nr. 2900, „Critique”]

Moldoveanul [preacinstit și exarh, n.n.],

al Suceavii și a toată Moldovlahia

(*Pravila cea Mare, 1652, glava 393*)

Titlul Scaunului Mitropoliei Moldovei (Mauroblachia) apare menționat pentru prima oară în lista de prezență a ierarhilor de la *Sinodului Endemic*, din Constantinopol, din martie 1393 (vezi registul nr. 2921, din martie, 1393).¹²⁸

Regest nr. 2622, din 9 mai 1371, *πρῶξις συνοδικῆ* (titlu), σ. ψῆφος καὶ πρῶξις (concluzie), Act sinodal, de transfer canonic a Episcopului Antonie de Halici [recte: *ridicarea episcopului și a Episcopiei de Halici, la rangul de Mitropolit, respectiv Mitropolie*] la Mitropolia de Halici,¹²⁹ Halytsch; Галич (ucr.); Halicz (pol.); Галиц (rus.).¹³⁰

¹²⁸ Vezi Fasc. VI (1377-1410), din *Regestele patriarhale*, p. 200.

¹²⁹ S. B. DAȘKOV, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 382: Anul 1164: Nicetas Choniates a consemnat date despre Andronikos, viitorul împărat Romano-Bizantin (1183-1185, din 1182 co-împărat), care „trece prin teritoriile vlahilor sau bolohovenilor, peste Nistru spre Ușița, în Galiția”. La prima încercare de a ajunge în Galiția, Andronikos a fost „prins de vlahi lângă Dunăre”. Vezi și: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Bolohoveni>.

¹³⁰ Orașul Halici sau *Halytsch* a fost menționat în documente sau cronicile timpului, în anul 898 și a evoluat dintr-un mic oraș, în capitala Cnezatului sau Țării *Halyčyna sau Galiției*. La început Galiția a fost locuită de români, polonezi și ucrainieni.

POCUȚIA, DESPRE CARE în anii de școală reținem doar că se află acolo unde harta se agață în cui (triumghiul dintre Maramureș și Bucovina), este o regiune istorică, astăzi constituind partea de sud a regiunii Ivano-Francovsk din Ucraina. În Pocuția se află izvorul Nistrului. În cele ce urmează aprecierile privind trecutul românesc în zonă nu se vor opri la Pocuția propriu-zisă ci și la Galiția și întreg sudul Poloniei medievale sau vestul Ucrainei actuale. Începuturile în zonă le vor fi făcut dacii întinși în nord până la Vistula.^[1] Rezultat al romanizării populației dace (carpe) din aceste părți, românii erau locuitori de baștină în Galiția, lor adăugându-li-se imigranți români din Transilvania. În secolele XIII-XIV oficialitățile poloneze încurajau colonizarea cu români a sudului Poloniei. În secolele XV-XVI un mare număr de sate din Galiția se conduceau după dreptul românesc (*ius valachicum*). Dovadă e și numele de proveniență românească a zeci și zeci de sate.^[2] Istoria cunoaște Pocuția ca parte a cnezatului slav de Halici. Însă nu rareori documentele afirmă caracterul ei românesc. Principatul Halici e definit de izvoarele mameluca ca „țară a românilor și a rușilor” și interpretări recente dau Pocuția ca parte integrantă a „țării alanilor (iașilor)” ce se întindea de la Carpați, Nistru și până la mare, anterior descălecatului Moldovei.^[3] Cronica lui Nestor vorbește despre cucerirea țării slavilor de către „volochi” înainte de năvălirea ungarilor. În 1164 Andronic Comnenul (1183-1185) este prins la marginile Galiției de vlahi.^[4] După evadarea din închisoare și după ce a fugit și de sub paza, care l-a prins, prințul Andronikos Comnenul a reușit să fugă la Cnezatul Iaroslav Osmomâsl al Haliciului [Cnezatul Galiției-Volînia, 1199-1393].

Tătarii vor mătura barbarii din Moldova și vor crea condiții ca românii din țara brodnicilor și bolohovenilor să se întoarcă la leagănul național completând și de la nord de Nistru descălecatul maramureșenilor. Mulți vor fi rămas sau vor fi apucat a se stabili în Polonia unde satele de drept românesc sunt pomenite din sec. XII până în sec. XV. În Volânia, Podolia, Kiev și Galiția se găsesc sute de denumiri care arată o concentrare a elementului românesc pe care slavii îl numeau volohi, bolohi, vlahi, vlahi etc.^[5] Identitatea denumirilor de râuri și localități din Moldova și zona amintită poate fi explicată ori prin aducerea lor în Moldova din nord ori invers.^[6]

Învățătură rus Emil Kaluzniacki a dovedit că bolohovenii erau români care locuiau de la poalele Carpaților nordici, Colomeea, până la Lwow.^[7]

Între 1205-1241, Pocuția a aparținut Ungariei iar după 1241, Poloniei.^[8]

[1]. A.Boldur, *Istoria Basarabiei*, București 1992, pag.35

[2]. Șt.Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol.III, Cluj 1986, pag.447

Mitropolia Galiției fiind privată [lipsită, n.n.] de titular de un bun număr de ani, cum era necesar să i se rânduiască un mitropolit, pentru învățarea poporului creștin, patriarhul Filotei (1364-1376) a decis, împreună cu Sinodul, să procedeze la alegere. Episcopul Antonie a venit de acolo – οικόθεν – și s-a supus aici la un examen serios, pe timpul sejurului său îndelungat, a fost ales prin vot sinodal, pentru protia acestei mitropolii. El a fost promovat din rangul de Episcop, în acela de mitropolit, prin decizie sinodală a mitropoliților Heracleei, Niceei, Brysis (Pınarhisar, fostă sufragană de Adrianopol, în Tracia, azi în Turcia europeană), Athena, Selybria (Σηλυμβρία, Σηλοβρία, Selymbria, azi Silivri, în regiunea Constantinopolului, din Turcia), Sozopolis (azi Sozopol, în regiunea Burgas, Bulgaria, în prima fază, ca episcopie fostă sufragană de Adrianopol) și arhiepiscopul de Derkos (existentă și astăzi, ca mitropolie Ἱερὰ Μητρόπολις Δέρκων).

El poate să ocupe această mitropolie, cu toate privilegiile numelui, rangului și a înscrierii în diptice (dipticon). El se va instala în scaun și va exersa funcțiile chiriarchale, în calitate de arhieru legitim, va intra în posesia tuturor drepturilor, fără ca vreunul dintre mitropoliții vecini – ἀρχιερέων – să se poată atinge de teritoriul său de jurisdicție.

El mai trebuie să ia în plus – în epidosius ἐπίδοσις λόγῳ – Episcopia de Chelm, Turov, Przemysl și Vladimir (de Volhynia) în administrare, până când războiul care este acum în curs, se va încheia. Vezi și regestul nr. 2718, privitor la termenul canonic ἐπίδοσις. El va proceda la hirotonirea clerului, inclusiv a episcopilor, actualmente, cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de alegere și de hirotonire. Toți îi datorează respect și ascultare, ca și unui episcop legitim, numit de către Sinod și de către patriarh, căci cinstea care i se va da lui, se referă la Dumnezeu, al cărui chip este arhierul. Ca o garanție, decizia prezentă și acțiunea sinodală a fost eliberată Mitropolitului Galiției, în luna mai, indiction 9 / 6879 / 1371. Semnătură nominală.

Titlu: Πρῶξις συνοδικῆ... εἰς μητροπολίτην Γαλιτζης.

Incipit: Tis agiotatis mitropoleos Galitzis

Concluzii: Kai eis tin... ζωοθ' etous.

Semnătura: Philotheos eleo Theou... etc.

Registru: V 47, f. 298: MM I, nr. 319, 578-580 (PG 152, 1449-1451); Pamjatniki, nr. 23, 129-134.

Piese documentare anexate: Scrisoarea Regelui Poloniei Cazimir III (1333-1370), către Patriarhul Constantinopolului, cerând numirea unui mitropolit propriu, pentru scaunul Galiției, a cărui fondare coboară în secolele trecute. După Nifon, Petru, Gabriel, Teodor, țara a rămas văduvită; astfel că regele și prinții l-au ales pe Episcopul Antonie, pentru care ei cer avansarea la rangul de mitropolit. Dacă nu, atunci va fi necesar să boteze rușii în credința latinilor, pentru că țara nu poate rămâne fără lege.

Registru V 47, f. 297^v: MM I, nr. 318, 377-378 (PG 152, 1449); Pamjatniki, nr. 22, 125-1128.

Literatură: Golubinskij, *Istorijsa*, II 1, 208-209; Stasiw, *Mitropolia*, 32-33 (cu referință din lucrări slave); Halecki, *Un emperur*, 211.

Data: Mitropolitul funcționa [a stat în scaun, conform regestului, n.n.], conform unui act din 16 mai (regest nr. 2616, Critica 3). Conform acestui regest, Mitropolitul Antonie al Galiției a participat la ședința Sinodului Endemic, din 16 mai 1371, fapt care dovedește că la data respectivă era deja ales și numit în noua funcție. Regestul 2616 a eliberat un act sinodal, care dădea Mitropolitului Athenei încă câteva mitropolii în suplinitură ἐπίδοσις: Mitropolia Thebei, Mitropolia Neopatras, Arhiepiscopia insulei Ege, Αἴγινα, η Αἴγινα (neogr.).

[3]. V.Ciocâltan, Alanii în „Revista Istorică” nr.11-12 din 1995, pag.943

[4]. Ghe.Brătianu, Tradiția istorică, București 1980, pag.141

[5]. A.Boldur, Istoria Basarabiei, București 1992, pag.113

[6]. A.Boldur, Istoria Basarabiei, București 1992, pag 110

[7]. I.S. Nistor, Istoria românilor din Transnistria, București 1995, pag.12

[8]. M.Iacobescu, Din istoria Bucovinei, București 1993, pag.63

Critica textului:

1. Regele Poloniei Cazimir a murit la 7 noiembrie 1370.¹³¹ Scrisoarea lui, înregistrată de Sinod în mai, împreună cu actul de transfer canonic al Episcopului Antonie, pe care aceasta l-a provocat, este natural anterioară anului 1371. Cum Patriarhul a scris și el deja în anul 1370 lui Olgerd al Lituaniei (1345-1377), el avea un motiv dublu pentru anularea sigilului din anul 1370 (regeste nr. 2584-2590), în favoarea lui Alexis al Kievului. În fine, Episcopul Antonie a zăbovit mai mult în capitală, unde examenul său canonic a durat timp îndelungat. Delegația ori solia din Lituania și din Polonia sosiseră în jurul lunii iulie 1370, prea târziu, pentru a face posibilă anularea scrisorilor din iunie, pentru Rusia, prea devreme, pentru a influența anularea actului cel mai solemn.

2. Autorii au subestimat în general mărturia din scrisoarea lui Cazimir III, referitoare la succesiunea episcopală, probabil din cauza afirmației că Mitropolia Galiției este o fundație străveche. Cu toate acestea patriarhul nu contestă lista cu patru nume de mitropoliți: Nifon, Petru, Gabriel, Teodor. Predania (praxis), pe care o exprimă patriarhul nu este un curs de istorie, ci confirmă mărturia, venită din Polonia, specificând că noul mitropolit va fi înscris în diptice, adică pe lista oficială a mitropoliților legitimi (canonici).

3. În mod teoretic, patriarhul n-ar fi avut nevoie să recurgă la împărat, pentru a numi un mitropolit al Galiției, însă această mitropolie a fost suprimată din anul 1347, printr-un act imperial și sinodal, *vezi regestul patr. nr. 2291, septembrie 1347: συνοδική πράξις*, Scrisoarea Patriarhului Isidor I (1347-1350), prin care restituia Mitropoliei de Kiev, episcopiile din Rusia Mică și anula actul sinodal eliberat de către Patriarhul precedent Ioan XIV Kalekas (1334-1347), în favoarea Galiției, potrivit regestului nr. 2224, din 1342 (-1346 [Act sinodal, prin care Episcopul Galiției era ridicat la rangul de mitropolit, acordându-i-se și episcopii sufragane, Volhynia, Vladimir, Przemysl, Luck sau Lutz, Turov, Chelm]. Regestul imperial nr. 2925, din august 1347, *Χρυσόβουλλος λόγος*, sincronizat cu regestul patriarhal nr. 2291, din septembrie 1347, constituie actele care stau la baza desființării Mitropoliei Galiției și a retrocedării eparhiilor din Rusia Mică, către Mitropolia Kievului.¹³² Acestei probleme, împăratul i-a acordat o deosebită atenție, confirmată și de alte regeste imperiale nr. 2926, 2927, 2928, 2929, toate din anul 1347. Regestele imperiale nu înregistrează însă nici o reacție a Curții Imperiale, privitoare la Galiția, în anii 1370-1371. Și istoricul Jean DARROUZÈS este mirat de această situație, menționând totuși că împăratul fiind plecat din capitală, a fost în imposibilitate de-a reacționa la cererea regelui polon și la problemele Bisericii din Galiția. Un act imperial ar fi putut fi eliberat și semnat de monarh, abia începând cu luna mai 1371, Patriarhul Filotei a luat decizia, fără să-i ceară acestuia părerea. Praxa epidosis-ului a fost mijloc de interpretare canonică „deturnat”, la care a recurs Filotei, pentru a-i asigura mitropolitului eparhii sufragane, după cum a mai procedat și cu alte mitropolii: *vezi regestele patr. nr. 2502, 2538, 2559.*

4. Apelarea la Mitropolitul Ungrovlahiei, pentru hirotonirea sufraganelor era necesară pentru același motiv, care a fost invocat și în cazul hirotonirii de episcopi la Ianina (regest nr. 2181, din noiembrie 1337), unde trebuia reconstituită întreaga ierarhie a provinciei bisericești, după care cei doi mitropoliți s-au izbit de același obstacol: propaganda latină.

Regest *nr. 2804, din 1 septembrie 1386, *Εκθεσις νέα* – (Expunere nouă) sau ”Manual de cancelarie bizantin”, mai precis: *Manuel des pttakia du XIVe siècle*, al Patriarhiei Ecumenice; privind scrisorile Patriarhului, adresate Patriarhului Romei Vechi, celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor, mitropoliților, împăratului și autorităților civile, ordinea scaunelor supuse până la data respectivă patriarhului și reguli ale scrisorilor redactate de mitropoliți.¹³³

¹³¹ În timpul domniei lui Cazimir III apare Moldova ca *Hospodarstwo Moldawskie* (do 1359 leno węgierskie).

¹³² *Vezi p. 16, Fasc. 5, la: REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 5. Teil (Schluss) Regesten von 1341-1453, unter verantwortlicher Mitarbeit von Peter WIRTH, Verlag C.H. Beck München u. Berlin, 1965, 138 p., Regeste nr. 2863-3555 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit, Herausgegeben von der Akademien der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

¹³³ Luat din pp. 104-105, *nr. 2804: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Titlul: Εκθεσις νέα ὅπως γράφει...

Incipit: Opos o patriarchis nin graphei

Edition: vezi regestul nr. 2411 și regest nr. 2412; Εκθεσις νέα, de Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67; I. HABERT, *Archieraticon*, Paris, 1843, en tête, non paginé; J. GOAR, édition de Georgius Monachus, Paris, 1648, 410-419 = PG, 107, 398-418, G. A. Rhallès - M. Potlès, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, 6 vol., Athènes, G. Charophylakos, 1852-59 (réimpr. 1966), (cazul nostru în: vol. V, pp. 497-512); J. Franel, *Un manuel de chancellerie du XIVe siècle*, La Chaux-de-Fonds, 1912;

Datare: Textul conține o serie de indicii, care conduc sau confirmă data redactării:

Menționarea unei scrisori a Papei Urban VI (1378-1389), aluzie la situația Arhiepiscopiei de Peć (vezi regestul nr. 2842) și titulatura Mitropolitului de Thesaloniki, care deținea încă locul de "topos" τόπος al Ancirei, în martie 1386 (regest nr. 2796), trecând la acela al Cezareei Capadociei, în cursul anului 1387 (vezi regestele 2818 și 2819). Critica textului:

1. În această formă de expunere a ekthesis-ului, nu trebuie să se vorbească de textul respectiv, ca de un act patriarhal, în sensul propriu al cuvântului, și nici de un act sinodal, pentru că nu are această marcă de autenticitate. Valoarea lui este însă confirmată în multe puncte, prin mărturiile registrului (patriarhal, n.n.), din secolul al XIV-lea, care acordă o atenție deosebită genului pe care-l dezvoltă manualul: scrisori prevăzute cu adresa destinatarului și numite "pittakia".

2. Manuscrisul Dionysiou 219 (DARROUZÈS, Εκθεσις νέα..., Op. cit., 12, 39, note), păstrează adresa unei scrisori a Papei Urban VI, către Patriarhul Nil (1380-1388), ceea ce n-ar putea fi decât o formă de reconstituire a actului. Se mai știe, în sfârșit, că Patriarhul Nil n-a primit nici o scrisoare în luna septembrie 1384 și că legatul care a sosit în capitală, în anul 1386, nu avea misiunea de-a se opri la Patriarh, ci de a-și continua drumul spre Thesalonica.

3. Acest document nu este întru totul autentic, trebuie utilizat cu multă precauție, mai ales pentru părțile care constituie o adăugare ulterioară. Data de 1386 nu poate fi folosită ca și punct de plecare sau de reper, pentru toate informațiile, ci numai ca și termen de comparație.

Acest an 1386 se pretează în mod particular, ca notă, privind fondarea Mitropoliei Moldovei, pentru că Εκθεσις νέα ὅπως γράφει... este singurul document grecesc, care ar putea indica doar o intervenție a Patriarhului Nil (1380-1388), în această regiune, a Moldovlahiei. Vezi și regestul nr. 2900.

Regest nr. 2900, din 1391-1392?, transferul canonic al lui Ieremia (*fost de Mitylene, Lesbos?*), în scaunul mitropolitan al Mauroblachiei (Moldovei), μετέθηκε, ἐχειροτονήθη.

Mențiune: Actul Patriarhului Matei, regest nr. 3226 - MM II, nr. 667, 528-529) (=Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Viena, 1860-1862, vol. II... nr. 667, 528-529);

Literatură: V. Laurent, *Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB, 5, 1947, pp. 158-170; Același, *Trisépiscopat...*, Op. cit., pp. 101-103; R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974, pp. 214-217; vezi și regestele nr. 2954-2956;

Datare: Regestul nr. 3226 ne pune în fața unei situații cu totul noi, privitoare la hirotonirea întru arhieru a Episcopului Iosif [și Meletie, n.n.], depre care se adoptase teza că ar fi fost făcuți episcopi de către Mitropolitul Antonie al Haliciului (1370-1391). Conform Actului sinodal, din data de 26 iulie 1401 - regest nr. 3226 - Patriarhul Ecumenic Matei I (1397-1410) clarifică problemele referitoare la Mitropolitul Iosif, în sensul că respinge acuza ridicată în Sinodul Endemic, contra „episcopului Iosif care a fost hirotonit în Serbia și a uzurpat mitropolia” [Moldovei, n.n.], motiv pentru care Patriarhul Antonie I, în primăvara anului 1394 i-a excomunicat nu numai pe cei doi arhieru români [Iosif și Meletie], dar și Casa Domnitoare și întreg poporul dreptcredincios din Moldova și pe toți cei care vor avea legături cu ei. Motivul imediat al acestei anateme a fost

respingerea Mitropolitului Ieremia, numit de către Patriarhul Ecumenic, în anii 1391 sau 1392, care n-a putut funcționa în Moldova, fiind obligat, să revină la Constantinopol, unde în martie 1393, mai semna încă lista de prezență la Sinodul Endemic: *Ieremia al Mauroblachiei* (vezi și regestul nr. 2921). Predecesorul său Theodosie a avut aceeași soartă.

Hirotonirea într-un arhiereu a lui Iosif „în Serbia”, însemna că ar fi avut loc în timpul păstoririi Patriarhului Danilo III (c. 1391/92 – c.1399) de la Peć sau poate și mai devreme, în timpul păstoririi Patriarhului Spiridon cel Sfânt (1379/80-1389). Nu credem că la Cancelaria Patriarhală de la Constantinopol, să se fi confundat Mitropolia Haliciului, cu Patriarhia de Peć a sârbilor sau cu Arhiepiscopia Autocefală de la Ohrida „a bulgarilor” (în Macedonia), la aceasta din urmă nefiindu-ne cunoscut numele titularilor, pentru această perioadă de timp. Așa, avem un Arhiepiscop Grigorie (1348-1378) al Ohridei, după care, timp de patruzeci de ani (1378-1408), nu cunoaștem nici un urmaș al acestuia cu numele, până la Arhiepiscopul Matei, care ar fi păstorit doi ani (1408-1410).¹³⁴ Pe de altă parte, această acuză a Cancelariei Patriarhale, privind hirotonirea într-un arhiereu a lui Iosif la Peć, - chiar dacă s-ar dovedi a fi falsă și a fost corectată de regestul următor 3227, nu face decât să confirme încă o dată convingerea noastră, privitoare la legăturile de jurisdicție a scaunelor de la Ohrida și de la Peć, cu Biserica din Moldova și din Ungrovlahia.

În schimb, documentele patriarhale tac în privința situației canonice a episcopului Meletie, din Moldova.

În ce privește datarea regestului nr. 2900, Jean DARROUZÈS își pune întrebarea dacă Mitropolitul Ieremia a fost în Moldova, înainte sau după data de martie 1393, când a semnat lista de prezență la Sinodul Endemic, conform știrii din regestul nr. 2921. După propria-i mărturie, Ieremia a întâlnit la fața locului doi ierarhi, Iosif și Meletie, hirotoniți de către Antonie al Haliciului, numit de Patriarh în anul 1371, conform regestelor nr. 2622 și 2893. Nu se știe însă, dacă poate să existe o legătură, un raport, între numirea Mitropolitului Ioasaf al Vidinului și aceea a lui Ieremia, însă Patriarhul a amânat timp de un an hirotonirea într-un arhiereu a celui dintâi. Motivul imediat al acestei tergiversări ar fi și pretenția Patriarhului Antonie IV, de-a i se trimite un raport privind persoana și motivele pentru care Casian, predecesorul lui Ioasaf, a fost alungat din scaunul mitropolitan al Vidinului și despre soarta lui actuală (regest nr. 2896). Trimișii din Moldova au sosit la Constantinopol în august 1391 sau 1392, aducând Patriarhului și tot felul de știri și noutăți, dar nu s-au păstrat deloc știri privitoare la Mitropolitul Theodosie al Moldovei (c.1386-1391), predecesorul în scaun al lui Ieremia, citat în regeste, doar de către Patriarhul Matei I (1397-1410), regest nr. 3227, din iulie 1401. Numele Mitropolitului Theodosie este menționat în scrisoarea Domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432), dar nu cunoaștem nimic despre viața și activitatea lui. Se pare că a fost un Mitropolit, care, la fel ca și ulterior Ieremia, a plecat de la Constantinopol spre Moldova, de unde, ar fi făcut imediat calea întoarsă. Indiferent care ar fi fost soarta lui Theodosie, Jean DARROUZÈS este de părere că urmașul acestuia, Ieremia ar fi fost numit mai degrabă, la sfârșitul anului 1391 sau cel mai târziu la finea celui următor, iar spre Moldova ar fi pornit abia prin anul 1395. În toată această perioadă de timp ar fi trăit la Constantinopol, în calitate de membru al Sinodului Endemic și ar fi fost întreținut de către Patriarhia Ecumenică.

Critica textului: 1. Doi termeni canonici, utilizați ulterior de Patriarhul Matei, succesorul lui Antonie IV, trebuie să ne rețină atenția, în ce privește actul de numire al lui Ieremia: „transfer” și „succedere”. Ieremia este transferat și-i urmează – succede – în scaunul lui Theodosie. Nu știm însă în care scaun vlădicesc ar fi activat Ieremia, înainte de *transferul canonic*, în cel al Moldovei, și nu știm nici pe ce se fondează afirmația că ar fi fost proin Mitropolit de Mitylene (Lesbos).¹³⁵ Titlul *Mitropoliei Maurovlachiei* (=Moldovei) este utilizat pentru prima oară în documentele patriarhale, ajunse până la noi, de către Ieremia, în listele de prezență ale Sinodului Endemic, din martie 1393:

¹³⁴ Vezi dipticele patriarhilor sau listele cronologice, din lucrarea noastră, p. 275, 263: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentarhia, vol. I – Πενταρχίας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

¹³⁵ Vezi listele cronologice ale ierarhilor din Mitropolia Moldovei, la: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III..., Op. cit., p. 541. Mai vezi și Același, *Istoria...*, Op. cit., vol. I, 1991², p. 278.

regist nr. 2921. Manualul de cancelarie al Patriarhiei, prin care se transmite o mențiune a ultimelor generații de ierarhi, din secolul al XIV-lea, stabilește o concordanță vagă, privitoare la fondarea câtorva mitropolii: a Ungrovlahiei, a Vidinului, a Mauroblachiei și a Galiției. Redactorul acestei părți a manualului cunoștea titulatura corectă, utilizată pentru Ungrovlahia, în anul 1401 (regist nr. 3209), însă actele anterioare, privitoare la Galiția, în anul 1371 (regist nr. 2622) sau Vidin, în anul 1381 (regist nr. 2718) sunt indicate într-o manieră foarte confuză. Poate din acest motiv stabilește și V. Laurent anul 1386 sau puțin mai devreme, pentru hirotonirea întru arhieru a lui Theodosie al Mauroblachiei, punându-o în legătură cu referința din Ekthesis nea / Εκθῆσις νέα al Patriarhului Nil (1380-1388).¹³⁶ Critica textului susține că datarea din acest document nu pare a fi destul de sigură, pentru a sublinia această concluzie, privitoare la începuturile Mitropoliei Moldovei, iar activitatea destul de haotică din primii ani de păstorire ai Patriarhului Nil, între 1381-1384 se manifestă prin actele referitoare la Mitropolitul Pimen al Kievului și întregului Rus' (1382-1385), rezident în Moscova; Dionisie de Souzdal; Casian de Vidin. Aceste acte au fost apoi revăzute de către urmașul său, Patriarhul Antonie IV, pentru perioada de timp dintre 1389 - 1393/1394. Un raport similar poate fi admis, privind numirea lui Theodosie pentru Moldova, sub Patriarhul Nil și aceea a lui Ieremia, sub Patriarhul Antonie IV. Cu atât mai mult Ekthesis-ul nu ne obligă să susținem că fondarea Mitropoliei Moldovei și hirotonirea lui Theodosie ar fi fost acte ale Patriarhului Nil, ci mai degrabă ale Patriarhului Antonie IV, dacă ținem seama de activitatea intensă a acestuia din urmă, din anul 1389. Jean DARROUZÈS este înclinat să creadă că anul 1389 ar putea fi considerat ca dată a înființării Mitropoliei Moldovei ca sufragana a Patriarhiei Ecumenice și a numirii și hirotonirii întru arhieru a lui Theodosie. Pentru moment, sigur este doar că fondarea Mitropoliei Moldovei a fost o inițiativă a Patriarhiei Ecumenice, nu a Domnitorului, după cum s-a întâmplat în Ungrovlahia.

Regest nr. 2916, din c. 1393, *pravymi listy* (mențiune), Recomandarea sau Scrisoarea Patriarhului Antonie IV, remisă Episcopului Armeano-Gregorian Ohanes (Ioan), pentru a-l recomanda autorităților civile locale, din Rusia Mică și din Moldova.

Mențiune: Actul Domnitorului Alexandru cel Bun, din 30 iulie 1401; P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia Armeană din Suceava*, în *Revista istorică română*, 4, 1934, 45; *Documenta Romaniae Historica*. A. Moldova I, nr. 14, 21.

Literatură: P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia Armeană din Suceava*, în *Revista istorică română*, 4, 1934, 45.

Critica textului: Episcopul Ohanes se intitula deja la data de 27 martie 1394: „Arhiepiscop al Armenilor din Rusia și Moldova”, conform unui document, citat de P. P. Panaitescu, privind ctitorirea unei biserici. Dar recomandarea de la Antonie IV n-a fost folosită de Arhieru Ohanes pentru Moldova, decât în anul 1401, indicând prin aceasta că ar fi tardivă, adică ar fi fost redactată după anul 1393, fiind probabil contemporană cu misiunea Arhiepiscopului Mihael al Bethlehemului, din anul 1397. Și totuși am crede că această recomandare, chiar dacă este posterioară anului 1393, rămâne anterioară anului 1397, fiind destinată în primul rând autorităților din Rusia Mică, sau chiar Cneazului Vitovt (Vitold) al Lituaniei (1392-1430) ori (și) Regelui Vladislav II Jagello al Poloniei (1386-1434), după cum erau de răspândite comunitățile de credincioși armeni din această eparhie de diaspora. Însă din actul Domnitorului Alexandru cel Bun n-ar reeși că o intervenție a lui Vitold ar avea legătură cu recomandarea lui Antonie IV, aceasta din urmă fiind redactată de o manieră neutrală, menită doar să ateste calitatea de Episcop a lui Ohanes. Este totuși un fapt excepțional ca Ohanes, în calitate de Episcop monofizit, să se fi prezentat la Sinodul Endemic cu o scrisoare din partea propriului său Patriarh al Armeniei, unde să ceară Patriarhului Ecumenic o măsură de protecție, de acoperire, în fața autorităților civile, catolice și ortodoxe, din această parte a Europei. La același Patriarh Antonie IV s-a prezentat apoi și Arhiepiscopul Mihael al Bethlehemului, spre a putea călători spre Rusia, primind și el scrisori similare de recomandare.

¹³⁶ Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în REB, 27, 1969, pp. 5-127.

Regest nr. 2954, din primăvara/vara anului 1394, συνοδική πράξις, καθαιρέσις (Macarie al Ancirei), *Act sinodal* pronunțând depunerea sau caterisirea episcopilor uzurpatori [Iosif și Meletie, n.n.] din Mauroblachia (Moldova).

*Într-o ședință a Sinodului Endemic, asistat de șase sau șapte arhieri, Patriarhul Antonie IV declară caterisiți, adică depuși din treaptă „episcopii care în modul manifestat au uzurpat scaunul Mauroblachiei”, iar dacă vor cuteza apoi să exercite funcții arhieresti sunt considerați ca și afurisiți sau excomunicați, la fel și cei care vor întreține legătură cu ei sau le vor lua apărarea.*¹³⁷

Text: Fragment citat de Macarie al Ancirei, în două recenzii sau rezumate.

Incipit: Eiper met avta tolmisien (Parisin. 1379, vezi și Parisin. 1378).

Ediție: V. Laurent, *Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB, 5, 1947, p. 170; Același, *Trisépiscopat...*, Op. cit., p. 166;

Literatură: Laurent, *Origines...*, p. 170 și *Trisépiscopat...*, pp. 102-103.

Critica textului: 1. Se poate reproșa lui Macarie al Ancirei o mică divergență – inexactitate – în modul de citare a textului, fapt care însă, nu compromite esențialul textului: un act sinodal emis în prezența a șase sau șapte membri, precum și o sentință de caterisirea a doi episcopi.

2. Adevărată dificultate începe însă atunci când mențiunea lui Macarie al Ancirei este confruntată cu mărturiile din actele sinodale. Numărul sinodalilor prezenți concordă cu media de prezență la Sinodul Endemic, în perioada de timp, dintre anii 1391-1397; nedepășind niciodată numărul de nouă persoane. Numai că termenul de καθαιρέσις – kathairesis sau depunere nu apare în alte documente sau acte, nici în mai 1395 (regist nr. 2995), nici în mai 1401 (regist nr. 3209) și nici în data de 26 iulie 1401 (regist nr. 3226).

3. Existența actului sinodal nu poate fi pusă la îndoială, chiar dacă este vorba de depunerea unui episcop, după cum o dovedește atitudinea lui Antonie IV însuși, față de cazul lui Casian al Vidinului (regist nr. 2909), prin suspendarea sentinței, din cauza numărului redus de „judecători”, adică de membri ai Sinodului Endemic, o depunere cauzată de părăsirea scaunului (la Vidin) și fuga de tribunal. Sentinșa reală documentată prin scrisoarea lui Antonie IV, din anul 1395, care constituie mărturia autorului (Macarie al Ancirei), pentru actul său anterior, conține termenii ἀργία și ἀφορισμός: înainte de această dată n-a avut loc nici o depunere sau caterisire; și cu atât mai mult nu putea avea loc după această dată, pentru că sunt aceiași termeni care apar și în scrisoarea lui Matei I, din mai 1401. Și mai mult, această scrisoare ultimă susține că Episcopul Iosif n-a fost niciodată degradat la treapta de ἀνίερος – *nehirononit sau mirean* (vezi MM, II, 495¹⁰). Dacă Iosif ar fi fost depus din treaptă, în momentul retragerii anatemei, atunci în scrisoarea de reabilitare, din data de 26 iulie 1401, ar fi trebuit să fie menționat sub forma de „mireanul” sau laicul λαϊκός sau monahul ἰδιώτης Iosif [și Meletie, n.n.], ceea ce nu a fost cazul, pentru că fiind suspendat sau depus din scaun, rămânea arhieru, fără să aibă dreptul să hirotonească, dar avea puterea să o facă, pentru că hirotonia lui (lor) era validă.

4. Macarie al Ancirei declara în recenzia sa că Antonie IV i-a depus pe cei doi episcopi în conformitate cu canonul 28 Apostolic, în care este vorba în mod expres de depunerea din treaptă. Din acest motiv, este posibil ca polemistul Macarie al Ancirei și Medeiei sau cel care a interpretat actul sau decizia patriarhală, s-a orientat după indiciile canonului și nu după citirea sau lecturarea exactă a sentinței lui Antonie IV. În plus, este exact acest canon, care a fost invocat de Patriarhul Matei I și în cazul depunerii din treaptă al aceluiași Mitropolit Macarie al Ancirei și Medeiei, în anul 1409, în urma scrierilor pline de injurii la adresa Patriarhului și a împăratului (vezi regestul nr. 3284). Critica textului se încheie cu concluzia că „necesitățile polemicii l-au condus pe Macarie să forțeze sensul pedepsei impuse.”

¹³⁷ Luat din p. 228, regist nr. 2954: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Regest nr. 2955, din primăvara/vara anului 1394, ἔγραψε (epistolă către episcopi), ἀφορισμός, ἀφορίζω (scrisoare către popor), Scrisoarea Patriarhului Antonie IV către episcopii Iosif și Meletie ai Rossovlahiei, care l-au alungat pe mitropolitul (Ieremia) binecuvântat de Patriarh, acesta din urmă lovindu-i cu anatema, adică decidând suspendarea lor, ca pe niște uzurpatori, considerându-i astfel, atâta timp cât nu se supun îndrumărilor și ascultării canonice a patriarhului.

Mențiuni: Scrisoare către episcopi, regest nr. 2995, vezi MM II, 244²⁻⁵; Scrisoarea către Voievod și către popor, regest nr. 2994, 2996, MM II, 243, 245; Scrisoarea lui Matei I, regest nr. 3209, 3226, MM II, 494-495, 528-529, unde poate fi relevat în mod special ἤρρησε συνοδικῶς, cu aceeași mențiune, ca și pe actul de depunere din scaun a lui Macarie al Ancirei, vezi 528⁵, din MM II, 494-495, 528-529: (=Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Viena, 1860-1862), vezi regestul nr. 2954.

Literatură: în regelele nr. 2954 și 2955

Datare: În anul 1395, această scrisoare era deja expediată, textual ”anul trecut”, πρὸ καιροῦ, care a devenit ἀποταχῶς, conform stilului popular al patriarhului, de redactare a scrisorilor către episcopi. Punctul de reper, privind prezența lui Ieremia în Moldova, este legat de data de martie 1393. După revenirea acestuia la Constantinopol, a fost înaintată Sinodului Endemic plângerea sa, urmată de o perioadă de anchetă, de strângere a informațiilor necesare bunei desfășurări a lucrărilor de judecată sinodală. Pornind de la datarea πρὸ καιροῦ – anul trecut – cu sentința sinodală, pronunțată la mijlocul anului, putem susține că Ieremia a călătorit spre Moldova prin septembrie, după ultima prezență la lucrările Sinodului Endemic, vezi regelele nr. 2968 și 2969.

Critica textului: Există un raport, o legătură, între scrisorile patriarhale trimise episcopilor și voievodului (și poporului) și actul sinodal, care poate fi constatat în toate acțiunile privitoare la mitropolii. Actul sinodal, de care amintește Macarie al Ancirei, nr. 2954, cere trimiterea de scrisori la destinatarii lor. Se trece cu vederea sub ce formă apărea actul sinodal ca atare (ca o dare de seamă separată sau ca o interpolare într-una dintre scrisori); problema principală, referitoare la prima menționare nominală a episcopilor Iosif și Meletie este de-a reconstitui firul istoric, care a motivat actul Patriarhului Antonie IV, împreună cu dispozitivul sentinței, care a lovit cu anatema cei doi episcopi.

1. Menționările din anul 1395 presupun o cunoaștere clară a întregului excurs sau prezentare istorică a stării de lucruri în Moldova, însă Patriarhul Matei I a făcut un mic rezumat al problemicii, în scrisoarea sa din iulie 1401, regest nr. 3226 și 3227. În acest loc, adică în rezumatul actului sinodal, privind istoria disputei dintre Patriarhul Antonie IV și Biserica Moldovei, noul Patriarh Matei I, care pe vremea aceea era și el membru al Sinodului Endemic, în calitate de Mitropolit al Cizicului, susține că Ieremia a fost transferat în Moldova (fără a preciza de la care scaun mitropolitan), în urma știrii ajunse la Constantinopol, că Iosif, hirotonit în Serbia ocupă scaunul mitropolitan. Scrisoarea Domnitorului Alexandru cel Bun dezmente această veste, prin informația corectă că Iosif a fost hirotonit episcop în mod canonic, în Galiția, adică în Halici. Patriarhul Matei I a trimis o comisie la fața locului, care să stabilească adevărul, dacă nu cumva Mitropolia Moldovei, ca sufragană a Tronului Ecumenic, ar fi tentată să accepte ascultarea canonică față de Peć sau de Ohrida, în conformitate cu informațiile false, care au și constituit motivul și tema sinodului, de sub protia Patriarhului Antonie IV. Dacă la început, adică la numirea lui Ieremia, Patriarhul Antonie IV a putut fi indus în eroare, prin informații false, Jean DARROUZÈS își pune întrebarea cum se face că el nici în perioada de timp dintre anii 1392-1395 n-a primit informații precise, despre situația în Moldova. Sinodul nu s-a putut pronunța în această problemă, decât după întoarcerea din Moldova a lui Ieremia. După rânduiala canonică, acuzele raportate de Ieremia sinodului, au condus la necesitatea verificării lor, adică la trimiterea în Moldova a unei comisii de anchetă, conform principiului de drept: *audiatur et altera pars*. Se vede că la Curtea Domnească și la Mitropolia din Suceava nu s-au simțit prea afectați de precipitarea evenimentelor și de înrăutățirea legăturilor cu Constantinopolul ori, poate că n-au fost conștienți de gravitatea lor. După scrisorile din anul 1395, Domnitorul Ștefan I Mușat (1394-1399) a scris o

singură dată la Patriarhie, pentru a răspunde la scrisorile amenințătoare ale lui Antonie IV. Autoritățile moldave n-au luat în serios aceste amenințări, până când sancțiunile au fost puse în aplicare, vezi regeștele 2956-2991, după aceste scrisori, lăsându-se însă o porțiță deschisă pentru viitoare împăcare.

2. Limba actelor cunoscute, de la patriarhii Antonie IV și Matei I (regește nr. 3226-3227) și cutuma judecării consistoriale (sinodale) a lui Antonie IV, au avut ca rezultat pronunțarea sentinței de depunere din treaptă – caterisire – sentință care presupune o examinare riguroasă și definitivă a evenimentelor, hotărâtă de un sinod canonic, cu 12 membri sau judecători, așa după cum prescriau statutele de funcționare a Sinodului Endemic. Mărturia lui Macarie al Ancirei nu pare a fi convingătoare în acest sens: regeștel 2954, la critica textului, părând a fi mai degrabă o falsă interpretare a actului real.

Regeștel nr. 2956, din primăvara/vara anului 1394, ἀφορισμός (mențiune), Anatemă aruncată de Patriarhul Antonie IV, asupra Domnitorului Ștefan I Mușat și asupra întregii populații din Mauroblachia, care susțin uzurparea Mitropoliei Moldovei, de către cei doi episcopi Iosif și Meletie.

Mențiune: *Scrisoare către protopapas* (protopop), regeștel nr. 2992; MM II, 487^{II}, 241⁷; *Scrisoarea lui Matei I*, regeștel nr. 3209; MM II, 497⁷ (regeștel 3226), MM II, 528¹⁰. Termenul ἀφορισμός nu apare în scrisoarea către Domnitor, regeștel nr. 2994 și nici în scrisoarea către poporul dreptmăritor al Moldovei, regeștel nr. 2996, dar sancțiunea canonică este inclusă în mod implicit, în promisiunea de iertare și împăcare, cu condiția că vor îndepărta cei doi episcopi intruși (Iosif și Meletie).

Literatură: vezi regeștele nr. 2954, 2955 și 2991-2996.

Datare: ca și la regeștel nr. 2955. Cele două acte patriarhale sunt corelative și au fost duse în Moldova de către același sol sau curier.

Critica textului: 1. Susține că este foarte greu de stabilit, în ce consta, concret anatema aruncată asupra întregii populații din Moldova. Această anatemă includea în mod logic și clerul, căruia i se interzicea toate activitățile liturgice și sacramentale, pentru că ei înșiși erau anatemați. În conformitate cu scrisoarea din anul 1395, persoanele care au decedat în timpul stării de anatemă erau privați de cele sfinte, adică le era interzisă administrarea de Taine Sfântului Maslu: MM II, 243²¹ (nr. 488^{III}), 245³² (nr. 488^{IV}).¹³⁸ Cu alte cuvinte, excomunicarea sau anatematizarea populației, n-ar putea exista fără suspendarea sau oprirea de la cele sfinte a întregului cler, după cum arată și scrisoarea Patriarhului Matei I, din anul 1401: MM II, nr. 647, 494-495 și regeștel nr. 3209. 2. Situația Moldovei în această perioadă de timp, putea fi comparată cu aceea a Novgorodului, în anul 1393: regeștel nr. 2929. Era din acest motiv asemănătoare, pentru că în ciuda anamei sau a stării de anatemă, celebrarea Sfintelor Taine n-a fost oprită sau întreruptă în orașele și satele rusești: MM II, 183³²⁻³⁴, după cum s-a întâmplat și în Moldova: regeștel nr. 2995. O astfel de anatemă, cu oprirea de la cele sfinte a întregului cler, Patriarhul ar fi putut-o aplica doar pe cuprinsul Imperiului Romeu, în mod limitat și pe un timp de scurtă durată, pentru că acolo, deciziile lui aveau acoperirea brațului secular, adică al autorității imperiale. Mitropolitul Ieremia era singurul reprezentant al Patriarhiei în Moldova și nu dispunea de nici un mijloc coercitiv, pentru că nu era agreat nici de Curtea Domnească. În Galiția, situația a fost puțin diferită, pentru că acolo Patriarhia n-a avut încă ocazia să hirotonească într-un arhieru un urmaș al Mitropolitului Antonie al Haliciului, iar încercările Episcopului de Lutsk, timp de doi ani, de-a fi recunoscut ca mitropolit succesori (regeștel nr. 2935, din oct. 1393), au fost parate de Constantinopol, prin alte mijloace, fără să fie necesar să se recurgă la măsuri extreme. Episcopul de Lutsk (Lutzikon, ukr. Луцьк; rus. Луцк, pol. Łuck; numele istoric *Lutchesk*, în reg. Volîn, Wolhynien, Волинська область, Ukr.) a fugit de la Constantinopol, nevrând să stea la procesul canonic, care i-a fost

¹³⁸ Fr. Miklosich et J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi I-II, Acta patriarchatus constantinopolitani*, Viena, 1860-1862 (= M M, I-II).

intentat, motiv pentru care a fost și excomunicat de Patriarh, dosarul său fiind transmis Mitropolitului Ciprian al Kievului, în Moscova (1381-1382 și 1390-1406), care trebuia să intervină la regele Poloniei, pentru a fi alungat din scaunul de episcop.

Regest nr. 2968, din august 1394, προτροπή (titlu), προτρεπτήριο γράμμα (concluzie), ἀποσταλείς (mențiune), Mandat adresat de Patriarhul Antonie IV (1391-1397), Mitropolitului Ieremia al Mauroblachiei, pentru administrarea Mitropoliei de Veliko Târnovo, după căderea Țaratului Bulgar la data de 17 iulie 1393, eveniment urmat de alungarea din scaun a Patriarhului Eftimie de Târnovo (1375-1393 † 1402/4, la Mănăstirea iviră Bacikovo [Бачково, lângă Asenovgrad, Асеновград, Ασένοβγκραντ, în sudul Bulgariei de astăzi – în Munții Rodopi – aproape de ansamblul fortificat „Cetățuia lui Asan”, Асенова крепост], în anul 1394.¹³⁹

Adresarea este făcută către Mitropolitul Mauroblachiei:

Patriarhul acordă prea sfinției tale permisiunea, pentru că ea [prea sfinția sa Ieremia, n.n.] se îndreaptă spre Eparhia de Târnovo, să îndeplinești acolo, fără să fii stânjenit, toate drepturile arhieresti, cu excepția întronizării sau instalării în scaun. Tu trebuie să preiei această eparhie și să îndeplinești acolo toate funcțiile sacre, așa după cum s-a și stabilit în acest sens și în Sinod, de către Patriarh. Mandat (împuternicire) acordat prea sfinției tale ca și garanție. Semnătura prin Menologhion.

Transferul lui Ieremia la Târnovo a fost doar un compromis canonic, pentru a nu lăsa Biserica Bulgară fără un chiriarh, în această perioadă de timp, de tranziție, de la începutul stăpânirii turcești în acele locuri, până la integrarea definitivă a Bisericii Bulgare sub jurisdicția Constantinopolului. Acesta ar fi cel puțin sensul mandatului personal, dat lui Ieremia, așa după cum îl înțelegea și Patriarhul Matei I. Este vorba de termenul folosit pentru episcopi, de: λαβὼν προμήθειαν (vezi la MM II, 529¹¹), nu de epidosis, pentru că scaunul nu era nici vacant și nici nu avusese loc o înțelegere, un acord între chiriarhul în funcțiune (Eftimie cel Sfânt) și arhierul suplinitor sau înlocuitor (Ieremia).

Norma canonică de ἐπίδοσις, *epidosis*, în cazul scaunului de Târnovo nu credem că este potrivită pentru că mandatul de suplinire n-a fost acordat de bună voie și nici de către chiriarhul locului, Patriarhul Eftimie aflându-se în surghiun la Mănăstirea Bacikovo. Acest termen canonic de *epidosis* însemna că un chiriarh își dădea – de bună voie sau din pricini binecuvântate – eparhia spre suplinire, fără ca arhierul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese, mai ales atunci când era titularul mai multor scaune, practică atestată la Constantinopol, de prin secolul al XII-lea.¹⁴⁰ În cazul lui Ieremia a fost o soluție găsită de Patriarhul Antonie IV, după eșecul acestuia de-a ocupa scaunul Moldovei, deci cutuma canonică de epidosis, în cazul lui Ieremia, poate numai parțial, să fie aplicată sau înțeleasă în acest sens. Pe de altă parte, Patriarhul Eftimie cel Sfânt a fost alungat de necredincioși din scaun, nu a fost pus în retragere de către autoritatea bisericească și nici în urma unei judecăți sinodale, sancționată de Patriarhul Ecumenic, deci nu era vorba de o sedis vacanță ci de faptul că chiriarhul locului – Eftimie cel Sfânt – era împiedicat de otomani să-și exercite funcția.

Text: Titlu: Προτροπή dotheia to Maurovlahias aperhomeno eis to Trinavon

Adresa: Ierotate mitropolita... kai silleitourge

Incipit I Metriotis imon ekhorei kai adeian didosi sou ti ierotiti, os an epeidi aperhi

¹³⁹ Mănăstirea gruzină Bacikovo a fost ctitorită în anul 1083, de către generalul bizantin de etnie georgiană (iviră) Grigoriu Bakuriany, împreună cu fratele său Apasie.

¹⁴⁰ Această situație a evoluat în urma unor realități întâmplare în teritoriile cucerite de către necredincioși, unde numărul creștinilor era nu numai în scădere, din cauza islamizărilor forțate, dar ierarhii erau chiar și împiedicați de către autoritățile musulmane să activeze și să rezideze în eparhiile lor, de unde erau chiar și alungați ori nu le puteau lua în primire. O parte dintre acești arhieri locuiau chiar în Constantinopol, unde participau la lucrările sinoadelor endemice, alții viețuiau prin mănăstiri, prin orașe, la părinți, rubedenii sau familii nobile sau prin case particulare. Scaunul și reședința mitropoliților ruși era la Kiev, până în anul 1305, când reședința a fost mutată la Vladimir, unde a rămas până în anul 1326, când a fost mutată la Moscova. Abia din anul 1390, scaunul și titulatura mitropoliților ruși se stabilește definitiv la Moscova, und reședința se afla deja încă din anul 1326.

Datare și semnătură: Μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδ. β' †

Registru: V48, f. 89; M M, II, nr. 472, 223 = *Documente*, nr. 38, 17 = *Delikanes*, nr. 1338, 663-664; facsimil: Laurent-Năsturel, pl. 10 (conținând întreaga filă 89).

Mențiune: Actul Patriarhului Matei I (regist nr. 3227): M M, II, 529¹¹⁻¹³.

Literatură: Simion Reli, *Istoria vieții bisericești a românilor*, I, Cernăuți, 1942, p. 253; Laurent, *Origines*, 162; Turdeanu, *Literatura*, 69 (citează la note o ediție a lui V. Grigorovič, pe care Jean DARROUZÈS vrea să o ignore; această notă trebuie corectată din MM I, în MM II).

Diplomatica: Actul acestui regist este de același tip, ca și mandatul dat de Patriarhul Ecumenic Antonie IV, Arhiepiscopului Mihail al Bethlehemului, regist nr. 2924, din 1393 sau celui acordat Mitropolitului de Myra, regist nr. 2953, din 1394, însă acopere o jurisdicție canonică diferită. Soluția canonică, aplicată Mitropolitului Ieremia, se deosebește însă de practica uzuală, privitoare la cutuma *epidosis*, din cauza situației speciale, în care se găsea Biserica Bulgară, după data de 17 iulie 1393, adică după ce otomanii au cucerit capitala Veliko Târnovo, eveniment care însemna de jure nu numai pierderea independenței politice, dar și sfârșitul statutului de Patriarhie al Bisericii Bulgare. Din punct de vedere canonic statutul de autocefalie și instituția Patriarhală încetează odată cu pierderea independenței de Stat. La puțin timp, după căderea capitalei Veliko Târnovo, Patriarhul Eftimie cel Sfânt, Εὐθύμιος Τυρνόβου (1375-1393, † 1402-1404) a fost surghiunit de turci la Mănăstirea Bačkova, unde și-a dat și obștescul sfârșit. Eftimie cel Sfânt se trăgea din vestita familie boierească de Țamblac, Цамблѧк, de români sau aromâni, din Veliko Târnovo. Din această familie ilustră se trage și Ciprian Mitropolitul Moscovei (1381-1382 și 1390-1406), precum și Grigore Țamblac *-semivlah* - devenit Mitropolit al Kievului în Lituania (1413-1420). Prin această explicație înțelegem mai bine soluția găsită de Patriarhul Antonie IV, nu numai pentru starea specială în care se găsea Biserica Bulgară și Patriarhul acestei, cât și aceea a Mitropolitului Ieremia, a cărui carieră în Moldova eșuase. Putem să afirmăm că această măsură a Sinodului Endemic și a Patriarhului Antonie IV, venea ca un balsam, nu numai pentru Biserica Bulgară, după catastrofa din 17 iulie 1393, ci și pentru Patriarhul Eftimie și nu mai puțin pentru Ieremia proin al Maurovlahiei. Antonie IV își exprima astfel și compasiunea față de confratele său Eftimie de Târnovo și față de tragedia căderii bulgarilor sub stăpânirea otomană, prin trimiterea unui delegat personal, care să conducă în mod interim destinele Bisericii Bulgare. În aceste condiții, Patriarhia Ecumenică, a considerat de facto dizolvarea instituției Patriarhiei de Târnovo, abia după decesul Patriarhului Eftimie cel Sfânt (1402-1404) și din gentilețe față de acesta.

Critica textului: 1. Se poate crede cu siguranță că în perioada de timp, dintre martie 1393 (regist nr. 2921) și septembrie 1394, Ieremia n-ar fi avut posibilitatea să meargă în propria lui Mitropolie (adică în Maurovlahia), motiv pentru care numirea și transferul său canonic pot fi raportate cel puțin la anul 1392 (regist nr. 2900).

2. Nici un act patriarhal nu menționează date, privitoare la originea și activitatea lui Ieremia, înainte de numirea lui în scaunul Moldovei. Nu se știe dacă înainte de numirea lui pentru Maurovlahia, ar fi fost episcop sau mitropolit, făcut de Nil sau de Antonie IV. După toate probabilitățile era de origine monahală și de formație „slavonă”, ca termen bisericesc „supraetnic”. Dacă nu ar fi avut această formație de cultură slavonă, chiar dacă ar fi fost și grec de origine, atunci nici alegerea făcută de Patriarh și nici posibilitatea lui de activare sau de împlinire a lui Ieremia însuși, nu putea să se desfășoare în condiții optime, atât în Moldova, cât și la Târnovo, unde a rămas până la sfârșitul vieții.

3. Neclarificată rămâne totuși problema canonică a misiunii lui Ieremia, la Târnovo. După cum am lăsat să se înțeleagă și în rândurile anterioare, se știe că Veliko Târnovo și Împériul Bulgar au fost cucerite de otomani la data de 17 iulie 1393 și că Patriarhul Eftimie cel Sfânt a fost obligat să plece, deci transferul lui Ieremia acolo a fost doar un compromis canonic, pentru a nu lăsa Biserica Bulgară fără un chiriarch, în această perioadă de timp, de tranziție, de la începutul stăpânirii turcești în acele locuri. Acesta ar fi cel puțin sensul mandatului personal, dat lui Ieremia, așa după cum îl înțelegea și Patriarhul Matei I. Patriarhul a recurs în acest caz la un termen canonic diferit

de cel cunoscut de noi: ἐπίδοσις, *epidosis*. Este vorba de termenul folosit pentru episcopi, de: λαβὼν προμήθειαν (vezi la MM II, 529¹¹), nu de epidosis, pentru că scaunul nu era nici vacant și nici nu avusese loc o înțelegere, un acord între chiriarhul în funcțiune (Eftimie cel Sfânt) și arhiereul suplinitor sau înlocuitor (Ieremia).

Interpretările acestor realități istorice sunt la fel de ciudate și diferite, după cum au fost și timpurile de grele și de încurcate, după anul 1393 în Bulgaria. Jean DARROUZÈS, citează în acest context opinia istoricilor bulgari, după care (rezumându-se la I. Dujčev), Patriarhia Ecumenică s-ar fi folosit de evenimentele catastrofale, din 16 iulie 1393, pentru a abroga imediat instituția Patriarhiei de Târnovo, transformându-o într-o Mitropolie sufragană Tronului Ecumenic, iar Ieremia ar fi fost rezultatul unor astfel de schimbări canonice: Ivan Dujčev, *Dict. d'Hist. et de Géogr. Ecclés.* 16, 1967, 75-76. Realitate este însă alta, pentru că Patriarhia Ecumenică avea destulă experiență în această problemă, mai ales din faza de cucerire, de către otomani, a orașelor bizantine din Asia Mică, cu toată gama de pradă, persecuție, islamizare forțată, recrutări pentru harem și luarea în robie a creștinilor, pentru a fi vânduți pe piața de sclavi etc. Târnovo și Bulgaria nu au fost nici ele scutite de aceste acțiuni groaznice ale cuceritorilor turci. De multe ori era și foarte greu, sau chiar imposibil ca Patriarhia Ecumenică să poată stabili un stil de comunicare cu mitropoliile din teritoriile cucerite și cu autoritățile otomane locale. Deci soluția cu Ieremia a fost la Veliko Turnovo cel mai bun compromis, pentru toate părțile, în această fază de tranziție, el rămânând în continuare Mitropolit titular de Mauroblachia, pe care și l-a păstrat încă și în anul 1401. În sprijinul acestei teze a istoricilor nu stă nici mandatul personal, dat lui Ieremia, pentru Mitropolia de Târnovo, nici scrisoarea Patriarhului Matei I, către Domnitorul Mircea cel Bătrân, din anul 1394, din care reese limpede, că acesta dintâi dorea să salveze acolo, ce se mai putea încă salva.¹⁴¹ Târnovo își păstrase încă titlul de „Patriarhie”, în anul 1394, și dacă Matei I ar fi dat un astfel de act de desființare a acestei instituții, atunci este imposibil ca actele și textele redactate și eliberate în această perioadă de timp, de Cancelaria Patriarhală, să nu fi păstrat nici un indiciu, o mențiune, în acest sens. Că, Târnovo își păstrase titlul de Patriarhie în anul 1394, se poate constata și din studiul lui Jean DARROUZÈS, [40, (§ 5)].¹⁴² Cert este că numai mult mai târziu Târnovo a căzut din rangul de Patriarhie, în acela de Mitropolie sufragană a Tronului Ecumenic, în epoca stăpânirii otomane, având rangul 11, la șederea în sinod.¹⁴³ Jean DARROUZÈS îl menționează și pe Emil TURDEANU că s-ar fi lăsat influențat de tezele istoricilor bulgari, privitoare la desființarea Patriarhiei Bulgare, la scurt timp după cucerirea capitalei, la data de 17 iulie 1393.¹⁴⁴ Ciprian Țamblac Mitropolitul Kievului, cu scaunul și reședința în Moscova (1381-1382 și 1390-1406) și rudenie cu Patriarhul Eftimie l-a vizitat pe acesta din urmă la Veliko Turnovo, laudându-i activitatea culturală deosebită, pe care o desfășura prin *Școala de manuscrise de la Turnovo*, al cărui elev a fost și el, ca și o altă rudenie a lor Grigore Țamblac. Emil Turdeanu scrie în acest sens:

„Mais ce travail de rénovation culturelle allait être bientôt ruiné par la chute de Târnovo, tombée aux mains des Turcs en 1393. Le Patriarche demeure quelques mois au milieu de son peuple, puis est contraint de partir pour l'exil. Il meurt dans les premières années du XVe siècle, dans le monastère de Bačkovo, au sud de la Bulgarie.

Après avoir écarté Euthyme, les Turcs mirent à la tête de l'Église bulgare, avec le titre de métropolitaine, un Grec, Jérémie (1394)³: il s'agit de ce même prélat qui, désigné par le patriarche de Constantinople pour remplacer le métropolitaine moldave Joseph, rencontra chez les Moldaves une telle résistance qu'il dut abandonner l'idée de devenir le chef de leur Église.”¹⁴⁵

¹⁴¹ Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Op. cit., p. 69, nota nr. 3.

¹⁴² Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67.

¹⁴³ Heinrich Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte* (1901), p. 628.

Vezi și Notitia nr. 21, la Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae [Texte critique, introduction et notes, par...]*, Paris 1981, Institut Français d'Études Byzantines, *Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantine, Tome II*, p. 419¹⁶ [16, ι' ή Τοῦρνοβος], p. 420¹⁰⁵.

¹⁴⁴ Emil TURDEANU, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Op. cit., p. 69.

¹⁴⁵ Ibidem, Emil TURDEANU, p. 69.

Referindu-se la Emil Turdeanu și la istoricii bulgari, Jean DARROUZÈS încheie critica textului, pentru acest regist, cu remarcă bine gândită, că ar fi mult mai bine ca să ne ținem de documente și de mesajul acestora, decât să ajungem la concluzii false sau să formulăm ipoteze nefondate.

Regest nr.2991, din 1395 mai, ind. 3, *πατριαρχική γραφή* (nota nr. 241⁶), Scrisoare de confirmare a dreptului de proprietate a patriarhului, asupra mănăstirilor oferite Patriarhiei *Ecumenice, de către Iaskos, din Mauroblachia*, pentru a deveni *mănăstiri patriarhale* (nu stavropigii, n.n.).

Iaskos, din Mauroblachia a scris patriarhului, privitor la Mănăstirile Panaghia, Παναγία și Sf. Dimitrie, Άγιος Δημήτριος, rugând Sanctitatea Sa să le accepte cu titlul de proprietar. Plăcându-i cererea lui, patriarhul eliberează scrisoarea de confirmare a dreptului de proprietate patriarhală a mănăstirilor și rezervă episcopului locului pomenirea la slujbe și darea canonică. Înregistrată aici ca mărturie.

Text: (Notă de registru), Dată: Μηνὶ μαΐῳ ἰνδ. γ'.

Incipit: O apo tis Mauroblachias Iaskos

Registru: V 48, f. 97': MM II(, nr. 487, 241= *Documente*, nr. 41, 18=Delikanes, nr. 1339, 664; în facsimil, la Laurent-Năsturel, pl. X. Numele trebuie citit Ἰάσκος (Iațcu), nu Ἰσάκιος.

Literatură: De Meester, *De monachico statu*, 138 s.; Herman, *Ricerche*, 355, (și *Abgabenwesen*, 455, 463), Vezi deasemenea registul nr. 2787.

Protoiereul Petru, purtătorul scrisorii lui Ștefan I Mușat al Moldovei și al celei trimise de Iaskos, identificat de Jean DARROUZÈS a fi logofătul Voievodului (vezi registul nr. 2994, din mai 1395), este primul sol, trimis ori *legat* cunoscut, din Principatul Moldovei. Sosirea lui la Constantinopol a fost provocată de scrisorile amenințătoare ale Patriarhului din anul precedent 1394, regeste nr. 2955-2956. Dintre acestea, o singură scrisoare, aceea adresată episcopilor Iosif și Meletie, a fost menționată în anul 1395, regist nr. 2955 (la MM II, 244²).

Știm cine a fost ctitorul Iaskos, românește IAȚCU, după care ar fi necesară și identificarea și localizarea geografică a celor două mănăstiri, devenite în anul 1395 *mănăstiri patriarhale*. Printele Prof. Dr. Mircea Păcurariu le localizează pe amândouă în Suceava:

„O notiță, care rezuma un act patriarhal din 1395, făcea amintire de două mănăstiri ale lui 'Iațco din Mavrovlahia', una cu hramul Adormirea Maicii Domnului, alta cu hramul Sf. Dumitru. Acest Iațco – membru în Sfatul domnesc – ruga atunci pe patriarh 'să le primească în calitate de ctitor'. S-a stabilit că prima din ele era mănăstirea de călugărițe numită mai târziu 'a lui Iațco' sau 'din țarina Sucevei' (azi în Suceava), căreia Alexandrel Vodă îi făcea danii în 1453. A doua se găsea, probabil, pe locul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, ctitoria de mai târziu a lui Petru Rareș.”¹⁴⁶

Critica textului: Jean DARROUZÈS susține că termenii *κτητορικῶς* și *κτητορεία*, folosiți în acest rezumat sau „notă”, provin fără îndoială din textul cererii donatorului Iaskos, precum și din răspunsul patriarhal. Totuși, patriarhul nu putea fi considerat ctitor, *κτίτωρ* [*κτητορικῶς*] al acestor mănăstiri, dacă proprietarul de drept al lor, în calitate de fondator sau moștenitor, n-ar fi făcut patriarhului această donație importantă. Patriarhul n-a participat cu nimic la fondarea lor și nu le-a primit nici cu scopul unei sanări sau restaurări generale. Sensul noțiunii *κτητορεία* este definit în mod precis, prin actul Patriarhului Nil (1380-1388), eliberat episcopilor Mănăstirii Sf. Gheorghe de Caffa, regist nr. 2787. Acești episcopi, numiți de fondatorul real, îi cereau patriarhului să fie ctitor, *κτίτωρ* și efor, Ἐφορος al mănăstirii, care primea astfel titlul de *mănăstire patriarhală* și conta a fi sub protecția acestuia. Diferența dintre acest statut și mănăstirea stavropighie patriarhală este că ierarhul locului continuă să fie pomenit la slujbe, adică rămâne în dipticele local și este îndreptățit să primească *canonica* sau *kanonikonul*, adică darea canonică. Există deci o diferență între stavropighie, *σταυροπηγίον* și *mănăstirile* devenite *patriarhale*, dar fondate cu binecuvântarea [sau de către] ierarhului locului. Stricto sensu, termenul de stavropighie desemnează mănăstirile sau bisericile de mir, către care patriarhul trimitea crucea,

¹⁴⁶ Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 321.

pentru a fi zidită „pusă” în temeliei acestora, în momentul în care începea construcția lor: *σταυροπηγιον, punerea sau așezarea crucii, la temelia viitorului altar*; intrând astfel sub omoforul sau protecția directă a patriarhului, nu a episcopului locului. Stavropighia este asemănătoare titlului de *Basilica Minor*, din Biserica Latină. Practica se referă la crucile folosite pentru a marca un hotar, din care a și evoluat.¹⁴⁷ Nu există nici un fel de îndoială, privitoare la această extindere a dreptului patriarhal – *al mănăstirilor patriarhale* – formulat în mod oficial de către Patriarhul Antonie IV (regist nr. 2922, din mai 1395), și în alte condiții politice mai bune, ar fi fost chiar combătut și respins de Sinodul Endemic, ca fiind un abuz de putere al patriarhului, față de episcopii locali. Dar vremurile erau așa de tulburi, Imperiul era doar o umbră, din ceea ce a fost odată, împăratul devenise vasalul sultanului otoman, iar creștinii sufereau în fostele provincii, cucerite de turci, adică eparhiile au fost supuse persecuțiilor otomane, iar ierarhii nu-și puteau exercita nestingheriți jurisdicția lor normală. În acest context, Iaskos trebuie să fi primit și el un *sygillion*, similar celui acordat de Patriarhul Antonie IV, Mănăstirii Peri, din Maramureș, în anul 1391, vezi registul nr. 2892. Jean DARROUZÈS exclude ipoteza unei donații către patriarh a mănăstirilor, pentru că nici el nu poate să dispună asupra mănăstirilor, după bunul său plac, dar se angajează prin aceasta, să apere cu strictețe statutele sau regulile fixate de ctitor sau fondator. În ce privește numirea și confirmarea egumenului, nu se poate face nici un comentariu, pentru că în acest caz, ar trebui să se dispună de „tipiconul” mănăstirii respective, adică de regulile care sunt observate în fiecare mănăstire în parte, date, care erau probabil inaccesibile sau poate că nu era cazul, din moment ce episcopul locului își păstra dreptul chiriarhal de jurisdicție.

Regest nr. 2992, din mai 1394, *γραφή* (notă), Scrisoare dată protopopului Petru, cuprinzând unele instrucțiuni particulare.

O scrisoare a Patriarhului Antonie IV – mandat – înmănată protopopului Petru [delegatul Domnitorului Ștefan I Mușat al Moldovei (1394-1399), n.n.], prin care-i încredința Mitropolia Moldovei, în calitate de exarh patriarhal în Moldova, împotriva voinței acestuia. În această calitate, Petru trebuia să poarte de grijă ca cei doi „falși episcopi” (Iosif și Meletie, n.n.) să fie alungați, de maniera în care, apoi domnitorul și poporul să poată fi liberați de consecințele anatemei, aruncate asupra lor. S-a mai decis că mandatul delegației lui Petru, ca exarh patriarhal va dura atâta timp, până când situația nu se va îndrepta, adică până când mitropolitul [Jeremia, n.n.] – care acum rezidează în Târnovo – nu se va întoarce acolo sau până când nu se va găsi o altă soluție potrivită.

Scrisoarea sau mandatul a fost înregistrată doar ca informație.

Text: (Nota registrului). Data: *to avto mini*, adică data din registul anterior, nr. 2991: *din mai 1395*.

Incipit: *Apelity timia patriarhiki graphi*

Concluzie: *Oten dia pliroforian esimioti kai touto entavta.*

Registru: V 48, f. 97^v: M M, II, nr. 487^{II}, 241= *Documente*, nr. 42, 18-19; *Delikanos*, nr.

1340, 664, facsimil: Laurent-Năsturel, pl. X.

Literatură: vezi registul nr. 2994.

Diplomatica: Jean DARROUZÈS consideră stilul de înregistrare a acestui document foarte straniu: scrisoarea de împuternicire generală – un document banal – este reprodusă (regist nr. 2993), în timp ce scrisoarea conținând instrucțiunile particulare este rezumată în această notă, reprodusă mai sus. Concluzia ar fi, că s-ar putea întâmpla, ca o a doua scrisoare să fi fost redactată și predată protoiereului Petru. Scrisoarea de recomandare [similară, n.n.] pentru Arhiepiscopul

¹⁴⁷ Într-o serie de documente bizantine din secolele X-XIV, termenul de *stavropighial* era folosit ca un fel de sinonim pentru *patriarhal*, atunci când se referea la obștile monahale de acest fel, deși în anumite cazuri se făcea distincție între cei doi termeni, *stavropighial* făcând referire doar la acele mănăstiri ce fuseseră întemeiate propriu-zis de către patriarh. Mănăstirile stavropighii ale epocii bizantine recunoșteau autoritatea patriarhului ca episcop al lor, îl pomeneau la liturghii și îi plăteau kanonikonul, o taxă ecleziastică ce asigura patriarhiei un venit substanțial. Un schit sau o mănăstire nu pot deveni stavropighie, decât cu acordul episcopului locului.

Mihail al Bethlehemului (regist nr. 2938) arată în același timp că patriarhul acorda mai multă pondere documentelor scrise, decât instrucțiunilor verbale, după cum era și cutuma canonică. A treia scrisoare trimisă în Moldova sublinia de asemenea că delegatul [Petru, n.n.] Patriarhului Antonie IV dispunea de un document, pentru luarea de măsuri, care erau notate, dar nespecificate în mandatul său general. Indicarea datării registului, adică a documentelor, este de altfel ambiguă, pentru că notarul (scribul sau tahigraful), care a scris această notă (regist nr. 2992), precum și pe aceea precedentă (regist nr. 2991), nu este același, cu cel care a scris cele patru scrisori, din regestele următoare (2993-2996). Se poate înțelege că data este aceeași pentru documentația epistolară, în bloc, dar copierea scrisorilor în forma *definitivă*, formează și ele un grup aparte de fascicol documentar. Este vorba fie de o alta cancelarie sau serviciu administrativ, fie de mâna unui alt arhonte, care s-a ocupat de redactarea și copierea primelor două scrisori, din care nu ne-a mai rămas decât un rezumat.

Regest nr. 2993, din mai 1395, ἔνταλμα (titlu și forma de adresare), γράμμα, *Mandat Exarhal* [Gramată Γράμματα ar fi probabil termenul canonic mai potrivit! n.n.], acordat Protoiereului Petru, în calitate de Locotenent sau Administrator al Mitropoliei Rossoblachiei (Moldoblachiei, Moldovei).

Patriarhul [Antonie IV, n.n.], prin prezenta scrisoare, încredințează protoiereului Petru din Rossoblachia administrarea Mitropoliei Rossoblachiei. În calitate de vicar δικαίω al patriarhului, el va lua în primire instituția Mitropoliei și toate drepturile canonice ale acesteia, în conformitate cu puterea de delegat: exercitarea judecării; a disciplinei clerului; hirotesirea lectorilor (citeților); numirea duhovnicilor; afierosirea noilor biserici (=sfințirea pietrei de temelie a altarului, nu târnosirea sau binecuvântarea acestora, n.n.); examinarea candidaților pentru hirotonire și prezentarea acestora unui episcop vecin; fără avizul căruia (Petru, n.n.), neputându-se face nici o hirotonire; învățarea credincioșilor. Credincioșii și clerul îi datorează ascultare, pentru că cinstea care i se acordă, va ajunge până la mine. S-a eliberat această scrisoare în semn de garanție, pentru protoiereu, vicar al Patriarhului. Semnătura prin menologion.

Text, titlu: ἔνταλμα

Incipit: I metriotiimondia tou parontos autis gramatos paradidosi to entimotato protopapa

Semnătura: Μηνὶ μαΐω ἰβδ. γ' †

Registre: V 48, f. 97^v-98; MM II, nr. 488₁, 241-243= *Documente*, nr. 43, 19-20; Delikanes, nr. 1341, 664-665.

Mențiune: Scrisoare către Stefan I Mușat (regist nr. 2994): MM II, 243²²⁻²⁸

Literatură: vezi registul nr. 2994, unde termenul de δικαίω este însoțit cu acela de exarh Ἐξαρχος.

Critica textului: 1. Acest *mandat exarhal* nu cuprinde decât textul de acordare a „puterii” *cârmuitoare* sau (și) *jurisdicționale* sau *potestas ordinaria* (la catolici), care se acordă unui exarh delegat pentru conducerea unei eparhii sau mitropolii. Un caz precedent ne oferă și mandatul exarhal, acordat de Patriarhul Philothei Kokkinos (1364-1376), ieromonahului Neophit, pentru administrarea Mitropoliei Athenei, în mai 1364, conform registului nr. 2512 sau mandatul exarhal, acordat ieromonahului Athanasie, pentru administrarea Arhiepiscopiei de Kios, regist nr. 2948. Deosebirea dintre aceste două mandate exarhale, pentru Athena și Kios și cel al protoiereului Petru, este că Mitropolia Mauroblachiei nu era vacantă, cum a fost cazul celor dintâi, însă aceasta din urmă se afla într-o situație canonică specială, generată de faptul că Mitropolitul locului Ieremia se afla în afara țării și nu avea nici o posibilitate de a-și exersa funcția. Așa se explică și insistența Patriarhului referitoare la modul în care să fie efectuate hirotoniile de diacon și de preot în Moldova. Această scrisoare, redactată în termeni generali, a fost continuată sau însoțită de o alta, cu instrucțiuni mult mai precise, care au fost date *exarhului vicar al patriarhului*, după cum protoiereul Petru a fost desemnat sau numit în scrisoarea trimisă Domnitorului Ștefan I Mușat al Moldovei (1394-1399).

2. Pentru prima dată în acest mandat, Mitropolia care era numită a Mauroblachiei, în două acte patriarhale anterioare foarte recente – regestele 2965, din iunie 1394 și 2968, din august 1394 - apare, după un an de zile cu alt nume, de *Rossoblachia*. Cancelaria patriarhală se află și aici în fața aceleiași probleme, care atinge întreaga evoluție a fondării acestei Mitropolii, datorită faptului că la Constantinopol, locul scaunului mitropolitan nu era precizat în statutul administrativ, instituția aceasta fiind cunoscută numai în conformitate cu numele Statului, nu a cetății sau orașului de reședință. Cu astfel de cazuri, în care nu era precizată sau indicată Mitropolia, după numele cetății sau orașului unde se afla scaunul acesteia și locul de reședință al chiriarhului, ci după numele Statului, cancelaria patriarhală s-a mai confruntat și în alte părți, cum ar fi mitropoliile din: unele țări ale Caucazului, cum ar fi Alania (Protoosetia), cu o populație seminomadă; Gothia [Principatul de Gothia, Theodoro sau Mangup], în Crimeia de sud, a cărei populații era la origine tot seminomadă; Lituania; Ungrovlahia. Explicația ar fi, că din anul 1359, când a avut loc transferul canonic al lui Iachint de Vicina, în Ungrovlahia, fără a i se menționa cetatea sau orașul de reședință, cu locul scaunului mitropolitan, acțiune canonică, la care a participat și împăratul bizantin, puterea imperială n-a mai avut ocazia să fie asociată de Patriarhie, la diferitele acte, care atingeau repartizarea geografică a scaunelor mitropolitane în teritoriul locuit de români. Cel puțin nu avem documente păstrate în acest sens sau nu au fost utilizate sau menționate în acest context, ori au fost eliberate sau emise de Cancelaria Patriarhală în absența împăratului, din capitală. Cazul Moldovei este însă atât de neclar și atât de tulbur, încât am putea fi tentați să credem că numirea primului mitropolit ar fi putut fi destul de apropiată de timpul în care a avut loc acordul dintre împărat și patriarh [împreună cu Sinodul Endemic], în anul 1380. *Acordul în 9 articole*, din anul 1380 recunoștea competența exclusivă a puterii imperiale, în materie de împărțire sau fragmentare teritorială sau geografie a mitropoliilor ortodoxe, de sub jurisdicția Patriarhului Ecumenic, chiar dacă acestea se aflau în afara teritoriului Imperiului Bizantin. Vezi în sensul acesta regestul nr. 2699, de la începutul anului 1380 [art. 2, 3 și 4], adică *Acordul în 9 articole*, privind privilegiul împăratului, referitor la numirea mitropoliților, redactat și aprobat de patriarh și de Sinodul Endemic. *Acordul în 9 articole*, din anul 1380, regest nr. 2699, art. 2, 3, 4:

2. Transferul, promovarea, acordarea rangului și al scaunului sunt de drept imperial și nu pot fi împlinite fără avizul împăratului;
3. Niciuna, dintre funcțiile de vârf ale Bisericii, nu vor fi acordate, fără avizul împăratului;
4. Fiecare mitropolit își va păstra în întregime teritoriul eparhial, împreună cu libertățile (drepturile) imperiale și ceea ce i s-a luat pe nedrept, va trebui să-i fie restituit.

Jean DARROUZÈS precizează în continuare că după anul 1380, când a fost emis acest Acord, nu principiile de guvernare bizantină se schimbaseră, ci puterea imperială scăzuse, odată cu pierderile teritoriale, pe care Bizanțul le suferise, în final, aceste regiuni, cum ar fi Țările Române, Crimeia sau Caucazul, unde monarhul romeu nu se mai putea impune, interesau doar în mod indirect. Forma de manifestare indirectă a interesului față de aceste teritorii din Europa, împăratul o manifesta doar în mod indirect, prin intermediul instituțiilor sau fundațiilor de caracter pur bisericesc. Așa se poate înțelege și declarația făcută de Cneazul Rus Vasile I al Moscovei (1389-1425), pe care Patriarhul Antonie IV s-a văzut obligat să o contrazică, conform regestului nr. 2931, în care sunt apărute prerogativele Tronului Ecumenic și ale împăratului romeu. În ciuda articolelor din *Acord*, împărțirea teritorială a eparhiilor sau a provinciilor mitropolitane, cădea în competența autorităților de Stat locale, scăpând de sub controlul unui împărat lipsit de putere politică reală și situat la o distanță atât de îndepărtată.

Regest nr. 2994, din mai 1395, *πιττάκιον* (forma), *γράφουμεν* (textul), Răspunsul Patriarhului adresat Voievodului Ștefan I Mușat al Moldovei, care a cerut ridicarea anatemei aruncată asupra celor doi episcopi Iosif și Meletie:

Salutare lui Ștefan Mare Voievod și stăpân al Rossoblachiei

Protopopul Petru Ne-a adus scrisoarea Măriei Tale și el însuși Ne-a rugat în mod insistent să binecuvântăm episcopii și să-i lăsăm [să rămână, n.n.] în țara ta. În ce ne privește pe Noi, suntem de acord să-ți împlinim toate dorințele, dacă sunt conforme canoanelor, însă Noi nu putem permite

episcopilor tăi să hirotonească și să slujească [Sfintele Taine, n.n.], pentru că Dumnezeu și Smerenia Noastră îi considerăm ca tâlhari și violatori [de cele sfinte, n.n.], pentru că ei au uzurpat Mitropolia Rossoblachiei, împotriva voinței Sinodului. Tot ceea ce fac ei acolo [în Moldova, n.n.] este spre paguba sufletului vostru. Dacă vrei ca Dumnezeu să Te binecuvinteze, atunci ocrotește-ți poporul și protejează-ți pământul (Țara, n.n.), alungă-i [pe cei doi episcopi, n.n.], iar eu la rândul-mi, eu te voi considera ca și iertat, la fel și poporul Tău, Țara Ta și strămoșii tăi.

Privitor la Biserica mea, care se află pe pământul tău, eu am hotărât să-l numesc pe protopopul Petru exarh și vicar al patriarhului. Această ascultare el n-a vrut să o primească; eu însă l-am amenințat că-i voi lua preoția, apoi m-a ascultat și a a consimțit să primească scrisoarea [gramata, n.n.] care-i oferea această putere (regist nr. 2993). Putându-se obține concursul Măriei Tale, pentru alungarea falsilor episcopi și atunci când voia Lui Dumnezeu va fi împlinită, așa după cum am scris, Noi am putea să-ți împlinim dorința, să-ți dăm un mitropolit așa după cum îți dorești și în stare să sfințească pe toată lumea, pentru că el se va sprijini pe canoane, pe tradiția Apostolilor și pe binecuvântarea Sinodului. Rugăciunea și binecuvântarea mea, pentru tine și pentru întreg poporul.

Semnătura prin menologion.

Text. Forma de salut: Evgenestate.... mega Voevoda kai avthenta Rossovlachias... kir Stephane... ti evgeneia sou i metriotis imon.

Incipit: O evlavestatos protopapas kir Petros

Salut: I evhi mou... pantos tou laou sou

Semnătura (Signatur): Μηνὶ μαΐου ἰβδ. γ' †

Registru: V 48, f. 38; MM II, nr. 488_{II}, 243-244= *Documente*, nr. 44, 20-21; *Delikanas*, nr. 1342, 665-666.

Literatură: Iorga, *Istoria Bisericii*, 61-63; Reli, *Istoria*, 251-254; *Istoria Bisericii*, 1957, 178-179; Laurent, *Origines*, 161-165; *Trisépiscopat*, 101-104; R. Theodorescu, *Bizanț*, 214-216; vezi și regestele următoare, nr. 2995-2996.

Critica textului: 1. Protoiereul Petru, purtătorul scrisorii lui Ștefan I Mușat și al celei trimise de Iaskos, identificat a fi logofătul Voievodului, este primul sol, trimis ori legat cunoscut din Principatul Moldovei. Sosirea lui la Constantinopol a fost provocată de scrisorile amenințătoare ale Patriarhului din anul precedent 1394, regeste nr. 2955-2956. Dintre acestea, o singură scrisoare, aceea adresată episcopilor Iosif și Meletie, a fost menționată în anul 1395, regist nr. 2955 (la MM II, 244²). Jean DARROUZÈS presupune că numirea primilor doi mitropoliți ai Moldovei – Mauroblachiei, Rossoblachiei – nu a avut loc în conformitate cu procedura aplicată anterior mitropoliilor fondate cu mulți ani înainte în Ungrovlahia, Rusia, Galiția și Vidin, adică prin prezentarea candidatului de către autoritățile monarhice locale. Mai ar fi și o altă explicație, adică Patriarhul Antonie să nu fi fost informat în mod exact, privitor la hirotonirea episcopilor Iosif și Meletie, pentru că în prima fază a conflictului, la Patriarhia din Constantinopol se vehicula știrea că Iosif ar fi fost „hirotonit în Serbia”, adică ar fi existat o imixtiune a Arhiepiscopiei (Patriarhie?) de la Peć, în sistemul de jurisdicție canonică al Tronului Ecumenic (vezi regestele nr. 2955, la critica textului 2 și registul nr. 3227). În scrisoarea din anul 1395 nu sunt puse în discuție nici locul și nici ordinea canonică a hirotonirii celor doi episcopi, pentru că Voievodul Ștefan I Mușat se pare că nu a făcut aluzie în scrisoarea sa la aceste obiecții, de care nici Patriarhul nu face nici o pomenire în răspunsul său.

2. Scrisorile din Moldova, nedând Patriarhului un răspuns satisfăcător, care să fi fost în stare să contrazică raportul făcut anterior de Mitropolitul Ieremia, în urma căruia au și fost puse în aplicare sancțiunile canonice, Antonie IV se mulțumește a rămâne pe poziția strictă a dreptului canonic. El decide că nu este posibilă nici o soluție de aplanare a conflictului, dacă Voievodul Ștefan I Mușat nu pune capăt uzurpării Mitropoliei Moldovei, de către cei doi episcopi, care se opun mitropolitului canonic, Ieremia, numit de Sinodul Patriarhal. În ochii Patriarhului, Iosif și Meletie sunt ca doi violatori și pseudo-episcopi, însă nu prin efectul hirotonirii, ci prin faptul că au ocupat în mod frudulos scaunul mitropolitan. În mod indirect, din acest conflict, între Constantinopol și

Mitropolia Moldovei, s-ar putea înțelege că cei doi „episcopi” Iosif și Meletie ar fi fost recunoscuți în Moldova ca „mitropoliți”. În cazul acesta Moldova ar fi avut „doi mitropoliți” necanonici. În *listele cronologice* ale vlădicilor din Mitropolia Moldovei, în 1975, Prof. Mircea Păcurariu îi aplică lui Meletie titlul de „episcop vicar?”, după modelul actual al dispozițiilor canonice și al structurilor de jurisdicție bisericească, teză la care renunță în redactările ulterioare, din anul 1994, însă îl exclude cu totul.¹⁴⁸ Iosif și Meletie au fost cinstiți ca mitropoliți ai țării, însă necanonici, în fața Sinodului Patriarhal. Această situație dă și posibilitatea situației canonice similare Ungrovlahiei, unde erau la fel doi mitropoliți: la Argeș și la Severin, chiar dacă numai teoretic, în cazul în care aceștia din urma rezidau practic la Constantinopol, unde erau membri ai Sinodului Endemic. În final, Voievodul Moldovei a făcut în Mitropolia Țării lui, o replică a situației canonice din Mitropolia Ungrovlahiei, cu doi mitropoliți, însă fără acordul Patriarhului, *acesta fiind miezul întregii discordii*.

3. În concluzie Patriarhul a sugerat eventualitatea unei concesi canonice. El este gata să acorde Mitropoliei Moldovei un chiriarh, nu pe Ieremia, ci un altul, care să fie agreat de voievod, cu condiția că acesta îi va respecta decizia lui prealabilă, adică Iosif va accepta să se supună judecății sinodale. Vezi regestul următor, nr. 2995.

Regest nr. 2995, din mai 1395, πικτάκιον (forma), γράφω (textul), Scrisoarea Patriarhului Antonie IV, adresată celor doi episcopi [recte *mitropoliți*] Iosif și Meletie ai Moldovei, prin care reînnoiește sancțiunile anterioare.

Către Iosif și Meletie, pretinși episcopi în Rossoblachia!

[ψεματένιοι ἐπίσκοποι, n.n., vezi regestul nr. 3030]

Voi știți că Patriarhul v-a scris în urmă cu puțin timp (regest nr. 2955) și v-a declarat suspendați și anatematizați (=excomunicați), ca pe unii care ați procedat incorect și împotriva canoanelor. Voi ați uzurpat o Biserică (=mitropolia) și ați alungat un mitropolit, pe care eu l-am binecuvântat. Eu aud că voi, în ciuda vârstei voastre înaintate, voi nu vă temeți de moarte și de pedepsele veșnice.

Protoiereul Petru, care a venit aici, m-a implorat să vă iert. Eu n-am vrut însă nici să aud, pentru că canoanele noastre, nu ne permit să lăsăm nepedepsiți pe oamenii nedrepti și imprudenți. Acești oameni sunteți voi, pentru că după ce mitropolitul vostru [Ieremia, n.n.] v-a afurisit, voi ați continuat să slujiți [cele sfinte, n.n.]; aceasta doar fiind îndeajuns pentru paguba voastră.

Din acest motiv vă și scriu, pentru că eu am incredințat Biserica mea (Mitropolia, n.n.) protopopului. Referitor la voi, eu vă scriu din nou, că dacă nu părăsiți această Biserică (Mitropolie), atunci eu o să vă mențin suspendați și anatematizați, ca pe niște uzurpatori și violatori. Dacă pe voi vă interesează mântuirea sufletului vostru, atunci veniți aici, pentru a primi sancțiunile Sinodului, pentru greșelile voastre. Nimic nu poate mântui sufletul vostru, dacă voi nu veți veni aici.

Semnătura prin menologion.

Text: Adresă: Oi en ti Rossoblachia psematenioi episkopoi... si... Meletie

Incipit: Exevrete sti apotahis egraphie sas

Signature: Μηὶ μαῖω ιδδ. γ' †

Registru: v. 48, f. 98^v: MM II, nr. 488 m, 244=Documente, nr. 45, 21-22=Delikanes, nr. 1343, 666-667

Literatură: vezi regestele nr. 2994 și 3011

Diplomatica: Suprimarea formulei de urări de bine și binecuvântare, de la începutul și de la sfârșitul scrisorii, se remarcă în sensul similar, utilizat de Patriarh în scrisoarea acestuia trimisă ex-Mitropolitului de Thesalonic, monahul Kir Isidor [regest nr. 2772, din 1384]. Cuvântul de salut de la începutul scrisorii, Patriarhul îl înlocuiește cu o formă de adresare, care indică nivelul de degradare al destinatarului:

¹⁴⁸ Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române* [extras din rev. BOR, XCIII, 1975, nr. 3-4, pp. 322-355], p. 13. Același, vezi p. 541, din Vol. III, *Istoria*, 1994: Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3 (secolele XIX-XX), București, 1994.

„Voi știți că Patriarhul v-a scris în urmă cu puțin timp (regist nr. 2955) și v-a declarat suspendați și anatematizați (=excomunicați), ca pe unii care ați procedat incorect și împotriva canoanelor. Voi ați uzurpat o Biserică (=mitropolie) și ați alungat un mitropolit, pe care eu l-am binecuvântat. Eu aud că voi, în ciuda vârstei voastre înaintate, voi nu vă temeți nici de moarte și nici de pedepsele veșnice.”

După o astfel de introducere, ți se moaie picioarele, nu să te mai bucuri de epistola patriarhicească de la Țarigrad. Bieții arhieriei români au fost de-a dreptul terorizați, la fel ca și Isidor al Thesalonicului. Pe acesta, Patriarhul Nil (1380-1388) și Sinodul Endemic, nu numai că l-au depus din scaun, dar l-au și suspendat, afurisit și redus la statutul de simplu monah, pentru motivul că și-a părăsit eparhia și n-a mai vrut să-și reia scaunul mitropolitan, în ciuda somațiilor făcute de Tronul Ecumenic. Contrar, în scrisorile de numire, de confirmare sau de acordare a unei puteri canonice, titlul conferit destinatarului este arătat sau indicat de către Patriarh chiar la începutul textului, în formula de adresare.

Critica textului: 1. Scrisoarea anterioară, de care pomenește Patriarhul în acest regist, nu este cunoscută decât prin mențiunea făcută de prezenta scrisoare (vezi registul nr. 2955), iar cei doi arhieriei n-au răspuns la ea în mod personal. La acuzele anterioare [din scrisoarea precedentă, n.n.], de-a fi uzurpat Mitropolia, se adaugă acum și aceea a refuzului de-a asculta de Patriarh, în calitatea lor de arhieriei, din cadrul unei mitropolii sufragane.

2. Patriarhul nu contestă apartenența la episcopat sau arhieria lui Iosif și a lui Meletie, pentru că, dacă n-ar fi fost episcopi hirotoniți în mod valid, dar ilicit, atunci și pedeapsa suspendării și anatemei, ar fi fost fără sens. Patriarhul îi pedepsește și îi condamnă, doar pentru **PRETENȚIA LOR** de-a conduce sau „guverna” Mitropolia, fără să aibă o împuternicire în acest sens, adică fără o decizie din partea Sinodului, deficiență canonică, care face din ei „episcopi falși” sau „rebeli”. Episcopul de Lutsk sau Luzk, care pretindea să fi primit puterea, confirmarea sau dreptul de jurisdicție asupra eparhiei, de la Mitropolitul Galiției era în aceeași situație, ca și Iosif și Meletie. Din punctele de acuză ale Patriarhului se poate în mod indirect trage concluzia tezei noastre, privitoare la tendința replicii moldovene, a situației Mitropoliei din Ungrovlahia, cu doi mitropoliți, primul la Argeș și „celălalt al Ungrovlahiei”, la Severin. Așa se poate să se fi procedat și în Moldova, Iosif rezidând în Suceava, iar Meletie în altă parte, la Rădăuți (înființată ca Episcopie, în anul 1402)¹⁴⁹, Roman sau poate chiar la Cetatea Albă, la Baia sau la Siret? Deosebirea era numai că în Ungrovlahia, situația a fost reglementată de Domnitor, cu aprobarea Sinodului și a Patriarhului, pe când în Moldova lipseau aceste forme canonice, Domnitorul și cei doi arhieriei ignorând autoritatea Tronului Ecumenic.

3. Ordinul Patriarhului, ca cei doi arhieriei români să se înfățișeze la Constantinopol, în fața Sinodului și amenințarea acestora cu sancțiunile sau pedepsele canonice care, chiar dacă Patriarhul era convins că este făcută pe merit, nu constituia o condamnare sau o depunere din treaptă, ci numai o interdicere a exersării prerogativelor de jurisdicție canonică asupra Mitropoliei. Acest ordin al Patriarhului din contra, putea să fie un început al acțiunilor de reabilitare canonică, o ocazie de luare de noi măsuri, pentru restabilirea înțelegerii, a păcii și a bunelor relații, dintre Moldova și Patriarhia Ecumenică.

În concluzie, putem să spunem că Patriarhul, într-adevăr, nu s-a exprimat în mod expres, că ar avea de gând să confirme în scaunul mitropolitan al Moldovei pe unul din cei doi arhieriei români, dar nu s-a exprimat nici împotriva, soluția depinzând de mărturiile și puterea de convingere a Domnitorului Ștefan I Mușat (1391-1399), așa după cum s-a întâmplat și în Ungrovlahia, în anul 1359. Această concluzie a noastră, o confirmă acțiunile ulterioare, din anul 1401, după cum va dovedi și decizia Patriarhului următor Matei I, vezi regestele nr. 3226 și 3227.

¹⁴⁹ Albert M. Ammann SJ, *Abris der ostslavische Kirchengeschichte*, 1950, Wien, Op. cit., p. 110.

Regest nr. 2996, din mai 1395, *πιττάκιον* (forma), *γράφομεν* (textul), Scrisoare patriarhală, adresată clerului, monahilor și credincioșilor din Rossoblachia (Moldova).

Salutare clerului, monahilor și credincioșilor din Mitropolia Rossoblachiei!

Protopopul vostru Petru a venit aici și a cerut ca Noi să ridicăm anatema aruncată asupra voastră de către patriarh și de către mitropolit [Ieremia, n.n.], pentru că l-ați alungat și pentru că voi îi mențineți pe episcopii anatematizați [excomunicați, n.n.]. Cedând la aceste insistențe, Noi vă scriem acestea: voi veți fi iertați, dacă voi veți alunga acești episcopi anatematizați și voi îi veți considera ca și cum ar sta în afara Bisericii Lui Hristos. Apreciind calitățile protopopului vostru, eu i-am încredințat Mitropolia, pentru ca el să țină locul unui mitropolit, cu puterea care lui i s-a delegat. Primiți-l, cinstiți-l ca pe mine însuși, până când se va putea întoarce Mitropolitul vostru, ori până când noi vom lua o altă măsură, în folosul vostru. Rugăciunea mea și binecuvântarea mea peste voi toți. Iertarea noastră se va extinde și asupra morților voștri, dacă voi mă veți asculta.

Semnătură prin menologion.

Text: Salut: Oi en ti agiotati... apo Theou pantokratoros

Incipit: Edo ilten o entimotatos protopapas

Salut: I ehi mou kai i evlogia mou met esas olous (urmează un post-scriptum)

Semnătura: Μηνὶ μαιῖῳ ἰβδ. γ' †

Registru: V 48, f. 98^v-99: M M II, nr. 488_{IV}, 245=*Documente*, nr. 46, 22-23=*Delikanes*, nr. 1344, 667-668.

Literatură: vezi regestele nr. 2994 și 3011.

Diplomatica: Menținerea formei de salutare normală, după cum a fost făcută și în scrisoarea către Voievod, însemnează că Patriarhul aruncă greșala asupra episcopilor, după cum se va confirma și în actul ulterior de iertare: regestele nr. 3011 și 3032.

Critica textului: Scrisoarea către cler și credincioși este redactată într-o armonie perfectă cu celelalte două precedente. Se poate remarca în modul de descriere a puterii delegate protopopului, cu adausul de putere privind problemele matrimoniale (245²⁴⁻²⁵). Post-scriptum-ul reia o promisiune de dezlegare pentru decedații, morți în perioada de timp a anatemei, pronunțată în contextul epistolei către voievod. În același timp însă apare o contradicție de competență canonică, între puterea efectivă a delegatului patriarhal, ca delegat patriarhal și „Administrator” al Mitropoliei, pe de o parte, și menținerea stării de anatema asupra întregii Moldove, pe de altă parte. Practic anatema n-a fost niciodată ținută și aplicată, nici de Patriarhie și nici de Mitropolie sau de către cei doi arhieri români. Ea s-a menținut doar sub forma de amenințare și intimidare a lui Iosif și Meletie, care, la rândul lor au ignorato. În sprijinul acestei păreri, privind ineficacitatea anatemei aruncate asupra Moldovei, stă regestul nr. 3011, iar Patriarhul nu întârziase să raporteze Mitropolitului de Mytilene această măsură excesivă, care însă n-a fost aplicată niciodată.

Regest nr. 2997, din mai 1395, un Mandat de Exarh Patriarhal, acordat ieromonahului Chiril, pentru administrarea drepturilor patriarhale în Mitropolia de Trebizonda. Este un mandat similar celui acordat protopopului Petru, pentru Moldova, însă cu prerogative canonice de jurisdicție mult mai reduse.

Regest nr. 3011, din septembrie 1395, *ἐνταλτήριον γράμμα* (dispozitiv și concluzie), Mandat de acreditare (delegare) al Mitropolitului de Mytilene, pentru o misiune diplomatică în Blachia (Litvania sau din Polonia, n.n.) și Mauroblachia (Moldova).

Prea Sfințite Mitropolit de Mytilene, tu ai fost ales prin ordinul Împăratului meu și prin decizie sinodală de către Smerenia Mea, pentru a te îndrepta spre regiunea Blachiei și să rezolvi acolo problemele care ți s-au încredințat pe cale verbală, de către Patriarh, precum și cele care sunt formulate în scrisorile către autoritățile locale de acolo. În contextul acestui mandat, tu trebuie să te duci și în ținutul Mauroblachiei. Pentru că de un anume timp, din cauza unei acțiuni declanșate de anumiți episcopi, patriarhul a aruncat asupra lor anatema, noi îți poruncim să nu te amesteci cu

nimic, în ce privește cazul lor propriu. Pentru popor [credincioși, n.n.] noi îți permitem să acționezi după cum vei considera mai potrivit, în funcție de împrejurări și în conformitate cu canoanele. Măsurile pe care tu le vei lua, vor avea aceeași pondere sau autoritate, ca și cum ar fi fost luat de patriarh personal. Tu trebuie să faci totul, așa cum este ordinul scris și verbal, pe care tu l-ai primit, ca un om încercat și cu experiență, având harul Lui Dumnezeu. Mandat eliberat ca și garanție, de către Patriarh

Semnătură prin menologion.

Text: Adresarea: Ierotate mitropolita Mytilinis... kai silleitourge

Incipit: Epei orismo tou kratistou

Signatur: Μηνὶ σεπτεβρίῳ ἰνδ. δ' †

Registru: v 48, f. 102^v: MM II, nr. 495, 256-257=*Documente*, nr. 47, 23-24= Delikanes, nr. 1345, 668-669; facsimil: Laurent-Năsturel, pl. XIII.

Literatură: Reli, *Istoria*, 255; *Istoria Bisericii*, 1957, 184-185 (a se corecta numele de *Iosif de Mitilene!*); Laurent, *Origines*, 166-167; *Trisépiscopat*, 103, nr. 24; R. Theodorescu, *Bizanț*, 214-215.

Diplomatica: 1. În partea de sus a foi (folio), tăiată pe jumătate de legător, se poate citi un titlu: *anatesis pros ton ierotaton mitropolitin Mytilinis aperhomenon pros <...>*. Termenul *anatesis*, care mi se părea îndoielnic, mai poate fi găsit într-o altă scrisoare a patriarhului, regist nr. 3014: MM II, 264⁶. Foaia este atașată spre utilizarea ἀνατίθημι în mandatul patriarhal: Jean Darrouzès, *Registre*, 128, 189. Pe marginea acestei jumătăți de foaie, la stânga primei linii, se poate citi numele Περδίκης, Jean Darrouzès considerând că ar putea fi aceeași persoană, care a redactat și mărturisirea pseudo-mitropolitului Paul Tagaris, vezi registul nr. 2974. 2. Prin comparația cu scrisorile date lui Mihail al Bethlehemului, pentru prima sa misiune, regist nr. 2924 și 2938 și pentru aceea de a doua, regist nr. 3038 și Ieremia trebuie să fi primit un *permis* de celebrare liturgică „celebret” [canon 903, CIC, n.n.], din partea Patriarhului. Numai că mandatul acestuia era diferit de cel al protopopului Petru, regist nr. 2992, dar și de cel al lui Mihail al Bethlehemului, regist nr. 3038, care primesc în mod expres puterea unui exarh.

Critica textului: 1. Ieremia de MYTILENE este identificat prin semnătura sa din anul 1389 (vezi registul nr. 2847) și prin menționarea din octombrie 1395 (regist nr. 3015). Atras prin fragmentul pe care l-a formulat și care vorbește de transferul în Ungrovlahia a unui Mitropolit anonim (=necunoscut, n.n.) de MELITENE, Laurent (*Origines*, 166-167), în prezentul act a citit greșit: Melitene, în loc de Mytilene. Din această greșală de localizare a celor două scaune mitropolitane s-a creat confuzia și mai mare, în lucrarea lui Jean Darrouzès (*Registre*, 489), după cum el însuși mărturisește: *Ieremia de Melitene, apoi de Mauroblachia/Ungrovlahia*. Prin prezenta critică a textului, Jean Darrouzès corectează el însuși confuzia de identificare a localizării celor două scaune mitropolitane.

Jean Darrouzès rectifică numele și titulatura: Ieremia de Mytilene se deosebește de contemporanul său Ieremia al Mauroblachiei. Un anonim, din Melitene, a fost transferat în scaunul Ungrovlahiei, însă după ce a participat la alegerile Patriarhului Matei I (1397-1410): probabil Theodor? În anul 1395 însă nu era încă vorba de acest anonim arhiereu Ieremia din Melitene, pentru că Matei I a devenit Patriarh abia în anul 1397, adică cu doi ani mai târziu.

2. Scrisoarea patriarhală, de delegare a puterii legațiale, dată lui Ieremia, deosebea în mod limpede cele două misiuni: una pentru Blachia (Vlahia, Valahia), din Lituania sau Polonia, cealaltă pentru Mauroblachia. Nu știm însă de care *Blachia* să fie vorba. Jean Darrouzès presupune că este vorba de Blachia sau Valahia din Regatul Poloniei (din preajma Cracoviei?). Împăratul n-a intervenit în actele patriarhale, din mai 1395 și se pare, că nu intervine aici, decât pentru prima misiune din Blachia, pentru că Antonie IV adaugă unele lucruri de la el însuși: καὶ εἰς τὰ μέρη, 257³.

Jean Darrouzès își pune întrebarea, care este această Blachie (Valahie), cu care trebuia să trateze împăratul. Un ambasador pornește spre Ungaria, la finea anului 1395, de unde se îndreaptă spre Veneția: F. Dölger, *Regesten*, nr. 3255-3256. Se pare că ar fi prea devreme să credem că un trimis al împăratului pornește spre Polonia la aceeași dată cu cel trimis în Ungaria și la Veneția,

însă eventualitatea unei confuzii de localizare, între „Blachia” și Lehia (Lituania), n-ar fi exclusă. Existau probleme cu Galiția, încă din 1394 (regist nr. 2935) și întreaga regiune, care se întindea până la litoralul Mării Negre (Parathalassia) era sub controlul Regatului Polon. Ne putem imagina că rezultatul acestei misiuni va fi trimiterea unei scrisori de către Casa de Jagellon a Poloniei. Pe de altă parte, nu avem nici un indiciu că misiunea lui Ieremia a fost în mod efectiv îndeplinită: vezi registul nr. 3032.

3. O altă ipoteză de luat în considerație, ar fi identificarea Blachiei, cu Ungrovlahia. Motivul care a pregătit spontan, o nouă misiune, a fost sosirea unei solii sau curier, care aducea noutatea luptei de la Rovine, din 17 mai 1395. Într-o epistolă, scrisă în îndepărtata Cretă, Iosif Bryennios (*Œuvres*, 147) își exprimă bucuria față de Patriarhul Ecumenic, „că credincioșii au ajuns deasupra necredincioșilor, controlează Dunărea și au ocupat orașele riveriene” (ποισασθαι μεν ιφ εαυτοις τον Ιστρον, ελειν δε τας παρακειμενας εκεينو πολεις). Însă nu se cunoaște deloc o misiune (diplomatică) imperială la data aceasta, într-o astfel de direcție, mai ales pentru faptul că din anul 1373, basileul Ioan V Paleologul devenise vasal al Sultanului de la Adrianopol.

Regestul nr. 3030, din noiembrie, după data de 6, 1396, ἐγράφη, Epistolă către clerul Episcopiei de Zetounion [Ζητούνιον, Ζητρούνιον, Ζητόνιον, Ζητούνι, anticul oraș Lamia, Λαμία], sufragană a Mitropoliei de Larissa, în Thessalia, prin care Patriarhul Antonie IV poruncește să-l alunge pe pseudo-episcopul locului, a cărui hirotonire el o consideră reprobabilă sau de condamnat (validă, dar ilicită, n.n.).

Este un caz similar celui din Moldova, adică similar episcopilor Iosif și Meletie, a căror hirotonire era validă, dar ilicită, pentru că nu aveau binecuvântarea Patriarhului Ecumenic, a cărui sufragană era această Mitropolie. Termenul de pseudo-episcop ψευδατένιοι ἐπίσκοποι ne este cunoscut din contextul conflictului canonic dintre Patriarhie și Mitropolia Moldovei: vezi registul nr. 2995. În cazul Episcopului de Zetounion, hirotonirea într-un arhieru s-a făcut în afara eparhiei, fără scrisoare de delegare, din partea mitropolitului locului, de Larissa: παρ' ἐνορίας. În ambele cazuri, Moldova și Zetounion, textul sentinței sinodale, privind sancțiunile canonice și suspendarea ierarhilor, nu s-au păstrat.

Regest nr. *3032, de la finea anului 1396?, συνεχωρήθησαν, συνεχώρησε (Registru 494¹¹, 495⁴, 529¹), δεικνύθη συνοδικῶς (494¹⁰, Ridicarea anatemei (excomunicării) care lovea clerul și credincioșii din Moldova, incluzând și episcopii, a căror suspendare de la cele sfinte este însă menținută.

Mențiune: Scrisoarea și actul sinodal al lui Matei I (regist nr. 3209 și 3226: MM II, 494⁹-495², 528¹¹-529³).

Literatură: Laurent, *Origines*, 165; Idem, *Trisépiscopat*, 102-103; *Istoria Bisericii Române*, 186-188.

Critica textului: 1. După 1395 (regist nr. 3011), Ieremia de Mytilene nu mai este citat în lista celor prezenți la Sinodul Endemic. În cursul anului 1396 el nu va mai lua parte la nici o activitate sinodală și mandatul dat lui Mihail al Bethlehemului nu citează această misiune anterioară, numai unele raporturi banale anonime și la o dată nedeterminată: vezi registul nr. 3038.

2. Instrucțiunile date lui Ieremia în anul 1395 arată în mod limpede intenția Patriarhului: episcopii intruși (uzurpatori, n.n.) nu pot beneficia de nici o clementă. Dacă, în ciuda instrucțiunilor, unul dintre cei doi soli sau trimiși a ridicat anatema, acesta nu putea fi decât Ieremia, pentru că Mihail al Bethlehemului nu era delegat în mod explicit, pentru această acțiune și n-a putut reveni la Constantinopol, înainte de decesul Patriarhului Antonie IV.

3. În mărturisirea lui Macarie, privind depunerea, mai precis - caterisirea - καθαίρεσις - episcopilor moldoveni, există o contradicție evidentă cu textul actelor și toate mențiunile care vorbesc de suspendare, ἀργία, ἀργός [nu de caterisire, n.n.]: vezi registul nr. 2954. Mărturia lui Matei I, privind măsurile de clementă ale Patriarhului Antonie IV, se bazează pe un anume fundament, în mandatul dat lui Ieremia de Mytilene (regist nr. 3011), cu toate că există o mică divergență între cele două mențiuni: vezi registul nr. 3226, *punctul 1, de la Critica textului*. 4. Există

un paralelism, între misiunea lui Ieremia de Mytilene [ignorându-se totuși rezultatul ei] și aceea a trimișilor lui Matei I, în anul 1401, unde concluzia sinodală rămâne ipotetică: vezi regestul nr. 3250.

Regest nr. 3038, din 5 ianuarie 1397, ἔνταλμα (titlu), ἔνταλτήριον γράμμα (concluzie), Mandat dat arhiepiscopului de Bethlehem Mihail, cu puterea de exarh, delegat de Patriarhul Antonie IV și permisul de-a celebra prin eparhiile vacante.

Creștinii aparținând Mitropoliei de Mauroblachia și a Galiției au mare nevoie de-a fi vizitați, pentru că Mitropolitul Galiției a murit și cel al Mauroblachiei îndepărtat [din scaun, n.n.], încă în urmă cu câțiva ani, nu are ușurința de-a se duce acolo. Și pentru aceasta, vrăjmașul comun al creștinilor profită de situație, pentru a se băga acolo, ca și niște lupi de oameni [referindu-se la latini și la propaganda catolică în Moldova, n.n.], care propovăduiesc contrariul, cu ce învață Biserica noastră, în timp ce alții, fără sfânta hirotonire – ἁγίεροι – se prevalează de preoție, și fac uz de prerogativele ei [Iosif și Meletie, n.n.], după cum mărturisesc scrisorile mai multora de acolo, prin care oferă informație îndestulătoare. Patriarhul nu va putea remedia aceasta, atâta timp cât Dumnezeu nu ne va da posibilitatea de-a așeza acolo arhieriei legitimi în scaunele lor, lucru care se pare a fi de primă urgență. Găsind omul care se potrivește, în persoana Arhiepiscopului Mihael al Bethlehemeului, din cauza mai ales a cunoștințelor de familie, a limbii și [a relațiilor, n.n.] de prietenie [cu cei de acolo, n.n.], care-l face dorit de autorități și de popor, patriarhul îl trimite acolo.

Mergând acolo, el trebuie în primul rând să apere mărturisirea noastră de credință ortodoxă, aceea a Marii Biserici, a Smereniei Mele și a celorlalți patriarhi: a Alexandriei, a Antiohiei și a Ierusalimului. În continuare, el trebuie să cerceteze, să descopere intrușii, să-i alunge și să-i trimită din locul acela, să exerseze el însuși funcțiile sacre [arhieresti, n.n.] și să administreze Sfintele Taine pentru toți, la stăpâni și la supuși. La nevoie să îndeplinească toate funcțiunile episcopale, afară de instalarea în scaun [întronizarea, n.n.]. Toate formele de primire, nu numai ca exarh și vicar δικαίω al patriarhului, însă din cauza istovitoarelor merite pe care și le-a asumat pentru binele sufletului lor, îl veți reprimi de asemenea cu onoare, ca și cum l-ar primi patriarhul, el însuși.

Patriarhul dă la fel permisiunea arhiepiscopului de Bethlehem să slujească la nevoie în toate eparhiile vacante, după cutuma bisericească. Mandat eliberat lui de către patriarh, în anul 6905. Semnătura prin menologion.

Text: Titlu: Entalma doten... to devteron

Incipit: Epei oi en tais agiotatais

Semnătura: Μηνὶ ἰαννουαρίῳ ἰβδ. ε' †

Registru: v 48, f. 111^v-112: MM II, nr. 514, 280-281; Pamjatniki, nr. 43, 291-298; Documente, nr. 51, 25-27; Delikanes, nr. 1366, 669-671.

Literatură: Golubinskij, *Istoria*, II, 1, 336-347; Halecki, *Rome et Byzance*, 527-530; Ammann, *Storia*, 95-96 (*Abris*, 108-110); Tachiaios, *Epidraseis*, 126-130; Stasiw, *Metropolia*, 38; Tinnefeld, *Kirchenpolitik*, 381.

Diplomatica: Grupul de scrisori, privitoare la această misiune (regeste nr. 3038-3040) sunt scrise de aceeași mână, ca și aceea care a copiat în registru grupul de scrisori anterioare, pentru Moldova: regeste nr. 2993-2996. Aceste scrisori au fost înregistrate după luna martie, sau mai precis, după copia celor două acte, din luna martie, care aparțin unei alte mâini de copist: Jean Darrouzès, *Registre*, 74 (a se corecta anul 1396, dat ca dată pentru actele 508, 509, 511). Repartizarea mâinilor, care au copiat, transcris sau lucrat cu registrul, indică în mod clar și o divizare a muncii între diferiții notari (*pisari, scriptori, tahigrafi, copiști, secretari*), de unde rezultă și un dezacord de înregistrare a textelor în *Registrul Patriarhal* sau Codexul Sacru: Το ἱερόν κωδίκιον (1315-1402).¹⁵⁰

¹⁵⁰ Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

Critica textului: Cele trei misiuni ale Arhiepiscopului Mihail al Bethlehemului au urmat la un interval de timp aproape regulat, de trei ani (1394, regist nr. 2938; 1397; 1400, regist nr. 3112). Nu există nici un raport asupra acestei misiuni, iar cronicile rusești documentează numai prima misiune. Tăcerea izvoarelor îngreunează fără îndoială posibilitatea de interpretare a actelor lui Antonie IV, privitoare la Moldova, sub Patriarhul Matei I. Este sigur, în orice caz, că nu era Patriarhul Antonie, cel care l-a primit pe Arhiepiscopul Mihail, la întoarcerea acestuia din călătoria prin Moldova și a luat în consecință măsurile sinodale: vezi registul nr. 3032.

2. Mandatul lui Mihail al Bethlehemului este mult mai explicit, decât cel al lui Ieremia de Mytilene: regist nr. 3011. Și, poate din acest motiv Ieremia avea o altă scrisoare cu sine și avea o putere canonică echivalentă. Caracterul episcopal a celor doi trimiși (legați sau soli), desăvârșește sau umple, într-un anumit punct, lacuna inevitabilă de putere canonică a protopopului Petru, din simplu motiv, că acesta din urmă era doar preot și nu putea face hirotoniri, iar ceilalți doi erau arhierii. Scrisorile trimise voievodului și poporului, în mai 1395, lăsau să se întrevadă posibilitatea că anathema lor va fi ridicată și protopopul Petru nu putea exersa în mod efectiv preogativele canonice, cu care l-a investit patriarhul, atâta timp cât era menținută anathema generală. Însă nu se știe, ce ar fi fost de făcut în mod real, în timp ce episcopii intruși Iosif și Meletie, pe care Patriarhul Antonie IV a poruncit să fie alungați în 1397, continuau să-și desfășoare nestingheriți activitatea arhierescă.

*

Regest nr. 3039, πικτάκιον, din ianuarie 1397, Scrisoare patriarhală adresată Regelui Poloniei Wladislaw II Jagello (1386-1434) [și Reginei Hedwiga de Anjou (1382-1399)], ca răspuns la scrisoarea acestuia din urmă, prin care-i anunță sosirea Arhiepiscopului Mihail al Bethlehemului. În această scrisoare, patriarhul nu amintește nimic de situația din Mauroblachia.

Regestul nr. 3040, πικτάκιον, din ianuarie 1397, Scrisoare adresată lui Ciprian al Kievului, ca răspuns la scrisoarea acestuia, anunțând și vizita lui Mihail al Bethlehemului, care va trece și prin Galiția și Mauroblachia.

*

Regest nr. 3209, din 9 mai 1401, πικτάκιον, Scrisoare adresată Mitropolitului Ungrovlahiei, în favoarea preotului moldovean Isidor.

Salut Mitropolitului Ungrovlahiei, hypertime [Prea Cinstit (Venerat), n.n.] și exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor!

Preotul prezent, venind din Rossoblachia, după cum el a spus, a sosit aici. El a raportat că Sfinția Ta îl ții oprit [suspendat, n.n.] de la cele sfinte, din cauza nesupunerii Rossoblachilor și a anatemei generale, aruncate asupra lor, pentru că n-au vrut să-l primească pe Mitropolitul Ieremia. Dacă el nu are alte impedimente [canonice, n.n.], decât cel pe care l-a declarat, noi am luat mai înainte o decizie sinodală [prealabilă, n.n.]: masa poporului și preoții au fost absolviți de pedeapsa anatemei, numai arhonții (boierii) singuri au fost judecați ca responsabili, în timp ce episcopii stăteau sub lovitura anatemei, numai că, cazul lor nu fusese examinat în Sinod și că acesta încă nu s-a exprimat asupra sorții lor. Preoții și întregul popor [al Moldovei, n.n.] au fost liberați [de efectele anatemei]: regeste nr. 3011 și 3032; acest lucru fiind stabilit încă și acum în Sinod, unde a fost pusă problema. Dacă nu există un alt impediment, decât cel care a fost raportat, noi i-am permis practicarea preoției și slujba de citeț [lector, n.n.] pentru fiul său, chiar dacă a fost hirotonit [respectiv hirotesit, n.n.] de Iosif, acesta din urmă este fără îndoială vinovat, însă nu este redus la statutul de mirean, ca și cum hirotonirea lui ar fi nulă. Dacă aceasta este singura rațiune, pentru care tu l-ai oprit să slujească, atunci iartă-l, după cum s-a hotărât și în sinod.

Același preot ne-a raportat que pe teritoriul tău, lumea care dorește să se spovedească, este respinsă de către preoți, pentru că n-au fost prohirisiți pentru aceasta de către tine. Ei au dreptate să acționeze astfel, pentru că tu vei fi cel care vei da socoteală Lui Dumnezeu pentru aceasta. Caută totuși

să stabilești în fiecare oraș un părinte spiritual, în stare să facă spovedania [adică preotul să fie prohirisit duhovnic, n.n.].

Harul Lui Dumnezeu! [Matei I Patriarh, n.n.]

Semnătura prin menologion.

Text: Salut: Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε παάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ἱερότητι

[vezi și glava 393, din Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652: Pentru Mitropoliți, carii să zic Preacinstiți și Exarhi, și carii numai Preacinstiți]

Incipit: Entavta ilten o paron

Semnătura: Μηνὶ μαίῳ ἰνδ. θ' †

Registru: v 48, f. 193^v-194: MM II, nr647, 494-495; *Documente*, nr. 66, 30-31; Delikanes, nr. 1347, 671-672; Laurent-Năsturel, pl. 15-16.

Literatură: S. Reli, *Istoria*, 256-257; Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80; R. Theodorescu, *Bizanț*, 211-212, vezi regeștele nr. 2954 (privitor la "depunerea" din treaptă a Episcopului Iosif), apoi nr. 3011, 3032, 3038.

Critica textului: 1. Identitatea destinatarului scrisorii încă nu este stabilită cu siguranță. Antim al Ungrovlahiei este foarte probabil exclus. Mărturia lui Macarie al Ancirei (Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80) este posterioară anului 1401, dar certifică faptul că Mitropolitul de Melitene, care în anul 1397 a participat la alegerile de patriarh a lui Matei I, a devenit apoi Mitropolit al Ungrovlahiei. Principalul motiv, care indică o schimbare de mitropolit, înainte de anul 1401, este titulatura nouă, utilizată în forma de adresare, din scrisoare. Teoretic, este posibil ca acest titlu nou, să fi fost deja atribuit vechiului Mitropolit Antim, dar s-ar părea mult mai simplu de presupus, că această titulatură a fost creată în momentul transferului canonic al Mitropolitului de Melitene, în scaunul Ungrovlahiei. Lipsind documentul vădit, problema datei de succesiune în scaun, dintre Antim Critopol și urmașul său, rămâne deschisă. Se presupune că urmașul lui Antim, ar fi fost Eftimie, citat doar prin numele său, în 1412 (Laurent, *Origines*, 168-170), dar lipsește încă o dovadă decisivă.

În anul 1386 erau încă 40 de mitropoliți-exarhi, număr care scade proporțional cu trecerea la islam a credincioșilor ortodocși din fostele regiuni ale Imperiului Romeu, cucerite de otomani: Εκθεις νέα, vezi regestul nr. 2804, din 1 sept. 1386 și regestul nr. 3209, din 9 mai 1401, Critica 2; regestul nr. 2411 și regestul nr. 2412: [Jean DARROUZÈS, *Ekthesis néa, manuel des pittakia du XIVe siècle*, în (REB= Revue des études byzantines), 27, 1969, 5-127, textele la pp. 38-67].

Εκθεις νέα – (Expunere nouă) sau "Manual de cancelarie bizantin", mai precis: *Manuel des pittakia du XIVe siècle*, al Patriarhiei Ecumenice; privind scrisorile Patriarhului, adresate Patriarhului Romei Vechi, celorlalți patriarhi, arhiepiscopilor, mitropoliților, împăratului și autorităților civile, ordinea scaunelor supuse până la data respectivă patriarhului și reguli ale scrisorilor redactate de mitropoliți.¹⁵¹

2. În titulatura Mitropolitului apar doi termeni geografici: Ungaria - Οὐγγρίας și Plaiurile, Plagèna - Πλαγηνῶν; termenul „exarchos”, trebuia să fi provocat schimbarea principală din titulatură. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos - τόπος [ține locul la, n.n.] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim nu era cunoscut cu titlul de „exarh”, care era rezervat, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea”, doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 45, § 15). Or, Mitropolia Ungrovlahiei a fost o instituție târzie, în catagrafia scaunelor dependente de Patriarhia Ecumenică. Acest manual de cancelarie înregistrează pentru Ungrovlahia titulatura folosită în scrisoarea lui Matei I (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 46, § 18). Ar fi posibil ca acordarea acestui titlu, pentru Ungrovlahia, să fie anterioară anului 1401, însă lipsesc dovezile documentare în acest sens, pentru că *Registrul Patriarhal* sau Codexul Sacru: Το ιερόν κωδίκιον (1315-1402),¹⁵² nu păstrează nici o scrisoare și nici o mențiune a mitropolitului Antim,

¹⁵¹ Luat din pp. 104-105, *nr. 2804: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

¹⁵² Vezi regestul nr. 2041, din Fasc. V, la: Jean DARROUZÈS, LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

între anii 1389 și 1401. Termenul geografic *Plagèna* (*Platou*, conform traducerii făcute de Laurent, *Contributions*, 170) - Πλαγιητών, rămâne să se înțeleagă în forma sa greacă. Termenul românesc de „plaiu” (pl. plaiuri), nu pare să fi jucat nici un rol, pentru adoptarea lui, deoarece nu pare să fi fost utilizat ca termen oficial în epoca respectivă, în actele lui Mircea Btrânu [=cel Bătrân] (1386-1418). Tot ce putem zice, este că utilizarea titlului nou, presupune un schimb de scrisori cu Țara Românească, pentru care, ocazia cea mai favorabilă era numirea unui nou mitropolit.

3. Patriarhul Matei I se află aici în acord cu actele Patriarhului Antonie IV, la care n-a fost niciodată vorba de o depunere din treaptă, ci doar de o suspendare, la adresa Episcopului Iosif: vezi registul nr. 2954. Pentru istoria Sfintei Taine a Preoției, în Biserica Bizanțului, explicația termenului ἀνίερος [nesfințit, nehirotonit, ticălos, nelegiuit], dată de către Patriarh este importantă. Hirotonirile făcute de către un episcop suspendat (oprit de la cele sfinte), rămân valide, pentru că Episcopul are puterea dată lui de treapta hirotoniei, adică de treapta arhieriei, cu toate acestea lui fiindu-i oprită exersarea treptei sacramentale în care se afla. Episcopul devine așadar ἀνίερος prin depunerea sa de către Patriarh. Hirotonirile pe care el le făcea, deveneau nevalide, pentru că Biserica nu-i recunoștea statutul de episcop. Este vorba de o definiție, pe care am putea-o numi, de ordin practic și administrativ, care nu atinge problema teologică, privitoare la permanența caracterului hirotoniei. Se mai știe, de altfel, că un episcop depus din treaptă nu era hirotonit a doua oară, în cazul în care s-ar fi împăcat cu Biserica lui, acest lucru implicând recunoașterea caracterului indisolubil al hirotoniei sau preoției, în general.

Regest nr. 3226, din 26 iulie 1401, συνοδική διάγνωσις [concluzie] καὶ ἀπόφασις συνοδικὸν γράμμα [mențiune], Act Sinodal privind decizia de-a trimite în Moldovlachia apocrisiari (legati, soli, nunții, ambasadori), care, în urma anchetei sinodale – care, presupunem că a fost favorabilă - să regleze situația canonică a Episcopului Iosif, aflat încă sub anatemă, adică suspendat.

Titlatura patriarhului [*Mattaios eleo Theou etc.*]

*Prea nobilul Mare Voievod al întregii Moldovlachii Alexandru a trimis arhonți [boieri, n.n.] și ieromonahi la Patriarh și la Sinod, pentru a cere ridicarea anatemei, pronunțată de către Sinod, împotriva Episcopului Iosif, de către defunctul Patriarh Antonie IV. El a fost acuzat ca fiind hirotonit întru arhieru în Serbia și de a fi uzurpat Mitropolia și pentru aceasta Patriarhul Antonie IV a transferat în Moldovlachia pe kir Ieremia (vezi registul nr. 2900), care s-a deplasat acolo, însă a trebuit să se retragă, din cauza prezenței acolo a lui Iosif. Patriarhul a anatematizat (=excomunicat, n.n.) atunci întreaga populație, la declarat pe Iosif oprit ἀνίερος (suspendat, n.n.) de la cele sfinte (regist nr. 2995), apoi a ridicat anatema asupra poporului și a Episcopului (regeste nr. 3011 și 3032) menținând doar oprirea de la cele sfinte a Episcopului, până când cazul său trebuia să fie analizat în Sinod, în prezența lui Ieremia. Acum Voievodul, arhonții (boierii) și clerul, prin scrisorile și solii lor, l-au implorat pe Patriarh și Sinodul, să ridice oprirea de la cele sfinte a lui Iosif, pentru ca poporul să nu fie lăsat fără Sfintele Taine, pentru că Ieremia se află acum în imposibilitatea de-a se prezenta la Sinod, pentru o judecată contradictorie, după ce a fost trimis la Veliko Târnovo, în urma îngăduinței [Marii, n.n.] Biserici, pentru a administra acolo ascultările (afacerile) [canonice, n.n.] Bisericii [vezi registul 2968]. Episcopul Iosif, în realitate, n-a venit din afară [din Serbia, n.n.], cum au raportat unii după numirea lui Ieremia; Iosif fiind înrudit cu domnii locali, a fost trimis la Mitropolitul Galiției, care a primit din partea Sinodului puterea de-a hirotonii episcopii, pentru eparhiile din Rusia Mică, din care făcea atunci parte și Cetatea Albă.*¹⁵³

[Cetatea Albă: Maurokastron, Μαυρόκαστρον, Asprokastron, Ἀσπρόκαστρον; (lat.) Mauro-, Moncastrum; (ital.) Moncastro; (turc.) Akkerman sau Ak-Kerman (Cetatea Albă, nu „Neagră”); (rus. Белгород-Днестровский, Belgorod Dnestrovskij; (ukr.) Білгород-Дністровський, Bilhorod-Dnistrowskyj; “White Fort” sau “Black Fort” city, în Bugeac sau Μπουντζάκ (sudul Basarabiei, Βεσσαραβία), azi făcând parte din Regiunea Odesa, Oblast Odessa, Одеська область, în Ucraina].¹⁵⁴

¹⁵³ Vezi asemănările și deosebiriile dintre ”Cetatea Albă” și „Insula Albă”, dintre ”Cetatea Șerpilor” și „Insula Șerpilor”.

¹⁵⁴ Anticul Tyras, Τύρας, Cetatea Șerpilor sau Cetatea Ofiussa; lat. (Dnjestr/Aestuaris) sau Tyrageatae: Τυραγγεῖται, Τυραγγεῖται, Τυρεγγεῖται; (ukr.) Тирач. În ungurește Cetatea Albă purta numele de *Dnyeszterfehervár*. Prin *Tratatul de la Nymphaion*, din anul 1261, Cetatea Albă a devenit colonie genoveză, situație care le-a permis acestora să refacă

Era în virtutea acestei hirotoniri, că el a venit în mod regulat la ei și nu prin uzurpare, după cum s-a spus.

Făcându-se prezentarea acestui raport în Sinod, cu aprobarea confrăților [arhieriei, n.n.] prezenți, Noi am hotărât să trimitem acolo [în Moldovlachia, n.n.] pe ieromonahul și duhovnicul [pe vremea aceea foarte puțini preoți aveau prohirisirea pentru duhovnicie, adică pentru administrarea Sf. Taine a Mărturisirii, n.n.] Grigore, singhelul meu,¹⁵⁵ și diaconul Manuel Arhon Didascalul pentru

cetatea și portul, distruse de către tătari. În anul 1315 genevezii au stabilit aici o escală și un contoar comercial, renovând cetatea, pe care o numesc Montecastro sau Moncastro, în grecește "Asprokastron" (Cetatea Albă). Orașul devine parte a Voievodatului Moldovei în 1359, iar în anul 1484 a fost cucerită de otomani.

Tătarii, după ce au cucerit Cetatea Albă în anul 1221, au numit-o *Turla*, iar în limba franceză veche este cunoscută sub numele de « *Bellegarde* ».

Istoria pe scurt a acestui minunat oraș românesc ajuns sub stăpâniri străine:

- Cetatea Albă (în ucraineană *Білгород-Дністровський / Bilhorod-Dnistrovskî*) este un oraș în raionul omonim din regiunea istorică Bugeac, în Ucraina de astăzi (regiunea Odesa). În timpul lui Burebista, cetatea se numea "Tyras" și ținea de regatul dacic al lui Burebista. Cetatea s-a aflat sub suveranitatea moldovenilor între 1359 și 1484, când Ștefan cel Mare a pierdut cetatea, aceasta fiind cucerită de turci. Orașul devine parte a Regatului României între 1918 și 1940. Populația românească în oraș este de 2% (2001).

- Istoria orașului începe în secolul al V-lea î.Hr. când marinarii greci din Milet (Marea Egee) au întemeiat aici colonia numită Tyras, zisă și Ofiussa ("Cetatea Șerpilor", astfel numită, după Herodot, din cauza numeroaselor napârci din împrejurimi).

- În jurul cetății trăiau Nevrii și Thiriții, popoare scitice, precum și Bastarnii, popor celto-germanic, care au fost înfrânți de daci în jurul anului 300 î.Hr.

- În secolul al II-lea î.Hr. orașul este din nou menționat ca cetate grecească, principala ocupație fiind cea de comerț în zonă, cu Tyrgeții, un popor dacic. Orașul face parte din Regatul Pontic.

Romanii cuceresc orașul în anul 57 e.n. și îl folosesc în comerțul cu Scitia.

- Invazia hunilor din 375 devastează colonia romană, însă orașul s-a renăscut pe la 545 sub stăpânirea bizantină, cu numele de Turrus, și face atunci comerț cu Anții (popor slav) și Alanii (popor iranian) dimprejur.

- În secolul al XIV-lea cetatea, numită acum Mavrokastron ("Cetatea Neagră"), este cucerită de tătari care o denucesc *Turla*. În 1315 Genevezii stabilesc aici o escală și un contoar comercial, renovând cetatea, pe care o numesc Montecastro sau Moncastro, în grecește "Asprokastron" (Cetatea Albă). Orașul devine parte a Voievodatului Moldovei în 1359.

- Cetatea este mărită și refăcută în 1407 sub Alexandru cel Bun și în 1440 sub Ștefan al II-lea.

În 1450 a fost asediată de turci. Alexandru Vodă în 1451, Ștefan cel Mare în 1481 refac și măresc la rândul lor cetatea. Turcii cuceresc orașul în 1484, îl denucesc Ak-Kerman (Cetatea Albă) și îl stăpinesc până la 1812 când este luat în stăpânire de Imperiul Rus.

- În 1917 prima Republică a Moldovei își proclamă independența în hotarele provinciei Basarabia, incluzând Cetatea Albă.

- În 1918, Republica Moldova (Basarabia) unindu-se cu România, orașul trece în componența Regatului României.

- În 1940, orașul este ocupat de Uniunea Sovietică, fiind atribuit RSS Ucrainene; între 7 august și 1 decembrie orașul este reședința Regiunii Ismail. Românii din oraș sunt deportați în Kazahstan^[2].

- În 1941, după intrarea României în al doilea război mondial, orașul redevine românesc. Evreii din oraș sunt deportați în Transnistria^[2].

În 1944 orașul trece din nou în componența Uniunii Sovietice. Clericii, și o parte din credincioșii ortodocși din oraș sunt deportați în Siberia^[2].

În 1991, ca urmare a destrămării Uniunii Sovietice, orașul devine parte a Ucrainei independente.

Note:

1 ^ G.I.Brătianu: *Cercetări asupra Vicinei și Cetății Albe*, ed. Universității din Iași, 1935, cota 14.333 la Bibl. Univ. Chișinău

2 ^ a b c Bugai, Nikolai Feodorovici: *Депортация народов из Украины, Белоруссии и Молдавии // Лагеря, принудительный труд и депортация. Германия. Эссен. 1999: Deportarea popoarelor din Ucraina, Bielorusia și Moldova*. Ed.: Dittmar Dahmann și Gerhard Hirschfeld, Essen, Germania, 1999, pp.: 567-581

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Cetatea_Alba%C4%83

Vezi și "Insula Șerpilor": (rus.) Остров Змеиный; (ukr.) Острів Зміїний; (gr.) Λευκός [Insula Albă, n.n.] sau Φίδουσι; (turc.) Yılan Adası.

¹⁵⁵ *Singhelul meu*, „împreunălocuitor” (tovarăș de chilie), σύγκελλος, [mon caloyer], adică καλόγερος, μοναχός, era călugărul care locuia în apartamentul patriarhului [dar și a mitropolitului sau episcopului], îl servea și era omul său de încredere, sfătuitor, secretarul privat, duhovnic și-l ajuta cu informații utile, din oraș, de la persoanele și de prin locurile, pe unde stăpânul său nu putea să ajungă. La patriarhii Romei Vechi, echivalentul funcției și atribuțiilor de „singhel” *Syncellus* o purta preotul „Familiarius”, din care a evoluat ulterior și titlul papal onorific de „Monseigneur”. În Biserica Răsăritului, din funcția de „sinceli” sau singheli a evoluat „protosinghelul” sau protosinghelul, care echivala poziției unui *vicar eparhial* sau vicar general (la catolici). Sincelul (protosinghelul, unde erau mai mulți) era al doilea cleric în fiecare eparhie, după chiriarhul locului. În Biserica Armeană, echivalentul termenului, funcției și rangului de „protosinghel” o are *vardapet*-ul. Un protosinghel celebru a fost Georgios Synkellos Γεώργιος ὁ Σύγκελλος, din Constantinopol, numit și Gheorghe Monahul, † d. 810. Acesta a devenit sincelul Patriarhului Tarasie (784-806), și în mod automat al doilea cleric în ierarhia Tronului Ecumenic. După moartea lui Tarasie, nefiind ales urmaș al acestuia, așa după cum era cutuma timpului, referitoare la sinceli, s-a retras în mănăstire, unde a redactat lucrarea de istorie: *Extras de Chronographie* (Ekloge chronographias), la care lucra încă în anul 810, și a prezentat evenimentele de la Adam și Eva, până la începutul domniei lui Diocețian (284-305). Între anii 873-875, lucrarea lui Georgios Synkellos a fost continuată de marele învățat al timpului Anastasie Bibliotecarul (c. 815-880), din Roma Veche, în *Historia tripartita*.

Evangelie, Διδασκάλος τοῦ Ευαγγελίου, cu scopul de-a face o investigație la fața locului. Dacă ei vor stabili, grație acestei anchete, că episcopul a fost hirotonit după rânduială în Galiția, pentru Moldovlachia, trimișii noștri, mai sus numiți, îi vor acorda [lui Iosif, n.n.] dreptul de-a exersa facultățile arhieriei, fără nici o restricție. Dacă Ieremia, după întoarcere, nu se va arăta mulțumit de această soluție (hotărâre), ci pretinde o judecată (un proces), cauza celor doi va fi ascultată în sinod și analizată în maniera canonică. Înaintea unei judecăți, s-a considerat nedrept că unul beneficia de toate drepturile arhieresti și că celălalt era oprit de la cele sfinte, dacă s-a dovedit că acesta a fost hirotonit întru arhieru după rânduială, de către mitropolitul care avea această putere.

Odată fiind dovedită originea hirotonirii sale întru arhieru și apoi primind puterea de exersare a jurisdicției arhieresti [gramata, n.n.] τὸ ἐνεργόν, [Episcopul Iosif] trebuie să se arate irenic față de întreg clerul care nu încalcă legile, sever în acțiunile sale față de Domnitor și față de arhonții locali, în cazul în care aceștia comit nedreptăți, să fie accesibil pentru toți, în mod special pentru cei asuprași, care recurg la el. El [Iosif, n.n.] va împlini în mod gratuit actele de judecată și obligațiile de hirotonire, pentru care nu va percepe nimic, nici înainte, nici după încheierea lor. El va administra în mod echitabil veniturile (averea) Bisericii între clerici, în funcție de necesitățile și propriile lor nevoi și va veghea la păstrarea și îmbunătățirea mobilelor și bunurilor bisericesti. Mai presus de toate, noi repetăm că el va trebui să evite hirotonirile pe bani, pentru că canoanele Apostolice și sinoadele pedepsesc cu depunerea din scaun a celui care hirotonește și a celui hirotonit pe bani. Diaconul nu va fi hirotonit înainte de 25 de ani, nici preotul înainte de 30 de ani. Iată ce este de ținut cu strictețe, înainte de-a fi primit dreptul [puterea, n.n.] de exersare, cu prilejul recunoașterii [tale, n.n.] ca episcop canonic și pentru a primi răsplata cuvenită în ziua judecății. În credința în care a fost eliberată prezenta hotărâre sinodală a patriarhului, în luna iulie, a prezentului indiction 9 al anului 6909. Emisă pe 26, semnătura nominală.

Text: Titulatura (cu semnătura): Matei I, din mila Lui Dumnezeu etc.

Nota (de cancelarie): Dia tou protekdikou tou Evgenikou

Incipit: O evgenestatos megas Voevodas pasis Moldovlahias

Data eliberării: Ἀπελύθη τῇ κς'.

După definiția canonului 12 al Sinodului al VI-lea Ecumenic un 'sihghellos' era un cleric care locuia în apropierea episcopului și era sfătuitorul acestuia. Cel mai bătrân dintre 'singhellos' purta numele de protosinghel și era cel mai apropiat consilier, duhovnicul episcopului și în mod normal urmașul acestuia. Instituția singhellos s-a dezvoltat în bisericile ortodoxe foarte mult între secolele VIII-X, iar după aceea a pierdut din importanță. Actualmente nu mai există în sensul definit de Sinodul al VI-lea Ecumenic. S-a păstrat totuși un titlu onorific care a fost acordat în vremurile mai vechi pentru rezultate duhovnicești deosebite, iar astăzi în principal pentru realizări administrative ieromonahilor ortodocși. Vezi: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Protosinghel>

πρωτοσυγκελλος, înseamnă "primul coleg de chilie": conform Art.81, alineatul 2, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (2008 - ultima versiune oficială):

"Rangurile monahale sunt: arhidiacon, singhel, protosinghel și arhimandrit, în cazul călugărilor, și stareță cu cruce (stavroforă) în cazul călugărițelor."

Canonul 12 al Sinodului quinisept, 691-692 sau Sinodul Troulan II: *EPISCOPII SĂ NU VIEȚUIASCĂ ÎMPREUNĂ CU SOȚIILE LOR*

Încă și acest lucru a venit la cunoștința noastră, că în Africa și în Libia și în alte locuri, preaiubitorii de Dumnezeu întâistătorii (episcopii) de acolo nu se feresc de a viețui împreună cu propriile lor soții, chiar și după hirotonia care a venit (s-a săvârșit) asupra lor, punând (prilejuind) poticnire și sminteală popoarelor (creștinilor). Așadar, mare fiind râvna noastră ca toate să se facă spre folosul turmelor celor de sub mâna noastră, ni s-a părut ca în nici un chip să nu se întâmple de acum înainte un lucru ca acesta. Iar lucrul acesta îl spunem nu pentru răsturnarea (abrogarea) sau surparea celor ce au fost legiuite apostolește, ci purtând grija mântuirii și a propășirii spre mai bine a popoarelor și pentru a nu se da (prilej) de vreo prihană împotriva stării preoțești. Căci zice dumnezeiescul apostol: toate spre mărirea (slava) lui Dumnezeu să le faceți; fiți nevătmători (fără sminteală) și iudeilor și păgânilor (elinilor) și Bisericii lui Dumnezeu, precum și eu plac tuturor (le fac pe plac, pe toți îi mulțumesc) necăutând folosul meu, ci pe acela al celor mulți, ca să se mântuiască; faceți-vă următori ai mei, precum și eu al lui Hristos (I Cor. 10, 31-32; 11, 1). Iar dacă s-ar prinde cineva făcând un lucru ca acesta (adică ceea ce oprește canonul), să se caterisească.

Concordanță canonică:

5, 51 ap.;

3 sin. I ec;

30, 48 Trul.;

3, 4, 25, 60 Cartag.

Luat din: Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, note și comentarii, Sibiu, 1992, p. 119.

Registrul patriarhal: v 48, f. 204^{r-v}: MM II, nr. 667_I, 528-530=*Documente*, nr. 69, 31-34=*Delikanes*, nr. 1348, 673; cele două ediții reproduc textul celei dintâi prescurtată la nivelul formulei de putere; facsimiliată de Laurent-Năsturel, pl. 17 (copistul fiind Ioan Chortasmenos).

Mențiune: Scrisoarea către Voievodul Alexandru cel Bun (regist nr. 3227): MM II, nr. 667_{II}, 531²⁹-532³⁰; Macarie al Ancirei: Laurent, *Origines*, 170 (după *Parisin*. 1379); *Trisépiscopat*, 166 (după *Parisin*. 1378).

Literatură: Laurent, *Origines*, 158-168; *Istoria Bisericii*, 186-188; R. Theodorescu, *Bizanț*, 216-218; vezi și regestele nr. 2900, 2954-2956, 3994-3999, 3209.

Critica textului:

1. În comparație cu judecata precedentă sub Matei I, asupra actelor de la Patriarhul Antonie IV (începutul registului nr. 3209), există o ușoară divergență, căci nu s-a scris anterior că episcopilor li s-a ridicat anatema (529¹; cf. Regest nr. 3209, Critica, punct 3), ci numai că oprirea acestora de la cele sfinte (=suspendarea) a fost menținută. Acest amănunt de redactare nu pare să compromită veridicitatea de expunere a problemicii; se ignoră doar conținutul și data acestui act al lui Antonie IV (vezi registul nr. 3032).

2. Expunerea istorică, adăugată la aceea din scrisoarea voievodului, se bazează în mod unic doar pe mărturiile venite din Moldova, cel puțin în ceea ce privește hirotonirile făcute în Galiția, un punct crucial, pentru întreaga problematică. În acest context rămân două elemente neclarificate sau obscure:

[a] pe de o parte este hirotonirea celor doi episcopi moldoveni, făcută în Galiția, pe de altă parte, hirotonia lui Iosif, a fost făcută cu titlul sau pe seama Cetății Albe sau Asprokastron [vezi textul *Registrului Patriarhal*, 529¹⁹], situație care ar confirma faptul că Moldova nu era încă o Mitropolie de sine stătătoare, ci un teritoriu dependent canonic de acela al Rusiei Mici, conform argumentării făcute de către Laurent, *Origines*, 161, care pentru Jean DARROUZÈS nu par a fi destul de convingătoare.

[b] Singurul punct de reper cronologic, privind fondarea scaunului mitropolitan al Moldovei, admis în mod cert, de către Laurent, *Ibidem*, 163, este data de 1386, care este ținută a fi o dată sigură în *Ekthésis Néa* sau *Εκθέσις νέα* a Patriarhului Nil (1380-1388) [cf. Jean Darrouzès, *Ekthésis néa*. Manuel des pittakia du XVIe siècle, în *Revue des Études Byzantines* (REB) 27 (1969), 5-127], vezi registul nr. 2804. Este totuși curios faptul că Patriarhul Matei I, date fiind relațiile lui apropiate cu Patriarhul Nil, părintele său spiritual, n-a găsit nimic de cuvânt să relateze privitor începuturile acestei Mitropolii, dacă fondarea ei ar fi căzut pe timpul păstoririi acestui patriarh, adică între anii 1380-1388.

3. În mărturia Mitropolitului Macarie al Ancirei (vezi registul nr. 2954) a fost relevată inexactitatea termenului de caterisire *καθαίρεσις*; episcopii din Moldova se găseau exact în alternativa definită prin scrisoarea adresată Mitropolitului de Thesalonik, adică să se supună Patriarhului și Sinodului Endemic sau să cadă în starea de suspendați sau opriți de la cele sfinte. De gradul al doilea este de apreciat anatema, pentru cazul în care, în ciuda opririi de la cele sfinte, episcopii moldoveni ar exersa o activitate arhierască (vezi registul nr. 3224). Și, cum Macarie al Ancirei, în cea de-a doua recenzie (rezumat al ședinței sinodale), din manuscrisul *Parisin*. 1378, menționează acest act din 26 iulie, se află totuși în contradicție cu actul lui Matei I, care declară decizia sa, ca fiind aprobată de toți sinodalii. Este posibil, după cum admite și Laurent, că s-a avut un nou act patriarhal, la întoarcerea apocrisariilor, însă este foarte puțin probabil că Sinodul a fost din nou consultat. La fel, precum s-a procedat și la alegerea lui Matei I, Macarie al Ancirei se implică el însuși, în calculul voturilor, pentru a demonstra că Patriarhul a fost votat de către o singură persoană, în timp ce Matei I se declară ales de către întreg Sinodul Patriarhal. În problema Moldovei, Macarie al Ancirei procedează în mod similar, voind să stabilească caracterul anticanonic al deciziei patriarhale, bazându-se pe incertitudinea votului. După el, erau doar patru membri ai Sinodului, prezenți la această ședință de lucru: doi erau pentru reabilitarea Episcopului Iosif, iar ceilalți doi erau împotriva; situație în care vocea președintelui Sinodului condiționa decizia. Compoziția membrilor Sinodului nu putea de loc să difere de aceea, care a fost atestată pentru cazul de la Thesalonik (regist nr. 3221, din 1401) și până la sfârșitul Registrului patriarhal (vezi registul nr. 3235, din 1401), nu a existat un grup [de sinodali, n.n.] diferit sau deosebit de important.

4. Titulatura efectivă a Episcopului Iosif rămâne în suspensie [adică un semn de întrebare, n.n.]. Scrisoarea adresată Voievodului este un pic mai explicită. Titlul episcopal de Asprokastron, ca sufragane al Galiției apare ca fiind pentru prima oară aici menționat. Se pune de acord identificarea cu Cetatea Albă,¹⁵⁶ Bielgorod (Akkerman), Maurocastro/Moncastro al genovezilor. Hirotonirea întru arhieru efectuată de către Mitropolitul Antonie al Galiției este în raport cu statutul de suzeranitate, pe care-l exersau craii Jageloni ai Poloniei, numiți de documentul patriarhal κράλη πάσης Πόλτζης – *Poltzis*, всей Польши, Литво-Руси, Λιτβορωσίας, adică *Lehia*, Λεχία, asupra regiunii numite de greci *Parathalassia*, Παραθαλασσία¹⁵⁷ [regist nr. 3039, *Diplomatica*], adică teritoriile maritime, de la nordul Mării Negre, în care era integrată de bizantini atât Moldova! cât și Galiția, adică *o parte* din Rusia Mică (actuala Ucraină)¹⁵⁸, Μικρὰ Ῥωσσία, (ukr.) Малá Рýсь; (rus.) Мáлая Русь, Мáлая Россiя, Малорóссия.¹⁵⁹

Numai că se poate întâmpla că la cancelaria patriarhală să se fi făcut și o confuzie de nume și localizare geografică, cum s-a mai întâmplat și în alte situații. Localitatea de referință este Asprokastron – Cetatea Albă, din Moldova, de pe malul stâng, la limanul Nistrului, dar se pare că a fost confundată, cu sau fără rea intenție, cu Asprokastron (Cetatea Albă), din apropierea Kievului: Ἀσπρόκαστρον τοῦ μέγα πλησίον το Κυέβο, astăzi Belgorod, (ukr.) Білгород/Bilhorod; (rus.) Бѣлгород, Belgorod, Cetatea Albă, numit încă și Bielgorod; Asprokastron, în Regiunea Belgorod [Белгородская область], din Rusia, la granița cu Ucraina.

¹⁵⁶ Λευκή Πόλη, Orașul Alb sau Cetatea Albă mai este numit și orașul Tel Aviv, din Israel!

¹⁵⁷ Mai vezi și alți termeni istorici și geografici bizantini, cum ar fi: Περατεία, Πόντος, Ρωμαϊοκρατία, το Βυζάντιο, η οθωμανική κυριαρχία, οι νεότουρκοι, Χάρτης του Αρχαίου Ποντιακού Βασιλείου etc.

¹⁵⁸ La Petite Russie, ou Petite Rus' (en ukrainien: Mala Rus'; en russe: Malaya Rus' ou Malorossiya), était le nom du territoire de l'actuelle Ukraine en usage au temps de l'Empire russe.

Principauté de Galicie-Volhynie:

Le nom vient du nom donné au pays par les Byzantins pour l'organisation de l'Église orthodoxe qui appelaient les parties nord et sud de la Rus' Μακρά Ρωσία (Makra Rosia, Grande Russie) et Μικρά Ρωσία (Mikra Rosia, Petite Russie). Le siège métropolitain de la principauté de Galicie-Volhynie fut créé en 1303 et comportait six évêchés (équivalent d'évêchés): Galicz (ou Galitch), Peremychl (future Przemysl), Vladimir (Volhynie), Kholm (ou Chelm en polonais), Loutsk, Tour (aujourd'hui en Biélorussie). En 1354, le siège métropolitain fut transféré à Kiev.

Le prince de Galicie, Georges II Boleslav, dans une missive adressée au Grand maître de l'ordre des chevaliers teutoniques Dietrich, le 20 octobre 1335, s'intitulait Dux totius Russiae Minoris¹. Il n'hésita pas lui-même à prendre le titre à l'intérieur de ses terres de Rex Russiae², ou même Dux et Dominus Russiae³. Les appellations de Petite et Grande Russies, prirent donc une tournure officielle.

En 1361, le Patriarche de Constantinople nomma deux métropolitains, l'un en Petite Russie à Novgorodko et à Galitch, et l'autre en Grande Russie à Vladimir et à Kiev. Par conséquent le terme de Grande Russie s'appliquait alors à une partie de l'Ukraine actuelle et à une frange de la Russie actuelle. Certains historiographes modernes préfèrent utiliser le terme de Rus de Kiev pour ne pas utiliser celui de Grande Russie, repris plus tard par la Russie impériale.

Le roi de Pologne, Casimir le Grand, s'intitulait roi des Lechs et de Petite Russie.

Le terme de Petite Russie ensuite ne se rencontre plus du XVe à la fin du XVIe siècles et ne s'utilise que dans le langage d'Église.

Russie

Le terme de Petite Russie se rencontre dans la correspondance entre le métropolitain de Kiev et celui de Moscou, alors que dans les chroniques ou les cartes géographiques, jusqu'à la fin du XVIIe siècle, on ne rencontre que les termes de Russia (en latin) (c'est-à-dire la Rous des historiens), pour désigner l'actuelle Ukraine occidentale! On rencontre aussi les termes de Russie rouge, de Basse-Russie (pour les environs de Jitomir et de Belgorod).

Le nom a été adopté par la Moscovie, pour désigner l'Hetmanat cosaque des territoires de la rive gauche du Dniepr, lorsqu'ils passèrent sous la protection russe. Il a ensuite été appliqué à l'actuelle Ukraine de la rive droite lorsqu'elle fut conquise sur l'espace polono-lituanien.

Le titre officiel des tsars russes depuis 1654 était (traduction littérale): Souverain de toutes les Russies (c'est-à-dire Rus'): la Grande, la Petite, et la Blanche. Le terme se rencontre alors de plus en plus fréquemment dans les chroniques, la littérature et les documents officiels, et plus uniquement dans les documents ecclésiastiques.

Alors que l'expression Petite Russie était le nom russe de ce territoire géographique depuis le milieu du XVIIe siècle, le nom moderne d'Ukraine (Oukraïna) a commencé à être utilisé de différentes façons à partir du XVIe siècle.

En 1677, on voit apparaître le terme de Malorossiskaïa Oukraïna, ce qu'on traduit par les Marches Petites russiennes (ou la Marche Petite russe). Ukraine vient du mot kraïna, c'est-à-dire limite ou marche. Ukraine (Oukraïna) signifie donc les Marches (ou la Marche) (de l'Empire...).

Pour des raisons politiques, Ukraine en tant que nom de nation a été accepté seulement à la fin du XIXe siècle, lorsque le terme de Petite Russie tomba en désuétude.

Luat din: http://fr.wikipedia.org/wiki/Petite_Russie.

¹⁵⁹ Русская историческая библиотека / Изд. Археологической комиссии. — Т. VI (Памятники древнерусского канонического права). — Ч. 1 (Памятники XI-XV вв.). — СПб, 1880. — с. 291-316.

1397 г. въ январѣ. Наказъ патріарха Антонія вилеємскому архієпископу Михаїлу, отправляемому эскархомъ въ Маєровлахію и Галицію. Изъ Acta Patriarchatus, t. II, pp. 278-280. ІЗБОРНИК

În acest context revenim la explicația pe care o face Jean DARROUZÈS în regestul nr. 3039, din 1397, *Diplomatica*, referitor la cei doi termeni *Rusia Mică* [Litvo Russi, Литво-Руси, Λιτβορωσίας] și *Parathalassia* [Παραθαλασσίας], care precizau regiunile de care Patriarhia Ecumenică era foarte interesată. Aici se afla și Episcopia Ortodoxă, din orașul Luțk, Луцьк, *Luck*, Луцк, Lutchesk, [din Volynia, ukr. Волинь, pol. Wołyń, rus. Волинь], care, în perioada de timp dintre anii 1321-1569, s-a aflat în cadrul statal al Lituaniei [Litva, Lietuva, Λιθουανία, Litwa, Литва, azi *Lietuvos Respublika*].

Privitor la textul Ἀσπρόκαστρον τοῦ μέγα πλησίον το Κυέβο, mai trebuie să precizăm că Jean DARROUZÈS l-a preluat după H. Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum* (Abhandl. der k. bayer. Akad. der Wiss. I Cl., XXI, 3), München, 1901, p. 632; atât în regestul nr. 3226: *c'est une localité distincte de l'Asprokastron suffragant de Galitza*; cât și în volumul redactat tot de el: *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981, *Notitia* 17, 143 ζ'.

Regest nr. 3227, din iulie 1401, πιττάκιον, (forma), γράφομεν (concluzie), Scrisoarea Patriarhului Matei I, adresată Voievodului Alexandru cel Bun al Moldovlachiei, prin care-i vestea sosirea apocrisiarilor, care vor regla situația canonică a Episcopului Iosif.

Salutare prea nobilului mare Voievod al Moldovlachiei, kir Alexandru!

Apocrisiarii Măriei Tale au venit aici, au repetat patriarhului și sinodului cuvintele Măriei Tale și ne-au arătat scrisorile lor, care au fost citite în sinod. Noi i-am interogat, privitor la Episcopul Iosif, privitor la hirotonirea lui întru arhiereu, privitor la tăcerea lui de-a lungul atâșior ani, precum și privitor la motivul actualei cereri. Ei ne-au împărtășit știrile că Iosif este născut în această țară și că este înrudit cu domnitorii. El a fost hirotonit Episcop al Moldovlachiei, prin răposatul Antonie al Haliciului (Galiția) și că el nu cere decât să poată să-și exercite funcția arhierească pe teritoriul său [canonic, n.n.], pentru că noi suntem – ziceau ei – de ani de zile foarte tulburați.

Răposatul [Mitropolit, n.n.] Theodosie a venit [la noi, n.n.], dar nu s-a astâmpărat și foarte curând a făcut calea întoarsă. În continuare, nici Ieremia nu s-a astâmpărat, năpustindu-se asupra noastră, iar de atunci noi suntem supuși numai necazurilor. Întretimp a venit al Bethlehemului [Arhiepiscopul Mihail, n.n.], pe care nu-l interesa cine apasă Biserica noastră; noi avem impresia că avem un Episcop, însă noi nu-l avem în realitate. Ei l-au cerut cu umilință, pentru Țara Măriei Tale și ne-au implorat să-l absolvim de pedeapsă pe kir Iosif, dar acesta [din urmă, n.n.] nu ne-a scris până acum, din cauza luptelor interne [pentru putere, n.n.] și a schimbărilor de domni [voievozi, n.n.].

*Patriarhul și Sinodul au ascultat aceste relatări. O parte din membri au apreciat cererea apocrisiarhilor [moldoveni, n.n.] ca și fondată, însă aveau teamă că cuvintele să nu fi fost diferite de realitate. Din acest motiv, Patriarhul, având acordul tuturor membrilor Sinodului, a hotărât să trimită apocrisiarhi la Măria Ta: ieromonahul și părintele spiritual Grigorie, „caloyer de mon kellion”, καλόγερος, syncellus, μοναχός de mon kellion, *singhelul meu*, [adică tovarășul meu de chilie] și didascalul pentru *Evangelie* Διδασκάλος τοῦ Ευαγγελίου, *diaconul Manuel Arhon*.*

Acestora, Noi le-am poruncit ca – cu aprobarea Măriei Tale – să convoace boierii (arhonții) și clerul, pe care să-i întrebe privitor la pedeapsa anatemei (excomunicării). Dacă ei vor răspunde la fel, că kir Iosif a fost hirotonit întru arhiereu, pentru Moldovlachia, de către cel al Galiției (Haliciului), atunci apocrisiarhii au porunca [Noastră, n.n.] să-l rânduiască ca și Episcop legitim, în conformitate cu scrisoarea sinodală (regest nr. 3226) pe care o poartă cu ei, pentru ca Iosif să poată acționa ca un veritabil mitropolit: după cum pe drept l-a judecat Sinodul și a decis Patriarhul. Dacă cumva, realitate va fi alta, decât am spus Noi, atunci apocrisiarhii vor reveni aici, vor raporta Patriarhului și Sinodului declarațiile, iar ceea ce se va judeca pe drept, se va face atunci. Momentan, dacă apocrisiarhii vor constata că Episcopul a fost hirotonit acolo, de către cel al Galiției, atunci ei trebuie să-l întronizeze ca episcop și învățător (didascal) al locului, în Moldovlachia, pentru ca să vă sfințească pe toți. Când la kir Ieremia, atunci când se va prezenta la Patriarh și la Sinod, judecata va hotărî așadar ce este de bine, deoarece Patriarhul nu vrea ca voi să fiți fără episcop, care să fie în stare să vă sfințească și nu admite ca mai mulți [episcopi, n.n.] să pătrundă pe teritoriul [Țării, n.n.] Măriei Tale și să-l tulbure; el [Patriarhul, n.n.] dorind ca să fie numai un singur episcop legitim, după cum prescriu și canoanele.

Dorim ca Măria Ta să primești cu onoare pe apocrisariii noștri și să le acorzi ajutorul, pentru a-și putea îndeplini ceea ce Noi am scris și ceea ce ei vor cere de la Măria Ta. Bindecuvântarea mea să fie cu Măria Ta, cu Casa Ta și cu întreaga Ta Țară.

Semnătură prin menologion.

Text: Salut: Evgenestate... mega Boevoda Moldovlahias kir Alexandre... apo Theou pantokratoros.

Incipit: Oi apokrisiarioi tis antentias sou ilton

Salut: I evhi mou kai i evlogia... pantos tou topou sou.

Semnătura: Μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδ. θ' †

Registrul patriarhal: v. 48, f. 205^{r-v}:MM II, nr. 667^{II}, 530-533=*Documente*, nr. 70, 34-36=Delikanes, nr. 1349, 675-676:facsimil: Laurent-Năsturel, pl. 18.

Literatură: vezi regestul nr. 3226.

Diplomatica: Este cel mai vechi model de scrisoare, către un voievod al Moldovei, pentru că scrisoarea Patriarhului Antonie IV (regest nr. 2995) era încă adresată voievodului „Rosoblachiei”!, adică nu folosea termenul cu care erau identificați moldovenii. Întretimp, cancelaria ezită să mai folosească termenul de Rosoblachia, înlocuindu-l cu acela de „Mauroblachia”, ultima utilizare a acestui termen făcându-se în anul 1397, regestul nr. 3040 = MM II, 283. Manualul de cancelarie patriarhală, probabil orientat după cel al Cancelariei Imperiale, propune modelele de adresare, destinate voievodului Ungrovlachiei Mircea cel Bătrân, și mai târziu, în cazul celui din Moldovlahia „lui Ștefan cel Mare”, modele, pe care le întâlnim și în manuscrisele ulterioare, de după anul 1401: Darrouzès, *Ekthesis néa*, 61, § 62-63 [Jean Darrouzès, *Ekthesis néa*. Manuel des pittakia du XVIe siècle, în *Revue des Études Byzantines* (REB) 27 (1969), 5-127], Εκθεσις véα a Patriarhului Nil (1380-1388) vezi regestul nr. 2804. Copistul de la Cancelaria Patriarhiei (recte Sinodul Endemic) omite de altfel adjectivul ”toată” sau „întreaga” [toute Moldavie], care figura însă la titulatura voievodului, de la începutul regestului precedent, nr. 3226.

Critica textului:

1. Există deosebiri de redactare al acestei scrisori, în comparație cu actul sinodal, chiar și în partea de expunere a textului considerat ca și comun, al celor două documente, pentru că scrisoarea către voievod nu face decât să notifice decizia sinodală. Numele celor doi mitropoliți, trimiși anterior în Moldova, Theodosie și Ieremia nu este citat decât în scrisoarea către voievod; este de altfel mențiunea unică, care se face despre Theodosie. Dat fiind faptul că Matei I, înainte de a fi fost numit Mitropolit la Cizic, a fost superiorul (protosinghelul, n.n.) chilieii – kellion – [apartamentului patriarhal, n.n.] lui Nil (1380-1388), putem fi mirați de faptul că nu se face nici o aluzie, în ambele texte din iulie 1401, privitoare la fondarea Mitropoliei Moldovei, dacă acest lucru coboară într-adevăr la timpul păstoririi lui Nil [vezi regestul 3226. Critica 1.] Expunerea făcută de trimișii moldoveni dau impresia că Mitropolitul Theodosie n-a făcut decât un drum dus-întors, foarte rapid, la scaunul său din Moldova, iar că Ieremia a fost numit ca înlocuitor al acestuia, după revenirea celui dintâi la Constantinopol; cele două numiri de mitropolit, fiind survenite probabil la începutul celei de a doua păstoriri a Patriarhului Antonie IV (1391-1397).

2. Patriarhul Matei I face aluzie la o „rezervă” sau reținere, manifestată de anumiți membri ai Sinodului Endemic, asupra raportului făcut de către trimișii moldoveni și el a adăugat apoi că ”toți au fost de acord cu decizia de-a trimite apocrisarihi ai Patriarhiei, în Moldova. La această partajare a voturilor , doi contra doi, se pare că face aluzie, fără îndoială Mitropolitul Macarie al Ancirei (regestul nr. 3226, *Critica 3*), care fiind absent din Constantinopol la această dată a ținerii Sinodului și care cunoscând problematica prin ”ouï-dire” [adică de ”vot automat”] și din gura Mitropolitului Matei de Mèdeia,¹⁶⁰ sau a lui Atanasie de Seberinon [al Severinului], erau, mai mult ca sigur, cei doi opozanți, ai deciziei Patriarhului. Trimiterea apocrisariilor era considerată de către aceștia ca o concesie făcută opozanților, adică susținătorilor Episcopului Iosif Mușat, însă apocrisariii nu au o mai puțină ”putere canonică deplină”, pentru a decide întronizarea lui Iosif, dacă ancheta se încheie în sensul indicat de instrucțiunile și deciziile Patriarhului.

¹⁶⁰ Medea, Μηδεα, azi satul maritim Midieh sau Midye, comuna Kıyıköy, în vilayet-ul (regiunea) Adrianopol-Edirne, Turcia. Aici se afla la început un scaun episcopal sufragane al Mitropoliei Heracleia Traciei, apoi a Adrianopolului, ulterior devenind Mitropolie și chiar Arhiepiscopie.

3. Titulatura nedefinită sau ambiguă a lui Iosif Mușat al Moldovei se menține chiar și în scrisoarea către voievod, cu toată oscilația între termenii de „mitropolit” și de „episcop”, folosiți de două ori în contextul legat de problema întronizării. Această ambiguitate a termenilor dovedește mai degrabă o ezitare reală a Patriarhului și a copistului (notarului, secretarului) de la Cancelaria Patriarhiei. Dar, chiar și eventualitatea unei reveniri a lui Ieremia la scaunul Moldovei sau a unei reclamații a acestuia, la Sinodul Endemic, au fost luate în calcul, de către patriarh, în cele două documente, cazul lui Iosif fiind plasat de documente, ca formă de hotărâre de un context decisiv.

În cazul în care apocrisiarhii ar fi procedat la întronizarea lui Iosif, nu ar fi stat în intenția Patriarhului de-a reveni asupra actului sau deciziei acestora. Iosif era unicul Episcop local, adică Mitropolitul locului sau teritoriului și Sinodul ar decide asupra soartei lui Ieremia, numai în cazul în care, acesta din urmă s-ar fi prezentat în fața sinodalilor. Noi nu credem că Matei I avusese ocazia să elaboreze un nou act sinodal, o gramată, care să decidă și să confirme promovarea lui Iosif, de la titlul de Episcop, la acela de Mitropolit, cum s-a procedat în cazul transferului canonic al lui Alexis de Vladimir, pentru scaunul mitropolitan al Kievului [regest nr. 2363, din 1354, *act canonic de transfer*], în conformitate cu termenul utilizat de Macarie al Ancirei: *προβιβάσας κατέστησε*, Parisin. 1378, vezi regestul nr. 3250, din anul 1402. Un canonist tipic - *κατ' ἀκρίβεια* - ar putea oricând să găsească ceva de reproșat, la acest act de iconomie canonică - *κατ' οἰκονομίαν* - privind cazul titulaturii lui Iosif Mușat, însă de aici, și până a-l considera un act anticanonic, este o cale destul de lungă. Decizia Patriarhului pare a fi fost bine adaptată la circumstanțele locale, date.

Regest *nr. 3250, de la finea lunii iulie 1402, *κατέλυσε, προβιβάσας, κατέστησε* (Parisin. 1378), *συγχωρίσας καὶ προβιβάσας* (Parisin, 1379), Act sinodal, prin care Patriarhul Matei I anulează sancțiunile canonice, pronunțate împotriva episcopilor moldoveni, sub Patriarhul Antonie IV și de promovare a unuia din cei doi - Iosif Mușat - la rangul de Mitropolit al Maurovlachiei, în ciuda refuzului de-a demisiona - de-a face paretisis - susținută de Ieremia.

Mențiune: Macarie al Ancirei: Laurent, *Origines*, 170 (Parisin. 1379); *Trisépiscopat*, 166 (Parisin. 1378).

Literatură: Laurent, *Trisépiscopat*, 103-104; vezi regest nr. 3226, *Critica* 3; regest nr. 3227, *Critica* 2.

Actele acestui regest sunt îndoielnice, după cum indică și asteriscul de dinaintea numărului. Dacă un asterisc afectează un act intitulat „Sinod”, atunci însemnează că acel document a fost eliberat doar de o fracțiune a celor reuniți la Sinod.

Critica textului: Presupunem că redactorul acestui text fixează adunarea sinodală spre finea anului 1401, aceasta fiind, fără îndoială, data plauzibilă a întoarcerii din Moldova a apocrisiarhilor patriarhali și mai este încă până în luna ianuarie 1402, data extremă de înregistrare a documentului. Și, pentru aceasta textul lui Macarie al Ancirei nu obligă a presupune ținerea unei noi ședințe sinodale, pentru că actul din iulie era deja decisiv și dădea apocrisiarhilor puterea de a-l întroniza pe Iosif Mușat și de-a prelua Mitropolia Țării Moldovei: vezi regestul nr. 3226, din 1401, *Critica textului*, 3 (regest nr. 2954, din 1394). Însă activitatea Patriarhului a durat în mod sigur, până la începutul verii din anul 1402; starea Registrului patriarhal nu avea nevoie de-a se interveni, pentru datarea acestui eventual act sinodal. Divizarea „vociilor”, adică a părerilor în Sinod, de care amintește Macarie al Ancirei a fost efectivă, deja în iulie 1401, vezi regestul nr. 3226; opoziții au putut menține împotrivirea lor într-o nouă discuție sinodală și să prezinte apoi acest act comun, o reclamație, la acuzele patriarhului. Ceea ce este nou în mărturia lui Macarie al Ancirei (scriind între 1405-1409), este afirmația că Ieremia al Moldovei, stabilit la Veliko Târnovo, a refuzat tot timpul de-a se dezice de titlul său de Mitropolit al Moldovei; nu se știe nimic în plus despre tractările dintre Moldova și Patriarhie, în timpul păstoririi lui Matei I, privitor la Ieremia proin al Moldovlahiei.

Regest nr. 3296, de la începutul anului 1416, Refuzul Patriarhului Eutimie II (Eftimie II) de a-l primi (accepta, n.n.) pe Episcopul de Poleanina, în calitate de Mitropolit al Moldoblahiei.¹⁶¹

¹⁶¹ Vezi p. 6, în: *LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc. VII, Le Régestes de 1410 à 1453, suivis des Table générale des Fascicules I-VII, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1991, reg. nr. 3287-3427, 195 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I). [Regestele sunt prezentate și într-o recenzie de I. M. Mălinaș, în rev. Familia Română, an 1, 1999, nr. 1, pp. 25-26].

Mențiune: Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creyghton, Den Haag, 1660, II, 1-2; Editor Vitalien Laurent: *Les 'Mémoires' du grand ecclésiastique de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence 1438-1439* Syropoulos, Sylvester. Laurent, Vitalien [Hrsg.], Roma (1971), pp. 100¹-102⁹.

Literatură: Vitalien Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église roumaine au début du XVe siècle*, în *Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine*, XXVI, 1945, 165-184, 18-22.

Critica textului: Jean Darrouzès precizează că numele acestui Episcop de Poleanina, rămâne necunoscut. *Listele cronologice* românești ale ierarhilor moldoveni îl menționează pe *Macarie* fost Episcop de Poleanina, care ar fi ocupat scaunul Mitropoliei Moldovei, între anii 1416-c.1428, numit fiind de către împăratul Manuil II.¹⁶² Antecedentele acestor acțiuni au fost prezentate de Sylvestru Syropoulos, în partea de început a lucrării sale, care s-a pierdut; din partea de text al lucrării, care s-a păstrat, se poate deduce că Episcopul de Poleanina a primit numirea ca mitropolit al Moldovei, din partea Împăratului Manuel II. Moartea Patriarhului Eutimie II a pus capăt conflictului, care i-a oferit împăratului ocazia de-a obliga Sinodul Endemic să facă recunoscute încă o dată drepturile împăratului romeu în problemele bisericești: vezi regestul următor, nr. 3299, din 1416. Syropoulos, în partea lucrării citate, la începutul acestui regest, nu menționează decât răspunsurile orale, însă este foarte probabil că Patriarhul a prezentat mai înainte și un răspuns scris bine motivate. Jean Darrouzès consideră un fapt abuziv, că împăratul a preluat inițiativa de transfer canonic, însă se ignoră procedura, motivele și circumstanțele, care l-au obligat să recurgă la dreptul său de „...episcop al celor aflate în afara Bisericii”;¹⁶³ adică ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας; vezi regestul patriarhal nr. 3299, din april 1416, dar mai ales regestul patriarhal nr. 2699, adică *Acordul în nouă articole*, asupra privilegiilor împăratului asupra Bisericii, din anul 1380.¹⁶⁴

Regest nr. 3299, din april 1416

*

Cancelaria Sinodului Endemic

April 1416, ὁμοφώνησαν καὶ συνέθεντο, γραφῶσι καὶ ὑπογραφῶσι (S. Syropoulos, 104⁷⁻⁹)

Ratificarea [recte, *reconfirmarea*, n.n.] de către Sinodul Endemic a privilegiilor imperiale!

Întruniți în Biserica Sfinților Apostoli, din ordinul Împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425), reprezentat prin trei emisari, mesazonul μεσάζων Gheorghe Goudelis Γουδέλης,¹⁶⁵ Demetrius Chrysoloras, Δημήτριος Χρυσολωράς (c.1350-d.1416)¹⁶⁶ și Demetrius Ange Philommates, Sinodul pune la început întrebarea de formă, privitoare la legitimitatea unei astfel de adunări sinodale, în absența președintelui [=Patriarhului], care era decedat. Sinodalii ținând cont de răspunsul la această întrebare, că „împăratul are dreptul să convoace Sinodul, după bunul său plac”, episcopii încheie ședința prin aprobarea [reaprobarea] privilegiilor imperiale, prezentate ca și „tradiționale”. La ordinul imperial, exprimat probabil de unul din cei trei emisari prezenți, hartopilaxul Sinodului redactează un text, pe care l-au semnat episcopii prezenți.

Textul s-a pierdut.

Mențiune: Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creyghton, Den Haag, 1660, II, 1-2 [II 3]: Creyghton, 2-3= Laurent102²³-104¹¹.

¹⁶² Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, p. 541.

¹⁶³ Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. Περί των κανονικών θεσμών της Πενταρχίας των Πατριαρχών, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

¹⁶⁴ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

¹⁶⁵ Γουδέλης, Goudelis era numele unei prestigioase familii nobile bizantine. Mesazon era numele unei funcții, care a început să apară în Imperiul Bizantin, de prin secolul al X-lea și însemna „intermediar”, mediator, de la cuvântul grec μεσιτεύοντες, între împărat și supușii acestuia. În timpul lui Manuel II deja, titlul de mesazon era echivalent cu acela de „prim ministru” al Curții Imperiale. Ultimul mesazon, μεσάζων a fost Megaducele, Μέγας Δουξ Lucas Notaras, Λουκάς Νοταράς, † 3 iunie 1453. Goudelis a fost mesazon sub Manuel II, începând cu anul 1390.

¹⁶⁶ Înruit cu umanistul Manuel Chrysoloras, Μανουήλ Χρυσολωράς (1355-1415), dar nu fratele acestuia. A fost mesazon (=guvernator) în Thesalonik, între anii 1403-1408 și sub Ioan VII.

Literatură: Regestele nr. 3358-3359; regist nr. 2699:V. Laurent, *Les droits de l'empereur en matière ecclésiastique. L'accord de 1380/82*, în REB (=Revue des études byzantines), XIII, 1955, pp. 5-20. Vezi registul 2699, adică *Acordul în nouă articole*.

Critica textului: În urma acțiunilor împăratului Manuel II, privitoare la transferul canonic al Episcopului de Poleanina, în scaunul mitropolitan al Moldovei (registul nr. 3296, din 1416), Patriarhul Eftimie II era preocupat de o reformă canonică, care să reducă intervențiile imperiale în problemele bisericești. La rândul său, împăratul a profitat de moartea acestui patriarh, pentru a-și putea impune punctul său de vedere, înainte de-a fi ales urmașul lui Eftimie II sau Eutimie II. Textul redactat al noului acord, nu credem că s-a deosebit prea mult, de cel care a fost întocmit sub Patriarhul Nil, în anii 1380. Acest acord ultim, din anul 1416, nu i-a cedat împăratului dreptul de-a convoca episcopii, pentru probleme strict bisericești, de aici pornind, fără îndoială, și reținerea sau rezerva vlădicilor față de convocarea la ședință sinodală, pe timpul sedis vacanței scaunului patriarhal.

*

Regist nr. 3301, din mai-iunie 1416, *γράμματα πατριαρχικά*, Gramată patriarhală sau „Carte de întronizare”, acordată de Patriarhul Iosif, Episcopului de Poleanina, prin care-l transferă canonic în scaunul Mitropolitan al Moldovei.

[Gramata, *Γράμματα* este actul de confirmare a hirotonirii și a conferirii puterii juridictionale, adică actul de întronizare, pentru arhieriei. Singhelia, de la Σύγκελλος este actul de hirotonire pentru preoți și diaconi.]

Mențiune: Syropoulos, II 4: Creighton, 3=Laurent, 104²¹⁻²².

Literatură: Laurent, *Contributions*, 18-22.

Critica textului: După ce a dezaprobat atitudinea servilă a Episcopului de Poleanina, față de Împăratul Manuel II, S. Syropoulos precizează că este Împăratul cel care îl trimite pe noul Mitropolit în Moldova, provăzută cu Gramata Patriarhală, conținând transferul canonic. Este, de asemenea cu ocazia unui transfer, când s-a formulat acordul anterior, din anul 1380 (vezi registul nr. 2699, Data), pentru acordul recent, dându-ne mărturie registul nr. 3299. Articolul 2, din acest act precizează că transferul canonic a fost făcut cu acordul împăratului.

Regist nr. 3356, din vara 1436 – vara 1437, *ἀνέθηκον* (Syropoulos), Mandat acordat (trimis) noului Mitropolit al Moldovlahiei Damianos, pentru a pregăti delegația din provincia lui bisericească sau mitropolitană, pentru Sinodul Unionist.

Mențiune: Syropoulos, III 3: Creighton, 41=Laurent, 1162¹⁵⁻¹⁷; Jean de Raguse, II, p. CCCXCIX¹ (*Valachiam majorem et minorem*)= Mansi, XXXI A, 256⁸.

Literatură: Auner, *Moldavie*, 13-16; Laurent, op. cit., 163, nr. 10; P.S. Năsturel, *Quelques observations sur l'union de Florence et la Moldavie*, în *Südost-Forschungen*, XVIII, 1959, pp. 84-89; vezi registul imperial nr. 3459.

Cronologie: vezi registul nr. 3351. În intervalul de timp menționat aici, ar putea să aibă loc trimiterea celei de-a doua scrisori, vezi registul nr. 3363, din 1437.

Critica textului: 1. Syropoulos vorbește de două acte: un mandat dat mitropolitului, înainte de-a porni spre eparhia, pentru care a fost numit și hirotonit întru arhierie: scrisoare (gramată) urmată de o alta, un pic mai târziu. Ioan de Ragusa¹⁶⁷ nu numește țara sau scaunul pentru care a fost hirotonit Moldova (Moldoblachia), ci Valahia Mare și Mică, o distincție care ar trebui să corespundă diviziunii sau distincției făcute de bizantini, între Ungrovlahia și Moldovlahia.

2. Izvoarele bizantine ignoră cu totul pe acest Grigorie sau *Gregorius archiepiscopus Moldoblachiae*, căruia Papa Eugen IV (1431-1447) i-a eliberat un salv-conduct sau permisie de trecere liberă, în data de 11 martie 1436: Hofmann, *Epistolae pontificiae ad concilium Florentinum*

¹⁶⁷ Ioan de Ragusa, Johannes von Ragusa, Ivan Stojković (c.1395/6-1443) a fost un canonic croat, reprezentant al Universității din Paris, la Conciliul din Pavia-Siena, apoi secretar general al Conciliului din Basel, apoi Legat papal la Constantinopol, în cele din urmă devenind Cardinal, cu titlul de S. Sixti. Privitor la opera sa, amintim: *Oratio de communione sub utraque specie*, ed. în: J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 29, col. 699-868 și *Tractatus de ecclesia*, Zagreb 1983.

spectantes (Conc. Florent. I), I-III, Roma, 1940-1946 (inf. luată din vol. I, p. 49); acest Grigorie a dispărut însă tot așa de rapid din sursele documentare, după cum a și apărut, pentru că apoi a trebuit Damianos să fie hirotonit întru arhiereu, fapt întâmplat, fără îndoială, spre sfârșitul anului 1436 sau mai târziu, spre începutul anului 1437.

Privitor la Ioan de Ragusa, dorim să menționăm doar atitudinea lui față de acțiunile unioniste, de la Basel, unde a susținut că dialogul de unire sau de restabilire a unității Bisericii, rupte în anul 1054, trebuie dus nu cu și în prezența Episcopului Romei, adică numai cu sinodalii sau cu „Conciliul” sau „conciliarii”, nu cu Papa, fapt de neconceput, din punct de vedere canonic și eclesiologic. Atunci, ar fi trebuit ca și Patriarhul Ecumenic Iosif și Împăratul Ioan VIII să fi fost excluși de la ședințele sinodului Florentin, din anul 1439.

Regest nr. 3363, din primăvara sau vara anului 1437, *πάλις ἔγραψαν* (Syropoulos), Scrisoarea Patriarhului Iosif II (1416-1439), către Voievodul Moldovlachiei, prin care-l învită să dispună trimiterea alături de Mitropolitul Damianos a unui reprezentant personal, la Sinodul Unionist programat să se țină în Italia (la Florența).

Mențiune: Syropoulos, III 3: Creighton, 45=Laurent, 162¹⁶⁻¹⁸(cf. Appendice, 596²⁶⁻²⁷, 604³¹).

Literatură: vezi regestul nr. 3356.

Critica textului: Datarea rămâne neprecisă. Rezumatul II de Syropoulos nu menționează în mod expres scrisoarea către voievod, ci numai acțiunea mitropolitului Damianos, plecarea acestuia, cu mandatul expres, să-l convingă pe Domnitor că trebuie să ajungă la Constantinopol doi reprezentanți, pentru sinod, dintre care, unul era Jupanul Neagoe, trimis de voievod (primul fiind însuși Mitropolitul Damianos). Au existat însă două scrisori către voievod, una adusă de Damianos însuși și a doua trimisă, fără îndoială, în același timp, cu convocările adresate episcopilor. Se preciza în scrisoare că reprezentanții trebuiau să se prezinte la Constantinopol, în timpul când ajungea acolo corabia pentru concil sau sinod (Appendice, 596); această dată nu era însă cunoscută decât în vara anului curent 1437 [Gill, Florence, 77], însă sosirea în Italia era prevăzută să aibă loc înainte de venirea iernii.

Regest nr. 3399, din noiembrie 1447, *θελήσει καὶ διακρίσει* (mențiune), Aprobarea dată de Patriarhul Grigorie III Mammas (1445-1450), privind transferul canonic al Episcopului Ioachim de Agathopolis, în scaunul Mitropolitan al Moldovei, în locul lui Damianos, care decedase. Acest transfer canonic a fost decis de către împăratul Ioan VIII.¹⁶⁸

Mențiune: Prostagma Împăratului Ioan VIII: regestul imperial nr. 3514; M. Lascaris, *Joachim métropolit de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le patriarcat de Peć et l'archevêque d'Achris au XVe siècle*, în *Buletin Sect. Hist. Acad. Roum.*, 13, 1927, p. 159 (textul), 129-134 (studiu).

Critica Textului: Publicarea acestui text și comentariul editorului (M. Lascaris, n.n.) au pus capăt unei incertitudini lungi și a ipotezelor privind succesiunea în scaun a lui Damianos, adică reprezentantul Moldovei la Sinodul Unionist de la Florența, decedat înainte de luna noiembrie 1447. În Prostagma imperială, se remarcă afirmația privilegiilor imperiale, privind mitropoliile; cu propria autoritate, împăratul putea promova un episcop la un rang superior (arhiepiscop sau mitropolit) sau să întreprindă un transfer canonic, de la un scaun în altul. În cazul lui Ioachim avem în același timp cazul unei promovări și a unui transfer canonic. Este un act similar, care a oferit ocazia și predecesorilor lui Ioan VIII, împărații Ioan V și Manuel II să pretindă aceste privilegii: vezi regestele 2704 (din 1380) și 3299 (din 1416).

¹⁶⁸ Agathopolis, *Αγαθόπολις*, azi Ahtopol (Bulg. Ахтопол), o localitate maritimă, în Bulgaria, aproape de granița cu Turcia.

I.3. Regeste patriarhale, *Transilvania*

1391: Egumenul Pahomie de la Mănăstirea Peri (Maramureș)
devine *Exarh Patriarhal*;

1401: Salut: Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε παάσης
Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ἱερότητι...
[regest nr. 3209, forma de salut, mai 1401]

î. 1597: Mitropolia Transilvaniei, „arhieparhie fără sufragani”,
sub ascultarea canonică a *Exarhului Plaiurilor* (Ungrovlahia), a fost tot timpul
supusă imixtiunilor de jurisdicție din toate părțile
(Constantinopol, Ohrida, Peć, Severin, Moldova, Galiția, Sremski Karlovci,
apoi Roma Veche, Strigoniu etc.);
Ungrovlahul, preacinstit și exarh a toată Ungurimea și al Plaiului
(*Pravila cea Mare, 1652, glava 393*)

Regest nr. 2892, din august 1391, sigylliodes gramma, σιγυλλιώδες γράμμα *Synodicon sau Gramată patriarhală*, prin care se acordă Mănăstirii Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil [și Rafail], din (*Peri, n.n.*), Maramureș, statutul de convent patriarhal sau ”Obște Patriarhală”, adică *stavropighială*, iar egumenului acesteia i se conferă *puterea de EXARH Patriarhal*.¹⁶⁹

Voievodul Baliță (Balc) și fratele acestuia Dragoș (Drag), au primit în stăpânire, prin dreptul de moștenire, o Mănăstire, cu hramul Sf. Arhanghel Mihail [și Gavriil, n.n.], în Maramureș (la Peri, n.n.), care datează din anul 1215. Această feudă sau proprietate este rezultată prin dreptul de moștenire al familiei. Cei doi cneji, Balc și Drag erau nepoții Domnitorului Dragoș Vodă (1290-1354) al Moldovei (1352-1354),¹⁷⁰ adică neam de voievod, os domnesc, și au înzestrat Mănăstirea cu trei sate, și au construit o biserică de zid nouă, refăcând și celelalte clădiri din arealul monastic. Balc și Drag (fiii lui Sas) au primit moșiile rămase de la Bogdan I, împreună cu titlul de Voievozi – comiți, conți – de Maramureș (1365). Descendenții lor s-au maghiarizat și s-au convertit la catolicism, devenind familiile nobiliare de *Dragffy* și de *Balkffy*.

Venit în pelerinaj la Constantinopol, „Ierusalimul Ortodox”, cu o scrisoare semnată și de fratele său Baliță (Balc), Dragoș (Drag) i-a cerut Patriarhului Ecumenic Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397) să pună Mănăstirea sub ocrotirea lui, primind titlul și dreptul de mănăstire patriarhală, cu titlul de *stavropighie*. Patriarhul a acceptat cererea lui Dragoș, căci cutuma prevede ca să fie consacrate stavropighii, nu numai bisericile noi, care se construiesc, ci și bisericile

¹⁶⁹ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), pp. 180-181.

¹⁷⁰ Dragoș este cunoscut din cronicile moldovenești ca *descălecător* – adică întemeitor – în Moldova și primul ei Voievod. După tradiția păstrată în "Cronica Anonimă a Moldovei", apoi în unele copii ale cronicii lui Grigore Ureche cu părți interpolate, precum și la Miron Costin, se spune că Dragoș a ieșit cu oamenii săi din Maramureș și a „descălecat” în Moldova, "în zilele lui Laslău craiu unguresc, care cu ajutorul românilor i-a scos pe tătari din Moldova, gonindu-i peste Nistru". Tătarii, care erau așezați din 1241 în Moldova, de unde obișnuiau să facă incursiuni peste Carpați, au fost înfrânți în Moldova de oștile regelui Ungariei, Ludovic I (1342 - 1382), în primii ani de domnie ai acestuia, sub conducerea voievodului Transilvaniei Andrei Lackfi. Astfel, tătarii au fost siliți să se retragă din țară peste Nistru, spre nordul Mării Neagre și Crimeia. Pentru ca aceștia să nu se mai întoarcă și să prade prin Transilvania, regele ungar l-a pus pe Dragoș, ca Marchiz (germ. Markgraf, fr. marquis), la conducerea noii Mărci numite Moldova cu reședința la Baia, având obiectivul de a apăra trecătorile, prin care tătarii obișnuiau să treacă peste munți. Vezi și „Cronica anonimă a Moldovei (1661-1729)”: *Cronica anonimă a Țării Moldovei care se începe de la domnia lui Istrati Dabija Voievod și se sfârșește cu domnia lui Grigore Ghica Vodă cel Bătrân*.

deja construite și târnosite de către episcopii locali, acestea putând și ele, să obțină protecția patriarhală. Domnitorul Dragoș a murit la Baia sau la Volovăț, unde a ctitorit *biserica de lemn*, strămutată apoi în satul Putna, fiind cea mai veche biserică de lemn din lume, conservată în situ. Câțiva ani mai târziu, în 1359, urmașii lui Dragoș au fost alungați din Moldova, de către Bogdan Vodă, revenind în Maramureș, unde nepoții săi, Baliță și Drag au ajuns comiți – conți – ai Maramureșului, Ugocei și Sătmăruului și proprietari de moșii în opt comitate, din Ungaria și Transilvania. Ei sunt și strămoșii Familiilor nobiliare de *Dragffy* și de *Balkffy*, trecute ulterior la catolicism și maghiarizate, cum s-a întâmplat cu toate familiile românești de nobili, din Transilvania, care au vrut să-și mențină averile, titlul și influența politică.¹⁷¹ Dragoș a avut doi fii: Sas, Voievod în Moldova (Bélteki Szász) și Gyula de Giulesti, cneaz în Maramureș (sau *Moldova* Maramureșului). După catolicizarea și maghiarizarea familiei Drăgoșeștilor și Bălceștilor, și Mănăstirea Peri (1215-1703) a rămas fără sprijin politic și ctitoricesc, continuându-și existența, până în anul 1703, când a fost „bombardată” de curuții reformați ai lui Francisc Rákóczy al II-lea (1703-1711).¹⁷²

Prin Gramata sigilată, [Γράμματα, Sygillion, Συγίλλιον], care face obiectul regestului de față, nr. 2892, Patriarhul Antonie IV decide ca Mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail, din Maramureș să se bucure de protecția nelimitată a patriarhului, devenind „patriarhală” și stavropighie.¹⁷³ În plus, Patriarhul îl numește pe egumenul de la Peri, ieromonahul Pahomie, Exarh Patriarhal, pentru satele (recte regiunile sau comitatele) și zonele aparținătoare Mănăstirii (prin extindere, aparținătoare și moșiilor Familiei Drăgoșeștilor): Selatzin, Artountin, Oggotza, Ioumperikin, Tritzobin, Palbanetzin și Pistra.¹⁷⁴ El trebuie să viziteze preoții și poporul (adică să facă vizite canonice, ca și vlădiciei), din aceste regiuni, să supravegheze desfășurarea judecăților bisericesti, să binecuvinteze bisericile construite pe proprietățile stavropighiale ale Mănăstirii și să asigure în ele și în Mănăstire, pomenirea la anafură a Patriarhului Ecumenic, adică a dipticelui. Prin aceeași gramată se mai stabilea că voievozii Baliță și Dragoș sunt delegați de Patriarh ca, împreună cu obștea mănăstirii să caute un urmaș al egumenului, în cazul în care lui Pahomie i s-ar întâmpla moartea. Urmașul lui Pahomie va avea și el aceleași prerogative din partea Patriarhiei Ecumenice, care au fost conferite în documentul, gramata sau sygillionul, din anul 1391.

¹⁷¹ Nobilii români din Transilvania, care n-au acceptat să treacă la catolicism și să se maghiarizeze, au pierdut totul. Bogdan I, Domnitor al Moldovei (1359 - 1365), este considerat întemeitorul Moldovei de sine stătătoare, cu reședința la Baia. Înainte de trecerea lui Bogdan în Moldova, „Descălecătorul” Dragoș, reușise să înființeze în partea de est a Maramureșului, o nouă entitate teritorială, numită *Moldova*, după numele râului cu același nume. Acest teritoriu a rămas însă dependent de Ungaria. Bogdan I, Voievodul român, originar tot din Maramureș (1342 - 1345), unde stăpânea în „Moldova Maramureșană”, o moșie vastă numită Cuhea sau Cuhnea, aflându-se în conflict cu regele Ungariei încă din 1343, ia decizia în 1359 să treacă munții în Moldova, unde tocmai murise Sas, fiul lui Dragoș. Însoțit de fiii săi, de rude și de o oaste mică, Bogdan I a învins armata urmașilor lui Sas și l-a alungat pe fiul acestuia numit Balc sau Băliță – Baliță – care era la conducere Mărcii, după moartea lui Sas.

Încercările regelui Ungariei, Ludovic cel Mare, de a-l aduce pe Bogdan I la supunere, nu izbutesc, iar Bogdan, învingător asupra armatei regale, trimise contra lui, se menține ca domn independent. După el, ca întemeietor al Principatului, Țara Moldovei a fost și numită „Bogdania”. De la Bogdan I s-a păstrat și prima monedă moldovenească, cu inscripția: "Moneda Moldaviae-Bogdan Waiwo(da)".

¹⁷² La Mănăstirea Peri, după anul 1391, și viața *isihastă* a cunoscut o dezvoltare fructuoasă. Egumenul Pahomie a încurajat dezvoltarea vechilor sihăstriei Bârsana, Cuhea și Biserica Albă, înființând noi așezăminte. Tot el a pus bazele *scriptoriului* sau atelierului de copiat manuscrise, Manastirea Peri, devenind o *școală de miniatură și caligrafie* românească și slavonă, unde au fost copiate și traduse în românește pentru prima dată "Psaltirea", "Faptele Apostolilor" și "Evangeliarul". Mai târziu, tot la Peri a funcționat și o tipografie, în care s-au tipărit cărți de ritual și de învățătură creștină ortodoxă. Aici se pare că au rezidat și o serie de episcopi ai Muncaciului și Maramureșului, care, preluând și conducerea Mănăstirii, în calitate de „episcopi-egumeni”, deveneau în mod automat și Exarhi Patriarhali ai regiunii. Situația s-a menținut astfel, până în anul 1703, când Mănăstirea Peri a fost „bombardată”, adică distrusă și desființată, de răscoluții curuți ai lui Francisc Rakoczi al II-lea, conducătorul răscoalei antiabsburgice, din anii 1703-1711.

¹⁷³ Există o ierarhizare al statutului canonic al mănăstirilor, devenite „mănăstire patriarhală” și al celor devenite „stavropighie”, acest titlu din urmă având prioritate: vezi regestul patriarhal nr. 2991, din 1395 mai, ind. 3, privitor la cele două mănăstiri din Suceava.

¹⁷⁴ Identificarea corectă a regiunilor (nu localităților), din Gramata Patriarhală, din anul 1391, este după cum urmează: Maramureș, Ugocea, Bereg, Unguraș (Arva), Ciceu, Sălaj, Voivozi-Bistra („Almaș” Bihor, „Hora Pistran” – „Țara”, recte Valea Bistrei, numele vechi al localității Voivozi-Bihor, fiind „Pevale” sau „Păvale”). Vezi: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ediția a doua, Edit. Inst. Biblic și de Misiune al BOR, București, 1991, p. 292.

Scrisoarea a fost înmănată petiționarilor, adică lui Dragoș (Drag), în luna august, indictionul 14, anul 6899 (1391), cu semnătură nominală a Patriarhului și sigil de plumb atârnat.

Intitulare (și semnătură): Antonios eleo Theou...;

Incipit: Epei oi eugenestatoi autadelfoi;

Sigiliu: menționat în descrierea latină a originalului grecesc;

Traducerea românească s-a făcut după o copie, din anul 1828, în *Arhiva Românească*, I, 11-13;

Versiunea în limba latină a textului gramatei patriarhale:

făcută în sec. XV, 1494, cu scopul de-a confirma privilegiile „exempte” ale Mănăstirii, acțiune pe care a cerut-o egumenul Ilarion, din partea Regelui Vladislav II al Bohemiei (1471-1516), din anul 1490 Rege și al Ungariei. Cancelaria regală a numit sau definit traducerea latină a Gramatei Patriarhului Antonie IV: „Litteras privilegiales... in pergameni graeci litteris exaratas sigillioque suo plumbeo impendenti consignatas”.

Localizare: conform traducerii din 1494, Mănăstirea „din Maramureș, stavropighie patriarhală” este identificată cu Mănăstirea Peri, situată aproape de Sighetul Marmației, pe malul drept al Tisei (azi în Ucraina, cu numele schimbat în Grușovo).

Privind etimologia noțiunii de „Peri”, considerăm că ar fi putut porni de la „loc cu mulți peri”, similar cu „Nucet”, de la nuci sau cu „Măran”, adică negustor sau posesor, cultivator de „mere”. În grecește Περί, περί, ar deriva de la „în jurul”, „înconjurat”, la marginea”, „aproape de”, de exemplu „periferie”: η περιφέρεια. În persană, Peri, Pari sau Peris, پری „Pari”, s-ar traduce prin „îngerul căzut”, adică Lucifer, adică un loc foarte periculos, motiv pentru care onomastica ar fi fost schimbată, în Sfinții Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail, protectori ai locuitorilor creștini, din acele părți?

„Le dispositif [du regest 2892, (1391), n.n] distingue clairement les deux moyens par lesquels un monastère tombe sous la juridiction du patriarche:

par implantation de la croix patriarchale au moment de la fondation;

et

par soumission du monastère au patriarche après la fondation;

Le titre de stavropégiaque ne convient donc au sens propre qu'à la première catégorie. Alors que l'implantation patriarcale en dehors du territoire propre de l'évêque de Constantinople donnait lieu à une contestation de la part des métropolités, en dernier lieu sous Michel VIII Paléologue, l'extension du droit de visite et la juridiction exclusive du patriarche sur des monastères non fondés sous son nom paraît s'être produite insensiblement et sans opposition du XIIIe au XIVe siècle. Le patriarche Antonie paraît être le premier qui formule la justification du titre 'patriarcal' au nom de la coutume ecclésiastique: cf. Regestes N. 2860 (1389) et 2922, (1393)”¹⁷⁵

Regest nr. 2893, din august 1391, patriarhiki graphi, πατριαρχική γραφή, Scrisoare adresată de Patriarhul Antonie IV, ieromonahului Simeon din *Rusia Mică* (Galiția).¹⁷⁶

Patriarhul Antonie IV încredințează ieromonahului Simeon din Rusia Mică grija administrării canonice a Mitropoliei Galiției (Haliciului, n.n.), până când acesta va putea proceda la numirea unui nou chiriarh al locului. Acest Simeon apare în dipticele Mitropoliei de Halici (1141-1403), adică în listele cronologice ale acestei eparhii, între anii 1391-1393? și a fost hirotonit întru arhieru de către Mitropolitul necanonic, intrus și aventurier Paul Tagaris (vezi regestele patriarhale nr. 2449, 2598, 2668, 2775, 2894, 2974), probabil cu ocazia trecerii acestuia prin Regatul Ungariei, în drum spre Roma, unde a trecut la catolicism și a fost numit Patriarh Latin de Constantinopol

¹⁷⁵ VI. LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, regestele nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 181.

¹⁷⁶ Idem Fasc. VI, din Regeste..., Op. cit., pp. 181-182.

(c.1379 - d. 1384).¹⁷⁷ În cazul în care Simeon ar fi decedat înainte de sosirea nobilului Drag în Maramureș, atunci Patriarhul le acordă acestor doi arhonți (Baliță și Drag) toate prerogativele, pentru ca, împreună cu autoritățile locale, să desemneze un Administrator eparhial – delegat sau vicar – δικαίω, care să aibă aceeași putere, ca și Simeon:

Au cas où Syméon serait décédé auparavant, les autorités du lieu, le voïvode Balitza et son frère Dragoș reçoivent toute latitude pour désigner un administrateur délégué (δικαίω) ayant les mêmes pouvoirs que Syméon (Texte d'après la note du registre).¹⁷⁸

Numai că Symeon n-a decedat, a fost hirotonit întru arhiereu de către Paul Tagaris Paleologul și instalat în scaunul de Halici. Symeon auzind de aventurile lui Tagaris și de statutul său necanonic, l-a anatematizat și s-a retras din scaun, renunțând la arhierie. Regestul nr. 2894, din august 1394, se ocupa exact de această problemă, iar Patriarhul Antonie IV îl absolvă pe Symeon de iregularitățile canonice, în care se afla sau în care a fost implicat, fără să fi fost vinovat de acestea. Un caz similar de hirotonire întru arhiereu, frauduloasă, făcută de către Paul Tagaris ne oferă regestul nr. 2775, din octombrie 1384. Este vorba de Episcopul Iosif de Limnia, sufragane al Mitropoliei de Amasia, din nordul Turciei de astăzi, aproape de Trapezunt.

Dipticele patriarhilor latini de Constantinopol înregistrează câțiva patriarhi, cu numele de "Paul", în această perioadă de timp, însă nu se poate constata, care dintre ei ar putea fi identificat cu Paul Tagaris. Astfel avem un *Paul fost Arhiepiscop de Theba (1366-1370)* și un *Paul fost Arhiepiscop de Corint? (către anul 1370 -?)*.¹⁷⁹ Numai că ulterior, Paul Tangaris Paleologul a fost șters din dipticele patriarhilor latini de Constantinopol, actualmente acest scaun fiind declarat vacant între anii 1379-1390.¹⁸⁰

Literatură: Myron STASIV, *Metropolia Halicensis. Ejus historia et juridica forma* (în *Analecta OSBM*, seria II, sect. I, tom 12), Rome 1960 [lucrare citată la regestul nr. 2892]

Prin anul 1372, Papa Grigorie XI (1370-1378) a început să întreprindă tot felul de acțiuni, în vederea fondării unei ierarhii de rit latin în Galiția. În acest scop i-a ordonat episcopului latin Florian de Cracovia (1367-1380) să alunge cu forța, toți episcopii schismatici, adică ortodocși, din Galiția. Episcopul Florian nu s-a conformat ordinelor Papei, dar, în anul 1375 a fondat Arhiepiscopia romano-catolică a Galiției, cu sediul în Lemberg, instituție care, trebuia să funcționeze paralel cu ierarhia ortodoxă locală. După mai multe tulburări politice și schimbări de stăpânire, în anul 1387, Galiția a trecut de sub stăpânirea regelui ungar, din nou sub aceea a regelui polon.

În același an însă, 1387, regele Poloniei a fost obligat ca sudul Galitiei, împreună cu cetatea și orașul Halici (Lemberg, Lwow) să le cedeze Țării Moldovei, domnitorul Petru Mușat (1375-1391) plătind în schimb o sumă de bani neânsemnată (A. M. Ammann, Op.cit., p. 108). Nu se știe apoi, dacă mitropolitul Antonie a continuat să rezideze în Halici, ori a trebuit să se mute la Suceava, pentru a fi la dispoziția domnitorului și a Curții Domnești de acolo. Așa se explică și împrejurarea în care, mitropolitul Antonie, prin anul 1387 sau ulterior, dar înainte de anul 1391, a procedat la hirotonirea întru arhiereu a lui Iosif și a lui Meletie.

¹⁷⁷ O prezentare autobiografică a vieții și isprăvilor lui Paul Tagaris oferă regestul patriarhal nr. 2974: "Condamnarea sinodală a călugărului Paul Tagaris...", care a mărturisit la ședința sinodală, de la finea anului 1394, toate familiile, abuzurile și faptele necanonice pe care le-a făcut pentru bani și mărirea deșartă. Este impresionant să parcurgi acest text și să constăți de ce poate fi capabil un călugăr, originar dintr-o familie distinsă, de arhonți, din Constantinopol și înrudit cu împăratul. Paul Tangaris a făcut călătorii lungi, de la Constantinopol în Palestina, apoi din nou în capitală, din nou la Ierusalim, apoi, la Antiohia, apoi în Georgia, din nou în Palestina, iar prin Regatul Ungariei a plecat la Roma Veche, de unde a revenit plin de căință la Constantinopol. Vezi și lucrarea noastră *Dipticon...*, Op. cit., p. 91: Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος Ι], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

¹⁷⁸ Ibidem, Fasc. VI, p. 181.

¹⁷⁹ Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II / 4, – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος ΙΙ / 4, p. 171:

Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχης της Παλαιάς Ρώμης, Αγγελλήσιας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Editura Presa Universitară Clujeană, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.

¹⁸⁰ Vezi p. 171, din lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, Volumul II/4.: PENTARHIA, vol. II/4, ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος ΙΙ/4. *Patriarhii latini de Roma Veche, Aquileia, Grado, Veneția și cei din Orient* (Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim), Η Λατινική πατριάρχης της Παλαιάς Ρώμης, Αγγελλήσιας και Γραδο, Βενετία και την Ανατολή (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), Editura Presa Universitară Clujeană, Πανεπιστήμιο Εκδοτική Τύπου Κλουζ-Ναπόκα, 275 p., incl. il., pl., hărți.

Exact în această perioadă de timp, adică în anul 1370 a avut loc și fondarea Mitropoliei Severinului. Chiar dacă motivele și împrejurările în care, această Mitropolie a fost înființată sunt diferite, acolo, la centru, în Polis, Patriarhia Ecumenică intrase deja în panică.

Critica textului: 1. Această nota – notiția, breve – a fost înmănată lui Drag, venit în pelerinaj la Constantinopol – Ierusalimul Ortodox – pentru ca, împreună cu gramata patriarhală, pentru Mănăstirea Peri, să o ia cu sine în Maramureș. Frații Baliță și Drag trebuiau să poarte de grijă nu numai Mănăstirii Peri, ci și Mitropoliei Haliciului. Drag și Baliță erau desemnați de Patriarhul Antonie IV, să se ocupe de Mitropolie și să se gândească la un succesor al lui Symeon, care, probabil era și în vârstă, fără să mai luăm în considerație statutul său canonic. Jean DARROUZÈS afirmă că ediția românească a documentului (E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, T. 14, N. Iorga, *Documente grecești*, București, 1915, XIV, nr. 31, 15) ar da lui Symeon titlul de egumen al Mănăstirii Peri, lucru care nu ar corespunde cu realitatea, pentru că în august 1391, egumen acolo era ieromonahul Pahomie.

2. Același Jean DARROUZÈS presupune că Antonie de Halici (Galiția), numit în anul 1371 Mitropolit al aceluși scaun (regist patr. nr. 2622), aflându-se în anul 1391 la sfârșitul episcopatului său, unul dintre ultimele lui acte, ar fi fost hirotonirea într-un arhieru a ierarhilor moldoveni Meletie și Iosif (vezi registul patr. nr. 2900, din 1391-1392? și 3227, din 1401).

Regest nr. 2894, din august 1391, συγχωρητική γραφή, nota de registru (nota – notiția, breve), *Scrisoare de dezlegare*, de absoluțiune, trimisă de Patriarhul Antonie IV ieromonahului Symeon din *Rusia Mică*, privind ridicarea anatemei provocate de hirotonirea într-un arhieru, necanonică și nevalidă, administrată de ieromonahul Paul Tangaras. Amănunte și literatură, cititorul va găsi în registul anterior, nr. 2893.

Reluare:

Regest nr. 2991, din 1395 mai, ind. 3, πατριαρχική γραφή (nota nr. 241⁶), *Scrisoare de confirmare a dreptului de proprietate a patriarhului, asupra mănăstirilor oferite Patriarhiei Ecumenice, de către Iaskos, din Mauroblachia*, pentru a deveni mănăstiri patriarhale (nu stavropigii, n.n.).

Iaskos, din Mauroblachia a scris patriarhului, privitor la Mănăstirile Panaghia, Παναγία și Sf. Dimitrie, Άγιος Δημήτριος, rugând Sanctitatea Sa să le accepte cu titlul de proprietar. Plăcându-i cererea lui, patriarhul eliberează scrisoarea de confirmare a dreptului de proprietate patriarhală a mănăstirilor și rezervă episcopului locului pomenirea la slujbe și darea canonică. Înregistrată aici ca mărturie.

Știm cine a fost ctitorul Iaskos, românește IAȚCU, după care ar fi necesară și identificarea și localizarea geografică a celor două mănăstiri, devenite în anul 1395 mănăstiri patriarhale. Printele Prof. Dr. Mircea Păcurariu le localizează pe amândouă în Suceava:

„O notiță, care rezuma un act patriarhal din 1395, făcea amintire de două mănăstiri ale lui 'Iațco din Mavrovlahia', una cu hramul Adormirea Maicii Domnului, alta cu hramul Sf. Dumitru. Acest Iațco – membru în Sfatul domnesc – ruga atunci pe patriarh 'să le primească în calitate de ctitor'. S-a stabilit că prima din ele era mănăstirea de călugărițe numită mai târziu 'a lui Iațco' sau 'din țarina Sucevei' (azi în Suceava), căreia Alexandrel Vodă îi făcea danii în 1453. A doua se găsea, probabil, pe locul bisericii Sf. Dumitru din Suceava, ctitoria de mai târziu a lui Petru Rareș.”¹⁸¹

În acest context, Iaskos trebuie să fi primit și el un *sygillion*, similar celui acordat de Patriarhul Antonie IV, Mănăstirii Peri, din Maramureș, în anul 1391, vezi registul nr. 2892. Jean DARROUZÈS exclude ipoteza unei donații către patriarh a mănăstirilor, pentru că nici el nu poate să dispună asupra mănăstirilor, după bunul său plac, dar se angajează prin aceasta, să apere cu strictețe statutele sau regulile fixate de ctitor sau fondator. În ce privește numirea și confirmarea egumenului, nu se poate face nici un comentariu, pentru că în acest caz, ar trebui să se dispună de „tipiconul” mănăstirii respective, adică de regulile care sunt observate în fiecare mănăstire în parte, date, care erau probabil inaccesibile sau poate că nu era cazul, din moment ce episcopul locului își păstra dreptul chiriarhal de jurisdicție.

¹⁸¹ Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 321.

II. Regeste imperiale

[*Act imperial* sau Πρόσταγμα] ¹⁸²

II.1. Ungrovlahia

Regest nr. 3254, din sept. 1395, Ὁρισμός (256, 30): Mitropolitul [Jeremia] de Mitylene va fi trimis ca și legat (apocrisiarh), sol al Împăratului Manuel II Paleologul (1391-1425) și al Patriarhului Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397) în Valahia [Țara Românească]. D=Știrea este menționată în izvoare. Binecuvântarea patriarhală acordată în septembrie 1395: MM II 256, 30: E=Literatură, V. Laurent, *Mold.* 161 u. [V. Laurent, *Aux origines de l'Église moldave: Le métropolitaine Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB, 5, 1947, pp. 158-170].

*

Regest nr. 3468, din toamna anului 1436, Γράμματα; ἔγραψαν (patriarch și împărat) – 45,4 – către Prințul Moldovei [Vlad Dracul?, mențiune făcută în paranteză, de către autorul volumului Franz Dölger] ¹⁸³ și către mitropolitul de acolo [Damianos], privind participarea ierarhilor din Moldovlahia (sau Ungrovlahia?), la Sinodul Unionist.

Se poate întâmpla că această scrisoare să fi fost adresată Domnitorului și Mitropolitului Ungrovlahiei, așa putându-se explica confuzia numelui Domnului Vlad II Dracul, care guverna acolo, nu în Moldova [n.n.]?!

D (=mențiuni în izvoare), Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creyghton, Den Haag, 1660, III, 2: 45, 4.

E (=Literatură), Zhishman J., *Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und römischen Kirche seit dem Anfange des XV. Jahrhundert bis zum Konzil von Ferrara*, Wien, 1858, p. 149; E. Cecconi, *Studi storici sul Concilio di Firenze*, vol. I, Firenze, 1869, p. 110; G. Hofmann, *Orientalium Documenta Minora*, ed. G. Hofmann [Concilium Florentinum, Series A, Vol. III, fasc. III], Roma, 1953, p. 10, nr. 14; J. Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 75, A. 1 [textul grecesc al documentului și al literaturii aferente].

Este posibil ca la Constantinopol să se fi făcut o confuzie între cele două Principate românești, iar documentul din regestul nr. 3468, considerat a fi legat de Moldova, în realitate putea să se fi adresat Domnitorului Valahiei și Mitropolitului acesteia. Vlad II Dracul a fost Domnitorul Țării Românești în două rânduri: 1436-1442 și 1443-1447. Moldova avea în anul 1436 doi domni: Iliș I și Ștefan II (1436-1442). Nu cunoaștem numele Mitropolitului Ungrovlahiei în anul 1436, iar pentru cel al Moldovei, Damianos, nu-i cunoaștem anii de păstorire. Listele cronologice, întocmite de Prof. Dr. Mircea Păcurariu, indică anul 1437, ca marcând doar începutul păstoririi lui Damianos în Moldova. Este însă de presupus că Damianos și-a început păstorirea cel puțin cu un an înainte în 1436 sau mai devreme, fiind numit de Sinodul Endemic și de Patriarhul Ecumenic, nu de împărat.¹⁸⁴ Mitropolitul Damianos, trebuie să fi decedat cel puțin cu câteva luni, înainte de noiembrie 1447. Spunem acest lucru, pentru că în noiembrie 1447, Împăratul Ioan VIII Paleologul face transferul canonic al Episcopului Ioachim de Agathopolis, în scaunul de Mitropolit al Moldovei (1447-?), conform regestului imperial nr. 3514, din nov. 1447.

¹⁸² Πρόσταγμα este un termen exclusiv de cancelarie imperială și nu are sens de termen tehnic, în „diplomatică” de cancelarie patriarhală.

¹⁸³ Vlad II Dracul a fost Domnitorul Țării Românești în două rânduri: 1436-1442 și 1443-1447. Moldova avea în anul 1436 doi domni: Iliș I și Ștefan II (1436-1442).

¹⁸⁴ Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569. Pentru Mitropolitul Damianos, vezi vol. III, p. 541; vol. I, Buc. 1991, pp. 342-343.

II.2. Moldovlahia

Regest nr. 3356, din primăvara anului 1416, [Ἐπιτομή]; διορίσαστο (2,16): prin care Împăratul Manuel II Paleologul (1391-1425) ordonă transferul canonic al Episcopului de Poleanina (și Vardar, n.n.), ¹⁸⁵ [Πολεαινίνης καὶ Βαρδαριωτῶν], al cărui nume nici Franz Dölger nu-l cunoștea [probabil Macarie (1416-c.1427)] în scaunul de Mitropolit al Moldovei. ¹⁸⁶ Transferul Episcopului de Poleanina, în scaunul Moldovei, Împăratul Manuel II l-a făcut peste voia Patriarhului Eftimie II (Eftimie II) (1410-1416). În faza de agonie a Imperiului Bizantin, marele Împărat Manuel II voia să demonstreze în fața Sinodului [mai ales că Eftimie II era fie bolnav, fie deja decedat la data redacării deciziei de transfer canonic], drepturile Bazileului asupra Bisericii, potrivit expresiei Sf. Constantin I cel Mare Pontifex Maximus: „Voi sunteți episcopi întru cele dinăuntru ale Bisericii; pe mine însă, m-a așezat Dumnezeu episcop al celor aflate în afara ei”; ¹⁸⁷ adică ἐπίσκοπος τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας; vezi regestul patriarhal nr. 3299, din april 1416, dar mai ales regestul patriarhal nr. 2699, adică *Acordul în nouă articole*, asupra privilegiilor împăratului asupra Bisericii, din anul 1380. ¹⁸⁸ Nu este exclus ca acest document imperial să fi fost confundat de moldoveni cu tomosul sau cu documentele de autonomie sau autocefalie ale Bisericii din Moldova?

D (=mențiuni în izvoare), Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creighton, Den Haag, 1660, II, 2: 2, 15; II, 4: 3, 45;

E (=Literatură), Laurent, *Contrib.*, 180, u.; Laurent, *Rituel de l'invest.*, 229; Observații privind cronologia: Laurent, *Contrib.* 182 u.

Regest nr. 3459, din toamna anului 1436, Delegație, Solie trimisă de Împăratul Ioan VIII Paleologul (1425-1448, din 1421 asociat la tron), în Moldovalahia, pentru al aduce la Constantinopol pe Mitropolitul Damianos (i.1436-?), de unde urma să plece în Italia, împreună cu toți participanții delegației ortodoxe, la Sinodul Unionist.

D (=mențiuni în izvoare), Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum* ed. R. Creighton, Den Haag, 1660, III, 2: 45, 2.

E (=Literatură), Zhishman J., *Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und römischen Kirche seit dem Anfange des XV. Jahrhundert bis zum Conzil von Ferrara*, Wien, 1858, p. 149; E. Cecconi, *Studi storici sul Concilio di Firenze*, vol. I, Firenze, 1869, p. 110; J. Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 75, A. 1 [textul grecesc al documentului și al literaturii aferente], Observații privind cronologia regestului și al informației (Chron.): J. Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 75.

Regest nr. 3468, din toamna anului 1436, Γράμματα; ἔγραψαν (patriarch și împărat) – 45,4 – către Prințul Moldovei [Vlad Dracul?, mențione făcută în paranteză, de către autorul volumului

¹⁸⁵ Așa apare această titulatură în *Notitia* nr. 21, 103: τοῦ Πολεαινίνης καὶ Βαρδαριωτῶν; vezi: Jean DARROUZÈS, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Paris 1981, Bizantinistul francez a preluat aceste date după H. Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum* (Abhandl. der k. bayer. Akad. der Wiss. I Cl., XXI, 3), München, 1901, pp. 628-630.

¹⁸⁶ Scaunul Episcopului de Poleanina și Vardar, Πολεαινίνης καὶ Βαρδαριωτῶν sau Πολυανής sau Πολεαινίνης sau Πολυαννίνης [vechiul Doiran, Παλαιά Δοϊράνη], azi mitropolitan: *Ἱερά Μητρόπολις Πολυανής καὶ Κιλκισίου, cu scaunul în Κιλκίς-Κιλκίς*, localizat în nordul Greciei, la granița cu Macedonia, lângă lacul Doiran.

¹⁸⁷ Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος; Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως; vezi lucrarea noastră, p. 68, 74, 75 u.: Ioan Marin MĂLINĂȘ, PENTARHIA, vol. II/3 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/3, *Privitor la instituția canonică a pentarhiei patriarhilor*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, 2010, 477 p., incl. il., pl., hărți. *Περὶ τῶν κανονικῶν θεσμῶν τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*, Κλουζ-Ναπόκα, 2010, Πενταρχία, τόμος 2/3.

¹⁸⁸ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

Franz Dölger]¹⁸⁹ și către mitropolitul de acolo [Damianos], privind participarea ierarhilor din Moldovlahia (sau Ungrovlahia?), la Sinodul Unionist.

Se poate întâmpla că această scrisoare să fi fost adresată Domnitorului și Mitropolitului Ungrovlahiei, altfel nefiind posibilă explicația, privind confuzia numelui Domnului Vlad II Dracul, care guverna aici nu în Moldova[n.n.]?!

D (=mențiuni în izvoare), Sylvester Syropoulos, *Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive Concilii Florentini exactissima narratio graece scripta per Sylvestrum Sgropulum*¹⁹⁰ ed. R. Creighton, Den Haag, 1660, III, 2: 45, 4.

E (=Literatură), Zhishman J., *Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und römischen Kirche seit dem Anfange des XV. Jahrhundert bis zum Conzil von Ferrara*, Wien, 1858, p. 149; E. Cecconi, *Studi storici sul Concilio di Firenze*, vol. I, Firenze, 1869, p. 110; G. Hofmann, *Orientalium Documenta Minora*, ed. G. Hofmann [*Concilium Florentinum*, Series A, Vol. III, fasc. III], Roma, 1953, p. 10, nr. 14; J. Gill, *The Council of Florence*, Cambridge, 1959, p. 75, A. 1 [textul grecesc al documentului și al literaturii aferente].

Regest nr. 3514, din noiembrie 1447, Πρόσταγμα (text), împăratul Ioan VIII, sprijint pe drepturile asupra Bisericii, pe care le avea – μετάθεσις – după decesul Mitropolitului Damianos al Moldovei,¹⁹¹ decide transferarea canonică în acel scaun mitropolitan a Episcopului Ioachim de Agathopolis, Αγαθόπολις, azi Ahtopol, Ахтопол, un orașel maritim, în partea de sud-est a regiunii Burgas, în Bulgaria, la granița cu Turcia europeană. Textul acestei Prostagma se află în copie, în *Cod. Ath. Laur. 1841, din anul 1457*: textul grecesc la Spyridon, *Ἀγιωπ. Ἀνάλεκτα*, 78 (cu îmbunătățiri) M. Lascaris, *Joachim métropolitte de Moldavie et les relations de l'église moldave avec le patriarcat de Peć et l'archevêque d'Achris au XVe siècle*, în *Buletin Sect. Hist. Acad. Roum.*, 13, 1927, p. 159. L(=Literatură), M. Lascaris, p. 129 – Inc. I B. Mou ti tou Theou dorea te kai hariti evsevis pronomion ehousa...

¹⁸⁹ Vlad II Dracul a fost Domnitorul Țării Românești în două rânduri: 1436-1442 și 1443-1447. Moldova avea în anul 1436 doi domni: Iliș I (1432-1433 și 1435-1442) și Ștefan II (1433-1435 și 1436-1447).

¹⁹⁰ *Sgropulum*, recte Syropulum.

¹⁹¹ EUSEBIU de Cezareea, *Scrieri partea a doua* (vol. II), *Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. Emilian POPESCU, trad. și note de Radu ALEXANDRESCU, vol. II, Buc. 1991, p. 168: Cartea a IV-a, 24.

Mai vezi și regestul patriarhal nr. 3299, din april 1416, dar mai ales regestul patriarhal nr. 2699, adică *Acordul în nouă articole*, asupra privilegiilor împăratului asupra Bisericii, din anul 1380.

În loc de concluzii

I. Actualul diptice sau listele cronologice ale ierarhilor Mitropoliei Ungrovlahiei și ale Mitropoliei Moldovei, din secolele XIV-XV, întocmite de către Părintele Academician Dr. Mircea Păcurariu, din Sibiu,

Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, p. 533 [Ungrovlahia, Câmpulung/Argeș?] și 536 [Ungrovlahia, Severin]; p. 541 [Moldova, Suceava].¹⁹²

1. Mitropolia Ungrovlahiei

a. Mitropolia Ungrovlahiei

IACHINT, fost la Vicina, recunoscut oficial de Patriarhia Constantinopolului în mai 1359, † vara anului 1372. Reședința la Argeș.

HARITON, numit 11 august 1372 – c. 1380.

ANTIM CRITOPOL, fost la Severin, c. 1380 - † c. 1401.

TEODOR (?)

IOSIF, înainte de 28 octombrie 1464 – c. 1477.

MACARIE (I), c. noiembrie/decembrie 1477 – c. 1487.

ILARION, sfârșitul lui 1487/începutul lui 1488 – c. 1502.

b. Mitropolia Severinului

ANTIM CRITOPOL, august/octombrie 1370 – c. 1380, apoi mitropolit al întregii Ungro-vlahii.
ATHANASIE, 1389 – c. 1403.

2. Mitropolia Moldovei

IOSIF, c. 1387 – c. 1415; recunoscut oficial de Patriarhia Ecumenică la 26 iulie 1401.

Reședința la Suceava.¹⁹³

Ieremia, fost de Mitylene, c. 1392, numit de Patriarhia ecumenică; n-a funcționat.

MACARIE, fost de Poleanina, 1416 – c. 1428, numit de împăratul Ioan VIII Paleologul.

DAMIAN, 1437, numit de Patriarhia ecumenică.

IOACHIM, fost de Agathopolis, 15 noiembrie 1447, numit de împăratul Ioan VIII Paleologul

TEOCTIST (I), 1453 - † 18 noiembrie 1478, mormântul în pridvorul bisericii mănăstirii Putna.

GHEORGHE (I), în schimnicie DAVID (1508), noiembrie/decembrie 1478 - † 1 aprilie 1508.

¹⁹² Vezi și extrasul cu prima versiune de redactare a listelor cronologice, din anul 1975, p. 6, 8, 13: Mircea PĂCURARIU, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1975, 36 p. [Extras din rev. B.O.R., XCIII, 1975, pp. 322-355].

¹⁹³ Versiunea din 1975, p. 13, menționează după Iosif și pe:
Meletie (episcop vicar?), înainte de 1386 – î. 1401.
Teodosie, c. 1386-1391, numit de Patriarhia ecumenică; n-a funcționat.

Dacă privim cu atenție cele trei hărți, redesenat de către Spiridon Ion CEPLEANU după Mircea COCIU: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X, atunci observăm suprapunerile și concurența de jurisdicție a scaunelor patriarhale din Balcani, asupra spațiului etnic al României actuale: *Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII*.¹⁹⁴

1. Desigur, grație Împăratului Justinian I cel Mare (527-565), între anii c.530-615, Arhiepiscopia de Justiniana Prima a avut controlul canonic asupra ținuturilor din nordul Dunării și din partea de sud-est al pusteii Panonice.
2. Moștenirea canonică a Arhiepiscopiei de Prima Justiniana a revenit prin brațul secular al țarilor bulgari, primului Patriarh al Bulgarilor Damian, rezident în Durostorum (945-972), nu în capitala politică a primului Țarat Bulgar (681-1018), apoi peregrin, împreună cu urmașii săi Gherman sau Gavril (?-?), la Vodena și Prespa (Macedonia); Filip (?-?), rezident în Ahrida-Ohrida; David cel Sfânt (î.1016-1018), atestat în Cedren.¹⁹⁵ Fixarea scaunului Patriarhal, la Durostorum, noi considerăm că a fost motivată nu numai din dorința Patriarhului Damian, de revitalizare a vechilor scaune episcopale de pe malul Dunării, din timpul de dinaintea invaziilor barbare, avaro-slavo-bulgare, ci mai ales pentru ușurarea comunicării cu episcopii, clerul și populația creștină din nordul Dunării. Situația s-a schimbat în anul 969, când Marele Cneaz Rus Svieatoslav I (945-972) a asediat *Dârstorul*, Patriarhul Damian refugiindu-se la Vidin. Câțiva ani mai târziu, Împăratul Ioan I Tzimiskes (969-976), în 971, îl obligă pe Marele Cneaz Rus să părăsească orașul, care primește un nou nume Theodoroupolis, alături de cele pe care *Dârstor* le-a avut sau urma să le mai primească: Durostorum, Δορύστολον, Durostor, Silistra, Силистра etc.
3. Ahrida (c.1020-1767), din anul c.1020, reușește să obțină controlul canonic asupra tuturor eparhiilor din vechea Patriarhie Bulgară, respectiv, de pe teritoriului primului Țarat Bulgar.
4. Arhiepiscopia, mai târziu Patriarhia de Peć-Ipek, din anul 1220, până în anul 1766.
5. Arhiepiscopia (1203) apoi Patriarhia de Turnovo, din anul 1235, până în anul 1394.
6. Din nou Patriarhia Ecumenică, de data aceasta fără intermediari, cum a fost cazul cu Prima Justiniana, ci în mod direct.

Așa s-a și întâmplat în realitate, iar oscilația, mai ales dintre Ohrida și Constantinopol a fost provocată de trei situații *politice și religioase*:

1. Avansarea cuceririlor otomane în Balcani, care, mai ales după anul 1393 [adică după căderea celui de al doilea Țarat Bulgar [(1185-1393, respective 1396), între 1185-1258 Vlaho-Bulgar], blocau legăturile normale cu Constantinopolul și călătoriile de acolo și spre capitala Imperiului Bizantin, fiind din ce în ce mai anevoioase sau chiar imposibile;
2. Aversiunea Bisericii Românești, față de Patriarhia Ecumenică, din cauza fenomenului unionist, cultivat de către aceasta, înainte și după Sinodul de la Florența, din anul 1439;
3. Domnitorul și credincioșii din Țara Românească nu aveau nici un folos de pe urma primilor mitropoliți, absenți din eparhiile lor, care trăiau la Constantinopol, ca membri activi ai Sinodului Endemic, iar Hariton la Athos, ca egumen al Mănăstirii Cutlumuș.

¹⁹⁴ Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII, după N. Iorga, Popescu și Popp, redesenată de Spiridon Ion CEPLEANU după Mircea COCIU: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X conform datelor din Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, 270 p.; Neagu Djuvara, *Cum s-a născut poporul român?*, Humanitas, București, 2001, ISBN 973-50-0181-0, Dinu Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Sport-Turism, București 1981, pp. 72-121; G.I. Brătianu, *Cercetări asupra Vicinei și Cetății-Albe*, Univ. din Iași, 1935; Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971; Petre Gâtescu, Romulus Știucă: *Delta Dunării*, CD-Press 2008, ISBN 978-973-1760-98-9 (pentru modificările geografice); Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, Partea II, Vol. 3, *Cititorii*, București, 1937, 358 p.; Thede Kahl, *Rumänien: Raum und Bevölkerung, Geschichte und Gesichtsbilder, Kultur, Gesellschaft und Politik heute, Wirtschaft, Recht und Verfassung, Historische Regionen*; Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*, Paris, Bibliothèque nationale, 1981; Gheorghe Postică, *Civilizația veche românească din Moldova, Știința, Chișinău 1995*; și George Vâlsan: *Opere Alese (dir.: Tiberiu Morariu)*, Ed. științifică, Bucharest 1971.
English: Maps showing the history of the Orthodox church in the romanian lands, X-XVIIIth centuries
Autor: Spiridon Ion Cepleanu.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Iachint_de_Vicina.

¹⁹⁵ De la Durostorum, Patriarhul Damian s-a refugiat la Vidin, apoi la Sofia, de acolo, la Vodena-Janița și Prespa.

În cazul celor două mitropolii, din Ungrovlahia și din Moldova, pe durata secolelor XIV-XV, putem constata o unitate, dar și un vizibil parallelism, în forma lor de evoluție, cu situații speciale, diferențe și chiar contradicții.

La *Ungrovlahia*, avem o situație destul de clară, data de 12 mai 1359 marcând fondarea Mitropoliei sub ascultarea canonică a Patriarhiei Ecumenice, prin transferarea Mitropolitului Iachint de Vicina, în „scaunul” Mitropoliei Ungrovlahiei, creat anume, pentru acest ierarh, la cererea expresă și repetată a Domnitorului Nicolae Alexandru (1352-1364, asociat la domnie, din anul 1343), vezi regestele patr. nr. 2411 și 2412.

Alta a fost situația în *Moldova*, unde Scaunul exista cel puțin din anul 1393, dacă nu și mai devreme, „iar în anul 1401 a avut loc doar încheierea sau aplanarea conflictului canonic, legat de hirotonirea celor doi episcopi Iosif și Meletie. Titlul de „mitropolit”, nu de episcop, al lui Iosif fiindu-i acordat în urma unei întâmplări fericite - grație viziunii de viitor și a prezenței de spirit a apocrisarhilor patriarhali: sinclul Grigore și Diaconul Manuel Archon didascalul Evangheliei la Sfânta Sophia. În ambele cazuri, evenimentele s-au succedat de așa manieră, încât se putea avea impresia că cele două Mitropolii ar fi existat deja, atât în anul 1359 cât și în anii 1393, respectiv 1401.

Pentru secolele XIV-XV, șirul mitropoliților este, în Moldova aproape complet, pe când în Ungrovlahia nu poate fi reconstituit pentru perioada de timp, dintre anii c. 1403-1464. Chiar și episcopiile sufragane de *Râmnic Noul Severin* și *Buzău*, ale Ungrovlahiei încep să fie cunoscute abia din anul c. 1503, respectiv din primele decenii ale secolului al XVI-lea.¹⁹⁶ Pentru Mitropolia Moldovei, datele privitoare la episcopiile sufragane apar cu și mai mare întârziere, decât este cazul pentru Mitropolia Ungrovlahiei, excepție făcând Episcopia de Rădăuți, înființată în anul 1402, începe să fie cunoscută din anul 1472. Datele privind Episcopia *Romanului*, încep să apară în primele decenii ale secolului al XV-lea; Episcopia de *Huși* ne este cunoscută din anul 1598. Putem așadar să precizăm, că în prima fază de existență a celor două mitropolii românești, acestea n-au avut episcopi sufragani. Chiar și titulatura lor este de excepție, fiind formulată nu pe seama unui oraș sau cetății, ci pe aceea a numelui țării, fără localizarea expresă a scaunului metropolitan (=recte catedrala și reședința metropolitană), precum era cazul și cu ierarhii perihorți: episcopi itineranți, (*trimiși de...*), *perihoreții* (περιχωρήτες sau "supraveghetorii marginilor". La fel s-a întâmplat mai târziu și cu Mitropolia, tot fără sufragani a Transilvaniei, care în forma finală de evoluție canonică a primit titlul pe seama orașului de reședință: Bălgrad sau Alba Iulia, aflată sub ascultarea canonică a *Exarhului Plaiurilor*, adică a Arhi-Mitropolitului Ungrovlahiei.

Noi presupunem – fără să putem confirma prin documente – că prin titulatura specială a celor două mitropolii românești [cu scaunul pe numele țării, nu a unui oraș sau al unei cetăți], se intenționa confirmarea indirectă a statutului de independență a Țării Românești și a Moldovei, față de Regatul Ungariei, în cazul Moldovei și față de Regatul Poloniei, precum și față de Mitropolia Kievului [cu scaunul în Moscova, din anul 1354], condusă pe timpul acela de Mitropolitul Ciprian Țamblac (1381-1382 și 1390-1406), valah din Veliko Târnovo, căruia îi datorăm și fondarea Episcopiei Rădăuților, în anul 1402.

O stare de excepție în Mitropolia Ungrovlahiei este oferită de situația canonică a trei mitropoliți: *Antim* la Severin (1370-1381, apoi la Argeș, † c. 1401), *Hariton* la Argeș (1372-c.1381) și *Athanasie* la Severin (c.1381-c.1403), care activau la Constantinopol și la Mănăstirea Cutlumuș în Athos, nu în Țara Românească. Acești mitropoliți au fost aleși și numiți de Patriarhia Ecumenică pentru cu totul alte ascultări canonice, decât aceea de păstorire și conducere a Mitropoliei Ungrovlahiei, de unde primeau doar beneficiul sau banii pentru întreținere, trăind în afara eparhiei lor. În realitate, acești trei mitropoliți erau doar *titulari ai Ungrovlahiei*, activitatea lor desfășurându-se în afara țării, unde erau necesari pentru rezolvarea problemelor canonice ale Sinodului Endemic și în administrația patriarhală din Constantinopol sau ca egumen al Mănăstirii Cutlumuș (Athos), în cazul lui Hariton.

¹⁹⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, p. 533, 536, 538.

Funcțiunile arhieresti, din cele două mitropolii și obligațiile liturgice, legate de Curtea Domnească, au fost efectuate de Daniel proin Mitropolitul Vidinului, timp de cel puțin 24 de ani (1365-1389).

II. Mitropoliții Vicinei și Sinodul Endemic ¹⁹⁷

Mitropolia Vicinei a fost înființată între anii 1204-1261, adică după cucerirea Constantinopolului de către latini, în anul 1204. Hirotonirea întru arhieru a acestor mitropoliți considerăm că a avut loc la Niceea, iar după anul 1261, la Constantinopol

Teodor (î. 1285 – d. 1292), nu apare între participanții la ședințele sinodale. ¹⁹⁸

Luca de Vicina (î.1302 – d. 1306)

a participat la ședințele Sinodului Endemic, implicat fiind chiar și în bârfele arhierilor din capitală, motiv pentru care Patriarhul Athanasie I (1303-1309) a cerut împăratului ca el, alături de mitropoliții de Sardes, Philadelphia, Nympha etc., să fie expulzați din capitală și trimiși în eparhiile lor. Regestul nr. 1613, din 1304-1305? îl menționează pe Mitropolitul Vicinei, însă fără să-i amintească numele.

Mitropolit de Vicina (?-?), necunoscut cu numele, menționat în lista de prezență

a arhierilor la ședințele Sinodului Endemic, între septembrie 1317 – august 1318: *Regest nr. 2082*, din sept. 1317 – august 1318? Patriarhul Ioan XIII Glykis (1315-1319), cu aprobarea Sinodului, încredințează mitropoliților de *Vicina, Alania* și *Zechia* (lângă Kaffa, Crimeea) / *Matracha*/Matriga, efectuarea unei anchete, privind un conflict apărut între mitropoliții de Gotthia și Sougdaia, în Crimeea. ¹⁹⁹ Privitor la scaunul Alaniei, noi credem că-l putem localiza în Crimeea, Mitropolie aflată în uniune personală cu Arhiepiscopia de Soteriopolis, Georgia.

Macarie de Vicina (d. noiembrie, finea anului 1338-1347), apare în lista de prezență

la Sinodul Endemic, conform regestelor nr. 2184, 2207, 2214, 2243. *Regestul nr. 2184*, de la finea anului 1338 (după luna noiembrie) este un formular foarte important, redactat și aprobat de Sinod, prin care, noii mitropoliți aleși, se obligau în fața Patriarhului și a Sinodului, încă înainte de-a fi hirotoniți întru arhieru, că vor rezida în eparhiile lor, în ciuda faptului că teritoriul lor de jurisdicție este ocupat de către „păgânii necredincioși”, adică de către otomani. Noi aleșii mitropoliți în cauză sunt cei de: *Side* (azi Selimiye, între Antalya și Alanya, în regiunea antică a Pamphyliei, sudul Turciei, pe rivieră); *Cherson* (azi Херсон, în sudul Ucrainei, η Χερσών, în dreapta peninsulei Crimeea); ²⁰⁰ *Vicina*, localizată în nordul Dobrogei de astăzi, pe Dunăre, înainte de intrarea în Deltă.

¹⁹⁷ Jean Darrouzès, *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle (Étude paléographique et diplomatique)*, Paris 1971, 503 p., incl. pl., passim [Archives de l'Orient Chrétien, nr. 12; Institut Français d'Études Byzantines].

¹⁹⁸ Vezi Fasc. IV și V, din regestele patriarhale, redactate de Jean Darrouzès.

¹⁹⁹ Privitor la localizarea Mitropoliei Alaniei, există mai multe ipoteze:

1. Alania din Lazica, Λαζική, Λαζία, Georgia, în sud-estul Mării Negre, ბორჭხა / Borçxa, azi Borçka, în provincia Art'vini, Turcia;
2. Alanya, Αλάγια sau Αλάνια, numele antic fiind Κορακήσιον, pe malul Mediteranei, în estul Antalei, Αττάλεια, din sudul Turciei;
3. Alania, Αλανία, rus. Алания, Осетия, Osetiya; georg. ოსეთი, Oset'I, proto-Osetia, în Caucaz, la nord de Georgia;
4. Alania, în Crimeea, Mitropolie aflată în uniune personală cu Arhiepiscopia din Soteriopolis, Σωτηριούπολις sau Σωτηρόπολις, din Abhasia, în Georgia.

²⁰⁰ *Cherson* însemnează „peninsulă”, prin care grecii antici identificau peninsula Crimeea, Крым/Крым, Qırım, η Κριμαία, din apropiere.

Regestul nr. 2207, din mai 1341, amintește doar numele scaunelor mitropolitane, dar nu și al titularilor lor, prezenți la ședința sinodală, din 10 mai 1341: Heraclea, Sardes, Dyrrachium, Lacedemon, Madyta, Methymne, Barna (Varna), *Bitzina* (Vicina), arhiepiscopul de Kos.

Regestul nr. 2214, din august 1341, după primul indiction, indică de asemenea doar numele scaunului mitropolitan – Vicina – fără să fi dat numele titularului, lucru care ne face să credem că era același din primul regest, nr. 2184.

Regestul nr. 2243, din april ind. 11, menționează de asemenea doar scaunul Vicinei, alături de celelalte 17, al mitropoliților prezenți la Sinod, fără evidența lor nominală.

Chiril de Vicina (?-1347-?), apare de câteva ori între mitropoliții participanți la ședințele Sinodului Endemic, în anii 1347-1348, cf. regestului nr. 2280, din 1347, spre luna iulie; a regestului nr. 2289, de la finea lui august 1347; a regestului nr. 2297, din septembrie 1348.

Regestul nr. 2280, din jurul lunii iulie 1347, apare menționat cu numele „Chiril al Vicinei”, alături de Filotei al Heracleei, Grigore al Thesalonicului, Iacob al Sebastei, Ierotei de Brussa, Gherasim al Traianoupolis-ului, Marcian al Mytilenei, Daniel al Ainos, Eusebiu al Sougdaiei/Sudak (Σουγδαία, Crimeia), Petru al Gotthiei/Γοτθίας (adică *Mangup, Doros, Theodoro*, în Crimeia),²⁰¹ Ioanichie al Garellei, Josif al Kalliopolis.

Regestul nr. 2289, de la finea lui august 1347, Mitropolitul Vicinei (fără a fi menționat cu numele), alături de alți mitropoliți prezenți, decid și semnează, împreună cu Isidor I (1347-1350), condamnarea vlădicilor, care s-au opus la alegerea și hirotonirea întru arhiereu a acestui patriarh.

Regest nr. 2297, din septembrie 1348 *al doilea indict.*, îl menționează din nou pe Mitropolitul Vicinei, fără a i se da numele, ca fiind prezent la ședința Sinodului Endemic.

Iachint Mitropolit de Vicina, după sept. 1348 - î. de luna mai 1359, apoi al Ungrovlahiei, hirotonit întru arhiereu cu mare probabilitate la Constantinopol, nu apare în lista de prezență a Sinodului Endemic, de la Constantinopol, nici înainte de anul 1359 și nici după această dată (1359-1372).

²⁰¹ În Crimeia avem și un Sfânt local: Sf. Ioan al Gotthiei, Episcop al Doros-ului, (755-787, † 26 iunie 792), sau Mangup, Мангуп, Mangup (tătară), Gotthia, [localitate cunoscută și sub numele de Mangup Kale (fortăreață), (Kiphak, Κιπτσάκ, Кыпчаки)], prăznuit în sinaxar pe 19 mai și 18 iunie: Ἰωάννης ἐπίσκοπος τῆς Γοτθίας. Născut la Partenit, Паренит, (de la cuvântul grecesc Παρθενών), pe litoralul din sud-estul peninsulei Crimeia, din părinți ortodocși, Leon și Fotina, de etnie gotă, a ajuns Episcop în Doros (viitoarea capitală a Principatului de Theodoro, Mangup, Gotthia). În anul 787 a condus revolta împotriva hazarilor, stăpânii locali, motiv pentru care, aceștia l-au alungat din scaun. A murit câțiva ani mai târziu, ulterior fiind canonizat și trecut în rândul sfinților. Câteva secole mai târziu, în anul 1396, ieromonahul Matthaios, Exarhul de la Constantinopol, a vizitat Doros, adică Principatul de Theodoro, aflat sub jurisdicția Tronului Ecumenic, care după revenirea în capitală a redactat un Poem de 153 de versuri, în metru de 15 silabe (dekapentosyllab), privitor la această vizită canonică. Textul se păstrează în copie, în Codex Vaticanus gr. Nr. 952. Vezi și Codex Cumanicus, de Peter B. Golden.

III. Schema reconstituirii diptichelui sau a listelor cronologice ale ierarhilor Mitropoliei Ungrovlahiei și ai Mitropoliei Moldovei, din secolele XIV-XV, doar pe baza datelor din regețele patriarhale și imperiale, precum și a documentelor Arhiepiscopiei Autocefale de Ahrida (Ohrida) etc.

1. Mitropolia sinodalo-imperială a Ungrovlahiei, între Ohrida și Constantinopol

a. Primul al Ungrovlahiei, la Câmpulung/Argeș?, din anul 1359

Mitropolia „imperială” a Ungrovlahiei a fost fondată din inițiativa Domnitorului Nicolae Alexandru (1352-1364), [regeț nr. 2900, „Critique”], cu aprobarea și binecuvântarea Patriarhului Ecumenic Calist I (1355-1363) și cu asentimentul împăratului romeu Ioan V Paleologul (1341-1391, cu întreruperi), cf. regețelor patriarhale nr. 2411 și 2412, din anul 1359 mai ind. 12.

Salutul [forma de adresare], din 1401: Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὀπέριμε καὶ ἔξαρχε παάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ιερότητι..., [regeț nr. 3209, cu forma de salut, din mai 1401]. Prerogativele de Exarh le-a exersat însă înainte de anul 1401, cel puțin din anul 1371, vezi regețul nr. 2622, din 1371.

Ungrovlahul, preacinstit și exarh a toată Ungurimea și al Plaiului (*Pravila cea Mare, 1652, glava 393*).

În rândurile următoare vom încerca să stabilim, pe baza datelor din regețele patriarhale și imperiale, dacă, și în ce măsură, mitropoliții Ungrovlahiei din secolul al XIV-lea au activat în Muntenia, adică în eparhie, sau au fost doar membri ai Sinodului Endemic, din Constantinopol. În cazul din urmă, titlul de Mitropolit al Ungrovlahiei le oferea numai rangul ierarhic, pentru a putea fi integrați în Sinodul Endemic, precum și beneficiile financiare, din care puteau să-și asigure traiul decent, în capitala imperială. Dar, cineva trebuia totuși să efectueze hirotonirile de diaconi și de preoți, precum și celelalte funcțiuni arhieresti, precum și ceremonialul de la Curtea Domnească. Grație datelor din regețe, vom reuși să diortosim și anumite date, referitoare la anii de păstorire al ierarhilor. Pentru Mitropolia Ungrovlahiei nu putem face acest lucru în perioada de timp, din prima jumătate a secolului al XV-lea, pentru că ne lipsește lista cu numele ierarhilor din perioada de timp c.1403-1464. Pe de altă parte, registrele patriarhale și imperiale, de la Constantinopol sunt reconstituite numai până în anul de groază 1453, când Marea Cetate a lui Constantin a fost cucerită de către otomani, la 29 mai.

*

Convingerea noastră este că pentru o cât mai acribică studiere a fondării Mitropoliei Ungrovlahiei, în anul 1359, trebuie să ținem cont nu numai de cererea „repetată” a domnului muntean și de faptul că Iachint al Vicinei, se afla deja de un timp, la Curtea Domnească de la Câmpulung și de la Curtea de Argeș, ci și de evoluția relațiilor Casei de Basarab, cu Regatul Ungariei, precum și de situația dinastică, politică și militară a statelor vecine cu Țara Romnească, în această perioadă de timp, dar și de evoluția sistemului ierarhiei catolice din Țara Românească, protejate de regii apostolici unguri.

Este vorba în primul rând de Țaratul Bulgar, de Principatul de Cărvuna, devenit ulterior Despotatul Dobrogei și de Imperiul Romeu.²⁰² Noi bănuim că motivul imediat al dorinței lui Iachint de-a părăsi Vicina și șederea lui în Țara Românească, se datorează expansiunii militare, spre nord de Babadag a lui Dobrotici, în anul 1359, când a cucerit pentru scurt timp gurile Dunării, de la Țara Românească și Silistra, de la Țaratul Bulgar de Târnovo. În această situație, pentru Iachint al Vicinei, exersarea jurisdicției în eparhie și strângerea veniturilor, mai ales în sudul Basarabiei (Bugeac) devenise probabil anevoioasă, dacă nu chiar imposibilă. Mitropolia Silistrei (fără sufragani) avea în jurisdicția ei și sudul Dobrogei, până la Babadag, conform frontierelor Despotatului, înainte de anul 1359 și se poate întâmpla că Mitropolitul Zaharia [al Silistrei] să-și fi extins pretențiile canonice și asupra noilor teritorii din nord, anexate în anul 1359, adică Vicina, gurile Dunării (Delta), împreună cu orașele Oblucița (=Izmail), Chilia, precum și Insula Șerpilor, cu hinterlandul acestora.

Succesul politic și militar al lui Dobrotici a provocat pierderi teritoriale și de influență, atât Domnitorului Nicolae Alexandru, cât și Mitropolitului Iachint, iar cualizarea acestora ar fi putut să fie chiar și de așteptat. Nici bizantinii și nici țarii bulgari nu vedeau cu ochi buni independența și ascensiunea politică și teritorială a lui Dobrotici, de unde și străduința patriarhului ecumenic și consimțământul împăratului romeu, pentru a răspunde „cererii” domnitorului român, prin înființarea scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei. În același an 1359 are loc și prima apariție a turcilor în fața zidurilor Constantinopolului.

Tot în anul 1359, Domnitorul Nicolae Alexandru a renunțat la suzeranitatea regelui ungar și, ca singur stăpânitor a toată Ungrovlahia, a dorit să aibă și o structură bisericească proprie, după modelul Arhiepiscopiei de Ahrida (c.1020), a sârbilor (1220) și a bulgarilor (1203, respectiv 1235), făcând apel la forul suprem al Ortodoxiei mondiale, la Patriarhia Ecumenică, pentru a i se da un mitropolit propriu, în persoana lui Iachint al Vicinei.

*Motivul imediat, de renunțare la statutul de suzeranitate față de Regele Ungariei a Domnitorului Nicolae Alexandru, a fost Privilegiul Regal, din data de 28 iunie 1358, acordat negustorilor brașoveni, prin care li se permitea acestora trecerea liberă cu mărfurile lor de orice fel, de-a lungul unui culuar geografic, controlat de autoritățile regale în estul Țării Românești, culuar care unea sud-estul Transilvaniei, cu Dunărea maritimă, adică „între Buzău și Prahova, adică din locul unde se varsă în Dunăre râul Ialomița, până în locul unde se varsă de asemenea în Dunăre râul Siret.” (zona Galați, n.n.). Prin acest privilegiu, regele urmărea să pună în legătură directă comerțul Transilvaniei, cu cel al genovezilor, de la gurile Dunării. Pe de altă parte, se poate deduce și intenția regelui de transformare a acestui teritoriu, din răsăritul Țării Românești, într-o stăpânire efectivă.*²⁰³

²⁰² Pentru istoria Țaratului Bulgar și a evenimentelor din Balcani, în secolul al XIV-lea, vezi:

Andreev, Jordan; Ivan Lazarov, Plamen Pavlov (1999) (în bulgară). *Koj koj e v srednovekovna Bălgarija* (ed. 2nd edition). Sofia: Petăr Beron. ISBN 954-402-047-0

Andreev, Jordan (1993) (în bulgară). *Bălgarija prez vtorata četvŕt na XIV v.* Veliko Târnovo: Sv. Kliment Ohridski. OCLC 69163573

Bakalov, Georgi; Milen Kumanov (2003) (în bulgară). *Elektronno izdanie – Istorija na Bălgarija*. Sofia: Trud, Sirma. ISBN 9844830679

Božilov, Ivan (1985) (în bulgară). *Familijata na Asenevci (1186-1460)*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. OCLC 14378091

Canev, Stefan (2006). „11 Kăm propast. Car Ivan Aleksandăr, Momčil” (în bulgară). *Bălgarski hroniki*. Sofia, Plovdiv: Trud, Žanet 45. ISBN 954-528-610-5

Delev, Petăr; Valeri Kacunov, Plamen Mitev, Evgenija Kalinova, Iskra Baeva, Bojan Dobrev (2006). „19 Bălgarija pri Car Ivan Aleksandăr” (în bulgară). *Istorija i civilizacija za 11. klas*. Trud, Sirma

Fine, Jr., John V.A. (1987). *The Late Medieval Balkans*. Ann Arbor: University of Michigan Press. ISBN 0-472-08260-4

Lalkov, Milčo (1997). „Tsar Ivan Alexander (1331-1371)”. *Rulers of Bulgaria*. Kibea. ISBN 954-474-098-8. <http://www.bulgaria.com/history/rulers/alexander.html>

Tjutjundžiev, Ivan; Plamen Pavlov (1992) (în bulgară). *Bălgarskata dăržava i osmanskata ekspanzija 1369-1422*. Veliko Târnovo. OCLC 29671645.

²⁰³ Luat din: Vasile MĂRCULEȚ, *CONFLICTUL DOBROGEANO-GENOVEZ...*, Op. cit., p. 375.

În această situație, Iachint era omul potrivit pentru conjunctura creată în anul 1359, când Nicolae Alexandru a refuzat să mai recunoască suzeranitate Regelui Ungur și se declară: „...*mare voievod și singur stăpânitor a toată Ungrovlahia*” sau „...*mare voievod și domn de sine stătător a toată Ungrovlahia*”.²⁰⁴ Se poate întâmpla că Iachint proin Mitropolitul Vicinei (1359) și câțiva ani mai târziu, Daniel proin Mitropolitul Vidinului (1365) să fi fost români sau înrudiți cu Casa Basarabilor, [situație similară cu a Primatului Vasile (1204-d.1230), fostul Episcop al Zagorei, în timpul și după răscoala Asăneștilor, din anul 1185-1186], altfel nu se poate explica armonia care exista între ei, precum și faptul că Domnitorii țineau cu orice preț, ca acești ierarhi să rămână în țara lor și să activeze în Ungrovlahia.

Instituția Mitropoliei constituia pentru marele voievod român, simbolul încununării statutului de independență față de Regatul Ungariei, adică o recunoaștere „internațională”, am putea spune astăzi, care-i permiteau să respingă totodată și pretențiile de arbitru a Țarului de la Târnovo, în Ungrovlahia. În acest caz, cele două documente ale Patriarhiei Ecumenice, din data de 12 mai 1359, primesc, în mod indirect și valoarea de tratat internațional, privind statutul de țară independentă, acordat Ungrovlahiei, de prestigiosul Bizanț, fără să fie privite ca niște simple acte canonice. Aceste două documente, pot fi comparate cu deciziile și acțiunile anterioare de fondare a patriarhiilor sau (și) a bisericilor autocefale de la Ohrida (c.1020), de la Peć (1220) și de la Târnovo (1203, respectiv 1235).

Complexitatea cadrului internațional de la gurile Dunării va fi sporită de evoluția relațiilor politice și a raportului de forțe din spațiul carpato-dunărean. Concomitent cu disputa venețiano-genoveză de la gurile Dunării, în anii 1359-1360 asistăm la o puternică reacție românească împotriva tendințelor de dominație ale Ungariei angevine asupra spațiului carpato-dunărean. La 28 iunie 1358, regele Ungariei, Ludovic I (1342-1382), acorda un privilegiu comercial negustorilor brașoveni care puteau trece, „*slobod și neturburat*” cu mărfurile lor și „*orice fel de lucruri*”, de-a lungul unui culoar controlat de Ungaria în estul Țării Românești, ce unea sud-estul Transilvaniei cu Dunărea maritimă, respectiv „*între Buzău și Prahova adică din locul unde se varsă în Dunăre râul Ialomița până în locul unde se varsă de asemenea în Dunăre râul Siret*”. Actul regelui Ungariei, ce viza, pe de-o parte, punerea în relație directă a comerțului orașului transilvănean cu cel genovez de la gurile Dunării, exprima, pe de altă parte, intenția clară a suveranului angevin de a transforma controlul asupra culoarului din răsăritul Țării Românești într-o stăpânire directă și nemijlocită. Politica agresivă a Ungariei a determinat riposta fermă și imediată a domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru (1352-1364), care denunță suzeranitatea maghiară și își asumă calitatea de „*mare voievod și singur stăpânitor a toată Ungrovlahia*” sau „*mare voievod și domn de sine stătător a toată Ungrovlahia*”, statut internațional recunoscut și consacrat de Bizanț în mai 1359 odată cu recunoașterea Mitropoliei Ortodoxe a Ungrovlahiei. Foarte probabil, tot acum, domnul muntean aducea sub stăpânirea Țării Românești partea meridională a culoarului controlat de Ungaria în estul Munteniei, precum și teritoriile riverine Dunării maritime, până în apropierea Chiliei, respectiv sud-vestul Bugeacului. Acțiunea lui Nicolae Alexandru a însemnat primul pas al Țării Românești în direcția transformării sale în stat pontic. La răsărit de Carpați, sub influența evenimentelor din Țara Românească și, foarte probabil, în strânsă legătură cu acestea se declanșa o puternică răscoală antimaghiară (1359), ce a fost, se pare, domolită inițial de forțele de intervenție maghiare. Reizbucnită foarte repede, probabil chiar în același an, ea se va finaliza în anii următori în înlăturarea dominației maghiare și constituirea statului de sine stătător Moldova de către Bogdan I.²⁰⁵

1. Evoluția dinastică. Prima soție a Țarului Ivan Alexandru de Asan (1331-1371) a fost

Theodora de Basarab, sora Domnitorului Nicolae Alexandru (1352-1364, din 1343 asociat la domnie al lui Basarab I, 1310-1352), pe care a repudiat-o, divorțând în anul c.

²⁰⁴ Luat din: Vasile MĂRCULEȚ, *CONFLICTUL DOBROGEANO-GENOVEZ...*, Op. cit., p. 375.

²⁰⁵ Luat din: Vasile MĂRCULEȚ, *CONFLICTUL DOBROGEANO-GENOVEZ (1360-1387) – COMPONENTĂ A LUPTEI PENTRU SUPREMAȚIE ÎN BAZINUL VEST-PONTIC DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA*, în *Revista Pontică*, 2009, 6. pp. 375-376, ediție online. Luat din: <http://revistapontica.files.wordpress.com/2009/06/pontica-40-pag-371-398.pdf>.

1349. Țarina Theodora s-a călugărit, devenind Maica Teofana. Din această căsătorie au rezultat patru copii: Mihai Asan IV (c.1332-1354/5), asociat la tron; Ioan Asan IV (1337-1349), asociat la tron; Kera Tamara (căsătorită întâi cu Despotul Konstantin, apoi a devenit soție de harem a Sultanului Murad I (1359-1389); Ioan Strațimir Țar al Vidinului (1356-1396, †1397).

Țarul Ivan Alexandru s-a căsătorit a doua oară cu Sarah, o evreică convertită înainte de căsătorie, care a luat la botez tot numele de Theodora. Divorțul lui Ivan Alexandru a dus nu numai la scăderea popularității acestuia în Țarat, ci și la slăbirea autorității sale politice, în interiorul și în exteriorul țării. Relațiile familiei țariste de la Târnovo, cu Țara Românească s-au răcit și ele, pentru că Familia Basarabilor se simțea umilită, din cauza repudierii Țarinei Theodora. Pe de altă parte, și controlul Țarului de la Târnovo, asupra vasalilor săi, domnitorul Țării Românești și Despotul Dobrogei a scăzut vizibil. Chiar și fiul său Ivan Strațimir al Vidinului, din anul 1356, a dorit o independență totală față de Târnovo și o mai strânsă legătură cu Casa Basarabilor, fapt care s-a materializat pe deplin, abia după anul 1379 (repunerea pe tronul Vidinului), respectiv 1371, adică după moartea tatălui său Ivan Alexandru. Aceste acțiuni ale lui Ivan Strațimir au fost determinate sau chiar provocate și de ura, pe care i-o purta fratele său vitreg Ivan Șișman Țarul de la Târnovo (1371-1393), asociat la tron, din anul 1356 și încurajat de Sarah-Theodora. În acest context se încadrează și acțiunea lui Ivan Strațimir, de rupere a relațiilor cu Patriarhia de Târnovo, după anul 1371 și de trecere a Bisericii din Țaratul său, sub ascultarea canonică a Patriarhiei Ecumenice. Ivan Strațimir a avut un bun aliat și sfătuitor în persoana unchiului său Domnitorul Nicolae Alexandru și al urmașului acestuia Vlaicu Vodă.

2. Situația politică. După cum am amintit la punctul întâi, situația politică a fost umbrită de răcirea relațiilor dintre domnitorii români și Țarul Ivan Alexandru, după divorțul brutal de Theodora, fiica lui Basarab I. Acestei acțiuni i-a urmat dezmembrarea statului, prin separarea Țaratului de Vidin, de cel de Târnovo, cauzată și de faptul că Ivan Alexandru îl favoriza pe Ivan Șișman, fiul din a doua căsătorie, cu Sarah-Theodora. Slăbirea autorității țarului a dus apoi și la scăparea de sub control a vasalilor săi, domnitorii Țării Românești și a Despotului Dobrotici al Dobrogei, inițial Principe al Cărvunei.

Privitor la Statul Bulgar de la Târnovo, vom constata și o gravitare vizibilă filo-otomană a politicii externe a Curții Imperiale, în felul acesta, turcii ajungând să cunoască toate părțile slabe și vulnerabile ale acestui stat, fapt care va contribui și la căderea lui, în anul 1393. Chiar și dezmembrarea imperiului în trei state mici, cu o forță de acțiune slăbită și în stare de conflict permanentă, nu putea să folosească decât otomanilor, după cum se va putea constata în deceniile următoare.²⁰⁶

Regele Ludovic I cel Mare de Anjou (1342-1382, din 1370 și al Poloniei) aspira și el la cucerirea Bulgariei, atacând Vidinul în anul 1365 și luându-l prizonier pe Ivan Strațimir și familia acestuia, după ce, în urmă cu câțiva ani, a anexat Moldova, în anul 1352, înființând acolo o Marcă (recte, un *Principat vasal*), sub conducerea Marchizului Dragoș, voievod din Maramureș. Cucerirea Țaratului de Vidin, de către Regele Ungariei, în iunie 1365 a dus la constituirea *Banatului Bulgariei*, aservit coroanei ungare. Situația s-a menținut astfel până în data de 29 august 1369, când Vidinul a fost eliberat de oastea Domnitorului Țării Românești, în alianță cu aceea a Despotului Dobrogei, Vlaicu Vodă (Vladislav I, 1364-c.1377) devenind și un fel de arbitru al stării politice și dinastice din Țarat.

²⁰⁶ Otomanii numeau Țara Românească: *Iflak* sau Kara-Iflak, iar Moldova: *Bogdan Iflak* sau Bogdania. Polonezii numeau Țara Românească *Basarabia*, iar Moldova o numeau *Volohia*. Casele reprezentanței domnești în Constantinopol – cartierul Fanar/Fener - erau numite *Vlah Saray*, Eflak Sarayi sau Casa Țării Munteneste, cu biserica Sf. Maria Panaghia și *Bogdan Saray* (1513 sau chiar 1496), lângă fostul paraclis (capela) imperial Sf. Nicolae. Patriarhia Ecumenică, rmasă fără sediu și fără catedrală, a fost adăpostită de domnul Munteniei în Vlah Sarai, în perioada de timp 1587-1600.

Pe de altă parte asistăm și la ascensiunea politică și teritorială a Dobrogei, Δοβρουσά, Dobruca (turcă), sub Despotul Dobrotici (1347-1386), inițial Principe al Cărvunei, unde-și avea capitala (Kavarna, Каварна, la nord de Balcic, Балчик, Μπάλτσικ), iar *cetatea domnească* aflându-se pe Capul Caliacra, Нос Калиакра. Dobrogea era cunoscută în cronicile și hărțile vremii ca *Velacia minor*, *Bulgaria tertia*, *Graecia tomitana* sau chiar *Despotatus Vicinensis*, conform descrierii din secolul al XIV-lea, făcută de cruciatul Johann Schiltberger, căzut acolo prizonier.²⁰⁷ Dobrotici sau Dobriță nu numai că reușește să separe aceste teritorii de Imperiul Bizantin și de cel Bulgar, dar se și extinde spre nord, favorizat și de faptul că între anii 1352-1359 și puterea Hoardei de Aur (d.1230-finea sec. XV) scăzuse în această zonă. Principatul Cărvunei se extindea în sud de-a lungul litoralului și închidea Țaratului Bulgar accesul la Marea Neagră, în urma pierderii porturilor maritime, acestuia din urmă, rămânându-i doar posibilitatea comunicării navale pe Dunăre.

În anul 1357, Dobrotici s-a declarat *Despot al Dobrogei*. Câțiva ani mai târziu, c. 1360-1380, mai are loc și apariția unui mini Stat, în regiunea Vicinei - actualul masiv al Măcinului, pe malul sudic al Dunării - fondat de către Jupânul tătar (fostul emir), trecut la Creștinism și botezat cu numele de Demetrius: *Despotatus Vicinensis*. Apariția acestui mini Stat al lui Demetrius este explicată de Vasile MĂRCULEȚ în felul următor:

A doua jumătate a acestui deceniu [1360-1370, n.n.] îndeosebi, a adus cu sine importante mutații în relațiile internaționale din bazinul vest-pontic și de la Dunărea de Jos care au marcat considerabil politica lui Dobrotici, influențând decisiv inclusiv raporturile sale cu Genova. Un prim aspect al manifestărilor noului cadru internațional l-a constituit revenirea temporară a stăpânirii mongole la gurile Dunării. Prin 1362-1363, marele cneaz lituanian, Algirdas/Olgierd (1345-1377) obținea la Sinie-vody (Apele Albastre), o victorie decisivă asupra unei coaliții mongole formate din emirii (noyonii) Katlu-bey, Demetrius și Kaczi-bey. Conform analelor lui Stanislas Sarniki (sec. XVI), hanii învinși și hoarda lor au trecut dincolo de Don (Tanais) și de Nistru (Tyras), ajungând până în „câmpiile dobrogene”. Resturile hoardei refugiate în nordul Dobrogei au intrat sub autoritatea unui „dominus Demetrius, princeps Tartarorum”, nimeni altul decât emirul Demetrius, unul dintre învinșii de la Sinie-vody. Domnia în regiune este confirmată inclusiv printr-o descoperire monetară, care permite ipoteza că emitentul său era, foarte probabil, creștin. În urma acestei dislocări mongole, sub autoritatea emirului Demetrius intra și o formațiune politică locală, o „țară a românilor”, existentă la Dunărea maritimă, în nordul spațiului danubiano-pontic. În aceste condiții, caracterul autohton al puterii politice a acesteia era înlocuit cu unul de factură mongolă.²⁰⁸

În anul 1359, Dobrotici cucerește Vicina, dar o pierde un an sau doi mai târziu, în favoarea emirului tătar Demetrius (c.1360-1380), reușind să ia în stăpânire și gurile Dunării (Delta), împreună cu Oblucița (=Izmail), Chilia și Insula Șerpilor, de la Țara Românească și Silistra cu hinterlandul acesteia, de la Țaratul de Târnovo.²⁰⁹ Câțiva ani mai târziu, în 1369 Chilia și Silistra vor fi integrate în configurația statală a Țării Românești. Abia în anul 1388/9 are loc prima alipire a nordului Dobrogei la Țara Românească, sub Mircea cel

²⁰⁷ Luat din: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Dobrogea>.

²⁰⁸ Ibidem, la: Vasile MĂRCULEȚ, CONFLICTUL DOBROGEANO-GENOVEZ (1360-1387) – COMPONENTĂ A LUPTEI PENTRU SUPREMAȚIE ÎN BAZINUL VEST-PONTIC DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA, în *Revista Pontică*, 2009, 6. pp. 376-377, ediție online. Luat din: <http://revistapontica.files.wordpress.com/2009/06/pontica-40-pag-371-398.pdf>

GHIATĂ 1981 – A. Gheață, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală (secolele XIII-XV)*, RdI 34 (1981), 10, pp. 1863-1897;

Hurmuzaki I/2 1890 – *Documente privitoare la istoria românilor* culese de E. de Hurmuzaki, vol. I, partea 2, București, 1890;

IOSIPESCU 1985 – S. Iosipescu, *Balica, Dobrotița, Ioancu*, București, 1985.

BRĂTIANU 1965 – Gh. I. Brătianu, *Demetrius princeps Tartarorum* (Ca. 1360-1380), REB, 9-10 (1965), pp. 39-46.

²⁰⁹ Dobrogea, integrată în Imperiul Vlaho-Bulgar, a fost recucerită de bizantini, în anul 1262, cu ajutorul acordat acestora de genezezi și de tătari. În jurul acestei date trebuie să fi fost fondată și Mitropolia Vicinei, dacă nu a existat deja, de prin anul c. 1204.

Bătrân (1386-1418), însă după moartea acestuia, prin anii 1418/21 a intrat pentru mai multe secole în componența Imperiului Otoman, cu statut juridic și religios de *raia*, ra'ya, iar din anul 1420, Dobrogea era integrată în Sandgeacul de Tulcea.²¹⁰

3. **Situația militară.** Între anii 1185-1262, Dobrogea a făcut parte din Imperiul Vlaho-Bulgar sau al Asăneștilor. În anul 1262, Împăratul Mihai VIII Paleologul (1258-1282) a recucerit-o de la Asănești, grație ajutoarelor militare date de tătari și de genovezi. Profitând de bunele legături cu Bizanțul, Republica Genova (Genua) a fondat *stațiuni*, reprezentanțe sau „colonii” (=filiale) de comerț, în această zonă, la Vicina și la Chilia, la Lycostomo (Λυκόστομο), azi Chilia Veche, în Delta Dunării, apoi la Cetatea Albă și de-a lungul coastei maritime a peninsulei Crimeia, la Cherson (din 1250, până în 1320/1427), la Caffa, la Soldaia (Sudak) etc., pe litoralul Mării de Azov (Asow-Tana, Bosporo, Tmutarakan-Taman), apoi mai departe, pe malul Mării Negre, până în Abhasia (Абхазия/limba abhasă, Аҧҟаҭыа, ოფხაჯოთო, Абхазия) și în orașul Lo Vati, azi *Batumi* (ბათუმი, Батуми, *Batis*, Μπατούμι), din Georgia și chiar la Trapezunt, Sinope, Carp-Kerpe, Samsun-Amisos-Simisso, în nordul Turciei de astăzi etc.²¹¹ Numai că expansiunea comercială a genovezilor în bazinul Mării Negre, pe Bosfor, la Pera și Galata [Constantinopol] și pe insulele grecești, i-a adus pe aceștia în conflict cu *Serenissima Repubblica di San Marco*, adică cu Veneția. Genovezii s-au dovedit însă a fi și foarte buni diplomați, nu numai comercianți și războinici, fapt dovedit și de *Tratatul de la Nymphaeum*, Νομφαίο (*Νομφαίων*), azi *Kemalpaşa*, situat la 29 km, est de Smyrna (azi Izmir), din anul 1261, prin care împăratul Mihail VIII Paleologul acorda Republicii Genova dreptul monopolului comercial, pentru întreg bazinul Mării Negre. Cu timpul, comercianții genovezi au pătruns și în hinterlandul acestor colonii, adică în centrele urbane și rurale ale acestor regiuni, și chiar mai departe, ajungând până la Kiev, Bolgar, Kasan, Tabrîz (Iranul de vest), iar din anul 1257 a început deja să apară *mătasea chinezească* și borangicul pe piețele genoveze.

Privitor la Țările Române, și la Regatul Ungariei, menționăm un document din anul 1349 al Regelui Ludovic I cel Mare de Anjou (1342-1382, din 1370 și al Poloniei), care confirmă genovezilor libertăți comerciale și de deplasare de-a lungul Dunării, pe apă și pe uscat, până la Timișoara și mai departe, până la Buda.²¹² Relațiile genovezilor cu Curtea Regală de la Buda nu conveneau nici domnitorului muntean, nici depotului Dobrogei și nici Republicii Veneția. Astfel, în anul 1379 asistăm la o blocare a flotei genoveze în fața Constantinopolului, acțiune întreprinsă de flota munteană și dobrogeană.

²¹⁰ Vezi *Glosarul* cu termeni otomani, din lucrarea lui: Robert MANTRAN Coordonator, *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina BÎRSAN, Editura Bicall, București, 2001, 682 p. + hărți [mai mulți colaboratori], pp. 633-636. Sangeacurile (în limba turcă: *sancak*) au fost diviziuni administrative ale Imperiului Otoman. Cuvântul turcesc *sancak* (drapel, steag) este tradus în acest caz ca „prefectură” sau „district”. În arabă se folosește cu aceleași înțelesuri cuvântul „liwa” – drapel, divizune administrativă. Sangeacurile au fost inițial subdiviziunile administrative de nivelul întâi. Ele au apărut la mijlocul secolului al XIV-lea ca districte militare, parte a timar, un sistem militar-feodal. Pe lângă armata de profesioniști plătiți, trupele otomane se foloseau și de cavaleriștii (spahii), care efectuau serviciul militar în schimbul dreptului de folosire asupra fiefurilor, acordate de sultan. Fiefurile otomane se împărțeau în „zaim/zeamet” (cele de dimensiuni mari) și „timar” (cele puțin întinse). Spahii formau unități militare, în funcție de sangeacurile în care locuiau, fiind comandați de guvernatorul districtual – *Sanjak-beg* ori *Sanjakbey*. După formarea unor noi diviziuni administrative – beylerbeylikurile, iar mai apoi eyaleturi și vilayeturi, sangeacurile au devenit diviziuni administrative de rangul doi. Numărul sangeacurilor în Imperiul Otoman a variat de-a lungul timpului. În timpul reformelor Tanzimatului din secolul al XIX-lea, numărul sangeacurilor a ajuns la peste 400, față de aproximativ 150, câte au fost în cea mai mare parte a istoriei. Nu toate sangeacurile erau parte a unei provincii. Unele dintre ele, în special cele din teritoriile nou cucerite, au rămas unități administrative de sine stătătoare, fiind subordonate direct Înaltei Porți. La rândul lor, sangeacurile puteau fi împărțite în unități administrative mai mici, kadilukuri. Fiecare dintre acestea din urmă erau conduse de un judecător – Kadı. Numele contemporan al regiunii balcanice Sandžak derivă de la fostul statut otoman - Sanjakul Novi Pazar. Luat din: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Sangeac>.

²¹¹ *Republicile maritime*, „Repubbliche marinare” sau thalasoerațiile italiene, este un nume colectiv dat orașelor libere italiene, care între secolele X-XIV au constituit adevărate „puteri europene”, mai ales Republicile Veneția, Genova și Ragusa. Numele acestor orașe este: Veneția, *Serenissima Repubblica di San Marco* (sec. 7/8 – 1797); Genova, *Serenissima Repubblica di Genova* (c. 958-1797); Pisa, *Repubblica di Pisa* (sec. XI-XV); Ancona, *Repubblica Anconitana* (1177-1532); Gaeta, *Repubblica marinara di Gaeta* (839-1140); Noli, *Repubblica marinara di Noli* (1192-1797), iar în Dalmația era Ragusa, azi Dubrovnik, *Repubblica Ragusina* (1358-1808), cu limba latină în administrație.

²¹² Manfred Pittioni: *Genua. Die versteckte Weltmacht*, Verlag Mandelbaum, 2011, ISBN 978-3854763499, p. 69-72.

Privind situația militară din Dobrogea, menționăm expediția condusă de emirul Bahud din Umur, un vasal al Bizanțului, din ordinul Împăratului Ioan V Paleologul, contra lui Balică (1320/5-1347), tatăl lui Dobrotici, Principele Cărvunei, provenind din Dinastia de Terter. Principatul Cărvunei (azi Balcic) se întindea în nord, de la Babadag, până la Mesembria (azi Neșebăr), în sud. În anul 1325, Balică s-a declarat prinț independent de Țaratul Bulgar de la Târnovo, dar a ajuns în conflict și cu bizantinii, din cauza implicațiilor, pe care el și fiii acestuia le-au avut în luptele dinastice de la Constantinopol. În cursul acestor lupte, Balică și fiul său Teodor mor, iar Dobrotici devine urmașul tatălui său la conducerea Principatului. Concomitent cu expediția emirului Bahud, dromoanele *δρόμων* bizantine²¹³ au atacat porturile bulgare, de la Marea Neagră. Am amintit deja că Dobrotici s-a declarat în anul 1357 Despot al Dobrogei, dar în același an a pierdut cetățile Mesembria (Neșebăr) și Anhalos (azi Pomore), din sudul Despotatului, pe care Împăratul Ioan V Paleologul reușește să le recucerească. În nordul Despotatului avea însă porturile Constanța (Tomis) și Mangalia (Callatis), unde existau și reprezentanțe sau filiale ale genovezilor.

Un nou conflict militar apare în anul 1366. Împăratul Ioan V Paleologul a făcut o vizită la Roma și la Buda, pentru a încerca să primească ajutoare militare și arme, pentru recucerirea Dobrogei. La întoarcere, Țarul Ivan Alexandru a refuzat să-l lase pe Ioan V Paleologul, să treacă prin Bulgaria, fiind blocat în Banatul Vidinului, iar Dobrotici l-a capturat și l-a închis la Varna.²¹⁴ Această nouă situație a dus la intervenția militară a

²¹³ Dromon, *δρόμων* este o corabie lungă, ușoară și rapidă, cu pânze și vâsle, evoluată din galerele antice.

²¹⁴ Dr. Vasile Mărculeț - *Asupra organizării teritoriilor bizantine de la Dunărea de jos în secolele X - XII: THEMA MESOPOTAMIA APUSULUI, STRATEGATUL DRISTREI, THEMA PARISTRION-PARADUNAVON*, în *Istorie și ideologie*, Coordonator Manuela Dobre, Univ. București, last update, sept, 2003, ediție online.

Ovidiu Drimba - *Istoria culturii și civilizației românești*, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1987, vol.2, pag.404

George Vâlsan, „Opere postume”, București, 1936, p. 49.

Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, ediția a II-a rev., Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 241.

George Vâlsan, „Graiul românesc”, I, 1927, nr. 7, p. 142 și *Opere postume*, București, 1936, p. 49.

Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1898, pp. 70-71.

Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, București, 1938, p. 469.

Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul” până la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 59.

Viorica Pervain, *Lupta antiotomană a țărilor române în anii 1419 - 1420*, AIIA, Cluj-Napoca, 19, 1976, p. 73.

M. M. Alexandrescu-Dersca-Bulgaru, *Aspecte ale vieții economice din târgurile și orașele Dobrogei sub stăpânire otomană (sec. XV-XVII)* în „Studii.Istorică”, I, 26, 1973, 1, p. 33-36.

Anca Ghiță, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea*, în SISEE, I, 1974, p. 43 și urm.

Maria Chiper, *Dan al II-lea, domn până la „Marea cea Mare”*. Tradiție și realitate în RRH, 40, 1987, 10, p. 974.

Radu-Ștefan Ciobanu, *Lupta domnilor Țării Românești - de la Mihail până la Vlad Țepeș - pentru apărarea unității cu Dobrogea*, în MN, *Volum omagial dedicat centenarului independenței României*, IV, 1978, p. 87-90.

Nicolae Iorga, *Chestiunea Dunării*, Institutul European, 1998, p. 245.

A. d'Avril, "Bulgarie chrétienne", *Revue de l'Orient chrétien* 2 1897:39.

Constantin Velichi, *România și Renașterea Bulgară*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Mihail Kogălniceanu, *Documente diplomatice*, ed. George Macovescu, Dinu C. Giurescu și Constantin I.Turcu, București, 1972, pp. 133-136.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E), fond Războiul de independență 1877-1878, 1b, vol. 25, dosar 71, f. 3-8.

N. Ciachir, I. Focșeneanu, *Acțiuni militare ruso-româno-bulgare în războiul din 1877-1878*, Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1957, pp. 84-86).

Dobrogea românească, lucrare îngrijită de Elsa și Dumitru Gereă, București, 1938, pp. 59-61.

Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 277-278.

Geograful Grigore Cobălcescu scria referindu-se la Dobrogea: "În aceste circumstanțe nu văd ce am putea face decât să privim Dobrogea ca o proprietate a noastră și să ne gândim ce vom face cu ea, pentru a profita de această stăpânire legală, și desigur să facem tot ce putem pentru a-i mulțumi pe etnicii stabiliți pe acest pământ și să căutăm să păstrăm frăția lor."; poetul Mihai Eminescu vorbind despre Dobrogea afirma: "Din punct de vedere istoric, noi avem dreptul indisputabil asupra Dobrogei. Roman în perioada lui Augustus, locul de exil al lui Ovidius, marele poet, cândva a bizantinilor, trecând de la dinastia Assanizilor la Valahia, a continuat să rămână Valahiei, până la momentul când ne-a fost luată de turci"; I. C. Brătianu, cu ocazia unui discurs în Senat pe 28 septembrie 1878 pleda de asemenea pentru dreptul istoric al României asupra Dobrogei: "Provoc pe oricine poate demonstra cu dovezi că Dobrogea ar fi aparținut statului bulgar. La începutul secolului al XV-lea turcii au furat Dobrogea de la noi cu sabia. [...] Nimeni nu trebuie să îndrăznească să spună că Dobrogea a aparținut Bulgariei; noi suntem stăpânii legali prin sânge, am pierdut-o prin sabie și acum este a noastră... prin sabie!")

Vezi articolele din presa românească de după războiul de independență României în Dobrogea înainte de 1877 în "Marea Neagră", nr. 37-38, 25 aprilie 1927, p.1 și României și Bulgariei în "Voința Tulcei", nr. 36, 25 iulie 1897, p. 3.

Contelui Amadeo VI de Savoya, fratele Anei de Savoya, mama împăratului Ioan V Paleologul, pentru eliberarea monarhului romeu. În această expediție militară, Amadeo VI a fost sprijinit și de Veneția și de Genova. Astfel, Amadeo VI a cucerit pe seama romeilor cetățile Sosopolis, Mesembria, Skafida, Anchialo, aceasta din urmă fiind și complet distrusă, însă n-a putut intra în Varna, fiind obligat să negocieze pacea cu Dobrotici. Acesta l-a eliberat pe împărat, convenind și la o înrudire cu Casa Paleologilor, pentru că și-a căsătorit fiica, cu Mihail (1337-1370), fiul lui Ioan V Paleologul. Revenit la Constantinopol, Ioan V l-a despăgubit pe Ivan Alexandru cu suma de 180.000 de florini, pentru orașele bulgărești (recte dobrogene), cucerite de către Amadeo VI și predate romeilor. Cu acești bani, Ivan Alexandru a întreprins acțiunile de repunere pe tron a lui Ivan Strațimir și de eliberare a Țaratului de Vidin, de sub ocupația Regelui Ungariei, în anul 1369, suportând cheltuielile militare ale armatei române și dobrogene.

4. Episcopia Catolică din viitorul Principat al Țării Românești.

Nicolae Iorga ne informează că, în Țara Românească avem *Episcopia de „Severin și părțile de dincoace de munți”* (Transalpina), ale cărei începuturi coboară până în anul 1237, „voie dela Papa pentru regele unguresc de a numi episcopi, 1238 (episcopul Grigore, din 1246; nu pare să fie din acest timp)”; Episcopul Grigore, 1369 (?) – 1382, cu drept de jurisdicție și în Câmpulung, adică în Ungrovlahia; Luca (?) și Francisc (?), atestați prin 1390 și 1394, Nicolae, atestat prin anul 1399; Iacob de Cavalli, fost la Vercelli, atestat prin anul 1412.²¹⁵ Pentru Moldova, vom avea o situație asemănătoare, unde, la fel ca și în Ungrovlahia, structurile ierarhice ortodoxe le vor urma pe cele catolice, cu episcopiile Cumaniei de la Milcov, de la Siret și de la Bacău, chiar dacă unii dintre acești episcopi n-au rezidat pe teritoriul diecezelor lor, după cum se va întâmpla și cu mitropoliții ortodocși Antim, Hariton și Athanasie, de la Argeș și Severin, care au rezidat la Constantinopol sau la Mănăstirea Cutlumuș (Athos).

*

Lista mitropoliților

1. kir IACHINT, Ὡάκινθος, Mitropolit al Ungrovlahiei (12 mai 1359 – 1372 î. de vară), vezi regestele nr. 2411, 2412 și 2654, din 12 mai 1359; nr. 2654, din anul 1372, august, ind. 10. Hirotonirea întru arhieru presupunem că a avut loc la Constantinopol.

Spre deosebire de antecesorii săi de la Vicina și de urmașii direți, din scaunul Ungrovlahiei, Iachint nu a fost Topos, Τόπος (ține locul la...), adică locțiitor al altui scaun mitropolitan, din cuprinsul Patriarhiei Ecumenice, pentru că nu a făcut parte dintre membrii Sinodului Endemic.

Și în acest caz, se cuvine o corectură, privitoare la data morții lui Iachint.

Vezi pentru demersurile Bulgariei studiul lui Ion Agrigoroaiei, România în fața pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei (1917-1918), în „Dobrogea. Repere istorice”, coordonator Mihai Lupu, Constanța, Editura Europolis, 2000, pp. 110-121. Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 153-162 și 383.

Arhivele Naționale Istorice – filiala Constanța, fond Primăria, dosar 46/1916, f. 152.

N.P. Comnenul, *Roumania through the ages, La Terre roumaine à travers les âges*, Payot, Paris și Lausanne, 1919, p. 48.

²¹⁵ Vezi vol II, pp. 311-318 [Lista mitropoliților și episcopilor români], din: Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928 și 1930, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc.

Luat din: <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/iorgabiserica2/lista1.pdf>.

Cf. pentru adausuri la această episcopie (de Siret, n.n.) I la celelalte episcopii catolice, și dr. Wladyslaw Abraham, *Biskupstwa lacinskie w Moldavii w wieku XIV I XV*, Lemberg, 1902;

Carol Auner, *A Româniiai Magyar telepek történeti vázlatá*, Timișoara, 1908;

V. și Schmidt, *Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae*, Budapesta, 1887; pe lângă Eubel;

vezi și *Revista Catolică*, II, p. 364, nr. 6.

Dacă Sinodul Endemic îl alege pe Hariton la ședința din 10 august 1372, atunci Iachint trebuia să fi murit *înainte de vara aceluia an*, gândindu-ne că știrile circulau atunci cu mult mai mică rapiditate, decât astăzi. Un drum, de la Curtea de Argeș, până la Constantinopol dura două sau trei săptămâni, poate și mai mult, dacă socotim și odihna sau schimbarea cailor, precum și tulburările și ocolul rutelor, cauzate de armata otomană din Balcani, precum și de zonele de război.

2. kir HARITON, Χαρίτων, Χαρίτωνος, Mitropolitul Ungrovlahiei, numit de Sinodul Endemic și de Patriarhul Ecumenic la data de 11 august 1372 – c. 1380, în același timp deținând și funcția de egumen al Mănăstirii Cutlumuș – *Lavra Țării Românești* – din Sfântul Munte, unde ajunsese chiar și Protos, Πρώτος/Πρωτος al mănăstirilor atonite (1376-1378).

Hirotonirea într-un arhieru a avut loc la Constantinopol.

Hariton a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan al Amasiei, rang care-i oferea locul 15 în Sinodul Endemic, în cazul în care chiriarhul locului ar fi fost absent de la ședințe.

3. kir ANTIM, Ανθιμος, [fost la Severin, Mitropolit al Ungrovlahiei *secunda*], Mitropolit al Ungrovlahiei *prima*, c. 1380 - † c.1401, în schimnicie Anthimos, Ανθιμος (1389), hirotonit într-un arhieru la Constantinopol. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos - τόπος [*ține locul la, n.n.*] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim nu era cunoscut cu titlul de „exarh”, titlu care era rezervat, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea”, doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane (Jean Darrouzès, *Ekthesis*, 45, § 15).
4. kir EFTIMIE de Melitene?, Ευθύμιος (1401? -?), menționat în anul 1412, doar prin numele său (V. Laurent, *Origines*, 168-170), dar lipsește încă o dovadă decisivă: regist nr. 3275.²¹⁶ În anul 1405 a fost menționat între membrii Sinodului Permanent un Mitropolit al Ungrovlahiei, care, însă nu putea fi Athanasie al Severinului, pentru că acesta a fost pedepsit cu excluderea de la lucrările Sinodului Endemic [regist nr. 3275, din 1405, *Critica textului*], pentru depunere de mărturie falsă. Mărturia lui Macarie al Ancirei (Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80) este posterioară anului 1401, dar certifică faptul că Mitropolitul de Melitene, care în anul 1397 a participat la alegerile de patriarh a lui Matei I (1397-1410) a devenit apoi Mitropolit al Ungrovlahiei.
5. kir MACARIE I, Μακάριος α', Mitropolitul *unic* al Ungrovlahiei, *sufragan al Arhiepiscopiei de Ahrida* (Ohrida), înainte de 15 oct. 1467 – c. 1487?, hirotonit într-un arhieru probabil la Ohrida.

Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei (1456-1468) cere domnului moldovean Ștefan cel Mare (1457-1504), ca la hirotonia succesorului lui Visarion, să fie invitat și „fratele nostru” într-un arhieru, Macarie al Ungrovlahiei: „...eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.”²¹⁷

²¹⁶ V. Laurent, *Aux origines de l'Église moldave: Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB [Revue des études byzantines], 5, 1947, pp. 158-170.

"La *Revue des études byzantines* est l'unique revue française consacrée au monde byzantin. Continuation des *Échos d'Orient* (1897-1942), elle est éditée depuis 1943 par l'*Institut français d'études byzantines* (plus d'information ici). Elle est ouverte à tous les chercheurs désirant publier *travaux*, études et notes portant sur les divers domaines de l'histoire et de la civilisation byzantine. Une barrière mobile de 5 années sera respectée pour la publication en ligne. Le numéro 66 (2008) sera disponible en 2013. Si l'accès à la Revue avant cette barrière est libre, les abonnements pour le support imprimé demeurent inchangés (diffuseur De Boccard). Les *Echos d'Orient* seront prochainement numérisés et seront à leur tour disponibles sur ce site." Périodes disponibles: 1897-1941 - *Échos d'Orient*; 1943-1945 - *Études byzantines*; 1946-... - *Revue des études byzantines*.

Luat din: <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/revue/rebyz>.

²¹⁷ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.

În listele cronologice actuale ale Bisericii Ortodoxe Române, anii de păstorire ai lui Macarie I de la Curtea de Argeș sunt menționați între c. 1477 [!] și până în anul c. 1487, deși în anul 1467, acesta se afla deja în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, după cum îl atestă Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei. Anii săi de păstorire nu sunt cunoscuți cu exactitate. Așadar, Macarie I al Ungrovlahiei era deja mitropolit, în anul 1467, la data de 15 octombrie, înainte ca Dorotei să fi redactat răspunsul său, către domnitorul Ștefan cel Mare.²¹⁸

b. Al doilea al Ungrovlahiei, la Severin, din anul 1370:

„celălalt al Ungrovlahiei” sau „mitropolit al unei părți din Ungrovlahia, adică al unei jumătăți”: ο Μητροπολίτης μέρους Ούγγροβλαχίας δηλονότι τοῦ ἡμίσεως. Antim Critopol semna simplu: *Antim al Ungrovlahiei, Ο Ούγγροβλαχίας Ἀνθιμος.*

Regestul nr. 2588, din 1370: „De aceea argumentul invocat de patriarh, în gramata acordată lui Antim, că „...un singur mitropolit nu poate face față cerințelor pastorale ale unei populații așa de mari...”, fiind necesară numirea unui al doilea ierarh, trebuie să fi corespuns și textului cererii venite din Ungrovlahia (vezi și regestul nr. 2593, din 1370). Numai că acest argument s-a dovedit a fi neadevărat, pentru că situația ulterioară a confirmat adevăratul scop al patriarhului, care avea nevoie de un mitropolit specializat în drept bisericesc, pentru ca să-i încredințeze ținerea proceselor canonice și rezolvarea diferitelor probleme de jurisdicție și disciplină canonică a Sinodului Endemic și din administrația patriarhală. Chiar și cancelaria imperială avea nevoie de serviciile și cunoștințele lui Antim, dacă ne gândim la funcția lui anterioară de preot și dicheophilax. Antim nu s-a ocupat de „a doua Mitropolie a Ungrovlahiei”, ci a continuat să activeze în Constantinopol, cum a fost cazul și cu ceilalți doi mitropoliți: Hariton, la Cutlumuș și Athanasie, la Constantinopol. În *Critica textului*, de la regestul nr. 2718, din iulie 1381, istoricul Jean DARROUZÈS confirmă afirmația noastră, privitoare la absența aproape totală a lui Antim Critopol din Ungrovlahia, atât în calitate de Mitropolit al Severinului (1370-1380), cât și după anul 1380, în calitate de Mitropolit al primei părți a Ungrovlahiei, cu scaunul la Argeș: „On ignore tout de l'activité d'Anthime de Hongrovalachie jusq'en 1381, et à partir de cette date jusq'en 1389 il ne quitte pas le synode. Apparemment Daniel de Vidin est donc resté le seul métropolitte byzantine en exercice (sous quel titre?) dans le territoire.” Întrebarea se pune ce s-a întâmplat după anul 1389, adică după decesul lui Daniel proin al Vidinului. Noi presupunem că după această dată puteau să fi fost reluate legăturile domnitorilor Țării Românești, cu Arhiepiscopia de Ohrida, fie din cauză că Antim a continuat să stea la Constantinopol, refuzând conducerea efectivă a Mitropoliei, fie ca o expresie a dezamăgirii Curții Domnești și a arhonților, care au trebuit să constate, că de mai multe decenii, întrețin la Constantinopol trei mitropoliți Antim, Hariton și Athanasie), de pe urma cărora Biserica și poporul dreptcredincios n-au avut nici un folos. Dacă aceste contacte ale domnitorilor și arhonților din Țara Românească, cu Scaunul autocefal al Ahridei, n-au avut loc după anul 1389, atunci ele deveneau de maximă urgență și utilitate, după decesul celor doi mitropoliți, Antim în anul c.1401 și Athanasie în anul c. 1403, cu atât mai mult cu cât în prima jumătate a secolului al XV, pentru scaunul (scaunele, n.n.) Ungrovlahiei nu cunoaștem nici un nume de mitropolit.

Mai vezi p. 368 N. 23, ediția 1876, la: Konstantin Josef JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. (Nachdruck: Olms, Hildesheim / New York, NY 1977, ISBN 3-487-06408-1 / Textor, Frankfurt am Main 2008, ISBN 3-938402-11-3).

²¹⁸ Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569, respectiv 541, pentru Macarie I al Ungrovlahiei, p. 533, respectiv, pentru Teoctist I al Moldovei, p. 541. Pe larg, despre Macarie I, vezi vol. I, Buc. 1991, pp. 349-351, iar pentru Teoctist I, vol. I, pp. 351-353.

Din 1681, până în anul 1683, Domnitorul Gheorghe Duca al Moldovei (1678-1683), cu sprijinul Porții, a reușit să ia în stăpânire și o mare parte din Ucraina, intitulându-se “Domn al Țării Moldovei și al Țării Ucrainei”, numind acolo dregători români.

Lista mitropoliților

I. kir ANTIM, Ἀνθίμοσ, [Daniel Critopol], preot de mir și dikaiophilax al Patriarhiei

Ecumenice, ales, numit, tuns în monahism, apoi hirotonit întru arhiereu la Constantinopol, 9 octombrie 1370 – c. 1380, apoi la Argeș, în Ungrovlahia *prima*.

Gramata de numire a primit-o în data de 9 octombrie 1370, alegerea și tunderea în monahism trebuie să fi avut loc înainte de această dată – septembrie/ octombrie 1370, iar hirotonirea întru arhiereu, poate să fi fost făcută chiar în ziua de 9 octombrie.

Antim a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan de Melitene, pentru activitățile desfășurate în cadrul Sinodului Endemic, vezi regestul nr. 2593, din 1370. Antim a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan de Amasia și apoi probabil, din nou de Melitene.

În iulie 1381, Antim a fost promovată în rang, adică în locul scaunului de Melitene, a devenit topos de Nicomidia, titlu care, la șederea în sinod, avea întâietate față de scaunul de Niceea, ca urmare a hirotonirii întru arhiereu a lui Casian al Vidinului.

Înteressantă și demnă de consemnat este și evoluția carierei arhieresti a lui Antim, fapt care confirmă și teza noastră privitoare la interesele patriarhilor ecumenici de a-i avea pe cei trei mitropoliți la Constantinopol sau la Cutlumuș, nu în Țara Românească, numirea lor în treapta de mitropoliți constituind doar calea spre țintă, nu scopul în sine. Jean Darrouzès, în *Critica textului*, de la regestul nr. 2588, din august 1370 comentează evoluția spre arhierie a lui Daniel Critopol, devenit monahul Antim.

Daniel Critopol a fost un bun jurist și canonist, de care avea nevoie atât Curtea Imperială, cât și Sinodul și Cancelaria Patriarhală și tribunalul bisericesc. El era un personaj din capitală, urbanizat și obișnuit să trăiască în cercurile înalte ale timpului său. Titlul său de Dicheophilax nu este numele unei funcțiuni bisericești, ci un foarte prestigios titlu imperial, acordat uneori unui cleric, dar în mod obișnuit doar unui arhonte de rang înalt. Spre exemplu, în anul 1370, probabil, din cauza călătoriei lui Daniel Critopol în Țara Românească și a timpului petrecut acolo, funcția de Dicheophilax a îndeplinit-o diaconul Gheorghe Perdikes, skevophilaxul Bisericii Sfintei Sophii.

„Cumulus” preot și Dicheofilax, devenea deja foarte suspect în capitala romeică, pentru ca persoana respectivă să poată fi suspectată de „râvnă după glorie deșarte” sau carierism, însă Sinodul și Curtea Domnească trebuie să fi avut nevoie de serviciile lui Daniel Critopol și pentru a-l scuti de bârfele răuvoitorilor și, conștient de calitățile lui, Patriarhul Filotei a considerat că prin intermediul și bunăvoința domnitorului muntean, ar putea rezolva promovarea fără dificultăți a lui Daniel Critopol la treapta arhieriei, și să-i poată asigura și o existență materială demnă de rangul său la Constantinopol, prin veniturile care trebuia să le primească de la „a doua Mitropolie a Ungrovlahiei”. În felul acesta Sinodul Endemic dispunea de un ierarh membru permanent și sigur, un canonist excelent, iar funcțiunile arhieresti la Severin, puteau fi îndeplinite de către Daniel al Vidinului, ca epidosis, ἐπίδοσις adică arhiereu prin delegare, de către patriarh sau de către un alt arhiereu chiriarh al unei eparhii: regest nr. 2588, din 1370 și 2718, din 1381. În aceste condiții, Daniel al Vidinului putea să fi rezidat fără probleme la Severin, după cum susține Emil Turdeanu, pentru că Antim și așa trăia la Constantinopol.²¹⁹

II. kir ATHANASIE, Ἀθανάσιος, mai/iunie 1389 – d. 1405, cu transfer canonic, din scaunul de Perga și Attaleia, în acela de Mitropolit al Ungrovlahiei *secunda*, cu reședința la Severin, vezi regestul nr. 2859, din mai/iunie 1389. După Antim, rangul de topos al scaunului de

²¹⁹ Emil Turdeanu, Op. cit., p. 41 și 121. Astfel mitropoliile românești au fost mai degrabă *arendate*, decât conduse sau păstorite în mod efectiv de către mitropoliții lor canonici.

Amasia, apoi de Melitene i-a fost conferit de patriarh, lui Athanasie al Severinului. Încă în anul 1389 cei doi mitropoliți dețineau aceste ranguri: Antim de Nicomidia, iar Athanasie de Amasia sau de Melitene.

Conform registului nr. 3275, din luna c. august 1405, Mitropolitul Athanasie al Severinului a fost exclus din rîndul membrilor Sinodului Endemic, unde s-a compromis, în urma unui jurământ fals făcut cu ocazia depunerii din scaun a mitropolitului Matei de Medeia, c. 1405.²²⁰ Ulterior, Athanasie al Severinului și-a mărturisit greșala făcută, în fața Sinodului Endemic. La ședința sinodală, din luna c. august 1405, regist nr. 3275 este menționat și Mitropolitul Ungrovlahiei, fără să i se dea numele, fapt care îl determină pe Jean Darrouzès să presupună că ar fi vorba de urmașul lui Antim de la Argeș, pentru că Athanasie era exclus de la ședințele sinodale, după cum am menționat anterior. Acest urmaș al Antim, putea să fi fost Euthyme sau Eftimie de Melitene, transferat în Ungrovlahia, rămâne încă de verificat.

c. Cazul proin Mitropolitului kir Daniel,

Даниил [ⲁⲛⲓⲓⲗ, Δανιήλ, دانيال] al Vidinului (1365-1389)

Este un aspect din trecutul Bisericii Românești, cu totul ignorat de către istoricii români, după cum este cazul și cu situația reală a celor trei mitropoliți Antim, Hariton și Athanasie, care, n-au activat în și pentru mitropoliile pentru care au fost numiți și hirotoniți, ci în Constantinopol sau la Cutlumuș. Mitropoliile Ungrovlahiei și domnitorii români le-au asigurat doar un trai bun, la nivel de vlădici, în afara Țării Românești. Greul obligațiilor arhieresti în Țara Românească, în cadrul celor două mitropolii, l-a purtat Daniel proin Mitropolit al Vidinului, timp de 24 de ani (1365-1389). Situația a devenit critică după decesul lui Daniel, când domnitorul a fost probabil obligat să ia o decizie dură, pentru a asigura Bisericii din țara lui cel puțin un arhieru, care să rezideze pe cuprinsul Mitropoliei, să-l asiste și să-l ajute la rezolvarea diferitelor probleme de drept canonic, morală și dispense, care se iveau și care se dezbăteau în Sfatul Domnesc, precum și pentru ceremonialul și serviciile religioase, legate de Curtea Domnească.

În mod indirect, deținem o mențiune documentară, privitoare la revenirea în Țara Românească a celor doi mitropoliți, după anul 1389 – pentru o durată de timp mai scurtă sau mai lungă, nu putem să știm. Este vorba de Hrisovul domnesc – *chrysobule*, το Χρυσόβουλο, ή Χρυσόβουλλο, Χρυσόβουλλος λόγος – din data de 8 ianuarie 1392, al Domnitorului Mircea cel Bătrân (1386-1418), în care, printre martorii oficiali ai redactării acestui document, adică prezenți, sunt citați în fruntea actului și cei doi mitropoliți locali: *mitropolit kyr Anthim*, *mitropolit kyr Athanasie* [vezi registul nr. 2859, din mai-iunie 1389, iar informația a fost luată după P.P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești, I Documente interne*, București, 1938, pp. 56-57].

În anii 1371-1372, Daniel mai purta încă titlul de Mitropolit al Vidinului, deși a fost alungat din eparhie încă din anul 1365 [vezi registul nr. 2718, din iulie 1381, *Critica textului*].

Noi presupunem că Daniel al Vidinului a fost, fie înrudit cu familia domnitoare, fie cu arhonții de vază (boierii) locali, fie că era român din Țara Românească sau chiar din sudul Dunării, însă fidel și în bune relații cu Casa Basarabilor, altfel nu se explică dorința și acțiunile expres ale domnitorilor din această Dinastie (1241-1436),²²¹ ca el să rămână în Muntenia, precum și atitudinea lor protectoare, pe tot timpul „exilului” de după anul 1365.

Notele biografice, privitoare la Daniel al Vidinului ni le oferă tot Jean Darrouzès, în regestele din Fasc. VI.²²² Mitropolia Vidinului nu avea sufragani, și în anul 1365 cruciații unguri, ai Regelui

²²⁰ Medeia, Μήδεια, azi satul maritim Midieh sau Midye, comuna Kıyıköy, în vilayet-ul (regiunea) Adrianopol-Edirne, Turcia. Aici se afla la început un scaun episcopal sufragane al Mitropoliei Heracleia Traciei, apoi a Adrianopolului, ulterior devenind Mitropolie și chiar Arhiepiscopie].

²²¹ În anul 1436 familia Basarabilor s-a despărțit în două fracțiuni sau linii rivale: a *Dăneștilor* și a *Drăculeștilor*.

²²² LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, *Les actes des Patriarches*, Fasc. VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, regestele nr. 2682-3286, 548 p. (= Le Patriarcat Byzantin, Serie I), p. 39 și passim. E. Turdeanu, Op. cit, p. 41 și 121.

Ludovic I cel Mare de Anjou (1342-1382, din 1370 și al Poloniei) au ocupat Țaratul Vidinului (1356-1396), iar pe Țarul Ivan Strațimir (1356-1397) regele l-a luat prizonier, împreună cu familia acestuia. Mitropolitul Daniel al Vidinului a fost alungat din scaun, acesta refugiindu-se în Țara Românească. În această situație, intențiile de catolicizare a populației locale, de către cuceritorii unguri erau evidente, iar ierarhul ortodox stându-le în cale, a trebuit eliminat. Trei ani mai târziu, în 1369, la insistența Țarului Ivan Alexandru de la Târnovo (1331-1371) și cu ajutor financiar, din partea acestuia [ajutor obținut însă în mod indirect, de la împăratul bizantin Ioan V, făcut ostatic de către Despotul Dobrotici și închis la Varna, în anul 1366], Domnitorul Vladislav I (Vlaicu Vodă) al Țării Românești (1364-c.1377) și Despotul Dobrotici al Dobrogei (1347-1386) l-au ajutat pe Ivan Strațimir să-și reocupe tronul, restabilind Țaratul de Vidin și alungându-i pe unguri. Chiar și otomanii erau interesați ca armata regală a Ungariei să nu pătrundă în Balcani, motiv pentru care l-au încurajat pe Țarul Ivan Alexandru, de la Târnovo, să întreprindă operațiunile de eliberare a Vidinului, din mâinile cruciaților unguri. Pentru politica de expansiune a otomanilor în Balcani – nu pentru interesele politice ale bulgarilor - Regele Ungariei ar fi constituit un dușman în plus, motiv pentru care l-au și încurajat pe Ivan Alexandru să-i elimine pe cruciații unguri din Vidin.

*

Erau și interese dinastice la mijloc, pentru că Ivan Strațimir era fiul din prima căsătorie a lui Ivan Alexandru și al Țarinei Theodora de Basarab, fiica lui Basarab I (1310-1352), deci mătușa lui Vlaicu Vodă și sora tatălui său, Nicolae Alexandru (1352-1364, asociat la domnie, încă din 1343).

Nu putem să ne pronunțăm din ce motive Mitropolitul Daniel n-a mai revenit la Vidin în anul 1369, după restabilirea pe tron a lui Ivan Strațimir, preferând să rămână pentru tot restul vieții în Țara Românească, unde în anii 1371-1372 mai purta încă titlul de Mitropolit canonic al cetății Vidinului.

Vlaicu Vodă l-a delegat pe Daniel al Vidinului, să ducă la Constantinopol scrisoarea de dezvinovățire a lui Iachint, care a fost somat de Patriarhul Filotei, să se înfățișeze în fața Sinodului Endemic, pentru a răspunde la acuzele ce i se făceau, *că ar acționa contrar indicațiilor Marii Biserici!*: regest nr. 2566, de la finea anului 1369 ori încep. 1371. Călătoria de la Argeș, la Constantinopol, Daniel a făcut-o împreună cu preotul Daniel Critopol Dicheophilaxul Patriarhiei, venit în vizită în Țara Românească, unde s-a informat la fața locului, privitor la situația Mitropolitului Iachint și unde, câștigând încrederea Domnitorului a fost cu siguranță propus de acesta, pentru treapta arhieriei. Regestul nr. 2588, din august 1370 se referă la alegerea lui Daniel ca Mitropolit „al unei părți din Ungrovlahia”. Mitropolitul Daniel al Vidinului a participat și la Sinodul Endemic, unde Daniel Critopol (în călugărie Antim) a fost ales și numit în scaunul creat pentru el la Severin. La Constantinopol fiind, este foarte probabil ca Daniel al Vidinului să fi participat și la tunderea în monahism, la ceremonia de desemnare a ipopsifului (vezi *Arhieraticonul*, ediția București, 1993) și la hirotonirea într-un arhieru, a lui Antim, însă nu putem să susținem când a revenit în Țara Românească.

Dacă urmărim cronologia regestelor patriarhale, atunci constatăm că în august 1370 a avut loc alegerea lui Daniel Critopol în funcția de Mitropolit „al unei părți din Ungrovlahia”, eveniment la care a participat și Daniel al Vidinului, iar regestul nr. 2607, din martie/mai 1371, notifică scrisoarea Patriarhului Filotei (1364-1376), către „mitropolitul Vidinului” [Daniel, n.n.], prin care i se comunică acestuia decizia sinodală de „administrare” a Mitropoliei de Triadița [Sofia, în Bulgaria], conform principiului canonic de epidosis, *ἐπίδοσις*, *delegare*, adică de exersare a tuturor funcțiilor arhieresti – *ἀρχιερατικά* – însă fără instalarea în scaun sau întronizare. Nu se știe dacă Daniel a rămas din august și până în mai la Constantinopol sau dacă a revenit în Ungrovlahia, la câteva luni după numirea lui Antim ori dacă decizia sinodală i-a fost trimisă printr-un legat, dar un lucru știm cu siguranță, că Daniel nu s-a dus la Triadița, ci a rămas în Țara Românească, tot în calitate de suplinitor sau administrare prin delegare – locotenență – epidosis a celor două mitropolii.

În concluzie, putem susține că Daniel al Vidinului a fost în realitate *al doilea* Mitropolit al Ungrovlahiei, după Iachint și în timpul păstoririi acestuia, nu Hariton, nici Antim și nici Athanasie. El a fost o vreme chiar și singurul mitropolit activ în Ungrovlahia, după anul 1372, adică după moartea lui Iachint, administrând eparhiile celor două mitropolii ca „epidosis”, adică ἐπίδοσις, cu *delegare*, din partea chiriarhilor locali, care se aflau fie la Constantinopol (Sinodul Endemic), fie la Sf. Munte Athos – egumen al Mănăstirii Cutlumuș.²²³ Timp de 24 de ani a activat Daniel în Ungrovlahia, după ce a fost alungat de cruciații unguri, din scaunul de Mitropolit al Vidinului, în 1365.

Experiența domnitorilor munteni cu cei trei mitropoliți, Antim, Hariton și Athanasie, la care se adaugă conjunctura politică și militară, cu favorizarea înaintării expansiunii otomane în Balcani, fapt care a dus la slăbirea și ciuntirea Imperiului Bizantin, cu acțiunea paralelă de dezmembrare a Țaratului Bulgar în trei unități teritoriale [Țaratul de Târnovo, Țaratul Vidinului și Despotatul Dobrogei], la care mai adăugăm și acțiunile unioniste disperate ale Constantinopolului, cu contactele întreprinse la Roma și la Avignon, atestate încă de pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, adică cu mult înainte de Sinodul Florentin, din anul 1439, au putut constitui motivele pentru care Biserica și voievozii români, din Ungrovlahia și din Moldova și-au îndreptat din nou orientările de jurisdicție bisericească spre Ohrida și chiar spre Peć-Ipek. Nu numai puritatea Ortodoxiei, pe care o cultiva Arhiepiscopia de Ohrida, prin atitudinea anti latină a acesteia, dar însăși poziția ei geografică și politică, cu statutul canonic modest însă valid, considerăm că le inspira domnitorilor români mai multă încredere, decât Constantinopolul în faza lui de agonie. Cel puțin pentru Țara Românească, Constantinopolul, cu gloria acestuia din secolul al XIV-lea, nu mai impresiona în aceeași măsură, în prima jumătate a secolului al XV-lea, mai ales după experiența cu cei trei mitropoliți, care au rezidat în capitala imperială sau la Cutlumuș.

Toate aceste evenimente le amintim pentru a explica cadrul istoric și canonic, care au favorizat revenirea Bisericii Ungrovlahiei și a Moldovei la situația de dinainte de 1359 (Ungrovlahia), respectiv după 1370 (Moldovlahia).

Obediența canonică a Bisericii Românești, față de Tronul Ecumenic sau revenirea ei sub jurisdicția Constantinopolului a fost forțată, restabilită și în mod indirect consolidată, grație stăpânirii otomane sau a statutului de suzeranitate al Porții asupra Principatelor Române. Obediența canonică, față de Patriarhia Ecumenică a Bisericii Ortodoxe din Balcani (cu excepția autocefaliei Ohridei și a celei de Peć, făcea parte din sistemul de încadrare, în sistemul stăpânirii otomane și de strângere a dărilor, către Înalta Poartă. În aceste condiții, pentru otomani autoritatea supremă o constituia ἐθνάρχης, ETNARHUL „națiunii creștine ortodoxe a romeilor”, *Rûm millet*, funcție cu care a fost investit Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol, devenit și un *Millet Paşa*, cu rang de ministru, începând cu data de 6 ianuarie 1454, pînă la 18 februarie 1856.²²⁴ Millet Paşa avea autoritatea supremă asupra tuturor creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman și din afara granițelor acestuia, autoritate pe care a exersat-o mai târziu și asupra celorlalți patriarhi ai Tetrarhiei (Alexandria, Antiohia și Ierusalim), chiar dacă aceștia, din punct de vedere canonic, aveau statutul de autocefalie al Bisericii lor.

²²³ Chiar și antecesorii lui Iachint al Vicinei erau participanți activi, la sinoadele endemice din Constantinopol, unde trăiau din beneficiul eparhiei, pe care probabil, o administra protosinghelul (=vicarul eparhial), ajutat eventual de un *episcopus vagans* (sau episcopi refugiați sau alungați din teritoriile ocupate de musulmani), ori în conformitate cu principiul de ἐπίδοσις, *epidosis*, devenit „canonic”, de prin secolul al XII-lea. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhierul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese. Nu știm însă ce titlatură avea Daniel al Vidinului și ce statut canonic i se recunoștea, în calitatea de „ajutor” sau *auxiliar* al Mitropolitului Ungrovlahiei.

²²⁴ Hattîșeriful Sultanului Abdul Meșid I (1839-1861), din 18 febr. 1856, la: Wolfgang GUNST, *Das Imperium der Sultane, Eine Geschichte des Osmanischen Reiches*, Carl Hanser Verlag München, 1995, pp. 304-305.

Patriarhia Ecumenică era interesată să încadreze în mod cât mai stabil sistemul de jurisdicție sufragană, asupra mitropoliilor și episcopilor ortodoxe, și cu scopul asigurării strângerii cât mai eficiente a „sinodicii”, adică a taxelor de întreținere ale acestei instituții, bani care, ulterior erau predați Porții Otomane, sub forma de peșcheș, *πεσκέσι* sau bacșiș, *μπαχσίς*, *بخشش* (persană, dar, ofrandă), fiind „oferiți” cu ocazia numirii și a investirii patriarhilor, adică la înmânarea cârjei, de către Sultan sau de către Marele Vizir (=primul ministru).²²⁵ Cum, la turci, „darul” a devenit nărav, adică „obligație”, foarte curând după anul 1453, sultanii au provocat sau au încurajat schimbarea deasă a patriarhilor, cu ridicarea treptată a „tarifului” pentru peșcheș sau bacșiș, fapt care a dus la secătuirea vistieriei patriarhale de toată vloga financiară, în ciuda sumelor considerabile, pe care, această instituție le încasa de la creștini și de la ierarhii sufragani. Această metodă a aplicat-o Poarta Otomană, în secolele XVIII și XIX și față de domnitorii fanarioți din Țara Românească și din Moldova.

d.1. Episcopia Catolică de „Severin (Sörenyvar, ung.) și părțile de dincoace de munți” (Transalpina), 1369 - ale cărei începuturi coboară până în anul 1237

Nicolae Iorga: „voie dela Papa pentru regele unguresc de a numi episcopi, 1238 (episcopul Grigore, din 1246; nu pare să fie din acest timp)”;

Episcopul Grigore, 1369 (?) – 1382, cu drept de jurisdicție și în Câmpulung, adică în Ungrovlahia, nu numai în Oltenia;

Luca (?) și Francisc (?), atestați prin 1390 și 1394,

Nicolae, atestat prin anul 1399;

Iacob de Cavalli, fost la Vercelli, atestat prin anul 1412.²²⁶

d.2. Episcopia Catolică a Argeșului 1380-1394

Episcopiile catolice, din Ungrovlahia și din Balcani erau sufragane ale Arhiepiscopiei de Kalocsa, din sudul Ungariei. La fel și misiunile călugărilor latini și a preoților de mir catolici.

e. Schema dipticelui Mitropoliei sinodalo-imperiale a Ungrovlahiei, între Ohrida și Constantinopol, 1350-1487?

a. Primul al Ungrovlahiei, la Câmpulung/Argeș?, din anul 1359

1. kir IACHINT, *Υάκινθος*, Mitropolit al Ungrovlahiei (12 mai 1359 – 1372 *î. de vară*), vezi regestele nr. 2411, 2412 și 2654, din 12 mai 1359; nr. 2654, din anul 1372, august, ind. 10. Hirotonirea întru arhiereu presupunem că a avut loc la Constantinopol.
2. kir HARITON, *Χαρίτων, Χαρίτωνος*, Mitropolitul Ungrovlahiei, numit de Sinodul Endemic și de Patriarhul Ecumenic la data de 11 august 1372 – c. 1380, în același timp deținând și funcția de egumen al Mănăstirii Cutlumuș – *Lavra Țării Românești* – din Sfântul Munte, unde ajunsese chiar și Protos, *Πρότος/Πρωτος* al mănăstirilor atonite (1376-1378). Hirotonirea întru arhiereu a avut loc la Constantinopol.

²²⁵ Pentru formele de corupție în spitale, la medici, în școală, administrație etc., grecii de astăzi numesc filodorma *φιλοδωρημα* sau șpaga „*φακελλάκι*” sau „*ρουσφέτι*”, de la cuvântul turcesc „*rüşvet*”.

²²⁶ Vezi vol II, pp. 311-318 [Lista mitropoliților și episcopilor români], din: Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928 și 1930, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc.

Luat din: <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/iorgabiserica2/lista1.pdf>.

Cf. pentru adausuri la această episcopie (de Siret, n.n.) I la celelalte episcopii catolice, și dr. Wladyslaw Abraham, *Biskupstwa lacinskie w Moldavii w wieku XIV I XV*, Lemberg, 1902;

Carol Auner, *A Romániai Magyar telepek történeti vázlatá*, Timișoara, 1908;

V. și Schmidt, *Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae*, Budapesta, 1887; pe lângă Eubel; vezi și *Revista Catolică*, II, p. 364, nr. 6.

Hariton a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan al Amasiei, rang care-i oferea locul 15 în Sinodul Endemic, în cazul în care chiriarhul locului ar fi fost absent de la ședințe.

3. kir ANTIM, Ἀνθίμος, [fost la Severin, Mitropolit al Ungrovlahiei *secunda*], Mitropolit al Ungrovlahiei *prima*, c. 1380 - † c.1401, în schimnicie Anthimos, Ἀνθίμος (1389), hirotonit întru arhieru la Constantinopol. Cu toate că era înzestrat și cu rangul de topos - τόπος [ține locul la, n.n.] al Nicomidiei, Mitropolitul Antim încă nu era cunoscut ca având titlul de „exarh”, rezervat doar primelor patruzeci de scaune mitropolitane, conform „manualului de cancelarie din secolul al XIV-lea” (Jean Darrouzès, *Ekthésis*, 45, § 15).

4. kir EFTIMIE de Melitene?, Εὐθύμιος (1401? -?), menționat în anul 1412, doar prin numele său (V. Laurent, *Origines*, 168-170), dar lipsește încă o dovadă decisivă: regist nr. 3275, din 1405.²²⁷ În anul 1405 a fost menționat între membrii Sinodului Permanent un Mitropolit al Ungrovlahiei, care, însă nu putea fi Athanasie al Severinului, pentru că acesta a fost pedepsit cu excluderea de la lucrările sinodului, pentru că a fost prins făcând mărturie falsă: regist nr. 3275, din 1405, *Critica textului*.

Mitropolitul de Melitene,²²⁸?-?, probabil urmașul direct al lui Antim, care va fi și recunoscut ca Exarh al Plaiurilor între anii 1401-1405 și d., transferat în scaunul Ungrovlahiei,²²⁹ rezidențial sau numai titular, nu putem să știm cu exactitate: conform mărturiei contemporanului său, Mitropolitul *Macarios al Ancirei*, fără să-i dea numele, însă cu siguranță nu era Ieremia de Mitylene, cu care acesta a fost confundat, chiar și de copistul de la Sinodul Endemic.²³⁰ Mărturia lui Macarie al Ancirei (Laurent, *Trisépiscopat*, 48, nr 67, 80) este posterioară anului 1401, dar certifică faptul că Mitropolitul de Melitene, care în anul 1397 a participat la alegerile de patriarh a lui Matei I (1397-1410) a devenit apoi Mitropolit al Ungrovlahiei.

5. kir MACARIE I, Μακάριος α', Mitropolitul *unic* al Ungrovlahiei, *sufragan al Arhiepiscopiei de Ohrida* (Ohrida), înainte de 15 oct. 1467 – c. 1487?, hirotonit întru arhieru, probabil la Ohrida. Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei (1456-1468) cere domnului moldovean Ștefan cel Mare (1457-1504), ca la hirotonia succesorului lui Visarion, să fie invitat și “fratele nostru” întru arhierie, Macarie al Ungrovlahiei: „...eveniment la care să-l invitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.”²³¹

²²⁷ V. Laurent, *Aux origines de l'Église moldave: Le métropolitaine Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB [Revue des études byzantines], 5, 1947, pp. 158-170.

"La Revue des études byzantines est l'unique revue française consacrée au monde byzantin. Continuation des *Échos d'Orient* (1897-1942), elle est éditée depuis 1943 par l'Institut français d'études byzantines (plus d'information ici). Elle est ouverte à tous les chercheurs désirant publier *travaux*, études et notes portant sur les divers domaines de l'histoire et de la civilisation byzantine. Une barrière mobile de 5 années sera respectée pour la publication en ligne. Le numéro 66 (2008) sera disponible en 2013. Si l'accès à la Revue avant cette barrière est libre, les abonnements pour le support imprimé demeurent inchangés (diffuseur De Boccard). Les *Echos d'Orient* seront prochainement numérisés et seront à leur tour disponibles sur ce site." Périodes disponibles: 1897-1941 - *Échos d'Orient*; 1943-1945 - *Études byzantines*; 1946-... - Revue des études byzantines.

Luat din: <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/revue/rebyz>.

²²⁸ Melitene, Μελιτηνή, azi Malatya, în Cilicia, Turcia de sud-est, în partea de nord, spre Capadocia.

²²⁹ V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XVe siècle*, în *Bull. De la sect. Hist* (Acad. Roum.), Buc., 26, 1945, pp. 160-161.

²³⁰ Jean DARROUZÈS, *Le registre Synodal du Patriarcat Byzantin au XIVe siècle*. Étude paleographique et diplomatique, par..., Inst. Franc. d'Étud. Byz., Paris, 1971 [A.O.Chr., 12], p. 386.

²³¹ În listele cronologice actuale ale Bisericii Ortodoxe Române, anii de păstorire ai lui Macarie I de la Curtea de Argeș sunt menționați între c. 1477 [!] și până în anul c. 1487, deși în anul 1467, acesta se afla deja în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, după cum îl atestă Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei. Anii săi de păstorire nu sunt cunoscuți cu exactitate. Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrída*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23.

Mai vezi p. 368 N. 23, ediția 1876, la: Konstantin Josef JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. (Nachdruck: Olms, Hildesheim / New York, NY 1977, ISBN 3-487-06408-1 / Textor, Frankfurt am Main 2008, ISBN 3-938402-11-3).

Așadar, Macarie I al Ungrovlahiei era deja mitropolit, în anul 1467, la data de 15 octombrie, înainte ca Dorotei să fi redactat răspunsul său, către domnitorul Ștefan cel Mare.²³²

b. Al doilea al Ungrovlahiei, la Severin, din anul 1370:

I. kir ANTIM, Ἀνθίμοϛ, [Daniel Critopol], preot de mir și dikaiofilax al Patriarhiei Ecumene, ales, numit, tuns în monahism, apoi hirotonit întru arhiereu la Constantinopol, 9 octombrie 1370 – c. 1380, apoi la Argeș, în Ungrovlahia *prima*.

Gramata de numire a primit-o în data de 9 octombrie 1370, alegerea și tunderea în monahism trebuie să fi avut loc înainte de această dată – septembrie/octombrie 1370 –, iar hirotonirea întru arhiereu, poate să fi fost făcută chiar în ziua de 9 octombrie. Antim a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan de Melitene, pentru activitățile desfășurate în cadrul Sinodului Endemic, vezi regestul nr. 2593, din 1370. Antim a fost numit de Patriarh și topos al scaunului mitropolitan de Amasia și apoi probabil, din nou de Melitene.

II. kir ATHANASIE, Ἀθανάσιοϛ, mai/iunie 1389-1403, cu transfer canonic, din scaunul de Perga și Attaleia, în acela de Mitropolit al Ungrovlahiei *secunda*, cu reședința la Severin, vezi regestul nr. 2859, din mai/iunie 1389. După Antim, rangul de topos al scaunului de Amasia, apoi de Melitene i-a fost conferit de patriarh, lui Athanasie al Severinului. Încă în anul 1389 cei doi mitropoliți dețineau aceste ranguri: Antim de Nicomidia, iar Athanasie de Amasia sau de Melitene.

c. Cazul proin Mitropolitului kir DANIEL, Даниил [דניאל, Δανιήλ, دانیهال] al Vidinului (1365-1389)

În anii 1371-1372, Daniel mai purta încă titlul de Mitropolit al Vidinului, deși a fost alungat din eparhie încă din anul 1365 [vezi regestul nr. 2718, din iulie 1381, *Critica textului*]. Nu putem să ne pronunțăm din ce motive Mitropolitul Daniel n-a mai revenit la Vidin în anul 1369, după restabilirea pe tron a lui Ivan Strațimir, preferând să rămână pentru tot restul vieții în Țara Românească (1365-1389), unde a condus prin delegare una sau ambele mitropolii, însă fără instalarea în scaun sau întronizare - conform principiului canonic de epidosis, ἐπίδοσιϛ. În același mod ar fi putut prelua și administrarea Mitropoliei de Triadița, în anul 1371, dar a refuzat.

În concluzie, putem susține că Daniel al Vidinului a fost, în realitate, *al doilea* Mitropolit al Ungrovlahiei, după Iachint și în timpul păstoririi acestuia, nu Hariton, nici Antim și nici Athanasie. El a fost o vreme chiar și singurul mitropolit activ în Ungrovlahia, administrând eparhiile celor două mitropolii ca „epidosis”, adică ἐπίδοσιϛ, cu *delegare*, din partea chiriarhilor locali, care se aflau fie la Constantinopol (Sinodul Endemic), fie la Sf. Munte Athos – egumen al Mănăstirii Cutlumuș.²³³ Timp de 24 de ani a activat Daniel în Ungrovlahia, după ce a fost alungat de cruciații unguri, din scaunul său de Mitropolit al Vidinului, în 1365.

²³² Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569, respectiv 541, pentru Macarie I al Ungrovlahiei, p. 533, respectiv, pentru Teoctist I al Moldovei, p. 541. Pe larg, despre Macarie I, vezi vol. I, Buc. 1991, pp. 349-351, iar pentru Teoctist I, vol. I, pp. 351-353. Din 1681, până în anul 1683, Domnitorul Gheorghe Duca al Moldovei (1678-1683), cu sprijinul Porții, a reușit să ia în stăpânire și o mare parte din Ucraina, intitulându-se „Domn al Țării Moldovei și al Țării Ucrainei”, numind acolo dregători români.

²³³ Chiar și antecesorii lui Iachint al Vicinei erau participanți activi, la sinoadele endemice din Constantinopol, unde trăiau din beneficiul eparhiei, pe care probabil, o administra protosinghelul (=vicarul eparhial), ajutat eventual de un *episcopus vagans* (sau episcopi refugiați sau alungați din teritoriile ocupate de musulmani), ori în conformitate cu principiul de ἐπίδοσιϛ, *epidosis*, devenit „canonic”, de prin secolul al XII-lea. Acest termen canonic însemna că un chiriarh își dădea eparhia spre suplinire, fără ca arhiereul înlocuitor să fie întronizat, în calitate de ierarh al locului, cu alte cuvinte, își arenda scaunul și eparhia, în schimbul unui beneficiu ori din alte interese. Nu știm însă ce titulatură avea Daniel al Vidinului și ce statut canonic i se recunoștea, în calitatea de „ajutor” sau *auxiliar* al Mitropolitului Ungrovlahiei.

2. Mitropolia sinodalo-imperială a Moldovei, între Curtea de Argeș, Ohrida, Halici și Constantinopol, 1371? - 1500

În 1391, Mitropolia „imperială” a Moldovei fondată din inițiativa Patriarhiei Ecumenice (d. 1371 sau d. 1386?).

Titlul Scaunului Mitropoliei Moldovei (Mauroblachia) apare menționat pentru prima oară în lista de prezență a ierarhilor de la *Sinodului Endemic*, din Constantinopol, din 1 martie 1393 (vezi *registul nr. 2921, din martie, 1393*).²³⁴

Înainte, teritoriul acesta trebuie să fi fost revendicat de Ohrida, de Veliko Turnovo și chiar de Peć, iar după 1371 de Mitropolia Haliciului [vezi și *registul nr. 2900, din 1391/92, „Critique”*].

Moldoveanul [preacinstit și exarh], al Suceavii și a toată Moldovlahia (*Pravila cea Mare, 1652, glava 393*, cu lista exarhilor, înainte de anul 1652).

*

I. Cadrul istoric

Apropierea geografică sau învecinarea Moldovei cu Galiția și evoluția politică a acesteia, la care adăugăm și o populație valahă numeroasă în această parte a Ucrainei de astăzi,²³⁵ dar și în

²³⁴ Cronologie generală, privind Principatul Moldovei, înainte de anul 1401:

Cetăți atestate documentar pe teritoriul viitorului stat medieval, Moldova: 940/965 - Cetatea Albă ("Montecastro"), 1174 - Bârlad, 1241 - Baia, cca. 1274 - Chilia, 1310 - Hotin, 1340 - Siret^[1].

1164 - Nicetas Choniates scrie în cronică bizantină despre locuitorii "de la hotarele de miazăzi ale Galiției" menționând voievozi vlahi la Onutu și Strășineț^[2].

1241 - Năvălesc tătarii între Carpați și Nistru, istanlând tabere la Orhei și în Bugeac^[3].

1300 - Pecetea orașului Baia, cu inscripția latină "Sigilium Capitalis Civitatis Moldaviae Terrae Moldaviensis" (cu caractere gotice și reprezentarea sfântului Eustațiu) atestă existența orașului Baia, locuit, pe lângă localnici, de meșteri sași și unguri.^[4]

1310 - Sunt cunoscute așezările Țețina (la vest de Cernăuți) și Hotin (sediul episcopal catolic).^[7]

1325 - Românii de pe teritoriul viitorului stat Moldova luptă alături de poloni, ruteni, și lituanieni împotriva margravului (marchizului) din Brandenburg^[8].

1326 - O oaste de "vlahi" îl ajută pe regele polon Wladislaw Lokietek^[9].

1343 - Voievodul Dragoș de Maramureș, trimis de regele Ungariei îi învinge pe tătari și-i alungă peste Nistru^[10].

1345 - Sunt atestate documentar mănăstirile franciscane de la Baia, Siret și Cosmin^[11].

1350 - La Botoșani colonia de armeni de aici își construiește prima biserică^[12].

1352/1353 - Regele Ludovic cel Mare al Ungariei înființează o nouă provincie numită Moldova în fruntea căreia îl numește pe nobilul Dragoș din Maramureș^[13].

1359 - Are loc Descălecatul lui Bogdan I care obține independența Moldovei ca stat.^[14]

1392 - Urcă pe tron Roman I (1392-1394), pe care hrisoavele îl numesc voievod al Moldovei de la munți și până la mare^[15].

Notele 1 -15 fac referire la lucrările: *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, (1975), de Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, pp. 209-310; Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene*, passim; *Enciclopedia Cugetarea*, (1940), de Lucian Predescu, p. 109, 562, 563.

²³⁵ Începuturile în zonă le vor fi făcut dacii întinși în nord până la Vistula^[1] Rezultat al romanizării populației dace (carpe) din aceste părți, românii erau locuitori de baștină în Galiția, lor adăugându-li-se imigranți români din Transilvania. În secolele XIII-XIV oficialitățile poloneze încurajau colonizarea cu români a sudului Poloniei. În secolele XV-XVI un mare număr de sate din Galiția se conduceau după dreptul românesc (ius valachicum). Dovadă e și numele de proveniență românească a zeci și zeci de sate ^[2]Istoria cunoaște Pocuția ca parte a cnezatului slav de Halici. Însă nu rareori documentele afirmă caracterul ei românesc. Principatul Halici e definit de izvoarele mameluca ca „țară a românilor și a rușilor” și interpretări recente dau Pocuția ca parte integrantă a „țării alanilor (iașilor)” ce se întindea de la Carpați, Nistru și până la mare, anterior descălecatului Moldovei.^[3] Cronică lui Nestor vorbește despre cucerirea țării slavilor de către „volochi” înainte de năvălirea ungarilor.

Tătarii vor mătura barbarii din Moldova și vor crea condiții ca românii din țara brodnicilor și bolhovenilor să se întoarcă la leagănul național completând și de la nord de Nistru descălecatul maramureșenilor. Mulți vor fi rămas sau vor fi apucat a se stabili în Polonia unde satele de drept românesc sunt pomenite din sec. XII până în sec. XV. În Volânia, Podolia, Kiev și Galiția se găsesc sute de denumiri care arată o concentrare a elementului românesc pe care slavii îl

afara Moldovei istorice, au generat și un efect, o influență a structurilor ierarhice, asupra vieții bisericești ortodoxe, existentă, pe teritoriul viitorului Principat al Moldovei, așa după cum s-a întâmplat și în Ungrovlahia, înainte și după anul 1359, cu scaunele vlădicești, din nordul Dobrogei bizantine: Iachint de Vicina; din nordul Țaratului Bulgar: Mitropolia Silistrei-Dârstor, Mitropolia Vidinului, cu Daniel; pentru a ne opri doar la aceste trei exemple. Din acest motiv, noi considerăm că, înainte de-a menționa legăturile Moldovei cu Regatul Ungariei și cu cel al Poloniei, trebuie să urmărim evoluția structurilor bisericești ortodoxe, din Cnezatul vecin, al Galiției sau Haliciului, mai corect, cu *Cnezatul Galiției-Volânia (1199-1393)*, care s-au răsfrânt și asupra celor din viitorul Principat al Moldovei. Că în Galiția exista o numeroasă populație românească, o dovedește și faptul că prin anul 1353, scaunul episcopal de la Przemysl (azi în Polonia, la granița cu Ucraina) era ocupat de un valah. Este vorba de Chiril Românul [Cyril Wołoszyn, *în poloneză*], care a păstorit Episcopia de Przemysl, cu probabilitate, între anii d.1330 – î.1366.²³⁶

Prosperitatea economică a Moldovei va cunoaște o frumoasă evoluție, pe toate planurile, în timpul domniei lui Petru I Mușat (c.1375-c.1391), precum ar fi întărirea capacității de apărare militară și de dezvoltare a structurilor administrative, comerțul, construcții civile, bisericești, fortificații etc.. Petru I Mușat a construit cetățile Neamț și Suceava, unde a mutat și capitala, aflată până atunci la Siret. Relațiile politice cu Polonia și cu Țara Românească au fost intensificate, fapt care trebuie să fi contribuit și la decizia Domnului și a Sfatului Domnesc, de fondare a propriilor structuri ierarhice ortodoxe, pe teritoriul Moldovei, în cazul în care acestea n-au existat, chiar și înainte de domnia acestui voievod. Aceste impulsuri trebuie să fi venit tot din Galiția, cu sprijinul acordat de mitropolitul Ungrovlahiei, după cum lasă să se înțeleagă regestele patriarhale.

Legăturile canonice ale Arhiepiscopiei de Ohrida, spre și din Moldova, trebuie să fi fost destul de anevoioase și ocazionale, dacă mai punem în calcul și distanța geografică și concurența de jurisdicție, dintre centrele patriarhale sau autocefale din Balcani, în epoca respectivă. Stilul de jurisdicție al Ohridei în nordul Dunării ar putea fi comparat cu acela pe care-l practicau Patriarhii Asirienilor (nestorienilor), de la Ktesiphon și Patriarhii Siro-Ortodocși (monofiziți) ai Antiohiei, din Damasc, cu eparhiile lor sufragane, din Malabar-Kerala, ale creștinilor Sf. Toma, din sud-vestul Indiei sau cu cele din Irak, Emirate etc., adică la o distanță foarte mare de centru și rupte de acesta, din punct de vedere geografic, cu *insule* de comunități creștine, răzlețite printre musulmanii sau hindușii din diferite țări, ca într-o *diaspora*. Patriarhul sau, de cele mai multe ori, un arhiereu, delegat al acestuia, se deplasa din când în când, prin aceste locuri, făcea vizite canonice, strângea darea canonică, exercita funcțiile episcopale, acorda dispense, săvârșea hirotoniri etc.²³⁷

numeau volohi, bolohi, vlahi, vlasi etc.^[5] Identitatea denumirilor de râuri și localități din Moldova și zona amintită poate fi explicată ori prin aducerea lor în Moldova din nord ori invers.^[6]

Învățatul rus Emil Kaluzniacki a dovedit că bolohovenii erau români care locuiau de la poalele Carpaților nordici, Colomeea, până la Lwow.^[7] Între 1205-1241, Pocuția a aparținut Ungariei, iar după 1241, Poloniei.^[8]

Notele citatului despre Galiția:

- [1]. A.Boldur, Istoria Basarabiei, București 1992, pag.35
- [2]. Șt.Pascu, Voievodatul Transilvaniei, vol.III, Cluj 1986, pag.447
- [3]. V.Ciocâltan, Alanii în „Revista Istorică” nr.11-12 din 1995, pag.943
- [4]. Ghe.Brătianu, Tradiția istorică, București 1 980, pag.141
- [5]. A.Boldur, Istoria Basarabiei, București 1 992, pag.113
- [6]. A.Boldur, Istoria Basarabiei, București 1 992, pag 110
- [7]. I.S. Nistor, Istoria românilor din Transnistria, București 1995, pag.12
- [8]. M.Iacobescu, Din istoria Bucovinei, București 1993, pag.63.

Luat din: <http://www.mdn.md/index.php?day=1405>.

²³⁶ Înaintea lui Chiril Românul, Episcopia de Przemysl a fost condusă de Episcopul Marek (?-?), atestat documentar în anul 1330, iar după Chiril, scaunul acestei eparhii a fost ocupat de Episcopul Hilarion (1366-1387). Luat din: *Liste der orthodoxen Bischöfe von Przemysl-Warschau / http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Bisch%C3%B6fe_von_Przemysl-Warschau*.

²³⁷ Vezi lucrarea noastră: Ioan Marin MĂLINAȘ, PENTARHIA, vol. II/1 – ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ, τόμος II/1. Biserica Catholică Ortodoxă și patriarhii acesteia până în secolul al VIII-lea. Între moștenirea Chalcedonului și încercarea de codificare a dreptului canonic prin Sinodul quinisext 691-692 - Η Καθολική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι Πατριάρχες αυτής μέχρι και τον 8ο αιώνα Μεταξύ της κληρονομίας της εν Χαλκηδόνι Οικουμενικής Συνόδου (451) και της προσπάθειας συντάξεως του Κανονικού Δικαίου από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο 691-692, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, 2009, pp. 218-224 (Biserica Persiei) și 302-305 (monofiziții).

Cheia misterului, referitor la fondarea și începuturile Mitropoliei Moldovei, noi considerăm că ne-o oferă în mod indirect, două regeste patriarhale: nr. 2622, din anul 1371 și 2921, din anul 1393. La acestea trebuie să mai luăm în calcul și evenimentele politice [fără să neglijăm și avansarea cuceririlor otomane în Balcani], cele confesionale, precum și evoluția relațiilor de vecinătate ale Moldovei, cu statele din jur, dar și cu Ungrovlahia, în secolele XIV-XV.²³⁸

a. Evenimentele politice²³⁹

Din punct de vedere politic, în secolul al XIII, o mare parte a teritoriului Moldovei se afla sub influență cumană, apoi tătară, iar din punct de vedere religios era atras în sfera de influență a cnezatelor Galiciiei (Haliciului) și Volâniei, cu formațiuni prestatale locale sau cneziale, cum ar fi Țara Onuțului-Hotin, Cetatea Hansca-Lăpușna, Țara Bârladnicilor-Bârlad, Țara Iașilor-Iași-Aski (popor iranice, înrudit cu alanii, adică oștii de astăzi), Bugeacul și Valea Nistrului se afla sub controlul tătarilor, apoi Țara Strășinețului (Bucovina), Țara Brodnicilor, Țara Bolohovenilor etc.

Statul Moldovei, înființat în anul 1359, s-a aflat sub suzeranitatea sau sub influența Regatului Ungariei, a Regatului Poloniei, iar mai târziu a Imperiului Otoman.²⁴⁰

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, tânărul Stat Moldovean a avut parte de o stabilitate a domniilor, ceea ce nu se va întâmpla însă, după moartea lui Alexandru cel Bun (1400-1432), până la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1457-1504), adică în perioada de timp din 1432-1457.²⁴¹

După episodul efemer al unirii cu Roma, a Domnitorului Lațcu (c.1365-c.1374), Petru I Mușat (c.1375-c.1391), urmașul său, reușește să bată și primele monede în Moldova - *groșii de argint* - în anul c. 1377.

²³⁸ *Istoria României în date*, elaborată de Horia C. MATEI (istorie veche), Florin CONSTANTINIU, Marcel D. POPA (istorie medie), Nicolae C. NICOLESCU, Gheorghe RĂDULESCU (ist. mod. și cont.), sub conducerea lui Constantin C. GIURESCU, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, 523 p., *passim*.

²³⁹ Privitor la istoria Moldovei în această perioadă de timp vezi: Constantin Rezachevici - *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, Volumul I, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 443-444. Note și variante, la *Dosoftei*, Opere, I, Versuri, ediție critică de N. A. Ursu, București, Editura Minerva, 1978, p. 4.

Emil Dumea, *Istoria bisericii catolice din Moldova*, Editura Sapiența, Iași, 2006, p. 52.

Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, București, 1893, pp. 163-197.

²⁴⁰ Capitalele Moldovei: Baia (1343-1354); Siret (1354-1388); Suceava (1388-1564); Iași (1565-1859).

²⁴¹ Lista domnitorilor Moldovei, în perioada de timp 1359-1504:

Bogdan I, c. 1359-1365

Lațcu (fiul lui Bogdan), c. 1365 - c. 1374

Petru I (fiul Mușatei (Margareta), soția lui Lațcu), c. 1374 - 1392

Roman I (fiul Mușatei) 1392 - martie 1394

Ștefan I (filiație incertă) c. 1394 - 1399

Iuga Ologul (filiație incertă) august 1399 - februarie 1400

Alexandru cel Bun (fiul lui Roman) februarie 1400 - ianuarie 1432

Iliaș (fiul lui Alexandru cel Bun) ianuarie 1432 - noiembrie 1433

Ștefan al II-lea (fiul lui Alexandru cel Bun) noiembrie 1433 - august 1435

Iliaș și Ștefan al II-lea (asociați la domnie) august 1435 - decembrie 1442

Ștefan al II-lea decembrie 1442 - aprilie 1444

Ștefan al II-lea și Petru al II-lea (asociați la domnie) aprilie 1444 - 1445

Ștefan al II-lea 1445 - iulie 1447

Petru al II-lea și Roman al II-lea (asociați la domnie) iulie - septembrie 1447

Roman al II-lea (fiul lui Iliaș) septembrie 1447 - februarie 1448

Petru al II-lea februarie 1448 - martie 1449

Ciubăr Vodă (Csupor de Monoszló), iarna 1448 - 1449 (domnie incerta)

Alexăndrel (fiul lui Iliaș) februarie - octombrie 1449

Bogdan al II-lea (fiul lui Alexandru cel Bun) octombrie 1449 - octombrie 1451

Petru Aron (fiul lui Alexandru cel bun) octombrie 1451 - februarie 1452

Alexăndrel, februarie 1452 - 1454

Petru Aron, 1454 - februarie 1455

Alexăndrel, februarie-mai 1455

Petru Aron, mai 1455 - aprilie 1457

Ștefan cel Mare (fiul lui Bogdan al II-lea) 14 aprilie 1457 - 2 iulie 1504

b. Situația confesională

La 5 noiembrie 1370 Regele Ludovic I cel Mare de Anjou al Ungariei (1342-1382) a fost ales și Rege al Poloniei, cele două regate fiind astfel guvernate în uniune personală, până în anul 1382. Unchiul său, Regele Cazimir I [III] al Poloniei (1333-1370) l-a desemnat pe Ludovic I cel Mare urmaș la tron, încă din anul 1351, din motivul că acesta nu avea urmași în linie masculină. În această perioadă de timp, Lațcu Vodă al Moldovei (1365-1374), a cărui mamă, Doamna Maria era poloneză catolică, văzând ascensiunea politică a celor două regate vecine și sperând în ajutorul și puterea de influență a Papei Urban V (1362-1370), trimite la Avignon o delegație, formată din franciscanii Nicolae de Mehlasck și Paul de Schweidnitz, care trebuiau să-i prezinte Suveranului Pontif decizia Domnitorului și a poporul său, că ar fi dispus să devină mădular al Bisericii Catolice, cerând în același timp și înființarea unei Episcopii Latine la Siret. Aici se mutase capitala, de la Baia, iar Episcopia trebuia să fie pusă sub directa ascultare a Scaunului Apostolic. Domnitorul cerea, ca Episcop al Siretului să fie Andrei din Cracovia, fostul spiritual al Reginei Elisabeta de Anjou, soția lui Ludovic I cel Mare.²⁴² Demersurile lui Lațcu au fost urmate de o scrisoare a Papei Urban V, din 24 iulie 1370, adresată arhiepiscopilor de Praga, Wroclaw și Cracovia, cărora le cerea, să cerceteze în ce măsură Prințul Moldovei, vrea să treacă la catolicism, împreună cu toți supușii săi, *per acclamationem*. Doamna Ana, soția Domnitorului Lațcu a refuzat să treacă la catolici, motiv pentru care voievodul a cerut sfatul Papei, privitor la divorț, însă Papa Grigore XI (1370-1378) i-a dat la 25 ianuarie 1372 un răspuns negativ, din cauza caracterului indisolubil al Sf. Taine a Nunții.

La 9 martie 1371, Andrei (Wasilo Jastrzebiec) a fost hirotonit Episcop de Siret, de către Florian Arhiepiscopul Cracoviei, asistat de episcopii Dreslaus Auxiliar, titular de Elaten [Elateia, Ἐλάτεια, Grecia, aproape de Delphi] și Nicolae de Sven (scaun titular, pe insula Gotland, în Suedia, azi dioceză luterană de Visby). La 9 mai 1371, Lațcu a semnat mărturisirea de credință catolică, pe care a trimis-o apoi la Avignon, în urma căreia a fost recunoscut de Papa Grigore XI ca *Duce al Moldovei*, „locuită de nația vlahă”: *dux Moldavie partium seu nationis Wlachie*.²⁴³

Aici avem o paralelă a evenimentelor de la Siret, din anul 1370-1371, cu cele de la Târnovo, Велико Търново, Μεγάλο Τύρνοβο (Βέλικο Τάρνοβο), a Țarului Ioniță Caloian, din anul 1203 și 1204,²⁴⁴ precum și de la Prizren, Призрен, Призрен (azi în Kosovo, pe atunci capitala Serbiei), înainte de anul 1355, a Țarului Stefan Uroš IV Dušan cel Puternic (1346-1355) al Serbiei.²⁴⁵

Noi suntem convingeți că, și în cazul lui Lațcu, unirea cu Roma, încheiată în anul 1371, a constituit un episod efemer, din moment ce mormântul său se află în Mănăstirea Bogdana din Rădăuți (Biserica Episcopală Ortodoxă), nu la Siret sau în altă biserică catolică, din Moldova. Folosul acestor tratative au fost însă de ordin politic, ele însemnând, pentru timpul acela o recunoaștere internațională a Statului moldovean, în fața puternicelor regate catolice vecine: Ungaria și Polonia.

Luând în considerație faptul că Unirea cu Roma a lui Lațcu a fost un episod efemer și că din anul 1371, Moldova avea deja un Episcop Latin la Siret, pentru puținii catolici din țară, trebuie să presupunem că Domnul și boierii s-au gândit și la asigurarea prezenței unui episcop ortodox, adică la organizarea unei structuri ierarhice ortodoxe proprii, dacă aceasta nu exista încă, pentru majoritatea populației și pentru asigurarea hirotonirilor, precum și pentru ceremonialul religios de la Curtea Domnească.

²⁴² Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, București, 1893, pp. 163-197.

²⁴³ Constantin Rezachevici - *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324 - 1881*, Volumul I, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 443-444. Note și variante, la *Dosoftei*, Opere, I, Versuri, ediție critică de N. A. Ursu, București, Editura Minerva, 1978, p. 4.

Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I, București, 1893, pp. 163-197.

Vezi și: <http://ro.wikipedia.org/wiki/La%C8%9Bcu>.

²⁴⁴ Ioan Marin MĂLINAȘ, *Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian din Târnovo*. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian, din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 p.

²⁴⁵ Înaintea lui Stefan Uroš IV Dušan, avem la sârbi un alt caz similar de schimbare a confesiunii casei domnitoare. Este vorba de Marele Jupân Ștefan Nemanja (1167-1196, † 1200 monahul Simeon în Hilandar, Athos), în *Stari Ras* sau *Ras, Raška Veche*, capitala din timpul acela a Serviei sau Serbiei. Ștefan Nemanja a fost tatăl Sfântului Sava primul Arhiepiscop al Serbiei (1219-1236), inițial botezat catolic, a făcut schimbarea confesională spre Biserica Ortodoxă, deschizând epoca de aur a ctitorilor de mănăstiri și de biserici, în întreaga Serbie, dar și la Athos, unde a reconstruit Mănăstirea Hilandar.

c. Relațiile de vecinătate ale Moldovei, cu statele catolice și ortodoxe, cu Ungrovlahia etc.

Vlahia de la ONUT a fost o Vlahie sau formațiune prestatală, menționată în anul 1150, pe Nistru, la Onut, nu departe de Hotin, ca vecină a Cnezatului Galiției, apoi parte integrantă a acestuia.²⁴⁶

„Din anul de la Domnul Isus Christos 1150, în cea mai apropiată Sâmbătă de la Sf. Ioan Botezătorul, se odihnește aici nobilul domn Ioan ducele Vlahiei de Onads scrie pe o icoană de la Lviv, menționată de Nicolae Iorga în *Momente istorice*, Cultura națională, București, 1927 (*„Într-o biserică de lângă Liov, există sau exista o icoană dăruită de Ioan ducele Vlahilor de la Onut la 1150. Inscripția este din 1689, copiată după una mai veche de la 1150, și menționa: Din anul de la Domnul Isus Christos 1150, în cea mai apropiată Sâmbătă de la Sf. Ioan Botezătorul, se odihnește nobilul domn Ioan de Onads ducele Vlahiei”: Iorga presupune că acest duce Ioan de la Onut a putut conduce un mic cnezat local, vasal al cneazului Galiției și s-ar fi putut refugia la Liov în urma năvălirii Cumanilor și de Ferdinand Lot în Invaziile Barbare.*”²⁴⁷

Cu mult timp înainte de anii 1370 sau 1391, menționăm un episod cu implicarea vlahilor în relațiile de vecinătate cu Cnezatul de Halici sau mai corect Cnezatul Galiției-Volînția (1199-1393), din anul 1164. În acest an, 1164 Andronic Comnenul, vărul Împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180) este prins la marginile Galiției de vlahi, care l-ar fi predat împăratului. Abia la a doua încercare de trecere în Galiția, Andronic Comnenul ar fi reușit să ajungă la Cneazul Iaroslav Osmomâsl al Haliciului (1153-1187). În anul 1165 a revenit la Constantinopol, după ce Manuel I i-a dat garanții de securitate a persoanei sale. Informația fiind destul de laconică, nu suntem siguri, dacă este vorba de românii din Moldova, de la granița cu Galiția sau despre românii din sudul Dunării ori chiar din nordul fluviului. Să nu uităm însă, că în perioada de timp respectivă, Cnezatul Haliciului nu numai că își avea hotarul de sud către Dunăre, dar că între teritoriile byzantine și cele ale Cnezatului de Halici, Nichita Choniates susține că exista un teritoriu locuit de cumani și de vlahi locali.²⁴⁸ Părerile istoricilor sunt împărțite, privitor la această implicație a vlahilor, în luptele pentru tron, din capitala imperială, relatată de Nichita Choniates, † c. 1213.²⁴⁹ Episodul acesta este menționat și de S. B. DAȘKOV, în *Dicționar de împărați bizantini*, [traducere de Viorica și Dorin ONOFREI, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 332:] Anul 1164: Nicetas Choniates a consemnat date despre Andronikos Comnenul, viitorul împărat Romano-Bizantin Andronikos I (1183-1185, din 1182 co-împărat). Nichita Choniates menționează că: [Andronikos] „... prins de vlahi, la care ajunsese zvonul despre fuga lui, era dus din nou înapoi, la împărat.”²⁵⁰ Andronikos *“trece prin teritoriile vlahilor sau bolohovenilor, peste Nistru spre Ușița, în Galiția”*. Așadar, la prima încercare de a ajunge în Galiția, Andronikos a fost *“prins de vlahi lângă Dunăre”*.²⁵¹

²⁴⁶ Liov, Lviv [Львів, Lwiw, Λβιβ, Leopolis, Lwów, Львов, Lemberg].

²⁴⁷ Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Romanii_populare.

²⁴⁸ *FONTES Historiae Dacoromaniae*, III, Op. cit., p. 251.

²⁴⁹ P. 251, din: *FONTES Historiae Dacoromaniae*, III, Scriptores byzantini, saec. XI-XIV, publicate de Alexandru ELIAN și Nicolae-Șerban TANAȘOCA, cu o Introducere de Al. ELIAN, Editura Academiei Române, București, 1975, XXXI + 568 p.

²⁵⁰ *Fontes...*, Op. cit., p. 251, după G.G. Litavrin.

²⁵¹ Vezi și: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Bolohoveni>

Istoria României în date, Op. cit., p. 76.

Evenimentul din anul 1164-1165 a fost înregistrat parțial și de regestele imperiale de la Constantinopol. Este vorba de regestele imperiale, nr. 1459 și 1461, datate la începutul anului 1165, din timpul domniei Împăratului Manuel I Comnenul (1143-1180):

P. 77 și 78: *REGESTEN der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*, Bearbeitet von Franz DÖLGER, 2. Teil: Regesten von 1025-1204, Druck u. Verlag von R. Oldenbourg, München u. Berlin, 1925, 108 p., Regeste nr. 822-1668 [Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neuere Zeit, Herausgegeben von der Akademie der Wissenschaften in München und Wien, REIHE A: Regesten..., Abteilung I: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*].

În secolul al XIV-lea relațiile de vecinătate cu Galiția suferă o schimbare, determinată de extinderea stăpânirii Regelui Cazimir III cel Mare al Poloniei (1333-1370) asupra cnezatelor de Halici și Lvov (Львів, Lwów, Λβιβ, Lviv, Lemberg, Leopoldis), în anul 1349. În anul 1352, hotarele Poloniei au ajuns până la granița de nord a Moldovei. Scaunul episcopal de la Halici, existent încă de la începutul secolului al XII-lea a fost ridicat la rangul de Mitropolie, prin anii 1303-1305, având și câteva episcopii sufragane, numai că situația n-a fost de durată, pentru că în anul 1328, scaunul Haliciului a fost degradat la rangul de episcopie sufragana, sub ascultarea canonică a Mitropoliei de Kiev. În anul 1341 Haliciul a devenit din nou Mitropolie, dar după câțiva ani, în anul 1347 a fost pentru a treia oară degradată la rangul de episcopie.²⁵² Numai la intervenția dură a Regelui Cazimir III cel Mare, care amenințase Patriarhia Ecumenică de intenția lui de-a trece toți ortodocșii din regatul său la catolicism, în cazul în care se refuză reactivarea Mitropoliei Haliciului și ridicarea la această demnitate a Episcopului de până atunci, Antonie al Haliciului (1370-1392). Dorința regelui a fost îndeplinită de Patriarhul Ecumenic Filotei (1364-1376) și Sinodul Endemic, care au efectuat transferul canonic, adică au ridicat Episcopia Haliciului la rangul de Mitropolie, fără sufragani, în fruntea ei fiind numit Episcopul Antonie, devenit acum Mitropolit, cf. regeștului patriarhal nr. 2622, din mai 1371.

Prin anul 1372, Papa Grigorie XI (1370-1378) a început să întreprindă tot felul de acțiuni, în vederea fondării unei ierarhii de rit latin în Galiția. În acest scop i-a ordonat episcopului latin Florian de Cracovia (1367-1380) să alunge cu forța, toți episcopii schismatici, adică ortodocși, din Galiția. Episcopul Florian nu s-a conformat ordinelor Papei, dar, în anul 1375 a fondat Arhiepiscopia romano-catolică a Galiției, cu sediul în Lemberg, instituție care, trebuia să funcționeze paralel cu ierarhia ortodoxă locală. După mai multe tulburări politice și schimbări de stăpânire, în anul 1387, Galiția a trecut de sub stăpânirea regelui ungar, din nou sub aceea a regelui polon.

În același an însă, 1387, regele Poloniei a fost obligat ca sudul Galiției, împreună cu cetatea și orașul Halici (Lemberg, Lwow) să le cedeze Țării Moldovei, domnitorul Petru I Mușat (1375-1391) plătind în schimb o sumă de bani neânsemnată (A. M. Ammann, Op.cit., p. 108). Nu se știe apoi, dacă mitropolitul Antonie a continuat să rezideze în Halici, ori a trebuit să se mute la Suceava, pentru a fi la dispoziția domnitorului și a Curții Domnești de acolo. Așa se explică și împrejurarea în care, mitropolitul Antonie, prin anul 1387 sau ulterior, dar înainte de anul 1391, a procedat la hirotonirea întru arhiereu a lui Iosif și a lui Meletie.

Cu Mitropolia Moldovei, cu Ierarhul de la Curtea de Argeș și chiar cu Maramureșul, Antonie al Haliciului cultiva relații de bună vecinătate. De această unitate a românilor era conștient nu numai el, ci mai târziu și Arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, motiv pentru care îi cerea lui Ștefan cel Mare, ca alegerea, hirotonirea și înscăunarea de mitropolit al Moldovei, după moartea lui Visarion, să nu se facă fără participarea și consultarea Mitropolitului Ungrovlahiei.

Românii din nordul Dunării, fiind sub jurisdicția Patriarhiei și apoi a Arhiepiscopiei Ohridei, pe parcurs au oscilat între Târnovo și Peć, până în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când a început să se cristalizeze ideea trecerii sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, pentru că noi nu acceptăm teza lui Ion Nistor, potrivit căreia, în anul 1339 ar fi fost anulat statutul

1. Regestul nr. 1459, consemnează solia lui Manuel I, (formată din rudele sale), trimisă la „Pervoslav”? (=Primislav) [neidentificat, n.n.], al Rusiei?, pentru a-i reaminti acestuia de înțelegerile bilaterale încheiate, privitoare la relațiile de prietenie, dintre cele două state, în contextul cărora a avut loc și primirea fugarului Andronikos Comnenul, de către Jaroslav al Galiției, [ceea ce acesta din urmă n-ar fi trebuit să facă, n.n.]. Împăratul îi cere lui Pervoslav să formeze un corp militar, un pâlce de oaste, cu ajutorul căreia să-l poată eventual prinde pe Andronikos Comnenul, vărul său, devenit ulterior Împăratul Andronikos I (1183-1185, din 1182 co-împărat).

2. Regestul nr. 1461, consemnează solia trimisă de Manuel I Comnenul, la Cneazul Jaroslav al Galiției, prin care trebuia să-i amintească acestuia de înțelegerile bilaterale, încheiate și să-l îndemne, să renunțe la intenția căsătoriei dintre fiica lui și Ștefan III al Ungariei (1162-1172), deși logodna cneaghinei cu regele avusese deja loc.

În secolul al XIV-lea, amintim Registrul ținut la Chilia, de către notarul genovez Antonio de Podenzolo, în care sunt consemnate activitățile comerciale intense, de la Dunărea de Jos. Din această zonă se exportau spre Constantinopol cantități mari de cereale, miere de albine, ceară, vin, sare, pește etc.²⁵¹

²⁵² Vezi manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, p. 275 și 276.

de Biserică Autocefală al Primei Iustiniane, de la Ohrida.²⁵³ Noi n-am găsit nici o mărturie documentară, care să ateste o astfel de dispoziție a Tronului Ecumenic, de anulare a statutului de autocefalie al Bisericii din Ohrida, în anul 1339 și nici regestele patriarhale și imperiale, de la Constantinopol n-au menționat o astfel de decizie.

Iată textul, din lucrarea lui Ion Nistor, privitor la „anularea” statutului de autocefalie al Arhiepiscopiei de Ohrida, în anul 1339, p. 16/138:

„Turburările politice din Epir oferă Bizantinilor ocazia binevenită de a pătrunde acolo și a supune despotatul autorității imperiale. La anul 1339 despotul Nichifor fu silit să capituleze în fața bizantinilor și să se mulțumească cu titlul pompos de *panhipersevastos*. Guvernarea efectivă asupra Epirului fu încredințată însă arhontului Ioan Angelos. Una din condițiile actului de capitulare privea pe arhiepiscopul Ohridei Antim Methochites, care fu silit să renunțe la autocefalia bisericii ohridene și să recunoască jurisdicția canonică a patriarhului ecumenic din Constantinopol. În urma acestei resignări, arhiepiscopul Antim semna simplu: ὁ ταπεινὸς Ἀρχιδῶνος Ἄνθιμος.” (jos, nota nr. 2). [Smeritul Antim al Ohridei, n.n.]

Ion Nistor, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, p. 17/139:

„Cu acceptarea tomosului patriarhal din 1359 se curmară pentru totdeauna vechile legături ale Țării Românești cu mitropolia Ohridei.”

Un motiv în plus de apropiere al domnitorilor români de Constantinopol, l-a constituit și conflictul ivit între Tronul Ecumenic și Biserica Sârbă, în anul 1346, când Patriarhul Ecumenic a aruncat anatema asupra Țarului Ștefan Dușan (1331-1355), asupra Arhiepiscopului Ioanichie II de Peć (1338-1354), [declarat Patriarh, însă nerecunoscut de Constantinopol], asupra Bisericii și asupra credincioșilor sârbi. Anatema a fost ridicată abia în anul 1375, de către Patriarhul Ecumenic Filotei.

Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol îi datorăm și prima prefigurare de unitate a tuturor românilor, fapt dovedit nu numai de Tomosul de transferare a lui Iachint de la Vicina, la Curtea de Argeș, din anul 1359, ci și prin alte documente, privitoare la Istoria Bisericii Românești, eliberate de această instituție prestigioasă. Documentul din anul 1401, luna mai indictionul 9, confirmă ocazional Mitropolitului Ungrovlahiei dreptul său de jurisdicție canonică și asupra Transilvaniei, prerogative exercitate de facto, cel puțin din anul 1371 [cf. regestului nr. 2622, din 1371], lărgite sau extinse ulterior, nu numai pentru Regatul Ungariei, ci chiar și pentru Mitropolia Haliciului, adică pentru Galiciia²⁵⁴ sau partea Ucrainei, din Regatul Poloniei: Ἐρώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν... τῆ σῆ ιερότητι [1401].²⁵⁵

*

d. Rusovlahia și Ungrovlahia

Indiciile numelor date Moldovei ne pot conduce și ele spre unele concluzii, privitoare la structura bisericească din această țară. Este vorba de termenii Maurovlahia și Rusovlahia, dați de romei Țării Moldovei și Mitropoliei de acolo, cunoscuți de către Cancelaria Patriarhală, pentru a fi pusă astfel, în legătură cu *Rusia Mică* și cu *Rusia Mare*, fără să i se anuleze însă caracterul de „Vlahie”. Astfel a fost cazul și cu „Vlahia”, de către sau dinspre Regatul Ungariei, adică cu *Ungrovlahia*.²⁵⁶

²⁵³ Deci după conflictul Patriarhiei Ecumenice, cu Biserica Sârbă, din anul 1346, pentru că noi nu acceptăm nici teza lui Ion Nistor, potrivit căreia, în anul 1339 ar fi fost anulat statutul de autocefalie al Arhiepiscopiei Prima Iustiniana, de la Ohrida: Ion I. NISTOR, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, de..., extras din *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria III, tom XXVII, MEM. 6, București, 1945, pp. 123-151.

Sursele de informație ale lui Ion Nistor, pe care le citează în acest context, p. 16 /138, sunt: I. Cantacuzen, III, p. 319 urm.; G. Murnu, *Românii din Bulgaria medievală*, în *Anal. Acad. Rom...*, Lit., ser. III, Tom. IX, p. 58; C. Hopf, l.c., VI, p. 443 (*Geschichte Griechenlands...*). Este vorba de Arhiepiscopul Antim Methochites, nu Metholites (?-?, menționat între anii 1328 și 1355, p. 16/138.

²⁵⁴ A. M. AMMANN, Op. cit., p. 108. M. PĂCURARIU, Op. cit., vol. I, pp. 274-277.

²⁵⁵ Vezi p. 432, din Fasc. VI, regist nr. 3209: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁵⁶ În contextul noțiunii generale de „Romaniile populare”, vezi și aceea a Vlahiilor, uneori desemnate ca „Românii populare”, când se referă numai la așezările românilor. Prin definiție, *Romaniile populare* sunt însă toate comunitățile

Maurovlahia sau Mavroblachia (Vlahia Neagră, de la pădurile de nepătruns) și Rusovlahia sau Rossoblachia (Vlahia de către „Rusia Mică”- Galiția), pentru a o deosebi de Vlahia de către Ungaria sau Ungrovlahia, confirmă predilecția Constantinopolului – atât al Cancelariei Imperiale, cât și al celei Patriarhale - pentru termenii vechi istorici, de onomastică, de antroponimie, de toponimie, de hidronimie, de oronimie, de bionimie etc. Fenomenul acestei predilecții bizantine a fost adoptat și continuat și de funcționarii de la Cancelaria Sublimei Porți Otomane, unde Moldova era numită Bogdania, pe turcește *Bogdan-ili* (Țara lui Bogdan I) sau *Cara-Bogdan* (Bogdania Neagră sau și Bogdania de Miazănoapte, vezi *Mauroblachia*).²⁵⁷ Transilvania, mai rar „Ultrasilvania” este un termen adoptat de Cancelaria de limbă latină a Regatului Ungariei, însemnând „țara de dincolo de păduri”, Erdély (ung. *erdő-elve*, dincolo de păduri), [Ardealul], după cum se înfățișa ea, pentru ungurii din Pusta sau Câmpia Panoniei, unde se afla și capitala, la Buda.²⁵⁸ Această integrare a Moldovei [*Mavrovlahia* sau *Mauroblachia*, mai precis *Rusovlahia* sau *Russoblachia*], în legătură nemijlocită cu Rusia Mică și Rusia Mare, făcută de Cancelaria Patriarhală, fără a-i anula caracterul etnic de „Vlahie” sau românesc, nu denotă o lipsă de informație ori de orientare geografică a Constantinopolului, ci confirmă legăturile Moldovei, care s-au creat de-a lungul timpului, cu Mitropolia Haliciului, mai ales după anul 1371 și, poate mult mai strânse, după anul 1387, când sudul Galiției și orașul Halici au fost integrate în Principatul Moldovei. Această nouă situație îi deschidea Mitropolitului Antonie posibilitatea să clarifice starea structurii ierarhice a Statului independent Moldova. El nu făcea altceva, decât să ducă la îndeplinire misiunea încredințată lui de Patriarhul Filotei (1364-1376), în anul 1371, când a fost ridicat la rangul de Mitropolit al Haliciului:

El [Antonie al Haliciului, n.n.] va proceda la hirotonirea clerului, inclusiv a episcopilor, actualmente, cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de alegere și de hirotonire. Toți îi datorează respect și ascultare, ca și unui episcop legitim, numit de către Sinod și de către patriarh, căci cinstea care i se va da lui, se referă la Dumnezeu, al cărui chip este arhiereul. Ca o garanție, decizia prezentă și acțiunea sinodală a fost eliberată Mitropolitului Galiției, în luna mai, indiction 9 / 6879 / 1371. Semnătură nominală. [Luat din: Regestul nr. 2622, din mai 1371]

Această decizie patriarhală și sinodală se va afla mai târziu în contradicție cu modul în care a reacționat Patriarhia Ecumenică, după ce Mitropolitul Antonie a hirotonit pe cei doi episcopi moldoveni: Iosif și Meletie. Ei au fost hirotoniți episcopi, am spune, sufragani ai Mitropolitului Antonie, nu cu rangul de mitropoliți. Abia în anul 1401, printr-o întâmplare fericită, Iosif a fost întronizat ca Mitropolit al Moldovei, nu ca episcop al unui oraș oarecare, din această țară. Episcopul Meletie nu mai trăia în anul 1401, când s-a încheiat conflictul Bisericii din Moldova, cu Patriarhia Ecumenică, motiv pentru care persoana lui n-a mai fost luată în calcul, de către Patriarhie și de către Sinodul acesteia.

romanofone (latinofone) medievale, rămase fără acoperire politică, după retragerea sau prăbușirea Imperiului Roman, pe teritoriul unde locuiau (în general păduros sau muntos, și situat la marginea imperiului, în contact direct cu *Barbaricum*). Romanii populare este o apelație științifică datorată istoricului Nicolae Iorga, dar așezările respective erau denumite de proprii locuitori *terrae* sau *țări*, iar de popoarele sau puterile vecine: *Wallons*, *Walha*, *Gallo*, *Welschen* sau *Walachen*, *Volochi*, *Vlahi* etc. Vezi și „Biserica Vlahilor”, din anul 1450, din Cetinije (Montenegro). În alte limbi, noțiunea de român-valah a luat diferite forme, precum: vlah, vlahos, vlas, voloh, wloh, olah, iflak etc. [Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Romanii_populare]

Vlahiile: Vlahia Mare, Μεγάλη Βλαχία sau „Tesalia Valahă”, patria Aromânilor; Meglen sau Meglenovlahii, la vest de râul Vardar, Grecia; Valahia Mare este și denumirea alternativă exonimă a Țării Românești sau Muntenia; Vlahia Mică (Oltenia) sau Banatul Craiovei; Vlahia Albă menționată de autorii bizantini de-a lungul Dunării de jos, în Moesia; Vlahia Neagră sau Morlahia, în Dalmația și sudul Bosniei; Vlahia de la Srem menționată de autorii medievali pe râul Sava; Istroromâni, din Istria; Vlahia de la Onut, menționată la 1150, pe Nistru, nu departe de Hotin, învecinată cu Cnezatul Galiției; Valahia Moravă (*Valašský*) – în munții Beskizi din nord-estul Cehiei; Valahia interioară – Ardealul, hărțile ungurești numind astfel Transilvania, pentru că se afla în contextul Regatului Ungar, în timp ce Moldova și Țara Românească erau „Valahii exterioare”; Ungrovlahia, la stânga Oltului etc.

²⁵⁷ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, București, 1975, editura Albatros, p. 245.

²⁵⁸ *Siebenbürgen* sau *Transsilvanien* [ή Τρανσυλβανία, ή Τρανσυλβάνια, ή Έρπντελυ, ή Ζίμπενμπουργκεν], este numele pe care sașii l-au dat Transilvaniei, după colonizarea lor în Ardeal, însemnând „șapte burguri”, cetăți sau „șapte orașe”, *Septum urbium*, *Terra septem castrorum*, apoi cele „Șapte Scaune” ale Unității Provinciale Săsești, Hermannstadt-Sibiu.

Abuzul canonic al Mitropolitului Antonie și pedeapsa canonică pronunțată de patriarh împotriva lui Iosif și a lui Meletie, ar fi fost de înțeles, numai în cazul în care, institutia Mitropoliei Moldovei exista înainte de hirotonirea celor doi episcopi.

Dacă aceasta n-a existat înaintea hirotonirii celor doi episcopi, atunci Antonie n-a făcut altceva, decât să-și împlinească madatul dat de patriarh, în anul 1371, cu ocazia alegerii și numirii lui, în rangul de Mitropolit al Haliciului, *cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de hirotonire.* Mai putem presupune și o altă situație survenită în împrejurările din preajma anului 1387, de înglobare a teritoriului Moldovei în teritoriul canonic al Mitropoliei Haliciului, acțiune care ar justifica pe deplin hirotonirea celor doi episcopi. Numai că documentele sinodale ale Patriarhiei vorbesc de o „uzurpare” a Mitropoliei Moldovei, prin hirotonirea validă dar ilicită „în Serbia a lui Iosif” [informație falsă a patriarhului, regist nr. 3226, din 1401, n.n.], recte, de către Antonie al Haliciului. Din modul în care a reacționat Patriarhul Ecumenic, se poate trage însă concluzia că instituția Mitropoliei Moldovei ar fi existat, cu mult timp înainte de hirotonirea celor doi episcopi Iosif și Meletie, iar Antonie ar fi comis un abuz canonic de imixtiune în problemele unei alte mitropolii.

*

În anul 1399, Marele Cneaz Vitold al Lituanien (1392-1430) a fost învins de tătari pe Worska, situație care l-a silit să continue acțiunile de apropiere și de anexare a țării sale, la Regatul Poloniei, începute prin încheierea actului de unire, din anul 1385, la Krewo și continuate prin tratatele similare, din anul 1401, la Vilnius și Radom, din anul 1413, la Horodlo, din anul 1432, la Grodno etc. În această conjunctură politică, și Biserica Ortodoxă din Lituania a fost obligată să se acomodeze noilor condiții de activitate și evoluție istorică, politică și teritorială.

Încă din anul 1305, scaunul Mitropoliei de Kiev a fost mutat la Vladimir, păstrându-și însă titlatura „de Kiev”. De la Vladimir, în anul 1326, scaunul mitropolitan a fost mutat la Moscova, păstrându-i-se la fel, titlatura *de Kiev*. Situația se schimbă însă în anul 1354, când, la cererea Marelui Cneaz sau Mare Principe Algiras al Lituaniei (1345-1377), care cucerise o parte importantă din Rusia Mică [*Cnezatul Galiției-Volânia (1199-1393)*], Mitropolia Kievului a fost scindată: o Mitropolie a Kievului, cu scaunul în Kiev, [adică a Rusiei Mici] și a doua Mitropolie cu titlul de Kiev, dar cu scaunul în Moscova, pentru Rusia Mare sau Marele Cneaz al Moscovei, evoluat din Rusia Kieveană și condus în secolul al XIV-lea de Dinastia de Ruric: Dimitri Donskoi (1359-1389), Vasili I *al Rusiei* (1389-1425) etc. Mitropolia cu sediul la Kiev era sub stăpânirea Lituaniei, iar aceea cu sediul la Moscova, sub stăpânirea marilor cneji ruși. În anul 1362, Marele Cneaz Algiras al Lituaniei a cucerit orașul Kiev. Situația s-a menținut astfel, până în anul 1386, când, împreună cu Lituania, Mitropolia reunită a Kievului a ajuns sub stăpânirea regilor Poloniei. Menționăm că cele două mitropolii, cu titlul de Kiev s-au reunit încă din anul 1380, despărțindu-se din nou în anul 1415. Câțiva ani mai târziu, în anul 1419 cele două mitropolii s-au unit din nou, despărțindu-se în mod definitiv în anul 1461. Din acest an 1461 se poate vorbi de Mitropolia Moscovei, cu scaunul în Moscova. Situația s-a menținut astfel și după anul 1667, când, în urma Păcii de la Andrusov, Rusia Mică a fost încorporată în granițele Rusiei Mari, cu toate încercările întreprinse, în anul 1686, de încorporare a Mitropoliei Kievului sub ascultarea canonică a Mitropoliei Moscovei, instituția Mitropoliei Kievului a continuat să existe. Ultimul Mitropolit al Kievului, în Lituania (recte Polonia) a fost aromânul Grigore Țamblac sau *Țamvlach* (1415-1419/20?, † după 1420), din Veliko Târnovo, nepotul Mitropolitului Ciprian Țamblac al Kievului [în Lituania, apoi în Moscova] (1375-1406, cu schimbări și întreruperi).²⁵⁹ Abia în anul 1437, Patriarhia Ecumenică a reactivat scaunul Mitropoliei Kievului, numindu-l în această funcție pe

²⁵⁹ Vezi pp. 419-420, din vol. II, la: Profesor Eusevie POPOVICI, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1900, 730 p., vol. II, 1901, 559 p.

aventurierul Isidor al Kievului (1437-1439), [1439, Isidor devine cardinal, demnitate în care a fost numit în trei rînduri: 1439, 1440, 1451); 1451-1458 Arhiepiscop unit al Ciprului; 1458-1463, Patriarh Latin de Constantinopol (însă titular, nu rezidențial)].

Prima atestare documentară a termenului sau numelui de „Rusia Mică” [Мала Русь (ukr.), Малая Россия ori Малая Русь (rusă), Μικρά Ρωσία], datează din anul 1335 și a fost folosit de către Cneazul Boleslav Iuri al II-lea al Galiției (1323-1340) „dux totius Rusiæ Minoris”, într-o scrisoare a acestuia, către Dietrich von Altenburg Marele Maestru al Ordinului Teutonic.²⁶⁰

Noțiunea *Rusia Mică* este o adaptare a conceptului geopolitic bizantin, care prin termenul „mic” definea sau înțelegea „centrul” teritoriului, iar prin „mare” se înțelegea teritoriile colonizate, înglobate sau cucerite mai târziu: Rusia Mare, Великороссия, Μακρά Ρωσία. Așa avem Asia Minor, Malopolska (Polonia Mică), Vechiul Regat (România Mică), Raška, Rascia, Raszien (pentru Serbia Mică) etc.

Capitala Rusiei Kievene fiind orașul Kiev, teritoriile înconjurătoare au primit numele de Rusia Mică, iar cele din partea de răsărit, cu Moscova și restul orașelor rusești, au primit numele de Rusia Mare. Când a fost proclamat Țaratul Rus, monarhii acestuia au adoptat titlul de „*Suveran al întregii Rusii: Mare, Mică și Albă*”. Primul monarh rus, care a adoptat titlul de Țar a fost Ivan cel Groaznic (1533-1584), încoronat la Moscova, la data de 16 ianuarie 1547.

*

Dacă privim harta Moldovei, din această epocă, atunci putem constata că în partea de răsărit se învecina cu Lituania, care în cursul secolelor XIII-XV, s-a extins până la Marea Neagră și până la nord de peninsula Crimeia, unde era localizat Hanatul Tătar. Chiar și jumătate din granița de nord (partea spre răsărit) a viitoarei Moldove se învecina cu Marele Cneaz al Lituaniei, iar jumătatea de nord (partea de apus), cu Galiția, mai târziu cu Regatul Poloniei. În această situație Maurovlahia sau țara plină de mistere, Vlahia Neagră, de la pădurile dense pe care le avea, este ușor de înțeles, că la Constantinopol devenea cunoscută și ca Rusovlahia sau Rossoblachia (Vlahia dinspre Rusia Mică, spre deosebire de Vlahia dinspre Regatul Ungariei sau Ungrovlahia), romeii asociindu-o din motive confesionale, la teritoriile Rusiei Kievene, spre a o deosebi de cumanii conlocuitori ai rusovlahilor, care erau încă păgâni, dar și de vecinii polonezi care erau catolici, de lituanieni, care au fost tot păgâni, până în anul 1383. Abia din anul 1383 a început procesul de încreștinare în credința catolică a lituanienilor, după ce Witold s-a botezat, „împreună cu toată casa sa” (Fapte, 16, 15). După anul 1392, când Witold a preluat domnia Marelui Cneaz (1392-1430), acest proces de încreștinare a lituanienilor s-a continuat și intensificat, cu un nou avânt.

*

e. Încercare de reconstruire cronologică a evenimentelor

Nu știm cu precizie data hirotonirii într-un arhieru a episcopilor Iosif și Meletie, precum nu cunoaștem nici data și nici împrejurările în care a fost creată Mitropolia Moldovei. Cert este, că aceste evenimente pornesc de la inițiativa Mitropolitului Antonie al Haliciului, în înțelegere și cu concursul domnitorilor Moldovei, cu probabilitate, și a mitropoliților Ungrovlahiei. Ahrida era prea departe de Moldova, pentru a influența și a putea determina aceste structuri ierarhice.

Avem în schimb date sigure, privitoare la episcopiile catolice din Moldova: *Episcopia Cumaniei*, cu scaunul la Milcov, 1228- (1241.) -1462?, cu episcopul Theodoric, atestat în anul 1332, fost capelan al Familiei Regale ungurești; *Episcopia Siretului*, 1371-1434; *Episcopia Bacăului*, din 1391; *Episcopia Latină de Halici*, fondată în anul 1361, ca sufragana a Arhiepiscopiei de Cracovia. În anul 1412, Episcopia Latină de Halici a fost

²⁶⁰ O. В. Русина, *Україна під татарами і Литвою*, Київ: Видавничий дім «Альтернативи» (1998), ISBN 9667217566 — с. 274.

transferată la Liov [Lemberg, Lwiw, Львів], devenind Arhiepiscopia de Lwiw: *Archidiocesis Leopolitana Latinorum*.

În Țara Românească avem *Episcopia de „Severin și părțile de dincoace de munți”* (Transalpina), ale cărei începuturi coboară până în anul 1237, „voie dela Papa pentru regele unguresc de a numi episcopi, 1238 (episcopul Grigore, din 1246; nu pare să fie din acest timp)”; Episcopul Grigore, 1369 (?) – 1382, cu drept de jurisdicție și în Câmpulung, adică în Ungrovlahia propriu-zisă; Luca (?) și Francisc (?), atestați prin 1390 și 1394, Nicolae, atestat prin anul 1399; Iacob de Cavalli, fost la Vercelli, atestat prin anul 1412.²⁶¹

Istoricul francez Jean Darrouzès presupune că Antonie Mitropolitul Galiției, numit de Patriarh în anul 1371, ar fi hirotonit cei doi episcopi moldoveni, Iosif și Meletie, adică în jurul anului 1391: „2. On suppose qu'Antoine de Galitza, nommé en 1371 (N. 2622) atteignait en 1391 la fin de son épiscopat; un de ses derniers actes dut être l'ordination des évêques moldaves Mélétius et Joseph: [registre] 2900, 3227.”

Această decizie, Mitropolitul Antonie al Haliciului și Domnitorul Moldovei ar fi luat-o probabil și ca o reacție la înființarea celei de a treia Episcopii Catolice în Moldova, în anul 1391, la două decenii după fondarea celei de-a doua, de la Siret, în anul 1371, pentru că prima Episcopie, a *Cumaniei*, de la Milcov, care data din secolul al XIII-lea (1228-[1241]), a fost distrusă de tătari. La această episcopie, din anul 1371 se mai adaugă Episcopia Catolică de Bacău, fondată de Papa Bonifaciu IX (1389-1404), în anul 1391. Prin logica lucrurilor, nu se poate admite ca domnitorii locali, să lase majoritatea populației din Moldova, fără o ierarhie proprie, în schimb să admită înființarea și activitatea a două episcopii catolice, pentru o minoritate confesională din țară. Date fiind legăturile Rusovlahiei [Maurovlahiei, Moldovei], cu Haliciul și ținând cont de prerogativele acordate de Patriarhul Ecumenic Filotei, Mitropolitului Antonie, în anul 1371, suntem tentați să presupunem că acesta ar fi hirotonit un episcop, pentru această țară, chiar și înaintea lui Iosif și a lui Meletie [regist nr. 2622, din mai 1371], probabil pe *Nicolae* și pe *Ștefan*, menționați de pomelnicul de la Rădăuți, copiat în anul 1780:

El mai trebuie să ia în plus – în epidosis ἐπιδόσεως λόγῳ – Episcopia de Chelm, Turov, Przemysl și Vladimir (de Volhynia) în administrare, până când războiul care este acum în curs, se va încheia. [Vezi și registul nr. 2718, privitor la termenul canonic ἐπίδοσις, n.n.]. El va proceda la hirotonirea clerului, inclusiv a episcopilor, actualmente, cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de alegere și de hirotonire. [regist nr. 2622, din 1371].

Relația de „asociere” a lui Antonie de Halici, cu Mitropolitul Ungrovlahiei constituia nu numai o dovadă de încredere a Patriarhiei, față de ierarhul de la Argeș, ci îi dădea acestuia din urmă și dreptul de-a întreprinde acțiunile de organizare ierarhică a compatrioților săi din Moldova. Se vede că prerogativele de exarh ale Mitropolitului Ungrovlahiei se extindeau pe întreg centrul Europei: Regatul Ungariei [cu *Plaiurile*, adică *Transilvania*], Moldova, Regatul Poloniei, cu *Galiția* și chiar cu Lituania și cu *Volhynia*, adică cu episcopiile cedate sub formă de epidosis, Mitropolitului Galiției, de la *Halici*. Din acest regist, nr. 2622, din 1371, mai, indictionul 9 se mai poate constata și faptul că de facto, Mitropolitul Ungrovlahiei exersa prerogativele de exarh, cu mult înainte de anul 1401, altfel n-ar fi primit din partea Patriarhului Filotei (1364-1376) ordinul sau ascultarea de-a se

²⁶¹ Vezi vol II, pp. 311-318 [Lista mitropoliților și episcopilor români], din: Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928 și 1930, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc.

Luat din: <http://www.unibuc.ro/CLASSICA/iorgabiserica2/lista1.pdf>.

Cf. pentru adausuri la această episcopie (de Siret, n.n.) I la celelalte episcopii catolice, și dr. Wladyslaw Abraham, *Biskupstwa lacinskie w Moldavii w wieku XIV I XV*, Lemberg, 1902;

Carol Auner, *A Romániai Magyar telepek történeti vázlatja*, Timișoara, 1908;

V. și Schmidt, *Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae*, Budapesta, 1887; pe lângă Eubel;

Vezi și *Revista Catolică*, II, p. 364, nr. 6.

implica în alegerile și hirotonirile de episcopi, de pe cuprinsul Mitropoliei Haliciului: „... *il se rendra dans sa métropole pour choisir les candidats, il s'adjoindra le métropolitain de Hongrovalachie en vue d'accomplir les votes et les ordinations.*”²⁶²

Dacă în anul 1371, Mitropolia Moldovei ar fi existat deja, atunci Patriarhul l-ar fi delegat pe acest ierarh să-l ajute pe Mitropolitul Galiției în acțiunile de alegere și hirotonire a episcopilor, pentru că Siretul sau Suceava se aflau la o distanță mult mai mică de Halici, decât Mitropolitul Ungrovlahiei, de la Argeș.

Fondarea mitropoliilor ortodoxe din Țara Românească și din Moldova, poate fi interpretată în primul rând, ca o reacție împotriva acțiunilor de înființare a episcopioilor catolice, din aceste părți, dar și ca o necesitate reală, pentru mulțimea credincioșilor existenți în aceste țări.

Instituțiilor episcopale și monahale catolice, adică de sub ascultarea Romei Vechi, din Principate [chiar dacă episcopii acestora rezidau în altă parte], le puteau sta în opoziție, cu mai multă eficiență și autoritate, scaunele mitropolitane ale Noii Rome [Constantinopol], decât cele din Ahrida, Peć și Târnovo.

*

f. Episcopiile Catolice din Moldova

Schimbarea jurisdicției canonice, aducea mai mult prestigiu politic domnitorilor, dar și mai multă stabilitate sistemului ierarhic local, în fața acțiunilor de concurență ale scaunelor patriarhale și autocefale, din Balcani: Ohrida, Târnovo, Peć.²⁶³

Episcopia Cumaniei, cu scaunul la Milcov, Civitas de Mylco, 1228-(1241.), cu episcopul Theodoric, 1227-1241, rezident efectiv, până în anul 1241, când tătarii distrug orașul și reședința. Scaunul de Milcov s-a păstrat, însă numai cu episcopi titulari, nu rezidențiali, până în anul 1526.

Titulari: „Th.[eodorus?] Cumanorum humilis minister” 1283;

Vitus de Monteferro, (consacrat?), capelan al Regelui Carol Robert de Anjou al Ungariei,?-?, atestat 1332;

Toma de Nympti, călugăr augustinian eremit,?-?, 1347-8;

Bernard de Mazovia, călugăr dominican polonez, 1352-1357/60, mutat la Plock, 1363 „fost episcop”;

Albert de Usk, călugăr dominican,?-?, atestat 1364, † 1371;

Gobelinus, *la Șura Mare, Ardeal, 1349 paroh în Șelimber, apoi Christian și Sibiu,?-?, transferat în scaunul de la Alba Iulia, la data de 5 mai 1376 -1386, de Papa Grigore XI (1370-1378);²⁶⁴

²⁶² Vezi p. 524, din Fasc. V, regist nr. 2622: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.V, Le Régestes de 1310 à 1376, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1977, reg. nr. 2000-2681, 601 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁶³ Vezi hărțile lui Spiridon Ion CEPLEANU, infra: Biserica nord-dunăreană sec. X-XVIII, după N. Iorga, Popescu și Popp, redesenată de Spiridon Ion CEPLEANU după Mircea COCIU: "Spațiul etnic românesc", ed. Militară, București 1993, ISBN 973-32-0367-X conform datelor din Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, 270 p.; Neagu Djuvara, *Cum s-a născut poporul român?*, Humanitas, București, 2001, ISBN 973-50-0181-0, Dinu Giurescu, *Istoria ilustrată a Românilor*, Sport-Turism, București 1981, pp. 72-121; G.I. Brătianu, *Cercetări asupra Vicinei și Cetății-Albe*, Univ. din Iași, 1935; Florin Constantiniu et al., *Istoria lumii în date*, ed. Enciclopedică, București 1971; Petre Gâștescu, *Romulus Știucă: Delta Dunării*, CD-Press 2008, ISBN 978-973-1760-98-9 (pentru modificările geografice); Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, Partea II, Vol. 3, *Cătoria*, București, 1937, 358 p.; Thede Kahl, *Rumänien: Raum und Bevölkerung, Geschichte und Gesichtsbilder, Kultur, Gesellschaft und Politik heute, Wirtschaft, Recht und Verfassung, Historische Regionen*; Constantin-Mircea Ștefănescu, *Nouvelles contributions à l'étude de la formation et de l'évolution du delta du Danube*, Paris, Bibliothèque nationale, 1981; Gheorghe Postică, *Civilizația veche românească din Moldova, Știința, Chișinău 1995; și George Vâlsan: Opere Alese (dir.: Tiberiu Morariu), Ed. științifică, Bucharest 1971.*

English: *Maps showing the history of the Orthodox church in the romanian lands, X-XVIIIth centuries*

Autor: Spiridon Ion Cepleanu.

Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Iachint_de_Vicina.

Emeric Zechel,?-?, atestat 1431;

Grigore Jaurini [vicar general la Strigoni (Esztergom)] 1433-1462(?).²⁶⁵

Episcopia Latină a Siretului, 1371-1434, pentru Moldova de Sus, sufragana a Cracoviei, până în anul 1412, apoi a Lembergului:

Andrei Wasilo Jastrzebiec, din Cracovia, sufragana al Arhiepiscopului de Cracovia, 9 mai 1371-1388), transferat la Halici, apoi la Vilna (Vilnius), 17 febr. 1387;

Episcopul Ioan Sartorius (Ioan de Cracovia), capelan regal, vicar de Ierusalim, 1388-1394;

Episcopul Ștefan Martini (Zajaczek), 8 iunie 1394-1412;

Toma Gruber 1413 - (?)

Episcopul Ioan 1434 - (?).²⁶⁶

Episcopia Latină a Bacăului, din 1391/1392, ²⁶⁷ însă nu cunoaștem titulari, decât din anul 1611 Valerian Lubieniecki, (1611-c.1618).

*Episcopia Latină de Halici, fondată în anul 1361, sufragana a Cracoviei. În anul 1412, Episcopia Latină de Halici a fost transferată la Lemberg, Lwiw, Львів, devenind Arhiepiscopia de Lwiw: *Archidioecesis Leopolitana Latinorum.* ²⁶⁸*

Episcopia Latină de Baia (1413-1523).

*

II. Schema de reconstituire a listei mitropoliților Moldovei (d.1371? – 1500)

1371, ierarhii ortodocși din Moldova au urmat structurilor catolice existente, din această țară, însă nu știm dacă [și pentru cine], Antonie al Haliciului ar fi făcut în Moldova uz de prerogativele primite de la Patriarhul Ecumenic Filotei, privitoare la sufragani. În jurul anului c. 1391 se vede că a făcut uz de aceste prerogative, hirotonind episcopii Iosif și Meletie [regestul patriarhal nr. 2622, din data de 9 mai 1371]:

El mai trebuie să ia în plus – în epidosius ἐπίδοσεως λόγῳ – Episcopia de Chelm, Turov, Przemysl și Vladimir (de Volhynia) în administrare, până când războiul care este acum în curs, se va încheia. Vezi și regestul nr. 2718, privitor la termenul canonic ἐπίδοσις. El va proceda la hirotonirea clerului, inclusiv a episcopilor, actualmente, cum el nu dispune de episcopi sufragani, el se va deplasa prin mitropolia lui, pentru a căuta candidați, el se va asocia mitropolitului Ungrovlahiei, în vederea îndeplinirii obligațiilor de alegere și de hirotonire. Toți îi datorează respect și ascultare, ca și unui episcop legitim, numit de către Sinod și de către patriarh, căci cinstea care i se va da lui, se referă la Dumnezeu, al cărui chip este arhiereul. Ca o garanție, decizia prezentă și acțiunea sinodală a fost eliberată Mitropolitului Galiției, în luna mai, indiction 9 / 6879 / 1371.

²⁶⁴ *Goblinus, Bischof von Siebenbürgen*, în *Neue Deutsche Biographie* 6 (1964), pag. 492. A fost singurul german din Ardeal – sas – care, în evul mediu a deținut funcția de Episcop Catolic al Transilvaniei.

²⁶⁵ E. HURMUZAKI - O. DENSUȘIANU, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, București, partea I, 1889, p. 102. Carol Auner, *Episcopia Milcoviei*, în „Revista catolică”, an II (1912), pp. 540-551.

²⁶⁶ *Extras din: Emil Dumea, Istoria Bisericii din Moldova*, Sapiientia, Iași 2006.

²⁶⁷ Gh.I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului XIV*, București, 1942, pp. 1-38.

15 Ștefan S. Gorovei, *La începuturile orașului Bacău*, în *Carpica*, XVIII-XIX, Bacău, 1986-1987, pp. 265-283;

Anton Coșa, *Misionari catolici despre Faraoni*, în *Carpica*, XXVIII, Bacău, 1999, p. 142; Idem, *Comunitatea catolică din orașul Bacău*, în *Almanahul „Presa Bună”*, Iași, 2002, pp. 124-134.

²⁶⁸ Vezi vol II, pp. 311-318 [Lista mitropoliților și episcopilor români], din: Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928 și 1930, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc.

kir NICOLAE, *după anul 1371, dar înainte de anul 1391?*; ²⁶⁹

kir ȘTEFAN, *după anul 1371, dar înainte de anul 1391?*; ²⁷⁰

kir THEODOSIE, numit de Patriarhia Ecumenică, n-a funcționat,-?, [d.1371/c.1386? sau 1391/92], † î. de 26 iulie 1401 [Jean Darrouzès este tentat să afirme că Theodosie putea fi la fel de vechi în arhierie, ca și Mitropolitul Casian al Vidinului (1381-1392). Acest lucru ar însemna că data fondării instituției Mitropoliei Moldovei ar coborî până în jurul anului 1381?: regist nr. 2900, *data*]. ²⁷¹

c.1391 sau mai devreme, Antonie al Haliciului îi hirotonește întru arhieriei pe episcopii Iosif și Meletie, cu o destinație canonică precisă, în conformitate cu preoerogativele pe care le-a primit în anul 1371, când Patriarhul și Sinodul l-au ridicat din Episcop, la treapta de Mitropolit autonom.

kir IOSIF Mușat, c. 1391-1401 [apoi Mitropolit, 26 iulie 1401 - † d. 1408 sau c. 1415], Episcop pentru Episcopia Cetății Albe – *Asprokastron* – făcând sau nu parte din Cnezatul Galiției, la data respectivă, în momentul respectiv Eparhia era considerată ca și sufragana a Mitropoliei Haliciului [?]. Mitropolitul Antonie de Halici îl hirotonește pe Iosif Mușat, înrudit cu Casa Domnitoare a Moldovei, ca sufragana al său, pentru Cetatea Albă, unde se vede că exista deja o Episcopie destul de veche. [Acest lucru rezultă din registul nr. 3226, din 26 iulie 1401, *text și critica textului*]. Potrivit registului nr. 3226, din 26 iulie 1401, Patriarhul Matei I îi scrie Domnitorului Alexandru cel Bun că Patriarhul Antoniei IV, primind acuza sau informația greșită, că Iosif Mușat ar fi fost hirotonit arhieru în Serbia, uzurpând astfel Mitropolia Moldovei, prin adoptarea jurisdicției canonice a Biserica din Peć, a decis să-l trimită în Moldova pe Mitropolitul Ieremia (vezi registul nr. 2900):

„Il avait été accusé, comme évêque ordonné en Serbie, d'avoir usurpé la métropole; c'est pourquoi le patriarche Antoine avait transféré en Moldovalachie kyr Jérémie (N.2900), qui se rendit là-bas, mais dut se retirer à cause de la présence de Joseph. Le patriarche excommunia alors toute la population, déclara suspens et excommunié Joseph (N. 2955), puis releva la population et l'évêque d'excommunication (N. 3011, 3032) et maintint la suspense de l'évêque, jusqu'a ce que son cas ait été examiné en synode en présence de Jérémie.” ²⁷²

kir MELETIE, c.1391 –?, † î. 1401, Episcop al...?, probabil pentru partea Moldovei de Sus, rezident în Suceava, la dispoziția Curții Domnești sau cu reședința în alt oraș, Rădăuți sau Roman ori într-o mănăstire din zonă etc.? [Acest lucru rezultă din registul nr. 3226, din 26 iulie 1401, *text și critica textului*.]

²⁶⁹ Începuturile Episcopiei Rădăuților sunt prezentate în volumul I: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, pp. 368-370. Numele celor opt episcopi de Rădăuți, *Nicolae, Ștefan, Iosif* [Mușat, c. 1391-c.1415?], *Meletie* [c. 1391-î.1401?], *Lavrentie, Grigorie, Sava și Ghelasie*, ne este cunoscut, grație pomelnicului de mai târziu al Episcopiei de Rădăuți, copiat în anul 1780, după un altul mai vechi.

Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569, respectiv 541, pentru Macarie I al Ungrovlahiei, p. 533, respectiv, pentru Teoctist I al Moldovei, p. 541. Pe larg, despre Macarie I, vezi vol. I, Buc. 1991, pp. 349-351, iar pentru Teoctist I, vol. I, pp. 351-353.

Pentru Episcopia Rădăuților, vezi tot vol. III, p. 546.

²⁷⁰ Ibidem, nota anterioară.

²⁷¹ Regist nr. 2900, din 1391-1392?, *Date*: „Les envoyés de Moldavie venus en ce mois d'août ont dû porter au patriarche quelques nouvelles, mais on ne sait rien du métropolitite Théodose cite seulement par le patriarche Matthieu. Peut-être est-il aussi ancien que Cassien de Vidin, peut-être n'a-t-il fait qu'un aller et retour très rapide, comme Jérémie. Quel qu'ait été le sort de Théodose, Jérémie fut nommé au plus tôt à la fin de 1391, au plus tard à la fin de 1392. Les actes de présence à partir de mars 1393 excluent tout voyage en Moldavie jusqu'en 1395.”

²⁷² Vezi pp. 447-448, din Fasc. VI, regist nr. 3226: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2681 a - 3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

1393 martie indictionul 1, titlul mitropolitan al Maurovlahiei (Moldovei) apare pentru prima oară în lista de prezentă a ședințelor Sinodului Endemic, adică Mitropolitul Moldovei Ieremia era deja ales, hirotonit într-un arhiereu și acolo prezent: regist nr. 2921. Din moment ce Iosif și Meletie au fost hirotoniți episcopi, fără preogative și rang mitropolitan, atunci nu avem justificare sau răspuns la patru situații canonice:

- a. dacă Mitropolia Moldovei exista ca instituție, încă înainte de hirotonirile într-un arhiereu a lui Iosif și a lui Meletie, atunci cei doi vlădici, își desfășurau activitatea lor, în calitate de episcopi eparhioți și nu puteau periclita cu nimic scaunul mitropolitan și cu atât mai mult nu li se poate reproșa că ar fi „uzurpat” scaunul mitropolitan, acesta rămânând în continuare vacant;
- b. din documentele legate de conflictul Moldovei cu Patriarhia Ecumenică, nu rezultă nici o informație sau relație cronologică dintre numirea Mitropolitului Theodosie și hirotonirea Episcopilor Iosif și Meletie. Nu știm dacă Theodosie a fost numit mitropolit și trimis în Moldova, înainte de hirotonirea celor doi episcopi sau după aceste evenimente. Tăcerea documentelor și implicarea numai a lui Ieremia, în acest conflict, ne face să credem că hirotonirea arhierilor Iosif și Meletie a avut loc după respingerea de către moldoveni a Mitropolitului Theodosie și ca reacție locală a acestora, împotriva numirii lui de către Patriarhia Ecumenică.
- c. dacă era doar „o singură” Mitropolie a Moldovei, nu două, cum a fost cazul în Ungrovlahia [Argeș și Severin], atunci nu putea decât unul, dintre cei doi episcopi să devină „uzurpator”, adică să ocupe funcția de mitropolit;
- d. dacă Țara Moldovei a avut două Mitropolii, așa după cum se va constata mai târziu, în secolul al XV-lea, prin cazul „Mitropolitului nostru Visarion”, după cum s-a exprimat Ștefan cel Mare și Sfânt, în scrisoarea trimisă Arhiepiscopului Dorotei al Ohridei (1456-1468), din anul de la facerea lumii 6974, iar de la Hristos 1466 aprilie indictionul IV, atunci, Patriarhul trebuia să folosească noțiunea la plural, „uzurparea *Mitropoliilor* Moldovlahiei [sau Rusovlahiei]”, fapt care însă nu rezultă din documentele timpului și din regestele patriarhale.²⁷³

kir IEREMIA, c.1391/1392 – d.1401, [n-a funcționat, la fel ca și Theodosie], ulterior Patriarhul și Sinodul Endemic îl delegă „în epidosis”, ἐπίδοσις, pentru administrarea scaunului Patriarhal de Târnovo (1394 – d. 1401). Chiar și în calitate de „administratortor” al scaunului patriarhal din Târnovo, Ieremia mai purta încă în anul 1401 titlul de „Mitropolit al Moldovlahiei”.²⁷⁴

kir IOSIF Mușat, 26 iulie 1401 - † d. 1408 sau c. 1415, recunoscut și numit de Patriarhul Ecumenic și de Sinodul Endemic. *Reședința la Suceava.*

„*Autocefalia*” [recte autonomia] *Moldovei, de prin 1416, odată cu Macarie?*

²⁷³ Domnitorul scrie arhiepiscopului că „...mitropolitul nostru chir Visarion a decedat...” și îi cere binecuvântare, pentru numirea unui succesor, precum și un arhiereu delegat al său, care să-l hirotonească și să-l întronizeze pe noul ierarh. Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrída. Geschichte und Urkunden*, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 23. Vezi și *Anexa*: textul scrisorilor, din revista Glasnik, în anexa finală de documente a volumului de față: *Facsimil nr. 2*, la: Șafarik, în „Glasnik”, Belgrad, VII, 1855, p. 177.

Гласник - Друштва Србске Словесности, Свезка VII (1855.Год.); Glasnik - Drustva Srbske Slovesnosti, Svezka VII (1855.God.), p. 177, 178 și 179 (paginată greșit 176).

Mai vezi p. 368 N. 23, ediția 1876, la: Konstantin Josef JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. (Nachdruck: Olms, Hildesheim / New York, NY 1977, ISBN 3-487-06408-1 / Textor, Frankfurt am Main 2008, ISBN 3-938402-11-3).

D. CIUREA, *Problema originii și sensului lui I O din intitulăția și subscripția documentelor românești*, în *Analele Academiei Române*, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom XXVI, MEM. 4, București, 1943, pp. 83-104.

²⁷⁴ Forma canonică de „epidosis”, adică ἐπίδοσις, *delegare*, din partea chiriarhilor acestora, Jean Darrouzès o definește astfel: „épíodosi, donation d'un évêché, archevêché, métropole en bénéfice, en plus du siège propre (à partir du XIIe s.) [Fasc. VII, *Les registes de 1410 à 1453*, II Table analytique, p. 160]. Vezi și: „sur les actes en forme conservés, voir πρῶξις IV. Vezi și „épíodosi monastique”.

kir MAKARIOS, fost Episcop de Poleainina, 1416 – c. 1428, numit de Împăratul Manuel II Paleologul (1391-1425).

kir DAMIAN, 1437-1446/7?, numit de Patriarh și de Sinodul Endemic.

kir IOACHIM, fost Episcop de Agathopolis, 15 noiembrie 1447 -?, numit de Împăratul Ioan VIII Paleologul (1425-1448).

[kir VISARION, numit de Arhiepiscopia Ahridei (Ohrida),? – î. 1466 aprilie ind. IV.]

[kir TEOCTIST I, după anul 6965/1467 oct. ind. V – 18 nov. 1478, mormântul în pridvorul bisericii Mănăstirii Putna]

kir TEOCTIST I, 1449 [1453?] - 18 nov. 1478.

sau:

al doilea al Moldovlahiei

[kir VISARION, numit de Arhiepiscopia Ahridei (Ohrida),
? – î. 1466 aprilie ind. IV.]

[kir TEOCTIST II (?), 1490/1 – c. 1503]²⁷⁵

Kir GHEORGHIE I Nemțeanul, nov./dec. 1478 – 1508 aprilie 1, în schimnicie DAVID.

sau:

[Teoctist I, *prima oară*, 1449 – după 1457?, când l-a uns domn pe Ștefan cel Mare, hirotonit la Ohrida sau la Peć?, de către Patriarhul Nicodim. Ținea însă de Ohrida.

Visarion,? după 1458? – † 1466, ținea de Ohrida.

Teoctist I, a doua oară *sau un alt* Teoctist, 1468-1478].

GHEORGHIE I Nemțeanul, nov./dec. 1478 – 1508 aprilie 1,
în schimnicie DAVID.

*

Episcopie sufragană: Rădăuți, din 1402;
Chiriarh?

*

Cazul Mitropolitului Ieremia al Moldovei

(conform registului 2968, *Critica textului*)

Amănunte privitoare la persoana Mitropolitului Ieremia al Moldovei nu cunoaștem. Nu știm dacă Ieremia al Moldovei a fost făcut episcop sau mitropolit sub Patriarhul Nil (1380-1388) sau Antonie IV (1389-1390 și 1391-1397). Însă nu știm nici măcar, dacă a fost episcop sau mitropolit, înainte de-a fi fost numit pentru scaunul Mitropoliei Moldovei, iar privitor la originea lui etnică nu ne putem deloc pronunța, dacă ar fi fost grec, vlah sau slav. Putem să presupunem însă că era familiarizat cu limbile slave și română, din moment ce a fost numit Mitropolit al Moldovei, iar câțiva ani mai târziu, în august 1394 a preluat administrarea „Bisericii din Târnovo”, adică a scaunului patriarhal de la Veliko Târnovo, din Bulgaria, unde ar fi rămas până la sfârșitul vieții. Din punct de vedere canonic, administrarea Bisericii de Târnovo, în epidosis, *ἐπίδοσις*, [*delegare din partea Patriarhului Ecumenic, regestele nr. 3287 și 3273*], încredințată lui Ieremia al Moldovlahiei, nu prea era corectă, pentru că Patriarhul Eftimie de Târnovo (1375-1393, † 1402/4?), în august 1394 mai trăia încă, dar nu-și putea exercita funcția, fiind surghiunit la Mănăstirea iviră Baškovo (Bulgaria), unde a fost exilat de turci, după ce otomanii, la 17 iulie 1393, cuceriseră Țaratul de Târnovo și capitala acestuia (registul nr. 2968, din august 1394). În locul termenului canonic de epidosis, pentru activitatea lui Ieremia la Târnovo, Patriarhul Matei I (1397-1410) l-a

²⁷⁵ La: Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I-II, București, Editura Ministerului de Culte, 1928 și 1930, reprint, 1995, Edit. Gramar, Buc., p. 325.

preferat pe acela de λαβών προμήθειαν [MM II, 529¹¹], utilizat frecvent în donațiile către un arhiepiscop. Interesantă este tenacitatea cu care Ieremia ținea la titlul de *Mitropolit al Moldovei*, titlu la care nu voia să renunțe nici după 26 iulie 1401, când Iosif devenise urmașul său canonic. Acest lucru se constată din mărturiile Mitropolitului Marcel al Ancirei, redactate în perioada de timp, dintre anii 1405-1409 (regist nr. 3250, *Critica textului*). Degradarea Bisericii din Târnovo la rangul de Mitropolie a avut loc, probabil după moartea lui Ieremia, la începutul secolului al XV-lea, prin anul 1405 fiind menționat un Mitropolit de Târnovo (regelele 3287 și 3273). Nu există însă un document patriarhal, care să notifice sau să decreteze această nouă formă de existență a structurii canonice de la Târnovo, după anul 1393, adică actul de desființare formală a instituției Patriarhiei Bulgare. Patriarhia Ecumenică a procedat foarte neutral, numind doar un Mitropolit la Târnovo, cu titlul de exarh, fapt care însemna, că Patriarhia de Târnovo încetează să mai existe. *Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, indica în anul 1652 locul al unsprezecelea pentru Mitropolia din Târnovo [*Tornovul*], în ordinea listei scaunelor mitropolitane de pe cuprinsul Patriarhiei Ecumenice; Ungrovlahia era pe locul 70, iar Moldovlahia, pe locul 71, la: „*Tocmeala șiderii nainte a cuvioșilor patriarși; și mitropolii și arhiepiscopii, carele se află până în zioa de astăzi, de sânt supuse împărăției Țarigradului. Glava 391*”. Ieremia a ajuns să fie numit Mitropolit al Moldovei printr-o întâmplare, adică în urma informației greșite, ajunse la Patriarhia Ecumenică că Biserica Serbiei l-ar fi hirotonit pe Iosif Mușat Episcop și uzurpator al scaunului Mitropoliei Moldovei și ca reacție împotriva acestui act. Potrivit registului nr. 3226, din 26 iulie 1401, Patriarhul Matei I îi scrie Domnitorului Alexandru cel Bun că Patriarhul Antoniei IV, primind acuza sau informația greșită, că Iosif Mușat ar fi fost hirotonit arhiepiscop în Serbia, uzurpând astfel Mitropolia Moldovei, prin adoptarea jurisdicției canonice a Bisericii din Peć, a decis să-l trimită în Moldova pe Mitropolitul Ieremia (vezi registul nr. 2900):

„Il avait été accusé, comme évêque ordonné en Serbie, d'avoir usurpé la métropole; c'est pourquoi le patriarche Antoine avait transféré en Moldovalachie kyr Jérémie (N.2900), qui se rendit là-bas, mais dut se retirer à cause de la présence de Joseph. Le patriarche excommunia alors toute la population, déclara suspens et excommunié Joseph (N. 2955), puis releva la population et l'évêque d'excommunication (N. 3011, 3032) et maintint la suspense de l'évêque, jusqu'a ce que son cas ait été examiné en synode en présence de Jérémie.”²⁷⁶

Informația greșită a fost dezmințită de știrile ulterioare, dar conflictul Bisericii din Moldova, cu Patriarhia Ecumenică s-a menținut până în anul 1401.

*

Episcopia Rădăuților, din anul 1402

Până acum se știa de opt episcopi ai Rădăuților: *Nicolae, Ștefan, Iosif* [Mușat, c. 1391-c.1415?], *Meletie* [c. 1391-î.1401?], *Lavrentie, Grigorie, Sava și Ghelasie*, dar nu se cunoșteau anii lor de păstorire. Cel dintâi Episcop al Rădăuților, căruia i se pot fixa anii de păstorire, este Ioanichie, înainte de 25 aprilie 1472-1504 (după 1 iunie), Mormântul în Biserica *Mănăstirii Bogdana*, adică Biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți, Catedrala Episcopală.²⁷⁷ Numele celor opt episcopi de Rădăuți ne este cunoscut grație pomelnicului de mai târziu al Episcopiei de Rădăuți, copiat în anul

²⁷⁶ Vezi pp. 447-448, din Fasc. VI, regist nr. 3226: LES RÉGESTES des actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2681 a - 3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

²⁷⁷ Pentru listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, vezi volumul III, din manualul Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, București, 1997, pp. 530-569, respectiv 541, pentru Macarie I al Ungrovlahiei, p. 533, respectiv, pentru Teoctist I al Moldovei, p. 541. Pe larg, despre Macarie I, vezi vol. I, Buc. 1991, pp. 349-351, iar pentru Teoctist I, vol. I, pp. 351-353.

Pentru Episcopia Rădăuților, vezi p. 546. Începuturile acestei Episcopii sunt prezentate în volumul I: Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1991, pp. 368-370.

Din 1681, până în anul 1683, Domnitorul Gheorghe Duca al Moldovei (1678-1683), cu sprijinul Porții, a reușit să ia în stăpânire și o mare parte din Ucraina, intitulându-se “Domn al Țării Moldovei și al Țării Ucrainei”, numind acolo dregători români.

1780, după un altul mai vechi.²⁷⁸ Mare minune, dacă nu, cei doi episcopi, Iosif și Meletie, din șirul celor opt, menționați de pomelnicul din 1780, să nu fi fost chiar arhieriei, pentru care s-a dezlănțuit conflictul dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Moldovei, în anii 1393-1401. Acest lucru ar însemna, că înainte de Iosif și Meletie, Mitropolitul Antonie de Halici, după anul 1371 ar mai fi hirotonit doi episcopi: pe *Nicolae* și pe *Ștefan*.

Există chiar părerea că la Mănăstirea Bogdana din Rădăuți să fi fost fixat și primul scaun al mitropoliților, respectiv *episcopilor* Moldovei, teză susținută de Dimitrie Dan și adoptată și de Petru Rezuș și de Mircea Păcurariu.²⁷⁹

Aceste păreri sunt însă infirmate de istoricul iezuit A. M. AMMANN, care susține că Episcopia Rădăuților a fost înființată în anul 1402, de către Mitropolitul Ciprian I Țamblac al Kievului [în Lituania, apoi în Moscova] (1375-1406, cu schimbări și întreruperi),²⁸⁰ ca sufragană a Mitropoliei de Halici, care de fapt nu mai exista, devenind astfel prima sufragană a Mitropoliei Moldovei. Episcopul Ioan de Luțk, Luzk (1393-1403?)²⁸¹ a luptat în zadar, să reactiveze Mitropolia de Halici, s-a considerat Mitropolit continuator al acesteia, dar n-a fost niciodată recunoscut ca Mitropolit canonic al Haliciului sau Galiției. La reactivarea Mitropoliei Haliciului s-a opus Mitropolitul Ciprian I al Kievului [rezident în Moscova] (1381-1382, 1390-1406). Acest mitropolit a vizitat Regatul Poloniei, de două ori, în anul 1395-1396 și în anul 1404, trecând probabil și prin Galiția.²⁸² Ultimul mitropolit canonic al Galiției a fost Antonie al Haliciului (1370-1391), pentru că urmașul său ieromonahul Simeon (1391), „hirotonit într-un arhieru” de către șarlatanul Paul Tagaris Paleologul, s-a retras, după ce a aflat că acesta din urmă, nu era arhieru, hirotonit în mod canonic, ci numai preot și simoniac: vezi regestele nr. 2894, 2893 și 2974 (crit. text.). În mod indirect, putem să constatăm că în această perioadă de sedis-vacanță, Mitropolia Haliciului a fost pusă sub controlul voievozilor Baliță și Drag, adică sub jurisdicția exarhului Pahomie de la Mănăstirea Peri, din Maramureș: cf. regestului nr. 2893, din august 1391.

Le patriarche remet au hiéromoine Syméon, de Petite Russie, le soin d'administrer la métropole de Galitza, en cas de décès du métropolitte, jusqu'à ce que le patriarche ait pu procéder à une nouvelle nomination. Au cas où Syméon serait décédé auparavant, les autorités du lieu, le voïvode Balitza et son frère Dragoș reçoivent toute latitude pour désigner un administrateur délégué (δικαίω) ayant les mêmes pouvoirs que Syméon (Texte d'après la note du registre): rezumatul regestului nr. 2893.

Documentul a fost înmănat lui Dragoș, în anul 1391, cu ocazia pelerinajului acestuia, făcut în capitala imperială, când a primit și *gramata de stavropigie*, pentru Mănăstirea Peri.

Documentele atestă astfel o legătură teritorială și de vecinătate foarte puternică, între Maramureș, Galiția și Moldova, în această perioadă de timp. Legătura aceasta este bazată și pe faptul că în anul 1387, Regina Hedviga de Anjou (1382-1399) și soțul acesteia, Regele consort Vladislav II Jagelo (1386-1434) ai Poloniei au cedat domnitorului Petru I Mușat al Moldovei (1375-1391), sudul Galiției, împreună cu orașul Halici și nordul Moldovei, în schimbul unei sume de bani neînsemnată.²⁸³ Nu știm cât timp a durat sau oscilat această situație, între Polonia și Moldova, dar aflăm de la istoricul bisericesc A. M. Ammann, că în anul 1404, aceste teritorii, cu excepția nordului Moldovei au fost din nou încorporate în Regatul Poloniei. Înseamnă că înainte de această nouă anexare,

²⁷⁸ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 368.

²⁷⁹ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 368.

Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, VII+264 p. +10 pl.

Petru Rezuș, *Contribuții la istoria orașului Rădăuți*, București, 1975, 157 p.+ 24 fig.

²⁸⁰ Vezi pp. 419-420, din vol. II, la: Profesor Eusevie POPOVICI, *Istoria Bisericească*, Traducere de Athanasie Episcopul Râmnicului Noului Severin și Gherasim Episcopul Argeșului, I-II, București, Tipografia Cărților bisericești, vol. I, 1900, 730 p., vol. II, 1901, 559 p.

²⁸¹ Luzk, Luțk, Луцьк, Луцк, este centrul administrativ al regiunii Volânia, Volân, Волинська область [învecinată cu Galiția în sud-vest], pe atunci în Cnezatul Lituania, azi este o regiune în Ucraina, situată în partea de nord-vest a țării.

²⁸² A. M. AMMANN, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, 1950, Thomas Morus Presse im Verlag Herder, Wien, p. 109 și 110.

²⁸³ A. M. AMMANN, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 108.

teritoriul respectiv, se afla încadrat în cuprinsul Statului Moldova. În nordul Moldovei – Bucovina de astăzi – Mitropolitul Ciprian I Țamblac a înființat în anul 1402 Episcopia de Rădăuți [Радивці, Редець, Ρανταούτσι, Рэдэуци], care a devenit astfel sufragana a Mitropoliei Moldovei, cu scaunul la Suceava. În contextul acestor oscilări de graniță, între Polonia, Lituania și Moldova, însemnează că zona Rădăuților se afla în anul 1402, din nou sub controlul stăpânirii Polono - Lituaniene (conform primului tratat de uniune personală polono-lituaniană, din 2 febr. 1386).

Im Jahre 1404 war Zyprian wieder in Südrussland; von der Metropole Halisch ist keine Rede mehr. Im gleichen Jahre kam auch das eigentliche Halischer Land endgültig wieder zu Polen, während die südlich davon gelegenen Landstriche mit dem 1402 errichteten Bistum Radivci (Radautz) im Verband der Moldau und der Metropole Suczawa verblieben.²⁸⁴

Dacă *Pomelnicul episcopilor de Rădăuți*, din anul 1780, în lista episcopilor de Rădăuți, a înregistrat corect, adică cronologic, numele acestor opt episcopi, chiar și fără menționarea anilor lor de păstorire, atunci ar însemna că în anul 1402, primul episcop de Rădăuți ar fi fost Nicolae (1402-?). Aflată la o distanță mică de scaunul mitropolitan de la Suceava și de cele două scaune episcopale catolice, de la Baia și Siret, Episcopia Rădăuților a rămas o eparhie mică, adică cu o jurisdicție restrânsă, dacă o comparăm cu teritoriul de jurisdicție al Mitropoliei Sucevei, precum și cu acela al celorlalte eparhii sufragane, de mai târziu: al Episcopiei Romanului, iar de pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, cu acela al Episcopiei Hușilor.²⁸⁵

Această situație este atestată și de documentele timpului, cum ar fi și Hrisovul lui Ștefan cel Mare, din anul 1490, din care se poate constata că Eparhia Rădăuților avea doar 50 de parohii, în jurul orașului de scaun. În Sfatul Domnesc, episcopii de Rădăuți au început să fie întâlniți doar din anul 1472, spre deosebire de mitropoliți și de episcopii Romanului. Privitor la distincțiile arhieresti, episcopii Rădăuților nu aveau dreptul să poarte cârjă argintată și mitră, ca și mitropolitul și ca episcopul Romanului, nici măcar în eparhia lor. Aveau dreptul să îmbrace sacosul în eparhia lor, iar în afara acesteia sau în capitală slujeau doar în felon. Absența Episcopului de Rădăuți, de la târnosirea Mănăstirii Putna, din data de 3 septembrie 1469 se explică fie prin vacanța scaunului, fie prin starea de boală sau bătrânețe a chiriarhului, fără să constituie un argument privind înființarea acelei episcopii, după acest eveniment.²⁸⁶

²⁸⁴ A. M. AMMANN, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, Op. cit., p. 110.

²⁸⁵ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 364.

Mitropolia (Arhiepiscopiei) de Roman sau *Mitropolia Țării de Jos* sau *Mitropolia din Târgul Roman*, iar episcopul (arhiepiscopul) acesteia era numit *mitropolit*. Ibidem, p. 364.

²⁸⁶ Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 369.

Capitolul III

Varia

(Anexă documentară, micromedalioane, hărți și ilustrații)

Facsimil nr. 1: Σιγίλλιον, adică 3 Σιγίλλια,
**Trei privilegii decretate de Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025),
în anul 1019?-1020:**

I. Σιγίλλιον , înainte de anul 1020 probabil 1019?;

II. Σιγίλλιον, după luna mai 1020;

III. Σιγίλλιον, după luna mai 1020;

pentru Arhiepiscopul Autocefal Ioan I Debranin (1019-1025 sau 1037?)

și pe seama Bisericii din Ahrida sau Ohrida

[adică Χρυσόβουλλος σιγίλλιον, Χρυσόβουλλον σιγίλλιον,

Χρυσόβουλλος λόγος - Bulla Aurea

(Chrysobullos sigillion, Chrysobullon sigilion, Chrysobullos logos)],¹

¹ Chrysobullos logos, aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie, Wechseln zu: Navigation, Suche.

Ein Chrysobullos logos (Χρυσόβουλλος λόγος) ist eine mit einer Goldbulle versehene Form der byzantinischen Kaiserurkunde, die zur Verleihung von Privilegien verwendet wurde. Das älteste noch im Original erhaltene Beispiel stammt aus dem Jahre 1052^[1] und liegt im Archiv der Großen Lavra auf dem Athos. Allerdings dürfte die Urkundenart schon gegen Ende des 9. Jahrhunderts entstanden sein. Die Urkunden waren auf Papierblättern geschrieben, die aneinander geklebt wurden, sodass Rollen von erheblicher Länge entstehen konnten: 1057 3,47 m^[2], 1060 7 m^[3]. Beide Privilegien waren ebenfalls für das Lavrakloster bestimmt.

Das Protokoll bestand aus Invocatio, Intitulatio, Inscriptio, der Text enthielt Arenga (Prooimion), Narratio, Dispositio und Sanctio, zum Eschatokoll gehören Datierung, Legimus und die eigenhändige Kaiserunterschrift in Rottinte. Seit dem 13. Jahrhundert wird das Protokoll auf eine symbolische Invocatio in Kreuzesform reduziert, die Sanctio entfällt und oft fehlt die Arenga. Im Eschatokoll entfällt das Legimus und die Datierung wird mit einem Aushändigungsvermerk verbunden. Seit dem 14. Jahrhundert wird das Bombyzinpapier im Regelfall durch Pergament ersetzt.

Gegen Ende des 11. Jahrhunderts wurde für Privilegien geringerer Bedeutung als vereinfachte Form das *Chrysobullon Sigillion* eingeführt. Noch stärker vereinfacht ist seit dem 14. Jahrhundert der *Chrysobullos Horismos*, der sich von einem Prostagma durch die kaiserliche Unterschrift, an deren Stelle im Prostagma das Menologem steht, und die Goldbulle unterscheidet. Für die mit Goldbulle besiegelten Urkunden wird vielfach auch die Bezeichnung *Chrysobullen* verwendet.

Literatur Franz Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2: *Regesten von 1025-1204* (= *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit*. Reihe A, Abteilung 1, 2). Beck, München 1925.

Franz Dölger, Johannes Karayannopulos: *Die Kaiserurkunden* (= *Handbuch der Altertumswissenschaft*. Abteilung 12: *Byzantinisches Handbuch*. Teil 3, Band 1: *Byzantinische Urkundenlehre*. Abschnitt 1). Beck, München 1968, S. 117-128.

Werner Seibt: *Chrysobull*. In: *Lexikon des Mittelalters*. Band 2: *Bettlerwesen bis Codex von Valencia*. Metzler, Stuttgart 1999, ISBN 3-476-01742-7, Sp. 2050

Einzelnachweise ↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 907.

↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 932.

↑ Dölger: *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. Band 2. 1925, Nr. 946.

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Chrysobullos_logos.

**Textul privind cele trei privilegii sau Σιγίλλια sunt luate din revista:
Byzantinische Zeitschrift, Leipzig, fondator Karl Krumbacher,
 1893, an II, pp. 40-48.**

De prin anul 1020, în lista privind ordinea după rang al scaunelor eparhiale, sufragane Arhiepiscopiei Autocefale de Ahridei – Ohridei, al doilea ca importanță era cel al Mitropoliei de Kastoria, Καστοριά, [albaneză *Kostur(i)*, bulg/mac. Костур/*Kostur*, Turcă *Kesriye*, aromână *Kastoria*], Macedonia, așezare de pe malul lacului cu același nume, azi în Grecia, la granița de nord-vest, cu Albania. În cazul acesta scaunul Kastoriei constituia Prototronul - Πρωτόθρονος - Episcopus primae sedis – Scaunului Arhiepiscopal Autocefal al Ahridei – Ohridei, așa după cum scaunul Mitropoliei Moldovei este al doilea în ordinea ierarhică a dipticului Bisericii Ortodoxe Române, după scaunul Patriarhal de la București. Prototronul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol era și rămâne secole de-a rândul scaunul Cezareei Capadociei, Καισάρεια της Καπαδοκίας, după cum îl atestă și glava 391, din *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652. Locul de Τόπος sau locuitor pentru vot în Sinodul patriarhal era conferit și altor arhieriei, în lipsa titularului Cezareei de la ședințe. Astfel, de prin 1387, locul de topos al Cezareei îl deținea Mitropolitul Tesalonicului, care, înainte de acest an, ținea locul Ancirii (vezi regestul patriarhal *nr. 2804, din 1 sept. 1386).² Cei doi termeni: topos și prototronos au semnificație și utilizare diferită și independentă, atribuirea lor fiind făcută de patriarh, după nevoile sinodale momentane, pentru asigurarea numărului de membri și a majorității la vot în sinod și pentru asigurarea formei canonice [*sinodale*], de elaborare a deciziilor și documentelor sinodale și de cancelarie. Prtotronul Alexandriei era scaunul de Pelousion³, al Antiohiei, scaunul de Tyros (Τύρος, azi în sudul Libanului), al Ierusalimului scaunul din Caesarea Philippi, azi Banyas, Baniyas, Πανειάς, Καισάρεια του Φιλίππου, în Israel (a nu se confunda cu Cezarea Palestinei sau Caesarea Maritima, παράλιος Καισάρεια, în Israel), iar al Ciprului, scaunul Tamasiei (Tamasus, Tamassos, Ταμασσός, oraș de care azi mai amintesc doar ruinele de lângă satul Politiko, în sud-vestul capitalei Nikosia), azi scaun mitropolitan de Tamassos-Limassol.

Vezi la: Heinrich Gelzer, în: *Byzantinische Zeitschrift*, 1893, an II, pp. 48-49u.; an I, 1992, p. 247, 251, 253 etc.

² Pp. 104-105, din: LES RÉGESTES *des actes du Patriarcat de Constantinople*, vol. I, Les actes des Patriarches, Fasc.VI, Le Régestes de 1377 à 1410, par Jean DARROUZÈS, Institut Français d'Études Byzantines, Paris, 1979, reg. nr. 2682-3286, 548 p. (=Le Patriarcat Byzantin, Serie I).

³ Pelusium (*latin*); Πηλούσιον *Pelousion* (*grec*); Tell el-Farama (*arab*.); Senu ori Per Amun; (*vechea egipteană*); Sin (*Vechiul Testament*); Peremoun (*coptă*); Seyân (*aramaică*); este un oraș vechi egiptean, așezat în partea răsăriteană a Deltei Nilului, la o distanță de 30 km. de Port Said.

tischen Bistümern aufgezählt wird. Solche Widersprüche kommen auch anderwärts vor (das isaurische Seleukeia unter Konstantinopel, wie unter Antiochien). Das durch die heilige Geschichte und die Wallfahrten bedeutsame Gebiet war eben strittiges Grenzland zwischen beiden Patriarchaten.

Um so weniger stimmen die übrigen Teile der beiden Listen überein; die äthiopischen u. s. w. Eparchien übergeht der Grieche. Aber seine sechs Metropolen finden sich nur teilweise beim Araber. Pelusion ist in Faramâ, Ptolemais in Barğa und Bilbaïs vielleicht in Leonto wiederzuerkennen. Für die Metropolen von Libya sicca, von Arkadien und Oberägypten fehlen dagegen beim Araber die Parallelen. Auffällig ist andererseits, daß der Grieche nicht entsprechend dem Misr des Arabers ein Babylon bietet.

Die Geschichte der späteren Jahrhunderte des alexandrinischen Patriarchats zeigt uns, daß dasselbe wieder enger an Byzanz geknüpft wurde, und damit war eine Hellenisierung des bisher arabischen Patriarchalklerus verbunden. Ich vermute, daß dieser Umgestaltungsprozess im 11. Jahrhundert vor sich ging. Sein Niederschlag zeigt sich uns in der griechischen Bistümerliste. Die Nummern 7—13 sind die im Delta (vorab im Osten) wirklich vorhandenen orthodoxen Gemeinden, während die sechs Metropolen in der Hauptsache wohl reine Titularen des Patriarchats waren, die man den alten Verzeichnissen entlehnte.

Wir wenden uns zur Betrachtung der bulgarischen Bistümerverzeichnisse. Wir besitzen davon zwei, oben (Byz. Zeitschr. I 256 ff.) abgedruckte, aber von einander unabhängige Verzeichnisse: 1) das des Berolinensis und des Vaticanus 1897 (B), 2) das des Vaticanus 828 (C). Daß das letztere, obwohl in Zahl und fast allen Namen der Bistümer mit dem erstern übereinstimmend, doch bedeutend jünger sei, zeigt sich leicht. Die Überschrift in B lautet: *αί υποκείμεναι επισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλγαρίας*, dagegen die in C: *τάξις τῶν θρόνων τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς*. Der Verfasser des ersten Verzeichnisses weiß also noch nichts von der Theorie, welche den von Justinian errichteten erzbischöflichen Stuhl von Iustiniana prima mit Achrida identifizierte und so den autokephalen bulgarischen Erzbischof zum rechtmäßigen Inhaber jenes alten und autonomen Thrones machte, während der Verfasser des zweiten sie ohne weiteres rezipiert. Zachariä von Lingenthal (Beiträge zur Geschichte der bulgarischen Kirche: mémoires de l'académie impériale des sciences de St. Pétersbourg VII série T. VIII 3 S. 26 ff.) hat nun in gründlichster Weise dargethan, wie wahrscheinlich von einem Kleriker des Erzbischofs von Achrida diese Theorie allmählich ausgebildet wurde. Theophylaktos kennt sie noch

nicht, ebenso wenig der Verfasser des von Ducange herausgegebenen Verzeichnisses der *Ἀρχιεπίσκοποι Βουλγαρίας*. Zuerst gedenkt ihrer Theodoros Balsamon (um 1200), und im 13. Jahrhundert hat sie allgemeine Gültigkeit. Demetrius Chomatianos schreibt sich demgemäß: *Δημήτριος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας* (cfr. Pitra, *analecta sacra* VII 49, 479, 481) und wird so auch angeredet (l. c. 503 u. s. f.). Die neue Theorie ist ihm schon durchaus geläufig, und er setzt sie in seinem zweiten Schreiben an den ökumenischen Patriarchen Germanos weitläufig auseinander (l. c. 494 ff.).¹⁾ Demgemäß können wir das erste Verzeichnis dem 11. oder 12., das zweite frühestens dem 13. Jahrhundert zuweisen.

Unsre Verzeichnisse gewähren uns demnach Aufschluss über den Umfang der bulgarischen Diözese, welche dieselbe unter der griechischen Herrschaft (1019—1187) behauptete. Sie weichen aber bedeutend ab von der Cirkumskription der Diözese, welche Kaiser Basileios II Bulgaroktonos vornahm. Es lohnt sich daher, unser Verzeichnis mit den Urkunden des Basileios zu vergleichen.

Drei Erlasse des Kaisers Basileios an den Erzbischof Johannes von Achrida, von denen der zweite aus dem Mai 1020 datiert ist, sind erhalten in einem gleichfalls an den Erzbischof von Bulgarien gerichteten Chrysobull des Kaisers Michael Paläologos vom Jahre 1272. Zuerst herausgegeben wurde dieses wertvolle Aktenstück von Rhallis und Potlis in ihrem *Σύνταγμα τῶν κανόνων* V p. 266 ff., und danach ist es wieder abgedruckt bei Zachariä v. Lingenthal: *jus Graeco-Romanum* III p. 319 ff. Die Urkunde war dem von den griechischen Herausgebern vielbenutzten Codex des Erzbischofs Gerasimos von Argos entlehnt. Leider enthielt diese Handschrift nur die Einleitung Michaels und die kleinere Hälfte von Basileios' erstem Erlasse. Der gelehrte Bischof Porphiri Uspenskij war nun so glücklich, das vollständige Chrysobull Michaels in einer sinaïtischen Handschrift aufzufinden. Von den drei in dieser Handschrift vollständig erhaltenen Erlassen des Kaisers Basileios hat E. Golubinskij in seiner Geschichte der bulgarischen, serbischen und rumunischen Kirche (russisch). Moskau 1871 S. 259—263 den Text nach Uspenskijs Abschrift veröffentlicht. Da

1) Es ist eine merkwürdige Thatsache, daß diese Theorie von der ausschweifenden Herrschergewalt der achridenischen Diözese gerade in der Epoche ausgedacht wird, wo faktisch Achrida durch die neugegründeten autokephalen Kirchen von Trnovo und Peć seinen alten Glanz und Machtumfang großenteils verlor. Die langen Bistümerverzeichnisse von Antiochien und Alexandrien aus einer Zeit, wo die Zahl der wirklichen Suffragane eine recht beschränkte war, bieten dazu auffällige Parallelen.

dieses Werk wenigstens im Westen schwer zugänglich ist, bringe ich hier den Text der drei Erlasse mit gütiger Erlaubnis des Herrn Verfassers nochmals zum Abdruck, indem ich für den ersten Teil die Abweichungen der Ausgabe nach der Gerasimoshandschrift beifüge.¹⁾

Πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων τῶν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ δωρημένων τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν ἀγαθῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαινόντων, τοῦτό ἐστι παρὰ πάντα ἐξαιρετον τὸ προσθήκη γενέσθαι τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων γενέσθαι
5 ὑπὸ ζυγὸν ἓνα.

Ἐντεῦθεν οὖν καὶ τὸν εὐλαβέστατον μοναχὸν Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ἐκνώσαμεν εἶναι καὶ τὰ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ προσήκοντα παρ' αὐτοῦ ἰθύνεσθαι.

Καὶ ἐπεὶ ἤτήσατο ὁ τοιοῦτος ἐγγράφως ἔχειν τοὺς ὀφείλοντας ταῖς
10 ἐκκλησίαις τῆς ἐνορίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ κληρικοὺς καὶ παροίκους ὑπηρετεῖν, δεδώκαμεν αὐτῷ τὸ παρὸν σιγίλλιον τῆς βασιλείας ἡμῶν. Δι' οὗ παρακελευόμεθα αὐτὸν μὲν τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἔχειν εἰς τὰ κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ ἡγουν εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὴν Πρέσπαν, τὸν Μόκρον καὶ τὴν Κίτζαβιν κληρικοὺς μ̄ καὶ παρ-
15 οἴκους λ̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Καστορίας εἰς τὰ κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ ἡγουν εἰς αὐτὴν τὴν Καστορίαν, εἰς τὸν Κούρεστον, τὴν Κολώνην, τὴν Δεάβολιν, τὴν Βοῶσαν καὶ τὸν Μῶρον κληρικοὺς μ̄ καὶ παροίκους λ̄. εἰ τάχα καὶ περισσοτέρους εἶχε πρόην, ἀλλ' οὖν οὐ βουλόμεθα ὑπερ-
20 βαινεῖν τὸν ἀριθμὸν τῶν κληρικῶν καὶ παροίκων τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Γλαβινίτζης εἰς αὐτὴν τὴν Γλαβινίτζαν καὶ εἰς τὰ Κάνινα καὶ Νεανίσκαν κελεύομεν ἔχειν κληρικοὺς μ̄ καὶ παροίκους λ̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Μογλαίνων εἰς αὐτὰ τὰ Μόγλαινα καὶ τὸν
25 Πρόσακον καὶ τὴν Μερίχοβαν καὶ τὴν Σετίνην καὶ τὸν Ὄστροβὸν καὶ εἰς τὰ Ζαόδρουα κληρικοὺς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βουτέλεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ εἰς τὸν Πρίλαπον καὶ εἰς τὴν Δευρέτην καὶ εἰς τὸν Βελεσσὸν κληρικοὺς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

30 Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Στρουμίτζης εἰς αὐτὴν τὴν Στρούμιτζαν

1) In den Noten ist G = Gobulinskij; Z = jus Graeco-Romanum III p. 319.

2 καὶ ἀριθμὸν Z. εὐἀριθμους (sic) G 4 Ῥωμαίων] ῥωμαϊκῇ Z 12 τὸν fehlt bei G 13 ἡγουν] ἦτοι Z. εἰς fehlt bei G 14 τὸν μέκρον Z. Die römischen Zahlen Gs habe ich durch die griechischen ersetzt 16 ἡγουν] ἦτοι Z
17 αὐτὴν fehlt bei G. Κουρέων (sic) G 18 Μῶρον G 19 περισσότερον G 21 Γλαβανίτζης (sic) G; aber Γλαβινίτζαν (sic) G. γλαβινίτζαν Z 22 εἰς νεάνισκαν Z
23 λ] μ̄ Z 25 μυρίχοβαν Z 28 δευρετὴν Z. βελεσσὸν Z 30 Στρούμιτζης G

καὶ τὸν Ῥαδοβίστον καὶ τὸν Κονέτζην κληρικοὺς $\bar{\iota}\beta$ καὶ παροίκους $\bar{\iota}\beta$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Μοροβίσδου εἰς αὐτὸν τὸν Μορόβισδον καὶ τὸν Κοζιάκον καὶ τὴν Σλαβίστην καὶ τὴν Σθλετοβὰν καὶ τὸν Λουκόβιτζον καὶ τὴν Πιάνιτζαν καὶ τὴν Μαλέσοβαν κληρικοὺς $\bar{\iota}\epsilon$ 5 καὶ παροίκους $\bar{\iota}\epsilon$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βελεβουσδίου εἰς αὐτὴν τὴν Βελεβούσδαν καὶ τὸν Σουνδιάσκον καὶ τὴν Γερμάνειαν καὶ τὸν Τερίμερον 8.260 καὶ τὸν Στοβὸν καὶ τὸν κάτω Σουνδέασκον καὶ τὰ Ῥάσλογα κληρικοὺς $\bar{\iota}\epsilon$ καὶ παροίκους $\bar{\iota}\epsilon$. 10

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Τριαδίτζης εἰς αὐτὴν τὴν Τριάδιτζαν καὶ τὸν Πέρνικον καὶ τὴν Σύκοβον καὶ τὴν Σβενέαπος κελεύομεν ἔχειν κληρικοὺς $\bar{\mu}$ καὶ παροίκους $\bar{\mu}$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Νίσου εἰς αὐτὴν τὴν Νίσον καὶ εἰς τὸ Μόκρον καὶ τὸν Κομπλὸν (?) καὶ Τόπλιτζαν καὶ τὸν Σφελίγοβον 15 κληρικοὺς $\bar{\mu}$ καὶ παροίκους $\bar{\mu}$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βρανίτζης εἰς τὴν Βράνιτζαν καὶ τὸν Μορόβισκον καὶ τὸν Σφεντέρομον καὶ τὸν Γροντσον (?) καὶ τὸν Διβίσισκον καὶ τὴν Ἰστααγλάγγαν καὶ τὸν Βροδάρισκον κληρικοὺς $\bar{\iota}\epsilon$ καὶ παροίκους $\bar{\iota}\epsilon$. 20

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βελεργράδων εἰς αὐτὰ τὰ Βελάγραδα καὶ τὸν Γραδέτζην καὶ τὸν Ὀμτζὸν καὶ τὸν Γλαβεντίνου καὶ τὴν Ἄσπρην Ἐκκλησίαν κληρικοὺς $\bar{\mu}$ καὶ παροίκους $\bar{\mu}$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Θράμου κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικοὺς $\bar{\iota}\epsilon$ καὶ παροίκους $\bar{\iota}\epsilon$. 25

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῶν Σκοπίων εἰς αὐτὰ τὰ Σκόπια καὶ τὸν Βινέτζην καὶ τὸν Πρεάμορον καὶ τὴν Λύκοβαν καὶ τὸν Πρίνιπον κληρικοὺς $\bar{\mu}$ καὶ παροίκους $\bar{\mu}$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πριζδριάνων εἰς αὐτὰ τὰ Πριζδριάνα καὶ τὸν Χοσνὸν καὶ τὸν Λεασκουμτζὸν καὶ τὸν Βραίτον κληρικοὺς $\bar{\iota}\epsilon$ 30 καὶ παροίκους $\bar{\iota}\epsilon$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Διπαινίου εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικοὺς $\bar{\lambda}$ καὶ παροίκους $\bar{\lambda}$.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Σερβίων κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικοὺς $\bar{\lambda}$ καὶ παροίκους $\bar{\lambda}$, 35

1 ῥαδόβιστον Z 4 κοζιάκον Z. Σλάβιστην G 5 μολέσοβαν Z 7 βελέβουσαδαν Z 8 καὶ vor τὸν Σουνδ. fehlt bei G. Σουνδιάσκον (sic) G. σουντιασκὸν Z 9 Σουνδέασκον (sic) G. σουαδέασκον Z 9 ῥαίλογα Z 11 Τριαδίτζαν G 12 Mit τὸν πέρνικον bricht der Codex des Gerasimos ab; das übrige bietet nur Golubinskij 12 τὴν (sic) Συκ. Σβενέαπος (sic) 14 αὐτὴν τὴν (sic) N. 22 τὸν (sic) Γρ. 24 τῆς (sic) Θρ.

ἵνα ἐξκουσεύωνται οἱ τοιοῦτοι πάντες κληρικοὶ ἀπὸ τε οἰκοδομίου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπηρειῶν, ὡς ἐξκουσεύοντο καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ. Ὅθεν καὶ πρὸς εἰδησιν τῶν μεθ' ἡμᾶς βασιλέων ποιήσαντες τὸ παρὸν σιγίλλιον δεδώκαμεν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ, βουλλώσαντες τῷ βουλλωτηρίῳ τῆς
5 βασιλείας ἡμῶν διὰ μολίβδου.

Ἐν μὲν τοῦτο τοιοῦτον, ἕτερον δὲ·

Ἐπεὶ ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἠτήσατο τὴν βασιλείαν ἡμῶν μετὰ τὸ ἐκθέσθαι ταύτην σιγίλλιον διαλαμβάνον περὶ πάσης ἐπισκοπῆς Βουλγαρικῆς, ὁπόσῃν τὴν ἐνορίαν ἔχει, ποιῆσαι καὶ ἕτερον
10 σιγίλλιον περὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκοπειῶν τῶν μὴ συναριθμηθέντων ἐν τῷ προτέρῳ σιγίλλίῳ τῶν κατ' αὐτὸν λοιπῶν ἐπισκοπειῶν διὰ τὸ τοὺς γειτνιαζούσας μητροπολίτας καθαρχάσαι ταύτας ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς
8. 261 ἐνορίας καὶ πρὸς | αὐτοὺς οἰκειῶσαι. Καὶ ἡ βασιλεία μου οὐκ εὐδοκεῖ ὁδοβατεῖν τινα ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἕως ἐνὸς βήματος ἔσω
15 τῶν τῆς Βουλγαρικῆς ἐνορίας, ἀλλὰ πάσας τὰς Βουλγαρικὰς ἐπισκοπὰς, αἷς ὑπὸ Πέτρου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Σαμουήλ ἐδεσπόζοντο καὶ κατεῖχοντο καὶ παρὰ τῶν τότε ἀρχιεπισκόπων καὶ τὰ λοιπὰ ἕπαντα κάστρα, τὰ αὐτὰ θεσπίζομεν ἔχειν καὶ διακρατεῖν τὸν νυνὶ ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον· οὐ γὰρ ἀναιμωτὶ καὶ πόνων χωρὶς καὶ ἰδρώτων, ἀλλὰ διὰ
20 καρτερίας πολυτελοῦς καὶ συμμαχίας θεϊκῆς ὑπόσπονδον τὴν χώραν ταύτην ὁ θεὸς ἡμῖν ἐδώρησατο, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εὖ μάλα τρανῶς ἡμῖν ἀρωγούσης καὶ τὰ διεστῶτα εἰς ἓν συναπτούσης, ὑπὸ ζυγὸν ἓνα θέμενος, τοὺς ὄρους καὶ τὸν τύπον, τοὺς καλῶς παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλευσάντων θεσπισθέντας, μηδὲν λυμηναμένης. εἰ γὰρ τῆς χώρας
25 ἐγκρατεῖς ἐγενόμεθα, ἀλλὰ τὰ ταύτης δίκαια ἀπαράσπαστα διετηρήσαμεν, ἐπικυροῦντες αὐτὰ διὰ χρυσοβούλλων καὶ σιγίλλίων ἡμῶν, καὶ τὸν νῦν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας τοσαύτην τὴν ἐνορίαν ἔχειν θεσπίζομεν, οἷαν καὶ πόσῃν εἶχε ἐπὶ Πέτρου τοῦ βασιλέως καὶ δεσπόζειν καὶ διακατέχειν πάσας τὰς ἐπισκοπὰς Βουλγαρίας, οὐχ ὅσαι δηλαδὴ
30 τῷ προτέρῳ σιγίλλίῳ ἔτυχον τεθεῖσαι, ἀλλὰ καὶ ὅσαι διαλαθοῦσαι οὐ ταύταις συνετάγησαν καὶ αἱ διὰ τῶν παρόντων σιγίλλίων ἐμφανισθεῖσαι καὶ ἐξ ὀνόματος τεθεῖσαι, καὶ ταύταις ὡς καὶ ταῖς λοιπαῖς κληρικοὺς καὶ παροίκους δωροῦμεθα· ἤγουν κελεύομεν ἔχειν τὸν Δρίστρας ἐπίσκοπον εἰς τὰ κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ κάστρα τὰ περὶ
35 αὐτὴν κληρικοὺς μ̄ καὶ παροίκους μ̄. Ἐπὶ Πέτρου γὰρ βασιλεύσαντος ἐν Βουλγαρίᾳ αὕτη μὲν τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἀξιώματι ἐλαμπρύνετο· μετὰ δὲ τοῦτο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβαίνόντων τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ μὲν εἰς Τριάδιτζαν, τοῦ δὲ ἐν τοῖς Βοδηνοῖς καὶ ἐν τοῖς Μο-

1 ἐξκουσεύονται 4 βουλλώσαντες 8 ταύτην (sic) 10 und 11 ἐπισκοπῶν?
10 συναριθμηθέντων 11 προτέρῳ 21 εὖ μάλα 22 διεστῶτα. ὄνο 24 λε-
μηναμένης 29 οὐκ 31 ταυταῖς 38 Τριάδιτζαν. δὲ fehlt bei G

γλαίνοις, εἰθ' οὕτω ἐν τῇ Ἀχρίδῃ τὸν νῦν εὗρομεν ἀρχιεπίσκοπον, καὶ αὐτὴν μὲν τὴν Ἀχρίδα τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἔχειν, ἐπίσκοπον δὲ εἰς τὴν Δρίστραν χειροτονῆσαι.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Βοδίνης κελεύομεν ἔχειν εἰς τὰ κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ κληρικούς μ̄ καὶ παροίκους μ̄. ὅτι γὰρ καὶ προσφορω- 5
τάτη αὕτη μοι γέγονε καὶ προσδευτικωτάτη καὶ πρὸς τὴν τῆς χώρας εὐθείαν ὁδὸν τὰς εἰσόδους ἀνέφξεν, ἔδει | πάντως αὐτὴν καὶ μεγίστων s. 262
ἐπιτεύξασθαι ἀμοιβῶν καὶ τῶν κρειττόνων πάντως ὑπεραρθῆναι· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ὑπεραίρειν καὶ ὑπερκεῖσθαι τοῦ ἀρχιεπισκόπου κληρικῶν καὶ παροίκων τὴν ἰσομοιρίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου ταύτη δεδώκαμεν, 10
ἐπαυξήσαντες δέκα ὑπὲρ τοὺς ἑβδομήκοντα τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ῥάσου εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κελεύομεν ἔχειν κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ὠραίας κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιβ̄ καὶ παροίκους ιβ̄. 15

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Τζερνίκου κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Χιμαίρας κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιβ̄ καὶ παροίκους ιβ̄.

τὸν γὰρ μητροπολίτην Δυρραχίου μόνον τῷ θρόνῳ αὐτοῦ ἐμμεῖναι 20
κελεύομεν καὶ ἀρκεῖσθαι τοῖς περὶ αὐτὸν κτήμασι καὶ χρήμασι, καὶ μὴ ἐπιβαίνειν ταῖς τῆς Βουλγαρίας ἐπισκοπαῖς. τῷ γὰρ ἀρχιεπισκόπῳ Βουλ-
γαρίας ταύτας ἐκνρώσαμεν, ὡς καὶ ἀπὸ παλαιοῦ τὸ κῦρος ἦν αὐτῷ καὶ ἡ
ἐξουσία παρὰ τῶν ἀρχαίων τετύπεται. οὐ γὰρ παραχαράττομέν τι ἐκ τῶν
προτυπωθέντων τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας, ἀλλ' εἰ καὶ ἡμαυρώθησαν, 25
ἀνιστοροῦμεν καὶ ἀνατυποῦμεν διὰ τοῦ παρόντος σιγιλλίου ἡμῶν, ἀπαρά-
θραυστά τε διατηρεῖσθαι καὶ ἀκαινοτόμητα πάντα τὰ ἐξ ἀρχαίων ἀνήκοντα
τῇ ἀρχιεπισκοπῇ καὶ μήτε τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν ταῖς Βουλ-
γαρίας ἐπισκοπαῖς ζυγομαχεῖν, ἀρκεῖσθαι τε τοῖς ἰδίοις καὶ ἐξ ἀρχαίων
ὄρων βεβαιωθεῖσιν, αἰδίου μένειν τῇ ἰδίᾳ δεσποτείᾳ καὶ ἀκαινοτόμητον. 30

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ἀδριανουπόλεως κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Βοθρώτου κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν 35
ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιβ̄ καὶ παροίκους ιβ̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ἰωαννίνων κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

5 προσφορωτάτη αὕτη μοι 6 προσδευτικωτάτη. Das Wort προσδευτικός
von προσδευτής ist neu 7 ὁδόν. εἰσόδους μεγίστων 20 ἐμμεῖναι 23 κῦρος
25 προτυποθέντων 33 Der Name fehlt im Codex 35 τὴν fehlt

Καὶ τὸν ἐπίσκοπον [αὐτὸν] Κοζίλης κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς ιε̄ καὶ παροίκους ιε̄.

Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Πέτρου κελεύομεν ἔχειν εἰς πᾶσαν τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κληρικούς μ καὶ παροίκους μ̄.

5 Οὐ μόνον δὲ τὰς ἐξ ὀνόματος τεθείσας ἐπισκοπὰς ἔχειν θεσπίζομεν τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας, ἀλλ' εἰ καὶ λοιπὰ
 8. 263 ὑπελείφθησαν | διὰ λήθην μὴ ἐμφανισθεῖσαι καὶ τῶν Βουλγαρικῶν
 ὄρων ἐντός εἰσι, καὶ ταύτας διακατέχειν καὶ δεσπόζειν παρακελευόμεθα,
 καὶ ὅσα ἕτερα ὑπελείφθησαν κάστρα ἐκτὸς τῶν σιγιλλίων τῆς βασιλείας
 10 μου, ταῦτα πάντα κατέχειν τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ
 λαμβάνειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλ-
 γαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν, ὅσοι ἐν-
 τὸς Βουλγαρικῶν ὄρων εἰσὶ, τιμᾶν δὲ αὐτὸν καὶ σέβεσθαι μεγάλως καὶ
 ἀκούειν τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς παραινέσεως καὶ πάντας τοὺς ἐν
 15 Βουλγαρία στρατηγούς καὶ λοιποὺς ἀπαιτητὰς καὶ ἄρχοντας, καὶ μὴ
 περικόπτεσθαι αὐτούς μήτε εἰς μοναστήριον Βουλγαρικὸν, μήτε εἰς
 ἐκκλησίαν ἢ ἐν οἴῳδῆποτε ἐκκλησιαστικῷ ὅλως πράγματι, μήτε κω-
 λύειν αὐτὸν μήτε τοὺς ὑπ' αὐτὸν θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους ἢ ἐμ-
 ποδίζειν τούτους, ἵνα μὴ μεγάλην καὶ ἀσυμπαθῆ ὁ τοιοῦτος ἀπὸ τῆς
 20 βασιλείας ἡμῶν ἀγανάκτησιν Ὅθεν καὶ πρὸς εἰδήσιν τῶν
 μεθ' ἡμᾶς βασιλέων ποιήσαντες τὸ παρὸν σιγίλλιον, δεδώκαμεν τῷ
 ἀγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ, βουλλώσαντες τῷ βουλλωτηρίῳ τῆς βασι-
 λείας ἡμῶν διὰ μολίβδου μηνὶ μαίῳ ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ πεντακο-
 σιοστοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου.

25 Ἔτι δὲ καὶ ἕτερον·

Τῇ ἀγιωτάτῃ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας τὸ παρὸν σιγίλλιον ἐδόθη
 τῆς βασιλείας ἡμῶν, ὡς ἂν ἀκωλύτως κατέχη τὰς ἐπισκοπὰς ταύτας τῶν
 τε Σερβίων καὶ Σταγῶν καὶ Βερροίας· τοῖς Βουλγαρικοῖς γὰρ
 ὄροις καὶ ταύτας διακειμένας διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν σιγιλλίου ταῖς
 30 λοιπαῖς συνετάξαμεν ἐπισκοπαῖς καὶ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας
 ἐκυρώσαμεν, καὶ ταύταις δὲ κληρικούς καὶ παροίκους δωρήσασθαι διανοη-
 σάμεθα·

τῷ μὲν Σταγῶν παροίκους ιβ̄ καὶ κληρικούς ιβ̄,

τῷ δὲ Βερροίας κληρικούς λ̄ καὶ παροίκους λ̄,

35 τῇ δὲ ἐπισκοπῇ Σερβίων τῷ πρώτῳ σιγιλλίῳ ἐδόθη αὐτοῖς καὶ μὴ
 κωλύηται.

Basileios hat nach der Eroberung des bulgarischen Reiches die ganze Verfassung und Verwaltung durchaus auf dem alten Fusse be-

3 ἔχειν fehlt 7 λίθην ἐμφανισθεῖσαι 8 τούτας 16 περικόπτεσθαι (?) 20 εἰδήσιν 27 ὡς ἂν κατέχει 28 τε] δὲ Σερβίων 28 und 33 Στάγων 35 σιγίλλω αὐτοῖς (sic) 36 κολύηται

lassen¹⁾; ebenso wurde der Kirche von Bulgarien ihre bisherige Unabhängigkeit von Konstantinopel durch die drei Erlasse im weitesten Umfange garantiert. Wie Basileios in politischer Beziehung die bisherigen Naturalleistungen aufrecht erhielt, deren Umwandlung in Geldabgaben zwanzig Jahre später zur Revolution führte, so scheint er auch der Kirche ihr nationales Gepräge gelassen zu haben; wenigstens der von ihm eingesetzte erste Erzbischof Johannes war ein Landeskind, während erst sein nach Basileios' Tod eingesetzter Nachfolger Leon griechischer Nationalität ist. (*πρῶτος ἐκ Ῥωμαίων.*)²⁾

In den Erlassen wird dem Erzbischof und ebenso seinen sämtlichen Suffraganen durch kaiserliches Privileg eine bestimmte Anzahl Kleriker und *Πάροικοι* für jede Kirche garantiert. Neben der Archiepiskopal-diöcese werden sechzehn bischöfliche aufgezählt. Die bischöflichen Kleriker sind von den Staatslasten frei, *ὡς ἐξκουσεύοντο καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ.* Es ist demnach vollkommen klar: das Privileg des Kaisers bestätigt der achridensischen Erzdiöcese denjenigen Umfang, welchen sie in der letzten Zeit des Reiches, unter Car Samuel, besaß. Allein damit giebt sich der Erzbischof nicht zufrieden. Er will den alten Umfang seiner Erzdiöcese hergestellt wissen, wie er unter Car Peter (927—968) bestanden hatte. Und der Kaiser willfahrt ihm auch hierin. Im zweiten Erlaß vom Mai 1020 wird ausdrücklich festgestellt: *καὶ τὸν νῦν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας τοσαύτην τὴν ἐνορίαν ἔχειν θεσπιζομεν, οἷαν καὶ πόσην εἶχε ἐπὶ Πέτρον τοῦ βασιλέως καὶ δεσπόζειν καὶ διακατέχειν πάσας τὰς ἐπισκοπὰς Βουλγαρίας, οὐχ ὅσαι δηλαδὴ τῷ προτέρῳ σιγιλλίῳ ἔτυχον τεθεῖσαι, ἀλλὰ καὶ ὅσαι διαλαθοῦσαι οὐ ταύταις συνετάγησαν καὶ αἱ διὰ τῶν παρόντων σιγιλλίων ἐμφανισθεῖσαι καὶ ἐξ ὀνόματος τεθεῖσαι.* So werden Dristra, Bdyn, Rhasos und eine ganze Reihe Suffragane der Metropolen Thessalonike, Naupaktos und Dyrrachion der Diöcese von Achrida zugesprochen. Endlich der dritte Erlaß verfügt dasselbe bezüglich der Diöcesen Serbia (das schon zum Samuelischen Bestand gehört hatte), Stagoi und Berröa.

1) Die Urkunde II: *εἰ γὰρ τῆς χώρας ἐγκρατεῖς ἐγενόμεθα, ἀλλὰ τὰ ταύτης δίκαια ἀπαράσπαστα διετηρήσαμεν, ἐπικυροῦντες αὐτὰ διὰ χρυσοβούλλων καὶ σιγιλίων ἡμῶν.* Skylitzes 715, 1: *Βασιλεῖον γὰρ τοῦ βασιλέως, ὀπηνίκα τὴν Βουλγαρίαν ὑπηγάγετο, μὴ θελήσαντός τι νεοχρηθῆσαι τῶν ἐθίμων αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῖς σφετέροις ἄρχουσί τε καὶ ἤθεσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ὀρίσαντος διεξάγεσθαι, καθὼς πού καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ.* — Kedren. II 530, 10.

2) Vgl. Zachariä, Beiträge S. 22: „Die Worte sollen im allgemeinen ausdrücken, daß mit diesem Leo eine neue Ära der *Ἀρχιεπίσκοποι Βουλγαρίας* beginnt. Im besondern sollen sie wohl besagen, daß die Erzbischöfe von nun an nicht mehr ausschliesslich aus der bulgarischen Geistlichkeit gewählt worden sind, sondern vielmehr aus der byzantinischen, den Romäern im neueren Sinne.“

Wir gehen nun zur Betrachtung des Einzelnen über. Hierin ist schon von Frühern, wie Tafel, namentlich aber von Golubinskij in dem gelehrten und äußerst gründlichen Abschnitte: „einzelne Bemerkungen geographischer und historischer Art über die Eparchien“ S. 46—78 ganz vorzüglich vorgearbeitet worden. Ich werde mich daher auf einige kurze Bemerkungen beschränken, zumal mir die einschlägige neuere Litteratur meist unzugänglich ist.

I. Die Diöcesen des Samuelischen Reiches.

1) *Ἀχρίδης*-Ochrid mit den *κάστρα*: *Ἀχρίδης*, *Πρέσπα*, *Μόκρος* und *Κίτζαβις*.

Prespa, am gleichnamigen See gelegen, von den Byzantinern oft erwähnt, noch heute Presba oder Ahil nach dem heil. Achilleios, dessen Gebeine Car Samuel von Larissa dahin überführt hatte. Kedren. II 436, 7. Erzbischof Theophylaktos hält eine Synode daselbst ab: *τὴν ἐν τῷ ἐν ἁγίοις περὶ Ἀχιλλέως τελουμένην ἐνταῦθα σύνοδον*. epist. 23 ed. J. Lami (opera ed. Venet. III 730).

Mokros: Theophylakt. epist. 65 Meursius p. 699 ed. Venet.: *τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀχρίδα πάντα φόβον μεστὰ καὶ τὸ τοῦ Μόκρου μέρος. ὁ δὲ Μόκρος, τῆς Ἀχρίδος τμημα, παρὰ τοῦ δούλου καὶ ἀποστάτου λελήμισται*. ep. 16 Finetti p. 576: *τοὺς ἡμετέρους ἀγροίκους Μοκρηνοὺς*. Demetrios Chomat. 139. *Analecta* ed. Pitra VII 547: *ὁ ἐν τῷ Μόκρῳ τὰς οἰκίσεις ποιούμενος Ῥάδος ὁ στρατιώτης*, heute Mokra; le hameau de Mocréna. Pouqueville, voyage II 395. Zahlreiche Belege bei Golubinskij S. 57. Noch im Beginn des 18. Jahrhunderts wird von Chrysanthos unter den Suffraganen von Achrida als 14. erwähnt: *ὁ Γκόρας καὶ Μόκρας*.

Kitzabis: *Κύτζαβις* Georg. Akrop. 150, 2; 155, 8. *Κίτζαβις* Ephraem. 9153. Theophylakt. epist. 27. Meursius p. 663: *Κίτζαβα . . . ἐνορία τίς ἐστὶ τῇ καθ' ἡμῖν ἀρχιεπισκοπῇ διαφέρουσα*. Der Vorsteher eines dortigen Klosters hatte vom Patriarchen das Recht der Stauropegie erlangt, wogegen der Erzbischof mit großer Energie seine Autokephalie geltend macht. Kičav, heute Kíčevo, türkisch Kričovo, auf den Karten Krtschawa. Golubinskij S. 59. Jireček, Gesch. d. Bulgaren S. 43 u. 575. Im vorigen Jahrhundert ist der 13. Suffragan von Achrida *ὁ Κιτζάβου*.

2) *Καστορία* mit *Κούρεστος* (*Κουρέων*) *Κολώνη*, *Λεάβολις*, *Βοῶσα* und *Μῶρος*.

Kastoria bulg. Kostur, türk. Kesrie, die bekannte Stadt am gleichnamigen See, nimmt in allen Aufzählungen der Suffragane von Achrida die erste Stelle ein. Der Bischof ist daher *πρωτόθρονος* der Diöcese, wie Kaisareia unter den Metropolen von Byzanz, Tyros unter denen von Antiochien, Tamasia in der autokephalen Diöcese Kypros (Acta V

Facsimil nr. 2,
la: Šafarik, în “Glasnik”, Belgrad, VII, 1855, p. 177.

Heinrich GELZER, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 21-23:

**Das Erzbistum (Patriarchat) Achrida von der türkischen Eroberung bis 1650
(III. Archiepiscopia [Patriarhia] Ahridei, de la cucerirea de către turci, până în 1650)
Die Reihe der Erzbischöfe (Patriarchen). (Seria Archiepiscopilor – Patriarhilor)
Ich gebe zunächst auch für diese Epoche die Liste der regierenden Prälaten:**

.....
33. **D o r o t h e o s.** Er wurde 1468, als Mohamed I. von Kroja über Achrida heimzog, mit vielen Boljaren gefangen nach Konstantinopel geschleppt, wie aus dem Briefwechsel zwischen ihm und dem Fürsten der Moldau hervorgeht, den ŠAFARIK im Glasnik VII, S. 177 mitgeteilt hat:⁴

† Durch Gottes Gnade Johann Fürst und Herr von dem ganzen moldowlachischen Lande grüsst in Gott den hochheiligen Erzbischof der I. Justiniana, den Herrscher der ganzen serbischen, bulgarischen und moldowlachische [Δακίας, Dakias, n. t.] Lande. Es soll Euch bekannt gegeben werden, dass unser Metropolit Kyr Visarion (Bessarion) gestorben ist, und wir können Niemand dorthin zur Cherotonie kommen lassen, weil der Weg sehr weit und lang ist und wir uns vor den Bedrängungen durch die Muselmanen fürchten. Wir haben Furcht, da wir hören, dass sie in den westlichen Gegenden Krieg führen; darum bitten wir Eure Heiligkeit, dass sie uns ihren Segen schicke und Leute, welche uns den Metropoliten [weihe und, n. n.] inthronisieren werden, und noch bitten wir, dass sie unser Gesuch nicht verachten möge und gesund bleibe für die Zeit vieler Jahre. Amen.

Im Jahre 6964 April Ind. IV = 1456 [1466, n. n.].⁵

Die Antwort lautet: [Răspunsul sună:]

† D o r o t h e j von Gottes Gnaden Erzbischof von Prima Justiniana und der Bulgaren, Serben und der nördlichen Gebiete und der übrigen dem frommen, von Gott geschenkten und Christus liebenden Johann Stephan, dem Wojewoden von ganz Moldowlachia Geschenk, Gnade und Friede von dem allmächtigen Gotte und Christus unser Herr soll mit Euch sein. Amen.

⁴ Traducera în românește:

Eu dau în primul rând și pentru această epocă lista ierarhilor în funcțiune:

33. Dorotei. El a fost luat ostatec în anul 1468, când Mohamed I se întorcea acasă de la Kroja, prin Ohrida, împreună cu mulți boieri și duși la Constantinopol, după cum reiese din corespondența dintre acesta și Prințul Moldovei, dată la iveală de Šafarik, în “Glasnik”, VII, p. 177. C. JIREČEK a scris o amplă și obiectivă recenzie asupra cărții lui H. Gelzer, făcând și anumite corecturi, privind, mai ales interpretarea documentelor, publicată în Byzantinische Zeitschrift, Leipzig, an XIII, 1904, pp. 192-202. Recenzia aceasta poate fi considerată chiar o expunere în rezumat a Istoriei Patriarhiei [recte Archiepiscopiei Autocefale] de Ohrida, din anii 1018 și până la 1767. C. Jireček nu contestă autenticitatea celor două documente în cauză, un lucru foarte important pentru studiul de față, ci numai datarea acestora.

⁵ Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, p. 22:

† IO [Ștefan, n. t.], Domn și Stăpân peste întreaga Țară a Moldovei, salută în Domnul pe Prea Sfințitul Arhiepiscop al Primei Justiniane, pe Stăpânul întregii Țări a Sârbilor, Bulgarilor și Dacilor (Δακίας) [=Moldovenilor, n. t.]. Să vă fie făcut cunoscut că mitropolitul nostru Kir Visarion a decedat și noi nu putem aduce pe nimeni aici, pentru hirotonia [noului mitropolit, n. t.], deoarece drumul este lung și ne temem de năpăstuirile care ar putea să se abată asupra noastră, din partea [necredincioșilor, n. t.] musulmani.

Ne înspăimântăm [de ei, n. t.], pentru că noi auzim că ei [turcii, păgâni, n. t.] poartă război în părțile de vest; de aceea rugăm pe Prea Sfinția Voastră ca să ne dați binecuvântarea Voastră și să ne trimiteti oameni care să ne poată hirotoni și întroniza mitropolitul și Vă mai rugăm să nu nesocotiți cererea noastră și Vă dorim să rămâneți întru mulți ani cu sănătate. Amin. În anul 6964 april, ind IV = 1456.

Hiermit soll Ew. Frommen Hoheit (Herrschaft) kund gethan werden, dass Ihr Brief zu mir kam, und ich habe verstanden, was Ihr mir von dem Tode des Metropolitens schreibt, und ich möchte selbst zu Euch hinkommen oder meine Leute hinschicken. Aber der allem Guten feindlich gesinnte Teufel und Widersacher des christlichen Geschlechts hat einen Zwiespalt zwischen den weltlichen und geistlichen Bulgaren [d. h. zwischen Clerus und Volk, n. t.] verursacht. Und der Kaiser Sultan Mohamed, als er aus dem Arnäutenlande zurückgekehrt war, hat uns befohlen, dass wir mit einigen Bulgaren und einigen unserer Priester nach Konstantinopel übersiedeln mussten; deswegen schreibe ich Ew. Frommen Hoheit den Brief unserer Demut, damit Ihr nach dem Gesetz und den Kanones und nach der Ordnung der Hl. Väter einen Metropolitens wählet, dass Ihr ihn in Gemeinschaft mit den dortigen Bischöfen weiht und dass sie auch unseren Bruder, den Metropolitens von Ungrowlachia Kyr Makarios einladen, weil er auch zu unserer Eparchie gehört, bis der Herr unsere Trübsal in Freude verwandelt. Indessen soll der Herr Euch Wachstum und Gedeihen verleihen während vieler Jahre. Amen.

Im Jahre 6965 Okt. V Ind. (= 1457) [1467, n. n].⁶

Comentariul lui Gelzer, Idem, p. 23

Beidemaal stimmen Weltjahr und Indiktion zusammen, indessen die Zahlen sind falsch; es muss Weltjahr 6974 April XIV Ind. Und 9675 Okt XV Ind. Heissen. JIREČEK, Geschichte der Bulgaren S. 368 N. 23.

Es ist charakteristisch für den Erzbischof von Achrida, dass er schlankweg behauptet, die Donaufürstentümer gehörten zu seiner Diözese. Fragelos leitet er seine Rechtsansprüche auf diese Gebiete aus dem gefälschten Chrysobull Justinians her.

Tatsächlich handelt es sich, wie der Brief des Wojewoden zeigt nur um eine momentane Aushilfe. Irgendwelche Oberaufsichtsrechte, wie GOLUBINSKI annimmt, haben die Erzbi-schöfe von Achrida niemals in diesen Gebieten ausgeübt.⁷

⁶ Traducera în românește: Heinrich GELZER, *Der Patriarchat von Achrida*. Geschichte und Urkunden, Neudruck der Ausgabe Leipzig 1902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 22-23:

† Dorotei, din mila Lui Dumnezeu Arhiepiscop al Primei Iustiniana și al Bulgarilor, Sârbilor și al celor din Ținuturile Nordice [=Dacilor sau Românilor, n. t.] și al tuturor celorlalți, prea credinciosului, de Dumnezeu dăruit și iubitor de Hristos, Domn IO Ștefan, Stăpânitorul întregii Moldove, dar, har și pace de la prea bunul Dumnezeu și de la Hristos Domnul nostru, să fie cu Voi. Amin.

Prin aceasta, să se poată face cunoscut Măriei Tale prea credincioase, că mi-a parvenit scrisoarea Voastră și am înțeles ce-mi scrieți Voi, privitor la moartea mitropolitului și eu aș dori să merg eu însumi la Voi, ori să trimit oamenii mei. Însă diavolul, dușmanul tuturor celor de bună intenție și vrăjmaș al neamului creștinesc, a creat o dezbinare între cler și boierii Bulgarilor. Iară împăratul sultan Mahomed, întorcân-du-se din Țara Arnăuților [=Albanezilor, n.t.], ne-a poruncit ca împreună cu câțiva boieri și preoți, să ne mutăm la Constantinopol; din acest motiv scriu Înălțimii Voastre, prea credincioase, scrisoarea Smereniei Noastre, ca Măria Ta să procedeze după lege și după canoane, în conformitate cu rânduiala Sfinților Părinți la alegerea unui mitropolit, pe care apoi să-l hirotonești, prin împreună lucrarea episcopilor din acele părți, eveniment la care să-l învitați și pe fratele Nostru, Mitropolitul Ungrovlahiei, Kir Macarios, deoarece și el ține tot de Eparhia Noastră, până când Domnul ne va preface necazurile în bucurie.

Acestea fiind spuse, Domnul să Vă dăruiască întru toate folos și bună sporire întru mulți ani. Amin.

În anul 6965 oct V, ind. (=1457) [1467].

⁷ Traducerea în românește:

În ambele situații, data de la facerea lumii și indictionul se potrivesc, însă cifrele sunt date greșit; Trebuie ca data de la facerea lumii să fie 6974, aprilie XIV, ind și 9675 oct. XV, ind. Jireček, *Istoria Bulgarilor*, p. 368, nr. 23.

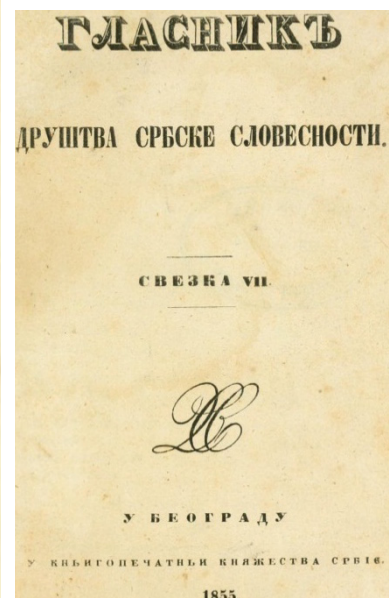
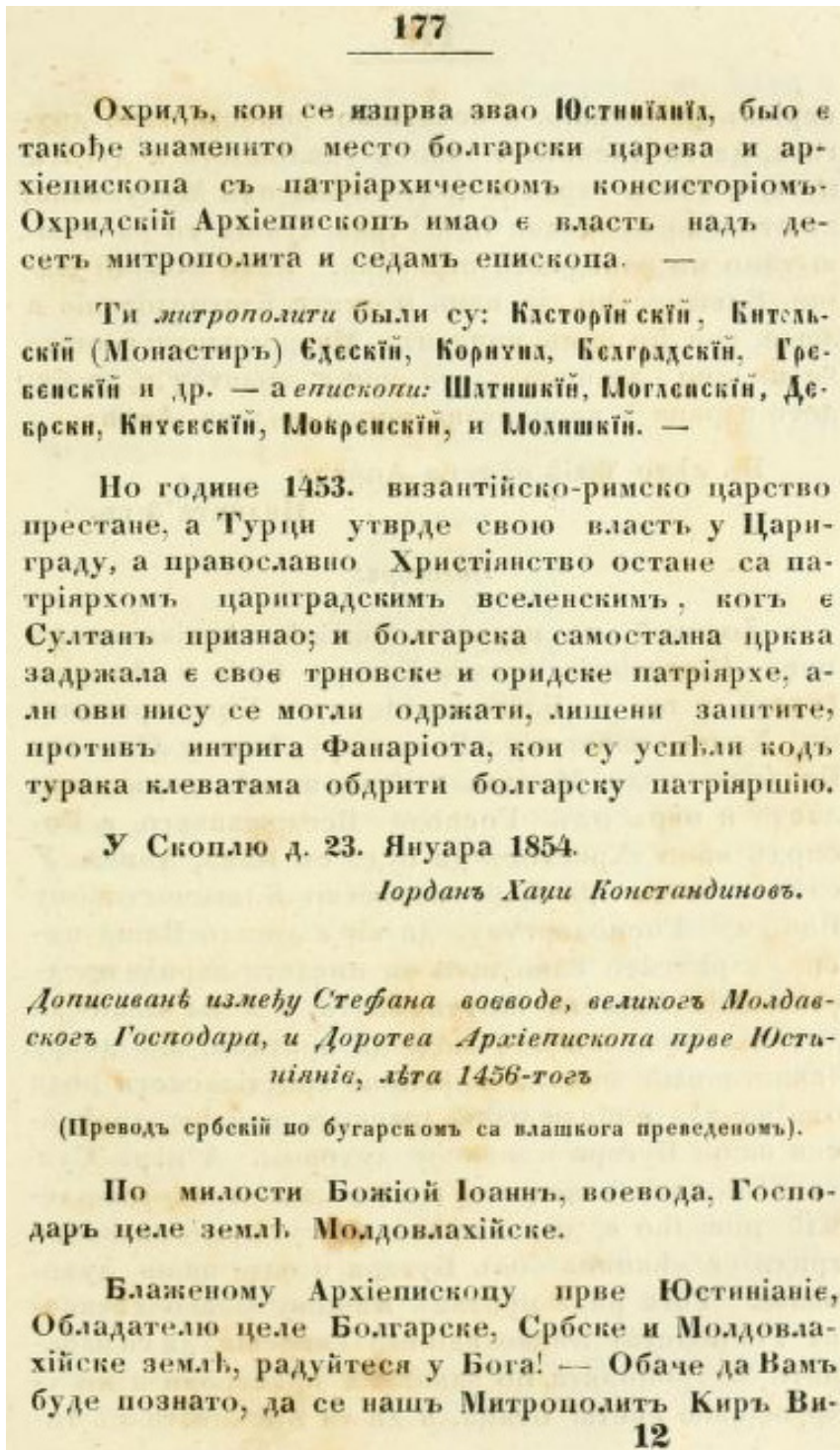
Este caracteristic, cum arhiepiscopul de Achrida susține sus și tare că Principatele Dunărene [Românești, n. t.] au fost sub jurisdicția eparhiei sale. Cu promptitudine el își exprimă drepturile sale asupra acestor ținuturi, bazându-se pe hrisovul falsificat al lui Iustinian. În realitate este vorba doar de un ajutor momentan, după cum arată și scrisoarea domnitorului [Ștefan, n. t.]. Eventualele drepturi de jurisdicție ierarhică, după cum consideră Golubinski, arhiepiscopii de Achrida n-au exersat niciodată prin aceste regiuni [Idem, Gelzer, p. 23].

Constantin Jos. JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, 574 p. Același, *Geschichte der Serben*, Vol. I, până la 1371, Gotha, 1911, vol. II, 1371-1537, Gotha, 1918, ediție reprint, Amsterdam, 1967.

Facsimil:

Revista GLASNIK, Belgrad, an VII, 1855, p. 177, 178 și 179
(paginată greșit 176),

luat din: <http://archive.org/details/glasniks52srpsuoft>⁸

⁸ Гласник - Друштва Србске Словесности, Свезка VII (1855.Год.);
Glasnik - Drustva Srbske Slovesnosti, Svezka VII (1855.God.), p. 177, 178 și 179 (paginată greșit 176).

серіонъ преставію, и неможемо довести тамо другога, да га посветите, збогъ удалъности и дугогъ пута, и збогъ страа и притесненія отъ Мусулмана; зашто смо обладани одъ страа, чувши то да воюю тамо по западнимъ странама. Зато молимо Ваше Блаженство, да намъ пратите благословеніє и люде, кои ће намъ учредити Митрополита; и іоште се молимо да-непрезрете нашу молитву и да будете здрави у времену на много година. Аминъ.

Въ лѣто 6964 мѣтеца Априля.

Индикта 4-гъ.

Одговоръ:

Доротей по милости Божіой, Архієпископъ прве Юстиніаніє, и свію Бугара, Срба и сѣверны страна' и пр. — Благочестивому и Богодарованому Христолюбивому Господару Іоанну Стефану Воєводи целе Молдовлахійске землѣ, даръ и милость и миръ одъ Господа Вседржавнаго, и Господъ нашъ Христосъ да буде съ Вама, Аминъ. Услѣдъ овога да буде извѣстно Благочестивому Вашему Господарству, да ми є дошло Ваше писмо, и разумео самъ што ми писасте заради представлѣнія Вашегъ Митрополита; и я бы желію да дођемъ тамо, или моє люде да пратимъ; али добру завистливый ѣаволъ и препона христіанскога рода отъ начала побуди некій расколъ између грађански наши Бугара и између духовны. А царъ Султанъ Мохамедъ кадъ се враћао изъ Арнаутске землѣ повелѣо є, да се преселимо у Коистантиновъ градъ са нѣкоима одъ Бугара и одъ наши духовника. Тога ради пратимъ Вашему Благочестивому Господству писмо нашего смиренія, да си изберете Митрополита по законима правилама и по учрежденію светы' отаца, и да га посветите съ та-

мошными епископи, и да призовете къ Вама и Унговлахійскогъ Митрополита нашего брата и единослужителя Киръ Макарія, зашто є и онъ одъ наше Єпархіє, докѣ. необрати Господъ нашу скорбь въ радость. Въ прочемъ да умножи Господъ Богъ Ваше Благодестіє у времени на много година. Аминь.

Въ лѣто 6965 месеца Октомврія, Индикта 5-гъ.

Встрѣтій Божією милостію ꙗ: Архіерей и Митрополитъ Рашкій — ꙗ: в: и прочаѣ.

Понѣже и во ветсѣхъ зѣвѣте ѹстроїшасѣ ѿ Бога потомѣ и въ новой благодатїи Господъ нашъ Іисусъ Христосъ ѹстронъ ѹныи црквиѣхъ во слѹженїе емѹ пасти словесное его стадѡ, еже искипїи своею ѹестною его кровїю, и положи первѣе Архїерей потомъ Іерей во слѹженїе и слѹжители тайнамъ его, елма ѹбо и идѣ по дарованней вїсоуаншей власти ѿ Бога подобаетъ и склкое тѣщанїе носити и священїа слѹжебнїа ѹреждивати и ѹести достоннимъ раздавати. Сего ради и ихъ покорное доношенїе прошенїе мѣста и предела Белградскїа людѣи и предложенїа, и ѡсвидѣтелствована духовинѹескою грамотою сего благоговѣйнагѡ нерєа Марка во цркви светѡархаггелскаго храма, по степеняхъ правнїе поставихомъ священникомъ їакѡ да властїю емѹ ѿ Бога, возложеннемъ рѣкѣ архїерейскихъ даннагѡ священства и нерейства, и сего нашего благословенїа всемъ собиращїимъ ся храмѣ и живѹщимъ во ѹреѹенѡмъ емѹ мѣсте или пределехъ нашего востѡчнаго апостолскаго исповѣданїа, священїи тайни преподаетъ и свещѣ по дѣнствуетъ правнїа црквиѣхъ по

Asistăm la o adâncire a Schismei din 1054? ⁹

Sfântul Părinte Papa Benedict al XVI-lea, a decis ca începând cu data de 1 ianuarie 2006 să renunțe la titlul de PATRIARH al OCCIDENTULUI, adică acest titlu să nu mai fie menționat în *Annuario Pontificio*, Șematism, care contează ca *Diptic oficial* și juridic al Papilor și al tuturor cardinalilor și episcopilor catolici.

Actualele titluri pontificale ale Sf. Părinte Papa Benedict al XVI-lea sunt: Vicarul Lui Hristos; al 266-lea urmaș al lui Petru Principele Apostolilor; Episcop al Romei; Pontifex Maximus; Primatul Italiei; Arhiepiscop și Mitropolit al Provinciilor Bisericești Romane; Suveran al Statului Vatican – Città del Vaticano.

Cu tot respectul și ascultarea cuvenită Sfântului Părinte, eu mă întreb, dacă nu cumva, prin această decizie de renunțare la titlul de Patriarh al Occidentului, să nu se producă un efect canonic contrariu așteptărilor, negativ, nu de zidire a unității Bisericești și cu urmări eclesiologice chiar, un efect de adâncire a Schismei din 16 iulie 1054 și nu de încercare de depășire a urmărilor acesteia ori de apropiere a Bisericii Catolice, de Biserica Ortodoxă. Titlul Papilor, de “Patriarh al Occidentului” a constituit ultimul rest din fosta unitate bisericească între Orient și Apusul Latin, pe timp de un mileniu, până în anul 1054. Acest titlu, cu interpretarea diversă a acceptării și exersării prerogativelor lui, în Orient și la Roma, a constituit și obiectul disputelor din cadrul Sinoadelor Unioniste: 869-870, la Constantinopol; 1215, Lateran IV; 1274, Lyon II; 1439 Florența. Să nu uităm, că, bunăoară, încă la anul 1652, *Pravila cea Mare* de la Târgoviște ori Îndreptarea Legii, în spiritul dipticonului canonic - adică fără ștergere din diptice a unui episcop, ceea ce înseamnă ruperea comuniunii dintre această persoană ștearsă din diptice și Biserica Universală - îl menționa încă pe Papa ca *primul* în Pentarhie, desigur cu un primat onorific, nu de drept divin (glava 395). Pentru Biserica Românească, din timpul acela și de mai târziu, *Pravila cea Mare* sau *Îndreptarea Legii*, de la Târgoviște, din anul 1652, contează ca un *Codex iuris Canonici Ecclesiae Romanorum* sau *Codex canonum Ecclesiarum Ecclesiae Romanorum*, precedând Codul Canonic pentru Bisericele Unite, din anul 1993, cu 341 de ani.

Un studiu puțin cunoscut în literatura românească de specialitate, privitor la *Pravila cea Mare*, din anul 1652 este lucrarea în limba latină (adică teza de doctorat) a canonistului român [originar din localitatea Vadul Crișului – Bihor], Ioan D. D A N, *Pravila Magna eiusque autoritas in Ecclesia Romana „Îndreptarea Legii” a. 1652*, Excerpta ex dissertatione ad lauream in Facultate Theologica, Romae, 1944, 218 p. (traducere: *Pravila cea Mare și autoritatea acesteia în Biserica Românească „Îndreptarea Legii a 1652”*, din care a fost publicat un Extras pentru susținerea tezei de doctorat la Facultatea de Teologie din Roma).

Părerea noastră este că Schisma din 16 iulie 1054 a fost desăvârșită în mod canonic mult mai târziu, în zilele noastre, prin decizia pontificală, ca începând cu data de 1 ianuarie 2006 Sfântul Părinte să nu mai poarte titlul de Patriarh al Occidentului. Abia de acum, adică de la 1 ianuarie 2006 suntem în schismă, pentru că prin această decizie, Pentarhia a fost formal anulată, prin desființarea unuia din cele cinci Patriarhate Apostolice, act consimțit sau exprimat în formă canonică, prin *renunțarea la titlul de Patriarh al Occidentului*.

Prin decizia pontificală de renunțarea la titlul de Patriarh al Occidentului, titlu și funcție, care au constituit semnul vizibil și simbolul unității Bisericești timp de un mileniu, să se fi urmărit cumva pedepsirea Bisericilor Ortodoxe, „rănite” în urma propriei lor neascultări și de nerecunoaștere a Primatului?

⁹ Republicat din: *Cetatea Culturală*, seria a III-a, an VIII, nr. 10 (70), oct., 2007, Cluj-Napoca, pp. 2-5.

Părerea noastră este că, prin această decizie nu se va contribui la zidirea unității bisericești, la apropierea ecumenică, la dialogul frățesc, ci, mai degrabă, se vor redeschide și se vor adânci rănila trecutului rupturii bisericești. Se va stimula polemica, cu acuze și răspunsuri, dar mai ales se va accentua răceala și distanța psihologică dintre Biserica Catolică și Bisericile Ortodoxe. Într-un dialog ecumenic, apropierea psihologică dintre Biserici este de multe ori mai importantă decât însuși conținutul diferențelor teologice sau de dispută. Acest lucru se poate constata de pildă, în dialogul ortodoxo-protestant, unde diferențele teologice sunt enorme. Cu toate acestea, apropierea psihologică dintre ortodocși, pe de o parte, și luterani, calvini sau anglicani, pe de altă parte, este mult mai mare, eficace și încrezătoare, decât dialogul ortodoxo-catolic. Să

fie aceasta numai vina ortodocșilor, n-aș crede! Geneza acestor gânduri ale mele o constituie g l a v a, canonul, sau articolul 395, din Îndreptarea Legii sau Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, text pe care-l și reproducem mai jos.

„Pentru cum scriu arhieriei (=adică episcopii, n.a.) la Papa, Țarigrădeanului (=Constantinopol), Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului și Ohridului”

1. A n e x ă

1: RIMULUI sau Romei Vechi

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele Părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor măriei și preasfinției tale puteare și domnie.

În contextul TETRARHIEI, vom putea constata că Pravila de la 1652 merge mult mai departe, reactualizând nu numai instituția PENTARHIEI, ci făcând uz chiar și de principiul HEXARHIEI, adică menșionează ș a s e căpetenii bisericești la cârma „corabiei” Bisericii Lui Hristos sau a Bisericii Universale, în pelerinajul acesteia pe pământ: Roma Veche, Noua Romă-Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Primei Justiniane-Ohrida.

Din anul 1054, Roma Veche afându-se în schismă cu restul căpeteniilor sau a patriarhilor canonici, autorii Pravilei de la Târgoviște, din anul 1652 consideră că echilibrul și autoritatea Pentarhiei a fost salvată, prin cooptarea „Scaunului” Arhiepiscopiei Autocefale a Primei Justiniane – Ohrida (în Macedonia, pe malul Lacului Ohrid, Arhiepiscopie autocefală desființată de Sultanul Otoman și de Patriarhul Ecumenic în anul 1767), în sistemul Tetrarhic al „Tronurilor” Noii Rome – Constantinopol, Alexandriei, Antiohiei și al „Scaunului” Ierusalimului.

2. A n e x ă

PENTRU CUM SCRUI ARHIERIEI LA PAPA, ȚARIGRĂDEANULUI, ALEXANDRIEI, ANTIOHIEI, IERUSALIMULUI ȘI OHRIDULUI G L A V A 395.

RIMULUI sau Romei Vechi

Preafericitului și preasfântului și tocma îngerilor, întru Hristos părintele Părinților și stăpîn a toate adevăritele apostolești besearici, ca niște robi ție înainte căzând, sărutăm urmele picioarelor măriei și preasfinției tale puteare și domnie.

ȚARIGRĂDEANULUI:

Preasfinte al nostru oblăduitor și stăpîn și a toată lumea patriarh, dumnezeăscule de Dumnezeu dăruite și tot alt ori fiecă nume sau lucru mare ce ți se cuvine, rogu-mă milostivului Dumnezeu să dăruiască sănătate sfinției tale și ca un dumnezeăsc și cinstit trup al ei întru tocmire și îndreptare al adevăritei mării besearici a lu Hristos, a toată lumea.

ALEXANDREANULUI:

Preasfinte stăpînul meu, papa și patriarh al Alexandriei și a tot Egiptul, Pentapoleon, Livia și Ethiopia, întru duhul sfînt dumnezăescul și preacinstitul meu părinte.

ANTIOHIANULUI:

Preasfinte părintele meu, patriarhul cetății a lui Dumnezeu, al mării Antiohii și a toată Anatolia, întru duhul sfînt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

IEROSALIMLEANULUI:

Preasfinte părintele meu, patriarhul Ierusalimului, sfîntul Sion, Siria Arravia de ceaia parte de Iordan, Cana a Galileului și a toată Palestina, întru duhul sfînt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

OHRIDEANULUI:

Preafericite arhiepiscope a marea întîia Iustinianie a Orhidului și a toată Bulgărimea, întru duhul sfînt dumnezăescule și preacinstitul meu părinte.

Note:

Luat din: Ioan Marin MĂLINAȘ, Regeste și registre de la Constantinopol și Roma, din prima jumătate a secolului al XIII-lea, privitoare la primatul Vasile I și la împăratul Ioniță Caloian, din Târnovo. Unirea Bisericească a lui Ioniță Caloian din anul 1203 și încoronarea acestuia la 1204, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, pp. 35-49.

Despre Pentarhie, în primul mileniu Creștin, vezi lucrările prof. univ. din Athena, Vlasios PHEIDAS, “Οικουμενικός Θρόνος και Ορθόδοξος Διασπορά” in Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις art. 19, 1979, pp. 5-6.

Βλασιου Ιω. ΦΕΙΔΑ [Blasiou Io. F e i d a], Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ, [Instituția Pentarhiei Patriarhilor], vol. I și II, Athena, 1977, 350 + 275 p.

Vitorio PERI, LA PENTARCHIA: Istituzione ecclesiale (IV-VII sec.) e teoria canonico-teologica, în vol. Bisanzio, Roma e l' Italia nell' alto medioevo, 3-9 aprile 1986, Tomo Primo, In Spoleto, 1988, Presso la Sede del centro, pp. 209-311 + La Discussione sulla relazione Peri, pp. 313-318 [în seria Settimane di Studi del Centro italiano di studi sull' alto medioevo, vol. XXXIV, 3-9 aprile 1986].

Mai vezi și lucrarea PRIMUM REGNUM DEI. Die Patriarchalstruktur der Kirche als Angelpunkt der Wiedervereinigung. Die Konzilsrede von Abt Johannes Hoeck, Neu übersetzt, eingeführt und kommentiert von P. Ferdinand R. Gahbauer OSB, Mit Beiträgen von Prof. Theodor Nikolaou, Prof. Heinrich Fries und P. Theodor Wolf OSB, [extras sau număr special al revistei Ettaler Mandl – „Stimmen aus Abtei –, Jung – und Altetal”, an 66 / 39, 1987], Benediktinerabteil Ettal [Germania], 1987, 212 p.

Ioan Marin MĂLINAȘ, Bizanț, Roma, Viena și fenomenul uniatist, Editura „Mihai Eminescu” Oradea, 1997, 111 p.

Text luat din Pravila cea Mare sau Îndreptarea Legii, Târgoviște, 1652, reeditată cu litere latine, în 1962, Editura Academiei Române, București, 1962, pp. 363-370, mai ales glava sau capitolul 395. Colecția „Adunarea Vechiului Drept Românesc scris, VII “. Textul este reprodus de noi în Dipticon..., Op. cit., pp. 113-117: Ioan Marin MĂLINAȘ, Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială [Pentarhia – Πενταρχία, vol. I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș.

**Comunicat din partea Secretarului Sfântului și Sfințitului Sinod
Permanent al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol,
cu privire la decizia Papei Benedict al XVI-lea
de renunțare la titlul de "Patriarh al Occidentului" ¹⁰**

Announcement of the Chief Secretary of the Holy and Sacred Synod regarding
the denouncement by Pope Benedict XVI of Rome of the title "Patriarch of the West" ¹¹

ECUMENICAL PATRIARCHATE ANNOUNCEMENT

Pope Benedict XVI of Rome denounces the title of "Patriarch of the West"

It is hereby announced that during its last meeting the Holy and Sacred Synod of the Ecumenical Patriarchate discussed the importance and the consequences for the relations between the Roman-Catholic and the Orthodox Churches of the recent decision of His Holiness, Pope Benedict XVI of Rome, to remove from his titles that are mentioned in the Pontifical Yearbook (Annuario) of 2006 the title "Patriarch of the West", and to retain titles such as "Vicar of Christ", "Supreme Pontiff of the Universal Church" etc. Concerning this decision, as well as the comments and explanation on this matter given by the President of the Pontifical Council for the Unity of the Christians, Cardinal Walter Kasper, the Ecumenical Patriarchate would like to make the following observations:

1. The removal of the title "Patriarch of the West" from the Pontifical Yearbook of this year, as well as the retention of the above mentioned titles, have a particular importance for the relations between the Orthodox and the Roman-Catholic Churches, especially now in view of the reopening of the official Theological Dialogue between the two Churches, given that this Theological Dialogue will also deal with the issue of Primacy in the Church.
2. Out of all the titles that are used by the Pope, the only one that goes back to the period of the Undivided Church of the first millennium, and which has been accepted in the conscience of the Orthodox Church is the title of "Patriarch of the West". In the beginning this was related to the institution of the "Pentarchy", but, it became widely accepted in the East even after the Schism of 1054 AD. A proof of this is the fact that throughout the centuries the Ecumenical Patriarchate has avoided the founding of bishoprics in the West with titles that had been already used by bishops of the Church of Rome. Further proof is the protest of the Ecumenical Patriarchate any time the Church of Rome, especially after the 4th Crusade, including our own times, would found bishoprics within the jurisdiction of the Orthodox Patriarchates with titles that were being already carried by Orthodox Bishops. The consciousness of the geographical limits of each ecclesiastical jurisdiction has never ceased to be a basic component of Orthodox ecclesiology.
3. The fact of course that the "Pentarchy", which was based on the geographical structure of the known "oecumene" during the time of the Byzantine period, has weakened ecclesiastically through the creation of other Patriarchates and Autocephalous

¹⁰ Reprodus după: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=en&id=679&tla=en>.

¹¹ Versiunea engleză a comunicatului Patriarhiei Ecumenice, în:
<http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=en&id=679&tla=en>.

Churches within the Orthodox Church after the fall of the Byzantine Empire, is an undeniable historical reality. However, there was never a time that the Orthodox Church did not make a distinction between the so-called “ancient” Patriarchates, that go back to the institution of the “Pentarchy”, and the Patriarchates that have been added later on. Among the “ancient” Patriarchates, the first place belongs to the Patriarchate of the West, under the bishop of Rome, even though its communion with the Orthodox Churches has been interrupted after the Schism of 1054 AD. This fact remains always very important for the approach by the Orthodox of the primacy issue of the bishop of Rome in case of the restoration of full communion between the two Churches.

4. It is also an undeniable reality that in the recent past the term “West” has acquired a cultural context, and has expanded to areas unknown during the times of the ancient Church, such as the American continent, Oceania etc. It would, however, be unthinkable for the Orthodox ecclesiology to denounce the geographical principle and to replace it with a “cultural” one in the structure of the Church. The unity of the Church cannot be conceived as a sum of culturally distinct Churches, but as a unity of local, namely geographically determined, Churches. The removal of the title “Patriarch of the West” must not lead to the absorption of the clearly distinct geographical ecclesiastical “jurisdictions” by a “universal” Church, consisting of Churches which are distinguished on the basis of either “culture” or “confession” or “rite”. Even in today’s historical circumstances, the one Church must, from an ecclesiological point of view, be considered as a unity of full local Churches.
5. At this point it is of extreme importance to the Orthodox Church that Pope Benedict, while having rejected the title “Patriarch of the West”, retained the titles “Vicar of Christ” and “Supreme Pontiff of the Universal Church”. These titles create serious difficulties to the Orthodox, given the fact that they are perceived as implying a universal jurisdiction of the bishop of Rome over the entire Church, which is something the Orthodox have never accepted. By retaining these titles and discarding the “Patriarch of the West” the term and concept of “sister Churches” between the Roman-Catholic and Orthodox Church becomes hard to use. This concept which was first introduced by Patriarch Ioannis of Constantinople, the Kamatiros, as a response to the positions of Pope Innocent III, in the 13th century, has been repeated and promoted in our times by Pope Paul VI and Ecumenical Patriarch Athenagoras, both of blessed memory.
6. In view of the reopening of the official theological dialogue between the Roman-Catholic and Orthodox Churches and the discussion of the issue of primacy, the Ecumenical Patriarchate expresses its wish and prayer that no further difficulties may be added in the discussion of such a thorny problem, as that of the primacy of the bishop of Rome. In this connection we find it appropriate to recall the view of Professor Joseph Ratzinger, now Pope Benedict XVI, published some years ago, that “Rome cannot demand from the East regarding the primacy issue more than what has been expressed and applied during the first millennium”. If such a principle is accompanied by an ecclesiology of “koinonia-communion” through placing every aspect of primacy within the context of the synodical structure of the Church, this would greatly facilitate the effort to solve a very serious issue for the unity of the Church of Christ.

At the Phanar, 8 June 2006.

From the Chief Secretary of the Holy and Sacred Synod.

Fragment: *Biserica Ortodoxă Română* *120 de ani de Autocefalie și 80 de ani de Patriarhie*

Din teritoriul de jurisdicție al Patriarhiei Ecumenice a evoluat și Biserica Autocefală Ortodoxă Română în anul 1885, devenită Patriarhia Ortodoxă Română, în anul 1925¹².

La 9 mai 1877 a fost proclamată independența de Stat a României, condiție canonică esențială, în vederea obținerii statutului de Autocefalie al Bisericii Dominante din Stat, acțiuni începute deja, cu mult înainte, de către Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)¹³. La 13 decembrie 1863 a fost adoptată legea privind secularizarea averilor mănăstirești. Un an mai târziu, la data de 3 decembrie 1864 a avut loc Promulgarea Decretului organic, privind înființarea unei autorități sinodale centrale. Practic, prin această măsură, Domnitorul Cuza a decretat în mod unilateral Autocefalia Bisericii Ortodoxe, din noul Stat Român. Mai târziu, sub Domnitorul Carol I (1866-1914, rege din 1881), Constituția României, din 1/13 iulie 1866 preciza cu anticipare că „Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului (din Constantinopol, n.n.) în privința dogmelor (consensus Ecclesiae dispersae)”¹⁴. Un pas înainte, în vederea obținerii Autocefaliei, l-a marcat Legea Organică din 1872, prin care s-a constituit instituția Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu un proiect al Mitropolitului Primat al României, Calinic Miclescu (1865-1875), votat de Camera Deputaților la data de 4 decembrie, de către Senat la 11 decembrie și sancționat de Domnitorul Carol I, la data de 14/26 decembrie 1872: „Legea organică pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române”¹⁵.

Proiectul Legii organice a fost redactat la București, în anul 1867, trimis Patriarhiei Ecumenice spre avizare, în anul 1869 și confirmat, cu unele amendamente de către Patriarhul Ecumenic Grigorie VI (1835-1840 și 1867-1871), la începutul anului 1870. Sfântul Sinod era compus din doi mitropoliți, șase episcopi eparhioți și opt arhierii titulari, adică unul pentru fiecare eparhie.

„Luptei pentru canonicitate”, din perioada 1865-1872, i-au urmat acțiunile pentru obținerea autocefaliei, care, toate împreună, au înrăutățit relațiile canonice dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, cu abuzuri canonice de ambele părți. Un astfel de abuz l-a constituit și Sfințirea Sfântului și Marelui Mir în Catedrala Mitropolitană din București, în data de 25 martie 1882, fără consimțământul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, deși Patriarhul Ecumenic Grigorie VI a precizat în anul 1870, că ierarhii români trebuie să-l pomenească la Sfânta Liturghie, iar Sfântul și Marele Mir să fie cerut numai de la Constantinopol, unde este și sfințit.

¹² Ioan Marin MĂLINAȘ, *Mari aniversări ale Bisericii Ortodoxe Române*, în *Altarul Banatului*, an XVI (LV), serie nouă, nr. 4-6, aprilie-iulie, 2005, pp. 18-20. Text publicat și într-o altă lucrare a noastră, pp. 96-106: Ioan Marin MĂLINAȘ, *Dipticon sau cronologie patriarhală și imperială* [Pentiarhia, vol. I – Πενταρχιας, τόμος I], Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, 398 p., incl. il. + trei referate von Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Prof. Dr. Constantin Voicu și Conf. Dr. Constantin Mălinaș. Studiu republicat sub titlul: *Biserica Ortodoxă Română 120 de ani de Autocefalie și 80 de ani de Patriarhie*, în *Revista Transilvania*, Sibiu, Serie nouă, an XXXV / CXI, nr. 2 (februarie), 2006, pp. 63-67.

¹³ Încă din a doua jumătate a secolului trecut, și Sfântul Scaun a creat pe teritoriul Statului Român o ierarhie ecleziastică proprie. După recunoașterea internațională a independenței României, în anul 1878, Vicariatul Apostolic al Valahiei, existent deja, avea să fie ridicat de Papa Leon XIII la rangul de Arhiepiscopie (la 7 aprilie 1883), iar cel al Moldovei la rangul de Episcopie (la 27 iunie 1884). În Transilvania, prin Bula papală *Ecclesiam et omni lingua*, din 23 noiembrie 1853, fusese creată o nouă structură teritorial-administrativă ecleziastică pentru Biserica Greco-Catolică, Arhiepiscopia de Blaj, și trei episcopii sufragane: Oradea, Gherla și Lugoj. Toate se aflau sub jurisdicția Sfântului Scaun prin Congregația *De Propaganda Fide*.

¹⁴ La 24 decembrie 1864, Împăratul Francisc Iosif I (1848-1916) al Austriei a decretat înființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei cu Scaunul și reședința la Sibiu, iar la 23 ianuarie 1873 pe aceea a Bucovinei și Dalmației, cu Scaunul și reședința la Cernăuți.

¹⁵ Pentru cronologia patriarhilor români, vezi Listele cronologice ale ierarhilor BOR, la Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, (secolele XIX și XX), București, 1994, p. 535. În aceeași lucrare, problema Autocefaliei din anul 1885 este tratată la pp. 109-125 și 126-142, iar înființarea Patriarhiei Române este prezentată în paginile 407-425.

În anul 1885, după memoriul Sfântului Sinod, din luna februarie și după scrisoarea Mitropolitului Primat Calinic Miclescu (1875-1886), din 20 aprilie, însoțită de o altă adresă a ministrului Cultelor și Instrucțiunii, D. A. Sturdza, care, toate au fost trimise la Constantinopol și după alte tratative cu Patriarhia Ecumenică, Patriarhul Ioachim IV (1884-1886) convocând Sinodul Patriarhal Permanent, la data de 25 aprilie 1885 a răspuns cererilor Bisericii Românești, trimitând și TOMOSUL de Autocefalie, semnat de el și de către alți zece mitropoliți ai Sinodului Patriarhal Permanent. Tot atunci, Ioachim IV a trimis și o Encicloică Patriarhilor Apostolici ai Tetrarhiei (Alexandria, Antiohia și Ierusalim), precum și celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale și Autonome, vestindu-le autocefalia Bisericii Ortodoxe Române din Regatul României. Primul Mitropolit Primat Autocefal al României a devenit Calinic Miclescu al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului (1875-1886, fost și la Moldova, 1865-1875), proclamat astfel în ședința Sfântului Sinod din data de 1 mai 1885. Din acest moment, relațiile dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Română n-au mai fost tulburate de nici un alt conflict de ordin canonic.

Obiectivitatea istorică ne obligă să analizăm și părerile contrare cursului oficial al Bisericii Ortodoxe Române din perioada 1859-1885, impus de guvernul României, adică din timpul domniei lui Cuza și a lui Carol I, până la acordarea Tomosului de Autocefalie.

1. Alexandru MIRCEA: „Naționalizarea Bisericii române, închiderea ei între granițele Statului, a avut și o altă urmare imediată: aservirea ei față de puterea civilă. În luna Decembrie 1864, prin Decretul Organic, s-a decis autonomia Bisericii române și scoaterea ei de sub autoritatea Patriarhului Constantinopolitan. Influența pe care o exercitau grecii prin Patriarh devenise într-adevăr insuportabilă. În același an, printr-o altă lege, se dădea Domnitorului dreptul de a numi episcopi, propuși de Ministrul Cultelor, după deliberarea Parlamentului. Printr-un decret succesiv, Domnitorul Cuza numește episcopi în toate scaunele episcopoești vacante atunci. Această hotărâre a dat naștere la un conflict între autoritățile bisericești și puterea civilă, care a rămas faimos. Nicolae Dobrescu spune că una din cauzele pentru care Guvernul Cuza și-a arogat dreptul de a numi pe ierarhi ,era o nevoie a momentului ca guvernul să aibă atunci o ierarhie credincioasă, pentru ca ea să poată paraliza intrigile politice pe care le făceau călugării greci și Patriarhia, în urma secularizării averilor mănăstirești’. Dar ceea ce s-a făcut pe timpul lui Cuza dintr-o ,necesitate a momentului’ a devenit pe urmă sistem în Statul român. De aici înainte destinul Bisericii Ortodoxe va sta în mâna puterii civile.

Pe timpul lui Cuza însă mai exista în Biserica Ortodoxă conștiința libertății și a autonomiei pe care Biserica trebuie să o aibă și înlăuntrul Statului, față de puterea civilă. Dovadă lupta ce s-a iscat după numirea episcopilor necanonici din partea lui Cuza. Unii Arhierei, foarte buni patrioți de altfel și contrari ingerințelor străine în Biserica Română, protestează cu tărie împotriva pretenției guvernului de a se amesteca în treburile Bisericii. În 7 decembrie 1865, Arhiepiscopul Neofit Scriban iese din Sinod în semn de protest, declarând că nici o putere pe lumea asta n-are dreptul de a dicta legi Bisericii lui Hristos.”¹⁶.

Neofit Scriban a redactat și un recurs la Patriarhia Ecumenică, protestând împotriva acestor decizii a guvernului Cuza. Pentru a se apăra împotriva acuzei de-a fi redactat recursul, Neofit argumenta că „alta este în chestiunile politice cu streinii și alta în chestiunile religioase”, aducând exemplul Franței care deși este țară liberă, totuși ține legături canonice cu Roma: „Franța e mai autonomă decât noi și mai zeloasă de libertățile sale, cu toate acestea nu poate acuza pe clerul său care ține strânse legături cu Biserica Romei”¹⁷.

¹⁶ Text luat din: *Biserica Română Unită*, Op. cit., Madrid, 1952, pp. 375-376.

¹⁷ *Biserica Română Unită*, Op. cit., Madrid, 1952, p. 376.

Micromedalioane

Pavel Jozef Šafárik (1795-1861)¹

Pavel Jozef Šafárik (auch in den Schreibungen *Safáry* / *Schaf(f)áry* / *Schafary* / *Schaffarik* / *Saf(f)arik* / *Šafarik* / *Szafarzik*), tschechisch Pavel Josef Šafařík, neuslowak. *Pavol Jozef Šafárik*, dt. Paul Joseph Schaffarik, lat. *Paulus Josephus Schaffarik*, ung. *Pál József Saf(f)arik*; * 13. Mai 1795 in Kobeliarovo, Slowakei; † 26. Juni 1861 in Prag) war ein slowakischer Wissenschaftler und Dichter.

Šafárik gilt neben Josef Dobrovský und Jernej Kopitar als einer der Begründer der wissenschaftlichen Slawistik. Mit Ján Kollár trug er wesentlich zur Erweckung der slowakischen Kultur bei.

Leben

Von 1819-33 war er Lehrer und später Direktor des serbischen Gymnasium in Novi Sad, danach Journalist, von 1837-47 Zensor und ab 1841 Kustos der Prager Universitätsbibliothek. 1848 wurde er auf den Lehrstuhl für Vergleichende Slawische Philologie an der Universität Prag als außerordentlicher Professor berufen, verzichtete aber zugunsten von František Ladislav Čelakovský auf dieses Amt.

Šafárik war Mitglied zahlreicher gelehrter Gesellschaften seiner Zeit. 1840 wurde er korrespondierendes Mitglied der Königlich-Preußischen Akademie der Wissenschaften in Berlin, 1843 nahm ihn die Bayerische Akademie der Wissenschaften als korrespondierendes, 1856 als auswärtiges Mitglied auf. Im Jahr 1847 schließlich war er Gründungsmitglied der Akademie der Wissenschaften zu Wien.

Obwohl er sich selbst als Slowaken bezeichnete, schrieb Šafárik fast ausschließlich tschechisch und deutsch und nahm eine kritische Position zu der von Ludovít Štúr vorgeschlagenen slowakischen Schriftsprache ein.

Er war der Vater des Chemikers Vojtěch Šafařík, Schwiegervater des Literaturhistorikers, Sprachforschers und Politikers Josef Jireček, sowie Großvater des Begründers der böhmischen Balkanologie und Byzantinistik Konstantin Jireček.

Nach Šafárik benannt ist die 1959 gegründete Pavol-Jozef-Šafárik-Universität Košice. Darüber hinaus trug die Stadt Tornaľa im Süden der Mittelslowakei von 1948 bis 1990 zu seinen Ehren den Namen *Šafárikovo*.

Werke

Poesie

Ode festiva... (Levoča, 1814)

Tatranská múza s lyrou slovanskou (Levoča, 1814) [wörtlich: Die Tatra-Muse mit einer slawischen Lyra]

Wissenschaftliche Werke

Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie (1818, Pressburg), mit František Palacký [wörtlich: Grundlagen der böhmischen Dichtung, insbesondere der Prosodie]

Novi Graeci non uniti ritus gymnasii neoplate auspicia feliciter capta. Adnexa est oratio Pauli Josephi Schaffarik (1819, Novi Sad)

Die Liedersammlung *Písň svetské lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Šafárika, Jána Blahoslava a jiných. 1-2* (1823-27, Prag) / "Národné zpiewanky - Pisne swetské Slowákú v Uhrách" (1834-1835, Buda), mit Jan Kollár [wörtlich: Weltliche Lieder des slowakischen Volkes im (Königreich) Ungarn. Gesammelt und herausgegeben von P. J. Šafárik, Ján Blahoslav und anderen. 1-2 / Volksgesänge - Weltliche Lieder der Slowaken im (Königreich) Ungarn]

Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten (1826, Pest),

Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki (1828, Buda)

Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart (1833, Pest)

¹ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Pavel_Jozef_%C5%A0af%C3%A1rik

Mai vezi ši:

M. Svatoš: *Šafařík (Šafárik, Schaffarik, Szafarzik, Schafary, Schaffáry) Pavel Josef*. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950* (ÖBL). Band 9. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1988, ISBN 3-7001-1483-4, S. 375 f. (Direktlinks auf S. 375, S. 376).

Slovanské starožitnosti (1837, Prag), sein Hauptwerk, dt. Fassung *Slawische Altertümer*, das erste umfassende Werk über die Kultur und Geschichte der Slawen.

Monumenta Illyrica (1839, Prag)

Slovanský národopis (1842, Prag) [wörtlich: Slawische Völkerkunde]

Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache... (1840, Prag), mit František Palacký

Počátkové staročeské mluvnice in: *Výbor* (1845) [wörtlich: Grundlagen der altböhmischen Grammatik]

Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů (1851, Prag) [wörtlich: Denkmäler des alten Schrifttums der Südslawen]

Památky hlaholského písemnictví (1853, Prag) [wörtlich: Denkmäler des glagolitischen Schrifttums]

Glagolitische Fragmente (1857, Prag), mit Konstantin Höfler

Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus (1858, Prag)

Geschichte der südslawischen Litteratur 1-3 (1864-65, Prag)

Literatur

M. Svatoš: *Šafařík (Šafárik, Schaffarik, Szafarzik, Schafary, Schaffáry) Pavel Josef*. In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950 (ÖBL)*. Band 9. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1988, ISBN 3-7001-1483-4, S. 375 f. (Direktlinks auf S. 375, S. 376).

Karl Eduard Zachariae von Lingenthal (1812-1894)²

Karl Eduard Zachariae von Lingenthal (* 24. Dezember 1812 in Heidelberg; † 3. Juni 1894 in Großkmehlen) gilt als einer der bedeutendsten deutschen Rechtshistoriker. Sein Fachgebiet war die byzantinische Rechtsgeschichte.

Leben

Zachariae wurde 1812 als Sohn des Heidelberger Rechtsprofessors Karl Salomo Zachariae geboren. Sein Familienname war somit Zachariae. Er besuchte die Fürstenschule Sankt Afra zu Meißen und studierte danach von 1829-1834 in Leipzig, Heidelberg, Berlin und wiederum in Heidelberg Philosophie, Geschichte, Philologie, Mathematik, neuere Sprachen und Rechtswissenschaft. Zu seinen akademischen Lehrern gehörten Anton Friedrich Justus Thibaut, sein Vater Karl Salomo Zachariae, Carl Joseph Anton Mittermaier, Friedrich Carl von Savigny und Friedrich August Biener (1787-1861); vor allem von Savigny und Biener beeinflussten seinen wissenschaftlichen Werdegang. Zu seinem studentischem Umfeld in Heidelberg gehörten der 1848er Revolutionär Friedrich Hecker sowie Albert Sprengel, der später Mitglied der Frankfurter Nationalversammlung war, und der Shakespeareforscher Karl Gisbert Friedrich von Vincke; sein Jurakommilitone Theodor Hoffmeister (1812-1834) zeichnete 1832 ein Jugendporträt Zachariaes.

Nach dem Abschluss des Staatsexamens reiste er 1834 zur Erforschung byzantinischer Handschriften nach Paris und weiter nach Brüssel, London, Oxford, Dublin, Edinburgh und Cambridge. 1836 habilitierte er sich an der Universität Heidelberg und unternahm 1837-38 eine weitere wissenschaftliche Reise, die ihn nach Athen, Saloniki, dem Berg Athos, Konstantinopel und Trapezunt führte. 1841 wurde er Mitglied des Spruchkollegiums und 1842 außerordentlicher Professor in Heidelberg.

1845 entschloss er sich, die Universitätslaufbahn aufzugeben, erwarb einen Teil des Rittergutes Großkmehlen, richtete dort eine landwirtschaftliche Versuchsstation ein und lebte da bis zu seinem Tode 1894.

In Großkmehlen war er neben seiner landwirtschaftlichen Tätigkeit auch politisch aktiv. 1850 wurde er von seinem heimischen Kreis Liebenwerda in das Erfurter Parlament gewählt, wo er sich der Fraktion Stahl, der nachmaligen Kreuzzeitungspartei, anschloss und an den gesetzgeberischen Arbeiten lebhaft teilnahm. Nach der Auflösung des Erfurter Parlaments blieb er derselben Fraktion treu und gehörte ihr weiterhin als Mitglied des Abgeordnetenhauses 1852-55 und nochmals ab 1866 an. Die Cottbus-Großenhainer Eisenbahn verdankt ihr Dasein hauptsächlich ihm. Von 1869-76 war er deren Direktor sowie der der Oberlausitzer Eisenbahn-Gesellschaft.

Als praktischer wie theoretischer Landwirt war er einer der ersten, die die Wichtigkeit der Chemie für die Landwirtschaft erkannten und die Theorien von Liebig und die Anschauungen seiner Freunde Reuning und Weinlig in die Praxis umsetzten. Durch die von ihm begonnene Regulierung des Fluss- und Überschwem-

² Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Eduard_Zachariae_von_Lingenthal.

mungsgebietes der Schwarzen Elster, die Kultivierung des Schradens, Förderung des Straßenbaues und Errichtung der landwirtschaftlichen Versuchsstation, die dann nach Halle verlegt und mit einer landwirtschaftlichen Schule verbunden wurde, machte er sich besonders verdient. Schwerpunkt seiner Tätigkeiten blieben jedoch stets seine juristischen Studien.

Werke (Auswahl) *Fragmenta versionis Graecae legum Rotharis Longobardorum regis*, Heidelberg 1835 (Online-Ausgabe)

Literatur (Auswahl)

William Fischer: *Zachariae von Lingenthal, Karl Eduard*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*. Band 44, Duncker & Humblot, Leipzig 1898, S. 653-657.

Weblinks

Literatur von und über Karl Eduard Zachariae von Lingenthal im Katalog der Deutschen Nationalbibliothek
Veröffentlichungen von und über Zachariae von Lingenthal im Opac der Regesta Imperii

Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Ausgewählte Literaturnachweise aus dem Bestand der Akademiebibliothek: Karl Eduard Zachariae von Lingenthal, Rechtshistoriker (PDF-Datei; 45 kB)

Einzelnachweise

↑ Vgl. Dieter Lent: *Ein braunschweigisches Studentenporträtalbum von der Universität Heidelberg mit einem unbekanntem Jugendporträt des Revolutionsführers Friedrich Hecker*. In: *Braunschweigisches Jahrbuch für Landesgeschichte*. Braunschweigischer Geschichtsverein, Braunschweig 1998, Band 79, S.139 - 166 (Porträtabbildung Zachariaes auf S. 151).

Isidor Silbernagl (1831-1904) ³

SILBERNAGL, Isidor, bedeutender Kanonist, * 12. 10. 1831 in Landshut, + 6. 4. 1904 in München. - Nach Abschluß der gymnasialen Ausbildung in seiner Heimatstadt studierte der Landshuter Bierbrauerssohn von 1849 bis 1853 Theologie an der Universität München und wurde am 2.7. 1854 in Freising zum Priester geweiht. Danach an verschiedenen Seelsorgeposten der Erzdiözese tätig, arbeitete er zunächst die schon während des Studiums erstellte Abhandlung über den bayerischen Herzog Albrecht IV. um und bekam aufgrund dieser Studie am 26.3. 1856 von der Philosophischen Fakultät der Universität Freiburg im Breisgau den Dr. phil. verliehen. Anschließend wandte sich S. unter dem Einfluß von Franz Michael Permaneder verstärkt der Kanonistik und damit seinem späteren Hauptforschungsgebiet zu, erwarb sich mit einer Dissertation über die Eidesentbindung am 17.3. 1860 an der Universität München den Dr. theol. und habilitierte sich ebendort am 15.6. 1862 mit einer Abhandlung über das in der Ostkirche geltende Eherecht für Kirchenrecht. Bereits am 26.6. 1863 wurde er als Nachfolger seines im Jahr zuvor verstorbenen Lehrers Permaneder zum außerordentlichen und am 29.1. 1870 zum ordentlichen Professor für dieses Fach ernannt, das er vierzig Jahre lang in Forschung und Lehre höchst erfolgreich vertrat. Darüber hinaus übernahm S. von 1872 bis zur Berufung Alois Knöpfers im Jahr 1886 an Stelle des ob seines Widerspruchs gegen das Unfehlbarkeitsdogma exkommunizierten Döllinger auch die Kirchengeschichte als Nominalfach. Dabei hatten die furchtbaren Stürme, welche mit dem Ersten Vatikanischen Konzil über weite Theologenkreise und namentlich über die Münchener Fakultät hereingebrochen waren, ihn selber keineswegs unberührt gelassen. S. unterwarf sich der Konzilsentscheidung erst nach schweren Seelenkämpfen, deren Spuren sich nie völlig verwischten, die sich vielmehr immer wieder in unverblümter, nicht selten beißender Kritik an allen auf dem Konzil vertretenen Richtungen zu Wort meldeten und in dem 1901 veröffentlichten »Kulturbild« über die kirchenpolitischen und religiösen Zustände des vorausliegenden Jahrhunderts auch literarischen Niederschlag fanden. Den wissenschaftlichen Ruhm des ungemein fruchtbaren, neben der Kanonistik und Kirchengeschichte (Trithemius-Biographie) sich auch auf religionswissenschaftlichem Felde (Buddhismus) betätigenden Autors begründete vor allem sein »Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts«, das sich in sorgfältiger Darstellung des geltenden kanonischen Rechts und unter Berücksichtigung des Staatskirchenrechts durch besondere Praxisnähe auszeichnet, rechtshistorische Fragestellungen allerdings weithin ausklammert. - S. war ein anerkannter Kanonist, ein erfolgreicher akademischer Lehrer und ein ebenso fruchtbarer wie vielseitiger Schriftsteller, der sich nicht scheute, auch zu aktuellen Problemen Stellung zu beziehen, und dabei durch

³ Luat din: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band X (1995), col. 317-319, autor Karl Hausberger.
Mai vezi și link-ul: http://www.kirchenlexikon.de/s/silbernagl_i.shtml.

seine freimütigen, bisweilen allzu pointiert, ja mitunter geradezu verletzend vorgetragenen Anschauungen selbst bei ihm Nahestehenden Widerspruch hervorrief.

Werke: Albrecht IV., der Weise, Herzog von Bayern, und seine Regierung, 1857; Die Eidesentbindung nach dem kanonischen Rechte, 1860; Das Eherecht nach den Gesetzen der griechischen Kirche, 1862; Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, 1865, 19042 mit einer Bio-Bibliographie von Joseph Schnitzer, die auch S.s Aufsätze und Rezensionen verzeichnet (siehe Lit.); Johannes Trithemius, 1868, 18832; Verfassung und Verwaltung sämtlicher Religionsgenossenschaften in Bayern. Nach den gegenwärtig geltenden Gesetzen und Verordnungen dargestellt, 1870, 18832, 18933, 19004; Die Aufsicht über die Volksschulen in Bayern. Ein Beitrag zum Kulturkampf, 1876; Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts zugleich mit Rücksicht auf das im jetzigen Deutschen Reiche geltende Staatskirchenrecht, 1880, 18902, 18953, 19034; Der Buddhismus nach seiner Entstehung, Fortbildung und Verbreitung, 1891, 19032; Die kirchenpolitischen und religiösen Zustände im neunzehnten Jahrhundert. Ein Kulturbild, 1901.

Lit.: Joseph Schnitzer (Hrsg.), Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. Eine kanonistisch-statistische Abhandlung von Dr. I. S., zweite, gänzlich umgearbeitete Auflage, 1904, III-XV (grundlegend); - Georg Denzler, Das I. Vatikanische Konzil und die Theologische Fakultät der Universität München, in: *Annuaire Historiae Conciliorum* 1, 1969, 412-455, passim; - Ewald Kessler, Johann Friedrich (1836-1917). Ein Beitrag zur Geschichte des Altkatholizismus (= *Miscellanea Bavarica Monacensia* 55), 1975, passim; - Norbert Trippen, Theologie und Lehramt im Konflikt. Die kirchlichen Maßnahmen gegen den Modernismus im Jahre 1907 und ihre Auswirkungen in Deutschland, 1977, 270 f., 282 f.; - Wilhelm Imkamp, Theologie von der Jahrhundertwende bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs, in: *Handbuch der bayerischen Kirchengeschichte*, hrsg. v. Walter Brandmüller, III, 1991, 539-651, hier: 643; - BJ IX 202-204; - Kirchliches Handlexikon, hrsg. v. Michael Buchberger, II, 1912, 2091 f.; - RGG2 V 492; - LThK1 IX 554; - LThK2 IX 754; - *Bosl's Bayerische Biographie*, hrsg. v. Karl Bosl, 1983, 729.

Karl Hausberger

Heinrich Gelzer (1847-1906)⁴

Heinrich Gelzer (* 1. Juli 1847 in Berlin; † 11. Juli 1906 in Jena) war ein aus der Schweiz stammender klassischer Philologe, Althistoriker und Byzantinist. Er trug in seinen zahlreichen Werken dazu bei, wesentliche Einsichten in die spätantike und mittelalterliche byzantinische Geschichte zu vermitteln.

Leben

Der Sohn des Schweizer Historikers und zeitweiligen Professors in Berlin Johann Heinrich Gelzer-Sarasin studierte an der Universität Basel fünf Semester bei Jacob Burckhardt und von 1867 bis 1868 an der Georg-August-Universität Göttingen bei Ernst Curtius, dem Ausgräber von Olympia. 1865 gehörte er zu den Stiftern des Corps Alamannia Basel.^[1]

Nach seiner Promotion im Jahre 1869 war Gelzer einige Zeit in Basel Gymnasiallehrer. Von dort aus beteiligte er sich gemeinsam mit einer Schweizer Hilfsaktion an Unterstützungsmaßnahmen für deutsche Verwundete des Deutsch-Französischen Krieges. 1871 bereiste er zusammen mit Curtius und Friedrich Adler Kleinasien. In Basel wurde Gelzer 1872 Privatdozent, 1873 Extraordinarius an der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, 1878 wurde er auf den Lehrstuhl für Klassische Philologie und Alte Geschichte an die Universität Jena berufen. Sein gleichnamiger Sohn wurde hier ebenfalls Professor. Er war Mitglied der Kgl. Sächsischen Akademie der Wissenschaften und korrespondierendes Mitglied der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.

Forschungsschwerpunkt Gelzers war die byzantinische Geschichte, später auch die armenische Geschichte und Literatur. 1893 war er Mitbegründer der *Byzantinischen Zeitschrift*. Er unternahm weitere Reisen nach Griechenland, Kleinasien und die Länder des Schwarzmeergebiets, darunter 1902 und 1903 nach Makedonien und auf den Berg Athos.

Auszeichnungen

Die theologische Fakultät der Universität Jena verlieh Gelzer 1897 die Ehrendoktorwürde.

Werke (Auswahl)

Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie. 2 Bände. Hinrichs, Leipzig 1880, 1885. Nachdr. Gerstenberg, Hildesheim 1978, ISBN 3-8067-0748-0.

⁴ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Gelzer.

Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung (1899)

Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient. Teubner, Leipzig 1900.

Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte. Verl. d. K. Akademie, München 1901.

Pergamon unter den Byzantinern und Osmanen (1903)

Vom Heiligen Berge und aus Makedonien. Reisebilder aus den Athosklöstern und dem Insurrektionsgebiet. Teubner, Leipzig 1904.

Scriptores sacri et profani ... Bd. 4. *Des Stephanos von Taron armenische Geschichte.* Aus dem Altarmenischen übersetzt von Heinrich Gelzer und Aug. Burckhardt. 1907

Byzantinische Kulturgeschichte. Mohr, Tübingen 1909.

Literatur Thomas Krönung: *Die Wiederentdeckung des Manuskripts von Heinrich Gelzer zur kritischen Edition der Chronographien des Julius Africanus.* In: *Welt-Zeit. Christliche Weltchronistik aus zwei Jahrtausenden in Beständen der Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena.* de Gruyter, Berlin 2005, ISBN 3-11-018480-X (Ausstellungskatalog).

Alexander Zäh: *Heinrich Gelzer.* In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL).* Band 24, Bautz, Nordhausen 2005, ISBN 3-88309-247-9, Sp. 681-685.

Academische Monatshefte 23 (1906/07), S. 154 (Nachruf)

Literatur von und über Heinrich Gelzer im Katalog der Deutschen Nationalbibliothek

Thomas Schibler: Kurzbiografie im *Historischen Lexikon der Schweiz*

Einzelnachweise

1. ↑ Kösemer Korps-Listen 1910, 1, 9

Heinrich Johann Eduard Gelzer (* 29. Januar 1883; † 9. Februar 1945 in Jena) war ein Schweizer Romanist, der in Deutschland lehrte. Gelzer, Enkel von Johann Heinrich Gelzer und Sohn des Historikers und Byzantinisten Heinrich Gelzer sowie von Clara Gelzer-Thurneysen (1858-1919), promovierte 1908 bei Gustav Gröber in Straßburg mit einer Einleitung zu einer kritischen Ausgabe des altfranzösischen Yderromans (Halle a. S. 1908) und war ab 1913 Dozent, ab 1918 außerordentlicher und ab 1928 ordentlicher Professor für Romanische Philologie in Jena. Er starb bei einem Bombenangriff in der Jenaer Universitätsbibliothek. 1901 wurde er Mitglied der Burschenschaft Arminia Jena. (Hrsg.) *Der altfranzösische Yderroman*, Halle a. S. 1913 *Nature. Zum Einfluss der Scholastik auf den altfranzösischen Roman*, Halle a. S. 1917 (Heinrich Morf gewidmet) *Guy de Maupassant*, Heidelberg 1926 *Altfranzösisches Lesebuch.* Mit ausführlichem Glossar, hrsg. von Arthur Franz, Heidelberg 1953 *Frank-Rutger Hausmann: „Vom Strudel der Ereignisse verschlungen“.* Deutsche Romanistik im „Dritten Reich“. 2. Auflage.

Luat din: [http://de.inforapid.org/index.php?search=Heinrich%20Gelzer%20\(Romanist\)](http://de.inforapid.org/index.php?search=Heinrich%20Gelzer%20(Romanist))

Konstantin Josef Jireček (1854-1918)⁵

Konstantin Jireček (vollständiger Name *Konstantin Josef Jireček*) (* 24. Juni 1854 in Wien; † 10. Januar 1918 ebenda) war ein tschechischer Politiker, Diplomat, Historiker und Slawist. Er war Begründer der böhmischen Balkanologie und Byzantinistik, sowie von 1907 bis 1918 erster Vorstand des Instituts für Osteuropäische Geschichte der Universität Wien.

Leben

Der Sohn des Historikers Josef Jireček und der Tochter von Pavel Jozef Šafárik setzte zum Teil das Werk seines Großvaters fort.^[1] Seine Jugend verbrachte er in Wien, wo er das thesianische Gymnasium (1864-1872) besuchte.^[2] Schon als Schüler zeigte er großes Interesse an Fremdsprachen (französisch, serbokroatisch, bulgarisch, italienisch, russisch, englisch, ungarisch, türkisch, griechisch).^[2] 1872 wurde er Student an der philosophischen Fakultät der Prager Universität. Dort studierte er Geschichte und moderne Philologie. Zu seinem Freundeskreis gehörte der französische Historiker Ernest Denis.^[2] Im Jahre 1874 unternahm Jireček eine Studienreise nach Kroatien und Serbien und veröffentlichte mehrere Aufsätze über die Geschichte und die Landeskunde der slawischen Balkanländer.^[2] 1876 erschien sein erstes großes Buch - „Geschichte der Bulgaren“, das dem Zeitraum von der bulgarischen Staatsgründung bis zu der

⁵ Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Jire%C4%8Dek.

Unterwerfung unter die Osmanenherrschaft gewidmet war.^[2] Das Buch des 22 Jahre jungen Historikers erregte großes Aufsehen.^[2] Der Grund dafür war, dass sich in diesem Jahr das Interesse der europäischen Öffentlichkeit dem ausbrechenden bulgarischen Freiheitskampf (Aprilaufstand) zuwandte, gleichzeitig aber in Europa über das bulgarische Volk nur wenig bekannt war.^[2] Für seine Dissertation über die Geschichte der Bulgaren wurde Jireček 1876 der Dokortitel in Philosophie verliehen. Im nächsten Jahr habilitierte er mit einer Arbeit über die Heerstraße zwischen Konstantinopel und Belgrad.^[3]

Nach der Beendigung des Russisch-Türkischen Krieges auf dem Balkan half er beim Aufbau der Verwaltung, des Schulwesens und der Wirtschaft im neu gegründeten Staat Bulgarien.

1879 wurde er dort in die Regierung berufen und war von 1881 bis 1882 als Wissenschaftsminister tätig. 1884 erfolgt die Ernennung zum Direktor der Nationalbibliothek in Sofia. Während seines Aufenthaltes widmete er sich neben Regierungsgeschäften Forschungsarbeiten in Balkanologie und Byzantinistik. Die Ergebnisse veröffentlichte er in zahlreichen Studien und Monographien.

1884 bis 1893 lehrte er als ordentlicher Professor an der Karls-Universität in Prag,^[4] Danach war er bis zu seinem Tod 1918 als Professor für slawische Philologie an der Universität Wien.

Nach ihm ist die Jireček-Linie benannt sowie die Konstantin-Jireček-Medaille, die als Anerkennung für Leistungen der Südosteuropa-Forschung bzw. für die kulturellen Beziehungen zu Südosteuropa verliehen wird.

Schriften

Die meisten seiner Werke erschienen in deutscher Sprache. Seine Publikationen beschäftigten sich größtenteils mit der Geschichte der Völker auf dem Balkan.

Dějiny bulharského národa, 1876, deutsch: *Geschichte der Bulgaren*. Prag 1876. (Nachdruck: Olms, Hildesheim / New York, NY 1977, ISBN 3-487-06408-1 / Textor, Frankfurt am Main 2008, ISBN 3-938402-11-3).

Die altböhmischen Gedichte der Grünberger und Königinhofer. Handschrift im Urtexte und in deutscher Uebersetzung. Prag: Rivnac, 1879.

Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters: historisch-geographische Studien. Prag: Verlag der Königlich Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1879

Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagauzi und Surguci im heutigen Bulgarien. Prag: Verlag der Königlich Böhmisches Gesellschaft der Wissenschaften, 1889.

Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe. Prag: Tempsky, 1877.

Das Fürstentum Bulgarien, seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirtschaftliche Zustände, geistige Cultur; mit 42 Abbildungen und einer Karte. Prag u.a.: Tempsky [u.a.], 1891; Leipzig: Freytag, 1891.

Poselství republiky Dubrovnícké k císařovně Kateřině v roce 1771. Prag, 1893.

Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. Wien: Gerold, 1897

Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien. Studien zur Kulturgeschichte des 13.-15. Jahrhunderts. Wien 1912 (Fotomechanischer Nachdruck Leipzig: Zentralantiquariat der DDR, 1974)

Geschichte der Serben, 1911-18, unvollendet. Bd. 1 Bis 1371; Bd. 2 1371-1537. Gotha: Perthes, o. J. (Nachdruck Amsterdam: Hakkert, 1967).

Literatur Georg Stadtmüller: *Geschichte Südosteuropas*. Oldenbourg, München, 1976, ISBN 3-486-46342-X. S. 409-410

Anmerkungen

1. ↑ Auch andere Mitglieder der Jireček-Familie waren in der Geschichtsforschung tätig. Seine Brüder Josef und Hermenegild veröffentlichten Arbeiten mit ihrem Bruder zusammen. Sein Onkel Hermenegild Jireček war ein bekannter slawischer Rechtshistoriker.

2. ↑ ^{a b c d e f g} Georg Stadtmüller: *Geschichte Südosteuropas*. München, 1976 S. 409-410.

3. ↑ Das ist damals Teil des Fachgebietes *Geschichte des Orients* gewesen. Konstantin Josef Jireček: *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe. Eine historisch-geographische Studie*. Verlag von F. Tempsky, Prag 1877 (Habilitationsschrift, deutsch) (TPDF-Text zum Runterladen)

4. ↑ Dort las unter er anderem die Vorlesungen: "*Geschichte des Orients*", "*Über den vierten Kreuzzug und das lateinische Kaisertum in Konstantinopel*" und "*Über die Geographie der Balkanhalbinsel*".

Luat din: http://de.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Jire%C4%8Dek

Despre Konstantin Jos. JIREČEK, vezi: Georg Stadtmüller: *Geschichte Südosteuropas*. Oldenbourg, München, 1976, ISBN 3-486-46342-X. S. 409-410.

Dimitar Hristov Rizov sau Rizoff (1862-1918)⁶

Dimitar Hristov Rizov or Rizoff: Димитър Христов Ризов; 1862-1918) is Bulgarian revolutionary, publicist, politician, journalist and diplomat.

Rizov was born in Bitola, Macedonia (region). At first he studied in his native town and then he continued study in Plovdiv. In 1881 he opened a book store in Bitola, and a year later he was an Bishopric school inspector of the Bulgarian schools in Macedonia. brochure

In 1884 he began to participate in the Bulgarian politics; became an editor of the Liberal Party newspaper *Tarnovo Constitution*. Rizov was a part of the immigrant wave in the Eastern Rumelian capital Plovdiv, where he actively participated in the Bulgarian Secret Central Revolutionary Committee and in the preparations for the Bulgarian unification.^[1] He was a member of the temporary government in Plovdiv on September 6-9, 1885.^[1] Rizov was an MP in the Third Great National Assembly (Parliament) (1886-87).^[1] In 1887 he continued his education in University of Liège in Belgium with a Evlogi Georgiev stipend.

Rizov was an editor of the newspapers *Hristo Botev*, and co-editor (with Andrey Lyapchev) of *Young Bulgaria* (1895-1896). He co-edited *Self-defense* (1885), *Macedonian Voice* (1885-1887), *Independence* (1886), and other newspapers.^[1] He is an author of the first *Ethnography of Macedonia* (1881, in French)^[1] and of a number of pamphlets on Bulgarian foreign policies.

Since 1897 Dimitar Rizov worked as a diplomat. He was a Bulgarian ambassador in Skopje (1897-1899), diplomatic agent in Cetinje (1903-1905), Belgrade (1905-1907), plenipotentiary minister in Rome (1908-1915), and Berlin (1915-1918). In 1917 in Berlin, together with his brother, Nikola Rizov (also diplomat and publicist), he published the *Atlas Bulgarians in their historical, ethnographic, and political frontiers, Berlin 1917*, containing 40 maps and explanatory texts in German, English, French, and Bulgarian. Of special significance are the maps, drawn by the leading Bulgarian scientists Prof. Anastas Ishirkov (geography) and Prof. Vasil Zlatarski (history). The atlas contains facsimiles of maps by Pavel Jozef Šafárik, Ami Boué, Ljubomir Davidović, Lejean, F. Hahn and Zach, Mackensie and Irby, Prof. Erben, Elisée Reclus, Kiepert, Synvet, Vasil Kantschoff, and others.

Rizov often changed his political positions for which he was known with the nickname "The Man of the Hundred Opinions".^[2] For his opposition to Kniaz Ferdinand, Rizov was sent to prison; later, however, Rizov accepted the Kniaz's regime and political aims. With respect to the Bulgarian national question, and, in particular, to the Macedonian Question, Rizov is unwavering in defending the rights of Bulgarians living outside of the Bulgarian borders.

References

Durham, Mary Edith. *Twenty years of the Balkan tangle*, BiblioBazaar, LLC, 2007, ISBN 1-4346-3426-4, p. 83, Project Gutenberg e-text # 19669

Encyclopedia Bulgaria, Bulgarian Academy of Science Publishers, vol. 5, Sofia (Енциклопедия България, т. 5, Издателство на БАН, София), 1986.

Radev, Simeon. *Builders of modern Bulgaria*, vol. 1, Sofia (Симеон Радев, Строители на съвременна България, т. 1, София), 1973, стр. 494-496, 506-508

Торенчаров, VI. *Bulgarian Journalism 1885-1903*, 2nd ed., Sofia (Торенчаров Вл., Българската журналистика 1885-1903, 2 изд., София), 1983

Notes

1. ^{^ a b c d e} Antonova Il., Marinkova V., Mitev Pl., Antonov Al., *History of Bulgaria — Encyclopedia A-Z*, Sofia (Антонова Ил., Маринкова В., Митев Пл., Антонов Ал., *История на България — Енциклопедия А-Я*, София), 2001, ISBN 954-18-0227-3, стр. 319-320

2. [^] Encyclopedia Bulgaria

⁶ Luat din: http://en.wikipedia.org/wiki/Dimitar_Rizov

Vezi mai ales lucrarea lui Dimitar Hristov Rizov sau Rizoff , în colaborare cu alți specialiști: (*Atlas Bulgarians in their historical, ethnographic, and political frontiers, Berlin 1917*, containing 40 maps and explanatory texts in German, English, French, and Bulgarian.

Ion Nistor (1876-1962)⁷

Ion I. Nistor (n. 4/17 august 1876, Bivolărie, Vicovu de Sus, Raion Rădăuți - d. 11 noiembrie 1962, București) a fost un istoric și militant unionist bucovinean, membru al comitetului de organizare a Adunării Naționale de la Cernăuți, care a hotărât unirea cu România, în cadrul căruia a redactat „Actul Unirii”. Profesor la Universitățile din Viena și Cernăuți, rector al Universității din Cernăuți, profesor universitar la București, membru al Academiei Române (1911), director al Bibliotecii Academiei Române, fruntaș al Partidului Național Liberal, fost ministru de stat, reprezentând Bucovina, apoi, succesiv, ministru al Lucrărilor Publice, al Muncii și, în final, al Cultelor și Artelor.

Biografie

În familia de țărani Ilie și Maria Nistor din satul Bivolărie, comuna Vicovu de Sus, Districtul Rădăuți (județul Rădăuți), Bucovina la 4 august 1876, s-a născut Ion Nistor. Urmează 2 ani școala primară în satul natal și apoi o continuă, în limba germană, în orașul Rădăuți. Între anii 1889-1897, urmează cursurile Liceului "Eudoxiu Hurmuzachi", atunci liceu german, dobândind un mare interes și dragoste pentru trecutul românilor bucovineni. După ce a susținut examenul de bacalaureat, este admis ca student la Facultatea de filosofie a Universității Cernăuți. A activat o perioadă ca profesor suplinitor la Cernăuți, iar în anii 1904-1907 a fost profesor secundar la Liceul clasic din Suceava, timp în care a început să editeze, împreună cu George Tofan și Victor Moraru, Revista "Junimea literară". La 22 martie 1909, în urma examenelor susținute, a fost promovat doctor în filosofie și litere în Aula Universității din Viena. După ce în anul 1911 a fost abilitat ca docent al universității vieneze, începe lungul drum al unei cariere deosebite a celui care a fost istoricul de marcă și omul cetății, Ion Nistor. În octombrie 1911, își ține cursul inaugural la Universitatea din Cernăuți, cu tema: "Locul românilor în istoria sud-est europeană", temă care avea să fie emblematică pentru cariera sa și care l-a determinat pe Lucian Blaga să-l clasifice între "istoricii ideii și unității naționale". Membru al conducerii Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina din 1913, profesor la Universitatea din Cernăuți din 1914 și membru corespondent al Academiei române din același an, Ion Nistor s-a stabilit la București și a fost ales președinte al Comitetului refugiaților bucovineni. În 1916, cu ocazia primirii sale ca membru titular al Academiei române, a evocat un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina, cu un răspuns din partea lui Nicolae Iorga și, tot în același an, a publicat "Istoria Bisericii din Bucovina și rostul ei național-cultural în viața românilor bucovineni".

În perioada 1919-1939, în plan politic și public, a avut responsabilități dintre cele mai diverse. A fost ministru al Bucovinei în Guvernul condus de Ion I.C. Brătianu în 1922-26; senator de drept, între 1928-1933; ministru secretar de stat pentru minorități etnice în 1933; ministru al muncii în Guvernul condus de Gheorghe Tătărăscu; ministru al cultelor și artelor în Cabinetul Gheorghe Tătărăscu.

În perioada interbelică, profesorul și rectorul universității cernăuțene a editat volumul "Correspondență diplomatică și rapoarte consulare austriece", în colecția Hurmuzachi, a editat Revista "Junimea literară", a publicat "Istoria Basarabiei", a susținut Buletinul "Codrul Cozminului". Lucrarea sa cea mai reprezentativă "Problema ucrainiană în lumina istoriei", iar Societatea pentru literatura și cultura română în Bucovina publică o nouă ediție, care lansată la Cernăuți, Rădăuți și Botoșani. La moartea marelui istoric, în noiembrie 1962, autorul lucrării "Istoria Bucovinei", lucrare rămasă până în 1991 în manuscris, definitivase și lucrarea de sinteză "Istoria României", care este în manuscris.

"Ion Nistor, profesorul și istoricul care a stat întreaga lui viață în slujba istoriei și a cauzei naționale - spune istoricul de Iași Toderașcu - s-a identificat nu numai cu destinul dramatic al provinciei sale: Bucovina istorică, ci al tuturor românilor, fiind istoricul tuturor românilor, din Galiția în Tessalia și de la Nistru până la Tisa."

Arestat la 5/6 mai 1950, a fost internat la închisoarea Sighet pe timp de 24 luni, încadrat ulterior în Decizia M.A.I. nr.334/1951; pedeapsă majorată cu 60 luni, prin Decizia M.A.I. nr. 559/1953. Eliberat la 5 iulie 1955.

Funcții politice

2 oct.1934-23 sept.1935: Ministrul Muncii (la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale),

23 sept. 1935 - 29 aug.1936: Ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale.

⁷ Luat din: http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Nistor.

Referințe

Nicolae Iorga despre Ion Nistor: „În nenumărate studii, care au atins toate domeniile vieții românilor de acolo, ai lămurit atâtea puncte confuze și ai adus o informație cu totul nouă și de cel mai mare folos, dând astfel bazelor istoriei Bucovinei românești o lărgime, necunoscută până atunci.“

„Ai fost unul dintre rarii cărturari români care au scos din studiile lor altceva decât arme pentru a înlătura pe alții și a se impune ei singuri. Nu te-ai lăsat terorizat de nimeni, și nici n-ai vrut să terorizezi pe cineva.“

„Fără îndoială că Ion Nistor este un istoric de mare valoare, care scrie într-o limbă frumoasă și are o informație abundentă, așa că în cultura românească o să rămână“.

Opera

- Die moldauischen Ansprüche auf Pocutien*, Viena, 1910;
Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau, Gotha, 1911;
Handel und Wandel in der Moldau, Cernăuți, 1912;
Zur Geschichte der Schulwesens in der Bucovina (1912);
Die geschichtliche Bedeutung der rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation (1913);
Die Urkunde Stephans des Grossen, Berlin, 1914;
Bucovina sub raportul politic și administrativ, București, 1915;
Emigrările de peste munți (1915);
Românii și rutenii în Bucovina (1915);
Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina, discurs de recepțiune (1916);
Istoria bisericii din Bucovina (1916);
Der nationale Kampf in der Bukovina (1918);
Das moldauische Zollwesen im 15 und 16 Jahrh., Leipzig, 1912;
Discurs la mesajul tronului... Cernăuți, 1920;
Istoria fondului bisericesc din Bucovina (1921);
Politica de unitate națională. Discurs, 1923;
Istoria Basarabiei (1923);
Luca Arbore Hatmanul. La 400 de ani de la moartea lui (1924);
Pomenirea lui Dimitrie Cantemir Voievod (Acad. Rom.), București 1924;
Românii transnistrieni, Cernăuți, 1925;
Bejenari ardeleni în Bucovina, 1926;
Contra calomniei (1927);
Contra deposedării Universității din Cernăuți (1927);
Răsunetul războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia, București, 1927;
Gr. Vodă Ghica, Cernăuți, 1928;
Unirea Bucovinei, București, 1928;
Drumurile noastre în ultima sută de ani (1929);
Cehoslovacii și românii, Cernăuți, 1930;
La Comte de Saint-Aulaire et la Bucovine, București, 1930;
Decorarea lui Avram Iancu (1931);
Un român iscoadă... (1931);
Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1932;
Locul lui Alexandru cel Bun în istoria civilizației creștine (1932);
Șase ani de autonomie bisericească (1932);
Biserica și școala greco-română din Viena, București, 1932;
Contribuții la relațiunile dintre Moldova și Ucraina (1933);
Din corespondența lui Todleben de la Plevna (1933);
Mănăstirea Moldaviței, Cernăuți, 1933;
Rostul politic și social al bisericii în trecut și prezent, București, 1933;
Rück – und Ausblick in die Geschichte Rumäniens, Iena und Leipzig (1933);
Discurs, Cernăuți, 1934;
Problema ucraineană în lumina istoriei (1934);
Tratatulele lui Mihai Viteazul cu Polonia, București, f.an.;
Universitatea din Cernăuți și loviturile lui P.P. Negulescu, Cernăuți, 1926 (cu alții);
T. G. Masaryk (cu alții), Buc., 1930;

Correspondența lui Coronini cu principatele, Cernăuți, 1938;
Bucovina sub dominațiunea românească (1938);
Documente privitoare la istoria Românilor... (1938);
Harta etnică a Bucovinei (conform recensământului austriac din 1910), de Ion Nistor.

În Bibliografie

Iurie Colesnic, *Ion Nistor în Magazin Bibliografic, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, nr. 2-3, 2006 [1]*
 Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea, Editura Saeculum, București 1999 ISBN 973-9399-03-7*
 Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866-1999, Editura Academiei Române, București, 1999 ISBN 973-27-06967*

Emil Turdeanu (1911-2001)⁸

Emil Turdeanu (n. 10 noiembrie 1911, Șibot, Alba – d. 14 ianuarie 2001, Fresnes, Franța) a fost un filolog și istoric literar român din exil, profesor la Catedra de limba română de la Sorbona.

Biografie:

A absolvit Facultatea de Litere a Universității din București, specializându-se apoi la Școala Română de la Fontenay aux Roses (1935-1937), la École des Langues Orientales Vivantes din Paris și la Belgrad. În anul 1943 și-a susținut teza de doctorat la Facultatea de Filosofie și Litere din București, o lucrare deschizătoare de drumuri la acea dată: *Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare*.^[1] A fost diplomat la École des Hautes Études din Paris, unde își susține, în 1947, cel de-al doilea doctorat cu teza *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*. A lucrat ca cercetător la Centrul Național de Cercetări Științifice din Paris (1948-1977). A predat limba și literatura română la Sorbona (1948-1972) și apoi limba română la Universitatea La Sapienza din Roma (1977-1983). A editat două reviste importante ale exilului românesc: „Revue des études roumaine” și „Ființa românească”.

Lucrări publicate:

Volume:

Etudes de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des principautés roumaines, Leiden, E.J. Brill, 1985.
Modern Romania: The Achievement of National Unity, 1914-1920, Academia Româno-Americană de Științe și Arte, 1988.

Studii și articole literare: scrieri din țară și din exil, postfață și note complementare de Mircea Anghelescu, București, Editura Minerva, 1995 (împreună cu Laetitia Cartoian-Turdeanu).

Oameni și cărți de altădată, ediție de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Studii și articole (selectiv):

Din vechile schimburi culturale dintre români și jugoslavi, în „Cercetări literare”, III, 1939, pp. 141-218.

Epitaful lui Alexandru cel Bun din 1428, în „Cercetări literare”, IV, 1940.

Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sfântul Pavel de la Muntele Athos, în „Cercetări literare”, IV, 1940, pp. 60-114.

La broderie religieuse en Roumanie – Les épitaphioi moldaves aus XV-e et XVI-e siècles, în „Cercetări literare”, IV, 1940, pp. 183-187.

La broderie religieuse en Roumanie. Les étoles du XV-e et XVI-e siècles, în „Buletinul Institutului Român din Sofia”, I, nr. 1, pp. 5-62 (republicat ca extras la Cartea Românească, București, 1941).

Miniatura bulgară și începuturile miniaturii românești, în „Buletinul Institutului Român din Sofia”, I, 1941, pp. 95-152.

Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare, București, 1943, IV p. + pp. 101-240 + XIII pl. (extras din „Cercetări literare”, V, 1943, pp. 101-240).

Grégoire Camblak: faux arguments d'une biographie, în „Revue des études slaves”, XXII (1946), pp. 46-81, recenzie la A.I. Jacimirskij, Grigorij Camblak, St. Petersburg, 1904.

⁸ De la Wikipedia, enciclopedia liberă: http://ro.wikipedia.org/wiki/Emil_Turdeanu.

- Opera patriarhului Eftimie al Târnovei (1375-1393) în literatura slavo-română*, „Cercetări literare”, VI, București, 1946, pp. 5-19.
- Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, I, în „Revue de l'histoire des religions”, 138, 1950, nr. 1, pp. 22-52.
- Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, II, în „Revue de l'histoire des religions”, 138, 1950, nr. 2, pp. 176-218.
- Les lettres slave sen Moldavie: le moine Gabriel du monastère de Neamțu (1424-1448)*, în „Revue des études slaves”, XXVII, 1951 (Mélanges André Mazon), pp. 267-278.
- Ștefan cel Mare 12 aprilie 1457 – 2 iulie 1504*, Paris, 1954, republicat în *Cuvinte despre Ștefan cel Mare. Gherasim Putneanu, Alexandru Dimitrie Xenopol, Dimitrie Onciul, Mircea Eliade, Emil Turdeanu, Faust Brădescu*, vol. II, Suceava, Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare” al Sfintei Mănăstiri Putna, 2007.
- Centres of Literary Activity in Moldavia, 1504-1552*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. 34, nr. 82 (dec. 1955), pp. 99-122.
- L'activité littéraire en Moldavie à l'époque d'Étienne le Grand (1457-1504)*, în „Revue des Études Roumaines”, V-VI, 1960, pp. 21-67.
- Un manuscris religios din timpul lui Mircea cel Bătrân*, în „Ființa românească”, VII, Paris, 1968, pp. 58-68.
- Cronograful românesc de la Sigmaringen (1679-1684)*, în *Rumanian Studies. An International Annual of the Humanities and Social Sciences*, vol. II (1971-1972), ediție de Keith Hitchins, Leiden, E.J. Brill, 1973, pp. 149-177.
- Le mythe des anges déçus. Traditions littéraires de l'Europe Occidentale et Orientale*, în „Rivista di Studi Bizantini e Slavi”, II, 1982, pp. 73-117.
- Manuscrisele robite de cazaci (III)*, în „Magazin istoric”, XXV, nr. 318, sept. 1993.
- În amintirea lui N. Cartoian*, în „Academica”, 5, 1995, nr. 4, p. 16.

Afilieri:

- Membru al Societății Studenților în Istoria Literaturii Române Vechi (fondată în 1930).
Membru de onoare al Academiei Române (din 1994).

Studii dedicate lui Emil Turdeanu:

- Profesorul Emil Turdeanu – doctor honoris causa al Universității București*, în „Romanoslavica”, 31, 1993, pp. 137-143.
- Mircea Anghelescu, *Oameni și cărți de altădată*, în „Luceafărul”, nr. 46, 24 decembrie 1997, p. 17.
- Ștefan S. Gorovei, *Profesorul Emil Turdeanu la 80 de ani*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, 28, 1991, pp. 341-344.
- Andrei Oișteanu, *Din nou despre Emil Turdeanu*, în „Jurnalul literar”, 1, 1990, 12 noiembrie, nr. 45-46, p. 3.
- Victor Spinei, *Un patriarh al medievalității românești: Emil Turdeanu*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, Istorie, 37-38, 1991-1992, pp. 384-387; în „Cronica”, 26, nr. 31, 1-15 decembrie 1991, p. 7.
- Mihaela Constantinescu, *În exil, meditănd la destinul culturii românești prădate de ruși*, în „Jurnalul literar”, 11, 2000, feb.-mart., nr. 3-6, p. 6.
- Nicolae Florescu, *Cu Emil Turdeanu despre respectul adevărului*, în „Jurnalul literar”, 11, 2000, feb.-mart., nr. 3-6, p. 1, 6.
- Violeta Barbu, *In memoriam Emil Turdeanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XX, 2002, pp. 11-14.
- Mircea Handoca, *Emil Turdeanu către Mircea Eliade*, în „Jurnalul literar”, 18, 2007, sept.-oct., nr. 17-20, p. 16.

Note

- [^] 1. Teza de doctorat a fost publicată în „Cercetări literare” V, 1943, pp. 99-240; reeditată în volumul *Oameni și cărți de altădată*, I, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 25-167.

Cuprins

Lista volumelor, cuprinzând regestele patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, traduse, reproduse și folosite în acest volum	9
Prefață	13
Biserica Românească și Tronul Ecumenic sau între Ohrida și Constantinopol Noua Romă.....	13
Pentarhia și viziunea palmei deschise, pe care a avut-o Sultanul Mehmet II, 1453, după data de 29 mai. De ce a căzut Constantinopol?	23
Teoria Pentarhiei, în concepția Mitropolitului Maxim de Sardes, <i>Text</i>, pp. 288-302, <i>fragmente</i>.....	25
Le patriarcat œcuménique au service de l'unité orthodoxe et de l'unité chrétienne, par Olivier Clément, Supplément au SOP N°236, mars 1999	39
Tronul Ecumenic în contextul teoriei Pentarhiei [Tetrarhiei], după schisma cea mare din anul 1054	43
1. Atitudinea preflorentină (1439) a Tronului Ecumenic (1384) față de propunerile de refacere a unității bisericești, făcute de Scaunul Roman.....	43
2. Interferențe de ordin canonic al tronurilor Tetrarhiei în scopul păstrării unității de acțiune și de jurisdicție a Bisericii	45
Preliminarii	47
I. Cărei jurisdicții canonice au aparținut românilor înainte de 1359, respectiv 1393: de Roma Veche, de Aquileia, de Ohrida, de Veliko Târnovo, de Peć, de Tronul Ecumenic din Constantinopol?	47
II. Privitor la competența canonică de jurisdicție ortodoxă și ierarhia la românii din nordul Dunării, înainte de anul 1359, respectiv 1393	50
1. Generalități introductive	50
<i>Mărturii filologice</i>	52
2. Mitropoliile românești sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, 1359 și 1393	54
III. Ce menționează Pravila cea Mare și Gelzer în acest context?	59
A. Pravila cea Mare, Glava 391	59
B. Heinrich Gelzer, <i>Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden,</i> Neudruck der Ausgabe Leipzig 902, Scientia Verlag Aalen, 1980, pp. 21-23	60
IV. Încadrare în epocă a informațiilor și identificarea persoanelor menționate din cele două documente	62
a. Inexactități.....	62
A. În Pravila cea Mare, Târgoviște, 1652.....	62
B. La Gelzer	67
b. Diptice	72
I. Ungrovlahia – Mitropolie sinodalo-voievodală (Argeș) și Mitropolie sinodalo-imperială (Severin).....	72

II. Moldova – Mitropolie sinodalo-imperială	74
Comentariul lui Haralambie Mihăescu	75
V. Încercare de interpretare.....	78
VI. Care a fost atunci sistemul apartenenței sau ascultării canonice a românilor din nordul Dunării, înaintea anilor 1359, respectiv, înainte de anul 1393?	81
Moldova.....	82
Muntenia	82
 Imperator et Episcopus, Βασιλέως καὶ Ἐπίσκοπος Episcopus et Imperator, Ἐπίσκοπος καὶ Βασιλέως.....	87
 Acordul în nouă articole, din anul 1380 (regist nr. 2699).....	93
 Rugăciunea care se rostea în timpul prezentării patriarhului în fața împăratului, după hirotonirea acestuia întru arhiereu	99
 Capitolul I. Sistemul ierarhiei din sudul Dunării, cu scaunele de la Tomis, Justiniana Prima, Durostorum, Ohrida, Peć și Veliko Târnovo, înainte de anul 1359.....	103
Introducere.....	103
a. Tomis și Justiniana Prima.....	106
1. Arhiepiscopia Tomisului	106
2. Arhiepiscopia Justiniana Prima	109
Arhiepiscopi de Justiniana Prima	111
Anexa nr. I	113
Nouvellele XI și CXXXI, în traducere latină / 1. ~ NOV. XI ~ DE PRIVILEGIIS ARCHIEPISCOPI PRIMAE IUSTINIANAE. (AD 535).....	113
2. ~ NOV. CXXXI ~ DE ECCLESIASTICIS TITULIS. (AD 545).....	114
Anexa nr. II.....	119
Valahii în Sfântul Munte Athos.....	119
a. Regestele patriarhale, nr. 973-976, din 1102-1108	120
b. Regestele imperiale, nr. 1226, din 1105; 1240, din î.1108; 1249, din 1109; 1250, din 1109; 1253, din 1111	128
b. Patriarhi peregrini: Durostorum (945-971), Ohrida (î. 1018-1767).....	131
Sancti Cyrillus et Methodius	134
Arhiepiscopi de Pliska, până la 893 și Veliko Preslav, 893-945.....	135
Patriarh de Durostorum	135
Patriarhi în Statul Bulgar al Prințului Samuil (976-1014), Țar din anul 996.....	135
Pravila cea Mare, 1652: Glava 395, ohrideanului	135
Arhiepiscopi Autocefali ai Ohridei, în Macedonia	136
În loc de introducere: Constantin Jireček și Istoria Arhiepiscopiei de Ahrida sau Ohrida (1018-1767)	136
Recenzia lui Constantin Jireček	137
Regeste imperiale, privitoare la privilegiile Ahridei (d.1018-1020)	151
Sfânta Sophia, Catedrala Patriarhală din Ahrida	156
Cele trei privilegii împărătești sau Sygillion (1020), traduse în limba bulgară: Ivan Snegarov, <i>История на Охридската Архиепископия</i> , Sofia 1924, pp. 55-59	157
Privind ordinea Eparhiilor din Arhiepiscopia Ohridei – Ahridei	161
Lista ierarhilor	161
a. Episcopi de Ohrida.....	161

b. Patriarh de Durostorum, Damianos, 945-972, 971 se refugiază la Sofia, apoi la Vodena-Janița etc.	161
c. Patriarhi în Statul Bulgar al Prințului Samuil (976-1014), Țar din anul 996.....	161
Lista arhiepiscopilor de Ohrida – Ahrida sau <i>Ierusalimul balcanic</i> , 1018-1767	162
Regeste privitoare la concurența de jurisdicție canonică dintre Scaunul Arhiepiscopal de Ahrida și Tronul Ecumenic.....	165
Scaunul patriarhal de Târnovo, degradat la rangul de scaun mitropolitan, ajunge sub jurisdicția Tronului Ecumenic.....	166
c. Scaunul Sf. Sava din Peć	170
<i>Prolegomenă la orașul Sirmium</i> (Sremska Mitrovița, în Serbia) <i>[între Constantinopol, Roma, Aquileia și Dacia Postauriliană]</i>	170
Episcopi de Sirmium	171
Încreștinarea sârbilor.....	171
Cronologia Arhiepiscopilor și Patriarhilor Sârbi de Jicea, Peć-Pekion-Ipek și Carloviț (Sremski Karlovci)- Belgrad, 1220-1922.....	173
I. Cadrul istoric	173
II. Dipticele Arhiepiscopilor și Patriarhilor din Jicea, Peć–Pekion–Ipek, în provincia Kosovo, cu scindările și restaurările ulterioare, până la actuala Patriarhie Ortodoxă Sârbă	177
Peć, în Kosovo.....	177
Scindarea ierarhiei de Peć-Ipek (1690-1920).....	180
1. Mitropolia, apoi Patriarhia de Karlovac (1690-1920)	180
Mitropoliți Patriarhi de Karlovac, din anul 1848	180
Mitropolia Ardealului, din 1864	180
Mitropolia Bucovinei și Dalmației, din 1918 a Bucovinei.....	180
2. Mitropolia „Autocefală” de Cetinje și Montenegro.....	181
3. Mitropolia Belgradului și întregii Serbiei, autocefală, din data de 20 octombrie/1 noiembrie 1879	181
4. Restaurarea Patriarhiei Sârbe, în anul 1920, recunoscută de Patriarhul Ecumenic, prin tomosul din data de 9 martie 1922, titularul fiind: Arhiepiscop de Peć, Mitropolit de Belgrad-Karlovac, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe	181
5. Biserica Ortodoxă din Macedonia: Arhiepiscopia Ohridei și Macedoniei cu reședința la Skopje.....	181
d. Veliko Turnovo	183
I. Turnovo sau „a treia Romă”, creație a primilor Asănești și a Primatului Vasile I	183
II. Sinodiconul [= Dipticul] Patriarhilor de Turnovo [azi Veliko Tîrnovo – Bulgaria] (1204-1394)	188
Capitolul II. Tronul Ecumenic și problema bisericii Românești, reflectată în regestele patriarhale și imperiale de la Constantinopol	191
Mitropoliile Românești, de la Curtea de Argeș, Severin și Suceava; Exarhul Plaiurilor (Hexarhia din Pravila cea Mare, Glava 395), 1359, d. c.1386, c. 1393 și 1401	191
Sinodul Permanent, Σύνοδος ενδημούσα (Synodos endimousa), Sinodul Rezident	192
Titlurile de „loctitori” ai mitropoliților români din cadrul Sinodului Endemic de la Constantinopol	203
Era Mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei (1760-1787) și urmașii săi (până la patriarhii români de astăzi), Πρωτόθρονος (Episcopus primae sedis) sau Τόπος (ține locul la...), al Scaunului Cezareei Capadociei, Καϊσάρεια της Καππαδοκίας (azi Kayseri, în Turcia centrală)?.....	204

Mitropoliții Ungrovlahiei și calitatea lor de topos τόπος (ține locul la...) ai scaunelor sufragane Patriarhiei Ecumenice, în contextul sinoadelor endemice, patriarhale sau permanente din Constantinopol.....	206
Despotatul Dobrogei, Țaratul Bulgar, Imperiul Romeu etc., în preajma anului 1359.....	207
Țaratul Vidinului (1356-1396).....	209
Constantinopol, Βυζάντιον (c. 667 î.d.Hr. – 330), Byzantium, Κωνσταντινούπολη ή Κωνσταντινούπολις Νέα Ψόμη (330-1453), Kostantiniyye (1453-1923), Цариград, İstanbul, Ισταμπούλ [adică εις τὴν πόλι(ν)], din 1930, Стамбул.....	211
Principatul de Theodoro [Mangoup (Doros), Gothia], 1204-1475.....	213
Lista principilor cunoscuți de Theodoro	213
Genealogia Familiei princiare de Gabras în Theodoro și Trapezunt	213
Ce susține manualul de <i>Istoria Bisericii Ortodoxe Române</i> , vol. I, redactat de Acad. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, Sibiu, privitor la începuturile	
Mitropoliilor Românești: Ungrovlahia, Moldovlahia și Transilvania	216
1. Ungrovlahia	219
2. Moldovlahia	220
3. Transilvania	223
Mitropolia Vicinei (c.1215-1359)	224
Mitropolia Proilaviei [ή Προίλαβος (i Proilavos)] (î. 1580-1840) și sufragana acesteia Episcopia Hotinului [1757 (1758) – (1806) 1810]	229
Ce constată Jean Darrouzès, în <i>Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae</i> , privitor la începuturile mitropoliilor din Ungrovlahia și din Moldovlahia	232
Documentația oferită de regeste patriarhale și imperiale, de la Constantinopol, privitoare la începuturile Mitropoliilor din Ungrovlahia și Moldovlahia	235
I.1. Regeste patriarhale, <i>Ungrovlahia</i>	235
I.2. Regeste patriarhale, <i>Moldovlahia</i>	263
I.3. Regeste patriarhale, <i>Transilvania</i>	299
II. Regeste imperiale	304
1. Ungrovlahia.....	304
2. Moldovlahia.....	305
În loc de concluzii.....	307
I. Actualul diptice sau listele cronologice ale ierarhilor Mitropoliei Ungrovlahiei și ale Mitropoliei Moldovei, din secolele XIV-XV, întocmite de către Părintele Academician Dr. Mircea Păcurariu, din Sibiu.....	307
II. Mitropoliții Vicinei și Sinodul Endemic	310
III. Schema reconstituirii dipticelui sau a listelor cronologice ale ierarhilor Mitropoliei Ungrovlahiei și ai Mitropoliei Moldovei, din secolele XIV-XV, doar pe baza datelor din regeste patriarhale și imperiale, precum și a documentelor Arhiepiscopiei Autocefale de Ahrida (Ohrida) etc.....	312
1. Mitropolia sinodalo-imperială a Ungrovlahiei între Ohrida și Constantinopol	312
a. Primul al Ungrovlahiei, la Câmpulung/Argeș?, din anul 1359	312
b. Al doilea al Ungrovlahiei, la Severin, din anul 1370	321
c. Cazul proin Mitropolitului kir Daniel al Vidinului (1365-1389).....	323
d.1. Episcopia Catolică de „Severin (Sörenyvar, ung.) și părțile de dincoace de munți” (Transalpina), 1369 – ale cărei începuturi coboară până în anul 1237	326
d.2. Episcopia Catolică a Argeșului 1380-1394.....	326
e. Schema dipticelui Mitropoliei sinodalo-imperiale a Ungrovlahiei, între Ohrida și Constantinopol, 1350-1487?	326
a. Primul al Ungrovlahiei, la Câmpulung/Argeș?, din anul 1359.....	326

b. Al doilea al Ungrovlahiei, la Severin, din anul 1370	328
c. Cazul proin Mitropolitului kir Daniel al Vidinului (1365-1389)	328
2. Mitropolia sinodalo-imperială a Moldovei, între Curtea de Argeș, Ohrida, Halici și Constantinopol, 1371? – 1500 î.1391, Mitropolia „imperială” a Moldovei fondată din inițiativa Patriarhiei Ecumenice (d. 1371 sau d. 1386?)	329
I. Cadrul istoric	329
a. Evenimentele politice.....	331
b. Situația confesională	332
c. Relațiile de vecinătate ale Moldovei, cu statele catolice și ortodoxe, cu Ungrovlahia etc.	333
d. Rusovlahia și Ungrovlahia.....	335
e. Încercare de reconstruire cronologică a evenimentelor	338
f. Episcopiile Catolice din Moldova.....	340
II. Schema de reconstituire a listei mitropoliților Moldovei (d.1371? – 1500).....	341
Cazul Mitropolitului Ieremia al Moldovei	344
Episcopia Rădăuților, din anul 1402.....	345
Capitolul III. Varia (Anexă documentară, micromedalionoane, hărți și ilustrații)	349
Facsimil nr. 1: Συγύλλιον, adică 3 Συγύλλια, Trei privilegii decretate de Împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976-1025), în anul 1019?-1020	348
Facsimil nr. 2: la Šafárik, în rev. “Glasnik”, Belgrad, an VII, 1855, p. 177	360
Asistăm la o adâncire a Schismei din 1054?	365
Comunicat din partea Secretarului Sfântului și Sfințitului Sinod Permanent al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, cu privire la decizia Papei Benedict al XVI-lea de renunțare la titlul de "Patriarh al Occidentului"	368
Fragment: <i>Biserica Ortodoxă Română 120 de ani de Autocefalie și 80 de ani de Patriarhie</i>	370
Micromedalionoane.....	373
Pavel Jozef Šafárik (1795-1861).....	373
Karl Eduard Zachariae von Lingenthal (1812-1894)	374
Isidor Silbernagl (1831-1904).....	375
Heinrich Gelzer (1847-1906)	376
Konstantin Josef Jireček (1854-1918)	377
Dimitar Hristov Rizov sau Rizoff (1862-1918)	379
Ion Nistor (1876-1962).....	380
Emil Turdeanu (1911-2001)	382

1.

2.

3.

1. Curtea de Argeș, Biserica Domnească Sf. Nicolae, 1352, în stil constantinopolitan, vedere dinspre răsărit, cu cele trei abside: diaconicon, altar și proscomidiar. Sub influența arhitecturii eclesiastice occidentale, acest stil arhitectonic, cu trei abside spre răsărit, a dispărut din arhitectura românească, fiind înlocuit de cel cu o singură absidă spre răsărit, aceea a altarului.

2. Alba Iulia, complexul arhitectural al Mitropoliei Bălgradului, ctitorită de Domnitorul Mihai Viteazul, în anul 1597, cu hramul Preasfânta Treime (încercare de reconstituire), dărâmată în anii 1713-1714, din ordinul împăratului Carol VI (1711-1740).

3. Cu materialul de construcție obținut în urma dărâmării complexului Vechii Mitropolii Ortodoxe din Alba Iulia, în anii 1713-1714, a fost construită actuala Biserică Română Unită, Preasfânta Treime, din satul (azi cartierul) Maieri, în partea de sud-est a orașului, în anul 1714. Se poate întâmpla ca această biserică, cu o singură absidă spre răsărit, să fi păstrat și continuat anumite elemente de stil, formă și arhitectură ale vechii biserici mitropolitane din Alba Iulia ?

4.

4. Cupola (turnul) bisericii din Densuș-Hațeg

